Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XXIV
C
29
NAPOLI

V
29-

AMSTELODAMI,
Apud Danielem Elſevirium. A°. 1672.

L. ANNÆI SENECÆ
OPERA,
QUÆ EXSTANT,

Integris JUSTI LIPSII, J. FRED. GRONOVII,
& ſelectis Variorum Commentariis illuſtrata.

Accedunt

LIBERTI FROMONDI in Quæſtionum Naturalium libros & ΑΠΟΚΟΛΟΚΥΝΤΩΣΙΝ
notæ & emendationes.

TOMUS I.

AMSTELODAMI,
Apud DANIELEM ELSEVIRIUM,
cIↃ IↃC LXXII.

ILLUSTRISSIMO VIRO

DOMINO

D. SIMONI ARNALDO POMPONIO,

Regi Galliæ à Secretis Sanctioribus ac Miniſtro

DANIEL ELSEVIRIUS

S. P. D.

S*Enecam* eruditionis principem, *ut vocatur à Plinio majore, Latinum Socra-*

*3 *tem,*

tem, ingenii laudibus præ cæteris omnium retro Sæculorum hominibus florentem, multarum rerum experientiâ cognitum *in Imperio Romano, cujus in partem ſuis conſiliis tuendi vocatus erat, ut eſt apud Tacitum, non eſt quod tibi commendem, vir maxime, qui ne damnari quidem illaudatus potuit ab obtrectatore & æmulo Quintiliano: Quod te de multis unum, cui laborem noſtrum* nun-

nuncupatum voluero, delegerim, hoc vero eſt quod non nemo quærendum putet. Is, quicunque fuerit, ſi audiat me ingenium tuum & mores non fortunam ſecutum hoc pridem conſilium cepiſſe, & honeſtam non veram orationem ratus detrectet credere; vel ſola temporis iniquitas, quâ ad te aditum eſt, fidem dicto facere videbitur. Sed ut abſit temporum iniquitas, quæ certè mutabuntur; Quis tan-

dem eſt hac ætate Senecæ noſtro vel ingenio vel vitæ innocentiâ vel muneribus in Republicâ gerendis & Regni rebus adminiſtrandis vel ſpectati doctrinâ generis communione ſimilior? Ut enim ille patrem habuit Marcum Annæum Senecam, & fratris filium Lucanum, & alia ſui ſæculi lumina, quibus magnum ſui nominis ſplendorem debuiſſet, ſi non illis majorem ipſe tribuiſſet;

ſet; ita nactus es patrem litterarum, Eloquentiæ & magnarum rerum ſapienter fortiterque procuratarum gloriâ perilluſtrem, & patruos omnis eruditionis & morum ſanctitatis laude præcellentes, quorum decus cum decore tuo conjunctum mirabilem quandam affert Arnaldorum nomini commendationem. Fortunatiorem te certè Deus fecit, qui meliori adjunxit & probavit Im-

peratori; qui quantùm ad poteſtatem illius accedit tantùm ab ingenio recedit, tanta poſteritati Clementiæ daturus exempla quanta ille ſævitiæ. Hoc nobis meliùs & feliciùs novit experta tua Gallia, quæ tuorum conſiliorum & prudentiæ fruitur adjumentis. Nos certè Batavi, quibus brevis tui ante hocce triennium uſura contigit; cùm ſuaviſſimâ tuæ legationis recreamur

mur memoriâ, tum ego tenuem licet ſed prolixo animo in depellendo famoſorum librorum veneno navans operam, humanitatis tuæ fructus non parvos tuli. Faxit Deus ut paternæ vitæ longam illam inoffenſo pede teras orbitam, tardaque ſit illa dies quæ te in publica commoda natum repoſcet ad debita virtuti tuæ præmia; ſintque tibi nati ut ſanguine ita & virtute congeneres,

res, qui paternam & avitam laudem cum nomine retineant, magnum tuæ ſtirpi ornamentum, magnum ætati venturæ, futuri & ipſi præſidium.

D A-

DANIEL ELSEVIRIUS

LECTORI.

IN novam hanc L. Annæi Senecæ philoſophi & M. Annæi Senecæ rhetoris editionem, benigne Lector, eo minus præfabor, quod omnium illorum, quorum notas integras hic exhibemus, præfationes retinuimus, unde curioſus petere poterit & videre, quibus copiis inſtructi ſinguli quibuſque auxiliis adjuti, in hunc emendandi commentandique utriuſque Senecæ campum proceſſerint. Illud autem, quod in hac editione noſtrum dici poteſt, quamvis doctiſſimorum hominum conſilio potius & auctoritate formatum ſuſceptumque, accipe breviter. Contextum tam in Lucio quam in Marco ſecuti ſumus illum, quem Johannes Fredericus Gronovius, vir magnæ & ſingularis eruditionis, dedit ultimum: notaſque illius omnes ſimul & Lipſii Fromondique ſine ulla diminutione damus. Idem in M. Seneca cum Nicolai Fabri & Andreæ Schotti notis fecimus: in cujus poſtremi ne Varias quidem Lectiones, ne truncaſſe aliquo membro opus ejus inſimularemur, omiſimus. De Johannis Schultingii Viri Cl. notis ante nunquam publicatis, quas corollarii vice appendimus, judicare non eſt meum, docti viderint: ego affirmo tantum, me ad illas edendas

das

das doctorum virorum inſtinctu veniſſe. Hiſce, ni fallor, abunde doctis ſeſe præſens editio probatura eſt. Illis vero, qui nondum eo ſunt progreſſi, ut in doctis numerentur, aut forte progredi non poſſunt ſuâ vel aliorum culpâ impediti, damus editionem correctam ac nitidam nec ponderoſis admodum commentariis gravem. In quibus & nonnulla reperientur, quæ veluti præcipua ſuo judicio homo quidam non indoctus legerat ex reliquis horum ſcriptorum interpretibus: quod integri omnes tam parvo volumine non poterant comprehendi. Indices etiam appoſuimus duos, unum Lucio, alterum Marco, utrumque ex Pariſienſi editione cum Variorum commentis depromptum. Omnia fecimus, quo tuis uſibus, quantum potuimus, inſerviremus. In quo ſi nos conatus fefellit, à benignitate exſpecto tua, ne voluntatem bene de te merendi pro crimine interpreteris. Vale & officinæ noſtræ fave.

JU-

JUSTI LIPSII
INTRODUCTIO
LECTORIS.

ADIFICIUM enim vides: via munienda eſt, ut adeas, & me & Senecam cum fructu legas. Duo dicam: & Quid à me hic factum, & Quid à te velim: da aurium, ſive oculorum levem operam, diſces quæ ex uſu ſit ſciviſſe. De me primum, pro copia ingenii aut judicii iſta præſtitiſſe. Primo,

Senecæ CONTEXTUM, & ipſa verba, quam emendatiſſima dediſſe: ſecutum meos aut alienos libros veteres: quos diligenter comparavi, & judicio ex iis elegi, aut rejeci. Adjumentum mihi in eo à quatuor eruditis viris, qui præiverunt: Eraſmo, Pinciano, Mureto, Grutero. Eraſmo, qui primus manum & limam Senecæ admovit: & ſæpe utilem aut expolientem, eſt fatendum. Neque enim virum celebrem audio optantem, Ne ille umquam eum attigiſſet! Malignum votum eſt, & ab affectu, non à judicio emiſſum. Ego aliter, & verius, enuncio: Niſi ille præveniſſet, & explanaſſet; ſalebras & aſpera fuiſſe, ad quæ etiamnunc fortaſſis adhæreamus. Sed alter ab eo Ferdinandus Pincianus eſt: vir, ut verbo dicam, germanæ Criticæ exemplar: cui maximam partem ſanum Senecam, meo quidem ſuffragio, transſcribas. Bonis in Hiſpania libris, & bene eſt uſus: non præceps, non præpes, acutus tamen. & ſagacitate ac modeſtia pari. Sed ille in ſolo textu emendando fuit: ſenſa non attigit, neque aliter illuſtravit. Excepit igitur M. Antonius Muretus, elegantis ingenii & judicii vir, & adſpiravit ad utramque hanc palmam. Totum Senecam dedit, & aut emendatum à ſe voluit, aut illuſtratum. Voluit, cauſſa duplici vix fecit: & quia labor eum & inſtantia in talibus (virum novimus) non ſequebatur; & quia mors aſſecuta eſt, & filum hoc operis præcidit. Bona tamen & laudabilia multa ſunt: unum non attollas, imo non toleres, quod fidenter nimis ſæpe contra libros reſcribit, & Senecam non eorum fide, ſed ſuo ſenſu, facit loquentem. Ah, apage. & honos ſit ſcriptoribus priſcis, & religio etiam ſcripturæ priſcæ: à qua, ſi cum libuit abimus, quid puri aut germani mox erit? Janum Gruterum noſtrum hoc movit, ut ipſe ſuccederet, & Senecam iterum cum libris priſcis & chirographis conferret: quod fecit induſtrie & ſic perfecte, ut nimius videri quibuſdam aut μικρολόγος poſſit. Non mihi. qui in Critico amo ſedulitatem & fidem: & hanc etiam in Grutero operam, quod aliorum paſſim Notas aut Interpretationes adjecit. Uſui mihi fuit, ingenue fateor: & amo virum è mea olim diſciplina, nunc & docendo factum. Quid autem ego, poſt hos omnes? Quod cœpi dicere, judicio ex iis ſelegi, & meam etiam operam inſpectionemque addidi, & Textum totum reformavi. Non cito paſſim libros, fateor: quid opus eſt? ſe-

ſemel

mel hic moneo & clamo, quidquid eſt, ab iis eſſe. Pauca ſane à conjecturæ noſtra: niſi ſicubi ea ita clara eſt, ut pervicacia ſit dubitare. Reliquas, nec paucas aut improbas, magis viſum fuit, Notis inſerere arbitrandas.

Alterum, quod à me proprie imputo, eſt INTERPUNCTIO, *& ſenſuum verborumque* DISTINCTIO: *quæ ſic confuſa aut indecora antea in Seneca, ut negem in alio ſcriptore fuiſſe. Quam minuta pleraque, & intercifa? quam divulſa, aut pendula? Vere erat, quod Caligula objiciebat (ſi tamen hoc ſenſu)* Arena ſine calce. *Nos ordinavimus, conjunximus, disjunximus, ut res erat: & præter lucem ſententiæ, quam largiter infudimus, faciem eloquentiæ reddidimus, uberis illius & profluentis. Nam hæc ei fuit:* Judicium *noſtrum vide. Tertio,*

ARGUMENTA *etiam libris ſcriptiſque ſingulis præpoſui, & in breviario quodam Ordinem ac materiam dedi. Hoc quam uſui lectori ſit, & quam appoſita introductio, ipſe dicet: ego tantum, difficile mihi fuiſſe, & ſupra quam aliquis credat. Intricatus enim & multiplex Seneca, & paſſum ſæpe (libere dicendum eſt) compoſitus aut digeſtus. Sive copia rerum hoc fecit, quas accumulavit; ſive Stoico quodam more fortaſſe, materiem & opus parum ab initio ordinavit. Utcumque eſt, culpam hanc agnoſco: nec niſi iis titulis velo. Quarto,*

NOTAS PERPETUAS *addidi: atque uno tenore perduxi, ad opus Epiſtolarum. In iis ſubſtiti aut defeci, fateor: & valetudo manum de tabula coëgit. In loco moneo, & videbis. Sed in prioribus uſqueeo diligentiam & ſtilum extendi, ut etiam minora quædam, & ſemidoctis obvia non neglexerim: quid ita? quia Senecam producere, & vulgi manibus inſerere, votum mihi fuit: ideoque conſilium, vulgo etiam hæc adaptare. qui paucis & doctis modo ſcribunt, an non famam ſuam magis, quam fructum Lectoris ſpectant? Iſtum ego: & ſcio quædam ſæpe tranſiri, aut ſeponi, ut minora, in quibus & Varrones noſtri hæreant, cum diſquiruntur. Itaque nihil in pompam Notæ iſtæ dabunt: Seneca ſervient, & illum illuſtrem, non me volent. Breves etiam ſunt: quia ad externa aut aliena non diffundor. Si quid rituum aut hiſtoriæ veteris occurrit, ſigno magis quam explico: quid enim iſta ad Senecam proprie? cujus ſententiam ſi capis, boni & legitimi Scholiaſtæ munus implevi. Atqui juvat & pulchrum eſt ritus illos diſcere, & antiquitatem luſtrare. Pulchrum, ſed in loco: quid iſta ad Philoſophiam, quæ hic tractatur? Qui autem ſimul omnia volunt & affectant, pulcherrime cum Polybio guloſis, & imminentibus convivarum, comparantur.* (lib. 3.) Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι πάντων ἀπογευόμενοι τῶν παρακειμένων, οὐδὲ κατὰ τὸ παρὸν οὐδενὸς ἀληθινῶς ἀπολαύουσι τῶν βρωμάτων, οὔτ᾽ εἰς τὸ μέλλον ὠφέλιμον ἐξ αὐτῶν τὴν ἀνάδοσιν καὶ τροφὴν κομίζονται. Nam & illi omnia, quæ appoſita ſunt, guſtantes, neque in præſentia vere fruuntur ullo ciborum, neque in poſterum digerunt ſatis, aut utiliter iis nutriuntur: *plane hic ſimile. voluptatis gratia deguſtant & libant varia; & ſine alio fructu*

(Seneca

(*Senecæ verbis*) omnia curſim & properantes tranſmittunt. *Itaque vetus meum conſilium magis magiſque ſedet, quo inſtitueram* Facem Hiſtoricam, *tum &* Ritualium *libros ſcribere, & in eos congerere, quidquid eſſet in moribus ritibuſque priſcis obſcurum. Et facem quidem cœpi accendere: in quam grandiores illos ritus,* de Sacerdotibus, de Magiſtratibus, de Ludis, de Militia, de Nuptiis, de Funeribus, *& qui tales, volebam includere: in Ritualium autem libros, minores, & ſingulos ſuis verbis ac litterarum quodam ordine explicandos. Sicut Lexica quædam verborum utiliter habemus: ſic hæc rerum volebam eſſe. Ut ecce, in Seneca occurrunt,* Abdicatio, Acta, Admiſſio, Adoratio, Aſſeſſor, Atrienſis. *Iterumque* Balnea, Baſilica, Boleti: *&*, Calda, Caldarium, Canuſinati *ſervi*, Caricæ *anno novo*, Ceroma, Ceſtus: *& uno verbo, quidquid ritum antiquum tangit aut alludit; in iſto libro, & ſua quodque littera, haberes teſtibus exempliſque firmatum aut illuſtratum. Quid opus in ſingulis auctoribus perſequi, quæ omnium fere communia ſunt? Itaque & communis hic quidam velut Commentarius eſſet, Latinorum, Græcorum; Poëtarum, Oratorum, Hiſtoricorum, Philoſophorum, Miſcellorum. Hæc, inquam, inſtitueram, & materiem ab annis 25 jam paraveram: diſponere & exſtruere ætas, & magis valetudo, me vetant. O utile tamen opus! ô quis æmulatur, & ſuſcipit? trado facem, & una gloriam, quæ cum litteris lucebit & vivet. Sed de noſtra nunc re: brevis igitur fui, nec vagus aut ſupervacuus: exemplo quidem veterum, quotquot Græci aut Latini Scholiaſtæ exſtant. Jamnuper hæc profluentia cœpit: parum ſæpe decora, fatendum eſt, cum aut palam* * περίεργοι *ſunt, & quod dicitur,* * λύκου πτερὰ ζητοῦσι; *aut inepti, & ut aliquid novæ obſervationis infarciant,* galeam tibiæ, ocream capiti inducunt. *Atqui* Philoſophica *etiam, inquies, parce, & ſtillicidium de ſitula, donas. In Notis, agnoſco: ſed alibi nonne affatim, & pleno ſinu, à me factum? Profudi, quidquid ejus opus erat, in tribus* Manuductionis, *totidem* Phyſiologiæ *libris: totidem* Ethicorum *reſtant, ſi Deus expolire & conſummare dabit. Atque eos libros ſic inſtitui, ut quamquam à capite ſectam ſenſuſque Stoicos ordine exſequar, nihil tamen inſeram, quod proprie non ſit Senecæ illuſtrando. Inquire, videbis: & una totum hoc opus probabis, ſi tibi cum Homero quidem* * --- πρόφρων κραδίη, καὶ θυμὸς ἀγήνωρ. *Nam quibus alterum abeſt, volente me à libris iis abſint. Hæc ſi miſcere* Notis *ipſis voluiſſem, & ſuis quæque locis inſpergere: quam florida magis & uberes fuiſſent! Conſidera, & maciem earum alibi ſic excuſa. Nam ego rem tuam inſpexi: è qua magis fuit, ſemel & uno gradu, quam per ambages aut ſaltuatim, in Porticum illam induci. En habes, quæ præſtiti; ſequitur,*

Quid te *pariter velim: à quo pauca etiam eo exactum, ſive rogatum.*

* Nimii. * Lupi alas quærunt. * pectus prudens, animuſque virilis.

Primum, ut quamquam pleraque omnia Seneca utilia, & ad vitam; tamen quæ maxime talia, eligas, & ea ad mentem ſæpius referas & ad manum. Inter libros eminent, me judice, iſti: Duæ Conſolationes, de Providentia, de Clementia, de Tranquillitate, de Conſtantia, de Brevitate vitæ, de Vita beata. Sunt & libri de Ira inter bonos, item de Beneficiis: ſed in partibus ſpinas ſuas aut faſtidia habent: alioqui & pulcherrimos ac divinos locos. In Epiſtolis ſimile. quarum quædam (Argumenta mea ſtatim dicent) utiliſſima: & alia in argutiis, aut, ſi res dicenda eſt, ineptiis occupantur.

Secundo, ut Philoſophi, non Grammatici oculis iſta legas: id eſt, rem, non verba cogites: & quamquam ea ducunt, ſplendida ſæpe & magnifica, ab illa tamen non abducant. Sicut boni canes, non pellem extremam leviter ſtringunt, ſed ipſam feram prehendunt & mordent: ſic te oportet in ſenſus, non in circumdata verba intentum, eos captare. Atquin aliquid etiam eſt, ubi adhæreas. Vide an Notæ transferent: ſi non, ipſe te transfer. Sicut in via, ſi ſalebra aut lama objecta ſit, tranſire quidem tentas: ſin profundius eſt, nec licet, non ſtas ſtupidus, ſed circumis leviter, & iter tuum pergis: ita hic. Tenta & conare ſemel iterumque capere: non capis, abi. Tertio, ut

Excerpta habeas, & ſelectas aliquas ſententias, ſive locos: quas apud te ſæpe agites, & in animo revolvas. Cui uſui alioqui lecta? ut concitemur fortaſſe, dum legimus, mox calor abeat, & iidem ſimus: non aliter, quam ſpectatores in theatris. Imo vero adhæreant illa, noſtra fiant, id eſt concoquantur. Non prodeſt cibus, ait Seneca, (epiſt. 2.) nec corpori accedit, qui ſtatim ſumptus emittitur. Sedeant igitur in animo fideliter: nec ſicut unguentorum aliquis odor, ſtatim ad aërem diſſipentur. Huc te ducet, aut trahet potius, adjunctus Epictetus, quem lege, & Enchiridium quidem ejus ediſce. Poſtrema denique eſt precatio mea, ſive etiam deprecatio. Illa, ut grata acceptaque habeas, quæ feci; hac, ne culpes nimis aut ſuccenſeas, ſi quid omiſi aut deliqui. Ætatem meam vide fatiſcentem, valetudinem jam feſſam; labores aſſiduos & ſcripta, quæ etiam huic operæ intervenerunt: durus es, niſi veniam, non dicam largiris, ſed offers. Quod ſi quis meliora etiam afferet, faciat: vellem tamen apponi meis (& ex uſu publico eſſet) non opponi: ego certe me non opponam, & Democriti illud aureum imbibi, * Νόμῳ, ϗ ἄρχοντι, ϗ σοφωτέρῳ εἴκειν. Vale, & aliis ſcriptis meis fruu te, iſtis uti, meum eſt votum.

* Legi, Magiſtratui, & Sapientiori ſubmitti.

EJUS-

EJUSDEM JUDICIUM

Super SENECA ejuſque SCRIPTIS.

LAUDAVIMUS hunc auctorem * alibi, & dotes ac bona ejus diffudimus: ſed ad *Judicium* nunc imus, & qui adverſantur audiemus, & EX ANIMI SENTENTIA tabellam dimittemus. Video inter veteres, tres fuiſſe qui ex profeſſo culparunt, Caligulam, Fabium, Agellium: qua cauſſa, aut fine, videamus. De Caligula, Suetonius cap. 53.

Lenius comptiuſque ſcribendi genus adeo contempſit, ut Senecam tum maxime placentem, Commiſſiones meras componere; & Arenam eſſe ſine calce, diceret.

Caligulæ hoc judicium eſt: (Suet. cap. 34.) nempe illius, qui *cogitavit etiam de Homeri carminibus abolendis*: itemque *Virgilii & T. Livii ſcriptis, ex omnibus bibliothecis amovendis.* En hominem, cui bona ſcilicet placeant: & quo arbitro Seneca ſtet, vel cadat. Quid tamen in dicteriis illis voluit? *Commiſſiones componere*, id eſt, pompæ tantum & theatris apta ſcribere: quæ florem & fucum magis, quam robur & veritatem haberent. Sunt enim *Commiſſiones*, cum inter ſe ingenia committuntur, pro palma: ἀγωνίσματα Græcis, καὶ ἐπιδείξεις. Hoc eo ſpectat, quod, ut Suetonius dixit, *comptum & leno* illud dicendi genus Caligula odiſſet. Et de *comptu*, in Seneca, fatemur: de *lenitate*, mihi non videtur, in iſtis quidem Philoſophicis, ubi robur magis eſt, & acrimonia: fortaſſe aliter in Orationibus, de quibus proprie Caligula fortaſſe cenſebat. Sed alterum, quale eſt? *Arenam ſine calce.* An quod minuta commatia, & ſenſus jaceret, parum inter ſe devincta? quod diffluerct oratio ejus, nec hæreret? An etiam, quod longus & ſine fine eſſet: ſicut ſtadium vel circus (nam id quoque Arena) ſine meta? Poſſis utrovis ducere: & de priore, mox in Fabio viderimus: de altero, certum eſt uberem & copioſum in rebus verbiſque eſſe, eidem etiam Fabio aſſertum. Atque hunc igitur audiamus: non per convicia, ſed judicio, ut apparet, & conſilio arbitrantem. Ait, lib. 10.

Ex induſtria Senecam in omni genere eloquentiæ verſatum diſtuli, propter vulgatam falſo de me opinionem, qua damnare eum, & inviſum quoque habere ſum creditus. Quod accidit mihi, dum corruptum, & omnibus vitiis fractum dicendi genus, revocare ad ſeveriora judicia contendo: tum autem ſolus fere hic in manibus adoleſcentium fuit, quem non equidem omnino conabar excutere, ſed potioribus præferri non ſinebam. quos ille non deſtiterat inceſſere: cum diverſi ſibi conſcius generis, placere ſe in dicendo poſſe iis, quibus illi placerent, diffideret. Amabant autem eum magis, quam imitabantur, tantumque ab illo defluebant, quantum ille ab antiquis deſcenderat. Foret enim optandum, pares, aut ſaltem proximos illi viro fieri: ſed placebat propter ſola vitia, & ad ea ſe quiſque dirigebat effingenda, quæ poterat. Deinde cum ſe jactaret eodem modo dicere, Senecam infamabat: cujus & multa alioquin, & magnæ virtutes fuerunt, ingenium facile & copioſum, plurimum ſtudii, & multa rerum cognitio, in qua tamen aliquando ab iis quibus inquirenda quædam mandabat, deceptus eſt. Tractavit etiam omnem ferme ſtudiorum materiam. nam & orationes ejus, & poëmata, & epiſtolæ, & dialogi feruntur. In philoſophia parum diligens, egregius tamen vitiorum inſectator fuit: multa in eo claraque ſententiæ, multa etiam morum gratia legenda, ſed in eloquendo corrupta pleraque, atque eo pernicioſiſſima, quod abundant dulcibus vitiis. Velles eum ſuo ingenio dixiſſe, alieno judicio. Nam ſi aliqua contempſiſſet, ſi parum concupiſſet, ſi non omnia ſua amaſſet, ſi rerum pondera minutiſſimis ſententiis non fregiſſet: conſenſu potius eruditorum, quam

* *Ex profeſſo in Manuduct. cap.* 18.

** 2 puero.

pueretum amore comprobaretur. Verum ſic quoque jam robuſtis, & ſeveriore genere ſatis firmis, legendus vel ideo, quod exercere poteſt utrumque judicium. Multa enim, ut dixi, probanda in eo, multa etiam admiranda ſunt: eligere modo cura ſit, quod utinam ipſe feciſſet! Digna enim fuit illa natura, quæ meliora vellet, quæ quod voluit, effecit.

Iſta Fabius. quem boni rectique plurimum judicii Cenſorem agere, libens fateor: niſi ſicubi affectus abducit, quod hic vereor factum. Ipſe non diſſimulat, ſparſam de ſe opinionem, iniquiorem Senecæ eſſe: & ego hercules agnoſco. Tamen vel ſic bona de Seneca, quædam alia dicit: & penſitemus. Ait, *In omni genere eloquentiæ verſatum.*] Magna & vera laus eſt: verſa & proſa valuit, omne ſtudiorum argumentum fere tractavit. Pergit: *Ingenium facile & copioſum.*] Agnoſcimus: & de facilitate, quis non inter legendum videt, fluere omnia è pleno pectore, & inexhauſto illo ingenii fonte? Ipſe de ſe: (epiſt. 75.) *Qualis ſermo meus eſſet, ſi una ſederemus aut ambularemus,* ILLABORATUS & FACILIS, *tales eſſe Epiſtolas meas volo.* De Epiſtolis hoc ſignate. Atqui eæ ſunt, quæ curam & tractationem habuiſſe, inter omnia ſcripta, videantur. Jam de *Copia*, inventiones illæ tam variæ & diſpares, in una re Moralium, dicent. Quot libri ſunt, quot etiam fuerunt? Et inter omnia ſimilia, nihil idem: imo vix ſententiam aut imaginem reperias iteratam. Mirabitur, ſi quis inquiret: & tale exemplum alibi requiret. Iterum Fabius: *Plurimum ſtudii.*] Quod me dat in ſtuporem. In aula, in conjugio, in illo genere vitæ, familia, opibus, occupationibus, potuiſſe in libris ſcriptiſque ſic eſſe. Sed ipſe pertinax & intempeſtivum ſuum ſtudium non celat, ſcribitque Lucilio ſuo: (Epiſt. 8.) NULLUS *mihi per otium* DIES *exit*: PARTEM NOCTIUM *ſtudiis vindico. Non vaco ſomno, ſed ſuccumbo; & oculos vigilia fatigatos cadenteſque in opere detineo. Seceſſi non tantum ab hominibus, ſed à rebus: & primum à meis.* POSTERORUM NEGOTIUM *ago: illis aliqua, quæ poſſint prodeſſe conſcribo. Salutares admonitiones, velut medicamentorum utilium compoſitiones, litteris mando.* En virum diligentem ſtudiorum, & noſtri! quis non amet pariter, nobis ſic natum & occupatum? Verba ea repete & examina, quiſquis es: pudebit vel ſpargere, vel audire calumniam, in generis humani ſic amantem. Studium autem illud niſi tale fuiſſet; unde tot iſtæ opera quæ habemus, & non habemus? Voluptati, ſomno, vitæ detraxit: quod nobis impendit. Pergit etiam Fabius: *Multa rerum cognitio.*] Vides Polymathiam, quam novelli judices fruſtra detractum eunt. At Fabius candide donat, & magnus ille Plinius, qui *Principem eruditionis*, invidendo elogio, appellat. Et quis detrahet, qui varia in omni materie ſcripta ejus videt, aut cogitat? In poëſi plurima fuerunt: exſtat Medea tragœdia, & gloriæ ſufficit aut palmæ, in hoc quidem genere ſcriptorum. Quid oratoria ejus, hiſtorica, philoſophica, miſcella? Omnia enim tractavit, non ſolum tetigit: atque etiam *Dialogos* ſcripſit (ut hic Fabius) quo argumento neſcio, & deſiderabile tamen mihi hoc opus. At una etiam Satyra in Claudium exſtat: quam varie docta, arguta, venuſta? nec Venus aut Lepor aliquid addant. Sed porro etiam Fabius: *Egregius vitiorum inſectator.*] Sane fuit, & vel nimium hac parte aliquis dicat, aut potius jam dixit. Mihi tamen non videtur. aut nimius etiam Epictetus, qui vel acrius ea inſectatur. Cynicum hoc fuit, deſtringere paſſim & defricare: Stoici tenuerunt, etſi modeſtius, & in ſcriptis magis quam ſermone, uſurparunt. Quis autem in philoſopho damnet, vitia inſequi, pellere; virtutes advocare, inducere? proprium illorum opus eſt, aut debet. Ceterum noſter hac parte merito à Fabio attollitur, acer & calidus inſectator, & hoſtis toto animi ſenſu. Vide ſtimulos & ictus ſententiarum, cum hoc agit: vide inſurgentem,

tem, & pæne dicam ardeſcentem. Simplicius de Epicteti acrimonia: *Qui ab ea non excitetur, eum non niſi apud inferorum tribunalia corrigendum.* De noſtro veriſſime uſurpem. ſenſum boni honeſtique non habet, quem eo non impellit. At ipſe, inquiunt, hæc non ſenſit. Non ſenſit? da qui ſimulat, & ſic ſcribit. Sophocles olim vere:

—— ἀνδ' ἐστὶ γὰρ καλῶς
Πράσσοντ' ἀνάγκη χρηστὰ κερδαίνειν ἔπη·

—— *virum eſt opus*
Bene facientem, verba conſequi bona.

Eſt opus. & è fonte puro, pura; è ſordido, ſordida & maculantia aliqua manare. Neque abnuo, ſimulari iſta poſſe, & ſolere: ſed ſic, ut frigus & remiſſio appareat, & uno verbo, animi diſſenſio & pugna. Amplius: *Multa in eo claraque ſententiæ.* Hoc unice jactamus, & parem ei in Græcia aut Latio non damus. quid parem? vix propinquum. Atque eæ ſententiæ acres, argutæ, penetrantes ſunt; & quod caput, ſalutares. Unus libellus, una epiſtola ejus dabit, quod ſatis ſit vitæ formandæ, aut corrigendæ, ſi quis medenti ſe donat. Denique Fabius: *Multa probanda, multa etiam admiranda ſunt.*] Quid hoc eſt? cenſorem, an laudatorem induximus? adhuc talis fuit: & ex animi ſenſu, contra animum pæne fuit. Venite, audite, qui Fabium nobis obducitis: ego plura aut majora non dixerim, qui Senecam produco. *Eſt probabilis, eſt* ADMIRABILIS *in multis*: quid ultra volumus? nam ubique talem eſſe, conditio hæc hominis non capit. Sunt igitur & culpæ, ſive Vitia: atque ea ab eodem Fabio (nam ego ordine excerpam) audiamus. Primum eſt, *quod antiquos inceſſerit, diverſi conſcius ſibi generis.*] Hoc caput, hic fons eſt Fabianæ reprehenſionis: qui veteris eloquentiæ (nec immerito) amator, revocare eam, & nimium ævi ſui comptum, & fractum dicendi genus emendare conabatur. Qui autem tuebantur, Senecam auctorem aut ducem præferebant: ideoque & hunc repellit, aut invadit. Ait, *veteres inceſſiſſe*: nec falſo. minime antiquarius Seneca, & epiſtolæ iſtæ (ubi judicia talia inſpergit) docent. Imo adeo abhorret, ut vix alium quam Virgilium è poëtis advocet, aut Publium: raro vetuſtioris ævi aut ſtili quemquam. Proprium aliquod & ſuum genus habuit: ut ſolent iſta vel cum ætatibus mutari, vel pro ingenio atque animo cujuſque formari. Quis Ciceronem Graccho aut Catoni ſimilem dicat, aut velit? Nec illi Senecam, aut Plinium: ſed nec Tacitum. nam & iſte cauſſas egit, & orationes ſcripſit. Tamen puro ſinceroque judicio, laudanda in ſtilo & eloquio hi poſteriores etiam habent. Quid de Symmacho dicam, quem multi bonique jam olim mirantur? tantum etiam ab illis abivit, quantum illi à Cicerone. Ut in vultibus noſtris, ſic in ſtilo diverſitas: & laudabiles etiam formæ, non ſunt, ut ſic dicam, uniformes. At enim multa Senecæ *in eloquendo*, ait Fabius, *corrupta.*] Ab hac cauſſa, quam dixi, à cultu & flore nimio: denique etiam, quod *rerum pondera minutiſſimis ſententiis fregit.*] Ita enim idem addit: neque abnuo, crebras & minutas iſtas ſententias intervenire. Sed pondera etiam rerum frangere? hoc nego, in iſtis quidem philoſophicis libris, qui exſtant. Augent magis, & intendunt. Stoicorum hoc proprium fuit, non gladiis, ſed pugiunculis, rem gerere: & brevi & accincto ſermone eſſe. Docui * alibi: & vel Epictetus, qui ſupereſt, dicet. Imo vero in Philoſophia mire hoc decere videtur: aliud in Oratoria fateor, de qua proprie Fabium cenſere mihi liquet. Et tamen, ut revelata fronte & pectore agam, non etiam abnuo interdum Sententiolas intervenire, frigidas aut inani argutia: & quas exire magis, quam ferire dicam. Sed paucæ ſunt iſtæ: & meliorum numerus obumbrat. At culpat etiam Fabius, ut *in philoſophia parum diligentem.*] Quid hoc eſt? aut de qua parte loqui eum putem? Logica? non, opinor, tracta-

* *1 Manuduct. Diſſ. 14.*

vit. Naturali? quædam in ea ſunt, & nominatim libri 7 Quæſtionum: ſed illi vero ita exacti, curioſi, ſubtiles, ut ipſa Ariſtotelea provocent, aut vincant. De Morali igitur? nugæ, regnum hic inter omnes tenet. Sed Fabii mentem ego hanc arbitror, non inquiſiſſe nimis aut penetraſſe in interiora Philoſophiæ; externa hac populari, & velut mendicante, contentum. Quod fateor: & ipſe noſter ſæpe hunc ſenſum & finem ſuum prodit, utilia magis quam ſubtilia ſequi. Prodit, & mihi probat: atque utinam operati omnes Philoſophiæ huc eant! Ultimum eſt, *Pleraque corrupta in eo eſſe.*] Quod ad eloquentiam iterum ſpectat, non illam puram, ſimplicem, & antiquam. Jam faſſi ſumus, & prædiximus: *oratio* ejus (Taciti verbis) *multum cultus prætulit.* quare? cauſſa duplici: *ut fuit illi viro amœnum ingenium, & temporis ejus auribus accommodatum.* Ecce, prior cauſſa ab ingenio & indole eſt, culta & amœna, facili & copioſa: altera ab ævi moribus & ſenſibus, cui oratio fere ſe aptat. Noſter veriſſime: (Epiſt. 114.) *Quemadmodum uniuſcujuſque actio dicenti ſimilis eſt; ſic genus dicendi imitatur publicos mores.* Corruptio igitur iſta, nonniſi in cultu nimio: & quid valde damnes? ipſe Fabius fatetur, *abundare eum dulcibus vitiis.* Sane dulcibus: & capiuntur, ſcio, iſtiipſi qui carpunt. Sed ad Fabium ſatis: tertius aſſurgat, & agat Agellius, qui ſic ſcribit: *De Annæo Seneca partim exiſtimant, ut de ſcriptore minime utili, cujus libros attingere nullum precium operæ ſit: quod oratio ejus vulgaris videatur & protrita; res atque ſententiæ aut inepto inanique impetu ſint, aut ut levi & quaſi dicaci argutia; eruditio autem vernacula & plebeia, nihilque ex veterum ſcriptis habens neque gratiæ, neque dignitatis. Alii vero, elegantiæ quidem in verbis parum eſſe, non inficias eunt; ſed & rerum, quas dicat, ſcientiam doctrinamque ei non deeſſe dicunt; & in vitiis morum objurgandis ſeveritatem gravitatemque non invenuſtam.* Duæ partes ſunt, prior ex profeſſo hoſtilis, nec judicium ſed odium adfert. Ait, *ſcriptorem minime utilem.* Tune? quin unica ejus epiſtola magis talis, quam agelli tui omnes fructus. *Attingere libros nullum operæ pretium.*] Non vobis illis, ſi qui logodædali tantum eſtis, & in una lingua polienda occupati. Deinde, *Oratio ejus vulgaris & protrita.*] Quid poteſt vanius? alii nimium cultum objiciunt; hic nullum. An id indicium eſt, modum tenuiſſe? *Res & ſententiæ inepto inanique ſonitu.*] Tua, ita me Deus, omnia hæc verba: ſed non tua: aliis neſcio quibus tribuis; mox mitiora, & vero magis confinia adjungis. Eaipſa tamen tenuem & macram, ut ſic dicam, laudem habent: notam autem animi tui ab hoc ſcriptore averſi, à quo & ſtilo nimium divertis. Hæc cauſſa repudii, quæ quiſque amat & habet, amari ab aliis vult; & odit diſſentientes. Audi ſemel Agelli. tu nil niſi veteres Comicos, & Latii puritatem ſectaris, & exprimis (fatendum eſt:) noſter in via alta & alia, in cothurno eſt: ne revoca ad tuum ſoccum. Denique in te, & omnes iſtos canieulas. genus ſcribendi & materiem videamus: nihil pro ea melius fortaſſe potuit, aptiuſque. Philoſophatur, animos & mores format, excitat à formidine, à luxu & faſtu reprimit: hæc omnia fortiter & calide agenda ſunt, & oratio talis adhibenda. An non fecit? Ciceronem in eo genere confer, ſtagnum dices: hunc autem flumen rapidum, quod lectorem ſecum trahit. Satis, ſatis. ego Senecam univerſe, admiratione magis quam laude proſequendum arbitror: in partibus aliquid eſſe quod cenſeas, aut cui ſuccenſeas, non nego. Sane decidit interdum, aut à ſe mutat. ut in jocis aut dictis, quam ineptus alibi, ſive affectatus eſt? in laudibus aut vituperiis, ſine modo? exordia, aut tranſitus, longinqua, aut comica? incuria etiam in hiſtoriis? inquiſitiones aut diſſertationes in Philoſophia, ſed & Philologia, tenues? Sunt enim iſta, ſed pauca: & meliorum ſtatim interventu ita penſantur,

ut

ut momentum ad deprimendum non habeant, in hac judicii lance. Itaque ſententiam pro te, Seneca, audacter ferimus: in Philoſophia, & præſertim Morali ejus parte, viciſti qui fuerunt, qui erunt: accipe palmam, non magis quam Herculi clavam (omnes omnia faciant) extorquendam. In ipſa eloquentia, duæ tuæ virtutes eximiæ: Copia in brevitate, Vehementia in facilitate. De Copia, bonus judex & ſagax ſtatim agnoſcit, & Fabius (lib. 12. cap. 10.) ut peculiarem virtutem etiam alibi adſignat: *Copiam Senecæ, vires Africani, maturitatem Afri.* Ut ridere merito ſit illos, qui ſiccum & aridum nobis dicunt. At de Vehementia ego ejus miror: & eſt tota oratio fere accincta, intenta, & robur in ea & acrimonia, qua vel ad Demoſthenem ſe jactet. Δεινότης, quæ mirabilem illum oratorem facit, cum iſto certe ei communis eſt, itemque numeri illi viriles. Unde autem, niſi ab animo tali? & *Pectus eſt* (pulcherrimo ſenſu Fabius) *quod disertos facit, & VIS MENTIS.* Judica ſic bone Lector, & bono tuo (ſpondeo, reſpondeo) Senecam ama.

V I T A
L. ANNÆI SENECÆ
ab eodem deſcripta.

Caput I.

De patria, & parentibus.

Virorum illuſtrium vitam prodere, vetus inſtitutum eſt: & quorum ingenia, ſcripta, aut facta miramur, juvat alia noſſe, quæ adhæſerunt. De Seneca igitur, quatenus poteſt, dicam: & colligam ac diſponam, ex ipſo & variis ſcriptoribus, quod huc facit. Patriam ei Cordubam fuiſſe conſtat, veterem florentemque in Hiſpania Bætica coloniam: atque adeo in iis regionibus primam. Strabo aperte: (Lib. 3.) Πλεῖςον δ' ἡ Κόρδυβα ηὔξηται, Μαρκέλλου κτίσμα, καὶ δόξῃ καὶ δυνάμει, καὶ ἡ τῶν Γαδιτανῶν πόλις. ἡ μὲν διὰ τὰς ναυτιλίας, καὶ διὰ τὸ προσθέσθαι Ῥωμαίοις κατὰ συμμαχίας· ἡ δὲ, χώρας ἀρετῇ καὶ μεγέθει, προσλαμβάνοντος καὶ τοῦ ποταμοῦ Βαίτιος μέγα μέρος· *Plurimum inter Hiſpaniæ Bæticæ urbes Corduba aucta eſt, Marcelli opus, gloria & potentia: itemque Gaditana urbs. Hæc quidem ob navigationes, & Romanorum ſocietates; illa vero, ob regionis bonitatem, & amplitudinem, Bæti etiam fluvio multum huc conferente.* Laudat, & ſimul veterem oſtendit, *Marcelli opus.* Cujus? Prætoris? an Conſulis? Nam Prætor Hiſpaniam obtinuit M. Marcellus, ex Livio (lib. 43.) anno Urbis 585. etſi in pace & otio, ut videtur. eoque magis inclinem, coloniam ab hoc deductam, fortaſſe & opidum auctum ornatumque. Neque enim novum plane conditum, vel Silius dixerit: qui jam tempore Annibalis Cordubam nominavit. Ad illum igitur magis, quam ad Conſulem Marcellum rettulerim, qui anno 601. Hiſpaniæ præfuit, ſed *citeriori*, ut eſt in Epitome, & ex Appiano colligas: atque ibi re feliciter geſta, triumphavit de Celtiberis. Itaque nihil ei tunc fuit cum Bætica, aut Corduba noſtra: quæ eſt in Hiſpania ulteriore. Addit porro amplius Strabo: Ὤκησάν τε ἐξ ἀρχῆς Ῥωμαίων τε καὶ ἐπιχωρίων ἐπίλεκτοι ἄνδρες· καὶ δὴ καὶ πρώτην ἀποικίαν εἰς τούσδε τοὺς τόπους ἔςειλαν Ῥωμαῖοι· *Habitarunt hanc Cordubam ab initio ſelecti Romanorum, & indigenarum: atque adeo primam hanc in ea loca coloniam miſerunt Romani.* Nota, de Selectis. Ita enim fuit: eoque obtinuiſſe poſtea credam, ut *Colonia Patricia* diceretur. Plinius aperte: (lib. 3. cap. 1.) *Corduba, colonia Patricia cognominata.* Et in Auguſti nummis, Permissu Cæsaris. Augusti. caput ejus: tum parte altera, Colonia. Patricia. Cui titulo cauſſam dediſſe arbitror, quod ſplendida & dives, Patres ac Senatores etiam rei Romanæ daret. Nam jam Auguſti ævo, ex provinciis paſſim in Senatum legebantur. Sed ait & Strabo, *primam coloniam eo miſſam*: quod caute lege. Nam *Carteia*, in eadem Bætica, jam ante colonia deducta, à L. Canuleio Prætore: ſed quia ex parum honeſtis, *Libertinorum* appellata fuit. Leges in Livio, initio lib 43. Tueri tamen Strabonem poſſis, fortaſſe & debeas: quod non miſſi coloni illi Roma aut ex Italia, ſed ibi nati ex militibus Romanis & fœminis Hiſpanis, permittente Senatu, hybridæ iſti libertate donati ſint, & in colonia collocati. At Strabo *miſſam primam* diſerte ſcripſit. Satis de Corduba: atque hæc patria fuit. qui parentes? E gente *Annæa* fuiſſe liquet: cui, ominis cauſſa, ab annis videtur nomen factum: reſpondetque cognomen *Seneca*, item ominis boni.

boni. Ita enim ego opinor primo inditum: etſi Iſidorus, *eum qui primus ita dictus ſit, canum fuiſſe natum*, arbitretur. Sane *Seneca*, vel ut veteres, *Senica* (eſt enim à *Sene*, *Senicis*.) γερόντιον ſignificat, ut *Senecio*. Videatur Nonius, in *Senica*. Addo, quod in alia etiam gente repetio hoc cognomen, ut in *Accia*, lapide priſco: *M. Accio. Seneca . . . Manlio Planta* I I. *vir. Quinq.* Sitne autem ſtirpis Hiſpanæ gens Annæa, an in Coloniam ex Italia miſſa, haud adfirmem: illud tantum, Equeſtrem etiam fuiſſe. Ita Seneca ipſe de ſe, apud Tacitum: (lib. 14.) *Egone equeſtri & provinciali loco ortus, proceribus civitatis adnumeror? inter nobiles, & longa decora præferentes, novitas mea enituit?* Pater igitur, fortaſſe & avus, inter Equites: neque ultra. Nam de *Novitate* ſua mox ſubjungit, non facturus, ſi qui majorum ad honores perveniſſent. Pater autem à ſe ſcriptiſque ſuis etiam notus, *M. Annæus Seneca*: quem *Declamatoris* agnomine (in hoc genere excelluit) à filio fere diſtinguunt. Exſtant non ipſius, ſed alienæ ab eo digeſtæ Declamationes: quas Præloquiis, aut Interloquiis diſtinxit: & vel ſic comme atque amœnum ingenium ſuum ſatis oſtendit. Uxorem habuit *Elbiam*, item Hiſpanam aut Hiſpanienſem, magni animi atque ingenii fœminam, ut filius eam (in Conſolatione ad ipſam) ſatis deſcripſit. Pater, Auguſti temporibus, Romam venit; & ſecuta mox uxor cum liberis, cumque ipſo hoc Seneca noſtro, adhuc tenello. Diu ibi in gratia & fama vixit, rem fecit: & ad ultima Tiberii cenſeo ætatem produxiſſe. Inducit me, quod Seianianæ conjurationis mentio eſt in ejus libris, & alia quæ huc ſpectant. Omitto, & ad filium tranſeo, de quo propoſui.

Cap. II.

De ipſo L. Annæo Seneca, ejuſque fratribus: ubi natus, & quando Romam delatus.

IS natus Cordubæ, & puer inde Romam tranſlatus: quod ita indicat ipſe, ubi materteram laudat. (Conſol. ad Helv. cap. 17.) *Illius manibus in urbem perlatus ſum; illius pio maternoque nutricio, per longum tempus æger, convalui.* Si manibus perlatus, puerili in ætate oportet fuiſſe: & vides languiſſe tunc etiam, & opera curaque ejuſdem focillatum. Hoc ego eveniſſe colligo decimoquinto, aut circiter anno, ante Auguſti exceſſum: argumento ab adoleſcentia Senecæ in Tiberii ævo, mox dicendo. Ergo nec pater diu ante Romam migrarit. Fratres duos habuit, neque ullas ſorores ex verbis ejus ad matrem: (ad Helv. cap. 2.) *Cariſſimum virum, ex quo trium liberorum mater eras, extuliſti.* Hi tres autem, M. Annæus Novatus, L. Annæus Seneca, L. Annæus Mela fuerunt: nati ordine, quo recitavi. Hoc ex Controverſiarum inſcriptionibus liquet, ubi ſic, etſi cognominibus ſolis, recenſentur. Maximus autem fratrum nomen mox mutavit, & in Junii Gallionis tranſiit, ab eo adoptatus. Qui Gallio Senecæ patri in Declamationibus aliquoties nominatur, & *Noſter* ei dicitur: ſive à communi patria, Hiſpania; ſive ab amicitia, quæ eum eo fuit. An & neceſſitudo aut cognatio? neſcio, ſuſpicor tamen ob hanc adoptionem. Eſt autem ille *Gallio*, qui *Pater* Quinctiliano agnominatur, itemque Tacito, ſexto Annalium. Noſter autem iſte adoptivus in Euſebiano Chronico, *Junius *Annæus Gallio, frater Senecæ, & egregius declamator*, dicitur: an duplici illo gentis nomine (quod tamen veteribus ratum, imo non fuit) ut notet in quam adoptione ivit, & in qua natura fuit? Apparet, ſi recta eſt nomenclatura aut ſcriptura. Eſt ille, ad quem libros *de Ira* noſter ſcripſit & miſit, quem in iis *Novatum* appellat: at eumdem, inſcriptione de Vita beata, *Gallionem fratrem*; itemque in Epiſtolis, *Dominum ſuum Gallionem*. honeſte, ut fratrem ſcilicet ſeniorem. Sed obſerva igitur, non adoptatum videri, quo tempore libri *de Ira* ſcripti, id eſt Caio vivo: poſtea denique, & tunc cognomen mutaſſe. At

 frater

* *Malim* Annæanus.

frater minimus, Annæus Mela eſt, Tacito, Dioni, & Euſebio nominatus, qui eques tantum Romanus (nam prior ille Senator fuit) Lucanum filium genuit, *grande adjumentum* (ait Tacitus) *claritudinis.* Atque hi igitur tres fratres, de quibus Martialis capiendus:

Et docti Senecæ ter numeranda domus.

Doctum vocat, illum Declamatorem: triplicem domum, tres filios familiaſque dictas.

Cap. III.

Adoleſcentia ejus, præceptores, & ſtudia.

Puer igitur Romam venit, atque ibi, in optimis artibus, optimum ingenium adolevit. *Adoleſcentia* ejus in *Tiberii principatum incidit*, ut ipſe fatetur: (epiſt. 108.) idque eo tempore, quo *aliena ſacra movebantur.* Is fuit annus Tiberii quintus, Urbis conditæ 772: quod ex Tacito eſt manifeſtum, (lib. 2 Annal. in fine) qui *ſacra Ægyptiaca & Judaica pulſa* eo anno ſcribit. Itaque Seneca tunc plenam adoleſcentiam egerit, viginti aut vigintiduorum annorum. Nam ætatem grandiuſculam ſub ipſo Auguſto habuiſſe, ex eo liquet, quod cometam, ſive flammam ante exceſſum ejus obſervaverit, de quo prodit: (1 Quæſt. cap. 1.) *Vidimus ante Divi Auguſti exceſſum ſimile prodigium*: nec plane pueris talia curioſe adnotentur. Præceptorem in eloquentia habuit ipſum patrem, opinor: atque id Controverſiarum libri & Præfationes dicunt. Cur autem non optimus ſenex, qui alios ducebat & docebat, ſuos in hac via dirigeret? Fecit, & duos egregie diſertos reliquit, Gallionem, & noſtrum: nam de Mela tale nihil legi. Ille eſt Gallio, quem à ſuavitate eloquii Statius commendat:

Hoc plus, quam Senecam dediſſe terris,
Et dulcem generaſſe Gallionem.

Sonante & tinniente quadam eloquentia fuiſſe, auctor libelli de cauſſis corruptæ eloquentiæ oſtendit: qui commemorat, *tinnitus Gallionis.* Si tamen hujus, non patris. At noſter, præter eloquentiam, Philoſophiæ magno impetu ſe dedit, & Virtus elegantiſſimum ingenium rapuit, etſi patre renitente. Ipſe non ſemel oſtendit, averſum eum à Philoſophia fuiſſe, uxorem & ſe avertiſſe: imo odiſſe, palam alibi ſcribit. Ardor tamen filii vicit, & inſignes ac ſerios ejus ævi Philoſophos aſſiduus audivit: nominatim, *Attalum* Stoicum, *Sotionem* ejuſdem ſectæ, etſi Pythagoriſſare etiam viſus, itemque *Papirium Fabianum*: quos & nominat identidem, ac grata memoria laudat. Sotioni quidem puer etiam operam dedit, ſcribitque: (epiſt. 49.) *Modo apud Sotionem puer ſedi.* Sed & *Demetrium Cynicum* admiratus eſt, & coluit: ſæpe cum eo item grandior & jam in Aula, domi foriſque verſatus. Nam & in via ac peregrinatione habebat. Iſte ad honeſta impetus: ſed pater tamen fregit, & foro ac * cauſſis interim mancipavit. Quas diu actitaſſe eum apparet, & Caii etiam temporibus, magna eloquii gratia & fama. Sane ſcripta ulla Philoſophica ante id ævi non exſtant.

Cap. IV.

Honores, & civilis vita.

Atque idem patet latum clavum ſumere etiam ſuaſit, honorum candidatum. Itaque Quæſturam primo geſſit, in qua adipiſcenda ſuffragium materteræ ſuæ agnoſcit. (Conſol. ad Helv. cap. 17.) *Illa*, inquit, *pro Quæſtura mea gratiam ſuam extendit, & quæ ne ſermonis quidem, aut claræ ſalutationis, ſuſtinuit audaciam, pro me vicit indulgentia verecundiam.* Quid fœminæ hæc fuerit, & quo marito, in Notis meis ibi diſces. Sed quando Quæſturam geſſerit, haud liquido ſcio: ætas non abnuit, ut ſub Tiberio: potuit & ſub Caio, neque libet definire. Illud magis, Præturam ſtatim ab exſilio geſſiſſe, Agrippina faciente,

* *Vide epiſtolam 49.*

faciente. Ita enim Tacitus: (12 Annal.) *Agrippina veniam exſilii pro Annæo Seneca, ſimul Præturam impetrat* (à marito), *lætum in publicum rata, ob claritudinem ſtudiorum ejus, utque Domitii pueritia tali magiſtro adoleſceret, & conſiliis ejuſdem ad ſpem dominationis uteretur.* Vides, Prætorem ſtatim deſignatum: & laudes doteſque, quas Tacitus candide adjungit. Vulgi benivolentia eo facto conciliabatur; quia jam vulgo in ore & gratia Seneca, *ob claritudinem ſtudiorum*; denique *tali* & tanto *magiſtro* volebat Domitium ſuum creſcere; itemque *conſiliis ejus* (nota civilem prudentiam) ad parandum Principatum, ſed & regendum, niti. Ergo Prætor anno Urbis 802 fuit: numquid poſtea & Conſul? Affirmant libri legum, ad SC. Trebellianum. ut Ulpianus: *Temporibus Neronis, octavo Kalend. Septembres, Annæo Seneca & Trebellio Maximo Coss. factum eſt Senatusconſultum.* Idem in Juſtiniani 2 Inſtitutionum ſcriptum. Qui autem Faſtos nobis concinnarunt, faciunt hos Conſules ſuffectos (nam ordinarii non fuerunt) anno Urbis 815: quod eſſet, anno & paucis menſibus ante Senecæ mortem. Aliquis de tota re dubitet fortaſſe. quia Auſonius Gratiarum actione palam: *Dives Seneca, nec tamen Conſul*: itemque nec ipſe Seneca meminit uſquam hujus honoris, etſi Epiſtolas pleraſque tunc ſcripſit. Reſpondeo. de Auſonio, intelligendum Ordinarium conſulatum videri: de ipſo noſtro, ſilentium non eſſe negationem. Sed hoc etiam addo, non videri bene digeſſiſſe Faſtorum concinnatores: neque illo anno profecto fuit. Nam ecce ſtatim initio anni, Tacitus (Annal. 14.) memorat refrigeratam ejus apud Neronem gratiam, & calumniatores varie vellicaſſe: atque ipſum animoſa oratione Principem acceſſiſſe, commeatum petentem, & opes ſuas refundentem. Non admiſit quidem Nero: ſed tamen Seneca ab eo tempore (addit Cornelius) *inſtituta prioris potentia commutat, prohibet cœtus ſalutantium, vitat comitantes, rarus per urbem, quaſi valetudine infenſa, aut ſapientiæ ſtudiis domi attineretur.* Hæc non ſunt pro novo conſule, aut etiam candidato: & mors ejus non diu poſt ſecuta vetat aſſentiri. Quid tamen movit viros doctos ſic ſuſpicari? Quod Tacitus illo anno *SC. factum* ſcribit, *ne ſimulata adoptio in ulla parte muneris publici juvaret, ac ne uſurpandis quidem hereditatibus prodeſſet.* Sed profecto nihil hoc ad Trebellianum illud: aliò ſpectat, ſi quis priora etiam illa in Tacito legit. Itaque fuiſſe equidem Conſulem conſentio, ſed alio & priore tempore: nec certo deſignem. At perpetuus ille ejus honos, Principis doctorem moderatoremque fuiſſe: optimi ſane, quamdiu hujus conſiliis monitiſque ſe dedit. Tacitus non celat, & duos nominat, quibus utiliter Princeps ſe permiſit. *Ibatur in cædes, niſi Afranius Burrus, & Annæus Seneca, ſe objeciſſent. Hi rectores imperatoriæ juventæ, & pari in ſocietate potentia concordes, diverſa arte ex æquo pollebant. Burrus militaribus curis, & ſeveritate morum: Seneca præceptis eloquentiæ, & comitate honeſta: juvantes invicem, quo facilius lubricam Principis ætatem, ſi virtutem aſpernaretur, voluptatibus conceſſis retinerent.* O laudabilem conatum, & conſenſum! Conſenſum, qui nimis rarus in Aulis, ubi quiſque ita eminere fere vult, ut alium nolit. Sed ad Senecam:

CAP. V.

Privata vita, uxores, liberi, exſilium.

ILle in publico ecquid aliud geſſerit, haud ſcio: privatim reperio, aut certe colligo, in Ægypto adoleſcentem fuiſſe, occaſione quod avunculus Præfectus ibi eſſet. Nam ſcribit de matertera, ad matrem: (Conſol. ad Helv. cap. 21.) *Exemplum tibi ſuum, cujus ipſe ſpectator fui, narrabit.* Spectator? ergo in navigatione ea adfuit (de qua ibi) cum ex Ægypto matertera rediret. Et quomodo, niſi ipſe etiam ex Ægypto? Plane ita fuit: & hæc cauſſa, cur pluſcula

pluſcula de ipſa Ægypto, & Nilo, curioſe libris (præſertim Quæſtionum Naturalium) inſpergat. Fortaſſis & ex Ægypto ad Indiæ oras ivit, per mare rubrum: atque ita de India commentari voluit, Plinio ſcriptum. Sed Romæ jam, uxorem duxit: quam, non eſt proditum; habuiſſe tamen, liberi evincunt. Nam ipſe (lib. 6. c. 17.) *Marcum blandiſſimum puerum*, multa laude & affectu commemorat ad *Helviam* matrem: neque ambigendum quin filius ſit. Vel carmen ejus doceat, ubi inter vota:

Sic dulci Marcus qui nunc ſermone fritinnit,
Facundo patruos provocet ore duos.

Nam ut illos audiam, qui ad *Marcum Lucanum* hoc referunt, ratio non videtur. Atqui mentionem prioris uxoris non facit. Non in his libris, fateor: quid tum? nec Annæi etiam Melæ fratris nominatim. non ergo habuit? Etſi videndum, an non de priore uxore capias iſta: (epiſt. 1.) *Harpaſten, uxoris meæ fatuam, ſcis hereditarium onus in familia mea remanſiſſe.* Vix enim eſt ut de Paullina ſic loquatur, & ſentiat: imo onus relegat ad defunctam uxorem, à qua penes heredem cum alia familia manſit. Sed clarius etiam alibi: (3 de Ira) *Cum ſublatum eſt lumen, & uxor moris mei jam conſcia conticuit.* Quæ uxor? illa prior. nam libri de Ira, Caio adhuc vivo, videntur ſcripti, in loco nobis doctum. At Paullinam poſt exſilium denique duxit, nobilem fœminam: quæ, inquam, jam ſeni nupſit, & potenti in aula. Quod ipſum Dio quoque, aut quiſquis ille apud Dionem fuit, objiciendum Senecæ putavit: nempe quod ætate gravis juvenculam illam duxiſſet. Talis uterque fuit, & ipſe Seneca prodit: (epiſt. 104.) *Hoc ego Paullinæ meæ dixi, quæ mihi valetudinem meam commendat. Venit mihi in mentem, in hoc ſene & adoleſcentem eſſe, cui parcitur.* Adoleſcentem? ipſam Paullinam. Sane amans ea viri, ut ibi pluribus jactitat: nec falſo, & in morte ejus oſtendit, cui ſuam (quod in ipſa fuit) ivit junctum. Poſtea videbimus. Atque iſtæ uxores: & alia vita quieta, & fere ſine offenſa, excipio grandem illum exſilii caſum. Nam ſub Claudio, primo imperii ejus anno, cum *Julia* Germanici filia accuſata adulterii eſſet (Dii Deæque, a Meſſallina!) & ipſa extorris eſt acta; & quaſi inter adulteros Seneca, in Corſicam relegatus. Verane culpa fuerit, non dicam: nolim, & Tacitus fortaſſe mecum. qui, ubi de exſilio: *Seneca infenſus Claudio, memoria injuriæ credebatur.* Nota, *injuria*: ergo hæc ei facta. Et ſane quis alias accuſationes impudiciſſimi illius ſcorti (Meſſallinam dico) & damnationes hujus obnoxiæ pecudis (Claudii) ignorat? Neque enim aliquid mali fere, niſi bonis & inſontibus, ſunt machinati. Vixit in exſilio annos circiter octo: & fortiter, imo ut ipſe ait, feliciter vixit, optimis ſtudiis meditationibuſque intentus. Ita enim ad matrem: (cap. 4.) *Inter eas res beatum ſe eſſe, quæ ſolent miſeros facere*: & pulcherrime deinde (vide, ſodes) philoſophatur. Addit in extremo, & aſſurgit: *Qualem me cogites, accipe: lætum & alacrem, velut optimis rebus. Sunt autem optimæ, cum animus omnis cogitationis expers, vacat operibus ſuis, & modo ſe levioribus ſtudiis oblectat, modo ad conſiderandam ſui univerſique naturam, veri avidus, inſurgit.* O hominem, ô verba honeſta! quæ imitari Octaviæ tragœdiæ auctor (non enim ipſe: apage) voluit, his verſibus, in perſona Senecæ:

Melius latebam, procul ab invidia malis
Remotus, inter Corſici rupes maris.
Ubi liber animus, & ſui juris, mihi
Semper vacabat; ſtudia recolenti mea.
O quam juvabat (quo nihil majus parens
Natura genuit, operis immenſi artifex)
Cælum intueri, Solis & currus ſacros!

Hæc meliora, veriora etiam, quam quæ in Conſolatione ad Polybium abjecte nimis & demiſſe ſcribuntur: & an à noſtro Seneca? Dubitare non ſemel ſubiit, & pæne abdicare. Quomodocumqne, homo fuit: & illud certe ſcriptum non niſi inimici protraxerunt, & publicarunt: fortaſſe & macu-

maculârunt. Sed notes in Senecæ ſupra verbis, *Levioribus etiam ibi ſtudiis ſe oblectaſſe*: quæ Poëtica cenſeo: & exſtat in iis *Medea*: quam in exſilio ſcriptam, quo tempore Claudius Britanniam ſubegit, mihi pene certum: atque adeo argumentum illud elegit de Jaſone, ut aliquid inſpergeret ſcilicet de Oceano ſubacto. Sane verſus illi in Choro quò, niſi ad Claudium, ſpectant?

Parcite ô divi, veniam precamur,
Vivat ut tutus, mare qui ſubegit.

Iterumque:

Jam ſatis divi mare vindicaſtis,
Parcite divo.

Quod item ad Claudium, etſi vivum: & Deos Deo vult parcere, poëtica adulatione.

CAP. VI.

Opes ejus, villa, agri, fænus.

SEd ab exſilio reverſus ſtatim in ſplendore iterum fuit; opum jam tunc, & ante Aulam, largus. Nam pater eas reliquerat, nec omnes ſuæ induſtriæ aut fortunæ debet. Ipſe ad matrem: (cap. 14.) *Tu filiafamilias locupletibus filiis ultro contuliſti.* Liberalitatem ejus laudat, eo magis quod in *locupletes*, ut ait, nec ſane egentes. Hæc ante Aulam: at in ipſa ingentes opes quæſivit, ſive potius venientes ultro admiſit. Pleraſque enim ex Principis munificentia habuit: atque ipſe ita ad Neronem, in Tacito noſtro: (lib. 14.) *Tu*, inquit, *gratiam immenſam, innumeram pecuniam dediſti: adeo ut plerumque intra me ipſe volvam, Ubi eſt animus ille modicus contentus? Tales hortos inſtruit, & per hæc ſuburbana incedit, & tantis agrorum ſpatiis, & tam lato fænore exuberat?* Nota Hortos, Villas, Agros, Fænus, omnia laxe & ubertim. Vis iterum Taciti verba, ſed ab alieno ore & ſenſu? (Annal. 14.) *Calumniatores*, inquit, *variis criminationibus Senecam adoriuntur, tamquam ingentes, & privatum ſupra modum evectas opes, adhuc augeret: quodque ſtudia civium in ſe verteret: hortorum quoque amœnitate, & villarum magnificentia quaſi Principem ſupergrederetur.* Et Suillius, apud eumdem, modum etiam opum expreſſit: (lib. 13.) *Qua ſapientia, quibus Philoſophorum præceptis, intra quadriennium regia amicitia, ter millies HSS. paraviſſet? Romæ teſtamenta & orbos, velut indagine ejus capi: Italiam & provincias, immenſo fænore hauriri.* Is modus nobis eſſet, *ſeptuagies quinquies centena millia Philippicorum.* Opes pæne regiæ, fateor: ſed de malis artibus & captatura, quod adjungit, aſpernamur. Habuit ante cenſum magnum, ut dixi: & in copioſa illa Aula, & ampla re Romana, quid mirum ſi auxit? Sed ait etiam, *Italiam & provincias fænore ejus hauriri.* Significat, fænebrem variis locis pecuniam habuiſſe: & ſuſpicor etiam in Ægypto. Id ex epiſtola 67, qua ſcribit naves Alexandrinas ſubito adveniſſe, omnes concurriſſe in portum aut litus: *At ego*, inquit, *in hoc omnium diſcurſu, magnam ex pigritia mea ſenſi voluptatem, quod epiſtolas meorum accepturus, non properavi ſcire, quis illic eſſet rerum meatum ſtatus, quid afferrent. Olim jam nec perit mihi quidquam, nec acquiritur.* Habuit ibi ſuos (nempe actores, aut procuratores) & res ejus agebatur: ergo in pecunia aliqua grandi, aut & agris. Nam trans mare poſſediſſe, ut illa ætas & copia erat, nihil novum. Enimvero Dio inter cauſſas etiam Britannici belli recenſet, quod *Seneca cum quadringenties* HSS. (ſunt decies centena millia Philippicorum) *magno fænore Britannis crediſſet, univerſam illam pecuniam uno tempore repetebat.* An vere hoc, neſcio: ubique enim infenſus, & ex profeſſo hoſtis, eſt noſtro: tamen à vero non abit, etiam illic pecuniam habuiſſe. Quid jam Hortos, & Villas? plures habuit, & cum vario inſtructo. Juvenalis attigit:

——— *Senecæ prædivitis hortos.*

Sed & ipſe villas ſuas commemorat *Nomentanam, Albanam*, itemque *Baianam*: & habuit ſane plures. Sed & domum in urbe, quæ nomen apud

poſteros

poſteros tenuit : locatque *Seneca domum, in regione* 10. P. Victor. Jam & ſupellex invidiam habuit, objicitque Dio *πεντακοσίας τρίποδας κεδρίνου ξύλου, ἐλεφαντόποδας, ἴσους καὶ ὁμοίους. quingentas menſas è cedro, cum eburneis pedibus, ſimiles omnes & æquales.* Magnum hoc fuit, ſi verum (nam ita ſemper in Dionis objectionibus cavendum eſt:) magnum, tot illas menſas habuiſſe, quarum una aliqua taxari vel latifundii æſtimatione ſolet. Sed non tam lectas aut taras fuiſſe has oportet : quid ſi nec fuiſſe ? Non, quin moris, lautis & luxurioſis habere. ita enim & Martialis de quodam, (lib. 9. epigr. 23.)

Et Mauri Libycis centum ſtant dentibus orbes,
Et crepat in noſtris aurea lamna toris.

Nam in magnis conviviis, ſingulis ſuas menſas anteponebant (alibi adnotandum) & hoc fine ſic plures habebant. Non, inquam, eò nego aut dubito. ſed quia ipſus Seneca tangit & caſtigat hanc inſaniam ſæpius; etiam in Aula & ſenex, libris de Beneficiis, quos tunc ſcripſit. Quid, quod in illo de Tranquillitate (ſub initium) palam negat *placere ſibi menſas varietate macularum conſpicuas*, nec ſolere uti? Mira hæc impudentia, in re conſpicua & ejus ævi oculis objecta, palam ſic diſſimulare, aut mentiri. Non arbitror; & magis Dionem, aut cui Dio partes has adſignat. Nam ex oratione aliqua adverſaria hæc videri, * alibi adnotavi: atque obiter ibi divitiarum crimen dilui, legendum ſiquis volet. Sed magis ipſum Senecam legat, qui ſub hoc tempus *de Vita beata* librum edidit: in quo ſcopum habet adverſus criminantes ſe tueri. O elegantem, ô ſapientem libellum! & calumniam hoc ipſo calcam, quod fuerit huic eliciendo.

CAP. VII.

Mores, & primum abſtinentia, veritas, ſanctitas pietaſque.

SEd Mores ipſi etiam hoc de Opibus refrigerant: & uſum iis clamant, non abuſum. Quid enim in faſtum, luxum, pompam? doceant, & ſilemus. In cibos fortaſſe, & lautitiam? Audiamus ipſum, in publico profitentem: (epiſt. 108.) *Ego cum Attalum audirem in vitia, in errores, in mala vitæ perorantem, ſæpe miſertus ſum generis humani, & illum ſublimem altioremque humano faſtigio credidi. Cum cœperat voluptates noſtras traducere, laudare caſtum corpus, ſobriam menſam, puram mentem: non tantum ab illicitis voluptatibus, ſed etiam ſupervacuis, libebat circumſcribere gulam & ventrem. Inde mihi quædam permanſere, Lucili. magno enim ad omnia impetu veneram: deinde ad civilem vitam reductus, ex bene cœptis pauca ſervavi. Inde oſtreis boletiſque in omnem vitam renuntiatum eſt: inde in omnem vitam unguento abſtinemus: inde vino caret ſtomachus: inde in omnem vitam balneum fugimus.* Quæ talis alibi frugalitas, an quo nomine appellanda? Et ſcripſi de ea in * Laudatione Senecæ: ne hic iteremus. Jam reliqua etiam vita ſeria & ſevera. Non corrupit eum Aula, nec ad familiare & cognatum pænè vitium Adulationem flexit. Minime. ipſe ad Neronem: (2 de Clem.) *Diutius morari me hic patere, non ut blandiar auribus tuis: nec enim mihi hic mos eſt: maluerim veris offendere, quam placere adulando.* Et jam moriturus, apud Tacitum, referri jubet Principi: (15 Annal.) *Non ſibi promptum in adulationes ingenium: idque nulli magis gnarum, quam Neroni, qui ſæpius libertatem Senecæ, quam ſervitium expertus eſſet.* Amplius, quæ morum vitæque exactio, & examen? Iterum ipſe: (3 de Ira) *Utor hac poteſtate, & cottidie apud me cauſſam dico. Cum ſublatum è conſpectu lumen eſt, & conticuit uxor, moris jam mei conſcia, totum diem mecum ſcrutor, facta ac dicta mea remetior. Nihil mihi abſcondo, nihil tranſeo: quare enim quidquam ex erroribus meis timeam, cum poſſim dicere, Vide ne iſtud amplius facias, nunc tibi ignoſco?* Poteſt majus aut clarius ſtudium elucere Virtutis? Denique

* 1 *Manud. Diſſ.* 18.

* 1 *Manud. Diſſ.* 18.

que & pietas in Deum & ſubmiſſio, quoties apparet? Unum excerptum poſuero: (epiſt. 96.) *Si quid credis mihi, intimos affectus meos tibi cum maxime detego: in omnibus quæ aſpera videntur & dura, ſic formatus ſum. non pareo Deo, ſed aſſentior; ex animo illum, non quia neceſſe eſt, ſequor. Nihil unquam mihi incidet, quod triſtis excipiam, quod malo vultu: nullum tributum invitus conferam.* Et plura ſunt talia in *Manuductione*, aut *Phyſiologia*, à nobis notata. Imo tam claræ quædam pietatis, ut Tertullianus & priſci *Noſtrum* appellent, Concilia ipſa quædam auctoritate ejus (in Fragmentis poſui) utantur. Atque adeo Otho Friſingenſis aſſerat: *L. Senecam non tam Philoſophum, quam Chriſtianum dicendum.* Atque ob has eminentes virtutes, etiam illo ævo, ingens de eo opinio, & vel imperio deſtinabant. Tacitus aperte hoc agitatum ſcribit: (15 Annal.) *ut traderetur imperium Senecæ, quaſi inſonti, claritudine virtutum ad ſummum faſtigium delecto.* O Roma, non manebat te hæc felicitas, nec Deus ſic reſpexit! Alioqui,

Libera ſi dentur populo ſuffragia, quis tam
Perditus, ut dubitet Senecam præferre Neroni? Juven. Sat. 10.

At enim de veris virtutibus ejus quidam dubitant, & verba hæc ac ſcænam fuiſſe. An igitur in morte fidem non fecit, quam omnia humana in levi haberet, quam Deo ſe præberet?

CAP. VIII.

Mors ejus, fortis, conſtans, è Tacito narrata.

Et de ea commodum videamus: unde autem potius, quam è fidiſſimo ſcriptorum Tacito hauriemus? Verba ejus ecce habes:

Sequitur cædes Annæi Senecæ lætiſſima Principi, non quia conjurationis manifeſtum compererat, ſed ut ferro graſſaretur, quando venenum non proceſſerat. Solus quippe Natalis, & hactenus prompſit: miſſum ſe ad ægrotum Senecam ut viſeret conquerereturque, cur Piſonem aditu arceret: melius fore ſi amicitiam familiari congreſſu exercuiſſent. Et reſpondiſſe Senecam, ſermones mutuos & crebra colloquia neutri conducere: ceterum ſalutem ſuam incolumitate Piſonis inniti. Hæc ferre Granius Silvanus tribunus prætoriæ cohortis, & an dicta Natalis, ſuaque reſponſa noſceret, percontari Senecam jubetur. Is, forte an prudens, ad eum diem ex Campania remeaverat, quartumque apud lapidem ſuburbano rure ſubſtiterat. Illo propinqua veſpera tribunus venit, & villam globus militum ſepſit. Tum ipſi cum Pompeia Paullina uxore & amicis duobus epulanti mandata Imperatoris edidit. Seneca miſſum ad ſe Natalem, conqueſtumque nomine Piſonis quod viſendo eo prohiberetur, ſe ratione valetudinis & amore quietis, excuſaviſſe reſpondit. Cur ſalutem privati hominis incolumitati ſuæ anteferret, cauſſam non habuiſſe, nec ſibi promptum in adulationes ingenium: idque nulli magis gnarum quam Neroni, qui ſæpius libertatem Senecæ, quam ſervitium expertus eſſet. Ubi hæc à tribuno relata ſunt, Poppæa & Tigellino coram, quod erat ſævienti Principi intimum conſiliorum, interrogat, an Seneca voluntariam mortem pararet. Tum tribunus nulla pavoris ſigna, nihil triſte in verbis ejus aut vultu deprehenſum confirmavit. Ergo regredi & indicere mortem jubetur. Tradit Fabius Ruſticus, non eo quo venerat itinere reditum, ſed flexiſſe ad Fenium præfectum, & expoſitis Cæſaris juſſis, an obtemperaret interrogaviſſe: monitumque ab eo, ut exſequeretur, fatali omnium ignavia. Nam & Silvanus inter conjuratos erat, augebatque ſcelera in quorum ultionem conſenſerat. Voci tamen & aſpectui pepercit. Intromiſitque ad Senecam unum ex centurionibus, qui neceſſitatem ultimam denunciaret. Ille interritus poſcit teſtamenti tabulas: ac denegante centurione, converſus ad amicos, quando meritis eorum referre gratiam prohiberetur, quod unum jam tamen & pulcherrimum habeat, imaginem vitæ ſuæ relinquere teſtatur, cujus ſi memores eſſent, bonarum artium famam tam conſtantis amicitiæ laturos. Simul lacrymas eorum, modo ſermone, modo intentior in modum

coer-

coërcentis, ad firmitudinem revocat, ro- ,,gitans: Vbi præcepta ſapientiæ? ubi ,,tot per annos meditata ratio adverſum ,,imminentia? Cui enim ignaram fuiſſe ,,ſævitiam Neronis? neque aliud ſupereſ- ,,ſe poſt matrem fratremque interfectos, ,,quam ut educatoris præceptoriſque ne- ,,cem adjiceret. Vbi hæc atque talia velut in commune diſſeruit, complectitur uxorem. & paululum adverſus præſentem formidinem mollitus, rogat oratque temperaret dolori, ne æternum ſuſciperet, ſed in contemplatione vitæ per virtutem actæ, deſiderium mariti ſolatiis honeſtis toleraret. Illa contra, ſibi quoque deſtinatam mortem adſeverat, manumque percuſſoris expoſcit. Tum Seneca gloriæ ejus non adverſus, ſimul amore, ne ſibi unice dilectam ad injurias relinqueret: Vitæ, inquit, delinimenta monſtraveram tibi, tu mortis decus mavis. non invidebo exemplo. Sit hujus tam fortis conſtantiæ penes utroſque par, claritudinis plus in tuo fine. Poſt quæ, eodem ictu brachia ferro exſolvunt. Seneca, quoniam ſenile corpus & parvo victu tenuatum, lenta effugia ſanguini præbebat, crurum quoque & poplitum venas abrumpit. Sæviſque cruciatibus defeſſus, ne dolore ſuo animum uxoris infringeret, atque ipſe viſendo ejus tormenta, ad impatientiam delaberetur, ſuadet in aliud cubiculum abſcederet. Et noviſſimo quoque momento ſuppeditante eloquentia advocatis ſcriptoribus, pleraque tradidit, quæ in vulgus edita ejus verbis, invertere ſuperſedeo. At Nero nullo in Paullinam proprio odio, ac ne gliſceret invidia crudelitatis, inhiberi mortem imperat. Hortantibus militibus, ſervi libertique obligant brachia, premunt ſanguinem, incertum an ignaræ. Nam ut eſt vulgus ad deteriora promptum, non defuere qui crederent, donec implacabilem Neronem timuerit, famam ſociatæ cum marito mortis petiviſſe; deinde oblata mitiore ſpe, blandimentis vitæ evictam: cui addidit paucos poſtea annos laudabili in maritum memoria, & ore ac membris in eum pallorem albentibus, ut oſtentui eſſet, multum vitalis ſpiritus egeſtum. Seneca interim durante tractu, & lentitudine mortis, Statium Annæum diu ſibi amicitiæ fide & arte medicinæ probatum, orat proviſum pridem venenum, quo damnati publico Athenienſium judicio exſtinguerentur, promeret: allatumque hauſit fruſtra, frigidus jam artubus & clauſo corpore adverſum vim veneni. poſtremo ſtagnum calidæ aquæ introiit, reſpergens proximos ſervorum, addita voce, Libare ſe liquorem illum Jovi liberatori. Exin balneo illatus, & vapore ejus exanimatus, ſine ullo funeris ſolenni crematur. Ita codicillis præſcripſerat, cum etiam tum prædives & præpotens, ſupremis ſuis conſuleret.

Hæc Tacitus: neque pigebit inſiſtere leviter, & examinare, aut illuſtrare. Ait, *lætiſſimam Principi hanc cædem.*] Jamdiu enim gravabatur boni rectique hunc doctorem, & reverentiæ illud frænum (quod vel invito inhærebat) ſemel excutere voluit, eó ſublato. Tamen aliter juraverat, ut Suetonius prodidit: *Senecam*, inquit, *præceptorem ad necem compulit, quamvis ſæpe commeatum petenti, boniſque cedenti, perſancte juraſſet, ſuſpectum ſe fruſtra, periturumque potius, quam nociturum ei.* Juravit, id eſt Deos quoque illuſit. Ait, *Quando venenum non proceſſerat.*] Tentaverat enim, & ita idem Tacitus ſupra: (eodem libro) *Tradidere quidam, venenum Senecæ per libertum ipſius Cleonicum paratum, juſſu Neronis; vitatumque à Seneca, proditione liberti, ſeu propria formidine, dum ſimplici victu, & agreſtibus pomis, ac ſi ſitis admoneret, profluente aqua vitam tolerat.* Pergit. *An prudens.*] Quaſi gnarus conjurationis, & diei deſtinatæ. Item, *Ex Campania remeaverat.*] E villa aliqua ibi ſua. Et ſane ibi ante obitum ſæpe in ſeceſſu vixit, & pleraſque Epiſtolarum ad Lucilium ſcripſit. *Quartumque apud lapidem.*] In villa item aliqua ſua. An Nomentana? Hoc Xicho Polentinus ſcripſit, ſed mera, puto, conjectura. Neque Tacitus admittit, qui de *quarto lapide* ab urbe prodit: atqui Nomentum vel *duodecimum* diſtat. *Nulla pavoris ſigna.*] En dignam Philoſopho, & quidem Stoico, mortem: quam & ſequentia deprædicant. *Imaginem vitæ ſuæ.*] Obſecro, ſi fœdus Seneca, ut Dio voluit, hæc ne de vita ſua, in

clauſula

clauſula diceret? amicos ſcilicet, & arbitros ejus cottidie, ſic falleret? *Modo ſermone.*] Leniter, & ut in alloquiis. *Adverſus præſentem formidinem mollitus.*] Non reſcribo temere: tamen ambigat aliquis, an non *mollitam*, & ad uxorem referatur. Sequentia videntur inducere, eum rogat temperaret dolori, & quæ jungit. *Vitæ, inquit, delinimenta.*] Hæc & pleraque alia, ſunt ipſa Senecæ, aut certe ſimilia: quia exſtabant vulgata, ut mox dicet. *Senile corpus.*] Meo calculo 63 aut quatuor annorum. Neque ultra fuiſſe, Neronis illa ad Senecam evincunt, non diu ante prolata, apud Tacitum: *Verum & tibi valida ætas, rebuſque & fructui rerum ſufficiens*: quæ de ſeniore haud vere dicas. *Advocatis ſcriptoribus.*] O virum, ô animi robur! in ipſa etiam morte dictare, quod poſteros juvaret. Neque enim ambigendum, talia fuiſſe, ac conſtantiæ & ſapientiæ mera præcepta. Argumentum, quod *in vulgus edita*: haud futurum, niſi præclara aliqua eſſent. Et quia edita, Tacitus omiſit. ô improvide factum! & nobis quoque cygnæas illas voces audire vel levi auræ eſſet! *Stagnum calidæ aquæ.*] Solium. & tunc primum calida uſus, cum non ultra uſurus. *Balneo illatus.*] Laconico & ſicco, ut opinor. Nam vapore, & acrimonia caloris, exanimatum oſtendit. *Cum etiam tum prædives & præpotens.*] Aliquid eſt, in quo Tacitus carpere videtur: nec ſatis tamen capio. Tacitum funus voluit. & ſolennia ejus vetuit: ſed quomodo in eo *ſupremis ſuis conſulit*? An ne teſtamentum Nero rumperet? qui fortaſſe heres in parte magna ſcriptus, & nolebat ſibi per impendia aliquid perire. An in eo parcimoniam Senecæ tangit? ſed verba examinata, non huc eunt. Alius videbit.

CAP. IX.

Corpus, morbi, forma.

Finivi, niſi placet de Corpore aliquid addi: & juvat magnorum ingeniorum etiam habitacula, ut ſic dicam, noviſſe. Corpore igitur à pueritia infirmo fuit. Ipſe de matertera, poſtquam in urbem perlatus eſſet: (Conſol. ad Helv. cap. 16.) *Illius pio maternoque nutricio,* PER LONGUM TEMPUS *æger, convalui.* Et in epiſtola quadam: (epiſt. 54.) *Longum mihi commeatum valetudo dederat, repente evaſit. Quo genere? inquies. Prorſus merito interrogas: adeo nullum mihi ignotum eſt. Uni tamen morbo quaſi aſſignatus ſum: quem quare Græco nomine appellem, neſcio: ſatis enim apte dici* * *Suſpirium poteſt.* Et mox addit: OMNIA *corporis aut incommoda, aut pericula, per me tranſierunt.* Vide ſenem, bene exercitatum! qui etiam adoleſcens *Deſtillationibus* vexatus fuit, & per eas videbatur ad tabem ire. Ipſe iterum: (epiſt. 78.) *Vexari te deſtillationibus crebris ac febriculis, eo moleſtius mihi eſt, quia expertus ſum hoc genus morbi, quod inter initia contempſi. Poterat adhuc adoleſcentia injurias ferre, & ſe adverſus morbos contumaciter gerere: deinde ſuccubui, & eo perductus ſum, ut ipſe deſtillarem. Ad ſummam maciem deductus, ſæpe impetum cepi abrumpendæ vitæ: patris me indulgentiſſimi ſenectus retinuit.* Satis clare ſcribit, de macie ſua, & marcore: nec mirum Caligulæ ſic à fœmina perſuaſum. Scribit enim Dio, *cum cauſſam quamdam in Senatu egregie & feliciter Seneca egiſſet, livore ſuffuſum illum Principem, qui ſolus videri eloquens volebat, cogitaſſe de Seneca tollendo: & feciſſet, niſi una è concubinis admonuiſſet, Fruſtra mortem parari jam morituro: tabe quippe laborare.* Credidit, & ſaluti ea res Senecæ fuit. Adeo verum eſt, quod ipſe (an huc adſpiciens?) ſcripſit: *Multorum mortem diſtulit morbus, & ſaluti illis fuit, videri perire.* Ceterum corpore ſicco & exhauſto ad extremum fuit: quid mirum vel à morbis, vel magis à ſtudiis? Et Tacitus etiam tertiam cauſſam adjungit: *Corpus parvo victu tenuatum.* Neque id formoſum fuiſſe, indicare videtur ipſe Seneca alibi: (epiſt. 45.)

* * * *Quod*

* *Aſthma.*

Quod libros meos petis, non magis ideo diſertum me puto, quam formoſum, ſi imaginem meam peteres. Tangit, non fuiſſe: & imago quæ à Fulvio quidem Urſino prodita eſt, vix præfert dignum illo animo vultum. Eſt iſta:

Ceterum, corpus etſi tenue, firmabat exercitiis durioribus: & cultu agri, & foſſione vinearum: cujus meminit in Epiſtola quadam, (epiſt. 104.) & Quæſtionibus Naturalibus: (lib. 3. cap. 7.) ubi *diligentem vinearum foſſorem* ſe appellat: itemque univerſe hortorum. quod *artificium* etiam *ſuum* dicit. (epiſt. 112.)

CAP. X.

Libri, qui non exſtant.

DE Corpore tantum eſt: nec ab eo nobis fructus: ab animo maximi, & per Indicem videamus. Scripta enim ejus exſtant multa, plura non exſtant: & hæc, quod eruere potui, hic dabo. Perierunt igitur, primum

VERSUS *ejus & poëmata*, quos certum eſt ubertim ſcripſiſſe. Ipſe in exſilio feciſſe oſtendit; & Tacitus, jam etiam ſeniorem, & in Aula. Ita enim invidi calumniantur apud Neronem: (lib. 14.) *Objiciebant etiam, eloquentiæ laudem uni ſibi adſciſcere, & Carmina crebrius factitare, poſtquam Neroni amor eorum veniſſet.*

ORATIONES, ſive cauſſarum Actiones. Egit multas & illuſtres, atque in ipſo Senatu: ut omittam quas Principi ſcripſit, in Senatu item recitandas. Neque dubito *Edicta* ad populum, & *Epiſtolas* graviores, ab illo conſcriptas, aut dictatas: quorum omnium levis memoria ſupereſt, & tulit, ut ſolet, ævum.

DE TERRÆ MOTU liber, quem juvenem ſe ſcripſiſſe ipſe teſtatur 6 Natur. Quæſt. cap. 4. Non deſideres, quia eamdem materiam, in iiſdem Quæſtionibus, retractavit.

DE MATRIMONIO. Fueritne liber, an Epiſtola, neſcio: ſed citat Hieronymus adv. Jovinian. lib. 1.

HISTORIA, aut compendium. ex Lactantii 7. cap. 15.

De superstitione liber, haud dubie inter ſapientes. Laudat & excerpit quædam Auguſtinus 6 de Civit. Meminit & Tertullianus in Apologetico.

Dialogi. quos Fabius nominat, nec ultra.

Moralium libri. Lactantius citat lib. 2. cap. 2. atque alibi, & ipſemet noſter epiſt. 106. initio, & epiſt. 109. Scripſit in extremo, ut inibi apparet: ô inſigne opus, & lugeo interceptum.

Exhortationum libri. Plures enim fuerunt, è Lactantio, & Fragmenta noſtra vide. Hoc ipſum quis non inter egregia operum cenſebit reponendum? Sunt alia, ſed quæ incertò ad hunc referas: ut *Notarum* libros, qui patris magis fuerunt. Item *de Cauſſis*. Ita enim ſcriptor innominatus Rerum Britanniæ: *Seneca de cauſſis commemorat, Catonem Oratoris officium definientem dixiſſe, Orator eſt vir bonus dicendi peritus.* Sed is quoque patrem ſpectat, & ſunt Controverſiarum libri: in quorum primo, Præfatione ipſa, hoc Catonis reperies ibi citatum. Si quid me etiam fugit, in Fragmentis reperies: etſi minora non tam effugiunt, quam patior elabi.

Sed heus, Epistolas ad *Divum Paulum* non memoramus? Quæ nunc ſunt, non ſunt tanti: imo certum eſt ejuſdem auctoris, & Pauli & Senecæ, illas eſſe, & compoſitas à ſemidocto in ludibrium noſtrum. Tentat Latine loqui, quiſquis auctor fuit. Ergo inter ſe non ſcripſerunt? Hieronymus, (de ſcriptoribus Eccleſ.) Auguſtinus; (epiſt. 53. ad Maced. & 6 de Civit. cap. 10.) atque etiam antiquior utroque Linus Pontifex, (de paſſione divi Pauli) aſſerunt, & paſſiva opinio olim fuit. Atque adeo Jo. Sariſbetienſis fortiter: (lib. 8. Polycrat. cap. 13.) *Deſipere videntur, qui non venerantur eum, quem Apoſtolicam familiaritatem meruiſſe conſtat.* Itaque rejicere hoc totum & calcare non auſim: fuerint aliquæ, ſed aliæ: ſi iſtæ, requiro judicium optimorum Patrum. Sed quid, alii etiam de Seneca, videamus.

JOH. FRED. GRONOVII
PRÆFATIO AD LECTOREM.

ARduum quondam hoc putabatur & magni operis, priſcos auctores recenſitos dare. Homines, copioſa & recondita & matura doctrina, quos multo uſu ſibi præ ceteris familiares ac promtos reddiderant, adhibitis veteribus & ſcriptis & editis exemplaribus, collatis relectiſque quicumque ſive ætate, ſive materia, ſive ſtyli genere, illorum æquales eſſent, poſtquam ſilvam rerum antea parum obſervatarum, ex omni veterum penu inſtructam, ad ſuſpectorum aut difficilium locorum vel curam vel lucem comparaviſſent, tamen cum trepidatione aggrediebantur. Dein præclare munere functi, quam timida ſuperſtitione olim initiandi ſe jejunaviſſe atque ebibiſſe cyceonem, ex ciſtula ſumſiſſe & in calathum miſiſſe, accepiſſe rurſus & in ciſtulam tranſtuliſſe, non minore hi pudore & metu omnia ſe facienda feciſſe præfabantur, & quando fortunæ in manu eſſet eventus, excludi fortuita orabant. Tantam illi tui, Benevole Lector, reverentiam habebant. Nos ætas parentum pejor avis tanto tulit nequiores, ut nihil ſecurius ſuſcipiatur, nullum expeditius in ſcrinia iter putetur. Etſi hæc non tam ſcribentium culpa eſt, quam illorum, quibus ſervimus, ut curæ noſtræ publicum accipiant: quippe qui non gaudeant illis, quæ nos maxime elaboravimus, ſed ultro indicant, quæ conari ſive pares ſive inferiores debeamus, ſuam ſi gratiam velimus. Tanquam ad haſtam publicam accederemus, illi calculis bene poſitis, unde præſentius ſperant lucrum, locant auctores recenſendos & commentaria præbenda: nos juſti mancipes digitum tollimus, eo facilius, quia nec prædibus nec prædiis cavendum eſt: poſtea nullum intervallum datur: ſimul concipiuntur Notæ & naſcuntur. Quid ab his pleriſque immaturis fœtibus magni ſit expectandum, ſi pronuntiem, nec vaticiner; nec aliquid, ut dici ſolet, affetam ex Africa: neque enim futuras, ſed præſentes, neque novas & raras, ſed omnibus notas & frequentes res expromam. Non tamen hæc accuſandi aliorum quam mei excuſandi cauſa præfatus ſum, quippe nihilo fortaſſis hoc tempore cautior aut felicior: non ego impatiens unus & adeo minus aptus acutis naribus horum hominum, ut aliorum otio legem ponere velim; ſed parum abeſt, quin huic ipſi quem magnopere improbo, mori nimium conceſſerim. & hoc quicquid eſt, tentaverim potius, ut obſequerer alienæ voluntati, quam quod magnum ejus pretium fore crederem. Erant in mundo exactiora, quæ tutius fuiſſent pelago & cælo confiſa ſereno: ſed fruſtra laudabam mercem vix vendibilem niſi apud intelligentes, cum auctores à multis, quos peritia illorum delectat & fallit opinio,

compa-

comparentur, præſertim chartæ & typorum elegantia fucati. Itaque qui meam mihi ſemitam obſtructam viderem, publica incedendum via, & cum materies ad navem longam ædificandam armandamque deeſſet, velut ſchediam temere contextam deducendam & ventis committendam putavi. Etenim longe nobis hic illa adjumenta, quibus in Livio non diſplicuimus, quæ tamen haberi potuerunt, & conquiſivimus & diligenter adhibuimus: moras etiam traximus, & aliquid à tempore cocturæ accedere voluimus, ut, ſi non geminus hic fœtus illi, germanus tamen appareret. Principio juvere multum accuratiſſima Gruteri manu exaratorum quinque, interdum ſex, excerpta, quæ ut primum perſalutavi, ſtatim animadverti, complura continere, quæ excuti etiamnum mererentur. nam quod Opſopœi & librorum Gallicorum nonnunquam meminimus, Gruteri appendici debemus; ipſum non niſi ſemel viſum, &, cum uti non poſſem, nunc habere non potuimus. Neque hoc me fugerat, in libris de Clementia & de Beneficiis non eſſe habitum in digno pretio codicem Nazarianum, licet Grutero prædicetur optimus, ipſoque nomine præferat Opimianam notam. Certe quod Florum & Salluſtium ſinceriores legimus, libris idem vocabulum uſurpantibus debemus. Quicquid ab eo ceteri divertunt, id ferenon ex alio meliore hauſtum, ſed vel in pejus mutatum, vel ab audacibus librariis adſutum deprehendi. Tales autem cum obveniunt codices, non temere ab illis eſt recedendum, ſive, quod expreſſum ibidem eſt, dignum auctore ævoque ſenſum præſtet, ſive conjecturam modicam & ſagacis ingenii adjutorium deſideret. Habuimus etiam de Beneficiis ſcriptos in membranis Nazariano proximis, beneficio Bernhardi Rottendorfii, non patriæ tantum urbis Monaſterienſis, ſed multorum Principum valetudines regentis, & propter artis excellentiam adſumti inter Comites Cæſarei Palatii, humanitate vero ac Muſarum amore nemini ſecundi. Is (rarum hodie, quando multis opes, paucis conceditur uti, nedum utendum dare) cum cognoviſſet, me hunc in auctorem aliquid meditari, etiam tum ignoto omnes copias bibliothecæ, quam habet locupletiſſimam, obrulit, & avide amplexanti comitatem inſperatam, non modo illas membranas, ſed etiam veteres editiones, Venetam, anno MCCCCXCII per Bernardinum de Coris de Cremona adornatam, & Frobenianam Eraſmi, anno MDXV, cum ſolis notis margini adſcriptis, quam illa, qua Gruterus uſus, priorem puto, tranſmiſit. Super has nacti ſumus Tarviſinam Bernardi de Colonia, anno MCCCCLXXVIII publicatam. Ex libris de Clementia excerpta in membranis ſuggeſſit Iſaacus Voſſius, & propriis meritis jam clarus, & nomini ſuo tantum honoris additurus, quantum ipſe à gentilibus accepit, præſertim cum ab illa Principe, quæ ſacri favoris aura quamvis humile ingenium animare atque incendere poſſet, præmiis ornetur. Epiſtolas contendi ad membranas, quæ ali-

quando fuerant Gruteri, nondum tamen, cum ſuas animadverſiones ederet. Naturalium quæſtionum optimas ex bibliotheca regia conceſſit mihi Patricius Junius, Britanniæ & literarum maximum ornamentum. M. Senecæ duo ſcripta exemplaria ab Iſaaco Voſſio præſto fuere; alterum chartaceum, in quo erant Suaſoriæ & Controverſiæ integriores; alterum membranaceum, quod præfationes quaſdam cum excerptis illarum, quæ perierunt, exhibebat. Quicquid ex hiſce nunc quidem boni, ut reor, depromere potui, habes tecum, Lector Candide, libenter communicatum. Pudore ſuffundor, cum reminiſcor, quanto majoribus opibus ante me rem geſſerint; & vix effugiemus, qui, laureolam in muſtaceo quæſitam, & me ſpiculo ſcrutatum eſſe Senecas, ut notarum inurendarum occaſionem invenirem, criminabitur. Tu cauſſas noſce, non factiones, non ſubſidia: &, ſi parebit, illos multitudine animadvertendorum diſtrictos nec gravioribus parem ubique attentionem adhibuiſſe, & leviora plurima tranſiiſſe, locum & nobis fuiſſe pronuntia. Magnum hoc erit nobis, ſi impetraverimus: comparari quidem cum illis non ſuſtinemus, multo minus cuiquam parta decora invidemus, aut in nos derivare quærimus. Quin titulos gerant alii, nobis profuiſſe paullulum ſat eſt. Maneat hoc munus inſcriptum magnis nominibus: prætoria & atria & cœnationes & porticus & xyſti inter Eraſmum, Pincianum, Gruterum, Lipſium, Fabrum, Schottum, & ceteros dividantur: nos pauperis cellam adſtruxerimus. In quo ſi quando evenit mihi, quod alii longe exercitatiores evitare non potuerunt, ſi fuga culpæ arte caruit, noli ſuccenſere, ſed corrige, & tibi in me licere idem puta, quod ego in alios mihi fas putavi. Fortaſſis haud deſideras, ut, quod jamdudum adamavi ſcribendi genus, multis tibi conciliem. Quia tamen variæ ſunt ſententiæ, & ſuus cuique mos; conſilii mei rationem breviter edam. Sane facilius eſt hactenus notare: *Lego*, aut, *Scribo*, aut, *Sic Mss.* & videntur adfectaſſe nonnulli, ut ſic viderentur multum ſibi lectorique confidere. Nimis anguſte circumſcribunt ſpatium, qua prodeſſe velint. Solis nempe Criticis, ac ne his quidem omnibus, laborem ſuum gratificantur. Varietas ſtudiorum & temporis anguſtiæ & numerus auctorum non patiuntur, ut in omnibus & ſingulis antiquis omnes, qui humanitatem ſectantur, æque ſinus verſati. Ita tibi, qui multum olei conſumſeris in illo, quem tuæ curæ delegiſti, complura aperta, facilia, trita eſſe neceſſe eſt, quæ me, qui non niſi ſemel aut iterum, & forte ſine commentario, legere eundem potui, tanquam ardua & confragoſa morentur. Ne dicam, fieri poſſe, ut tu pro acumine, quo vales, fingas ſententiam tibi, eamque voce mutara ambiguo loco conſtituas, quam ego mediocri ingenio tarde percipiam. Unde igitur illud divinabo, quod cum ſæpe tibi obvium fuiſſet, velut obvium cuivis enarrare faſtidiſti? Sic evenit, ut ſæpe aut prorſus non intelligantur, aut ſero, & diu nullus

fructus

fructus ex eorum labore permanet ad legentes, donec alius ſeu majore diligentia ſeu minore faſtidio ænigmata illorum declaret. Mihi ſemper fuit propoſitum, ſcribere dilucide, ut etiam à non doctiſſimis intelligerer, & juvare etiam illos, qui auctores veteres non commentariorum aut notarum faciendarum, ſed etiam proprietatis atque elegantiæ Latinæ cauſſa (quod omnes, qui literati audire volumus, quacumque delectemur ſtudiorum parte, debemus) evolvunt. Ergo operam dedi, ut correctiones interpretationeſque meas proponerem claras & explicatas, atque auctoritate vel ejuſdem, quem tractarem, aut alius claſſici ſcriptoris firmarem, ſive quod ad ſenſum, ſive quod ad phraſin. Interdum pluribus, cum ſecretior eſſet aliqua elegantia, quam notiorem reddere, & ad imitandum tironibus etiam commendare cupii. Quo frequentius enim in ſimili re eadem figura locutos veteres videas, eo probabilius fit, illic quoque, ubi reſtituitur aut denudatur, adhibitam fuiſſe; & copia exemplorum, cum faciliorem imitationem præbet, tum memoriæ rem tenacius adfigit. Quæ tamen ſi quemquam offendit, habet quod prætereat. Ne autem putes, nos, quicquid in Patrem & Filium Senecas contulimus ſtudii, omne in noſtram modo commentationem congeſſiſſe, ipſos quoque purificandi cauſſa retractavimus, & multo pluribus, quam quorum notæ noſtræ meminerunt, locis emendatiores damus. Velut Conſolatione ad Marciam, cap. 13, ubi vulgo, *ad Capitolium hilari rediit vultu:* recepimus ex Jureti codice, *ad Capitolinum illum rediit vultum:* quod multo dignius Seneca; etſi non confirmaret è ſuo Gruterus; etſi vulgata non eſſet palam inepta, nihil medium faciens inter luctum & hilaritatem; etſi ignotum eſſet, priſcis illis, etiam quoties non lugerent, adſcribi gravitatem & triſtem in vultu ſeveritatem. Sic lib. 4 de Beneficiis, cap. 28. *Frumentum publicum tam fur quam perjurus & adulter accipiunt, & ſine delectu morum, quiſquis civis eſt.* Hic habes: *quiſquis inciſus eſt.* Quod cum omnes fere habeant ſcripti, pudet me viros doctos conjecturis explicandis & laudandis operam abuti. Epiſt. 116. *da tempus lacrimis tam juſte cadentibus.* Cum hoc ſit à Mureto, & omnes ſcripti editique veteres, *datus lacrimis:* recepimus Lipſianum, *da jus lacrimis.* Hujus ſunt generis non pauca, non venditata in notis noſtris, ſed rebus repræſentata. ſatis enim hæc in ſuis adfirmaſſe credebamus viros doctos; qui, ſive modeſtia fuerit, ſive quidam torpor, quod corrupta verba reliquerunt, cur nobis religionem non objecerint, non pigebit rationem ediſſerere, præſertim cum & hic videam varie peccari. Ex quo enim agnitum eſt, veterum ſcripta mendis ſcatere innumeris, prodierunt nonnulli lima ſolum & dolabra expediti, qui omnia labefactare, & quicquid ulla argutiarum aut raritatis ſpecie placebat, in locum priorum ſubſtituere ſunt auſi. Quæ temeritas cum à doctis viris merito eſſet reprehenſa (etenim

Exceſſit medicina modum, nimiumque ſecuta eſt,
Qua morbi duxere, manus),

ſucceſſere alii timidi, ſatis putantes, commentariorum farraginem congerere, atque ex eo captare laudem, ſi omnia in dubio conſtituerent, & quaſvis ſive ſcripturas ſive divinationes, contextu, qualem acceperant, relicto, interpretatione aliqua probabiles redderent. Hi mihi ſtudiis æque parum conſulere & eruditorum induſtriam fruſtrari videntur. Cur enim tantus labor inſumitur eruendæ doctrinæ veterum & operibus redintegrandis, ſi nullus inde ad ipſos redeat fructus? Quid juvat toties novare editiones, ut eædem corruptelæ in ſingulis repetantur? Itaque fit ſæpenumero, ut lector in facilibus intellectu, ſi bono conſilio adſumta, è Criticorum ſcriptis, quæ omnibus evolvere non ſemper vacat, genuina manus auctori reddita eſſet, quia vulgatum retinetur ulcus, crucietur, potiorem partem, aut non perceptam, aut male, tranſeat, & nihil, quod imitari tuto poſſit, inveniat. Oſtentatio eſt hæc crudæ πολυαναγνωσίας, non utilis opera: ſe magis quam antiquos iſti deſiderant legi. Exſtiterunt etiam, qui multum profuerunt hactenus, dum Mss. auctoritatem adhibuerunt: ſed illis adeo hærebant mancipati, ut ingenio & conjiciendi fortunæ omne jus adimerent. Ne hi quidem erroris immunes: nam ſi divinatricem naturam ipſe non habeas, (eſt enim hoc non ſolius artis) ſaltem adferas mentem oportet, quæ norit diſtinguere conjecturas aliorum, & librare,

Quam damnet labor, aut quo vergat pondere letum:

omnes quidem tollere, Thracii ruſtici eſt, non hominis Critici. Cujus rei ego maximum documentum habeo, quod ingens mihi memorandi copia eſt, quæ loca, cum in omnibus ſcriptis libris vitiata exſtarent, ſola ſagacitate politi ingenii ad verum & liquidum ſint perducta. At nonnunquam à ſcopo aberratur. Reſpondebo verbis Q. Ciceronis ad fratrem: *Quæ tandem id ars non habet? earum dico artium, quæ conjectura continentur, & ſunt opinabiles. An medicina ars non putanda eſt? quam tamen multa fallunt. Quid? gubernatores nonne falluntur? An Achivorum exercitus & tot navium rectores non ita profecti ſunt ab Ilio, ut profectione læti piſcium laſciviam intuerentur, ut ait Pacuvius, nec tuendi ſatietas capere poſſet?*

Interea prope jam occidente ſole inhorreſcit mare,
Tenebræ conduplicantur, noctiſque & nimbum occæcat nigror.

Num igitur tot clariſſimorum ducum regumque naufragium ſuſtulit artem gubernandi? Aut num imperatorum ſcientia nihil eſt, quia ſummus imperator nuper fugit, amiſſo exercitu? Aut num propterea nulla eſt reipublicæ gerendæ ratio, atque prudentia, quia multa Cn. Pompeium, quædam M. Catonem, nonnulla etiam te ipſum fefellerunt? Laudo modeſtiam, & ne quid temere, ne quid imprudenter: ſed in his certe ſtudiis

de

de omnibus dubitare aut vagæ mentis eſt aut minus exercitatæ. Iſtos igitur ſcopulos ut vitarem, initio contendi, & illud ingreſſus ſum iter, quod non quidem periculo careret (quid enim ſine periculo magnum & memorabile?), commodius tamen ad deſtinata provehere me videbatur. Primum lectiones veteres, quaſcumque tueri potuimus, bona fide repræſentavimus. Nam quod clamant, libros Mss. provenire ab indoctis librariis, & recepta non facile ſolicitanda; nec nos ea tenet ſuperſtitio, ut in ſcriptis codicibus nævos librariorum à vero auctoris corpore diſcerni nolimus, ac ſine delectu, quæ in carioſa membrana reperiuntur, approbemus. At ubi duarum lectionum altera vetuſtæ fidæque manus eſt tradux, aptumque ſenſum efficit, & cum genio auctoris conſentit; altera libros impreſſos obſidet, aut è ſcriptis minus caſtis propagata, aut ab editoribus excogitata; utra tandem judicari debet ſincerior? Quin & librorum corruptores non ſemper ſtupidi & hebetes fuerunt, ſæpe argute & eleganter ineptierunt, vitiumque ſub ſanæ cutis colore abſconditur. Idque meminiſſe oportebat illos, qui vulgata, ubicumque ſenſum habent, ſine diſcrimine defendenda eſſe vociferantur. Poſt etiam locum conjecturæ dedi, quæ manifeſtæ erat veritatis, aut ubi alias audaciores & ab antiqua ſcriptura remotiores invaſiſſe vulgo exploratum habebam. Cur enim hoc mihi negetur, quod tanto tempore in aliis, non dico imperitioribus, certe imparatioribus, cum longe plus antiquitatis etiamnum lateret, toleratum eſt? In quo ſi erravi, quis hoc à me exigit, aut quando ego promiſi futurum, ut nunquam fallar? An ſi decem locis ter excidiſſem, malis tu ſepties falſa & obſcura lectione torqueri, quam tres mihi lapſus & monſtrare & condonare? Non puto. Habeas igitur has vices tibi, & ſit illa ſeges gloriæ tuæ, aut meliori tempori meo reſervetur: interim, ſi bonus es, mihi debere non inficiaberis, quod ſtratam munitamque inveneris partem viæ, quæ antehac ſcrupoſa & offendiculis plena remanſerat. Non eſt, ut ab uno exſpectetur totum, quando multæ pariter laborant manus: ſicut alios mihi, quod agerem, delegaſſe haud nolo, ita mihi quoque concedatur, ſecuturis relinquere induſtriæ occaſionem. Hæc quoque monui, non ut cuiquam convitium facerem, ſed ut inſtituti mei ratio apud æquos judices conſtaret, & ut animoſi adoleſcentes, qui ſpem de ſe literis faciunt, patiunturque ſtudiorum gradus fieri, haberent exemplum, quod ſequerentur. Unum reſtat, ſcilicet non placere mihi, quod viri docti M. Senecæ quinque fecerint libros Controverſiarum, cum notum ſit, decem ſcripſiſſe auctorem, ex quibus primus, ſecundus, ſeptimus, nonus, decimus, integriores ſuperſunt, reliquorum tantummodo excerpta. Quam ridiculus ſit, qui XXI librum Livii faciat XI, & hinc numeret deinceps ſequentes; tam audaces & laſcivi fuerunt, qui Senecæ turbarunt ordinem: niſi quod in hiſtoria temporis etiam ſeries refutat, quod in his declamationibus vo-

lontas auctoris. Ergo ſi meum conſilium valuiſſet, reddidiſſem tibi illos iiſdem numeris, quibus ab auctore diſpoſiti fuere: ſubjeciſſem tamen integris excerpta: at ubi illi deficiunt, ſola excerpta poſuiſſem: cenſeoque, qui poſt nos M. Senecam edendum curabit, hoc inſtituto utatur. Ceterum totum hoc M. Senecæ ſcriptum, quicquid in eo perfecerint Faber & Gruterus & Schottus, quicquid nos fuerimus conati, relinquimus ſic etiam ipſum Augiæ ſtabulum: adeo cuncta plena ſpurcitiæ, & tanta Mss. qua inopia qua novitas. Laboravimus tamen ne te poſt illos noſtræ, quamquam exilis, operæ pœniteret. Vale, Benevole Lector, & cum multum delectatus fueris utriuſque Senecæ facundia, magis te tamen delectent tantorum virorum animi.

Sic præfabar ante decennium. Monitus deinde à librariis, diſtracta exemplaria poſcere ſecundam manum, curioſo oculo Senecam utrumque omnem denuo tranſii, & quibus aut tum aut medio tempore per occaſiones illi ornatiores progredi poſſe viſi ſunt, addere non ceſſavi. Plurimum contulit Albertus Rubenius, quem omnia ſumma etiam in literis non modo pollicitum, ſed meditata & matura & præſentia exhibere paratum (& feciſſet jamdudum, paullo ſi plus otii & modeſtiæ habuiſſet minus), diem de die ducentem acerba & omni antiquitati peſtifera mors nuper occupavit. Adhibuerat complures Mss. codd. ex bibliotheca aulæ Bruxellenſis duos, Papiraceum S. I. Torrentianum, Leodienſem, Cambronenſem, Inſulanum; & conſtituerat in ſingulare opus obſervata ſua conferre. Poſtquam accepit meum libellum, omnia deſcripta ſuo chirographo ad me miſit, quæ ſub auctoris inſerta nomine paſſim invenies, & mirabere, ſimulque intelliges, quantum damni in tanto ingenio amiſſo literæ fecerint. In Epiſtolis uſus ſum præterea duobus Mss. alterum (cui & de Beneficiis libri inſerti erant) ex Erfurtenſi bibliotheca ſua fide acceptum Jo. Georgius Grævius, in Teutoburgenſi Academia Profeſſor, nova & utinam felicior literarum ſpes; alterum ſuum Nic. Heinſius mecum communicavit. Qui & Declamationum M. Senecæ Excerpta quum apud illuſtrem Hugenium in membranis vidiſſet, haud ægre à ſummo ſtudiorum fautore impetrata mihi præbuit. Ludum de morte Claudii, Harlemenſis bibliotheca, gratia Isbrandi Olicani, Viri primarii & Scholæ ibidem Curatoris, ſuppeditavit. Iterum vale, & his quoque fruere.

DE L. ANNÆO SENECA.

VETERUM AUCTORUM LOCI.

Euſebius in Chronologia, Olymp. 211.

I. L. *Annæus Seneca Cordubenſis, præceptor Neronis, & patruus Lucani Poëtæ, inciſione venarum, & veneni hauſtu periit.*

B. Hieronymus de Scriptoribus Eccleſiaſticis.

II. *L. Annæus Seneca Cordubenſis, Socionis Stoici diſcipulus, & patruus Lucani Poëtæ, continentiſſima vita fuit: quem non ponerem in Catalogo Sanctorum, niſi me illæ epiſtolæ provocarent quæ leguntur à plurimis Pauli ad Senecam, & Senecæ ad Paulum: in quibus, cum eſſet Neronis magiſter, & illius temporis potentiſſimus, optare ſe dicit,* [1] ejus eſſe loci apud ſuos, cujus ſit Paulus apud Chriſtianos. *Hic ante biennium quam Petrus & Paulus coronarentur martyrio, à Nerone interfectus eſt.*

Commentarius antiquus in Juvenalis Sat. 5. verſ. 109.

III. A Seneca.] *Hic ſub Claudio, quaſi conſcius adulteriorum Juliæ Germanici filiæ, in Corſicam relegatus, poſt triennium revocatus eſt. qui etſi magno deſiderio Athenas intenderet, ab Agrippina tamen erudiendo Neroni in palatium adductus, ſævum immanemque natum &* [2] *ſenſit cito, & mitigavit: inter familiares ſolitus dicere,* Non fore ſævo illi leoni, quin, guſtato ſemel hominis cruore, ingenita redeat ſævitia. *Huic poſtremo, quod habitus eſſet inter conſcios conjurationis Piſonianæ, Nero per Tribunum ultimam neceſſitatem denuntiavit. Hic interritus, amicorum animos, quibus jam ejus caſus lacrymas exciverat, ad firmitudinem revocavit, rogitans:* [3] Ubi præcepta ſapientiæ? ubi tot per annos meditata ratio adverſus imminentia? cui præterea ignara fuerit Neronis ſævitia? neque aliud ſupereſſe poſt matrem fratremque interfectos, quam ut educatoris præceptoriſque necem adjiceret. *Deinde ſibi venas præſecans, crurumque venas abrumpens, & durante tractu lentitudineque mortis, hauſto veneno, poſtremo calidæ aquæ ſtagnum introiens, exanimatus eſt.*

Tacitus lib. 15 Annal. Cujus verba in Vita data & explicata ſunt.

Cetera quæ ad Senecæ vitam pertinent, videre potes apud eumdem auctorem lib. 11. 12. 13. 14. & 15 Annalium: ſed & apud Dionem lib. ult. Suetonium & Xiphilinum in Nerone, Plutarchum περὶ ἀοργησίας, & in vita Othonis.

ELO-

1 E*Jus eſſe loci apud ſuos*] Hoc in adſimulatis illis epiſtolis adumbratum exſtat: *Nam qui meus apud te locus, qui tuus velim ut meus.* Balbuties eſt, fueritque: *qui tuus apud tuos locus, velim ut meus.*

2 *Senſit cito, & mitigavit*] Pro mente Scholiaſtæ videbatur: *& indicavit.* Nam ſequentia ſic volunt.

3 *Ubi præcepta ſapientiæ?*] Sunt è Tacito ſumpta, an ex ipſis Senecæ verbis? quæ vulgo tradita Tacitus ſcribit.

1 No-

ELOGIA AUCTORUM DE L. ANNÆO SENECA.

L. Junius Moderatus Columella, lib. 3 de re ruſt. cap. 3.

I. *SEd [1] Nomentana regio nunc celeberrima ſama eſt illuſtris, & præcipue quam poſſidet Seneca* VIR EXCELLENTIS INGENII ATQUE DOCTRINÆ, *cujus in prædiis vinearum jugera ſingula culleos octonos reddidiſſe plerumque compertum eſt.*

M. Fabius Quinctilianus cap. 10. lib. 12.

II. *In his etiam quos ipſi vidimus*, COPIAM SENECÆ, *vires Africani, maturitatem Afri reperimus.*

Tacitus Annalium lib. 12.

III. *At Agrippina, ne malis tantum facinoribus noteſceret, veniam exſilii pro Annæo Seneca, ſimul Præturam impetrat, lætum in publicum rata, ob* CLARITUDINEM STUDIORUM EJUS, *utque Domitii pueritia* TALI MAGISTRO *adoleſceret, & conſiliis ejuſdem ad ſpem dominationis uteretur.*

Lib. 13.

IV. *Quamquam oratio compoſita à Seneca* MULTUM CULTUS *præferret, ut fuit illo viro* INGENIUM AMOENUM, *& temporis illius auribus accommodatum.*

Eodem libro.

V. *Burrum tamen & Senecam* MULTARUM RERUM EXPERIENTIA COGNITOS.

Plinius cap. 4. lib. 14.

VI. *Noviſſime Annæo Seneca* PRINCIPE TUM ERUDITIONIS, *ac potentiæ, quæ poſtremo nimia ruit ſuper ipſum, minime utique miratore inanium.*

Plinius Junior epiſt. 3. lib. 5. de his qui doctrina & moribus inſignes amatoria luſerunt.

VII. *Sed ego verear ne me non ſatis deceat quod decuit M. Tullium, C. Calvum, Aſinium Pollionem, M. Meſſalam, Q. Hortenſium, M. Brutum, &c. Annæum Senecam, &c.*

Fran-

1 *Nomentana regio*] Ubi prædium & vineæ Senecæ, epiſt. 104. & 110.

Franciſcus Petrarcha epiſt. ad Annæum Senecam.

VIII. [2] *Plutarchus (inquit) ſiquidem Græcus homo, & Traiani principis magiſter, ſuos claros viros noſtris conferens, cum Platoni & Ariſtoteli, quorum primum divinum, ſecundum dæmonium Græci vocant, Marcum Varronem, Homero Virgilium, Demoſtheni Marcum Tullium objeciſſet, auſus eſt ad poſtremum & ducum controverſiam movere, nec eum tanti ſaltem veneratio diſcipuli continuit.* IN UNO SANE SUORUM IMPARIA PRORSUS INGENIA NON ERUBUIT CONFITERI, *quod quem tibi ex æquo in mortalibus præceptis objicerent, non haberent.*

Idem epiſtola contra Gallum.

IX. *Et cum Tullio Senecam pono, de quo Plutarchus magnus vir & Græcus ultro fatetur*, NULLUM IN GRÆCIA FUISSE, QUI SIBI IN MORALIBUS POSSIT COMPARARI.

Fronto orator apud Joh. Saliſberienſem Policrat. lib. 8.

X. *Seneca tantus utique, quem Fronto, ſecundum quoſdam nepos Plutarchi, aſſerit*, ſic univerſos exterminare errores, ut aurea videatur ſæcula reformare, & Deos ab humano genere exſulantes, ejus opera revocatos, hominibus contracta ſocietate miſceri.

Dio lib. 59.

XI. Ὁ δὲ δὴ Σενέκας ὁ Ἀνναῖος Λούκιος ὁ πάντας μὲν τοὺς καθ᾽ ἑαυτὸν Ῥωμαίους, πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους σοφίᾳ ὑπεράρας, διεφθάρη παρ᾽ ὀλίγον, μήτ᾽ ἀδικήσας τι, μήτε δόξας, ὅτι δίκην τινὰ ἐν τῷ συνεδρίῳ παρόντος αὐτοῦ τοῦ Γαΐου καλῶς εἶπε: Annæus Seneca, qui OMNES SUI ÆVI ROMANOS, multos vero & alios SAPIENTIA ANTEIVIT, propemodum periit: etſi nihil admiſiſſet vel ſuſpicione levi, ſed quia cauſſam quamdam in Senatu, præſente Caio, diſerte egerat.

Xiphilinus in Nerone.

XII. Ἐδυσχέραινον ὅ τε Σενέκας καὶ ὁ Βοῦῤῥος, φρονιμώτατοί τε ἅμα καὶ δυνατώτατοι τῶν περὶ τὸν Νέρωνα ὄντες, &c. Ægre tulerunt Seneca & Burrus, prudentiſſimi ſimul & potentiſſimi eorum qui Neroni aderant.

Juve-

2 *Plutarchus ſiquidem Græcus*] Unde hæc Petrarcha, neſcio: in hodierno Plutarcho non puto legi. Bis quidem nominat Senecam: ſed ſine laudatione alia aut elogio. Semel, libello de non iraſcendo: *Ideo*, inquit, *cum Nero tabernaculum quoddam octangulum, forma & pretio eximium confici juſſiſſet: Seneca ad eum, Oſtendiſti pauperem teipſum. nam ſi hoc amiſeris, tale non reparabis. Et ita evenit, cum navis ſubmerſa eſſet, periit & tabernaculum: quod Nero tamen moderatius tulit, memor Senecæ admonitionis.* Iterum in Galba, ubi de Othone: *Otho utebatur familiariter Seneca, cujus opera & monitu miſſus eſt à Cæſare proprætore in Luſitaniam.* Attende obiter. generoſa illa poſtea mors Othonis, ab hac conſuetudine & præceptis Senecæ profecto fuit. Aliquid, etſi molli, ex forti amicitia adhæſit. Hactenus in Plutarcho reperio: cetera fide Petrarchæ nituntur.

Juvenalis Satyra 5.

XIII. *Nemo petit modicis quæ mittebantur amicis*
A Seneca, quæ Piſo bonus, quæ Cotta ſolebat
Largiri.

Satyra 8.

XIV. *—— Quis tam*
Perditus, ut dubitet Senecam præferre Neroni?

Satyra 9.

XV. *Temporibus diris igitur juſſuque Neronis*
Longinum, & magnos Senecæ prædivitis hortos
Clauſit, & egregias Lateranorum obſidet ædes
Tota cohors.

Martialis lib. 7. ad Ovidium.

XVI. *Facundi Senecæ potens amicus.*

Idem lib. 12.

XVII. *Non es, crede mihi, bonus. quid ergo?*
Ut verum loquar, optimus malorum.
Piſones, Senecaſque, Memmioſque,
Et Criſpos mihi redde, ſed priores:
Fies protinus ultimus bonorum.

Tertullianus de Anima, cap. 20.

XVIII. *Seneca*, SÆPE NOSTER.

Auſonius in Gratiarum actione pro Conſulatu ſuo ad Gratianum Imperatorem.

XIX. *Dives Seneca, non tamen Conſul.*

Sidonius Apollinaris ad Felicem.

XX. *Non quod Corduba præpotens alumnis*
Facundum ciet, hic putes legendum.
Quorum unus colit hiſpidum Platona,
Incaſſumque ſuum monet Neronem.

Cetera Elogia inter Fragmenta reperies.

FRAGMENTA
EX
LIBRIS SENECÆ
QUI INTERCIDERUNT.

Quinctilianus cap. 3. lib. 8.

I. N*Oſtri autem in jungendo, aut derivando paullum aliquid auſi, vix in hoc ſatu recipiuntur. Nam memini juvenis admodum inter Pomponium & Senecam etiam præfationibus eſſe tractatum*, an gradus eliminat *apud Attium, in tragœdia dici oportuiſſet.*

Cap. 5. ejuſdem libri.

II. *Facit quaſdam ſententias ſola geminatio, qualis eſt Seneca in eo ſcripto, quod Nero ad Senatum miſit occiſa matre, cum ſe periclitatum videri vellet:* Salvum me eſſe adhuc [1] nec credo, nec gaudeo.

Cap. 2. lib. 9.

III. *Novi vero, & præcipue declamatores, audacius, nec mehercules ſine motu quodam imaginantur. ut* [2] *Seneca in controverſia, cujus ſumma eſt, quod pater filium & novercam, inducente altero filio, in adulterio deprehenſos occidit:* Duc: ſequor, accipe hanc ſenilem manum, & quocumque vis imprime. *Et paulopoſt:* Aſpice, *inquit*, quod diu non credidiſti. Ego vero non video, nox oboritur, & craſſa caligo. *Habet hæc figura manifeſtius aliquid. Non enim narrari res, ſed agi videtur.*

Ibidem.

IV. *Nam in totum jurare, niſi ubi neceſſe eſt, gravi viro parum convenit. Et eſt à Seneca dictum eleganter*, Non patronorum hoc eſſe, ſed teſtium.

Plinius Nat. Hiſt. lib. 6. cap. 17.

V. *Seneca etiam apud nos* [3] *tentata Indiæ commentatione*, L X. amnes ejus prodidit. gentes duodeviginti centumque. *Par labor ſit montes enumerare.*

Cap. 53. lib. 9.

VI. *Ævi piſcium memorandum nuper exemplum accepimus. Pauſylipum villa eſt Campaniæ, haud procul Neapoli. in ea in Cæſaris piſcinis à Pollione Vedio conjectum piſcem, ſexageſimum poſt annum exſpiraſſe ſcribit Annæus Seneca, duobus aliis æqualibus ejus ex eodem genere, etiam tunc viventibus.*

Sue-

1 N*Ec credo, nec gaudeo*] Nec credo, ob magnitudinem ſcilicet & præſentiam periculi: nec gaudeo, ob pietatem quia mater molita eſt, & in eam debui inſurgere ad amoliendum.

2 *Seneca in controverſia*] Dubites, ſit noſter iſte, an pater.

3 *Tentata Indiæ commentatione*] Itaque regiones deſcripſit, aut & hiſtoriam ſcripſit, ut apparet. Adde Fragmentum 7. & 29. & 38. & 39.

4 Ter-

Suetonius Tiberii cap. 73.

VII. Seneca eum (*Tiberium*) ſcribit, intellecta defectione, exemptum anulum, quaſi alicui traditurum, parumper tenuiſſe: dein rurſus aptaſſe digito, *&c.*

A. Gellius cap. 2. lib. 12 Noct. Atticarum.

VIII. *Seneca in lib. 22 Epiſtolarum moralium quas ad Lucilium compoſuit, ridiculos verſus Q. Ennium de Cethego antiquo viro feciſſe hos dicit:*

——— Dictus ollis popularibus olim,
Qui tum vivebant homines, atque ævum agitabant,
Flos delibatus populi & ſuada medulla.

Ac deinde ſcribit de iiſdem verſibus verba hæc: Admiror eloquentiſſimos viros, & deditos Ennio, pro optimis ridicula laudaſſe. Cicero certe inter bonos ejus verſus & hos refert. *Atque id etiam de Cicerone dicit.* Non miror, *inquit*, fuiſſe qui hos verſus ſcriberet, cum fuerit qui laudaret: niſi forte Cicero ſummus orator agebat cauſam ſuam, & volebat hos verſus videri bonos. *Paulo poſt:* Apud ipſum quoque, *inquit Seneca*, Ciceronem invenies etiam in proſa oratione quædam, ex quibus intelligas illum non perdidiſſe operam, quod Ennium legit. *Ponit deinde quæ apud Ciceronem reprehendat, quaſi Enniana, quod ita ſcripſerit in libris de republica, Ut Menelao Laconi fuit ſuaviloquens jucunditas. & quod alio in loco dixerit, Breviloquentiam in dicendo colat. Deinde,* Non fuit, *inquit Seneca*, Ciceronis hoc vitium, ſed temporis. neceſſe erat hæc dici, cum illa legerentur. *Deinde adſcribit, Ciceronem hæc ipſa interpoſuiſſe ad effugiendam infamiam nimis laſcivæ orationis & nitidæ. De Virgilio quoque eodem in loco verba hæc ponit:* Virgilius quoque noſter non ex alia cauſſa duros quoſdam verſus, & enormes, & aliquid ſupra menſuram trahentes interpoſuit, quam ut Ennianus populus agnoſceret in novo carmine antiquitatis aliquid. *Addit non multo poſt ex Seneca:* Quidam ſunt tam magni ſenſus Q. Ennii, ut licet ſcripti ſint inter hircoſos, poſſint tamen inter unguentatos placere. *Et cum reprehendiſſet verſus quos ſupra de Cethego poſuimus:* Qui hujuſmodi, *inquit*, verſus amant, liceat ſibi eoſdem admirari & Soteriei lectos. *Audias tamen commemorari ac referri pauca quædam quæ ipſe idem Seneca bene dixerit: quale eſt illud quod in hominem avarum & avidum & pecuniæ ſitientem dixit:* Quid enim refert quantum habeas? multo illud plus eſt quod non habes.

4 Tertullianus de Anima, cap. 42.

IX. *Multo coactius Seneca:* Poſt mortem, *ait*, omnia finiuntur, etiam ipſa.

Lactantius divinarum Inſtitutionum lib. 1. cap. 4.

X. *Annæus quoque Seneca, qui ex Romanis vel acerrimus Stoicus fuit, quam ſæpe ſummum Deum merita laude proſequitur? Nam cum de immatura morte diſſereret;* Non intelligis, *inquit*, auctoritatem, ac majeſtatem judicis tui? Rector is orbis terrarum, cælique & deorum omnium Deus: à quo iſta numina, quæ ſingula adoramus & colimus, ſuſpenſa ſunt? *Item in Exhortationibus:* Hic, cum prima fundamenta molis pulcherrimæ jaceret, & hoc ordiretur, quo neque majus quidquam novit natura, nec melius, ut omnia ſub ducibus ſuis irent, quamvis

4 *Tertullianus de anima*] Citabant aliud ex eodem, cap. 20. ut Fragmentum: atqui exſtat 4 de Benefic. cap. 6. totidem verbis. Sed & ſequens ſententia alibi in Epiſtolis, niſi memoria fallit.

5 Deus

quamvis ipſe per totum ſe corpus intenderat, tamen miniſtros regni ſui deos genuit. *Et quam multa alia de Deo* NOSTRIS SIMILIA *locutus eſt? quæ nunc differo, quod aliis locis opportuniora ſunt.*

Cap. 7.

XI. *Et eſt illud verum quod dixiſſe in Exhortationibus Senecam ſupra retuli*, genuiſſe regni ſui miniſtros Deum.

Eodem cap. 7.

XII. *Quod Seneca* VIR ACUTUS *in Exhortationibus ſuis vidit.* Nos, *inquit*, aliunde pendemus. Itaque ad aliquem reſpicimus, cui quod eſt optimum in nobis, debeamus. Alius nos edidit, alius inſtruxit: 5 Deus ipſe ſe fecit.

Ejuſdem lib. cap. 16.

XIII. *Non illepide Seneca, in libris moralis philoſophiæ*: Quid ergo eſt, *inquit*, quare apud poëtas ſalaciſſimus Jupiter deſierit liberos tollere? Utrum ſexagenarius factus eſt, & illi lex Papia fibulam impoſuit? an impetravit jus trium liberorum? an tandem illi venit in mentem, Ab alio exſpectes, alteri quod feceris? & timet, ne quis ſibi faciat, quod ipſe Saturno.

Lib. 2. cap. 2.

XIV. *Recte igitur Seneca in libris Moralibus*, Simulacra, *inquit*, deorum venerantur, illis ſupplicant genu poſito, illa adorant: illis per totum aſſident diem, aut adſtant: illis ſtipem jaciunt, victimas cædunt: & cum hæc tantopere ſuſpiciant, fabros, qui illa fecere, contemnunt.

Ejuſdem lib. cap. 4.

XV. *Merito igitur etiam ſenum ſtultitiam Seneca deridet.* Non, *inquit*, bis pueri ſumus (ut vulgo dicitur) ſed ſemper. Verum hoc intereſt, quod majora nos ludimus.

Cap. 9.

XVI. *Melius igitur Seneca, omnium Stoicorum acutiſſimus, qui vidit nihil aliud eſſe Naturam quam Deum.* Ergo, *inquit*, Deum non laudabimus, cui naturalis eſt virtus? Nec enim illam didicit ex ullo. Imo laudabimus. quamvis enim naturalis illi ſit, ſibi illam dedit, quoniam Deus ipſe natura eſt.

Lib. 3. cap. 15.

XVII. *Eodem ductus errore Seneca (quis enim veram viam teneret, errante Cicerone?)* Philoſophia, *inquit*, nihil aliud eſt, quam recta vivendi ratio: vel, honeſte vivendi ſcientia: vel, ars recte vitæ agendæ. Non errabimus, ſi dixerimus philoſophiam eſſe legem bene honeſteque vivendi. Et qui dixerit illam regulam vitæ, ſuum illi nomen reddiderit.

Ibidem.

XVIII. *Idem Seneca in Exhortationibus*: Plerique, *inquit*, Philoſophorum tales

5 *Deus ipſe ſe fecit*] Condito nempe mundo, qui eſt Deus Stoicus. Aliquid pro hoc ſenſu in Phyſiolog. 1. Diſſert. 7. vide, & hunc locum, ſis, adde.

6 Re-

tales ſunt, ut ſint diſerti in convicium ſuum. quos ſi audias in avaritiam, in libidinem, in ambitionem perorantes, profeſſionis indicium putes: adeo redundant in ipſos maledicta in publicum miſſa. quos non aliter intueri decet, quam medicos, quorum tituli remedia habent, pyxides venena.

Ibidem.

XIX. Faciet ſapiens, *inquit idem Seneca*, etiam quæ non probabit, ut etiam ad majora tranſitum inveniat: nec relinquet bonos mores, ſed tempori aptabit: & quibus alii utuntur in gloriam, aut voluptatem, utetur agendæ rei cauſa. *Et paulo poſt:* Omnia quæ luxurioſi faciunt, quæque imperiti, faciet & ſapiens, ſed non eodem modo, eodemque propoſito.

Cap. 16. ejuſdem libri.

XX. *Et Seneca*: Nondum ſunt, *inquit*, mille anni, ex quo initia ſapientiæ nota ſunt. *Multa ergo ſæcula humanum genus ſine ratione vixit.*

Cap. 23.

XXI. *Fuiſſe Senecа inter Stoicos ait*, qui deliberaret, utrumne Soli quoque ſuos populos daret, *inepte ſcilicet, qui dubitaverit.*

Cap. 25.

XXII. *Platonem quidem* [6] *redemiſſe Aniceris quidam traditur ſeſtertiis* VIII. *Ita qui inſectatus eſt convicio redemptorem Seneca, quod parvo Platonem æſtimaverit.*

Lib. 5. cap. 9.

XXIII. *Qui volent ſcire omnia, Seneca libros in manus ſumant, qui* MORUM VITIORUMQUE PUBLICORUM ET DESCRIPTOR VERISSIMUS, ET ACCUSATOR ACERRIMUS *fuit.*

Ejuſdem libri cap. 14.

XXIV. *Recte igitur Seneca, incongruentiam hominibus objectans, ait*: Summa virtus illis videtur magnus animus: & [7] iidem eum, qui contemnit mortem, pro furioſo habent. quod eſt utique ſummæ perverſitatis.

Lib. 6. cap. 17.

XXV. *Item Seneca in libris Moralis philoſophiæ dicentis*: Hic eſt ille homo honeſtus, [8] non apice, purpurave, non lictorum inſignis miniſterio, ſed nulla re minor: qui cum mortem in vicino videt, non ſic perturbatur, tamquam rem novam viderit: qui, ſive toto corpore tormenta patienda ſunt, ſive flamma ore recipienda eſt, ſive extendendæ per patibulum manus, non quærit quid patiatur, ſed quam bene. *Qui autem Deum colit, hæc patitur, nec timet.*

Cap.

6 *Redemiſſe Aniceris ſeſtertiis octo*] Juſtiſſime, ut neutro genere accipias *octona ſeſtertia*: id eſt, *Philippicos ducentos*. Sunt enim ipſæ *viginti minæ*, quibus væniiſſe eum Laërtius ſcripſit: etſi alii augent ad *triginta*.

7 *Iidem eum, qui contemnit mortem*] De Peripateticis ſermo, qui abhorrent mortem ſpontaneam.

8 *Non apice, purpurave*] Apice, ſacerdotum.

9 Ma-

Cap. 14. lib. 6.

XXVI. *Nec lucrari ſe quiſquam putet, ſi delicti conſcium non habebit. ſcit enim illa omnia, in cujus conſpectu vivimus: nec ſi univerſos homines, celare poſſumus cui nihil abſconditum, nihil poteſt eſſe ſecretum: quod Exhortationes ſuas Seneca mirabili ſententia terminavit,* 9 Magnum, *inquit*, neſcio quid, majuſque quam cogitari poteſt, numen eſt. cui vivendo operam damus, huic nos approbemus. Nihil prodeſt incluſam eſſe conſcientiam: patemus Deo. *Quid verius dici poteſt ab eo qui Deum noſſet, quam dictum eſt ab homine veræ religionis ignaro?*

Ibidem.

XXVII. *Idem in ejuſdem operis primo*: Quid agis? *inquit*. quid machinaris? quid abſcondis? Cuſtos te tuus ſequitur. Alium tibi peregrinatio ſubduxit, alium mors, alium valetudo: hæret hic, quo carere nunquam potes. Quid locum abditum legis, & arbitros removes? Putas tibi contigiſſe, ut oculos omnium effugias? Demens: quid tibi prodeſt non habere conſcium, habenti conſcientiam.

Ejuſdem, cap. 25.

XXVIII. *Quanto melius & verius Seneca?* Vultiſne vos, *inquit*, Deum cogitare magnum & placidum, & majeſtate leni verendum? amicum, & ſemper in proximo? non immolationibus, & ſanguine multo colendum: quæ enim ex trucidatione immerentium voluptas eſt? ſed mente pura, bono honeſtoque propoſito? Non templa illi, congeſtis in altitudinem ſaxis, ſtruenda ſunt: in ſuo cuique conſecrandus eſt pectore.

Lib. 7. cap. 15.

XXIX. 10 *Non inſcite Seneca Romanæ urbis tempora diſtribuit in ætates.* Primam enim dixit infantiam ſub rege Romulo fuiſſe, à quo & genita, & quaſi educata ſit Roma: deinde pueritiam ſub ceteris regibus, à quibus & aucta ſit, & diſciplinis pluribus, inſtitutiſque formata: at vero Tarquinio regnante cum jam quaſi adulta eſſe cœpiſſet, ſervitium non tuliſſe, & rejecto ſuperbæ dominationis jugo, maluiſſe legibus obtemperare, quam regibus: cumque eſſet adoleſcentia ejus fine Punici belli terminata, tum denique confirmatis viribus cœpiſſe juveneſcere. Sublata enim Carthagine, quæ tam diu æmula Imperii fuit, manus ſuas in totum orbem terra marique porrexit: donec regibus cunctis, & nationibus Imperio ſubjugatis, cum jam bellorum materia deficeret, viribus ſuis male uteretur, quibus ſe ipſa confecit. Hæc fuit prima ejus ſenectus, cum bellis lacerata civilibus, atque inteſtino malo preſſa, rurſus ad regimen ſingularis imperii recidit, quaſi ad alteram infantiam revoluta. Amiſſa enim libertate, quam Bruto duce & auctore defenderat, ita conſenuit, tamquam ſuſtentare ſe ipſa non valeret, niſi adminiculo regentium niteretur.

B. Hie-

9 *Magnum neſcio quid*] Mirifica ſententia, & merito Lactantio laudata. Sed nota, quod clauſerit Exhortationes Senecæ: ſicut & eadem Phyſiologiam noſtram, de Divinis.

10 *Non inſcite Seneca*] Hæc ad *Flori hiſtoriam*, quæ extat, referunt, & colligunt *Senecam* cognomento fuiſſe. Non puto hoc facere, & res inſpecta dicet: quia alia in Floro diviſio, aliiſque finibus ætates terminantur. Confer, agnoſces. Ergo verius, ipſius Senecæ ſcriptum hoc fuiſſe: & Florum imitando decerpſiſſe.

B. Hieronymus adverſus Jovinianum lib. 1.

XXX. *Claudia virgo Veſtalis, cum in ſuſpicionem veniſſet ſtupri, & ſimulacrum matris Idææ in vado Tyberis hæreret, ad comprobandam pudicitiam ſuam fertur cingulo duxiſſe navem, quam multa millia hominum trahere nequiverant:* Melius tamen, *inquit Lucani poëta patruus*, cum illa eſſet actum, ſi hoc quod evènit, ornamentum potius exploratæ fuiſſet pudicitiæ, quam dubiæ patrocinium.

Eodem libro.

XXXI. *Scripſerunt Ariſtoteles, & Plutarchus, &* NOSTER SENECA *de matrimonio libros, ex quibus & ſuperiora nonnulla ſunt, & iſta quæ ſubjicimus.* Amor, formæ oblivio eſt, & inſaniæ proximus, fœdum minimeque conveniens animo ſoſpiti vitium, turbat conſilia, altos & generoſos ſpiritus frangit, à magnis cogitationibus ad humillimas detrahit: querulos, iracundos, temerarios, dure imperioſos, ſerviliter blandos, omnibus inutiles, ipſi noviſſime amori, facit. Nam cum fruendi cupiditate inſatiabili flagrat, plura tempora ſuſpicionibus, lacrymis, conqueſtionibus perdit, odium ſui facit, & ipſe noviſſime ſibi odio eſt.

Paulo infra.

XXXII. *Refert præterea Seneca*, cognoviſſe ſe quemdam ornatum hominem, qui exiturus in publicum, faſcia uxoris pectus colligabat, & ne puncto quidem horæ præſentia ejus carere poterat, potionemque nullam niſi alterius tactam labris, vir & uxor hauriebant: alia deinceps non minus inepta facientes, in quæ improvida vis ardentis affectus erumpebat.

In fine.

XXXIII. Nam quid, *ait Seneca*, de viris pauperibus dicam? quorum in nomen mariti, ad eludendas leges quæ contra cælibes ſunt, pars magna conducitur. Quomodo poteſt regere mores, & præcipere caſtitatem, & mariti auctoritatem tueri, [11] qui nupſit.

B. Auguſtinus de Civitate Dei lib. 6. cap. 10.

XXXIV. [12] *Libertas ſane quæ huic defuit, ne iſtam urbanam theologiam theatricæ ſimillimam, aperte ſicut illam reprehendere auderet, Annæo Senecæ, quem nonnullis indiciis invenimus Apoſtolorum noſtrorum claruiſſe temporibus, non quidem ex toto, verum ex aliqua parte non defuit. Affuit enim ſcribenti, viventi defuit. Nam in eo libro quem contra ſuperſtitiones condidit, multo copioſius ac vehementius reprehendit ipſe civilem iſtam & urbanam theologiam, quam Varro theatricam atque fabuloſam. Cum enim de ſimulacris ageret:* Sacros, *inquit*, immortales, inviolabileſque deos in materia viliſſima atque immobili dedicant. Habitus illis hominum, ferarumque, & piſcium, quidam vero mixtos ex diverſis corporibus induunt. Numina vocant, quæ ſi ſpiritu accepto ſubito occurrerent, monſtra haberentur. *Deinde aliquanto poſt, cum theologiam naturalem prædicans, quorumdam philoſophorum ſententias digeſſiſſet, oppoſuit ſibi quæſtionem, & ait:* Hoc loco dicet aliquis: Credam ego cælum & terram deos eſſe, & ſupra lunam alios, infra alios? Ego feram aut Platonem, aut Peripateticum Stratonem, quorum alter fecit Deum ſine corpore, alter ſine animo? *Et ad hoc reſpon-*

11 *Qui nupſit*] Nempe pauperculus ille, umbratilis maritus. Qui nubere dicitur aſpere, quoniam in leges & manum venit, facturus quod jubetur, & obnoxius ut fœmina.

12 Pulcherrima hæc Fragmenta explicata a me toto cap. 18. libri 2 Electorum.

13 *Viſi*

reſpondens, Quid tandem? *inquit*: veriora tibi videntur T. Tatii, aut Romuli, aut Tulli Hoſtilii ſomnia? Cluacinam T. Tatius dedicavit deam, Picum Tiberinumque Romulus, Hoſtilius Pavorem atque Pallorem, teterrimos hominum affectus: quorum alter mentis territæ motus eſt, alter corporis, ne morbus quidem, ſed color. Hæc numina potius credes, & cælo recipies? *De ipſis vero ritibus crudeliter turpibus, quam libere ſcripſit?* Ille, *inquit*, viriles ſibi partes amputat, ille lacertos ſecat. Ubi iratos deos timent, qui ſic propitios habere merentur? dii autem nullo ipſi debent coli genere, ſi & hoc volunt. Tantus eſt perturbatæ mentis & ſedibus ſuis pulſæ furor, ut ſic dii placentur, quemadmodum ne homines quidem ſæviunt. Teterrimi, & in fabulas traditæ crudelitatis tyranni, laceraverunt aliquorum membra, neminem ſua lacerare juſſerunt. In regiæ libidinis voluptatem caſtrati ſunt quidam, ſed nemo ſibi ne vir eſſet, jubente domino, manus intulit. Se ipſi in templis contrucidant, vulneribus ſuis ac ſanguine ſupplicant. Si cui intueri vacet quæ faciunt, quæque patiuntur: inveniet tam indecora honeſtis, tam indigna liberis, tam diſſimilia ſanis, ut nemo fuerit dubitaturus furere eos, ſi cum paucioribus furerent: nunc ſanitatis patrocinium eſt, inſanientium turba. *Jam illa quæ in ipſo Capitolio fieri ſolere commemorat, & intrepide omnino coarguit, quis credat niſi ab irridentibus aut furentibus fieri? Nam cum in Sacris Ægyptiis Oſirim lugeri perditum, mox autem de invento magnum eſſe gaudium deriſiſſet; cum perditio ejus inventioque fingatur, dolor tamen ille atque lætitia, ab eis qui nihil perdiderunt, nihilque invenerunt, veraciter exprimatur:* Huic tamen, *inquit*, furori certum tempus eſt. Tolerabile eſt, ſemel in anno inſanire. In Capitolium perveni, pudebit publicatæ dementiæ, quod ſibi vanus furor attribuit, officii Alius numina Deo ſubjicit, alius horas Jovi nuntiat, alius lictor eſt, alius unctor qui vano motu brachiorum imitatur ungentem. Sunt quæ Junoni ac Minervæ capillos diſponant, longe à templo non tantum à ſimulachro ſtantes, digitos movent ornantium modo. Sunt quæ ſpeculum teneant, ſunt quæ ad vadimonia ſua deos advocent: ſunt qui libellos offerant, & illos cauſſam ſuam doceant. Doctus Archimimus ſenex jam decrepitus, quotidie in Capitolio mimum agebat, quaſi dii libenter ſpectarent, quem homines deſierant. Omne illic artificum genus, operantium diis immortalibus, deſidet. *Et paulo poſt*: Hi tamen, *inquit*, etiam ſi ſupervacuum uſum; non turpem nec infamem Deo promittunt: ſedent quædam in Capitolio, quæ ſe à Jove amari putant: nec Junonis quidem, ſi credere poetis velis, iracundiſſimæ reſpectu terrentur. *Hanc libertatem Varro non habuit, tantummodo poeticam theologiam reprehendere auſus eſt, civilem non auſus eſt, quam iſte concidit. Sed ſi verum attendamus, deteriora ſunt templa, ubi hæc aguntur, quam theatra, ubi finguntur. Unde in his ſacris civilis theologiæ has partes potius elegit Seneca ſapienti, ut eas in animi religione non habeat, ſed in actibus fingat. Ait enim*: Quæ omnia ſapiens ſervabit tamquam legibus juſſa, non tamquam diis grata. *Et paulo poſt*: Quid quod & matrimonia, *inquit*, deorum jungimus, & ne pie quidem, fratrum ſcilicet & ſororum? Bellonam Marti collocamus: Vulcano Venerem: Neptuno Salaciam: quoſdam tamen cælibes relinquimus, quaſi conditio defecerit: præſertim cum quædam viduæ ſint, ut Populonia, vel Fulgora, & diva Rumina, quibus non miror petitorem defuiſſe. Omnem iſtam ignobilem deorum turbam, quam longo ævo, longa ſuperſtitio congeſſit, ſic, *inquit*, adorabimus, ut meminerimus, cultum ejus magis ad morem, quam ad rem pertinere. *Nec leges ergo illa, nec mos, in civili theologia id inſtituerunt, quod diis gratum eſſet, vel ad rem pertineret: ſed iſte, quem Philoſophi quaſi liberum fecerunt: tamen quia* ILLUSTRIS POPULI ROMANI SENATOR *erat, colebat quod reprehendebat, agebat quod arguebat, quod culpabat adorabat.*

Cap. 11. de eodem Seneca.

XXXV. *Hic inter alias civilis theologiæ ſuperſtitiones reprehendit etiam* ſacramenta Judæo-

Judæorum, & maxime ſabbata: inutiliter id eos facere affirmans, quod per illos ſingulos ſeptem interpoſitos dies ſeptimam fere partem ætatis ſuæ perdant vacando, & multa in tempore urgentia non agendo lædantur. *Christianos tamen jam tunc Judæis inimiciſſimos, in neutram partem commemorare auſus eſt: ne vel laudaret contra ſuæ patriæ veterem conſuetudinem, vel reprehenderet contra propriam forſitan voluntatem.*

Ibidem.

XXXVI. *De illis ſane Judæis cum loqueretur, ait*: Cum interim uſque eò ſceleratiſſimæ gentis conſuetudo convaluit, ut per omnes jam terras recepta ſit: [13] victi victoribus leges dederunt. *Mirabatur hæc dicens, & quid divinitus ageretur, ignorans. Subjecit plane ſententiam, qua ſignificaret, quid illorum ſacramentorum ratione ſentiret. Ait enim*: Illi tamen cauſſas ritus ſui noverunt, & major pars populi facit, quod cur faciat, ignorat.

Scriptor vitæ P. Virgilii Maronis.

XXXVII. *Seneca tradidit, Julium Montanum poëtam ſolitum dicere*, involaturum ſe quædam Virgilio, ſi & vocem poſſet, & os, & hypocriſin. eoſdem enim verſus, eo pronuntiante, bene ſonare; ſine illo, inareſcere quaſi mutos.

Servius in 6 Æneid.

XXXVIII. *Seneca ſcripſit* [14] *de ſitu & ſacris Ægyptiorum. hic dicit*: circa Sienem extremam Ægypti partem eſſe locum, quem Philas, hoc eſt Amicas vovant, ideo quod illic eſt placata ab Ægyptiis Iſis, quibus iraſcebatur, quod membra mariti Oſiridis non inveniebat, quem frater Typhon occiderat. Quæ inventa poſtea cum ſepelire vellet, elegit vicinæ paludis tutiſſimum locum, quem ad tranſitum conſtat eſſe difficilem. limoſa enim eſt & papyris referta.

Idem Servius in 9 Æneid.

XXXIX. *Ganges fluvius Indiæ eſt, qui ſecundum Senecam in ſitu Indiæ* novem alveis fluit, *ſecundum Melonem ſeptem: qui tamen & ipſe commemorat nonnullos dicere, quod tribus alveis fluat.*

Priſcianus lib. 7.

XL. *Seneca Ovidium ſequens*: [15] Gauſapa ſi ſumpſit, gauſapa ſumpta proba.

Concilium Turonenſe 2. Can. 15.

XLI. *Aliqui Laici, dum diverſa perpetrant adulteria*, hoc quod de ſe ſciunt, in aliis ſuſpicantur, *ſicut ait Seneca*, peſſimum in eo vitium eſſe, qui in id quo inſanit, ceteros putat furere.

13 *Victi victoribus leges dederunt*] Rutilius:

Atque utinam numquam Judæa ſubacta fuiſſet,
Pompeii bellis, imperioque Titi!
Latius exciſæ peſtis contagia ſerpunt,
Victoreſque ſuos natio victa premit.

Ubi etſi Judæi nominantur, certum Chriſtianos maxime intelligi: ſicut & in Seneca ipſo.

14 *De ſitu & ſacris*] An & ipſam Ægyptum ergo deſcripſit? niſi legis, *de ritu*. Tamen & ſtatim, Frag. proximo, *de ſitu Indiæ*.

15 *Gauſapa ſi ſumpſit*] Eſt ipſe Ovidii verſus, lib. 2 de Arte. Ergo hoc vult, Senecam non verſum ſcripſiſſe, ſed illo exemplo *Gauſapa* extuliſſe.

TYPOGRAPHUS LECTORI
S.

Q*Uo luculentius nova hac Annai Seneca Philoſophi Editio exornaretur, conſtitutum eſt nobis non tantum effigiem tanti Viri rudiorem olim à J. Lipſio communicatam, ſed perfectiorum etiam unam atque alteram, deinceps à Paulo Rubenio ſaculi noſtri Apelle ex Romano rei antiquaria Theſauro Antverpiam delato huc apponere.*

Prior ex Luculleo marmore fabrefacta, quondam Roma in adibus Ducis AB AELTEMPS *viſebatur: deinceps Illuſtriſſimo Cardinali Borgeſio oblata, inter ejus admiranda Antiquitatis monumenta cernitur; qua vera* eſt effigies (*ut Lipſianis eam vocibus deſcribam*) in balneo animam jam exhalantis, & in verbis monitiſque aureis deficientis. Vividum, acre, igneum aliquid refert.

Alteram quam ſpectas effigiem, è prototypo marmoreo idem Rubenius expreſſit: quod Roma allatum in elegantiſſimo Muſeo ſuo aſſervat; plane idem cum ejuſdem Philoſophi ſimulacro apud Illuſtriſſimum Cardinalem FARNESIUM *exſtante, & à Fulvio Urſino inter* Illuſtrium *Imagines, Fabri Bambergenſis Commentario illuſtratas, non ſatis ad amuſſim edito.*

Prærogativam utrumque hanc habet, quod cum nummis, quibus ipſum SENECÆ *nomen inſcriptum, perquam exacte conveniat. Tu itaque graviſſimi vultus ſuaviſſimo recreatus aſpectu, ad immortalia divini ingenii monumenta penitus perſpicienda excitare; & in iis omnis antiquioris Doctrinæ & melioris ſapientiæ imaginem lubens amplectere, ac vale.*

L. ANNÆI SENECÆ
DE IRA AD NOVATUM
LIBER PRIMUS.

ARGUMENTUM ET ORDO.

Libri De Ira *ſcripti inter Philoſophiæ primos videntur, certe inter eos quos habemus. Suſpicamur ex verbis Senec. lib.* III. *cap.* XVIII. Modo C. Cæſar Sex. Papinium, cui pater erat conſularis, Belienum Baſſum Quæſtorem ſuum flagellis cecidit. *Ait*, modo: *jamnunc recenti facto. Imo ipſo Caligula vivo, è Cap. ſequenti:* Quod tanto opere admiraris, iſti belluæ cottidianum eſt: ad hoc vivit, ad hoc vigilat, ad hoc lucubrat. *Sane hæc omnia de homine qui eſt, non fuit. Scripſit tunc igitur: ſed non edidit, (melior illi mens) etſi ſtatim, opinor, ab ejus morte.*

Argumentum *eſt, quod titulus præfert, De Ira noſcenda, & deinde fugienda. Primus liber habet itaque deſcriptionem ejus, & fœdum habitum iratorum ac faciem. tum definitiones; tum quæſtiones, An in ſolum hominem cadat? aſſerit. An ſecundum naturam ſit? negat, cum Stoicis. An utilis ſit, præſertim temperata? Id quoque negat, & contra Peripateticos varie diſputat, non acui animum ab ea aut robur: ne malis quidem iraſcendum eſſe, nec in cæde patris, raptu matris: tuendum tamen, & vindicandum. Denique non magni, ſed imbecillis animi hanc notam eſſe. Libri in partibus pulchri & eminentes ſunt, in toto parum diſtincti, & repetitionibus aut digeſtione confuſi.*

Caput I.

Exegiſti à me, [1] Novate, ut ſcriberem quemadmodum poſſet ira leniri: nec immerito mihi videris hunc præcipue affectum pertimuiſſe, maxime ex omnibus tetrum ac rabidum. Ceteris enim aliquid quieti placidique ineſt; hic totus concitatus, & in impetu doloris eſt: armorum, ſanguinis, ſuppliciorum, minime humana [2] fervens cupiditate: dum alteri noceat, ſui negligens, in ipſa irruens tela, [3] & ultionis ſecum [4] ultorem tracturæ avidus. Quidam itaque è ſapientibus viris iram dixerunt [5] brevem inſaniam. æque enim impotens ſui eſt, decoris oblita, neceſſitudinum immemor, in quod cœpit, pertinax & intenta, rationi con-

Hi libri, ut pleraque hujus ſcriptoris, ita mutili decurtatique ſunt, ut juſta prope cauſa fuerit graviter iis iraſcendi, quorum id negligentia contigit, niſi ipſimet iraſci nos vetarent. Feramus hanc quoque jacturam æquo animo, & ex iis quæ ſuperſunt, quæ nobis uſui ſunt ſtudioſe colligamus. *Muretus.*

Cap. I. 1 *Novate*] Frater ejus fuit; qui poſtea *Junius Gallio* per adoptionem. Et hoc quoque argumentum aliquod maturæ ſcriptionis. *Lipſius.*

2 *Fervens*], Scripti, *furens.* Idem. Priores editiones, *humana frnens cupiditate.* Muretus ponit *fervens.* Juſeti & aliorum codices antiqui, *furens.* Opſopæus.

3 *Et ultionis ſecum multa tractura avidus*] Sic partim ab Eraſmo, partim à Mureto conſtitutum eſt. Libri omnes ſcripti: *multam rem tractare.* Unde exitit unica Scriverii conjectura: *ultionis ſecum ultorem tractura.* Quam pro vera lectione non cunctanter recipimus. Lib. 3 de Ira, 3. *homo in hominem furens, quantoque impetu ruat, non ſine pernicie ſua perniciofus, & ea deprimens, quæ mergi niſi cum mergente non poſſunt.* De Beneficiis, 6, 30. *ſecuti iram, quam nemo revocabat, multorum ſanguinem hauſerunt, fuſuri noviſſime ſuum.* Natural. Quæſt. 5, 18. *Bellum ſcilicet, & obvius in litore hoſtis, & trucidanda gentes tractura magna ex parte victorem.* Epiſt. 101. *trahere animam tot tormenta tracturam.* Gronovius.

4 *Multa tractura*] Mureti hoc eſt, nec ſpernam, niſi libri voce inſerta ſcribant: *multam rem tractare.* ex quo velim: *ſecum ultima rerum tractura.* ipſam mortem, ſuam vel alienam. *Lipſius.*

5 *Brevem inſaniam*] Definit ita Themiſtius Orat. 4. ὀργὴν μανίας ὀλιγοχρόνιον. Cato Priſcus ea mente, *Iratum ab inſano non, niſi tempore, diſtare.* Philemon poeta: Μαινόμεθα πάντες, ὁπόταν ὀργιζώμεθα· *Inſania omnes nos habet, cum iraſcimur.* Quid alius Græcus? τῆς ὀξυθυμίας τὸ ἄνθος, μανίαν εἶναι. *Ira florem, inſaniam eſſe.* Lipſius. Multa ad hanc rem utiliter advocabis à P. Fabro ad l. 48. de reg. juris.

6 *Ha-*

conſiliiſque præcluſa, vanis agitata cauſſis, ad diſpectum æqui verique inhabilis, ruinis ſimillima, quæ ſuper id quod oppreſſere, franguntur. Ut autem ſcias, non eſſe ſanos, quos ira poſſedit, ipſum illorum [6] habitum intuere. Nam ut furentium certa indicia ſunt, audax & minax vultus, triſtis frons, torva facies, citatus gradus, inquietæ manus; color verſus, crebra, & vehementius acta ſuſpiria: ita iraſcentium eadem ſigna ſunt. Flagrant, & [7] micant oculi, multus ore toto rubor, exæſtuante ab imis præcordiis ſanguine; labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac ſubriguntur capilli, ſpiritus coactus ac ſtridens, [8] articulorum ſe ipſos torquentium ſonus, gemitus, mugituſque, & parum explanatis vocibus ſermo præruptus, & compoſæ ſæpius manus, & pulſata humus pedibus, & totum concitum corpus, [9] magnaſque minas agens, fœda viſu & horrenda facies depravantium ſe, atque intumeſcentium. Neſcias, utrum magis deteſtabile vitium ſit, an deforme. Cetera licet abſcondere, & in abdito alere: Ira ſe profert, & in faciem exit: quantoque major eſt, hoc effervefcit manifeſtius. Non vides, ut omnium animalium, ſimul ad nocendum inſurrexerunt, procurrant notæ, ac tota corpora ſolitum quietumque egrediantur habitum, & feritatem ſuam exaſperent? Spumant apris ora, dentes acuuntur attritu: taurorum cornua jactantur in vacuum, & arena pulſu pedum ſpargitur: leones fremunt, inflantur irritatis colla ſerpentibus, rabidarum canum triſtis aſpectus eſt.

6 *Habitum*] Hic deſcribit, iteratque lib. 2. c. 35. lib. 3. c. 3. & 4. ubique diffuſe & cur toties? *Lipſius.*

7 *Micant*] Ne muta. Lucretius, de irato:

— *& ex oculis micat acribus ardor.*

Homerus, de Agamemnone:

— ὄσσε δ' οἱ πυρὶ λαμπετόωντι ἐΐκτην·

— *rutilam referebant lumina flammam.*

Cauſſa hujus ardoris in Ariſtot. problem. Sect. 31. *Idem.*

8 *Articulorum*] Petronius: *Manibus inter ſe, uſque ad articulorum ſtrepitum, contritis.* Adde infra lib. 3. cap. 4. *Idem.*

9 *Magnaſque minas*] Libri veteres: *magnaſque ira minas.* An, *magnaſque intra minas?* Idem.

eſt. Nullum eſt animal tam horrendum, tamque pernicioſum natura, ut non appareat [10] in illo, ſimul ira invaſit, nova feritatis acceſſio. Nec ignoro, ceteros quoque affectus vix occultari; libidinem, metumque, & audaciam dare ſui ſigna, & poſſe prænoſci. neque enim ulla vehementior intra cogitatio eſt, quæ nihil moveat in vultu. Quid ergo intereſt? Quod alii affectus apparent, hic eminet.

CAP. II. Jam vero ſi effectus ejus damnaque intueri velis, nulla peſtis humano generi pluris ſtetit. Videbis cædes ac venena, & reorum [1] mutuas ſordes, & urbium clades, & totarum exitia gentium, & principum ſub [2] civili haſta capita venalia, & ſubjectas tectis faces, nec intra mœnia coërcitos ignes, ſed ingentia ſpatia regionum hoſtili flamma relucentia. Aſpice nobiliſſimarum civitatum fundamenta vix notabilia: has ira dejecit. aſpice ſolitudines per multa millia ſine habitatione deſertas: has ira exhauſit. aſpice tot memoriæ proditos duces, mali exempla fati. alium ira in cubili ſuo confodit; alium inter ſacra menſæ ira percuſſit; alium [3] inter leges celebriſque ſpectaculum fori lancinavit; alium filii parricidio dare ſanguinem juſſit, alium ſervili manu regalem aperire jugulum; alium in cruces membra [4] dividere. Et adhuc ſingulorum ſupplicia narro. quid? tibi ſi libuerit,

10 *In illo, ubi ira invaſit*] Exigenti varietates ſcriptorum codicum facile ſuccurrit ſcribendum eſſe: *in illo, ſimul ira invaſit*. quod integrum habuit liber Jureti. *Simul* eſt ſimul atque, vel poſtquam. Cicero 6. famil. 18. *Simul accepi à Seleuco tuo literas*. Ubi etiam viriarant contra ſcriptos codices. Catullus: *abhorret ac mutat, Simul poëmata attigit*. Noſter paullo ante: *omnium animalium, ſimul ad nocendum inſurrexerunt*. Et centies alibi. *Gronovius*.

CAP. II. 1 *Mutuas ſordes*] Qui accuſant invicem, & accuſantur. *Lipſius*.

2 *Civili haſta*] Sullæ, & Triumvirorum. *Idem*.

3 *Inter leges*] Neſcio an ad Aſellionem Prætorem adſpectum, quem jus non pro ipſis dicentem, fæneratores in foro occiderunt. Appianus 1. Civil. *Idem*.

4 *Dividere*] Alii *diffindere*: meus, *diſtendere*. Placeat, ſed ita ut *in cruce* tum legam. *Idem*.

5 *Caſas*

rit, relictis in quos ira viritim exarſit, aſpicere [5] cæſas gladio conciones, & plebem immiſſo milite contrucidatam, & in perniciem promiſcuam totos [6] populos capitis damna paſſos, [7] tanquam aut curam noſtram [8] deſerentibus, aut auctoritatem contemnentibus. Quid? [9] gladiatoribus quare populus iraſcitur, & tam inique, ut injuriam putet, quod

5 *Cæſas gladio*] Ad Sullanam ſævitiam, qui legiones inermes ita cecidit: vel ad tribunicios furores. *Lipſius*.

6 *Totos populos*] Ut Sulla Prænestinos, Spoletinos, Interamnates, & municipia plura damnavit. *Idem*.

7 *Tanquam aut*] Non hærent prioribus, & lacuna eſt ingens. Fuere hic definitiones Iræ, quas ita explicat, ut quæ opponi ſolerent, adducat. Nam eo hæc & ſequentia ſpectant. Reſarcire in parte fas è Lactantii de Ira Dei: *Definitiones*, inquit, *Ira Seneca enumeravit in libris, quos de Ira compoſuit. Ira eſt*, inquit, *cupiditas ulciſcendæ injuriæ. Alii, ut Poſidonius, cupiditas puniendi ejus, à quo te inique putes læſum. Quidam ita definierunt, Ira eſt incitatio animi ad nocendum ei, qui aut nocuit, aut nocere voluit.* Iſta ipſa hic fuere, ſed & plura. *Idem*.

7 *Tanquam aut curam noſtram*] In quibuſdam mss. immiſſa hic vox, *diis deſerentibus*: quam probatiores membranæ non agnoſcunt. Optime animadvertit Lipſius hic inſerenda Senecæ verba à Lactantio producta de Ira lib. 17. Subjecerat his Seneca Peripateticorum finitionem. Ὀργή ἐστι λύπη μεθ' ὑπολήψεως τοῦ ὀλιγωρεῖσθαι. Dividebant autem ὀλιγωρίαν in ἐπηρεασμὸν, καὶ ὕβριν καὶ καταφρόνησιν· ὅτι γὰρ καταφρονῶν ὀλιγωρεῖ, ut ait Ariſtoteles lib. 2 Rhetor. cap. 2. Quo pertinere videntur hæc magno hiatu diducta: *tanquam aut curam noſtram deſerentibus, aut auctoritatem contemnentibus.* Diſputat enim Seneca contra Peripateticos, qui Stoïcorum definitiones iræ, utpote parum amplas, impugnabant. *Rubenius*.

7 *Tanquam aut curam*] Non eſt dubium quin hoc loco multa deſint, in quibus, quantum ex ſequentibus manifeſto perſpicitur, definierat iram exigendæ pœnæ cupiditatem. Deinde argumentatus erat adverſus eam definitionem: & inter cætera argumenta illud quoque poſuerat, quod populus interdum gladiatoribus ignave ſe gerentibus iraſcitur, à quibus tamen nullam accepit injuriam, ut propterea pœnam ab eis exigi velit. Reſpondet autem Seneca, illam non eſſe veram iram, ſed tantum quandam inanem iræ ſimilitudinem. *Muretus*.

8 *Deſerentibus*] Scripti voce immiſſa, *diis deſerentibus*. & recte, ſi de Providentia hic dictum. Quod tamen non opinor, & magis reſponſum objectiunculis, quæ adverſus illam partem erant, de *injuria*, aut *læſione*. Nam, aiebant, ſi ab injuria ira: quid ita hiſtrioni aut ludio iraſcimur negligentius agenti? cur gladiatori, tarde pereunti aut perdenti? Aiebat, ſpeciem hic injuriæ eſſe: quia tales *curam noſtram* & intentionem *deſerunt*, *vel contemnunt auctoritatem*. Lipſius.

9 *Gladiatoribus*] Super hoc affectu Senecam vide epiſt. 7. item de Tranquil. c. 11. noſtra Saturnalia, lib. 2. cap. 22. *Idem*.

[10] quod non libenter [11] pereunt? contemni ſe judicat, & vultu, geſtu, ardore, de ſpectatore in adverſarium vertitur. Quidquid eſt, certe non eſt ira, ſed quaſi ira: ſicut puerorum, qui ſi ceciderunt, terram verberari volunt, & ſæpe ne ſciunt quidem, cui iraſcantur, ſed tantum iraſcuntur ſine cauſa & ſine injuria, non tamen ſine aliqua injuriæ ſpecie, nec ſine aliqua pœnæ cupiditate. Deluduntur itaque imitatione plagarum, & ſimulatis deprecantium lacrymis placantur, & falſa ultione falſus dolor tollitur.

Cap. III. Iraſcimur, inquit, ſæpe non illis qui læſerunt, ſed his qui [1] læſuri ſunt: ut ſcias iram non tantum ex injuria naſci. Verum eſt, iraſci nos læſuris: ſed ipſa cogitatione nos lædunt, & injuriam qui facturus eſt, jam facit. Ut ſcias, inquit, non eſſe iram [2] pœnæ cupiditatem, infirmiſſimi ſæpe [3] potentiſſimis iraſcuntur: nec pœnam concupiſcunt, quam non ſperant. Primum [4] diximus, cupiditatem eſſe pœnæ exigendæ, non facultatem: concupiſcunt autem homines & quæ non poſſunt. Deinde nemo tam humilis eſt, qui pœnam vel ſummi hominis ſperare non poſſit. ad nocendum potentes ſumus. [5] Ariſtotelis [6] finitio non multum à noſtra abeſt. ait enim,

Iram

10 *Quod non libenter pereunt*] Vide Senecam de hoc ipſo Epiſt. 7. item lib. de Tranquill. animi cap. 11. proditque hanc ſævitiam Cicero quoque pro Milone: *Etenim ſi in gladiatoriis pugnis timidos & ſupplices, & ut vivere liceat obſecrantes, etiam odiſſe ſolemus: fortes & animoſos, & ſe acriter ipſi morti offerentes, ſervari cupimus*, &c. item lib. 6. Lactantius: *Quæro an poſſint pii & juſti homines eſſe, qui conſtitutos ſub ictu mortis ac miſericordiam deprecantes, non tantum patiuntur occidi, ſed efflagitant.* Plura petantur a P. Fabro lib. 2 Semeſtr. c. 11. Franc. Jureto notis ad lib. 2. Epiſt. Symmachi. Lipſio lib. 2 Saturn. c. 22. & Stephano lib. 2. Proed. cap. 9. *Gruterus.*

11 *Pereunt*] Meus, *perimunt.* & rectum utrumvis. Lactantius: *Iraſcuntur etiam pugnantibus, niſi celeriter è duobus alter occiſus eſt.* Lipſius.

Cap. III. 1 *Læſuri ſunt*] Contra illam Poſidonii definitionis partem, *à quo te putes læſum.* Idem.

2 *Pœnæ cupiditatem*] Contra eamdem, primis verbis. *Idem.*

3 *Potentiſſimis*] Negat Ariſtoteles, aut temperat, 1. Rhetor. ad Theod. c. 11. Vide. *Idem.*

4 *Diximus*] Nempe in iis, quæ è Lactantio reponimus. *Idem.*

5 *Ariſtotelis*] Hæc ipſa transſcripſit idem ille Lactantius, libro dicto. *Idem.*

6 *Finitio*] Quam habes 1. de anima, cap. 1. *Phyſicus*, inquit, *Iram definiet*,

ὄρεξιν

Iram eſſe cupiditatem doloris [7] reponendi. Quid inter noſtram & hanc finitionem interſit, exſequi longum eſt. contra utramque dicitur, feras iraſci, nec injuria irritatas, nec pœnæ doloriſve alieni cauſa. Nam etiamſi hoc efficiunt, non hoc [8] petunt. Sed dicendum eſt, feras [9] ira carere, & omnia præter hominem. Nam cum ſit inimica rationi, nuſquam tamen naſcitur, niſi ubi rationi locus eſt. Impetus habent feræ, rabiem, feritatem, incurſum: iram quidem non magis, quam luxuriam. Et in quaſdam voluptates intemperantiores homine ſunt. Non eſt quod credas illi qui dicit:

Non aper iraſci meminit, non fidere curſu
Cerva, nec armentis incurrere fortibus urſi.

Iraſci dicit, incitari, impingi. Iraſci quidem non magis ſciunt, quam ignoſcere. Muta animalia humanis affectibus carent: habent autem ſimiles illis quoſdam impulſus. Alioqui ſi amor in illis eſſet, & odium eſſet; ſi amicitia, & ſimultas, ſi diſſenſio, & concordia; quorum aliqua in illis quoque exſtant veſtigia: ceterum, humanorum pectorum propria bona malaque ſunt. Nulli niſi homini [10] conceſſa providentia eſt, diligentia, cogitatio: nec tantum virtutibus humanis animalia, ſed etiam vitiis prohibita ſunt. Tota illorum ut extra, ita intra,

ὄρεξιν ἀντιλυπήσεως· *cupidinem doloris reponendi.* Sed hoc ibi obiter, & in alieno argumento; ex profeſſo 1 Rhetor. ad Theod. cap. 2. Ἔστω δὲ ἡ ὀργὴ, ὄρεξις μετὰ λύπης τιμωρίας φαινομένης, διὰ φαινομένην ὀλιγωρίαν τὴν εἰς αὐτὸν, ἢ εἰς αὐτόν τινα προσηκόντων· *Eſto Ira cupiditas cum dolore apparentis ultionis, propter apparentem in ſe vel in ſuos contemptum.* Lipſius.

7 *Reponendi*] In Lactantio legitur, *rependendi.* Idem.

8 *Petunt*] Finis earum non eſt, ut ego doleam puniarve. *Idem.*

9 *Ira carere*] Stoici affectus amovent à feris, & relinquunt quaſi affectus, πάθος enim, eſſe averſionem à ratione: ubi ergo non ea, proprie nec illud. Quin tamen impetus habeant affectuum ſimiles, non negant. Vide Manuduct. 3. Diſſ. 7. *Idem.*

10 *Conceſſa prudentia eſt*] In mss. & pleriſque edd. vett. erat *providentia:* quod reſtituimus, monuimuſque jam de illo ad 25, 33. Livii: Epiſtola 5. *timoris enim tormentum memoria reducit, providentia anticipat.* Gronovius.

 11 *Re-*

intra, forma humanæ diſſimilis eſt. [11] Regium illud & prin-

11 *Regium*] Τὸ ἡγεμονικὸν, ut Græci dicunt. *Lipſius.*

11 *Regium illud & principale aliter dictum*] Mira & intoleranda hic audacia Mureti ſecantis, tranſponentis, interpolantis, prorſus quaſi omnia alia facere, quam quæ veteribus erant in libris, hoc ſit Senecam priſtinæ ſinceritati reddere. Nec, quo faſtidio eſt, verbo vel uno tantum ſuum facinus aut confitetur aut tuetur. Fuit tamen, qui aperte probaret: alii tacito ſaltem conſenſu: Gruterus mirabatur & diffidebat: nos totum tibi & purum, quod fuit in omnibus membranis, repoſuimus. Ille, quod omnes præferunt poſt eum vulgatæ, condiderat: *Regium illud & principale parum ſubtile, parum exactum: ut vox eſt quidem, ſed non explanabilis, perturbata, & inefficax: ut lingua, ſed devincta, nec in motus varios ſoluta. Capit ergo*, &c. Non potuit concoquere: *Regium illud & principale aliter dictum:* ideo poſtrema duo verba cancellat. Etſi enim editiones habebant, *dicunt*, tamen quia Pincianus notaverat ex ſuo *ductum*, facile erat videre legendum eſſe *dictum:* quod expreſſum in duobus erat Pall. Vulgarius eſt in eo ſenſu τὸ ἡγεμονικὸν ſeu *principale*, quo alibi utitur. Epiſt. 92 *in animo eſſe partes miniſtras, per quas movemur alimurque, propter ipſum principale nobis datas.* Cicero 2 de nat. deor. *Omnem naturam neceſſe eſt habere aliquem in ſe principatum: ut in homine mentem, in bellua quiddam ſimile mentis, unde oriuntur rerum appetitus: in arborum autem & earum rerum, quæ gignuntur è terra, radicibus ineſſe principatus putatur. Principatum autem id dico, quod Græci ἡγεμονικὸν vocant.* Itaque ſubjicit majoris lucis gratia, cum *regium* appellaſſet, *& principale aliter dictum*, hoc eſt, & quod alio nomine vocant principale. Fabius Inſt. orat. 1, 11. *hæc chironomia, quæ eſt, in nomine ipſo declarata, lex geſtus.* Ita ſcribimus adjuti Voſſiano codice: unam quippe literam adjecimus, cum eſſet illic, *declarat.* Idem 3, 3. *œconomia, quæ Græce appellata ex cura rerum domeſticarum, & hic per abuſionem poſita, nomine Latino caret.* Seneca de Ira 3, 12. *Cum maximos ferarum greges linea pennis diſtincta contineat, ab ipſo effectu dicta formido.* Neque fuit mutandum: *ſed non explanabilis & perturbata & verborum inefficax.* Ubi eraſum τὸ *verborum*, tanquam aut hic *vox* & *verba* idem eſſent, aut male vox diceretur *efficere verba.* Fabius dicti operis 11, 3. de labiis. *Lambere quoque & mordere deforme eſt, cum etiam in efficiendis verbis modicus eorum debeat eſſe motus.* Idem lib. 1. cap. 11. *Quarundam enim velut exilitate laboramus, quaſdam velut acriores parum efficimus, & aliis non diſſimilibus, quaſi hebetioribus, permutamus.* Loquitur de vocibus eo ſenſu quo pro verbis ſeu vocabulis dicuntur. Ubi fruſtra Gebhardus, *efflamus*, vel, *effamur.* Denique non placuit Mureto τοῦ *principale* repetitio in fine ſententiæ: *ita ipſum principale parum ſubtile, parum exactum:* ideo tria priora verba expunxit, quatuor poſteriora loco movit, & in vicem τὸ *aliter dictum*, quæ ſuperius ſuſtulerat, repoſuit. Atqui uſitata ſatis hæc repetitio antiquis, propter interpoſitionem juvandæ memoriæ lectoris auditoriſve cauſſa inventa, & ex quotidiano ſermone in ſcripta tranſlata. De qua large ad Livii lib. 44, 40. Quibus addas hæc licet. Cicero 1 famil. 9. *Scripſi etiam (nam ab oratoribus disjungo me fere, &c.) ſcripſi igitur Ariſtoteleo more.* Idem ad Q. Fratrem, 2. ep. 3. *Qui ut peroravit (nam in eo ſane fortis fuit, &c.) ſed ut peroravit, ſurrexit Clodius.* Vir multæ lectionis tria verba, *ſed ut peroravit*, vir-

principale aliter dictum, ut vox eſt quidem; ſed non explanabilis, & perturbata, & verborum inefficax. ut lingua, ſed devincta, nec in motus varios ſoluta: ita ipſum principale parum ſubtile, parum exactum. Capit ergo [12] viſus ſpecieſque rerum, quibus ad impetus evocetur, ſed turbidas, & confuſas. Ex eo procurſus illarum tumultuſque vehementes ſunt: metus autem, ſolicitudineſque, & triſtitia, & ira non ſunt; ſed his quædam ſimilia. Ideo citò cadunt, mutantur in contrarium, & cum acerrime ſævierunt, expaveruntque, paſcuntur: & ex fremitu diſcurſuque væſano ſtatim quies ſoporque ſequitur.

CAP. IV. Quid eſſet Ira, ſatis explicatum eſt: quo

virgulis incluſit, & qui ſe audiat, ex gloſſa aliqua peregrina, ut loquitur, inſita accepturum ſibi ſpondet. l. 38. adverſ. 7. Quod ne fiat, ſanos certe vetuerimus. Lib. 3 in Verr. *Atque hoc ego plus oneris habeo, quam qui cæteros accuſant, (ſi onus eſt id appellandum, quod cum lætitia ferai & voluptate) verumtamen hoc ego amplius ſuſcepi, quam cæteri, quod ita poſtulatur.* Silius Italicus lib. 12. verſ. 431.

Hic, miranda movens, claſſem quæ condita portu
Adſtabat (namque anguſtis è faucibus æquor
Erumpit ſcopulos inter, patuloque receſſu
Effundit campus ſecretum gurgite pontum)
Incluſas igitur, quibus haud enare dabatur
Arce ſuperpoſita clauſtris maris, exſuit æſtu,
Perque averſa tulit portatas arva carinas.

Idem vir doctus quintum ex his verſibus, ut plebeium tibicinem, alienum judicat, eoque tolerato manca prima verba & hiatu laborantia apparere cenſet; at demto illo monachali & ταυτολόγῳ interlocutore nihil fore quod ſententiam impediat, lib. 5 adverſ. 6. Atqui ne ſic quidem eſt: nam *incluſas carinas, quibus haud enare dabatur*, eſt repetitio illorum, *claſſem quæ condita portu Adſtabat*, poſt quæ interciſa eſt oratio: & quidem repetitio ſenſus potius quam vocum, qualis & proxima ex Cicerone notata. Legimus autem *exſuit* pro *extulit*, & *portatas arva*, non *portatus in arva:* nam & ſunt veteres editt. quibus præpoſitio abeſt. *Tulit portatas*, ut apud Virgilium, *Lapſa cadunt folia.* Denique Cicero pro Cluentio: *Nam Saſſia mater hujus Aviti (mater à me nominis cauſſa, &c.) ea igitur mater Aviti*, &c. Alb. tamen Rubenio placebat, *aliter ductum:* ut Seneca velit per metaphoram à ſtatuariis & pictoribus tractam, τὸ ἡγεμονικὸν aliter in homine, aliter in animali formatum eſſe. Sic Claudianus: *ductos video mores meliore metallo.* Seneca de Otio Sapientis, cap. 32. *tam magna, tam clara, tam ſubtiliter ducta, tam nitida, & non uno genere formoſa.* Gronovius.

12 *Viſus ſpecieſque*] Φαντασίας. Lipſius.

quo diſtet [1] ab iracundia, apparet; quo ebrius ab ebrioſo, & timens à timido. Iratus poteſt non eſſe iracundus: iracundus poteſt aliquando iratus non eſſe. Cetera, quæ pluribus [2] apud Græcos nominibus in ſpecies iram diſtinguunt, quia apud nos vocabula ſua non habent, præteribo: etiamſi [3] amarum nos, acerbumque dicimus, nec minus [4] ſtomachoſum, rabioſum, clamoſum, [5] difficilem, asperum: quæ omnia irarum differentiæ ſunt. Inter

Cap. IV. 1 *Ab iracundia*] Suetonius Claudii, cap. 38. *Ira atque Iracundiæ conſcius ſibi, utramque excuſavit edicto, diſtinxitque: pollicitus, alteram quidem* (Iram) *brevem & innoxiam; alteram* (Iracundiam) *non injuſtam fore.* Paullo aliter quam Seneca & alii, *Iracundiam* longam iram facit, & quaſi Odium. Nam ita hæc duo Valerius diſcriminat, lib. 9. *Ira quoque & odium in pectoribus humanis magnos fluctus excitant: procurſu celerior illa, nocendi cupidine hoc pertinacius.* Et ira inveterata, eſt Odium. Omnino tamen proprie, *Iracundia* eſt ὀργιλότης, id eſt, propenſio & habitus quidam ad iram: ut hic Seneca, & Cicero 4 Tuſculana: *In aliis Iracundia dicitur, quæ ab Ira differt, ut Anxietas ab Angore. Neque enim omnes ſunt anxii, qui anguntur aliquando: neque anxii ſemper anguntur. ut inter Ebrietatem & Ebrioſitatem intereſt, aliudque eſt eſſe Amatorem, aliud Amantem.* Hæc ille, at ego opportune è Stoïcis ipſis ſpecies & diſcrimina dixerim hujus affectus. Diſtinguunt igitur ὀργὴν, μῖσος, μῆνιν, φιλονεικίαν, θυμόν. Ὀργὴ, ſive *Ira*, jam ſupra definita eſt: at μῖσος ſive *Odium* eſt iis, ἐπιθυμία τις τοῦ κακῶς εἶναι τινὶ, μετὰ προκοπῆς τινος καὶ παρατάσεως· *cupiditas quædam ut male ſit alteri, cum progreſſu aliquo & incremento.* μῆνις ſive *Iracundia* (exemplo Claudii: nam Latinum nomen non ſuppetit aliud) ὀργὴ πεπαλαιωμένη καὶ ἐπίκοτος, ἐπιτηρητικὴ δέ· *eſt ira inveterata & plena odii, obſervans ultionis tempus.* Jam φιλονεικία ſive *Contentio*, ἐπιθυμία τις περὶ αἱρέσεων· *cupiditas quædam circa opiniones tuendas.* Denique θυμὸς, *Excandeſcentia*, ὀργὴ ἀρχομένη· *eſt ira incipiens & naſcens.* Sed ad Senecam iterum: etſi hæc toti rei explicandæ. *Lipſius.*

2 *Apud Græcos*] In Ariſtotele 4 Ethic. Nicom. cap. 5. quædam exſtant. *Idem.*

3 *Amarum*] Quem Græci πικρόν. Deſcribuntur ab Ariſtotele: Οἱ δὲ πικροὶ δυσδιάλυτοι, καὶ πολὺν χρόνον ὀργίζονται· κατέχουσι γὰρ τὸν θυμόν. παῦλα δὲ γίνεται, ὅταν ἀνταποδιδῶσιν· *Amari vel acerbi dicuntur, quorum ira ſolvi difficilis, & diu iraſcuntur, atque eam continent. Fit autem pauſa, cum repoſuerint, fuerintque ulti.* Idem.

4 *Stomachoſum*] Cadit in genus, quos Ἀκροχόλους idem ille Philoſophus dicit, & deſcribit: Ὑπερβολῇ δέ εἰσιν οἱ ἀκρόχολοι ὀξεῖς, καὶ πρὸς πᾶν ὀργίλοι, καὶ ἐπὶ παντί, ὅθεν καὶ τοὔνομα· *In exceſſu ſunt ad iram mobiles, qui Acrocholi dicuntur, in omnia, in omnibus. unde & ab extremitate in nomen.* Idem.

5 *Difficilem*] Ipſo Græco verbo, χαλεπὸν Ariſtoteles. Deſcribit: Χαλεποὺς δὲ λέγομεν τοὺς ἐφ' οἷς τε μὴ δεῖ χαλεπαίνοντας, καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ πλείω χρόνον, καὶ μὴ διαλλαττομένους ἄνευ τιμωρίας ἢ καὶ κολάσεως· *Difficiles dicimus, qui nec ob quæ oportet, & plus quam oportet, & diutius exaſperantur: neque mitigantur ſine ultione aut pœna.* Lipſius.

6 *Deli-*

ter hos moroſum ponas licet, [6] delicatum iracundiæ genus. Quædam enim ſunt iræ, quæ [7] intra clamorem [8] conſidant; quædam non minus pertinaces, quam frequentes; quædam [9] ſævæ manu, verbis parciores; quædam in verborum maledictorumque amaritudinem effuſæ; quædam ultra querelas & [10] averſationes non exeunt; quædam [11] altæ graveſque ſunt, [12] & introrſus verſæ. Mille aliæ ſpecies ſunt mali multiplicis.

CAP. V. [1] Quid eſſet Ira, quæſitum eſt: an in ullum aliud animal, quam in hominem caderet: quo ab iracundia diſtaret, & quæ ejus ſpecies ſint. nunc quæramus, an Ira [2] ſecundum naturam ſit, & an utilis, atque ex

6 *Delicatum*] Nam moroſi ſunt, qui exacte nimis omnia fieri, dici, expoſcunt: quibuſque ægre eſt placere & ſatisfacere. Proprie δυσάρεστοι. Lipſius.

7 *Intra clamorem*] Non ultra exeunt, ſtatim incaleſcunt, ſtatim refrigerantur & deſinunt. Ὀργίλους Ariſtoteles appellat. Horatius talem ſe fatetur,

Iraſci facilem, tamen ut placabilis eſſet. Idem.

8 *Conſidant*] Alias, *concidant*: pariter bene. *Idem.*

9 *Sæva manu*] Ad rem citius, quam ad verba veniunt. Nec mutemus: etſi meus tamen, *quædam ſine motu*. Quod eſſet, placidæ & tacitæ quædam iræ, intra animi penetralia clauſæ. *Idem.*

10 *Averſationes*] Scripti, *adverſationes*: bono etiam ſenſu. Litigant, & aliquid adverſantur; tum placantur. *Idem.*

11 *Altæ graveſque*] Illæ vero peſſimæ. Lente concipiunt ignem, lente ſervant: & idem ille ſub cinere tectus fallit, nec comparet niſi cum adurit. Viris naturiſque gravibus ſæpe talis affectus, quem Livius in Romanis expreſſit, lib. 21. *Quo lenius agunt, ſegnius incipiunt, eo cum cœperint, vereor ut perſeverantius ſæviant.* Arrianus de iiſdem: *Sunt quidam leniter magnanimi, placide & tanquam ſine ira omnia facientes, qui etiam maxime excandeſcentes ſolent. Obſervanda igitur & cavenda hæc iſtorum remiſſio. ut quæ multo deterior ſit, quam ira magno niſu intenſa*, &c. *Idem.*

12 *Et introrſus*] Qui, ut Tacitus ait de Domitiano, *ſecreto ſuo ſatiati, reponunt odia.* quotum *ira quo obſcurior, eo irrevocabilior.* Talis illa Ulyſſis in Melanthium, apud Homerum, Odyſſ. γ.

Ἀλλ' ἀκέων κίνησε κάρη, κακὰ βυσσοδομεύων·
Sed tacitus movit caput, & mala mente parabat.

Talis Tiberii, de quo Tacitus 4 Annal. *In animo revolvente iras, etiamſi impetus offenſionis elanguerat, valebat memoria.* Idem.

CAP. V. 1 *Quid eſſet*] Ego miror hanc præproperam ἀνακεφαλαίωσιν & dictorum repetitionem: ſane præter rem, & Senecæ morem. Paucis lineis hæc dicta, aut perſtricta potius: quid recolligis, quaſi ex materia larga & late ſparſa? Falli poſſum, ſed incidit, mutilata hæc eſſe, & in partibus parum plena. *Idem.*

2 *Secundum naturam*] Quæ Ariſtotelis

ex aliqua parte retinenda. An ſecundum naturam ſit, manifeſtum erit, ſi hominem inſpexerimus: quo quid eſt mitius, dum in recto animi habitu eſt? quid autem ira crudelius eſt? Homine quid aliorum amantius? quid ira infeſtius? Homo in adjutorium mutuum generatus eſt: ira in exitium. Hic congregari vult, illa diſcedere: hic prodeſſe, illa nocere: hic etiam ignotis ſuccurrere, illa etiam cariſſimos petere: hic aliorum commodis vel [3] impendere ſe paratus eſt, ira in periculum, dummodo deducat, deſcendere. Quis ergo magis naturam rerum ignorat, quam qui [4] optimo ejus operi, & emendatiſſimo, hoc ferum ac pernicioſum vitium aſſignat? Ira, ut diximus, avida pœna eſt: cujus cupidinem ineſſe pacatiſſimo hominis pectori, minime ſecundum ejus naturam eſt. Beneficiis enim humana vita conſiſtit, & concordia: nec terrore, ſed mutuo amore, in fœdus auxiliumque commune conſtringitur. Quid ergo? non aliquando caſtigatio neceſſaria eſt? Quidni? ſed hæc [5] ſincera, cum ratione. non enim nocet, ſed medetur ſpecie nocendi. Quemadmodum quædam haſtilia detorta, ut corrigamus, adurimus, & adactis cuneis, non ut frangamus, ſed ut explicemus, elidimus: ſic ingenia vitio prava,

telis eſt clara ſententia, lib. 7 Ethic. Nicom. cap. 6. Aſſerit ibi, *Incontinentiam ira minus fœdam malamque eſſe, quam aliarum cupiditatum.* & argumentum, ut firmum, capit, quod Ira inter ὀρέξεις φυσικὰς, *appetitiones naturales ſit, & magis talis, quam cetera: eoque venia magis digna.* Hunc igitur, & aſſeclas, nunc refutat. *Lipſius.*

3 *Impendere*] Totum ſe dare, atque adeo perdere. *Idem.*

4 *Optimo*] Homini. *Idem.*

4 *Optimo ejus operi, & commendatiſſimo*] Omnes Gruteri & aliquot Pinciani cum Brux. & Torr. *emendatiſſimo.* Vel ſolus Arbiter hoc confirmare poterat auctori: *laterique applicat meo mulierem omnibus ſimulacris emendatiorem.* A quo ſumpſit & Nazarius in Paneg. *nullam matronarum, cui forma emendatior fuerat, boni ſui piguit.* Horatio, *ſapiens emendatusque.* M. Senecæ controv. 25. *factum non emendatum.* Plinio, 3. epiſt. 3. *vir emendatus & gravis:* eidemque, 4. epiſt. 25. *emendatus adoleſcens.* Appuleio in Apologia, *tam bono tamque emendato viro.* Lactantius 2, 4. *poëta maximus in illis emendatiſſimis libris.* Gronovius.

5 *Sincera*] Cui cupiditas non immixta. *Lipſius.*

6 *Pro-*

prava, dolore corporis animique corrigimus. Nempe medicus primo in levibus vitiis tentat non multum ex quotidiana conſuetudine inflectere, & cibis, potionibus, exercitationibus ordinem ponere, ac valetudinem tantum mutata vitæ diſpoſitione firmare: [6] proximum eſt, ut modus proficiat. ſi modus & ordo non proficit; ſubducit aliqua, & circumcidit. ſi ne adhuc quidem reſpondet; interdicit cibis, & abſtinentia corpus exonerat. ſi fruſtra molliora ceſſerunt; ferit venam, membriſque, ſi adhærentia nocent, & morbum diffundunt, manus affert: nec ulla dura videtur curatio, cujus ſalutaris effectus eſt. Ita legum præſidem, civitatiſque rectorem decet, quamdiu poteſt, verbis, & his mollioribus, ingenia curare, ut facienda ſuadeat, cupiditatemque honeſti & æqui conciliet animis, faciatque vitiorum odium, pretium virtutum: tranſeat deinde ad triſtiorem orationem, qua moneat adhuc & exprobret: noviſſime ad pœnas, & has adhuc leves & revocabiles decurrat: ultima ſupplicia ſceleribus ultimis ponat, ut nemo pereat, niſi quem perire etiam [7] pereuntis interſit.

CAP. VI. Hoc uno medentibus erit diſſimilis, quod illi, quibus vitam non potuerunt largiri, [1] facilem exitum præſtant: hic, damnatum cum dedecore & [2] traductione, vita exigit: non quia delectetur ullius pœna (pro-

6 *Proximum eſt*] Verba ſubobſcura, & quæ quibuſdam viſa (quinque dico proxima) ſuperfluere. At examinanti mihi, aliter. Dicit, primum opus medici eſſe ordinem cibi, potus, exercitii leviter diſponere, & ad horas ſuas aptare; ſi nec id proficit, in modo mutare, id eſt, qualitate & genere iſtorum. tales cibos, tales potus præſcribere. Tertium, ſubducere & minuere in cibis: quartum etiam jejunium indicere, & eo corpus deplere. Quintum denique, ſectio. Hæc ipſa mox ita ordine accommodat, in altera ſimilitudinis & ſequenti parte. *Lipſius.*

7 *Pereuntis*] Ne in nequitia diutius hæreat, & *quo uno modo poteſt, deſinat malus eſſe.* Idem.

CAP. VI. 1 *Facilem exitum*] Uno verbo, *εὐθανασίαν.* *Idem.*

2 *Traductione*] Publica oſtenſione: ad exemplum ſcilicet, quo ſupplicia ſpectant. Per theatra, per fora traduci ſolent, & dico infra de Benefic. *Idem.*

3 *Pla-*

(procul eſt enim à ſapiente tam inhumana feritas) ſed ut documentum omnium ſint; & qui vivi noluerunt prodeſſe, morte certe eorum reſpublica utatur. Non eſt ergo natura hominis pœnæ appetens; & ideo nec ira quidem ſecundum naturam hominis, quia pœnæ appetens eſt. Et [3] Platonis argumentum adferam: quid enim prohibet alienis uti, ex parte qua [4] noſtra ſunt? Vir bonus, inquit, non lædit. pœna lædit. bono ergo pœna non convenit: ob hoc nec ira: quia pœna iræ convenit. Si vir bonus pœna non gaudet; non gaudebit nec eo quidem affectu, cui pœna voluptati eſt: ergo non eſt naturalis ira.

Cap. VII. Numquid, quamvis non ſit naturalis ira, aſſumenda eſt, quia [1] utilis ſæpe fuit? Extollit animos, & incitat: nec quicquam ſine illa magnificum in bello fortitudo gerit, niſi [2] hinc flamma ſubdita eſt, & hic

3 *Platonis*] Ubi hoc, neſcio. *Lipſius.*

4 *Noſtra ſunt*] Nobiſcum faciunt, dogmata noſtra aſſerunt. *Idem.*

Cap. VII. 1 *Utilis*] Et hæc pars contra Ariſtotelem, ſed & Platonem: qui ubique Iram laudant, ut fortitudini adminiſtram. Plato 2 de Rep. Cuſtodem ſuum, quem tueri patriam vult, *corpore robuſtum eſſe, animo iracundum* cupit. atque addit: Πῶς δ' οὔ; ἀνδρεῖος δὲ εἶναι ἆρα ἐθελήσει ὁ μὴ θυμοειδὴς, εἴτε ἵππος, εἴτε κύων, ἢ ἄλλο ὁτιοῦν ζῶον; ἢ οὐκ ἐννενόηκας, ὡς ἄμαχόν τε καὶ ἀνίκητον θυμός; οὗ παρόντος, ψυχὴ πᾶσα πρὸς πάντα ἄφοβός τε καὶ ἀήττητος· *Et quomodo non? fortiſne erit unquam non iracundus, ſive equus, ſive canis, ſive aliud quodcumque animal? aut non obſervaſti, quam invictum quiddam atque inſuperabile ſit Ira? qua cum adeſt, omnis animus ad omnia intrepidus eſt, & vinci neſcius.* Sed & alibi laudat. Ariſtoteles quid? ut alia omittam, 3 Ethic. Nicom. c. 8. ſunt iſta: Ἀνδρεῖοι γὰρ εἶναι δοκοῦσι καὶ οἱ διὰ θυμὸν, ὥσπερ τὰ θηρία ἐπὶ τοὺς τρώσαντας, φερόμενοι. ὅτι καὶ οἱ ἀνδρεῖοι θυμοειδεῖς. ὁρμητικώτατον γὰρ ὁ θυμὸς πρὸς τοὺς κινδύνους. ὅθεν καὶ Ὅμηρος, Σθένος ἔμβαλε θυμῷ· *Fortes enim videntur, & qui per iram, ſicut feræ in eos qui læſerunt, feruntur: quoniam & fortes ſunt iracundi. Nam enim concitatiſſima eſt ad pericula, Ira. Ex quo & Homerus, Robur injecit animo.* Et plura ibi atque alibi ille Sophus. Vide me Manuduct. 3. Diſſert. 7. *Idem.*

2 *Hinc flamma*] Si retines, tum & mox ſcribe, *hinc ſtimulus.* Et adſpicit ſane ad gladiatores, qui flamma & flagellis agebantur in mutuas cædes. Sed magis placeat legi *hac flamma*, & *hic ſtimulus*: quia ad ſolam Iram referuntur. Flammam autem juſte appellat. quia revera cum calore ea eſt, imo ex calore & *igne* (ut Ariſtoteles loquitur 13 Probl.) originem habet. Quin & aqua frigida large infuſa, ea ſedatur. *Idem.*

3 Tem-

hic ſtimulus peragitavit, miſitque in pericula audaces. Optimum itaque quidam putant, [3] temperare iram, non tollere: eoque detracto quod exundat, ad ſalutarem modum cogere: id vero retinere, ſine quo languebit actio, & vis ac vigor animi reſolvetur. Primum, facilius eſt excludere pernicioſa, quam regere: & non admittere, quam admiſſa moderari. Nam cum ſe in poſſeſſione poſuerunt, potentiora rectore ſunt, nec recidi ſe minuive patiuntur. Deinde ratio ipſa, cui fræni traduntur, tamdiu potens eſt, quamdiu diducta eſt ab affectibus: ſi miſcuit ſe illis, & inquinavit, non poteſt continere quos ſubmovere potuiſſet. Commota enim ſemel [4] & concuſſa mens, ei ſervit, à quo impellitur. Quarumdam rerum initia in noſtra poteſtate ſunt: ulteriora nos ſua vi rapiunt, nec regreſſum relinquunt. Ut [5] in præceps datis corporibus nullum ſui arbitrium eſt, nec reſiſtere morarive dejecta potuerunt, ſed conſilium omne & pœnitentiam

3 *Temperare*] Hoc omnes Peripatetici. & audiamus unum Plutarchum: Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπιμελείας εἰς αὐτὰ δεῖ καὶ μελέτης· ἣ καὶ μάλιστα ἀλίσκονται κατάκρας οἱ προσδεξάμενοι τὸν θυμὸν ὡς σύμμαχον ἀρετῆς, ἀπολαύοντες οὗτοι αὐτοῦ χρήσιμον ὄντα, ἔν τε πολέμῳ, καὶ τῇ διάξει πολιτείας· καὶ τὸ πολὺ δ' αὐτοῦ, καὶ τὸ ἐπιπόλαιον ἐκκρίνειν καὶ ἐκβάλλειν τῆς ψυχῆς, ὅπερ ὀργή τε καὶ πικρία δι' ὀξυθυμίαν λέγεται. *Ac enim cura & induſtria adverſus iſta opus eſt, quæ vel ſumma deprehenditur in iis qui Excandeſcentiam, tanquam commilitonem Virtutis ſumunt, fruentes utenteſque quod in ea utile eſt, & in bello & in ipſa republica. Oportet autem ſecernere & ejicere animo, quod in ea nimium & redundans eſt, quod Ira & Acerbitas nominatur.* Scripſit & Themiſtius. *De moderatione affectuum:* cujus egregium huic rei locum in Stobæi Sermone 1. vide: adde Agellium lib. 12. cap. 12. ipſum Ariſtotelem 2 Ethic. Nicom. & 3. ſparſim. *Lipſius.*

4 *Et concuſſa mens*] Tres Gruteri & tres Rubenii mss. cum Eraſmo: *& excuſſa mens.* Probatque merito vir ille doctiſſimus: ut perſtet Seneca in translatione aurigæ, hac in re ſæpe à Stoicis jactata, ut ex Philone Judæo & Galeno conſtat. nam ſi mens, quæ aurigæ vicem frænos regit, excutitur curru ab affectu violentiore, non regit amplius, ſed regitur, & ſervit affectui, à quo impulſa eſt. Addo M. Senecæ contr. 7. *Olim jam mihi excuſſa mens eſt.* Lucani lib. 4. *nulliquè tumultus Excuſſere viris mentes.* Silii, *Excuſſi mentes:* quod olim ei reſtituebamus. *Gronovius.*

5 *In præceps*] In hac materie pluſcula Ariſtoteles 3 Ethic. cap. 5. *quædam initio in noſtra poteſtate eſſe, quæ poſtea non ſint. ut lapidem quem projeci, recipere & revocare mihi non licet, at licebat non jacere.* Idem.

tentiam irrevocabilis præcipitatio abſcidit, & non licet eo non pervenire, quo non ire licuiſſet: ita animus, ſi in iram, amorem, alioſque ſe projecit affectus, non permittitur reprimere impetum. rapiat illum oportet, & ad imum agat ſuum pondus, & vitiorum natura proclivis.

Cap. VIII. Optimum eſt primum irritamentum iræ protinus ſpernere, ipſiſque repugnare [1] ſeminibus; & dare operam ne incidamus in iram. Nam ſi cœperit ferre tranſverſos, difficilis ad ſalutem recurſus eſt. Quoniam nihil rationis eſt, ubi ſemel affectus inductus eſt, juſque illi aliquod voluntate noſtra datum eſt. Faciet de cetero quantum volet, non quantum permiſeris. In primis, inquam, finibus hoſtis arcendus eſt: nam cum [2] intravit, & portis ſe intulit, modum à captivis non accipit. Neque enim ſepoſitus eſt animus, & extrinſecus ſpeculatur affectus; ut illos non patiatur ultra quam oportet procedere, ſed in affectum ipſe mutatur: ideoque non poteſt utilem illam vim & ſalutarem, proditam jam infirmatamque, revocare. Non enim, ut dixi, ſeparatas iſta ſedes ſuas diductaſque habent: [3] ſed affectus & ratio in melius pejuſque mutatio animi eſt. Quomodo ergo ratio occupata & oppreſſa vitiis reſurget, quæ iræ ceſſit? aut quemadmodum à confuſione ſe liberabit, in qua pejorum mixtura prævaluit? Sed quidam, inquit, in

Cap. VIII. 1 *Seminibus.*] Alias *ſenſibus*: ſed illud prævalet. Intellegit primos ortus iræ; & cum ea ſurgit: ac tunc reſiſtendum. *Lipſius.*

2 *Intravit*] Simili imagine Hyperides: Ἀρχομένων δεῖ τῶν ἀδικημάτων ἐμφράττειν τὰς ὁδούς. ὅταν δ' ἅπαξ ῥιζωθῇ κακία, καὶ παλαιὰ γένηται, καθάπερ συντετροφὸς ἀῤῥωστία, χαλεπὸν αὐτὴν κατασβέσαι· *Incipientibus vitiis obſtruendæ ſunt viæ. cum vero ſemel malitia radices egerit, & inveteraverit; ſicut coalita ægritudo, difficilis eſt exſtinctu.* Idem.

3 *Sed affectus*] Libri ſcripti, & meus, ita præferunt: recte, ſi tamen disjungendi particula, *pejuſve*, ſcribamus. Sententia eſt. non ſeorſim habitant affectus & animus, neque item ratio: ſed animus hæc duo velut hoſpes excipit, modo rationi mancipatus, modo affectui. Mutatur cum illis: in melius, ſi ratio; in pejus molliuſque, ſi affectus occupavit. Vide Manuduct. 3. Differt. 7. *Idem.*

4 *Si*

in ira ſe continent. Utrum ergo ita, nihil ut faciant eorum quæ ira dictat, an ut aliquid? [4] Si nihil faciunt, apparet non eſſe ad actiones rerum neceſſariam iram: quam vos, quaſi fortius aliquid ratione haberet, advocabatis. Denique interrogo, valentior eſt quam ratio, an infirmior? Si valentior: quomodo illi modum ratio poterit imponere, cum parere niſi imbecilliora non ſoleant? [5] Si infirmior eſt: ſine hac per ſe ad rerum effectus ſufficit ratio, nec deſiderat imbecillioris auxilium. At irati quidam conſtant ſibi, & ſe continent. Quomodo? cum jam ira evaneſcit, & ſua ſponte decedit, non cum in ipſo fervore eſt: tunc enim potentior eſt. Quid ergo? non aliquando in ira quoque & dimittunt incolumes intactoſque quos oderunt, & à nocendo abſtinent? faciunt. Quomodo? [6] cum affectus repercuſſit affectum, & aut metus, aut cupiditas aliquid impetravit. non rationis tunc beneficio quievit, ſed affectuum infida & mala pace.

Cap. IX. Denique nihil habet in ſe utile, nec acuit animum ad res bellicas. Nunquam enim virtus vitio adjuvanda eſt, ſe contenta. Quoties impetu opus eſt, non iraſcitur, ſed exurgit, & in quantum putavit opus eſſe, concitatur remittiturque: non aliter, quam quæ [1] tormentis exprimuntur tela, in poteſtate mittentis ſunt, in quan-

4 *Si nihil*] Alterum membrum omittit. & profecto calumniari eum Peripatetici poſſint dicere. Nam illi fatentur aliquid agere, atque impetum & vires dare; ſed modificanda à ratione. Sicut puer qui vocem tollit, aliquid agit; ſed modos à pauſario accipit: ſic in affectu, & ratione. *Lipſius.*

5 *Si infirmior*] Nec hoc argumentum firmum. multa imbecilla in auxilium fortioris advocantur: Imo pleraque auxilia (vel exemplo à militia) ſunt talia. *Lipſius.*

6 *Cum affectus*] Et hoc ſuggillem, ac fateor me in hac parte non eſſe Stoicum. Quid affectus? imo ratio & melior mens creberrime vincit affectum: & ſine beneficio contrarii affectus. Si diducere libeat, res clara ſit: nec niſi in contentione neganda. *Lipſius.*

1 Cap. IX. *Tormentis*] Balliſtis, aut Catapultis. quæ, ut arcus, intenduntur ac remittuntur, pro arbitrio dirigentis. *Lipſius.*

quantum torqueantur. Ira,[2] inquit Ariſtoteles, neceſſaria eſt: nec quicquam ſine illa expugnari poteſt, niſi illa impleat animum, & ſpiritum accendat. Utendum autem illa eſt, non ut duce, ſed [3] ut milite. Quod eſt falſum. Nam ſi exaudit rationem, & ſequitur qua ducitur, jam non eſt ira: cujus proprium eſt contumacia. Si vero repugnat, & non ubi juſſa eſt quieſcit, ſed libidine ferociaque provehitur: tam inutilis animi miniſter eſt, quam miles, qui [4] ſignum receptui negligit. Itaque ſi modum adhibere ſibi patitur, [5] alio nomine appellanda eſt: deſinit ira eſſe, quam effrænatam indomitamque intelligo. ſi non patitur; perniciosa eſt, nec inter auxilia numeranda. Ita aut ira non eſt, aut inutilis eſt. Nam ſi quis pœnam exigit, non ipſius pœnæ avidus, ſed quia oportet; non eſt annumerandus iratis. Hic erit utilis miles, qui ſcit parere conſilio. Affectus quidem tam mali miniſtri, quam duces ſunt: Ideo nunquam aſſumet ratio in adjutorium improvidos & violentos impetus, apud quos nihil ipſa auctoritatis habeat: quos nunquam comprimere poſſit, [6] niſi pares illis ſimileſque oppoſuerit: ut iræ metum, inertiæ iram, timori cupiditatem.

CAP. X. Abſit hoc à virtute malum, ut unquam ratio [1] ad vitia confugiat. Non poteſt hic animus fidele otium capere: quatiatur neceſſe eſt, fluctueturque, qui malis

2 *Inquit Ariſtoteles*] Credo ſequentia ex Ariſtotele ipſo eſſe: in hodierno tamen alius quærat. *Lipſius.* 7. Nicomach. cap. 6. *Lipſius.*

3 *Ut milite*] Proba comparatio, pro noſtris Ambulonibus: etſi in Ariſtotele aliam reperio, nec minus aptam. Nam is Iram cum *Miniſtro* comparat, aut *Cane.* quorum ille, priuſquam mandatum domini plene audierit, excurrit ad peragendum; iſte, priuſquam conſideret ſi amicus ſit, quicumque pulſaverit oſtium, latrat: talis, inquit, ira, quæ rationem, ſed non plene ſemper audit.

4 *Signum receptui*] Ex libris hoc eſt. & phraſis nota, ſicut Veſtis induitui, & plura. *Lipſius.*

5 *Alio nomine*] Eſt verum. à modo tranſit in virtutem: ſed affectus tamen fuit. *Lipſius.*

6 *Niſi pares*] Negabunt, & jure, Ariſtotelei. *Lipſius.*

1 CAP. X. *Ad vitia confugiat*] Non dicunt hoc illi. ſed affectus ad aliquem uſum inſitos volunt à Deo & Natura: is autem à Ratione indagatur, & eo deinde ducuntur. Sicut plan-

malis ſuis tutus eſt. qui fortis eſſe, niſi iraſcitur, non poteſt; induſtrius, niſi cupit; quietus, niſi timet: in tyrannide illi vivendum eſt, in alicujus affectus venienti ſervitutem. Non pudet virtutes in clientelam vitiorum demittere? Deinde definit quicquam ratio poſſe, ſi nihil poteſt ſine affectu, & incipit par illi ſimiliſque eſſe. Quid enim intereſt, ſi æque affectus inconſulta res eſt ſine ratione, quam ratio ſine affectu inefficax? par utrumque eſt, ubi eſſe alterum ſine altero non poteſt. Quis autem ſuſtineat affectum exæquari rationi? Ira, inquit, utilis affectus eſt ſi modicus eſt. Imo ſi natura utilis eſt. ſed ſi [2] impatiens imperii rationiſque eſt, hoc duntaxat moderatione conſequetur, ut quo minor fuerit, minus noceat. Ergo modicus affectus nihil aliud quam malum modicum eſt.

CAP. XI. Sed adverſus hoſtes, inquit, neceſſaria eſt ira. Nuſquam minus: ubi non effuſos eſſe oportet impetus, ſed temperatos & obedientes. Quid enim eſt aliud, quod Barbaros tanto robuſtiores corporibus, tanto patientiores laborum comminuat, [1] niſi ira infeſtiſſima ſibi? Gladiatores quoque ars tuetur, ira denudat. Deinde quid opus eſt ira, cum idem perficiat ratio? An tu putas venatorem iraſci feris? Atqui & venientes [2] excipit, & fugientes perſequitur: & omnia illa ſine ira facit ratio. Quid Cimbrorum, Theutonorumque tot

plantæ ſilveſtres cultu meliores fiunt, ſicut animalia domantur & docentur: tale in iſtis. *Lipſius.*

2 *Impatiens*] Nobiſcum ita lege. Ita, inquit, ſi per naturam utilis: ſed ſi per eam aſper, & impatiens melioris imperii eſt; non eſt utilis dicendus, ſed dumtaxat modo impoſito, minus noxius. *Lipſius.* Eraſmus legit, *patiens*; ſed minus vere, ſi fides manuſcriptis & argumentationi Senecæ, quippe iram non pati imperium rationis ubique oggerit noſter. *Grut.*

1 CAP. XI. *Niſi ira*] Imo altera cauſſa, inopia Diſciplinæ. *Lipſius.*

2 *Excipit*] Venabulo. eſt venatorium verbum, & notat exſpectare, ſubſiſtere, ferire. Curtius: *Feram non excepit modo, ſed etiam uno vulnere occidit.* Spartianus in Caracalla: *Excepit apros frequenter, contra leonem etiam ſtetit.* Lipſius.

[3] tot millia ſuperfuſa Alpibus ita ſuſtulit, ut tantæ cladis notitiam ad ſuos non nuntius, ſed fama pertulerit, niſi quod erat illis ira pro virtute? quæ ut aliquando percu-lit, ſtravitque obvia, ita ſæpius ſibi exitio eſt. [4] Germanis quid eſt animoſius? quid ad incurſum acrius? quid armorum cupidius? quibus innaſcuntur innutriunturque: quorum unica illis cura eſt, in alia negligentibus. Quid induratius ad omnem patientiam? ut quibus magna ex parte [5] non tegumenta corporum proviſa ſunt, [6] non ſuffugia adverſus perpetuum cæli rigorem. Hos tamen Hiſpani Gallique, & [7] Aſiæ Syriæque molles bello viri, [8] antequam legio viſatur, cædunt: ob nullam rem aliam [9] opportunos, quam ob iracundiam. Agedum, illis [10] corporibus, illis animis delicias, luxum, [11] opes ignorantibus, da rationem, da diſciplinam: ut nihil amplius dicam, neceſſe erit nobis certe mores Romanos [12] repetere. Quo alio Fabius [13] affectas imperii vires recreavit,

3 *Tot millia*] Circiter trecenta. *Lipſius.*

4 *Germanis*] Notent in ſuam laudem, ſed & in cautionem. *Lipſius.*

5 *Non tegumenta*] Ita & Tacitus de iis: *Nudi, aut ſagulo leves.* Lipſius.

6 *Non ſuffugia*] Sunt ſane hodie, & caldariæ illæ cellæ emolliunt aſperam indolem, ſed & minuunt virtutem. At de voce, *ſuffragia* libri plerique ſcripti habent: quod omnino probum. Suffragia, ſunt auxilia, ſubſidia. quæ nobis commodant, ſicut ii qui vocem & punctum. Valerius: *Læta negotia divina ſuffragatione foventur.* Ammianus: *Suffragantes abſolutionem lectiones. Suffragium ætatis, Suffragium temporis* in legum libris. Suffragatores, commendatores. Capitolinus: *Suffragatoribus non cito credidit.* Lipſius.

7 *Aſiæ Syriæque*] Non quod in iis locis belligerent Germani; ſed quod Syri & Aſiatici jam, ſub Principibus, inter Romana auxilia: quæ ex omnibus provinciis colligebant, & in caſtris habebant. *Lipſius.*

8 *Antequam legio*] Nam ita tunc motis, ut auxilia ordirentur fere pugnam: *ingens victoriæ decus, citra Romanum ſanguinem bellantibus*, ait Tacitus. *Lipſius.*

9 *Opportunos*] Obnoxios, cædi vincique faciles. *Lipſius.*

10 *Corporibus*] Tam magnis. *Lipſius.*

11 *Opes ignorantibus*] Olim, olim. nam imperii reliquiis in eam gentem tranſlatis; mox & opes, & vitia. *Lipſius.*

12 *Repetere*] O pulchre. quaſi amiſſos igitur, in toga & ſago. Ac vere perierant, nec niſi mole ſua & fato aliquandiu hoc corpus ſtetit. *Lipſius.*

13 *Affectas*] Languidas, ægras; imo pæne ab Annibale confectas. *Lipſius.*

14 *Tan-*

creavit, quam quod cunctari, & trahere, & morari ſcivit, quæ omnia irati neſciunt? Perierat imperium, quod tunc in extremo ſtabat, ſi Fabius [14] tantum auſus eſſet, quantum Ira ſuadebat. Habuit in conſilio [15] fortunam publicam; & æſtimatis viribus, ex quibus jam perire nihil ſine univerſo poterat, dolorem ultionemque ſepoſuit: in unam utilitatem [16] occaſionis intentus, iram ante vicit, quam Hannibalem. Quid Scipio? nonne relicto Hannibale, Punico exercitu, omnibuſque quibus iraſcendum erat, bellum in Africam tranſtulit, [17] tam lentus, ut opinionem luxuriæ ſegnitiæque malignis daret? Quid alter Scipio? non circa Numantiam [18] multum diuque ſedit, & hunc ſuum [19] publicumque dolorem æquo animo tulit, diutius Numantiam quam Carthaginem vinci? dum [20] circumvallat, & includit hoſtem, eo compulit, ut ferro ipſi ſuo [21] caderent.

Cap. XII. Non eſt itaque utilis, nec in prœliis quidem aut in bellis Ira. In temeritatem enim prona eſt: & [1] pericula dum inferre vult, non cavet. Illa certiſſima eſt

14 *Tantum auſus*] Concurrere videlicet, & pugnando ulciſci. *Lipſius.*

15 *Fortunam publicam*] Id eſt, cum ea communicavit: & vidit Deos & fata tunc Romanis non æqua. Aliter. aſpexit in conſilio capiendo, triſtem fortunam & ſæpe adverſam, per quam vires exhauſtæ; nec ultra jacturam vel levem patiebantur, ſine corporis totius interitu. *Lipſius.*

16 *Occaſionis*] Ita ex meo libro. Sepoſuit, inquit, ultionis cogitationes, vertit ſe tantum & intendit in fructum qui ex occaſione dari poterat: carpere agmen opportune, commeatu prohibere, & ſi quid tale. *Lipſius.*

17 *Tam lentus*] Præter ingenium iræ. Sed ubi lentus? in Sicilia deſedit, cum pallio crepidiſque in gymnaſio obambulans: & quæ in Senatu ei objecta, apud Livium libro 29. *Lipſius.*

18 *Multum diuque*] Annum fere & tres menſes. *Velleius.*

19 *Publicumque*] Tanquam indignum Romano nomine & magnitudine, tam lentum cum una urbe bellum. *Lipſius.*

20 *Circumvallat*] Ambitu circiter *quinquaginta ſtadiorum* (ſex milliarium amplius) vallo & foſſa clauſit. *Lipſius.*

21 *Caderent*] Plerique omnes. *virum quidem unum ſuperfuiſſe* negat Florus: Appianus pauculos. *Lipſius.*

1 Cap. XII. *Pericula*] Democritus: Φιλονεικία πᾶσα ἀνόητος. τὸ γὰρ κατὰ τοῦ δυσμενέος βλαβερὸν θεωρεῦσα, τὸ ἴδιον συμφέρον οὐ βλέπει. *Contentio omnis*

eſt virtus, quæ ſe diu multumque [2] circumſpexit, & texit; & ex lento ac deſtinato [3] provexit. Quid ergo? inquit; vir bonus non iraſcetur, ſi cædi patrem ſuum viderit, ſi rapi matrem? Non iraſcetur: ſed vindicabit, ſed tuebitur. Quid autem times, ne parum illi magnus ſtimulus, etiam ſine ira, pietas ſit? Aut dic eodem modo; Quid ergo? cum viderit ſecari patrem ſuum, filiumve, vir bonus non flebit, nec linquetur animo? quæ accidere feminis videmus, quoties illas levis periculi ſuſpicio perculit. Officia ſua vir bonus exequitur inconfuſus, intrepidus: & ſic bono viro digna faciet, ut nihil faciat viro indignum. Pater cædetur? defendam. cæſus eſt? [4] exequar: quia oportet, non quia dolet. Cum hoc dicis, Theophraſte, quæris invidiam [5] præceptis fortioribus, &, relicto judice, [6] ad coronam venis. quia unuſquiſque in ejuſmodi ſuorum caſu iraſcitur, putas judicaturos homines id fieri debere quod faciunt. Fere enim juſtum quiſque affectum judicat quem agnoſcit. Iraſcuntur boni viri pro ſuorum injuriis: ſed [7] idem faciunt, ſi [8] calda non bene præbetur, ſi [9] vitreum fractum

omnis imprudens. dum enim in hoſtu ſui noxam intenta eſt, proprium commodum non videt. Lipſius.

2 *Circumſpexit & rexit*] Complures mss. *texit*: placetque ut Grutero, ita & Rubenio. Lib. 2, 35. *neque enim illi ſe tegere cura eſt.* Gronovius.

3 *Provexit*] Longius ivit, ſed conſilio, non impetu. *Lipſius.*

4 *Exequar*] Id eſt, vindicabo, ulciſcar. Ita loquitur *De conſt. ſapient.* cap. 10. atque ibi ego. *Lipſius.*

5 *Præceptu fortioribus*] Id eſt, verbis iſtis popularibus, vocas in invidiam. Stoica & robuſta noſtra præcepta. *Lipſius.*

6 *Ad coronam*] A judiciis publicis ſumptum. ubi orator ſæpe à judice ad circumſtantem populum ſe vertebat, cum grata aut volentia illis diceret. Significat igitur, Theophraſtum & Peripateticos, popularia ſerere: & vulgum, quam ſapientes, judicem malle. *Lipſius.*

7 *Idem faciunt*] Irridet Theophraſtum. Quid tu ais? iraſci eos in ſuorum injuriis? dabo tibi qui etiam in rebus minimis, & per delicias, iraſcantur. *Lipſius.*

8 *Calida*] Inter epulas. ſolent enim aquam calfactam interponere, aut & cum vino miſcere. Dixi abunde 1 Elector. c. 4. *Lipſius.* Duo quoque Rubeniani *calda*; dein *vitreum*. Bene. intelligimus enim *vas*, ut cum *vitrea fracta* dicuntur. l. 12. §. 28. D. de inſtructo: *item vitrea, aurum & argentum.* Gronovius. Non ſolum in uſu Romanis ad menſam *aqua calida*, uti probatur etiam ex noſtro lib.

ſtum eſt, ſi calceus luto [10] ſparſus eſt. Non pietas illam iram, ſed infirmitas movet: [11] ſicut pueri, qui tam parentibus amiſſis flebunt, quam nucibus. Iraſci pro ſuis, non eſt pii animi, ſed infirmi. Illud pulchrum dignumque, parentibus, liberis, amicis, civibus prodire defenſorem, ipſo officio ducente: volentem, judicantem, providentem, non impulſum & rabidum. Nullus enim affectus vindicandi cupidior eſt, quam ira: & ob id ipſum ad vindicandum inhabilis, præ rapida & amens: ut omnis fere cupiditas ipſa ſibi in id, in quod properat, [12] opponitur. Itaque nec in pace, nec in bello, unquam bona fuit. Pacem enim ſimilem belli efficit: in armis vero obliviſcitur Martem eſſe communem, venitque in alienam poteſtatem, dum [13] in ſua non eſt. Deinde non ideo vitia in uſum recipienda ſunt, quia aliquando aliquid boni effecerunt. [14] nam & febres quædam [15] genera valetudinis levant: nec ideo non ex toto illis caruiſſe melius eſt. Abominandum remedii genus eſt ſanitatem debere morbo. Simili modo ira, etiamſi aliquando, ut vene-

lib. 2. de ira, c. 25. ſed quod miremur, in deliciis fuit, quod quidem quamplurimis locis confirmat Lipſius lib. 1. cap. 4. Elect. quem vide.

9 *Vitrum*] A miniſtro menſali. *Lipſius.*

10 *Sparſus*] Nam calceis altiuſculis uſi veteres: atque ii munduli, aſpergebantur interdum ab aliquo improvide tranſeunte. *Lipſius.*

11 *Sicut pueri, qui tam*] Aut potius, *pueris.* Lipſius. Bruxel. *pueris,* ut de conjectura Lipſius. Videtur tamen potius delendum τὸ *qui.* Sic erit rotundius: *Non pietas illam iram, ſed infirmitas movet: ſicut pueri tam parentibus amiſſis flebunt quam nucibus.* Gronovius.

12 *Opponitur*] Ipſa ſibi obſtat. properando aut cadit, aut ſe tardat. *Lipſius.*

13 *In ſua non eſt*] Cicero 4 Tuſc. *Quid eſt enim, quo non progrediatur ira? eodem, quo furor. Itaque iratos proprie dicimus exiſſe de poteſtate: id eſt de conſilio, de ratione, de mente. Horum enim poteſtas in totum animum eſſe debet.* Lipſius.

14 *Nam & febris*] Plutarchus de febre etiam aliquid ad Iram aptat, ſed paullo aliter: egregie tamen dictum, ponendum eſt. *Iratus qui eſt, eodem modo fortis & ſtrenuus dicitur quo is qui febricitat, calidus. ſic animus ejus pulſu, tumore, atque agitatione diſtenditur.* Belle, ſed plane pro Stoicis, & ſicut calor in febri, ſed malus eſt; ſic robur in ira, ſed improbum. Plutarchus hæc in Coriolano. *Lipſius.*

15 *Genera valetudinis*] Lentos morbos ſolvunt, aut gravioribus ſupervenientes allevant. *Lipſius.*

venenum, & præcipitatio, [16] & naufragium, ex inopinato profuit, non ideo ſalutaris omnino judicanda eſt. ſæpe enim ſaluti fuere peſtifera.

Cap. XIII. Deinde quæ habenda ſunt in bonis, quo majora, eo meliora & optabiliora ſunt. Si juſtitia bonum eſt, nemo dicet meliorem futuram, ſi quid [1] detractum ex ea fuerit: ſi fortitudo bonum eſt, nemo illam deſiderabit ex aliqua parte deminui: ergo & ira quo major, hoc melior. quis enim ullius boni acceſſionem recuſaverit? atqui augeri illam inutile eſt: ergo & eſſe. Non eſt bonum, quod incremento malum fit. Utilis, inquit, ira eſt, quia [2] pugnaciores facit. Iſto modo & ebrietas. Facit enim protervos & audaces: multique meliores ad ferrum fuere male ſobrii. Iſto modo, dic & phreneſim & inſaniam viribus neceſſariam: quia ſæpe validiores furor reddit. Quid? non aliquoties metus è contrario fecit audacem? & mortis timor etiam inertiſſimos excitavit in prælium? Sed ira, ebrietas, timor, aliaque ejuſmodi, fœda & caduca irritamenta ſunt: nec virtutem inſtruunt, quæ nihil vitiis eget, ſed ſegnem aliquando animum & ignavum paululum allevant. Nemo iraſcendo fit fortior, niſi qui fortis ſine ira non eſſet. Ita non in adjutorium virtutis venit, ſed in vicem. Quid quod, ſi bonum eſſet ira, perfectiſſimum quemque ſequeretur? at qui iracundiſſimi, [3] infantes, [4] ſeneſque,

16 *Et naufragium ex inopinato*] Tres Gruteri: *ex opinato*. Videtur fuiſſe: *& naufragium nec opinato profuit*. Gronovius.

1 Cap. XIII. *Detractum*] Meus liber, *defectum*. Ferri poteſt, magiſque *defectum*. Lipſius.

2 *Pugnaciores*] Dictum ante. ſed addatur & Tullii iſtud, è 4 Academ. *Iracundiam ipſam, fortitudinis quaſi cotem eſſe* (veteres Academici) *dicebant*. Quid Livius? ab hac parte eſt, lib. 33. de pugna cum Boiis: *Ibi quantam vim ad ſtimulandos animos ira haberet, apparuit. Nam ita cadu magis, quam victoria avidi pugnarunt Romani, ut vix nuntium cladis hoſti relinquerent*. Lipſius.

3 *Infantes*] Bono argumento oſtendit, Iram fortium non eſſe: imo contra. De infantibus, Plato 4 de Rep. dum docet diſtinctum à *Rationali* ſive λογικοῦ τὸ ἐπιθυμητικὸν ſive *Concupiſcibile* eſſe. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς παιδίοις,

neſque, & [5] ægri ſunt; & [6] invalidum omne natura querulum eſt.

CAP. XIV. Non poteſt, inquit Theophraſtus, fieri, ut bonus vir non [1] iraſcatur malis. Iſto modo, quo melior quiſque, hoc iracundior erit? Vide ne contra placidior, ſolutuſque affectibus, & cui nemo odio ſit. Peccantes vero quid habet cur oderit, cum [2] error illos in hujuſmodi delicta compellat? non eſt autem prudentis, errantes odiſſe: alioquin ipſe ſibi odio erit. Cogitet quam multa contra bonum morem faciat, quam multa ex his quæ egit, [3] veniam deſiderent. Jam iraſcetur etiam ſibi. Neque enim æquus judex aliam de ſua, aliam de aliena cauſa, ſententiam fert. Nemo, inquam, invenitur qui ſe poſſit abſolvere: & innocentem quiſque

δίοις, inquit, τοῦτό γε ἄν τις ἴδοι, ὅτι θυμοῦ μὲν, εὐθὺς γενόμενα, μεστά ἐστι. λογισμοῦ δὲ ἔνιοι μὲν ἔμοιγε δοκοῦσιν οὐδέποτε μεταλαμβάνειν, οἱ δὲ πολλοὶ ὀψέ ποτε· *Nam & in pueris hoc aliquis videat, qui, ſtatim atque nati ſunt, ira quidem pleni apparent; ratiocinationis vero, meo judicio, quidam numquam compotes fiunt, plerique autem bene ſero.* Lipſius.

4 *Seneſque*] De his infra, lib. 2. cap. 19. *Lipſius.*

5 *Ægri*] Ibidem, vide. *Lipſius.*

6 *Invalidum*] Cauſſa infra reddetur. Menander porro in ipſam hanc ſententiam:

Τὸ δ' ὀξύθυμον τοῦτο, καὶ λίαν πικρὸν,
Δεῖγμ' ἐστὶν εὐθὺς πᾶσι μικροψυχίας·
At fervidum iſtud atque exaſperans nimis,
Infirmitatis omnibus ſtatim nota eſt. Lipſius.

1 CAP. XIV. *Iraſcatur malis*] Hoc Peripatetici ſenſerunt, vitiis vitioſiſque iraſcendum eſſe: & utilem hunc affectum ad correctionem. Chriſtiani doctores in eadem parte. & Lactantii cap. 18. eſt libro *De ira Dei, Sine ira peccatum non corrigi*: ubi & Stoicos refutat. D. Ambroſius 1 de officiis: *Iraſcimini ubi eſt culpa, cui iraſci debeatis. non poteſt enim fieri, ut non rerum indignitate moveatur: alioqui non virtus, ſed lentitudo & remiſſio judicatur.* Bernardus in Epiſt. *Non iraſci ubi iraſcendum eſt, & nolle emendare peccatum, peccatum eſt. Plus vero iraſci, quam iraſcendum eſt, peccatum peccato addere eſt.* Lipſius.

2 *Error*] Stoicum eſt. quorum iſtud dogma: Εἶναι δὲ ἀγνοίας τὰς κακίας, ὧν αἱ ἀρεταὶ ἐπιστῆμαι· *Eſſe peccata ignorantiam illarum rerum, quarum ſcientia virtus eſt.* Itaque & Virtutes, *Scientias* definiunt: & iis præditos, *Eruditos*; appetentes, *Studioſos* appellant. Contra in Vitiis. *Lipſius.*

3 *Veniam deſiderent*] Ita Plutarchus quoque hanc iram coërcet: *Si illud Platonis*, inquit, *cottidie in aure nobis ſonet, Annon ego ſum talis? atque ita ab externis cogitationem intro flectat, & criminationibus metum miſceat: non admodum improbitatis nomine alios oderit, cum venia ſibi opus eſſe cognoſcat.* Lipſius.

que ſe dicit, [4] reſpiciens teſtem, non conſcientiam. Quanto humanius, [5] mitem & patrium animum præſtare peccantibus, & illos non perſequi, ſed revocare? Errantem per agros ignorantia viæ, melius eſt ad rectum iter admovere, quam expellere. Corrigendus eſt itaque qui peccat, & admonitione, & vi, & molliter, & aſpere; melior que tam ſibi quam aliis faciendus, non ſine caſtigatione, ſed ſine ira. Quis enim cui medetur, iraſcitur?

Cap. XV. At corrigi nequeunt, nihilque in illis leve aut ſpei bonæ capax eſt. Tollantur è cœtu mortalium, facturi pejora [1] quæ contingunt: & quo [2] uno modo

4 *Reſpiciens teſtem*] Id eſt, hactenus ſe innocentem poteſt dicere, ſi clam & in ſecreto peccavit. quaſi noxæ non ſint, quarum numen eſt conſcium: & ſatis, homines neſcire aut falli. *Lipſius.*

5 *Mitem & pacatam*] At Plato ecce utrumque adfectum miſcet, & Iram & Manſuetudinem. De Legibus, 5. Θυμοειδῆ μὲν χρὴ πάντα ἄνδρα εἶναι, πρᾶον δὲ ὅτι μάλιστα. τὰ γὰρ τῶν ἄλλων χαλεπὰ καὶ δυσίατα, ἢ τὸ παράπαν ἀνίατα ἀδικήματα, οὐκ ἔστιν ἄλλως ἐκφυγεῖν, ἢ μαχόμενον καὶ ἀμυνόμενον νικῶντα, καὶ τῷ μηδὲν ἀνιέναι κολάζοντα, τοῦτο δὲ ἄνευ θυμοῦ γενναίου ψυχὴ πᾶσα ἀδύνατος δρᾶν. Deinde paulo poſt: Ἐλεεῖν δὲ τὸν μὲν ἰάσιμα ἔχοντα ἐγχωρεῖ, καὶ ἀνείργοντα τὸν θυμὸν πραΰνειν καὶ μὴ ἀκραχολοῦντα γυναικείως, πικραινόμενον διατελεῖν. τῷ δὲ ἀκράτως καὶ ἀπαραμυθήτως πλημμελεῖ καὶ κακῷ, ἐφιέναι δεῖ τὴν ὀργήν. διὸ δὴ θυμοειδῆ πρέπειν, καὶ πρᾶον ἑκάστοτε φαμὲν εἶναι δεῖν τὸν ἀγαθόν. *Oportet iracundum quemvis virum eſſe, & maxime etiam mitem. Aliorum enim peccata gravia & curatu difficilia, aut prorſus inſanabilia, non aliter licet vitare aut tollere, quam pugnando, reſiſtendoque vincere, & ſine remiſſione punire. Hoc autem ſine generoſa quadam ira, nullus animus fecerit.* Et mox: *At contra miſereri ejus jus faſque eſt, qui ſanabilia habet; & cohibentem iram, manſuetius agere, nec muliebriter ad extremam illam inſurgere, atque in ea acerbe perſeverare. Qui autem ſine modo & remedio pravus maluſque eſt, in eum iram licet liberius laxare. Propterea dixi, & iracundum & mitem varie virum bonum eſſe debere.* Hæc pluſcula transſcripſi, quia ad totam materiem hanc faciunt, & veteris Academiæ ſenſum revelant: quem noſter varie tangit. *Idem.* Probo quod in tribus Pall. *mitem & patrium animum.* eo magis, quia & Col. cum Eraſmi editione, *paternum*, quod parum intereſt. Talem animum, qualis eſt patrum erga liberorum errata: quæ ſane illis diſplicent, ſed non tam furenter eis iraſcuntur, aut crudeliter perſequuntur peccantes, quam caſtigant, admonent, corrigunt, ſerioque corrigi ſuos optant. Unde apud Comicum: *paullulum ſupplicii ſatis eſt patri.* Sic Calpurnius *frontem paternam*, ſed alio reſpectans, pro ſevera poſuit:

Ludere conantem vetuiſti fronte paterna. Gronovius.

1 Cap. XV. *Quæ contingunt*] Id eſt, contagione nocituri. malitiam in alios transfuſuri. *Lipſius.*

2 *Uno modo poſſunt*] Ex Euſebio philo-

modo poſſunt, deſinant mali eſſe: ſed hoc ſine odio. Quid enim eſt cur oderim eum, cui tum maxime proſum, cum illum [3] ſibi eripio? Num quis membra ſua odit, tunc cum abſcindit? non eſt illa ira, ſed miſera curatio. Rabidos effligimus canes, trucem atque immanſuetum bovem cædimus, & morbidis pecoribus, ne gregem polluant, ferrum demittimus, portentoſos fœtus extinguimus, liberos quoque, [4] ſi debiles monſtroſique editi ſunt, mergimus. Non ira, ſed ratio eſt, à ſanis inutilia ſecernere. Nil minus quam iraſci punientem decet: cum eo magis ad emendationem pœna proficiat, ſi judicio lata eſt. Inde eſt, quod [5] Socrates ſervo ait: Cæderem te, niſi iraſcerer. Admonitionem ſervi in tempus ſanius diſtulit, illo tempore ſe admonuit. Cujus erit temperatus affectus, cum Socrates non ſit auſus ſe iræ committere? Ergo ad coërcitionem errantium, ſceleratorumque, irato caſtigatore non opus eſt. Nam cum Ira delictum animi ſit, non oportet peccata corrigere peccantem.

CAP.

philoſopho Stobæus adfert: Ἀγνοεῖ δὲ τὸ μέγιστον, ὅτι καὶ ὁ θάνατος αὐτὸς παρὰ τῶν πρώτως δικαιοσάντων, οὐχ ὡς τι κακὸν ἐπιτιμηθῇ, ἀλλ' ὡς ἔσχατον, καὶ ἐν φαρμάκου λόγῳ, κατὰ τῶν οὐ δυναμένων τῆς κακίας ἐλευθερωθῆναι ὅπως, ἐπειδὴ οὐκ ἔστι τι ἦν ἄλλως, τοῦτόν γε οὖν τὸν τρόπον ἀπολυθέντες τοῦ ἐνταῦθα δεσμοῦ, αὐτῆς πείσονται φυγήν· *Ignorat vero quod maximum eſt, quod nec ipſa mors ab iis qui primi iura conſtituerunt, quaſi malum aliquod impoſitum decretumque ſit: ſed ut extremum, & in medicinæ loco, adverſus eos qui liberari à malitia non poſſent. Ut quoniam alia ratio non eſſet, hac via ſaltem, abſoluti vinculo, eam effugerent.* Quæ pulchra, & gemina iſtis ſunt, itemque mox legendis. *Lipſius.*

3 *Sibi eripio*] Circumfert, ſe pravum & peſtilentem: eripio talem animum cum ipſa anima, & corpus vacuum relinquo. *Idem.*

4 *Si debiles*] Satis hoc crudum, ſed commune & receptum. neque monſtra tantum, ut præmiſit; ſed debiles, imo & qui jam nimii aut oneri parentibus eſſent, abjiciebant, ſive exponebant. Itaque non ſuperflua hæc verba ſunt, aut falſa, ut quidam cenſent: tantum pro *mergimus*, videndum an non verius, *abjicimus*. Certe libri quidam, *abigimus*, habent. Vide Centur. 1. ad Belg. ep. 85. *Idem.*

5 *Socrates*] Lactantius *Archytæ* tribuit, *De ira Dei*, cap. 18. Idem Hieronymus in Joëlem: *Recte illud laudatur Archytæ Tarentini, qui cum villico ſuo iratus eſſet, Jam te, inquit, caderem niſi iratus eſſem.* Ibidem.

CAP.

CAP. XVI. Quid ergo? non iraſcar latroni? non iraſcar venefico? Non. Neque enim mihi iraſcor, cum ſanguinem mitto. Omne pœnæ genus, remedii loco admoveo. Tu adhuc in prima parte verſaris errorum, nec graviter laberis, ſed frequenter: Objurgatio te primum ſecreta, deinde publica emendare tentabit. Tu longius jam proceſſiſti, quam ut poſſis verbis ſanari: ignominia [1] contineberis. Tibi fortius aliquid & quod ſentias, inurendum eſt: in exilium, & loca ignota mitteris. In te duriora remedia jam ſolida nequitia deſiderat: & vincula publica, & carcer adhibebitur. Tibi inſanabilis animus eſt, & ſceleribus ſcelera contexens: & jam non cauſſis, quæ nunquam malo defuturæ ſunt, impelleris, ſed ſatis tibi eſt magna ad peccandum [2] cauſſa, peccare. Perbibiſti nequitiam, & ita viſceribus immiſcuiſti, ut niſi cum ipſis exire non poſſit. Olim miſer [3] mori quæris. bene de te merebimur: auferemus tibi iſtam, qua vexaris, inſaniam; & per tua alienaque volutato ſupplicia, id, quod [4] unum bonum tibi ſupereſt, repræſentabimus, mortem. Quare iraſcar, cui cum maxime proſum? Interim optimum miſericordiæ genus eſt, [5] occidere. [6] Si intraſ-

1 CAP. XVI. *Non contineberis*] Imo vero legendum ſine negatione (Grutero quoque viſum) conſenſu librorum. Diſtingue autem: *ſanari: ignominia contineberis. Tibi fortius,* &c. Seneca ſex gradus facit coërcendi, *Admonitionem privatam, Publicam, Ignominiam, Exſilium, Carcerem, Mortem.* De ignominia, notum ſatis Romano ritu, Cenſores eâ notaſſe, & ordine moviſſe. *Lipſius.*

2 *Cauſſa, peccare*] Quos non voluptas tantum aut illecebræ peccati, ſed ipſum & infamia ejus, delectant. *Idem.*

3 *Mori quæris*] Hæc illuſtrant iſta Iamblichi, paris ſententiæ: Καθάπερ τῷ ὑπουλῳ βέλτιον τὸ καίεσθαι τ' ἀλγ-μένειν, οὕτω καὶ τῷ μοχθηρῷ τὸ τεθνάναι τοῦ ζῆν· *Sicut ſuppurato melius eſt uri, quam ſic manere; ita improbo mori, quam vivere.* Idem.

4 *Unum bonum*] Boëthius in Conſolatione: *Feliciores eſſe improbos ſupplicia luentes, quam ſi nulla eos juſtitiæ pœna coërceat.* Idem.

5 *Occidere*] Stoïco, ſed & Romano ſenſu, ſi quis in ſummis miſeriis, ſine ſpe evadendi; ſi hoſtis impotens inſtat, & moriendum alieno arbitrio, vel ludibrio; ſervus cliens, amicus manum commodat, & per miſerationem tollit. Valet autem hic *Interim, Interdum.* Idem.

6 *Si intraſſem valetudinarium*] Hujus loci mentio etiam apud auctorem de

intraſſem valetudinarium exercitatus & ſciens, [7] aut domum divitis, non idem imperaſſem omnibus, per diverſa ægrotantibus. Varia in tot animis vitia video, [9] & civitati curandæ adhibitus ſum: pro cujuſque morbo medicina quæratur. Hunc ſanet verecundia, hunc peregrinatio, hunc dolor, hunc egeſtas, hunc ferrum. Itaque etſi [8] perverſa induenda magiſtratui veſtis, & convocandâ

de claris Oratorib. item Columellam lib. 11. cap. 1. & lib. 12. cap. 3. & 7. Sciendum autem Romæ ægrotos decumbere ſolitos in inſula Tyberina, ubi ædes erant Æſculapii: ſed nec Romæ tantum detenti in templis ægroti, in Epidauro, Coa inſula & Trica Æſculapii fuiſſe ædes, in quibus magna ægrotorum copia nutriebatur (teſtatur in 8 Georg. lib.) tabellæque cum curationum inſcriptionibus pendebant. An vero idem, vel quid ſimile fuerit *valetudinarium*, certe affirmare non audeo. Puto autem fuiſſe peculiarem locum in unaquaque domo privata, ubi ſervi tantum infirmi curabantur & detinebantur, eo pacto quo hodie in Monachorum cœnobiis ſimili muneri peculiaris locus dicatus conſpicitur. de iis vide Mercurialem, lib. 1. c. 13. Variar. lect. *Gruterus*. Sed vide Gronovium ad 1 nat. quæſt.

7 *Aut domum divitis*] Miror à Mureto omiſſa: neque enim ſuperfluunt, & libri omnes hic ponunt. Aſpectus eſt ad numerum ſervorum, qui in domo divitum illo ævo: neque cohortes ſolum erant, ſed legiones, ut Plinius loquitur: ergo in tali numero multi & varie ægri, nec immerito cum Valetudinario jungit. *Lipſius.*

8 *Perverſa*] Interpretatur Muretus, Magiſtratus cum civem condemnaturi eſſent, prætextam poſuiſſe, eamque perverſam induiſſe, id eſt *partem ejus floridiorem* (ita loquitur) ac nitidiorem introrſus ad ſe vertiſſe, mœroris ſignificandi gratia. Hæreo an aſſentiar; etſi acute, ad vocem aſpicienti & adhærenti. Sed puto ſimplicius veriuſque, Prætorem & qui judicio præſidebat, jam ſententiam laturum poſuiſſe prætextam: & in tunica ſententiam tuliſſe, vel etiam in alia toga, ſordida & pullata. Valerius, de C. Mario, lib. 9. *Cum M. Ciceronem, qui id judicium cogebat, ponentem prætextam vidiſſet, miſit ad eum qui diceret, ſe non damnatum, ſed reum periiſſe. ac protinus ſudario, ore & faucibus coarctatis, incluſo ſpiritu, pœnam, morte præcurrit.* Et ſane *perverſus*, non eſt *inverſus* ſimpliciter, ſed male & præpoſtere verſus, immutatus. Itaque *perverſa veſtis*, indecens, aliena magiſtratui: qualis eſt ſervilis aut funeſta. Enimvero ſolenni in luctu Senatoribus latum clavum deponere, magiſtratibus prætextam. Tacitus, in Germanici funere: *Sine inſignibus magiſtratus*. Lucanus, in Juſtitio:

—— *nullos comitata eſt purpura faſces.* Idem.

Magiſtratus Romani non modo in luctu plebeiam veſtem aſſumebant, verum etiam cum reum quempiam capitali ſupplicio damnaturi eſſent (tanquam ejus vicem quodammodo lugerent) prætextam ponebant, perverſam veſtem induebant: quod etiam probatur ex Val. Max. lib. 9. cap. 12. de iis plura ſuggeret P. Faber lib. 2. Semeſtr. cap. 10.

9 *Claſ-*

canda [9] claſſico concio eſt : procedam [10] in tribunal; non furens, nec infeſtus, ſed [11] vultu legis: & illa [12] ſolennia verba, [13] leni magis gravique, quam rabida voce concipiam, & [14] agi jubebo non iratus, ſed ſeverus. Et cum cervicem noxio præcidi imperabo, & cum [15] parricidam inſuam [16] culleo, & cum mittam in ſupplicium [17] militare, & cum [18] Tarpeio proditorem hoſtemve publicum

9 *Claſſico*] Ita factum quoque, veteri admodum more, ubi civis in capitis diſcrimen vocabatur. Claſſicum ante ejus oſtium, in arce, intra & circa muros canebat: ut populus conveniret, & triſti ſpectaculo atque exemplo intereſſet. Ego in Com. ad Tacit. lib. 2 Annal. *Lipſius*.

10 *In tribunal*] Hæc adſpexit Lactantius, cum refutans Stoicos, fatetur tamen judicem poſſe, *ſub cujus oculis facinus non admittitur, immotum ſententiam dicere*: non idem in aliis, præſertim à quorum domeſticis aut ſubditis peccatur. Vide cap. 18. *Idem*.

11 *Vultu legis*] Rejiciunt alii, & *vultu leni* ſubſtituunt. At cum meus & ſcripti teneant, non moveo. atque adeo Seneca firmare mihi videtur, in verbis mox ſequentibus: *Quid enim? videtur lex iraſci his quos non novit? illius itaque ſumendus eſt animus.* Sicut hic *animum legis* ſumi vult, ita illic *vultum*. Et quid hoc eſt? de lege & juſtitia quaſi re animata, & ut gravi ſeveraque virgine, loquuntur aut ſeribunt: maneat hæc imago, & facilis interpretatio. *Idem*.

12 *Solennia verba*] Quibus ſententia concipitur, & quæ de tabella pronunciat. *Legitima verba* appellantur Controv. 2. lib. 9. Poſſunt etiam referri ad hæc ſequentia, *Lege age*. Idem.

13 *Severa magis gravique*] Nulli ſcripti habent, ſed *leni*: cur mutemus, non video. nam vult mixtum aliquid in voce eſſe, neque minax & aſperum. ſed leniter ſeverum. *Idem*. Recte Lipſius, ſe non videre, cur mutemus *leni magis*, ut omnes ſcripti: vel quia mox ſequitur *ſeverus*. Cicero in Oratore: *contenta voce atrociter dicere & ſummiſſa leniter*. Lib. 1 de off. *In voce duo ſequamur, ut clara ſit, ut ſuavis: utrumque omnino à natura petendum eſt; verum alterum exercitatio augebit, alterum imitatio preſſe loquentium & leniter.* Gronovius.

14 *Agi jubebo*] Plena verba. *Lege age lictor*: Livius, Seneca, alii. Sed & compendio, *Age lictor* quæ poſt ſententiam recitatam pronunciabantur: & triſtibus abſtinentes, non dicebant, *Cæde, Occide, Affige*. ſed *Lege age*, ſive, ut in Valerio, *Jure age*. quod eſt, ſecundum ſcita, hunc tolle, hunc verbera, ſuſpende. *Lipſius*.

15 *Parricidam*] Meus addit, *parricidam per judices inſuam*. non probo. *Idem*.

16 *Culleo*] Sacco coriaceo. Vide de Clem. 1. cap. 23. *Idem*.

17 *Militare*] Quod illud? Fuſtuarium? an & *Gladium* intellegit? Nam quamquam præceſſit de *cervice præcidenda*, tamen hoc ad Securim potius referatur: & pœna gladii, militaris omnino erat. Docui ad 15 Annal. Taciti. Attamen ego, ex filo ermonis hic legi mallem, *militarem*. Sive noxium, parricidam, militaris loci hominem, ſive proditorem occidi jubebo: in variis ſuppliciis, idem ero, ſeverus ſine ira, lenis ſine remiſſione. *Idem*.

18 *Tarpeio*] Quod veteri magis repu-

blicum imponam; ſine ira, eo vultu animoque ero, quo ſerpentes & animalia venenata percutio. Iracundia opus eſt ad puniendum. Quid? tibi videtur lex iraſci his quos non novit, quos non vidit, quos non futuros ſperat? Illius itaque ſumendus eſt animus, quæ non iraſcitur, ſed conſtituit. Nam ſi bono viro ob mala facinora iraſci convenit, & ob ſecundas res malorum hominum invidere conveniet. Quid enim eſt indignius, quam florere quoſdam, & eos indulgentia fortunæ abuti, quibus nulla poteſt ſatis mala inveniri fortuna? Sed tam commoda illorum ſine invidia videbit, quam ſcelera ſine ira. Bonus judex damnat improbanda; non odit. Quid ergo? non, cum ejuſmodi aliquid ſapiens habebit in manibus, tangetur animus ejus, eritque ſolito commotior? Fateor. Sentiet levem quendam, tenuemque motum. Nam, ut dixit Zeno, in ſapientis quoque animo, etiam cum [19] vulnus ſanatum eſt, [20] cicatrix manet. Sentiet itaque ſuſpiciones quaſdam & umbras affectuum: ipſis quidem carebit. Ariſtoteles ait, affectus quoſdam, ſi quis illis bene utatur, pro armis eſſe. Quod verum foret, ſi velut bellica

republica, quam Principum imperio receptum: tamen neque tunc omnino deſitum, Tacitus docet in P. Pituanio Mathematico, & Sexto Mario inceſti damnato: quorum uterque ſaxo dejectus. Porro adhæc Senecæ, Claudiani locus aptus, in Panegyrico Malliano, v. 218.

Servat inoffenſam divina modeſtia vocem,
Temperiem ſervant oculi, nec lumina fervor
Aſperat, aut rabidas diffundit ſanguine venas.
Nullaque mutati tempeſtas proditur oris.
Quinetiam ſontes expulſa corrigis ira,
Et placidus delicta domas, &c.
——— *Du proximus ille eſt,*
Quem ratio, non ira movet: qui facta rependens,
Conſilio punire poteſt.

Ubi nota, *legum vindictam* dici, aſpectu ad vocem, *Age lege.* Qui autem, inquit, *fruitur*, id eſt delectatur pœna (nam frui eſt, cum gaudio uti) is vindictam ſibi præſtare, & ſua cauſſa, non legum punire videtur. *Idem.* Non ſolos proditores hoſteſve è ſaxo Tarpeio olim Romæ dejectos; ſed ordinarium & legitimum fuiſſe pœnæ genus, multis probat Faber lib. 1 Semeſtr. cap. 18.

19 *Vulnus ſanatum*] Ipſe affectus domitus, & pars ea conſanuit. *Idem.*

20 *Cicatrix*] Primi affectuum motus, & irritamenta. Videſis Manuduct. 3. Diſſ. 7. *Idem.*

21. *Retro*

bellica inſtrumenta ſumi deponique poſſent induentis arbitrio. Hæc arma quæ Ariſtoteles virtuti dat, ipſa per ſe pugnant, non exſpectant manum. habent, & non habentur. Nil aliis inſtrumentis opus eſt: Satis nos inſtruxit ratione Natura. Hæc dedit telum, firmum, perpetuum, obſequens, nec anceps, nec quod in dominum remitti poſſet. Non ad providendum tantum, ſed ad res gerendas ſatis eſt per ſe ipſa ratio. Etenim quid eſt ſtultius, quam hanc ab iracundia petere præſidium: rem ſtabilem ab incerta, fidelem ab infida, ſanam ab ægra? Quid, quod ad actiones quoque, in quibus ſolis opera iracundiæ videtur neceſſaria, multo per ſe ratio fortior eſt? Nam cum judicavit aliquid faciendum, in eo perſeverat. nihil enim melius inventura eſt ſe ipſa, quo mutetur: ideo ſtat ſemel conſtitutis. Iram ſæpe miſericordia [21] retro egit. habet enim non ſolidum robur, ſed vanum tumorem: violentiſque principiis utitur, non aliter quam qui à terra venti ſurgunt, & fluminibus paludibuſque [22] concepti, [23] ſine pertinacia vehementes ſunt. Incipit magno impetu, deinde deficit ante tempus fatigata: & quæ nihil aliud quam crudelitatem ac nova genera pœnarum verſaverat; cum animadvertendum eſt, jam [24] infracta leniſque eſt. Affectus cito cadit: æqualis

21 *Retro egit*] Mutare propoſitum & quaſi curſum fecit. *Lipſius.*

22 *Concepti*] Ita legendum ex libris, & ipſa re: non *excepti*. Duo genera ventorum Ariſtoteles, ſive auctor libelli *De mundo*, facit: quæ reddam, Apuleio vertente: *Ventorum bina ſunt ſpecies. Qui facti è telluris halitu conſtant, Terrigenæ nuncupantur: at illi qui excutiuntur è finibus, Encolpiæ Græce nominati. Conſimiles his haberi oportet eos, qui de fluminibus, lacubus, & ſtagnis.* De iiſdem fuſe noſter 5 Quæſt. Natur. cap. 8. & 14. *Ergo concipiuntur gignunturq; ex aquis.* Idem.

23 *Sine pertinacia*] Impetum habent, ſed brevem nec duraturum. Seneca dicto cap. 8. notat, hos Aquaticos ventos, nocte coucipi, circa lucem erumpere; ſed vix ultra matutinum flare. Nam, inquit, *omnis illorum vis conſpectu ſolis exſtinguitur: etiam ſi vehementiores flavere, circa medium tamen diem relangueſcent, nec unquam uſque in meridiem aura producitur.* Idem.

24 *Infracta*] Ita feci, cum ſcripti & antea editi haberent, *ira fracta.* Idem.

25 *Den-*

lis eſt ratio. Ceterum etiam ubi perſeveraverit ira, nonnunquam ſi plures ſunt, qui perire meruerunt, poſt duorum triumve ſanguinem, occidere deſinit. Primi ejus ictus acres ſunt, ſicut ſerpentium venena à cubili repentium nocent: innoxii [25] dentes ſunt, cum illos frequens morſus exhauſit. Ergo non paria patiuntur, qui paria commiſerant: & ſæpe qui minus commiſit, plus patitur; quia recentiori iræ objectus eſt. & in totum inæqualis eſt. modo ultra quam oportet, excurrit, modo [26] citerius debito reſiſtit. Sibi enim indulget, ex libidine judicat, & audire non vult, & patrocinio non relinquit locum, & ea tenet quæ invaſit, & eripi ſibi judicium ſuum, etiam ſi pravum eſt, non ſinit. Ratio utrique parti locum dat, & tempus dat. Deinde [27] advocationem etiam ſibi petit, ut excutiendæ ſpatium veritati habeat: ira feſtinat. Ratio id judicari vult, quod æquum eſt. ira id æquum videri vult, quod judicavit. Ratio nihil præter ipſum, de quo agitur, ſpectat: ira vanis & extra cauſam obverſantibus commovetur. Vultus illam [28] ſecurior, vox clarior, ſermò liberior, cultus delicatior, [29] advocatio [30] ambitioſior, [31] favor popularis exaſperat. Sæpe infeſta patrono, reum damnat: etiam ſi ingeritur oculis veritas, amat & tuetur errorem: coargui non vult: & in male cœptis, honeſtior illi pertinacia videtur, quam pœnitentia. [32] Cn. Piſo fuit memoria noſtra,

25 *Dentes*] Aſpidi & ſerpentibus (ait Plinius) *duo dentes in ſupera parte, dextra lævaque, longiſſimi, tenui fiſtula perforati, ut ſcorpionum aculei, venenum infundentes. Non aliud hoc eſſe, quam fel ſerpentium, & inde venis ſub ſpina ad os pervenire, diligentiſſimi auctores ſcribunt.* Lipſius.

26 *Citerius*] Interius, citra metam. *Idem.*

27 *Advocationem*] Phraſis crebra in Seneca, *Dare*, aut *petere advocationem*: ſignificat moram, & tèmpus deliberandi. Dico Conſol. ad Marc. cap. 10. *Idem.*

28 *Securior*] In reo. quem & ſequentes notæ ſpectant. *Idem.*

29 *Advocatio*] Advocati, qui amico præſentiam operamque commodant. *Idem.*

30 *Ambitioſior*] Splendidior, frequentior. *Idem.*

31 *Favor popularis*] In reum. *Idem.*

32 *Cn. Piſo*] Credo ipſum eſſe, qui Syriæ præfuit ſub Tiberio, & cauſſa mortis putatur Germanico fuiſſe. Nota, qua hic Seneca inſignivit, *pravum & rigidum* fuiſſe; convenit cum iis, quæ Tacit. 2 Annal. *Cn. Piſonem, ingenio violentum, & obſequii ignarum, inſita ferocia à patre Piſone.* Idem.

33 *Tra-*

ſtra, vir à multis vitiis integer, ſed [33] pravus, & cui placebat pro conſtantia rigor. Is cum iratus [34] duci juſſiſſet eum, qui [35] ex commeatu ſine commilitone redierat, quaſi interfeciſſet quem non [36] exhibebat, roganti tempus aliquod ad conquirendum, non dedit. damnatus [37] extra vallum ductus eſt, & jam [38] cervicem porrigebat, cum ſubito apparuit ille commilito, qui occiſus videbatur. Tunc [39] centurio ſupplicio [40] præpoſitus, condere gladium [41] ſpeculatorem jubet: damnatum ad Piſonem reducit, redditurus Piſoni [42] innocentiam. nam [43] militi fortuna reddiderat. Ingenti concurſu deducuntur, complexi alter alterum, cum magno gaudio caſtrorum, commilitones. Conſcendit tribunal furens Piſo, ac jubet duci utrumque, & eum militem qui non [44] occiderat, & eum qui non [45] perierat. Quid hoc indignius? quia unus innocens apparuerat, duo peribant. Piſo adjecit & tertium. Nam ipſum [46] centurionem, qui damnatum reduxerat, duci juſſit. Conſtituti ſunt in eodem loco perituri tres, ob unius innocentiam. O quam ſolers eſt iracundia, ad fingendas cauſſas furoris!

Te,

33 *Pravum*] Proptie, non rectus, diſtortus. *Lipſius.*

34 *Duci*] Ad ſupplicium. ita enim ἁπλῶς loquuntur. *Idem.*

35 *Ex commeatu*] Commeatus, eſt facultas tempuſque præſcriptum commeandi & remeandi. Plerumque in militia uſurpatur, ut hic. Vide Epiſt. 54. initio. *Idem.*

36 *Exhibebat*] Juriſconſultus: *Exhibet, qui præſtat ejus rei, qua de agitur, præſentiam.* Idem.

37 *Extra vallum*] Sicut in urbibus, extra portas damnati ducebantur. *Idem.*

38 *Cervicem*] Vides militare ſupplicium, de quo paullo ante. *Idem.*

39 *Centurio*] Iſti ſuppliciis præerant: etſi Romæ, & in Prætoriis cohortibus, ſæpe Tribuni. *Idem.*

40 *Præpoſitus*] Supplicii exactor Tacito. *Idem.*

41 *Speculatorem*] Genus militum, quod iterum nominat de Benefic. 3. cap. 25. Milites autem rem pœnalem ſere adminiſtrabant: ac vide, ſi vis, de Speculatoribus quæ ſcripſi ad 1 Hiſtor. *Idem.*

42 *Innocentiam*] Quam amiſerat, innocentem damnando. *Idem.*

43 *Militem*] Ita meus, commodo ſenſu. At Pinciani & Gruteri codices plerique, *militi*: quod pæne eſt, ut præferam. Militi, damnato nempe, qui videbatur nocens, nec erat. *Idem.*

44 *Occiderat*] Non occiſus erat à ſpeculatore. *Idem.*

45 *Perierat*] Ut putabatur, in commeatu. *Idem.*

46 *Centurionem*] Mirum & pravum exemplum. tamen notetur ſerio, etiam tunc Diſciplinam illam ſic rigidam caſtrorum fuiſſe, & ob minima delicta, mortem in pœna. *Idem.*

47 *Teſta*]

Te, inquit, duci jubeo, quia damnatus es: te, quia cauſſa damnationis commilitoni fuiſti: te, quia juſſus occidere, imperatori non paruiſti. Excogitavit quemadmodum tria crimina faceret, quia nullum invenerat. Habet, inquam, iracundia hoc mali, non vult regi. Iraſcitur veritati ipſi, ſi contra voluntatem ſuam apparuerit: clamore, & tumultu, & totius corporis jactatione, quos deſtinavit, inſequitur, adjectis conviciis maledictiſque. Hoc non facit ratio: ſed ſi ita opus eſt, ſilens quietaque, totas domos funditus tollit, & familias reipublicæ peſtilentes cum conjugibus ac liberis perdit, [47] tecta ipſa diruit, & ſolo exæquat, & inimica libertati [48] nomina exſtirpat. Hæc non frendens, nec caput quaſſans, nec quicquam indecorum judici faciens, cujus tum maxime placidus eſſe debet & in ſtatu vultus, cum magna pronuntiat. Quid opus eſt, inquit Hieronymus, cum velis cædere aliquem, prius tua labia mordere? Quid ſi ille vidiſſet, deſilientem de tribunali proconſulem, & faſces lictori auferentem, [49] & ſua veſtimenta [50] ſcindentem, quia tardius [51] ſcindebantur aliena? Quid opus eſt menſam evertere? quid pocula [52] affligere? quid ſe [53] in columnas impingere? quid capillos evellere? [54] femur pe-

47 *Tecta*] Ut in Sp. Melio, aliiſque factum. *Idem.*

48 *Nomina*] Ut in Manlii Capitolini prænomine, quod poſteri vetiti ferre. *Idem.*

49 *Et ſua veſtimenta ſcindentem*] Nempe perituris ita detractam veſtem, ut vi adhibita dilaniaretur ac ſcinderetur, ex Plutarcho in Publicola, Livio lib. 8. Val. Max. lib. 2. cap. 2. Tacito lib. 10. & aliis aſſerit P. Faber lib. 2 Semeſtr. cap. 10.

50 *Scindentem*] Vi adhibita frangentem, quod ſolet in dolore, aut ira. *Lipſius.*

51 *Scindebantur*] Nempe damnatorum. Iis quippe lictor veſtimenta contemptim & rapide auferebat, lacerabat, & ſic verberabat. Livius 8. *Fabius fidem militum implorans, lacerantibus veſtem lictoribus, ad triarios ſe recepit.* Valerius de eadem re: *Rutilianum ſciſſa veſte, ſpoliatoque corpore.* Tacitus: *Protractum e tentorio, ſciſſa veſte, verberant.* Idem.

52 *Affligere*] In terram jacere, ac frangere. *Idem.*

53 *In columnas*] Hoc quoque iratorum, & indecore ſe gerentium. ut Capitolinus de Maximino: *Jaciebat ſe in parietes, nonnunquam terra ſe proſternebat.* Item: *Incurrere in parietes, veſtem ſcindere videbatur.* Suetonius de Auguſto, in clade Variana: *Adeo namque conſternatum ferunt, ut caput interdum foribus illideret.* Idem.

54 *Femur*] Item in indignatione. Cicero in Bruto: *Non frons percuſſa,* non

pectuſque percutere? Quantam iram putas, quæ quia non tam cito in alium quam vult, erumpit, in ſe revertitur? Tenetur itaque à proximis, & rogatur, ut ipſe ſibi placetur: quorum nihil facit, quiſquis vacuus ira; meritam cuique pœnam injungit. Dimittit ſæpe eum, cujus peccatum deprehendit; ſi pœnitentia facti ſpem bonam pollicetur; ſi intelligit, non ex alto venire nequitiam, ſed [55] ſummo, quod aiunt, animo inhærere. Dabit impunitatem, nec accipientibus nocituram, nec dantibus. Nonnunquam magna ſcelera levius, quam minora compeſcet: ſi illa lapſu, non crudelitate commiſſa ſunt; his ineſt latens & operta, & inveterata calliditas. [56] Idem delictum in duobus non eodem malo afficiet, ſi alter per negligentiam admiſit, alter curavit ut nocens eſſet. Hoc ſemper [57] in omni animadverſione ſervabit, ut ſciat, alteram adhiberi, ut emendet malos: alteram, ut tollat. In utroque non præ-

n en femur. Fabius inter geſtus oratonos recenſet. *Lipſius.*

55 *Summo animo*] In extrema quaſi ejus cute. non inſedit, aut penetravit. *Idem.*

56 *Idem delictum in duobus non eodem modo adficiet*] Ipſum afficiet aut movebit. Quidam tamen libri, *malo afficiet*: quod eſſet, pœna & damno, Comicorum ſermone. *Idem.* Si mavis ita, non capies cum Lipſio, ipſum adficiet aut movebit, ſed ipſe non eodem modo ſeu genere pœnæ adficiet. Conſ. ad Polybium c. 36. *eos qui parum mæſti fuerant, crudeliſſima adficiebat animadverſione.* Curtius l. 5. *quos Perſæ vario ſuppliciorum modo adfecerant.* At ſi potior eſt Col. Brux. & Sec. & veterum edd. lectio, *non eodem malo adficiet*; non eſt Comicorum ſermo tantum, ut frigide vir doctus, ſed etiam Livii lib. 2. cum patricii tribunum plebis domi ſuæ interfeciſſent, *malo*, aiebant, *domandam eſſe tribunitiam poteſtatem.* Ipſiuſque Senecæ epiſt. 47. *magno malo ulla voce interpellatum ſilentium luitur.* De benef. 6, 37. *ſatius erat duos iniquo malo adfici quam omnes publico.* Agamemnone: *Sed agere domita fœminam diſces malo.* Immo Ciceronis, in Verrem lib. 2. *civitates imperio, metu, vi, malo adducta.* Lib. 3. *tu, niſi malo coactus, recte facere neſcis?* Et rurſus: *vi, malo, plagis adductus eſt, ut frumenti daret, non quantum haberet, ſed quantum cogeretur.* Phædrus: *Malo adficietur, ſi quis quartam tetigerit.* Gronovius.

57 *In omni*] E Platone hæc ſumpta, 9 de Legib. Οὐ γὰρ ἐπὶ κακῷ δίκη γίγνεται οὐδεμία, γιγνομένη κατὰ νόμον. δυοῖν δὲ θάτερον ἀπεργάζεται σχεδὸν, ἢ γὰρ βελτίονα ἢ μοχθηρότερον ἧττον ἐξειργάσατο τὸν τὴν δίκην παρασχόντα· *Non enim mali inferendi cauſſa ſupplicium ullum eſt, quod leges quidem inſtituerunt, ſed è duobus alterum efficit, vel meliorem, vel minus pravum eum, qui pœnas dedit.* Addit & de morte deinde, in deſperatis & inſanabilibus: δίκη δὲ τούτοις θάνατος, ἐλάχιστον τῶν κακῶν· *Pœna talibus mors eſto, minimum malorum.* Lipſius.

58 Ut

præterita, ſed futura intuebitur. Nam, [58] ut Plato ait, Nemo prudens punit, quia peccatum eſt, ſed ne peccetur. Revocari enim præterita non poſſunt: futura prohibentur. & quos volet nequitiæ male cedentis exempla fieri, palam occidet: [59] non tantum ut pereant ipſi, ſed ut alios pereundo deterreant. Hæc cui expendenda, æſtimandaque ſunt; vides quam debeat omni perturbatione liber accedere ad rem ſumma diligentia tractandam, poteſtatem vitæ neciſque. Male irato ferrum committitur. Ne illud quidem judicandum eſt, aliquid iram ad magnitudinem animi conferre. Non eſt enim illa magnitudo; tumor eſt: nec corporibus copia vitioſi humoris intenſis, morbus incrementum eſt, ſed peſtilens abundantia. Omnes quos væcors animus ſupra cogitationes extollit humanas, altum quiddam & ſublime ſpirare ſe credunt: cæterum nihil ſolidi ſubeſt, ſed in ruinam prona ſunt, quæ ſine fundamentis crevere. Non habet ira cui inſiſtat. non ex firmo manſuroque oritur, ſed ventoſa & inanis eſt: tantumque abeſt à magnitudine animi, quantum à fortitudine audacia, à fiducia inſolentia, ab auſteritate [60] triſtitia, à ſeveritate crudelitas. Multum, inquam, intereſt inter ſublimem animum, & ſuperbum. Iracundia nihil amplum decorumque molitur. Contra, mihi videtur [61] veternoſi & infelicis animi,

58 *Ut Plato ait*] Ipſa hæc verba & ſententiam Lactantius uſurpat, *de ira Dei*, cap. 18. Adſpicis autem certo ad Platonis hunc locum, è libro 11. de Legibus: Δίκην δ' ἕκαστος ἑκάστῳ τῷ κακουργήματι σωφρονιστύος ἕνεκα ξυμπά-σης προσεκτινέτω. Et paullo poſt: Οὐχ ἕνεκα τοῦ κακουργῆσαι διδοὺς τὴν δίκην (οὐ γὰρ τὸ γεγονὸς ἀγένητον ἔσται ποτὲ) τοῦ δ' εἰς τὸν αὖθις ἕνεκα χρόνον ἢ τὸ παράπαν μισῆσαι τὴν ἀδικίαν αὐτόν τε καὶ τοὺς ἰδόντας αὐτὸν δικαιούμενον, ἢ λωφῆσαι μέρη πολλὰ τῆς τοιαύτης ξυμφορᾶς· *Pœnam cuique maleficio, quiſque luat, & ſciat emendationis gratia adhærere.* Et mox: *Non enim perpetrati mali cauſſa pœnas dat (quippe factum infectum neutiquam reddetur): ſed ut in futurum tempus & ille ipſe qui deliquit, & ii qui pœnas dantem ſpectarunt, in totum injuſtitiam oderint; aut certe leventur minuanturque mali hujus partes.* Hæc Senecam in mente habere, verba conſequentia docent, *Revocari enim præterita non poſſunt*: quæ ipſa hic in Platone. *Lipſius.*

59 *Non tantum*] Fortaſſe, *non tam.* Idem.

60 *Triſtitia*] Sic appellat tetricum illud & aſperum in vultu geſtuque. Vide Nonium. *Idem.*

61 *Veternoſi*] Alias, *ventoſi*: ſed illud fideliores libri habent. Veternoſi

mi, imbecillitatis ſibi conſcii, ſæpe indoleſcere. Ut exulcerata & ægra corpora, ad tactus leviſſimos gemunt; ita muliebre maxime & puerile vitium eſt. At incidit & in viros. nam viris quoque puerilia ac muliebria ingenia ſunt. Quid ergo? non aliquæ voces ab iratis emittuntur, quæ magno emiſſæ videantur animo, veram ignorantibus magnitudinem? qualis illa dira & abominanda: Oderint, dum metuant. [62] Sullano ſcias ſæculo ſcriptam. Neſcio utrum ſibi pejus optaverit, ut odio eſſet, an ut timori. Oderint. Occurrit illi, futurum, ut execrentur, inſidientur, opprimant. Quid adjicit? Dii illi male faciant, adeo reperit dignum odio remedium. Oderint. Quid? dum pareant? non. Dum probent? non. Quid ergo? dum timeant. Sic [63] nec amari quidem vellem. Magno hoc dictum ſpiritu putas? falleris. nec enim magnitudo iſta eſt, ſed immanitas. Non eſt quod credas iraſcentium verbis: quorum ſtrepitus magni, minaces ſunt, intus mens pavidiſſima. Non eſt quod exiſtimes verum eſſe, quod apud diſertiſſimum virum Livium dicitur, Vir ingenii magni [64] magis quam boni. Non poteſt illud ſeparari: [65] aut & bonum erit, aut nec magnum. quia magnitudinem animi inconcuſſam intelligo, & introrſus ſolidam, ab imo parem firmamque: qualis ineſſe malis ingeniis non poteſt. Terribilia enim eſſe, & tumultuoſa, & exitioſa poſſunt: magnitudinem qui-

igitur, vieti, vetuſtate aut veterno ægri. De ipſa re, vide lib. 2. c. 19. *Lipſius.*

62 *Sullano ſe ulo*] A quo autem ſcriptam? Cicero aliquoties ipſa verba citat, auctorem non laudat. Vidi qui Ennio tribueret: ſed ſane vetuſtior ille ſæculo Sullano. Puto Attii eſſe, qui ſub hoc ævum vixit, & *Atreum* Tragœdiam dedit. Ab eo autem hæc pronunciata, Cicero oſtendit 1 de Offic. *Ut ſi Æacus aut Minos dicerent, Oderint dum metuant, indecorum videretur, quod eos fuiſſe juſtos accepimus: at Atreo dicente, plauſus excitantur.* Idem.

63 *Nec amari*] Cum metu comire. *Idem.*

64 *Magis*] Ea vocula ſcripto meo abeſt. & certum, veteres ſæpe omiſiſſe, & intellectam voluiſſe. In noſtro Seneca vel viginti exempla. *Idem.*

65 *Aut magnum & bonum erit*] Primus Lipſius ita edidit ex ſcripto, ut reor, codice. Sed elegantior longe videtur vetus lectio, quæ in libris noſtris & omnibus priſcis editionibus exſtat: *aut & bonum erit, aut nec magnum.* Rubenius.

66 *Ob-*

quidem, cujus firmamentum roburque bonitas eſt, non habebunt. ceterum ſermone, conatu, & omni extra paratu facient magnitudinis fidem. Eloquentur aliquid, quod tu magni putes: ſicut C. Cæſar, qui iratus cœlo quod [66] obſtreperet pantomimis, quos imitabatur ſtudioſius quam ſpectabat, quodque [67] comeſſatio ſua fulminibus terreretur, prorſus [68] parum certis, [69] ad pugnam vocavit Jovem, & quidem ſine [70] miſſione, Homericum illum exclamans verſum, ἤ μ' ἀνάειρ', ἢ ἐγώ σε. Quanta dementia fuit? putavit, aut ſibi noceri ne à Jove quidem poſſe, aut ſe nocere etiam Jovi poſſe. Non puto parum momenti hanc ejus vocem ad incitandas conjuratorum mentes addidiſſe. ultimæ enim patientiæ viſum eſt, eum ferre, qui Jovem non ferret. Nihil ergo in ira, ne cum videtur quidem vehemens, deos hominesque deſpiciens, magnum, nihil nobile eſt: aut ſi videtur alicui magnum animum ira producere, videatur & luxuria. Ebore [71] ſuſtineri vult, purpura veſtiri, [72] auro tegi, terras [73] transferre, maria [74] concludere, flumina [75] præcipitare, nemora [76] ſuſpendere. Videatur & avaritia magni animi. acervis auri argentique incubat, &

66 *Obſtreperet*] Tonaret. *Lipſius.*

67 *Comeſſatio*] Haud muto, ſuggero tamen, nec male *Commiſſio* lectum iri. Nam de ſpectaculis & Pantomimis agitur: ac ſæpe iſta vox in alteram mutavit. *Idem.*

68 *Parum certis*] Quia ipſum illud ſceleſtum caput non tangerent. *Idem.*

69 *Ad pugnam*] Dio Caſſius ſcribit, *eum machinam excogitaſſe, qua tonitribus obſtreperet, ac contra fulmina fulminaret: ac quoties ea decidiſſent, lapidem viciſſim ejaculabatur, & in cælum emittebat, cum voce,* quæ hic ſequitur. *Idem.*

70 *Miſſione*] Ita alii: & Muretus ad gladiatores refert, quaſi vellet *pugnam hanc non habere miſſionem:* id eſt, ut alter eorum caderet. Acute. & omnino firmat ipſe Homericus verſus, *Tolle me, aut ego te:* quamquam alia paullo ſententia pronunciatur ab Aiace ad Ulyſſem, Iliad. ψ. v. 724. Vide. Meus tamen codex, *ſine omiſſione:* recte, ſi refers ad vocem ipſam dictumque aſſidue iteratum. *Idem.*

71 *Suſtineri*] In lectis, ſellis, vehiculis, an & in pavimento tali? *Idem.*

72 *Auro tegi*] In lacunaribus, atque etiam tectis. *Idem.*

73 *Transferre*] E montibus plana, è planis montes facere. Item, ubi terræ fuerant, avectis iis tranſlatiſque, maria inducere. *Idem.*

74 *Concludere*] Ad piſcinas. *Idem.*

75 *Præcipitare*] Alibi ſiſtere, & ex alto dein demittere, ut ſtrepitum murmurque gratum redderent. *Idem.*

76 *Suſpendere*] In ædium tectis: ubi jam viridaria diſponebant. Vide Epiſt. 122. *Idem.*

& [77] provinciarum nominibus agros colit, & [78] ſub ſingulis villicis latiores habet fines, quam quos Conſules ſortiebantur. Videatur & libido magni animi. tranſnatat freta, puerorum greges caſtrat, [79] ſub gladium mariti venit uxor, morte contempta. Videatur & ambitio magni animi. non eſt contenta honoribus annuis: ſi fieri poteſt, [80] uno nomine occupare faſtos vult, per omnem orbem [81] titulos diſponere. Omnia iſta non refert, in quantum procedant, extendantque ſe: anguſta ſunt, miſera, depreſſa. Sola ſublimis & excelſa virtus eſt: nec quicquam magnum eſt, niſi quod ſimul & placidum.

77 *Provinciarum*] Id eſt, agros tam latos fineſque habet, ut prædia ejus, provinciæ ſint. Vel ita varie ſparſos, ut provinciatim poſſideat; & nominibus ita Provinciarum, Villas ſuas diſtinguat. Nam ſequitur de *latu finibus*, *ſub ſingulu Villicis*. Vide *Admiranda* noſtra lib. 2. cap. 15. *Idem.*

78 *Sub ſingulis villicis*] Quo faciunt belle iſta ex Controverſia 5. lib. 5. *Arata quondam populu rura, ſingulorum ergaſtulorum ſunt; latiuſque nunc villici, quam olim Reges imperant.* Adde ſis *Admiranda* noſtra, 2. cap. 15. *Idem.*

79 *Sub gladium*] Ita inſanit libidine uxor, ut mariti gladium contemnat, & excipiat deprehenſa. *Idem.*

80 *Uno nomine*] Ut ſingulis annis Conſulatus aut magiſtratus gerat, nec locum aliis relinquat. Plinius, de Domitiano: *Qui continuis Conſulatibus fecerat longum quemdam & ſine diſcrimine annum.* Idem.

81 *Titulos*] Statuas, inſcriptioneſque. *Idem.*

LIBER SECUNDUS.

ARGUMENTUM ET ORDO.

DVas partes habet. prior, Quaſtiunculas de Ira; altera, adverſus hanc Remedia. Prior quaſtio, An ira à ſolo impetu ſit? negat, & animum judiciumque mox accedere. Itaque rationem audit, & coërceri poteſt: non futurum, ſi ab illo ſolo, & natura, eſſet. Diſcriminat obiter Stoicè Motus, & Affectus. Hac uſque ad Cap. IV. *incluſum. Quaſtio deinde altera, An crudelitas & ſavitia ſit ab* Ira? *negat, & alium Affectum eſſe: initium tamen aut alimentum à crebra* Ira *ſape habere.* Cap. *deinde* VI, *An vir bonus peccatis aut peccantibus iraſcatur? abnuit, & toto affectu iſto liberat ſapientem, uſque ad* Cap. XI. *Ab eo quærit, An utilis ſit ira, quia à* Contemptu *vindicat, & malos terret?* Non *admittit, & timeri fatetur: quod non eſt bonum aut optabile bono.* Nam *& fera, & morbi timentur.* Hac *ad* Cap. XIII. *In eo fatetur, ſimulari à ſapiente* Iram *poſſe, non tamen uſurpari.* Neque *ſimplicis aut generoſi eam animi eſſe, quia libera & indomita gentes habent: imo ferocis, & à doctrina aut ratione inculti. Denique* Cap. XVIII. *utiliter ad* Remedia *Ira tranſit. Duo ea porrigit,* Ne *iraſcamur: &* Ne *in ira peccemus.* Ne *incidamus,* Educatio *talis & talis juvat: deinde pugna contra primas Ira cauſſas, & advocatione ſemper ac tempore uti.* Tum *Suſpiciones pellenda; Luxus vitandus.* Tum *rebus ſine ſenſu, hominibus exiguo ſenſu, iis qua natura, vel bono noſtro fiunt, non iraſci. Culpas noſtras videre & agnoſcere, aquiores ita alienis futuros.* Non *temere credere; & credita, examinare ab animo facientis.* Pracipue *Faſtus ponendus, & aſtimatio ſui; qua iracundos & vindices facit.* Pati *potius, aut diſſimulare;*

mulare: & à fœdo affectu abſtinere, cujus deformitas in animo ac vultu expreſſa. Hæc utilia: legantur, imbibantur.

CAPUT I.

PRimus Liber, Novate, [1] benigniorem habuit materiam. facilis enim in proclivia vitiorum decurſus eſt. nunc ad exiliora veniendum eſt. Quærimus enim, utrum ira judicio, an impetu incipiat: id eſt, utrum ſua ſponte moveatur, an quemadmodum pleraque, quæ intra nos inſciis nobis oriuntur. Debet autem in hæc ſe demittere diſputatio, ut ad illa quoque altiora poſſit exſurgere. Nam & in corpore noſtro oſſa, nervique & articuli, firmamenta totius, & vitalia, minime ſpecioſa viſu, prius ordinantur: deinde hæc, ex quibus omnis in faciem aſpectumque decor eſt: poſt hæc omnia, qui maxime oculos rapit color, ultimus perfecto jam corpore affunditur. Iram quin [2] ſpecies oblata injuriæ moveat, non eſt dubium: ſed utrum ſpeciem ipſam ſtatim ſequatur, & non accedente animo excurrat, an illo aſſentiente moveatur, quærimus. Nobis placet, nil ipſam per ſe audere, ſed animo approbante. Nam ſpeciem capere acceptæ injuriæ, & ultionem ejus concupiſcere, & utrumque conjungere, nec lædi ſe debuiſſe, & vindicari debere, non eſt ejus impetus, qui ſine voluntate noſtra concitatur. [3] Ille ſimplex eſt: hic compoſitus, & plura continens. Intellexit aliquid, indignatus eſt, damnavit, ulciſcitur. hæc non

1 CAP. I. *Benigniorem*] Faciliorem, quæ melius & uberius ſe daret. *Lipſius.*

2 *Species*] Ariſtoteles 5 Ethic. Ἐπὶ φαινομένῃ γὰρ ἀδικίᾳ ἡ ὀργή ἐστιν· *Ob apparentem enim injuriam eſt Ira.* neque neceſſum eſt, veram eſſe. *Idem.*

3 *Ille ſimplex*] Primus ille impetus, & motus. Nam duos eos facit (diſtingue, aut Senecam parum capies hoc & ſequenti Capite, imo dices ſibi adverſari), *Simplicem*, id eſt, cui nondum aſſenſus: & alterum *Compoſitum*, qui cum aſſenſu eſt, & de ultione & pœna (in re propoſita) cum animo agit. *Impetus* autem appellat, Stoica lingua, *Perturbationes.* nam illi definiunt τὸ πάθος, ὁρμὴν πλεονάζουσαν· *Perturbationem, impetum immodicum & abundantem.* Idem.

non poſſunt fieri, niſi animus eis, quibus tangebatur, aſſenſus eſt.

CAP. II. Quorſus, inquis, hæc quæſtio pertinet? Ut ſciamus, [1] quid ſit ira. Nam ſi invitis nobis naſcitur, nunquam rationi ſuccumbet. Omnes enim motus, qui non voluntate noſtra fiunt, invicti & inevitabiles ſunt: ut horror frigida aſperſis, ad quoſdam [2] tactus aſpernatio, ad pejores nuntios ſubriguntur pili, & rubor ad [3] improba verba ſuffunditur, ſequiturque [4] vertigo prærupta cernentes. Quorum quia nihil in noſtra poteſtate eſt, nulla, quo minus fiant, ratio perſuadet: Ira præceptis fugatur. Eſt enim voluntarium animi vitium, non ex his quæ conditione quadam humanæ ſortis eveniunt; ideoque etiam ſapientiſſimis accidunt. Inter quæ & [5] primus ille ictus animi ponendus eſt, qui nos poſt opinionem injuriæ movet. Hic ſubit etiam inter ludicra ſcenæ ſpectacula, & lectiones rerum vetuſtarum. ſæpe Clodio Ciceronem expellenti, & Antonio occidenti, videmur iraſci. Quis non contra Marii arma, & contra Sullæ proſcriptionem concitatur? Quis non Theodoto, & Achillæ, & ipſi [6] puero, [7] non puerile auſo facinus, infeſtus eſt? Cantus nos nonnunquam & concitata modulatio inſtigat: [8] Martius quoque ille tubarum ſonus movet

1 CAP. II. *Quid ſit*] Muretus vellet. *Quid poſſit ira.* neque enim definitio ejus hic quæritur (priore libro factum) ſed de vi agitur, & quid jam in occupato animo poſſit. Aliter puto. & contextus me docet, quæri & præmitti hæc minuta, ut ſerio intellegamus *Quid ſit ira?* id eſt, naturam ejus omnem & formam norimus; initia, progreſſus; & quomodo ſedari tollique poſſit. *Lipſius.*

2 *Ictus*] An cum minatur aliquis ferire, quod caput & corpus ſubducimus? An verius legi, *tactus*, cum libris? & aſpernatio in iis eſt, ut cum latera aut alæ titillantur: ſive magis, in ulcere aut vulnere, cui manum admoves. *Idem.*

3 *Improba*] Impudica, aut impudentia. *Idem.*

4 *Vertigo*] Seneca epiſt. 57. *Quædam ſunt, quæ nulla virtus effugere poteſt. Itaque & vultum adducet ad triſtitiam, & inhorreſcet ad ſubita, & caligabit ſi vaſtam altitudinem, in crepidine ejus conſtitutus, deſpexerit.* Idem.

5 *Primus ille ictus*] Sive primus ille motus. quem licet *Cogitationis motum* appellare; alterum *Aſſenſus.* Vide Manuduct. 3. Diſſert. 7. *Idem.*

6 *Puero*] Ptolemæo regi Ægypti. *Idem.*

7 *Non puerile*] Mortem magni Pompeii. duobus illis conſultoribus. *Idem.*

8 *Martius ille*] Claſſicum. *Idem.*

9 *Ad*

bellica inſtrumenta ſumi deponique poſſent induentis arbitrio. Hæc arma quæ Ariſtoteles virtuti dat, ipſa per ſe pugnant, non exſpectant manum. habent; & non habentur. Nil aliis inſtrumentis opus eſt: Satis nos inſtruxit ratione Natura. Hæc dedit telum, firmum, perpetuum, obſequens, nec anceps, nec quod in dominum remitti poſſet. Non ad providendum tantum, ſed ad res gerendas ſatis eſt per ſe ipſa ratio. Etenim quid eſt ſtultius, quam hanc ab iracundia petere præſidium: rem ſtabilem ab incerta, fidelem ab infida, ſanam ab ægra? Quid, quod ad actiones quoque, in quibus ſolis opera iracundiæ videtur neceſſaria, multo per ſe ratio fortior eſt? Nam cum judicavit aliquid faciendum, in eo perſeverat. nihil enim melius inventura eſt ſe ipſa, quo mutetur: ideo ſtat ſemel conſtitutis. Iram ſæpe miſericordia [21] retro egit. habet enim non ſolidum robur, ſed vanum tumorem: violentiſque principiis utitur, non aliter quam qui à terra venti ſurgunt, & fluminibus paludibuſque [22] concepti, [23] ſine pertinacia vehementes ſunt. Incipit magno impetu, deinde deficit ante tempus fatigata: & quæ nihil aliud quam crudelitatem ac nova genera pœnarum verſaverat; cum animadvertendum eſt, jam [24] infracta leniſque eſt. Affectus cito cadit: æqualis

21 *Retro egit*] Mutare propoſitum & quaſi curſum fecit. *Lipſius.*

22 *Concepti*] Ita legendum ex libris, & ipſa re: non *excepti*. Duo genera ventorum Ariſtoteles, ſive auctor libelli *De mundo*, facit: quæ reddam, Apuleio vertente: *Ventorum bina ſunt ſpecies. Qui facti è telluris halitu conſtant, Terrigenæ nuncupantur: at illi qui excutiuntur è ſinibus, Encolpiæ Græce nominati. Conſimiles his haberi oportet eos, qui de fluminibus, lacubus, & ſtagnis.* De iiſdem fuſe noſter 5 Quæſt. Natur. cap. 8. & 14. *Ergo concipiuntur gignunturq; ex aquis.* Idem.

23 *Sine pertinacia*] Impetum habent, ſed brevem nec duraturum. Seneca dicto cap. 8. notat, hos Aquaticos ventos, nocte concipi, circa lucem erumpere; ſed vix ultra matutinum flare. Nam, inquit, *omnis illorum vis conſpectu ſolis exſtinguitur: etiam ſi vehementiores flavere, circa medium tamen diem relangueſcent, nec unquam uſque in meridiem aura producitur.* Idem.

24 *Infracta*] Ita feci, cum ſcripti & antea editi haberent, *ira fracta.* Idem.

25 *Den-*

lis eſt ratio. Ceterum etiam ubi perſeveraverit ira, nonnunquam ſi plures ſunt, qui perire meruerunt, poſt duorum triumve ſanguinem, occidere deſinit. Primi ejus ictus acres ſunt, ſicut ſerpentium venena à cubili repentium nocent: innoxii [25] dentes ſunt, cum illos frequens morſus exhauſit. Ergo non paria patiuntur, qui paria commiſerant: & ſæpe qui minus commiſit, plus patitur; quia recentiori iræ objectus eſt. & in totum inæqualis eſt. modo ultra quam oportet, excurrit, modo [26] citerius debito reſiſtit. Sibi enim indulget, ex libidine judicat, & audire non vult, & patrocinio non relinquit locum, & ea tenet quæ invaſit, & eripi ſibi judicium ſuum, etiam ſi pravum eſt, non ſinit. Ratio utrique parti locum dat, & tempus dat. Deinde [27] advocationem etiam ſibi petit, ut excutiendæ ſpatium veritati habeat: ira feſtinat. Ratio id judicari vult, quod æquum eſt. ira id æquum videri vult, quod judicavit. Ratio nihil præter ipſum, de quo agitur, ſpectat: ira vanis & extra cauſam obverſantibus commovetur. Vultus illam [28] ſecurior, vox clarior, ſermò liberior, cultus delicatior, [29] advocatio [30] ambitioſior, [31] favor popularis exaſperat. Sæpe infeſta patrono, reum damnat: etiam ſi ingeritur oculis veritas, amat & tuetur errorem: coargui non vult: & in male cœptis, honeſtior illi pertinacia videtur, quam pœnitentia. [32] Cn. Piſo fuit memoria noſtra,

25 *Dentes*] Aſpidi & ſerpentibus (ait Plinius) *duo dentes in ſupera parte, dextra lavaque, longiſſimi, tenui fiſtula perforati, ut ſcorpionum aculei, venenum infundentes. Non aliud hoc eſſe, quam fel ſerpentium, & inde venis ſub ſpina ad os pervenire, diligentiſſimi auctores ſcribunt.* Lipſius.

26 *Citerius*] Interius, citra metam. *Idem.*

27 *Advocationem*] Phraſis crebra in Seneca, *Dare*, aut *petere advocationem*: ſignificat moram, & tèmpus deliberandi. Dico Conſol. ad Marc. cap. 10. *Idem.*

28 *Securior*] In reo. quem & ſequentes notæ ſpectant. *Idem.*

29 *Advocatio*] Advocati, qui amico præſentiam operamque commodant. *Idem.*

30 *Ambitioſior*] Splendidior, frequentior. *Idem.*

31 *Favor popularis*] In reum. *Idem.*

32 *Cn. Piſo*] Credo ipſum eſſe, qui Syriæ præfuit ſub Tiberio, & cauſſa mortis putatur Germanico fuiſſe. Nota, qua hic Seneca inſignivit, *pravum & rigidum* fuiſſe; convenit cum iis, quæ Tacit. 2 Annal. *Cn. Piſonem, ingenio violentum, & obſequii ignarum, inſita ferocia à patre Piſone.* Idem.

ſtra, vir à multis vitiis integer, ſed [33] pravus, & cui placebat pro conſtantia rigor. Is cum iratus [34] duci juſſiſſet eum, qui [35] ex commeatu ſine commilitone redierat, quaſi interfeciſſet quem non [36] exhibebat, roganti tempus aliquod ad conquirendum, non dedit. damnatus [37] extra vallum ductus eſt, & jam [38] cervicem porrigebat, cum ſubito apparuit ille commilito, qui occiſus videbatur. Tunc [39] centurio ſupplicio [40] præpoſitus, condere gladium [41] ſpeculatorem jubet: damnatum ad Piſonem reducit, redditurus Piſoni [42] innocentiam. nam [43] militi fortuna reddiderat. Ingenti concurſu deducuntur, complexi alter alterum, cum magno gaudio caſtrorum, commilitones. Conſcendit tribunal furens Piſo, ac jubet duci utrumque, & eum militem qui non [44] occiderat, & eum qui non [45] perierat. Quid hoc indignius? quia unus innocens apparuerat, duo peribant. Piſo adjecit & tertium. Nam ipſum [46] centurionem, qui damnatum reduxerat, duci juſſit. Conſtituti ſunt in eodem loco perituri tres, ob unius innocentiam. O quam ſolers eſt iracundia, ad fingendas cauſſas furoris!

Te,

33 *Pravum*] Proprie, non rectus, diſtortus. *Lipſius.*

34 *Duci*] Ad ſupplicium. ita enim ἁπλῶς loquuntur. *Idem.*

35 *Ex commeatu*] Commeatus, eſt facultas tempuſque præſcriptum commeandi & remeandi. Plerumque in militia uſurpatur, ut hic. Vide Epiſt. 54. initio. *Idem.*

36 *Exhibebat*] Juriſconſultus: *Exhibet, qui præſtat ejus rei, qua de agitur, præſentiam.* Idem.

37 *Extra vallum*] Sicut in urbibus, extra portas damnati ducebantur. *Idem.*

38 *Cervicem*] Vides militare ſupplicium, de quo paullo ante. *Idem.*

39 *Centurio*] Iſti ſuppliciis præerant: etſi Romæ, & in Prætoriis cohortibus, ſæpe Tribuni. *Idem.*

40 *Præpoſitus*] Supplicii exactor Tacito. *Idem.*

41 *Speculatorem*] Genus militum, quod iterum nominat de Benefic. 3. cap. 25. Milites autem rem pœnalem fere adminiſtrabant: ac vide, ſi vis, de Speculatoribus quæ ſcripſi ad 1 Hiſtor. *Idem.*

42 *Innocentiam*] Quam amiſerat, innocentem damnando. *Idem.*

43 *Militem*] Ita meus, commodo ſenſu. At Pinciani & Gruteri codices plerique, *militi*: quod pæne eſt, ut præferam. Militi, damnato nempe, qui videbatur nocens, nec erat. *Idem.*

44 *Occiderat*] Non occiſus erat à ſpeculatore. *Idem.*

45 *Perierat*] Ut putabatur, in commeatu. *Idem.*

46 *Centurionem*] Mirum & pravum exemplum. tamen notetur ſerio, etiam tunc Diſciplinam illam ſic rigidam caſtrorum fuiſſe, & ob minima delicta, mortem in pœna. *Idem.*

47 *Tecta*]

Te, inquit, duci jubeo, quia damnatus es: te, quia cauſſa damnationis commilitoni fuiſti: te, quia juſſus occidere, imperatori non paruiſti. Excogitavit quemadmodum tria crimina faceret, quia nullum invenerat. Habet, inquam, iracundia hoc mali, non vult regi. Iraſcitur veritati ipſi, ſi contra voluntatem ſuam apparuerit: clamore, & tumultu, & totius corporis jactatione, quos deſtinavit, inſequitur, adjectis conviciis maledictiſque. Hoc non facit ratio: ſed ſi ita opus eſt, ſilens quietaque, totas domos funditus tollit, & familias reipublicæ peſtilentes cum conjugibus ac liberis perdit, [47] tecta ipſa diruit, & ſolo exæquat, & inimica libertati [48] nomina exſtirpat. Hæc non frendens, nec caput quaſſans, nec quicquam indecorum judici faciens, cujus tum maxime placidus eſſe debet & in ſtatu vultus, cum magna pronuntiat. Quid opus eſt, inquit Hieronymus, cum velis cædere aliquem, prius tua labia mordere? Quid ſi ille vidiſſet, deſilientem de tribunali proconſulem, & faſces lictori auferentem, [49] & ſua veſtimenta [50] ſcindentem, quia tardius [51] ſcindebantur aliena? Quid opus eſt menſam evertere? quid pocula [52] affligere? quid ſe [53] in columnas impingere? quid capillos evellere? [54] femur pe-

47 *Tecta*] Ut in Sp. Melio, aliiſque factum. *Idem.*

48 *Nomina*] Ut in Manlii Capitolini prænomine, quod poſteri vetiti ferre. *Idem.*

49 *Et ſua veſtimenta ſcindentem*] Nempe perituris ita detractam veſtem, ut vi adhibita dilaniaretur ac ſcinderetur, ex Plutarcho in Publicola, Livio lib. 8. Val. Max. lib. 2. cap. 2. Tacito lib. 10. & aliis aſſerit P. Faber lib. 2 Semeſtr. cap. 10.

50 *Scindentem*] Vi adhibita frangentem, quod ſolet in dolore, aut ira. *Lipſius.*

51 *Scindebantur*] Nempe damnatorum. Iis quippe lictor veſtimenta contemptim & rapide auferebat, lacerabat, & ſic verberabat. Livius 8. *Fabius fidem militum implorans, lacerantibus veſtem lictoribus, ad triarios ſe recepit.* Valerius de eadem re: *Rutilianum ſciſſa veſte, ſpoliatoque corpore.* Tacitus: *Protractum e tentorio, ſciſſa veſte, verberant.* Idem.

52 *Affligere*] In terram jacere, ac frangere. *Idem.*

53 *In columnas*] Hoc quoque iratorum, & indecore ſe gerentium: ut Capitolinus de Maximino: *Jaciebat ſe in parietes, nonnunquam terra ſe proſternebat.* Item: *Incurrere in parietes, veſtem ſcindere videbatur.* Suetonius de Auguſto, in clade Variana: *Adeo namque conſternatum ferunt, ut caput interdum foribus illideret.* Idem.

54 *Femur*] Item in indignatione. Cicero in Bruto: *Non frons percuſſa,*

pectuſque percutere? Quantam iram putas, quæ quia non tam cito in alium quam vult, erumpit, in ſe revertitur? Tenetur itaque à proximis, & rogatur, ut ipſe ſibi placetur: quorum nihil facit, quiſquis vacuus ira; meritam cuique pœnam injungit. Dimittit ſæpe eum, cujus peccatum deprehendit; ſi pœnitentia facti ſpem bonam pollicetur; ſi intelligit, non ex alto venire nequitiam, ſed [55] ſummo, quod aiunt, animo inhærere. Dabit impunitatem, nec accipientibus nocituram, nec dantibus. Nonnunquam magna ſcelera levius, quam minora compeſcet: ſi illa lapſu, non crudelitate commiſſa ſunt; his ineſt latens & operta, & inveterata calliditas. [56] Idem delictum in duobus non eodem malo afficiet, ſi alter per negligentiam admiſit, alter curavit ut nocens eſſet. Hoc ſemper [57] in omni animadverſione ſervabit, ut ſciat, alteram adhiberi, ut emendet malos: alteram, ut tollat. In utroque non

præ-

non femur. Fabius inter geſtus oratonos recenſet. *Lipſius.*

55 *Summo animo*] In extrema quaſi ejus cute. non inſedit, aut penetravit. *Idem.*

56 *Idem delictum in duobus non eodem modo adficiet*] Ipſum afficiet aut movebit. Quidam tamen libri, *malo afficiet*: quod eſſet, pœna & damno, Comicorum ſermone. *Idem.* Si mavis ita, non capies cum Lipſio, ipſum adficiet aut movebit, ſed ipſe non eodem modo ſeu genere pœnæ adficiet. Conſ. ad Polybium c. 36. *eos qui parum mœſti fuerant, crudeliſſima adficiebat animadverſione.* Curtius l. 5. *quos Perſæ vario ſuppliciorum modo adfecerant.* At ſi potior eſt Col. Brux. & Sec. & veterum edd. lectio, *non eodem malo adficiet*; non eſt Comicorum ſermo tantum, ut frigide vir doctus, ſed etiam Livii lib. 2. cum patricii tribunum plebis domi ſuæ interfeciſſent, *malo*, aiebant, *domandam eſſe tribunitiam poteſtatem.* Ipſiuſque Senecæ epiſt. 47. *magno malo ulla voce interpellatum ſilentium luitur.* De benef. 6, 37. *ſatius erat duos iniquo malo adfici quam omnes publico.* Agamemnone: *Sed agere domita fœminam diſces malo.* Immo Ciceronis, in Verrem lib. 2. *civitates imperio, metu, vi, malo adducta.* Lib. 3. *tu, niſi malo coactus, recte facere neſcis?* Et rurſus: *vi, malo, plagis adductus eſt, ut frumenti daret, non quantum haberet, ſed quantum cogeretur.* Phædrus: *Malo adficietur, ſi quis quartam tetigerit.* Gronovius.

57 *In omni*] E Platone hæc ſumpta, 9 de Legib. Οὐ γὰρ ἐπὶ κακῷ δίκη γίγνεται οὐδεμία, γιγνομένη κατὰ νόμον. δυοῖν δὲ θάτερον ἀπεργάζεται σχεδὸν, ἢ γὰρ βελτίονα ἢ μοχθηρότερον ἧττον ἐξειργάσατο τὸν τὴν δίκην παρασχόντα· *Non enim mali inferendi cauſſa ſupplicium ullum eſt, quod leges quidem inſtituerunt, ſed è duobus alterum efficit, vel meliorem, vel minus pravum eum, qui pœnas dedit.* Addit & de morte deinde, in deſperatis & inſanabilibus: δίκη δὲ τούτοις θάνατος, ἐλάχιστον τῶν κακῶν· *Pœna talibus mors eſto, minimum malorum.* Lipſius.

59 Ut

præterita, ſed futura intuebitur. Nam, [58] ut Plato ait, Nemo prudens punit, quia peccatum eſt, ſed ne peccetur. Revocari enim præterita non poſſunt: futura prohibentur. & quos volet nequitiæ male cedentis exempla fieri, palam occidet: [59] non tantum ut pereant ipſi, ſed ut alios pereundo deterreant. Hæc cui expendenda, æſtimandaque ſunt; vides quam debeat omni perturbatione liber accedere ad rem ſumma diligentia tractandam, poteſtatem vitæ necisque. Male irato ferrum committitur. Ne illud quidem judicandum eſt, aliquid iram ad magnitudinem animi conferre. Non eſt enim illa magnitudo; tumor eſt: nec corporibus copia vitioſi humoris intenſis, morbus incrementum eſt, ſed peſtilens abundantia. Omnes quos væcors animus ſupra cogitationes extollit humanas, altum quiddam & ſublime ſpirare ſe credunt: cæterum nihil ſolidi ſubeſt, ſed in ruinam prona ſunt, quæ ſine fundamentis crevere. Non habet ira cui inſiſtat. non ex firmo manſuroque oritur, ſed ventoſa & inanis eſt: tantumque abeſt à magnitudine animi, quantum à fortitudine audacia, à fiducia inſolentia, ab auſteritate [60] triſtitia, à ſeveritate crudelitas. Multum, inquam, intereſt inter ſublimem animum, & ſuperbum. Iracundia nihil amplum decorumque molitur. Contra, mihi videtur [61] veternoſi & infelicis animi,

58 *Ut Plato ait*] Ipſa hæc verba & ſententiam Lactantius uſurpat, *de ira Dei*, cap. 18. Adſpicit autem certo ad Platonis hunc locum, è libro 11. de Legibus: Δίκην δὲ ἕκαστος ἑκάστῳ τῷ κακουργήματι σωφρονιστοῦ ἕνεκα ξυνεπομένην προσεκτισάτω. Et paullo poſt: Οὐχ ἕνεκα τοῦ κακουργῆσαι διδοὺς τὴν δίκην (οὐ γὰρ τὸ γεγονὸς ἀγένητον ἔσται ποτέ) τοῦ δ' εἰς τὸν αὖθις ἕνεκα χρόνον ἢ τὸ παράπαν μισῆσαι τὴν ἀδικίαν αὐτόν τε καὶ τοὺς ἰδόντας αὐτὸν δικαιούμενον, ἢ λωφῆσαι μέρη πολλὰ τῆς τοιαύτης ξυμφορᾶς· *Pœnam cuique maleficio, quiſque luat, & ſciat emendationis gratia adhærere.* Et mox: *Non enim perpetrati mali cauſſa pœnas dat (quippe factum infectum neutiquam reddetur): ſed ut in futurum tempus & ille ipſe qui deliquit, & ii qui pœnas dantem ſpectarunt, in totum injuſtitiam oderint; aut certe leventur minuanturque mali hujus partes.* Hæc Senecam in mente habere, verba conſequentia docent, *Revocari enim præterita non poſſunt*: quæ ipſa hic in Platone. *Lipſius.*

59 *Non tantum*] Fortaſſe, *non tam.* Idem.

60 *Triſtitia*] Sic appellat tetricum illud & aſperum in vultu geſtuque. Vide Nonium. *Idem.*

61 *Veternoſi*] Alias, *ventoſi*: ſed illud fideliores libri habent. Veternoſi

mi, imbecillitatis ſibi conſcii, ſæpe indoleſcere. Ut exulcerata & ægra corpora, ad tactus leviſſimos gemunt; ita muliebre maxime & puerile vitium eſt. At incidit & in viros. nam viris quoque puerilia ac muliebria ingenia ſunt. Quid ergo? non aliquæ voces ab iratis emittuntur, quæ magno emiſſæ videantur animo, veram ignorantibus magnitudinem? qualis illa dira & abominanda: Oderint, dum metuant. [62] Sullano ſcias ſæculo ſcriptam. Neſcio utrum ſibi pejus optaverit, ut odio eſſet, an ut timori. Oderint. Occurrit illi, futurum, ut execrentur, inſidientur, opprimant. Quid adjicit? Dii illi male faciant, adeo reperit dignum odio remedium. Oderint. Quid? dum pareant? non. Dum probent? non. Quid ergo? dum timeant. Sic [63] nec amari quidem vellem. Magno hoc dictum ſpiritu putas? falleris. nec enim magnitudo iſta eſt, ſed immanitas. Non eſt quod credas iraſcentium verbis: quorum ſtrepitus magni, minaces ſunt, intus mens pavidiſſima. Non eſt quod exiſtimes verum eſſe, quod apud diſertiſſimum virum Livium dicitur, Vir ingenii magni [64] magis quam boni. Non poteſt illud ſeparari: [65] aut & bonum erit, aut nec magnum. quia magnitudinem animi inconcuſſam intelligo, & introrſus ſolidam, ab imo parem firmamque: qualis ineſſe malis ingeniis non poteſt. Terribilia enim eſſe, & tumultuoſa, & exitioſa poſſunt: magnitudinem qui-

igitur, vieti, vetuſtate aut veterno ægri. De ipſa re, vide lib. 2. c. 19. *Lipſius.*

62 *Sullano ſæculo*] A quo autem ſcriptam? Cicero aliquoties ipſa verba citat, auctorem non laudat. Vidi qui Ennio tribueret: ſed ſane vetuſtior ille ſæculo Sullano. Puto Attii eſſe, qui ſub hoc ævum vixit, & *Atreum* Tragœdiam dedit. Ab eo autem hæc pronunciata, Cicero oſtendit 1 de Offic. *Ut ſi Æacus aut Minos dicerent, Oderint dum metuant, indecorum videretur, quod eos fuiſſe juſtos accepimus: at Atreo dicente, plauſus excitantur.* Idem.

63 *Nec amari*] Cum metu comite. *Idem.*

64 *Magis*] Ea vocula ſcripto meo abeſt. & certum, veteres ſæpe omiſiſſe, & intellectam voluiſſe. In noſtro Seneca vel viginti exempla. *Idem.*

65 *Aut magnum & bonum erit*] Primus Lipſius ita edidit ex ſcripto, ut reor, codice. Sed elegantior longe videtur vetus lectio, quæ in libris noſtris & omnibus priſcis editionibus exſtat: *aut & bonum erit, aut nec magnum.* Rubenius.

66 *Ob-*

quidem, cujus firmamentum roburque bonitas eſt, non habebunt. ceterum ſermone, conatu, & omni extra paratu facient magnitudinis fidem. Eloquentur aliquid, quod tu magni putes: ſicut C. Cæſar, qui iratus cœlo quod [66] obſtreperet pantomimis, quos imitabatur ſtudioſius quam ſpectabat, quodque [67] comeſſatio ſua fulminibus terreretur, prorſus [68] parum certis, [69] ad pugnam vocavit Jovem, & quidem ſine [70] miſſione, Homericum illum exclamans verſum, ἤ μ' ἀνάειρ', ἢ ἐγώ σε. Quanta dementia fuit? putavit, aut ſibi noceri ne à Jove quidem poſſe, aut ſe nocere etiam Jovi poſſe. Non puto parum momenti hanc ejus vocem ad incitandas conjuratorum mentes addidiſſe. ultimæ enim patientiæ viſum eſt, eum ferre, qui Jovem non ferret. Nihil ergo in ira, ne cum videtur quidem vehemens, deos hominesque deſpiciens, magnum, nihil nobile eſt: aut ſi videtur alicui magnum animum ira producere, videatur & luxuria. Ebore [71] ſuſtineri vult, purpura veſtiri, [72] auro tegi, terras [73] transferre, maria [74] concludere, flumina [75] præcipitare, nemora [76] ſuſpendere. Videatur & avaritia magni animi. acervis auri argentique incubat, &

66 *Obſtreperet*] Tonaret. *Lipſius.*

67 *Comeſſatio*] Haud muto, ſuggero tamen, nec male *Commiſſio* lectum iri. Nam de ſpectaculis & Pantomimis agitur: ac ſæpe iſta vox in alteram mutavit. *Idem.*

68 *Parum certis*] Quia ipſum illud ſceleſtum caput non tangerent. *Idem.*

69 *Ad pugnam*] Dio Caſſius ſcribit, *eum machinam excogitaſſe, qua tonitribus obſtreperet, ac contra fulmina fulminaret: ac quoties ea decidiſſent, lapidem viciſſim ejaculabatur, & in calum emittebat, cum voce,* quæ hic ſequitur. *Idem.*

70 *Miſſione*] Ita alii: & Muretus ad gladiatores refert, quaſi vellet *pugnam hanc non habere miſſionem:* id eſt, ut alter eorum caderet. Acute. & omnino firmat ipſe Homericus verſus, *Tolle me, aut ego te:* quamquam alia paullo ſententia pronunciatur ab Aiace ad Ulyſſem, Iliad. ψ. v. 724. Vide. Meus tamen codex, *ſine omiſſione:* recte, ſi refers ad vocem ipſam dictumque aſſidue iteratum. *Idem.*

71 *Suſtineri*] In lectis, ſellis, vehiculis, an & in pavimento tali? *Idem.*

72 *Auro tegi*] In lacunaribus, atque etiam tectis. *Idem.*

73 *Transferre*] E montibus plana, è planis montes facere. Item, ubi terræ fuerant, avectis iis tranſlatiſque, maria inducere. *Idem.*

74 *Concludere*] Ad piſcinas. *Idem.*

75 *Præcipitare*] Alibi ſiſtere, & ex alto dein demittere, ut ſtrepitum murmurque gratum redderent. *Idem.*

76 *Suſpendere*] In ædium tectis: ubi jam viridaria diſponebant. Vide Epiſt. 122. *Idem.*

& [77] provinciarum nominibus agros colit, & [78] ſub ſingulis villicis latiores habet fines, quam quos Conſules ſortiebantur. Videatur & libido magni animi. tranſnatat freta, puerorum greges caſtrat, [79] ſub gladium mariti venit uxor, morte contempta. Videatur & ambitio magni animi. non eſt contenta honoribus annuis: ſi fieri poteſt, [80] uno nomine occupare faſtos vult, per omnem orbem [81] titulos diſponere. Omnia iſta non refert, in quantum procedant, extendantque ſe: anguſta ſunt, miſera, depreſſa. Sola ſublimis & excelſa virtus eſt: nec quicquam magnum eſt, niſi quod ſimul & placidum.

L I-

77 *Provinciarum*] Id eſt, agros tam latos fineſque habet, ut prædia ejus, provinciæ ſint. Vel ita varie ſparſos, ut provinciatim poſſideat; & nominibus ita Provinciarum, Villas ſuas diſtinguat. Nam ſequitur de *latis finibus*, *ſub ſingulis Villicis*. Vide *Admiranda* noſtra lib. 2. cap. 15. *Idem.*

78 *Sub ſingulis villicis*] Quo faciunt belle iſta ex Controverſia 5. lib. 5. *Arata quondam populis rura, ſingulorum ergaſtulorum ſunt; latiuſque nunc villici, quam olim Reges imperant.* Adde ſis *Admiranda* noſtra, 2. cap. 15. *Idem.*

79 *Sub gladium*] Ita inſanit libidine uxor, ut mariti gladium contemnat, & excipiat deprehenſa. *Idem.*

80 *Uno nomine*] Ut ſingulis annis Conſulatus aut magiſtratus gerat, nec locum aliis relinquat. Plinius, de Domitiano: *Qui continuis Conſulatibus fecerat longum quemdam & ſine diſcrimine annum.* Idem.

81 *Titulos*] Statuas, inſcriptioneſque. *Idem.*

1 Cap.

LIBER SECUNDUS.

ARGUMENTUM ET ORDO.

DVas partes habet. prior, Quæſtiunculas de Ira; altera, adverſus hanc Remedia. Prior quæſtio, An ira à ſolo impetu ſit? negat, & animum judiciumque mox accedere. Itaque rationem audit, & coërceri poteſt: non futurum, ſi ab illo ſolo, & natura, eſſet. Diſcriminat obiter Stoicè Motus, & Affectus. Hæc uſque ad Cap. I V. *incluſum. Quæſtio deinde altera, An crudelitas & ſævitia ſit ab Ira? negat, & alium Affectum eſſe: initium tamen aut alimentum à crebra Ira ſæpe habere. Cap. deinde* VI, *An vir bonus peccatis aut peccantibus iraſcatur? abnuit, & toto affectu iſto liberat ſapientem, uſque ad Cap.* XI. *Ab eo quærit, An utilis ſit ira, quia à Contemptu vindicat, & malos terret? Non admittit, & timeri fatetur: quod non eſt bonum aut optabile bono. Nam & feræ, & morbi timentur. Hæc ad Cap.* XIII. *In eo fatetur, ſimulari à ſapiente Iram poſſe, non tamen uſurpari. Neque ſimplicis aut generoſi eam animi eſſe, quia liberæ & indomitæ gentes habent: imo ferocis, & à doctrina aut ratione inculti. Denique Cap.* XVIII. *utiliter ad Remedia Iræ tranſit. Duo ea porrigit, Ne iraſcamur: & Ne in ira peccemus. Ne incidamus, Educatio talis & talis juvat: deinde pugna contra primas Iræ cauſſas, & advocatione ſemper ac tempore uti. Tum Suſpiciones pellendæ; Luxus vitandus. Tum rebus ſine ſenſu, hominibus exiguo ſenſu, iis quæ natura, vel bono noſtro fiunt, non iraſci. Culpas noſtras videre & agnoſcere, æquiores ita alienis futuros. Non temere credere; & credita, examinare ab animo facientis. Præcipue Faſtus ponendus, & æſtimatio ſui; quæ iracundos & vindices facit. Pati potius, aut diſſimulare;*

mulare: & à fœdo affectu abſtinere, cujus deformitas in animo ac vultu expreſſa. Hæc utilia: legantur, imbibantur.

Caput I.

PRimus Liber, Novate, [1] benigniorem habuit materiam. facilis enim in proclivia vitiorum decurſus eſt. nunc ad exiliora veniendum eſt. Quærimus enim, utrum ira judicio, an impetu incipiat: id eſt, utrum ſua ſponte moveatur, an quemadmodum pleraque, quæ intra nos inſciis nobis oriuntur. Debet autem in hæc ſe demittere diſputatio, ut ad illa quoque altiora poſſit exſurgere. Nam & in corpore noſtro oſſa, nervique & articuli, firmamenta totius, & vitalia, minime ſpecioſa viſu, prius ordinantur: deinde hæc, ex quibus omnis in faciem aſpectumque decor eſt: poſt hæc omnia, qui maxime oculos rapit color, ultimus perfecto jam corpore affunditur. Iram quin [2] ſpecies oblata injuriæ moveat, non eſt dubium: ſed utrum ſpeciem ipſam ſtatim ſequatur, & non accedente animo excurrat, an illo aſſentiente moveatur, quærimus. Nobis placet, nil ipſam per ſe audere, ſed animo approbante. Nam ſpeciem capere acceptæ injuriæ, & ultionem ejus concupiſcere, & utrumque conjungere, nec lædi ſe debuiſſe, & vindicari debere, non eſt ejus impetus, qui ſine voluntate noſtra concitatur. [3] Ille ſimplex eſt: hic compoſitus, & plura continens. Intellexit aliquid, indignatus eſt, damnavit, ulciſcitur. hæc non

1 Cap. I. *Benigniorem*] Faciliorem, quæ melius & uberius ſe daret. *Lipſius.*

2 *Species*] Ariſtoteles 5 Ethic. Ἐπὶ φαινομένῃ γὰρ ἀδικίᾳ ἡ ὀργή ἐστιν· *Ob apparentem enim injuriam eſt Ira.* neque neceſſum eſt, veram eſſe. *Idem.*

3 *Ille ſimplex*] Primus ille impetus, & motus. Nam duos eos facit (diſtingue, aut Senecam parum capies hoc & ſequenti Capite, imo dices ſibi adverſari), *Simplicem*, id eſt, cui nondum aſſenſus: & alterum *Compoſitum*, qui cum aſſenſu eſt, & de ultione & pœna (in re propoſita) cum animo agit. *Impetus* autem appellat, Stoica lingua, *Perturbationes.* nam illi definiunt τὸ πάθος, ὁρμὴν πλεονάζουσαν· *Perturbationem, impetum immodicum & abundantem.* Idem.

1 Cap.

non poſſunt fieri, niſi animus eis, quibus tangebatur, aſſenſus eſt.

CAP. II. Quorſus, inquis, hæc quæſtio pertinet? Ut ſciamus, [1] quid ſit ira. Nam ſi invitis nobis naſcitur, nunquam rationi ſuccumbet. Omnes enim motus, qui non voluntate noſtra fiunt, invicti & inevitabiles ſunt: ut horror frigida aſperſis, ad quoſdam [2] tactus aſpernatio, ad pejores nuntios ſubriguntur pili, & rubor ad [3] improba verba ſuffunditur, ſequiturque [4] vertigo prærupta cernentes. Quorum quia nihil in noſtra poteſtate eſt, nulla, quo minus fiant, ratio perſuadet: Ira præceptis fugatur. Eſt enim voluntarium animi vitium, non ex his quæ conditione quadam humanæ ſortis eveniunt; ideoque etiam ſapientiſſimis accidunt. Inter quæ & [5] primus ille ictus animi ponendus eſt, qui nos poſt opinionem injuriæ movet. Hic ſubit etiam inter ludicra ſcenæ ſpectacula, & lectiones rerum vetuſtarum. ſæpe Clodio Ciceronem expellenti, & Antonio occidenti, videmur iraſci. Quis non contra Marii arma, & contra Sullæ proſcriptionem concitatur? Quis non Theodoto, & Achillæ, & ipſi [6] puero, [7] non puerile auſo facinus, infeſtus eſt? Cantus nos nonnunquam & concitata modulatio inſtigat: [8] Martius quoque ille tubarum ſonus movet

1 CAP. II. *Quid ſit*] Muretus vellet. *Quid poſſit ira.* neque enim definitio ejus hic quæritur (priore libro factum) ſed de vi agitur, & quid jam in occupato animo poſſit. Aliter puto. & contextus me docet, quæri & præmitti hæc minuta, ut ſerio intellegamus *Quid ſit ira?* id eſt, naturam ejus omnem & formam norimus; initia, progreſſus; & quomodo ſedari tollique poſſit. *Lipſius.*

2 *Ictus*] An cum minatur aliquis ferire, quod caput & corpus ſubducimus? An verius legi, *tactus*, cum libris? & aſpernatio in iis eſt, ut cum latera aut alæ titillantur: ſive magis, in ulcere aut vulnere, cui manum admoves. *Idem.*

3 *Improba*] Impudica, aut impudentia. *Idem.*

4 *Vertigo*] Seneca epiſt. 57. *Quædam ſunt, quæ nulla virtus effugere poteſt. Itaque & vultum adducet ad triſtitiam, & inhorreſcet ad ſubita, & caligabit ſi vaſtam altitudinem, in crepidine ejus conſtitutus, deſpexerit.* Idem.

5 *Primus ille ictus*] Sive primus ille motus. quem licet *Cogitationis motum* appellare; alterum *Aſſenſus.* Vide Manuduct. 3. Diſſert. 7. *Idem.*

6 *Puero*] Ptolemæo regi Ægypti. *Idem.*

7 *Non puerile*] Mortem magni Pompeii, duobus illis conſultoribus. *Idem.*

8 *Martius ille*] Claſſicum. *Idem.*

9 *Ad*

movet mentes, & atrox pictura, & juſtiſſimorum ſupplieiorum triſtis aſpectus. Inde eſt quod arridemus ridentibus, & contriſtat nos turba mœrentium, & effervescimus [9] ad aliena certamina: quæ non ſunt iræ, non magis quam triſtitia eſt, quæ ad conſpectum [10] mimici naufragii contrahit frontem: non magis quam timor, qui Hannibale [11] poſt Cannas mœnia circumſidente, lectoris percutit animum: ſed omnia iſta motus ſunt animorum moveri nolentium, nec affectus, ſed principia præludentia affectibus. Sic enim militaris viri, in media pace jam [12] togati aures tuba ſuſcitat, equoſque caſtrenſes erigit crepitus armorum. Alexandrum aiunt, [13] Xenophanto canente, manum ad arma miſiſſe.

Cap. III. Nihil ex his quæ animum fortuitu impellunt, affectus vocari debet. iſta, ut ita dicam, patitur magis animus, quam facit. Ergo affectus eſt, non ad oblatas rerum ſpecies moveri, ſed permittere ſe illis: & hunc [1] fortuitum motum perſequi. Nam ſi quis pallorem, & lacrimas procidentes, & irritationem humoris obſcœni, altumve ſuſpirium, & oculos ſubito acriores, aut quid his ſimile, indicium affectus, animique ſignum putat, fallitur, nec intelligit, hos corporis eſſe pulſus. Itaque & fortiſſimus plerumque vir, dum armatur, expalluit: & ſigno pugnæ dato, ferociſſimo militi paululum genua tremuerunt: &

magno

9 *Ad aliena*] Cum currentes pugnanteſve alios, in Circo aut Amphitheatro videmus. Inde ſponſiones apud Romanos, cum huic aut illi parti faverent; rixæ, pugnæ. *Lipſius.*

10 *Inimici naufragi*] Quem cum juvet perire, tamen ipſe rei turbidæ aſpectus turbat. At non vera ea triſtitia eſt. Neque tamen aſperner Gruteri acutam conjecturam, *mimici naufragii.* Nam & incendia, & ruinas, & naufragia ludebant in ſcænis. *Idem.*

11 *Poſt Cannas*] Non ſtatim. imo ſi feciſſet, Roma defeciſſet. Sed hoc evenit in obſidione Capuæ quinque poſt annis. Itaque caute lege. *Idem.*

12 *Togati*] Non ultra *ſagati*: & per veſtem notat jam emeritum & militia miſſum. *Idem.*

13 *Xenophanto canente*] Dorium & bellicum. Diogenes autem hic ſcite, *Meliorem eum ſibi Muſicum fore, ſi cantus caneret, quibus Alexander ardens & furens reprimeretur.* Idem.

1 Cap. III. *Fortuitum*] Ita loquitur & appellat, quod non conſilio & propoſito venit. Alioqui fortunæ nullum, ſed naturæ hic opus. Fortuitum igitur, id eſt temerarium, inexſpectatum. *Idem.*

2 *Ari*

magno imperatori, antequam inter ſe acies [2] arietarent, cor exiluit: & oratori eloquentiſſimo, dum ad dicendum componitur, [3] ſumma riguerunt. Ira non moveri tantum, ſed excurrere debet. eſt enim impetus. nunquam autem [4] impetus ſine aſſenſu mentis eſt: neque enim fieri poteſt, ut de ultione & pœna agatur, animo neſciente. Putavit ſe aliquis læſum, voluit ulciſci: diſſuadente aliqua cauſſa, ſtatim reſedit. Hanc, iram non voco, ſed motum animi, rationi parentem. Illa eſt ira, quæ rationem tranſilit, quæ ſecum rapit. Ergo illa prima agitatio animi, quam ſpecies injuriæ incuſſit, non magis ira eſt, quam ipſa injuriæ ſpecies; ſed ille ſequens impetus, qui ſpeciem injuriæ non tantum accepit, ſed approbavit. Ira eſt concitatio animi, ad ultionem voluntate [5] & judicio pergentis. Nunquid dubium eſt, quin timor [6] fugam habeat, ira impetum? Vide ergo, an putes aliquid ſine aſſenſu mentis aut peti poſſe, aut caveri.

CAP. IV. Et ut ſcias, quemadmodum [1] incipiant affectus, aut creſcant, aut efferantur, eſt primus motus non voluntarius quaſi præparatio affectus, & quædam commutatio. alter cum voluntate non contumaci, tanquam oporteat me vindicari, cum læſus ſim: aut oporteat hunc pœnas

2 *Arietarent*] Verbum, quo uti amat, id eſt, concurrerent, cum impetu & incurſu coïrent. *Lipſius.*

3 *Summa*] Extremæ partes: manus, pedes, labia. *Idem.*

4 *Impetus ſine*] Imo tuipſe impetum à conſilio diſtinxiſti, initio libri. Sed intellegit hic *impetum compoſitum*, de quo dixi: & fruſtra verba alii conſumunt. Habent & feræ impetus, ſed ſimplices, & quos ſemper (quantum in ipſis eſt) ſequuntur. Senecam attente jam nunc lege & adjunge, nihil tenebroſum. *Idem.*

5 *Et judicio.*] Hic quoque eſt qui argutetur. quomodo judicio Ira, inquit, ſi extra ſe eſt? ſi nihil ei cum ſanitate commune? Reſpondeo, Judicio, ſed depravato: judicio, quod contra impetum initio libri Seneca oppoſuit, id eſt deliberatione & aſſenſu. *Idem.*

6 *Fugam*] Puto rectum, etſi ſcripti plerique *finem*. Sed ea mens, timorem vitare & fugere; iram contra, petere & ſequi, nempe ultionem. E ſequenti linea clarum: ubi *Peti* ad *Iram*; *Caveri* ad *Timorem* aptat. *Idem.*

1 CAP. IV. *Incipiant*] Pulchra hæc, & uſui notanda, de triplici diſcrimine in Affectibus; qui gradatim naſcuntur, adoleſcunt, matureſcunt. Vide Manud. 3. Diſſ. 7. *Idem.*

2 *Oſci-*

nas dare, cum ſcelus fecerit. tertius motus eſt jam impotens, qui non, ſi oportet, ulciſci vult: ſed utique, qui rationem evicit. Primum illum animi ictum effugere ratione non poſſumus: ſicut ne illa quidem, quæ diximus accidere corporibus, ne nos [2] oſcitatio aliena ſollicitet, ne oculi ad intentationem ſubitam digitorum [3] comprimantur. Iſta non poteſt ratio vincere: conſuetudo fortaſſe, & aſſidua obſervatio extenuat. Alter ille motus, qui judicio naſcitur, judicio tollitur.

CAP. V. [1] Illud etiamnum quærendum eſt. Hi qui vulgo ſæviunt, & ſanguine humano gaudent, an iraſcantur, cum eos occidunt à quibus nec acceperunt injuriam, nec accepiſſe ſe exiſtimant: qualis fuit [2] Apollodorus, aut Pha-

2 *Oſcitatio*] Nam ſympathia occulta, oſcitamus ad vilum oſcitantem. *Lipſius.*

3 *Comprimantur*] Conniveant. quod tanti eſt, ut Plinius notet inter omnes gladiatores Caligulæ, non niſi duos fuiſſe, qui hoc eviciſlent, ut oculis inconnivis eſſent, lib. 11. cap. 37. *Idem.*

1 CAP. V. *Illud etiamnum*] Ruinam & hiatum hic agnoſco. nam ubi de *tertio motu*, quod propoſuerat? Neque item quæſtio aut res cohæret apte. *Idem.*

2 *Apollodorus*] Lib. 7 de Benef. cap. 19. hos item duos conjungit, ut eximios in ſævitie & cæde: *Quid*, inquit, *ſi non tantum malus factus eſt, ſed ferus, ſed immanis, qualis Apollodorus aut Phalaris?* Et Phalaris quidem notus eſt; minus alter, niſi quod Plutarchus Suidaſque inter tyrannos nominant, ſed nominant tantum. Eſtne ille, quem *Caſſandreæ tyrannum* fuiſſe Pauſanias in Meſſenicis prodit? Eſtne item, cujus mortem tragicam & condignam vita, Plutarchus *de tarda Dei vindicta* tangit & indicat? Verba: Οἷον φασὶν Ἀπολλόδωρόν ποτε κατὰ τοὺς ὕπνους ὁρᾶν ἐκδερόμενον ἑαυτὸν ὑπὸ Σκυθῶν, εἶτα καθεψόμενον. τὴν δὲ καρδίαν ἐκ τοῦ λέβητος ὑποφθεγγομένην καὶ λέγουσαν, Ἐγώ σοι τούτων αἰτία. καὶ πάλιν τὰς θυγατέρας διαπύρους καὶ φλεγομένας τοῖς σώμασι κύκλῳ περὶ αὐτὸν περιτρεχούσας. *Sicut aiunt Apollodorum aliquando per ſomnium vidiſſe, ſeipſum excoriari à Scythis, deinde elixari. Cor autem è lebete vocem emittere ac dicere, Ego horum tibi cauſſa ſum. Item & filias flagrantibus corporibus in orbem circa ipſum currere.* Sane animus mihi quoque loquitur, hunc noſtrum tyrannum eſſe. Sed quomodo *à Scythis* excoriatus? quid eis rei in Græcia? aut ſi apud Scythas iſte; unde ea res Græcis ſic innotuit? Puto ſcribendum ὑπὸ σκυτέων *à coriariis, à cerdonibus.* & ii vero ſolent pelles detrahere. Ceterum *Caſſandrea*, Macedoniæ an Thraciæ urbs eſt: quæ ante *Potidea.* Idem. Jungit hos etiam Cicero de natura deorum lib. 3. Themiſtius orat. 9. & alii. Eundem puto, quem Caſſandreæ tyrannum fuiſſe Pauſanias prodit in Meſſenicis. Horrendum ejus ſomninm narrat Plutarchus de ſera Dei vindicta: Οἷον φασὶν Ἀπολλόδωρόν ποτε κατὰ τοὺς ὕπνους ὁρᾶν ἐκδερόμενον ἑαυτὸν ὑπὸ Σκυθῶν. Ubi Lipſius reſcribit, ὑπὸ σκυτέων. quem non audio. Scythæ enim detrahendi cutem periti artifices olim habiti: unde & victum Marſyam à Scytha quodam excoria-

Phalaris. Hæc non eſt ira: feritas eſt. non enim quia accepit injuriam, nocet: ſed parata eſt, dum noceat, [3] velle accipere. nec illi verbera lacerationeſque in ultionem petuntur, ſed in voluptatem. Quid ergo? Origo hujus mali ab ira eſt: quæ ubi frequenti exercitatione & ſatietate in oblivionem clementiæ venit, & omne fœdus humanum ejecit animo, noviſſime in crudelitatem tranſit. Rident itaque, gaudentque, & voluptate multa perfruuntur, plurimumque ab iratorum vultu abſunt, [4] per otium ſævi. Hannibalem aiunt dixiſſe, cum foſſam ſanguine humano plenam vidiſſet: O formoſum ſpectaculum! Quanto pulchrius illi viſum eſſet, ſi flumen aliquod lacumque compleſſet? Quid mirum, ſi hoc maxime ſpectaculo caperis innatus ſanguini, & [5] ab infante cædibus admotus? ſequetur te fortuna crudelitatis tuæ [6] per viginti annos ſecunda; dabitque oculis tuis gratum ubique ſpectaculum. videbis iſtud & circa Traſimenum, & circa Cannas, & noviſſime circa [7] Carthaginem tuam. [8] Voleſus nuper ſub divo Auguſto proconſul Aſiæ, cum trecentos una die ſecuri percuſſiſſet, incedens inter cadavera vultu ſuperbo, quaſi magnificum quiddam conſpiciendumque feciſſet, Græce proclamavit: [9] O rem regiam! Quid hic rex feciſſet?

Non

cotiatum fabulantur juſſu Apollinis. Higinus: *Itaque Apollo victum Marſyam ad arborem religatum Scytha tradidit, qui eum membratim ſeparavit.* Nec id commentum unius Higini eſt, natum ex ignorantia Græcæ linguæ, ut exiſtimat Salmaſius ad Solinum. Nam Philoſtratus junior etiam deſcribit imaginem Marſyæ cum Barbaro ad carnificinam ſe parante. Et Romæ in hortis Mediceis hodieque ſuperſunt ſtatuæ marmoreæ Marſyæ alligati, & Scythæ novaculam acuentis. *Rubenius.*

3 *Velle*] Scribam, *vel accipere.* Idem.

4 *Per otium*] Quieti ipſi, & ſine motu: imo & per delicias ſævi. *Lipſius.*

5 *Ab infante*] Qua forma item Latini, *à puero.* Porro Annibal novem annos natus patri, ut comes in Hiſpaniam eſſet, ultionem de Romanis ad aram juraverat. Non ergo prorſus *infans.* Idem.

6 *Per viginti*] Partim in Hiſpania, maxime in Italia, res gerentem. In iſta per annos 17. *Idem.*

7 *Carthaginem*] Ubi tu victus. *Idem.*

8 *Voleſus*] Eſſe Voleſum Meſſallam, de quo Tacitus 3 Annal. & qui ſub Auguſto Proconſul Aſiæ fuit, dixi ad Tacitum. è quo colligas, damnatum ab Auguſto. *Idem.*

9 *O rem regiam*] *Ὦ πρᾶγμα βασιλικόν.* Idem.

1 Cap.

Non fuit hæc ira, ſed majus malum, & inſanabile.

Cap. VI. [1] Virtus, inquit, ut honeſtis rebus propitia eſt, ita turpibus irata eſſe debet. Quid ſi dicatur, virtutem & humilem & magnam eſſe debere? at qui hæc dicit, [2] illam extolli vult, & deprimi. quoniam lætitia, ob recte factum, clara magnificaque eſt; ira, ob alienum peccatum, ſordida & anguſti pectoris eſt: nec unquam committet virtus, ut vitia, dum compeſcit, imitetur. ipſam iram caſtigandam habet, quæ nihilo melior eſt, ſæpe etiam pejor his delictis quibus iraſcitur. Gaudere lætarique, [3] proprium & naturale virtutis eſt: iraſci non eſt ex dignitate ejus, non magis quam mœrere. Atque iracundiæ triſtitia comes eſt: & in hanc omnis ira vel poſt pœnitentiam, vel poſt [4] repulſam revolvitur. Et ſi ſapientis eſt, peccatis iraſci, magis iraſcetur majoribus, & ſæpe iraſcetur. ſequitur, ut non tantum iratus ſit ſapiens, ſed iracundus. Atqui ſi nec magnam iram, nec frequentem, in animo ſapientis locum habere credimus: quid eſt, quare non ex toto hoc affectu illum liberemus? modus inquam eſſe non poteſt, ſi pro facto cujuſque iraſcendum eſt. Nam aut iniquus erit, ſi æqualiter iraſcetur delictis inæqualibus: aut iracundiſſimus, ſi toties excanduerit, quoties iram ſcelera meruerint. Et quid indignius, quam ſapientis affectum ex aliena pendere nequitia? deſinet ille Socrates poſſe [5] eundem vultum domum referre, quem domo extulerat.

Cap. VII. Atqui ſi iraſci ſapiens debet turpiter factis, & concitari triſtarique ob ſcelera, nihil eſt ærumnoſius ſapiente. omnis illi per iracundiam mœroremque vita tranſibit.

1 Cap. VI. *Virtus, inquit*] Neque hæc cohærere, aut plena eſſe, quivis poſt admonitionem dicet. *Lipſius.*

2 *Illam extolli*] Scripti omnes, *qui illam*. An igitur, *quin illam*: vel *quidni*, cum interrogatione finali? *Idem.*

3 *Proprium*] Nam ſapiens in perpetuo gaudio, & animi tranquillitate. Vide Manud. 3. Diſſ. 5. *Idem.*

4 *Repulſam*] Id eſt, cum ultionem peragere non potuit. Poſt *pœnitentiam* autem triſtitia, cum peregit ſcilicet, & ſanior jam nollet. *Idem.*

5 *Eundem vultum*] Quod in eximiis laudibus viri ejus merito ponunt. Plinius: *Ferunt Socratem clarum ſapientia, eodem ſemper viſum vultu, nec aut hilaro magis aut turbato.* Idem.

1 Cap.

ibit. Quod enim momentum erit, quo non improbanda videat? quoties proceſſerit domo, per ſceleratos illi, avaroſque, & prodigos, & impudentes, & ob iſta felices, incedendum erit: nuſquam oculi ejus flectentur, ut non quod indignentur, inveniant. Deficiet, ſi toties à ſe iram, quoties cauſſa poſcet, exegerit. Hæc [1] tot millia ad forum prima luce properantia, quam turpes lites, [2] quanto turpiores advocatos [3] habent? [4] Alius judicia patris accuſat; [5] quæ mereri ſatius fuit: alius cum matre [6] conſiſtit: alius delator venit ejus criminis, cujus manifeſtior reus eſt. & judex damna-

CAP. VII. 1 *Tot millia*] Obſervare licet ad multitudinem civium, qui Romæ. *Lipſius*.

2 *Quanto turpiores*] Quare turpiores? quia gnari ſcienteſque prava aut injuſta defendunt: quia fidem & vocem venalia in fas & nefas habent. Addo etiam, quia ipſi omni fæce criminum maculoſi. *Idem*.

3 *Habent*] Meus & quidam, *conſciſcunt*: quod admittam. *Idem*.

4 *Alius judicia*] Hæc proba lectio. ſpectat ad filios ingratos & improbos, qui querelam de Teſtamento inofficioſo adverſus patrem inſtituebant. *Judicia* enim appellant, ſupremam illam voluntatem & decreta: cum mens pæne libera ab affectibus, puriter ſolet judicare. Itaque *incorruptum judicem* illum dicit noſter, de Benef. 4. cap. 11. ubi pluſcula hujus rei. Atquin, inquit, ſatius erat decentiuſque, meruiſſe judicia illa, & per benivolentiam & gratiam impetraſſe, quam legibus vindicaſſe. *Idem*.

5 *Quæ mereri ſatius fuit*] Quis dubitet ſatius decentiuſque eſſe mereri & per benevolentiam & gratiam impetrare judicium patris, quam legibus vindicare? Itaque pæne aliquid ſubfrigidi habet hoc membrum. Sed & veteres edd. omnes & complures ſcripti, *ſatis*: alterum quidem unico tantum ex tot ſuis acceptum refert Pincianus. Illud ergo teneamus. Alius, inquit, querela de inofficioſo ſupremum judicium patris, velut iniquum, accuſat: quaſi non ſatis fuerit flagitii tale judicium mereri, niſi hæc mortui quoque traductio accederet. Satis utique fuit quamcumque tandem cauſſam dare patri, ut filium ejuraret, ne nunc nova turpitudine ſe macularet petitor, quæ meritus erat, judicia accuſando, & ita defuncti memoriam violando, ſeque, dum in cauſſas inquiritur, proſtituendo. Lib. 3. de ira, 14. *Ejus rei laudator fuit, cujus nimis erat ſpectatorem fuiſſe.* Epiſt. 96. *qui damnationem pejus effugit quam meruit.* Gronovius.

6 *Conſiſtit*] Forenſe verbum, & dicunt *conſiſtere adverſus aliquem*, aut *cum aliquo*, eum qui congreditur judicio & experitur: ab ipſa re, quia ſtabant. Quinctilianus Declamat. 318. *Quantopere his poſt libertatem ſatisfecerim, videlicet hac contumelia, qua mecum conſiſtunt, atque manifeſtum* t de libertis qui petebant & agebant. Idem Declam. 333. *Uſum loquendi perdidiſſe malueram, quam cum homine optime de me merito jam hic conſiſterem.* Tertullianus ſine alia additione *conſiſtere* dixit, ut in Apolog. cap. 4. de Idololatria, c. 13. & ſæpius. *De hoc primo conſiſtam*, inquit: id eſt, judicio agam, & tecum experiar. *Lipſius*.

 7 *Coro-*

damnaturus quæ fecit, eligitur: & [7] corona pro mala cauſſa, bona patroni voce corrupta. Quid ſingula perſequor? cum videris forum multitudine refertum, & [8] Septa concurſu omnis frequentiæ plena, & illum Circum, in quo maximam ſui partem populus oſtendit: hoc ſcito, iſtic tantundem eſſe vitiorum, quantum hominum. Inter iſtos quos [9] togatos vides, nulla pax eſt: alter in alterius exitium levi compendio ducitur.

CAP. VIII. Nulli niſi ex alterius damno quæſtus eſt: felicem oderunt, infelicem contemnunt: [1] majorem gravantur, minori graves ſunt: diverſis ſtimulantur cupiditatibus: omnia perdita ob levem voluptatem prædamque cupiunt. Non alia quam [2] in ludo gladiatorio vita eſt, cum iiſdem viventium pugnantiumque. Ferarum iſte conventus eſt: niſi quod illæ [3] inter ſe placidæ ſunt, morſuque ſimilium abſtinent, hi mutua laceratione ſatiantur. [4] Hoc uno ab animalibus mutis differunt: quod illa manſueſcunt alentibus, horum rabies [5] ipſos à quibus eſt nutrita, depaſcitur. [6] Nunquam iraſci deſinet ſapiens, ſi ſemel cœperit.

omnia

7 *Corona*] Audientium. *Lipſius.*

8 *Septa*] Tria loca nominat, in quibus frequentia aſſidua populi, *Forum, Septa, Circum.* Duo illa nota: *Septa* autem, alio nomine *Ovilia*, in campo Martio, ubi ſuffragia ferri ſolent. quæ è ligneis M. Agrippa marmorea fecit. Locus amplus, & vacuus: ideoque extra illud comitiale tempus, vagorum aut curioſorum ibi multitudo. Eo magis, quod merces omnifariæ expoſitæ, & pleræque rariores. Martialis libro 9.

In Septis Mamurra diu multumque vagatus,
Hic ubi Roma ſuas aurea vexat opes.
Idem.

9 *Togatos*] Pacis habitu; & ideo tali ingenio ſperes. *Idem.*

CAP. VIII. 1 *Majore*] Vellem, *majorem.* Eſt, gravate & ægre ferunt. *Idem.*

2 *In ludo*] Gladiatores enim una habitant, comedunt: mox pugnant, & mutuo ſeſe cædunt. Vide de his *ludis* Saturnalia noſtra, lib. 1. c. 14. *Idem.*

3 *Inter ſe placida*] Exprobrat Horatius Romanis, civili bello ſe lacerantibus:

Neque hic lupis mos, nec fuit leonibus
Unquam, niſi in diſpar, feris. Idem.

4 *Hoc uno*] Uno? atquin alterum diſcrimen præivit. Legam cum meo libro, *imo.* Idem.

5 *Ipſos à quibus*] Socratis dictum: κακὺς ποιῶν εὖ, θρέψαι λύκυς· *Malis benefaciens, nutris lupos.* Idem.

6 *Numquam iraſci*] Demoſthenis ſimile. qui dictitabat, ὡς πολλάκις ἐμὲν αὐτῷ δέξασθαι τῶν πονηρῶν ἀπολέσθαι, φοβεῖ τὸ μὴ ἐρήμην ἀσεῖν ἐν τῷ δίχως ποιῆσαι τὴν πόλιν· *quod cum ſæpe ei incidiſſet perniciem imprecari malis; veritus eſſet ne eo voto plane deſolatam civitatem redderet.* Idem.

7 Tre-

omnia ſceleribus ac vitiis plena ſunt. plus committitur, quam quod poſſit coërcitione ſanari. Certatur ingenti quodam nequitiæ certamine: major quotidie peccandi cupiditas, minor verecundia eſt. Expulſo melioris æquiorisque reſpectu, quocumque viſum eſt, libido ſe impingit. nec furtiva jam ſcelera ſunt: [7] præter oculos eunt. adeoque in publicum miſſa nequitia eſt, & in omnium pectoribus evaluit, ut innocentia non rara, ſed nulla ſit. Numquid enim ſinguli aut pauci rupere legem? undique, velut [8] ſigno dato, ad fas nefaſque miſcendum coorti ſunt.

——— Non hoſpes ab hoſpite tutus,
Non ſocer à genero. fratrum quoque gratia rara eſt.
Imminet exitio vir conjugis, illa mariti.
Lurida terribiles miſcent aconita novercæ.
Filius ante diem patrios inquirit in annos.

[9] Et quota pars iſta ſcelerum eſt? non deſcripſit caſtra [10] ex una parte contraria, [11] parentum liberorumque ſacramenta diverſa, ſubjectam patriæ [12] civis manu flammam, & agmina infeſtorum equitum ad conquirendas [13] proſcriptorum latebras circumvolitantia, & violatos [14] fontes venenis,

&

7 *Præter oculos*] Id eſt, ante oculos & ora noſtra ſe oſtendunt. Cicero in Verrem: *Præter oculos Lollii hæc omnia ferebant.* Lipſius.

8 *Signo dato*] A Circenſibus, quibus ad currule certamen ſignum mappa Prætor dat: ac tunc, ut ille ait,

——— carceribus ſeſe effudere quadrigæ.

Tertullianus ſimili ſenſu, *Velut mappa miſſa.* Idem.

9 *Et quota*] Juvenalis:

Hæc quota pars ſcelerum, quæ cuſtos Gallicus urbis
Uſque à Lucifero, donec nox occidat, audit? Idem.

10 *Ex una parte*] Id eſt, unius gentis partiſque bina & adverſa caſtra. *Idem.*

11 *Parentum*] Lucanus 7:

——— videre parentes
Frontibus adverſis, fraternaque cominus arma. Idem.

12 *Civis manu*] Ad Sullam. qui primo reditu, cum ſex legionibus irrupit per portam Eſquilinam. *Cumque cives è tectis lapidibus & tegulis repellerent, nec progredi poſſet, clamavit ut ædificia ſuccenderent: ſumptaque ardenti face, primus ipſe flammam ſubjecit.* Plutarchus. *Idem.*

13 *Proſcriptorum*] Ad eundem, & diſcipulos ejus Triumviros. *Idem.*

14 *Fontes venenis*] Florus 2. c. ult. *M. Aquilius Aſiatici belli reliquias confecit, mixtis* (nefas!) *veneno fontibus, ad deditionem quarumdam urbium. qui contra fas deum, moresque majorum, medicaminibus impuris, in id tempus ſacroſancta Romana arma violavit.* Idem.

15 *Ma-*

& peſtilentiam [15] manu factam, & præductam obſeſſis parentibus foſſam, plenos carceres, & incendia totas urbes concremantia, dominationeſque funeſtas, [16] & regnorum publicorumque exitiorum clandeſtina conſilia: & pro gloria habita, quæ quamdiu [17] opprimi poſſunt, ſcelera ſunt: raptus ac ſtupra, & [18] ne os quidem libidini exceptum.

CAP. IX. Adde nunc publica perjuria gentium, & rupta fœdera, & in prædam validioris quicquid [1] non reſiſtebat, abductum; circumſcriptiones, furta, fraudes, [2] infitiationes, quibus [3] trina non ſufficiunt fora. Si tantum iraſci vis ſapientem, quantum ſcelerum indignitas exigit: non iraſcendum illi, ſed [4] inſaniendum eſt. Illud potius cogitabis, non eſſe iraſcendum erroribus. quid enim ſi quis iraſcatur in tenebris parum veſtigia certa ponentibus? quid ſi quis ſurdis, imperia non exaudientibus? quid ſi pueris, quod neglecto diſpectu officiorum, ad luſus & ineptos æqualium jocos ſpectent? quid ſi illis iraſci velis, qui ægrotant, ſeneſcunt, fatigantur? Inter cetera mortalitatis incommoda, & hæc eſt [5] caligo mentium: nec tantum neceſſitas errandi, ſed errorum amor. Ne ſingulis iraſcaris, univerſis ignoſcendum: generi humano venia tribuenda eſt. Si iraſceris juvenibus ſenibuſque, quod peccant: iraſcere

15 *Manu factam*] Fraude item, & venenis aut maleficiis arceſſitam. De hac phraſi Conſol. ad Martiam c. 19. *Lipſius.*

16 *Et regnorum*] Cæſarem atque iſtos tangit, qui regnum moliti, libertatem oppreſſerunt. *Idem.*

17 *Opprimi poſſunt*] Acute. Vult dictum, quod Seneca alius: -- *felix ſcelus, Virtus vocatur.* Catilina ſceleſtus & parricida, quia conatus opprimere patriam, ipſe oppreſſus: Cæſar felix, & pater patriæ, quia perfecit. *Idem.*

18 *Ne os quidem*] Quod dicunt aliter, *nec capiti quidem parcere.* Idem.

CAP. IX. 1 *Non reſiſtebat*] Reſiſtendo non erat. ſine effectu reſiſtebat. *Idem.*

2 *Infitiationes*] Æris accepti, depoſiti aut talium. *Idem.*

3 *Trina*] Nam tribus foris, illo ævo, jus dicebatur. Martialis:

Atque erit in triplici par mihi nemo foro.

Hæc erant: *Romanum, Cæſaris, Auguſti*: quibus & alia poſt adjecta, ut dixi in Admir. lib. 3. *Idem.*

4 *Inſaniendum*] Nam *inſania, flos iræ*, ut ſupra. *Idem.*

5 *Caligo mentium*] Quam utinam agnoſcamus! ſed ut quiſque hodie aliquid legiſſe, vidiſſe, uſu didiciſſe viſus eſt: ſumit animos, & velut in clara luce, aliorum errores ridet. *Idem.*

6 *Exem-*

ſcere infantibus, quod peccaturi ſunt. Num quis iraſcitur pueris, quorum ætas nondum novit rerum diſcrimina? major eſt excuſatio & juſtior, hominem eſſe, quam puerum. Hac conditione nati ſumus, animalia obnoxia non paucioribus animi, quam corporis morbis: non quidem obtuſa nec tarda, ſed acumine noſtro male utentia, alter alteri vitiorum [6] exempla. Quiſque ſequitur priores, male iter ingreſſos. quidni habeant excuſationem, cum publica via erraverint?

Cap. X. In ſingulos ſeveritas imperatoris diſtringitur: at neceſſaria venia eſt, [1] ubi totus deſeruit exercitus. Quid

6 *Exempla*] Nam tradimus & tranſfundimus vitia, & capimus haurimuſque viciſſim. *Lipſius.*

Cap. X. 1 *Ubi totus deſeruit exercitus*] Suppoſitum eſt. ſcripti libri, *deſævit*: meus *delevit*. Credo proxime ad verum: & fuerit *delivit*, neglecta litterula. unde ille ſcriptor *delevit*, cum verum eſſet *deliquit*. De re ipſa, plures tuto peccare, & cum venia; etiam Lucanus, de ipſis militibus, ſcripſit:

-- *Quippe ipſa metus exſolverat audax Turba ſuos. quidquid multis peccatur, inultum eſt.* Idem.

Aliud agebant Gruterus & Lipſius, cum hanc lectionem nihili & ſuppoſititiam vocarent, ſufficerentque alter, *deſcivit*, alter, *deliquit exercitus*. In libris Eraſmi, Pinciani, Obſopæi, nulla varietas: duo vero Pall. plane *deſeruit*. Nec poteſt quidquam melius aut magis è re præſenti reperiri. Verbum *Deſerere*, ſine caſu verbi agentis eleganter poſitum, ſignificat illud crimen in militia, quod notant l. 3. princip. & §§. pluribus, l. 5. l. 13. l. 14. l. 15. D. de re militari: ubi ſic habes plus vice ſimplici. Noſter epiſt. 95. *Primum militiæ vinculum eſt religio, & ſignorum amor, & deſerendi nefas. Deſerit exercitus*, qui ducem prodit aut male habet, qui ſigna ferre juſſus recuſat, aut lata non ſequitur & ſervat illos caſtrorum deos, qui omnis male pugnat, ut ille Appii Claudii apud Livium. In declamationibus Fabii, 315. *Eodem prælio, quo pater fortiter fecit, ejuſdem filius deſeruit.* Ibidem: *finge deſeruiſſe aliquem, & neminem fortiter feciſſe: incolumis erit deſertor?* Et 375. *Proditionis reo patre, alter ex filiis deſeruit, alter fortiſſime pugnavit.* Et toties quoties controverſiæ inſcriptio *deſertoris* meminit. Facilius ignoſcimus τοῖς πᾶσιν, quando & viri incomparabiles apud Pharſaliæ conditorem libro 2. v. 728. *laſſata triumphis Deſeruit fortuna tuis*: Hic illi, *Deſcivit*, aiunt, ſcribi convenit; nullus enim ſequitur accuſativus. Neque neceſſe erat ſequi. Videntur ſumſiſſe correctionem mutuam à Lactantio ad ſecundam Thebaïdem: fortaſſe bonam, nam & in Andini codicis eam margine notavimus: ſed phraſis non erat reprehendenda. Ut enim, qui ſæpenumero bene rem geſſerunt, iis conjuratam eſſe & militare & ſub ſignis eſſe fortunam belle dicimus: ita cum inconſtantiæ ſuæ, præcipue in felicibus aliquando, exemplum edit, aptiſſime ac pari tranſlatione *deſerere* dicitur. Tamen & vett. edd. & quatuor mss. à nobis conſulti: *Deſtituit fortuna.* Quod ipſum forte nec damnandum fuerat, ut intelligatur, *te.* Sueton. Galba: *Alarum altera caſtris adpropinquantem, pœnitentia prioris ſacramenti, deſtituere conata eſt.* Et mox: *deſtitutoque ſimilis.* Sed maxime

Quid tollit iram ſapientis? turba peccantium. Intelligit quam & iniquum ſit & periculoſum, iraſci publico vitio. [2] Heraclitus quoties prodierat, & tantum circa ſe male viventium, imo male pereuntium viderat, flebat, miſerebatur omnium qui ſibi læti feliceſque occurrebant, miti animo, ſed nimis imbecillo: & ipſe inter deplorandos erat. Democritum contra, aiunt, nunquam ſine riſu in publico fuiſſe. adeo nihil illi [3] videbatur ſerium eorum, quæ ſerio gerebantur. Ubi iſtic iræ locus eſt? aut ridenda omnia, aut flenda ſunt. Non iraſcetur ſapiens peccantibus. Quare? quia ſcit neminem naſci ſapientem, ſed fieri. ſcit [4] pauciſſimos omni ævo ſapientes evadere: quia conditionem humanæ vitæ perſpectam habet: nemo autem naturæ ſanus iraſcitur. Quid enim ſi mirari velit, non in ſilveſtribus dumis poma pendere? quid ſi miretur ſpineta ſenteſque non utili aliqua fruge compleri? nemo iraſcitur, ubi vitium natura defendit. Placidus itaque ſapiens & æquus erroribus, non

me proprietas vocis in re tali patet ex Domitiano: *Epaphroditum a libellis capitali pœna condemnavit, quod poſt deſtitutionem Nero in adipiſcenda morte manu ejus adjutus exiſtimabatur.* Nam ſine caſu habes & apud Marcum controv. 9. *Fortuna & ſine cauſſa ſæpe fluit, & ſine ratione deſtituit.* Bene vetuſtos libros eſſe oportet, qui hanc litem ſolvant. Sed ut revertamur ad prius, Seneca de tranquil. c. 3. *ſi tempus in ſtudia conferas, non deſerueris, nec munus detrectaveris.* Ubi male inſerit Pincianus: *non te deſerueris.* Cicero quoque ipſe pro Sulla: *quod ad tempus exiſtimationis partæ fructus reſervabitur, ſi in extremo diſcrimine ac dimicatione fortuna deſeruerit?* Integrum & cum caſu eſt apud Cæſarem lib. 4. de Gal. 25. *Deſerite,* inquit, *commilitones, ſi vultis, aquilam, atque hoſtibus prodite; ego certe meum reipublicæ atque imperatori officium præſtitero.* Nam *deſerere* hoc uſu eſt deſerere ſigna aut ſtationem. M. Seneca controverſ. 5. *ſi eadem nocte, qua te rapuit, ſtationem deſeruit, fuſte ferietur.* Hæc autem vetus lectio, confirmata etiam nobis per optimas membranas. Subdiderant vulgo: *Deſilite, niſi vultis aquilam hoſtibus prodere.* Sed illud plus habet acrimoniæ & impetus: etiam ſic melius antitheton ex militum & ſua perſona conſtat: ne dicam de ſolenni ac pæne perpetua conjunctione verborum, *deſerite & prodite:* cujus centum exempla nullo negotio congererem. *Gronovius.*

2 *Heraclitus*] Hæc vero ſumpſit noſter à Sotione, (an illo præceptore ſuo?) qui *Sermones de Ira* ſcripſit, aliquoties Stobæo citatos. in quo hoc ipſum fragmentum: Τοῖς δὲ σοφοῖς ἀντὶ ὀργῆς Ἡρακλείτῳ μὲν δάκρυα, Δημοκρίτῳ δὲ γέλως ἐπῄει. *Sapientibus ira loco, Heraclito quidem lacrima, Democrito vero riſus oboriebatur.* Lipſius.

3 *Videbatur*] Idem huic homini, Democrite. habes animo aſſeclam. *Idem.*

4 *Pauciſſimos*] Tam raros, quam Phœnices. *Idem.*

8 Aſſi-

non hoſtis, ſed correptor peccantium, hoc quotidie procedit animo. Multi mihi occurrent vino dediti, multi libidinoſi, multi ingrati, multi avari, multi furiis ambitionis agitati. Omnia iſta tam propitius [5] aſpiciet, quam ægros ſuos medicus. Nunquid ille cujus navigium multam, undique laxatis compagibus, aquam trahit, nautis ipſique navigio iraſcitur? occurrit potius, & aliam excludit undam, aliam egerit, manifeſta foramina præcludit, latentibus & ex occulto ſentinam ducentibus labore continuo reſiſtit: nec ideo intermittit, quia quantum exhauſtum eſt, ſubnaſcitur. Lento adjutorio opus eſt, contra mala continua & fœcunda, non ut deſinant, ſed ne vincant.

CAP. XI. Utilis eſt, inquit, ira: quia contemptum effugit, quia malos terret. Primum, ira ſi quantum minatur, valet; ob hoc ipſum quod terribilis eſt, & inviſa eſt. [1] Periculoſius eſt autem timeri, quam deſpici. Si vero [2] ſine viribus eſt, magis expoſita contemptui eſt, & deriſum non effugit. quid enim eſt iracundia in ſupervacuum tumultuante frigidius? Deinde non ideo quædam, quia terribiliora, potiora ſunt: nec hoc ſapientis dici velim, quod [3] feræ quoque telum eſt, timeri. Quid? non timetur febris, podagra, hulcus malum? numquid ideo quicquam in iſtis boni eſt? an contra, omnia deſpecta, & fœda, & turpia, [4] ipſo quo timentur, ſunt? Ira per ſe deformis eſt, & minime metuenda: at timetur à pluribus, ſicut [5] deformis perſona ab infantibus. Quid, quod ſemper in auctores

5 *Aſpiciet*] Videntur ex ſermone ſapientis eſſe: ergo, *aſpiciam*. Lipſius.

CAP. XI. 1 *Periculoſius*] Ennius: *Quem metuunt oderunt. quem quiſque odit, periiſſe expetit.* Idem.

2 *Sine viribus*] Trito illo, & Liviano dicto: *Vanam ſine viribus iram eſſe.* Idem.

3 *Feræ quoque*] Libri plerique, & meus, inſerta voce, *feræ ſapientis quoque*. An ſuperflua & repetita eſt? inepta certe. an mutamus, *ſævientis*? Idem.

4 *Ipſo quo timentur*] Nihil enim bonum pulchrumque timetur. *Idem*. Varias adfert hic è ſcriptis Gruterus, nuſquam veram, quam tamen facile eſt videre: *an contra, omnia deſpecta & fœda & turpia ipſo, quod timentur, ſunt.* Ob hoc ipſum, quia timentur. *Gronovius.*

5 *Deformis perſona*] Μορμολυκεῖον. Lipſius.

res redundat timor, nec quiſquam metuitur, ipſe ſecurus? Occurrat hoc loco tibi Laberianus ille verſus, qui [6] medio civili bello in theatro dictus, totum in ſe populum non aliter convertit, quam ſi miſſa eſſet vox [7] publici affectus:

Neceſſe eſt multos timeat, quem multi timent.

Ita natura conſtituit, ut quod alieno metu magnum eſt, à ſuo non vacet. Leoni quam pavida ſunt [8] ad leviſſimos ſtrepitus pectora: acerrimas feras [9] umbra, vox, & odor inſolitus exagitat. quicquid terret, & trepidat. Non eſt ergo quare concupiſcat quiſquam ſapiens, timeri.

Cap. XII. Nec ideo iram magnum quiſquam putet, quia formidini eſt: quoniam quædam etiam contemptiſſima timentur: venena, & [1] offa mortifera, & morſus. Nec eſt mirum, cum maximos ferarum greges [2] linea pennis diſtincta contineat, & in inſidias agat: [3] ab ipſo effectu dicta formido. Vanis enim vana terrori ſunt. [4] Curriculi motus, rotarumque verſata facies, leones redigit [5] in caveam: [6] elephantes porcina vox terret. Sic itaque

ira

6 *Medio civili*] Cæſaris Julii ludis, atque ipſo ſpectante, audiente. Nec obſcure hic verſus in eum dirigebatur, vel Macrobio auctore: quem vide, 2 Sat. cap. 7. *Lipſius.*

7 *Publici affectus*] Quaſi ejus ore omnes hunc ſenſum interiorem ſuum exprimerent. *Idem.*

8 *Ad leviſſimos ſtrepitus pectora*] Ignoti ſcriptis illi *ſtrepitus*. Alii, pro illis *ictus*: alii, *leviſſimos pectora tactus:* alii, *ad leviſſimos pectora ſonos*: minimum vitiatus, *ad leviſſimos pectora*, ſine voce *ſtrepitus*, aut ulla alia, quæ ejus ſuppleat vicem, inquit Gruterus. Suſpicor & probavi Rubenio legendum: *Leonum quam pavida ſunt ad leves ſonos pectora?* Qui ſint illi *leves ſoni*, habes capite ſequenti. *Ictus, tactus, ſtrepitus, ſoni*, loco non ſuo ſubjecti à librariis pro ingenio ſunt, poſtquam *ſoni* ſuo loco apparere deſierunt. De ben. 4, 26. *Dicitur timidus proprie, natura etiam ad inanes ſonos pavidus.* Gronovius.

9 *Umbra*] Adde huic rei infra, lib. 3. cap. 30. *Lipſius.*

Cap. XII. 1 *Offa*] Eſt à Mureto, nec damnes. Libri enim omnes, *oſſa*. An non *era*? tamen & *oſſa* quædam mortifera, ut in Paſtinaca piſce, aliiſque. *Idem.*

2 *Linea*]. Explico lib. 1 de Clemen. cap. 12 *Idem.*

3 *Ab ipſo effectu*] Quia formidinem feris adfert. *Idem.*

4 *Curriculi*] Plinius lib. 8. *Hec tale tamque ſævum animal, rotarum orbes circumacti, curruſque inanes, & gallinaceorum criſtæ, cantuſque etiam magis terrent; ſed maxime ignes.* Iſidorus: *Rotarum timent ſtrepitus, ſed ignes magis.* Idem.

5 *In caveam*] E qua ad pugnam egreſſi. De his ſcripſi libello de Amphith. cap. 9. *Idem.*

6 *Ele-*

ira metuitur, quomodo [7] umbra ab infantibus, à feris [8] rubens pinna. non ipſa in ſe quicquam habet firmum aut forte, ſed vanos animos movet. Nequitia, inquit, de rerum natura tollenda eſt, ſi velis iram tollere: neutrum autem poteſt fieri. Primum, poteſt aliquis non algere, quamvis ex rerum natura hiems ſit: & non æſtuare, quamvis menſes æſtivi ſint. aut loci beneficio adverſus intemperiem anni tutus eſt, aut patientia corporis ſenſum utriuſque pervincit. Deinde verte iſtud. neceſſe eſt prius virtutem ex animo tollas, quam iracundiam recipias: quoniam cum virtutibus vitia non coëunt. Nec magis quiſquam eodem tempore & iratus poteſt eſſe, & vir bonus, quam æger & ſanus. Non poteſt, inquit, omnis ex animo ira tolli: nec hoc hominis natura patitur. Atque nihil eſt tam difficile & arduum, quod non humana mens vincat, & in familiaritatem perducat aſſidua meditatio: nullique ſunt tam feri & [9] ſui juris affectus, ut non diſciplina perdomentur. Quodcunque ſibi imperavit animus, obtinuit. Quidam ne unquam [10] riderent, conſecuti ſunt: vino quidam, alii Venere, quidam [11] omni humore interdixere corporibus. Alius contentus brevi ſomno, [12] vigiliam indefatigabilem

6 *Elephantes porcina vox*] Ælianus hoc notat lib. 16. cap. 36. Et Plutarchus, de *Invidia* & *Odio*, cauſſam hujus metus reddit: Εἰκότως δὲ καὶ τὸν λέοντα πρὸς τὸν ἀλεκτρυόνα, καὶ τὸν ἐλέφαντα πρὸς τὴν ὗν μῖσος ἰσχυρὸν γεγεννηκέναι τὸν φόβον. ὃ γὰρ δεδίασι, καὶ μισεῖν πεφύκασιν. *Merito etiam leoni in gallum, elephanti in ſuem* (male *aprum* verterunt) *odium procreaſſe ab iis metum. Nam quod timent, & oderunt.* Idem. Nota hiſtoria eſt Megarenſium, qui ab Antipatro afflicti, cum extreme premerentur, uteretur que ille elephantinorum robore, excogitarint porcos pice oblitos; & injecto mox igne flammatos in elephantorum gregem immiſerint: quo facto validiſſimum Regis conatum, negotio minimo irritum reddidere, victoria per ingenium ſibi comparata Vide Pierium lib. 2. & lib. 8. Hieroglyph.

7 *Umbra ab infantibus*] Nempe mortualis. nam & Manes, *umbras* vocant. *Lipſius.*

8 *Rubens pinna*] Formido dicta. *Idem.*

9 *Sui juris*] Indomiti, liberi, nulli ſubjecti. *Idem.*

10 *Riderent*] Ut ille Craſſus, ἀγέλαστος Græcis.

11 *Omni humore*] In metu aquæ intercutis: atque hodie ſunt exempla. *Idem.*

12 *Vigiliam*] Plinius de C. Mæcenate, patrono illo Muſarum; *triennio ſupremo, nullo hora momento ſomnum contigiſſe:* id eſt, numquam horam totam dormiſſe. *Idem.*

bilem extendit: [13] didicerunt tenuiſſimis & adverſis [14] funibus currere, & ingentia, vixque humanis toleranda viribus onera portare, & in immenſam altitudinem [15] mergi, ac ſine ulla reſpirandi vice perpeti maria.

Cap. XIII. Mille ſunt alia, in quibus pertinacia impedimentum omne tranſcendit, oſtenditque nihil eſſe difficile, cujus ſibi ipſa mens patientiam [1] indiceret. Iſtis, quos paullo ante retuli, aut nulla tam pertinacis ſtudii, aut non

13 *Didicerunt alii tenuiſſimis & adverſis*] Ex tredecim Pinciani unus hoc habuit, unde accepit Muretus: ex quatuor Gruteri unus, *didicerunt quidam*, quod ille mavult. cæteri omnes utrovis remoto: *didicerunt tenuiſſimis & adverſis funibus currere:* & hoc Senecæ eſt. Brevius & exquiſitius ſic dixit, cum intelligeret, didicerunt aliqui, vel, ſunt qui didicerint. Sic de conſtantia Sapientis cap. 11. *Ut quiſque contemtiſſimus & ludibrio eſt, ita ſolutiſſimæ linguæ eſt. Pueros quidem in hoc mercantur procaces, & eorum impudentiam acuunt, & ſub magiſtro habent, qui probra meditate effundant.* Nempe hoc eſt, mercantur homines nonnulli. Cicero lib. 2. de invent. *Obſervantia eſt, per quam homines aliqua dignitate antecedentes cultu quodam & honore dignantur.* Qui hoc faciunt, vel dignantur? nempe alii. Noſter Agamemnone: *oſtro lectus Iliaco nitet, Merumque in auro veteris Aſſaraci trahunt, Et ipſe picta veſte ſublimis jacet.* Tale eſt Ciceronis lib. 1. de off. cap. 26. *ſicut equos propter crebras contentiones præliorum ferocitate exſultantes domitoribus tradere ſoleant, ut his facilioribus poſſint uti.* Ubi Hotomannus Obſerv. 1, 36. putat excidiſſe vocem: *domini domitoribus*. Fruſtra: voluit enim illam intellectam Cicero, non inſertam. Sic ſæpenumero, *inquit*, apud noſtrum legas, pro, inquit aliquis interrogaturus vel adverſaturus: quod hic moneremus, niſi feciſſemus ad Livium 34, 3. advocatis & Senecæ locis, quæ perperam acceperunt viri docti. Quo pertinet illud epiſt. 88. *Paterno agro, inquit, & avito expellor.* hoc eſt, ille qui hoc patitur, qui expellitur, cujus perſonam fingit. Nam quia mox, *tuum*, hic quoque liquere putat Stephanus ſcribendum, *inquis:* & Gruterus neſcio cui Liberali ea verba tribuit: an Lucilio potius dicere voluit? Adde quæ inferius ad cap. 34. *Gronovius.*

14 *Funibus*] Funambulos intellegit. *Lipſius.*

15 *Mergi*] Urinatores. His talibus exemplis, in idem argumentum, Muſonius utitur ſectæ ejuſdem Stoicæ, & fere ævi, cum noſtro: Οἱ μὲν ἄρα θαυματοποιοὶ δύσκολα οὕτως ὑφίστανται πράγματα, καὶ τὴν ζωὴν παραβάλλονται τὴν ἑαυτῶν, οἱ μὲν εἰς μαχαίρας κυβιστῶντες, οἱ δὲ ἐπὶ σχοινίων μετέωροι βαδίζοντες, οἱ δ᾽ ὥσπερ ὄρνεα πετόμενοι διὰ τοῦ ἀέρος, ὧν τὸ σφάλμα θάνατός ἐστι. καὶ ταῦτα πάντα δρῶσι, μικροῦ χάριν μισθοῦ. ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀνεξόμεθα ταλαιπωρεῖν ὑπὲρ εὐδαιμονίας ὅλης; *Mirifici quidam & præſtigiatores, difficiles res ſubeunt & ſuſcipiunt, ac vitam ipſam ſuam in diſcrimen projiciunt. alii quidem ſuper gladios in caput ſe jactantes & ſaltantes; alii ſublimes in funibus incedentes; alii tanquam aves per aërem volantes: quorum omnium error, mors eſt. atque iſta tamen exigua mercedis aut ſtipis cauſſa ſubeunt: nos vero non ſuſtinebimus laborare, pro tota ſimul beatitudine?* Junge cum ſequentibus Senecæ: ſunt gemina. *Idem.*

1 Cap. XIII. *Indiceret*] Non alius imperaret, ſed nos ipſi nobis. *Idem.*

2 *An-*

non digna merces fuit. Quid enim magnificum conſequitur ille, qui meditatus eſt per intenſos funes ire? qui ſarcinæ ingenti cervices ſupponere? qui ſomno non ſubmittere oculos? qui penetrare in imum mare? & tamen ad finem operis, non magno [2] auctoramento, labor pervênit. Nos non advocabimus patientiam, quos tantum præmium exſpectat, felicis animi immota tranquillitas? Quantum eſt effugere maximum malum iram, & cum illa rabiem, ſævitiam, crudelitatem, furorem, & alios comites ejus affectus? Non eſt quod patrocinium nobis quæramus, & excuſatam licentiam, dicentes, aut utile id eſſe, aut inevitabile. cui enim tandem vitio advocatus defuit? non eſt quod dicas, excidi non poſſe. ſanabilibus ægrotamus malis: ipſaque nos in rectum genitos natura, ſi emendari velimus, juvat. Nec, ut quibuſdam [3] dictum eſt, arduum in virtutes & aſperum iter eſt: plano adeuntur. Non vanæ vobis auctor rei venio. facilis eſt ad beatam vitam via: inite modo [4] bonis auſpiciis, ipſiſque diis bene juvantibus. Multo difficilius eſt, facere iſta quæ facitis. quid enim quiete otioſius animi, quid ira laborioſius? quid clementia remiſſius, quid crudelitate negotioſius? Vacat pudicitia, libido occupatiſſima eſt. omnium denique virtutum tutela facilior eſt: vitia magno coluntur. Debet ira removeri? hoc ex parte fatentur etiam, qui dicunt eſſe minuendam. Tota dimittatur: nihil profutura eſt. ſine illa [5] facilius rectiuſque ſcelera tollentur: mali punientur, & traducentur in melius.

CAP.

2 *Auctoramento*] Cum non magna propoſita merces, tamen labore magno hæc pararunt. *Lipſius.*

3 *Dictum*] Ita mei libri, non *viſum*: & adſpicit haud dubie Heſiodium illud dictum:

Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
Ἀθάνατοι· μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτήν·

Ac virtuti Dii ſudorem propoſuere,
Et via difficilis, atque aſpera ducit ad illam. Idem.

4 *Bonis auſpiciis*] Bene precantium verba. *Idem.*

5 *Facilius rectiuſque ſcelera*] Unus Pinc. Colon. duo Rubeniani: *facilius potiuſque.* Lego: *facilius tutiuſque ſcelera tollentur*, i. minore bonorum cum periculo. Cæſar, 2. Civil. *magna mul-*

titu-

CAP. XIV. Omnia, quæ debet ſapiens, ſine ullius malæ rei miniſterio efficiet: nihilque admiſcebit, cujus modum ſollicitus obſervet. Nunquam itaque iracundia admittenda eſt: aliquando ſimulanda, ſi ſegnes audientium animi concitandi ſunt. ſicut tarde conſurgentes ad curſum equos ſtimulis, [1] facibuſque ſubditis, excitamus. Aliquando incutiendus eſt his metus, apud quos ratio non proficit. Iraſci quidem non magis utile eſt, quam mœrere, quam metuere. Quid ergo? non incidunt cauſſæ, quæ iram laceſſant? Sed tunc maxime illi opponendæ manus ſunt: nec eſt difficile, vincere animum: cum athletæ quoque in [2] viliſſima ſui parte occupati, tamen ictus doloreſque patiantur, ut vires cædentis exhauriant; nec cum ira ſuadet, feriunt, ſed cum occaſio. [3] Pyrrhum maximum præceptorem certaminis gymnici, ſolitum aiunt his quos exercebat, præcipere, [4] ne iraſcerentur. Ira enim perturbat artem: & qua noceat tantum, non qua caveat, aſpicit. Sæpe itaque ratio patientiam ſuadet, ira vindictam: & qui primis

titudine navium & tutius & facilius in Siciliam receptus daretur. Gronovius.

CAP. XIV. 1 *Facibuſque*] Neſcio cur ſpreverint, quod in ſcriptis & quibuſdam editis eſt, *calcibuſque*. Nonne calcibus ſubditis, vel nudis, vel quos ferrata calcaria armant, equum incitamus? At de *facibus* haud temere legas, niſi forte in certamine curruli atque id raro. *Lipſius.* Sic quatuor mss. Gruteri: nec annotat quidquam varietatis Pincianus: ſic omnes veteres editi. At margo Eraſinianæ obtulit, *calcibuſque*. Hinc neſcire ait magnus Iſcanus, cur ſpreverint, quod ſit in ſcriptis & editis quibuſdam, *calcibuſque*: nam de facibus haud temere legi, niſi forte in curruli certamine, atque id raro. Sed frequentius fuiſſe, quam putavit ὁ πάνυ, colligo inde, quod & ruſtici aratores boves ſic incitabant. Columella lib. 6. c. 2. *Eſt etiam poſt domituram mollioris generis bos, qui decumbit in ſulco: eum non ſævitia, ſed ratione cenſeo emendandum. nam qui ſtimulis aut ignibus aliiſque tormentis id vitium eximi melius judicant, veræ rationis ignari ſunt.* Palladius Martio tit. 120. *Si poſt domituram decumbit in ſulco, non adficiatur igne vel verbere: ſed potius, cum decumbit, pedes ejus ita ligentur vinculis,* &c. Solinus cap. 45. *Quidam equorum cantibus tibiarum, quidam ſaltationibus, quidam colorum varietate, nonnulli etiam accenſis facibus ad curſus provocantur.* Sive factum in Circo, ſive non ibi, ſaltem conſtat hinc aliquando factum. *Gronovius.*

2 *Viliſſima*] Corpore, *Lipſius.*

3 *Pyrrhum*] An regem illum nobilem; an potius alium hujus artis, à quo & *Pyrrhica ſaltatio* nomen habet? *Idem.*

4 *Ne iraſcerentur*] Propterea iræ frænos luctantem Herculem adhibuiſſe ex Philoſtrato diſcimus. Latius hac de re vide ſis P. Fabrum lib. 1. cap. 13. 14. 15. Agoniſt.

CAP.

primis defungi malis potuimus, in majora devolvimur. Quoſdam unius verbi contumelia, non æquo animo lata, in exilium projecit: & qui levem injuriam ſilentio ferre noluerant, graviſſimis malis obruti ſunt, indignatique aliquid ex pleniſſima libertate deminui, ſervile in ſeſe attraxerunt jugum.

Cap. XV. Ut ſcias, inquit, iram habere in ſe generoſi aliquid, liberas videbis gentes quæ iracundiſſimæ ſunt: ut Germanos & Scythas. Quod evenit, quia fortiora ſolidaque natura ingenia, antequam diſciplina molliantur, prona in iram ſunt. Quædam enim non niſi melioribus innaſcuntur ingeniis. ſicut valida arbuſta & læta, quamvis neglecta tellus creat: alia fœcundi ſoli [1] ſilva eſt. Itaque & ingenia natura fortia iracundiam ferunt, nihilque tenuë & exile capiunt, ignea & fervida: ſed imperfectus ille vigor eſt, ut omnibus quæ ſine arte, ipſius tantum naturæ bono, exſurgunt. ſed niſi cito domita ſunt, quæ fortitudini apta erant, audaciæ temeritatique conſueſcunt. Quid? non mitioribus animis vitia leniora conjuncta ſunt? ut miſericordia, amor, & verecundia. Itaque tibi ſæpe bonam indolem [2] malis quoque ſuis oſtendam. ſed non ideo vitia non ſunt, ſi naturæ melioris indicia ſunt. Deinde omnes iſtæ feritate liberæ gentes, leonum luporumque ritu, ut ſervire non poſſunt, ita nec imperare. Non enim humani vim ingenii, ſed feri & intractabilis habent. nemo autem [3] regere poteſt, niſi qui & regi.

Cap. XVI. Fere itaque imperia penes eos fuere populos, qui mitiore cœlo utuntur: in frigora Septentrionemque vergentibus immanſueta ingenia ſunt, ut ait poëta,

Suoque

Cap. XV. 1 *Silva eſt*] Arborum mitium & fructiferarum. *Lipſius.*

2 *In malis*] Meus, *bonam indolem a malis quoque ſuis:* & alii libri fere accedunt. Illa noſtri, vera puto, hoc ſenſu: Bonam indolem conjicimus & deprehendimus, etiam à vitiis quibuſdam & malis: ut à verecundia, amore, miſericordia. Necte enim cum prioribus. *Idem.*

3 *Regere poteſt*] Ariſtoteles: Οὐκ ἔστιν δ᾽ ἄρξειν τὸν μὴ ἀρχθέντα· *Non eſt ut recte imperet, cui non imperatum.* Idem.

Cap.

——— *Suoque* [1] *ſimillima cœlo.*

Animalia, inquit, generoſiſſima habentur, quibus multum ineſt iræ. Errat, qui ea in exemplum hominis adducit, [2] quibus pro ratione eſt impetus: homini pro impetu, ratio eſt. Sed nec illis quidem omnibus idem prodeſt. Iracundia leones adjuvat, pavor cervos, accipitrem impetus, columbam fuga. Quid, quod ne illud quidem verum eſt, optima animalia eſſe iracundiſſima? Feras putem, quibus ex raptu alimenta ſunt, meliores, quo iratiores: patientiam laudaverim boum, & equorum frenos ſequentium. Quid autem eſt, cur hominem ad tam infelicia exempla revoces: cum habeas mundum, [4] Deumque, quem ex omnibus animalibus, ut ſolus imitetur, ſolus intelligit? [5] Simpliciſſimi, inquit, omnium habentur iracundi. Fraudulentis enim & verſutis comparantur: & ſimplices videntur, quia expoſiti ſunt. quos quidem non ſimplices dixerim, ſed incautos. Stultis, luxurioſis, nepotibuſque hoc nomen imponimus, & omnibus vitiis parum callidis.

CAP. XVII. Orator, inquit, iratus aliquando melior eſt. Imo imitatus iratum. nam & [1] hiſtriones in pronun-

CAP. XVI. 1 *Simillima cœlo*] Quod, ut ille canit,

——— *vitamque ac fata miniſtrat*
Gentibus, ac proprios per ſingula corpora mores.

Et alius poeta:

——— *emollit gentes clementia cœli.*

Tacitus de Mattiacis: *Niſi quod ipſo adhuc terra ſua ſolo ac cœlo acrius animantur.* Lipſius.

2 *Quibus pro ratione eſt impetus*] Declarat id ipſum ſuo more, hoc eſt, circumſpecte, P. Faber lib. 2. cap. 1. Semeſtr.

3 *Feraſne putem, quibus ex raptu*] Particula *ne* delenda eſt auctoritate quatuor librorum Gruteri, & trium Rubenii: qui & monuit me hæc ſine interrogatione ſcribenda: *Feras putem, quibus ex raptu alimenta ſunt, meliores quo iratiores: patientiam laudaverim boum, & equorum frenos ſequentium.* Concedit Seneca feras meliores eſſe, quo iratiores, ſed in bubus & equis patientiam ait magis laudari quam iracundiam: atq;ita argumentum adverſariorum eludit, qui urgebant iracundiſſima animalia eſſe optima. *Gronovius.*

4 *Deumque*] Et hunc ſine Ira, ut Stoici. *Lipſius.*

5 *Simpliciſſimi*] Qui iram in promptu habent, ſed non ſervant aut recondunt. Tacitus de Agricola ſuo: *Ceterum ex iracundia nihil ſupererat. ſecretum & ſilentium ejus non timeres. honeſtius putabat offendere, quam odiſſe.* Idem.

CAP. XVII. 1 *Hiſtriones*] Hoc quoque ex Sotione, Serm. 2 de Ira: Τ' ὑποκριταῖς μὲν οὖν καὶ μὴ ὀργιζομένοις, ὑποκρινομένοις ὀργὴν συνενήνοχεν. οἱ δὲ σου-

nunciando non irati populum movent, ſed iratum bene agentes. Et apud judices itaque, & in concione, & ubicunque alieni animi ad noſtrum arbitrium agendi ſunt, modo iram, modo metum, modo miſericordiam, ut aliis incutiamus, ipſi ſimulabimus: & ſæpe id quod veri affectus non effeciſſent, effecit imitatio affectuum. Languidus, inquit, animus eſt, qui ira caret. Verum eſt, ſi nihil habet ira valentius. Nec latronem oportet eſſe; nec [2] prædam, nec miſericordem, nec crudelem. illius nimis mollis animus, hujus nimis durus eſt. Temperatus ſit ſapiens: & ad res fortius agendas non iram, ſed vim adhibeat.

CAP. XVIII. Quoniam quæ de ira quæruntur, tractavimus, accedamus ad remedia ejus. Duo autem, ut opinor, ſunt: ne incidamus in iram, & ne in ira [1] peccemus. Ut in corporum cura, alia de tuenda valetudine, alia de reſtituenda, præcepta ſunt: ita aliter iram debemus repellere, aliter compeſcere, ut [2] vincamus. Quædam ad univerſam vitam pertinentia præcipientur: ea in educationem, & in [3] ſequentia tempora dividentur. Educatio maximam diligentiam, plurimumque profuturam deſiderat. facile eſt enim, teneros adhuc animos componere: difficulter reciduntur vitia, quæ nobiſcum creverunt. Opportuniſſima ad iracundiam fervidi animi natura eſt. nam cum elementa ſint quatuor, ignis, aqua, aër, & terra: poteſtates pares his ſunt, [4] frigida, fervida, arida, atque humida. Et locorum itaque, & animalium, & corporum, & morum varieta-

σπουδαῖοι ἄνδρες, οὐδ' ἐὰν ὡς ἀληθῶς ὀργίζωνται, οὕτω χρῶνται τῷ σχήματι· Hiſtrionibus etſi non iratis, iram tamen ſimulantibus, conducit & confert: at viri boni, nec vere etiam irati, hac facie & geſtu utuntur. Lipſius.

2 *Prædam*] Ita ille dicitur, & illa quæ prædo invadit. *Idem.*

CAP. XVIII. 1 *Peccemus*] Ut refrænemus, & inhibeamus. quam partem exſequitur ab initio libri tertii. Etſi quidam ſcripti hic ordiuntur *tertium*, iſto inquam cap. 18. nec male fortaſſe: & iidem *quartum* ſtatuunt, qui tertius eſt nobis. *Idem.*

2 *Vincamus*] Meus & quidam, *vitemus*. Idem.

3 *Sequentia tempora*] Id eſt, reliquam ætatem, poſt illam puerilem & primam, quæ eſt ſub educatoribus & magiſtris. *Idem.*

4 *Frigida, fervida*] Vide Phyſiol. 2. Diſſert. 14. *Idem.*

rietates, mixtura elementorum facit, & proinde [5] in aliquos magis incumbunt [6] ingenia, prout alicujus elementi major vis abundavit. Inde quaſdam humidas vocamus, aridaſque regiones, & calidas, & frigidas. Eadem animalium & hominum diſcrimina ſunt.

Cap. XIX. Refert quantum quiſque humidi in ſe calidique contineat. cujus in illo elementi portio prævalebit, inde mores erunt. Iracundos [1] fervidi miſtura faciet: eſt enim actuoſus & pertinax ignis. Frigidi miſtura [2] timidos facit: pigrum eſt enim contractumque frigus. Volunt itaque quidam [3] ex noſtris iram [4] in pectore moveri, [5] effervescente circa cor ſanguine. Cauſſa cur hic potiſſimum aſſignetur iræ locus, non alia eſt, quam quod in toto corpore calidiſſimum pectus eſt. Quibus humidi plus ineſt, eorum paulatim creſcit ira: quia non eſt paratus illis calor, ſed motu acquiritur. Itaque puerorum fœminarumque iræ acres magis, quam graves ſunt, levioreſque dum incipiunt: ſiccis ætatibus vehemens robuſtaque ira eſt, ſed ſine incremento, non multum ſibi adjiciens. quia inclinatum calorem frigus inſequitur. [6] Senes difficiles & queruli ſunt, ut

5 *In aliquos*] Mores ſcilicet. An *aliquas* verius eſſet, vel *poteſtates*, vel *varietates* utraque ea vox præivit. *Lipſ.*

6 *Ingenia*] Eſt in noſtris libris & vulgatis: ſprevit tamen editio Romana. & poteſt, fateor, abeſſe, ut communiter referas ad loca, animalia, corpora. *Idem.*

Cap. XIX. 1 *Fervidi miſtura*] Libri noſtri, *fervidi animi natura*, ſed & Gruteri fere conſentiunt. Legerim, *fervida nimis natura.* Idem.

2 *Frigidos*] Omnino melius quidam libri, *timidos*. Idem.

3 *Ex noſtris*] Stoicis. *Idem.*

4 *In pectore*] Claudianus:

Iram ſanguinei regio ſub pectore cordis
Protegit, imbutam flammis, avidamque nocendi. Idem.

5 *Effervescente*] Vide, quæ ſupra ex Ariſtotele adduxi, ad cap. 3. libri 1. Adde hanc Damaſceni definitionem: Θυμός ἐστι ζέσις τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος, ἐξ ἀναθυμιάσεως τῆς χολῆς ἢ ἀναθολώσεως γινομένη· *Ira eſt fervor ſanguinis circa cor, ex evaporatione, aut commotione bilis natus.* Idem.

6 *Senes difficiles*] Hæc omnia ita junctim fere in Ammiano Marcellino, ubi de Valentiniani ira loquitur libro 27. *Hanc eſſe animi ulcus diuturnum, interdumque perpetuum, prudentes definiunt: naſci ex mentis mollitie conſuetum. id adſerentes argumento probabili, quod iracundiores ſunt incolumibus languidi, & feminæ maribus, & juvenibus ſenes, & felicibus ærumnoſi.* Quæ mihi videtur a Plutarcho palam mutuatus, qui libello περὶ ἀοργησίας, *de non iraſcendo*: Ὡς γὰρ οἴδημα μεγάλης ἐστὶν ἐν σαρκὶ πληγῆς πάθος, οὕτως ἐν ταῖς μαλακωτάταις ψυχαῖς, ἡ πρὸς τὸ λυπῆσαι ἔνδοσις ἐκφέρει μείζονα θυμόν

ut [7] ægri & convaleſcentes, & quorum aut laſſitudine, aut detractione ſanguinis exhauſtus eſt calor. In eadem cauſſâ ſunt ſiti fameque rabidi, & quibus exangue corpus eſt, maligneque alitur & deficit. Vinum incendit iram: quia calorem auget pro cujuſque natura.

CAP. XX. [1] Quidam ebrii efferveſcunt, quidam ſicci. Neque ulla alia cauſſa eſt, cur iracundiſſimi ſint [2] flavi [3] rubenteſque: quibus talis natura color eſt, qualis fieri ceteris inter iram ſolet. mobilis enim illis agitatuſque ſanguis eſt. Sed quemadmodum natura quoſdam proclives in iram facit: ita multæ incidunt cauſſæ, quæ idem poſſint quod natura. Alios morbus aut injuria corporum in hoc perduxit, [4] alios labor, & continua pervigilia, noctesque ſolicitæ, & deſideria, amoreſque: & quicquid aliud aut corpori nocuit aut animo, ægram mentem in querelas parat. Sed iſta omnia initia cauſæque ſunt, plurimumque poteſt

θυμὸν ἀπὸ μείζονος ἀσθενείας. διὸ καὶ γυναῖκες ἀνδρῶν ὀργιλώτεραι, καὶ νοσοῦντες ὑγιαινόντων, καὶ γέροντες ἀκμαζόντων, καὶ κακῶς πράττοντες εὐτυχούντων. Ut enim ulcus aut tumor affectus eſt plaga alicujus magna in carnem inflicta, ſic in molliſſimis animis inclinatio ad dolendum, exprimit & effert majorem iram à majore imbecillitate. Ideoque & feminæ maribus iracundiores ſunt, & incolumibus languidi, & juvenibus ſenes, & felicibus ærumnoſi. Convenienter itaque Plutarcho. niſi quod Iram *definiri* dicit *ulcus animi*: quod non ita in eo eſt, ſed componi & aſſimilari. *Lipſius.*

7 *Ægri & convaleſcentes*] Ariſtoteles de his omnibus, Rhet. cap. 2. Et cauſſam dat, quia ira ex dolore eſt, dolor ex cupiditate rei negatæ. Διὸ, inquit, *χαλεπαίνοντες, πενόμενοι, ἐρῶντες, διψῶντες, ὅλως ἐπιθυμοῦντες, καὶ μὴ κατορθοῦντες, ὀργίλοι εἰσὶ καὶ εὐπαρόρμητοι· Ideoque feſſi aut ægri, egentes, amantes, ſitientes, univerſe dictum, cupientes & non aſſequentes, iracundi ſunt & moveri faciles.* Plura ibi, ſi voles: & adde Problem. ſect. 10. Quæſt. 36. ubi hoc commune effatum, *ὅτι ἡ ἀφαίρεσις, ὥσπερ καὶ ἰσχνότης, ποιεῖ διὰ τὴν ἕξιν τὴν ὀργήν· quod ablatio, ſicut & extenuatio, iram ratione habitus moveat.* Quæ cauſſa Senecæ noſtro tacta; *maligneque alitur & deficit.* Dixit & ſupra lib. 1. cap. 13. *Invalidum omne, natura querulum eſſe.* Idem.

CAP. XX. 1 *Quidam ebrii efferveſcunt, quidam ſicci*] Mureti, non Senecæ. nam libri omnes, *quidam faucii.* Puto ſententiam. quoſdam ebrios plane & madidos efferveſcere; alios leviter faucios flore Liberi, & tactos. Sed libri meliores, verbum etiam addunt, *faucii ſunt.* Quid diſſimulo? defectus eſt, & ſequentia certe non hærent. Itaque meo judicio, nota ſic ponatur: *efferveſcunt, quidam * faucii ſunt.* Idem. Conjicio: *Quidam ſobrii efferveſcunt, quidam faucii.* nam *Saucii οἰνοπλῆγες,* iidem qui ebrii. *Gronovius.*

2 *Flavi*] Bile ſuffuſi. *Lipſius.*

3 *Rubenteſque*] Sanguine pleni, atque eo mobili. *Idem.*

4 *Alios labor*] Repete quæ ex Ariſtotele, paulo ante. *Idem.*

poteſt conſuetudo: quæ, ſi [5] gravis eſt, alit vitium. Naturam quidem mutare, difficile eſt: nec licet ſemel mixta naſcentium elementa convertere. Sed in hoc noſſe [6] profuit, ut calentibus ingeniis ſubtrahas vinum, quod pueris [7] Plato negandum putat, & ignem vetat igne incitari. Nec cibis quidem implendi ſunt. diſtendentur enim corpora, & animi cum corpore [8] tumeſcent. Labor illos citra laſſitudinem exerceat: [9] ut minuatur, non ut conſumatur calor, nimiuſque ille fervor [10] deſpumet. Luſus quoque proderunt. modica enim voluptas laxat animos, & temperat. Humidioribus, [11] ſiccioribus & frigidis non eſt ab ira periculum: ſed majora vitia metuenda ſunt, pavor, difficultas, & deſperatio, & ſuſpiciones.

Cap. XXI. Mollienda itaque, fovendaque talia ingenia, & in lætitiam evocanda ſunt. Et quia aliis contra iram, aliis contra triſtitiam remediis utendum eſt, nec diſſimilibus tantum iſta, ſed contrariis curanda ſunt, ſemper ei occurremus, quod increverit. Plurimum, inquam, proderit pueros ſtatim ſalubriter inſtitui. Difficile autem regimen eſt: quia dare debemus operam, ne aut iram in illis nutria-

5 *Gravis eſt*] Haud nimis placet. mallem, *prava eſt*: ſed diſpice. An *gravem* vult *conſuetudinem*, id eſt converſationem moleſtam, faſtidii plenam. *Lipſius.*

6 *Profuit*] Sive magis. *profuerit.* Idem.

7 *Plato*] Cujus verba ſunt, in parte hic expreſſa, 2 de Leg. Ἄρ' ὐ νομοθετήσομεν, τοὺς παῖδας μέχρις ἐτῶν ὀκτωκαίδεκα τὸ παράπαν οἴνου μὴ γεύεσθαι; διδάσκοντες, ὡς ὐ χρὴ πῦρ ἐπὶ πῦρ ὀχετεύειν εἴς τε τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, πρὶν ἐπὶ τοὺς πόνους ἐγχειρεῖν πορεύεσθαι. τὴν ἐμμανῆ εὐλαβούμενοι ἕξιν τῶν νέων· *Nonne igitur legem feremus, ne pueri ante annum 18. omnino vinum guſtent? Docentes, quod non oporteat ignem igni addere & infundere tam in animum, quam in corpus, priuſquam ad labores ſuſcipiendos apti pareſque ſint. Providentes etiam, ne furioſam reddamus juvenum naturam.* Ariſtoteles pariter, *nec pueris, nec nutricibus vinum* cenſet *conducere.* Idem.

8 *Tumeſcent*] Ira autem tumor quidam eſt. *Idem.*

9 *Ut minuatur*] Exhalando, & per laxatos poros ſpirando. *Idem.*

10 *Deſpumet*] A vino novo metaphora. quod ſpumat, dum fervet & bullit; deſpumat, cum deſinit, & ſubſidit. *Idem.*

11 *Siccioribus*] Cave ſejungas, nam *ſiccioribus* vel maximum periculum ab ira: ideoque aptius mei, *ſiccioribuſque*, cum copula repræſentant. Nam nectendum cum ſequenti qualitate, ſive ut ipſe appellat, poteſtate: ſiccis ſimul & frigidis, (qui ſunt melancholici) non eſſe periculum ab ira tam promptum. *Idem.*

Cap.

nutriamus, aut indolem retundamus. Diligenti obſervatione res indiget. Utrumque enim & quod [1] extollendum, & quod [2] deprimendum eſt, ſimilibus alitur. facile autem etiam attendentem ſimilia decipiunt. Creſcit licentia ſpiritus, ſervitute comminuitur. aſſurgit, [3] ſi laudatur, & in ſpem ſui bonam adducitur: ſed eadem iſta inſolentiam & iracundiam generant. Sic itaque inter utrumque regendus eſt, ut modo frænis utamur, modo ſtimulis: nihil humile, nihil ſervile patiatur. Nunquam illi neceſſe ſit rogare ſuppliciter: nec proſit rogaſſe. potius [4] cauſſæ ſuæ, & [5] prioribus factis, & bonis in futurum [6] promiſſis donetur. In certaminibus æqualium nec vinci illum patiamur, nec iraſci. demus operam, ut familiaris ſit his, cum quibus contendere ſolet: ut in certamine aſſueſcat non nocere velle, ſed vincere. Quoties ſuperaverit, & dignum aliquid laude fecerit; attolli, non [7] geſtire patiamur. gaudium enim exultatio, exultationem tumor, & nimia æſtimatio ſui ſequitur. Dabimus aliquod laxamentum: in deſidiam vero otiumque non reſolvemus, & procul à contactu deliciarum retinebimus. Nihil enim magis facit iracundos, quam [8] educatio mollis & blanda. ideo unicis quo plus indulgetur, pupilliſque quo plus licet, corruptior animus eſt. Non reſiſtet offenſis, cui nihil unquam negatum eſt, cui lacrimas ſolicita ſemper mater abſterſit, cui [9] de pædagogo ſatisfactum eſt. Non vides, ut majorem quamque fortunam major ira comitetur? In divitibus nobilibuſque &

CAP. XXI. 1 *Extollendum*] Indoles. *Lipſius.*

2 *Deprimendum*] Ira. *Idem.*

3 *Si laudatur*] Fabii votum eſt: *Mihi ille detur puer, quem laus excitet, quem gloria juvet, qui victus fleat.* Idem.

4 *Cauſſa ſua*] Tamquam innocens ſit. *Idem.*

5 *Trioribus factis*] In gratiam ante actorum, gratia fiat. *Idem.*

6 *Promiſſis*] De emendatione, ut ſolet. *Idem.*

7 *Geſtire*] Efferri, voce & geſtu jubilare. *Idem.*

8 *Educatio mollis*] Fabius: *Mollis illa educatio, quam Indulgentiam vocamus, nervos omnes & mentis & corporis frangit.* Idem.

9 *De pædagogo ſatisfactum*] Quem cum pædagogus offendit caſtigando, aut fortaſſe verberando; parentes placarunt, & vel pædagogus ipſe vapulavit, aut adactus deprecari & ſatisfacere. *Idem.*

& magiſtratibus præcipue apparet, cum quicquid leve & inane in animo erat, ſecunda ſe aura ſuſtulit. Felicitas iracundiam nutrit, ubi aures ſuperbas aſſentatorum turba circumſtetit. Tibi enim reſpondeat; Non pro faſtigio te tuo metiris: ipſe te projicis. & alia, quibus vix ſanæ, & ab initio bene fundatæ mentes, reſtiterint. Longe itaque ab aſſentatione pueritia removenda eſt. audiat verum, & [10] timeat interim, vereatur ſemper, majoribus aſſurgat. nihil per iracundiam exoret. Quod flenti negatum fuerat, quieto offeratur. & divitias parentum [11] in conſpectu habeat, non in uſu. exprobrentur illi perperam facta.

CAP. XXII. Pertinebit ad rem, præceptores [1] pædagogoſque pueris placidos dari. Proximis [2] applicatur omne quod tenerum eſt, & in eorum ſimilitudinem creſcit. nutricum & pædagogorum retulere mox in adoleſcentiam mores. Apud Platonem educatus puer, cum ad parentes relatus, vociferantem videret patrem; Numquam, inquit, hoc apud Platonem vidi. Non dubito quin citius patrem imitatus ſit, quam Platonem. Tenuis ante omnia victus, & non pretioſa veſtis: & ſimilis cultus cum æqualibus. Non iraſcetur aliquem ſibi comparari, quem ab initio multis parem feceris. Sed hæc ad liberos noſtros pertinent. In nobis ſiquidem [3] ſors naſcendi & educatio nec [4] vitii locum, nec

10 *Et timeat*] Quo ſenſu? timeat verum audire? imo amet potius, & id diſcat. Diſtingue: *Audiat verum, & timeat interim, vereatur ſemper; majoribus aſſurgat; nihil p. ir.* Membratim ita præcipit: puer vera, non blanda audiat, interdum timeat, vereatur ſemper. Plus eſt *timere*, quam *vereri*: & illud ſervorum magis, hoc liberorum. Interdum tamen & illud uſurpandum, acrius aſperiuſque caſtigando. *Lipſius.*

11 *In conſpectu*] Mirus hic ſcriptor, ſi conſideras, paucis lineis, & aliud agens, totam inſtitutionem puerilem format, & præit: ſolidis mehercle utiliſſimiſque præceptis. *Idem.*

CAP. XXII. 1 *Pædagogoſque*] Diſtincti à Præceptoribus, antiquo illo more. Nam iſti, nihil niſi aſſeclæ erant, & ut puerorum progreſſus, actiones, mores obſervarent aut formarent. At Præceptores docebant, & artes ſcientiaſque infundebant. *Idem.*

2 *Applicatur*] A fruticibus vel herbis ſumptum, quæ ad ſtipites ſe acclinant, & aſſurgunt. *Idem.*

3 *Sors naſcendi*] Ad temperiem elementorum, de qua cap. 18. & 19. *Idem.*

4 *Vitii*] Non enim in noſtra manu eſt, quales naſcamur, quales educemur. *Idem.*

nec jam [5] præcepti habet: [6] ſequentia ordinanda ſunt. Contra primas itaque cauſſas pugnare debemus. cauſſa iracundiæ, opinio injuriæ eſt; cui non facile credendum eſt, nec apertis quidem manifeſtiſque ſtatim accedendum. Quædam enim falſa, veri ſpeciem ferunt. Dandum ſemper eſt tempus: [7] veritatem dies aperit. Ne ſint aures criminantibus faciles. hoc humanæ naturæ vitium ſuſpectum, notumque nobis ſit, quod quæ [8] inviti audimus, libenter credimus: & antequam judicemus, iraſcimur.

CAP. XXIII. Quid, quod non criminationibus tantum, ſed ſuſpicionibus impellimur, & ex vultu riſuque alieno pejora interpretati, innocentibus iraſcimur? Itaque agenda eſt contra ſe cauſſa abſentis, & in ſuſpenſo ira retinenda. Poteſt enim pœna dilata exigi, non poteſt exacta revocari. Notus eſt ille [1] tyrannicida, qui imperfecto opere comprehenſus, & ab [2] Hippia tortus, ut conſcios indicaret, circumſtantes amicos tyranni nominavit, quibus quam maxime caram ſalutem ejus ſciebat. Et cum ille ſingulos, ut nominati erant, occidi juſſiſſet, interrogavit: Ecquis ſupereſſet? Tu, inquit, ſolus: neminem enim alium, cui carus eſſes, reliqui. Effecit ira, ut tyrannus tyrannicidæ manus commodaret, & præſidia ſua gladio ſuo cæderet. Quanto animoſius Alexander? qui cum legiſſet [3] epiſtolam matris, qua admonebatur, ut à veneno Phi-

5 *Præcepti*] Quia ſerum, & jam adulti ſumus. *Lipſius.*

6 *Sequentia*] Ipſum verbum repetit, quo in partitione uſus, cap. 18. *Ea in educationem, & in ſequentia tempora dividentur.* Idem.

7 *Veritatem dies*] Sophocles:

Ἅπανθ' ὁ μακρὸς κ' ἀναρίθμητος χρόνος
Φαίνει τ' ἄδηλα, καὶ φανέντα κρύπτεται·
Hæc cuncta volvens ordo longi temporis,
Occulta prodit, atque prodita occulit.
Idem.

8 *Inviti*] Cur hoc mutant? nonne in amore, & alia vehementi cupidine ita eſt? ſolicitudo adhæret, una cum credulitate ſiquis triſtiora adfert. ut, *Amicus tibi detraxit, Amica fidem fregit*: & hæc plura. *Idem.*

CAP. XXIII. 1 *Tyrannicida*] Zenon Eleates. de quo Diogenes in ejus vita, Valerius lib. 3. Cicero Tuſcul. 2. *Idem.*

2 *Hippia*] At Valerius *Phalarim, Agrigenti tyrannum*, appellat: Diogenes ambigue, *Nearchum*, vel *Diomedontem.* Idem.

3 *Epiſtolam matris*] Plerique omnes, *Parmenionis* epiſtolam, non matris produnt: Arrianus, Plutarchus, Valerius, Juſti-

Philippi medici caveret, acceptam potionem non deterritus bibit. Plus ſibi de amico ſuo credidit. dignus fuit qui innocentem haberet, dignus [4] qui faceret. Hoc eo magis in Alexandro laudo, quia nemo tam obnoxius iræ fuit. quo rarior autem moderatio in regibus, hoc [5] laudanda magis eſt. Fecit hoc & C. Cæſar, ille qui victoria civili clementiſſime uſus eſt. cum [6] ſcrinia deprehendiſſet epiſtolarum ad Pompeium miſſarum ab iis, qui videbantur [7] aut in diverſis, aut in neutris fuiſſe partibus, combuſſit: quamvis moderate ſoleret iraſci, maluit tamen non poſſe. Gratiſſimum putavit genus veniæ, neſcire quid quiſque peccaſſet. Plurimum mali credulitas facit. ſæpe ne audiendum quidem eſt: quoniam in quibuſdam rebus ſatius eſt decipi, quam diffidere.

CAP. XXIV. Tollenda ex animo [1] ſuſpicio & conjectura, fallaciſſima irritamenta. Ille me parum humane ſalu-

Juſtinus. Diodorus in hac re ſilet; at ſub idem tempus accuſatum à matre *Alexandrum Lynceſtem facit*. Lipſius.

4 *Qui faceret*] Credendo, an potius convaleſcendo? nam ſi fato ablatus fuiſſet, quis Deus Philippum purgaſſet. *Idem.*

5 *Laudanda magis*] Certe. nam periculoſa in magnis ira. Publius Trochaico verſu:

Fulmen eſt, ubi cum poteſtate habitat iracundia. Idem.

6 *Scrinia*] Plinius de ea re, lib. 7. *Illa fuit vera & incomparabilis invicti animi ſublimitas, captis apud Pharſalum Pompeii Magni ſcriniis epiſtolarum: iterumque apud Thapſum Scipionis, ea optima concremaſſe fide, atque non legiſſe.* Adde Dionem Caſſium, extremo libro 41. *Idem.*

7 *Aut in adverſis aut in neutris fuiſſe partibus*] Et hic placuit Mureto conjecturam Pinciani adoptare, ſic legendum exiſtimantis contra omnia exemplaria, in quibus: *aut in diverſis* Quod utique tenendum, & hic non aliud ſonat quam adverſis. Cæſar de civili 2, 29. *municipia etiam diverſis partibus conjuncta.* Sic mss. ſic veteres editiones. Ciacconius conjiciebat, *ex adverſis*, quando codice in uno invenerat, *adverſis*, id quod perperam ſequuti poſtremi editores. Suetonius Julio: *& ſacerdotio & uxoris dote & gentilitiis hereditatibus mulctatus, diverſarum partium habebatur.* Et inferius: *in univerſos diverſa factionis.* Sic Propertius lib. 1. eleg. 3. *diverſas percurrens luna feneſtras.* Ubi male Scaliger de conjectura ſuppoſuit *diviſas*. Intelligit enim, quæ cubanti Cynthiæ erant diverſæ, ſic ut per eas intrans luna oculos ejus feriret. Salluſtius in Catil. *Diverſa inter ſe mala, luxuria atque avaritia.* Noſter de vita beata cap. 7. *diſſimilia ac diverſa componitis.* Lib. 2. de Benefic. 29. *ex diverſis & diſſidentibus bonis.* Gronovius.

CAP. XXIV. 1 *Suſpicio*] Imo & inquiſitio. ac Plutarchus ſcite monet: *minutam inquiſitionem & ſedulitatem, in uxorem, filium, ſervum, iras gignere multas & cottidianas. Sicut ſubtiles literæ viſum turbant, ſi intendis: ſic res exiles mentem.* Lipſius.

2 *Oſculo*

ſalutavit, ille [2] oſculo meo non adhæſit, ille inchoatum ſermonem [3] cito abrupit, ille ad cœnam non vocavit, illius vultus averſior viſus eſt. Non deerit ſuſpicioni argumentatio: ſimplicitate opus eſt, & benigna rerum æſtimatione. Nihil niſi quod in oculos incurret, manifeſtumque erit, credamus: & quoties ſuſpicio noſtra vana apparuerit, objurgemus credulitatem. Hæc enim caſtigatio conſuetudinem efficiet non facile credendi.

CAP. XXV. Inde & illud ſequitur, ut minimis ſordidiſque rebus non exacerbemur. Parum [1] agilis eſt puer, [2] aut tepidior [3] aqua potui, aut [4] turbatus torus, aut menſa negligentius poſita. Ad iſta concitari, inſania eſt. æger & infelicis valetudinis eſt, quem levis aura [5] contraxit: affecti oculi, quos [6] candida veſtis obturbat: diſſolutus deliciis,

2 *Oſculo meo*] Pro more tunc communi, in ſalutando, oſculo ſe excipiebant. Ille, inquit, frigide me oſculatus, & vix libato, ſe avellit. ergo faſtidit, aut odit. *Lipſius*.

3 *Cito abrupit*] Item quaſi averſans, nec delectatus. *Idem*.

CAP. XXV. 1 *Agilis*] Ad miniſteria. *Idem*.

2 *Aut tepidior*] Nam calidam bibebant. Docui abunde 1 Elect. cap. 4. Ammianus libro 28. de ſui ævi moribus: *Ita autem pauci ſunt inter eos ſeveri vindices delictorum, ut ſi aquam calidam tardius attulerit ſervus, trecentis adfligi verberibus jubeatur*. Adde Epictetum 1. Diſſert. cap. 13. *Idem*.

3 *Aqua potui*] Additum in aliis, *potui erogata*. Sed profecto additum: & libri priſci ſpernunt. Aqua potui, ut veſtis indutui, Signum tecepţui. *Idem*. Corruptæ editiones: *aqua potui erogata*. Pinciani libri, *potero*. Unde non incommode vir doctus, *aqua poturo data*. Sed nihil verius Latiniuſque ea lectione, quam Lipſius dedit auctoribus priſcis libris, reciſo additamento *erogata*. Sic *olea eſui* apud Varronem lib. 1. de re ruſtic. 60. *Oleas eſui optime condi ſcribit Cato, orchites & pauſeas aridas vel virides in muria vel lentiſco contuſas*. Sic *ſemen ſatui* Cato de re ruſt. cap. 5. *Satui ſemen, cibaria, far, vinum, oleum mutuum dederit nemini*. Sic *linteum exterſui*, *argentum fœnori* Plautus. *Tegmenta galeis* Cæſar lib. 3. de civili: *tegmenta galeis milites ex viminibus facere jubet*. Neque aliter *ſumtus funeri* apud Livium lib. 2. *Huic interpreti arbitroque concordiæ civium ſumtus funeri defuit*. Et *aqua ſacris*, lib. 1. *Aquam forte ea tum ſacris extra mœnia petitum ierat*. Noſter de ira 1, 9. *Miles qui ſignum receptui negligit*. Cicero Philipp. 13. *receptui ſignum aut revocationem à bello audire non poſſumus*. Gronovius.

4 *Turbatus*] Parum compoſitus, impreſſo veſtigio fractus. Alii *turpatus*: nec omnino male. Intelligit autem torum convivialem, qui ſterni ſplendide & in pompam ſolet. *Idem*.

5 *Contraxit*] Strinxit, membra ejus (ut in frigore ſolet) adduxit. *Idem*.

6 *Candida*] Splendens, nitida. qui color infeſtus oculis. *Idem*.

ciis, cujus latus alieno labore condoluit. [7] Mindyridem aiunt fuiſſe ex Sybaritarum civitate: qui cum vidiſſet fodientem, & altius [8] raſtrum allevantem, laſſum ſe fieri queſtus, vetuit illum opus in conſpectu ſuo facere. [9] idem ſæpius queſtus eſt, quod foliis roſæ duplicatis incubuiſſet. Ubi animum ſimul & corpus voluptates corrupere, nihil tolerabile videtur: non quia dura, ſed quia molles patimur. Quid enim eſt cur [10] tuſſis alicujus, aut ſternutamentum, aut [11] muſca parum curioſe fugata, nos in rabiem

7 *Mindyridem*] Græci, *Smindyridem*. Nominat Herodotus lib. 6. & veniſſe Sycionem ad nuptias Agariſtæ, Cliſthenis filiæ, ambiendas: atque addit, *ad extrema deliciarum hunc veniſſe*. Athenæus libro 6. & 12. hoc itinere *aucupes, piſcatores, & coquos mille ſecum duxiſſe, ad domeſticum luxum*. Idem iſte jactare ſolitus, quaſi felicitatis inſignem notam, *Se à viginti annis, ſolem nec orientem nec occidentem vidiſſe*: aſſidue ſcilicet in menſa, aut in lecto. meminit & Ælianus lib. 9. cap. 24. & lib. 12. Variæ Hiſt. *Lipſius*.

8 *Raſtrum allevantem*] Attollentem in ſublime. Eſt enim Latinis *raſtrum*, quod *δίκελλα* Græcis, ſive *bidens*. Id terræ, ſublatum manibus, impetu impingitur: à radendo dictum. *Idem*.

9 *Idem ſæpius*] At meus inſerit: *Idem bilem habere ſæpius*. & germanum credam. Bile aut febricula ſe laborare, quia roſæ foliis parum æqualiter ſubſtratis incubuiſſet. *Idem*. Lipſianus, duo Rubenii, Tarviſina editio: *Idem bilem habere ſæpius queſtus eſt*. Placet Lipſio: placet & nobis: ut intelligat, quam vocant medici *κακοχυμίαν* bilioſam, *ſtomachi tumultum*, ut vocat Horatius: quam inter cæteras cauſſas exiſtere aiunt ex nimia exercitatione, labore, vigilia: qua ſe peccaſſe viſus ſibi hic perpeſſicius in roſis duplicatis. *Bilis* ergo morbus hic, & *bilem habet*, qui ex abundantia bilis *κακοχυμίαν* contraxit. Horatius: *purget bilem*: &, *Dulcia ſe in bilem vertent*. Quod hic per mollitiem, id per aviditatem vini juxta ridicule queritur ſibi fieri apud Athenæum lib 11. quidam: interrogatus enim: *Θέλεις, λάβω σοι ἢ κυλίσκιον;* reſpondet: *μηδαμῶς, Μικρόν γε· κινεῖται γὰρ εὐθύς μοι χολὴ, Ἐξ ὅπερ ἴσμεν ἐκ τοιαύτης φάρμακον.* Alb. Rubenio placebat: *bullam habere ſe*. Ut *bulla* ſit *φλύκταινα*. Ælianus lib. 9, 24. *φύλλοις ῥόδων γοῦν ἐπαναπεσὼν καὶ κοιμηθεὶς ἐπ' αὐτῶν, ἐξανέστη λέγων φλυκταίνας ἐκ τῆς εὐνῆς ἔχειν.* Gronovius.

10 *Tuſſis*] Similis locus epiſt. 47. *Virga murmur omne compeſcitur; & ne fortuita quidem verberibus excepta ſunt, tuſſis, ſternutamentum, ſingultus. magno malo ulla voce interpellatum ſilentium luitur.* Lipſius.

11 *Muſca*] Nam huic rei puer aut pueri, qui flabello pavonino, muſcas & culices fugarent, à cibis, à convivatoribus. *Muſcarium*, ab uſu vocabant. etiam concubinæ huic rei. Martialis:

Et æſtuanti tenue ventilat frigus
Supina praſino concubina flabello.

Per viam utebantur. Ammianus: *Ubi ſi inter aurata flabella laciniis ſericis inciderint muſcæ, vel per foramen umbraculi penſilis radiolus irruperit ſolis, queruntur quod non ſunt apud Cimmerios nati.* De hoc ritu apud Gregorium Nazianzenum pulchra: ſed parco. *Idem*.

12 *Ver-*

biem agat, aut [12] obverſatus canis, aut [13] clavis negligentis ſervi manibus elapſa? Feret iſte æquo animo civile convicium, & ingeſta in concione [14] curiave maledicta, cujus aures [15] tracti ſubſellii ſtridor offendit? Perpetietur hic famem, & æſtivæ expeditionis ſitim, qui puero male [16] diluenti nivem, iraſcitur?

CAP. XXVI. Nulla itaque res magis iracundiam alit, quam luxuria intemperans & impatiens: dure tractandus animus eſt: ut ictum non ſentiat, niſi gravem. Iraſcimur aut his à quibus nec accipere injuriam potuimus, aut his à quibus accipere potuimus. Ex prioribus quædam ſine ſenſu ſunt: [1] ut librum, quem minutioribus litteris ſcriptum ſæpe projecimus, & mendoſum laceravimus: ut veſtimenta, quæ quia diſplicebant, ſcidimus. His iraſci quam ſtultum eſt: quæ iram noſtram nec meruerunt, nec ſentiunt? Sed nos offendunt videlicet, qui illa fecerunt. Primum, ſæpe antequam hoc apud nos diſtinguamus, iraſcimur: deinde fortaſſe ipſi quoque artifices excuſationes juſtas afferent. Alius non potuit melius facere, quam fecit: nec ad tuam contumeliam parum didicit. alius non in hoc, ut te offenderet, fecit. Ad ultimum, quid eſt dementius, quam bilem in homines collectam, in res effundere? Atqui ut his iraſci dementis eſt, quæ anima carent, ſic

12 *Verſus calix*] A Pinciano eſt. at libri mei aliique conſenſu, *obverſatus canis.* Neque id damnem. nam ſexvum putabant, canem obverſari, aut irrumpere. *Lipſius.*

13 *Clavis*] Quæ caſu ſuo ſtrepitum faceret. *Idem.*

14 *Curiave*] Crebra ibi in altercationibus convicia, & pæne præter gravitatem Senatoriam: quod vel Ciceronis orationes dicent. *Idem.*

15 *Tracti ſubſellii*] Non autem tranſlati, & tranſportati ſine ſtrepitu. *Idem.*

16 *Diluenti nivem*] Epiſtola 78. circa finem: *Quia non vino nivem diluit.* Ibi vide. *Idem.*

CAP. XXVI. 1 *Ut librum*] D. Auguſtinus ipſum hoc notat: *Iraſcimur,* inquit, *non hominibus tantum, ſed calamo in ſcribendo, eumque colliidimus atque frangimus; & aleatores teſſeris, & pictores penicillis, & cuicumque inſtrumento quilibet, ex quo difficultatem ſe pati arbitratur.* Idem. Puto hic eandem fraudem admiſſam, quam lib. 1. cap. 12. interpoſitis relativis. Scripſerat enim Seneca: *Ex prioribus quædam ſine ſenſu ſunt: ut librum minutioribus literis ſcriptum ſæpe projecimus, & mendoſum laceravimus; ut*

[2] ſic mutis animalibus. [3] quia nulla eſt injuria, niſi à conſilio profecta. Nocere itaque nobis poſſunt, ut ferrum, aut lapis: injuriam quidem facere non poſſunt. Atqui contemni ſe quidam putant, ubi equi iidem obſequentes alteri equiti, alteri contumaces ſunt: tanquam judicio, non conſuetudine, & arte tractandi, quædam quibuſdam ſubjectiora ſint.

Cap. XXVII. Atqui ut his iraſci ſtultum eſt, ita pueris, & non multum à puerorum prudentia diſtantibus. Omnia enim iſta peccata, apud æquum judicem, [1] pro innocentia habent imprudentiam. Quædam ſunt, quæ nocere non poſſunt, nullamque vim niſi beneficam & ſalutarem habent: ut dii immortales, qui [2] nec volunt obeſſe, nec poſſunt. Natura enim illis mitis & placida eſt, tam longe remota ab aliena injuria, quam [3] à ſua. Dementes itaque & ignari veritatis, illis imputant ſævitiam maris, immodicos imbres, pertinaciam hiemis: cum interim nihil horum, quæ nobis nocent proſuntve, ad nos [4] proprie dirigatur. [5] Non enim nos cauſſa mundo ſumus, hiemem æſta-

veſtimenta, quia diſplicebant, ſcidimus. Gronovius.

2 *Sic & mutis animalibus*] Ita Ulpianus, de pauperie quadrupedum: *Pauperiem eſſe damnum*, definit, *ſine injuria facientis datum.* nec enim dici poſſe animal injuriam feciſſe, quod ſenſu caret. *Lipſius.* Copulam neſcire ſcriptos teſtis Gruterus. Dein Pinciani duo, Col. & Rubeniani: *animalibus, quæ nullam injuriam nobis faciunt, quia velle non poſſunt: non eſt enim injuria, niſi à conſilio profecta.* Quæ videntur eſſe Senecæ. *Gronovius.*

3 *Quia nulla*] Sententia non peccat, verba à veris abeunt. nam libri mirifice variant. Meus: *quæ nullam injuriam quæ ita conſilio profecta faciunt.* Lego: *quæ nullam injuriam, quaſi à conſilio profectam, faciunt.* Vide Ariſtotelem 5 Ethic. cap. 9. *Lipſius.*

Cap. XXVII. 1 *Pro innocentia*] Id eſt, loco innocentiæ eſt iis imprudentia. Nocent quidem, ſed imprudentes & parum ſanæ mentis: hoc efficiat, quaſi nec nocuerint. *Idem.*

2 *Nec volunt obeſſe*] Stoicum eſt, & ſæpius in noſtro occurrit. Vide Phyſiol. 1. Diſſert. 10. *Idem.*

3 *A ſua*] Qui nec inferre magis injuriam poſſint, quam ipſi pati. *Idem.*

4 *Proprie dirigatur*] Hoc explicat, de Benef. lib. 6. cap. 20. *Iſto*, inquit, *modo nec Soli nec Lunæ quidquam debes. Non enim propter te moventur.* Reſponſio: *Sed cum in hoc moveantur, ut univerſa conſervent, & pro me moventur. Univerſorum enim pars ſum.* Idem.

5 *Non enim nos*] Nos ſoli: alioqui & nos. Nam Stoicorum dogma: *Mundum deorum & hominum cauſſa conditum eſſe.* Ita in Zenone Diogenes: etſi Lactantius *ſententiam Stoicorum* aſſerit, *noſtra cauſſa mundum eſſe creatum*: De Ira

Dei

æſtatemque referendi. ſuas iſta leges habent, quibus divina exercentur. nimis nos ſuſpicimus, ſi digni nobis videmur, propter quos tanta moveantur. Nihil ergo horum in noſtram injuriam fit: imo contra, nihil non ad ſalutem. Quædam eſſe diximus, quæ nocere non poſſunt: quædam, quæ nolunt. In his erunt boni magiſtratus, parenteſque, & præceptores, & judices: quorum caſtigatio ſic accipienda eſt, quomodo [6] ſcalpellum, & [7] abſtinentia, & alia quæ profutura torquent. Affecti ſumus pœna? ſuccurrat, non tantum quid patiamur, ſed quid fecerimus: [8] in conſilium de vita noſtra mittamur. Si verum ipſi dicere nobis voluerimus; [9] pluris litem noſtram æſtimabimus. Si volumus æqui omnium rerum judices eſſe, hoc primum nobis ſuadeamus; neminem noſtrum eſſe ſine culpa. Hinc enim maxima indignatio oritur. Nihil peccavi, nihil feci: imo nihil fateris. Indignamur aliqua admonitione aut coërcitione nos caſtigatos: cum illo ipſo tempore peccemus, quo [10] adjicimus malefactis arrogantiam & contumaciam. Quis eſt iſte, qui ſe profitetur omnibus legibus innocentem? Ut hoc ita ſit, quam anguſta innocentia eſt, [11] ad legem

Dei, c. 13. & l. 7. Divinar. Inſt c. 4. Sed hoc moderandum eſt: ſicut & iſta Senecæ, ſatis abſciſe dicta. Nam alibi adverſari videtur, ut de Benef. 4. cap. 13. *Mundus in quid vices ſuas abſolvit? in quid ſol diem extendit & contrahit? Omnia iſta beneficia fiunt. fiunt enim, nobis profutura.* Sed ſolutio eſt, quam tetigi: & Senecæ item poſita, de Benef 6. c. 23. *Itaque non poſſunt videri* (cæleſtia) *ſua tantum cauſſa decurrere, & explicare opus ſuum: quia pars operis & nos ſumus.* Et mox: *Quia etiamſi potiora aliis ſunt in qua oriuntur, nos tamen in majora ituri juvant.* Iterumque: *Is ordo mundo datus, ut appareat curam noſtri non inter ultima habitam.* Adde Phyſiol. 2. Diſſert. 8. *Lipſius.*

6 *Scalpellum*] Secandæ aut reſecandæ carni à medico adhibitum. *Idem.*

7 *Abſtinentia*] Item à medico indicta. *Idem.*

8 *In conſilium*] Sententiam de nobis dicturi. A foro & judiciis. ubi in *conſilium judices mitti* dicuntur, cum cauſſa audita & cognita, poteſtate à Quæſitore facta, deliberant, & tabellis acceptis finiunt. *Idem.*

9 *Pluris*] Manet in alluſione. majore pœna aut mulcta nos ipſi taxabimus. *Æſtimari* lis vel *cauſſa* dicitur, cum judex damnum datum ſociis, ſive & ſingulis, definit & ſumma ſua concipit. *Idem.*

10 *Adjicimus malefactis*] Nam, ut Fabius: *culpam admiſſam excuſare, altera culpa eſt.* Idem

11 *Ad legem*] Hactenus bonum, ut ne lex aut judex te deprehendat. At tuus domeſticus & internus judex, quid?

legem bonum eſſe? quanto latius [12] officiorum patet, quam juris regula? quam multa pietas, humanitas, liberalitas, juſtitia, fides exigunt, quæ omnia extra [13] publicas tabulas ſunt?

Cap. XXVIII. Sed ne ad illam quidem [1] arctiſſimam innocentiæ formulam præſtare nos poſſumus. Alia fecimus, alia cogitavimus: alia optavimus, aliis favimus: in quibuſdam innocentes ſumus, quia non ſucceſſit. Hoc cogitantes, æquiores ſimus delinquentibus, cedamus objurgantibus: utique nobis ne iraſcamur, (cui enim non, ſi nobis quoque?) minime diis. Non enim illorum, ſed [2] lege mortalitatis patimur, quicquid incommodi accidit. At morbi doloreſque incurrunt. [3] Utique aliqua fugiendum

quid? illi te proba, & ſerio es probus. *Lipſius.*

12 *Officiorum*] Quæ tanti fecere Stoici, ut ſingularem iis locum & partem in diviſione Ethices dederint. Vide Diogenem in Zenone. *Officium* autem *appellant Stoici* (ait Cicero) *quod ratione factum ſit.* Ipſa Græca definitio: Τὸ καθῆκόν φασιν εἶ), ὃ πραχθὲν εὔλογόν τι ἴσχει ἀπολογισμόν· *Officium dicunt, quod productum factumque probabilem habet rationis expoſitionem.* Ergo officium valde latius, quam Lex patet: & adſtringit ad omnia, ad quæ Ratio. *Idem.*

13 *Publicas tabulas*] Legum tabulas, in ære publice propoſitas & affixas. *Idem.*

Cap. XXVIII. 1 *Arctiſſimam*] Ipſam legum regulam, quæ minime late patet. Sed verius forte, *non arctiſſimam.* Idem.

2 *Lege mortalitatis*] Quæ mortalibus omnibus dicta eſt. *Idem.*

3 *Utique aliqua fugiendum*] Meus, *ad aliquid*: alii, *aliquo.* Ego vellem *aliqua defugiendum.* Idem. Quicquid agas, haud expreſſeris ſenſum. Lipſius, *aliqua defugiendum.* Sed quo fugiemus, ne morbi doloreſque incurrant? eo, quo nos ipſos effugere licebit: hoc eſt, nuſquam. Col. *frigidum.* In ea voce mendum eſt, nam fuga hic neque ſaluti neque ſolatio. Vide an bene tentem: *Utique aliqua fungendum.* Imago eſt ab iis, qui ædes veteres & ruinoſas habitant: quod nec fieri poteſt niſi incommode: nec poſſis eas tueri niſi identidem ſumtu in ſarciendum facto. Hoc, quando non alias habes, ferre & boni conſulere neceſſe eſt. Videtur dictum fuiſſe inſtar proverbii: *Aliqua fungendum eſt*, ſeu functione & impenſa vel moleſtia, ſi numero ſingulari accipias; ſive munera vel onera vel incommoda, ſi plurativo & accuſandi caſu. Et nos homines corpus habitamus, domicilium ſane quam putre & vitii plenum: itaque fungendum hic nobis quoque eſt aliqua præſtatione vel vexatione: patienda onera, huic domicilio, quod ſortiti ſumus, nec mutare poſſumus, dum ſumus, conjuncta. Quippe & *fungi* pro pati ex Lucretio notum. Epiſt. 120. *Alias nervi nos, alias pedes vexant: nunc dejectio, nunc deſtillatio: aliquando ſupereſt ſanguis, aliquando deeſt: hinc atque illinc tentamur & expellimur. Hoc evenire ſolet in alieno habitantibus. At nos corpus tam putre ſortiti æterna proponimus.* Gronovius.

4 *Alios*

dum eſt, domicilium putre ſortitis. Dicetur aliquis malè de te locutus. cogita an prior feceris, cogita de quam multis loquaris. Cogitemus, inquam, alios non facere injuriam, ſed reponere: [4] alios pronos facere, alios coactos facere, alios ignorantes: etiam eos qui volentes ſcienteſque faciunt, ex injuria noſtra [5] non ipſam injuriam petere. Aut [6] dulcedine urbanitatis prolapſus eſt, aut fecit aliquid, non ut nobis obeſſet, ſed quia conſequi ipſe non poterat, niſi nos repuliſſet. Sæpe [7] adulatio, dum blanditur, offendit. Quiſquis ad ſe retulerit, quotiens ipſe in ſuſpicionem falſam inciderit, quam multis [8] officiis ſuis fortuna ſpeciem injuriæ induerit, quam multos poſt odium amare cœperit, poterit non ſtatim iraſci: utique ſi ſibi tacitus ad ſingula quibus offenditur, dixerit: Hæc & ipſe commiſi. Sed ubi tam æquum judicem invenies? Is qui nullius non uxorem concupiſcit, & ſatis juſtam cauſſam putat amandi, quod aliena eſt, idem uxorem ſuam aſpici non vult: & fidei acerrimus exactor, eſt perfidus: & mendacia perſequitur, ipſe perjurus: & litem ſibi inferri ægerrime [9] calumniator patitur. Pudicitiam ſervulorum ſuorum attentari non vult, qui

4 *Alios pronos*] Eraſmus, *per nos.* fortaſſe, *poſt nos*: etſi illud *pronos* ferri poteſt. quaſi inclinatos & volentes. ſed parum pro ſententia. *Lipſius.* Ita quidem in libris ſuis teſtantur legi Pincianus & Gruterus. Lipſius tentat, *poſt nos*: quod ταυτόλογον videtur: nam ſane illi qui reponunt, injuriam poſt nos faciunt. Mihi placet lectio Romanæ editionis, quam Bruxell. & Secun. approbant, in quibus diſerte: *alios pro nobis facere.* Pro nobis faciunt illi, qui cum injuriam inferre videantur, in utilitatem noſtram id faciunt, ut boni magiſtratus, parenteſque & præceptores, de quibus paullo ante. Sic de Providen. cap. 3. *iſta, quæ tu vocas aſpera, quæ adverſa & abominanda, primum pro ipſis eſſe, quibus accidunt; deinde pro univerſis.* Epiſtola 13. *Alius dicat: fortaſſe hoc non veniet: tu dic, quid porro ſi veniet? videbimus, utrum veniet! fortaſſe pro me veniet.* Reſtituenda etiam hæc phraſis Senecæ lib. 5. de benef. cap. 8. *Rubenius.*

5 *Non ipſam injuriam*] Id eſt, finem & ſcopum non habere injuriam noſtram aut læſionem. *Lipſius.*

6 *Dulcedine urbanitatis*] Ne dictum ei periret quod ægre in ore tenetur conceptum. *Idem.*

7 *Adulatio*] Exemplum in Cælio oratore, lib. 3. cap. 8. *Idem.*

8 *Officiis ſuis*] A bona mente & cauſſa profectis: quæ caſus aliquis, aut prava mens, cui deferebantur, corrupit. *Idem.*

9 *Calumniator*] Qui alios circumvenit, & ex vitæ inſtituto defert. *Idem.*

10 A

qui non pepercit ſuæ. Aliena vitia in oculis habemus: [10] à tergo noſtra ſunt. Inde eſt, quod [11] tempeſtiva filii convivia pater deterior filio caſtigat. [12] Nihil alienæ luxuriæ ignoſcit, qui nihil ſuæ negavit: & homicidæ [13] tyrannus iraſcitur: & punit furta ſacrilegus. Magna pars hominum eſt, quæ non peccatis iraſcitur, ſed peccantibus. Faciet nos moderatiores reſpectus noſtri, ſi conſuluerimus nos: Nunquid & ipſi aliquid tale commiſimus? Nunquid ſic erravimus? Expeditne nobis iſta damnari? Maximum remedium eſt iræ, [14] mora. Nec ab illa pete initio, ut ignoſcat, ſed ut judicet. deſinet, ſi exſpectat: nec univerſam illam tentaveris tollere. graves habet impetus primos: tota vincetur, dum partibus carpitur.

CAP. XXIX. Ex his quæ nos offendunt, alia renuntiantur nobis, alia ipſi audimus aut videmus. His quæ narrata ſunt, non debemus cito credere. multi ementiuntur, ut decipiant, multi, quia decepti ſunt. alius criminatione gratiam captat, & fingit injuriam, ut videatur doluiſſe factam. eſt aliquis malignus, & qui amicitias cohærentes diducere velit: [1] eſt ſuſpicax, & qui ſpectare ludos cupiat, ut

10 *A tergo*] *Sed non videmus mantica quod in tergo eſt*, ut ait Catullus: Αἴσωπος ἔφη δύο πήρας ἕκαστον ἡμῶν φέρειν, τὴν μὲν ἔμπροσθεν, τὴν δὲ ὄπισθεν. καὶ εἰς μὲν τὴν ἔμπροσθεν ἀποτίθεσθαι τὰ τῶν ἄλλων ἁμαρτήματα, εἰς δὲ τὴν ὄπισθεν τὰ ἑαυτῶν· *Æſopus dictitabat, duas peras quemque noſtrum geſtare, anticam unam, & poſticam alteram, & in anticam aliorum peccata immitti & reponi; in poſticam, noſtra ipſorum.* Lipſius.

11 *Tempeſtiva filii convivia*] In vitio habita, ſicut & intempeſtiva. Vide, ſi lubet, quæ fuſe notavi ad lib. 14. Annal. Taciti. *Idem.* De tempeſtivis conviviis vide Salmaſium ad hiſtoriam Auguſtam.

12 *Nihil alienæ*] Victor de Auguſto: *Cum eſſet luxuriæ ſerviens, erat tamen ejuſdem vitii ſeveriſſimus ultor. more hominum, qui in ulciſcendis vitiis, quibus ipſi indulgent, acres ſunt.* Plinius lib. 8 epiſt. *Noſtine hos, qui omnium libidinum ſervi, ſic aliorum vitiis iraſcuntur, ut quaſi invideant?* Lipſius.

13 *Tyrannus*] Qui ipſe in cottidianis cædibus. *Idem.*

14 *Mora*] Ἐν αὐτῷ γὰρ πέψαι τὴν ὀργὴν, χρόνου δεῖ, ait Ariſtoteles, *Ad ipſum ut ira concoquatur, tempore opus eſt.* Nec aliud ſalubrius remedium. *Idem.*

CAP. XXIX. 1 *Eſt ſuſpicax*] Ea vox nihil ad ſequentem affectum, quem exprimit. Puto fuiſſe, *ſubprocax*: petulanti & avido ingenio, ἀσελγὴς, προπετὴς. Et ſunt ſane tales, qui alienis diſſidiis jurgiiſque paſcuntur. quos egregie notavit Socrates: cum Xantippe ejus clamante & jurgante, quidam hortarentur ut reſiſteret, & im-

ut ex longinquo tutoque ſpeculetur, quos colliſit. De parvula ſumma judicaturo, tibi res ſine teſte non probaretur; teſtis, ſine jurejurando non valeret. utrique parti dares [2] advocationem, dares tempus, nec ſemel audires. magis enim veritas elucet, quo ſæpius [3] ad manum venit. [4] Amicum condemnas de præſentibus, antequam audias, antequam interroges? illi, antequam aut accuſatorem ſuum noſſe liceat, aut crimen, iraſceris? [5] Jam verum, jam quid

impudentem invaderet: *Nempe*, inquit, *ut vos ſpectantes acclametis, Eia Xantippe, Eia Socrates.* Lipſius.

2 *Advocationem*] Moram, ut ſæpe. *Idem.*

3 *Ad manum*] Magis in manus ſumitur, & tractatur. *Idem.*

4 *Amicum condemnas de præſentibus*] Suſpectum mihi, niſi placet diſtinctione corrigere, *Amicum condemnas, de præſentibus antequam audias*, quod eſt: antequam ab iis qui præſentes fuere, rem inquiras. Sive etiam, *de præſenti.* id eſſet, ab ipſo præſente priuſquam exquiras. *Idem.* Suſpectum Lipſio, & diſtinctionem autumat mutandam: *amicum condemnas, de præſentibus antequam audias*: vel, *de præſenti antequam.* Omnem mutationem procul habendam cenſeo. *condemnas de præſentibus* eſt, ſtatim, præſenti opera, nulla interpoſita mora, qua rem cognoſcas. Obſervavi loquendi genus idem lib. 2. de benef. cap. 35. *Nullas tibi propono difficultates, ne deſpondeas animo, ne laborum ac longa ſervitutis exſpectatione deficias. non differo te; de præſentibus fiat. nunquam eris gratus, niſi ſtatim es.* Epiſt. 97. *Male de nobis actum erat, quod multa ſcelera legem & judicem effugiunt & ſupplicia, niſi illa naturalia & gravia de præſentibus ſolverent, & in locum patientiæ timor cederet.* Genus loquendi profecto notabile, ſive totum ab Senecæ eſt ingenio, ſive olim in ore hominum, quam nunc in ſcriptis veterum, frequentius. Videtur tranſlatio facta ab illis, qui in contractibus, in quibus pecunia verſatur, auro utuntur præſentario: ea quippe expeditiſſima ratio, & ubi minimum aut nihil interveniat moræ vel negotii. Ita fuerit proprium *ſatisfacere, emere, ſolvere, donare de præſentibus*, nummis ſcilicet; de illa pecunia, quam numeratam habeas, non quam die exſpectes. Hoc quia fiebat ſtatim & promte & nulla petita advocatione, inde dictum, *facere aliquid de præſentibus*, pro, ex continenti; *condemnare de præſentibus*, condemnare ut ille apud noſtrum, *Quo non alius Potuit citius Diſcere cauſſas, Una tantum Parte audita, Sæpe & neutra.* Adfini ſenſu ab eodem fonte derivatum Auguſti dictum: *Unus Vinicius ingenium in numerato habet*, apud M. Senecam. Et apud noſtrum epiſt. 19. *nolle, quod debetur, niſi in aſpero & probo accipere.* Immo illa paſſim frequentata, *expenſum ferre, acceptum referre*, & ſimilia innumera, quæ à re nummaria transferuntur. *Gronovius.*

5 *Jam enim, jam, quid utrimque diceretur, audiſti*] A Pinciani libris eſt: nam Eraſmus dederat, *Jam verum, jamque quid.* Parum differunt tres apud Gruterum: *Jam verum, jam utrimque quid diceretur, audiſti.* Id quod omnino probamus. Ut alibi *verum* à probis, ſic maxime in judiciis quæritur. Cicero ſecunda de l. agraria. *Hæc tanta de re P. Rullus cum ceteris collegis ſuis judicabit? & verum judicabit?* Tacitus ſecunda hiſtoria: *eos eſſe belli civilis nervos dictitans Mutianus, non jus aut verum in cognitionibus, ſed ſolam magnitudinem*

opum

quid utrinque diceretur, audiſti. Hic ipſe qui ad te detulit, deſinet dicere, ſi probare debuerit. Non eſt, inquit, quod me protrahas. ego productus negabo. Alioqui nihil unquam tibi dicam. Eodem tempore & inſtigat, & ipſe ſe certamini & pugnæ ſubtrahit. Qui dicere tibi niſi clam non vult, [6] pæne non dicit. Quid eſt iniquius, quam ſecreto credere, palam iraſci?

Cap. XXX. Quorundam ipſi teſtes ſumus: in his naturam excutiemus, voluntatemque facientium. Puer eſt? ætati donetur: neſcit, an peccet. Pater eſt? aut tantum profuit, ut illi etiam injuriæ [1] jus ſit: aut fortaſſis ipſum hoc meritum ejus eſt, quo offendimur. Mulier eſt? errat. Juſſus eſt? neceſſitati quis, niſi iniquus, ſucconſet? Læſus eſt? non eſt injuria, pati quod prior feceris. Judex eſt? plus illius credas ſententiæ, quam tuæ. [2] Rex eſt? ſi nocentem punit, cede juſtitiæ: ſi innocentem, cede fortunæ. Mutum animal eſt, aut ſimile muto? [3] imitaris illud, ſi iraſceris. Morbus eſt, aut calamitas? levius tranſiliet ſuſtinentem. Deus eſt? tam perdis operam cum illi iraſceris, quam cum illum alteri precaris iratum. Bonus vir eſt, qui injuriam fecit? noli credere. Malus? noli mirari. Dabit

poenas

opum ſpectabat. Sic etiam *veritas* pro juſtitia. Cicero pro Quinctio: *ut cum veritas cum hoc faciat, plus hujus inopia poſſit ad miſericordiam, quam illius opes ad crudelitatem.* Pro Cluentio: *ut omnes intelligant, in concionibus eſſe invidia locum, in judiciis veritati.* Lib. 13. famil. 57. *ut ſuum negotium, quod habet cum populo Sardiano, pro cauſſa veritate & pro ſua dignitate conficiat.* Et *ſumma veritas* pro ſummo jure, quod ſæpe ſummam injuriam eſſe dixerunt, Cælio ad Ciceronem 8 famil. *Nunc ſi ad ſummam veritatem legitimum jus exegeris, cavendum tibi erit, ne parum ſimpliciter & candide poſuiſſe inimicitias videaris.* Ad Herennium libro 2: *Ex æquo & bono jus conſtat, quod ad veritatem & utilitatem communem videtur pertinere.* Quibus omnibus locum tuetur, quod eſt apud Tacitum annal. 1. 75. *ſed dum veritati conſulitur, libertas corrumpebatur.* Placet ſatis, nec præferam *ſeveritati.* Nec æquitatem ſolum ſignificat veritas, ſed & rectum illum incorruptumque juſtitiæ tenorem. *Gronovius.*

6 *Pæne non dicit*] Simile illi, *Quod nemine ſciente fit, pæne non fit.* Lipſius.

Cap. XXX. 1 *Jus ſit*] Inter tot beneficia, poſſit vel injuriam unam facere impune. *Idem.*

2 *Rex eſt*] Ita Medea apud noſtrum, in cognomine Tragœdia: *Si judicas, cognoſce: ſin regnas, jube.* ad Creontem. *Idem.*

3 *Imitaris*] Impetum aſſumendo, rationem abjiciendo. *Idem.*

4 *Sibi*

pœnas alteri, quas debet tibi: & jam [4] ſibi dedit, qui peccavit. Duo ſunt, ut dixi, quæ iracundiam concitant. primum, ſi injuriam videmur accepiſſe: de hoc ſatis dictum eſt. deinde, ſi inique accepiſſe: de hoc dicendum eſt. Iniqua quædam judicant homines, quia pati non debuerint: quædam, quia non ſperaverint. Indigna putamus, quæ inopinata ſunt. Itaque maxime commovent, quæ contra ſpem exſpectationemque evenerunt. nec aliud eſt quare in [5] domeſticis minima offendant: in amicis, injuriam vocemus negligentiam.

Cap. XXXI. Quomodo ergo, inquit, inimicorum nos injuriæ movent? quia non exſpectavimus illas, aut certe non tantas. Hoc efficit amor noſtri nimius: inviolatos nos etiam inimicis judicamus eſſe debere. [1] Regis quiſque intra ſe animum habet, ut licentiam ſibi dari velit, in ſe nolit. Aut ignorantia nos itaque rerum, aut inſolentia iracundos facit. Ignorantia. quid enim mirum eſt, malos mala facinora edere? Quid novi eſt, ſi inimicus nocet, amicus offendit, filius labitur, ſervus peccat? Turpiſſimam aiebat [2] Fabius imperatori excuſationem eſſe, Non putavi: ego turpiſſimam homini puto. Omnia puta, expecta. etiam in bonis moribus aliquid exiſtet aſperius. Fert humana natura inſidioſos amicos, fert ingratos, fert cupidos, fert impios. Cum de moribus unius judicabis, de publicis cogita. ubi maxime gaudebis, maxime metues: ubi tranquilla tibi omnia videntur, ibi nocitura non deſunt, ſed quieſcunt. ſemper futurum aliquid, quod te offendat, exiſti-

4 *Sibi dedit*] Quia in ipſa culpa, pœna eſt: & animus ſibi conſcius te torquet. Epictetus: Οὐδεὶς δίχα ἀπωλείας καὶ ζημίας κακός ἐστι· *Nemo ſine damno & pœna malus eſt.* Lipſius.

5 *Domeſticis*] Familiaribus noſtris. quos putamus volentes eſſe debere, & obnoxios. Eadem ratio. cur odia fratrum aut propinquorum (Ariſtoteli obſervatum lib. 7 Politic. cap. 7.) ſint acerbiſſima, καὶ οἱ σφόδρα στέρξαντες, οἱ δὲ καὶ σφόδρα μισοῦσι· *Et qui valde aliquid amant, iidem idem valde oderunt.* Idem.

Cap. XXXI. 1 *Regis quiſque*] Epiſtola 47. *Regum nobis induimus animos.* Adde epiſt. 42. *Idem.*

2 *Fabius*] Aliquis Scipioni tribuit, ad Numantiam. *Idem.*

exiſtima. Gubernator nunquam ita totos [3] ſinus explicuit ſecurus, ut non expedita ad contrahendum armamenta diſponeret. Illud ante omnia cogita, fœdam eſſe & execrabilem vim nocendi, & alieniſſimam homini, cujus beneficio etiam ſæva manſueſcunt. Aſpice elephantorum [4] jugo colla ſubmiſſa, [5] taurorum pueris pariter ac feminis perſultantibus terga impune calcata, & repentes inter [6] pocula ſinuſque innoxio lapſu dracones, [7] & intra domum urſorum leonumque ora placida tractantibus, adulanteſque dominum feras: pudebit [8] cum animalibus permutaſſe mores. Nefas eſt nocere patriæ: ergo civi quoque. nam hic pars patriæ eſt. Sanctæ partes ſunt, ſi univerſum venerabile eſt. Ergo & homini. nam hic in [9] majore tibi urbe civis eſt. Quid ſi nocere velint manus pedibus? manibus oculi?

3 *Sinus*] Propertius:
Velorum plenos ſubtrahit ipſe ſinus. Lipſ.

4 *Jugo colla*] Satis crebrum Romæ, elephantos currum trahere, ſive Deorum in pompa Circenſi, ſive & triumphalem. Leones item, in Plinio; aliæque feræ in Martiale, per ludos, epigr. lib. 1. epigr. 105.
Picto quod juga delicata collo
Pardus ſuſtinet; improbaque tigres
Indulgent patientiam flagello;
Mordent aurea quod lupata cervi, &c. *Idem.*

5 *Taurorum pueris*] Item exhibita hæc in ludis. Martialis, lib. 5. epigram. 32.
Aſpice, quam placidis inſultet turba juvencis,
Et ſua quam facilis pondera taurus amet.
Cornibus hic pendet ſummis; vagus ille per armos
Currit, & in toto ventilat arma bove, &c. *Idem.*

6 *Pocula ſinuſque*] Haud abnuam in menſa etiam repſiſſe. Quidam tamen libri *ocula*: ex quo aliquis *oſcula*. Porro dracones iſtos feminæ in deliciis habebant: apud eundem Martialem:
Sic gelidum collo nectit Gratilla draconem:
& hodie fit in Italia. *Idem.*

7 *Et intra domum urſorum leonumque placida ora*] Non fuit poſtulandum à Lipſio, ut animadverteret mendum, ubi nullum erat. At legendum eſt, *intra damnum.* At inter indicia domitæ feritatis ponit auctor, quod habitationis humanæ patiantur conſortium. Epiſt. 85. *Certi ſunt domitores ferarum, qui ſæviſſima animalia & ad occurſum expaveſacientia hominum ergunt ſub jugum: nec aſperitatem excuſſiſſe contenti, uſque in contubernium mitigant.* Hinc *domeſtica* animalia ſeparantur à *feris.* Columella lib. 8. *quod è fero mitigatum domeſticum factum eſt.* Lib. 10. *ferina ac domeſtica pecudum carne.* Gronovius.

8 *Cum animalibus*] Ita & Epictetus increpat iſtos iracundos. Εἰ δ' ἀντὶ ἀνθρώπε, ἡμέρου ζώου, καὶ κοινωνικοῦ, θηρίον γέγονας βλαβερὸν, ἐπίβουλον, δηκτικὸν, οὐδὲν ἀπολώλεκας· *Si vero pro homine, qui eſt placidum animal & ſociale, tranſieris in feram noxiam, inſidioſam, mordacem. nihilne amiſiſti?* Nempe te ipſum. *Lipſius.*

9 *Majore urbe*] Ipſo mundo, magna illa patria. *Idem.*

10 *Ad*

oculi? Ut omnia inter ſe membra conſentiunt, quia ſingula ſervari, totius intereſt; ita homines ſingulis parcent, quia [10] ad cœtum geniti ſumus. ſalva autem eſſe ſocietas niſi amore & cuſtodia partium non poteſt. Ne viperas quidem & [11] natrices, & ſi qua morſu aut ictu nocent, effligeremus, ſi ut reliqua manſuefacere poſſemus, aut efficere, ne nobis aliiſve periculo eſſent. Ergo ne homini quidem nocebimus, quia peccavit, ſed ne peccet: nec unquam ad præteritum, ſed ad futurum pœna referetur. non enim iraſcitur, ſed cavet. Nam ſi puniendus eſt, cuicunque pravum maleficumque ingenium eſt, pœna neminem excipiet.

Cap. XXXII. At enim ira habet aliquam [1] voluptatem: & dulce eſt, [2] dolorem reddere. Minime. non enim ut in beneficiis honeſtum eſt, merita meritis repenſare: ita [3] injurias injuriis. illic, vinci turpe eſt: hic, vincere.

10 *Ad cœtum*] Sociale animal. *Lipſius.*

11 *Natrices*] In Gloſſario, *Natrix*, *boa* eſt: ſerpentis genus Plinio notum. *Idem.*

Cap. XXXII. 1 *Voluptatem*] Hoc ante alios Homerus dixit Iliad. Σ. in Achillis perſona:

Ὡς ἔρις ἔκ τε θεῶν ἔκ τ' ἀνθρώπων ἀπόλοιτο,
Καὶ χόλος, ὅς τ' ἐφέηκε πολύφρονά περ χαλεπῆναι.
Ὅς τε πολὺ γλυκίων μέλιτος καταλειβομένοιο
Ἀνδρῶν ἐν στήθεσσιν ἀέξεται, ἠΰτε καπνός·

Ah pereat divum atque hominum Contentio, & Ira,
Quæ ſapientem etiam interdum ſævire coegit.
Dulcior hæc melle atque favo liquidum ſtillante,
Pectoribus ſeſe inſinuans, creſcit quaſi fumus.

Plato in Philebo, *mixtionem voluptatis & doloris in ira eſſe vult*, teſtimonio iſto Homeri uſus: & ſcite comparat *cum iis, qui tragœdias ſpectant: quos videas uno tempore gaudentes & flentes.* Ariſtoteles autem, & ipſe uſus Homericis verſibus, cauſſam jucunditatis in ira dicit, *ex ſpe futuræ ultionis. Quam ſi tollis, nec Ira quidem eſt: ſicut nemo potentibus iraſcitur, quo nec ſperet ulciſci.* Vide Rhetor. 1. cap. 11. Sed pulchre etiam Homerus de *Fumo*: & quid ſimilius? Ariſtoteles & hoc alibi uſurpavit: *Ὥσπερ ὁ καπνὸς ἐπιδάκνων τὰς ὄψεις, οὐκ ἐᾷ βλέπειν τὸ κείμενον ἐν τοῖς ποσίν· οὕτως ὁ θυμὸς ἐπεγειρόμενος, τὸν λογισμὸν ἐπισκοτεῖ· Sicut fumus oculos mordicans, non ſinit vel id quod ante pedes eſt videre: ſic ira exſurgens obtenebrat rationem.* Idem.

2 *Dolorem reddere*] Ulciſci. conſentit in cauſſa, cum Ariſtotele. Adeo autem hoc dulce, ut etiam in morte delectet: ſicut ille apud Pacuvium effert,

Dii me etſi perdunt, tamen eſſe adjutum expetunt,
Quod priuſquam intereo, ſpatium ulciſcendi dabunt. Idem.

3 *Injurias injuriis*] Epictetus: Τί οὖν, ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἑαυτὸν ἔβλαψε, κἀγὼ ἐμὲ

cere. [4] Inhumanum verbum eſt, & quidem pro juſto receptum, [5] Ultio: & à contumelia non differt niſi ordine. Qui dolorem regerit, tantum excuſatius peccat. M. Catonem [6] in balneo quidam percuſſit imprudens, quis enim illi ſciens faceret injuriam? poſtea [7] ſatisfacienti Cato, Non memini, inquit, percuſſum me. Melius putavit, non agnoſcere, quam [8] vindicare. Nihil, inquis, poſt tantam petulantiam mali factum eſt? imo multum boni. cœpit Catonem noſſe. Magni animi eſt, injurias deſpicere. ultionis contumelioſiſſimum genus eſt, non eſſe viſum dignum, ex quo peteretur ultio. Multi leves injurias altius [9] ſibi demiſere, dum vindicant: ille magnus & nobilis eſt, qui more magnæ feræ, latratus minutorum canum ſecurus ex-

τί ἀδικεῖ ποιήσας· ἐγὼ ἐμαυτὸν μὴ βλάψω, πρὸς ἐκεῖνον ἀδικίαν τι ποιήσας; *Quid ergo? num quia ille ſibi nocuit, dum injuria me afficit, ego non dabo operam ne noceam, illum viciſſim afficiendo?* Plato in Critone: Οὐδαμῶς ἄρα δεῖ ἀδικεῖν, οὐδὲ ἀδικούμενον ἄρα ἀνταδικεῖν (ὡς οἱ πολλοὶ οἴονται) ἐπειδή γε οὐδαμῶς δεῖ ἀδικεῖν, οὔτε κακῶς ποιεῖν οὐδένα ἀνθρώπων, οὐδ᾽ ἂν ὁτιοῦν πάσχῃ ὑπ᾽ αὐτῶν· *Nullo modo igitur injuriam oportet facere, ſed nec læſum iterum lædere (ut plerique exiſtimant:) quoniam numquam injuria facienda, nec quiſquam mortalium damno mulctandus, etſi vel ab ipſo mulctatus.* Lipſ.

4 *Inhumanum*] Et ad barbaros relegandum, cum Quinctiliano, Declamat. 13. *Barbarorum mos eſt populorum, quos procul omnis juris humani ſocietate, proxima bellum natura efferavit. Nos ideo magiſtratus legeſque à majoribus accepimus, ne ſui quiſque doloris vindex ſit: & aſſidua ſcelerum cauſſa ſe refellant, ſi ultio crimen imitabitur.* Idem.

5 *Ultio: & à contumelia non differt*] Liber meus, & plures, *Ultio & Talio, non multum differt.* Ego putem: *Ultio, & alioqui non multum differt.* Differt, ab Injuria. nam hæc præcedit. *Lipſius.* Hæc conjectura eſt Pinciani. Libri omnes: *ultio & talio non multum differt.* quod jubet revocari Gruterus. Sed quo ſenſu? qui profecto nullus eſt. Præterea non verbum jam, ſed duo verba ſunt. Igitur Lipſius: *Ultio & alioqui.* Tamen quæras, à quo differt? Reſpondet ille quidem, ab injuria: ſed non ſatis commode hoc intelligitur. Quid moror? Ita concipiendum eſt: *Inhumanum verbum eſt (ut quidem pro juſto receptum) Ultio, & a vi non multum differt niſi ordine.* Certe nec commodius ad ſenſum, nec mitius aut propius aliquid ad apices ſcripturæ veteris facile reperies. *Ut quidem*, utcumque licet. *Gronovius.*

6 *In balneo*] Libri omnes vocem addunt, *in balneo ignorans.* Atqui ſequitur mox, *imprudens.* mutaverim igitur, *in ore:* & ita fuit. Non percuſſit ſolum Catonem, ſed in ore & facie. *Lipſius.*

7 *Satisfacienti*] Deprecanti, pœnitenti. *Idem.*

8 *Vindicare*] Ita conſenſu libri ſcripti & editi: Muretus tamen, *ignoſcere.* belle & ingenioſe, ſed quo tam belle? *Idem.*

9 *Sibi demiſere*] Quaſi ferrum, impreſſere. *Idem.*

CAP.

exaudit. Minus, inquit, contemnemur, ſi vindicaverimus injuriam. Si tanquam ad remedium venimus, ſine ira veniamus: non quaſi dulce ſit vindicari, ſed quaſi utile. Sæpe autem ſatius fuit diſſimulare, quam ulciſci.

CAP. XXXIII. Potentiorum injuriæ hilari vultu, non patienter tantum ferendæ ſunt. Facient iterum, ſi ſe feciſſe crediderint. Hoc habent peſſimum animi magna fortuna inſolentes, [1] quos læſerunt, & oderunt. [2] Notiſſima vox eſt ejus, qui in cultu regum conſenuerat. cum illum quidam interrogaret, Quomodo rariſſimam rem in aula conſecutus eſſet, ſenectutem? Injurias, inquit, accipiendo, & gratias agendo. Sæpe adeo injuriam vindicari non expedit, ut ne fateri quidem expediat. C. Cæſar Paſtoris ſplendidi equitis Romani filium cum in cuſtodia habuiſſet, [3] munditiis ejus & cultioribus capillis offenſus: rogante patre, ut ſalutem ſibi filii concederet, quaſi de ſupplicio ejus admonitus, duci protinus juſſit. Ne tamen omnia inhumane faceret adverſum patrem, [4] ad cœnam illum invitavit eo die. venit Paſtor, nihil vultu exprobrante. Propinavit illi Cæſar [5] heminam: & poſuit illi cuſtodem. perduravit miſer, non aliter quam ſi filii ſanguinem biberet. [6] Unguentum & coronas miſit, & [7] obſervare juſſit an ſumeret.

CAP. XXXIII. 1 *Quos læſerunt*] Tacitus in Agricola: *Proprium humani ingenii eſt, odiſſe quem læſeris.* Lipſius.

2 *Notiſſima vox*] Cujus, aut ubi, ignoro. *Idem.*

3 *Munditiis*] Cajus enim *pulcros omnes & comatos oderat.* Sueton. cap. 35. Porro in Hiſpania *Paſtores* illi fuiſſe videntur. Lapis ibi: DOMITIO. PASTORI. VETERANO. LEG. SEPT. GEM. *Idem.*

4 *Ad cœnam*] Suetonius de hoc intellexit, cap. 27. *Parentes ſupplicio filiorum intereſſe cogebat. quorum uni valetudinem excuſanti, lecticam miſit: alium è ſpectaculo pœnæ epulis ſtatim adhibuit, atque omni comitate ad hilaritatem & jocos provocavit.* Ut appareat ſpectatorem etiam ſupplicii fuiſſe, quod tamen Seneca non dixit. *Idem.*

5 *Heminam*] Uncias novem vini, ſive dimidium Sextarium. *Idem.*

6 *Unguentum*] Receptum in conviviis lætioribus, ungi & floribus coronari. *Idem.* In cœnis veteres unguentis & caput & pectus perfudiſſe ex malobathro, Syrio nardo, roſâ, aliove aliquo florum odoratorum ſucco expreſſis, docet ex Athenæo lib. 15. Deipnoſoph. c. 14. Plutarcho lib. 1. Sympoſ. quæſt. 1. & quam plurimis aliis P. Faber lib. 1. c. 6. Semeſtr.

7 *Obſervare*] Per cuſtodem, quem poſuerat. Non ergo ipſe videre poterat? neſcio. grande triclinium erat, & jacebat conviva *centeſimus*, ut mox

meret. ſumſit. Eo die, quo filium extulerat, imo quo [8] non extulerat, jacebat conviva centeſimus, & potiones vix honeſtas natalibus liberorum, podagricus ſenex hauriebat: cum interim non lacrimas emiſit, non dolorem aliquo ſigno erumpere paſſus eſt. Cœnavit, tanquam pro filio exoraſſet. Quæris, quare? [9] habebat alterum. Quid ille [10] Priamus? non diſſimulavit iram, & [11] regis genua complexus eſt? funeſtam perfuſamque cruore filii manum ad os ſuum retulit, & cœnavit? ſed tamen ſine unguento, ſine coronis: & illum hoſtis ſæviſſimus multis ſolatiis, ut cibum caperet, hortatus eſt, non ut pocula ingentia, ſuper caput poſito cuſtode, ſiccaret. Contempſiſſet [12] Romanus pater, ſi ſibi timuiſſet: nunc iram compeſcuit [13] pietas. Dignus fuit, cui permitteret à convivio [14] ad oſſa filii legenda diſcedere. Ne hoc quidem permiſit: benignus interim & comis [15] adoleſcens propinationibus ſenem crebris, ut

addit. Procul ergo à Caio, & inter imos. *Lipſius.*

8 *Non extulerat*] Nec enim juſta ei fecerat. nec ſolenni ritu cadaver elatum. *Idem.*

9 *Habebat alterum*] Ut hunc ſaltem ſervaret: ne & illum Caius iratus tolleret. Pulchre & apte Panegyricus ſcriptor ad Theodoſium. hos affectus exprimit ſub tyrannis: *Cum interim miſeri, verebamur agere miſeros, imo omnes cogebamur mentiri beatos; & cum domi atque ſecreto, ſolis conjugibus ac liberis credidiſſemus furtivum dolorem, procedebamus in publicum non noſtra fortuna vultu. Audires enim dicere delatorem. quid ita ille triſtis incedit? an quia pauper eſt ex divite? non enim ſe vivere gratulatur? Quid ita publicum atratus inceſtat? luget credo fratrem? ſed habet filium. Ita flere non licebat amiſſa, metu reliquorum.* Idem.

10 *Priamus*] Apud Homerum, Iliad. Ω *Idem.*

11 *Regis genua*] Achillis. Homerus:

Χερσὶν Ἀχιλῆος λάβε γούνατα, καὶ κύσε χεῖρας·
Δεινὰς, ἀνδροφόνους.

Quæ vertit hic ex profeſſo noſter. *Idem.*

12 *Paſtorem*] Audax & hæc mutatio Mureti. nam libri omnes, *Contempſiſſet Romanum patrem:* ex quo Pincianus, *contempſiſſem R. p.* quod etſi melius illo extraneo: tamen mihi verius, *contempſiſſet & Romanus pater.* Ille, inquit, Græcus non bibit pocula magna, non unxit: quæ nec gente & animo Romanus noſter feciſſet, niſi non ſuæ vitæ, ſed alterius filii, timuiſſet. *Idem.*

13 *Pietas*] In filium ſuperſtitem. *Idem.*

14 *Ad oſſa filii legenda*] De more cadavere combuſto, eligebant oſſa, & repoſita in urnam ſepeliebant. *Idem.* Fuiſſe hoc maxime propinquorum munus ſcribit Gruterus lib. 16. Suſpic. cap. 6. & Rævardus lib. de leg. XII Tabul.

15 *Adoleſcens*] Ipſe juvenis Princeps, Caius. *Lipſius.*

16 *Le-*

ut cura [16] leniretur, admonens laceſſebat: contra ille ſe lætum, & oblitum quid eo eſſet actum die, præſtitit. Perierat alter filius, ſi carnifici conviva non placuiſſet.

CAP. XXXIV. Ergo ira abſtinendum eſt, ſive par eſt qui laceſſendus eſt, ſive ſuperior, ſive inferior. Cum pare contendere, [1] anceps eſt: cum ſuperiore, [2] furioſum: cum inferiore, [3] ſordidum. [4] Puſilli hominis & miſeri eſt, repetere mordentem. [5] mures & formicæ, qua manum admoveris, ora convertunt: imbecillia ſe lædi putant, ſi tanguntur. Faciet nos mitiores, ſi cogitaverimus, quid aliquando nobis profuerit ille, cui iraſcimur, & meritis offenſa redimetur. Illud quoque occurrat, quantum commendationis nobis allatura ſit clementiæ fama, & quam multos venia amicos utiles fecerit. [6] Ne iraſcamur inimicorum & hoſtium liberis. Inter Syllanæ crudelitatis exempla eſt, quod à rep. [7] liberos proſcriptorum ſubmovit. Nihil eſt iniquius, quam aliquem heredem paterni odii fieri. [8] Cogitemus, quotiens ad ignoſcendum difficiles erimus, an expediat omnes nobis inexorabiles eſſe. Quam ſæpe veniam qui negavit, petit? quam ſæpe pedibus ejus advolutus eſt, quem à ſuis repulit? Quid eſt glorioſius, quam iram amicitia mutare? Quos Populus R. fideliores habet ſocios, quam

6 *Leniretur*] Meus addit, *leniretur, admovere laceſſebat*. Alii, *leniretur, admonens:* Scribe & diſtingue: *ut cura leniretur, admonens, laceſſebat*. Caius identiden propinando admonebat, *lenienda cura* hoc eſſe. Aut ipſis verbis, *Leni curam*. Lipſius.

CAP. XXXIV. 1 *Anceps eſt*] Vinci potes. *Idem.*

2 *Furioſum*] Vinci debes. *Idem.*

3 *Sordidum*] Vincere inglorium. *Idem.*

4 *Puſilli*] Juvenalis:

—— quippe minuti
Semper, & infirmi eſt animi, exiguique voluptas,
Ultio. Idem.

5 *Mures & formicæ ſi manum admoveris*] Sic teſtituit Lipſius ex varietatibus illis apud Gruterum. Recte meo judicio, niſi quod in particula leve mendum reſtat. Omnes libri: *quas ſi manum*, aut *qua manum*, abſque τοῦ *ſi*. Et hoc poſterius verum puto: *qua manum admoveris*. id eſt, qua parte. *Gronov.*

6 *Ne iraſcamur*] Mihi abrupta hæc videntur, nec prioribus nexa. *Lipſius.*

7 *Liberos proſcriptorum*] Ne ad honores venirent. Hoc appellat *à rep ſubmovere*, quia ad eam gerendam non admittuntur. *Idem.*

8 *Cogitemus*] Ad intermiſſa redit. emblemate illo de *liberis hoſtium*, neſcio qua occaſione, inſerto. *Idem.*

 9 *Per-*

quam quos habuit [9] pertinaciſſimos hoſtes? quod hodie eſſet [10] imperium, niſi ſalubris providentia victos permiſcuiſſet victoribus? Iraſcetur aliquis? tu contra beneficiis provoca. Cadit ſtatim ſimultas, ab altera parte deſerta. [11] niſi pariter, non pugnant. [12] Si utrinque concurritur, ille eſt melior, qui prior pedem retulit: victus eſt qui vicit. Percuſſit te? recede. referiendo enim, & occaſionem

ſæpius

9 *Pertinaciſſimos hoſtes*] Latinos, Samnites. *Lipſius.*

10 *Imperium, niſi*] Tacitus 11 Annal. oratione Claudii: *Tunc ſolida domi quies, & adverſus externa floruimus cum ſpecie deductarum per orbem terra legionum, additis provincialium validiſſimis, feſſo imperio ſubventum eſt.* Plura inibi ejus rei. *Idem.*

11 *Niſi par non pugnat*] Libri ſcripti, *niſi pariter*, & deinde, *pugnant.* Fortaſſe, *niſi paria. Idem.* Et hoc à Pinciani conjectura excepit Muretus. Libri ſcripti omnes aut ex toto habent aut ſignificant: *Niſi pariter non pugnant.* Unde Lipſius: *niſi paria.* Non male, ſed non melius. Salva & Annæana eſt vetus lectio, ea brevitate rem eandem exponens, quam auctor crebro adfectar. *Niſi pariter non pugnant*, nempe ii qui pugnant, vel quos pugnare dicimus: parem vel adverſarium habeant oportet. Quod enim comparatur, ſine altero non intelligitur, ut ait ipſe de benef. 5, 10. Tali ellipſi epiſt. 95. *Quæ clam commiſſa capite luerent, eadem quia paludati fecere, laudamus.* Non enim præceſſit, qui, ſed intelliges, eos qui committunt. Epiſt. 58. *Ne te longe differam, quædam ſimplicia in uſu erant: ſicut cernere ferro inter ſe dicebantur.* nempe qui armis contendebant. Ita vero mss. omnes: non *dicebant*, ut ſuppoſuere. Epiſtola 86. *Quid putas illos oluiſſe? militiam, laborem, virum. Poſtquam multa balnea inventa ſunt, ſpurciores ſunt.* nempe plurimi homines, qui lavantur. De benefic. 1, 2. *Beneficiorum ſimplex ratio eſt: tantum erogatur. ſi reddet aliquid, lucrum eſt, ſi non reddet, damnum non eſt.* Si reddet aliquid, nempe is cujus eſt reddere, cui erogatur. Itaque fruſtra Gruterus cum Eraſmo, quamvis reclamantibus, ut ait, exemplaribus, *ſi redit.* Fruſtra quærit apud eundem Stephanus, quomodo *reddet* ad beneficiorum pluralem numerum poſſit referri: non enim debet eo referri. nam quod addit, ſi intelligas, qui acceperit, non repetere aliquid, ſed extrinſecus peti, quod fortaſſe ſit præter conſuetudinem Senecæ: nec hoc petitur extrinſecus. at ſi vult eſſe tale & adſumi aliunde & præter auctoris morem, infrequentem ejus ſe lectorem oſtendit. Cujus enim, rogo, hæc eſt, ſi Senecæ non eſt? lib. 3. de benef. 18. *Atqui dant regibus ſuis, dant imperatoribus beneficia: ege & dominus.* Non prædixit, qui: ſed intelliges quoſdam ex iis, qui ſunt ſub regibus, qui ſacramento tenentur. Lib. 1. Nat. quæſt. 1. *prior mihi rationem reddas, oportet, quare Hadi vocentur.* nempe quibus hoc nomen eſt in ſideribus. *Gronovius.*

12 *Si utrimque certabitur, ille eſt melior*] Libri omnes Pinciani & Gruteri: *ſi utrimque certabitur, ira concurritur.* Aut *concurrit.* Scias licet τὸ *certabitur ira* eſſe explicationem τοῦ *concurritur.* Itaque hoc Senecæ reddendum eſt. Horatius:

——— *Quid enim? concurritur, horæ*
Momento cita mors venit aut victoria læta.

Noſter ad Helviam: *Itaque ne ſtatim cum eo concurram, adero prius illi, & quibus excitetur ingeram.* Idem.

CA

ſæpius feriendi dabis, & excuſationem. non poteris revelli, cum voles. Nunquid velit quiſquam tam graviter hoſtem ferire, ut relinquat manum in vulnere, & ſe ab ictu revocare non poſſit? atqui tale ira telum eſt; vix retrahitur.

CAP. XXXV. Arma nobis expedita proſpicimus, gladium commodum & habilem: non vitabimus impetus animi, [1] his graves magis, furioſos & irrevocabiles? Ea demum velocitas placet, quæ ubi juſſa eſt, veſtigium ſiſtit, nec ultra deſtinata procurrit, & quæ flecti, & à curſu [2] ad gradum reduci poteſt. Ægros ſcimus nervos eſſe, ubi invitis nobis moventur. ſenex, aut infirmi corporis eſt, qui cum ambulare vult, currit. animi motus eos putemus ſaniſſimos validiſſimoſque, qui noſtro arbitrio ibunt, non ſuo ferentur. Nihil tamen æque profuerit, quam primum intueri deformitatem rei, deinde periculum. Non eſt ullius affectus [3] facies turbatior. pulcherrima ora fœdavit, torvos vultus ex tranquilliſſimis reddidit. Linquit decor omnis iratos: & ſive amictus illius [4] compoſitus eſt ad legem, trahent veſtem; omnemque curam ſui effundent; ſi capillorum natura vel arte jacentium non informis eſt habitus, cum animo inhorreſcunt: tumeſcunt venæ, concutitur

CAP. XXXV. 1 *His graves*] In meo hæc ita: *animi impetus? hi graves, funeroſi, & irrevocabiles?* Legerem: *animi impetus, ſi graves furioſi & irrevocabiles.* Lipſius.

2 *Ad gradum*] Ad leniorem & lentiorem paſſum. *Idem.*

3 *Facies turbatior*] Iterum Iræ deſcriptio, qualis lib. 1. cap. 1. *Idem.*

4 *Compoſitus ſit ad legem, attrahet veſtem*] Eſt à Mureto: nam Eraſmus, *retrahet*, ut & duo Pall. Sed alii duo & Pinciani & Bruxel. *ad legem, trahet veſtem*, vel *trahent*. Idque verius judico. Plautus Ciſtellaria: *Amiculum hoc ſuſtollo ſaltem.* Si. *Sine trahi, cum egomet traher.* Quintilianus declam. 37. *Dementia reo quid objicis? uſitata fortaſſe crimina, tractas per publicum veſtes, non reddita ſalutantibus nomina.* Archippus de Alcibiade: βαδίζει θηλυχλιδῶς, θοἰμάτιον ἕλκων· Plutarchus de eodem: θηλύτητας ἐσθήτων ἁλουργῶν ἑλκομένων δι' ἀγορᾶς. Hercule Furente: *Auro decorum ſyrma barbarico trahit.* Valerius Maximus 7, 8. *nota inſania Tuditanus, togam velut tragicam veſtem in foro trahens.* Brux. quoque & duo Gruteri: *ſive amictus*: dein, *compoſitus eſt.* Ut videatur ſcribendum: *Linquit decor omnis iratos: & ſive amictus illis compoſitus eſt ad legem, trahent veſtem omnemque curam ſui effundent: ſive capillorum*, &c. Gronovius.

titur crebro ſpiritu pectus, rabida vocis eruptio colla diſtendit. tunc artus trepidi, inquietæ manus, totius corporis fluctuatio. Qualem intus putas eſſe animum, cujus extra imago tam fœda eſt? quanto illi intra pectus terribilior vultus, acrior ſpiritus eſt, intenſior impetus, rupturus ſe niſi eruperit? Quales ſunt hoſtium, vel ferarum cæde madentium, aut ad cædem euntium aſpectus; qualia poëtæ [5] inferna monſtra finxere, ſuccincta ſerpentibus, & igneo flatu; [6] quales ad bella excitanda, diſcordiamque in populos dividendam, pacemque lacerandam, teterrimæ inferum exeunt [7] Furiæ: talem nobis iram figuremus, flamma lumina ardentia, ſibilo mugituque & gemitu & ſtridore, & ſi qua his inviſior vox eſt, perſtrepentem, tela manu utraque quatientem. neque enim illi, tegere ſe, cura eſt. torvam, cruentamque, & cicatricoſam, & verberibus ſuis lividam, inceſſibus veſanis, offuſam multa caligine, incurſitantem, vaſtantem, fugantemque: & omnium odio laborantem, ſui maxime: ſi aliter nocere non poſſit, terras, maria, cælum ruere cupientem, infeſtam pariter, inviſamque. Vel, ſi videtur, ſit qualis apud vates noſtros eſt,

Sanguineum quatiens dextra Bellona flagellum,
Aut ſciſſa gaudens vadit Diſcordia palla.

aut ſi qua magis dira facies excogitari diri affectus poteſt.

CAP. XXXVI. Quibuſdam, ut ait Sextius, iratis profuit aſpexiſſe [1] ſpeculum. perturbavit illos tanta mutatio

5 *Inferna monſtra*] Furias, Eumenidas. *Lipſius.*

6 *Quales ad*] Meus voce auctior: *quales motus ad bella.* Puto, *quales ad motus, ad bella.* Idem.

7 *Furiæ*] Vox meo abeſt: & ante, *deterrimi:* Itaque eſſet *deterrimi*, vel *teterrimi inferum:* id eſt, peſſimi infernalium Geniorum. Nam de Furiis ſane jam tactum, & triplex eſt comparatio. *Idem.*

CAP. XXXVI. *Speculum*] Plutarchus: Ἐμοὶ δ᾽ εἴ τις ἐμμελὴς καὶ κόμψος ἀκόλουθος ἦν, οὐκ ἂν ἠχθόμην οὕτω προσφέροντι ἐπὶ τῆς ὀργῆς ἔσοπτρον, ὥσπερ ἐνίοις προσφέρουσι λουσαμένοις, ἐπ᾽ οὐδενὶ χρησίμῳ. τὸ δ᾽ αὐτὸν ἰδεῖν παρὰ φύσιν ἔχοντα καὶ συντεταραγμένον, οὐ μικρόν ἐστιν εἰς διαβολὴν τοῦ πάθους. *Mihi vero ſi quis ſcitus & elegans ſit comes vel aſſecla; non ægre feram, ſi in ira proferret mihi ſpeculum, ſicut quibuſdam jam lotis compriſ-*

qua

tio ſui: velut in rem præſentem adducti non agnoverunt ſe. & quantulum ex vera deformitate imago illa ſpeculo repercuſſa reddebat? animus ſi oſtendi, & ſi in ulla materia perlucere poſſet, intuentes nos confunderet, ater maculoſuſque, æſtuans, & diſtortus, & tumidus. Nunc quoque tanta deformitas ejus eſt per oſſa carneſque, & tot impedimenta, effluentis: quid ſi nudus oſtenderetur? Speculo equidem neminem deterritum ab ira [2] credo. quid ergo? qui ad ſpeculum venerat, ut ſe mutaret, [3] jam mutaverat. Iratis quidem nulla eſt fórmoſior effigies, quam atrox & horrida, qualeſque eſſe, etiam videri volunt. Magis illud videndum eſt, quam multis ira per ſe nocuerit. Alii nimio fervore rupere venas, & ſanguinem ſupra vires elatus clamor egeſſit, & luminum ſuffudit aciem in oculos vehementius [4] humor egeſtus, & in morbos ægri recidere. nulla celerior ad inſaniam via eſt. Multi itaque continuaverunt iræ furorem; nec quam expulerant mentem, unquam receperunt. [5] Ajacem in mortem egit furor, in furorem ira. Mortem liberis, egeſtatem ſibi, ruinam domui imprecantur: & iraſci ſe negant, non minus quam inſanire, furioſi. Amiciſſimis hoſtes, vitandique [6] cariſſimis: legum, niſi qua nocent, immemores, ad minima mobiles. non ſermone, non officio, aditu faciles. Omnia per vim gerunt, gladiis & pugnare parati, & [7] incumbere. Maximum enim malum illos cepit, & omnia exſuperans vitia. Alia paullatim intrant: repentina & univerſa vis hujus

que ſolet ſine ullo bono fructu. At ſeipſum ita videre, præter naturam conſtitutum, & undique turbatum, non parum conferat ad affectus hujus damnationem. Lipſius.

2 *Credo*] Libri, *credis.* tamen hoc Pinciani conjectaneum probum videtur. *Idem.*

3 *Jam mutaverat*] Habebat enim animum ſe compeſcendi. rationem audiebat, medicinam quærebat. *Idem.*

4 *Humor*] Bilioſus. & icterum genuit. *Idem.*

5 *Ajacem*] Victum, armorum judicio, ab Ulyſſe. *Idem.*

6 *Cariſſimis*] Quidam libri *luminis*; alius, *& litteris*: ex quo non inicite, *vitandique & liberis*: ſive ex priore illo, *aluminis.* Idem.

7 *Incumbere*] Seipſos interficere, ut ille Ajax. *Idem.*

8 *In-*

jus eſt: omnes denique alios affectus ſibi ſubjicit: amorem ardentiſſimum vincit. Transfoderunt itaque amata corpora, & in eorum quos occiderant, jacuere complexibus. Avaritiam duriſſimum malum, minimumque flexibile ira calcavit; adacta opes ſuas ſpargere, & domui, rebuſque in unum collatis injicere ignem. Quid? non ambitioſus magno æſtimata projecit [8] inſignia, honoremque delatum repulit? nullus affectus eſt, in quem non ira dominetur.

L I-

8 *Inſignia*] Magiſtratuum, aut dignitatum. Prætextam, latum clavum, & talia. *Lipſius*.

Cap.

LIBER TERTIUS.

ARGUMENTUM ET ORDO.

EXſequitur alteram partem Remedii, priore medio libro poſitam, ſed dilatam, Ne in ira peccemus: id eſt, refrænemus eam & cohibeamus. Id varie fit: ſed ſemper ſtatimque faciendum in Affectu præcipiti & incitato. Quem Ariſtoteles excuſat: ſed ipſe eum accuſat, & fœditatem iterum iræ oſtendit. Hæc ad Cap. uſque IV. *Tum partitur, tria ſe dicturum. primum, Quemadmodum non iraſcamur; deinde, Quemadmodum ab ira liberemur; tertio, Quemadmodum alium iraſcentem ſiſtamus placemuſque. Hæc, etſi alibi cum repetitione priorum, tamen pulcherrime & utiliſſime ad finem libri exſequitur: & aurea ſive ætherea habebis monita & dicta.*

CAPUT I.

QUod maxime deſideraſti, Novate, nunc facere tentabimus, iram excidere animis, aut certe [1] refrænare, & impetus ejus inhibere. Id aliquando palam aperteque faciendum eſt, ubi minor vis mali patitur: aliquando ex occulto, ubi nimium ardet, omnique impedimento exaſperatur & creſcit. Refert, quantas vires, quamque integras habeat: utrumne verberanda & agenda retro ſit, an cedere ei debeamus, dum tempeſtas prima deſævit, ne remedia ipſa ſecum ferat: conſilium pro moribus cujuſque capiendum erit. Quoſ-

CAP. I. 1 *Refrænare*] Supra 2. cap. 18. pars hæc argumenti poſita, *Remedia iræ.* Ea duplicia, *Ne incidamus*, & *Ne in ea peccemus*: id eſt, quod hoc libro agitur, refrænemus & ſiſtamus. *Lipſius.*

2 *Ob-*

Quoſdam enim preces vincunt: quidam inſultant, inſtantque ſubmiſſis. Quoſdam terrendo placabimus: alios [2] objurgatio, alios [3] confeſſio, alios [4] pudor cœpto dejecit: alios mora, lentum præcipitis mali remedium, ad quod noviſſime deſcendendum eſt. Ceteri enim affectus dilationem recipiunt, & curari tardius poſſunt: hujus incitata, & ſe ipſam rapiens violentia, non paullatim procedit, ſed dum incipit, tota eſt. Nec aliorum more vitiorum ſolicitat animos, ſed abducit: & impotentes ſui, cupidoſque vel [5] communis mali, exagitat: nec in ea tantum, in quæ deſtinavit, ſed in [6] occurrentia obiter furit. Cetera vitia impellunt animos: ira præcipitat. Ceteris etiam ſi reſiſtere contra affectus ſuos non licet, at certe affectibus ipſis licet ſtare: hæc non ſecus quam fulmina procellæque, & ſi qua alia irrevocabilia ſunt, quia non eunt, ſed cadunt, vim ſuam magis ac magis tendit. Alia vitia à ratione, hæc [7] à ſanitate deſciſcit. alia acceſſus lenes habent, & incrementa fallentia: in iram [8] dejectus animorum eſt. Nulla itaque res urget magis attonita, & in vires ſuas [9] prona; & ſive ſucceſſit, ſuperba; ſive fruſtratur, inſana; ne repulſa quidem in tædium acta, ubi adverſarium fortuna ſubduxit, in ſe ipſam morſus ſuos vertit: nec refert, quantum ſit [10] ex quo ſurrexerit. Ex leviſſimis enim in maxima evadit.

Cap. II. Nullam tranſit ætatem: nullum hominum genus

2 *Objurgatio*] Meticuloſos. *Lipſius.*

3 *Confeſſio*] Generoſos. *Idem.*

4 *Pudor*] Bonæ & ambitioſæ indolis. *Idem.*

5 *Communis mali*] Quod in lædentem, & ſeſe veniat. *Idem.*

6 *Occurrentia*] Quidquid obſiſtit, aut moratur. Sunt imagines, & tota fere deſcriptio, à torrente: altiloqua, numeroſa, ſonans, ut amat noſter. *Idem.*

7 *A ſanitate*] Ea cauſſa cur veteres *morboſos* eos dixerint: Cicero 4 Tuſc. *Bene igitur noſtri, cum omnia eſſent in morbis vitia, quod nullum erat iracundia fœdius, iracundos ſolos morboſos nominaverunt.* Poſtea tamen in communi uſu, *morboſi*, Pathici. *Idem.*

8 *Dejectus*] Proſternuntur, ab alto cadunt. *Idem.*

9 *Prona*] Tota ſe urgens & præcipitans, ſibi inſtans & imminens. *Idem.*

10 *Ex quo ſurrexit*] Veteres, *ex quo reſurrexit.* Puto verum, *ex quove ſurrexerit.* Idem.

Cap.

genus excipit. Quædam gentes beneficio egeſtatis non novere luxuriam. quædam, quia exercitæ & [1] vagæ ſunt, effugere pigritiam. quibus [2] incultus mos, agreſtis vita eſt, circumſcriptio ignara eſt, & fraus, & quodcunque in foro malum naſcitur. nulla gens eſt, quam non ira inſtiget, tam inter Graios quam barbaros potens: non minus pernicioſa leges metuentibus, quam quibus jura diſtinguit modus virium. Denique cetera ſingulos corripiunt: hic unus affectus eſt, qui interdum publice concipitur. Nunquam univerſus populus feminæ amore flagravit: nec in pecuniam aut lucrum tota civitas ſpem ſuam miſit. ambitio viritim ſingulos occupat. Impotentia non eſt malum publicum: ſæpe in iram uno agmine itum eſt. viri, feminæ, ſenes, pueri, principes, vulguſque conſenſere: & tota multitudo pauciſſimis verbis concitata, ipſum concitatorem anteceſſit. Ad arma protinus igneſque diſcurſum eſt, & indicta finitimis bella, aut geſta cum civibus. Totæ cum ſtirpe omni crematæ domus: & modo eloquio favorabilis habitus, in multo honore, iram ſuæ concionis excepit. [3] in imperatorem ſuum legiones pila torſerunt. Diſſedit plebs tota cum patribus: publicum conſilium, ſenatus, non exſpectatis dilectibus, nec nominato imperatore, [4] ſubitos iræ ſuæ duces legit: ac per tecta urbis nobiles conſectatus viros, ſupplicium [5] manu ſumpſit. [6] Violavit legationes rupto jure gentium, rabieſque infanda civitatem tulit: nec datum tempus, quo reſideret tumor publicus: ſed deductæ protinus claſſes,

CAP. II. 1 *Vagæ ſunt*] Ut Scythæ, & Hamaxobii. *Lipſius.*

2 *Incultus mos*] Notetur. res ita habet, ubi cultus animorum & vita ordinatior, malum hoc litium agnaſcitur, & derivatur ab ipſo legum fonte. Beati autem, quibus, cum Statio,

Nulla foro rabies, aut ſtricta jurgia litis:
Morum jura viris, ſolum, & ſine faſcibus æquum. Idem.

3 *In Imperatorem*] Exempla in Valerio habes, lib. 9. c. 7. *Idem.*

4 *Subitos*] Ut in Gracchana ſeditione, Naſica pro duce. *Idem.*

5 *Manu ſumpſit*] Meus liber, *manu ſuppreſſit.* An *manu ſua preceſſit*, an aliud? vide. Alioqui vulgatam interpretere, Supplicium, non lege aut jure, ſed vi & manu exactum. *Idem.*

6 *Violavit legationes*] Ad Carthaginienſes hæc pertinere videntur. qui talia quædam tertio bello ſuo patrarunt. Appianum vide. *Idem.*

7 Sive

claſſes, & oneratæ tumultuario milite. Sine more, [7] ſine auſpiciis, populus ductu [8] iræ ſuoque egreſſus, fortuita raptaque pro armis geſſit: deinde magna clade temeritatem audacis iræ luit.

Cap. III. Hic barbaris [1] forte ruentibus in bella exitus eſt. cum mobiles animos ſpecies injuriæ perculit, aguntur ſtatim: & qua dolor traxit, [2] ruinæ modo regionibus incidunt incompoſiti, interriti, incauti, pericula appetentes ſua: gaudent feriri, & inſtare ferro, & tela corpore urgere, & [3] per ſuum vulnus exire. Non eſt, inquis, dubium, quin magna iſta & peſtifera ſit vis: ideo quemadmodum ſanari debeat, monſtra. Atqui, ut in prioribus libris dixi, ſtat Ariſtoteles defenſor iræ, & vetat illam nobis exſecari. Calcar ait eſſe virtutis: hac erepta, inermem animum & ad conatus magnos pigrum, inertemque fieri. Neceſſarium eſt itaque fœditatem ejus ac feritatem coarguere, & ante oculos ponere, quantum monſtri ſit, homo in hominem furens; quantoque impetu ruat, non ſine pernicie ſua pernicioſus, & ea deprimens, quæ mergi niſi cum mergente non poſſunt. Quid ergo? ſanum hunc aliquis vocat, qui velut tempeſtate correptus, non it, ſed agitur, & furenti malo ſervit? nec mandat ultionem ſuam, ſed ipſe ejus exactor, animo ſimul ac manu ſævit, cariſſimorum, eorumque quæ mox amiſſa fleturus eſt, carnifex? Hunc aliquis affectum virtuti adjutorem comitemque dat; conſilia ſine quibus virtus gerit nihil, obturbantem? Caducæ ſiniſtræque ſunt vires, & in malum ſuum validæ, in quas

7 *Sine auſpiciis*] Sine ſummo imperio, quod auſpicato dabatur. Romanis mos & ſermo; de quo ad Tacitum. *Lipſius.*

8 *Ira ſua*] Codex noſter, *ductu iræ ſuoque.* pulchre: id eſt, ducibus Ira, & Seipſo, uſus. *Idem.*

Cap. III. 1 *Forte*] Et non conſilio. quibus impetus pro ratione eſt, & temeritas pro audacia. *Idem.*

2 *Ruinæ modo*] Simili imagine Florus, & ipſe ex Annæi noſtri gente, de Cimbris: *Tridentinis jugis in Italiam provoluti, ruina deſcenderant.* Idem.

3 *Per ſuum vulnus*] In hoſtem ire ac petere, per ipſam haſtam quæ vulnus fecit, & quam obnixus adverſarius tenet. Feræ hoc ſolent & apri, ut ſcimus. *Idem.*

4 In-

quas ægrum morbus & acceſſio erexit. Non eſt ergo, quod me putes tempus in ſupervacuis conſumere, quod iram, quaſi dubiæ apud homines opinionis ſit, infamem: cum aliquis ſit, & quidem de illuſtribus philoſophis, qui illi [4] indicat operas. & tanquam utilem ac ſpiritus ſubminiſtrantem in prœlia, in actus rerum, ad omne quodcunque calore aliquo gerendum eſt, vocet. Ne quem fallat, tanquam aliquo tempore, aliquo loco profutura, oſtendenda eſt rabies ejus effrænata & attonita: apparatuſque illi reddendus eſt ſuus, [5] eculei, & [6] fidiculæ, & [7] ergaſtula, & cruces, [8] & circumdati defoſſis corporibus ignes, & cadavera quoque

4 *Indicat*] Vocet ad operas, eaſque imperet. In legum libris, ipſa hac phraſi *Indicit operas liberto patronus.* Lipſius.

5 *Eculei*] Quibus impoſiti, extendebantur & *longiores fiebant*, ait Seneca Epiſt. 67. *Idem.*

6 *Fidiculæ*] Nervi & chordæ, ad ipſum illum finem: ſive etiam ad membra arctanda. *Idem.*

7 *Ergaſtula*] Carceres ruſtici aut domeſtici, in quos ſervi ad compedes & opus damnabantur. Scripſi 2 Elect. proprio Capite. *Idem.*

8 *Et circumdati defixis corporibus*] Juvenalis:

—— tæda lucebis in illa
Qua ſtantes ardent, qui fixo gutture fumant.

Tacitus 15 Annal. *Crucibus affixi, aut flammandi*: & in Actis Martyrum plus ſemel legas, crucibus ſive ſtipitibus affixos, igne conſumptos. Tamen vetus omnis hic lectio, *defoſſis corporibus.* quid? ſolentne defodere leviter inferne, atque ita uſtulare? ut flamma ſcilicet magis coërceretur, & corpori applicaretur? Juvenalis verſus ſic legi capique poſſit:

Et latus mediam ſulcus diducet arenam:

qui jam dictus illis ſubnexus. Sulcus; pro ipſa tali foſſa; & illo fine. *Idem.* Hæſitant viri docti inter conjecturam Pinciani *defixis*, quam Muretus adoptavit, & lectionem omnium veterum librorum, *defoſſis.* Quid? ſolebantne defodere leviter inferne, atque ita uſtulare, ut flamma ſcilicet magis coërceretur & corpori applicaretur, quærit Lipſius. Dicat M. Cato cenſorius in fragmento ſervato apud noctium Atticarum ſcriptorem 3, 14. loquens de Carthaginienſibus: *Homines defoderunt in terram dimidiatos, ignemque circumpoſuerunt: ita interfecerunt.* Dicat Aſinius Pollio ad Ciceronem in 10. famil. 32. *Gladiatoribus, ob Fadium quendam primum Gallos equites immiſit in populum; deinde abſtractum defodit in ludo, & vivum combuſſit.* Dicat Appianus in excerptis lib. 8. Θρᾷκες δὲ καὶ Λίγυες αἰχμαλώτους λαβόντες παρὰ Καρχηδονίων, τῶν μὲν τὰς χεῖρας ἀπέτεμον, τοὺς δὲ ἐς τὴν γῆν μέχρι γαστρὸς κατώρυσσον, καὶ περιτοξεύοντες ἢ ἐσακοντίζοντες ἐπὶ ἡμιθνῆτας πῦρ ὑπετίθεσαν. Ploret igitur conjectura: ſedeat in curuli vetus lectio. Eadem fuit utique facies Neronianæ crudelitatis deſcripta Juvenali Sat. 1. levi correctione & interpretatione, poſt ſummorum virorum curam, tamen indigenti:

Quid refert, dictis ignoſcat Mutius, an non?
Pone Tigellinum: tæda lucebit in illa,
Qua ſtantes ardent, qui fixo gutture fumant,
Et latum media ſulcum diducet arena.

Hoc eſt: Quid Lucilii intererat, ſeu

que trahens [9] uncus, varia vinculorum genera, varia pœnarum, [10] lacerationes membrorum, [11] inſcriptiones frontis, & beſtiarum immanium [12] caveæ. Inter hæc inſtrumenta collocetur ira, dirum quiddam atque horridum ſtridens, omnibus per quæ furit tetrior.

CAP. IV. Ut de ceteris dubium ſit, nulli certe affectui pejor eſt vultus, quem in [1] prioribus libris deſcripſimus, aſperum & acrem, & nunc ſubito retrorſum ſanguine fugato, [2] pallentem, nunc in os omni calore ac ſpiritu verſo, ſubrubicundum, & ſimilem cruento, venis tumentibus, oculis nunc trepidis & exſilientibus, nunc in uno obtutu defixis & hærentibus. Adjice dentium inter ſe arietatorum,

Mutius Satyra traductum ſe patienter ſeu ægre ferret? Nihil profecto, non ciccum interdaret: tunc enim liberi eramus, & vigebat illa majorum ſimplicitas, cujus nunc ipſum nomen audire gravantur dominantes. Fac eum vixiſſe ævo Neronis, & pro Mutio poſuiſſe Tigellinum. Nihil citius foret, ſpondeo, quam ut luceret in illa tæda moleſtæ tunicæ, & defoſſus in media arena latum ſulcum diduceret, vel faceret, mediam arenam ſulco aperiret ac divideret. Habes ſenſum planum & expeditum. *Lucebit*, non *lucebis*, legimus in antiquiſſimis membranis in Britannia. Non aliud intelligo ſupplicium Atellanarum poëtæ, quem Caius *ob ambigui joci verſiculum media Amphitheatri arena cremavit*, ut ſcribit Suetonius cap. 27. Sic & Catilina Marium Gratidianum defodit, quem *apud Catuli ſepulcrum, oculis, manibus, cruribusque defeſſis ſervatum aliquamdiu, ut per ſingula membra moreretur*, tradit Florus lib. 3. cap. 21. Ubi incurabile vitium ſuſpicantur, ego ne vitium quidem ſubeſſe puto. Intelligo enim, *oculis* erutis, *manibus* abſciſſis, *cruribus defeſſis*. Et video ſimiliter proprium verbum uni rei diſſimulaſſe lib. 4. cap. 12. *aliis oculos, aliis manus amputabant*. Ubi pariter *eruebant* vel *effodiebant* ſubaudiri voluit. *Gronovius.*

9 *Uncus*] Romanus mos, per ignominiam, damnatorum corpora in Gemonias ſcalas unco trahere, deinde in Tiberim præcipitare. Feſtus in *Hamotrahones*, Cicero in Philip. & alii. *Lipſius.*

10 *Lacerationes*] Cum ungulis latera ſulcabant. Licet ad virgas, flagella, ſcorpiones etiam referre. *Idem.*

11 *Inſcriptiones*] Cum ſtigmate notabant, & litteras inurebant. Dixi 2 Elect. cap. de Ergaſtulis. *Idem.*

12 *Cavea*] *Caverna* meus, & quidam. Et fuere ſpecus ac cavernæ in Amphitheatris, unde beſtiæ in damnatos emitterentur. Sed & idem è *Caveis*. Huc igitur, & ad ferales ludos ſpectat? an quod homines in caveam conjecerint, & circumtulerint, inſtar beſtiarum? Quod Lyſimachus Teleſphoro fecit infra, cap. 17. Sed & Caligula *multos beſtiarum more quadrupedes, caveis coërcuit*. Sueton. cap. 27. *Idem.*

CAP. IV. 1 *In prioribus libris*] Certe, & plus ſemel: cur repetis? an quia vis hoc imprimere, & contra Peripateticos ut firmum habes, ſchematis hanc fœditatem? *Idem.*

2 *Pallentem*] Qui mali, & metuendi, recondita ira. *Idem.*

3 *Eſſe*

torum, & aliquem [3] eſſe cupientium, non alium ſonum, quam eſt apris, [4] tela ſua attritu acuentibus. Adjice [5] articulorum crepitum, cum ſe ipſæ manus frangunt, & pulſatum ſæpius pectus, anhelitus crebros, tractoſque altius gemitus, inſtabile corpus, incerta verba ſubitis [6] exclamationibus, trementia labra, interdumque [7] compreſſa, & dirum quiddam exſibilantia. Ferarum, mehercules, ſive illas fames exagitat, ſive infixum viſceribus ferrum, minus tetra facies eſt, etiam cum venatorem ſuum ſemianimes morſu ultimo petunt, quam hominis ira flagrantis. Age, ſi exaudire voces ac minas vacet, qualia excarnificati animi verba ſunt? nonne revocare ſe quiſque ab ira volet, cum intellexerit illam à [8] ſuo primum malo incipere? Non vis ergo admoneam eos qui iram in ſumma potentia exercent, & argumentum virium exiſtimant, & in magnis magnæ fortunæ bonis ponunt paratam ultionem, quam non ſit potens, imo nec liber quidem dici poſſit, [9] iræ ſuæ captus? Non vis admoneam, quo diligentior quiſque ſit, & ipſe ſe circumſpiciat: alia animi mala ad peſſimos quoſque pertinere, iracundiam etiam [10] eruditis hominibus, & in alia ſanis, irrepere? adeo ut quidam ſimplicitatis indicium iracundiam dicant, & vulgo credatur facillimus quiſque huic obnoxius.

CAP.

3 *Eſſe cupientium*] Id eſt, ediſſe & devoraſſe aliquem cupientium. Itaque malim etiam, *ut aliquem*: vel, *& ut aliq.* Lipſius.

4 *Tela ſua*] Dentes, quibus pugnat. *Idem*.

5 *Articulorum*] Lib. I. c. I. *Idem*.

6 *Exclamationibus*] Et quidem voce acutâ. cujus cauſſam Ariſtoteles, ſive auctor libri *de Phyſiognomonia*, tradit. *Idem*.

7 *Compreſſa*] Meus, *complexa*. malim. *Idem*.

8 *Suo primum*] Nam ſe torquet & diſtorquet. *Idem*.

9 *Ira captus*] Meus liber, *ira ſua captus*, quod & in Gruteri quibuſdam. Omnino faciendum, *ira ſua captivus*. Non eſt liber, inquit. quid ergo? captivus. cujus? ſuæ iræ. *Idem*.

10 *Eruditis*] Imo ingenioſi & celeres, ad iram maxime proni. quod Plato notavit in Theæteto: Ἀλλ' οἵ τε ὀξεῖς, καὶ ἀγχίνοι καὶ μνήμονες, ὡς τὰ πολλὰ, καὶ πρὸς τὰς ὀργὰς ὀξύρροποί εἰσι, καὶ ἄττοντες φέρονται, ὥσπερ τὰ ἀνερμάτιστα πλοῖα, καὶ μανικώτεροι ἢ ἀνδρειότεροι φύονται· *At vero ſagaces, & ingenioſi, & memorioſi, ut plurimum, etiam ad iras propenſi magis ſunt; & ſubſilientes feruntur, ut naves non ſaburratæ; & furioſi magis quam fortes ſunt nati.* Sed & *fatuos* Ariſtoteles habet, qui nuſquam iraſcuntur. Igitur hic Seneca, *eruditi*, voce, Stoicum in morem & ſenſum, utitur. qui ſic appellant bonos, aut boni ſtudioſos. *Idem*.

CAP. V. Quorſus, inquis, hoc pertinet? Ut nemo ſe judicet tutum ab illa: cum lentos quoque natura, & placidos, in ſævitiam ac violentiam evocet. Quemadmodum adverſus peſtilentiam nihil prodeſt firmitas corporis, & diligens valetudinis cura: promiſcue enim imbecilla robuſtaque invadit: ita ab ira tam inquietis moribus periculum eſt, quam compoſitis & remiſſis. quibus eo turpior ac periculoſior eſt, quo plus in illis mutat. Sed cum primum ſit, non iraſci; [1] ſecundum, retinere; tertium, alienæ iræ mederi: dicam primum, quemadmodum in iram non incidamus; deinde, quemadmodum nos ab illa liberemus; noviſſime quemadmodum iraſcentem retineamus placemuſque, & ad ſanitatem reducamus. Ne iraſcamur, præſtabimus, ſi omnia vitia iræ nobis ſubinde propoſuerimus, & illam bene æſtimaverimus. Accuſanda eſt apud nos, damnanda: perſcrutanda ejus mala, & in medium protrahenda ſunt: ut qualis ſit appareat, comparanda cum peſſimis eſt. Avaritia acquirit, & contrahit, quo [2] aliquis melior utatur: ira [3] impendit: [4] paucis gratuita eſt. Iracundus dominus quoſdam in fugam ſervos egit, quoſdam in mortem: quanto plus iraſcendo, quam id erat propter quod iraſcebatur, amiſit? Ira patri [5] luctum, marito divortium attulit, magiſtratui odium, candidato repulſam.

Pejor

CAP. V. 1 *Secundum retinere*] Frenare, inhibere, ut ſupra, cap. 1. Nam ad eamdem partitionem reſpicit. Tamen meus, & ſcripti alii conſenſu, *detinere*: ex quo recte fecerim, *detumere*: tumorem & iram deponere. *Idem.* Explicat Lipſius, frenare: etſi omnes ſcripti, *detinere*: quod malle ſe fatetur Gruterus: quo ſenſu, ipſe ſciverit. At conjicit Lipſius, *detumere.* Nos ſimpliciſſime una litera mutata: *ſecundum deſinere.* Infra cap. 8. *Sed ille quoque, quod non iraſceretur, iratus, cito ſine adverſario deſiit.* Gronovius.

2 *Aliquis melior*] Non enim ipſa utitur. & aliis quærit ac comparcit. *Lipſ.*

3 *Impendit*] Optime hoc Muretus, etſi libri omnes *incendit.* Nam comparat Iram cum Avaritia, & hac parte poſtponit, quod avarus quærat ſaltem aliquid alteri; at Ira conſumit & impendit. *Idem.*

4 *Paucis gratuita*] Explico. apud paucos Ira ſine malo & damno ſubſedit: quos occupavit, mercedem ab iis abſtulit. Quomodo? è ſequentibus deinde. ſervi fuga aut morte amiſſi, vaſa fracta, & ejuſmodi pluria. *Idem.*

5 *Luctum*] Fuga item aut morte filii. *Idem.*

6 *For-*

Pejor eſt etiam, quam luxuria: quoniam illa ſua voluptate fruitur, hæc alieno dolore. Vincit malignitatem & invidiam; illæ enim infelicem fieri volunt, hæc facere. illæ [6] fortuitis malis delectantur: hæc non poteſt exſpectare fortunam. nocere ei quem odit, non noceri vult. Nihil eſt ſimultatibus gravius: has ira conciliat. nihil eſt bello funeſtius: in hoc potentium ira prorumpit. ceterum etiam illa plebeia ira & privata, inerme, & ſine viribus bellum eſt. Præterea ira, ut ſeponamus quæ mox ſecutura ſunt damna, inſidias, perpetuam ex certaminibus mutuis ſolicitudinem, dat pœnas dum exigit: naturam hominis [7] ejurat. Illa in amorem hortatur, hæc in odium: illa prodeſſe jubet, hæc nocere. Adjice, quod cum indignatio ejus à nimio ſui ſuſpectu veniat, & animoſa videatur, puſilla eſt & anguſta. nemo enim non eo, à quo ſe contemptum judicat, minor eſt. At ille ingens animus, & verus æſtimator ſui, non vindicat injuriam, quia non ſentit. [8] Ut tela à duro reſiliunt, & cum dolore cædentis ſolida feriuntur: ita nulla magnum animum injuria ad ſenſum ſui adducit, fragilior eo quod petit. Quanto pulchrius eſt, velut nulli penetrabilem telo, omnes injurias contumeliaſque reſpuere? Ultio, doloris confeſſio eſt. non eſt magnus animus, quem incurvat injuria. Aut potentior te, aut imbecillior læſit. ſi imbecillior, parce illi: ſi potentior, tibi.

CAP. VI. Nullum eſt argumentum magnitudinis certius quam nihil poſſe, quo inſtigeris, accidere. [1] Pars ſuperior mundi & ordinatior, ac propinqua ſideribus, nec in nubem

6 *Fortuitis*] A Deo aut caſu immiſſis. *Lipſius.*

7 *Mutat*] In alienos homini mores transferendo. ita in meis reperi. at alii, *vitiat*, vel *evitat*, quidam *jurat*. ex quo acute Gruterus, *ejurat*. *Idem.*

8 *Ut tela*] Hujus ſententiæ plura, in *de Conſt. ſap.* cap. 3. *Idem.*

CAP. VI. 1 *Pars ſuperior*] Epiſt. 59. *Talis eſt ſapientis animus, qualis mundi ſtatus ſuper Lunam. Semper illic ſerenum eſt.* Lucanus hæc ipſa:

Fulminibus propior terræ ſuccenditur aër,
Imaque telluris ventos tractuſque coruſcos
Flammarum accipiunt: nubes excedit Olympus.
Lege Deum, minimas rerum diſcordia turbat,
Pacem ſumma tenent. Idem.

nubem cogitur, nec in tempeſtatem impellitur, nec verſatur in turbinem: omni tumultu caret. inferiora fulminant. Eodem modo ſublimis animus, quietus ſemper, & in ſtatione tranquilla collocatus, [2] intra ſe premens quibus ira contrahitur, [3] modeſtus & venerabilis eſt & diſpoſitus: quorum nihil invenies in irato. Quis enim traditus dolori & furens, non primam rejecit verecundiam? quis impetu turbidus, & in aliquem ruens, non quicquid in ſe [4] verecundi habuit, abjecit? cui officiorum [5] numerus aut ordo conſtitit incitato? quis linguæ temperavit? quis ullam partem corporis tenuit? [6] quis ſe regere potuit immiſſum? Proderit

2 *Intra ſe*] Continens & devorans illa, ſive vinqens, quibus ira ſolet contrahi. Nihil turbidum extra ſe oſtendens. *Lipſius.*

3 *Modeſtus & venerabilis & compoſitus*] Duo mss. Pall. Brux. & editiones ante Pincianum, *diſpoſitus:* alii, *depoſitus*, quod Gruterus ait eſſe ſibi quomodo defendat. Vellem promiſiſſet. Imo non eſt opus: certum namque habeo verum eſſe, *depoſitus*, nec vulgaris monetæ. Confert ſapientem ſeu ſublimem animum cum æthere, puriſſima parte mundi, de quo dixerat: *Pars ſuperior mundi & ordinatior.* Hoc poſterius verbum in altera parte collationis, cum loquitur de ſublimi animo, explicat, *diſpoſitus.* Eidem diverſum ponitur, quod inferius: *cui officiorum numerus aut ordo conſtitit incitato? quis lingua temperavit? quis ullam partem corporis tenuit?* Ita quam hic vocat ordinatiorem partem mundi, eam Conſol. ad Marciam c. 26. ait *ex diſpoſito lucere:* & de Providentia c. 1. *tantum clariſſimorum luminum ex diſpoſitione lucentium.* &, *ubi diſpoſita tot numina in actus ſuos excubant*, epiſt. 102. Sic *ordinare ſpes*, de vita beata cap. 6. & *diſponere ſpes*, de brevitate vitæ cap. 19. Et plura talia: nam & amat utrumque verbum & pro eodem ponere amat. Nec mirum, uti mirum correctoribus viſum eſt, *diſpoſitus animus*, cum & *diſponere ſe* noſter frequenter. Epiſt. 23. *Pauci ſunt, qui conſilio ſe ſuaque diſponant.* Epiſt. 28. *Sed ſi liceat diſponere ſe, conſpectum quoque & viciniam fori procul fugiam.* Gronovius.

4 *Verecundi*] Ergo bis idem dicit? nam ſuum membrum jam fuit de Verecundia abjecta. Omnino legendum, *verendi.* Nam ecce tria poſuit in tranquillo animo & pacato; *verecundum* fecit, *venerabilem, compoſitum.* Ordine hæc ipſa exſequitur, & oſtendit contra in Irato eſſe. *Lipſius.*

5 *Numerus*] Non proprie *ἀριθμός*, ſed *ῥυθμός*, modus, concinnitas. *Idem.*

6 *Quis ſe regere potuit? in immenſum proderit*] Libri alii, *Quis ſe regere potuit immiſſum? Proderit.* Id eſſet, jam præcipitem, jam in caſum ex alto datum. Sive etiam, in curſu jam medio; ab aurigis equiſve. Si tamen vulgata magis ridet, tum cum Grutero fiat: *Immenſum proderit.* At nequid celem, mihi inconnexa hæc videntur, & ſuſpicio defectus eſt. *Idem.* Nihil certius veterum codicum lectione: *quis ſe regere potuit immiſſum? Proderit nobis.* abeant conjecturæ & ſuſpiciones. *Immiſſus*, quem ante dixit *incitatum.* Sergius Galba ad Ciceronem lib. 10. famil. *repente equum immiſi ad eam legionem tironum, quæ veniebat ex caſtris.* Virgilius: *claſſique immiſit habenas.* Valerius Flaccus lib. 1. *Volat immiſſis cava* puppis

erit nobis illud Democriti ſalutare præceptum, quo monſtratur tranquillitas, ſi [7] neque privatim, neque publice multa, aut majora viribus noſtris egerimus. Nunquam tam feliciter in multa diſcurrenti negotia dies tranſit, ut non aut ex homine, aut ex re offenſa naſcatur, quæ animum in iras paret. Quemadmodum per frequentia urbis loca properanti in multos incurſitandum eſt, & alicubi labi neceſſe eſt, alicubi retineri, alicubi [8] reſpergi: ita in hoc vitæ actu diſſipato & vago, multa impedimenta, multæ querelæ incidunt. Alius ſpem noſtram fefellit, alius diſtulit, alius [9] intercepit: non ex deſtinato propoſita fluxerunt. [10] nulli fortuna tam dedita eſt, ut multa tentanti ubique reſpondeat. ſequitur ergo, ut is cui contra quam propoſuerat, aliqua ceſſerunt, impatiens hominum rerumque ſit: ex leviſſimis cauſſis iraſcatur, nunc perſonæ, nunc negotio, nunc loco, nunc fortunæ, nunc ſibi. Itaque ut quietus poſſit eſſe animus, non eſt jactandus, nec multarum, ut dixi, rerum actu fatigandus, nec magnarum, [11] ſupraque vires appetitarum. Facile eſt, levia aptare cervicibus, & in hanc aut in illam partem transferre ſine lapſu: at quæ alienis in nos manibus impoſita ægre ſuſtinemus, [12] victi in proximo effundimus, &

puppis habenis. Idem lib. 2. *Immittitque ratem.* Seneca epiſt. 40. *quid de eorum animo judicet, quorum oratio perturbata & immiſſa eſt, nec poteſt reprimi.* Sic enim mss. non *admiſſa.* Epiſt. 106. *non fortitudo immittit & impetum dat? non moderatio refrenat ac revocat?* Probabat hæc Rubenius noſter, monebatque ſic & apud Ciceronem legendum lib. 1. de finibus cap. 1. *difficilem quandam temperantiam poſtulavit in eo, quod ſemel immiſſum, coërceri reprimique non poteſt.* Nam mss. *ſemel jam miſſum:* quod nos quoque in bonis membranis notavimus. Vulgo fecerant, *admiſſum.* Gronovius.

7 *Neque privatim*] Vide de Tranquill. cap. 12. *Lipſius.*

8 *Reſpergi*] Sordibus inquinari. *Idem.*

9 *Intercepit*] Fraude in ſe tranſtulit. ipſe re, ſperata nobis, potitus eſt. *Idem.*

10 *Nulli fortuna*] De Tranquill. cap. 13. *Nam qui multa agit, ſæpe fortunæ poteſtatem ſui facit: quam tutiſſimum eſt raro experiri.* Idem.

11 *Supraque vires*] De Tranquill. cap. 5. *Æſtimanda ſunt deinde ipſa, quæ aggredimur, & vires noſtræ cum rebus, quas tentaturi ſumus, comparandæ. Debet enim ſemper plus eſſe virium in latore, quam in onere. Neceſſe eſt opprimant onera, quæ ferente majora ſunt.* Idem.

12 *Victi in proximos effundimus*] Placet cum trib. Pall. & Brux. *in proximo effundimus.* Non enim propoſitum eſt Senecæ demonſtrare, nos aliis, & quidem proximis, onus, cui ferendo impares ſimus, impingere, ſed non diu nos

& dum ſtamus ſub ſarcina, impares oneri vacillamus.

Cap. VII. Idem accidere in rebus civilibus ac domeſticis, ſcias. Negotia expedita & habilia ſequuntur [1] actorem, ingentia, & ſupra menſuram agentis: nec dant ſe facile, & ſi occupata ſunt, premunt atque [2] adducunt adminiſtrantem, tenerique jam viſa, cum ipſo cadunt. Itaque fit, ut frequenter irrita ſit ejus voluntas, qui non quæ facilia ſunt aggreditur, ſed vult facilia eſſe, quæ aggreſſus eſt. [3] Quotiens aliquid conaberis, te ſimul & ea quæ paras, quibuſque pararis, ipſe metire. Faciet enim te aſperum pœnitentia operis infecti. Hoc intereſt, utrum quis fervidi ſit ingenii, an frigidi, atque humilis. [4] generoſo repulſa iram exprimet, [5] languido inertique triſtitiam. Ergo actiones noſtræ nec [6] parvæ ſint, nec audaces, nec improbæ. [7] in vicinum ſpes exeat. nihil conemur, quod mox adepti quoque ſucceſſiſſe [8] miremur.

Cap. VIII. Demus operam, ne accipiamus injuriam, quam ferre neſcimus. Cum placidiſſimo & facillimo, [1] & minime anxio moroſoque vivendum eſt. Sumuntur

nos illud ſuſtinere, & vix ſub illo conſtitiſſe, aut veſtigium facere, quin jam effuſum ſit. *In proximo* dicitur per intellectum τῷ *ſolo* aut *loco*. Epiſt. 110. *Quidquid nobis bono futurum erat, Deus & parens noſter in proximo poſuit.* Gronovius.

Cap. VII. 1 *Actorem*] Ita libri, etſi Romana editio *auctorem*. Sed illud aſſerit ipſe noſter, dum adjungit, *ſupra menſuram agentis*. Lipſius.

2 *Adducunt*] Contrahunt, incurvant. *Idem.*

3 *Quotiens aliquid*] Idem præceptum de Tranquill. cap. 4. *Inſpicere debemus primum noſmetipſos, deinde quæ aggredimur negotia, deinde eos quorum cauſſa, aut cum quibus, agendum eſt.* Idem.

4 *Generoſo*] Qui fervido atque igneo ingenio. *Idem.*

5 *Languido*] Qui frigido humilique. *Idem.*

6 *Prava*] Pincianus ita. ſed libri melius, *parva*. Vult enim nec viles minutaſque actiones noſtras, nec altas nimis & audaces. Media ſequamur. *Idem.*

7 *In vicinum*] Ipſe interpres de Tranquill. cap. 10. *Prope poſita, ſpeique noſtra alludentia ſequamur.* Idem.

8 *Miremur*] Quaſi ſupra vota, aut fata noſtra. *Idem.*

Cap. VIII. 1 *Et minime anxio moroſoque*] Quidam *obnixo*. nec male. *Idem.* Eraſmi editionem habere, *obnoxio*, teſtatur Gruterus, notatumque ad marginem alias legi, *obnixo*: quod poſterius ſe probaturum, ſi plures accederent calamo exaratæ ſchedæ. Idem pro non malo laudat è quibuſdam Lipſius. Ego prorſus medio, non ultimo, meum calculum appono. Verum eſt, *obnoxio*: idque mihi confirmant etiam illi libri, in quibus repertum *obnixo*.

tur à converſantibus mores: & ut quædam [2] in contactos cor-

nixo. Nec moveor, quód tres Pall. (nam in quarto monſtrum vocis *anxicano*) vulgatum ſervant: nam & Eraſmus habuit ſcriptos minime leves, & haud dubie utrumque in diverſis invenit, *obnoxio* & *obnixo*. Suæ conjecturæ non indulſiſſe ob elegantiam vocis conſtat ex eo, quod illam non intellexit de benef. lib. 4, 18. *Duas res dedit, quæ illum obnoxium, validiſſimum facerent.* Sic enim ibi legendum ex Naz. *Obnoxius* eſt infirmus, qui facile & impune læditur ac vexationi expoſitus eſt, eoque anxius & ſollicitus vivit, &, ut natura evenit timidis, omnia in ſiniſtram partem interpretatur, dum, quæ fieri poſſe ſcit & ne fiant timet, ſemper exſpectat & fieri putat. Brutus ad Pomponium Atticum: *Vivat hercule Cicero, qui poteſt, ſupplex & obnoxius, ſi neque ætatis neque honorum neque rerum geſtarum pudet.* Suetonius Tiberio c. 12. *Enimvero non privatum modo, ſed etiam obnoxium & trepidum egit.* Et ſic haud dubie capiendum & ſcribendum obſervavimus olim & ipſi in eadem vita cap. 63. *non modo inviſus ac deteſtabilis, ſed prætrepidus quoque atque etiam obnoxius vixerit.* Omnia quæ ſequuntur ad caput uſque 68, jubent excelle vocem *contumeliis*. At in Claudio cap. 8. *contumeliis obnoxius vixit*, retinendum eſt, invito Salmaſio, neque locus huc pertinet, ut planum ex iis, quæ ſequuntur. Noſter de clementia 1, 13. *Quibus non aliter quam beſtiis homines objectat, omnibus reus obnoxior ac ſollicitior.* Conſolatione ad Marciam cap. 21. *Labuntur humana & fluunt, neque pars vita noſtra tam obnoxia aut tenera eſt, quam quæ maxime placet.* Nat. quæſt. 3, 27. *Quantis laboribus tener educatur? quam diligenti nutrimento obnoxium corpus adoleſcit?* Conjungit eadem Florus lib. 4, 4. de Octavio Cæſare: *intra decem & octo annos tenerum & obnoxium.* Rurſus Seneca epiſt. 65. *Quidquid in me poteſt injuriam pati, hoc eſt: in hoc obnoxio domicilio animus liber habitat.* Ita enim diſtinguendum, contra atque fit in editis. Epiſt. 66. *quin majus bonum ſit gaudium, quam obnoxius animus ad perpetiendos cruciatus vulnerum aut ignium.* Epiſt. 120. *Vidimus, ubi tribuendum eſſet, plena manu dantem; ubi laborandum, pertinacem & obnoxium.* hoc eſt, ſe præbentem, expoſitum, neque ſe ſubtrahentem. Ubi recte probat Lipſius. fruſtra Dalechampius, Stephanus & pæne Gruterus ſupponunt, *obnixum*. Phædrus in præfatione tertii fabularum: *ſervitus obnoxia, Quia quæ volebat, non audebat dicere. Affectus proprior in fabellas tranſtulit.* Plinius in præfatione: *Obnoxii profecto animi & infelicis ingenii eſt, deprehendi in furto malle, quam mutuum reddere.* Hoc eſt, abjecti, jejuni, ſervilis ac ſibi diffidentis, & quod aliis debitum tribuat, ſuum damnum interpretantis. Idem lib. 2, 7. *Adeoque obnoxia ſumus ſortis, ut ſors ipſa pro deo ſit, qua Deus probatur incertus.* Rurſus lib. 7, 8. *miſera juventa, exercito avo inter arma, & ad mortem obnoxio ſeceſſu.* Sic enim leg. ex mss. & edd. vett. in quibus totum ſic exſtat, niſi quod alii *ſucceſſu*, alii *acceſſu*. Dicit autem, *ad mortem obnoxio ſeceſſu*, quia poſtquam migravit Agrippa Mitylenas, nunquam poſtea in urbem rediit. Lib. 14, 2. *acino rarior, nunquam floris obnoxii.* Ubi male Dalechampius: *floris tempeſtatibus obnoxii.* Livio quoque, *pax obnoxia*, lib. 6. in qua pars altera gravatur: *ubicumque eſſet Latinus hoſtis, ſatis ſcire eum eſſe, quem ad Regillum lacum devictum, centum annorum pace obnoxia tenuerint.* Et lib. 42, 46. *omnia ſerva atque obnoxia fore, ſi nullus alio ſit quam ad Romanos reſpectus.* Ita enim & illic emendamus. Ovidius de Phineo in ſaxum mutato: *os timidum vultuſque in marmore ſupplex, Summiſſæque manus facieſque obnoxia manſit.* Gronovius.

2 *In contactos*] Aliquot exemplaria, *ad contactos*. Utrumvis recte, *Uvaque contacta livorem ducit ab uva.* Lipſius.

Digitized by Google

corporis vitia tranſiliunt, ita animus mala ſua proximis tradit. Ebrioſus convictores in amorem vini traxit: impudicorum cœtus fortem quoque &, [3] ſi liceat, virum emolliit: avaritia in proximos virus ſuum tranſtulit. Eadem ex diverſo ratio virtutum eſt, ut omne quod [4] ſecum habent, mitigent. nec tam valetudini profuit utilis regio & ſalubrius cœlum; quam animis parum firmis, [5] in turba meliore verſari. Quæ res quantum poſſit, intelliges, ſi videris feras quoque convictu noſtro manſueſcere: nullique etiam immani beſtiæ vim ſuam permanere, ſi hominis contubernium diu paſſa eſt. Retunditur omnis aſperitas, paulatimque inter placida dediſcitur. Accedit huc, quod non tantum exemplo melior fit, qui cum quietis hominibus vivit: ſed quod cauſſas iraſcendi non invenit, nec vitium ſuum exercet. Fugere itaque debebit omnes, quos irritaturos iracundiam ſciet. Qui ſunt, inquis, iſti? multi ex variis cauſſis [6] idem facturi. Offendet te ſuperbus contemptu, [7] dicax contumelia, petulans injuria, lividus malignitate, pugnax contentione, ventoſus & mendax vanitate. non feres à ſuſpicioſo timeri, à pertinace vinci, à delicato faſtidiri.

Elige

3 *Siliceum*] Conjectura Pinciani eſt. etenim ſcripti: *ſi liceat.* id eſt, niſi pervertatur, ſi per molles liceat, virum. Nam Vir, Impudico opponitur; qui in alterum ſexum tranſit. Alioqui *Siliceus* vir, durus ſit, ut poëta: *ſcopulis durior Icari.* Caſſiodorus: *Non credentium corda omnino lapidea ſunt, & vere ſilicibus comparanda.* Lipſius.

4 *Secum habent*] Apud ſe, quod adhæret & converſatur. *Idem.*

5 *In turba meliorum verſari*] Sincerius, quod exſtabat in quatuor ſcriptis Gruteri: *in turba meliore.* Sic enim malunt iſti ſcriptores ſenſu eodem. Vide noſtra ad Statii Silvas cap. 37. Seneca conſolat. ad Helviam cap. 6. *Athenienſis in Aſia turba eſt.* Ubi peſſime magnus ille Pincianus: *Athenienſium in Aſia urbs eſt.* Epiſt. 20. *Quid fiet, inquis, huic turbæ familiari?* Sic duo Pall. integre: duo alii à manu prima: nam mali correctores fecerunt, *familiarium*, aut alium centunculum addiderunt. Epiſt. 24. *Quid mihi gladios & ignes oſtendis & turbam carnificum circa te frementem?* Sic omnes mss. non *frementium.* Epiſt. 114. *non tantum à corona ſordidiore, ſed ab hac quoque turba cultiore.* M. Seneca controv. 3. *cum deſcripſiſſet circumſtantem turbam dolentem.* Gronovius.

6 *Idem facturi*] Evocaturi iracundiam. *Lipſius.*

7 *Dives contumelia*] Non adſpernor, quod in Jureti libris, Pal. tert. Col. & Bruxell. *dicax contumelia.* Optime enim cohærent, ſuperbus, dicax, petulans, lividus, pugnax, mendax. *Rubenius.*

8 *Ca-*

Elige ſimplices, faciles, moderatos; qui iram tuam nec evocent, & ferant. Magis adhuc proderunt ſubmiſſi & humani, & dulces, non tamen uſque in adulationem. nam iracundos nimia aſſentatio offendit. Erat certe amicus noſter, vir bonus, ſed iræ paratioris, cui non magis erat tutum blandiri, quam maledicere. [8] Cælium oratorem fuiſſe iracundiſſimum conſtat. cum quo, ut aiunt, cœnabat in cubiculo [9] lectæ patientiæ cliens: ſed difficile erat illi [10] in copulam conjecto, rixam ejus cum quo hærebat, effugere. Optimum judicavit quicquid dixiſſet ſequi, & [11] ſecundas

8 *Calium*] M. Cælium, ad quem Cicetonis epiſtolæ, & ejus ad Ciceronem exſtant, digniſſimæ quæ cum illis (pæne dicam, ante illas) legantur. *Lipſius.*

9 *Lecta patientia*] Quæſitæ, edecumatæ. *Idem.*

10 *In crapulam conjecto rixam ejus, cum quo edebat*] Tenui, etſi non probavi. In meo, & quibuſdam aliis, *in copulam conjecto, r. e. c. quo harebat, effugere.* Nihil verius. non agitur de crapula, nec talis iſte vir. ſed natura ita iracundus, ut ſi cum altero junctus copulatuſque eſſet, id eſt ſi comitem paullo diutius adhærentem haberet; neceſſum eſſet à ſermone ad rixam venire. *Idem.* Sordida & culinam olens lectio. Laus reſtituti præclare hujus loci, ut edidimus, Grutero non debet involari. Servatque idem omne & Bruxellenſis. *Conjicere in copulam*, ut *conjicere in vincula.* De vita beata c. 6. *Non video quomodo iſta diverſa in eandem copulam conjiciantur.* Nam & *copula* vinculotum genus apud Plautum Epjdico & Appuleium lib. 9. Mileſ. Cornelius Nepos Datame: *gerens in capite galeam venatoriam, dextra manu clavam, ſiniſtra copulam qua vinctum ante ſe Thyum agebat.* Quippe venatorum etiam inſtrumentum copula in canibus continendis. Ovidius 7 metam. *Copula detrahitur canibus.* Atque huc maxime alluſiſſe hic Senecam putem. Hinc *copulare* interdum vincire. Noſter epiſt. 5. *Eadem catena & cuſtodiam & militem copulat.* De tranquill. an. c. 10. *Omnes cum fortuna copulati ſumus: aliorum aurea catena eſt & laxa, aliorum arcta & ſordida.* Valerius Maximus lib. 7, 4. *Quid Hannibal? Cannenſem populi Romani aciem nonne priuſquam ad dimicandum deſcenderet, compluribus aſtutia copulatam laqueis ad tam miſerabilem perduxit exitum?* Sic habet trium mss. lectio, aliter ac vulgaris, aliter atque ea qua Pighius gloriatur: quibus ego noſtram præſtare auſim longe præſtare. *Copulatam* eſt vinctam ſive copula indutam: nam & ſingulorum eſt copula. *Gronovius.*

11 *Secundas agere*] Meus, *& res ſecundas.* Vulgatum amplector, ſignificatque ſermone quodam adagiali, ſequi, obſequi, præeunti ancillari. Sumptum ab hiſtrionibus, in quibus primarum partium alii, alii ſecundarum. Atque iſti ſubmittunt, & patiuntur illos excellere: ideoque *ſecundas agere*, demittere, & blandiri. Plautus: *Nunc ſecunda (an ſecundas) mihi facis.* Etſi ibi Lambinus, ad ſuccidaneas hoſtias refert: & *ſecunda hoſtia* mihi *facis*, id eſt ſacrificas, interpretatur. Porro *ſecundas agere*, compendio intelligebant, partes. Horatius:

— *aut mimum partes tractare ſecundas.*

Lipſius.

cundas agere. Non tulit Cælius aſſentientem, ſed exclamavit: Dic aliquid contra, [12] ut duo ſimus. Sed ille quoque, quod non iraſceretur, iratus cito ſine adverſario deſiit. Eligamus ergo vel hos potius, ſi conſcii nobis iracundiæ ſumus, qui [13] vultum noſtrum ac ſermonem ſequantur. facient quidem nos delicatos, & in malam conſuetudinem inducent, nihil contra voluntatem audiendi: ſed proderit, vitio ſuo intervallum & quietem dare. Difficilis quoque & indomita natura, blandientem feret: & nihil aſperum tetrumque palpanti eſt. Quotiens diſputatio longior & pugnacior erit, in prima reſiſtamus, antequam robur accipiat. [14] Alit ſe ipſa contentio: demiſſos altius

12 *Ut duo ſimus*] Cælio dignum dictum. Unus vir videbatur uterque, quia ejuſdem ſenſus & ſermonis. Tu igitur, inquit, oppone alibi aut diſſenti, ut Cælius non videatur cum Cælio cœnare. *Lipſius.*

13 *Vultum*] Eoipſo læti, triſtes, probantes, improbantes, quæ nosipſi. *Idem.*

14 *Alit ſe ipſam contentio: demiſſos altius tenet*] Alii libri, *dimiſſos:* ſed meus, *admiſſos.* optime. A curſu ſumptum. Reſiſte, inquit, in prima via aut carcetibus: quod ſi te admiſeris, & ad curſum diſſertationis incitaveris, non disjungeris. *Admitti equus* dicitur, cui frena laxamus. Legam etiam, *arctius tenet.* Idem. Sic Pincianus, neque abeunt Eraſmus aut Pall. niſi una litera, *dimiſſos.* Quare autem *demiſſos altius*? nempe quia *deſcendere in certamen* dicimus. Cornificius ad Herennium lib. 4. *Ut pro patria ſtudioſo quamvis in magnam deſcendat vita dimicationem.* Noſter de providentia c. 4. *Deſcendiſti ad Olympia.* Petronius: *in ambiguam litem deſcendere.* Livius lib. 9. *neque è ſilvis tantum promota caſtra, ſed etiam aviditate dimicandi quamprimum in campos delata acies.* Idem lib. 10. *& ipſi acie juſta maluerunt concurrere. itaque & in equum deſcendunt.* Iterumque: *armis arreptis in aciem deſcendunt.* Lib. 22 de Furio Camillo: *quum eſſet ſatis altum Janiculum, ubi ſedens proſpectaret hoſtem, deſcendit in æquum.* Cicero ad Atticum 8, 1. *ſi invitus in eam cauſam deſcendo.* Pro quo 7, ep 12. *demittamne me peritus in cauſam.* Cælius ad Ciceronem ep. 16. *ne te ſciens prudenſque eo demittas, unde exitum vides nullum eſſe.* Hinc & intelliges, quod Aſinius Pollio ad Ciceronem 10 famil. 32. *depreſſus in ludum*: quia & in ludum & in arenam deſcendebant, ſeu quia & ludus & arena locis humilioribus & nonnihil erant depreſſis. Ubi Victorius mallet *deprehenſus*, quod vix eſt Latinum. Manucius, qui *deprehenſus*, ait, legunt, non attendunt, quam apte conjungatur cum eo, quod ſequitur, *in ludum.* Bene: ſed nec ipſe ſatis attendit, quid eſſet *depreſſus*, & in altero plus attendit, quam debuit. Captat enim vocem *ludum*, quaſi ludiera pugna, rudibus, non in arena veris armis depugnaſſet ille *in ludum depreſſus. In ludo*, inquit, id eſt, nullo vitæ diſcrimine, & *depreſſus* ab iis, qui ludicram gladiatorum pugnam animi cauſa ſpectabant. At miles ille Pompeianus, odio victarum partium, vi & injuria citra jocum gladiator factus, & homo liber, ſine auctoramento, bis in

altius tenet. Facilius eſt ſe à certamine abſtinere, quam abducere.

CAP. IX. Studia quoque graviora iracundis omittenda ſunt, aut certe citra laſſitudinem exercenda: & animus non inter plura verſandus, ſed artibus amœnis tradendus. Lectio illum carminum obleniat, & hiſtoria [1] fabulis detineat: mollius delicatiuſque tractetur. [2] Pythagoras perturbationes animi lyra componebat. quis autem ignorat, lituos & tubas concitamenta eſſe; ſicut quoſdam cantus blandimenta, quibus mens reſolvatur? Confuſis oculis pro-

in verum capitis diſcrimen datus amphitheatrali pugna, adverſariis occiſis, virtute ſe eripuerat, & favente populo rudem acceperat: ſed tum à Balbo auctoramento oblato in arenam revocabatur. Marci Annæi excerpta lib. 10. contr. 4. *Speciosiſſimum quemque ac maxime idoneum caſtris in ludum detrudunt.* Sic *ſupprimere ergaſtulis* apud Suetonium Auguſto cap. 32. & Tiberio c. 8. non tantum quia ſupprimere alias eſt celare & è luce amovere, ſed & quia deprimebantur in ergaſtula, ſubterranea videlicet & humiliora. Scribonius Largus compoſ. 231. *Quatenus acrium & exulcerantium medicamentorum habita eſt mentio, ponemus, quo ſtigmata tolluntur. Indignis etenim multis hæc calamitas ex tranſverſo accidit: ut diſpenſatori Sabini Calviſii naufrago in ergaſtulum depreſſo, quem Tryphon, à multis deluſum & ne caſu quidem literas confuſas habentem, illo medicamento liberavit.* Ita legendum. Male vulgo, *indignis & in multis*, quod non poteſt explicari, niſi inepte. Lipſius, *tolluntur indignis. Etenim multis*: nos puto melius. *Sabini Calviſii* egregie Lipſius pro *Calvi*: quem miror tolerare, *naufragio in ergaſtulo deprehenſo.* Pignorius ſaltem *naufrago*, fruſtra *deprenſo*. Verum quod potuimus, aut, *è naufragio in ergaſtulum depreſſo*: ut quod Livio reddidimus *ex conſulatu reus.* Denique *illo medicamento* fecimus, nempe quod auctor ſubjicit, ubi vulgo *ullo*, Lipſius *uno*, & levi traductione vocum defungendum. & Lipſius & Barthius viderunt. Noſter de ira hoc libro cap. 29. *Captivus in ſervitutem ſubito depreſſus.* Aurelius Victor in Druſo: *Atherbalem filium regis Numidarum obſidem domi ſua ſuppreſſit, redemtionem ejus occultam à patre ſperans.* Habes quid Pinciani emendatio ſibi velit; nempe, *demiſſi altius*: qui ultra quam pır eſt, in contentionem deſcenderunt, tenentur ab ea, non ita facile dimittuntur: quod neſcire ſe fatebatur Gruterus, eoque conjectabat *immiſſos* vel *commiſſos*. Lipſius ex ſuo, *admiſſos*, dein *arctius*. Male, etſi ille cenſeat optime: nam ſive immiſſi ſive admiſſi non tenentur arctius, ſed laxiſſime. Porro *demittere altius*, etſi alio ſenſu, & alibi Seneca. *Gronovius.*

CAP. IX. 1. *Fabulis*] Fabulæ in hiſtoria? malim *fabularis*. Suetonius Tiberii, cap. 70. *Maxime curavit notitiam hiſtoriæ fabularis.* μυθολογίας. Lipſius.

2 *Pythagoras*] Quod cum alii, tum Plutarchus de eo, in Commentariolo de virtute morali tradit. Imo inter præcepta ejus erat, ᾠδαῖς χρῆσθαι πρὸς λύραν: *cantibus ad lyram uti.* Atque adeo cenſebat τήν τε ἀρετὴν, ἁρμονίαν εἶναι, καὶ ὑγίειαν, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἅπαν καὶ τὸν θεόν: *&* *Virtutem eſſe Harmoniam, & Valetudinem, & omne Bonum, & ipſum Deum.* Idem.

3 La-

Google

profunt virentia, & quibuſdam coloribus infirma acies acquieſcit, quorundam ſplendore præſtringitur: ſic mentes ægras ſtudia læta permulcent. Forum, advocationes, judicia, fugere debemus, & omnia quæ exulcerant vitium: æque cavere laſſitudinem corporis. conſumit enim, quicquid in nobis mite placidumque eſt, & acria concitat. Ideo quibus ſtomachus ſuſpectus eſt, proceſſuri ad res agendas majoris negotii, bilem cibo temperant. quam maxime movet fatigatio: ſive quia calorem inedia compellit, & nocet ſanguini, curſumque ejus, venis [3] laborantibus, ſiſtit: ſive quia corpus attenuatum & infirmum [4] incumbit animo. certe ob eandem cauſſam iracundiores ſunt [5] valetudine aut ætate feſſi. Fames quoque & ſitis, ex eiſdem cauſſis, vitanda eſt: exaſperat & incendit animos.

CAP. X. Vetus dictum eſt, [1] A laſſo rixam quæri. æque autem & ab [2] eſuriente, & à ſitiente, & ab omni homine quem aliqua res [3] urit. Nam ut ulcera ad levem tactum, deinde etiam ad ſuſpicionem tactus condoleſcunt: ita animus affectus, minimis offenditur. adeo ut quoſdam [4] ſalutatio, epiſtola, oratio; & interrogatio in litem evocent. Nunquam ſine querela ægra tanguntur. Optimum eſt

3 *Laborantibus*] Vide an non *labentibus*. Ita de Benef. 3. cap. 9. *Cadentes venas vino refeciſſe*. & epiſt. 95. *Vino fulcire venas cadentes*. Quod totum ad hanc inediam pertinet: in qua venæ detument, & quaſi ſubſidunt. Sic autem collapſæ, & velut clauſæ, curſum ſanguinis ſiſtunt, ut hic ait. Sed ratio & origo à ſpiritibus; qui abſumpti, & minus intendunt venas, & vehiculum ſanguini non præbent. Haud diſpar illud Suetonii, de Auguſto: *malas labentes corrigi ſibi præcepit*. Labuntur vero ſub mortem, ut & tempora. Seneca Tragicus:

-- lapſa gena Lucem recuſant. Lipſius.

4 *Incumbit animo*] Quaſi onus eum premit. ſe non ſuſtinet, in animum reclinat. *Idem*.

5 *Valetudine aut*] De his cauſſis dictum lib. 2. cap. 19. *Idem*.

CAP. X. 1 *A laſſo*] Plinius lib. 22. cap. 24. *Sic & in laſſitudine proniores eſſe ad iracundiam, & in ſiti*. Idem.

2 *Eſuriente*] Plautus Amphitryone:

—— *Vetus adagium eſt,*
Fames & mora bilem in naſum conciunt.

Et muliercula in Theocrito, de marito ſuo iracundo:

—— πεινᾶντι γε μηδὲ ποτ᾽ ἔνθῃς
—— *Eſurienti haud obvius eſto.* Idem.

3 *Urit*] Ubicumque inopia aut ſolicitudo. Supra dictum, repete. *Idem*.

4 *Salutatio*] Partim tempeſtiva, aut honorifica. Simile in ſequentibus. *Idem*.

5 *Pra-*

eſt itaque, ad primum mali ſenſum mederi ſibi: tum verbis quoque ſuis minimum libertatis dare, & inhibere impetum. Facile eſt autem, affectus ſuos cum primum oriuntur, deprehendere. morbum ſigna præcurrunt. Quemadmodum tempeſtatis ac pluviæ ante ipſas notæ veniunt: ita iræ, amoris, omniumque iſtarum procellarum animos vexantium, ſunt quædam [5] prænuncia. Qui [6] comitiali vitio ſolent corripi, jam adventare valetudinem intelligunt, ſi calor [7] ſumma deſeruit, & [8] incertum lumen, nervorumque trepidatio eſt, ſi memoria ſublabitur, caputque verſatur. Solitis itaque remediis [9] incipientem cauſſam occupant, & odore guſtuque [10] quicquid eſt quod alienat animos, repellitur: aut fomentis contra frigus rigoremque pugnatur: aut ſi parum medicina profecit, vitaverunt turbam, & [11] ſine teſte ceciderunt. Prodeſt morbum ſuum noſſe, & vires ejus antequam [12] ſpatientur, opprimere. Videamus quid ſit, quod nos maxime concitet. Alium

ver-

5 *Prænuncia*] Alias *prognoſtica* etiam legitur: ſed interpretamentum eſt. *Lipſius.*

6 *Comitiali*] Morbo ſacro, Herculaneo, Majore, caduco, ἐπιληψία. Appellat ipſe *Vitium comitiale*, ſcite, quia Comitia (priſca ſuperſtitione) vitiabat. Serenus:

Eſt etiam morbi ſpecies, cui nomen ab illa,
Quod fieri nobis ſuffragia juſta recuſat.
Idem.

7 *Summa deſeruit*] Summas corporis extremaſque partes, an & caput? Utrumque enim ſolere, è Celſo diſcas lib. 2. cap. 7. *Optimum eſt à manibus pedibuſve initium fieri: deinde à lateribus: peſſimum inter hæc, à capite.* Idem.

8 *Incertum lumen*] Oculi tenebreſcunt. de quo aliiſque ſignis, & eorum cauſſis, proprio libello Hippocrates, de morbo ſacro. *Idem.*

9 *Incipientem caſum occupant*] Probes, niſi libri abducant. quorum alii *cauſſam*, alii (ut meus) *curam*. Reficerem, *incipientem cura occupant*. Morbum cum incipere ſentiunt, cura præveniunt. qua? jam addit, de odore, guſtu, *Idem.* Omnes fere Fincianii & tres Gruteri: *cauſſam.* id eſt, ipſum vitium, valetudinem, morbum, αἰτίαν, ut Græci quoque. Quid opus tergiverſati? Vide, ſi tanti eſt, lib. 3. Obſervat. 14. quæque non unus ex eruditis de hac vocis notione tradiderunt. Epiſt. 53. *dubio & incipienti morbo.* Gronovius.

10 *Quidquid eſt*] Hippocrates pituitam frigidam & craſſam cenſet, illapſam in venas: quæ meatus claudit, ſanguinem ſiſtit, officia omnia turbat. Fernelius venenati aliquid ſpiritus miſcet: nec male. ſi quis occulti aliquid & divini; quod in morbis quibuſdam & Hippocrates agnoſcit. *Lipſius.*

11 *Sine teſte*] Ad vitandam infamiam. *Idem.*

12 *Spatientur*] Libere ſe diffundant, & exſerant. *Idem.*

13 Ver.

[13] verborum, alium [14] rerum contumeliæ movent. hic vult nobilitati ſuæ, [15] hic formæ ſuæ parci. ille [16] elegantiſſimus haberi cupit, ille doctiſſimus. hic ſuperbiæ impatiens eſt, hic contumaciæ; ille ſervos non putat dignos quibus iraſcatur: hic [17] intra domum ſævus eſt, foris mitis. ille rogari, [18] invidiam judicat: hic, non rogari, [19] contumeliam. Non omnes ab eadem parte feriuntur.

CAP. XI. Scire itaque oportet, quid in te imbecillum ſit, ut id maxime protegas. Non expedit omnia videre, omnia audire. multæ nos injuriæ tranſeant: ex quibus pleraſque non accipit, qui neſcit. Non vis eſſe iracundus? ne ſis curioſus. Qui inquirit quid in ſe dictum ſit, qui malignos ſermones etiamſi ſecreto habiti ſint, eruit, ſe ipſe inquietat. Quædam [1] interpretatio eo perducit, ut videantur injuriæ. Itaque alia differenda ſunt, alia deridenda, alia donanda. Circumſcribenda multis modis ira eſt. pleraque in luſum jocumque vertantur. [2] Socratem aiunt, colapho percuſſum nihil amplius dixiſſe, quam Moleſtum eſſe, quod neſcirent homines quando cum galea prodire deberent. Non quemadmodum facta ſit injuria refert, ſed quemadmodum lata. Nec video quare difficilis ſit moderatio, cum ſciam tyrannorum quoque, tumida & fortuna & licentia ingenia, familiarem ſibi ſævitiam repreſſiſſe. Piſiſtratum certe, Athenienſium [3] tyrannum, memoriæ

pro-

13 *Verborum*] Generoſos. *Lipſius.*

14 *Rerum*] Viliores. *Idem.*

15 *Hic formæ*] Meus, *fama.* Idem.

16 *Elegantiſſimus*] Non ad formam (nam de ea præceſſit, in vulgatis quidem) ſed ad *φιλοκαλίαν* & elegantiam morum habituſque refer. *Idem.*

17 *Intra domum*] Qualis apud Satyricum:

—*Antiphates trepidi laris, ac Polyphemus.* Idem.

18 *Invidiam*] Quaſi grave fortunæ ſuæ & invidioſum, quemquam ſibi ſupplicare. *Idem.*

19 *Contumeliam*] Quaſi ſuperbe contemnatur. *Idem.*

CAP. XI. 1 *Interpretatio*] Id eſt, ſcrutatio, ruminatio, pro ſuo ſenſu explicatio. Tacitus: *Viſo conſpectoque Agricola, quærerent famam, pauci interpretarentur.* Idem.

2 *Socratem aiunt*] Imo id Diogeni Cynico Diogenes Laërtius adſcribit: *Ἐντείψαντος αὐτῷ κόνδυλον τινὸς, Ἡράκλεις, ἔφη, οἷόν με χρῆμα ἐλάνθανε, τὸ μετὰ περικεφαλαίας περιπατεῖν; Pugno ab aliquo percuſſus, Jupiter, inquit, quam me fugit cum galea inambulare?* Idem.

3 *Tyrannum*] Nomine, at re optimum (in multis quidem) Principem. *Idem.*

4 *Ebrius*

proditur, cum multa in crudelitatem ejus [4] ebrius conviva dixiſſet, [5] nec deeſſent qui vellent manus ei commodare, & alius hinc, alius illinc faces ſubderent; placido animo tuliſſe, & hoc irritantibus reſpondiſſe, Non magis illi ſe ſuccenſere, quam ſi quis [6] obligatis oculis in ſe incurriſſet. Magna pars querelas [7] manu fecit, aut falſa ſuſpicando, aut levia aggravando.

CAP. XII. Sæpe ad nos ira venit, ſæpius nos ad illam. quæ nunquam arceſſenda eſt: etiam cum incidit, rejiciatur. Nemo dicit ſibi: Hoc propter quod iraſcor, aut feci, aut feciſſe potui. Nemo animum facientis, ſed ipſum æſtimat factum. atqui ille intuendus eſt: voluerit, [1] an inciderit: coactus ſit, an deceptus: odium ſecutus ſit, an [2] præmium: ſibi morem geſſerit, an [3] manum alteri commodaverit. Aliquid peccantis ætas facit, aliquid fortuna: ut ferre ac pati, aut [4] humanum, aut [5] humile ſit. [6] Eo loco nos conſtituamus, quo ille eſt cui iraſcimur. nunc facit iracundos iniqua noſtri æſtimatio: & quæ facere vellemus, pati nolumus. Nemo ſe [7] differt. atqui maximum remedium iræ, [8] dilatio eſt: ut primus ejus fervor relangueſcat,

4 *Ebrius conviva*] Thraſippus quidam, ex amicis ejus. Valerium vide, libro 5. cap. 1. *Lipſius.*

5 *Nec deeſſent*] Ipſi etiam filii duo, *violata patris majeſtati ſubvenire cupientes.* Valerius. *Idem.*

6 *Obligatis oculis*] Ad ebrietatem hoc referens, & excuſans mentem vino ſauciam & cæcam. *Idem.*

7 *Manu fecit*] Sponte. ipſi fabricati ſunt, & ſibi invenerunt. Vide ſuper hac phraſi, Conſol. ad Marc. cap. 19.. *Idem.*

CAP. XII. 1 *An inciderit*] Caſu, non voluntate & decreto fecerit. *Idem.*

2 *Præmium*] Non ut te læderet, ſed ſibi bene faceret. *Idem.*

3 *Manum alteri*] Non à ſe, ſed inſtinctu alieno læſerit. *Idem.*

4 *Humanum*] Si puer, mulier, miſer afflictus. *Idem.*

5 *Humile*] Si vir, & æqualis; ſi ſuperbus, procax, contemptor, inimicus. *Idem.*

6 *Eo loco*] Ut videamus, an non ipſi tale peccaturi: & peccato, an ſic ſuccenſeri vellemus. *Idem.*

7 *Differt*] Properat ſtatim ulciſci: nec inquirit, nec cognoſcit. *Idem.*

8 *Dilatio eſt*] Itaque Athenodorus Stoicus belle & opportune Auguſto, cum miſſionem ab eo peteret domum rediturus, atque ille monitum etiam aliquod & ſapientiæ monumentum ultimum vellet: *Ut*, inquit, *quoties iraſceris, nihil dicere aut facere tentes, priuſquam 24 litteras tecum recitaveris.* Intellexit & arripuit optimus Princeps, & ſimul manum Athenodoro

 in-

gueſcat, & caligo quæ premit mentem, aut reſidat, aut [9] minus denſa ſit. Quædam ex his quæ te præcipitem ferebant, hora, non tantum dies, molliet: quædam ex toto evaneſcent. [10] Si in hoc erit [11] petita advocatio, [12] apparebit jam judicium eſſe, non iram. Quicquid voles quale ſit ſcire, [13] tempori trade: nihil diligenter [14] in fluctu cernitur. Non potuit impetrare Plato à ſe tempus, cum ſervo ſuo iraſceretur, ſed ponere illum ſtatim tunicam, & præbere ſcapulas verberibus juſſit, ſua manu ipſe cæſurus. Poſtquam intellexit iraſci ſe, ſicut ſuſtulerat manum ſuſpenſam detinebat, & ſtabat percuſſuro ſimilis. Interrogatus deinde ab amico, qui forte intervenerat, quid ageret? Exigo, inquit, pœnas ab homine iracundo. Velut ſtupens, geſtum illum ſævituri deformem ſapienti viro ſervabat, oblitus jam ſervi: quia alium quem potius caſtigaret, invenerat. Itaque abſtulit ſibi in ſuos poteſtatem, & ob peccatum quoddam commotior; Tu, inquit, [15] Speuſippe ſervu-

injiciens: *Mihi vero tua præſentia*, inquit, *etiam eſt opus. Manedum.* Exigua morula videatur, in tot iis litteris: ſed flamma vel maxima iracundiæ ſubſidet, & in ſe labetur, per illam. *Lipſius.*

9 *Minus denſa*] A ſole tationis paullatim diſpulſa. Hæc quoque ſimilitudo in Plutarcho. *Nemo*, inquit, *vindicat in ſervum, quod decimo aut quinto die jam ante admiſerit, neque tunc eum flagellat, quod pulmentum aduſſerit, menſam everterit, ſegnius audierit. Atqui ea ſunt quibus admiſſis tumultuamur, & placari non poſſumus. Enimvero ut per nebulam corpora, ſic res per iram apparent grandiores.* Idem.

10 *Si in hoc*] Ita ex Rudolfi Agricolæ ſenſu, Eraſmus. At libri ſcripti, *Si nihil erit.* Retineam, ſed ſic legam & ordinem: *Si nihil erit, petita advocatione apparebit.* Senſus, ſi non dies molliet, aut tollet: tamen mora interpoſita, hoc facies lucri, ut judicare videaris, non impetu & ira ferri. *Idem.*

11 *Petita advocatio*] Mora & dilatio, ut jam ſæpe. *Idem.*

12 *Apparebit judicium eſſe*] Non male hæc enucleat P. Faber ad l. 48. de reg. jur. quæ habet: *Quicquid in calore iracundia vel fit, vel dicitur, non prius ratum eſt, quam ſi perſeverantia apparuerit judicium animi eſſe.*

13 *Tempori trade*] Quod omnia revelat. ut ſupra lib. 2. c. 22. *Lipſius.*

14 *In fluctu*] In motu & tranſitu: ſæpe ita Lucretius, Arnobius, alii. *Idem.*

15 *Speuſippe*] Imo Xenocrates, ut Diogenes tradidit: Εἰσελθόντος ποτὲ Ξενοκράτους, εἶπε μαστιγῶσαι τὸν παῖδα. αὐτὸν γὰρ μὴ δύνασθαι, ἀλλὰ τὸ ὀργίζεσθαι· *Xenocrate aliquando intrante, Verbera, inquit, hunc puerum. Nam ego non poſſum, quia iratus ſum.* Sed & in Stobæo: Πλάτων ὀργιζόμενός ποτε τῷ οἰκέτῃ, ἐπιστάντος Ξενοκράτους, λαβὼν ἔφη, τοῦτον μαστίγωσον· ἐγὼ γὰρ ὀργίζομαι. Denique Plutarchus De lib. educ. & Valerius lib. 4. item de *Xenocrate*: ut memorialis

ſervulum iſtum verberibus objurga : nam ego iraſcor. [16] Ob hoc non cecidit, propter quod alius cecidiſſet. Iraſcor, inquit : plus faciam quam oportet : libentius faciam. non ſit iſte ſervus in ejus poteſtate, qui in ſua non eſt. Aliquis vult irato committi ultionem, cum Plato ſibi ipſe imperium abrogaverit ? Nihil tibi liceat, dum iraſceris. quare ? quia vis omnia licere. Pugna tecum ipſe. ſi iram vincere non potes, illa te incipit vincere. Si abſconditur, ſi illi exitus non datur, ſigna ejus obruamus : & illam, quantum fieri poteſt, occultam ſecretamque teneamus.

CAP. XIII. Cum magna id noſtra moleſtia fiet. Cupit enim exilire, & incendere oculos, & mutare faciem : ſed ſi eminere illi extra nos licuit, ſupra nos eſt. In imo pectoris receſſu recondatur, [1] feraturque, non ferat : imo in contrarium omnia ejus indicia flectamus. Vultus remittatur, vox lenior ſit, gradus lentior : paullatim cum exterioribus interiora formentur. [2] In Socrate iræ ſignum erat, vocem ſubmittere, loqui parcius. apparebat tunc illum ſibi obſtare. Deprehendebatur itaque à familiaribus & coarguebatur : nec erat illi exprobratio [3] latitantis iræ ingrata. Quid ni gauderet, quod iram ſuam multi intelligerent, nemo ſentiret ? ſenſiſſet autem, niſi jus amicis objurgandi ſe dediſſet, ſicut ipſe ſibi in amicos ſumpſerat. Quanto magis hoc nobis faciendum eſt ? rogemus amiciſſimum quemque, ut tunc maxime adverſus nos libertate utatur, cum mini-

rialis error in Seneca videatur, ut ſæpe. *Lipſius.*

16 *Ob hoc*] Ob iram. *Idem.*

CAP. XIII. 1 *Feraturque*] Nos ejus compotes ſimus, non ipſa noſtri. *Idem.*

2 *In Socrate*] Plutarchus, de non iraſcendo : Ὁ Σωκράτης ὁσάκις αἴσθοιτο κινούμενον τραχύτερον αὑτὸν πρός τινα τῶν φίλων, περὶ κῦμα ἢ ὥς τινα ποντίαν ἄκραν στελλόμενος, ἐνεδίδου τι τῇ φωνῇ καὶ διαμειδιῶν τῷ προσώπῳ, καὶ τὸ βλέμμα πρᾳότερον παρεῖχε. τῷ ῥέπειν ἐπὶ θάτερα, καὶ πρὸς τὸ ἐναντίον ἀντιπαθεῖν τοῦ πάθους, διαφυλάττων ἑαυτὸν ἄπτωτα καὶ ἀήττητον· *Socrates quoties ſentiebat ſe aſperius moveri erga aliquem amicorum, huic fluctui quaſi marinam crepidinem opponens, vocem ſubmittebat, & vultu ſubridebat, & aſpectu blandiore erat. atque ita vergendo in alia, & in contrarium affectui motum ſe torquendo, ſe ipſe ſine lapſu ſervabat, & invictum.* Idem.

3 *Latitantis*] Meus *laudantis*. ſed illud palam verum : niſi quis tollet, *labantis*. Idem.

minime illam pati poterimus: nec aſſentiatur iræ noſtræ. Contra potens malum, & apud nos gratioſum, [4] dum conſpicimus, dum noſtri ſumus, [5] advocemus.

CAP. XIV. Qui vinum male ferunt, & ebrietatis ſuæ temeritatem ac petulantiam metuunt, mandant ſuis, ut è convivio auferantur. Intemperantiam in morbo ſuam experti, parere ſibi in adverſa valetudine vetant. Optimum eſt, notis vitiis impedimenta proſpicere, & ante omnia ita componere animum, ut etiam graviſſimis rebus ſubitiſque concuſſus iram aut non ſentiat, aut magnitudine inopinatæ injuriæ exortam in altum retrahat, nec dolorem ſuum profiteatur. Id fieri poſſe apparebit, ſi pauca ex ingenti turba exempla protulero: ex quibus utrumque diſcere licet, quantum mali habeat ira, ubi hominum præpotentum poteſtate tota utitur: quantum ſibi imperare poſſit, ubi metu majore compreſſa eſt. Cambyſen regem nimis deditum vino, [1] Præxaſpes unus ex cariſſimis monebat, ut parcius biberet: Turpem eſſe dicens ebrietatem in rege, quem oculi omnium aureſque ſequerentur. Ad hoc ille: Ut ſcias, inquit, quemadmodum nunquam [2] excidam mihi, approbabo jam, & oculos poſt vinum in officio eſſe, & manus. Bibit deinde liberalius quam alias, capacioribus ſcyphis: & jam gravis, & temulentus, objurgatoris ſui filium procedere ultra limen jubet, allevataque ſuper caput ſiniſtra manu ſtare. Tunc intendit arcum, & ipſum cor adoleſcentis (id enim ſe petere dixerat) figit, reciſoque pectore hærens in ipſo corde ſpiculum oſtendit: ac reſpiciens patrem, ſatis-

4 *Dum conſpicimus, dum noſtri ſumus*] Nondum ab ira cæcati plane. *Lipſius.* At tu lege mecum: *dum conſipimus.* Eo enim uſque ſumus noſtri: iram non conſipimus amplius, jam è poteſtate eximus. Vide ad Nat. Quæſt. 6, 29. *Gronovius.*

5 *Advocemus*] Advocationem amicorum petamus. patronos & adſiſtentes, qui objurgent, teneant. *Advocare* autem *contra malum*: ut 1 de Clem. *Advocare contra Cæſarem.* Lipſ.

CAP. XIV. 1 *Praxaſpes*] De quo Herodotus lib. 3. *Idem.*

2 *Excidam mihi*] Apud me maneam φρένας ἔμπεδ☉, *mente immotus*, cum Homero. *Idem.*

3 *An*

[3] ſatisne certam haberet manum? interrogavit. At ille negavit Apollinem potuiſſe certius dimittere. Dii illum male perdant, animo magis quam conditione mancipium. Ejus rei laudator fuit, cujus nimis erat ſpectatorem fuiſſe. occaſionem blanditiarum putavit, pectus filii in duas partes diductum, & cor ſub vulnere palpitans. Controverſiam illi facere de gloria debuit, & revocare [4] jactum, ut regi liberet in ipſo patre certiorem manum oſtendere. O Regem cruentum! ô dignum in quem omnium ſuorum arcus verterentur! Cum execrati fuerimus illum, convivia ſuppliciis funeribuſque ſolventem, tamen ſceleratius telum illud laudatum eſt, quam miſſum. [5] Videbimus quomodo ſe pater gerere debuerit, ſtans ſuper cadaver filii ſui, cædemque illam, cujus & teſtis fuerat & cauſſa: id de quo nunc agitur, apparet, iram ſupprimi poſſe. Non maledixit regi, nullum emiſit ne calamitoſi quidem verbum, cum æque cor ſuum, quam filii, transfixum videret. Poteſt dici, merito [6] devoraſſe verba. nam ſi quid tanquam iratus dixiſſet, nihil [7] tanquam pater facere potuiſſet. Poteſt, inquam, videri ſapientius ſe in illo caſu geſſiſſe, quam cum de potandi modo præciperet: quem ſatius erat vinum quam

3 *An ſatis certam haberet manum*] Neſciunt τὸ *an* mss. quorum tres, *ſatiſne certam*; unus, *ſatis certam*. Suſpicor fuiſſe: *ſatin certam*. Ut apud Livium lib. 1. *Satin ſalva?* lib. 2. *Satin magnam ſpreti numinis haberet mercedem.* Gronovius.

4 *Jactum*] Puto *ictum*. tale enim in ſagitta: nec jaculi res fuit. *Lipſius.*

5 *Videbimus, quomodo ſe pater gerere debuerit*] Malim, *Viderimus.* Idem. At non malit Seneca, cui ſolennis hæc rejiciendi partem tractationis formula, etſi fieri poſſit, ut nunquam dilatam partem tractare poſtea in mentem ſibi veniat. Vel capite ſequenti: *An tanti ſit vita, videbimus: alia iſta quæſtio eſt.* De conſtantia Sapientis cap. 16. *Uter verius dicat, videbimus: ad contemptum quidem injuriæ uterque conſentit.* De vita beata cap. 11. *Sed videbimus, an apud quos tam contumelioſe tractata virtus eſt, adhuc virtus ſit: interim, de quo agitur, multos oſtendam*, &c. De Benefic. 4, 37. *Sed videbimus, quis modus pœnæ ſervandus fuerit: auferendum utique fuit, quod ſummo ſcelere invaſerat.* Epiſt. 13. *Poſtea videbimus, utrum iſta ſuis viribus valeant, an imbecillitate noſtra: illud praſta mihi*, &c. Gronovius.

6 *Devoraſſe*] Tertullianus de Reſurr. carnis, cap. 54. *Quaſi non bilem & dolorem dicamur devorare, id eſt abſcondere, ac tegere, & intra noſmetipſos continere.* Lipſius.

7 *Tanquam pater*] Id eſt, ſepelire, juſta filio facere. *Idem.*

 8 *Pax*

quam ſanguinem bibere, cujus manus poculis occupari [8] pax erat? Acceſſit itaque ad numerum eorum, qui magnis cladibus oſtenderunt, quanti conſtarent regum amicis bona conſilia.

CAP. XV. Non dubito, quin Harpagus quoque [1] tale aliquid regi ſuo Perſarumque ſuaſerit, quo offenſus, [2] liberos illi epulandos appoſuit, & ſubinde quæſiit, An placeret conditura? Deinde ut ſatis illum plenum malis ſuis vidit, afferri [3] capita illorum juſſit, &, [4] Quomodo eſſet acceptus, interrogavit. Non defuerunt miſero verba, non os concurrit: Apud regem, inquit, [5] omnis cœna jucunda eſt. Quid hac adulatione profecit? ne [6] ad reliquias invitaretur. Non vero patrem damnare regis ſui factum, non vero quærere dignam tam truci portento pœnam: ſed hoc interim colligo, poſſe etiam ex ingentibus malis naſcentem iram abſcondi, & ad verba contraria ſibi cogi. Neceſſaria eſt iſta doloris refrænatio, utique hoc ſortitis vitæ genus, & ad regiam adhibitis menſam. Sic editur apud illos, ſic bibitur, ſic reſpondetur: funeribus ſuis arridendum eſt. An tanti ſit vita, videbimus: alia iſta quæſtio eſt. Non conſolabimur tam triſte [7] ergaſtulum, non adhortabimur ferre imperia carnificum, oſtendemus in omni ſervitute apertam libertati viam. Si æger animus, & [8] ſuo vitio miſer eſt, huic

8 *Pax erat*] Sævitia autem & cædes, ſi ceſſaret à potu. *Lipſius.*

CAP. XV. 1 *Tale aliquid*] Minime vero. ſed cauſſa hujus ſævitiæ fuit, quod Harpagus juſſus Cyrum Mandanes filium exponere in deſerto monte, per alium id exſecutus, alium ſucceſſum habuit: vixitque puer, & ſcivit poſtea Aſtyages, & preſſa ira, ſic in cœna eſt ultus. Fuſe omnia Herodotus lib. 1. *Idem.*

2 *Liberos*] Unum tantum, 13 annos natum. Tamen & ſtatim noſter, *capita illorum* nominat: quaſi plures vellet. *Idem.*

3 *Capita*] Et manus & pedes, ex Herodoto. *Idem.*

4 *Quomodo eſſet*] Verba fuere, *Nunquid agnoſceret, cujus fera carne paſtus eſſet?* Idem.

5 *Omnis cœna*] Herodotus extulit. *Sibi, quidquid rex faceret, placere.* Idem.

6 *Ad reliquias*] Ad liberos nempe reliquos, ſi quos habebat. Eſt ſimile illi ſupra, 2. c. 33. de Paſtore: *Perierat alter filius. ſi carnifici conviva non placuiſſet.* Idem.

7 *Ergaſtulum*] Aulicum carcerem. an & ipſos, qui in ergaſtulo, intellegit? Catenis ibi aureis, & vinculis purpureis detinentur. *Idem.*

8 *Suo vitio*] Non alieno. qui ipſe ſe cru-

huic miſerias [9] finire ſecum licet. Dicam & illi qui in regem incidit, ſagittis pectora amicorum petentem, & illi cujus dominus liberorum viſceribus patres ſaturat: Quid gemis, demens, quid exſpectas, ut te aut hoſtis aliquis per exitium gentis tuæ vindicet, aut rex à longinquo potens advolet? Quocunque reſpexeris, ibi malorum finis eſt. [10] Vides illum præcipitem locum? illac [11] ad libertatem deſcenditur. Vides illud mare, illud flumen, illum puteum? libertas illic in imo ſedet. Vides illam arborem, [12] brevem, retorridam, [13] infelicem? [14] pendet inde libertas. Vides jugulum tuum, guttur tuum, cor tuum? [15] effugia ſervitutis ſunt. Nimis tibi operoſos exitus monſtramus, & multum animi ac roboris exigentes. Quæris, quod ſit ad libertatem iter? quælibet in corpore tuo [16] vena.

CAP. XVI. Quamdiu quidem nihil tam intolerabile nobis videtur, ut nos expellat è vita, iram, in quocunque erimus ſtatu, removeamus. Pernicioſa eſt ſervientibus. omnis enim indignatio in tormentum ſuum proficit, & imperia [1] graviora ſentit, quo contumacius patitur. Sic [2] laqueos fera dum jactat, adſtringit: ſic aves viſcum, dum trepidantes excutiunt, plumis omnibus illinunt. Nullum

cruciat, non dominus aut tyrannus. *Lipſius.*

9 *Finire ſecum*] Sine alia ultione, aut deſtinatione. ipſe pereat, & cum eo mala. *Idem.*

10 *Vides illum*] Similia, in divina illa Thebaïde:

Hic alta rupes arduo ſurgit jugo,
Spectatque longe ſpatia ſubjecti maris:
Vis hanc petamus? nudus hic pendet ſilex,
Hic ſciſſa tellus faucibus ruptis hiat,
Vis hanc petamus? hic rapax torrens cadit,
Parteſque lapſi montis exeſas rotat:
In hunc ruamus.

Et plura, quæ altiſſimi oris & pectoris poeta intonat: quæ mihi numquam legere eſt, ſine impulſu & motu. *Idem.*

11 *Ad libertatem*] Ad mortem. quæ finit, & à malis liberat. Vide Manud. 3. Diſſ. 22. *Idem.*

12 *Brevem*] Modo ut hominem ſuperet. *Idem.*

13 *Infelicem*] Sine fructu. *Idem.*

14 *Pendet inde*] Si te ſuſpendis. *Idem.*

15 *Effugia ſervitutis*] Si gladio illa petis. *Idem.*

16 *Vena*] Vel levi ſcalpello aperta. *Idem.*

CAP. XVI. 1 *Graviora*] Hegeſippus lib. 2. *Nihil tam exaſperat fervorem vulneris, quam ferendi impatientia.* Idem.

2 *Laqueos fera*] Idem ille: *Impenſius*

lum tam arctum eſt jugum, quod non minus lædat ducentem, quam repugnantem. Unum eſt levamentum malorum ingentium, pati, & [3] neceſſitatibus ſuis obſequi. Sed cum utilis ſit ſervientibus, affectuum ſuorum, & hujus præcipue rabidi atque effrænis continentia, utilior eſt regibus. Perierunt omnia, ubi quantum ſuadet ira, fortuna permittit: nec diu poteſt, quæ multorum malo exercetur, potentia ſtare. Periclitatur enim, ubi eos qui ſeparatim gemunt, [4] communis metus junxit. Pleroſque itaque modo ſinguli mactaverunt, modo univerſi, cum illos conferre in unum iras publicus dolor coëgiſſet. Atqui plerique ſic iram, quaſi inſigne regium, exercuerunt. Sicut Darius, qui primus, poſt ablatum Mago imperium, Perſas & magnam partem Orientis obtinuit. Nam cum bellum Scythis indixiſſet, [5] Orientem cingentibus, rogatus ab [6] OEbazo nobili ſene, ut ex tribus liberis unum in ſolatium patri relinqueret, duorum opera uteretur: plus quam rogabatur pollicitus, omnes ſe illi dixit remiſſurum: & occiſos in conſpectu parentis abjecit, crudelis futurus, ſi omnes abduxiſſet.

Cap. XVII. At quanto Xerxes facilior? qui Pythio, quinque filiorum patri, [1] unius vacationem petenti, quem vellet, eligere permiſit: deinde quem elegerat, in partes duas diſtractum ab utroque viæ latere poſuit, & hac

ſius in agreſtibus feris arctiſſima vincula, ſi ſe excitent, imprimuntur: ſi quieſcant, relaxantur. Lipſius.

3 *Neceſſitatibus*] Quod neceſſatio faciendum ſit, ſponte, & volentem facere, aut pati. *Idem.*

4 *Communis metus*] Noſter de Clem. 1. cap. 25. *Levis enim & privata pernicies non totas urbes movet: quod late furere cœpit, & omnes appetit, undique configitur.* Et plura ibi huic ſententiæ. *Idem.*

5 *Orientem cingentibus*] Ita ex deſcriptione veterum. Scythæ à Thracia & ſupra Byzantium incipiunt: inde toto littore ad Tanaim fuſi, flexu iterum ad Alanos montes, & Imaum, & vicina colunt, uſque ad Setas producti. Itaque vere cingunt magnam partem Orientis, id eſt Aſiæ totius. *Idem.*

6 *OEbazo*] Libri fere, *Orobazo*, & omnino eſt, *OEobazo.* Nam Herodotus Οἰόβαζον appellat. Eum de hac hiſtoria vide lib. 4. *Idem.*

Cap. XVII. 1 *Unius vacationem*] Maximi natu. Vide eumdem Herodotum in 7. *Idem.*

2 Ly-

hac victima luſtravit exercitum. Habuit itaque quem debuit exitum. victus, & late longeque fuſus, ac ſtratam ubique ruinam ſuam cernens, medius inter ſuorum cadavera inceſſit. Hæc barbaris regibus feritas in ira fuit: quos nulla eruditio, nullus litterarum cultus imbuerat. Dabo tibi ex Ariſtotelis ſinu regem Alexandrum, qui Clitum cariſſimum ſibi & una educatum, inter epulas transfodit, & manu quidem ſua, parum adulantem, & pigre ex Macedone ac libero in Perſicam ſervitutem tranſeuntem. Nam [2] Lyſimachum, æque familiarem ſibi, leoni objecit. Nunquid ergo hic Lyſimachus, felicitate quadam dentibus leonis elapſus, ob hoc, cum ipſe regnaret, mitior fuit? Nam [3] Teleſphorum Rhodium amicum ſuum undique decurtatum, cum aures illi naſumque abſcidiſſet, in cavea velut novum animal aliquod & inuſitatum diu pavit: cum oris detruncati mutilatique deformitas humanam faciem perdidiſſet. Accedebat fames & ſqualor & illuvies corporis, in ſtercore ſuo [4] deſtituti, calloſis ſuper hæc genibus manibuſque, quas in uſum pedum anguſtiæ loci cogebant. lateribus vero attritu exulceratis, non minus fœda quam terribilis erat forma ejus viſentibus: factuſque pœna ſua monſtrum, [5] miſericordiam quoque amiſerat. tamen cum diſſimillimus eſſet homini, qui illa patiebatur, diſſimilior erat, qui faciebat.

CAP. XVIII. Utinam iſta ſævitia intra peregrina manſiſſet exempla, nec in Romanos mores cum aliis adventiciis vitiis, & ſuppliciorum irarumque barbaria tranſiſſet! M. Mario, [1] cui vicatim populus ſtatuas poſuerat, cui thure

2 *Lyſimachum leoni objecit*] De ea re, 1 de Clem. c. 25. *Lipſius.* Verum ſi ſcire aves lector, quam varie auctores de hoc ipſo facto loquantur, adi Pauſaniam in Atticis, Curtium lib. 8. Plin. lib. 8. c. 16. Juſtinum lib. 15. Valer. Max. Plutarchum & Arrianum.

3 *Teleſphorum*] Hiſtoriola hæc apud Plutarchum quoque, libello de exſilio. *Lipſius.*

4 *Deſtituti*] Proprie, poſiti & relicti. *Idem.*

5 *Miſericordiam*] In cujus locum horror ſucceſſerat. *Idem.*

CAP. XVIII. 1 *Cui vicatim*] Cicero 3 de offic. *Ne noſter quidem Marius*

[2] thure & vino [3] Romanus populus ſupplicabat, L. Syllâ [4] perfringi crura, erui oculos, amputari manus juſſit; & quaſi totiens occideret, quotiens vulnerabat, paullatim & per ſingulos artus laceravit. Quis erat hujus imperii miniſter? quis, niſi Catilina, jam in omne facinus manus exercens? hic illum [5] ante buſtum Q. Catuli carpebat, [6] graviſſimus mitiſſimi viri cineribus: ſupra quos vir mali exem-

rius Gratidianus officio viri boni functus eſt tunc, cum Prator eſſet, collegiumque Pratorum Tribuni plebis adhibuiſſent, ut res nummaria de communi ſententia conſtitueretur: conſcripſerunt communiter edictum, cum pœna & judicio. conſtitueruntque ut omnes ſimul in Roſtra poſt meridiem deſcenderent. at Marius à ſubſeliis in Roſtra recta, idque quod communiter compoſitum fuerat, ſolus edixit. Et ea res ei magno honori fuit. omnibus vicis ſtatuæ, ad eas thus & cerei. quid multa? nemo unquam multitudini fuit carior. Vocat hic *ſuum*: paullo ante, *propinquum ſuum*. quia ſcilicet Cicero ex cognatione Marii: & hic illius frater, ut Florus ſcripſit. Frater, opinor, adoptione: quod cognomen *Gratidiani* evincit, tranſiſſe è *Gratidiis*. Prætor jam fuerat, ut hic Cicero. & male igitur ſcribitur in Valerio, lib. 9. c. 2. tunc cum interfectus: *Quam porro crudeliter ſe in M. Mario Pratore geſſit?* Imo *Pratorio*, vel ex Firmico, lib. 1. qui *Pratorium virum* dicit: eundemque *Marium minorem*: fratrem ſcilicet, non filium, ne erres. *Lipſius.*

2 *Thure & vino*] E Cicerone vidiſti. & ſolenne ita ſupplicare (proprio verbo) apud minores Deos, aut heroas. Apud Plautum, lar familiaris loquitur:

—— *ea mihi cottidie*
Aut thure aut vino, aut aliqui ſemper ſupplicat.

Salluſtii fragmentum, de Metello: *Tum venienti thure, quaſi Deo, ſupplicabatur.* In tabula Narbonenſi: AD. SUPPLICANDUM. NUMINI. EJUS. (Auguſti) THUS. ET. VINUM. DE. SUO. EA. DIE. PRÆSTENT. *Idem.*

3 *Romanus populus*] Alii ſcripti turbant. meus: R. N. P. An non eſt, *Romanus noſter populus?* credo. *Lipſius.* Certe non poteſt placere *Romanus* iſte *populus* hoc loco vel ideo, quod præcedenti membro *populi* ejuſdem habita eſt mentio. Quamobrem nec Lipſius perſuadet fuiſſe, *Romanus noſter populus*: nec in repetitione nec in adjectione illa pronominis ulla rationi accedit efficacia aut ornatus. Sic conjectura poteſt res expediri, quando ſcripti nos deſerunt, fuit: *cui thure & vino Romana plebs ſupplicabat.* Nec mirum ſit plebem ſeorſim appellari proxime populum. Sic enim Livius l. 25. *qui jus populo plebeique dabit ſummum.* Et lib. 29. in precatione Scipionis: *ea mihi, populo plebeique Romanæ, ſociis nominique Latino bene verruncent.* Plinius in Panegyrico: *qui diremtam mari gentem, ut partem aliquam populi plebiſque Romanæ, aleret ac tueretur.* Sed fortaſſe rectius delebitur illud *Romanus populus.* nam duo Pall. *vino N ſupplic.* tertius, *vino ii ſuppl.* Col. & Bruxell. *cui thure & vino ſupplic.* Gronovius.

4 *Perfringi*] Valerius: *Singulas corporis partes confringeret.* Oroſius: *Effoſſis oculis, membriſque minutatim deſectis, vel etiam fractis.* Q. Cicero, de Petitione Conſul. Firmicus, & alii. Florus hic mutilus eſt, in tempore à nobis ſanandus. *Lipſius.*

5 *Ante buſtum*] Trans Tiberim. *Idem.*

6 *Graviſſimus*] Vocem meus addit, *graviſſimus livor.* Fuitne, *graviſſimus*

exempli, popularis tamen, & [7] non tam immerito quam nimis amatus, per ſtillicidia ſanguinem dabat. Dignus erat Marius qui illa pateretur, Sylla qui juberet, Catilina qui faceret: ſed indigna Reſpublica quæ in corpus ſuum pariter [8] & hoſtium & [9] vindicum gladios reciperet. Quid antiqua perſcrutor? modo C. Cæſar Sextum Papinium, cui pater erat [10] conſularis, [11] Betilienum Baſſum quæſtorem ſuum Procuratoris ſui filium, alios Senatores & equites Romanos, uno die [12] flagellis cecidit, torſit, [13] non quæſtionis, ſed [14] animi cauſſa. Deinde adeo impatiens fuit differendæ [15] voluptatis, quam ingentem crudelitatis ejus ſine dila-

nus liquor: vel potius, *graviſſimo liquore?* Et alluſum ad liquorem & vinum *reſperſum*, quo ſepulcra ſolent ſpargere. Poſſit & *εὐχροινῶς*, grato *ſcilicet liquore.* Sane adjungit mox de *ſtillicidiis*, quod ad liquorem hunc facit. *Lipſius.*

7 *Non tam immerito*] Nihil ambigendum. pulchre, & pro re dictum. Cum cauſſa amatum, ſed ſine modo, ſignificat. *Idem.*

8 *Et hoſtium*] Quos illi ſic appellabant & habebant. nempe Marianorum. *Idem.*

9 *Civium*] Mureti conjectura. quam præ libris ſperno, qui *vindicum*. Iſti dicebant (Sullani) ſe vindicare & aſſerere oppreſſam Remp. in libertatem. *Idem.*

10 *Conſularis*] Sub Tiberio Conſul legitur, anno ante ejus mortem. *Idem.*

11 *Belienum Baſſum*] Vix eſt Romani nominis facies libri ſcripti, *Bethienum*, *Bethenum*, *Bidienum*. Idem. Libri duo Gruteri *Betlienum*, alius *Bethlienum*. Vera lectio: *Betilienum Baſſum*, ut vir nobilis Joan. Triſtanus Sanctamantius emendat ex veteri nummo, in quo ſcriptum: BETILIENVS. BASSVS. III-VIR. A. A. A. F. F. Sed non aſſentior illi, dum in Cicerone pro *Annio Bellieno Annium Betilienum* ſubſtituit, & in Dione *Βιτιλλῖνον Κάσσιον* in *Βετιλιῖνον Βάσσον* mutat. Notiſſimum enim *Vitellinum* aut *Viſcellinum* Caſſiæ, *Bellienum* Anniæ cognomen fuiſſe. Hæc ad me Rubenius. *C. Annius Bellienus* commemoratur pro Fonteio cap. 4. *C. Bilienus* in Bruto c. 47. ubi mss. *Billienus*, Steph. Pigius *Bellienus* vult. Sed ſecundum ſcriptos lapis e Græcia advectus Amſtelædamum in ædibus Cornelii Witzii Conſularis Viri:

ΓΑΙΟΝ ΒΙΛΛΙΗΝΟΝ ΓΑΙΟΥ ΥΙΟΝ ΠΡΕΣΒΕΥΤΗΝ
ΡΩΜΑΙΩΝ ΟΙ ΕΝ ΔΗΛΩΙ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ ΕΥΕΡΓΕΣΙΑΣ
ΕΝΕΚΕΝ ΤΗΣ ΕΙΣ ΕΑΥΤΟΥΣ ΑΝΕΘΗΚΑΝ.
ΑΓΑΣΙΑΣ ΜΗΝΟΦΙΛΟΥ ΕΦΕΣΙΟΣ ΕΠΟΙΕΙ
ΑΡΙΣΤΑΝΔΡΟΣ ΣΚΟΠΑ ΠΑΡΙΟΣ ΕΠΕΣΚΕΥΑΣΕΝ.

Etſi lapide in ipſo ſit ΜΗΝΦΙΛΟΥ. Sed dignus profecto hic titulus, ut conſervetur. *Gronovius.*

12 *Flagellis*] Servilem in modum. nam liberi virgis. *Lipſius.*

13 *Non quæſtionis*] Innoxii enim. nec erat, quod inquireret. *Idem.*

14 *Animi cauſſa*] In voluptatem ſuam, per remiſſionem & ludum. *Idem.*

15 *Voluptatis, quam ingens crudelitas ſine dilatione poſcebat*] Haud diſplicet quod Gruterus ſuggerit, *inquies crudelitas*. Meo tamen eſt: *quam ingentem crudelitatis ejus ſine dilat.* & tueri, imo tenere, poſſis. Voluptatem ingen-

dilatione poſcebat, ut in [16] xyſto maternorum hortorum, [17] qui porticum à ripa ſeparat, inambulans, quoſdam ex illis [18] cum matronis atque aliis ſenatoribus ad lucernam decollaret. Quid inſtabat? quod periculum, aut privatum, aut publicum una nox minabatur? quantulum fuit, lucem

gentem ejus crudelitatis, quam jam animo deformarat, capturus erat. *Lipſ.* *Crudelitas* hic non ſignificat factum crudele, ſed vitium animi in Caligula, quod ſic eum occupaverat, ut ſævam illam voluptatem humani ſanguinis fundendi ſine dilatione poſceret. *Gronovius.*

16 *In xyſto*] Etſi libri quidam, ut in rariore voce, titubant: nihil ego, nec audio eruditum virum, qui in *crypta* legit. *Xyſti* paſſim in villis & hortis. Suetonius de Auguſto: *Prætoria ſua, non tam ſtatuarum tabularumque ornatu, quam Xyſtis & nemoribus excoluit.* Quid autem Xyſtus, clare ſatis Vitruvius lib. 5. cap. 11. & lib. 6. c. 10. *Lipſius.*

17 *Qui porticum à ripa ſeparat*] Quam porticum? nam & ipſe Xyſtus, Porticus certi generis erat. Vellem legi, *qua porticum.* id eſſet, ea parte qua Porticum (aliam aliquam tunc notam) ſeparat interpoſitus Xyſtus à ripa: qua illa? Tiberis, niſi fallor. Certe in urbe, vel ad urbem, iſti horti. Placuit olim, *Euripo*: nec abſurde. quia & aquæ & ſtagna varie hortos ſecabant. ſed nunc mallem eo ſenſu, *Euripi ſeparant.* nam & libri plures *ſeparant* numero plurium habent. Legerem, inquam: *qua porticum Euripi ſeparant*: & omnino ſedeat (nam & ita epiſt. 55. *Platanona medio rivo, Euripi modo, dividi:*) niſi Colonienſis priſca editio in ſe vocet atque intendat, quæ *porticum Agrippæ* præfert. Quidni autem in vicino *porticus Agrippæ* aliqua? de qua & Horatius lib. 1. ep. 6.

Porticus Agrippæ, & via te conſpexerit Appi.

Itaque tum eſſet, Xyſtum hunc ſeparare & dividere *Porticum Agrippæ* ab hortis. *Idem.* Ingenioſæ in ſpeciem Lipſianæ correctiones: *qui porticum Euripo ſeparat, qua porticum Euripi ſeparant.* Gruteri quoque non abſurda: *qui porticum Agrippæ ſeparat*: quam & Lipſius poſtremum adſcivit. Tamen attentius rem conſideranti nihil mutandum videtur. Significat Seneca porticum deſiiſſe in Xyſtum: illum autem Xyſtum ripæ prætextum fuiſſe, & interventu ſuo porticum à ripa diviſiſſe. Quæ vero Romæ ripa, niſi Tiberis? Hoc per ſe intelligitur: ideoque tacuit fluvium auctor. Plinius lib. 5. epiſt. 6. *æſtivumque ſolem ab hora ſexta, hibernum aliquanto maturius, quaſi invitat in porticum latam & pro modo longam. Multa in hac membra, atrium etiam ex more veterum. ante porticum Xyſtus conciſus in plurimas ſpecies.* Et mox: *A capite porticus triclinium excurrit: valvis Xyſtum deſinentem & protinus pratum, multumque ruris videt feneſtris.* Probat hoc Rubenius: nam maternos Caligulæ hortos fuiſſe ad ripam Tiberis conſtat ex Philone in legatione ad Caium: διεξιωσάμενος γὰρ ἡμᾶς ἐν τοῖς πρὸς Τιβέρει μέσῳ τὸν περίπατον ἔτυχε δὲ ἐν τῶν μητρῴων ἐξιὼν κήπων. Gronovius.

18] *Cum matronis*] Ut ne ipſas una decollaverit? non præmiſit de illis: & vero magis exptimeret ac dilataret. Senſus potior, quod ipſe ibi *cum matronis & aliis Senatoribus* (aliis, non occidendis) ſpectator fuerit: cum iis inquam, cum quibus in cœna fuerat, ut ex diei tempore apparet. Iraque tranſpoſita verba videantur: *quoſdam ex illis, inambulans cum m. a.* Lipſius.

[19] lucem exſpectare? denique ne ſenatores populi Romani [20] ſoleatus occideret.

CAP. XIX. Quam ſuperbæ fuerit crudelitatis, ad rem pertinet ſcire. quanquam aberrare alio poſſumus videri, & in devium exire: ſed hoc ipſum pars erit iræ, ſuper ſolita ſævientis. Ceciderat flagellis ſenatores: ipſe effecit, ut dici poſſit, ſolet fieri. torſerat per omnia, quæ in rerum natura triſtiſſima ſunt, fidiculis, [1] tabularibus, eculeo, [2] igne, [3] vultu ſuo. Et hoc loco reſpondebitur, magnam rem! ſi tres ſenatores, quaſi nequam mancipia, [4] inter verbera & flammas diviſit, homo qui [5] de toto ſe-

natu

19 *Lucem exſpectare? denique ne ſenatores*] Recte ſic vulgo diſtinguitur. Perperam doctiſſimus Faber & cum eo Gruterus: *lucem exſpectare denique.* Qui poſterior etiam membranas in ſubſidium vocat: quaſi non optimæ fere minimum haberent diſtinctionum. Sed ſenſus contrarium monſtrat. Alia eſt iſta poſtrema interrogatio & ſeparata a priore: denique ſi noluit exſpectare lucem, quantulum fuit mutare regimen pedum, ne ſolea convivali indutus ſenatorum ſupplicio præſideret. Duo diverſa exprobrat tyranno: prius eſt impatientiæ, quod lucem non exſpectaret; alterum diſſolutionis ac negligentiæ moris Romani, quod ſoleatus eſſet. Rufus Vibius apud M. Senecam controv. 25. *In ſocium noſtrum prætor populi Romani animadvertit, ebrius fortaſſe, calceatus quidem, niſi ſi, ut omnia ſpectaret, meretrix diligenter exegit.* Gronovius.

20 *Soleatus*] Ut à convivio recens. Vibius Rufus lib. 9. Contr. 2. ſimile in Flaminio accuſat: *Prætor ad occidendum hominem ſoleas popoſcit.* Nempe ut è conviviali lecto ſurgens, eas ſumeret. *Lipſius.*

CAP. XIX. 1 *Tabularibus*] Omnis vetus lectio: niſi quod unus Pinciant, tribularibus. Prius ſi tenemus, explicari poteſt, Tabulas admotas inter tormenta fuiſſe: quibus adſtrictis arctatiſque homo comprimeretur, & pæne elideretur. Quidni tale in extenuando, præter naturam; ſicut Eculei, in extendendo? Enimvero in Feſto lego, *Clitellas, tormenti genus* ſic appellatum. quod quid aliud ſuſpicer, quam ejuſcemodi tabulas, velut clitellas aſino impoſitas, & compreſſas? Si *tribularia* eligis: à *tribulis* prompta ratio eſt, quæ fiunt (ait Varro) *è tabula lapidibus aut ferro aſperata.* Et talis fere *Arca ferrata* illa, in quam Regulus conjectus. At Muretus tamen *talaribus* fidenter hic edidit, nec verbo firmavit vel explicavit. Placuit H. Stephano, & ποδοστράβας Syneſii interpretatur. Ego (ſi vera hæc ſcriptio) caperem *talaria* magis *flagella*, ſive Græcorum ἀστραγαλωτὰς μάστιγας, quibus ad ſanguinem & necem homines verberarent. Sed vix inducor, Senecæ hoc verbum eſſe. *Idem.*

2 *Igne*] Quem varie admovebant teneriori cuique parti: etiam, novo more, obſcænis Domitianus. *Idem.*

3 *Vultu ſuo*] Belle. quaſi ſævus ac minax ille vultus, inter tormenta, & quidem maxima, eſſet. Apud Senecam patrem Controv. 5. lib. 2. *Veniunt in domum crudeliſſimi carnifices, in quorum vultibus erant tormenta.* Simile, de Brev. vit. cap. 18. *ſaxa, ferrum, ignem, Caium excepturi.* Idem.

4 *Inter verbera*] Servile utrumque

hoc

natu trucidando cogitabat: qui optabat, ut populus Romanus unam cervicem haberet, ut ſcelera ſua tot locis ac temporibus diducta, [6] in unum ictum & unum diem cogeret. [7] Quid tam inauditum quam nocturnum ſupplicium? cum latrocinia tenebris abſcondi ſoleant; animadverſiones, quo notiores ſunt, plus ad exemplum emendationemque proficiunt. Et hoc loco reſpondebitur mihi: Quod tantopere admiraris, iſti beluæ quotidianum eſt; [8] ad hoc vivit, ad hoc vigilat, [9] ad hoc lucubrat. Nemo certe invenietur alius, qui imperaverit his, in quos animadverti jubebat, [10] os inſerta ſpongia includi, ne vocis emittendæ haberent facultatem. Cui unquam morituro non eſt relictum, qua gemeret? timuit, ne quam liberiorem vocem extremus dolor mitteret: ne quid, quod nollet, audiret. ſciebat autem innumerabilia eſſe, quæ objicere illi nemo, [11] niſi periturus, auderet. Cum ſpongiæ non invenirentur, ſcindi veſtimenta miſerorum, & in os farciri pannos imperavit. Quæ iſta ſævitia eſt? liceat ultimum ſpiritum [12] trahere:

da

hoc dicit, Romano ritu. quia liberi nec flagris, nec tormentis, temere ſubjiciebantur: quanto minus Senatores? Diviſit autem illos inter verbera & flammas: id eſt, modo & alternis flagellavit, modo igne torſit. Adſpectum etiam ad gladiatores, Beſtiarios, & hæc arenæ mancipia: quæ verberibus & flammis in necem agebantur. *Lipſius.*

5 *De toto ſenatu*] Hæc & ſequentia in Suetonio lege, Caligulæ cap. 34. & 49. *Idem.*

6 *Unum ictum*] Tacitus Agricola: *Illud tempus, quo Domitianus, non jam per intervalla ac ſpiramenta temporum, ſed continuo, & velut uno ictu, remp. exhauſit.* Idem.

7 *Quid tam inauditum*] Interdiu non etiam noctu ſumptum Romæ ſupplicium diſcimus ex hoc loco. quod & pluribus aliis confirmat P. Faber lib. 2 Semeſtr. c. 9.

8 *Ad hoc vivit*] Ergone tunc vivus, cum hæc ſcripſit; dicas certe. Et potuit ſcripſiſſe, ſed non edidiſſe: imo arcte preſſiſſe, ut ſtatus illorum temporum erat. *Lipſius.*

9 *Ad hoc lucubrat*] Hæ tres voces perperam omiſſæ aliis. ſunt in veteribus libris. & plus eſt quam *vigilare*. Nam ſignificat, cum cura & ſtudio vigilare. *Idem.*

10 *Os inſerta ſpongia*] Aut linguam ipſam exſecari. ut in quodam equite Romano. quem *objectum feris cum ſe innocentem proclamaſſet; reduxit abſciſſaque lingua rurſus induxit.* Idem.

11 *Niſi periturus*] Apte Philotas apud Curtium lib. 6. *Nemo parcit morituro, nec cuiquam moriturus.* Idem.

12 *Trahere*] Nullus vigor in hoc verbo. An *tradere?* efflatum deponere, & reddere Naturæ ſuum ſpiritum. *Idem.*

13 Non

da exituræ animæ locum: liceat illam [13] non per vulnus emittere.

Cap. XX. Adjicere his longum eſt, [1] quod patres quoque occiſorum eadem nocte, dimiſſis per domos centurionibus, confecit: id eſt, homo miſericors luctu liberavit. Non enim Caii ſævitiam, ſed iræ malum propoſitum eſt deſcribere: quæ non tantum viritim furit, ſed gentes totas lancinat, ſed urbes, ſed flumina, & tuta ab omni ſenſu doloris converberat. Sicut [2] rex Perſarum, totius populi nares recidit [3] in Syria: [4] inde Rhinocolura loci nomen eſt. Pepercisse illum judicas, quod non tota capita præcidit? novo genere pœnæ delectatus eſt. Tale aliquid paſſi forent Æthiopes, qui ob longiſſimum vitæ ſpatium [5] Macrobii appellantur. in hos enim, quia non [6] ſupinis manibus exceperant ſervitutem, [7] miſſiſque legatis [8] libera reſponſa dederant, quæ contumelioſa reges vocant,

13 *Non per vulnus*] Quod cervix inciſa facit. Per os enim emitti ſpiritum, communis lex eſt: atque ideo emiſſo, ſolet manibus claudi. *Lipſius.*

Cap. XX. 1 *Quot patres*] Ne ſic augeamus: verius, *quod patres.* Idem.

2 *Rex Perſarum*] Non hoc Herodotus, quod ſciam. ſed & Diodorus Siculus Æthiopum regi adſcribit *Altiſani*: idque à diverſa valde cauſſa. Benignitas enim & miſeratio fuit. Narrat lib. 1. regem dictum veniſſe Ægyptum, viciſſe, ſubjeciſſe. Initio autem regni multa latrocinia, ut fit, fuiſſe: atque hunc operam dediſſe, ut paullatim caperet: & jam captis, grave judicaſſe omnes interficere, cum grandi numero eſſent; injuſtum item impunes dimittere. Ita ergo mediam viam legiſſe, & reſectis naribus, quo nobiles eſſent, in deſertis Ægypti finibus colere juſſiſſe, urbe ibi ſtructa, cui à re & facie nomen eſſet. *Idem.*

3 *In Syria*] Omnino. nec Diodorus dicit (improvide quibuſdam traditum) in Ægypto eſſe; ſed diſerte *in confinio Ægypti Syriæque.* Res ſic habet: & Strabo eam locat haud procul littore, juxta *Raphiam & Gazam.* Idem.

4 *Inde Rhinocolura loci nomen*] Græci *ῥῖνα naſum* dicunt, *κόλουρον curtatum.* Idem. *Rhinocolura* ſive *Rhinocurara* & *Rhinocera* eſt Diodoro Ægypti urbs, Plinio Palæſtinæ, cujus incolæ trunci omnes & mutilatis naribus fuere. de eis vide Hadr. Junium lib. 4. cap. 3. Animadv.

5 *Macrobii*] Eſſent Latinis, *Longævi.* Habitant Africam ad Auſtrale mare: ut Herodotus. *Lipſius.*

6 *Supinis manibus*] Proverbii vice, de animo & affectu libenti. à geſtu eorum, qui munera, aurum, aut res caras ſuſcipiunt, manibus ſic prolatis. *Idem.*

7 *Miſſiſque legatis*] Quos ipſe Cambyſes miſerat ex Ichthyophagis, gnaros Æthiopicæ linguæ. *Idem.*

8 *Libera reſponſa*] Compendio hæc: *Veniſſe eos, non ut legatos, ſed exploratores: & ab homine injuſto miſſos, ut qui aliena cuperet, & captaret. Vos autem et* (addidit Rex) *hunc arcum viciſſim date.*

cant, Cambyſes fremebat: & non proviſis commeatibus, non exploratis itineribus, per invia, per arentia trahebat omnem bello utilem turbam: [9] cui intra primum iter deerant neceſſaria, nec quicquam ſubminiſtrabat ſterilis & inculta humanoque ignota veſtigio regio. Suſtinebant famem primo tenerrima frondium, & cacumina arborum, tum coria igne mollita, & quicquid neceſſitas cibum fecerat: poſtquam inter harenas radices quoque & herbæ defecerant, [10] apparuitque inops etiam animalium ſolitudo, decimum quemque ſortiti, alimentum habuerunt fame ſævius. Agebat adhuc ira regem præcipitem, cum partem exercitus amiſiſſet, partem comediſſet: donec timuit, ne & ipſe vocaretur ad ſortem. tum demum ſignum receptui dedit. Servabantur interim illi generoſæ aves, & inſtrumenta epularum camelis vehebantur: cum ſortirentur milites ejus, quis [11] male periret, quis [12] pejus viveret.

Cap. XXI. Hic iratus fuit genti, & ignotæ, & immeritæ, ſenſuræ tamen: Cyrus flumini. Nam cum Babylonem oppugnaturus [1] feſtinaret ad bellum, cujus maxima momenta in occaſionibus ſunt, [2] Gynden late fuſum amnem

re: *cum hoc meo conſilio. Quando Perſæ hunc talem arcum trahere & inflectere poterunt, tum cum multo maximis copiis adverſus Macrobios veniunto. Interea, diis gratias agat, quod Æthiopibus mentem non det aliena invadendi.* Herodotus lib. 3. *Lipſius.*

9 *Cui intra primum iter deerant neceſſaria*] Herodotus, *intra quintam itineris partem.* Idem. Sermonem diſſolutum ac elumbem reddit illud *cui.* Puto fuiſſe: *cum intra primum iter.* In hos feſtinus ducebat Cambyſes, cum ecce mox omnium rerum inopia. *Gronovius.*

10 *Apparuitque inops etiam animalium ſolitudo*] Poſlis explicare, non tantum hominum, ſcilicet: quia dixerat ante, *humanoque ignota veſtigio regio.* Suſpicabar tamen aliquando legendum: *poſtquam inter arenas radices quoque & herbæ defecerant, apparuitque inops etiam talium ſimilitudo.* Ut ad radices herbaſque referretur. Ad hæc enim veſcenda non videntur perveniſſe, niſi animalibus, quæ haberi poterant, jam abſumtis. *Idem.*

11 *Male periret*] Qui ederetur. *Lipſius.*

12 *Pejus viveret*] Qui ederet. *Idem.*

Cap. XXI. 1 *Feſtinaret*] E Perſide movens. *Idem.*

2 *Gynden*] Quem Herodotus in *Matienis montibus* oriri facit: Ammianus in Media ponit. Ambigitur quis ſit, nec Ptolemæus locavit. quod mirum, cum Oroſius *ſecundæ magnitudinis poſt Eufratem* faciat. Tacito quoque

Gindes

amnem vado tranſire tentavit: quod vix tutum eſt etiam cum ſenſit æſtatem, & ad minimum deductus eſt. Ibi unus [3] ex his equis, qui trahere regium currum albi ſolebant, abreptus, vehementer commovit regem. juravit itaque, [4] amnem illum regis commeatus auferentem, eo ſe redacturum, ut tranſiri calcarique etiam à feminis poſſet. Huc deinde omnem tranſtulit belli apparatum, & tamdiu aſſedit operi, donec [5] C & LXXX. cuniculis diviſum alveum in CCC & LX rivos diſpergeret, & ſiccum relinqueret in diverſum fluentibus aquis. Periit itaque & tempus, magna

Gindes nominatur, ſed qui *Dahas Arioſque diſterminat*, 11 Annalium: igitur diverſus ab iſto. De hoc noſtro Tibullus certo, ad Meſſallam:

-- *aut rapidus Cyri dementia Gyndes.*

Nam & Cyri inſaniam in eo taxat. Probabile, minus in fama aut notitia fuiſſe poſtea: quia Cyrus nempe ſic debilitavit & exhauſit. *Lipſius.*

3 *Ex his equis*] Sacros eos appellat Herodotus, & vulgo ſic dicebantur. *Idem.*

4 *Amnem illum regis equis meatum auferentem*] Mutare licebat, & fortean oportebat. Nam eſt à ſola conjectura Pinciani. Scripti & editi antiquitus, alii, *regis commeatus auferentem*; alii, ut meus, *regis commeatum*. Vera ſcriptura, *regi commeatum*. Id eſt, auferentem Regi commeandi facultatem. Nam id hic commeatus. *Idem.* Conjectura eſt Pinciani à Mureto vulgata. Prius erat: *tegis commeatus auferentem*: & ſic ſcripti: quidam *commeatum*. Lipſius etiam corrigit, *regi*. Non male, etſi parum putem intereſſe, & poſſe teneri, quod in ſcriptis fuit. *Regis commeatus auferentem*, eſt, tranſitum regis impedientem, præcidentem. Aſinius Pollio ad Ciceronem lib. 10 famil. *Nam quibus commeatibus invito illo per illius provinciam legiones ducerem? aut ſi cætera tranſiſſem, num etiam Alpes poteram tranſvolare, quæ præſidio illius tenentur?* Et alia epiſtola: *Sed ſcribenti ad me ejuſmodi literas palparer plane neceſſe erat, ſi vellem commeatum, per provinciam iter faciens, habere.* Hæc ideo, ne quis laboret cum præſtantiſſimo Grutero, *commeatus* nomine comprehendi equos. Nihil ſimilius quam quod legitur epiſtola 120. *Horatius Cocles ſolus implevit pontis anguſtias, adimique à tergo ſibi reditum, dummodo iter hoſti auferretur, juſſit.* Habes confirmatum, ſi probas potius, *regi*. Nam alteri præſidium, quod epiſt. 70. *Hoc qui dicit, non videt, ſe libertatis viam claudere.* Sic enim omnes mss. non *libertati*. Florus 3, 10. *Sed petito tempore ad deliberandum, quum inter moras Cæſar, Rhodani ponte reſciſſo, abſtuliſſet fugam.* Gronovius.

5 *C & L X X X cuniculis diviſum*] Hærent hic Critici, & Eraſmus *canaliculis* legi vellet: quidam libri *curriculis* habent. At quid promtius veriuſque quam *funiculis*, ex Herodoto? *Diviſit*, inquit, *copias in duas partes*. Καὶ κατέτεινε σχοινοτενέας ὑποδέξας διώρυχας ὀγδώκοντα καὶ ἑκατὸν, παρ' ἑκάτερον τὸ χεῖλος τοῦ Γύνδεω τετραμμένας πάντα τρόπον· *Et ſignavit ad funiculos extenſos foſſas centum octoginta, ad utrumque labrum fluminis, quaquaverſus.* Mens eadem Senecæ, diviſum funiculis alveum: & ad ea ſigna in bis totidem rivos ſubductum. *Lipſius.* Eraſmus corrigit *canaliculis*, Lipſius *funiculis*. Ego vulgatam lectionem retineo. Ulpianus

I l. 26.

gna [6] in magnis rebus jactura, & militum ardor, quem inutilis labor fregit, & occaſio aggrediendi imparatos, dum ille bellum indictum hoſti cum flumine gerit.

CAP. XXII. Hic furor (quid enim aliud voces?) Romanos quoque contigit. C. enim Cæſar villam [1] in Herculanenſi pulcherrimam, quia mater ſua aliquando in illa [2] cuſtodita erat, diruit, fecitque ejus per hoc notabilem fortunam. ſtantem enim prænavigabamus: nunc cauſa dirutæ quæritur. Et hæc cogitanda ſunt exempla, quæ vites; & illa è contrario, quæ ſequaris, moderata, lenia: quibus nec ad iraſcendum cauſſa defuit, nec ad ulciſcendum poteſtas. Quid enim facilius fuit Antigono, quam duos manipulares duci jubere, [3] qui incumbentes regio tabernaculo faciebant, quod homines & periculoſiſſime & libentiſſime faciunt, [4] de rege ſuo male exiſtimant? Audierat

l. 26. D. de damno infecto: *aut ſi in vicino tuo agro cuniculo vel foſſa aquam meam avoces.* Rubenius.

6 *In vanu*] Libri plerique omnes, *in magnu.* quod interpteretur aliquis, magnam jacturam, & quidem in magnis rebus. Nam ubi tale aliquid moliris, temporis præcipue ducenda ratio. Diverſa ſententia in vulgatis: nempe perdidiſſe eum tempus in re inutili, nec magna. Nam fluvium diducere, non magnum ſane, præſertim ſine alio, quam ultionis ſatuæ, fructu. *Lipſius.*

CAP. XXII. 1 *In Herculanenſi*] Fæcundiſſima & pulcherrima Campaniæ ora. Nam *Herculanium* ſive *Heraclea* ibi opidum, incendio Veſuvii montis, ſub Tito, poſtea penitus obrutum ſive hauſtum, populo in theatro ſedente. Dio Caſſius. *Idem.*

2 *Cuſtodita*] Sub Tiberio. cum fraudibus Sciani periit. Tacitum vide. *Idem.*

3 *Qui incumbentes*] Imo vero *excubantes*, cum Pinciano. *Idem.*

4 *De rege ſuo male exiſtimant*] Libri alii, *qui de rege.* & addendum videtur, aut certe in fine legendum, *exiſtimantes.* Idem. Satis apparet hæc non convenire aut hærere prioribus. Ideo Pincianus olim è quibuſdam ſuis: *qui de rege.* Caſaubonus ad Suetonium: *ut de rege ſuo male exiſtiment.* Lipſius aut addi jubet, quod Pincianus addidit, aut certe legendum, *exiſtimantes.* Tu vero ſcribe, *exiſtimabant.* Pars hæc eſt explicatio illius, quod ante per ænigma vel circumductionem pronuntiarat: & ponitur per intellectum τῶ *id eſt*, vel, *ſcilicet.* Quaſi foret: *qui incumbentes regio tabernaculo faciebant, quod homines & periculoſiſſime & libentiſſime faciunt: id eſt, de rege ſuo male exiſtimabant.* Refertur enim ad τὸ *faciebant*, & illi debet inclinatione par eſſe. Epiſt. 68. *Quid autem tecum loquaris? quod homines de aliis libentiſſime faciunt, de te apud te male exiſtima.* Porro pro *incumbentes* ſuſpicatur Pincianus ſcribendum *excubantes.* Grutero nihil mutandum videtur, quod *incumbere* hic idem notet quod prope cubare & imminere: nam ſi de excubitoribus fuiſſent, nunquam tam fatuos fore, ut tale quid dicerent rege tam vicino. Nihilo-

dierat omnia Antigonus, utpote cum inter dicentes & audientem [5] palla intereſſet: quam ille leviter commovit, &, [6] Longius, inquit, diſcedite, ne vos rex audiat. Idem quadam nocte, cum quoſdam ex militibus ſuis exaudiſſet, omnia mala imprecantes regi, qui ipſos in illud iter & inextricabile lutum [7] deduxiſſet, acceſſit ad eos qui maxime laborabant: & cum ignorantes à quo adjuvarentur, explicuiſſet: Nunc, inquit, maledicite Antigono, cujus vitio in has miſerias incidiſtis: ei autem bene optate, qui vos ex hac voragine eduxit. Idem tam miti animo hoſtium ſuorum maledicta, quam civium tulit. Itaque cum in parvulo quodam caſtello Græci obſiderentur, & fiducia loci contemnentes hoſtem multa in deformitatem Antigoni jocarentur, & nunc ſtaturam humilem, nunc colliſum naſum deri-

hilominus Lipſius, Immo vero, inquit, *excubantes* cum Pinciano. Videbimus an utrumque horum Latinus ſermo admittat: tenemus autem cum omnibus veteribus, *incumbentes regio tabernaculo*, idque interpretamur, acclinatos, vel adclines tabernaculo adſtantes.' Epiſt. 123. *qui per pronum eunt, reſupinant corpora; qui in arduum, incumbunt.* Ubi Muretus contra omnes libros fecerat, *incurvant*. Ovidius lib.6. Metam.

Illic incumbens cum Palladis arbore palma
Edidit invita geminos Latona noverca.

Idem lib. 9.

Et quoniam mihi fas ad vos incumbere non eſt,
Erigite huc artus, & ad oſcula noſtra venite.

Cogitandum prætoria tam anguſte circumſcripta non eſſe, ut quicquid ad unum latus alteri in aurem dicatur, id omnibus in partibus poſſit exaudiri: cogitandum inſtar domuum in membra & manſiones demiſſis velis & interjectis quaſi parietibus, nonnunquam & tabulis, eſſe diſtincta, & interiori fere in parte ſecluſam diætam imperatoris. Itaque cum iſti inter ſe tam libere agerent, ſciebant trans omnia membra tentorii vocem ſuam non permanare; regem autem forte fortuna illic in vicinia tanta verſari minime ſuſpicabantur. Par exemplum magni animi & nimiæ verborum libertatis in Catharina Medicea habes apud Aubigneum lib. 3. cap. 5. *Gronovius.*

5 *Palla intereſſet*] Ita unus Pinciani liber, & certe etiam meus: alii *palam*, vel *paullum*. Ex quo ego olim, *aulaeum intereſſet*. Nam in fragmento Polybii apud Suidam: Ἀκούων ταῦτα πάντα διὰ τῆς αὐλαίας ὁ βασιλεὺς, ἐγέλασε· *Audiens hæc omnia per aulaeum rex, riſit.* Et res ita fuit. ſed vox etiam *Palla* videndum, an non valeat in hunc ſenſum. Certe in optimis Gloſſis eſt, *Palla*, μίτρα, πέπλος, παραπέτασμα· *mitra, peplum, velum ſive aulaeum.* Lipſius.

6 *Longius, inquit*] Plutarchus de hac re: Παπαὶ εἶπεν, οὐ πορρωτέρω που μεταστάντες κακῶς ἐρεῖτε ἡμᾶς; *Papa, an non longius hinc abeuntes nobis maledicetis?* Idem.

7 *Deduxiſſet*] Meus, *dediſſet*. Idem.

deriderent: Gaudeo, inquit, & aliquid boni ſpero: ſi in caſtris meis [8] Silenum habeo. Cum hos dicaces fame domuiſſet, [9] captis ſic uſus eſt, ut eos qui militiæ utiles erant, in cohortes deſcriberet, ceteros præconi ſubjiceret: id quoque ſe negavit facturum fuiſſe, niſi expediret his [10] dominum habere, qui tam malam haberent linguam. [11] Hujus nepos fuit Alexander, qui lanceam in convivas ſuos torquebat, qui ex duobus amicis quos paullo ante retuli, [12] alterum feræ objecit, [13] alterum ſibi. Ex his duobus tamen, qui leoni objectus eſt, vixit.

Cap. XXIII. Non habuit hoc avitum ille vitium, ne paternum quidem. Nam ſi qua alia in Philippo virtus, fuit & contumeliarum patientia, ingens inſtrumentum ad tutelam regni. Demochares ad illum, Parrheſiaſtes ob nimiam & procacem linguam appellatus, inter alios Athenienſium legatos venerat: audita benigne legatione, Philippus, Dicite, inquit, mihi, facere quid poſſum, quod ſit Athenienſibus gratum? Excepit Demochares: Te, inquit, ſuſpendere. Indignatio circumſtantium ad tam inhumanum reſponſum exorta eſt: quos Philippus conticeſcere juſſit, & Therſitam illum ſalvum incolumemque demittere. At vos, inquit, ceteri legati, nuntiate Athenienſibus, multo ſuperbiores eſſe, qui iſta dicunt, quam qui impune dicta audiunt. Multa & divus Auguſtus digna memoria

8 *Silenum*] Bacchi comitem Deum. Seniores autem Satyros, *Silenos* dici, Pauſanias tradit. Alluſum ad fœditatem Satyrorum. *Lipſius.*

9 *Captu ſic*] Meus liber, *captis ſicut mox eſt, ſuggeſtum eſt regi ut eos.* Idem.

10 *Dominum habere*] Plutarchus paullo aliter: *Poſthac ſe apud dominos eorum conqueſturum, ſi pergerent maledicere.* Idem.

11 *Hujus nepos*] Vah, quam aliud agis Seneca! Nam iſte Antigonus, de quo hæc & pluſcula Plutarchus, inter ſucceſſores Alexandri fuit, Demetrii pater. Nihil certius. Quis etiam alius Antigonus, avus Alexandri? nuſquam leges: & conſenſu *Amyntam* Philippi patrem faciunt. Demiror, qui hactenus in Senecam, de re tam illuſtri & cognobili non monuiſſe. Sed ex his & talibus liqueat, Senecam in rebus & ſenſibus deditum, ſæpicule in hiſtoria aut nominibus ſublabi. *Idem.*

12 *Alterum feræ*] Lyſimachum. *Idem.*

13 *Alterum ſibi*] Clitum, quem ſua manu occidit. *Idem.*

Cap.

moria fecit, dixitque: ex quibus appareat illi iram non imperaſſe. [1] Timagenes hiſtoriarum ſcriptor, quædam in ipſum, quædam in uxorem ejus, & in totam domum dixerat, nec perdiderat dicta. magis enim circumfertur, & in ore hominum eſt, temeraria urbanitas. Sæpe illum Cæſar monuit, ut moderatius lingua uteretur: perſeveranti, [2] domo ſua interdixit. Poſtea Timagenes in contubernio Pollionis Aſinii conſenuit, [3] à tota civitate direptus eſt. nullum

CAP. XXIII. 1 *Timagenes*] Quem Plinius in Indice ſuo citat, inter eos ex quibus Geographica hauſit. Sed & Ammianus lib. 15. Timagenes *& diligentia Græcus, & lingua*: atque oſtendit Gallias etiam deſcripſiſſe. In Suida eſt: *Timagenes hiſtoricus, Periplum totius maris ſcripſit in quinque voluminibus*. Fuit & alius Timagenes Ægyptius, qui Romæ ſub idem hoc tempus docuit, ſed ob libertatem ſchola excidit. Vide, ſi lubet, & ſuper eo Suidam: ſed cum *Hiſtoriarum* ſcriptorem noſter appellet, credo alterum illum eſſe. Nominat iterum, epiſt. 91. cum elogio, *Felicitatis urbis inimicus*. Idem. Suidas tradit Timagenem Alexandrinum rhetorem, regii argentarii filium, bello captum, Romam adductum à Gabinio, ac deinde à Fauſto Sullæ filio redemtum, ſcholam aperuiſſe, ſed ob libertatem linguæ ſchola excidiſſe. Diverſum hunc rhetora Alexandrinum à noſtro Timagene hiſtorico ſtatuunt magni viri. Quibus ne aſſentiar, facit Seneca Pater contr. 34. cujus locus ita diſtinguendus: *Sæpe ſolebat* Aſinius Pollio *apud Cæſarem cum Timagene confligere, homine acida lingua, & qui nimis liber erat: puto quia non diu fuerat. Ex captivo cocus, ex coco lecticarius, ex lecticario uſque in amicitiam Cæſaris felix, uſque eo utramque fortunam contemſit, & in qua erat, & in qua fuerat, ut quum illi multis de cauſis iratus Cæſar interdixiſſet domo, combureret hiſtorias rerum ab illo geſtarum, quaſi & ipſe illi ingenio ſuo interdiceret*. Ubi vides Timagenem hiſtoricum captivum Romam adductum ſervitutem ſerviſſe, non ſecus ac rhetor Suidæ. Argumenta, quæ viri magni adducunt, ut alium fuiſſe rhetorem, alium hiſtoricum probent, non magni momenti ſunt: præcipue, ſi Suidam leviter corrigas, & pro ἐπιλαβόντος δὲ ἐν Δαβζάνῳ, reſcribas, ἐν Ἀλβζάνῳ. Rubenius.

2 *Domo ſua*] Tacitus lib. 6. *Morem fuiſſe majoribus, quoties dirimerent amicitias, interdicere domo, eumque finem gratiæ ponere*. Plura ego, ad eumdem ſcriptorem lib. 2. De ipſo autem Timagene noſtro, Plutarchus libro, de Adulatoris & Amici diſcrimine: Timagenem amicitia *Cæſaris excidiſſe, non quod liberam vocem apud ipſum emiſiſſet, ſed quod in conviviis & circulis calumniatus aſſidue aut criminatus eſſet*. Lipſius.

3 *Ac tota civitate delectus eſt*] Meus, *à tota*: & ſtatim, *directus* eſt, non *dilectus*. Gruterus *direptus* facit, recte. Vide de Brevit. vit. cap. 7. *Idem*. Non immerito viri eruditi amplectuntur lectionem veterem, quæ in omnibus mss. exſtat: *direptus eſt*. Ita de brev. vitæ cap. 7. *Diripitur ille toto foro patronus*. Auctor vitæ Perſii: *Editum librum continuo mirari homines & diripere cœperunt*. Martialis lib. 7. epigr. 75.

Quod te diripiunt potentiores,
Per convivia, porticus, theatra.

Hinc lux Juvenali Sat. 6.

Hæc eadem novit, quid toto fiat in orbe,
Quid Seres, quid Thraces agant, ſecreta novercæ,
Et pueri, quis amet, quis diripiatur adulter.

lum illi limen præcluſa Cæſaris domus abſtulit. Hiſtorias poſtea quas ſcripſerat, recitavit, & combuſſit, & libros acta Cæſaris Auguſti continentes in ignem poſuit. Inimicitias geſſit cum Cæſare. nemo amicitiam ejus extimuit, nemo [4] quaſi fulguritum refugit: fuit qui præberet tam alte cadenti [5] ſinum. Tulit hoc, ut dixi, Cæſar patienter, ne eo quidem motus, quod laudibus ſuis, rebuſque geſtis [6] manus attulerat. Nunquam cum hoſpite inimici ſui queſtus eſt: hoc duntaxat Pollioni Aſinio dixit, [7] θηριοτροφεῖς. Paranti deinde excuſationem, obſtitit. Et, fruere, inquit, mi Pollio, fruere. Et cum Pollio diceret: Si jubes Cæſar, ſtatim illi domo mea interdicam. Hoc me, inquit, putas facturum, cum ego vos in gratiam reduxerim? Fuerat enim aliquando Timageni Pollio iratus: nec ullam aliam habuerat cauſam deſinendi, quam quod [8] Cæſar cœperat.

Cap. XXIV. Dicat itaque quiſque ſibi, quoties laceſſitur: Nunquid potentior ſum Philippo? illi tamen impune maledictum eſt. Nunquid in domo mea plus poſſum, quam toto orbe terrarum divus Auguſtus potuit? ille

Nam ita olim ſcriptum fuiſſe conſtat ex veteri Scholiaſte: *Diripiatur. quu ad pœnam raptus ſit.* Male quidem ille interpretatur, ſed pejus recentiores correxere, *decipiatur.* Perſius: *puellæ Hunc rapiant.* Rubenius. Qui diripitur, περισπούδαστος. Lucianus in Θεῶν κρίσει de Helena: καὶ οὕτω δή τι περισπούδαστος, ὥστε καὶ πόλεμον ἀμφ' αὐτῇ γενέσθαι. Gronovius.

4 *Quaſi fulguritum*] Probo. etſi in libris *fulguru ictum*, aut *fulgure ictum.* Crebrum autem, ut fulmine tacti dicantur, qui à potentioribus illis læſi: quos comparant ſcilicet cum Jove. Nota parœmia: Πόῤῥω Διός τε καὶ κεραυνοῦ. *Procul à Jove & fulmine.* & ut Poëta:

Sævum præluſtri fulmen ab arce venit.

Alia autem hic etiam alluſio. quia fulgure tactos ſacros putabant, & Bidental faciebant, & vitabant. Vide 1 de Clem. cap. 7. *Lipſius.*

5 *Sinum*] Qui exciperet, ut molliter caderet. Nemo autem libenter ſe ſupponit ab alto cadenti, ne ipſe opprimatur. *Idem.*

6 *Manus attulerat*] Eas quaſi interfecerat. *Idem.*

7 Θηριοτροφεῖς] Serpentem nutris. Simile apud Græcos, ὄφιν θάλπεις· *ſerpentem foves.* Notum de ruſtico, qui torpentem frigore ſinu fovit, refecitque: atque is pro gratia momordit & occidit. *Idem.*

8 *Cæſar cœperat*] Notat & in hoc libertatem Aſinii, an contentionem cum Cæſare. Odit, cum ille amavit; amare cœpit, cum ille odiſſe. quaſi ex profeſſo in alia omnia iens. *Idem.*

Cap.

ille tamen contentus fuit, à conviciatore ſuo ſecedere. Quid eſt quare ego [1] ſervi mei clarius reſponſum, & contumaciorem vultum, & non pervenientem uſque ad me murmurationem, flagellis & compedibus expiem? quis ſum, cujus aures lædi nefas ſit? Ignoverunt multi hoſtibus: ego non ignoſcam pigris, negligentibus, garrulis? Puerum ætas excuſet, feminam ſexus, extraneum [2] libertas, domeſticum familiaritas. [3] Nunc primum offendit? cogitemus quamdiu placuerit. Sæpe & alias offendit? feramus quod diu tulimus. Amicus eſt? fecit [4] quod noluit. Inimicus? fecit quod debuit. Prudentiori [5] cedamus: ſtultiori remittamus. pro quocunque, illud reſpondeamus nobis, [6] ſapientiſſimos quoque viros multa delinquere: neminem eſſe tam circumſpectum, cujus non diligentia aliquando ſibi ipſi [7] excidat: neminem tam maturum cujus non gravitatem in aliquod fervidius factum caſus impingat: neminem tam timidum offenſarum, qui non in illas, dum vitat, incidat.

CAP. XXIV. 1 *Servi mei hilarius reſponſum*] Libri quidam, & meus, *clarius*: alii, *elatius*. quod non diſpliceat. Sed & *clarius*, ſuo ſenſu bonum. altius, & voce quoque animoſum. *Idem.* Libri quidam, *elatius*: quod aliquando placuit: ſed majus videtur eſſe, quam ut in ſervilem perſonam quadret, etiam ſi conditionem ſuam nonnihil exceſſerit. Pinciani complures, & duo Gruteri, nec non Lipſianus, *elatius*. Et hoc probo. Cornificius ad Herennium lib. 4. *Heus, inquit, adoleſcens, pueri tui modo me pulſaverunt; ſatisfacias, oportet. Hic, qui id ætatis ab ignoto præter conſuetudinem appellatus eſſet, erubuit. Iſte clarius eadem & alia dicere cœpit.* Noſter de ira 1, 16. *Ira vanis & extra cauſſam obverſantibus commovetur. Vultus illam ſecurior, vox clarior, ſermo liberior, cultus delicatior, advocatio ambitioſior, favor popularis exaſperat.* Lib. 7. de ben. 28. *Sæpe dubiam verecundiam vox convitiantis clarior rupit.* Quæ omnium maxime ſatisfacit Grutero ſcriptio unius libri, *durius*, corruptis apicibus ex *clarius* nata eſt. Adde infra c. 36. *Gronovius.*

2 *Libertas*] Quia nihil illi mecum. non eſt addictus, aut obnoxius. *Lipſius.*

3 *Nunc primum*] Quidam libri, *conjux primum*, & certe haud improbe deſcendere ad magis diſtincta videtur: & mox etiam de amico adjungit. *Idem.*

4 *Quod noluit*] Nec enim amicus quærit offendere, ſed demereri. An *voluit* potius? quia libertas amicorum propria. *Idem.*

5 *Cedamus*] Meus & plures, *credamus*. Idem.

6 *Sapientiſſimos*] Verſus ita Phœbææ veritatis: Ἁμαρτάνει δὲ καὶ σοφῶν σοφώτερος. *Erratque ſapientiſſimus ſapientium.* Idem.

7 *Excidat*] Veluti ſe perdat. *Idem.*

Cap. XXV. Quomodo homini puſillo ſolatium in malis fuit, etiam magnorum virorum titubare fortunam, & æquiore animo filium in angulo flevit, qui vidit [1] acerba funera etiam ex regia duci: ſic animo æquiore feret ab aliquo lædi, ab aliquo contemni, cuicumque venit in mentem, nullam eſſe tantam potentiam, in quam non incurrat injuria. Quodſi etiam prudentiſſimi peccant, cujus non error [2] bonam cauſſam habet? Reſpiciamus, quoties adoleſcentia noſtra in officio parum diligens fuerit, in ſermone parum modeſta, in vino parum temperans. Si iratus eſt: demus illi ſpatium, quo diſpicere quid fecerit, poſſit. ſe ipſe caſtigabit. Denique [3] debeat pœnas. non eſt quod cum illo [4] paria faciamus. Illud non venit in dubium, quin ſe exemerit turbæ, & altius ſteterit, quiſquis deſpexit laceſſentes. proprium eſt magnitudinis veræ, non ſe ſentire percuſſum. Sic immanis fera ad latratum canum lenta reſpexit: ſic irritus ingenti ſcopulo fluctus aſſultat. Qui non iraſcitur, inconcuſſus injuria perſtitit: qui iraſcitur, motus eſt. At ille quem modo altiorem omni incommodo poſui, tenet [5] quodam amplexu ſummum bonum. nec homini tantum, ſed ipſi fortunæ reſpondet: Omnia licet facias, minor es, quam ut ſerenitatem meam obducas. Vetat hoc ratio, cui vitam regendam dedi. plus mihi nocitura eſt ira, quam injuria. Quid ni plus? illius modus certus eſt: iſta quouſque me latura ſit, incertum eſt.

Cap. XXVI. Non poſſum, inquis, pati. grave eſt, injuriam ſuſtinere. Mentiris. quis enim injuriam non poteſt ferre, qui [1] poteſt iram? Adjice nunc, quod id agis
ut

Cap. XXV. 1 *Acerba*] Puerorum, ait Iſidorus; juvenum, Immatura. *Lipſius.*

2 *Bonam cauſſam*] Agi defendique facilem. *Idem.*

3 *Dabit*] Meus, *debet*, eleganter more Græco. *ὀφλισκάνειν τιμωρίαν*. Idem.

4 *Paria faciamus*] Id eſt, nihil opus reponere ſtatim, & retaxando paria facere: alius pro nobis. *Idem.*

5 *Quodam amplexu*] Alii, *amplexu quodam*, & nonnulli, *quoddam*. Ego vellem, *quodammodo*. Non enim plane & plene ideo ſummi boni potens, ſed in parte: & quaſi Tranquillitate illa videtur frui, quæ ex ſummo bono manat. *Idem.*

Cap. XXVI. 1 *Poteſt iram*] Quæ
magis

ut & iram feras, & injuriam. Quare fers ægri rabiem, & phrenetici verba? puerorum protervas manus? nempe quia videntur neſcire, quid faciant. Quid intereſt, quo quiſque vitio fiat imprudens? imprudentia par in omnibus patrocinium eſt. Quid ergo? inquis. impune illi erit? Puta, te velle: tamen non erit. Maxima eſt enim factæ injuriæ pœna, feciſſe: nec quiſquam gravius afficitur, quam qui ad ſupplicium [2] pœnitentiæ traditur. Denique ad conditionem rerum humanarum reſpiciendum eſt, ut omnium accidentium æqui judices ſimus, iniquus autem eſt, qui commune vitium ſingulis objecit. Non eſt Æthiopis inter ſuos inſignitus color: nec [3] ruffus crinis [4] & coactus in nodum apud Germanos [5] virum dedecet. Nihil in uno judicabis notabile aut fœdum, quod genti ſuæ publicum eſt. At iſta quæ retuli, unius regionis atque anguli conſuetudo defendit: vide nunc quanto in his juſtior venia ſit, quæ per totum genus humanum vulgata ſunt. Omnes inconſulti & improvidi ſumus, omnes incerti, queruli, ambitioſi. Quid lenioribus verbis hulcus publicum abſcondo? omnes mali ſumus. Quicquid itaque in alio reprehenditur, id unuſquiſque in ſuo ſinu inveniet. Quid illius pallorem, illius

magis torquet, rapit, aufert. *Lipſius.*

2 *Pœnitentia*] Plutarchus de Tranquillitate: Τὸ γὰρ συνειδὸς, οἷον ἕλκος ἐν σαρκὶ τῆς ψυχῆς μεταμέλειαν αἰεὶ αἱμάσσουσαν καὶ νύττουσαν ἐναπολείπει. τὰς μὲν γὰρ ἄλλας ἀναιρεῖ λύπας ὁ λόγος· τὴν δὲ μετάνοιαν αὐτὸς ἐργάζεται, δακνομένην σὺν αἰσχύνῃ, καὶ κολαζομένην ὑφ' αὐτῆς· *Nam facinorum conſcientia, ſicut ulcus in carne, in animo pœnitentiam relinquit, aſſidue lancinantem & pungentem. Et alias quidem curas doloreſque ratio aufert; ipſam pœnitentiam creat morſicantem cum pudore, & à ſeipſa punitam.* Sunt aurea, & quæ noſter hic atque alibi dicit. *Idem.*

3 *Ruffus crinis*] Martialis:

—— ruffi perſona Batavi.

Juvenalis:

Cerula quis ſtupuit Germani lumina, flavam
Cæſariem?

Nam flavum ſive ruffum, τὸ ξανθόν. Vide quæ ad Taciti Germaniam ſcripſi. *Idem.*

4 *In nodum apud Germanos*] Noſter epiſtola ultima. *Cum capillum vel effuderis, more Parthorum; vel Germanorum, nodo vinxeris.* Idem. Idem epiſt. 125. *Quid capillum ingenti diligentia comis? cum illum vel effuderis more Parthorum, vel nodo Germanorum vinxeris,* &c. Plura de hoc nodo Had. Junius c. 3. Commentario de Coma: & Lipſius notis ad Cornelii Germaniam.

5 *Utrumque decet*] Libri variant. & ex eorum veſtigiis Gruterus: *apud Germanos virum dedecet.* Ibi, inquit, non

lius maciem notas? [6] peſtilentia eſt. Placidiores itaque invicem ſimus. mali inter malos vivimus. Una res nos facere poteſt quietos, mutuæ facilitatis [7] conventio. Ille mihi jam nocuit: ego illi nondum. ſed jam aliquem fortaſſe læſiſti: ſed lædes.

CAP. XXVII. Noli æſtimare hanc horam, aut hunc diem: totum inſpice mentis tuæ habitum. etiamſi nihil mali feciſti, potes facere. Quanto ſatius eſt, ſanari injuriam, quam ulciſci? Multum temporis ultio abſumit. multis ſe injuriis objicit, dum una dolet. Diutius iraſcimur omnes, quam lædimur. quanto melius eſt, abire in diverſum, nec vitia vitiis componere? Num quis ſatis conſtare ſibi videatur, [1] ſi mulam calcibus repetat, & canem morſu? Iſta, inquis, peccare ſe neſciunt. Primum, quam iniquus eſt, apud quem hominem eſſe, ad impetrandam veniam nocet? deinde, ſi cetera animalia iræ tuæ ſubducit, quod conſilio carent: eo loco tibi ſit, quiſquis conſilio caret. Quid enim refert, an alia mutis diſſimilia habeat, ſi hoc quod in omni peccato muta defendit, ſimile habet, caliginem mentis? Peccavit. [2] hoc enim primum, hoc enim extremum. Non eſt quod illi credas, etiam ſi dixit: Iterum non faciam. Et iſte peccabit, & in iſtum alius, & tota vita inter errores volutabitur. Manſuete inmanſueta tractanda ſunt. Quod in luctu dici ſolet, efficaciſſime & in ira dicetur: Utrum aliquando deſines, an nunquam? ſi aliquando; quanto ſatius eſt iram relinquere, quam ab ira

eſt muliebre, ut apud nos, comam in nodum ſtringi. *Lipſius.*

6 *Peſtilentia*] Publicus morbus & mortalitas. *Idem.*

7 *Conventio*] Quaſi pactum, ut mutuo faciles ſimus in ignoſcendo. Sic de Providentia, cap 2. de Juba & Petreio invicem cæſis: *Fortis & egregia fati conventio.* In ipſa autem re, talis Junonia illa conventio, in Homero, cum ſuo Jove:

Ἀλλ' ἤ τοι μὲν ταῦτ' ὑποείξομεν ἀλλήλοισι,
Σοὶ μὲν ἐγὼ, σὺ δ' ἐμοί. Idem.

CAP. XXVII. 1 *Si mulam*] Plutarchus, de non iraſcendo: *Canes, equos, mulos puniendos putant. ſicut Pancratiaſtes ille Cteſipho, qui mulam petere calcibus invicem ſolebat.* Idem.

2 *Hoc enim*] Meus & alii quidam, *hoc eſt.* probo; & ſtatim etiam legam, *hoc erit extremum?* interrogando. *Idem.*

3 *Tu-*

ira relinqui? Sin ſemper hæc cogitatio durabit; vides quam impacatam tibi denunties vitam. qualis enim erit ſemper [3] tumentis?

CAP. XXVIII. Adjice nunc, quod niſi bene te ipſe ſuccenderis, & ſubinde cauſſas quibus ſtimuleris, renovaveris, ſua ſponte ira diſcedet, & vires illi dies ſubtrahet. quanto ſatius eſt à te illam vinci, quam à ſe? Huic iraſceris, deinde illi: ſervis, deinde libertis: parentibus, deinde liberis: notis, deinde ignotis. Ubique enim cauſſæ ſuperſunt, niſi deprecator animus acceſſit. Hinc te illo furor rapiet, illinc alio: & novis ſubinde irritamentis orientibus, continuabitur rabies. Age infelix, & quando amabis? O quam bonum tempus in re mala perdis! Quanto nunc ſatius erat, amicos parare, inimicos mitigare, Rempublicam adminiſtrare, transferre in res domeſticas operam: quam circumſpicere quid alicui poſſis facere mali? quod aut dignitati ejus, aut patrimonio, aut corpori vulnus infligas? cum id tibi contingere ſine certamine ac periculo non poſſit, etiam ſi cum inferiore concurſes. Vinctum licet accipias, & ad arbitrium tuum omni patientiæ expoſitum: ſæpe nimia vis cædentis aut articulum loco movit, aut nervum in his quos fregerat, dentibus fixit. Multos iracundia mancos, multos debiles fecit, etiam ubi patientiæ eſt nacta materiam. Adjice nunc, quod nihil tam imbecille natum eſt, ut ſine elidentis periculo pereat. imbecillos valentiſſimis alias dolor, alias caſus exæquat. Quid, quod pleraque eorum, propter quæ iraſcimur, offendunt nos magis, quam lædunt? multum autem intereſt, utrum aliquis voluntati meæ [1] obſtet, an [2] deſit: eripiat, an non det. Atqui in æquo ponimus, utrum aliquis auferat, an neget: utrum ſpem noſtram præcidat, an differat: utrum contra nos faciat, an pro ſe: amore alterius, an odio noſtri. Quidam vero non

3 *Tumentis*] Voce meus auctior, & alio item ordine: *Qualis enim ſemper tumentis erit animus?* vere. *Lipſius.*

CAP. XXVIII. 1 *Obſtet*] Inimici animo. *Idem.*

2 *Deſit*] Negligentis. *Idem.*

3 *Standi*

non tantum juſtas cauſſas [3] ſtandi contra nos, ſed etiam honeſtas habent. Alius patrem tuetur, alius fratrem, alius patruum, alius amicum. his tamen non ignoſcimus id facientibus: quod niſi facerent, improbaremus, imo, quod eſt incredibile, ſæpe de facto bene exiſtimamus, de faciente male.

Cap. XXIX. At mehercules vir magnus ac juſtus, fortiſſimum quemque ex hoſtibus ſuis, & pro libertate ac ſalute patriæ pertinaciſſimum ſuſpicit, & talem ſibi civem, talem militem contingere optat. Turpe eſt, odiſſe quem laudes: quanto vero turpius, ob id aliquem odiſſe, propter quod miſericordia dignus eſt? Si captivus in ſervitutem ſubito depreſſus reliquias libertatis tenet, nec ad ſordida ac laborioſa miniſteria agilis occurrit, ſi ex otio piger equum vehiculumque domini curſu non exæquat, ſi inter quotidianas vigilias feſſum ſomnus oppreſſit, ſi ruſticum laborem recuſat, aut non fortiter obit, à ſervitute urbana & feriata tranſlatus ad durum opus. Diſtinguamus, utrum aliquis non poſſit, an nolit. multos abſolvemus, ſi cœperimus ante judicare, quam iraſci. Nunc autem primum impetum ſequimur. deinde quamvis vana nos concitaverint, perſeveramus, ne videamur cœpiſſe ſine cauſſa: & quod iniquiſſimum eſt, pertinaciores nos facit iniquitas iræ. [1] Retinemus enim illam, & augemus: quaſi argumentum ſit juſte iraſcentis, graviter iraſci. Quanto melius eſt, initia ipſa perſpicere, quam levia ſint, quam innoxia? Quod accidere vides in animalibus mutis, idem in homine deprehendes: frivolis turbamur, & inanibus.

Cap. XXX. [1] Taurum color rubicundus excitat, ad

3 *Standi contra*] In judicio. *Lipſius.*

Cap. XXIX. 1 *Retinemus enim*] Meus, *Retinemus modo.* fecerim, *non modo illam, ſed.* Idem.

Cap. XXX. 1 *Taurum color rubicundus excitat*] Plutarchus, in Connubialibus Monitis: Οἱ προσιόντες ἐλέφασιν ἐσθῆτα λαμπρὰν οὐ λαμβάνουσιν, οὐδὲ φοινικίδας οἱ ταύροις. διαγριαίνεται γὰρ ὑπὸ τῶν χρωμάτων τούτων μάλιστα τὰ ζῶα· *Qui ad elephantes accedunt, veſtem candidam non ſumunt; qui ad tauros, puniceam. nam hæc animalia his coloribus ma-*

[2] ad umbram aſpis [3] exſurgit, urſos leoneſque [4] mappa proritat. omnia, quæ natura fera ac rabida ſunt, conſternantur [5] ad vana. Idem inquietis & ſtolidis ingeniis evenit: rerum ſuſpicione feriuntur. adeo quidem, ut interdum injurias vocent modica beneficia: in quibus frequentiſſima, certe acerbiſſima iracundiæ materia eſt. Cariſſimis enim iraſcimur, quod minora nobis præſtiterint, quam mente concepimus, [6] quam quæ alii tulerint: cum utriuſque rei paratum remedium ſit. Magis alteri indulſit? noſtra nos ſine comparatione delectent. nunquam erit felix, quem torquebit felicior. Minus habeo quam ſperavi? ſed fortaſſe plus ſperavi, quam debui. Hæc pars maxime metuenda eſt: hinc

maxime exaſperantur. Ovidius in Metamorph.

Haud ſecus exarſit, Circo quam taurus aperto,
Cum ſua terribili petit irritamina cornu,
Puniceas veſtes: eluſaque vulnera ſentit.

Itaque rubræ veſtes objiciebantur, imo hominum formæ, in tali colore. Pilas dicebant, vel ab illo taurorum repercuſſu, quaſi pilis ludentium; vel quod priſci laneas hominum effigies in Compitalibus, *Pilas* dicebant. Vide Feſtum. Cicero in Corneliana *homines fæneos* appellat, *& projici in medium Circum* ſolere. Ibi Aſconius: *Simulacra effigieſque hominum ex fæno fieri ſolebant, quibus objectu ad ſpectaculum præbendum tauri irritarentur.* Ipſe *objectu*, ait & Cicero *projici*: at Martialis *imponi*.

Jactat ut impoſitas taurus in aſtra pilas.

Malim ibi *oppoſitas*: niſi ſi & cornibus ejus aut capiti impoſitæ & innexæ. In Gloſſis: *pila*, ταυροκαθάπται. Atque ſi è fæno, quomodo rubræ? intellege, veſte tali obducto. *Idem.* Ad eam rem alludit Cicero lib. 2. de Divin. *Tu vero quid habes, quare putes ſi paulo ante cor fuerit in tauro optimo, ſubito idem ipſa immolatione interiiſſe? an, quod aſpexit veſtitu purpureo excordem Cæſarem, ipſe corde privatus eſt?* Locus præclarus eſt, quem ex hoc loco intellexi. quærit enim an taurus is, cujus cor non eſt inventum in ſacrificio, conſpecta Cæſaris purpura ſic expaverit, ut cor amitteret. hæc conſultiſſimus ille Hotomannus ad lib. 3. Inſt. tit. de oblig. quæ ex del. naſ. §. Interdum. Videatur & Lud. Cælius lib. 16. cap. 11. lect. antiq.

2 *Ad umbram*] Panno aut alia re factam, nec ſine motu, ut opinor. Huc adſpiciebat ſupra lib. 2. cap. 12. *Acerrimas feras umbra exagitat.* Lipſius.

3 *Exſurgit*] Neſcio quid meus velit, *exercit* ſcribendo. *Idem.*

4 *Mappa proritat*] Vir perdoctus ſic capit, ut non Mappæ ipſius color, ſed curriculi Circenſis ſtrepitus & motus beſtias illas irritaverit. nam ita ante Seneca: *Curriculi motus, rotarumque verſata facies leonem redigit in caveam.* Non accedo. nec tam flexuoſa dictio Senecæ fuerit, ut Mappam pro Curru. Simpliciter verum cenſeo, Mappam, quæ candicat, motam & reciprocatam irritaſſe. Quidni enim pluribus exſtimulentur? Sic elephantes etiam vino & thure: ſic tauri flammis, & ferro ignito. *Idem.*

5 *Ad vana*] Bene, ſi libri conſentiant: qui plerique *ima*, & meus, *yma*. Fortaſſe, *minima.* Idem.

6 Quam

hinc pernicioſiſſimæ iræ naſcuntur, & ſanctiſſima quæque invaſuræ. Divum Julium plures amici confecerunt, quam inimici, quorum non expleverat ſpes inexplebiles. Voluit quidem ille: neque enim quiſquam liberalius victoria uſus eſt, ex qua nihil ſibi vindicavit, niſi diſpenſandi poteſtatem: ſed quemadmodum ſufficere tam improbis deſideriis poſſet, cum tantum omnes concupiſcerent, quantum poterat unus? Vidit itaque ſtrictis circa [7] ſellam ſuam gladiis commilitones ſuos, Cimbrum Tullium acerrimum paullo ante ſuarum partium defenſorem, alioſque [8] poſt Pompeium demum Pompeianos.

Cap. XXXI. Hæc res ſua in reges arma convertit, fidiſſimoſque eo compulit, ut de morte eorum cogitarent, pro quibus & ante quos mori, votum habuerant. Nulli ad aliena reſpicienti, ſua placent. Inde diis quoque iraſcimur, quod aliquis nos antecedat, [1] obliti quantum hominum retro ſit, & paucis invidentes quantum ſequatur à tergo ingentis invidiæ. Tanta tamen importunitas hominum eſt, ut quamvis multum acceperint, injuriæ loco ſit, plus accipere

6 *Quam quæ alii tulerint*] Addendam particulam cenſent viri docti: nos etiam pronomen delendum: *quam mente concepimus, quam alii tulerint.* Sic lib. 2. cap. 8. mss. *plus committitur, quam poſſit coërcitione ſanari.* Ubi ſubjecerunt, *quam quod poſſit.* Vide ad ejuſdem lib. 2. cap. 26. *Gronovius.*

7 *Sellam*] In curia. *Lipſius.*

8 *Poſt Pompeium*] Cum ille jam non eſſet, partes ejus amplexos. Irridet. Pompeiani erant, nec jam erat Pompeius. *Idem.*

Cap. XXXI. 1 *Obliti quantum ſequatur*] Meus liber: *quanti ſequatur à tergo ſpiculis ingentis invidiæ ſauciati.* Puto vera, ſi *ſequantur* modo reſcribas. *Quanti*, valet, quam multi. Sententia igitur: iraſcimur ab aliquo præiri, nec cogitamus ſequi nos alios multos, quos & ipſos invidia ingens premit: quanto magis nos? Colonienſis editio: *quantum hominum retro ſit, & paucis invidentem quantum ſequatur à tergo ingentis invidiæ.* Qualiacumque, lucem tamen vulgatæ dant, ſi hanc teneas. *Idem.* Mutili & corrupti vulgati. Pincian. codex: *quantum hominum retro ſit, & paucis invidentes quantum ſequatur à tergo ingentis invidentia.* Sic & ſcriptus Col. (non enim editio, ut vocat Lipſius) Gruteri & Bruxellenſis: niſi quod hi *invidentem* & *invidia.* Quorum utra malis, parum intereſt, ſed res neceſſaria eſt. *Paucis invidentes*, qui paucos ante ſe habent, inter quos pravo voto eſſe deſideramus. *Invidentia*, inquit Cicero 4 Tuſc. *in eo, qui invidet, tantum eſt: invidia & in eo, qui invidet, & cui invidetur. Quantum ingentis invidentiæ*, eſt, quam multi graviter indignantes. Fortaſſe placuerit & *rigentes.* Gronovius.

2 Sed

cipere potuiſſe. Dedit mihi præturam? ſed conſulatum ſperaveram. Dedit duodecim faſces? [2] ſed non fecit ordinarium conſulem. A me [3] numerari voluit annum? ſed deeſt mihi [4] ad ſacerdotium. Cooptatus in collegium ſum? ſed [5] cur in unum? [6] Conſummavit dignitatem meam? ſed patrimonio nihil contulit. Ea dedit mihi, quæ [7] debebat alicui dare: de ſuo nihil protulit. Age potius gratias, pro his quæ accepiſti: reliqua exſpecta, & nondum plenum te eſſe gaude. Inter voluptates eſt, ſupereſſe quod ſperes. Omnes viciſti? primum te eſſe in animo amici tui lætare. multi te vincunt? conſidera, quanto antecedas plures, quam ſequaris.

CAP. XXXII. Quod ſit in te maximum vitium, quæris? falſas rationes conficis: data magno æſtimas, accepta parvo. Aliud in alio nos deterreat. quibuſdam [1] timeamus iraſci, quibuſdam [2] vereamur, quibuſdam [3] faſtidiamus. [4] Magnam rem ſine dubio fecerimus, ſi ſervulum infelicem in ergaſtulum miſerimus. Quid properamus ver-

2 *Sed non fecit ordinarium conſulem*] Nam duplices Conſules ab Auguſto, Suffecti & ordinarii. Illi digniſſimi, qui initio anni inibant, & Faſtis prænotabantur, & inſtrumentis, & ubicumque annorum ratio erat. At alii per menſes tres aut duos ſufficiebantur, poteſtate pari, non dignitate. *Lipſius*. Turneb. lib. 5. Adverſ. cap. 10. docet *ordinarium* dici *Conſulem*, ex cujus nomine anni ſupputatio ordinabatur. nam ætate Imperatorum annus in multos dividebatur *Conſules*; ſed ſoli qui anni initio inibant honorem, *ordinarii* cenſebantur, honoratioreſque erant. id à Dione lib. 43. etiam ſcribitur. Suetonius cap. 2. Domitiani: *In ſex Conſulatibus non niſi unum ordinarium geſſit.*

3 *Numerari voluit*] Id eſt, fecit me Ordinarium conſulem. Adde de Benef. 2. cap. 27. *Lipſius.*

4 *Ad ſacerdotium*] Cumulus honorum erat & quaſi clauſula, Sacerdotium. atque ea olim honoratis ſenibus dari ſolita, poſtea paſſim, & juvenibus. *Idem.*

5 *Cur in unum*] Semel ſacerdos ſum, ut exempli cauſſa, Pontifex: cur & non Salius, & Curio, & Quindecemvir? Nam id quoque de more, ut in pluribus collegiis ſimul eſſent. *Idem.*

6 *Conſummavit*] Summam & apicem impoſuit. Age. jam ſum in pluribus collegiis: dignitati nihil adjici poteſt, poteſt patrimonio. *Idem.*

7 *Debebat alicui*] Nec enim ipſe Princeps honores omnes capit, aut honeſte etiam cupit. *Idem.*

CAP. XXXII. 1 *Timeamus*] Potentioribus. *Idem.*

2 *Vereamur*] Parentibus & amicis. *Idem.*

3 *Faſtidiamus*] Minoribus. *Idem.*

4 *Magnam rem*] Εἰρωνικῶς. imo non magnam. *Idem.*

5 *Crura*

verberare ſtatim, [5] crura protinus frangere? non peribit poteſtas iſta, ſi differetur. Sine id tempus veniat, quo ipſi jubeamus: nunc ex imperio iræ loquimur. cum illa abierit, tunc videbimus, quanti ſit [6] iſta lis æſtimanda. In hoc enim præcipue fallimur. ad ferrum venimus, ad capitalia ſupplicia: & vinculis, carcere, fame vindicamus rem, caſtigandam flagris levioribus. Quomodo, inquis, nos jubes intueri, quam omnia per quæ lædi videmur, exigua, miſera, puerilia ſint? Ego vero nihil magis ſuaſerim, quam ſumere ingentem animum, & hæc propter quæ litigamus, diſcurrimus, anhelamus, videre quam humilia & abjecta ſint, nulli qui altum quiddam aut magnificum cogitat, reſpicienda. [7] Circa pecuniam plurimum vociferationis eſt: hæc, fora defatigat, patres liberoſque [8] committit, venena miſcet, gladios tam percuſſoribus quam legionibus tradit. hæc eſt ſanguine noſtro delibuta. propter hanc uxorum maritorumque noctes ſtrepunt litibus, & tribunalia magiſtratuum premit turba: reges ſæviunt, rapiuntque, & civitates longo ſæculorum labore conſtructas evertunt, ut aurum argentumque in cinere urbium ſcrutentur.

CAP. XXXIII. Libet intueri [1] fiſcos in angulo jacentes. Hi ſunt, propter quos oculi [2] clamore exprimuntur:

5 *Crura frangère*] Inter pœnas ſerviles, Crurifragium. Docui in libellis de Cruce. *Lipſius.*

6 *Iſta lis aſtimanda*] A judiciis tranſlatum. videbimus, qua pœna aut mulcta dignus ſervulus. *Idem.*

7 *Circa pecuniam*] Multa in hanc ſententiam paſſim. Propertii hæc tamen eximia:

Ergo ſollicita tu cauſſa pecunia vita es,
Per te immatura mortis adimus iter.
Tu vitiis hominum crudelia pabula prabes,
Semina curarum de capite orta tuo.

Adde Fabiana: *Hac eſt qua auget diſcordiam, urbes & terrarum orbem in bellum agitat, humanum genus, cognatum natura, in fraudes & ſcelera mutua inſtigat.* Idem

8 *Committit*] In pugnam & litem, inter ſe, dat. *Idem.*

CAP. XXXIII. 1 *Fiſcos*] Sportas, in quibus pecuniæ: quas nota in angulis conclavis alicujus ſolere deponi. *Idem.*

2 *Clamore exprimuntur*] Meus liber, *calore.* At quidam longius abeunt: *propter quos vena clamore tumeſcunt.* Quæ etſi vera, non tamen germana cenſeam: & edita placent. quia reipſa oculi, ubi animus tumet & fervet, ipſi tument & exſiliunt. Noſter ſupra, cap. 3. *Oculis nunc trepidis & exſilientibus, nunc in uno obtutu defixis.* Cicero in Vatinium:

Oculis

tur: fremitu judiciorum [3] baſilicæ reſonant: [4] evocati ex longinquis regionibus judices ſedent, judicaturi, utrius juſtior avaritia ſit. Quid ſi ne propter fiſcum quidem, ſed pugnum æris, aut [5] imputatum à ſervo denarium, ſenex ſine herede moriturus ſtomacho dirumpitur? Quid ſi propter uſuram [6] haut milleſimam, valetudinarius fœnerator diſtortis pedibus, & manibus [7] ad computandum modo relictis, clamat, ac per vadimonia aſſes ſuos in ipſis morbi acceſſionibus vindicat? Si totam mihi ex omnibus metallis, quæ cum maxime depromimus, pecuniam proferas, ſi in medium projicias quicquid theſauri tegunt, avaritia [8] iterum

Oculis eminentibus, inflato collo, tumidis cervicibus. Lipſius.

3 *Baſilicæ*] Quæ de induſtria circa fora, ut in iis ſole fervido, aut aëre alias confuſo, judicia exercerentur. *Idem.*

4 *Evocati*] Qui equeſtris ordinis honeſtiores erant, in Decurias judicum conjiciebantur: idque ex omnibus provinciis. ſed cum Pliniana hac reſtrictione: *Judicum quoque nimniſi quatuor decuriæ fuere primo, vixque ſingula millia in decuriis inventa ſunt, nondum provinciis ad hoc munus admiſſis. ſervatumque in hodiernum eſt, nequis è novis civibus in iis judicaret.* Notentur iſta, & vide evocatos quidem è provinciis, ſed veteres cives, id eſt qui è coloniis ibi Romanis. De hac evocatione, iterum Plinius: *Inquiſitio per partes agitur, & qui de nummo judicet, à Gadibus columniſque Herculis arceſſitur.* Idem.

5 *Imputatum à ſervo denarium*] Aſſentior Pinciano, *amputatum* ſcribenti: reciſum per fraudem, & ſurreptum. *Idem.* Quem dicat ſervus ſe de peculio in rem domini erogaſſe, & repoſcat: ut etiam ſenſit Gruterus. Pincianus & Lipſius *amputatum.* Gronovius.

6 *Haut milleſimam*] Ea ſane exigua, cum milleſimo menſe ſors æquabatur. Haud longe eſt ab *unciali* uſura: cui miror hoc ævo, & tam fervida avaritia, fuiſſe locum. An hoc non vult, ſed ob partem vix milleſimam uſuræ, diſruptum? Meus liber, *aut milleſ.* Lipſius.

7 *Ad computandum*] Eſt à Pinciano ingenioſe excogitatum. Nam libri omnes, *ad comparendum non relictis?* aut certe, *comparandum.* Ego verecundius fecerim, *ad comparendum modo.* Manus chiragra laborantes & contractæ, nulli uſui ſunt, niſi ut teneat, adſtringat, parcat. & alluſum ad clauſas in eo morbo manus, quæ tales in aſſervando; apertæ in donando. Tamen de computando, etiam apte: ſitendum eſt. Nam digitis ſcilicet aſſidue iſti fœneratores computabant. Palladius de tali:

Τέθνηκεν οὗτος ἐν ῥοπῇ καιροῦ βραχεῖ,
Ἐν δακτύλοισι τοὺς τόκους σφίγγων ἔτι·
Obivit ille temporis puncto brevi,
Digitis reſtrictis fœnus etiam computans.

Alius:

Τέρπου δανειζόμενος πλὴν σὴν φρένα· τοῖς
δὲ δανεισταῖς
Κάλλιπε τὴν ψῆφον δακτυλοκαμπτοδύνων·
Uſuras capiens gaude, atque relinque datori
Curvatis miſeros in digitis numeros. Idem.

8 *Iterum ſub*] Hunc orbicularem luſum, an inſaniam, ſcite exagitat & irridet Democritus, in epiſtola, ſi non Hippocratis, at eo digna. *Terram fodientes, inquit, argentum quærunt: reperto, terram emere & agros volunt: emptis, fructus*

rum ſub terras referente quæ male egeſſerat; omnem iſtam congeriem dignam non putem, quæ [9] frontem viri boni contrahat. Quanto riſu proſequenda ſunt, quæ nobis lacrimas educunt?

CAP. XXXIV. Cedo nunc, perſequere cetera, cibos, potiones, [1] horumque cauſſa paratam ambitionem, [2] munditias, verba, contumelias, & motus corporum parum honorificos, & ſuſpiciones, & contumacia jumenta, & pigra mancipia, interpretationes malignas vocis alienæ: quibus efficitur, ut inter [3] injurias naturæ numeretur ſermo homini datus. Crede mihi, levia ſunt: propter quæ non leviter excandeſcimus, qualia [4] quæ pueros in rixam & jurgium concitant. Nihil ex his, quæ tam triſtes agimus, ſerium eſt, nihil magnum. Inde, inquam, vobis ira & inſania eſt, quod exigua magno æſtimatis. Auferre hic mihi hereditatem voluit: hic me diu [5] ſpe ſuprema captatum

fructus vendere, atque iterum argentum recipere In quot mutationibus verſantur? Sed belliſſime addatur, quod hic Seneca: finem denique eſſe, ut iterum ſub terram ſuam redeat. *Lipſius.*

9 *Frontem*] Adeo non animum contriſtet aut irritet, vix ut frontem leviter corruget. *Idem.*

CAP. XXXIV. 1 *Horumque cauſſa paratam ambitionem*] Neſcio quid turbant ſcripti. ut meus, qui refert: *ortumque cauſſa paratam ambitionem.* alii, *ortum aram ambitionem.* quidam, *ortumque cauſſa, per iram ambit.* denique alii *horumque tam paratam ambitionem.* Ego ſi quid video, legendum: *horumque cauſſa iratam ambitionem*: vel ut veſtigia legam mei codicis, *horumque cauſſa ſæpe iratam.* In rem intende. videbis eum leves cauſſas irarum referre velle, & refellere. ut ecce, inquit, cibos & potus, & ob ea ambitioſos iſtos iratos. *Idem.* Rubenius, *parata in ambitionem.* ut de tranquil. cap. 1. *in ambitionem cabile compoſitum.* Cogitabam: *horumque cura paratam ambitionem.* nempe illorum, qui cœnis gratiam quærebant, ut ait Salluſtius. *Paratam*, inſtructam. Statim & Bruxell. *immunditias.* Gronovius.

2 *Munditias*] Audio meum librum, qui *immunditias.* Nam quis mundiciis iraſcitur vulgo ſequentia etiam eo ducunt, *verba, contumeliæ:* in malam & urentem ſcilicet partem. *Lipſius.*

3 *Injurias naturæ*] Tanquam in malum & noxam noſtram ſermonem dediſſet. *Idem.*

4 *Quæ pueros*] Tali & nuces. *Idem.*

5 *Spe ſuprema captatum*] Parum ſententia aut liquet, aut conſtat. Meus, *ſpem ſupremam captatus*: & plerique etiam alii. Legam: *hic me diu ſpe in ſuprema captatum.* Opponit hæc duo: alius auferre mihi captanti hereditatem voluit, & intercipere; alius, cum me captaſſet, alibi eſt criminatus. *Spes ſuprema*, eſt hereditas & fructus ſupremæ illius voluntatis. Placuit aliquando, *hic me diu ſpem ſupremam captantem*: atque etiam nunc placeat, niſi convenire cum priori commatio videretur.

tum criminatus eſt : hic ſcortum meum concupivit. Quod vinculum amoris eſſe debebat, ſeditionis atque odii cauſſa eſt, [6] idem velle.

CAP. XXXV. Iter anguſtum rixas tranſeuntium concitat: diffuſa & late patens via ne populos quidem collidit. Iſta quæ appetitis, quia exigua ſunt, nec poſſunt ad alterum, niſi alteri erepta, transferri: eadem affectantibus pugnam & jurgia excitant.[1] Reſpondiſſe tibi ſervum [2] indignaris libertumque & uxorem, & clientem: deinde de republica libertatem ſublatam quereris; quam domi ſuſtuliſti. Rurſus ſi tacuit interrogatus, contumaciam vocas. Et loquatur, & taceat, & rideat. coram domino? inquis. imo coram patrefamilias. Quid clamas? quid vociferaris? quid flagella media cœna petis, quod ſervi loquuntur, quod non eodem loco [3] turba concionis eſt, & [4] ſilentium ſolitudinis? In hoc [5] habes aures, ut niſi [6] modulata tantum & mollia, & ex dulci tracta compoſitaque accipiant? Et riſum audias opor-

retur. *Lipſius.* Non male Rubenius, *captato.* ut loquatur de illo, qui captatori apud orbum frigidam ſuffudit. *Gronovius.*

6 *Idem velle*] Argute. vinculum & firmamentum amoris eſt, idem velle & nolle: iſti cum eadem velint, hereditatem, pecuniam, puerum: diſſentiunt ob ipſum hunc conſenſum. *Lipſ.*

CAP. XXXV. 1 *Reſpondiſſe*] Nempe liberius. verba tecum mutaſſe. *Idem.*

2 *Indignaris libertum*] Brux. ut Col. *Reſpondiſſe tibi ſervum indignaris libertumque.* Et id vocabulum vulgo deeſſe ſignificant alii mss. exhibentes, *libertumque: Reſpondiſſe*, ut *reſponſare* Plauto & Horatio. Menæchmis 4, 2. *num ancilla aut ſervi tibi reſponſant?* Fruſtra ſuſpicatur Gruterus aliud ulcus latere, & illa, *Rurſus ſi tacuit interrogatus*, non habere ad quem referatur. Utique aliquis illorum, quos nominaverat, ſervus, libertus, uxor, cliens. *Gronovius.*

3 *Turba concionis*] Et hic obſerva multitudinem non ſervorum tantum, ſed menſæ miniſtrantium. *Lipſius.*

4 *Silentium ſolitudinis*] Epiſtola 47. *Virga murmur omne compeſcitur: magno malo interpellatum ulla voce ſilentium luitur.* Idem.

5 *Habes aures*] Præcipua materies iræ in iis, quæ auribus percipiuntur. Nam etſi oculi & alii ſenſus quædam faſtidienda vel indignanda objiciunt. plura tamen aures: & cauſſa eſt, quia à judiciis alienis plerique pendemus, iiſque attollimur aut deprimimur: judicia autem ſermone ſe produnt; ſermo auribus hauritur. Ideo Xerxes apud Herodotum vere effatur, *Animum in hominum habitare auribus. qui cum bona per illas audierit, voluptate perfunditur; cum his contraria, ira intumeſcit.* Idem.

6 *Modulata*] Puto alludi ad ſymphonias menſarum, de quibus Petronius, & ipſe noſter aliquid ep. 11. *Idem.*

oportet, & fletum, & blanditias, & lites, & proſpera, & triſtia, & hominum voces, & fremitus animalium latratuſque. Quid miſer expaveſcis ad clamorem ſervi, ad [7] tinnitum æris, ad januæ impulſum? cum tam delicatus fueris, tonitrua audienda ſunt. Hoc quod de auribus dictum eſt, transfer ad oculos: qui non minus faſtidio laborant, ſi male inſtituti ſunt. macula offenduntur & ſordibus, & argento parum ſplendido, & [8] ſtagno non ad ſolem perlucente. Hi nempe oculi, qui non ferunt niſi varium, ac recenti cura nitens marmor, qui menſam niſi crebris diſtinctam [9] venis, qui nolunt domi niſi auro pretioſa [10] calcare: æquiſſimo animo foris & ſcabras lutoſaſque ſemitas ſpectant, & majorem partem occurrentium [11] ſqualidam, parietes [12] inſularum exceſos, ruinoſos, inæquales.

Cap. XXXVI. Quid ergo aliud eſt quod illos in publico non offendat, domi moveat, quam opinio illic æqua & patiens, domi moroſa & querula? Omnes ſenſus perducendi ſunt ad firmitatem. natura patientes ſunt, ſi animus illos [1] deſit corrumpere: qui quotidie ad rationem redden-

7 *Tinnitum æris*] An nolas januis appenſas intellegit? *Lipſius.*

8 *Stagno*] *Stanno*, ego puto verum. nam cauſſa non videtur, cur aliquis ſtagno iraſcatur; & hic etiam de inſtrumento domeſtico aut menſali ſermo. Munditiæ quæruntur,

—— ne non & cantharus & lanx
Oſtendant tibi te.

Poſſit etiam: *tantum non ad Solem*: de ipſo argento, ut inſtar ſolis luceat. *Idem.*

9 *Nævis*] De menſis citreis intellegit. quibus nævi in pretio, ſive nodi, ut de Benef. 7. cap. 9. appellat. Ibi vide. Libri autem mei, & alii, *vinis* referunt: ex quo Eraſmus ſcite, *venis.* Plinius 13. *Menſis præcipua dos, in venas criſpis, vel in vortices variis.* Idem.

10 *Calcare*] Obſerva & pavimenta igitur aurata, non ſolum lacunaria. *Idem.*

11 *Squalidam*] Sordidatam, pullatam: non autem, ut divites aut honeſtiores, candidatam. *Idem.*

12 *Inſularum*] Ædes vulgarias ſic appellant, ut alibi dicimus: honeſtiores, Domus. *Idem.*

Cap. XXXVI. 1 *Deſinat*] Meus *deſit*: quod & Gruterus in quibuſdam fatetur repperiſſe. Religio ſit mutare, cum è docto & veteri ſermone ſit petitum. *Deeſt corrumpere, deeſt pendere.* Propertius;

Et mihi non deſunt molles pendere corollæ.

Tacitus 4 Hiſt. *Nec deerat ipſe, ſtipatus armatis, vim Principis complecti, nomen remittere.* Lib. 3. *Nec deerat ipſe vultu, voce, lacrimis miſericordiam elicere.* Hirtius, de bello Hiſpanienſi: *Ut nullo tempore legiones populi in hac provincia deſint haberi.* Ipſe Seneca, ut iterum emendo, de Conſtant. ſap. cap. 17. Vide. *Idem.*

2 *Cum*

reddendam vocandus eſt. Faciebat hoc Sextius, ut conſummato die cum ſe ad nocturnam quietem recepiſſet, interrogaret animum ſuum: Quod hodie malum tuum ſanaſti? cui vitio obſtitiſti? qua parte melior es? Deſinet ira, & erit moderatior, quæ ſciet ſibi quotidie ad judicem eſſe veniendum. Quid ergo pulchrius hac conſuetudine excutiendi totum diem? qualis ille ſomnus poſt recognitionem ſui ſequitur? quam tranquillus, altus ac liber, cum aut laudatus eſt animus, aut admonitus, & ſpeculator ſui cenſorque ſecretus cognoſcit de moribus ſuis? Utor hac poteſtate, & quotidie apud me cauſſam dico. [2] cum ſublatum è conſpectu lumen eſt, & conticuit uxor moris jam mei conſcia, [3] totum diem meum ſcrutor, facta ac dicta mea remetior. Nihil mihi ipſe abſcondo, mihi tranſeo: quare enim quicquam ex erroribus meis timeam, cum poſſim dicere: Vide ne iſtud amplius facias, nunc tibi ignoſco. In illa diſputatione pugnacius locutus es: noli poſtea congredi cum imperitis.

2 *Cum ſublatum*] Sine admiratione hoc numquam legi. homini tot negotiis, tot ſtudiis, & uxore etiam diſtricto, hanc tam arctam & cottidianam inquiſitionem fuiſſe? Nos de tota re, Manud. 3. Diſſert. ult. *Lipſius.*

3 *Totum diem mecum ſcrutor*] Tres Pall. & Brux. *totum diem meum ſcrutor.* Sincerius pariter & elegantius. Epiſt. 83. *Singulos dies tibi meos, & quidem totos, indicari jubes.* Eademque: *obſervabo me protinus, & quod eſt utiliſſimum, diem meum recognoſcam.* Notiſſimo tropo *dies* pro actis diei: & interpretatur ſtatim; *dicta & facta mea remetior.* Cicero 9. famil. 6. *Equidem hos tuos Tuſculanenſes dies inſtar eſſe vita puto.* Plinius lib. 3. epiſt. 9. *Memento etiam non eſſe epiſtolam longam, qua tot dies, tot cognitiones, tot denique reos cauſſaſque complexa ſit.* Idem lib. 6. epiſt. 31. *Vides quam honeſti, quam ſeveri dies, quos jucundiſſima remiſſiones ſequebantur.* Hinc intelliges apud eundem lib. 2. epiſt. 17. ubi commoditates Laurentini ſui deſcribit: *Decem & ſeptem millibus paſſuum ab urbe ſeceſſit: ut peractu, qua agenda fuerunt, ſalvo jam & compoſito die, poſſis ibi manere.* Nam viro eruditiſſimo hic tenebræ: *ſalvum diem* exponit, qui adhuc durat & quaſi vivit: miratur, *ſalvum & compoſitum*, quæ putat contraria, conjungi: tentat, *ſoluto*, vel *abſoluto*, aut deleta copula: *qua peragenda ſalvo, jam compoſito die.* At non negabit, *ſalvum & compoſitum diem* (neque enim ſunt hæc contraria) dici, ſalvis, perfectis, compoſitis negotiis, nullo intermiſſo aut libato eorum quæ in eum diem agenda deſtinata erant. Notum eſt enim, diligentes ex veteribus tenuiſſe ſolennem quendam morem diſponendi diem, ſive ordinandi, quæ quoque die negotia & officia celebranda haberent. *Salvus eſt dies*, cujus ratio diſpoſitioque conſtat: nam & ratio cum conſtat, *ſalva* dicitur. Tacitus de moribus Germanorum: *& ſalva utriuſque temporis ratio eſt.* Gronovius.

peritis. nolunt diſcere, qui nunquam didicerunt. Illum liberius admonuiſti, quam debebas. itaque non emendaſti, ſed offendiſti. de cetero vide, non tantum an verum ſit quod dicis, ſed an ille cui dicitur, [4] veri patiens ſit.

CAP. XXXVII. Admoneri bonus gaudet: peſſimus quiſque correptorem aſperrime patitur. In convivio quorundam te ſales, & [1] in dolorem tuum jacta verba tetigerunt: vitare vulgares convictus memento. [2] ſolutior eſt poſt vinum licentia, quia ne ſobriis quidem pudor eſt. Iratum vidiſti amicum tuum oſtiario [3] cauſidici alicujus, aut divitis, quod intrantem ſubmoverat: & ipſe pro illo iratus [4] extremo mancipio fuiſti. [5] Iraſceris ergo catenario cani? &

4 *Veri patiens*] Quod *nulli, niſi auditure, dicendum eſt*, epiſt. 29. *Lipſius.*

CAP. XXXVII. 1 *In dolorem*] Nempe, ut tu doleas, ut ægre tibi facerent. *Idem.*

2 *Solutior*] Et inde *Lyæus* Græcis quia ſolvit; *Liber* Latinis, ab hac quoque libertate. *Idem.*

3 *Cauſidici alicujus aut divitis*] Ita Muretus. cum in libris eſſet, *aut vidiſti.* Quæ verba alii delent, mihi Muretianum illud placet. *Idem.* Bruxell. *aut judiſci.* unde pronum formare videbatur Rubenio, *aut judicis:* nec ſequentia abhorrent: *nunc ille aliquem ſe putat, quod cuſtodit litigatorum turba limen obſeſſum.* Magis tamen ei placet P. Fabri opinio, duo iſta vocabula prorſus delentis. Videtur fuiſſe: *cauſidici alicujus aut juriſconſulti.* quod ex compendio ſcribendi degeneravit in *vidiſti, judiſci, audiſti.* Notum Horatii:

Sub galli cantum conſultor ubi oſtia pulſat.

& ejuſdem:

——— *& rebus omiſſis*
Atria ſervantem poſtico falle clientem.

Gronovius.

4 *Extremo*] Nam viliſſimi ad hoc munus. *Lipſius.*

5 *Iraſceris ergo cathenario cani*] Ad ipſum Janitorem referri poteſt: qui more veteri in cathena. Ovidius:

Janitor indigne dura religate catena.

Suetonius de Claris Rhetor. *Serviſſe dicitur, atque etiam hoſtiarius, veteri more, in catena fuiſſe.* Poeta vetus:

Janitoris tintinnire impedimenta audio:

commoventis ſe & venientis cathenam. Poteſt tamen etiam proprie ad ipſum canem, qui oſtium aſſervabat. Petronius in Trimalcionis domo: *Ad ſiniſtram enim intrantibus, non longe ab oſtiarii cella, canis ingens cathena vinctus, in pariete erat pictus, ſuperque ſcriptum, Cave, cave canem.* Pictus erat, ſed reipſa etiam erat: & illud tantum, ut imagine moniti, à vivo illo & vero caverent. Suetonius Vitellio: *Confugit in cellulam janitoris, religato pro foribus cane.* Idem. Contra Brodæum videtur hic Seneca intelligere veram canem, non autem hominem oſtiarium. Antiquitus enim æque catenæ alligata canis, atque oſtio cuſtos. aperte Petronius loco à Lipſio citato. Ex edicto enim Ædilium canem mordacem ita habere, ut cuiquam nocere, vel damnum dare poſſet non licebat l. ſi enim. cum ſeqq. ff. de Ædil. edict. huc alluſit meo animo Plautus in Truculento, ubi citatur ex Dimarcho amatore Phroneſium:

Nutra

&hic cum multum latravit, objecto cibo manſueſcit. recede longius, & ride. Nunc iſte aliquem ſe putat, quod cuſtodit litigatorum turba limen obſeſſum. nunc ille qui intra jacet, felix fortunatuſque eſt: & beati hominis judicat ac potentis indicium, difficilem januam. neſcit duriſſimum eſſe oſtium carceris. Præſume animo, multa eſſe tibi patienda. Numquis ſe hieme algere miratur? numquis in mari nauſeare, in via concuti? Fortis eſt animus, ad quæ præparatus venit. Minus honorato loco poſitus, iraſci cœpiſti convivatori, vocatori, ipſi qui tibi præferebatur. Demens, quid intereſt, quam lecti premas [6] partem? honeſtiorem te, aut turpiorem, poteſt facere [7] pulvinus? Non æquis quendam oculis vidiſti, quia de ingenio tuo male locutus eſt. Recipis hanc legem? ergo te Ennius, quo non delectaris, odiſſet: & [8] Hortenſius ſimultates tibi indiceret: & Cicero, ſi derideres [9] carmina ejus, inimicus eſſet.

CAP. XXXVIII. [1] Vis tu æquo animo pati [2] candida-

Num tibi nam amabo, janua eſt mordax mea,
Quo introire metuas mea voluptas?

Viſe ſi libet Torrentii Comment. in Suetonii Vitellium cap. 16. & Douzæ præcidanea pro Tibullo cap. 2.

6 *Partem*] Nam in uno lecto plures, tres, quatuor; prout numerus convivarum erat. Qui ſummus, honeſtus; honeſtior, medius; minime, imus. Quid autem refert, inquit, in qua parte lecti jaceas? Nos in Antiquis Lect. ſuper iſtis conviviorum ritibus. *Lipſius.*

7 *Pulvinus*] Alii, *pulvinar.* Utrumvis recte: niſi quod hoc poſterius, ſonet quiddam auguſtius, & *pulvinar* fere eſt deorum. Pulvinum autem lectum ipſum accipe, non pulvinos qui ſubſterni tergo aut cubitis jacentium ſolent. Ita & Conſol. ad Martiam, cap. 16. *Exprobrat juvenibus noſtris pulvinum aſcendentibus.* Lectulum dicit, in lectica. *Idem.*

8 *Hortenſius*] Apparet, nec ejus ſcripta in pretio tunc fuiſſe; & plus decori in actione, quam curæ in ſcriptione habuiſſe. quod & Cicero judicavit. *Idem.*

9 *Carmina ejus*] Vulgo tunc deriſa. Satyricus:

—— ridenda poëmata malo,
Quam te conſpicua divina Philippica famæ. Idem.

CAP. XXXVIII. 1 *Vis tu æquo animo pati*] Vellem ego, *Non vis tu.* Idem. Ego vero minime, qui obſervaverim ſcitiſſimo ἰδιωτισμῷ prorſus idem ſignificare vulgatum, quod affirmant omnes libri veteres. Sic Servius Sulpicius in epiſtola ad Ciceronem 4 famil. 5. *Viſne tu te, Servi, cohibere, & meminiſſe, hominem te eſſe natum?* Hoc eſt, non vis? adhuc moraris? Livius lib. 25. in oratione reliquiarum Cannenſium ad Claudium Marcellum: *Vis tu mari, vis terra, vis urbibus expugnandis experiri virtutem?* id eſt, adeo

didatus ſuffragia? Contumeliam tibi fecit aliquis. nunquid majorem quam [3] Diogeni, philoſopho Stoico? cui de ira cum maxime diſſerenti, adoleſcens protervus inſpuit. tulit hoc ille leniter ac ſapienter. Non quidem, inquit, iraſcor: ſed dubito tamen, an iraſci oporteat. Cato noſter melius. cui cum cauſſam agenti, in frontem mediam, quantum poterat attracta pingui ſaliva, inſpuiſſet Len-

faſtidis, ut nolis: cur non vis? poſſumuſne impetrare, ut velis? Noſter conſolat. ad Marciam cap. 9. *Vis tu ſcire te ad omnes expoſitam ictus ſtare, & illa, quæ alios tela fixerunt, circa te vibraſſe?* De Conſtantia ſapientis c. 15. *Vis tu, relicto ſolo, mente ad iſta reſpicere? nunc dum calet ſanguis, vigentibus ad meliora eundum eſt.* Hoc eſt, an dubitas, an non vis? De tranquillitate animi c. 1. *Vis tu non id agere, ne te poſteri taceant? morti natus es.* Ubi iterum impegit Lipſius: plane ſcribendum, *nunc id*, ait, & in ea vocula emphaſin eſſe. Sed & Barthius 32. adverſ. 7. ubi non modo τὸ *non* illi eſt ſuſpectum; quin & facit: *Vis tui nunc indigere.* Neutro indigemus. Hoc dicit vulgata: Non vis tu illud omittere, non vis deſiſtere ab illa cupidine habendi nominis & memoriæ apud poſteritatem? Sic epiſtola 58. *Vis tu non timere, ne ſemel fiat, quod quotidie fit?* Sic enim quatuor Gruteri & membranaceus mihi collatus: unde primi hunc locum reſtituimus. Poſſum, inquit, abs te impetrare, ne timeas eventurum tibi, quod quotidie evenire omnibus videmus? Vulgo male deeſt negandi particula contra mentem & ſenſum auctoris. Epiſt. 47. *Vis tu cogitare iſtum quem ſervum tuum vocas, ex iiſdem ſeminibus ortum?* Ecquid pudet te non cogitare, vel quod non cogitas? Epiſtola 78. *Inter hæc aliquis non gemuit, parum eſt: non rogavit, parum eſt: non reſpondit, parum eſt: riſit, & quidem ex animo. Vis tu poſt hoc dolorem deridere?* Tertium hic inter eaſdem ſyrtes deprehenſus ſummus Lipſius. Negatio, inquit, inſerenda videatur, hoc modo: *dolorem non deridere*: ſed & ante vellet: *Vis tuum poſt hoc.* Nos neutrum; & rationes noſti. Petronius Arbiter: *Vis tu reviviſcere, reluctantibus fatis, exſtinctum? vis diſcuſſo muliebri errore, quamdiu licuerit, lucis commodis frui?* Ubi hæret Gonſalius. Sed poſterior interrogatio par ſimiliſque eſt his modo propoſitis, prior vero vulgaribus per hoc verbum: itaque inter has intelligendum, *annon potius vis?* quod nempe fieri poteſt, cum illud fruſtra velis. Non vis potius, illa vana cura & voluntate omiſſa, frui vita, dum datur? Plinius lib. 9. epiſt. 17. *Vis tu remittere aliquid ex rugis? equidem nihil tale habeo, habentes tamen fero.* Juvenalis Sat. 5:

Vis tu conſuetis audax conviva caniſtris
Impleri, paniſque tui noviſſe colorem?

Ubi Eilhardus Lubinus auſus eſt facere, *Vin tu*, & hanc ſuam lectionem haud dubie veram eſſe pronuntiat: nam ſive *Vix* ſive *Vis* legas, nullam unquam concinnam ſententiam ex verbis expreſſum iri. Vide etiam ad epiſt. 58. & præfationem quarti Naturalium Quæſtionum. *Gronovius.*

2 *Candidatus*] Petitor. nam qui in hanc aleam comitiorum ſe dat, optare poteſt proſperum jactum, quemcumque debet ferre. Qui autem ſcribunt, edunt: ii quoque candidati quidam Famæ videntur, ideoque judicia æquiter audire. *Lipſius.*

3 *Diogeni*] Eſt ille, qui in Stobæo ſæpicule citatur, & fragmenta oſtendunt mentem & nervos habuiſſe. Alibi degeneravit ejus nomen in *Diotogenis.* Vide Manud. 1. Diſſert. 11. *Idem.*

4 *Len-*

[4] Lentulus, ille patrum noſtrorum memoria factioſus & impotens, abſterſit faciem, &, Affirmabo, inquit, omnibus, Lentule, falli eos, qui te [5] negant os habere.

CAP. XXXIX. Contigit jam nobis, Novate, bene componere animum, ſi aut non ſentit iracundiam, [1] aut ſuperior eſt: videamus quomodo [2] alienam iram leniamus. nec enim ſani eſſe tantum volumus, ſed ſanare. Primam iram non audebimus oratione mulcere, ſurda eſt & amens: dabimus illi ſpatium. remedia [3] in remiſſionibus proſunt. nec oculos tumentes tentabimus, vim rigentem movendo incitaturi, nec cetera vitia dum fervent. Initia morborum [4] quies curat. Quantulum, inquis, prodeſt remedium tuum, ſi ſua ſponte deſinentem iram placat? Primum, ut citius deſinat, efficit: deinde cuſtodiet, ne recidat: ipſum quoque impetum, quem non audet lenire, fallet. Removebit omnia ultionis inſtrumenta. [5] ſimulabit iram, ut tanquam adjutor, & doloris comes [6] plus auctoritatis in conſiliis habeat. moras nectet: & dum majorem quærit pœnam, præſentem differet: omni arte requiem furori dabit. Si vehementior erit; aut pudorem illi cui non reſiſtat, incutiet, aut metum. Si infirmior; ſermones inferet, vel gratos, vel novos, & cupiditate cognoſcendi avocabit. Me-

4 *Lentulus ille*] Intellegit, mea opinione, Cn. Cornelium Lentulum Clodianum, qui Conſul fuit anno Urbis DCLXXXI. De ejus ingenio protervo & improbo Salluſtius in fragmento, apud Agellium in Noct. lib. 18. cap. 4. *Cn. Lentulus, cui cognomentum Clodiano fuit, perincertum ſtolidior an vanior.* Lipſius.

5 *Negant os*] Jocoſe. vulgo dicunt te ſine fronte & ore eſſe (ob inſignem impudentiam): ego patronus veniam in hac parte, & affirmabo expertus te os habere. è quo ſcilicet tam fœde exſpuis. *Idem.*

CAP. XXXIX. 1 *Aut ſuperior*] Aut cum ſenſit, vicit. *Idem.*

2 *Alienam iram*] Ultimum membrum ex diviſione, cap. 5. Vide. *Idem.*

3 *In remiſſionibus*] Medicorum ſcito. qui negant in acceſſionibus medendum. *Idem.*

4 *Quies curat*] Ut æger quieſcat. *Idem.*

5 *Simulabit iram*] Sic Otho (1 Hiſt. Taciti) Marium Celſum, *ſimulatione iræ vinciri juſſum, & majores pœnas daturum affirmans, præſenti exitio ſubtraxit.* Idem.

6 *Plus auctoritatis*] Tacitus 2 Hiſt. de Spurinna: *Fit alienæ temeritatis comes Spurinna, primo coactus, mox velle ſimulans, quo plus auctoritatis conſiliis ineſſet, ſi ſeditio miteſceret.* Idem.

Medicum aiunt, cum regis filiam curare deberet, nec ſine ferro poſſet; dum tumentem mammam leviter fovet, ſcalpellum ſpongia tectum induxiſſe. Repugnaſſet puella remedio palam admoto: eadem, quia non exſpectavit, dolorem tulit.

CAP. XL. Quædam non niſi decepta ſanantur. Alteri dices: Vide ne inimicis iracundia tua voluptati ſit. Alteri: Vide ne magnitudo animi tui, creditumque apud pleroſque robur, cadat. Indignor mehercule, & non invenio dolendi modum: ſed tempus exſpectandum eſt. dabit pœnas. Serva iſtud in animo tuo. cum potueris, & pro mora reddes. Caſtigare vero iraſcentem, [1] & ultro obiraſci, incitare eſt. Varie aggredieris, blandeque: niſi forte tanta perſona eris, ut poſſis iram comminuere: quemadmodum fecit divus Auguſtus, cum cœnaret apud [2] Vedium Pollionem. Fregerat unus ex ſervis ejus cryſtallinum. rapi eum Vedius juſſit, nec vulgari quidem periturum morte: murænis objici jubebatur, quas ingentes in piſcina continebat. Quis non hoc illum putaret [3] luxuriæ cauſſa facere? ſævitia erat. Evaſit [4] è manibus puer, & confugit ad Cæſaris

CAP. XL. *Et ultro obviam ire ei*] Quatuor libri Gruteri cum Bruxell. *Caſtigare vero iraſcentem & ultro obiraſci, incitare eſt.* Quod miror tam vile fuiſſe & illi eximio viro, ut non verbulo probaret; & Lipſio pariter, ut nec meminiſſet. Ego illud ſincerum, quantum quod pote maxime, judico. De conſtantia ſapientis cap. 19. *Aliquando etiam obirati potentibus, detegimus hunc adfectum intemperanti libertate.* Reſtituimus idem verbum ſatis probabili conjectura Livio lib. 40, 10. ubi vide. *Ultro obiraſci* eſt etiam irata objurgatione iram velle ſedare. *Gronovius.*

2 *Vedium Pollionem*] Nomen reſtituit Pincianus. & Plinii locum facientem adduxit, è libro 9. *Invenit in hoc animali* (murena) *documenta ſævitiæ Vedius Pollio, eques R. ex amicis D. Auguſti, vivariis earum immergens damnata mancipia.* Narrat idem Dio Caſſius libro 54. & mortuum hunc Vedium, anno Urbis DCCXXXIX. Heredem ex plurima parte reliquit Auguſtum, cui & piſcinas. ex Seneca apud Plinium, lib. 9. cap. 53. *In Cæſaris piſcinis, à Pollione Vedio conjectum piſcem, ſexageſimum poſt annum ſpiraſſe, ſcribit Annæus Seneca.* Piſcinæ iſtæ apud Pauſilypum, ubi & villam habuit, fuiſſe videntur, ex Dione. Eſt hic vir, cujus nomine Auguſtus male audiit, ut in luxu projecto amicorum connivens aut indulgens. Tacitus 1 Annal. *Lipſius.*

3 *Luxuriæ*] Ut piſces magni tunc pretii ad manum ſemper haberet. *Idem.*

4 *E manibus*] Conſervorum, abducentium. *Idem.*

5 *Eſca*

ſaris pedes: nihil aliud petiturus, quam ut aliter periret, nec [5] eſca fieret. Motus eſt novitate crudelitatis Cæſar, & illum quidem mitti, cryſtallina autem omnia coram ſe [6] frangi juſſit, [7] complerique piſcinam. Fuit Cæſari ſic caſtigandus amicus: bene [8] uſus eſt viribus ſuis. E convivio rapi homines [9] imperas, & novi generis pœnis lancinari? ſi calix tuus fractus eſt, viſcera hominis diſtrahentur? tantum tibi placebis, ut ibi aliquem duci jubeas, [10] ubi Cæſar eſt?

CAP. XLI. [1] Si cui tantum potentiæ eſt, ut iram ex ſuperiori loco aggredi poſſit, [2] male tractet. talem duntaxat, qualem modo retuli, feram, immanem, ſanguinariam, quæ jam inſanabilis eſt, niſi majus aliquid extimuit. [3] Pacem demus animo, quam dabit præceptorum ſalutarium

5 *Eſca*] Piſcibus qui lento morſu arrodebant, aut ſugillabant. *Lipſius.*

6 *Frangi juſſit*] Ne ultra materies iræ eſſent, & ejuſmodi ſævitiæ. Plutarchi ſalutare hic præceptum inſeratur: *Temperandum eſſe illis, qui iracundo ſunt ingenio, ab raris & exquiſitis poculis, ſignis, gemmis pretioſis. Hæc enim dejiciunt de ſtatu animum, ſi pereunt: non item illa, quæ parabilia ſunt & vulgata. Itaque cum Nero tabernaculum quoddam octangulum, eminenti ſpecie & ſplendore comparaſſet: Seneca ad eum, Oſtendiſti teipſum, inquit, pauperem. ſi enim hoc perdideris, ſimile non recuperabis.* Et dictio Senecæ vera. paullo enim poſt naufragio tabernaculum hoc periit. *Idem.*

7 *Complerique*] Non fragmentis ipſis cryſtallinorum, opinor. unde enim ea tam multa? & *ingens piſcina* erat, ut præmiſit: ſed ſimpliciter compleri, terra alioque aggere. *Idem.*

8 *Uſus viribus*] Petronius: *Intentans in oculos Thryphena manus, uſurum me viribus meis clamavi.* Significat pro ſummo jure & potentia facere, & uti ſuo bono. *Idem.*

9 *Imperas*] Meus, *viperas.* Audacter ſcribo, *viperis:* vel, *ad viperas.* & Senecam in ſuffragium advoco. De Clem. 1. cap. 18. de ipſo hoc Vedio: *Servos, qui ſe aliquid offenderant, in vivarium, quid aliud, quam ſerpentibus, objici jubebat.* Et ſunt murænæ, ut anguillæ, in ſpeciem colubrini generis. *Idem.*

10 *Ubi Cæſar*] Ad cujus occurſum, etiam noxii dimittebantur, jam puniendi. In Dione alibi legi: & hoc reverentiæ, ab exemplo Veſtalium, datum. *Idem.*

CAP. XLI. 1 *Sic inſtandum potentiæ*] Sic inſtare & urgere ipſa potentia debet. *Idem.* Pal. quartus Gruteri: *ſic vitandum potentia, alias inſtandum, ut iram ex ſuperiori loco aggredi poſſit, male tractet. Ac talem* Col. *ſi cui tantum potentia eſt, ut iram ex ſ. l. aggreſſi poſſit male tractet. ac talem.* Non dubito legendum eſſe: *Si cui tantum potentiæ eſt, ut iram ex ſuperiori loco aggredi poſſit, male tractet, at talem dumtaxat, qualem modo retuli.* Atque ita poſtea in Bruxell. ſcriptum diſtincte repperi. *Rubenius.*

2 *Male tractabilem*] Ex meo & quibuſdam, *& male tractare: at talem dumt.* Lipſius.

3 *Pacem demus*] Defecta & hiulca ſunt:

rium aſſidua meditatio, actuſque rerum boni, & intenta mens ad unius honeſti cupiditatem. [4] Conſcientiæ ſatis fiat. nil in famam laboremus: ſequatur vel mala, dum bene [5] merentes. At vulgus animoſa miratur, & audaces in honore ſunt: placidi pro inertibus habentur. Primo forſitan aſpectu: ſed ſimul ac æqualitas vitæ fidem facit, non ſegnitiem illam animi eſſe, ſed [6] pacem, veneratur idem illos populus colitque. Nihil ergo habet in ſe utile teter ille & hoſtilis affectus; at omnia è contrario, mala, ferrum, ignes: pudore calcato, cædibus inquinavit manus, [7] membra liberorum diſperſit. Nihil vacuum reliquit à ſcelere, non gloriæ memor, non infamiæ metuens, inemendabilis cum ex ira in odium occalluit.

CAP. XLII. Careamus hoc malo, purgemuſque mentem, & exſtirpemus radicitus ea vitia, quæ quamvis tenuia undecumque [1] exierint, renaſcentur: & iram non temperemus, ſed ex toto removeamus. Quod enim malæ rei temperamentum eſt? poterimus autem, adnitamur modo. Nec ulla res magis proderit, quam cogitatio mortalitatis. ſibi quiſque ut alteri dicat: Quid juvat, tanquam in æternum genitos [2] iras indicere, & breviſſimam ætatem diſſipare? quid juvat, dies quos in voluptatem honeſtam impendere licet, in dolorem alicujus tormentumque transferre? [3] Non capiunt res iſtæ jacturam, nec tempus vacat perdere.

ſunt: at non aliena omnia deinceps ab hoc loco, ut elegans ille vir cenſet. Conveniunt vero, & apte in fine monita hæc communiter contra iram aut repetit, aut addit. Aliquid igitur dumtaxat intercidit, & devinctio cum prioribus. *Lipſius.*

4 *Conſcientia*] At contra Plinius effatur: *Multos famam, conſcientiam paucos vereri.* Idem.

5 *Merearis*] Alii, *meritis*, *meretis*, & meus *merentis*, rectiſſime: valetque *merentes.* Idem.

6 *Pacem*] Animi introrſum compoſiti & æquabilis tranquillitatem. *Idem.*

7 *Membra liberorum*] Ut Medæa. *Idem.*

CAP. XLII. 1 *Haſerint*] Si hoc rectum, dicendum erat, *ubicumque haſerint*. At libri *exierint*: quod probandum. Undecumque ex reliqua radice leviter ſe oſtenderint, renaſcentur & exſurgent in arborem. *Idem.*

2 *Irai indicere*] Priſcò & pravo more, denunciabant inimicitias & indicebant: ſic, uti publice, bellum. Notavi exempla ad 2 Annal. Taciti, *ad verba: epiſtolas componit, quis amicitiam ei renunciabat.* Idem.

3 *Non capiunt res iſta jacturam*] Quæ

iſtæ

perdere. Quid ruimus in pugnam? quid certamina nobis arceſſimus? quid imbecillitatis obliti, ingentia odia ſuſcipimus, & ad frangendum fragiles conſurgimus? Jam iſtas inimicitias, quas implacabili gerimus animo, febris aut aliud malum corporis vetabit geri. jam par acerrimum media [4] mors dirimet. Quid tumultuamur, & vitam ſeditioſi conturbamus? ſtat ſuper caput fatum, & pereuntis [5] dies imputat, propiuſque, ac propius accedit. Iſtud tempus, quod alienæ deſtinas morti, fortaſſe [6] circa tuam eſt.

CAP. XLIII. Quin potius vitam brevem [1] colligis, placidamque & tibi & ceteris præſtas? quin potius amabilem te, dum vivis, omnibus: deſiderabilem, cum exceſſeris, reddis? Et quid illum, nimis [2] ex alto tecum agentem, detrahere cupis? quid illum oblatrantem tibi, humilem

iſtæ res: valde infinite dictum. Pinciani quædam exemplaria, *res geſtæ*. At meo animo verum & bellum, *res anguſtæ*. In re laxa & ubere, licet aliquid prodigere, & *ſtultitiam patiuntur opes*: at in tenui & anguſta, omnis jactura nocet. Accommodat ad tempus, quod anguſto orbe volvitur. *Idem*. Quæ *iſtæ res?* inquit Lipſius. Quæ vero, niſi humanæ? Ex præcedentibus fugere neminem paullo attentiorem poteſt. Quid vulgarius Comicis, & hic quidem, non qua Comicis, ſed quoniam in ore vulgi erat: *Luceſcit hoc?* De beneficiis 1, 10. *Hoc majores noſtri queſti ſunt, hoc nos querimur, hoc poſteri noſtri querentur, everſos eſſe mores, regnare nequitiam, in deterius res humanas & omne fas labi. At iſta ſtant loco eodem, ſtabuntque, paullulum dumtaxat ultro aut citro mota.* De benef. 4, 7. *Quoties voles, tibi licet aliter hunc auctorem rerum noſtrarum compellare.* Ubi rurſum Lipſius: Falſo; an tantum *noſtrarum* auctor? immo omnium. Atqui hæ omnes ſunt eædem quæ *noſtræ*, hoc eſt, mundanæ, nobiſcum & in uſum magnam partem noſtrum conditæ. Quintilianus præfat. lib. 6. *eſſe neſcio quam, quæ ſpes tantas decerpat, invidiam, ne videlicet ultra quam homini datum eſt, noſtra provehantur.* Præterea ſi maxime anguſtius accipiatur, quia rerum omnium auctor Deus, non ideo deſinit commode vocari *auctor rerum noſtrarum*: nec nos ideo minus ei debemus noſtrarum cauſſa, quod omnes & omnia ei debent ac debentur. *Gronovius*.

4 *Mors dirimet*] Meus, *media pars*. an *Parca?* Lipſius.

5 *Dies imputat*] Quos labi aut excidere triſtibus & pravis curis patimur; eos fatum colligit tamen, & in expenſi tabulis ponit. *Idem*.

6 *Citra tuam*] Hoc eſſet, intra tuam mortem: quod attendenti hic non facit: imo contra vult dictum: *ultra tuam eſt*. Itaque reducam mei & veterum aliquot librorum ſcriptum, *circa tuam*. Idem.

CAP. XLIII. 1 *Colligis*] Opponit *diſſipandi* verbo, quo uſus ante. Colligit vitam, qui nihil perire ex ea patitur, qui dies diſponit & impendit: qui contra, diſſipat, perdit. *Idem*.

2 *Ex alto*] In fortuna & loco altiore. *Idem*.

3 Ma-

milem quidem & contemptum, ſed ſuperioribus acidum ac moleſtum, exterrere viribus tuis tentas? Quid ſervo? quid domino? quid regi? quid clienti tuo iraſceris? ſuſtine paullum. venit ecce mors, quæ nos pares faciat. Ridere ſolemus inter [3] matutina harenæ ſpectacula, tauri & urſi pugnam inter ſe [4] colligatorum: quos, cum alter alterum [5] vexarit, [6] ſuus confector exſpectat. Idem facimus. aliquem nobiſcum alligatum laceſſimus: cum victo victorique finis, [7] & quidem matutinus, immineat. Quieti potius, pacatique, quantulumcumque ſupereſt, exigamus. nulli cadaver noſtrum jaceat inviſum. Sæpe rixam conclamatum in vicino incendium ſolvit: & interventus feræ, latronem viatoremque diducit. Colluctari cum minoribus malis non vacat, ubi metus major apparuit. Quid nobis cum dimicatione & inſidiis? numquid amplius iſti cui iraſceris, quam mortem optas? etiam te quieſcente morietur. perdis operam: facere vis, quod futurum eſt. Nolo, inquis, utique occidere, ſed exſilio, ſed ignominia, ſed damno afficere. Magis

3 *Matutina*] Cum ferarum ſpectacula & certamina dabantur. Sic epiſt. 70. *In ludo beſtiariorum, unus è Germanis, cum ad matutina ſpectacula pararetur.* Plura ibi. *Lipſius.*

4 *Colligatorum*] Mos notetur. ſolent beſtias inter ſeſe colligatas dare: an ut impetus minor eſſet, & mutuo ſeſe dumtaxat vexarent? Apparet ex his quæ addit: tum & ex alio loco, de Brevitate vitæ, cap. 13. *Primus Sulla leones in Circo ſolutos dedit.* Antea ergo ligatos: & ut minus libera pugnandi aut ſæviendi facultas eſſet. Contra eſt, quod lego homines per ſævitiam ſimul ligatos, & ut ſeſe neceſſario interficerent. Dio in Commodo: *Quoſdam, quod cunctarentur adverſarios interficere, una cum eis ligari, atque ita ſimul omnes pugnare juſſit.* Idem.

5 *Vexarit*] Hoc eſt quod dixi, per luſum hæc facta videri, non in legitimam pugnam. *Idem.*

6 *Suus confector*] Viri docti hoc ſuggerunt, & valde aſſerunt. quid dicam? bardum me, qui non ſatis capio de hac ſue confectrice. Aprum aliquem in eos immiſſum? logi. Libri mei & alii, *ſuus confector*: quidam, *finis confector.* Sed *ſuus* mihi veriſſimum. nempe poſt luſoriam pugnam, uterque veram init & taurus & urſus: in quos? in beſtiarios, qui occidunt: ideoque communi & trita voce *confectores* dicuntur. Suetonius Auguſto: *In circo aurigas, curſoreſque, & confectores ferarum produxit.* In Nerone: *Ex iiſdem ordinibus confectores ferarum, & varia arenæ miniſteria.* Idem.

7 *Æque maturus*] Meus & meliores alii, *finis & quidem matutinus.* Vellem, *finis, & quidem maturus, immineat.* Non diu protollemur: confectrix illa mors utrique imminet. Sunt qui *matutinus* teneant; & quia non ultra horas matutinas ille luſus, adſpectum ad eam brevitatem. *Idem.*

8 Po-

gis ignoſco ei, qui vulnus inimici, quam qui [8] puſulam concupiſcit. hic enim non tantum mali animi eſt, ſed puſilli. Sive de ultimis ſuppliciis cogitas, ſive de levioribus; quantulum eſt temporis, quo aut ille pœna ſua torqueatur, aut tu malum gaudium ex aliena percipias? Jam ipſum ſpiritum [9] exſpuimus, interim dum trahimus. Dum inter homines ſumus, colamus humanitatem: non timori cuiquam, non periculo ſimus: detrimenta, injurias, convicia, vellicationes contemnamus, & magno animo brevia feramus incommoda. Dum reſpicimus, quod aiunt, verſamuſque nos, jam mortalitas aderit.

8 *Puſulam*] Credo veriſſime hoc Muretum, ſive quis alius inventor. In vulgatis, *punctiunculam*: in ſcriptis, *inſulam*: in meo, *perinſulam*, ſed ita ut illud *p.* lineola trajectum ſit, nec *per* integre ſcriptum. Quocumque me verti, nihil melius *puſula*. quam vel *puſtulam* ſcabiemque accipe; vel, ut in Columella, Eryſipelas, ſive ſacrum ignem. quem hodieque imprecari mos eſt. Alii tamen *inſulam* hic legunt, & de exſilio ſive relegatione capiunt: longinquo aut duro ſermone. *Lipſius.*

9 *Exſpuimus, interim*] Malim hæc diſtingui: *jam ipſum ſpiritum exſpuimus*, (vel *exuimus*). *Interim, dum trahimus, dum inter homines ſumus, colamus humanitatem.* Faciamus, & nos quoquè qui litteras humaniores colimus, à livore, à morſu remoti, inprimis illam. *Idem.*

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ AD HELVIAM MATREM

De Conſolatione.

LIBER UNUS.

ARGUMENTUM ET ORDO.

Scriptus hic libellus in exſilio, quod primo imperii Claudiani anno (Vrbis DCCXCIV) *ſubiit, faciente impura illa Meſſallina. Hæc omnium virorum mulier, adulterium Iuliæ Germanici filiæ objecit: eique Senecam innexuit. Diximus in ejus Vita. Iam ergo in Corſica relegatus, matrem ſolatur, & oſtendit ſe caſum hunc fortiter ferre, atque ipſam debere. Scripſit non ſtatim initio exſilii (quod Præfatio dicit), ſed extremo primo anno, aut initio ſequentis: ac ſcripſit jam in ævi & ingenii vigore ac robore, annos natus paullo plus quadraginta. Itaque ſcriptum ipſum tale eſt, animi & eloquentiæ plenum, numeris & ſtructura compoſitum, atque etiam ordine præter cetera diſpoſitum. Auſim dicere, palmam inter libellos poſcit. Conſolationis autem duo capita facit: Neque meo nomine dolere, neque tuo debes. Non Meo. nam nihil mihi mali eſt. quæ vulgus putat,* Loci mutatio, Paupertas, Ignominia, Contemptus, *non ſunt Mala: atque id ordine oſtendit, ad Cap.* XIV. *Non etiam Tuo debes. nam duo ſunt quæ adfligere te poſſint: vel, quod*

IN Titulo eſt, AD HELVIAM] Quod plerique libri, *Ad Helbiam:* meus, *Hebiam.* Mureti notatio eſt, duorum diſertiſſimorum matres, *Helvias* fuiſſe. nam & Ciceronis ſic dicta. *Helvia* autem gentis Pertinax Imp. fuit: & in lapidibus crebriuſculi ſunt. ipſa etiam Helvia in iſto: L. HELVIO. HELVIÆ. L. GRATO. *Lipſius.*

EPIGR.

quod Præſidium aliquod in me amiſeris; vel, quod Deſiderium mei ferre non poſſis. Prius in te non cadit, quæ ambitioſa non es, nec gratiam aut potentiam filiorum unquam oſtentaſti. Non debet item alterum: quia ſupra ſexum tuum fortis ſemper fuiſti. Multa mala toleraſti, hoc etiam fer. Confer te ad Sapientiæ ſtudia, quæ juvabunt: verte ad fratres meos, & ex his & me nepotes: non es deſerta. Officia & oblectamenta iſti dabunt. Verte etiam ad ſororem tuam, quæ ſolatium erit, & exemplum. Atque in ejus laudibus libelli finis.

Carmina hic viſum præſcribere; quæ Senecæ tribuuntur, & certe exſilium ejus tangunt. Sive ab ipſo igitur, ſive de ipſo ſcripta, ad argumentum & lucem libelli ſpectant.

L. ANNÆI SENECÆ Epigrammata ſuper exſilio.

I. AD CORSICAM.

Corſica [1] Phocaico tellus habitata colono,
Corſica, quæ Graio nomine Cyrnus eras;
Corſica Sardinia brevior, porrectior Ilva:
Corſica piſcoſis pervia fluminibus;
Corſica terribilis, cum primum incanduit æſtas:
Sævior; oſtendit cum ferus ora Canis:
Parce relegatis, hoc eſt, jam [2] parce ſepultis.
Vivorum cineri ſit tua terra levis.

II. DE EADEM.

Barbara præruptis incluſa eſt Corſica ſaxis:
Horrida, deſertis undique vaſta locis.
Non poma Autumnus, ſegetes non educat Æſtas:
Canaque Palladio munere Bruma caret:
Umbrarum nullo Ver eſt lætabile fœtu,
Nullaque in infauſto naſcitur herba ſolo:
Non panis, non hauſtus aquæ, non ultimus ignis:
Hic ſola hæc duo ſunt, exſul, & exſilium.

III. QUE-

EPIGR. I. 1 *Phocæo tellus h. c.*] Vide Conſol. ipſam, cap. 8. *Lipſius.*
2 *Parce ſepultis*] Pythœi codex, *ſolutis*: quod eſſet, mortuis. Sed vulgatum placet. Vide Conſol. cap. 1. *Idem.*

L EPIGR,

III. QUERELA.

Occiſi jugulum quiſquis ſcrutaris amici,
  Tu miſerum necdum me ſatis eſſe putas.
Deſere confoſſum. victori vulnus iniquo
  Mortiferum impreſſit mortua ſæpe manus.

IV. ITEM.

Quiſquis es; & nomen dicam? dolor omnia cogit,
  Qui noſtrum cinerem nunc, inimice, premis:
Et non contentus tantis, ſubitiſque ruinis,
  Stringis in exſtinctum tela cruenta caput.
Crede mihi, vires aliquas Natura ſepulchris
  Attribuit: tumulos vindicat umbra ſuos.
Ipſos crede Deos hoc nunc tibi dicere, Livor,
  Hoc tibi nunc Manes dicere crede meos:
Res eſt ſacra, miſer. Noli mea tangere fata.
  Sacrilegæ buſtis abſtinuere manus.

V. ITEM.

Carmina mortifero tua ſunt ſuffuſa veneno,
  [3] Et ſunt carminibus pectora nigra magis.
Nemo tuos fugiat, non vir, non femina, dentes;
  Haud puer, haud ætas undique tuta ſenis.
Utque furens totas immittit ſaxa per urbes:
  In populum ſic tu verba maligna jacis.
Sed ſolet inſanos populus compeſcere ſanus:
  Et repetunt motum ſaxa remiſſa caput.
In te nunc ſtringit nullus non carmina vates,
  Inque tuam rabiem publica Muſa furit.
[4] Dum ſua compoſitus nondum bene concutit arma
  Miles, & è noſtra lancea torta manu:
Bellus homo, & valide capitalia crimina ludis:
  Deque tuis manant atra venena jocis.

Sed

EPIGR. V. 3 *Et ſunt criminibus*] Pythæi codex, *carminibus*: recte ad priora. *Lipſius.*

4 *Dum ſua compoſitus*] Aliud Epigrammation videtur, & ſeparandum. *Idem.*

EPIGR.

Sed tu perque jocum dicis vinumque, quid ad rem,
Si plorem? riſus ſi tuus iſta facit?
Quare tolle jocos, non eſt jocus eſſe malignum.
Nunquam ſunt grati, qui nocuere ſales.

VI. AD AMICUM.

[5] Criſpe, meæ vires, laſſarumque ancora rerum:
Criſpe vel antiquo conſpiciende foro:
Criſpe potens nunquam, niſi cum prodeſſe volebas:
Naufragio littus, tutaque terra meo.
Solus honor nobis, arx & tutiſſima nobis:
Et nunc afflicto ſola quies animo.
Criſpe: fides dulcis, placidique acerrima virtus:
Cujus Cecropio pectora melle madent.
Maxima [6] facundo vel avo, vel gloria patri:
Quo ſolo careat, ſi quis in exſilio eſt.
[7] At mea Cyrnææ ſaxis telluris adhærens
Mens tecum eſt, nulla quæ cohibetur humo.

VII. DE

EPIGR. VI. 5 *Criſpe, mea vires*] Valde in amicis numerat hunc Criſpum: & quem illum? Dicas Paſſienum Criſpum intellegi, oratorem celebrem, divitem, & Agrippinæ maritum. quem noſter nominat 1 de Benef. cap. ult. & initio 4 Quæſt. Natur. ſed ſine ulla ſingularis hujus amoris (quem Carmen præfert) nota. Et vero dubito an ad hoc temporis Paſſienus ille vixerit. Nam Chronicon Euſebii, anno ſecundo Caligulæ mortuum facit: *Paſſienus filius fraude hereditatis ſua necatur.* Lego, *heredis ſua.* Scholiaſtes Juvenalis: *Periit per fraudem Agrippina, quam heredem reliquerat, & funere publico elatus eſt* Nam quod in Suetonii Nerone eſt: *Verum Claudio imperium adepto, non ſolum paternas opes recuperavit, ſed & Criſpi Paſſieni vitrici ſui hereditate ditatus eſt:* non pervincit hucuſque eum vixiſſe. Sed cum mater à Caio relegata eſſet, opes ei ereptas omnes, etiam illas Paſſieni: ſed omnia reddita à Claudio, & bis illud millies Paſſieni. Ita enim de opibus ejus Scholiaſtes Juvenalis. Siquis tamen vult vixiſſe, & Euſebii notam falſam, aut alieno loco poſitam: eſto, & tum de iſto liceat intellegi. etſi, ut dixi, noſter in amicis nuſquam recenſet: pater Seneca tantum, *Noſtrum* appellat. In Præfatione libri 3 Controv. *Paſſienus noſter cum cœpit dicere.* Fuit ſane alius Criſpus, nomine gentili Vibius: inter jucundos ſuaveſque oratores, & tempore Flaviorum Principum gratioſus. Poteſt ad illum Epigramma eſſe, ſed ab exſule alio: & non ſunt profecto hæc omnia unius viri, aut ſtili. *Lipſius.*

6 *Facundo vel avo, vel gloria patri*] De Paſſieno, certum eſt *Patrem* habuiſſe etiam oratorem. vide lib. 2. Controv. 5. de Avo, nihil ſcio. *Idem.*

7 *An tu cui jaceo*] Alias legitur: *An tua cyrnea ſaxis.* E quo Faber: *Atquin Cyrnea.* Vulgatum ergo recuderem: *At mea, qui jaceo.* Idem.

VII. De qualitate temporis.

Omnia tempus edax depaſcitur, omnia carpit,
Omnia ſede movet, nil ſinit eſſe diu.
Flumina deficiunt, profugum mare littora ſiccat,
Subſidunt montes, & juga celſa ruunt.
Quid tam parva loquor? moles pulcherrima cæli
Ardebit flammis tota repente ſuis.
Omnia mors poſcit. [8] Lex eſt, non pœna, perire.
Hic aliquo mundus tempore nullus erit.

VIII. Votum.

Sic mihi ſit [9] frater, majorque, minorque, ſuperſtes,
Et de me doleant nil, niſi morte mea.
Sic illos vincam, ſic vincar rurſus amando:
Mutuus inter nos ſic bene certet amor.
Sic dulci [10] Marcus qui nunc ſermone fritinnit,
Facundo patruos provocet ore duos.

Hæc in ſchedis Pythœanis palam Senecæ adſcribuntur: eſt & aliud, quod ob argumenti ſimilitudinem viri docti pariter adſignant.

IX. Ad Cordubam.

Corduba ſolve comas, & triſtes indue vultus:
Inlacrimans cineri munera mitte meo.
Nunc longinqua tuum deplora, Corduba, vatem:
Corduba non alio tempore mœſta magis.
Tempore non alio, quo verſis viribus Orbis,
Incubuit belli tota ruina tibi.
Cum geminis oppreſſa malis utrimque peribas:
Et tibi Pompeius, Cæſar & hoſtis erat.
Tempore non alio, quo ter tibi funera centum
Heu nox una dedit, quæ tibi ſumma fuit.

Non,

Epigr. VII. 8 *Lex eſt*] Ex Senecæ hoc libello: *Ultimum diem non quaſi pœnam, ſed naturæ Legem aſpicis.* Lipſius.

Epigr. VIII. 9 *Frater majorque minorque*] Major, eſt Novatus ſive Gallio; minor, Mela. *Idem.*

10 *Marcus*] Noſtri filius, qui hac Conſolatione (cap. 16.) *blandiſſimus puer* dicitur. Mancum dicas Epigrammatium: neque votum abſolvitur. *Idem.*

Cap.

Non, Luſitanus quateret cum mœnia latro,
Figeret & portas lancea torta tuas.
Ille tuus quondam magnus, tua gloria, civis
Infigar ſcopulo. Corduba ſolve comas,
Et gratare tibi, quod te Natura ſupremo
Alluit Oceano: tardius iſta doles.

CAPUT I.

SÆpe jam, mater optima, [1] impetum cepi conſolandi te, ſæpe continui. Ut auderem, multa me impellebant. primum, videbar depoſiturus omnia incommoda, cum lacrimas tuas, etiamſi ſupprimere non potuiſſem, interim certe abſterſiſſem. deinde, plus habiturum me auctoritatis non dubitabam ad excitandam te, ſi prior ipſe conſurrexiſſem. præterea timebam, ne à me [2] non victa fortuna aliquem meorum vinceret. Itaque utcunque conabar, manu ſuper plagam meam impoſita, ad obliganda vulnera veſtra reptare. Hoc propoſitum meum, erant rurſus quæ retardarent. [3] Dolori tuo, dum recens ſæviret, ſciebam occurrendum non eſſe, ne illum ipſa ſolatia irritarent, & accenderent. nam [4] in morbis

CAP. I. 1 *Impetum cepi*] In meis duobus, *feci*. Prior phraſis auctoribus nititur. Suetonio in Aug. *Impetum ſe cepiſſe ſcribit, frumentationes abolendi*. In Calig. *Expeditionis Germanicæ impetum cepit*. In Othone: *Impetum cepit moriendi*: ὁρμὴν, & appetitum validum. *Lipſius*.

2 *Non victa*] Senſus eſſet: Ne ſi ego palam non viciſſem Fortunam, audacior in meos ſurgeret, vinceretque. At mihi placeat magis, *Ne me non victo*: idque argutius. Ne cum me non viciſſet, in quem tam ſæva ingruit, meos vinceret. Volo hanc palmam ferre, ut nec me, nec meos. *Idem*.

3 *Dolori tuo*] Hoc negas? recenti occurrendum? Ovidius aliter;

Temporis officium eſt, ſolatia dicere, certi,
Dum dolor in curſu eſt, dum petit æger opem.
At cum longa dies ſedavit vulnera mentis,
Intempeſtive qui monet, ille movet.

Tu ipſe aliter (epiſt. 63.) *Nulla res citius in odium venit, quam dolor: qui recens conſolatorem invenit, inveteratus deridetur*. Vera tamen utraque ſententia. neque nimis recenti occurrendum, ne remediis irritetur: neque veteri, ne innovetur. *Idem*.

4 *In morbis*] Hippocratis edictum, τὰ πέπονα φαρμακεύειν· *Matura medicari*. Et Plutarchus ſimili imagine, Conſolatione ad Apollonium: *Nec optimi medici quidem humorum influxibus*

 ſtatim

bis quoque nihil eſt pernicioſius, quam immatura medicina. Exſpectabam itaque dum ipſe vires ſuas frangeret, & ad ſuſtinenda remedia mora mitigatus, tangi ſe ac tractari pateretur. Præterea, cum omnia clariſſimorum ingeniorum monumenta, ad compeſcendos moderandoſque luctus compoſita evolverem, non inveniebam exemplum ejus qui conſolatus ſuos eſſet, cum ipſe ab illis [5] comploraretur. Ita in re nova hæſitabam, verebarque, ne hæc non conſolatio, ſed exulceratio eſſet. Quid quod novis verbis, nec ex vulgari [6] & quotidiana ſumptis allocutione, opus erat homini ad conſolandos ſuos ex ipſo rogo caput allevanti? Omnis autem magnitudo [7] doloris modum excedentis neceſſe eſt dilectum verborum eripiat, cum ſæpe vocem quoque ipſam intercludat. Utcunque, connitar, non fiducia ingenii, ſed quia poſſum inſtar efficaciſſimæ conſolationis eſſe, [8] conſolator. Cui nihil negares, huic hoc utique te non eſſe

ſtatim medentur: ſed patiuntur tumoris ardorem, ſine alia appoſitione, per ſe matureſcere & concoqui. Lipſius.

5 *Comploraretur*] Ut funus. Ita mox: *ex ipſo rogo caput allevare.* Ovidius de ſua relegatione:

Fæmina virque meo, pueri quoque, funere mærent.

Epigramma ad Corſicam:

Parce relegatis, hoc eſt jam parce ſepultis.

Et noſter infra, cap. 11. *Raptum me audiſti.* Nimirum eſt hæc mors quædam civilis. & *Interire homines maxima ac media capitis minutione, æque ac morte*, Juriſconſultus ſcripſit. *Idem.*

6 *Et quotidiana ſumptis allocutione*] Pro conſolatione, crebro Latini, ut & Græci παραμυθεῖν uſurpant. *Idem.* *Alloqui* & *allocutio* frequenter pro verbo *conſolari*, & nomine *conſolatio* uſurpat Seneca, Græcorum παραμυθεῖσθαι & παρηγορεῖν, nec non παραμυθία & παρηγορία imitans, ut epiſt. 118. *Egregie itaque videtur mihi Metrodorus dixiſſe in ea epiſtola qua ſororem, amiſſo optimæ indolis filio, alloquitur.* & alibi ſæpe.

7 *Doloris modum excedentis*] Ipſum hoc Alexides:

—— τῶν μετρίων αἱ μείζονες λῦπαι
Ποιοῦσι τ̃ φρονεῖν μετάστασιν·

—— *qui modum excedit dolor,*
De ſede mentem turbat.

Et bene de *excedente.* nam aliter in alio, & is ingenium facit, ſive irritat. Ovidius:

—— *grande doloris*
Ingenium eſt, miſeriſque venit ſollertia rebus.

Seneca pater, de Haterio. cujus oratio, ob memoriam mortui filii, fletu interrupta: *Deinde tanto majore impetu dixit, tanto miſerabilius ut appareret, quam magna interim pars ingenii dolor eſſet.* Lipſius.

8 *Conſolator*] Quia robur à robore meo ſumes; hoc ipſo erigeris, quod ſtare me videbis. *Idem.*

9 *Mæror*

eſſe negaturam (licet omnis [9] mœror contumax ſit) ſpero, ut deſiderio tuo velis à me modum ſtatui.

CAP. II. Vide quantum [1] de indulgentia tua promiſerim mihi: potentiorem me futurum apud te non dubito, quam dolorem tuum: quo nihil eſt apud miſeros potentius. Itaque [2] ne ſtatim cum eo concurram, [3] adero prius illi, & quibus excitetur, ingeram: omnia proferam, & reſcindam quæ jam obducta ſunt. Dicet aliquis: Quod hoc genus eſt conſolandi, obliterata mala revocare, & animum in omnium ærumnarum ſuarum conſpectu collocare, vix unius patientem? Sed is cogitet, quæcumque uſque eo pernicioſa ſunt, ut contra remedium convaluerint, plerumque contrariis curari. Omnes itaque luctus illi ſuos, omnia [4] lugubria admovebo. hoc erit non molli via mederi, ſed urere ac ſecare. Quid conſequar? ut pudeat animum, tot miſeriarum victorem, ægre ferre unum vulnus, in corpore tam cicatricoſo. Fleant itaque diutius, & gemant, quorum delicatas mentes enervavit longa felicitas, & ad leviſſimarum injuriarum motus collabantur: at quorum omnes anni per calamitates tranſierunt, graviſſima quoque forti & immobili conſtantia perferant. [5] Unum habet aſſidua infelicitas bonum, quod quos ſæpe vexat, noviſſime indurat. Nullam tibi fortuna vacationem dedit à graviſſimis luctibus: ne natalem quidem tuum excepit. Amiſiſti matrem ſtatim nata, imo [6] dum naſcereris: & ad vitam quo-

9 *Mœror contumax*] Adde infra, c. 16. *Lipſius*.

CAP. II. 1 *De indulgentia*] Obſequioſo affectu. *Idem*.

2 *Ne ſtatim*] Malim, *nec ſtatim*. Idem.

3 *Adero*] Tuebor, & defendam, cauſſam agam. *Idem*.

4 *Lugubria*] Signa luctus, & veſtes. Propertius:

— mater numquam lugubria ſumpſi.

Seneca Tragicus: *Annua conjux lugubribus*. Idem.

5 *Unum habet aſſidua infelicitas boni*] Adſcivimus, quod quatuor Gruteri & Jureti Bruxellenſiſque membranæ ingerebant, *bonum*. Cicero in 2 de Orat. *veſtrum eſſe hoc totum diſerte dicere, idque ſi quis in alia arte faciat, eum adſumto aliunde uti bono, non proprio, nec ſuo*. Lib. 6 famil. 5. *niſi eo ipſo bono tuo, quo delectatur, ſe violatum putaret*. Livius l. 7. *an ullum magis Romanum bonum, quam arma virtuſque eſſet*. Sic libertas Lucano *Germanum Scythicumque bonum*. Gronovius.

6 *Dum naſcereris*] In partu igitur. *Lipſius*.

quodammodo [7] expoſita es. Crevisti ſub noverca: quam tu quidem omni obſequio, & pietate, quanta vel in filia conſpici poteſt, matrem fieri coëgiſti: nulli tamen non magno conſtitit & bona noverca. [8] Avunculum indulgentiſſimum, optimum ac fortiſſimum virum, cum adventum ejus exſpectares, amiſiſti. Et ne [9] ſævitiam ſuam fortuna leviorem diducendo faceret, intra triceſimum diem, cariſſimum virum tuum, ex quo mater [10] trium liberorum eras, extuliſti. Lugenti tibi luctus nuntiatus eſt, omnibus quidem abſentibus liberis: quaſi de induſtria in id tempus conjectis malis tuis, ut nihil eſſet ubi ſe dolor tuus reclinaret. Tranſeo tot pericula, tot metus, quos ſine intervallo in te incurſantes pertuliſti: modo [11] in eundem ſinum, ex quo [12] tres nepotes emiſeras, oſſa trium nepotum recepiſti. Intra viceſimum diem, quam [13] filium meum in manibus & in oſculis tuis mortuum funeraveras, raptum me audiſti. hoc adhuc defuerat tibi, lugere vivos.

Cap. III. Graviſſimum eſt ex omnibus, quæ unquam in corpus tuum deſcenderunt, recens vulnus: fateor. non ſummam cutem rupit: pectus, & viſcera ipſa diviſit. Sed

7 *Expoſita es*] Quaſi deſerta à parente, & ab abeunte relicta: ut ſolet in Expoſitione. *Lipſius.*

8 *Avunculum*] Matris, an Senecæ? Imo hujus, qui maritus fuit ſororis matris, periitque rediens ex Ægypto. Infra, cap. ult. *Cariſſimum virum amiſerat, avunculum noſtrum.* Idem.

9 *Sævitiam ſuam fortuna leviorem ducendo faceret*] Trahendo, intervallum dando. Alii libri, *diducendo*: quod eſſet, partiendo, diſparando, ſenſu conſimili. *Idem.* Ab uno Pinciani eſt. Eraſmi & Gruteri libri cum edd. antiquis *deducendo*, unus & Bruxell. *diducendo*, quod verum eſt, & huc illi alludunt. Lib. 6. de benef. 22. *omnia iſta ingentibus intervallis diducta.* Epiſt. 75. *in numero quidem ſtultorum eſt, magno tamen intervallo ab illis diducitur.* Infra hoc libello: *Quid artificioſe iſta diducis, quæ ſingula ſuſtineri poſſunt, collata non poſſunt?* Gronovius.

10 *Trium liberorum*] Novati, mei, & Melæ. *Lipſius.*

11 *In eundem ſinum*] Legi enim oſſa, & in ſinum (quod hic notes) tum in urnam reponi ſolita. Tibullus:

——— non hic mihi mater
Quæ legat in mæſtos oſſa peruſta ſinus.
Idem.

12 *Tres nepotes*] Tres tantum? imo plures, ſed poſtea, ut opinor, & poſt iſtorum occaſum. Nam *Marcus* adhuc ſuperfuit, & *Novatilla*, cap. 16. Atque adeo ſcribit, *tot nepotes pronepoteſque patri dediſſe.* Igitur hic de illo tantum tempore, quo tres iſtos emiſſos amiſit. *Idem.*

13 *Filium meum*] Unum è tribus illis nepotibus. *Idem.*

Cap.

Sed quemadmodum [1] tirones leviter ſaucii tamen vociferantur, & manus medicorum magis, quam ferrum horrent: at veterani, quamvis confoſſi, patienter ac ſine gemitu, [2] velut aliena corpora, exſecari patiuntur: ita tu nunc debes te fortiter præbere curationi. Lamentationes quidem & ululatus, & alia per quæ fere muliebris dolor [3] tumultuatur, amove. [4] perdidiſti enim [5] tot mala, ſi nondum miſera eſſe didiciſti. Ecquid videor tecum timide egiſſe? nil tibi ſubduxi ex malis tuis, ſed omnia coacervata ante te poſui.

CAP. III. 1 *Tirones*] Adde de Provid. cap. 4. Et Ciceronem 1 Tuſcul. *Lipſius.*

2 *Velut aliena corpora exſecari patiuntur*] Alii *excoriari.* quidam ſcripti, *excavari*: ſed & quidam *exanari*: ut ego arbitror, *exſaniari* fuiſſe. quod verbi Seneca uſurpat epiſt. 86. & ego ſuper eo aliquid in Elect. 1. cap. 16. *Idem.* Ita membranæ Pinciani. Alii codices, *excoriari, exſanari, exinanire.* Unde exiſtit Jureti conjectaneum, *exſaniari*: quod Lipſius adamavit. Probum verbum eſſe ſcio, nec apud Celſum modo, ſed & Columellam ſæpius reperiri. Sed non video, cur veteranorum potiſſimum corpora exſanientur, & quid in eo tanti ſit doloris (etſi in exprimenda ulceribus ſanie aliquis certe dolor ſit) ut ſoli veterani eum fortiter ferant. Si recte hoc verbum repoſuit Lipſius epiſt. 86. *exſaniari* delicatorum eſt. Sed æque opportune illud obtrudi Senecæ exiſtimo, atque ab alio poſtea docto viro impactum eſt Valerio Maximo & Appuleio. Militaribus autem accidere ſecari, exemplum habes in ſummo bellatore apud Curtium lib. 9. *Corpore deinde nudato, animadvertunt hames ineſſe tele, nec aliter id ſine pernicie extrahi poſſe, quam ut ſecande vulnus augerent.* Alterum in Romano de quo noſter epiſt. 78. *Ille qui dum varices exſecandas praberet, legere librum perſeveravit.* Cicero 2 Tuſc. *Cum varices ſecabantur C. Mario, dolebat: cum aſtu magno ducebat agmen, laborabat.* Gron.

3 *Tumultuatur*] Proprium fæminis. quæ *magno gaudent ſudare tumultu.* Lipſius.

4. *Perdidiſti*] Thyeſte: *perdideram ſcelus, Niſi ſic doleres.* Agamemnone: *Ignava fortes fata conſumunt viros. Perdenda mors eſt.* Lucanus lib. 3. *non perdere letum Maxima cura fuit.* Silius Italicus lib. 4. *inhonoratam Fibrenus perdere mortem. Et fama nudam impatiens.* Sic Col. & Oxon. mss. utrobique, pro *cernere* & *mundam*, ut vulgo eſt: prius etiam ſervavit prima editio. Præmium meretur Modius, quod ſic reſtituit: qui aliter ſentiunt, habent aliquid cum Sulla Dictatore commune, neſciunt literas. Noſter de ira 3, 23. *Timagenes hiſtoriarum ſcripter quadam in ipſum, quadam in uxorem ejus & in totam domum dixerat: nec perdiderat dicta.* Dicimus *perdere*, quod incaſſum & ſine aliqua utilitate vel facimus vel patimur. Hæc ideo, quia exerrat vir doctus: & quamvis in viam redeat, conjecturam tamen perdere non potuit. *Grenovius.*

5 *Tot mala*] Quid mali, ſi mala perdiderit? optabile potius. Meus liber, *milia*: an forte, *militias*? Perdidiſti tot ſtipendia, & fruſtra pugnaſti fortiter ac repugnaſti, ſi nunc ſuccumbis, nec veteranum robur præfers. Inter tirones adhuc cenſenda es. Ita maneat in illa metaphora dicta. Etſi vulgatum explices etiam, Fruſtra tot mala tuliſti, ſi nondum uſum ferendi nacta. *Lipſius.*

ſui. Magno id animo feci: conſtitui enim vincere dolorem tuum, non [6] circumſcribere.

Cap. IV. Vincam autem, puto. primum ſi oſtendero [1] nihil me pati, propter quod poſſim dici miſer, nedum propter quod miſeros etiam, quos contingo, faciam: deinde ſi ad te tranſiero, & probavero, ne tuam quidem gravem eſſe fortunam, quæ tota ex mea pendet. Hoc prius aggrediar, quod pietas tua audire geſtit, nihil mali eſſe mihi: ſi [2] potero, ipſas res quibus me putas premi, non eſſe intolerabiles, faciam manifeſtum. Sin id credi non potuerit: at ego mihi ipſe magis placebo, quod inter eas res beatus ero, quæ miſeros ſolent facere. Non eſt quod de me aliis credas: ipſe tibi, ne quid incertis opinionibus perturberis, indico me non eſſe miſerum. Adjiciam, quo ſecurior ſis, nec fieri quidem poſſe miſerum.

Cap. V. Bona conditione conditi ſumus, ſi eam non deſeruerimus. Id egit [1] rerum natura, ut ad bene vivendum non magno apparatu opus eſſet: unuſquiſque facere ſe beatum poteſt. Leve momentum in adventiciis rebus eſt, & quod in neutram partem magnas vires habeat: nec ſecunda ſapientem evehunt, nec adverſa demittunt. Laboravit enim ſemper, ut in ſe plurimum poneret, intra ſe omne gaudium peteret. Quid ergo? ſapientem me eſſe dico? minime. nam id quidem ſi profiteri poſſem, non tantum negarem miſerum me eſſe, ſed omnium fortunatiſſimum, & in [2] vicinum Deo perductum prædicarem. Nunc, quod

6 *Circumſcribere*] Per actus & ambages fallere: in orbem ſcribere, & cingere: ut *circumvenire*. Lipſius.

Cap. IV. 1 *Nihil me pati*] Pulchra inventio, & diviſio. Duo dicam. primum, non mihi aliquid mali accidiſſe, deinde nec tibi. Si igitur nec meam vicem, nec tuam luges: quid luges? Simile in Conſol. ad Marciam, c. 12. *Dolor tuus utrùm ſua ſpectat incommoda, an ejus qui deceſſit?* Idem.

2 *Hoc tibi demonſtrare non*] Abeſt meo, aliiſque ſcriptis, hæc quadriga vocum: & vero ſupereſt. Sententia. Docebo nihil mihi mali eſſe: imo, ſi potero, nec ipſas res eſſe malas, quibus cenſes me premi. Sequentia docent, ſic fuiſſe ſcriptum. *Idem.*

Cap. V. 1 *Rerum natura*] Deus. ita enim ſæpe vocabant: quod doceo 1 Phyſiol. Diſſert. 5. *Idem.*

2 *Vicinum Deo*] Qui ſtabilis, æquabilis, ſine motu. Stoicorum paſſim voces, Sapientem Deo non vicinum mo-

quod ſatis eſt ad omnes miſerias leniendas, ſapientibus viris [3] me dedi; & nondum in auxilium mei validus in aliena caſtra confugi, [4] eorum ſcilicet, qui facile ſe & ſua tuentur. Illi me juſſerunt ſtare aſſidue, [5] velut in præſidio poſitum, & omnes conatus fortunæ, & omnes impetus proſpicere multo ante quam incurrant. Illis gravis eſt, quibus eſt repentina: facile eam ſuſtinet, qui ſemper exſpectat. Nam & hoſtium adventus eos proſternit, quos inopinate occupavit: at qui futuro ſe bello ante bellum paraverunt, compoſiti & aptati; primum, qui tumultuoſiſſimus eſt, ictum facile excipiunt. Nunquam ego fortunæ credidi, etiamſi videretur pacem agere: omnia illa, quæ in me indulgentiſſime conferebat, pecuniam, honores, gloriam, eo loco poſui, unde poſſet ea ſine motu meo repetere. [6] Intervallum inter me & illa magnum habui. itaque abſtulit illa, [7] non avulſit. Neminem adverſa fortuna comminuit, niſi quem ſecunda decepit. Illi qui munera ejus velut ſua & perpetua amaverunt, qui ſe propter illa ſuſpici voluerunt, jacent & mœrent, cum vanos & [8] pueriles animos, omnis ſolidæ voluptatis ignaros, [9] falſa & mobilia oblectamenta deſtituunt. At ille qui ſe lætis rebus non inflavit, nec mutatis

tis

modo (quod hic modeſtius) ſed parem eſſe, & ex æquo vivere. Videſis Manuduct. lib. 3. Diſſert. 14. *Lipſius.*

3 *Me dedi*] Sum etiam inter Studioſos, non Eruditos; inter Progredientes, non Progreſſos. *Idem.*

4 *Eorum ſcilicet*] Stoicorum. qui res adventicias (ut Academici aut Peripatetici) ad felicitatem non requirunt. Itaque facilis apud iſtos beatæ vitæ aſſecutio & tutela eſt. *Idem.*

5 *Velut in præſidio*] Sapientis Jobi dictum, *Vitam militiam eſſe.* Quid Epictetus? Diſſert. 24. lib. 3. *Στρατεία τίς ἐστιν ὁ βίος ἑκάστου, καὶ αὕτη μακρὰ καὶ ποικίλη· Militia quadam eſt vita noſtra, atque ea longa & varia.* Idem.

6 *Intervallum inter me*] Reſcripſerim, *Intervallum inter illa & me magn. hab.* quomodo diſertim in Palat. tert. quart. & Colon. *inter illa*, id eſt, *pecuniam, honores, gloriam*, dicit ergo nunquam ſe crediſſe fortunæ ejuſve muneribus. itaque quicquid illa in ipſum conferebat, nunquam ita complexum eſſe ut adhærere poſſet, longius ſemper removiſſe, ſcil. hoc fine, ut ſi ſuum repeteret Dea illa inconſtans, id facere poſſet ſine ulla Senecæ injuria.

7 *Non avulſit*] Nec enim mihi applicita cohæſerant. *Lipſius.*

8 *Pueriles animos*] Nam rudes omnes Sapientiæ, pueri ſunt: illa in viros transſcribit. Vide Manuduct. l. 2 2. Diſſert. 2. *Idem.*

9 *Falſa & mobilia*] Duo adſignat, nec vera, nec diutina eſſe. Fucum habent, ævum non habent. *Idem.*

10 *Ad-*

tis contrahit, [10] adverſus utrumque ſtatum invictum animum tenet, exploratæ jam firmitatis. nam in ipſa felicitate, quid contra infelicitatem valeret, expertus eſt. Itaque ego in illis quæ omnes optant, exiſtimavi ſemper, nihil veri boni ineſſe: quin inania, & ſpecioſo ac decepturo fuco circumlita inveni, intra nihil habentia [11] fronti ſuæ ſimile. Nam in illis quæ mala vocantur, nihil tam terribile ac durum invenio, quam opinio vulgi minabatur. verbum quidem ipſum, perſuaſione quadam & conſenſu, jam aſperius ad aures venit, & audientes tanquam triſte, & exſecrabile ferit: ita enim populus juſſit: ſed [12] populi ſcita ex magna parte ſapientes abrogant.

Cap. VI. Remoto igitur judicio plurium, quos prima rerum facies, [1] utcunque credita eſt, aufert, videamus quid ſit exſilium: nempe, loci commutatio eſt. Anguſtare [2] ne videamur vim ejus, & quicquid peſſimum in ſe habet, ſubtrahere: hanc commutationem loci ſequuntur incommoda, paupertas, ignominia, contemptus. Adverſus iſta poſtea confligam: interim primum illud intueri volo, quid acerbi afferat ipſa loci commutatio. Carere patria, [3] intolerabile eſt. Aſpice agedum hanc frequentiam, cui vix

10 *Adverſus utrumque ſtatum*] Achilles hoc ſibi tribuit, apud Euripidem, in Iphigenia:

Υ'ψηλόφρων μοι θυμὸς αἴρεται πρόσω.
Ε'πίσταται δὲ τοῖς κακοῖσι τ' ἀσχαλᾶν,
Μετρίως τε χαίρειν τοῖσιν ἐξωγκωμένοις·
Excelſus animus porro nunc mi attollitur:
Qui novit in rebus dolere triſtibus,
Et cum modo gaudere jam melioribus.
Lipſius.

11 *Fronti ſimile*] Nihil pro vultu, aut prima ſpecie. Tacitus Agricola: *Pulchrum ac decorum in frontem:* id eſt ſpeciem. Valerius: *In ſeceſſu, quam in fronte, beatior.* Manilius:

— penitusque Deus, non fronte notandus.

Noſter hoc ſtatim dicit, *Primam rerum faciem.* Idem.

12 *Populi ſcita*] φαῦλος γὰρ κριτὴς παντὸς καλοῦ πράγματος ὄχλος. *Pravus enim judex omnis honeſta rei populus:* Pythagoras. *Idem.*

Cap. VI. 1 *Utcunque credita eſt, aufert*] Secum rapit, ſine alia inſpectione aut examine. Vulgo mala videntur? mihi: bona? mihi. *Idem.*

2 *Ne videamur*] A meo hæc libro ſunt, & vera. Definitio autem exſilii in Dione, ubi Philiſcus Ciceronem ſolatur (ſimile argumentum eſt, meretur legi) talis. φυγὴ, ἀποδημία τις ἄτιμος· *Exſilium, peregrinatio quadam ignominioſa.* Idem.

3 *Intolerabile eſt*] Vel Euripide judice, in Phœniſſis:

Τί, τὸ στέρεσθαι πατρίδος, ἢ κακὸν μέγα;

Μέγα-

vix [4] urbis immenſæ tecta ſufficiunt. maxima pars illius turbæ patria caret: ex municipiis & coloniis ſuis, ex toto denique orbe terrarum confluxerunt. Alios adducit [5] ambitio, alios [6] neceſſitas officii publici, alios impoſita legatio, alios [7] luxuria, opulentum & opportunum vitiis locum quærens: alios [8] liberalium ſtudiorum cupiditas, alios [9] ſpectacula: quoſdam traxit amicitia, quoſdam induſtria, [10] latam oſtendendæ virtuti nacta materiam: quidam [11] vænalem formam attulerunt, quidam vænalem eloquentiam. Nullum non hominum genus [12] concurrit in urbem, & virtutibus & vitiis magna pretia ponentem. Jube omnes iſtos [13] ad nomen citari, &, [14] Unde domo quiſque ſit, quære: videbis majorem partem eſſe, quæ relictis ſedibus ſuis,

Μίζεϛον. ἔργῳ δ᾽ ἐϛὶ μεῖζον, ἢ λόγῳ·
Et quid? carere patria, magnum eſt malum?
Vel maximum. & re gravius eſt, quam dicitur. Lipſius.

4 *Urbis immenſa*] Alias, *immenſa*. Illud pro magna Roma verius, ſatis adſtructa in noſtris Admirandis. *Idem.*

5 *Ambitio*] Ut honores hic capiant, gerant. *Idem.*

6 *Neceſſitas officii*] Ad judices referre licet, qui evocabantur ad officium hoc in urbem. Poteſt & de alio munere, quod apud Principem, aut in urbe, obitur. *Idem.*

7 *Luxuria*] Ut habeant ubi opes explicent, & abſumant. *Idem.*

8 *Liberalium ſtudiorum*] Honeſtiſſima cauſſa, & omne genus docti aut doctores Romæ. Caſſiodorus: *Roma, civitas litterarum.* Symmachus: *Roma, domicilium Latialis facundiæ.* Sidonius: *Domicilium Legum, gymnaſium Litterarum.* Opto ſic eſſe, & manere. *Idem.*

9 *Spectacula*] Quæ crebra, ſplendida: nec mirum, ſi alliciebant. *Idem.*

10 *Latam oſtendendæ virtuti nacta materiam*] Placet ex mss. Pinciani & Gruteri & Bruxell. *laxam.* Lib. 1. de Clement. 5. *Hæc tamen magnanimitas in bona fortuna laxiorem locum habet.* Sic & ibi veteres: non *latiorem*, ut vulgo. Epiſt. 88. *Non dabit ſe in has anguſtias virtus, laxum ſpatium res magna deſiderat.* De vita beata cap. 22. *Quid autem dubium eſt, quin major materia ſapienti viro ſit animum explicandi ſuum in divitiis, quam in paupertate?* Et, *magna incrementorum materia*, apud Juſtinum lib. 13. Neque ignoro de tranquillitate cap. 3. *latiorem virtuti campum dare.* Et apud Ovidium, *in laudes area lata.* Sed ita placuit Senecæ variare. *Gronovius.*

11 *Vænalem formam*] Utriuſque ſexus (pudet) ſcorta. *Lipſius.*

12 *Concurrit in urbem*] Tanquam *ad vivaria*, ait ille. & Tacitus: *Quo cuncta undique atrocia aut pudenda confluunt, celebranturque.* Itaque multa fæx erat. *Idem.*

13 *Ad nomen*] Ut in cenſu, aut dilectu: & eſt dictio formularis. *Idem.*

14 *Unde domo*] Hoc quoque ex communi formula. Virgilius: *Qui genus, unde domo?* Suetonius: *Domo Nuceria.* Aſconium ita corrigam: *Cæcilius Niger, homo Siculus*: imo, *domo.* Et Ennium: *Navus repertus homo, Graio patre, Graius homo rex.* Scribe, *Graius domo.* Centena in libris & lapidibus exempla ſunt. *Idem.*

15 Com-

ſuis, venerit in maximam quidem ac pulcherrimam urbem, non tamen ſuam. Deinde ab hac civitate diſcede, quæ velut [15] communis patria poteſt dici: omnes urbes circumi. nulla non magnam partem peregrinæ multitudinis habet. Nunc tranſi ab iis quarum amœna poſitio, & opportunitas regionis plures allicit: deſerta loca, & aſperrimas inſulas, [16] Sciathum & [17] Seriphum, [18] Gyarum, & [19] Coſuram pete. nullum invenies [20] exſilium, in quo non aliquis [21] animi cauſſa moretur. Quid tam nudum inveniri poteſt, quid tam [22] abruptum undique, quam hoc ſaxum? quid ad copias reſpicienti [23] jejunius? quid ad homines [24] immanſuetius?

15 *Communis patria*] Plinius lib. 3. *Una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret*. Libris tamen ſcriptis abeſt *Patria*, & poteſt. hoc ſenſu: quod ab omnibus gentibus habitetur, ut urbs orbi communis. Lucanus:

-- urbem populis, victiſque frequentem
Gentibus, & generis, coëat ſi turba, capacem Humani. Lipſius.

16 *Sciathum*] Maris Ægæi inſulam, Melæ & Ptolemæo Hadr. tamen Junius dubitat, an non *Cythnon*, aut *Cianon*, verius: 5 Animadverſ. cap. 13. Non ego. *Lipſius*.

17 *Seriphum*] Ibidem ſitam, Plinio aliiſque. *Idem*.

18 *Gyarum*] In eodem mari. Plinius, Virgilius, Tacitus, Juvenalis, Philo Judæus. *Idem*.

19 *Coſuram*] Inter Africam & Siciliam, Plinio, Straboni, Melæ. Atque hæc eſt à Mureto lectio. nam libri priores, *Corſicam*: è quo Junius, *Corcyram*. Vix mutem: etſi ſeorſim mox de ejus exſilii ſui aſperitate dicet. *Idem*.

20 *Exilium*] Pro loco deſtinato exſulibus. Epigramma:

Hic ſola hæc duo ſunt, exſul & exſilium. Idem.

21 *Animi cauſſa*] Sua voluntate & voluptate, non juſſu aut miſſu alieno. *Idem*.

22 *Abruptum undique*] Quia *aſpera, male habitata, & pleriſque locis inacceſſa*: Strabo de hac Corſica. Etiam in Epigrammate:

Barbara præruptis incluſa eſt undique ſaxis. Idem.

23 *Jejunius*] Epigramma:

Non poma Autumnus, ſegetes non educat Æſtas:
Canaque Palladio munere Bruma caret.
Umbrarum nullo Ver eſt lætabile fœtu,
Nullaque in infauſto naſcitur herba ſolo.
Non panis, non hauſtus aquæ, non ultimus ignis.

Valde abjicit, & damnat: ſed quis eſt *ultimus ignis*, verſu ultimo? credo ignem ad rogum intellegi: quaſi tanta inopia ligni, ut nec eo ſuppeditet. At Diodorus mitius de ea: *Incolæ cibis utuntur, lacte, melle, carnibus, hæc omnia* UBERTIM *regione ſubminiſtrante*. Quomodo autem, ſi nec herba quidem naſcitur? Sed certum eſt, etiam hodie laudatas ibi oves naſci & paſci. *Idem*.

24 *Immanſuetius*] Cum Seneca Strabo: qui *latrocinia exercere eos* ſcribit, *maxime qui montana incolunt*, καὶ ἀγριωτέρους εἶναι τῶν θηρίων· *& magis feros ipſis feris*. Tum addit: *ipſa mancipia illinc capta & abducta, vix ſui uſum præbere: ſive quia impatientia vitam fugiant; ſive quia dominos ruditate nimia & ſtupore obtundant*. Quid autem iterum Diodorus? ex diametro adverſus:

Τὰ

tius? quid ad ipſum loci ſitum horribilius? [25] quid ad cœli naturam intemperatius? plures tamen [26] hic peregrini, quam cives conſiſtunt. Uſque eo ergo commutatio ipſa locorum gravis non eſt, ut hic quoque locus à patria quoſdam abduxerit. Invenio qui dicant ineſſe naturalem quandam animis irritationem commutandi ſedes, & transferendi domicilia. [27] Mobilis enim & inquieta mens homini data eſt: nunquam ſe tenet: ſpargitur, & cogitationes ſuas in omnia nota atque ignota dimittit, vaga, & quietis impatiens, & novitate rerum lætiſſima. Quod non miraberis, ſi primam ejus originem adſpexeris. Non ex terreno & gravi concreta corpore: ex illo [28] cæleſti ſpiritu deſcendit. [29] cæleſtium autem natura ſemper in motu eſt: fugit, & velociſſimo curſu agitur. Adſpice ſidera mundum illuſtrantia; nullum eorum perſtat. labitur aſſidue, & locum ex loco mutat: quamvis cum univerſo vertatur; in contrarium nihilo-

hilo-

Τὰ δὲ πρὸς ἀλλήλους βιοῦσιν ἐπιεικῶς καὶ δικαίως, παρὰ πάντας σχεδὸν τοὺς ἄλλους βαρβάρους. *Ipſi inter ſe manſuetè & juſtè agitant, præter ceteros fere Barbaros.* Jam de mancipiis: Τὰ δὲ ἀνδράποδα τὰ Κύρνια διαφέρειν δοκεῖ τῶν ἄλλων δούλων εἰς τὰς κατὰ τὸν βίον χρείας, φυσικῶς ταύτης τῆς ἰδιότητος παρακολουθούσης. *Mancipia è Cyrno* (Corſica) *præſtare reliquis videntur, ad vitæ uſus, naturali quadam proprietate inſita & comitante.* Hæc, niſi per calumniam, aut certe argutiam, vix concilies: ſatis mirum, cum nec diverſo nimis ævo ſint ſcripta. *Lipſius.*

25 *Quid ad cœli naturam intemperantius*] De æſtibus intellegit. ut in Epigr.

Corſica terrebilis, cum primum incanduit æſtas:
Sævior, oſtendit cum ferus ora canis.

Idem: Scribe, *intemperatius*. Dicimus enim *temperatum cælum*, non *temperans*. Juſtinus lib. 2. *Ægyptum ita temperatam ſemper fuiſſe, ut neque hiberna frigora, nec æſtivi ſolis ardores incolas ejus premerent.* Gronovius.

26 *Hic peregrini*] Infra diducit, c. 8. *Lipſius.*

27 *Mobilis enim*] Alcmæon aiebat, κινεῖσθαι αὐτὴν συνεχῶς ὡς τὸν ἥλιον. *Moveri eam continuo, ut ſolem.* Seneca Epiſt. 39. *Quemadmodum flamma jacere ac deprimi non poteſt, non magis quam quieſcere: ſic noſter animus in motu eſt, eo mobilior & actuoſior, quo vehementior fuerit.* Idem.

28 *Cæleſti ſpiritu*] Nos quædam de Vit. beat. cap. 32. & plene lib. 3. Phyſiolog. Diſſert. 8. *Idem.*

29 *Cæleſtium natura*] Panegyricus ſcriptor: *Inſpecta penitus veritate cognovimus, quæ cauſſa faciat, ut numquam otio acquieſcere velitis. Profecto enim non patitur hoc cæleſtis ille, veſtri generis conditor. Quidquid immortale eſt, ſtare neſcit, ſempiternoque motu ſe ſervat Æternitas.* Et alius, ad Theodoſium: *Gaudent profecto divina perpetuo motu, & jugi agitatione ſe vegetat Æternitas, & quidquid homines vocamus laborem; veſtra natura eſt. Ut indefeſſa vertigo cælum rotat, ut maria æſtibus inquieta ſunt, & ſtare Sol neſcit: ita tu, Imperator, continuatis negotiis, & in ſe quodam orbe redeuntibus, ſemper exercitus es.* Idem.

30 Ipſa

hilominus [30] ipſi mundo refertur: per omnes [31] ſignorum partes diſcurrit; perpetua ejus agitatio, & aliunde alio commigratio eſt. Omnia volvuntur ſemper, in tranſitu ſunt, & ut lex & naturæ neceſſitas ordinavit, aliunde alio deferuntur. Cum per certa annorum ſpatia orbes ſuos explicuerint, iterum ibunt per quæ venerant. I nunc, & animum humanum, ex iiſdem quibus divina conſtant compoſitum ſeminibus, moleſte ferre puta tranſitum ac migrationem: cum [32] Dei natura, aſſidua & citatiſſima commutatione, vel delectet ſe, [33] vel conſervet. A cæleſtibus, agedum, te ad humana converte. videbis gentes, populoſque mutaſſe ſedem. Quid ſibi volunt in mediis Barbarorum regionibus Græcæ urbes? quid inter Indos Perſaſque [34] Macedonicus ſermo? Scythia, & totus ille ferarum indomitarumque gentium tractus, civitates [35] Achaiæ [36] Ponticis impoſitas littoribus oſtentat. Non perpetuæ hiemis ſævitia, non hominum ingenia, [37] ad ſimilitudinem cæli ſui horrentia transferentibus domus ſuas obſtiterunt. Athenienſis in Aſia [38] turba eſt. [39] Miletus LXXV urbium populum in diverſa effu-

30 *Ipſi mundo*] Id eſt, cœlo. Ita enim priſci paſſim, Græci Latinique. Nos 2 Phyſiol. Diſſ. 6. *Lipſius.*

31 *Signorum partes*] In Zodiaco. *Idem.*

32 *Dei natura*] Iterum, cæli. Nam etſi totus Mundus, ſenſu quodam, Deus: tamen cœlum maxime, ubi magnæ hujus animæ ἡγεμονικὸν, ſive Principale. Vide me 1 Phyſiol. Diſſert. 8. *Idem.*

33 *Vel conſervet*] Supra in Panegyrico: *Jugi agitatione ſe vegetat Æternitas:* & ſtare ejus aut quieſcere, eſt interire. *Idem.*

34 *Macedonicus ſermo*] Eorum, qui in coloniis ab Alexandro ibi relicti. *Idem.*

35 *Achaia*] Cape Græciam univerſe, ut illa ætas dixit. *Idem.*

36 *Ponticis litteribus*] Plurimæ urbes Græcanicæ. ut Apollonia, Meſembria, Dionyſiopolis, Tomi, Iſtropolis, Olbia: aliæ multæ. *Idem.*

37 *Ad ſimilitudinem cæli*] Verum eſt. &

— emollit gentes clementia cæli,

ait poëta; iterumque contrario horreſcunt, *nec telis magis* (verba Plinii) *quam ſuo cælo & ſidere armantur.* Idem.

38 *Turba eſt*] Nihil ego mutem: etſi Pincianus acute, *in Aſia urbs eſt Miletus.* Vulgatam libri & res aſſerunt: Velleium audi. *Iones, duce Ione, profecti Athenis, occupavere nobiliſſimam partem regionis maritimæ, quæ nunc appellatur Ionia: urbeſque conſtituere Epheſum, Miletum, Colophona, Prienen, Lebedum, Myuntem, Erythram, Clazomenas, Phocæam: multaſque in Ægeo atque Icario occupavere inſulas.* Nonne hæc vere *turba* eſt profecta Athenis? *Idem.*

39 *Miletus* LXXV] Teneo numerum, in aliis libris depravatum. pro quo

effudit. [40] totum Italiæ latus, quod infero mari alluitur, major Græcia fuit. [41] Tuſcos Aſia ſibi vindicat: [42] Tyrii Africam incolunt: [43] Hiſpaniam Pœni: Græci ſe in Galliam immiſerunt, in Græciam Galli: Pyrenæus [44] Germanorum tranſitus non inhibuit: per invia, per incognita verſavit ſe humana levitas. Liberos, conjugeſque, & graves ſenio parentes traxerunt. Alii longo errore jactati, non judicio elegerunt locum, ſed laſſitudine proximum occupaverunt: alii armis ſibi jus in aliena terra fecerunt; quaſdam gentes, cum ignota peterent, mare hauſit, quædam ibi conſederunt, ubi illas rerum inopia depoſuit. Nec omnibus eadem cauſſa relinquendi quærendique patriam fuit. Alios excidia urbium ſuarum, hoſtilibus armis elapſos, in aliena, ſpoliatos ſuis, expulerunt: alios domeſtica ſeditio ſubmovit: alios nimia ſuperfluentis populi frequentia, ad exonerandas vires, emiſit: alios peſtilentia, aut frequens terrarum hiatus, aut aliqua intoleranda infelicis ſoli vitia ejecerunt: quoſdam fertilis oræ, & in majus laudatæ,

quo Plinius lib. 5. cap. 29. *Miletus, Ioniæ caput, ſuper* LXX. (ita meliores libri) *urbium per cuncta maria genitrix.* Ait, *per cuncta maria*, ſatis indefinite: Strabo reſtringit. *Multa ſunt Mileſiæ civitatis præclara: maximum, multitudo coloniarum. Nam & Pontum Euxinum frequentarunt totum, & Propontidem, & alia loca.* Lipſius.

40 *Totum Italiæ*] Non vulgo ſic obtinuit *Majorem Græciam* dici, ſed reſtrictius *frontem Italiæ.* (Plinii verba) *quæ à Locris incipit, & in tres dividitur ſinus.* Tamen veteri opinione & ſermone, quod Seneca ait, fuit, imo & laxius fuit. Nam totam Italiam, quia Siculi in ea, atque alii Græci, ſic appellabant. Et unde *Magnam*, aut *Majorem*, niſi longius complexi eſſent? Ovidius:

Itala nam tellus Græcia major erat.

Athenæus: Μεγάλη Ἑλλὰς καλεῖται πᾶσα σχεδὸν ἡ κατ' Ἰταλίαν κατοίκησις· *Magna Græcia appellatur, omnis fere habitata Italia.* Adde Feſtum, in Major Græcia. *Idem.*

41 *Tuſcos Aſia*] E Lydia profectos, duce Tyrrheno, à quo Tyrrhenia: ut communis opinio tenuit. Dionyſius enim aliter, & vult indigenam gentem, nec vanis argumentis, eſſe. *Idem.*

42 *Tyrii Africam*] Quorum ibi Utica, & Carthago. *Idem.*

43 *Hiſpaniam Pœni*] Gadibus. & ſunt qui *Medinam Sidoniam*, quaſi à Sidone dictam, adjungant: *Malacam, Abderam*, & loco alia. *Idem.*

44 *Germanorum tranſitus*] Ergo illi in Hiſpaniam? non olim, quod ſciam: ſed Gallos accipe. quos late *Germanos* etiam dici ſcimus. Nam Celtiberos intellegit, à *Celtis* dictos: quod ipſum tamen commune etiam Germanis nomen. Plinius Panegyrico, *Germaniam Pyrenæo & Alpibus terminari* cum ſcripſit, Galliam certe intellexit. *Idem.*

tæ, fama corrupit: alios alia cauſſa excivit domibus ſuis. Illud itaque eſt manifeſtum, nihil eodem loco manſiſſe, quo genitum eſt. aſſiduus humani generis diſcurſus eſt. quotidie aliquid in tam magno orbe mutatur. Nova urbium fundamenta jaciuntur: nova gentium nomina, exſtinctis prioribus, aut in acceſſionem validioris converſis, oriuntur. Omnes autem iſtæ populorum tranſportationes, quid aliud, quam publica exſilia ſunt?

Cap. VII. Quid tam longo te circuitu traho? quid intereſt enumerare Antenorem Patavii conditorem, & Euandrum in ripa Tiberis regna Arcadum collocantem? quid Diomedem, aliosque quos Troianum bellum, victos ſimul victoresque, per alienas terras diſſipavit? Romanum imperium nempe auctorem exſulem reſpicit: quem profugum, capta patria, exiguas reliquias trahentem, neceſſitas & victoris metus, longinqua [1] quærentem, in Italiam detulit. Hic deinde populus quot colonias in omnes provincias miſit? ubicunque vicit Romanus, habitat. Ad hanc commutationem locorum libentes nomina dabant, & relictis aris ſuis trans maria ſequebatur colonus ſenex.

Cap. VIII. Res quidem non deſiderat plurium enumerationem: unum tamen adjiciam, quod in oculos ſe ingerit. Hæc ipſa inſula ſæpe jam cultores mutavit. Ut antiquiora quæ vetuſtas obduxit, tranſeam, Phocide relicta, [1] Graii qui nunc Maſſiliam colunt, prius in hac inſula conſederunt. Ex qua quid eos fugaverit, [2] incertum eſt: utrum cæli gravitas, an præpotentis Italiæ conſpectus, an natura [3] importuoſi maris. nam in cauſſa non fuiſſe feritatem acco-

Cap. VII. 1 *Quærentem*] Scripti fere, *quærentes*. Verum, *quærens*: & ad metum refer. *Lipſius*.

Cap. VIII. *Graii qui*] Phocenſes. quorum *Calaris ibi etiam colonia*, ut vult Diodorus. An recte tamen ſic ſcriptum? *Aleris*, aut *Aleria* Latino flexu, verius eſſet. nam *Calaris* quidem in Sardinia. at *Aleriam* ibi (quidam *Valeriam*) nominant etiam Plinius, Mela, Antoninus, & Florus 2. cap. 2. ut ego emendavi. Vide, ſi lubet. *Idem*.

2 *Incertum eſt*] Non Diodoro quidem, qui pulſos à Tyrthenis adfirmat. *Idem*.

3 *Importuoſi maris*] Itane? audi igitur Diodorum: Αὕτη δ' ἡ νῆσος εὐπρόσορμ-

accolarum, eo apparet, quod maxime tunc trucibus & inconditis Galliæ populis ſe interpoſuerunt. Tranſierunt [4] deinde Ligures in eam, tranſierunt & Hiſpani, quod ex ſimilitudine ritus apparet. eadem enim [5] tegumenta capitum, idemque genus [6] calceamenti, quod Cantabris eſt, & verba quædam. nam totus ſermo, converſatione Græcorum Ligurumque, à patria deſcivit. Deductæ deinde ſunt duæ civium Romanorum coloniæ, [7] altera à Mario, altera à Sylla. Toties [8] hujus aridi & ſpinoſi ſaxi mutatus eſt populus. Vix denique invenies ullam terram, quam etiam nunc indigenæ colant. permixta omnia & inſiticia ſunt: alius alii ſucceſſit. Hic concupivit, quod alii faſtidio fuit: ille unde expulerat, ejectus eſt. Ita fato placuit, nullius rei eodem ſemper loco ſtare fortunam. Adverſus ipſam mutationem locorum, detractis ceteris incommodis quæ exſilio adhærent, ſatis hoc remedii putat Varro, doctiſſimus Romanorum, quod quocumque venimus, eadem [9] rerum natura utendum eſt. M. Brutus [10] ſatis hoc putat, quod licet in exſilium euntibus virtutes ſuas ferre ſecum. Hæc etiam ſi quis ſingula parum judicat efficacia ad conſolandum exſulem,

ὅρμος ἔστι, κάλλιστον ἔχει λιμένα ὀνομαζόμενον Συρακόσιον· *Ipſa inſula* (Corſica) *cum maxime* PORTUOSA *ſit, pulcherrimum etiam portum habet, Syracuſium dictum.* En, perpetuus cum Diodoro hoc (ſed non meo) diſſenſus. *Lipſius.*

4 *Deinde Ligures*] Nec id quidem: ſed Tyrrheni ex Diodoro. *Idem.*

5 *Tegumenta capitum*] An mitræ, fortaſſe? nam Strabo ſcribit, *montanos Hiſpanos, crines muliebriter demiſiſſe, & frontem mitris texiſſe.* Idem.

6 *Calceamenti*] Neque id ſcio, niſi ſi Udones, id eſt è crinibus piliſve calcei. Nam & ſic de Celtiberis Diodorus: Περὶ τὰς κνήμας τριχίνας εἱλοῦσι κνημῖδας· *Circum tibias volvunt è crinibus caligas.* Idem.

7 *Altera à Mario*] Mela: *Corſica, præterquam ubi Aleria, & Mariana Coloniæ ſunt, à Barbaris colitur.* Scribe ex hoc loco ſingulariter: *Mariana Colonia.* Item Plinio: *Corſica civitates habet XXXII: colonias, Marianam à C. Mario deductam; Aleriam, à Dictatore Sulla.* Idem.

8 *Hujus aridi*] De montanis fortaſſe verum: universe, vel ex Seneca alibi falſum, ſi hoc ejus Epigramma:

Corſica piſcoſis pervia fluminibus.

Et ſupra triginta flumina tabulæ Geographicæ in ea aſſerunt. Tamen in alio etiam Epigrammate eſt: *Non ignis, non hauſtus aqua.* Infra, cap. 9. adimit duntaxat *magna & navigabilia flumina*: idque verius. *Idem.*

9 *Rerum natura*] Mundo. Videſis me 1 Phyſiol. Diſſert. 5. *Idem.*

10 *Satis hoc putat*] Ego vero hæc tria verba inſiticia puto. *Idem.*

lem, utraque in unum collata fatebitur plurimum poſſe. Quantulum enim eſt, quod perdidimus? duo quæ pulcherrima ſunt, quocumque nos moverimus, ſequentur: natura communis,& propria virtus. Id actum eſt,mihi crede, ab illo, quiſquis formator univerſi fuit, [11] ſive ille Deus eſt potens omnium, [12] ſive incorporalis ratio ingentium operum artifex, ſive [13] divinus ſpiritus, per omnia maxima minima, æquali intentione diffuſus, [14] ſive fatum & immutabilis cauſſarum inter ſe cohærentium ſeries: id, inquam, actum eſt, ut in alienum arbitrium, niſi viliſſima quæque, non caderent. Quidquid optimum homini eſt, id extra humanam potentiam jacet: nec dari, nec eripi poteſt. Mundus hic, quo nihil neque majus, [15] neque ornatius, [16] rerum Natura genuit: animus contemplator, admiratorque mundi, pars ejus magnificentiſſima, propria nobis & perpetua, tamdiu nobiſcum manſura, quamdiu ipſi manebimus. Alacres itaque & erecti, quocunque res tulerit, intrepido gradu properemus.

CAP.

11 *Sive ille Deus*] Varie loquitur magis, quam ſentit: ſed Stoici tamen verbis ita diſſidebant, aut diſſerebant. Atque alii, toti Deo opificium hoc adſcribebant. καὶ τὸν θεὸν δημιουργὸν τῶν ὅλων, καὶ ὥσπερ πατέρα πάντων *Deum conditorem univerſorum, & velut patrem omnium*, aſſerebant: alii autem ejus Rationi hoc malebant, ut jam ſubdit. *Lipſius.*

12 *Sive incorporalis ratio*] Chriſtiani pæne ſibi applicent hanc *Rationem* ſive λόγον, *Dei verbum*. Sed pro Stoicis: quare *Incorporalis?* ut à Deo diſtinguat, quem corpus atque animal interim faciebant. Hæc autem *Ratio* eſt, quam cum *Providentia* & *Fato* alii miſcebant. In his & ſequentibus me vide 1 Phyſ. Diſſ. 7. itemque 12. Ceterum pro eadem hac ſententia, Seneca in Epiſt. 65. *Cauſſam, id eſt Rationem, materiam formare, & quocumque vult verſare, ex illa varia opera producentem.* Illa Cauſſa prima, alias Deus iis dicitur: hic *Ratio*, ut vides. *Idem.*

13 *Divinus ſpiritus*] Nam & Deum Zeno definiebat, πνεῦμα διῆκον δι' ὅλου τοῦ κόσμου· *Spiritum pertinentem per totum mundum.* Eſt divinus Animus: Phyſiologica noſtra vide. *Idem.*

14 *Sive fatum*] A providentia conditum mundum Stoici item dicebant: & Fatum aut ipſa, aut ejus pars eſt. Vide me 1 Phyſiolog. Diſſertat. 11.& 12. *Idem.*

15 *Neque ornatius*] Liber meus voce addita, *neque minus ornatius:* quod tenuerim ſenſu iſto, neque majus, & nihilominus neque ornatius. Nam magna raro ornata & perpolita eſſe ſolent. Stoici autem in Mundi admiratione & prædicatione multi: ut docemus 2 Phyſiolog. 1. Diſſert. 7. *Idem.*

16 *Rerum Natura genuit*] Communis Natura, id eſt Deus. Ecce autem quintam ſententiam, ſive potius ſermonem ſuper condito Mundo diverſum. Nam rebus conſonant. De Natura iſta nos in Phyſiolog. 1 Diſſert. 5. *Idem.*

CAP.

CAP. IX. Emetiamur quaſcunque terras, [1] nullam invenire intra mundum eſt alienam nobis. undecunque ex æquo [2] ad cælum erigitur acies: paribus intervallis omnia divina ab omnibus humanis diſtant. proinde dum oculi mei ab illo ſpectaculo, cujus [3] inſatiabiles ſunt, non abducantur, dum mihi lunam ſolemque intueri liceat, dum ceteris [4] inhærere ſideribus, dum ortus eorum, occaſus, intervallaque, & cauſas inveſtigare [5] velocius meandi, vel tardius, ſpectare tot per noctem ſtellas micantes, & alias [6] immobiles, alias [7] non in magnum ſpatium exeuntes, ſed intra ſuum ſe circumagentes veſtigium, quaſdam [8] ſubito erumpentes, quaſdam igne fuſo perſtringentes aciem, quaſi decidant, vel [9] longo tractu cum luce multa prætervolantes; dum cum his

CAP. IX. 1 *Nullum inventuri*] Meus ille bonus: *nullum invenire intra mundum eſt alienum opus. Undecunque:* & leviter variant alii ſcripti. Lego igitur: *nullam invenire intra mundum eſt alienam nobis. Undecunque:* brevius & concinnius. *Lipſius.*

2 *Ad cælum erigitur*] Similia huic toti ſententiæ Epictetus Diſſert. 3. c. 22. *Ito in exſilium. Quo? num aliquis extra Mundum ejicere poteſt? non poteſt. Quocumque vero, ibi Sol, ibi Luna, ibi ſidera, ſomnia, auguria, & cum Diis converſatio.* Quid Democritus? Ἀνδρὶ σοφῷ πᾶσα γῆ βατὴ, ψυχῆς γὰρ ἀγαθῆς πατρὶς ὁ ξύμπας κόσμος· *Viro ſapienti omnis tellus pervia, & bona Menti totus Mundus patria.* Euripides:

Ἅπας μὲν ἀὴρ αἰετῷ περάσιμος,
Ἅπασα δὲ χθὼν ἀνδρὶ γενναίῳ πατρίς·

Diffuſus aër omnis aquila pervius,
Omniſque tellus patria animoſo eſt viro.

Socratis illud protritum, *Cujatem ſe ferret? Mundanum.* Idem.

3 *Inſatiabiles ſunt*] De hac oblectatione, ego 1 Phyſiol Diſſert. 2. *Idem.*

4 *Inhærere ſideribus*] Hæc & ſequentia è Cicerone aſſimilata dicas: certe in illo paria, 5 Tuſcul. *Quo tandem gaudio affici neceſſe eſt Sapientis animum, cum totius Mundi* (id eſt, cœli) *motus converſioneſque perſpexerit? ſideraque viderit innumerabilia, cælo inhærentia, cum ejus ipſius motu congruere, certis infixa ſedibus? ſeptem alia ſuos quæque tenere curſus, multum inter ſe aut altitudine, aut humilitate, diſtantia? quorum vagi motus, rata tamen & certa ſui curſus ſpatia definiant?* Idem.

5 *Velocius meandi*] Cauſſa una eſt in ſpatio, quo abſunt à primo cœlo: cui renituntur ſuo curſu, languidius, ſi propiora; efficacius, ſi longinqua. Cauſſa etiam altera, in circulo minore, atque ambitu breviore. *Idem.*

6 *Immobiles*] Fixas in octava ſphæra. *Idem.*

7 *Non in magnum*] Planetas. qui ita errant, ut non errent, & per veſtigia ſua redeunt. Exeunt tamen leviter ab Ecliptica, ſed non extra Zodiacum: etſi lævorſum aut dextrorſum declinant, manent intra illam orbitam. *Idem.*

8 *Subito erumpentes*] Ut Cometas. quæ Senecæ & quorumdam opinio fuit: latere eos certis temporibus, neque conſpici; tum erumpere ſubito, & ſeſe exhibere. Eſſe autem vere ſtellas. Vide ipſum Quæſt. Nat. 7. *Idem.*

9 *Longo tractu*] E Virgilio eſt:

 Lon-

his ſim, & cæleſtibus, qua homini fas eſt, immiſcear; dum animum, ad [10] cognatarum rerum conſpectum tendentem, in ſublimi ſemper habeam: quantum refert mea, quid calcem? At non eſt hæc terra frugiferarum aut lætarum arborum ferax: non magnis & navigabilibus fluminum alveis irrigatur: nihil gignit, quod aliæ gentes petant, vix ad tutelam incolentium fertilis: non pretioſus hic lapis cæditur, non auri argentique venæ eruuntur. [11] Anguſtus animus eſt, quem terrena delectant. ad illa abducendus eſt, quæ ubique æque apparent, [12] ubique æque ſplendent: & hoc cogitandum eſt, iſta veris bonis per falſa & prave credita obſtare. Quo [13] longiores porticus expedierint, quo [14] altius turres ſuſtulerint, quo [15] latius vicos porrexerint, quo depreſſius [16] æſtivos ſpecus foderint, quo majori mole faſtigia cœnationum ſubvexerint: hoc plus erit, quod illis cælum abſcondat. In eam te regionem caſus ejecit, in qua latiſſimum receptaculum caſa eſt. Næ tu puſilli animi es, & ſordide ſe conſolantis, [17] ſi ideo id fortiter pateris, quia Ro-

Flammarum longos à tergo albeſcere tractus.

Hoc & prius, ad falſas & deciduas ſtellas ſpectat, aeris non cœli filias. *Lipſius.*

10 *Cognatarum rerum*] Nam Stoïcis animus ex aſtris. Manilius appoſite:

—— cœlum ſcrutatur in alto,
Cognatumque ſequens corpus, ſe quærit in aſtris.

Adi Senecam 1 Quæſt. Nat. in Præfat. *Idem.*

11 *Anguſtus animus*] Quem magnum magna hæc inſpecta faciunt: & *tunc juvat* (Seneca 1 Quæſt. Nat.) *inter ſidera ipſa vagantem, divitum pavimenta ridere, & totam cum auro ſuo terram.* Idem.

12 *Ubique æque ſplendent*] Tria hæc meo libro abſunt, ſine ulla fraude. *Idem.*

13 *Longiores porticus*] Milliarias. *Idem.*

14 *Altius turres*] Petronius:

Ædificant auro, ſedeſque ad ſidera mittunt.

Seneca pater lib. 2 Controverſ. *Sedes ipſas in tantum exſtruxere, ut domus ad uſum & munimentum parata, ſint nunc periculo, non præſidio: tanta altitudo ædificiorum eſt, tantaque viarum anguſtia, ut neque adverſus ignem præſidium, neque ex ruinis effugium ſit.* Poſtea tamen Nero lege inhibuit alte tollere, quod & ante eum Auguſtus: ſed potentes ſpernebant. *Idem.*

15 *Latius vicos porrexerint*] Quidam libri *correxerint*: male, & latitudo indicatur. Divites ſcilicet, aut una aliqua domo vicum implebant, aut inſulis ſuis occupabant. *Idem.*

16 *Æſtivos ſpecus*] Porticus ſubterraneas, ſive Hypogæas. Eædem Cryptoporticus: quarum veſtigia plura nunc Romæ. *Idem.*

17 *Si ideo id*] Vera lectio, & ſententia. Non ſolare te ab exemplo: etiam

[18] Romuli caſam noſti. Dic illud potius: Iſtud humile tugurium nempe virtutes recipit, jam omnibus templis formoſius erit, cum illic juſtitia conſpecta fuerit, cum continentia, cum prudentia, pietas, omnium officiorum recte diſpenſandorum ratio, humanorum divinorumque ſcientia. Nullus anguſtus eſt locus qui hanc tam magnarum virtutum turbam capit: nullum exilium grave eſt, in quo licet cum [19] hoc ire comitatu. Brutus in eo libro, quem de Virtute compoſuit, ait, ſe vidiſſe Marcellum [20] Mitylenis ex-

iam Romulus in caſa coluit. potius à ratione, & dic quæ ſequuntur. *Lipſius.*

18 *Romuli caſam*] Quam multi commemorant: ſed in loco varietas aut pugna videatur. Nam Dionyſius palam in Palatio locat: & Palatium quidem gemelli illi ſedem habuerunt. Verba lib. 2. *Romulus & Remus ſolent humiles caſas ſtruere, in vita illa paſtoricia: quarum nunc una meo avo ſupereſt in latere, quod è Palatio ad circum flectit,* ROMULI CASA *dicta. quam curant tuenturque ſacerdotes, quibus id commiſſum eſt, nihil ad ampliorem tamen cultum addentes: ſed ſiquid tempeſtate aut tempore periit, ſarcientes ſupplenteſque, ad priorem, ut poteſt, formam.* Item Victor: *regione decima Palatii, Romuli caſam* ponit. Et notitia imperii, *Regio decima Palatii, continet Caſam Romuli.* Quid tamen alii? aliter. Seneca pater 2 lib. Controv. 1. *Colit etiamnum in Capitolio Caſam victor gentium populus.* In Capitolio, ecce, ponit. Idem Controv. 6. *Inter hac tam effuſa mœnia nihil eſt humili caſa nobilius. Faſtigiatus ſupra tectis, auro puro fulgenti prælucet Capitolio.* Vitruvius lib. 2. *In Capitolio commonefacere poteſt & ſignificare mores vetuſtatis Romuli caſa, in arce ſacrorum ſtramentis tecta.* Ait, *in arce.* Inducere & Martialis lib. 8. poſſit:

> *Sic priſcus ſervatur honos te Præſide, templis:*
> *Et caſa, tam culto ſub Jove, numen habet.*

Eſt de iſta caſa, quod interpretes parum advertunt. Non tamen in ipſo templo Capitolino, ſed monte fuit, juxta Curiam Calabram, ne erres. Macrobius 1 Saturn. *Vocata in Capitolium plebe, juxta curiam Calabram, qua caſa Romuli proxima eſt.* Quid autem in hoc diſſenſu dicimus? ego nihil, niſi duplicem eam fuiſſe: veram & veterem in Palatio; alteram adſimilem, religionis cauſſa, in monte Capitolino, ubi omnia aut præcipua ſacra. certe ſacra hæc habita, & per illam Valerius etiam jurat, lib. 4. cap. 4. *Per Romuli caſam, perque veteris Capitolii humilia tecta juro.* Quin & Pontifices in ea ſacrificare ſoliti, ut templo. Dio lib. 48. Ἥ τε σκηνὴ ἡ τοῦ Ῥωμύλου, ἐξ ἱερουργίας τινὸς, ἣν οἱ Ποντίφικες ἐν αὐτῇ ἐπεποιήκεσαν, ἐκαύθη· *Caſa Romuli, ex ſacrificio quopiam, quod in ea Pontifices fecerant, exuſta eſt.* Atque id incendium inter dira habet: etſi prompta ea ſane ardere, ut materies & ſtructura fuit. Ovidius:

> *Quæ fuerit noſtri ſi quæris regia nati,*
> *Adſpice de cannis ſtraminibuſque domum.* Idem.

19 *Hoc ire comitatu*] Ambroſius lib. 1. de Jacobo, cap. ult. *In qua ſolitudine non ſtipatus, quem vita beata circumdat?* Idem.

20 *Mitylenis exulantem*] Aliarum à Cæſare partium. Vide Ciceronis lib. 4 ad Famil. epiſt. 6 & 7. & ipſius Marcelli 10. *Idem.*

 21 *Con-*

exſulantem, &, quantum modo natura hominis pateretur, beatiſſime viventem, neque unquam bonarum artium cupidiorem quam illo tempore. Itaque adjicit, viſum ſibi ſe magis in exſilium ire, qui ſine illo rediturus eſſet, quam illum in exſilio relinqui. O fortunatiorem Marcellum, eo tempore, quo exſilium ſuum Bruto approbavit, quam quo reipublicæ [21] conſulatum! Quantus vir ille fuit, qui effecit, ut aliquis exſul ſibi videretur, quod ab exſule recederet? qui in admirationem ſui abduxit hominem, etiam [22] Catoni ſuo mirandum? Idem Brutus ait, C. Cæſarem Mitylenas prætervectum, quia non ſuſtineret videre deformatum virum. Illi quidem reditum [23] impetravit Senatus, publicis precibus, tam ſolicitus ac mœſtus, ut omnes illo die Bruti habere animum viderentur, & non pro Marcello, ſed pro ſe deprecari, ne exſules eſſent, ſi ſine illo fuiſſent: ſed plus multo conſecutus eſt, quo die illum exſulem Brutus relinquere non potuit, Cæſar videre. Contigit enim illi teſtimonium utriuſque. Brutus ſine Marcello reverti ſe doluit: Cæſar erubuit. Num dubitas, quin ille tantus vir, ſic ad tolerandum æquo animo exſilium ſe ipſe adhortatus ſit? Quod patrià cares, non eſt miſerum. Ita te diſciplinis imbuiſti, ut ſcires omnem locum ſapienti viro patriam eſſe. Quid porro? hic qui te expulit, non ipſe per annos decem continuos patria caruit? propagandi ſine dubio imperii cauſſa: ſed nempe caruit. nunc ecce trahit illum ad ſe Africa reſurgentis belli minis plena, trahit Hiſpania, quæ fractas & afflictas partes refovet, trahit Ægyptus infida, totus denique orbis, qui ad occaſionem concuſſi imperii intentus eſt. Cui primum rei occurret? cui parti ſe opponet? Aget illum

21 *Conſulatum*] Quem geſſit cum Serv. Sulpicio, biennio ante civile bellum. *Lipſius.*

22 *Catoni ſuo*] Suo, vel quia gener ejus, Porciæ maritus; vel cognatus, ex Servilia Catonis ſorore genitus; denique amicus, & in iiſdem Sapientiæ caſtris. *Idem.*

23 *Impetravit Senatus*] Ciceronis oratio, qua gratias Cæſari egit, Senatus nomine, exſtat. Sed fruſtra impetravit: quia mox à quodam Magio, propriis cauſſis, an Cæſare ſubornante, interfectus eſt. Vide Servii epiſtolam inter Tullianas, lib. 4. *Idem.*

24 Quam-

illum per omnes terras victoria ſua. Illum ſuſpiciant & colant gentes: tu vive Bruto miratore contentus. Bene ergo exſilium tulit Marcellus: nec quicquam in animo ejus mutavit loci mutatio, [24] quamvis eam paupertas ſequeretur. in qua nihil mali eſſe, quiſquis modo nondum pervenit in inſaniam omnia ſubvertentis avaritiæ, atque luxuriæ, intelligit. Quantulum eſt enim, quod in tutelam homini neceſſarium ſit? & cui deeſſe hoc poteſt, ullam modo virtutem habenti? Quod ad me quidem pertinet, intelligo me non opes, ſed occupationes perdidiſſe. corporis exigua deſideria ſunt: frigus ſubmovere vult, alimentis famem ac ſitim extinguere: quicquid extra concupiſcitur, vitiis, non uſibus laboratur. Non eſt neceſſe omne perſcrutari profundum, nec ſtrage animalium ventrem onerare, nec conchylia [25] ultimi maris ex ignoto littore eruere. Dii iſtos deæque perdant, quorum luxuria tam invidioſi imperii fines tranſcendit. [26] Ultra Phaſim capi volunt, quod ambitioſam popinam inſtruat: nec piget à Parthis, à quibus nondum pœnas repetiimus, [27] aves petere. Undique convehunt omnia nota faſtidienti gulæ. Quod diſſolutus deliciis ſtomachus vix admittat, ab ultimo portatur Oceano. [28] Vomunt ut edant, edunt ut vomant: & epulas, quas toto orbe conquirunt, nec concoquere dignantur. Iſta ſi quis deſpicit, quid illi paupertas nocet? ſi quis concupiſcit, illi paupertas etiam prodeſt. Invitus enim ſanatur: & ſi remedia ne coactus quidem recipit, interim certe dum non poteſt, nolenti ſimilis eſt. C. Cæſar, quem mihi videtur rerum

natu-

24 *Quamvis eum*] Scribe, *eam*: id eſt, loci mutationem. *Lipſius.*

25 *Ultimi maris*] Britannici, unde oſtrea petebant, è fundo Rutupino. *Idem.*

26 *Ultra Phaſim*] Manilius:

-- in luxum jam ventri longius itur,
Quam modo militia. Numidarum paſcimur oris,
Phaſidos & damnis.

Panegyricus: *Dapes, quas poſitas extra Romanum Colchus imperium mittit.* Sunt aves, Phaſianæ dictæ. *Idem.*

27 *Aves petere*] Phalerides, è Seleucia Parthorum. Vide me ſuper hoc tali luxu lib. 4 de Magnit. Rom. c. 7. *Idem.*

28 *Vomunt ut edant*] Adi epiſt. 78. & 47. *Idem.*

29 *Cen-*

natura edidiſſe, ut oſtenderet quid ſumma vitia in ſumma fortuna poſſent, [29] centies ſeſtertio cœnavit uno die: & in hoc omnium adjutus ingenio, vix tamen invenit, [30] quomodo trium provinciarum tributum una cœna fieret. O miſerabiles, quorum palatum niſi ad pretioſos cibos non excitatur! pretioſos autem, non eximius ſapor aut aliqua faucium dulcedo, ſed raritas, & difficultas parandi facit. Alioquin ſi ad ſanam illis mentem placeat reverti, quid opus eſt tot artibus ventri ſervientibus? quid mercaturis? quid vaſtatione ſilvarum? quid profundi perſcrutatione? [31] paſſim jacent alimenta, quæ rerum natura omnibus locis depoſuit. ſed hæc velut cæci tranſeunt, & omnes regiones pervagantur, maria trajiciunt, & cum famem exiguo poſſint ſedare, magno irritant.

CAP. X. Libet dicere: Quid deducitis naves? quid manus & adverſus feras & adverſus homines armatis? quid tanto tumultu diſcurritis? quid opes opibus aggeritis? non vultis cogitare, quam parva vobis corpora ſint? Nonne furor & ultimus mentium error eſt, cum tam exiguum capias, cupere multum? Licet itaque augeatis cenſus, promoveatis fines: nunquam tamen corpora veſtra laxabitis. Cum bene ceſſerit negotiatio, multum militia retulerit, cum indagati undique cibi coïerint, non habebitis ubi iſtos apparatus veſtros collocetis. Quid tam multa conquiritis? Scilicet majores noſtri, [1] quorum virtus etiam nunc vitia noſtra

29 *Centies* HS] Sunt nobis CCL millia Philippicum: quod Cleopatra in una margareta abſumpſit. Sed hic de aliis cibis mentio: alioqui nec magno ingenio opus, exemplo illo jam noto. *Lipſius.*

30 *Quomodo provinciarum*] Libri ſcripti vocem addunt, *quomodo trium provinciarum.* Atqui tres provinciæ profecto, imo vel una è majoribus, largiter plus reddebant: ſi tamen de annuo, non menſtruo, vectigali ſentit. Commode igitur è ſcriptis legam: *quo mediocrium provinciarum.* Idem.

31 *Paſſim jacent*] Teles Pythagoricus: *At metuis ne tibi neceſſaria deſint. Nonne omnes viæ oleribus ſunt refertæ? pleni aqua fontes? nonne tibi tot lectos exhibeo, quanta eſt ipſa terra? & folia pro ſtragulis?* Idem.

CAP. X. 1 *Quorum virtus*] Id eſt, quorum virtute etiam nunc ſtamus: quia ita firma imperii fundamenta jecit, ut vitia noſtra concutiant, nondum evertant. *Idem.*

2 *Tecta*

noſtra ſuſtentat, infelices erant, qui ſibi manu ſua parabant cibum: quibus terra cubile erat: quorum [2] tecta nondum auro fulgebant: quorum templa nondum gemmis nitebant. Itaque tunc per fictiles deos religioſe jurabatur: qui illos [3] invocaverant, ad hoſtem morituri, [4] ne fallerent, redibant. Scilicet minus beate vivebat [5] dictator noſter, qui Samnitum legatos audit, cum [6] viliſſimum cibum in foco ipſe manu ſua verſaret, illa, qua jam ſæpe hoſtem percuſſerat, [7] laureamque in Capitolini Jovis gremio repoſuerat, quam [8] Apicius noſtra memoria vixit! qui in ea urbe, ex qua aliquando [9] philoſophi, velut corruptores juventutis, abire juſſi ſunt, ſcientiam popinæ profeſſus, diſciplina ſua ſæculum infecit: cujus exitum noſſe, operæ pretium eſt. Cum [10] ſeſtertium millies in culinam congeſſiſſet, cum tot [11] congiaria Principum, & ingens [12] Capitolii vectigal ſingulis

2 *Tecta nondum auro*] An in tegulis, an magis lacunaribus? Seneca epiſt. 96. *Auro tecta perfundimus.* Manilius:

—— triclinia templis
Concertant, tectique auro, jam veſcimur aurum.

Ubi forte verius, *veſcimur auro*: id eſt, in vaſis lancibuſque aureis. *Lipſius.*

3 *Invocaverant*] Ita veteres. vulgo, *per illos juraverant.* Conſonant iſta, nam & in juramento invocatio numinis erat. *Idem.*

4 *Ne fallerent redibant*] Reſpexit ad formulam qua utebantur veteres in jurejurando, *ſi ſciens fallo.* Cicero epiſt. 1. lib. 7. Fam. *Is cum jurare cœpiſſet, vox eum defecit in alio loco, Si ſciens fallo.* Vide plura exempla apud Briſſonium lib. 8. de form.

5 *Dictator noſter*] M. Curius: qui tamen Conſul modo fuit. Hunc eumdem *Fabricium* vocat de Provident. c. 3. præter alios, quibus conſtanter eſt *Curius.* Lipſius.

6 *Viliſſimum cibum*] Rapa, ut Plinius & alii. *Idem.*

7 *Laureamque*] Ut in triumpho ſolet, cum Imperator lauream quam manu tenebat, itemque detractam faſcibus lictorum, in Jovis ſinu ponebat, velut victoriæ auctoris. Pluſcula ego ſuper ritu, ad Taciti 2 Annalem. *Idem.*

8 *Apicius*] Tres fuiſſe gulones hoc nomine alibi docui: iſte celeberrimus ſub Auguſto vixit. de quo Plinius: *Nepotum omnium altiſſimus gurges.* Idem.

9 *Philoſophi*] Ipſum SC. vide in A. gellio, lib. 15. cap. 11. & Suetonii de claris Rhetoribus, initio. Factum hoc anno Urbis DXCII. Et, quod mireris, Athenis hoc aliquando decretum: ut in Laertii Theophraſto, initio leges. *Idem.*

10 HS. *millies*] Noſtro more & ſermone, *duos milliones & ſemis.* *Idem.*

11 *Congiaria Principum*] Quorum? nam Auguſtum & Tiberium vidit tantum: nec hunc puto, ut vir fuit, in tales nugas liberalem ſe geſſiſſe. Verius capi *Principes*, proceres & divites illos Senatores, ut alibi in noſtro. *Idem.*

12 *Capitolii vectigal*] Fateor Capitolium, & cetera templa, vectigalia annua habuiſſe, ad tutelam aut ornatum

gulis comeſſationibus exſorpſiſſet; ære alieno oppreſſus, rationes ſuas tunc primum coactus inſpexit. ſuperfuturum ſibi ſeſtertium centies computavit: & velut in ultima fame victurus, ſi in ſeſtertio centies vixiſſet, [13] veneno vitam finivit. Quanta luxuria erat, cui ſeſtertium centies egeſtas fuit? I nunc, & puta pecuniæ modum ad rem pertinere, [14] non animi.

Cap. XI. Seſtertium centies aliquis extimuit: & quod alii voto petunt, veneno fugit. Illi vero tam pravæ mentis homini ultima potio ſaluberrima fuit. Tunc venena edebat, bibebatque, cum immenſis epulis non delectaretur tantum, ſed gloriaretur, cum vitia ſua oſtentaret, cum civitatem in luxuriam ſuam converteret, cum juventutem ad imitationem ſui ſolicitaret, etiam ſine malis exemplis, per ſe docilem. Hæc accidunt divitias non ad rationem revocantibus, cujus certi ſunt fines: ſed ad vitioſam conſuetudinem, cujus immenſum & incomprehenſibile arbitrium eſt. Cupiditati nihil ſatis eſt: naturæ ſatis eſt etiam parum. Nullum ergo paupertas exſulis incommodum habet: nullum enim tam inops exſilium eſt, quod non alendo homini abunde fertile ſit. At veſtem, an domum deſideraturus eſt exſul? Si hæc quoque ad uſum tantum deſiderabit, neque tectum ei deerit, neque velamen. æque enim exiguo tegitur corpus, quam alitur. nihil homini natura, quod neceſſarium faciebat, fecit operoſum. Si deſiderat [1] ſaturatam multo conchylio purpuram, intextam auro, variiſque coloribus diſtin-

tum ſui: ſed eane data Apicio? abſit. Vel igitur ex comparatione capiendum, abſumpſiſſe quantum vel Capitolii vectigal eſſet: aut (quod mihi arridet) lectio è notis corrupta, ſcribendumque *Kalendarii*. Tum hoc dicat, hominem improbe vectigal ſuum annuum in unam cœnam impendiſſe. De Kalendario, ſæpe Seneca atque alii & nos alibi. *Lipſius.*

13 *Veneno vitam*] Dio Caſſius 57. *Apicius omnes homines luxu & gula ſtudio ſuperavit. & eum ſcire aliquando vellet, quid abſumpti, & quid reliqui haberet; audito centies* HS. (CCL millia Philipp.) *reſtare, indoluit, & ut fame moriturus, ſeſe interemit.* Idem.

14 *Non animi*] Imo hujus. & Auſonius alludit: *Ille opibus modus eſt, qui modus eſt animo.* Idem.

Cap. XI. 1 *Saturatam*] Dibapham, aut ſæpius tinctam. Vide Plinium 9. cap. 41. *Idem.*

2 *Ser-*

diſtinctam & artibus; non fortunæ iſte vitio, ſed ſuo pauper eſt. etiam ſi illi, quidquid amiſit, reſtitueris, nihil ages. plus enim reſtituto deerit ex eo quod cupit; quam exſuli ex eo quod habuit. Si deſiderat aureis fulgentem vaſis ſupellectilem, & antiquis nominibus artificum argentum nobile, æs paucorum inſania pretioſum, & [2] ſervorum turbam quæ quamvis magnam domum anguſtet, jumentorum corpora [3] differta & coacta pingueſcere, & [4] nationum omnium lapides: iſta congerantur licet, nunquam explebunt inexplebilem animum. non magis, quam ullus ſufficiet humor ad ſatiandum eum, cujus deſiderium non ex inopia, ſed [5] ex æſtu ardentium viſcerum oritur. non enim ſitis illa, ſed morbus eſt. Nec hoc in pecunia tantum, aut alimentis evenit: eadem natura eſt in omni deſiderio, quod non ex inopia, ſed ex vitio naſcitur. quicquid illi congeſſeris; non finis erit cupiditatis, ſed gradus. Qui continebit itaque ſe intra naturalem modum, paupertatem non ſentiet: qui naturalem modum excedet, eum in ſummis opibus quoque paupertas ſequetur. Neceſſariis rebus & exſilia ſufficiunt: ſupervacuis nec regna. Animus eſt qui divites facit. hic in exſilia ſequitur, & in ſolitudinibus aſperrimis, cum quantum ſatis eſt ſuſtinendo corpori, invenit, ipſe bonis ſuis abundat & fruitur. Pecunia nihil ad animum pertinet, non magis, quam ad deos immortales omnia iſta, quæ imperita ingenia, & nimis corporibus ſuis addicta, ſuſpiciunt. Lapides, aurum & argentum, & [6] magni lævatique menſarum orbes, terrena ſunt pondera: quæ non poteſt amare ſincerus animus, ac naturæ ſuæ memor, [7] levis ipſe,

2 *Servorum turbam*] Diſce ex adjunctis multos fuiſſe, & ex *Magnitudine* noſtra *Romana*, lib. 2. c. ult. *Lipſius.*

3 *Differta*] Notes hæc amaſſe ad vehicula; contra macra viluiſſe. Seneca epiſt. 87. *Mula ſagmata, unius omnes coloris.* Idem.

4 *Nationum lapides*] Non gemmas, ſed marmora. *Idem.*

5 *Ex æſtu*] Adi Quæſt. Nat. 4. cap. ult. *Idem.*

6 *Magni lævatique*] Ad citreas menſas pertinet: de quibus 7 de Benefic. cap. 9. & de Tranquillit. cap. 1 *Idem.*

7 *Levis ipſe, & quandoque emiſſus*] Sic Muretus reſecta voce, quam habent editiones priſcæ & Eraſmus & duo mss. Pall. *levis ipſe, expers, & quandoque.*

Mar-

ipſe, & exſertus, & quandoque emiſſus fuerit, ad ſumma emicaturus. interim, quantum per moras membrorum, & hanc circumfuſam gravem ſarcinam licet, celeri & volucri cogitatione divina perluſtrat. Ideoque nec exſulare unquam poteſt, liber, & diis cognatus, & omni mundo omnique ævo par. Nam cogitatio ejus circa omne cœlum, & in omne præteritum futurumque tempus immittitur. Corpuſculum hoc, cuſtodia & vinculum animi, huc atque illuc jactatur: in hoc ſupplicia, in hoc latrocinia, in hoc morbi exercentur. animus quidem ipſe ſacer & æternus eſt, & cui non poſſunt [8] injici manus.

Cap. XII. Nec me putes ad elevanda incommoda paupertatis, quam nemo gravem ſentit niſi qui putat, uti tantum præceptis ſapientum. Primum aſpice, quanto major pars ſit pauperum, quos nihilo notabis triſtiores ſolicitioreſque divitibus: imo neſcio an eo lætiores ſint, quo animus eorum in pauciora diſtringitur. Tranſeamus à pauperibus: veniamus ad locupletes. quam multa ſunt tempora, quibus pauperibus ſimiles ſunt? Circumciſæ ſunt peregrinantium ſarcinæ: & quotieſcunque feſtinationem neceſſitas itineris exigit, comitum turba dimittitur. Militantes quotam partem rerum ſuarum ſecum habent? cum omnem apparatum caſtrenſis diſciplina ſubmoveat. Nec tantum conditio illos temporum, aut locorum inopia, pauperibus exæquat: ſumunt [1] quoſdam dies, cum jam illos divitiarum tædium cepit, quibus humi

Margo quarundam edd. auctior. *expers cura.* At Pal. tertius & Col. *levis ipſe & expers.* Scribe: *levis ipſe & exſertus, & quandoque.* Ab habitu corporis vox tracta ſignificat promptum & paratum. Lucanus lib. 2. *exſertique manus veſana Cethegi.* Latinus Pacatus: *tanto cæteris ſatellitibus audentior, quanto exſertiorem operam navabat tyranno frater tyranni.* Claudianus in ſexto Honorii Conſulatu: *magis exſertum raperem felicius agmen.* Gronovius.

8 *Injici manus*] Id eſt, qui expers ſervitutis, liber & ſuus eſt. Nam in aſſertione & vindicando, injectio manus erat. *Lipſius.*

Cap. XII. 1 *Quoſdam dies*] Horatius:

Plerumque grata divitibus vices,
Mundaque parvo ſub lare pauperum
Cœna, ſine aulæis & oſtro,
Sollicitam explicuere frontem.

Vide ſuper hoc more Senecam ep. 18. *Idem.*

2 *Prin-*

mi cœnent, & remoto auro, argentoque, fictilibus utantur. Dementes! hoc quod aliquando concupiſcunt, ſemper timent. O quanta illos caligo mentium, quanta ignorantia veritatis exercet, qui fugiunt quod voluptatis cauſa imitantur! Me quidem, quoties antiqua exempla reſpexi, paupertatis uti ſolatiis pudet. quoniam quidem eo temporum luxuria prolapſa eſt, ut majus viaticum exſulum ſit, quam olim patrimonium [2] principum fuit. [3] Unum fuiſſe Homero ſervum, [4] tres Platoni, [5] nullum Zenoni, à quo cœpit Stoicorum rigida ac virilis ſapientia, ſatis conſtat. num ergo quiſquam eos miſeros vixiſſe dicet, ut non ipſe miſerrimus ob hoc omnibus videatur? Menenius Agrippa, qui inter patres ac plebem publicæ gratiæ [6] ſequeſter fuit, [7] ære collato funeratus eſt. Attilius Regulus, cum Pœnos in Africa funderet, ad Senatum ſcripſit, mercenarium ſuum [8] diſceſſiſſe, & ab eo deſertum eſſe rus: quod Senatui publice curari, dum abeſſet Regulus, placuit. Fuit næ tanti, ſervum non habere, ut colonus ejus populus Rom. eſſet. [9] Scipionis filiæ ex ærario dotem acceperunt: quia nihil illis

2 *Principum fuit*] Procerum & Senatorum, ut ante notabam. *Lipſius.*

3 *Unum Homero*] Quidni, ductorem cæco? ut fama quidem tenuit. Ceterum diviniſſimum virum etiam fame periiſſe (tanta inopia fuit) Sotades apud Stobæum ſcripſit, Ser. 96. etſi alii aliter. *Idem.*

4 *Tres Platoni*] Imo quatuor, & famulam unam, ex ipſo Platonis (in Laërtio) teſtamento: *Dianam dimitto liberam, ſervos relinquo Tychonem, Bictam, Apolloniadem, & Dionyſium.* Idem.

5 *Nullum Zenoni*] Qui Perſæum quidem habuit, à rege Antigono adtributum miſſumque; ut à manu eſſet. Itaque diſcipulus magis, quam ſervus, & nobilis poſtea philoſophus fuit. *Idem.*

6 *Sequeſter*] Duo ſignificat, ex Servio: *Sequeſter eſt, aut medius inter duos altercantes, aut apud quem aliquid ad tempus deponitur.* Hîc prius illud, ſicut & Gloſſis: *Sequeſter, μεσίτης, mediator arbitrator.* Idem.

7 *Ære collato*] In capita ſextantibus. Livius 2. Dionyſius 8. Valerius 4. *Idem.*

8 *Diſceſſiſſe*] Male, qui edunt *deceſſiſſe*: ut & Muretus. Valerius rem narrat lib. 4. cap. 4. *Villicum in agello, quem ſeptem jugerum in Pupinia habebat, mortuum eſſe, occaſionemque nactum mercenarium, amoto inde ruſtico inſtrumento, diſceſſiſſe: ideoque petere, ut ſibi ſucceſſor mitteretur, ne deſerto agro, non eſſet unde uxor & ſui alerentur.* Adde Livii Epitomam 18. *Idem.*

9 *Scipionis filiæ*] Africani quidem, ut ipſe in ſequentibus palam dicit: at vereor, ut incurioſe & falſo dicat. Nam habuit ille quidem duas filias, ſed quas pater ipſe, non Senatus, elocavit; alteram

illis reliquerat pater. Æquum mehercules erat populum Rom. tributum Scipioni ſemel conferre, cum à Carthagine ſemper exigeret. O felices viros puellarum, quibus populus Rom. loco ſoceri fuit! Beatioreſne iſtos putas, [10] quorum pantomimæ [11] decies ſeſtertio nubunt, quam Scipionem, cujus liberi à ſenatu tutore ſuo, in dotem [12] æs grave acceperunt? Dedignatur aliquis paupertatem, cujus tam claræ imagines ſunt? indignatur exſul aliquid ſibi deeſſe, cum defuerit Scipioni dos, Regulo mercenarius, Menenio funus? cum omnibus illis, id quod deerat, ideo honeſtius ſuppletum ſit, quia defuerat? His ergo advocatis non tantum tuta eſt, ſed etiam gratioſa paupertas.

Cap. XIII. Reſponderi poteſt: Quid artificioſe iſta diducis, quæ ſingula ſuſtineri poſſunt, collata non poſſunt? Commutatio loci tolerabilis eſt, ſi tantum locum mutes: paupertas tolerabilis eſt, ſi ignominia abſit, quæ vel ſola opprimere animos ſolet. Adverſus hunc, quiſquis me malorum turba terrebit, his verbis utendum erit. Si contra

unam-

teram P. Scipioni Naſicæ, alteram T. Sempronio Graccho. Varii tradunt, & Livius diffuſe, lib. 38. etſi quidam de una aliter, & patre mortuo nupſiſſe. Sed nemo tamen hoc, quod hic Seneca: nec de eximia paupertate ejus viri eſt lectum. Quid ergo? in nomine error, & Cn. Scipionis eſt, patrui Africani, quod huic ivit adſcriptum. Valerius lib. 4. *Cum ſecundo bello Punico Cn. Scipio ex Hiſpania Senatui ſcripſiſſet, ut ſibi ſucceſſor mitteretur, quia filiam virginem adultæ jam ætatis haberet, neque ei ſine ſe dos expediri poſſet: Senatus patris partes ſibi deſumſit, ac puellam nuptui dedit.* Hoc ipſum, de eodem iſto, Joannes Zonaras: ut duplex error Senecæ videatur, & in homine, & in numero, qui ex una duas fecit. *Lipſius.*

10 *Quorum pantomimæ*] Quas domi divites habebant, ſervas aut libertas. Plinii epiſtolæ quædam lib. 7. & inſcriptiones priſcæ. *Idem.*

11 *Decies ſeſtertio nubunt*] Nempe antiquo ritu *decies centena* doti dare conſueverant, id eſt, ut vetus Horatii Commentator in Satyr. 3. lib. 1. explicat, *decies centum millia ſeſtertium*, qua de re vide Budæum lib. de aſſe, Briſſonium lib. 6. de Formulis, Hotomann. Diſput. de Aureo Juſtinianeo, & Lipſium in fin. Comment. ad lib. 2. Taciti.

12 *Æs grave*] Summam non exprimit, non item Quæſt. Natur. 1. cap. ult. *An tu exiſtimas Scipionis filias ex auro nitidum ſpeculum habuiſſe, cum illis dos fuiſſet æs grave?* Valerius fecit: *& dotis modus*, inquit, *quadraginta millia æris fuit.* Ubi miror eſſe, qui de re Nummaria ſcribens voluerit, *quadringenta* legi. Errat. & Valerius ipſe caſtiget: *Veterum ita arcta fuere patrimonia, ut Megullia, quia cum quinquaginta millibus æris mariti domum intraverat, Dotata cognomen invenerit.* Ii ſunt nobis Philippæi circiter quingenti. *Idem.*

Cap.

unamquamlibet partem fortunæ ſatis tibi roboris eſt, idem adverſus omnes erit. [1] cum ſemel animum virtus induravit, undique invulnerabilem præſtat. Si avaritia dimiſit, vehementiſſima generis humani peſtis; moram tibi ambitio non faciet. Si ultimum diem [2] non quaſi pœnam, ſed quaſi naturæ legem adſpicis; ex quo pectore mortis metum ejeceris, in id nullius rei timor audebit intrare. Si cogitas, libidinem non voluptatis cauſſa homini datam, ſed [3] propagandi generis; quem non violaverit hoc ſecretum & infixum viſceribus ipſis exitium, omnis alia cupiditas intactum præteribit. Non ſingula vitia ratio, ſed pariter omnia proſternit: in univerſum [4] ſemel vincitur. Ignominia tu putas quemquam ſapientem moveri poſſe, qui omnia in ſe repoſuit, qui ab opinionibus vulgi ſeceſſit? Plus etiam quam ignominia, eſt mors ignominioſa. Socrates tamen eodem illo vultu, quo aliquando ſolus [5] triginta tyrannos [6] in ordinem redegerat, carcerem intravit, ignominiam[7] ipſi loco detracturus. neque enim poterat carcer videri, in quo Socrates erat. Quis uſque eo ad conſpiciendam veritatem excæcatus eſt, ut ignominiam putet M. Catonis

CAP. XIII. 1 *Cum ſemel*] Stoïcum Paradoxum, Virtutes & Vitia ſe conſequi; quique unam unumve habeat, omnia habere. Vide me Manuduct. 3. Diſſert 4. itemque 20. *Lipſius.*

2 *Non quaſi pœnam*] Ipſe in Epigrammate:

-- Lex eſt, non pœna, perire. Idem.

3 *Propagandi generis*] Verum dogma: & in Stoico Catone Lucanus agnoſcit:

-- Venerisque huic maximus uſus,
Progenies: urbi Pater eſt, urbique maritus. Idem.

4 *Semel vincit*] Mirum, quid ita ſcripti, *vincitur?* at meus voce addita, *niſi ſemel vincitur.* Edueo lectionem & ſenſum: *niſi ſemel vincit, vincitur.* Idem.

5 *Triginta tyrannos*] Sic Athenæ iterum liberæ appellarunt *triginta rectores, quos urbi Lyſander rectores dederat, decem autem Pyreo.* Plutarchus in Lyſandro, aliique.

6 *In ordinem redegerat*] Quando, aut quo modo? Ipſe Socrates apud Platonem (in Apologia) docet: cum gloriatur, *ſe à triginta tyrannis miſſum, cum quatuòr aliis, ut Leontem Salaminium, divitem quendam, Athenas duceret, nempe interficiendum. atque illos quidem paruiſſe, ſeſe autem de via domum recta iviſſe, NIHILI iniquum illud IMPERIUM FACIENTEM. Quare*, inquit, *mihi fortaſſe exitio fuiſſet, niſi tyrannis illa paullo poſt concidiſſet.* Hoc igitur eſt, *in ordinem redigere*, imperata ſpernere, & pro magiſtratu, qui ſupra vulgus & extra ordinem eſt, non habere. Ipſum hoc factum in Laërtii Socrate tangitur, ſed ab interprete Latino confuſum, aut perverſum. *Idem.*

 7 *Præ-*

tonis fuiſſe, duplicem in petitione [7] præturæ & [8] conſulatus repulſam? ignominia illa præturæ & conſulatus fuit, quibus ex Catone honor habebatur. Nemo ab alio contemnitur, niſi à ſe ante contemptus eſt. Humilis & projectus animus fit iſti contumeliæ opportunus: qui vero adverſus ſæviſſimos caſus ſe extollit, & ea mala quibus alii opprimuntur, evertit, ipſas miſerias [9] inſularum loco habet: quando ita affecti ſumus, ut nihil æque magnam apud nos admirationem occupet, quam homo fortiter miſer. Ducebatur Athenis [10] ad ſupplicium Ariſtides: cui quiſquis occurrerat, dejiciebat oculos, & ingemiſcebat, non tanquam in hominem juſtum, ſed tanquam in ipſam juſtitiam animadverteretur. Inventus eſt tamen, qui in faciem ejus inſpueret. poterat ob hoc [11] moleſte ferre, quod ſciebat neminem id auſurum puri oris. At ille abſterſit faciem, & ſubridens ait comitanti ſe magiſtratui: Admone iſtum, ne poſtea [12] tam improbe oſcitet. Hoc fuit contumeliæ ipſi

con-

7 *Prætura*] Cum Vatinius ei prælatus, faciente Cæſare. *Lipſius.*

8 *Conſulatus*] Quem biennio ante civile bellum petiit, reipublicæ cauſſa. Excidit, homo non factus ad ambiendum. *Idem.*

9 *Inſularum loco*] Inſulæ proprie ſacerdotibus, victimis, & rebus ſacris. Hi tales, & hæc talia, ſacroſancta cenſentur, & venerationem habent. Seneca iterum hoc ſenſu, epiſt. 14. *Hæ littera & apud mediocriter malos inſularum loco ſunt.* Pro ipſa etiam dignitate quavis, medii ævi ſcriptores dicunt: ut, *Præfectura inſulis ornari*: *Tanta Majeſtatis (imperii) inſulis dignum*, Spartianus, Pollio, atque alii. *Idem.*

10 *Ad ſupplicium Ariſtides*] Iſtum Athenis ad ſupplicium ductum, nemo ſcripſit, quod ſciam: & inter varias ſuper morte ejus ſententias, hanc non dixit Plutarchus: quem vide. Ipſum hoc factum aut dictum quis Ariſtidi inſcribit? ego non repperi: & da veniam Seneca, credo inter præpropera tua, & parum excocta eſſe. *Phocioni* adſcribendum erat, de quo idem Plutarchus: *Cum ad carcerem, venenum potaturus duceretur, inimici præcurrerunt, è quibus unus in frontem ejus inſpuit. Ipſe converſus ad magiſtratus,* Οὐ παύσει τις, εἶπε, τοῦτον ἀσχημονοῦντα; *Non coercebit, inquit, aliquis iſtum improbe ſe gerentem?* Hæc res & ipſa verba ſunt: quæ noſter etiam, per argutiolam, invertit. *Idem.*

11 *Moleſte ferre*] Alii cum negatione edunt, *non moleſte.* Sed acutior ſenſus in iſto. quaſi dicat, Ideo poterat ægre ferre, quia non contemni ſe ſolum, ſed fœdari ſentiebat: nempe ab homine opico & obſcœni oris: cujus ſaliva etiam impura. *Idem.*

12 *Tam improbe oſcitet*] Invertit, pro ſuo ſenſu & inventiuncula, niſi fallor, Seneca: quod & alias obſerves. Certe ut ſupra poſui, idem Plutarchus in Apophthegmatis iteravit. Niſi quis de Ariſtide aliud cenſet, & alicunde eruit: quod diffido. *Idem.*

CAT.

contumeliam facere. Scio quoſdam dicere, contemptu nihil eſſe gravius, mortem ipſis potiorem videri. His ego reſpondebo, & exſilium ſæpe contemptione omni carere. Si magnus vir cecidit, magnus jacuit. non magis illum contemni, quam cum ædium ſacrarum ruinæ calcantur, quas religioſi æque ac ſtantes adorant.

CAP. XIV. Quoniam meo nomine nihil habes, mater cariſſima, quod te in infinitas lacrimas agat, ſequitur ut cauſſæ tuæ te ſtimulent. Sunt autem duæ. nam aut illud te movet, quod præſidium aliquod videris amiſiſſe: aut, quod deſiderium ipſum per ſe pati non potes. Prior pars mihi leviter perſtringenda eſt. novi enim animum tuum, nihil in ſuis præter ipſos amantem. Viderint illæ matres, quæ [1] potentiam liberorum muliebri impotentia exercent; quæ, quia feminis honores non licet gerere, per illos ambitioſæ ſunt; quæ [2] patrimonia filiorum & exhauriunt, [3] & captant; quæ eloquentiam commodando aliis fatigant. Tu liberorum tuorum bonis plurimum gaviſa es, minimum uſa: tu [4] liberalitati noſtræ ſemper impoſuiſti modum, cum tuæ non imponeres: [5] tu filiafamilias, [6] locupletibus filiis ultro contuliſti, tu patrimonia noſtra ſic adminiſtraſti, ut tanquam in tuis laborares, tanquam alienis abſtineres: tu gratiæ noſtræ, tanquam alienis rebus utereris, pepercisti, & ex honoribus noſtris nihil ad te niſi

CAP. XIV. 1 *Potentiam liberorum*] Senſus. quæ fatigant potentiam liberorum, ſua impotentia: id eſt, in illis potentibus, oſtendunt ſe aliquid poſſe. Adſidue interpellant, ut huic adſint, illi obſint: & per illos quodammodo imperia & magiſtratus gerunt. *Lipſius*.

2 *Patrimonia exhauriunt*] Sibi aut aliis petendo. *Idem*.

3 *Et captant*] Cum jam ſcilicet emancipati ſunt, ſui peculii & juris. Plinius facete, de Regulo, lib. 4. epiſt. 2. *Filium amiſit, hunc emancipavit, ut heres matris exiſteret: emancipatum (ita vulgo ex moribus hominum loquebantur) fœda & inſolita parentibus indulgentia ſimulatione captabat. Incredibile eſt, ſed Regulum noſti*. Si hæc viri, quid feminæ? *Idem*.

4 *Liberalitati noſtra*] Opponit illis, quæ exhauriebant. *Idem*.

5 *Tu filiafamilias*] Nam vivo adhuc patre, cap. ſequenti. *Idem*.

6 *Locupletibus*] Nota jam tunc divites fuiſſe: neque Aula omnia noſtro dedit. *Idem*.

niſi voluptas [7] & impenſa pertinuit. [8] nunquam indu
tia ad utilitatem reſpexit. Non potes itaque erepto
deſiderare, quæ incolumi nunquam ad te pertiner
xiſti.

Cap. XV. Illo omnis conſolatio mihi vertend
unde vera vis materni doloris oritur. Ego complex
cariſſimi careo, non conſpectu ejus, non ſermone
ubi eſt ille, quo viſo triſtem vultum relaxavi, in q
mnes ſolicitudines meas depoſui? ubi colloquia, qu
inexplebilis eram? [1] ubi ſtudia, quibus libentius [2]
femina, familiarius [3] quam mater, intereram? ubi il
curſus? ubi matre viſa ſemper [4] puerilis hilaritas? A
iſtis loca ipſa gratulationum & convictuum, &, ut n
eſt, efficaciſſimas ad vexandos animos recentis con
tionis notas. Nam hoc quoque adverſus te crudelite
tuna molita eſt, quod te [5] ante tertium demum
quam percuſſus ſum, ſecuram, nec quicquam tal
tuentem, [6] regredi voluit. bene nos [7] longinquitas

7 *Et impenſa*] Ad ſumptus magiſtratuum, ad ludos, epulas, & talia: ad quæ conferre propinqui & amici ſolent. *Lipſius.*

8 *Numquam indulgentia*] Opponit iis, quæ captabant. *Idem.*

Cap. XV. 1 *Ubi ſtudia*] Quæ noſter cum laude & fama tractabat, eloquentiæ ac ſapientiæ. *Idem.*

2 *Quam femina*] Qui ſexus raro talium artium. *Idem.*

3 *Quam mater*] Quia ſpreta gravitate, inter audientes, faventes, diſcentes eram. *Idem.*

4 *Puerilis hilaritas*] Non quod puer (vir jam, & maritus, & pater erat): ſed quod vultu hilaro & blando, in puerum quaſi redibat. *Idem.*

5 *Ante tertium*] Alii, *tertium decimum diem.* Sed verius de *tertio die*: ex eo quod ſequitur, *fructum bidui diutius videndi filium tuliſſes.* Igitur res ita fuit. rediit Romam ex Hiſpania, interfuit morti & funeri nepotuli ſui (e
jam prodendis): iterumque a
in via de fato filii & exſilio au
via, inquam, cum biduum ja
ſet. De regreſſu ejus, & quo
los dies Romæ; evincunt h
cap. 2. ſupra: *Intra vigeſimu
quam filium meum in ma
& oſculu tuu mortuum funera
ptum me audiſti.* Ergo duo m
tot illos dies: nepotis coram
filii abſente. nam ait: *audiſ
igitur*, abiitque, ut dixit: it
rediit, hoc caſu excita, & è
cta. *Idem.*

6 *Aggredi voluit*] Omnin
dum, *regredi.* Idem.

7 *Longinquitas*] Non ergo
aut rure aliquo ſuburbano, ſ
procul Hiſpania. Videtur au
tuo Romæ marito, relictis ibi
ribus liberis, rediſſe in patri
pater, amici, opes. *Idem.*

rum diviſerat: bene [8] aliquot annorum abſentia huic te malo præparaverat: rediſti, non ut voluptatem ex filio perciperes, ſed ne conſuetudinem deſiderii perderes. Si multo ante abſuiſſes, fortius tuliſſes, ipſo intervallo deſiderium molliente: ſi [9] non receſſiſſes, ultimum certe fructum biduo diutius videndi filium tuliſſes. Nunc crudele fatum ita compoſuit, ut nec fortunæ meæ intereſſes, nec abſentiæ aſſueſceres. Sed quanto iſta duriora ſunt, tanto major tibi virtus advocanda eſt, & velut cum hoſte noto, ac ſæpe jam victo, acrius eſt congrediendum. Non [10] ex intacto corpore tuo ſanguis hic fluxit: per ipſas cicatrices percuſſa es.

CAP. XVI. Non eſt quod utaris excuſatione nominis muliebris, cui pæne conceſſum eſt immoderatum in lacrimas jus, non immenſum tamen: & ideo majores [1] decem menſium ſpatium lugentibus viros dederunt, ut cum pertinacia muliebris mœroris publica conſtitutione [2] deciderent. non prohibuerunt luctus, ſed finierunt. Nam & infinito dolore, cum aliquem ex cariſſimis amiſeris, affici, ſtulta indulgentia eſt: & nullo, [3] inhumana duritia. Optimum inter pietatem & rationem temperamentum eſt, & ſentire

8 *Aliquot annorum*] Nota. abſentia igitur & migratio, non peregrinatio fuit. *Lipſius.*

9 *Non receſſiſſes*] In Hiſpaniam, ignara inſtantis mali. Tamen rediit: & Romæ fuiſſe, dum filius exſulat, & hæc ſcribit, colligas è cap. ſequenti, ubi manifeſto fratribus & nepotibus eam jungit, & à patie abjungit. *Idem.*

10 *Ex intacto*] Vide quæ ſupra, de continuis hujus fœminæ luctibus, cap. 2. *Idem.*

CAP. XVI. 1 *Decem menſium*] Ovidius idem in Faſtis. Atqui de anno luctus etiam legas, in Seneca noſtro epiſt. 63. *Annum feminn ad lugendum conſtituere majores.* Et Dionyſius ſemel iterumque, *feminas annum luxiſſe*, in Poplicolæ morte, atque alibi, adfirmat. Quid eſt? utrumque fortaſſe verum: in funere mariti, non niſi decem menſes luxiſſe; in parentum aut agnatorum aliter, & annum totum. Niſi quis in talibus locis annum Romuli accipiat, quod vix puto. Quare autem in viri funere *decem menſes* finiti? quia id tempus legitimæ partionis: & ne proles incerta eſſet, aut ſanguis confuſus. *Idem.*

2 *Deciderent*] Quaſi pacto & lege tranſigerent. *Idem.*

3 *Inhumana duritia*] Ita ad Marciam, cap. 4. *Nec te inhumano ferre humana jubeam modo.* Facit Antonini Pii vox: *Permittite illi ut homo ſit. neque enim vel Philoſophia, vel Imperium, tollit affectus.* Idem.

ſentire deſiderium, & opprimere. Non eſt quod ad quaſdam feminas reſpicias; quarum triſtitiam ſemel ſumptam mors finivit. noſti quaſdam, quæ amiſſis filiis, impoſita [4] lugubria nunquam exuerunt. à te plus exigit vita ab initio fortior. non poteſt muliebris excuſatio contingere ei, à qua omnia vitia muliebria abſuerunt. Non te maximum ſæculi malum, impudicitia, in numerum plurium adduxit. non gemmæ te, non margaritæ flexerunt: non tibi divitiæ, velut maximum generis humani bonum, refulſerunt: non te bene [5] in antiqua & ſevera inſtitutam domo, periculoſa etiam probis pejorum detorſit imitatio. Nunquam te fœcunditatis tuæ, quaſi exprobraret ætatem, puduit: nunquam more aliarum, quibus omnis commendatio ex forma petitur, tumeſcentem uterum abſcondiſti, quaſi indecens onus; nec intra viſcera tua conceptas ſpes liberorum eliſiſti. Non faciem lenociniis ac coloribus polluiſti. nunquam tibi placuit [6] veſtis, quæ nihil amplius nudaret, cum poneretur: unicum tibi ornamentum, [7] pulcher-

4 *Lugubria*] Veſtes & inſignia luctus. Propertius:

Et bene habet, numquam mater lugubria ſumpſi Lipſius.

5 *In antiqua*] Motis antiqui & ſeveri, ut in coloniis aut municipiis. *Idem.*

6 *Veſtis, quæ nihil amplius quam nudam componeret*] Valde libri variant. Quidam, *veſtis qua amplius nudaret, quam componeret.* Alii: *veſtis quæ ad nihil aliud, quam ut nudaret, componetur.* Meus ille: *qua nihil amplius nudaret, quam componeretur.* Puto fuiſſe, *nihil amplius nudaret, cum poneretur.* Argute, ut ſolet: Veſtis, inquit, quæ nec poſita magis nudaret, quam ſumpta. Indicat tenues illas & pellucidas, quas hoc ipſo ſenſu deſcribit, de Benefic. 7. c. 9. *Video Sericas veſtes, ſi veſtes vocandæ ſunt, in quibus nihil eſt quo defendi aut corpus, aut denique pudor poſſit. quibus ſumptis parum liquido mulier nudam ſe non eſſe jurabit.* Horatius:

Altera nil obſtat Cois tibi, pæne videre eſt Ut nudam.

Adde Epiſt. 90. *Idem.* Rem eandem ſuggillat noſter lib. 7. cap. 9. de Benef. item B. Hieronymus ad Lætam de Inſtitut. filiæ: *Spernat bombycum telas, Serum vellera & aurum in fila lenteſcens. talia veſtimenta paret, quibus pellatur frigus, non quibus veſtita corpora nudentur.* In Marcellæ Epitaphio ad Principiam: *Noſtra vidua talibus uſa eſt veſtibus, quibus arceret frigus, non membra nudaret.* & lib. adverſus Helvidiam: *Ingrediuntur expolita libidinum victima, & tenuitate veſtium nuda impudicis oculis ingeruntur* addatur his Clemens Alexand. lib. 2. cap. 10 Pædagog. Plin. lib. 11. cap. 12. Horat. lib. 1. Sat. 2.

7 *Pulcherrima & nulli obnoxia ætati forma*] Quid? ut ætas non libet vigorem, aut atterat? amant hoc dici feminæ: ſed vix opinor Senecam matri ſic blanditum. Magis legerim, *arti.* quod opponit *lenociniis aut coloribus* alia-

cherrima & nulli obnoxia ætati forma, maximum decus, viſa eſt pudicitia. Non potes itaque, ad obtinendum dolorem, muliebre nomen prætendere, [8] ex quo te virtutes tuæ ſeduxerunt. tantum debes à feminarum lacrimis abeſſe, quantum à vitiis. Ne feminæ quidem te ſinent intabeſcere vulneri tuo, ſed leviori neceſſario mœrore cito defunctam, jubebunt exſurgere: ſi modo illas intueri voles feminas, quas conſpecta virtus inter magnos viros poſuit. Corneliam ex duodecim liberis [9] ad duos fortuna redegerat. Si numerare funera Corneliæ velles, amiſerat decem: ſi æſtimare, amiſerat Gracchos. Flentibus tamen circa ſe, & fatum ejus exſecrantibus interdixit, Ne fortunam accuſarent,

aliarum. In Colonienſi eſt. *pulcherrima tu, & nulli*: ex quo amplius velim, *pulcherrimum, tua & nulli obnoxia arti*. Tuam & nativam formam poſſides tantum, arti nihil debes. *Lipſius.* Miratur Lipſius, ab ætate non libari vel atteri formam. Col. *pulcherrima tu, & nulli.* Facit inde, *tua & nulli obnoxia arti.* Nihil eſt mutandum, explicandumque ex illo Propertii lib. 1. eleg. 2. *Illis ampla ſatis forma pudicitia*: quod me monuit nobiliſſimus & reconditarum literarum Raboldus Hermannus Schelius. Vult enim omnia per appoſitionem de pudicitia eſſe dicta, hoc modo: pudicitia tibi viſa eſt unicum ornamentum, pudicitia tibi viſa eſt pulcherrima & nulli obnoxia ætati forma, pudicitia tibi viſa eſt maximum decus. *Gronovius.*

8 *Ex quo te virtutes tuæ ſeduxerunt*] An magis, *eduxerunt*? Lipſius. Non putem. Eſt enim illud, ſecreverunt & exemerunt quaſi vulgo; verbum Lucio deamatum. Hac conſolatione cap. 17. *ſeductum vitæ genus.* Ad Marciam c. 2. *à ſolennibus officiis ſeducta.* Lib. 1. de clement. 4. *Olim ita ſe induit reipublicæ Cæſar, ut ſeduci alterum non poſſit ſine utriuſque pernicie.* Sic ibi quoque teſtituimus ex mss. cum haberetur vulgo ex Pinciani conjectura *diduci.* De Benefic. 4, 18. *Itaque qui par eſſe nulli poſſet, ſi ſeduceretur, rerum potitur.* Ubi vulgo item, *diduceretur*: & quamvis monuerit Gruterus illud eſſe ſcriptorum codicum, adhuc tamen audiri non potuit. Lib. 4, 13. *quia nihil haberes, quod cuiquam imputares a tua utilitate ſeductum.* Ovidius lib. 4. Faſtorum: *Plura locuturi ſubito ſeducimur imbre.* Sic mss. non *ſubducimur.* Statius Hercule Surrentino in ſimili caſu tempeſtatis, *Diffugimus.* Lucanus lib. 2. *jam pridem Cæſaris armis Parthorum ſeducta metu.* Et ſic mss potius quam *ſubducta.* Auctor de Ætna: *neque extremas jus eſt dimittere in artes Sidera. ſeducto regnant ſublimia cælo Illa.* Sic rectius Aldina. Intellige remoto à noſtris rebus lociſque. Ovidius 4 Metam. *ex alto ſeductas æquore longe Deſpectat terras.* Livius lib. 2. *conſilia inde non publica, ſed in privato, ſeductaque à plurium conſcientia habuere.* Gronovius.

9 *Ad duos fortuna*] Narratiuncula haud ſatis fida vel apta. Nam dictum mox matris ad Tib. & Caium jam amiſſos reſpicit: atquin ii duo, & ſoror etiam una, è duodecim ſuperfuerant. Et quomodo ergo nunc quoque ad duos redacta? Examina, & Plutarchum in Gracchis adi. *Lipſius.*

rent, quæ ſibi filios Gracchos dediſſet. Ex hac femina debuit naſci, qui diceret in concione: Tu matri meæ maledicas, [10] quæ me peperit? Multo mihi videtur animoſior vox matris. Filius magno æſtimabat Gracchorum natales: mater & funera. Rutilia [11] Cottam filium ſecuta eſt in exſilium, & uſque eo fuit indulgentia conſtricta, ut mallet exſilium pati, quam deſiderium: nec ante in patriam, quam cum filio rediit. Eumdem jam [12] reducem, & in Rep. florentem tam fortiter amiſit, quam ſecuta eſt: nec quiſquam lacrimas ejus poſt elatum filium notavit. In expulſo virtutem oſtendit, in amiſſo prudentiam. nam & nihil illam à pietate deterruit, & nihil in triſtitia ſupervacua ſtultaque detinuit. Cum his te numerari feminis volo, quarum vitam ſemper imitata es: earum in coërcenda comprimendaque ægritudine optime ſequeris exemplum. Scio rem non eſſe in noſtra poteſtate, nec ullum affectum ſervire: minime vero eum, qui ex dolore naſcitur. Ferox enim, & adverſus omne remedium contumax eſt. volumus eum interim obruere, & devorare gemitus: per ipſum tamen compoſitum fictumque vultum lacrimæ profunduntur. Ludis interim aut gladiatoribus animum occupamus: at illum inter ipſa, quibus avocatur, ſpectacula, levis aliqua deſiderii [13] nota ſubruit. Ideo melius eſt, illum [14] vincere, quam fallere. Nam qui aut deluſus voluptatibus,

10 *Quæ me peperit*] C. Gracchi vox fuit. ſed Plutarcho aliter paullo elata: Σὺ Κορνηλίαν λοιδορεῖς, τὴν Τιβέριον τεκοῦσαν; *Tu Corneliæ maledicis, quæ Tiberium peperit?* Et verius, opinor, certe modeſtius, in fraternam, non ſuam laudem. *Lipſius.*

11 *Cottam filium*] Eſt C. Aurelius Cotta, de quo Cicero 3 de Oratore: *C. Cotta, quem ille* (Craſſus) *florentem reliquerat, paucis diebus poſt mortem Craſſi depulſus per invidiam Tribunatu, non multis ab eo tempore menſibus ejectus è civitate eſt.* Adde eundem Ciceronem, in Bruto. Marianis temporibus hæc evenerunt. *Idem.*

12 *Reducem, & florentem*] Reſtituit lege lata Sulla victor, cum aliis. Ipſe Cotta, in Fragmentis Salluſtianis: *Vos Quirites rurſus mihi patriam, Deos penates, cum ingenti dignitate dediſtis.* Dignitate, nam & Conſul fuit anno Urbis DCLXXVI. triumphalis etiam futurus, niſi mors intercepiſſet, Ciceroni ſcriptum in Piſonem. *Idem.*

13 *Nota ſubruit*] Alii libri, *ſubruit.* ſtantem evertit. *Idem.*

14 *Vincere, quam*] Supra, cap. 3. *Conſtitui vincere dolorem tuum, non circumſcribere.* Idem.

15 *Li-*

bus, aut occupationibus abductus eſt, reſurgit, & ipſa quiete impetum ad ſæviendum colligit: at quiſquis rationi ceſſit, in perpetuum componitur. Non ſum itaque tibi monſtraturus illa, quibus uſos multos eſſe ſcio, ut peregrinatione te vel longa detineas, vel amœna delectes; ut rationum accipiendarum diligentia, patrimonii adminiſtratione multum occupes temporis; ut ſemper novo te aliquo negotio implices: omnia iſta ad exiguum momentum proſunt, nec remedia doloris, ſed impedimenta ſunt. ego autem malo illum deſinere, quam decipi. Itaque illo te duco, quo omnibus qui fortunam fugiunt, confugiendum eſt, ad [15] liberalia ſtudia: illa ſanabunt vulnus tuum, illa omnem triſtitiam tibi evellent. His etſi nunquam aſſueſſes, nunc utendum erat: ſed quantum tibi patris mei [16] antiquus rigor permiſit, omnes bonas artes non quidem comprehendiſti, attigiſti tamen. Utinam quidem virorum optimus, [17] pater meus, nimis majorum conſuetudini deditus, voluiſſet te ſapientum præceptis erudiri potius, [18] quam imbui! non parandum tibi nunc contra fortunam eſſet auxilium, ſed proferendum. [19] Propter iſtas quæ litteris non ad ſapientiam utuntur, ſed ad luxuriam inſtruuntur, minus eſt indulgere ſtudiis paſſus. beneficio tamen rapacis ingenii plus, quam pro tempore, hauſiſti: jacta ſunt diſciplinarum omnium fundamenta. Nunc ad illas revertere: tutam te præſtabunt. illæ conſolabuntur, illæ delectabunt, illæ ſi bona fide animum tuum intraverunt, nunquam amplius intrabit dolor, nunquam ſolicitudo, nunquam afflictionis irritæ ſupervacua vexatio: nulli horum

15 *Liberalia ſtudia*]. Maxime Philoſophiam, quæ proprie meretur hoc nomen. *Lipſius.*

16 *Antiquus rigor*] Supra, hoc ipſo cap. *in antiqua & ſevera inſtitutam domo.* Idem.

17 *Pater meus*] Delenda videntur, & ante jam poſuit. *Idem.*

18 *Quam imbui*] Perfundi & tingi hic valet: alibi aliter. *Idem.*

19 *Propter iſtas*] Recepti tunc moris, ut feminæ pleriſque artibus inſtituerentur, etiam maritæ: ſed cum plurium, ad amores aut delicias, abuſu. *Idem.*

rum patebit pectus tuum: nam ceteris vitiis jamp
cluſum eſt. Hæc quidem certiſſima præſidia ſunt,
ſola te fortunæ eripere poſſint: ſed quia dum in illu
tum, quem ſtudia promittunt, perveneris, admi
quibus innitaris opus eſt, volo interim ſolatia tua
tendere. Reſpiçe [20] fratres meos: quibus ſalvis,
non eſt accuſare fortunam. in utroque habes quo
verſa virtute delectet: [21] alter honores induſtria c
tus eſt, [22] alter ſapienter contempſit. Acquieſce
filii dignitate, alterius quiete, utriuſque pietate. n
trum meorum intimos affectus. alter in hoc dignitat
colit, ut tibi ornamento ſit: alter in hoc ſe ad tranc
quietamque vitam recepit, ut tibi vacet. Bene liber
& in auxilium, & in oblectamentum, fortuna diſ
potes alterius dignitate defendi, alterius otio frui.
bunt in te officiis: & unius deſiderium, duorum
ſupplebitur. Audacter poſſum promittere: nihil
erit, [23] præter numerum. Ab his ad nepotes quo
ſpice, [24] Marcum blandiſſimum puerum; ad cuj
ſpectum nulla poteſt durare triſtitia: nihil tam ma
nihil tam recens in cujuſquam pectore fuerit, qu
circumfuſus ille permulceat. Cujus non lacrimas il
laritas ſupprimat? cujus non contractum ſolicitud
mum illius argutiæ ſolvant? quem non in jocos vo
la laſcivia? quem non in ſe convertet, & abducet i
cogitationibus, illa neminem ſatiatura garrulitas
oro, contingat hunc habere nobis ſuperſtitem.

20 *Fratres meos*] Novatum, & Melam, qui tecum nunc Romæ. *Lipſius.*

21 *Alter honores*] Novatus, ſive ex adoptione, Junius Gallio. *Idem.*

22 *Alter ſapienter*] Mela, Lucani pater. Vide Tacitum extremo Annali 16. *Idem.*

23 *Præter numerum*] Sic ad Marciam, c. 4. *Tiberii pietas efficiebat, ut nihil ſibi, niſi numerum deeſſe ſenti*

24 *Marcum blandiſſimum*
Eſt ſane ipſius filius, etſi vide
ambigant. Ex Epigrammate
Sic Marcus, dulci qui nunc ſ
tinnit,
Facundo patruos provocet
Sed & verba & vota, quæ hi
trem & ejus affectum clama

, omnis fatorum crudelitas laſſata conſiſtat: [25] quicquid matri dolendum fuit, in me tranſierit: quicquid aviæ, in me. Floreat reliqua in ſuo ſtatu turba: nihil de orbitate, nihil de conditione mea querar. Fuerim tantum, nihil amplius, dolituræ domus [26] piamentum. Tene in gremio tuo cito tibi daturam pronepotes [27] Novatillam: quam ſic [28] in me tranſtuleram, ſic mihi adſçripſeram, ut poſſit videri, quod me amiſit, quamvis ſalvo patre, pupilla. hanc & pro me dilige. Abſtulit illi nuper fortuna matrem: tua poteſt efficere pietas, ut perdidiſſe ſe matrem doleat tantum, non & ſentiat. Nunc mores ejus compone, nunc formam: altius præcepta deſcendunt, quæ teneris imprimuntur ætatibus. Tuis aſſueſcat ſermonibus: ad tuum fingatur arbitrium. multum illi dabis, etiamſi nihil dederis præter exemplum. Hoc jam tibi ſollemne officium pro remedio erit. non poteſt animum pie dolentem à ſolicitudine avertere, niſi aut ratio, aut honeſta occupatio. Numerarem inter magna ſolatia [29] patrem quoque tuum, niſi abeſſet. nunc tamen ex affectu tuo, quid illius interſit, cogita: intelliges, quanto juſtius ſit, te illi ſervari, quam [30] mihi impendi. quoties te immodica vis doloris invaſerit, & ſequi ſe jubebit, patrem cogita. cui tu quidem tot nepotes pronepoteſque dando, effeciſti [31] ne unica eſſes: conſummatio tamen ætatis actæ

25 *Quidquid matri*] Uxori, tunc etiam vivæ, ut apparet. Quæ tamen illa, neſcio: nam Paullinam poſtea ſane duxerit. de qua re in Vita videbimus. Sed vivebat igitur tunc Marcus, etſi alium filiolum amiſerat paullo ante exſilium, de quo ſupra cap. 2. & aſpicit ſtatim fortaſſe, eum dicit: *Nihil de orbitate mea.* Etſi referri hoc eo poteſt, quod patria & parentibus eſſet orbus. *Lipſius.*

26 *Piamentum*] Κάθαρμα, & piacularis victima. *Idem.*

27 *Novatillam*] Novati filiam. *Idem.*

28 *In me tranſtuleram*] Adoptione? non opinor, ſed affectu & cura. *Idem.*

29 *Patrem quoque*] Qui abſens in Hiſp. *Idem.*

30 *Mihi impendi*] Contradi, & erogari, una mecum perire. Super eo verbo vide Notas ad de Provid. cap. 5. *Idem.*

31 *Ne unica eſſes*] Itane unica? atqui ſtatim, cap. ſequenti *Sororem* illi donat. An igitur eadem matre quidem, ſed diverſo patre fuit? apparet: niſi quis contra, eodem patre, ſed non matre genitas velit. Nam ſupra, c. 2. *Amiſiſti matrem ſtatim nata, creviſti ſub noverca.* Itaque pater aliam ſuperduxit; & ex ea ſi aliam genuit, poteſt tamen

actæ feliciter, in te vertitur. Illo vivo, nefas eſt, te, quod vixeris, queri.

CAP. XVII. Maximum adhuc ſolatium tuum tacueram, ſororem tuam: illud fideliſſimum pectus tibi, in quod omnes curæ tuæ pro indiviſo transferuntur: illum animum omnibus nobis maternum. Cum hac tu lacrimas tuas miſcuiſti, in hujus primum [1] reſpiraſti ſinu. Illa quidem affectus tuos ſemper ſequitur. in mea tamen perſona, non tantum pro te dolet. Illius manibus [2] in urbem perlatus ſum, illius pio maternoque [3] nutricio [4] per longum tempus æger convalui: illa [5] pro quæſtura mea gratiam ſuam extendit: & quæ ne ſermonis quidem, aut claræ ſalutationis ſuſtinuit audaciam, pro me vicit indulgentia verecundiam. Nihil illi ſeductum vitæ genus, nihil modeſtia, in tanta feminarum petulantia, ruſtica, nihil quies, nihil ſecreti & ad otium repoſiti mores obſtiterunt, quò minus pro me etiam ambitioſa fieret. Hæc eſt, mater cariſſima, ſolatium, quo reficiaris: illi quantum potes te junge, illius arctiſſimis amplexibus alliga. Solent mœrentes, ea quæ maxime diligunt, fugere, & libertatem dolori ſuo quærere: tu ad illam te, & quicquid cogitaveris, confer. ſive ſervare [6] habitum iſtum voles, ſive deponere, apud illam invenies vel finem dolori tuo, vel comitem. Sed ſi prudentiam perfectiſſimæ feminæ novi, non patietur te nihil profuturo mœrore conſumi, & exemplum tibi ſuum, cujus [7] ego etiam ſpectator fui, narrabit. Cariſſimum virum ami-

men illi *Unica* dici hæc noſtra, reſpectu illius matris. *Lipſius.*

CAP. XVII. 1 *Reſpiraſti ſinu*] Vox, *ſinu*, priſcis libris abeſt: an ergo fuerit, *in hujus primum ore ſpiraſti?* in adſpectu ejus & oculis. *Idem.*

2 *In urbem perlatus*] Nota, & gaudeat Hiſpania. natus igitur in ea fuit: ſed puer aut infans Romam latus. Faciunt verba, MANIBUS, & PERLATUM *Idem.*

3 *Nutricio*] Pro nutricatu, ut Columella. *Idem.*

4 *Per longum tempus*] An ſub Caligula, cum tabeſcere viſus? an & antea? Nam pleraque ejus ætas morbis obnoxia, ut alibi queritur. *Idem.*

5 *Pro quæſtura*] Sub Caio, opinor. *Idem.*

6 *Habitum iſtum*] Lugubrem. *Idem.*

7 *Ego etiam ſpectator*] Ergone in Ægypto fuit? apparet. Adoleſcens ſcili-

amiſerat, avunculum noſtrum, cui virgo nupſerat, in ipſa navigatione: tulit tamen eodem tempore & luctum, & metum, evictiſque tempeſtatibus corpus ejus [8] naufraga evexit. O quam multarum egregia opera in obſcuro jacent! Si huic illa ſimplex admirandis virtutibus contigiſſet antiquitas: quanto ingeniorum certamine celebraretur uxor, quæ oblita imbecillitatis, oblita etiam, firmiſſimis metuendi maris, caput ſuum periculis pro ſepultura objecit, & dum cogitat de viri funere, nihil de ſuo timuit? Nobilitatur carminibus omnium, quæ ſe [9] pro conjuge vicariam dedit. hoc amplius eſt, diſcrimine vitæ ſepulcrum viro quærere: major eſt amor, qui pari periculo minus redimit. Poſt hoc nemo miratur, quod [10] per ſedecim annos, quibus

ſcilicet ſub Tiberio avunculum ſuum non quidem comitatus euntem eſt, (neque enim tot annos hæſiſſe probabile eſt) ſed agentem ibi & ſub finem Præfecturæ ac vitæ inviſit. Sane *ſpectator* eſſe (ut hic palam ſcribit) facti hujus non potuit, niſi huic ex Ægypto redeunti adfuit, & una navigavit. *Lipſ.*

8 *Naufraga evexit*] Nondum naufraga, ſed naufragio propinqua. Nam navis *exarmaverat*: ut mox dicet. Ceterum attollit, ut pleraque hujus feminæ; in cujus laudes valde eſt benignus. *Idem.*

9 *Pro conjuge vicariam*] Ea Alceſtis fuit, poëtarum ſcriptis nobilitata. *Idem.*

10 *Per ſedecim annos*] Et mox hic numerus repetitur, ut de errore non ſuſpiceris. Quis tamen iſte tamdiu Ægypto præfectus? quæri, vel Senecæ cauſſa, dignus, & quia avunculus ei adfinitate fuit. Credo me reperiſſe equidem, etſi Senecæ nuſquam nominatum. Sed temporum ratio, & Præfectorum Ægypti obſervatio, manu ad verum & virum ipſum duxit. Primum noto, eveniſſe iſta ante Claudium, imo & Caium: quia ante Quæſturam Senecæ hic reditus Ergo ſub Tiberio: qui autem tunc Ægypti Præſides? Unus fuit *Æmilius Rectus*. quem Dio nominat ſtatim ſub initia Tiberii, & qui *cum huic Principi grandiorem ſolito ſummam pecuniæ ex Ægypto miſiſſet: reſcripſit bonus adhuc Tiberius, Tonderi ſe oves ſuas, non deglubi velle.* Hæc Dio, inter Acta anni DCCLXVIII, id eſt, primo Tiberii anno. Aio nunc autem huic ſucceſſiſſe mox in Præfectura *Vetraſium Pollionem*: atque illum eſſe, de quo hic omnis ſermo. Quo argumento? certo quod Dio Caſſius in Actis anni DCCLXXXV ſcribit: *Vetraſio Pollione, Ægypti Præfecto, vita functo, Ibero cuidam Cæſariano liberto provinciam ad tempus mandavit.* Ecce, mortuus ille Præfectus tali anno: ad quem juſti ſunt XVI anni, quos Seneca hic notat, ab Æmilii Recti præfectura. Computa, reperies. Nota etiam, quod *mortuum* dicat; in ipſa nempe navigatione. ut hic noſter. Succeſſit autem ei *Iberus*, ut in Dione; aut potius *Severus*, ut ex Philone caſtigandum cenſeo. qui diſerte ſcribit (contra Flaccum) *poſt Severi obitum.* μετὰ τὴν Σεβήρου τελευτὴν. *Flaccum accepiſſe provinciam, in ſex annos.* At Dionis verba erant: Κἀν τούτῳ Οὐιτρασίου Πωλίωνος, τοῦ τῆς Αἰγύπτου ἄρχοντος τελευτήσαντος, Ἴβηρι τινὶ Καισαρείῳ χρόνον τινὰ τὸ ἔθνος ἐπέτρεψε.

Ita-

quibus maritus ejus Ægyptum obtinuit, nunquam blico conſpecta eſt. neminem provincialem domum admiſit: nihil à viro petiit, nihil à ſe peti paſſa eſt. [11] loquax, & ingenioſa in contumelias præfectoru vincia, in qua etiam qui vitaverunt culpam, non effu infamiam, velut unicum ſanctitatis exemplum ſuſpe quod illi difficillimum eſt, cui etiam periculoſi ſales p omnem verborum licentiam continuit, & hodie ſi illi, quamvis nunquam ſperet, ſemper optat. Multu ſi per ſedecim annos illam provincia probaſſet: plu quod ignoravit. Hæc non ideo refero, ut ejus laude quar, quas [12] circumſcribere eſt, tam parce tranſcu ſed ut intelligas, magni animi eſſe feminam, quam no bitio, non avaritia, comites omnis potentiæ & peſte runt: non metus mortis eam, [13] exarmata navi naufr ſuum ſpectantem, deterruit, quo minus exanimi vi rens, quæreret, non quemadmodum inde exiret, ſed admodum efferret. Huic parem virtutem exhibeas

Itaque litterula tantùm retrahenda eſt, & capiti vocis annectenda, Σιβήρῳ. Ille autem Severus non diu ſane præfuit, vix pauculos menſes: ex ipſo Philone, qui ait, *Flaccum quidem in ſex annos præfectum. ſed quinque tantum annos Tiberium vixiſſe.* Ita eſt omnino. poſt Vetraſii mortem paullo plus quinque anni ſuperſunt, & ex iis menſes aliquot Severus libavit. Quam belle hæc conveniunt? neque alius eſſe à Vetraſio per *ſedecim annos* potuit. Neque mirum tot illos, ſub Tiberio: *cujus moris fuit* (Taciti verba) *continuare imperia, ac pleroſque ad finem vitæ in iiſdem exercitibus aut juriſdictionibus habere.* Hic ergo ille avunculus. Atqui non nominat uſquam Seneca. Non in his quidem libris, qui exſtant: quis ſcit, ſi in aliis? Nominat *C. Balbillum*, Ægypti Præfectum, perhoneſte, Quæſt. Nat. 4. cap. 1. At ille eſſe non poteſt, qui ſub Nerone demum provinciam eam accepit. An idem cum n *Triarius Pollio* in Plinii libro 3 Non eſt. nam ille *Procurator* Præfectus) *Claudii Cæſaris:* jamdiu vivere deſiiſſet Add meliores libri *Aſinium Pollio.* bunt. Longior fui, ſed juvi ruiſſe. *Lipſius.*

11 *Loquax & ingenioſa*] nus lib. 4. *Ægyptii ſunt homi dicaces, & facti ad cavillos au cendos. Jaciuntque in eos qui em ta, quæ ipſis gratioſa aut venuſt ſed mordent & pungunt in quos* Talia alii de illis, nominatim in Saturnino. *Idem.*

12 *Circumſcribere eſt*] In a gyrum includere, late per *Idem.*

13 *Exarmata navi*] Arm ſpoliata. Notatum hodieque, davera ægre ferre, & tempeſt oriri. *Idem.*

tet, & animum à luctu recipias, & id agas, ne quis te putet partus tui pœnitere. Ceterum quia neceſſe eſt, cum omnia feceris, cogitationes tamen tuas ſubinde ad me recurrere, nec quemquam nunc ex liberis tuis frequentius tibi obverſari: non quia illi minus cari ſint, ſed quia naturale eſt, [14] manum ſæpius ad id referre quod doleat: qualem me cogites, accipe. Lætum & alacrem, velut optimis rebus. ſunt autem optimæ, quum animus omnis cogitationis expers operibus ſuis vacat; & modo ſe [15] levioribus ſtudiis oblectat, modo ad conſiderandam ſuam univerſique naturam, veri avidus inſurgit. Terras primum, ſitumque earum quærit. deinde conditionem circumfuſi maris, curſuſque ejus alternos & recurſus: tunc quicquid inter cælum terraſque plenum formidinis interjacet, perſpicit, & hoc tonitribus, fulminibus, ventorum flatibus, ac nimborum nivisque & grandinis jactu tumultuoſum ſpatium: tum peragratis humilioribus, ad ſumma prorumpit, & pulcherrimo divinorum ſpectaculo fruitur, æternitatiſque ſuæ memor, in omne quod fuit, futurumque eſt omnibus ſæculis, vadit.

14 *Manum ſæpius*] Ex Græco ſenario:

Ὅπου τις ἀλγεῖ, κεῖσε καὶ τὴν χεῖρ' ἔχει.

Ubi dolor eſt, illic manum quis admovet.

Adde, quod natura magis amemus miſeros. Auctor Thebaïdos:

Quis cauſſa melior, ſorſque deterior trahit,
Inclinat animus, ſemper infirmo favens.
Miſeros magis Fortuna conciliat ſuis.

Hoc mater inibi, ſimili affectu, dicit. Sed & noſter epiſt. 66. *Parentum amor magis in ea, quorum miſeretur, inclinat.* Lipſius.

15 *Levioribus ſtudiis*] Poëſi, & Philologia. Dixerit igitur aliquis, hic eum poetatum, & fortaſſe Medeam ſcripſiſſe. Hæc fortia: quam aliter ad Polybium? *Idem.*

L. ANNÆI SENECÆ
AD POLYBIU

De Conſolatione liber

ΑΚΕΦΑΛΟΣ.

Argumentum et Ordo.

Scriptum in exſilio eſt, dum animo & corpore ja
tendum eſt, & ſcriptio clamat) anno circiter ex
tertio. Nam palam meminit Britanniæ aperta
circa id tempus fuit. Polybius autem, inter præpotentes Cl
bertos, à ſtudiis titulum habuit, & Græce Latineque dicas er
ex laudibus quidem quas Seneca accumulat, eminenter. Sola
in fraterna morte: & Diſpoſitio tota latet, quia principium
ſcula, deſunt. In iis quæ ſunt, hæc eſt. Negat dolendum
morte, quoniam mundus ipſe, & quidquid in eo, hac lege a
tur. Item, quia vanus dolor, & ſine fructu. Tertio, Nat
ad triſtia; eoque adſueſcendum. Quarto, Voluntatem deſ
vocat, illum nolle. Quinto, Conſtantia & exemplo præire a
tribus debere: quia perſona illuſtris, & oculi in eam verſi.
& à Studiis ſolatium petere vult, quæ ſemper adamavit.
talia uſque ad Cap. XXXI. *Ab eo deinde Exempla ſpargi*
qui fortiter tulere: inter hos (non ſine vili adulatione) i
ſaris, quem & mire laudat: & denique Polybium iterum
dia & libros mittit, remedium in dolorem. Seneca hoc ſcrip
negare non licet: editioni deſtinatum ab eo, non arbitror
præſenti fortuna abjecte & demiſſe ſcriptum, ad ſervulum,

laudibus exornatum! Pudet, pudet: inimicus Seneca fuit & gloria ejus, quiſquis vulgavit.

EX CAPITE XX.

*** [1] noſtra corpora compares, firma ſunt: ſi redigas ad conditionem naturæ omnia deſtruentis, & unde edidit eodem revocantis, caduca ſunt. Quid enim immortale manus mortales fecerint? Septem illa miracula, & ſi qua his [2] multo mirabiliora ſequentium annorum exſtruxit ambitio, aliquando ſolo æquata viſentur. Ita eſt. nihil perpetuum, pauca diuturna ſunt. aliud alio modo fragile eſt: rerum exitus variantur: ceterum quicquid cœpit, & deſinit. Mundo [3] quidam minantur interitum, & hoc univerſum, quod omnia divina humanaque complectitur, ſi fas putas credere, dies aliquis diſſipabit, & in confuſionem veterem tenebraſque demerget. Eat nunc aliquis, & ſingulas comploret animas: Carthaginis ac Numantiæ Corinthique cinerem, & ſi quid altius cecidit, lamentetur: cum etiam hoc, quod non habet [4] quo cadat, ſit interiturum.

Eat

CAP. XX. Liber acephalus ſive capite defectus, quod quivis videt: ſed tantuſne hiatus, ut hic numerus præfert? Nam ita deſint *Capita* XIX. id eſt, plus altera libri parte: mihi non credendum. Imo vero, cum rem conſidero, pauca requiri cenſeo. & pleraque in iſtis exſequi eum video, quæ ad plenam conſolationem. Unde ergo is numerus tam grandis? dicam, quod rideas. Hic liber, in pleriſque ſcriptis, illi *de Brevitate vitæ* ſubjungitur, imo conjungitur, quaſi unum idemque ſcriptum ſit. Qui igitur diſpararunt, bene ſane: ſed hoc non bene aut conſiderate, quod numeros eoſdem tenuerunt Capitum, quibus connecti eum illo ſolet. Nam ecce, XX *Caput*, ultimum eſt libelli dicti. ergo hic conſequenter fecerunt ſtatim, *Caput* XXI. Error clarus: nec mutavi tamen. quid opus? & citationes nos fallant, quæ vulgo ſic conceptæ. *Lipſius.*

1 *Noſtrâ corpora*] De operibus magnis mirandiſque locutus videtur: & illis, inquit, ſi corpora hæc compares caduca & fragilia, dicas firma illa eſſe. at non ſunt, ſi ad Naturæ communem legem. Variat tamen hæc lectio. & è quibuſdam eruas: *Si vita noſtra compares:* quod placeat. *Idem.*

2 *Multo mirabiliora*] Hoc ad Romana opera ſpectat: quæ vere ſuperarunt decantata illa ſpectacula. *Idem.*

3 *Quidam minantur*] Stoïci, in ſua illa ἐκπυρώσει ſive *deflagratione mundi.* Vide Quæſt. Nat. 3. cap. 28. & me in Phyſiol. 2. Diſſ. 22: *Idem.*

4 *Quo cadat*] Nihil enim extra mundum. Sed ut ille canit, *In ſe magna ruunt.* Idem.

Eat aliquis, & fata tantum aliquando nefas auſura, ſi
pepercisse conqueratur.

CAP. XXI. Quis tam ſuperbæ impotentiſque
gantiæ eſt, ut in hac naturæ neceſſitate, omnia ad
dem finem revocantis, ſe unum ac ſuos ſeponi velit
næque, etiam ipſi mundo imminenti, aliquam d
ſubtrahat? Maximum ergo ſolatium eſt, cogitare
accidiſſe, quod ante ſe paſſi ſunt omnes, omneſque
& ideo mihi videtur rerum natura, quod graviſſimu
commune feciſſe, ut crudelitatem fati conſolaretu
litas. Illud quoque te non minimum adjuverit, ſi
veris nihil profuturum dolorem tuum, nec illi quem
deras, nec tibi. noles enim longum eſſe, quod irrit
Nam ſi quicquam triſtitia [1] profecturi ſumus, non
quicquid lacrimarum fortunæ meæ ſuperfuit, tuæ
re. inveniam etiam nunc, per hos [2] exhauſtos jam
domeſticis oculos quod effluat, ſi modo id tibi fu
bono eſt. Quid ceſſas? conqueramur. atque adeo ip
[3] litem meam faciam. Iniquiſſima omnium judicio
na, adhuc videbaris ab eo homine te continuiſſe, q
nere tuo tantam venerationem receperat, ut, quo
ulli contingit, felicitas ejus effugeret invidiam. Ec
dolorem illi, quem ſalvo Cæſare accipere maximum
rat, impreſſiſti: & cum bene illum undique circu

CAP. XXI. 1 *Profecturi ſumus*] Nihil. & pulchre Philemon:

Εἰ τὰ δάκρυ' ἡμῖν, τῶν κακῶν ἦν φάρμακον,
Ἀεὶ θ' ὁ κλαύσας τοῦ πονεῖν ἐπαύσατο,
Ἠλλαττόμεσθ' ἂν δάκρυα, δόντες χρυσίον.
Νῦν δ' οὐ προσέχει τὰ πράγματ' οὐδ' ἀποβλέπει,
Ἐάν τε κλαίῃς, ἐάν τε μὴ, πορεύεται.
Τί οὖν ποιεῖς πλέον; οὐδέν. ἡ λύπη δ' ἔχει,
Ὥσπερ τὸ δένδρον τοῦτο καρπὸν, τὸ δάκρυον.

Si lacrimæ noſtra medela ſint malis,
Semperque lugens miſeriam pellat ſuam;
Auro parandæ lacrimæ contra ſient.
At nihil ad ipſas ipſa res conv
Fleaſque non fleaſque, iter per
Quid ergo flendo plus facis? ni
Fructum arbor affert, lacrima
rit. Lipſius.

2 *Exhauſtos jam*] Ita jace
robur Seneca? ubi quæ ad m
ter ſcribis? *Lætum & alacr*
optimis rebus, me cogita. Illa
verba ſunt?

3 *Litem meam*] In me a
impendia ejus recipiam. Tu
agam. *Idem.*

intellexiſti hanc partem tantummodo patere ictibus tuis. Quid enim illi aliud faceres? pecuniam eriperes? [4] nunquam illi obnoxius fuit. nunc quoque quantum poteſt, illam à ſe abjicit, & in [5] tanta felicitate acquirendi, nullum majorem ex ea fructum, quam contemptum ejus petit. Eriperes illi amicos? ſciebas tam amabilem eſſe, ut facile in locum amiſſorum poſſet alios ſubſtituere. Unum enim hunc ex his quos in Principali domo potentes vidi, cognoviſſe videor: quem omnibus amicum habere cum expediat, magis tamen etiam libet. Eriperes illi bonam opinionem? ſolidior eſt hæc apud eum, quam ut à te quoque ipſa concuti poſſet. Eriperes bonam valetudinem? ſciebas animum ejus liberalibus diſciplinis, quibus non innutritus tantum, ſed innatus eſt, ſic eſſe fundatum, ut ſupra omnes corporis dolores emineret. Eriperes ſpiritum? quantulum nocuiſſes? longiſſimum illi ævum ingenii fama promiſit. Id egit ipſe, ut meliore ſui parte duraret, & compoſitis eloquentiæ [6] præclaris operibus, à mortalitate ſe vindicaret. Quamdiu fuerit ullus litteris honor, quamdiu ſteterit aut Latinæ linguæ [7] potentia, aut Græcæ gratia, vigebit cum [8] maximis viris: quorum ſe ingeniis vel [9] contulit, vel, ſi hoc verecundia ejus recuſat, [10] applicuit.

CAP. XXII. Hoc ergo unum excogitaſti, quomodo illi maxime poſſes nocere. Quo melior enim eſt quiſque, hoc ſæpius ferre te conſuevit, ſine ullo delectu furentem, & inter ipſa beneficia metuendam. Quantulum erat, tibi immunem ab hac injuria præſtare eum hominem, in

4 *Nunquam illi*] Credamus, & præſertim in liberto Claudii. qui omnes certatim aureos floccos ab illa pecude legebant. *Lipſius.*

5 *Tanta felicitate*] Putarem, *facilitate.* Idem.

6 *Præclaris operibus*] Infra, cap. 26. & 31. *Idem.*

7 *Potentia*] Bene. nam hæc imperabat. *Idem.*

8 *Maximis viris*] Homero & Virgilio, quos è verſa in proſam orationem transfuderat. Vide capita jam dicta. *Idem.*

9 *Contulit*] Paria fecit, illa verſione: aut, parem ſe oſtendit. *Idem.*

10 *Applicuit*] Si non par, proximus & conjunctus. famæ illorum adhæſit. *Idem.*

in quem videbatur indulgentia tua ratione certa perv
& non ex tuo more temere incidiſſe? Adjiciamus,
ad has querelas, ipſius adoleſcentis interceptam inter
incrementa indolem. Dignus fuit ille te fratre: tu
eras digniſſimus, qui nec ex indigno quidem quicqua
leres fratre. Redditur illi teſtimonium æquale omniu
minum. deſideratur in tuum honorem, laudatur in
nihil in illo fuit, quod non libenter agnoſceres. T
dem etiam minus bono fratri fuiſſes bonus: ſed in il
tas tua idoneam nacta materiam, multo ſe liberius ex
Nemo potentiam ejus injuria ſenſit, nunquam ille [1]
trem ulli minatus eſt. Ad exemplum ſe [2] modeſtiæ tu
maverat, cogitabatque quantum tu & ornamentur
rum eſſes, [3] & onus. Suffecit ille huic ſarcinæ. O d
ta, & nullis æqua virtutibus! antequam felicitatem
noſſet frater tuus, exemptus eſt. Parum autem m
gnari ſcio: nihil eſt enim difficilius quam magno dol
ria verba [4] reperire. Jam nunc tamen ſi quid proſice
ſumus, conqueramur. Quid tibi voluiſti tam injuſ
tam violenta fortuna? Tam cito indulgentiæ tuæ t
nituit? quæ iſta crudelitas eſt? in medios fratres im
facere, & tam cruenta rapina concordiſſimam turba
minuere, tam bene ſtipatam optimorum adoleſcentiu
mum, in nullo fratre degenerantem, turbare, & ſi
cauſſa [5] delibare voluiſti? Nihil ergo prodeſt innoc
omnem legem exacta, nihil antiqua frugalitas, nihi
tatis ſummæ potentia ſumma conſervata abſtinentia,

CAP. XXII. 1 *Te fratrem*] Ut diceret, Fratri referam, & Frater hoc vindicabit. *Lipſius*.

2 *Modeſtia tua*] Ita vero. nam quæ major modeſtia, quam quod *ſæpe* (Suetonius ita ſcribit) *inter duos Conſules ambulabat?* Idem.

3 *Et onus*] Ad imitandum ſcilicet. & ut dignos ſe præberent tali fratre. *Idem*.

4 *Reperire*] Meus liber,
Idem.

5 *Delibare*] Decerpere,
Idem.

6 *Nihil ſincerus & putus li*
mor] Ita Muretus, nec male
omnes, *tutus*. Itaque Pinciar
rus ex toto, faciebat. *Idem*.
melius omnium veterum lib
ctione: *ſincerus & tutus*. De

ſincerus & tutus litterarum amor, nihil ab omni labe mens vacans? Luget Polybius, & in uno fratre, quid de reliquis poſſis, admonitus, etiam de ipſis doloris ſui ſolatiis timet. [7] facinus indignum! luget Polybius, & aliquid propicio dolet Cæſare. hoc ſine dubio impotens fortuna captaſti, ut oſtenderes neminem contra te, ne à Cæſare quidem, poſſe defendi.

Cap. XXIII. Diutius accuſare fata poſſumus,[1] mutare non poſſumus. ſtant dura & inexorabilia. nemo illa convicio, nemo fletu, nemo cauſſa movet: nihil unquam parcunt ulli, nec remittunt. Proinde parcamus lacrimis, nihil proficientibus. facilius enim nos illi dolor iſte adjiciet, quam illum nobis reducet. Qui ſi nos torquet, non adjuvat. primo quoque tempore deponendus eſt: & ab inanibus ſolatiis, atque amara quadam libidine dolendi, animus recipiendus. Nam lacrimis noſtris, ni ratio finem fecerit, fortuna non faciet. Omnes agedum mortales circumſpice: larga ubique flendi, & aſſidua materia, alium ad quotidianum opus laborioſa egeſtas vocat: alium ambitio nunquam quieta ſolicitat: alius divitias, quas optaverat, metuit, & [2] voto laborat ſuo: alium ſolicitudo, alium labor torquet, alium ſemper veſtibulum obſidens turba: hic habere ſe dolet liberos, hic perdidiſſe. Lacrimæ nobis deerunt, antequam cauſſæ dolendi. Non vides qualem vitam nobis rerum natura promiſerit, quæ primum naſcentium omen

vitæ cap. 19. *Recipe te ad hæc tranquilliora, tutiora, majora.* Quæ illa? Explicat mox: *ſciturus, qua natura ſit dis, quæ voluntas, quæ conditio, quæ forma? quis animum tuum caſus exſpectet?* &c. Et hæc opponit tractationi reipublicæ, variis periculis obnoxiæ. Epiſt. 14. qua demonſtrat, ut timenda depellantur & ſecuritas paretur: *Ad philoſophiam ergo confugiendum eſt: hæ litera, non dico apud bonos, ſed apud mediocriter malos, inſularum loco ſunt.* Cicero lib. 1 de offic. *facilior & tutior & minus aliis gravis aut moleſta vita eſt otioſorum.* Ovidio quoque *petere Aonia ſuadebant tuta ſorores Otia.* lib. 4. triſt. el. 10. Adde cap. 46. Diatribæ ad Statii Silvas. *Gronovius.*

7 *Facinus indignum*] Te inepta hæc ſcribere. *Lipſius.*

Cap. XXIII. 1 *Mutare*] Hæc tria verba adjecimus ex noſtro libro, omnino germana. *Idem.*

2 *Voto laborat*] Torquetur eo, quod optaverat. *Idem.*

[3] omen fletum eſſe voluit? Hoc principio edimur, huic omnis ſequentium annorum ordo conſentit. ſic vitam agimus: ideoque moderate id fieri debet à nobis quod ſæpe faciendum eſt: & reſpicientes, quantum à tergo rerum triſtium immineat, ſi non finire lacrimas, at certe reſervare debemus. Nulli parcendum eſt rei magis quam huic, cujus tam frequens uſus eſt. Illud quoque te non minimum adjuverit, ſi cogitaveris, nulli minus gratum eſſe dolorem tuum, quam ei cui præſtari videtur. Torqueri ille te aut non vult, aut non intelligit. nulla itaque ejus officii ratio eſt, quod ei cui præſtatur, ſi nihil ſentit, ſupervacuum eſt: ſi ſentit, ingratum.

Cap. XXIV. Neminem toto orbe terrarum eſſe, qui delectetur lacrimis tuis, audacter dixerim. Quid ergo? quem nemo adverſus te animum gerit, eum eſſe tu credis fratris tui, ut cruciatu tuo noceat tibi: [1] ut te velit abducere ab occupationibus tuis, id eſt, [2] à ſtudio, & à Cæſare? Non eſt hoc ſimile veri. Ille enim indulgentiam tibi tanquam fratri præſtitit, venerationem tanquam parenti, cultum tanquam ſuperiori: ille deſiderio tibi eſſe vult, tormento eſſe non vult. Quid itaque juvat dolori intabeſcere: quem, ſi quis defuncti ſenſus eſt, finiri frater tuus cupit? De alio fratre, cujus incerta poſſet voluntas videri, omnia hæc dubie ponerem, & dicerem: Sive te torqueri lacrimis nunquam deſinentibus frater tuus cupit, indignus hoc affectu tuo eſt: ſive non vult, [3] utrique veſtrum inertem

3 *Omen fletum*] Plinius: *Hominem tantum nudum natali die abjicit ad vagitus ſtatim & ploratum, nullumque animalium aliud pronius ad lacrimas, & has protinus vitæ principio.* Vide Conſol. ad Marc. cap. 11. *Lipſius.*

Cap. XXIV. 1 *Ut te velit*] Mens, *& private velit.* quid ſit, neſcio. *Idem.*

2 *A ſtudio*] Alludit ad munus ejus. erat enim hic Polybius Principi ſuo *à ſtudiis*, ut Suetonio dicitur, cap. 28. Quod tamen non ita capiendum, ut libris modo cum Claudio vacaverit; ſed imo *libellis & deſideriis hominum capiendis, diſponendis, ſuggerendis.* quod infra, cap. 26. diſces. *Idem.*

3 *Utique inutilem*] Ab ingenio Mureti: Eraſmus antea, *utrique inertem dolorem dimittite.* Mens & plerique ſcripti, *utrique veſtrum inhærentem dolorem*: quod Eraſmianum illud firmet. *Idem.*

4 Et

ertem dolorem dimitte. nec impius frater ſic deſiderari debet, nec pius ſic velit. In hoc vero, cujus tam explorata pietas, pro certo habendum eſt, nihil eſſe illi poſſe acerbius, quam hic ſi tibi caſus ejus acerbus eſt, ſi te ullo modo torquet, ſi oculos tuos, indigniſſimos hoc malo, ſine ullo flendi fine & conturbat idem & exhaurit. Pietatem tuam tamen nihil æque à lacrimis tam inutilibus abducet, quam ſi cogitaveris, fratribus te tuis exemplo eſſe debere, fortiter hanc fortunæ injuriam ſuſtinendi. Quod duces magni faciunt, rebus affectis, ut hilaritatem de induſtria ſimulent, & adverſas res adumbrata lætitia abſcondant, ne militum animi, ſi fractam ducis ſui mentem viderint, & ipſi collabantur: id nunc tibi quoque faciendum eſt. Indue diſſimilem animo tuo vultum, &, ſi potes, projice omnem ex toto dolorem: ſin minus, introrſus abde & contine, ne appareat, & da operam, ut fratres tui te imitentur: qui honeſtum putabunt, quodcunque facientem viderint, animumque ex vultu tuo ſument. [4] Et ſolatium debes eſſe, & conſolator illorum: non poteris autem horum mœrori obſtare, ſi tuo indulſeris.

CAP. XXV. Poteſt & illa res à luctu te prohibere nimio, ſi tibi ipſe renuntiaveris, nihil horum quæ facis poſſe ſubduci. [1] Magnam tibi partem hominum conſenſus impoſuit: hæc tibi tuenda eſt. Circumſtat te omnis iſta conſolan-

4 *Et ſolatium*] Quod ex adſpectu tuo capient. *Lipſius.*

CAP. XXV. 1 *Magnam tibi perſonam hominum*] Meus & aliquot ſcripti, *partem.* quod ſi tenemus, ad Scenicas partes referam, quæ ſolent imponi. *Idem.* Exquiſitius duo Gruteri & Lipſianus: *magnam tibi partem.* Et refert recte ad ſcenicas Lipſius. Eadem tranſlatione Cicero lib. 1 de Offic. *Quocirca poeta in magna varietate perſonarum etiam vitioſis quid conveniat, & quid deceat, videbunt; nobis autem, cum à natura conſtantiæ, moderationis, verecundiæ partes datæ ſint.* Horatius: *hinc vos, Vos hinc mutatis diſcedite partibus.* Plautus Rudente: *Hanccine ego partem capio ob pietatem præcipuam?* Phædrus: *Fatorum arbitrio partes vobis ſunt datæ, Tibi forma, vires aquilæ, luſciniæ melos.* Sic Seneca ad Marciam cap. 1. *illum ob duas partes pulcherrimas in oblivionem conjectum, eloquentiam & libertatem.* Ubi etiam mutarunt. Epiſt. 80. *nec enim ullo efficacius exprimitur hic humanæ vitæ mimus, qui nobis partes has, quas male agamus, adſignat.* Perſius: *& humana qua parte locatus es in re.* Gronovius.

 2 *At-*

ſolantium frequentia, & in animum tuum inquirit, ac perſpicit quantum roboris ille adverſus dolorem habeat, & utrumne tu tantum rebus ſecundis dextere uti ſcias, an & adverſas poſſis viriliter ferre. obſervantur oculi tui. Liberiora omnia ſunt iis, quorum affectus regi poſſunt: tibi nullum ſecretum liberum eſt, in multa luce fortuna te poſuit. omnes ſcient, quomodo te in iſto tuo geſſeris vulnere: utrumne ſtatim percuſſus [2] arma ſubmiſeris, an in gradu ſteteris. Olim te in [3] altiorem ordinem & amor Cæſaris extulit, & tua ſtudia deduxerunt: nihil te plebeium decet, nihil humile. Quid autem tam humile ac muliebre eſt, quam conſumendum ſe dolori committere? Non idem tibi in luctu pari, quod tuis fratribus licet. multa tibi non permittit opinio de ſtudiis ac moribus tuis recepta: multum à te homines exigunt, multum exſpectant. Si volebas tibi omnia licere; ne convertiſſes in te ora omnium. nunc autem tibi præſtandum eſt, quantum [4] promiſiſti omnibus illis, qui opera ingenii tui laudant, qui deſcribunt: quibus, cum fortuna tua opus non ſit, ingenio opus eſt. Cuſtodes animi tui ſunt. nihil unquam itaque potes indignum facere perfecti & eruditi viri profeſſione, ut non multos admirationis de te ſuæ pœniteat. Non licet tibi flere immodice: nec hoc tantummodo non licet, nec ſomnum quidem extendere in partem diei licet, aut à tumultu rerum in otium ruris [5] quieti confugere, aut aſſidua laborioſi officii ſtatione fatigatum corpus [6] voluptaria peregrinatione recreare, aut ſpectaculorum varietate animum detinere, aut tuo arbitrio diem diſponere.

Cap.

2 *Arma ſubmiſeris*] A gladiatoribus, uti & ſequens phraſis, de *gradu*. Videantur noſtra Saturnalia. *Lipſius.*

3 *Altiorem ordinem*] Palatinum. & Cæſarianus es. *Idem.*

4 *Promiſiſti omnibus*] Meus liber, *omnes illi.* nec ambigo, quin tota clauſula ſic reſcribenda & diſcernenda. *quantum promiſiſti. Omnes illi, qui o. i. t. l. q. d. q. c. ſ. t. o. n. ſ. i. opus eſt, cuſtodes animi tui ſunt.* Idem.

5 *Gratia quietu*] Vox *gratia* omnibus ſcriptis abeſt. poſſis legere, *in otium ruris quieti.* Idem.

6 *Voluntaria*] Placet mei libri ſcriptio, *voluptaria.* Idem.

Cap.

CAP. XXVI. [1] Multa tibi non licent, quæ humillimis & in angulo jacentibus licent. Magna ſervitus eſt, magna fortuna. Non licet tibi quicquam arbitrio tuo facere. audienda ſunt tot hominum millia, tot diſponendi [2] libelli. tantus rerum ex orbe toto coëuntium congeſtus, ut poſſit per ordinem ſuum principis maximi animo ſubjici, [3] erigendus tuus eſt. Non licet tibi, inquam, flere: ut multos flentes audire poſſis, ut periclitantium, & ad miſericordiam mitiſſimi Cæſaris pervenire [4] cupientium lacrimæ, ſic tibi tuæ aſſiccandæ ſunt. [5] Hoc tamen etiam non in levioribus remediis adjuvabit. cum voles omnium rerum oblivisci, cogita Cæſarem: vide quantam hujus in te indulgentiæ fidem, quantam induſtriam debeas. intelliges non magis tibi incurvari licere, quam illi, ſi quis modo eſt [6] fabulis traditus, cujus humeris mundus innititur. Cæſari quoque ipſi, cui omnia licent, propter hoc ipſum multa non licent. Omnium domos illius vigilia defendit, omnium otium illius labor, omnium delicias illius induſtria, omnium vacationem illius occupatio. Ex quo ſe Cæſar orbi terrarum dedicavit, ſibi eripuit: & ſiderum modo, quæ irre-

CAP. XXVI. 1 *Multa tibi*] Paris ſententiæ habet 1 de Clem. c. 8. ſed ad Principem, non ejus ſervum. *Lipſius.*

2 *Libelli*] Quibus preces aut deſideria continentur. *Idem.*

3 *Quieti animi eſt*] Spuria ſunt. libri priſci, *principis maximi animo ſubjici erigendus* (alii, *exigendus*) *is eſt.* Non dubito legere. *diſponendi libelli. Tantus rerum ex o. t. a. c. congeſtus, ut poſſit per ord. ſuum P. m. animo ſubjici, erigendus ipſe es.* aut cum Pinciano, *erigendus tuus eſt.* Idem.

4 *Cupientium lacrimæ proſint*] Meus *poſſint.* Idem. Vox *proſint* non eſt in editis ante Eraſmum: eadem exſulat omnibus Pall. proque illa in duobus nihil aliud; in uno *ſic*, in altero & Bruxell. *admittantur*, (hoc quidem non male Grutero judice) habetur. Lipſius è ſuo profert, *poſſint.* At ſuſpectæ ſunt hæ acceſſiones tanquam ab hominibus male ingenioſis, qui tale quid deſiderari putabant. Sequimur Pal. ſecundum, qui ſolum *ſic* præfert. Nimirum hac diſtinctione: *Ut periclitantium & ad miſericordiam mitiſſimi Cæſaris pervenire cupientium lacrimæ, ſic tibi tuæ aſſiccandæ ſunt.* Ita verbum in fine ſine ulla temporis mutatione utrique membro reſpondet. *Gronovius.*

5 *Hoc tamen*] Clauſula hæc in meo: *Hæc tamen etiam nunc levioribus te remediis adjuvabunt.* Vulgata placeat, vult hoc de Cæſare, non inter parva eſſe. *Lipſius.*

6 *Fabulis traditus*] Meus & quidam, voce addita: *traditus favor.* Atlantem intellegi certum eſt, nec ultra penetro. *Idem.*

irrequieta ſemper curſus ſuos explicant, nunquam illi licet nec ſubſiſtere, nec quicquam ſuum facere. Ad quendam itaque modum tibi quoque eadem neceſſitas injungitur: non licet tibi ad utilitates tuas, ad ſtudia tua reſpicere. Cæſare orbem terrarum poſſidente, impartiri te nec voluptati, nec dolori, nec ulli alii rei potes: totum te Cæſari debes. Adjice nunc, quod cum ſemper prædices cariorem tibi ſpiritu tuo Cæſarem eſſe; fas tibi non eſt, ſalvo Cæſare, de fortuna queri. Hoc incolumi, ſalvi tibi ſunt tui: nihil perdidiſti: non tantum ſiccos oculos tuos eſſe, ſed etiam lætos oportet. in hoc tibi omnia ſunt: hic pro omnibus eſt. Quod longe à ſenſibus tuis prudentiſſimis piiſſimiſque abeſt, adverſus felicitatem tuam parum gratus es, ſi tibi quicquam, hoc ſalvo, flere permittis. Monſtrabo etiamnum, non quidem firmius remedium, ſed familiarius. Si quando te domum receperis, tunc erit tibi metuenda triſtitia. nam quamdiu numen tuum intueberis, nullum illa ad te inveniet acceſſum: omnia in te Cæſar tenebit: cum ab illo diſceſſeris, tunc, velut occaſione data, inſidiabitur ſolitudini tuæ dolor, & requieſcenti animo tuo paullatim irrepet. Itaque non eſt, quod ullum tempus vacare patiaris à ſtudiis. tunc tibi literæ tuæ, tam diu ac tam fideliter amatæ, gratiam referant: tunc te illæ antiſtitem & cultorem ſuum vindicent: tunc Homerus & Virgilius, tam bene de humano genere meriti, quam tu de omnibus & de illis meruiſti, quod [7] pluribus notos eſſe voluiſti quam ſcripſerant, multum tecum morentur. tutum id erit omne tempus, quod illis tuendum commiſeris. Tunc Cæſaris tui opera, ut per omnia ſæcula domeſtico narrentur præconio, quantum potes compone. nam ipſe tibi optime formandi condendique res geſtas, & [8] materiam dabit, & [9] exemplum.

Cap.

7 *Pluribus notos*] Ergo Homerum Latine vertit, Virgilium Græce, ſed pedeſtri ſermone: ut legi uterque & capi ab utraque gente poſſet. *Lipſius.*

8 *Materiam*] Cum tam ampla geſſerit, geratque: *Germaniam pacaverit, Britanniam aperiat*, cap. 32. *Idem.*

9 *Exemplum*] Quippe ipſe Claudius utraque lingua Hiſtorias ſcripſit: Sueton. cap. 42. & 43. *Idem.*

Cap.

CAP. XXVII. Non audeo te uſque eo producere, ut fabellas quoque & Æſopeos [1] logos, [2] intentatum Romanis ingeniis opus, ſolita tibi venuſtate connectas. difficile eſt quidem, ut ad hæc hilariora ſtudia tam vehementer perculſus animus, tam cito poſſit accedere: hoc tamen argumentum habeto jam corroborati ejus, & redditi ſibi, ſi poterit ſe à ſeverioribus ſcriptis ad hæc ſolutiora producere. In illis enim quamvis ægrum eum adhuc, & ſecum reluctantem, [3] avocabit ipſa rerum quas tractabit auſteritas: hæc quæ remiſſa fronte commentanda ſunt, non feret, niſi cum jam ſibi ab omni parte conſtiterit. Itaque debebis eum ſeveriore materia primum exercere, deinde hilariore temperare. Illud quoque magno tibi erit levamento, ſi ſæpe te ſic interrogaveris: [4] Utrumne meo nomine doleo, an ejus qui deceſſit? Si meo, perit meæ indulgentiæ jactatio, & incipit dolor, hoc uno excuſatus quod honeſtus eſt, cum ad utilitatem reſpicit, à pietate deſciſcere. Nihil autem minus bono viro convenit, quàm in fratris luctu calculos ponere. Si illius nomine doleo; neceſſe eſt, alterutrum ex his duobus eſſe judicem. [5] Nam ſi nullus defunctis

CAP. XXVII. 1. *Logos*] Eſt qui *apologos* vellet, male. Nam & *logi*, *fabula*: quod vel Plautus dicet. *Lipſius.*

2 *Intentatum Romanis*] Itane intentatum? atqui Phædrus Tiberii libertus jam condiderat, & pulcherrimis verſibus Latinos fecerat: qui exſtant. Sed enim è Thracia ille; hic de *Romanis ingeniis* ſermo. Quid tamen Polybius? nonne & ille inter Græcos aut exteros? nomen dicit. *Idem.*

3 *Advocabit ipſa*] Quidam, *avocabit*: nec male. res enim ſeriæ in ſe intendunt eum & deſigunt. Suſpicabar etiam: *advocabit ipſi.* id eſſet, juvabit & patrocinabitur ei ſeveritas. *Idem.*

4 *Utrumne meo nomine*] Simile dilemma in Apuleio, de Philoſophia: *Et quidem ſi de tali ſe cauſſa diſcruciet, illam ægritudinem vel propter eum qui eſt emortuus ſuſcipit, quaſi in pejore ſit parte: aut ſua gratia, quod tali neceſſitudine doleat ſe privatum eſſe. Sed neque obiti cauſſa lamentationes ſuſcipi oportet, cum ſciamus illum, neque aliquid mali paſſum, & ſi fuerit bonæ voluntatis, etiam melioribus aggregatum.* Et plura vide. *Idem.*

5 *Nam ſi nullus*] Et hoc dilemma in Platone, imo à Platone eſt. nam belle tractatur in Apologia, ſub perſona Socratis: *Duorum enim alterum mors eſt. Aut enim, tanquam nihil ea ſit, ne ſenſum quidem ullius rei mortuus habet: aut, ut dici ſolet, mutatio quædam eſt, & commigratio animæ, è loco iſto in locum alium. Quod ſi nullus ſenſus eſt, ſed tanquam ſomnus quidam profundus, in quo nec ſomnium quidem ullum cernat; admirabile bonum in morte eſt. Sin autem transmigratio eſt, & in eum locum ubi una omnes mortui ſunt: quod majus iſto bonum*

ctis ſenſus ſupereſt, evaſit omnia frater meus vitæ incommoda, & in eum reſtitutus eſt locum, in quo fuerat antequam naſceretur, & expers omnis mali, nihil timet, nihil cupit, nihil patitur. Quis iſte eſt furor, pro eo me nunquam dolere deſinere, qui nunquam doliturus eſt? Si eſt aliquis defunctis ſenſus; nunc animus fratris mei, velut ex diutino carcere emiſſus, tandem ſui juris & arbitrii geſtit, & rerum naturæ [6] ſpectaculo fruitur, & humana omnia ex ſuperiore loco deſpicit; divina vero, quorum rationem tamdiu fruſtra quæſierat, propius intuetur. Quid itaque ejus deſiderio maceror, qui aut beatus, aut nullus eſt? beatum deflere, invidia eſt: nullum, dementia.

CAP. XXVIII. An hoc te movet, quod videtur ingentibus, & cum maxime circumfuſis, bonis caruiſſe? cum cogitaveris multa eſſe quæ perdidit, cogita plura eſſe quæ non timet. Non ira eum torquebit, non morbus affliget, non ſuſpicio laceſſet, non edax & inimica ſemper alienis proceſſibus invidia conſectabitur, non metus ſolicitabit, non levitas fortunæ cito munera ſua transferentis inquietabit. Si bene computes, plus illi remiſſum, quam ereptum eſt. Non opibus fruetur, non tua ſimul ac ſua gratia; non accipiet beneficia, non dabit. Miſerum putas quod iſta amiſit, an beatum quod non deſiderat? mihi crede, is beatior eſt, cui fortuna ſupervacua eſt, quam is cui [1] parata eſt. Omnia iſta bona, quæ nos ſpecioſa, ſed fallaci voluptate delectant; pecunia, dignitas, potentia, aliaque complura, ad quæ generis humani cæca cupiditas obſtupeſcit, cum labore poſſidentur, cum invidia conſpiciuntur; eoſque ipſos quos exornant, & premunt; plus minantur, quam proſunt. lubrica & incerta ſunt; nunquam bene tenentur. nam ut nihil de tempore futuro timeatur, ipſa

bonum abtingere, ô judices, poteſt? Hæc pauca reddidi: plura, qui volet, videto. *Lipſius.*

6 *Spectaculo*] Junge quæ ſunt paria, Epiſt. 102. ſub finem, & Conſol. ad Marc. cap. 25. *Idem.*

CAP. XXVIII. 1 *Parata*] Favens ac prompta. Editis libris, *parta*. Idem.

ipſa tamen magnæ felicitatis tutela ſolicita eſt. Si velis credere altius veritatem intuentibus, omnis vita ſupplicium eſt. In hoc profundum inquietumque projecti mare, alternis æſtibus reciprocum, & modo allevans nos ſubitis incrementis, modo majoribus damnis deferens, aſſidueque jactans, nunquam ſtabili conſiſtimus loco: pendemus & fluctuamur, & alter in alterum illidimur, & aliquando naufragium facimus, ſemper timemus. In hoc tam proceloſo, & in omnes tempeſtates expoſito mari navigantibus, nullus portus niſi mortis eſt. Ne itaque invideris fratri tuo: quieſcit. tandem liber, tandem tutus, tandem æternus eſt: ſuperſtitem Cæſarem, omnemque ejus prolem, ſuperſtitem te cum omnibus habet fratribus. Antequam quicquam ex ſuo favore fortuna mutaret, [2] ſtantem adhuc illam, & munera plena manu congerentem reliquit. Fruitur nunc aperto & libero cœlo, ex humili atque depreſſo in eum emicuit locum, quiſquis ille eſt, qui ſolutas vinculis animas beato recipit ſinu: & nunc libere vagatur, omniaque rerum naturæ bona cum ſumma voluptate perſpicit. Erras. non perdidit lucem frater tuus, ſed ſecuriorem ſortitus eſt. omnibus illo nobis commune eſt iter. Quid fata deflemus? non reliquit ille nos, ſed anteceſſit.

CAP. XXIX. Eſt, mihi crede, magna felicitas in ipſa felicitate moriendi. Nihil ne in totum quidem diem certi eſt. quis in tam obſcura & involuta veritate divinat, utrumne fratri tuo mors [1] inviderit, an [2] conſuluerit? Illud quoque, qua juſtitia in omnibus rebus es, neceſſe eſt te adjuvet cogitantem, non injuriam tibi factam, quod talem fratrem amiſiſti, ſed beneficium datum, quod tamdiu pietate ejus uti fruique licuit. Iniquus eſt, qui muneris ſui arbitrium danti non relinquit: avidus, qui non lucri loco habet quod accepit, ſed damni, quod reddidit. Ingratus

2 *Stantem adhuc*] Nondum ſe avertentem & abeuntem. *Lipſius.*

CAP. XXIX. 1 *Inviderit*] Bonis erepto. *Idem.*

2 *Conſuluerit*] Malis ſubducto. *Idem.*

3 Cr-

gratus eſt, qui injuriam vocat finem voluptatis: ſtultus, qui nullum fructum eſſe putat bonorum, niſi præſentium. qui non & in præteritis acquieſcit, & ea judicat [3] certiora quæ abierunt, quia de illis, ne deſinant, non eſt timendum. Nimis anguſtat gaudia ſua, qui eis tantummodo quæ habet ac videt, frui ſe putat, & habuiſſe eadem pro nihilo ducit. cito enim nos omnis voluptas relinquit, quæ fluit & tranſit, & pæne antequam veniat, aufertur. Itaque in præteritum tempus animus mittendus eſt, & quicquid nos unquam delectavit, reducendum, ac frequenti cogitatione pertractandum eſt. Longior fideliorque eſt memoria voluptatum, quàm præſentia. Quod habuiſti ergo optimum fratrem, in ſummis bonis pone. Non eſt quod cogites, quanto diutius habere potueris, ſed quamdiu habueris. Rerum natura illum tibi, ſicut ceteris fratribus, non [4] mancipio dedit, ſed commodavit: cum viſum eſt deinde, repetiit, nec tuam in eo ſatietatem ſecuta eſt, ſed ſuam legem. Si quis pecuniam creditam ſolviſſe ſe moleſte ferat, eam præſertim cujus uſum gratuitum acceperit, nonne injuſtus habebitur? Dedit natura fratri tuo vitam, dedit & tibi: quæ ſuo jure uſa, à quo voluit debitum ſuum citius exegit. non illa in culpa eſt, cujus nota erat conditio, ſed mortalis animi ſpes avida, quæ ſubinde quid rerum natura ſit obliviſcitur, nec unquam ſortis ſuæ meminit, niſi cum admonetur. Gaude itaque habuiſſe te tam bonum fratrem, & uſum fructum ejus, quamvis brevior voto tuo fuerit, boni conſule. Cogita jucundiſſimum eſſe, quod habuiſti, humanum, quod perdidiſti. Nec enim quicquam minus inter ſe conſentaneum eſt, quam aliquem moveri, quod ſibi talis frater parum diu contigerit: non gaudere, quod tamen contigerit. At inopinanti ereptus eſt. Sua quemque

3 *Certiora quæ*] Martialis 1:
Non bene diſtuleris, videas quæ poſſe negari,
Et ſolum hoc ducas, quod fuit, eſſe tuum.
Adde de Benefic. 3. cap. 4. De Vita beat. cap. 6 *Lipſius.*

4 *Non mancipio*] Lucretius:
Vitaque mancipio nulli datur omnibus uſu. Idem.

CAP.

que credulitas decipit: & in eis quæ diligit, voluntaria mortalitatis oblivio. Natura nulli ſe neceſſitatis ſuæ gratiam facturam eſſe teſtata eſt. Quotidie præter oculos noſtros tranſeunt notorum ignotorumque funera: nos tamen aliud agimus, & ſubitum id putamus eſſe, quod nobis tota vita denuntiatur futurum. Non eſt itaque iſta fatorum iniquitas, ſed mentis humanæ pravitas, inſatiabilis rerum omnium: quæ indignatur inde ſe exire, quo admiſſa eſt precario.

CAP. XXX. Quanto [1] ille juſtior, qui nuntiata filii morte, dignam magno viro vocem emiſit? Ego cum genui, tum moriturum ſcivi. Prorſus non mireris ex hoc natum eſſe, qui fortiter mori noſſet. Non accepit tanquam novum nuntium, filii mortem. quid eſt enim novi, hominem mori, cujus tota vita nihil aliud quam ad mortem iter eſt? Ego cum genui, tum moriturum ſcivi. Deinde adjecit rem majoris & prudentiæ & animi: [2] Huic rei ſuſtuli. Omnes huic rei tollimur: quiſquis ad vitam editur, ad mortem deſtinatur. Gaudeamus ergo omnes eo quod datur, reddamuſque id cum repoſcemur. alium alio tempore fata comprehendent, neminem præteribunt. [3] In procinctu ſtet animus: & id quod neceſſe eſt, nunquam timeat: quod incertum eſt, ſemper exſpectet. Quid dicam duces, ducumque progenies, & multis aut conſulatibus conſpicuos, aut triumphis, ſorte defunctos inexorabili? tota cum regibus regna, populique cum gentibus tulere

CAP. XXX. 1 *Ille juſtior*] De Anaxagora ſtatim ſubeat intellegi. quem Cicero, Valerius, Diogenes, totidem verbis, nuntiata filii morte, faciunt reſpondiſſe, *Sciebam genuiſſe mortalem.* Sed è ſequentibus tamen magis eſt de Xenophonte capi. Nam ſubdit: *ex hoc natum eſſe, qui fortiter mori poſſet:* fortem ſcilicet è viro forti: at de Anaxagoræ filii glorioſa morte nihil equidem legi. Bene de Xenophontis. cujus *Gryllus* fortiter dimicans inter equites occubuit. In eo facto Diogenes: *Sunt qui illum* (Xenophontem) *nec lacrimaſſe quidem dicunt, ſed tantum dixiſſe, Sciebam genuiſſe mortalem.* Lipſius.

2 *Huic rei ſuſtuli*] Non dixit ipſe, ſed è verbis ejus colligit, atque addit. *Idem.*

3 *In procinctu*] Paratus ad hanc pugnam. *Idem.*

4 *Utrinſ-*

lere fatum ſuum. Omnes, imo omnia in ultimum diem ſpectant. non idem univerſis finis eſt. Alium in medio curſu vita deſerit, alium in ipſo aditu relinquit, alium in extrema ſenectute fatigatum jam & exire cupientem vix emittit: alio quidem atque alio tempore, omnes tamen in eumdem locum tendimus. Utrumne ſtultius ſit neſcio, mortalitatis legem ignorare, an impudentius, recuſare. Agedum illa quæ multo ingenii tui labore celebrata ſunt, in manus ſume, [4] utriuſlibet auctoris carmina: quæ tu ita [5] reſolviſti, ut quamvis ſtructura illorum receſſerit, permaneat tamen gratia. Sic enim illa ex alia lingua in aliam tranſtuliſti, ut (quod difficillimum erat) omnes virtutes in alienam te orationem ſecutæ ſint. Nullus erit in illis ſcriptis liber, qui non plurima varietatis humanæ incertorumque caſuum & lacrimarum, ex alia atque alia cauſſa fluentium, exempla tibi ſuggerat. Lege, quanto ſpiritu ingentibus intonueris rebus: pudebit te ſubito deficere, & ex tanta orationis magnitudine decidere. Ne commiſeris, ut quiſquis [6] extemplo ac modo ſcripta tua mirabatur, quærat quomodo tam grandia, tamque ſolida, tam fragilis animus conceperit. Potius ab iſtis quæ te torquent, ad hæc tot & tanta quæ conſolantur, converte, ac reſpice optimos fratres, reſpice uxorem, filium reſpice. Pro omnium horum ſalute, hac tecum portione fortuna decidit. Multos habes in quibus acquieſcas.

Cap. XXXI. Ab hac te infamia vindica, ne videatur omnibus plus apud te valere unus dolor, quam hæc tam multa ſolatia. Omnes iſtos una tecum perculſos vides, nec poſſe tibi ſubvenire, imo etiam, ultro exſpectare ut à te ſubleventur, intelligis: & ideo quanto minus in illis doctrinæ minuſque ingenii eſt, tanto magis reſiſtere te neceſſe

4 *Utriuſlibet*] Homeri ſive Virgilii. *Lipſius.*

5 *Reſolviſti*] Nota ergo, in pedeſtrem ſermonem vertiſſe, ut dixi. *Idem.*

6 *Extemplo ac modo*] Meus liber, *exemplo.* & incidebat legere, *quiſquis ſine exemplo.* Idem.

Cap.

ceſſe eſt communi malo. Eſt autem hoc ipſum ſolatii loco, inter multos dolorem ſuum dividere: qui quia diſpenſatur inter plures, exigua debet apud te parte ſubſidere. Non deſinam totiens tibi offerre Cæſarem. illo moderante terras, & oſtendente, quanto melius beneficiis imperium cuſtodiatur, quam armis, [1] illo rebus humanis præſide, non eſt periculum, ne quid perdidiſſe te ſentias. in hoc uno tibi ſatis præſidii, ſatis ſolatii eſt. Attolle te, & quotiens lacrimæ ſuboriuntur oculis tuis, totiens illos in Cæſarem dirige; ſiccabuntur maximi & clariſſimi conſpectu [2] numinis. Fulgor ejus illos, ut nihil aliud poſſint aſpicere, præſtringet, in ſe hærentes detinebit. Hic tibi, quem tu diebus intueris ac noctibus, à quo nunquam dejicis animum, cogitandus eſt, hic contra fortunam advocandus: nec dubito, cum tanta illi adverſus omnes ſuos ſit manſuetudo, tantaque indulgentia, quin multis jam ſolatiis tuum iſtud vulnus obduxerit, nonnulla quæ dolori obſtarent tuo, congeſſerit. Quid porro? ut nihil horum fecerit, nonne protinus ipſe conſpectus per ſe tantummodo, cogitatuſque Cæſar, maximo ſolatio tibi eſt? Dii illum Deæque omnes terris diu [3] commodent. acta hic D. Auguſti æquet, [4] annos vincat, [5] ac, quamdiu inter mortales erit, nihil ex domo

CAP. XXXI. 1 *Illo rebus humanis præſidente*] Omnes Gruteri, & Bruxell. *præſide*. quod conſideret, inquit, velim, curioſus lector; nam mihi jam nunc placet. Et cui diſpliceat vel non nimis curioſo? Itaque miror non receptum, cum & editiones habeant ante Frobenianam. Ovidius de nuce: *nec, dum regit omnia Cæſar, Incolumis tanto præſide raptor erit*. Martialis: *& ſunt te præſide, Cæſar, Deliciæ populi quæ fuerant domini*. Idem: *Eſt mihi, ſitque precor, longum, te præſide, Cæſar, Rus minimum*. Cicero pro domo: *qui huic urbi & reipublicæ præſides eſtis*. De vita beata c. 20. *& præſides deos ſupra me circaque me ſtare*. Hercule Furente: *juxta præſides adſtat deos*. Gronovius.

2 *Numinis*] Fortaſſe & *luminis*, è ſequentibus. Etſi hæc omnia plena humillimæ & fœdiſſimæ adulationis. *Lipſius*.

3 *Commodent*] Meus & aliquot ſcripti, *commendent*. Præfero tamen vulgatum. quaſi dicat, Dii illum à ſe & ſuo cœtu profectum, velut commodato generi humano dent, mox recepturi. *Idem*.

4 *Et annos*] Nic. Faber ſerio bonus doctuſque vir, e ſuis libris probabat: *Acta hic D. Auguſti æquet, annos vincat*: *idem ego*. Idem.

5 *Ac quamdiu*] Meus hic plenior: *ac faciant, ut quamdiu inter mortales erit*. Imo & hoc melius pro tota iſta adulatione. neque enim *mortalem* eum vult

dicere

mo ſua mortale eſſe ſentiat. Rectorem Romano imperio filium [6] longa fide approbet, & ante illum conſortem [7] patris, quam ſucceſſorem accipiat. Sera, [8] & nepotibus demum noſtris dies nota ſit, qua illum [9] gens ſua cælo [10] aſſerat.

CAP. XXXII. Abſtine ab hoc manus tuas, fortuna, nec in iſto potentiam tuam, niſi ea parte qua prodes, oſtenderis. patere illum generi humano jam diu ægro & affecto [1] mederi: patere, quicquid [2] prioris Principis furor concuſſit, in locum ſuum reſtituere ac reponere. [3] Sidus hoc, quod præcipitato in profundum, ac demerſo in tenebras orbi refulſit, ſemper luceat. Hic [4] Germaniam pacet, [5] Britanniam aperiat, & [6] patrios triumphos ducat, &

dicere (Deum & numen), ſed *inter mortales* eſſe: *commodatum* ſcilicet, ut ante. *Lipſius.*

6 *Longa fide*] Quia diu nimirum cum ipſo imperaturus. *Idem.*

7 *Patris*] Volebam olim, *pater*: ſed & ex vulgata idem elicias. Senſus eſt. Britannicus cum ſene patre, jam ipſe grandis, imperet: & ſit conſors & collega imperii, non ſucceſſor. Succeſſor enim non niſi mortui, aut pulſi. *Idem.*

8 *Et nepotibus*] Quo is homo? vis tu illum triplex ævum, cum Neſtore aliquo, vivere? Nam Claudius hoc tempore ſupra quinquageſimum annum agebat. Poëtica omnino adulatio. *Idem.*

9 *Gens ſua*] Claudia & Imperatoria ſtirps. nam præſagit illi grandem poſteritatem. *Idem.*

10 *Aſſerat*] Non inferat, ſed aſſerat illatum. *aſſerat*, conſecratione. *Idem.*

CAP. XXXII. 1 *Mederi*] Ita ſane, ſed chirurgia & miſſione ſanguinis. Quis neſcit ejus ſævitias & cædes? *Idem.*

2 *Prioris*] Caii Caligulæ. *Idem.*

3 *Sidus hoc*] Ita Q. Curtius de eodem (ut mea opinio eſt) *Jure populus Rom. ſalutem ſe Principi ſuo debere profitetur, qui noctu, quam pene ſupremam habuimus, novum ſidus illuxit. Hujus hercle, non ſolis ortus, lucem caliganti reddidit mundo*: & plura lib. 10. quæ ſimillima his Senecæ: imo dicas ab alterutro tranſſumpta. *Idem.*

4 *Germaniam*] Referendum ad ea quæ primo anno imperii ejus in Germania geſta, ductu legatorum, Servii Galbæ & P. Gabinii. quorum ille Cattos, iſte Marſos vicit, atque aquilam reciperavit clade Variana amiſſam. Eo utroque nomine *Imp. iterum* Claudius appellatus: anno DCCXCIV. quo ipſo in exſilium Seneca pulſus, ut Dio ſcribit. *Idem.*

5 *Britanniam aperiat*] Nondum ergo plene vicerat, ſed jam in eo erat. Notetur, ut de tempore liqueat hujus ſcripti. Aperire Britanniam cœpit tertio imperii anno, miſſo in eam A. Plautio: atque ipſe anno poſt ſecutus perdomuit, & de ea triumphavit. Scripſerit igitur hæc Seneca tertio circiter exſilii ſui anno, ſed ordiente. *Idem.*

6 *Patris*] Meus & alii, *patrios*. quod malim. De Germanicis triumphis capiendum, qui velut debiti erant Druſo Germanico, niſi mors anteveniſſet. *Idem.*

7 *Etiam*

& novos: quorum me quoque ſpectatorem futurum, quæ primum obtinet locum ex virtutibus ejus, promittit clementia. nec enim ſic me dejecit, ut nollet erigere: imo ne dejecit quidem, ſed impulſum à fortuna & cadentem ſuſtinuit, & in præceps euntem leniter divinæ manus uſus moderatione depoſuit. Deprecatus eſt pro me ſenatum, & vitam mihi non tantum dedit, ſed [7] etiam petiit. Viderit, qualem [8] volet æſtimari cauſſam meam. vel juſtitia ejus bonam perſpiciet, vel clementia faciet. utrumque in æquo mihi ejus beneficium erit, ſive [9] innocentem me ſcierit eſſe, ſive voluerit. Interim magnum miſeriarum mearum ſolatium eſt, videre miſericordiam ejus totum orbem pervagantem: quæ cum ex ipſo angulo, in quo ego [10] defoſſus ſum, complures multorum jam annorum ruina obrutos effoderit, & in lucem reduxerit, non vereor ne me unum tranſeat. Ipſe autem optime novit tempus, quo cuique debeat ſuccurrere: ego omnem operam dabo, ne pervenire ad me erubeſcat. O felicem [11] clementiam tuam, Cæſar! quæ efficit, ut quietiorem ſub te agant vitam exſules, quam nuper ſub Caio egere [12] principes. Non trepidant,

7 *Etiam petiit*] Ah miſer Seneca! etiam innocens de damnatione gratularis, imo pæne gratias agis? Pro more temporum, quo Principes, quos evertebant, volebant videri tamen à ſe ſublevatos, à Senatu autem impulſos. In Taciti Annalibus pluſcula exempla. ut illud de Libone, lib. 2. *Juravitque Tiberius petiturum ſe vitam, quamvis nocenti, niſi voluntariam mortem properaviſſet.* Huc & Domitiani verba faciunt apud Sueton. cap. 11. *Lipſius.*

8 *Volet æſtimari*] Aliter Eraſmus. meus autem: *volet eſſe, & exiſtimet.* Probem, ſed legam *æſtimet.* hoc ſenſu, videat qualem volet eſſe cauſſam meam, per ſe, an ab ipſo bonam: æſtimet tantum eam & inſpiciat. *Idem.*

9 *Innocentem me*] Es ô magne vir, mea quidem tabella. Et vero ſi palam ejus criminis convictus, ſi non à Meſſallina hæc ſcæna: quomodo tam libere hic innocentem ſe proclamet? *Idem.*

10 *Defoſſus*] Alii, *defiſus* aut *defixus.* Illud melius, & qui remoti abductique à cœtu hominum ſunt, videntur mortui & in ſepulchrum dati. Ita ad Marciam, c. 2. *A ſolemnibus officiis ſeducta, defodit ſe & abdidit.* Sed optime in Epigrammate, de ſe ipſe:

Parce relegatis, hoc eſt, jam parce ſepultis. Idem.

11 *Clementiam*] Dii boni, quantam! *qui tam facile homines occidebat, quam canis exta edit:* ut tu, mutatione temporum, ſcripſiſti. *Idem.*

12 *Principes*] Proceres, ut ſæpe. Nam Senatores aſſidue ab eo timebant. Etſi is quoque exſules interfecit. quod Sueton. breviter, cap. 28. & plura

pidant, nec per ſingulas horas gladium exſpectant, nec ad omnem navium conſpectum pavent. Per te habent, ut fortunæ ſævientis modum, ita ſpem quoque melioris ejuſdem, ac præſentis quietem. Scias licet [13] ea demum fulmina eſſe juſtiſſima, quæ etiam percuſſi colunt.

Cap. XXXIII. Hic itaque princeps, qui publicum omnium hominum ſolatium eſt, aut me omnia fallunt, aut jam recreavit animum tuum, & tam magno vulneri majora adhibuit remedia: jam te omni confirmavit modo: jam omnia exempla, quibus ad animi æquitatem compellereris, [1] tenaciſſima memoria retulit: jam omnium præcepta ſapientum aſſueta ſibi facundia explicuit. Nullus itaque melius has alloquendi partes occupaverit. aliud habebunt hoc dicente pondus [2] verba, velut ab oraculo miſſa. omnem vim doloris tui divina ejus contundet auctoritas. Hunc itaque tibi puta dicere: Non te ſolum fortuna deſumpſit ſibi, quem tam gravi afficeret injuria. nulla domus in toto orbe terrarum aut eſt, aut fuit ſine aliqua comploratione. Tranſibo exempla vulgaria, quæ etiam ſi minora, tamen [3] mira ſunt. [4] Ad faſtos te, & annales perducam publicos. Vides omnes has imagines, quæ implevere Cæſareum [5] atrium? nulla non harum aliquo ſuorum incommodo in-

plura huic rei Philo Judæus, *In Flaccum*, libello extremo. *Lipſius.*

13 *Ea fulmina*] Sic Ovidius & alii damnationes ſuas appellant. Artemidorus *fulmen in ſomnis viſum, damnationem portendere* dicit, καὶ γὰρ, inquit, τοὺς καταδικασθέντας, ἐν τῇ συνηθείᾳ, κεραυνῷ βεβλῆσθαί φαμεν· *Nam damnatos, communi ſermone, fulmine ictos dicimus.* Idem.

Cap. XXXIII. 1 *Tenaciſſima memoria*] Nec in Menippæa illa ſua magis mimice rideat. Ille memorioſus, qui uxorem juſſam occidi, paullo poſt requiſivit? qui *multos ex iis* (Suetonii verba) *quos capite damnaverat, poſtero die & in conſilium, & ad alea luſum juſſit admoneri?* Et ſimile mox, de *facundia.* quem & *lingua titubante* fuiſſe idem ſcribit, *ſpumante rictu, capite tremulo in quocumque actu.* Idem.

2 *Verba velut ab oraculo emiſſa*] Recepimus ex omnibus Gruteri & Brux. *miſſa*: & confirmavimus ad Livii 5, 51. Epiſt. 108. *Inhæreat iſtud animo & tanquam miſſum oraculo placeat.* Gronov.

3 *Mira ſunt*] Vellem, *tamen innumera ſunt.* niſi quis putat Græciſſantem ſcripſiſſe, *myria* ſunt. *Lipſius.*

4 *Ad faſtos te & annales*] Non ſcripti tantum quatuor Gruteri, ſed & editiones antiquæ, Tarviſina, Veneta, ipſaque Frobeniana, *faſtus:* nec temere eſſe reor. *Gronovius.*

5 *Atrium*] De toto ritu ſcripſi 1 Elector. cap. 29. *Lipſius.*

6 Mors

inſignis eſt: nemo non ex iſtis, in ornamentum ſæculorum refulgentibus viris, aut deſiderio ſuorum tortus eſt, aut à ſuis cum maximo animi cruciatu deſideratus eſt. Quid tibi referam Scipionem Africanum, cui [6] mors fratris [7] in exſilio nuntiata eſt? Is frater qui eripuit fratrem carcere, non potuit eripere fato: & quam [8] juris æqui impatiens pietas Africani fuerit, cunctis apparuit. eodem enim die, quo [9] viatoris manibus fratrem abſtulerat, [10] tribuno quoque plebis [11] privatus interceſſit. tam magno tamen fratrem deſideravit hic animo, quam defenderat. Quid referam [12] Æmilianum Scipionem, qui uno pæne eodemque tempore, ſpectavit patris triumphum, duorumque fratrum funera? adoleſcentulus tamen, ac propemodum puer, tanto animo tulit illam familiæ ſuæ, ſuper ipſum Paulli triumphum concidentis, ſubitam vaſtitatem, quanto debuit ferre vir in hoc natus, ne urbi Romanæ aut Scipio deeſſet, aut Carthago ſupereſſet.

CAP. XXXIV. Quid referam duorum Lucullorum diremptam morte concordiam? Quid Pompeios? quibus ne hoc quidem ſæviens reliquit fortuna, ut una denique conciderent ruina. Vixit Sextus Pompeius, primum [1] ſorori ſuperſtes, [2] cujus morte optime cohærentis Romanæ pacis

6 *Mors fratris*] Imo vero ipſum ante obiiſſe, & mortuum deinde poſtulatum, ab Aſiatico fratre defenſum, alii tradiderunt. Livius videndus libro 38. ubi de tota re, & diſſenſu. Item Agellius 7. cap. 19. *Lipſius.*

7 *In exſilio*] Quod voluntarium ſuſceperat, Linterni. *Idem.*

8 *Juris æqui*] Et paſſim hoc ab inimicis ei objectum: & res hic poſtulat ita legi. Nam facto ſuo violavit jus Tribunicium, & parum civilem ſe oſtendit. Alii edunt, *impatiens injuriæ.* Idem.

9 *Viatoris manibus*] Livius: *Repuliſſe à corpore fratris viatorem, & Tribunis retinentibus, magis pie quam civiliter, vim feciſſe.* Idem.

10 *Tribuno quoque*] *Tribunis*, ex Livio & aliis. *Idem.*

11 *Privatus*] Livius: *Diſſolutam eſſe à privato Tribuniciam poteſtatem.* Quod autem præivit, *eodem die* hæc geſta: non video quo ſpectet, aut efficiat. Non enim ſolum eodem die, ſed ſtatim & eodem facto viatorem repulit, Tribunos ſprevit. *Idem.*

12 *Æmilianum Scipionem*] Vide Conſol. ad Marc. cap. 13. *Idem.*

CAP. XXXIV. 1 *Sorori ſuperſtes*] Quæ fuit Pompeia, nupta Fauſto Sullæ, Dictatoris illius filio. *Idem.*

2 *Cujus morte*] Plane hic nihil video. Si de Julia id dixiſſet, quæ noverca Sexto: bene & vere eſſet. de *Pompeia*, nihil extrico. Fuit quidem *Pompeia*

pacis vincula reſoluta ſunt. Idemque vixit ſuperſtes [3] optimo fratri: quem fortuna in hoc erexerat, [4] ne minus alte eum dejiceret, quam patrem dejecerat: & poſt hunc tamen caſum non tantum dolori, ſed bello ſuffecit. Innumerabilia undique exempla ſeparatorum morte fratrum ſuccurrunt, imo contra, vix ulla unquam horum paria conſpecta ſunt una ſeneſcentia: ſed contentus noſtræ domus exemplis ero. Nemo enim tam expers erit ſenſus ac ſanitatis, ut fortunam ulli queratur luctum intuliſſe: quam ſciet etiam Cæſarum lacrimas concupiſſe. Divus Auguſtus amiſit Octaviam ſororem cariſſimam, & ne ei quidem rerum natura lugendi neceſſitatem abſtulit, cui cælum deſtinaverat: imo vero idem omni genere orbitatis vexatus, [5] ſororis filium ſucceſſioni præparatum ſuæ perdidit. Denique ne ſingulos ejus luctus enumerem, & [6] generos ille amiſit, & [7] liberos, & nepotes: ac nemo magis ex omnibus mortalibus hominem eſſe ſe, dum inter homines erat, ſenſit. Tamen tot tantoſque luctus cepit rerum omnium capaciſſimum ejus pectus, victorque divus Auguſtus non gentium tantummodo externarum, ſed etiam dolorum fuit. Caius Cæſar, divi Auguſti [8] avunculi mei filius ac nepos, circa primos juventæ ſuæ annos [9] Lucium fratrem cariſſimum ſibi, [10] princeps juventutis principem ejuſdem juven-

peia Sexti filia (non ſoror) deſponſa, in pignus fidemque pacis cum Triumviris initæ, Marcello Octaviæ filio: ſed deſponſa, non deducta. neque de morte etiam legi. Itaque alius hæc illuſtret: aut noſter, *μεταφείζων* ſcripſerit, ut plura. *Lipſius.*

3 *Optimo fratri*] Cneio, qui in Hiſpania cæſus. *Idem.*

4 *Ne minus alte*] Quæſita ſententiola, & falſa. Ille certe procul à faſtigio & diguitate paterna. Quid dicam? & univerſa, & in partibus, hæc ſcriptio ſæpe parum ſana, non ſolum parum decora, eſt. *Idem.*

5 *Sororis filium*] M. Marcellum. *Idem.*

6 *Generos*] Illum jam dictum, deinde Agrippam. *Idem.*

7 *Liberos*] Unicam Juliam habuit, atque ea patri ſupervixit, à Tiberio demum acta ad mortem. Potes & de adoptivis hoc intellegere, *Caio & Lucio*; qui iidem ex Julia nepotes. *Idem.*

8 *Avunculi mei*] Magni avunculi. nam ex Octavia ſorore Auguſti nata Antonia, & hæc Claudii mater. *Idem.*

9 *Lucium*] Qui Maſſiliæ obiit. *Idem.*

10 *Princeps juventutis*] Sic & Pal. tert. quart. male ſec. qui hæc duo verba excludit. nam certe uterque frater auctus honore iſto. Tacitus: *Nam genitos Agrippa Caium ac Lucium in familiam*

juventutis amiſit, in apparatu Parthici belli, & graviore multo animi vulnere, quam poſtea [11] corporis, ictus eſt: quod utrumque piiſſime idem, & fortiſſime tulit. [12] Cæſar patruus meus, Druſum Germanicum patrem meum, minorem natu quam ipſe erat fratrem, intima Germaniæ recludentem, & gentes ferociſſimas Romano ſubjicientem imperio, in complexu & [13] oſculis ſuis amiſit: modum tamen lugendi non ſibi tantum, ſed etiam aliis fecit: ac totum exercitum, non ſolum mœſtum, ſed etiam attonitum, [14] corpus Druſi ſui ſibi vindicantem, ad morem [15] Romani luctus redegit: judicavitque non militandi tantum diſciplinam eſſe ſervandam, ſed etiam dolendi. Non potuiſſet ille lacrimas alienas compeſcere, niſi prius preſſiſſet ſuas.

CAP. XXXV. M. Antonius avus meus, nullo minor niſi eo à quo victus eſt, tunc cum Remp. conſtitueret, & triumvirali poteſtate præditus, nihil ſupra ſe, exceptis vero duobus collegis, omnia infra ſe cerneret, [1] fratrem interfectum audivit. Fortuna impotens, quales ex humanis

liam Cæſarum induxerat, necdum poſita puerili prætexta, Principes Juventutis appellari, deſtinare conſules ſpecie recuſantis flagrantiſſime cupiverat. ubi recte notat Lipſius appellationem iſtam (προκρίτος τῆς νεότητος Zonaras hic reddidit) ab Auguſto invaluiſſe ad futurum imperium, tanquam titulus & omen.

11 *Corporis*] A barbaro quodam percuſſus. Velleius, & Tacitus. *Lipſius.*

12 *Cæſar patruus*] Suſpicor prænomen deeſſe, Ti. Tiberium certe Imp. intellegit. *Idem.*

13 *Oſculis*] Quidam libri, *oculis.* Pedo Albinovanus, ad Tiberium:

Tu tamen extremo moriturum tempore fratrem
Vidiſti: lacrimas vidit & ille tuas.
Affigique ſuis moriens tua pectora ſenſit,
Et tenuit vultu lumina fixa tuo. Idem.

14 *Corpus Druſi*] Idem Pedo:

Quin etiam corpus matri vix vixque remiſſum,
Exſequiis caruit, Livia, pæne ſuis.
Quippe ducem arſuris exercitus omnis in armis,
Inter quæque ruit, ponere certus erat.
Abſtulit invitis corpus venerabile frater,
Et Druſum pruna, quod licuitque dedit.

Sententia eſt, milites ſibi rapuiſſe corpus Ducis, & in armis voluiſſe urere, inter ipſas gentes, ubi obierat. Frater autem abſtulit, & *patria* (ita pro *pruna* legendum) qua licuit reddidit: id eſt, ſi non vivum, ſaltem cadaver. *Idem.*

15 *Romani luctus*] Gravis & modeſti, non cum impetu & calore illo Barbarico. *Idem.*

CAP. XXXV. 1 *Fratrem*] C. Antonium, qui juſſu Bruti in Macedonia interfectus. Vide Plutarchum in Bruto, & Dionem 47. in aliquo tamen diſſenſu. *Idem.*

nis malis tibi ipſa [2] ludos facis! Eo ipſo tempore, quo M. Antonius civium ſuorum vitæ ſedebat mortiſque arbiter, M. Antonii frater duci jubebatur ad ſupplicium. Tulit hoc tamen tam triſte vulnus eadem magnitudine animi, qua omnia alia adverſa toleraverat: & hoc fuit ei lugere, [3] viginti legionum ſanguine fratri parentare. Sed ut omnia alia exempla præteream, ut in me quoque ipſo alia taceam funera, [4] bis me fraterno luctu fortuna aggreſſa eſt: bis intellexit lædi me poſſe, vinci non poſſe. Amiſi Germanicum fratrem: quem quomodo amaverim, intelligit profecto, quiſquis cogitat quomodo ſuos fratres pii fratres ament. Sic tamen affectum meum rexi, ut nec relinquerem quicquam quod exigi deberet à bono fratre, nec facerem quod reprehendi poſſet [5] in Principe. Hæc ergo puta tibi parentem publicum referre exempla, eumdem oſtendere quam nihil ſacrum intactumque ſit fortunæ, quæ ex his penatibus auſa eſt funera ducere, ex quibus erat deos petitura. Nemo itaque miretur, aliquid ab illa aut crudeliter fieri, aut inique. Poteſt enim hæc adverſus privatas domos ullam æquitatem noſſe, aut ullam modeſtiam, cujus implacabilis ſævitia totiens ipſa funeſtavit [6] pulvinaria? Faciamus licet illi convicium, non noſtro tantum ore, ſed etiam

2 *Ludos facis*] Eadem exclamatio Valerii Liciniani quondam: *Quos tibi Fortuna ludos facis? Facis enim ex profeſſoribus Senatores, ex Senatoribus profeſſores.* Plinius lib. 4. epiſt. 11. *Lipſius.*

3 *Viginti legionum*] Quæ in Bruti Caſſiique partibus erant, & quas vicit. Neque enim interfecit omnes (abſit), & declamatorie id quoque hic dictum. *Idem.*

4 *Bis me fraterno*] Atqui unum fratrem habuit, *Germanicum*: de quo etiam ſolo diſtincte ſubjungit. Tamen lectionem teneo, & de *Livilla* etiam accipio, quæ ſoror Claudii fuit, interfecta à Tiberio paullo poſt Seianum. Quia autem parum ab honeſta cauſſa ea mors, parcit diducere hic Seneca. *Idem.*

5 *In Principe*] Tunc vero non erat, cum fratrem & ſororem amiſit: imo procul ab omni ea ſpe. Aut improvide igitur hoc Seneca, aut accipiendum de quocumque primario viro, ut ſæpe. *Idem.*

6 *Pulvinaria*] Quæ deorum ſunt, ut lecti privatorum. Ita Domitianus ſuperbe, & cum Suetonii nota, *in reducenda poſt divortium uxore edixit, Revocatam eam in pulvinar ſuum.* Juvenalis:

Fœda lupanaris tulit ad pulvinar odorem.
Idem.

7 *Ad-*

etiam publico: non tamen mutabitur: [7] adverſus omnes ſe preces, omneſque ceremonias erigit. Hoc fuit in rebus humanis fortuna, hoc erit; nihil inauſum ſibi reliquit: nihil intactum relinquet. Ibit violentior per omnia, ſicut ſemper eſt ſolita, eas quoque domos auſa injuriæ cauſa intrare, [8] in quas per templa aditur, & [9] atram laureatis foribus induet veſtem.

CAP.

7 *Adverſus omnes ſe preces omneſque querimonias*] At liber meus & plures, *cerimonias:* ut ad ſacra & Deos iterum referat. *Idem.* Sic Pincianus ex conjectura: nam ſcripti ejus omnes cum cæteris editiſque olim, *cerimonias.* Probat Gruterus. dici enim, quod nihil intactum relinquat, ſive ſit ſacrum, ſive profanum. Lipſius idem refert ex ſuo, additque: ut ad ſacra & deos iterum referat. Vera haud dubie lectio, ſed frigide explicant. Primum preces & cerimonias intelliges, quæ pro ſalute periclitantium, in primis Cæſarum, ad deos fiebant & ſuſcipiebantur: adverſus eas tamen fortuna prævalet, & Cæſarem pulvinari ſuo detrahit, inſuper habitis mundi votis & ſupplicius & ſacrificiis. Natur. quæſt. 2, 36. *Quid enim intelligis fatum? Exiſtimo neceſſitatem rerum actionumque, quam nulla vis rumpat. hanc ſi ſacrificiis & capite nivea agna exorari judicas, divina non noſti.* Dein meminerimus verba Taciti lib. 1 Annal. *neque imperatorem auguratu & vetuſtiſſimis cerimoniis præditum attrectare feralia debuiſſe.* Paria de omnibus Cæſaribus credenda, & hæc quoque pars cerimoniarum, adverſus quas erigit ſe fortuna. *Gronovius.*

8 *In quas per templa aditur*] Univerſe hoc de Triumphalibus ædibus capis? in quas certe è templis, & Capitolino Jove ſalutato, ingrediebantur. An ſtrictius & verius, de ipſo Palatio principum? quod templis undique cingebatur. Claudianus, in VI Conſul. Honorii:

Attollens apicem ſubjectis Regia Roſtris,
Tot circum delubra videt, tantiſque deorum
Cingitur excubiis.

Sed & in ipſo Palatio templa, Apollinis, & Veſtæ. De utroque Ovidius, in Metamorphoſi:

Et cum Cæſarea tu Phœbe domeſtice Veſta.

Et 4 Faſtor.

—— cognati Veſta recepta eſt
Limine, ſic ſancti conſtituere patres.
Phœbus habet partem, Veſta pars altera ceſſit,
Quod ſupereſt illis, tertius ipſe tulit.

Cognatum Veſtæ, Auguſtum appellat, ut è Julia gente & Venere ortum. Iſta igitur templa in limine Palatii, &, puto, Seneca huc reſpexit. Poſſis tamen & capere, tanquam velit, per reverentiam mixtam metu, eos qui ad Principem ibant, prius templa & Deos adiiſſe, ut illum ſibi votiſque ſuis propitium haberent. *Lipſius.* Fatetur Douza Præcid. ad Tib. cap. 11. didiciſſe ex hoc loco domos principum venerationis & celebritatis cauſſa eo ſitu poſitas ac collocatas fuiſſe, uti aditus ad eas per Deorum templa exiſteret; confirmatque hanc opinionem ejus locus Suetonii in Caligula c. 23. quem ſcribit, *accitis undique in urbem Numinum ſimulacris, quibus capite dempto ſuum imponeretur, partem Palatii, ad forum uſque promoviſſe, atque ade Caſtoris & Pollucis in veſtibulum aula ſua transfigurata, medium ſe adorandum adeuntibus præbuiſſe.* Atque hinc cuivis jam porro liquet, cur Martialis in Præfatione octavi Epigrammat. lib. ad Domitianum Cæſarem ſcripſerit, de eodem opere ſuo diſſerens: *Meminerit non niſi religioſa purificatione luſtratus accedere ad*

CAP. XXXVI. Hoc unum obtineamus ab illa votis ac precibus publicis, ſi nondum illi [1] genus humanum placuit conſumere, ſi Romanum adhuc nomen propitia reſpicit, hunc Principem, [2] lapſis hominum rebus datum, ſicut omnibus mortalibus, ſibi eſſe ſacroſanctum velit. diſcat ab illo clementiam, atque ſit mitiſſimo omnium Principum mitis. Debes itaque omnes intueri eos, quos paullo ante retuli, aut [3] adſcitos cælo, aut [4] proximos, & ferre æquo animo fortunam, ad te quoque porrigentem manus: quas ne ab eis quidem, per quos [5] vivimus, abſtinet. Debes illorum imitari firmitatem in perferendis & evincendis doloribus, & in quantum modo homini fas eſt, per divina ire veſtigia. Quamvis in aliis rebus [6] dignitatum ac nobili-

templa debere. ad templa, id eſt, aulam ſeu palatium Imperatoris, ad quæ ingreſſuris non niſi per Deorum templa patebat aditus.

9 *Atram laureatis*] Nam Palatinæ fores lauru & quercu ornatæ ſemper. Idem Ovidius:

State Palatina laurus, prætextaque quercu
Stet domus. æternos tres habet una Deos.

duos nempe deos, quos dixi, & tertium ipſum Auguſtum. Sed de lauru iſta, ego fuſius ad cap. ult. lib. 1 de Clem. Quid autem *atram veſtem foribus induci* intellegit? ipſamne veſtem oppandi, ut hodie in funere? an magis enallage quadam, homines induci & ingredi atratos? *Lipſius.*

CAP. XXXVI. 1 *Genus humanum*] Periturum ſcilicet, abſque hoc Sotere. O fœdam adulationem! *Idem.*

2 *Lapſis*] Alii libri, *laſſis*: & probem. *Idem.*

3 *Adſcitos*] Jam conſecratos, & mortuos. *Idem.*

4 *Proximos*] Si non conſecratos, tamen in puriore aëre heroas. *Idem.*

5 *Juramus*] Satis notum per Principes, ut Deos, jurari, & probe fortaſſe ita ſcriptum. Tamen Eraſmus, itemque bonus ille meus, *vivimus* habent. Cur ſpernam? imo acutum eſt, mortem ad eos quoque venire, qui auctores ſunt vitæ. Nam hanc Principibus adſcribi (ob tutelam & curam rerum) docet vel acclamatio illa Alexandrinorum, in Suetonio, qua Auguſtus magnopere oblectatus: *Per illum ſe vivere, per illum navigare, libertate atque fortunis per illum frui.* Idem.

6 *Dignitatum magna diſcrimina ſunt*] Male truncarunt editores, quod in omnibus eſſe ſcriptis fatentur Pincianus & Gruterus conſentiente Bruxell. *dignitatum ac nobilitatum.* Quid enim? non æque bene *nobilitates* dicuntur quam dignitates? non & illarum diverſa genera Romæ? Alia certe patricia, alia plebeia: atque illa rurſus alia majorum, minorum alia gentium; hæc novorum alia hominum ac nullius imaginis, alia nobilibus natorum. Nec minus mirum, de providentia cap. 3. *cruditatibus ebrietatibuſque & ceteris, quæ necant per voluptatem.* Itaque etſi genera illa non eſſent, tamen plurium quoque hominum recte dicerentur *nobilitates.* Virgilius: *Ambo florentes ætatibus.* Livius lib. 30. *legati Carthaginenſes vocati, quorum ætatibus conſpectu.* Cicero pro Sextio: *in qua omnes bone-*

bilitatum magna diſcrimina ſint, virtus in medio poſita eſt: neminem dedignatur, qui modo dignum ſe illa judicet. Optime certe illos imitaberis, qui cum indignari poſſent non eſſe ipſos expertes hujus mali, tamen in hoc uno ſe ceteris exæquari hominibus, non injuriam, ſed jus mortalitatis judicaverunt; tuleruntque nec nimis acerbe & aſpere quod acciderat, nec molliter & effeminate. Nam & non ſentire mala ſua, non eſt hominis: & non ferre, non eſt viri. Non poſſum tamen, cum omnes circumiverim Cæſares, quibus fortuna fratres & ſorores eripuit, hunc præterire ex omni Cæſarum numero excerpendum: quem rerum natura in exitium opprobriumque humani generis edidit, à quo imperium everſum funditus, Principis piiſſimi recreat clementia. C. Cæſar, amiſſa ſorore [7] Druſilla, is homo qui non magis dolere quam gaudere principaliter poſſet, conſpectum converſationemque civium ſuorum profugit, exequiiſque ſororis ſuæ non interfuit, juſta ſorori non præſtitit, [8] ſed in Albano ſuo teſſeris ac foro & provo-

boneſtates civitatis, omnes ætates, omnes ordines conſentiunt. Sed ne moremur lectorem, ſufficiunt Taciti verba lib. 12. Annal. *At Claudius, quamquam nobilitatibus externis mitis.*. Sed & Cicero lib. 1 de Offic. *regna, imperia, nobilitates, honores, divitiæ, opes, eaque, quæ ſunt his contraria, in caſu ſita, temporibus gubernantur.* Gronovius.

7 *Druſilla*] Quam homo inceſtus juſtæ uxoris loco propalam habebat: Suetonius. *Lipſius.*

8 *Sed in Albanum ſeceſſit. At foro*] Eſt quaſi injectio. An ille forte foro & rerum actu dolorem fefellit? Imo alea, & ludo. Tamen libri turbant, qui plerique: *in Albano ſuo ceſſerit, ac foro & provocatis, & hujuſmodi.* In meo quidem, ut poſui: & conſentiunt, aut leviter abeunt Gruteriani. Olim divinabam: *ſed in Albanum ſuum ſeceſſerit. nec foro & advocatis, & hujuſmodi aliis occupationibus acerbiſſimi funeris levabat mala. proh pudor imperii! principis Rom.* &c. Neque nunc omnino ſedet: & ſuſpectum illud, *provocatis*. Initio fuerit, in *Albano ſuo teſſeris.* deinde illa, *ac foro, & provocatis*, ſive ut alii, *pervocatis*, genera aut nomina item ludorum: etſi corrupta. *Idem.* Quaſi quæſtioni ultro ſe ipſos hic obtulerunt viri præſtantiſſimi, magnoque ingenii cruciatu nihil eruerunt veri. Vulgatum fabricavit Muretus. Senſu non ita exſenſo, inquit Gruterus: & explicat etiam Lipſius. Immo peſſimo & non tolerando. Quod enim in Albano forum? Si qua fides eſt vett. libb. à quibus longe & qui levi emendatione viros doctos expedire ſe profitentur, nos minimum, receſſimus, ſperare licet nos veram Senecæ reddidiſſe. Tantum enim copulativam ſupervacuam ante τὸ *hujuſmodi* induximus: hoc omne quod ſumus auſi: reliquum totum eſt ſcriptorum codicum, aut plane in iis expreſſum, aut ipſis librariorum mendis ſatis indicatum: ut qui *ceſſerit* aut

provocatis hujuſmodi aliis occupationibus acerbiſſimi funeris levabat mala. Pro pudor imperii! principis Romani lugentis ſororem, alea ſolatium animi fuit. Idem ille Caius furioſa inconſtantia, modo [9] barbam capillumque ſubmittens, modo Italiæ ac Siciliæ oras errabundus permetiens, & nunquam ſatis certus utrum [10] lugeri vellet, an [11] coli ſororem. Eodem enim tempore, quo templa illi conſtituebat,

aut *texeris* pro *teſſeris* & *pervocatis* habent pro *provocatis*. Scribe: *Sed in Albano ſuo teſſeris ac foro & provocatis hujuſmodi aliis occupationibus acerbiſſimi funeris elevabat mala*. *Forus* eſt tabula luſoria ſive alveus. Reddendum teſtimonium divino Salmaſio, qui primus hanc notionem in Suetonio deprehendit. Verba Auguſti: *Luſimus enim per omnes dies, forumque aleatorium calfecimus*. Ubi antea ſummi viri perperam pro neſcio quo loco & quaſi ἀγορᾶ κυβευτικῆ acceperant. *Forus* autem & tabula idem. Feſtus: *Quinto locus in navi: ſexto fori ſignificant Circenſia ſpectacula, ex quibus minores forulos dicimus*. Virgilius Æneid. 4. *Impleſſemque foros flammis*. hoc eſt, tabulata navium, ut interpretatur Servius lib. 6. *laxatque foros*. Livius lib. 1. *loca diviſa Patribus Equitibuſque, ubi ſpectacula ſibi quiſque faceret, fori appellati*. Rurſus eodem: *foros in circo faciendos*. Iſidorus: *Forus, ubi uva calcatur*. Cato de R. R. c. 18. de torculario ædificando: *totum forum longum pedes quinque, latum pedes duos ſemiſſem, craſſum pedem unum ſemiſſem*. Sic ergo *foro & teſſeris* Seneca, ut *forum aleatorium* Auguſtus. Adde Manilii, *forum ponere*. de quo lib. 4. de pecunia vet. cap. 3. *Provocatis* eſt laceſſitis, arceſſitis, quæſitis. De tranquillitate cap. 12. *ſine propoſito vagantur quærentes negotia*. Lib. 1 de Benef. 9. *longius nos impetus evehit, provocante materia*. Atque hoc verbo uti maluit eo, quod ipſum eſt luſorum. Plautus Curculione: *Poſtquam cœnati atque appoti, talos ſibi poſcit in manum, Provocat in aleam*. Macrobius 1 Saturnal. *Ferunt enim regnante Anco æditaum Herculis per ferias otiantem deum teſſeris provocaſſe, ipſo utriuſque manum tuente*. Plutarchus in Julio: ὡς ἡ γυνὴ γυναῖκα παίζειν προκαλεῖτο. Nam qui occupationes minus eſſe putarunt aleæ & fori teſſerarii quam advocatorum & fori judiciarii, illos convincam verbis auctoris de brevitate vitæ cap. 6. *qui nulli rei niſi vino & libidini vacant: nulli enim turpius occupati ſunt*. Eodem libro c. 15. *Perſequi ſingulos longum eſt, quorum aut latrunculi aut pila & excoquendi in ſole corporis cura conſumpſere vitam: non ſunt ocioſi, quorum voluptates multum negotii habent*: Cogitabam an & *alea* facerem ex *aliis*. Sed revocavi me: nam vocabulum *occupationibus* notione ſingulari ponitur pro avocamentis à dolore: ut ad Marciam cap. 1. *auctoritates magnorum & affinium tibi virorum, ſtudia, hæreditarium & paternum bonum, ſurdas aures, irrito & vix ad brevem occupationem proficiente ſolatio, tranſeunt*. Intelligit ergo alia ludicra avocamenta. Bruxell. *ſed in Albano ſuo ſe teſſeris ac foro avocans, & hujuſmodi*. Plane: niſi plane nimis. *Gronovius*.

9 *Barbam capillumque*] Suetonius: *Druſilla defuncta juſtitium indixit. in quo riſiſſe, laviſſe, cœnaſſe cum parentibus, aut conjuge liberiſve, capitale fuit. Ac mœroris impatiens, cum repente noctuque profugiſſet ab urbe, tranſcurriſſetque Campaniam, Syracuſas petiit, rurſuſque inde propere rediit, barba capilloque promiſſo*. Lipſius.

10 *Lugeri*] Ut hominem. *Idem*.

11 *Coli*] Ut Deam. *Idem*.

tuebat ac pulvinaria, eos qui parum mœſti fuerant, crudeliſſima afficiebat animadverſione. Eadem enim intemperie animi adverſarum rerum ictus ferebat, qua ſecundarum elatus eventu, ſupra humanum intumeſcebat modum. Procul iſtud exemplum ab Romano viro, luctum ſuum aut intempeſtivis avocare luſibus, aut ſordium ac ſqualloris fœditate irritare, aut alienis malis oblectare, minime humano ſolatio. Tibi vero nihil ex conſuetudine mutandum tua. quoniam quidem ea inſtituiſti amare ſtudia, quæ & optime felicitatem [12] extollunt, & facillime minuunt calamitatem: eademque & ornamenta hominum maxima ſunt, & ſolatia.

CAP. XXXVII. Nunc itaque te ſtudiis tuis immerge altius, nunc illa tibi velut munimenta animi circumda, nec ex ulla tui parte inveniat introitum dolor. Fratris quoque tui produc memoriam aliquo ſcriptorum monumento tuorum. hoc enim unum eſt rebus humanis opus, cui nulla tempeſtas noceat, quod nulla conſumat vetuſtas: cetera, quæ per conſtructionem lapidum, & marmoreas moles, aut [1] terrenos tumulos in magnam eductos altitudinem conſtant, non propagabunt longam diem: quippe & ipſa intereunt. Immortalis eſt ingenii memoria: hanc tuo fratri largire, in hac eum colloca. melius illum duraturo ſemper conſecrabis ingenio, quam irrito dolore lugebis. Quod ad ipſam fortunam pertinet, etiamſi nunc agi apud te cauſſa ejus non poteſt: omnia enim illa quæ nobis dedit, ob hoc ipſum, quod aliquid eripuit, inviſa ſunt: tunc tamen erit agenda, cum primum æquiorem te illi judicem dies fecerit: tunc enim poteris in gratiam cum illa redire. Nam multa providit, quibus hanc emendaret injuriam: multa etiam nunc dabit quibus redimat: denique ipſum quod abſtulit, ipſa dederat tibi. Noli ergo contra te ingenio

12 *Extollunt*] Bene. aliquis tamen *excolunt* vellet, quia ſequitur *ornamenta*. Lipſius.

CAP. XXXVII. 1 *Terrenos tumulos*] Quidam, *tumulos*. Nota morem aggerandi in altitudinem terram, & inſtar colliculi: cujuſmodi etiam majorum ævo ſtructos Belgica noſtra habet, & miratur, cauſſæ parum gnara. *Idem*.

2 *Ad-*

nio uti tuo, noli [2] adeſſe dolori tuo. Poteſt quidem eloquentia tua, quæ parva ſunt approbare pro magnis: rurſus magna attenuare, & ad minima deducere: ſed alio iſta vires ſervet ſuas, nunc tota ſe in ſolatium tuum conferat. Sed tamen diſpice, ne hoc jam quoque ipſum ſit ſupervacuum. aliquid enim à nobis natura exigitur: plus vanitate contrahitur. Nunquam autem ego à te, ne ex toto mœreas, exigam. Et ſcio inveniri quoſdam duræ magis quam fortis prudentiæ viros, [3] qui negent doliturum eſſe ſapientem. Hi vero videntur nunquam in hujuſmodi caſum incidiſſe. alioquin excuſſiſſet illis fortuna ſuperbam ſapientiam, & ad confeſſionem eos veri etiam invitos compuliſſet. Satis præſtiterit ratio, ſi id unum ex dolore, quod & ſupereſt & abundat, [4] exciderit. ut quidem nullum omnino eſſe eum patiatur, nec ſperandum ulli, nec concupiſcendum eſt. Hunc potius modum ſervet, qui nec [5] impietatem imitetur, nec [6] inſaniam: & nos in eo teneat habitu, [7] qui & piæ mentis eſt, nec emotæ. Fluant lacrimæ, ſed eædem deſinant: trahantur ex imo pectore gemitus, ſed iidem & finiantur. Sic rege animum tuum, ut & ſapientibus te approbare poſſis, & fratribus. Effice, ut frequenter fratris tui memoriam tibi velis occurrere, ut illum & ſermonibus celebres, & aſſidua recordatione repræſentes tibi. Quod ita denique conſequi poteris, ſi tibi memoriam ejus jucundam magis, quam flebilem

2 *Adeſſe*] Patrocinari. *Lipſius.*

3 *Qui negent*] Palam culpat ſuos Stoicos, & conviciis pæne inſectatur. Quid enim aliud eſt, *ſuperbam ſapientiam* dicere? Bona venia Seneca, tuæ, aut etiam tutæ, mentis es? *Idem.*

4 *Exciderit*] Exſecuerit. *Idem.*

5 *Impietatem*] In non dolendo. *Idem.*

6 *Inſaniam*] In nimis dolendo. *Idem.*

7 *Qui & pia mentis eſt nec emota*] Eſt à Pinciani conjectura: ejus enim Eraſmique ſcripti, *mota.* quomodo & Pall. Sic notat Gruterus. Conſentiunt editiones veteres cum ſcriptis. Quid opus conjectura? De tranquillitate, extremo: *Nullum magnum ingenium ſine mixtura dementiæ fuit. Non poteſt grande aliquid & ſupra cæteros loqui, niſi mota mens.* Epiſt. 94. *De illis inſanis nunc loquor, quibus mens mota eſt, non erepta.* Natur. Quæſt. 6. *Mota poſt hoc mentis aliquos atque impotes ſui erraſſe.* Ovidius Triſt. 5, 7. *Ut mea ſit longis mens quoque mota malis.* Conſentit Bruxell. *Gronovius.*

8 *Spe-*

bilem feceris. naturale eſt enim, ut ſemper animus ab eo refugiat, ad quod cum triſtitia revertitur. Cogita modeſtiam ejus, cogita in rebus agendis ſolertiam, in exſequendis induſtriam, in promiſſis conſtantiam. Omnia dicta ejus ac facta & aliis expone, & tibimet ipſe commemora. Qualis fuerit cogita, qualiſque [8] ſperari potuerit. quid enim de illo non tuto ſponderi fratre poſſet? [9] Hæc, utcunque potui, longo jam ſitu obſoleto & hebetato animo compoſui: quæ ſi aut parum reſpondere ingenio tuo, aut parum mederi dolori videbuntur, cogita [10] quam non poſſit is alienæ vacare conſolationi, quem ſua mala occupatum tenent; quam non facile Latina ei verba homini ſuccurrant, quem Barbarorum inconditus & barbaris quoque humanioribus gravis fremitus circumſonat.

8 *Sperari*] Si maturuiſſet, & vixiſſet. *Lipſius.*

9 *Hæc utcumque*] Fateor me * ſcripſiſſe hæc ultima Senecæ non videri. & profecto veri ſanique Senecæ non eſſe, etiam nunc clamo: an illius abjecti, corpore & mente fracti, neſcio. Ne hoc quidem velim, ſi meus ſit arbitratus: quia nimis & vilia ſunt, & vix tunicato aliquo digna. Deſino, & inter alia ex hoc ſcripto diſco, quam maximi viri labi & jacere poſſint: iidem, mitiore jam Deo, iterum erigi, & aliis ad robur excitatio & exemplum eſſe. Timeamus, ſperemus, numquam deſperemus. *Idem.*

10 *Quam non poſſit is alienæ vacare*] Extrema libri hujus immiſericorditer uſſerant, ſecuerant viri docti, dum Senecæ magis erecti ſtatumque tenentis animo ac famæ quam fracti & debilitati ſtilo conſulere ſe poſtulant. Nobis non licet eſſe tam ferocibus: itaque mss. editioneſque veteres duces ſecuti, integra auctori verba ſua, indigna quamvis iſto robore, quod alibi profitetur, ſcriptioni tamen huic & ſupplici exſuli, abs quovis beneficium reſtitutionis accepturi, conſentanea, ſumus remenſi. *Gronovius.*

* *Lib. 1. Elector. cap. 26.*

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ
AD MARCIAM
De Conſolatione
LIBER UNUS.

ARGUMENTUM ET ORDO.

MArcia gratioſa & dives matrona, ut apparet: filia A. Cremutii Cordi, viri à ſtudiis ſcriptiſque etiam inclyti. Filium habuit, qui jam grandior obiit, maritus, pater & ſacerdos: triennium autem jam ibat (ex Cap. I. in fine) ab ejus morte. Itaque argumentor, hoc Scriptum editum initio Claudiani temporis, nec ante. Nam ſub Tiberio auctum Metilium hunc (ita vocabatur) honoribus, vix probabile: ſub Caio igitur, qui & alia acta Tiberii reſcidit, & nominatim A. Cremutii Cordi ſcripta lectitari permiſit. Quod eodem iſto Cap. I. quoque tangitur: neque igitur ante potuit hac Conſolatio edi, præſertim inveterato dolore, ut loquitur, & triennali illo lapſu. Imo bene conſideranti, ſub Claudio, & poſt exſilium fortaſſe hac ſcripta cenſeantur. In parvo eſt. ipſe libellus inter inſignes, etſi adulatione feminea haud expers. Duæ partes ſunt. Priore laudat illam, & à ſuo atque alienis deinde Exemplis ſolatur: uſque ad Cap. VI. Poſteriore ad Rationes tranſit, & primam illam communem, luctu nihil profici: tum ſecundum Naturam eum non eſſe, ſed à mollicie noſtra, & incogitantia, quod quæ fieri poſſunt futura non providemus. Iterum deinde Exempla virorum, & mulierum. Tum ad ſortem conditionemque naſcendi tranſit, cui mors annexa: uſque ad Cap. XIX. Ibi Dilemma inſerit, Nec matri, nec ipſi male factum.

De matre, breviter: gratioſa eſt, nec niſi opinione vexatur. De ſilio, pluribus: in quiete eſt, & caſibus, vitiiſque ereptus. Quid ſi ad iſta in tam corrupta civitate iviſſet? Tempeſtive igitur ſubductus: & Patris deinde (Cremutii) perſona inducitur filiam ſolantis & erigentis, & magno ore, ad ſupera illa & cæli ſpectacula, vocantis.

CAPUT I.

NIſi te, [1] Marcia, ſcirem tam longe ab infirmitate muliebris animi, quam à ceteris vitiis receſſiſſe, & mores tuos velut antiquum aliquod exemplar aſpici: non auderem obviam ire dolori tuo, cui viri quoque libenter hærent & incubant. nec ſpem concepiſſem, tam [2] iniquo tempore, tam [3] inimico judice, tam [4] invidioſo crimine, poſſe me efficere, ut fortunam tuam [5] abſolveres. Fiduciam mihi dedit exploratum jam robur animi, & magno experimento approbata virtus tua. Non eſt ignotum, qualem te in perſonam patris tui geſſeris: quem non minus quam liberos dilexiſti: excepto eo, quod non optabas [6] ſuperſtitem. nec ſcio an & optaveris. Permittit enim ſibi quædam & contra [7] bonum morem magna pietas. [8] Mortem A. Cremutii Cordi, parentis tui, quantum po-

CAP. I. 1 *Marcia*] Unde hoc ei nomen, quæras. Nam pater A. Cremutius Cordus. Puto adoptione igitur immutaſſe, ab avunculo aut materno cognato adſumptam. *Lipſius.*

2 *Iniquo tempore*] Quia dolor jam vetus quidem, ſed qui in hac femina (præter communem morem) vires ævo ſumpſerat, & jam verterat quaſi in naturam. Itaque præoptaſſet (in fine hujus capitis) *primis temporibus ad curationem accedere: nunc vehementius contra inveterata pugnandum eſt.* Idem.

3 *Inimico judice*] Ipſa te. quæ odiſti & averſaris ſolantes. *Idem.*

4 *Invidioſo*] Ablati talis filii, & in flore ævi. *Idem.*

5 *Abſolveres*] Quam aſſidue nunc accuſas. *Idem.*

6 *Superſtitem*] Nec enim ſolet, & contra ſunt parentum vota. Mater in Terentio:

Ita mihi atque huic (patri) *ſis ſuperſtes.*

Apud Senecam patrem lib. 9 Controv. *Ita oculos meos filii manus operiant.* Controv. 5. *Ita mihi ſuperſtite filio mori liceat.* Noſter Conſol. ad Helv. cap. 16. *Deos oro, contingat hunc nobis habere ſuperſtitem.* Idem.

7 *Contra bonum*] Jam dixi, de bono vulgatoque more, ex lege naturæ. Infra, cap. 10. *Omnes noſtros, quos ſuperſtites, lege naſcendi, optamus.* Siquis aliter, videbatur in culpa. Valerius lib. 5. cap. 9. in perſona filii: *Tu vero pater vive, & ſi tam obſequens es, ut hoc precari filio permittas, me quoque exſuperta.* Adde infra, cap. 17. *Idem.*

8 *Mortem*] Quam ſponte ſumebat. infra, cap. 22. *Idem.*

Q 9 Apo-

poteras, inhibuiſti. Poſtquam tibi [9] aperuit, inter [10] Seianianos ſatellites [11] illam unam patere ſervitutis fugam, non faviſti conſilio ejus, ſed dediſti manus victa, fudiſtique [12] lacrimas palam, & gemitus devoraſti quidem, non tamen hilari fronte texiſti: & hoc illo ſæculo, quo magna pietas erat, [13] nihil impie facere. Ut vero aliquam occaſionem [14] mutatio temporum dedit: ingenium patris tui, de quo ſumptum erat ſupplicium, in uſum hominum reduxiſti, & à vera illum vindicaſti morte, ac reſtituiſti [15] in publica monumenta libros, quos vir ille fortiſſimus [16] ſanguine ſuo ſcripſerat. Optime meruiſti de Romanis ſtudiis: magna illorum pars arſerat. optime de poſteris: ad quos veniet incorrupta rerum fides, auctori ſuo magno imputata. optime de ipſo: cujus viget vigebitque memoria, quamdiu fuerit in precio Romana cognoſci; quamdiu quiſquam erit, qui reverti velit ad acta majorum; quamdiu quiſquam, qui velit ſcire, quid ſit vir Romanus; quid ſubactis jam cervicibus omnium, & ad Seianianum jugum adactis, [17] indomitus ſit homo, ingenio, animo, [18] manu liber. Magnum mehercule detrimentum reſpublica ceperat, ſi illum ob

duas

9 *Aperuit*] Mei, *apparuit*. Lipſius.

10 *Seianianos*] Qui à Seiano ſubmiſſi. male ſcripti, *Sillanianos*. Idem.

11 *Illam unam*] Mortem ſpontaneam, cum durior immineret & à carnifice. Fugiebat igitur ſervitutem, & ne arbitrio ac ludibrio inimicorum moreretur. *Idem.*

12 *Lacrimas clam*] Scripti omnes, *palam*: ſed illud ſententia tenet. Lacrimas abſcondit. vel ne patri dolorem adderet; vel quia ſub tyrannide illa nec tutum. *Idem.*

13 *Nihil impie*]. Ut quidam ſub Tiberio, qui & patres palam accuſarunt: quid, qui occulte detulerunt, premii aut properæ hereditatis ſpe? *Idem.*

14 *Mutatio temporum*] Sub Caligula. qui alia Tiberii acta reſcidit, & nominatim *A. Cremutii Cordi ſcripta requiri, & lectitari permiſit*: in Suetonio, cap. 16. Significat noſter, adnitente filia hoc factum. *Idem.*

15 *In publica monumenta*] In bibliothecas. in quibus manſere, & Fragmenta nunc quoque exſtant apud Senecam patrem, in Suaſoria, *an deprecetur Antonium Cicero*. Idem.

16 *Sanguine ſuo*] Nempe quia ſanguine ſuo & vita ſcriptos eos luit. Argumentum porro eorum *Civilia bella*: etiam illud *Philippenſe*, in quo Brutum Caſſiumque laudaverat, ut *ultimos Romanorum*. Sub Auguſto ſcripſerat, & *illo audiente recitata* ac tolerata, in Tiberii cap. 61. Suetonius notat. Qui idem eum citat, Auguſti c. 35. *Idem.*

17 *Indomitus*] Ipſe Cremutius. *Idem.*

18 *Manu liber*] Scriptione & ſtilo. *Idem.*

19 *Duas*

[19] duas partes pulcherrimas in oblivionem conjectum, eloquentiam & libertatem, non eruiſſes. Legitur, floret, in manus hominum, in pectora receptus, vetuſtatem nullam timet. At illorum carnificum cito ſcelera quoque, [20] quibus ſolis memoriam meruerunt, tacebunt. Hæc magnitudo animi tui vetuit me ad ſexum tuum reſpicere: vetuit ad vultum, quem [21] tot annorum continua triſtitia, ut ſemel obduxit, tenet. Et vide quam non ſurrepam tibi, nec [22] furtum facere affectibus tuis cogitem. Antiqua mala in memoriam reduxi. & vis ſcire hanc quoque plagam eſſe ſanandam? [23] oſtendi tibi æque magni vulneris cicatricem. Alii itaque molliter agant, & blandiantur: ego confligere cum tuo mœrore conſtitui, & defeſſos exhauſtoſque oculos, ſi verum audire vis, magis jam ex conſuetudine, quam ex deſiderio fluentes, continebo, ſi fieri potuerit, te favente remediis tuis; ſin minus, vel invita. [24] teneas licet &

19 *Duas artes*] Cum libris aliquot *partes* eligam: nec libertas bene inter artes cenſeatur. *Lipſius.*

20 *Quibus ſolis memoriam meruerunt, tacebunt*] Sic Eraſmi & priores editiones, ſic mss. omnes Gruteri & Bruxell. nec mutandum *jacebunt* aut *tacebuntur*, monuimus ad Livii lib. 9. Cicero in Bruto: *Ut ſcribas, inquit, aliquid, jam pridem enim conticuerunt tuæ literæ. nam, ut illos de republica libros edidiſti, nihil à te ſane accepimus.* Pro Muræna: *ſimulatque increpuit ſuſpicio tumultus, artes illico noſtræ conticeſcunt.* Plinius lib. 33, 13. *Lydium Sardibus emebatur, quod nunc obmutuit.* Ut Petronius: *corrupta eloquentia regula ſtetit & obmutuit.* Gronovius.

21 *Tot annorum*] Non exprimit, ſed multos fuiſſe locutio oſtendit. Sane haud minus XV aut XVI. quia obiit Cremutius anno DCCLXXVIII. hæc autem ſcripta eſſe non poſſunt, niſi ſub Caio, aut potius initiis Claudianis. Argumento, quod de filio mox dicet. *annum tertium* à morte ejus ire: at ille jam grandior, ſacerdos, maritus, pater duorum liberorum. Nec ſane probabile à Tiberio eum honore auctum: ſi ergo ab alio, à Caio: at à morte ejus triennium, ergo neceſſario ſub Claudio, hæc ſcripta. *Lipſius.*

22 *Furtum*] Ita libri. explico: non clam aut aſtu inſinuare me ſtatui, & in pectus admiſſus quaſi furto & inſidiis dolorem tollere. Palam cum ibo expugnatum. *Furta* pro Inſidiis & dolo, crebrum Latinis. Alii ſubſtituerunt, *fucum*: ſed fucum. *Idem.*

23 *Oſtendi tibi*] Si illud vulnus coiit (& cicatricem jam videmus) cur nolis & hoc ſanari? *Idem.*

24 *Teneas*] Male qui faciunt; & faciunt plerique. *hærent & incubant*, ut ante eſt locutus, imagine eadem. Quæ ipſa in Platone, ſed monito pulcherrimo, quo caſtigat. Libro 10 de Rep. Δεῖ μὴ προσπταίσαντας, καθάπερ παῖδας, ἐχομένους τοῦ πληγέντος, ἐν τῷ βοᾶν διατρίβειν. ἀλλὰ ἀεὶ ἐθίζειν τὴν ψυχὴν, ὅτι τάχιστα γίγνεσθαι πρὸς τὸ ἰᾶσθαι, καὶ ἐπανορθοῦν τὸ πεσόν τε καὶ νοσῆσαν, θρηνῳδίαν ἀφανίζοντα· *Oportet in offenſa aut lapſu non ut pueros, adhærentes & amplexantes*

& amplexeris dolorem tuum, quem tibi in filii locum ſuperſtitem feciſti. Quis enim erit finis? omnia in ſupervacuum tentata ſunt. fatigatæ [25] allocutiones amicorum; auctoritates magnorum & affinium tibi virorum; ſtudia, hereditarium & paternum bonum, ſurdas aures, irrito ac vix ad brevem occupationem proficiente ſolatio, tranſeunt. Illud ipſum naturale remedium temporis, quod maximas ærumnas quoque componit, in te una vim ſuam perdidit. Tertius jam præteriit annus cum interim nihil ex primo illo impetu cecidit: renovat ſe, & corroborat quotidie luctus: & jam ſibi jus mora fecit, eoque adductus eſt, ut putet turpe deſinere. Quemadmodum omnia vitia penitus inſidunt, niſi, dum ſurgunt, oppreſſa ſint: ita quoque hæc triſtia & miſera, & in ſe ſævientia, ipſa noviſſime acerbitate [26] paſcuntur, & fit infelicis animi prava voluptas dolor. Cupiſſem itaque primis temporibus ad iſtam curationem accedere. leviore medicina fuiſſet oriens adhuc reſtinguenda vis: vehementius contra inveterata pugnandum eſt. Nam vulnerum quoque ſanitas facilis eſt, dum à ſanguine recentia ſunt: tunc & uruntur, & [27] in altum revocantur, & digitos ſcrutantium recipiunt. [28] ubi corrupta in malum ulcus vete-

xantes id quod læſit, in ploratu tempus terere; ſed mentem aſſueſcere, ut quam celerrime ad medelam ſe vertat & correctionem caſus, ejulatus omittentem. Lipſ.

25 *Allocutiones*] Solatia, παραμυθίαι. Idem.

26 *Paſcuntur*] Sotion, an noſtri Senecæ doctor? Ἡ λύπη παρ' οἷς ἂν τρέφεται καὶ αὔξεται, παρ' ἐκείνοις ἡδέως καὶ μένει· *Dolor apud quos paſcitur & augetur, ibi & libenter & ſuaviter manet.* Idem.

27 *In altum*] Tentando & explorando. Videtur enim repeti & revocari vulnus, dum ſtilus immittitur. *Idem.*

28 *Ubi corrupta in malum ulcus verterunt*] Lege omnino cum Eraſmi Pincianique & Gruteri ſingulis, *veterarunt.* Illud eſt à mala manu, quæ verbum, cujus compoſitum eſt uſitatius, ferre negavit. Utitur tamen eo Cornelius Celſus lib. 3. cap. 12. *In his autem cum veteraverunt, utilis fames non eſt.* Nec auſcultandus vir doctus ad Phædrum qui reponit, *inveteraverunt.* Columella lib. 2. 15. *hominis urina, cum ſex menſibus paſſus fueris veteraſcere.* Plinius lib. 32, 10. *Cypris vero, qui & donax vocatur, cortex alopeciis medetur uſtus & ulceribus veteratis.* Cælius Aurelianus Tard. lib. 5. cap. 9. *Panem damus frigidum, fermentatum, autopyrum. eſt enim minus nutriens, & magis ſi fuerit veteratus.* Zeno Veronenſis in Pſalmum LXXIX. *Sicque pretioſum fluentum à ſuis calcatoribus & bibitur & patris familias cellis vinariis infertur, ut melius veteraſcendo reddatur.* Gronovius.

29 *Aſſe-*

veterarunt, difficilius curantur. Non poſſum nunc per obſequium, nec molliter [29] aſſequi tam durum dolorem: frangendus eſt.

CAP. II. Scio, à præceptis incipere omnes qui monere aliquem volunt, & in exempla deſinere: mutari hunc interim morem expedit. Aliter enim cum alio agendum eſt. quoſdam [1] ratio ducit: quibuſdam nomina clara opponenda ſunt, & auctoritas, quæ [2] liberum non relinquat animum ad [3] ſpecioſa ſtupentem. Duo tibi ponam ante oculos maxima, & ſexus & ſæculi tui, exempla: alterius, feminæ, quæ ſe tradidit [4] ferendam dolori: alterius quæ pari affecta caſu, [5] majore damno, non tamen dedit longum in ſe malis ſuis dominium, ſed cito animum in ſedem ſuam repoſuit. Octavia & Livia, altera ſoror Auguſti, altera uxor, amiſerunt filios juvenes, utraque ſpe futuri principis certa. Octavia Marcellum, cui & avunculus & [6] ſocer [7] incumbere cœperat, in quem onus imperii reclinare. adoleſcentem [8] animo alacrem, ingenio potentem; ſed & frugalitatis continentiæque in illis aut annis aut opibus non mediocriter admirandum; patientem laboris, voluptatibus alienum; quantumcumque imponere illi avunculus, & (ut ita dicam) inædificare voluiſſet, laturum. Bene legerat

29 *Aſſequi*] Suſpectum eſt. ſed explico: lenibus verbis non poſſum tamdiu præeuntem dolorem prendere aut ſiſtere: vi & impetu frangendus eſt. *Lipſius.*

CAP. II. 1 *Ratio ducit*] Quibus præcepta conveniunt. *Idem.*

2 *Liberum*] Avocet à dolore, & in ſe vertat. *Idem.*

3 *Specioſa*] Clara illa nomina. *Idem.*

4 *Ferendam*] Omiſſis habenis, illi regimen dedit. *Idem.*

5 *Majore damno*] Cur majore? nam utraque futurum Principem, ut addit, amiſit: uterque etiam genere, & indole par, ſi non Major Marcellus. Quid, quod Liviæ filius etiam alter ſuperſtes, Octaviæ nullus? itaque hæc potius affecta majore damno. Sed puto à Seneca adſpectum ad ætatem & annos, qui in Druſo plures: atque ipſe utilior jam reip. & bellis clarus. ergo major in eo jactura. *Idem.*

6 *Socer*] Auguſtus, deſponſa ei ſua Julia. *Idem.*

7 *Incumbere*] Ut in fulcrum. Tacitus 1 Annal. *Auguſtus ſubſidia dominationi Claudium Marcellum admodum adoleſcentem, & M. Agrippam paraverat.* Idem.

8 *Animo alacrem*] Velleius: *Deceſſit* (Marcellus) *admodum juvenis, ſane, ut aiunt, ingenuarum virtutum, lætiſque animi & ingenii, fortunaque in quam alebatur capax.* Idem.

gerat nulli ceſſura ponderi fundamenta. Nullum finem, [9] per omne vitæ ſuæ tempus, flendi gemendique fecit: nec ullas admiſit voces, ſalutare aliquid afferentes. ne avocari quidem ſe paſſa eſt. Intenta in unam rem, & toto animo affixa, talis per omnem vitam fuit, qualis in funere. non dico non auſa conſurgere, ſed allevari recuſans: ſecundam orbitatem judicans, lacrimas mittere. Nullam habere imaginem filii cariſſimi voluit, nullam ſibi fieri de illo mentionem. Oderat omnes matres, & in Liviam maxime furebat: quia videbatur ad illius [10] filium tranſiſſe, ſibi promiſſa felicitas. Tenebris & ſolitudini familiariſſima, ne ad fratrem quidem reſpiciens, carmina celebrandæ Marcelli memoriæ compoſita, aliosque ſtudiorum honores rejecit, & aures ſuas adverſus omne ſolatium clauſit: à ſolemnibus [11] officiis ſeducta, & ipſam magnitudinis fraternæ nimis circumlucentem fortunam exoſa, [12] defodit ſe, & abdidit. Aſſidentibus [13] liberis, [14] nepotibus, lugubrem veſtem non depoſuit: non ſine [15] contumelia omnium ſuorum, quibus ſalvis orba ſibi videbatur.

Cap. III. Livia amiſerat [1] filium Druſum, magnum futurum principem, jam magnum ducem. Intraverat [2] penitus

9 *Per omne vitæ*] Quamdiu ergo dehinc vixit? Marcellus obiit anno Urbis DCCXXXI. ipſa DCCXLIII. Filio ergo ſuperſtes plus undecim annos. Dio hoc tempus notavit, & Pedo ad Liviam tetigit:

Vix poſito Agrippa tumuli bene janua clauſa eſt,
Perficit officium funeris ecce ſoror.

Vellem, *percipit.* ſed ait, vix mortuo Agrippa, ſororem ſecutam: & ſane ille obiit ipſo anno ante. *Lipſius.*

10 *Filium*] Superſtitem Tiberium. *Idem.*

11 *Officiis*] Salutationum, conviviorum, nuptiarum. *Idem.*

12 *Defodit ſe*] Velut in ſepulchrum: ut lucifugæ, de quorum uno Seneca: *Vatia hic ſitus eſt.* Idem.

13 *Liberis*] Duabus Marcellis. *Idem.*

14 *Nepotibus*] Quos ex utraque filia habuit: Vide noſtrum Auguſti ſtemma. *Idem.*

15 *Contumelia*] Quaſi nec illos pro liberis haberet, & in uno omnes mortui. *Idem.*

Cap. III. 1 *Futurum principem*] Dixit & ante, *Utraque ſpe futuri Principis certa.* Et de Marcello, verum eſt: quomodo in Druſo? & nonne frater Tiberius anteibat? Niſi quis cenſet, Auguſtum inclinaſſe magis in Druſum, vel ob ingenium mitius, vel (quæ ſuſpicio fuit) ut ſuum. Sed ego vereor, ut hic quoque parum intentus Seneca, quod nimis ſæpe notamus. *Idem.*

2 *Penitus*] Conſol. ad Polybium in

bitus Germaniam, [2] & ibi [3] ſigna Romana fixerat, [4] ubi vix ullos eſſe Romanos notum erat. In expeditione [5] deceſſerat, [6] ipſis illum hoſtibus ægrum cum veneratione & pace mutua proſequentibus, nec optare quod expediebat audentibus. Accedebat [7] ad hanc mortem, quam ille pro republica obierat, ingens civium provinciarumque, & totius Italiæ deſiderium, per quam effuſis in officium lugubre [8] municipiis coloniiſque, uſque in urbem ductum erat funus [9] triumpho ſimillimum. Non licuerat matri [10] ultima filii oſcula, gratumque extremi ſermonem oris haurire. [11] Longo itinere reliquias Druſi ſui proſecuta, tot per omnem Italiam [12] ardentibus rogis, quaſi totiens illum amitteret,

in cap. 34. *Intima Germania recludentem.* Lipſius.

3 *Signa Romana*] Caſtra metatus. *Idem.*

4 *Ubi vix*] Ad Albim uſque progreſſus. *Idem.*

5 *Victor deceſſerat*] Quibuſdam libris, *victor*, abeſt: & iidem, *ter ceſſerat.* Idem.

6 *Ipſis illum*] Oratorie. quis credat Germanos tunc ſic aut mites, aut fatuos? *Idem.*

7 *Ad hanc mortem*] Quam obiit anno Urbis DCCXLV. in caſtris æſtivis. ipſo Conſulatu ſuo. *Idem.*

8 *Municipiis*] Suetonius Claudio, cap. 1. *Corpus ejus per municipiorum coloniarumque primores ad urbem devectum.* Idem.

9 *Triumpho*] Ob concurſus & frequentiam. *Idem.*

10 *Ultima*] Pedo, ad Liviam:

At miſeranda parens ſuprema neque oſcula fixit. Idem.

11 *Longo itinere reliquias Druſi ſui proſecuta*] Quo illo? à Ticino Romam, opinor. Certe de Auguſto, Tacitus 3 Annal. *Ipſum quippe acerrima hieme Ticinum uſque progreſſum, neque abſcedentem à corpore* (Druſi) *ſimul urbem intraviſſe.* Si ille couſque, & illinc deduxit: ratio ſuadet ut ejus conjux, & mater. *Idem.* Diſtinctionis errore impulſus Pincianus, *proſecuta & irritata*; ſuppoſuit, contra omnia exemplaria ſcripta & edita, & ſua & aliorum. Nos *proſecuta* & *irritata* refecimus, junximuſque verbo *intulit*, ut fieri debuit, non *licuerat*, ut prava diſtinctio habebat. Neque hoc inviſum Grutero fuit. Cæterum de hoc Druſo accipiendus auctor elegiæ in obitum Mæcenatis:

Mene, inquit, juvenis primævi, Juppiter, ante
Auguſtam Bruti non cecidiſſe fidem?

Quis crederet huic corruptæ lectioni eum commentarium addere potuiſſe Scaligerum: educatum & ſublatum Brutum à Cæſare Dictatore; & heredem ſcriptum & filii loco habitum; optareque Mæcenatem, uti prius deceſſiſſet, quam illud diſſidium, puta inter Brutum & Cæſarem, gliſcere inciperet? Non vidiſſe ingenium tantum, ſcribi debere? *Auguſtam Druſi.* Ejus auguſta & ſacra fides, is ab Octavio Auguſto tantum non ſublatus, certe educatus: hunc opportune mallet ſibi ſuperſtitem fuiſſe Mæcenas: non Brutum, cujus in Cæſarum domo utique damnata & ingrata memoria. *Gronovius.*

12 *Ardentibus rogis*] Inanibus, & honorariis. Tacitum ſic exaudi, in-

teret, irritata, ut primum tamen intulit [13] tumulo, ſimul & illum, & dolorem ſuum poſuit: nec plus doluit quam aut honeſtum erat [14] Cæſari, aut æquum matri. Non deſiit itaque Druſi ſui celebrare nomen, ubique illum ſibi privatim publiceque repræſentare, & libentiſſime de illo loqui, de illo audire: cum [15] memoriam alterius nemo poſſet retinere ac frequentare, quin illam [16] triſtem ſibi redderet. Elige itaque, utrum exemplum putas probabilius. ſi illud prius ſequi vis, eximis te numero vivorum; averſaberis & alienos liberos, & tuos, [17] ipſumque deſiderans; triſte [18] matribus omen occurres. Voluptates honeſtas, permiſſas,

Funere Germanici: *Atque ubi colonias tranſgrederentur, pro opibus loci veſtem, odores, aliaque funerum ſolennia cremabant:* ubi, niſi in his honorariis rogis? *Lipſius.*

13 *Tumulo*] Mauſolæo, quod Auguſtus ſibi ſuiſque ſtruxerat in campo Martio. *Idem.*

14 *Aut Cæſare*] Magis probo, quod in quibuſdam: *honeſtum erat Cæſari, aut æquum matri.* Id eſt, non ultra quam deceret Cæſaris conſortem, aut Cæſaris (in ſpe) matrem. Pedo ad hunc ſenſum:

Quid deceat Druſi matrem, matremque Neronis
Aſpice, quo ſurgas aſpice mane toro.
Idem.

15 *Memoriam alterius nemo poſſet retinere ac frequentare*] Sic mss. ſic editiones veteres. Audaculus ille Muretus, *poſſet retentare.* Sed eum jam repulerunt viri docti, & illud retulerunt, dubii tamen: ſi modo illud, aiunt, ſincerum. Certe eſt. Plautus Ciſtellaria: *Pol iſthoc quidem nos pretio tſt facile frequentare tibi.* Cicero pro domo: *quem tu tamen populum, niſi tabernis clauſis, frequentare non poteras.* Quarta in Catilinam: *ſcribas item univerſos, quos cum caſu hic dies ad ærarium frequentaſſet.* Auctor de bello Africano: *Cæſar, ſagittariis ex omnibus navibus Ituræis, Syris, & cujuſque generis ductis in caſtra compluribus, frequentabat ſuas copias.* Sic *frequentare memoriam* alicujus, eſt frequenter alicujus meminiſſe. Idem dicit *celebrare*, & paullo ante & epiſt. 99. *Cæterum de illo frequenter loquere, & memoriam ejus, quantum potes, celebra.* Gronovius.

16 *Triſtem ſibi*] Aſperam, infenſam. *Lipſius.*

17 *Ipſumque deſiderabis triſte*] Forte *ipſam te.* Idem. Varie hic Eraſmus, Pincianus, Gruterus, Lipſius: ſed, mea ſententia, ceſſit optime Mureto: *averſaberis & alienos liberos, & tuos, ipſumque deſiderans; triſte matribus omen occurres.* Ita namque diſtinguendum. *Deſiderans* ex aliquot ſuis notat Pincianus, ex Col. Gruterus; *occurrens* autem Gruterus idem reperit in Pal. text. *omen* in tribus: ſic ut nulla hic verſetur audacia. Senſus eſt: averſaberis alienos & tuos, immo & ipſum, tum maxime, cum immoderate illum deſideras: dum præ ingenti deſiderio luctus modum non facis. nam de quo audire, cujus memoriam frequentare refugit, eum & averſari videtur. Alb. Rubenius: *averſaberis & alienos liberos & tuos, ipſum quem deſideras.* Gronov.

18 *Matribus omen*] Pro ſuperſtitione veterum, qui omina ex occurſu captabant. Tu igitur orbitate ſic triſtis palam & afflicta, matribus eamdem præſagies. Seneca pater, de mendicis de-

miſſas, tanquam parum decoras fortunæ tuæ rejicies, [19] inviſam habebis lucem: & ætati tuæ, quod non præcipitet te quamprimum, & finiat, infeſtiſſima eris: quod turpiſſimum alieniſſimumque eſt animo tuo, in meliorem noto partem, oſtendes te vivere nolle, mori non poſſe. Si ad hoc maximæ feminæ te exemplum applicueris, moderatius ac mitius [20] eris in ærumnis, nec te tormentis macerabis. Quæ enim, malum, amentia eſt, pœnas à ſe [21] infelicitatis exigere, & mala ſua augere? Quam in omni vita ſervaſti, morum probitatem & verecundiam, in hac quoque re præſtabis. eſt enim quædam & dolendi modeſtia. Illum ipſum juvenem [22] digniſſime quietum ſemper nominans

debilitatis: *Occurrunt nuptiis omina dira.* ne tales ſcilicet gignant. In eodem Haterius: *Hic mihi vivendum, necui de nuptiis, necui de liberis cogitanti; dirum omen occurram.* Lipſius.

19 *Inviſam*] Meus, *inviſa harebis in luce.* Idem.

20 *Non eris*] Abeſt negatio ſcriptis. legamque: *moderatius ac mitius eris in ærumnis.* Idem.

21 *Infelicitatis*] Mei, *illicitas.* Poſſis, *inflictas*: ſed quid opus? Pœnas à ſe infelicitatis exigit; qui infortunio percuſſus, & quia percuſſus ſe torquet & angit. *Idem.*

22 *Digniſſimum quiete, ſempec nominans, cogitanſque*] Ita Pincianus reformaverat. at ſcripti: *digniſſime quietum ſemper nominatus cogitatuſque faciet, meliora.* Meus autem: *digniſſime quietum ſemper nominatum cogitatumque faciet, majore.* Interpolata certo. incerto concinnabam: *digniſſimum quiete, quiete ſemper nominatum cogitatumque facies, & meliore p. loco.* Filium tuum, dignum qui apud manes quieſcat, talem facies, ſi nominas cogitaſque quiete, ſine querela aut gemitu. Inter vota ſolennia, precari mortuis quietem. Virgilius:

—placida compoſti pace quieſcant.

Ovidius:

Parce precor manes ſollicitare meos.

In lapidibus ſimilia. *Idem.* Et hic conjecturarum nullus modus. Quam nos admiſimus lectionem; tota eſt Lipſiani codicis, niſi quod *facies* pro *faciet* repoſuimus: *illum ipſum juvenem digniſſime quietum ſemper nominans cogitanſque facies.* Ad eandem Pinciani, Eraſmi, Palatini codices, parum diverſi; omnes tamen digitum intendunt. *Quies* & *pax* proprie feliciter aut certe vita egregie acta mortuorum: de quo ad ſecundum Silvarum Statii. Ergo *digniſſime quietum* eſt cujus merentur manes, ne inquietentur. Quid opus hoc mutare, cum eo in uno prope omnes libri conſentiant? At nunc oſtendam, ne quidem poſſe mutari, quin totum perturbetur. Tò *quietum* accipiendum, quaſi bis poſitum eſſet, hoc ſenſu: illum, qui merito quietus ac minime infeſtandus eſt, ſemper talem (amoto inſano, querulo atque inquietante luctu) appellando vel commemorando ac menti repræſentando, quietum facies: ſic demum vere illi placidam pacem, quam mortuis noſtris optamus, dabis. Ita epiſt. 8. *Fidelem ſi putaveris, facies.* Epiſt. 78. *Iovem illum, dum putas, facies.* Frequens hoc antiquis, præſertim argute ac brevius locutis, ut idem vocabulum ſemel expreſſum, quaſi iterum expreſſum eſſet, intellectum velint. *Gronov.*

23 *Hi-*

nans cogitanſque, facies, & meliore pones loco, ſi matri ſuæ, qualis vivus ſolebat, [23] hilaris, & cum gaudio occurrat.

CAP. IV. Nec te ad fortiora ducam præcepta, ut [1] inhumano ferre humana jubeam modo, ut ipſo funebri die oculos matris exſiccem: [2] ad arbitrum tecum veniam: hoc inter nos quæretur, utrum magnus eſſe debeat, an perpetuus dolor. Non dubito, quin [3] Liviæ Auguſtæ, quam familiariter coluiſti, magis tibi placeat exemplum. Illa te ad ſuum conſilium vocat: illa in primo fervore, cum maxime impatientes feroceſque ſunt miſeriæ, ſe conſolandam [4] Areo philoſopho viri ſui præbuit. & multum eam rem profuiſſe ſibi confeſſa eſt: plus quam populum Romanum, quem nolebat triſtem triſtitia ſua facere: plus quam Auguſtum, qui ſubducto [5] altero adminiculo titubabat, nec luctu ſuorum inclinandus erat: pluſquam Tiberium filium, cujus pietas efficiebat, ut in illo acerbo & defleto gentibus funere, nihil ſibi [6] niſi numerum deeſſe ſentiret. Hic, ut opinor, aditus illi fuit, hoc principium apud feminam [7] opinionis ſuæ cuſtodem diligentiſſimam.

Uſque in hunc diem Livia (quantum quidem ego ſciam, aſſiduus viri tui comes, cui non tantum quæ in publicum emittuntur, nota ſunt, ſed omnes quoque ſecretiores animorum veſtrorum motus) dediſti operam ne quid eſſet, quod

23 *Hilaris*] Volui olim, *hilari*: nunc & hoc teneo. Meliore loco eum pones, ſi imago non triſtis tibi occurret. Si enim triſtis, videatur in damnatis locis eſſe. *Lipſius.*

CAP. IV. 1 *Inhumano*] Conſol. ad Helv. cap. 15. *Infinito dolore affici, ſtulta indulgentia eſt: & nullo, inhumana duritia.* Idem.

2 *Ad arbitrum*] Qui dicat, Quod æquius melius. *Idem.*

3 *Livia*] Meus, *Julia.* ſcimus ita dictam & ſcriptam, poſt mariti mortem. *Idem.*

4 *Areo*] Alexandrino. Suetonium vide, Aug. c. 89. Plutarchum in Antonio, Dionem 51. *Idem.*

5 *Altero adminiculo*] Druſo. Tiberius ſolus ſupererat. *Idem.*

6 *Niſi numerum*] Adeo omnia officia & ſolatia matri exhibebat, ut duorum vice eſſet. Ad Helviam cap. 16. *Nihil tibi deerit præter numerum*: in re & argumento ſimili. *Idem.*

7 *Opinionis ſuæ*] Meo abeſt vocula, *ſuæ*: nec revocem. Opinio hic, pro exiſtimatione aliena. poſſis & *ſanæ.* Idem.

CAP.

quod in te quiſquam reprehenderet. Nec id in majoribus modo obſervaſti, ſed in minimis, ne quid faceres, cui famam, liberrimam Principum judicem, velles ignoſcere. Nec quicquam pulchrius exiſtimo in faſtigio collocatis, quam multarum rerum veniam dare, nullius petere. Servandus itaque tibi in hac re tuus mos eſt, ne quid committas, quod minus aliterve factum velis.

CAP. V. Deinde oro atque obſecro, ne te difficilem amicis, & intractabilem præſtes. Non eſt enim quod ignores, omnes hos neſcire quemadmodum ſe gerant: loquantur aliquid coram te de Druſo, an nihil: ne aut oblivio clariſſimi juvenis [1] illi faciat injuriam, aut [2] mentio tibi. Cum ſeceſſimus, & in unum convenimus, facta ejus dictaque quanto meruit [3] ſuſpectu celebramus: coram te altum nobis de illo ſilentium eſt. Cares itaque maxima voluptate, filii tui laudibus, quas non dubito quin vel impendio vitæ, ſi poteſtas detur, in ævum omne ſis prorogatura. Quare patere, imo arceſſe ſermones, quibus ille narretur, & apertas aures præbe ad nomen memoriamque filii tui: nec hoc grave duxeris, ceterorum more, qui in ejuſmodi caſibus partem mali putant, audire ſolatia. Nunc incubuiſti tota in alteram partem, & oblita meliorum, fortunam tuam, [4] qua deterior eſt, aſpicis. Non convertis te ad convictus filii tui, occurſuſque jucundos, non ad pueriles dulceſque blandicias, non ad incrementa ſtudiorum: ultimam illam faciem rerum premis. [5] illi, tanquam parum

ipſa

CAP. V. 1 *Illi faciat*] Qui laudationem & memoriam meruit. *Lipſius.*

2 *Mentio tibi*] Quaſi ea te pungat & lædat. *Idem.*

3 *Suſpectu*] Admiratione. *Idem.*

4 *Qua deterior*] A triſti tantum parte. Menander:

Τὰ δυσχερῆ γὰρ, καὶ τὰ λυπήσαντά σε
Ὁρᾷς ἐν αὐτῷ· τ' ἀγαθὰ δ' οὐκ ἐπιβλέπεις·

Nam triſtia, atque acerba ſenſibus tuis,
Vides in ipſo te: bona autem non vides.

Commune humani ingenii vitium. *Idem.*

5 *In illam, &c. quicquid potes, congeris*] Remittimus Durantio libros ſuos & jusjurandum, quod parum liquido daturus erat. Sed, *Illi*, quod habent veteres editiones, quod aut exhibent clare aut ſignificant ſcripti, quod denique placet etiam Grutero, reſtituere nihil ſum cunctatus. Ei rei & alia argumenta dicam. Noſter ad Helviam cap. 5. *quicquid illi congeſſeris, non finis*

erit

ipſa per ſe horrida ſit, quicquid potes congeris. Ne, obſecro te, concupieris, perverſiſſimam gloriam infeliciſſimam videri.

CAP. VI. Simul cogita, non eſſe magnum, ſe rebus proſperis fortem gerere, ubi ſecundo curſu vita procedit: nec [1] gubernatoris quidem artem tranquillum mare & obſequens ventus oſtendit: adverſi aliquid incurrat oportet, quod animum probet. Proinde ne [2] ſubmiſeris te, imo contra fige ſtabilem gradum: & quicquid onerum ſupra cecidit, ſuſtine, primo dumtaxat ſtrepitu conterrita. Nulla re [3] major invidia fortunæ ſit, quam æquo animo. Poſt hoc oſtendit illi filium incolumem, oſtendit ex amiſſo [4] nepotes. Tuum illic Marcia negocium actum, tibi Areus aſſedit: te mutata perſona conſolatus eſt. Sed puta, Marcia, ereptum tibi amplius [5] quam ulla unquam mater amiſerit. (non permulceo te, nec extenuo calamitatem tuam.) ſi fletibus fata vincuntur, [6] conferamus: eat omnis inter luctus

erit cupiditatis, ſed gradus. De Benef. 3, 33. *ut alterum illi conſulatum ac tertium alioſque honores etiam conſularibus concupiſcendos congerat.* Lib. 7. cap. 33. *non ceſſant dii beneficia congerere de beneficiorum auctore dubitantibus.* Ovidius lib. 5 Faſtorum: *Scirpea pro domino Tiberi jactatur imago.* Hæc vett. libb. lectio eſt: non *in Tiberim*, quod ſuppoſuerunt. Phædrus fab. 23. *Nocturnus cum fur panem miſiſſet cani.* Quare eodem modo reponimus fab. 34. *Laceratus quidam morſu vehementi canis Tinctum cruore panem miſit malefico.* Non *immiſit*, quod habent editiones. Seneca epiſt. 27. *Vidiſti aliquando canem miſſa à domina fruſta panis aut carnis aperto ore captantem.* Et non accedimus erudito viro, qui fab. 2. *Parvum tigillum miſſum quod ſubito vadis:* refingit, *immiſſum.* Gronovius.

CAP. VI. 1 *Gubernatoris*] De Providentia: *Gubernatorem in tempeſtate, in acie militem intelleges.* Lipſius.

2 *Submiſeris*] A gladiatoribus. qui victi, ſe & arma ſubmittebant. Ego 2 Saturn. *Idem.*

3 *Major invidia*] Qui hac æquabilitate animi & robore, oſtendis te meliore ea dignum. *Idem.*

4 *Nepotes*] Ex Druſo, Germanicum, Claudium, Livillam. *Idem.*

5 *Quam ulla*] Eſt communis ille matrum affectus: ſua cuique proles eximia. Theocritus:

Κἦμ' ἀγαθ' ἁ μάτηρ Πολυδεύκεος ἦμεν ἀμείνω·

Et mea me mater Pollucem vincere dixit. Idem.

6 *Conferamus*] Una fleamus. quaſi ſimbolas lacrimarum demus. Statius in Silvis:

— ipſo tuli, quos nunc tibi confero, queſtus.

Iterum:

—— nec te lugere ſeverus
Arceo, ſed confer gemitus. pariterque fleamus.

Alii tamen reſcribunt, *confleamus.* Idem.

7 *Re-*

ctus dies: noctem ſine ſomno triſtitia conſumat: ingerantur lacerato pectori manus, & in ipſam faciem impetus fiat: atque omni ſe genere ſævitiæ profecturus mœror exerceat. Sed ſi nullis planctibus defuncta revocantur; ſi ſors immota, & in æternum fixa, nulla miſeria mutatur, & mors tenet quicquid abſtulit; deſinat dolor, qui perit. Quare [7] regamus: nec nos iſta vis tranſverſos auferat. Turpis eſt navigii rector, cui gubernacula fluctus eripuit, qui fluctuantia vela deſeruit, permiſit tempeſtati ratem: [8] at ille vel in naufragio laudandus, quem obruit mare clavum tenentem & obnixum.

CAP. VII. At enim naturale deſiderium ſuorum eſt. Quis negat, quamdiu modicum eſt? nam ex diſceſſu, non ſolum amiſſione, cariſſimorum neceſſarius morſus eſt, & firmiſſimorum quoque animorum [1] contractio. Sed plus eſt quod opinio adjicit, quam quod natura imperavit. Adſpice mutorum animalium quam concitata ſint deſideria, & tamen quam brevia. Vaccarum uno die alterove mugitus auditur: nec diutius equarum vagus ille amenſque diſcurſus eſt. Feræ cum veſtigia catulorum confectatæ ſunt, & ſilvas pervagatæ: cum ſæpe ad cubilia expilata redierint, rabiem intra exiguum tempus exſtinguunt. Aves cum ſtridore magno inanes nidos circumfremunt: intra momentum tamen quietæ, volatus ſuos repetunt. Nec ulli animali longum fœtus ſui deſiderium eſt, niſi homini: qui [2] adeſt dolori ſuo, nec tantum quantum ſentit, ſed quantum conſtituit, afficitur. Ut ſcias autem non eſſe hoc naturale, luctibus frangi, primum magis feminas quam viros, magis barbaros quam placidos eruditæque gentis homines, magis indoctos quam doctos, eadem orbitas vulnerat. Atqui ea, quæ

7 *Regamus*] Eſt ad Salluſtianum illud: *Regere caſus, non ab iis regi.* Vulgo tamen, *regamur:* & tum malim, *erigamur.* Lipſius.

8 *At ille*] Rhodius gubernator, de quo in epiſt. 85. *Idem.*

CAP. VII. 1 *Contractio*] Ariſtoteles: *Dolor frigus eſt, à frigore autem contractio.* Idem.

2 *Adeſt dolori*] Tuetur, & juſtum videri vult. *Idem.*

3 *In*

quæ à natura vim acceperunt, eamdem in omnibus ſervant. Apparet non eſſe naturale, quod varium eſt. Ignis omnes ætates, omnium urbium cives, tam viros quam feminas, uret: ferrum in omni corpore exhibebit ſecandi potentiam: quare? quia vires illi à natura datæ ſunt, quæ nihil [3] in perſonam conſtituit. [4] Paupertatem, luctum, ambitionem alius aliter ſentit, prout illum conſuetudo infecit: & [5] imbecillum impatientemque reddit præſumpta opinio de non timendis terribilis.

Cap. VIII. Deinde quod naturale eſt, non decreſcit mora: dolorem [1] dies conſumit. licet contumaciſſimum,

3 *In perſonam*] Leges naturæ communes ſunt, non ptivilegia. *Lipſius.*

4 *Paupertatem, luctum, orbationem*] Scripti, *ambitionem:* ex quo *abitionem*, id eſt mortem, probes. *Idem.* Eſt Pinciani: nam omnis ſcripta editaque olim lectio, *ambitionem.* Unde certatim Gruterus, Juretus, Lipſius, *abitionem.* Quod probare non poſſum. Si veteres dixerunt *abitionem* pro morte, quod multis perſuaſit Feſtus, ut *abire* ſane dixerunt pro mori, tamen ſic & tali loco non dixetunt. Quicquid ſit, veterem teneo. Obſervat Seneca, naturalia in omnibus parem vim exercere: quæ in alio atque alio ſe aliter habeant, non eſſe naturalia. ſic ferrum omnia corpora ſecare, ignem omnia adurere: has enim eorum virtutes eſſe natura inſitas. at paupertatem alios graviſſime, alios haud ægre pati; in luctu alios immodice dolere, alios facile componi; ambitione quoſdam in furorem agi, &, ſi ſuperos nequeant flectere, movere Acheronta; alios nec valde accendi, & repulſas ridere: nam quæ his rebus vis ineſt ad animos movendos, non à natura, ſed ab opinione illam proficiſci. Epiſt. 104. eadem tria ordine tecenſentur: *Divitias judicabis bonum? torquebit te paupertas, & quod eſt miſerrimum, falſa. Honores judicas bonum? male te habebis ille conſul factus, ille etiam refectus. ringeris, quoties aliquem in faſtis ſæpius legeris: tantus erit ambitionis furor, ut nemo tibi poſt te videatur, ſi aliquis ante te fuerit. Maximum malum judicabis mortem? cum in illa nihil ſit mali, niſi, quod ante ipſam eſt, timeri.* Et quæ ſequuntur. At inferius in eadem refertur de Catone: *Vides honorem & notam poſſe contemni? eodem, quo repulſus eſt, die in comitio pila luſit.* Quod autem mox Lipſius: *imbecillum patientemve reddit præſumpta opinio de timendis aut non timendis terribilibus:* id putamus præter voluntatem auctoris eſſe. Ipſe enim, quæ poſuit, eorum nihil timendum aut terribile judicabat: fortem autem patientemque reddi, qui de non timendis præſumpſerit opinionem non terrentem ſive non terribilem, ex illis ipſis verbis, quæ de imbecillo & impatiente diverſa dixit, quemvis facile colligere credidit. *Gronovius.*

5 *Imbecillum*] Librata ſententia tota, legere inducor: *imbecillum patientemve reddit præſumpta opinio de timendis, aut non timendis, terribilibus.* Ait. aliter atque aliter quiſque in his afficitur, prout opinio illi præcepta de his externis. *Lipſius.*

Cap. VIII. 1 *Dies conſumit*] In Terentio: *Dies adimit ægritudinem.* Græcus ſenarius:

Λύπης δὲ πάσης ἐστὶν ἰατρὸς χρόνος·

Doloribus tempus medetur omnibus. Idem.

2 Qua-

mum, quotidie inſurgentem, & contra remedia efferveſcentem; tamen illum, efficaciſſimum mitigandæ ferociæ, tempus enervat. Manet quidem tibi, Marcia, etiamnum ingens triſtitia, & jam videtur duxiſſe callum, non illa concitata, [2] qualis initio fuit, ſed pertinax & obſtinata: tamen hanc quoque ætas tibi minutatim eximet. Quoties aliud egeris, animus relaxabitur: nunc [3] te ipſa cuſtodis. multum autem intereſt, utrum tibi permittas mœrere, an imperes. Quanto magis hoc morum tuorum elegantiæ convenit, finem luctus potius facere, quam exſpectare: nec illum opperiri diem, quo te invita dolor deſinat? ipſa illi renuntia.

CAP. IX. Unde ergo tanta nobis pertinacia in deploratione noſtri, ſi id non fit naturæ juſſu? quod nihil nobis mali, antequam eveniat, proponimus, ſed ut immunes ipſi, [1] & aliud pacatius ingreſſi iter, alienis non admonemur caſibus, illos eſſe communes. Tot præter domum noſtram ducuntur exſequiæ: de morte non cogitamus. tot [2] acerba funera: nos [3] togam noſtrorum infantium, nos [4] militiam, & paternæ hæreditatis ſucceſſionem animo agitamus. tot divitum ſubita paupertas in oculos incidit: & nobis nunquam in mentem venit, noſtras quoque opes æque in lubrico poſitas. Neceſſe eſt itaque magis corruamus, qui quaſi ex inopinato ferimur. Quæ multo [5] ante præviſa ſunt, languidius incurrunt. Vis tu ſcire te ad omnes expoſitam ictus ſtare, & illa quæ alios tela fixerunt, circa te

2 *Qualis initio*] Olim ſic correxi, etſi libri omnes, *in illo*: ex quo Pincianus, *in Livia*: alius, *in illa*. Lipſius.

3 *Te ipſa cuſtodis*] Epiſt. 63. *Nunc ipſe cuſtodis dolorem tuum*: paullo aliter, ſenſu eodem. *Idem*.

CAP. IX. 1 *Et aliis*] Veteres, *aliud*: at meus, *altius & pacatius*. Utrumvis melius vulgato. *Idem*.

2 *Acerba funera*] A fructibus, qui cadunt non maturi. Colloquio Hadriani & Epicteti:

Poma ut in arboribus pendent, ſic corpora noſtra
Aut matura cadunt, aut cito acerba ruunt. Idem.

3 *Togam*] Virilem. qui dies inter votivos. *Idem*.

4 *Militiam*] Caſtrorum, aut Fori. *Idem*.

5 *Ante proviſa*] Noſter epiſt. 76. *Præcogitati mali mollis ictus venit*. Idem.

6 *Vi-*

te [6] vibraſſe? velut murum aliquem, aut obſeſſum multo hoſte locum, & arduum adſcenſu, inermis adeas, exſpecta vulnus, & illa ſuperne volantia cum ſagittis piliſque ſaxa puta [7] in tuum librata corpus. Quoties aut ad latus, aut pone tergum ceciderint, exclama: Non decipies me, fortuna, nec ſecuram aut negligentem opprimes. ſcio quid pares, alium percuſſiſti, me petiſti. Quis unquam res ſuas, quaſi periturus, adſpexit? quis unquam noſtrum de exſilio, de egeſtate, de luctu cogitare auſus eſt? quis non, ſi admoneatur ut cogitet, tanquam [8] dirum omen reſpuat, & in [9] capita inimicorum aut ipſius intempeſtivi monitoris abire illa jubeat? Non putavi futurum. Quicquam tu putas non futurum, quod multis ſcis poſſe fieri, quod multis vides eveniſſe? Egregium verſum [10] & dignum, qui non è Publio exiret:

Cuivis poteſt accidere, quod cuiquam poteſt.

Ille

6 *Vibraſſe*] Tremuiſſe, ut ſolent miſſilia. *Lipſius.*

7 *In tuum vibrata caput*] Veteres editiones & omnes ſcripti: *in tuum librata corpus*. Ex quibus poſterius recepit Lipſius. Cur non & prius, cum præſertim alterum tam prope appareat? Virgilius 9 Æneïd *ſumma telum librabat ab aure*. Lib. 10. *telum quod miſſile libro*. Ovidius: *vituli dextra. libratus ab aure Tempora diſcuſſit claro cava malleus ictu*. Silius: *tum librat ab aure Intorquens jaculum*. Gronovius. Stephanus lib. 2. cap. 8. Proodo. illud *vibrata* Pinciani non probat, perſuadetque ſibi Senecam ſcripſiſſe *librata*: quod auctoris non ſit, idem verbum in tam vicinis locis (ubi idem aliis dici verbis poteſt) repetere, præſertimque ubi diverſa verborum natura, ut ita dicat, danda eſt. nam ſupra *vibraſſe* inquit, non active, (ut hic paſſive dictum eſſet *vibrata*) ſed neutraliter dixerat. hæc Stephanus. & malim ego hercle *librata caput*. niſi ita pertinaciter mei *librata corpus*. judicent doctiores.

8 *Dirum omen*] Quaſi ea monitio rem præſagiat & adferat. *Lipſius.*

9 *In capita*] Adde de Benefic. 4. cap. 31. *Idem.*

10. *Et dignum audiri. eſt enim è populo*] Scripti variant: *dignum audivi, qui non è populo heri &c.* Alii: *dignum qui non è populo erit &c.* Legebam olim: *dignum audi, qui non in populo periret.* Pronunciatur enim ille in theatris, è Publii mimis: at qui conſeſſu & aure ſeveriori eſt dignus. Nunc etiam placeat: *dignum audi, qui non è Publio exiret.* Nam ille Mimographus, & leniorum ſtudiorum ac morum: verſus Thalete aliquo dignus. *Idem.* Tanquam in incili conjectorum ingenia hic adhæſerunt. Illud mirum eſt, advertiſſe neminem, verbum *audivi* vel *audi*, non Senecæ, ſed inſciti ſarcinatoris eſſe. Certe non in Jureti, non in quatuor, quorum lectiones exhibet Gruterus, libris habetur: & ſenſu eſt frigidiſſimum. An vero rarus adeo mos ille laudandi vel admirandi vel indignandi per ſola vocabula accuſandi caſu formata ſine verbis? Cicero ad Atticum, 13, 35. *Negligentiam miram!* ſemel-

Ille amiſit liberos: & tu amittere potes. ille damnatus eſt: & tua innocentia [11] ſub ictu eſt. Hic nos error decipit, hic effeminat, dum patimur, quæ nunquam pati nos poſſe prævidimus. Aufert vim præſentibus malis, qui futura proſpexit.

CAP. X. Quicquid eſt hoc, Marcia, quod circa nos [1] ex adventicio fulget, liberi, honores, opes, [2] ampla atria, & excluſorum clientium turba referta veſtibula, clara, nobilis,

ſemelne putas mihi dixiſſe Balbum? Lib. 14. epiſt. 5. *Meam ſtultam verecundiam, qui legari noluerim ante res prolatas.* Curtius lib. 7. *Rex, inquit, expeditionem parat in Arachoſios: ſtrenuum hominem & nunquam ceſſantem.* Plinius lib. 2. epiſt. 10. *Hominem te patientem, vel potius durum ac pane crudelem, qui tam inſignes libros tam diu teneas.* Eodemque libro epiſt. 20. *Primum impudentiam hominis.* Jam extra controverſiam pono, vocabulum, *populo*, eſſe corruptum ex nomine, *Publio*, cujus conſtat illum eſſe verſum. Itaque ocioſas duco omnes conjecturas, in quibus aut *populo* manet, aut neſcio quid alind inde conficitur. Tertio, quia Publius fuit appellandus, deprehendendum Senecæ ſenſum puto, ut fecit Pincianus, ex libro de tranquillitate animi cap. 11. *Numquid me in re bona mali pudebit auctoris? Publius tragicis comicisque vehementior ingeniis, quoties mimicas ineptias & verba ad ſummam caveam ſpectantia reliquit, inter multa alia cothurno non tantum ſipario fortiora, & hoc ait: Cuivis poteſt accidere, quod cuiquam poteſt.* Vides non eſſe Senecæ, ut miraretur dictum, quia Publii eſt; ſed potius auctori ob mores & vitæ genus improbato cum ignoſcere, quod aliquid erectum & virile ab homine molli & vili profectum inveniat. Sic cadunt conjecturæ cum ſolida laude Publii conjunctæ. Neque eſt, quod mihi oggerant, verſum Publianum, ut videtur, poni de brevitate vitæ c. 2. & eum attribui *maximo poëtarum.* Etenim aut verſiculus iſte Publii non eſt, aut corruptum eſt τὸ *maximum poëtarum.* Nec unquam facturum arbitror Senecam, ut ſuperbum hunc titulum mimo ſubſcribat Denique ex apicibus veterum librorum, *è populo eritet*, quid poteſt proximum aut minore vi erui, quam, *è Publio exiret?* quod ſecundum numero fortunaque Lipſii eſt inventum. Etenim illi reſcribo, qui occupavit: etſi jactare poſſim & mihi varietates apud Gruterum exigenti, nondum illo adhibito, natum eſſe. In Pal. ſec. erat, *heri &:* nempe cum inveniſſet librarius, *eri &*, una litera perdita, quod habet Pal. tert. adjecit aſpirationem, ut ſaltem vox Latina eſſet, de ſenſu parum ſollicitus: qui vero Jureti codicem paravit, Alexander ad Gordium nodum, illud moleſtum, *eritet*, totum omiſit. Scribendum igitur: *Egregium verſum & dignum, qui non è Publio exiret.* Hoc eſt, quem illi potius quam alii excidiſſe doleo, dignum ut ex alia officina prodiret. De verbo *exire* in hac notione nos alibi. *Gronovius.*

11 *Sub ictu*] Inibi ut feriri jam poſſit. De Benef. 2. cap. 29. *Lipſius.*

CAP. X. 1 *Ex adventicio*] Eorum, quæ οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ut Epictetus appellat: *quæ non in nobis.* Cicero Topicis: *Ut anteponantur innata atque inſita, adſumptis & adventiciis.* Idem.

2 *Ampla atria*] Alii, *arva.* inepte. Mos & ambitio Romana, ut atria laxa eſſent, ſalutantibus, excipientibus, itemque ſtationi clientium. Vitruvius oſtendit, ſolere & *centum pedes longa fieri*, pro modo lata. *Idem.*

bilis, aut formoſa conjux, ceteraque ex incerta & mobili ſorte pendentia: alieni commodatique apparatus ſunt. nihil horum dono datur: [3] collaticiis, & ad dominos redituris inſtrumentis ſcena adornatur. Alia ex his primo die, alia ſecundo referentur: pauca uſque ad finem perſeverabunt. Ita non eſt quod nos ſuſpiciamus, tanquam inter noſtra poſiti: mutuo accepimus. Uſusfructus noſter eſt, cujus tempus ille [4] arbiter muneris ſui temperat: nos oportet in promptu habere, quæ in incertum diem data ſunt, & appellatos, ſine querela reddere. Peſſimi eſt debitoris, creditori facere convicium. Omnes ergo noſtros, & quos [5] ſuperſtites lege naſcendi optamus, & quos [6] præcedere juſtiſſimum ipſorum votum eſt, ſic amare debemus, tanquam nihil nobis de perpetuitate,imo nihil de diuturnitate eorum promiſſum ſit. Sæpe admonendus eſt animus, amet ut receſſura, imo tanquam recedentia. quicquid à fortuna datum eſt, [7] tanquam extemplo abiturum poſſideat. Rapite ex

3 *Collaticiis*] Ita ſolet. tabulæ, ſtatuæ, veſtes ſumi ab amicis, aut provincialibus etiam, iiſque theatra ornari: ſed in tempus, & mox reddebant. Collati igitur, inquit, iſti apparatus ſunt: à quo? à Fortuna. *Lipſius.*

4 *Arbiter muneris*] Editor ludorum. Deus. *Idem.*

5 *Superſtites*] Liberos. *Idem.*

6 *Præcedere*] Parentes. Supr. c. 1. *Idem.*

7 *Tanquam extemplo abiturum poſſideat*] Statim. atqui hoc jam dixit. Igitur ſcripti: *tanquam exemplum auctore poſſideat*: Meus, *ab auctore*: quod placet. Habes à fortuna? incertum & fugax eſſe, ab ipſa diſce. *Idem.* Non opus eſt excutere Durantii, Gruteri, Lipſii conjecturas. Cognoſce potius, an nos aliquid opis ſeriæ attulerimus. In mss. eſt, *tanquam exemplum auctore poſſideas.* Col. *exemptum.* Scribo: *tanquam exceptum auctori poſſideas.* Intelligimus *auctorem* illum, à quo auctoritatem & jus noſtræ poſſeſſionis deducimus, qui nobis auctoritatem & evictionem præſtat.. Ut in Curculione Plauti, act. 4. ſc. 2. *Nec vobis auctor ullus eſt, nec voſmet eſtis ulli.* M. Seneca controv. 21. *Ita, ſi malum auctorem habemus, gener noſter fugitivus eſt.* Controv. 34. *pecuniam perdidi: redi ad auctorem.* Nempe unde emiſti. Qui alienabant aliquid, ſolebant interdum excipere manus injectionem: hoc eſt, reſervabant ſibi jus rei alienatæ certis caſibus revocandæ & repetendæ: vel ſuerant partem venditionis multiplicis recipere; quam etiam ſi relinquerent in manu ejus, ad quem totum tranſtulerant, poterant, ut libuerat, ab eodem repetere. Prioris exemplum eſt in l. 10. §. 1. de in jus vocando: *At ſi venditor, qui manus injectionem excepit, ipſe proſtituit*, &c. L. 7. D. Qui ſine manum. *pecunia accepta manus injectionem vendidit.* l. un. §. 4. Cod. de Lat. lib. toll. *vel ſi priſtinus dominus injectionem manus in tali alienatione ſibi reſervavit.* Poſterius notum ex Plauti Trinummo: *Poſticulum hoc recepit, ædes vendidit.* Cato de re ruſtica c. 150. *Bubus domitis binis, cantherio uni, quum* em-

ex liberis voluptates, fruendos vos invicem liberis date, & ſine dilatione omne gaudium haurite. nihil de hodierna die promittitur. [8] nimis magnam advocationem dedi: nihil de hac

emptor paſcat, domino paſcere, recipitor. Oleru, aſparagu, lignis, aqua, itinere, actu, domino uſio recipitor. Ita enim legendum: non, ut vulgo, *domini uſioni*, quod ſolœcum, & ſenſus nullius. At illud verum eſt, perinde ac ſi diceret: domino oleribus & ceteris uti recipitor. Archaïſmus, *oleru* pro *oleribus*, ut Lucilium dixiſſe *olererum* pro *olerum* teſtis Nonius. *Uſio oleribus, aſparagis,* &c. ut apud Plautum Pſeudolo act. 1. ſc. 2. *Quibus uſura: quibus,* inquit, *niſi ad hoc exemplum experior, non poteſt uſurpari uſura.* Et in Amphitruone, *opulente homini ſervitus hoc magis dura eſt.* Talia ſunt: *quid tibi hanc curatio eſt rem? quid tibi hoc receptio ad te eſt meum virum? verbu velitationem fieri compendii volo:* & ſimilia. L. 10. D. Communia prædior. *Quicquid venditor ſervitutis nomine ſibi recipere vult, nominatim recipi oportet: nam illa generalis receptio,* Quibus eſt ſervitus, utique eſt, *ad extraneos pertinet.* L. 205. de V. S. *Qui fundum vendidit, pomum recepit, nuces & ficos & uvas duntaxat duracinas & purpureas & quæ ejus generis eſſent, quas vini cauſſa haberemus, quas Græci τραξίμους appellarent, recepta videri.* Ejuſdem generis *recepticius ſervus* & *recepta pecunia*, de quibus ex M. Catone, Gellius 17, 6. & *ædibus venditis ruta caſa recepiſſe* apud M. Tullium. Sed & eodem reſpexit Juſtinus vel Trogus lib. 21, 5. de Dionyſio minore: *depoſito imperio arcem Syracuſanam tradidit, receptoque privato inſtrumento Corinthum in exſilium proficiſcitur.* Idem vero & *exceptum* dici, liquet ex l. 2. §. 12, 13, 14. L. 25. D. de hæreditate vel actione vendita. Aſconius in Divin. *Manius cum domum ſuam venderet Catoni & Flacco cenſoribus, ut ibi baſilica ædificaretur, exceperat jus ſibi unius columnæ.* Cicero, præclare illuſtrans, quod volumus: in Topicis: *Fecique quod ſæpe liberales venditores ſolent, ut cum ædes fundumve vendiderint, rutis caſis receptis, concedant tamen aliquid emtori, quod ornandi cauſſa apte & loco poſitum eſſe videatur: ſic tibi nos ad id, quod quaſi mancipio dare debuimus, ornamenta quædam voluimus non debita accedere.* Nihil opportunius Senecæ & reſtitutioni noſtræ. *Exceptum* igitur *auctori poſſidemus*, quod nobis ſive ſolum, ſive cum aliis, ab auctore poſſeſſionis noſtræ tenendum ea lege traditum eſt, ut illi cum libuiſſet, in idem manus injectio ejuſve repetitio eſſet. Apparet, quam eleganter Seneca jubeat nos putare, quod à fortuna datum eſt, *tanquam auctori exceptum poſſideri*: hoc eſt, ita teneri, ut ſciamus auctorem Fortunam repetendi ejus vindicandique ſemper liberum jus ſervaſſe. Reſpicit ad eundem uſum verbi lib. 3. de benefic. 20. *Errat, ſi quis exiſtimat ſervitutem in totum hominem deſcendere: pars melior ejus ſemper excepta eſt.* Sequitur mox: *hoc emit, hoc vendit: interior illa pars mancipio dari non poteſt.* Muretus ſumtum putabat à diviſione agrorum. Recte quoque *poſſideat*. Cur mutant perſonam? Sed de hoc alias. *Gronov.*

8 *Nimis magnam advocationem*] Spatium, & moram. Verbum ea notione frequens, Principum ævo. A judiciis manavit. nam qui parum inſtructi ad reſpondendum, advocationem à judice ſolent petere: id eſt, moram & tempus deliberandi, advocandique amicos aut peritos. Cicero: *Omnibus, unde petitur, hoc conſilii dederim, ut binas advocationes poſtulent.* Inde ductum longius, ut ſolet, ad omnem tergiverſationem & moram. Vetus poëta:

Cur differs mea lux rogata ſemper,
Cur longam petis advocationem?

Valerius, lib. 2. cap. 9. Seneca pater Controv. 3. lib. 2. Noſter de Ira 1. cap. 16. & 2. cap. 29. & 3. cap. 12. Epiſt.

hac hora. Feſtinandum eſt. inſtat à tergo mors: jam [9] diſjicietur iſte comitatus: jam [10] contubernia iſta ſublato clamore ſolventur. Rapina rerum omnium eſt, (miſeri, neſcitis?) & [11] fuga, vivere. Si mortuum tibi filium doles, ejus temporis quo natus eſt, crimen eſt. [12] mors enim illi naſcenti determinata eſt. In hanc legem datus; hoc fatum ab utero ſtatim proſequebatur. In regnum fortunæ, & quidem durum atque invictum pervenimus, illius arbitrio digna atque indigna paſſuri. corporibus noſtris impotenter, contumelioſe, crudeliter abutetur: alios ignibus peruret, vel in pœnam admotis, vel [13] in remedium: [14] alios vinciet; id

Epiſt. 22. atque alibi. Sed apertiſſime, vel dicam audaciſſime 7. Quæſt. Nat. cap. 10. de ſideribus, quæ ſemper in motu: *Et ut det eis aliquam advocationem:* id eſt, ſtatum & quietem. *Lipſius.* Id eſt, nimis magnum temporis ſpatium, inquit Stephanus lib. 2. c. 11. & ſic lib. 1. de Ira: *Deinde advocationem etiam ſibi petit, ut excutiendæ veritatis ſpatium habeat.* Eadem vox reſtituenda Val. Maximo lib. 2. cap. 9. *Accedit his quod etiam fortuna longam præſtandi hujus muneris advocationem eſtis aſſecuti.* ſic enim in omnibus extare mss. bene monuit Pighius, cum exſtet in vulgatis, *muneris vacationem.*

9 *Deficiet*] Alii, *disjicietur*: quod eſſet, ſolvetur, diſſipabitur. *Lipſius.*

10 *Contubernia*] Hoc à militia eſt, ubi diſpoſita pulchre contubernia ſive tabernacula, ſtatim cum *vaſa clamata* ſunt, ad ſignum ſolvuntur. *Idem.*

11 *Fuga vivere*] Ego concinnius putem: *Rapina rerum omnium eſt, (miſeri, neſcitis?) & fuga, vivere.* Id eſt, rapina hic rerum; & ipſa vita, non dicam itus aut tranſitus, ſed fuga eſt. Copula autem (*&*) eſt in meo & quibuſdam libris. *Idem.*

12 *Mors enim illi naſcenti determinata eſt*] Duo Gruteri & liber Jureti & Bruxell. *denuntiata.* Fortaſſe melius: eſſetque idem quod condicta, conſtituta. De tranquill. animi cap. 11. *Qui mortem timebit, nihil unquam pro homine vivo faciet. At qui ſcit, hoc ſibi, cum conciperetur, ſtatim condictum, vivet ad formulam.* Etenim, ut Feſtus explicat, proprie *condictio eſt in diem tertium ejus rei, quæ agitur, denuntiatio.* Nat. quæſt. 2, 30. *Sunt omnia, ut dixi, facilia naturæ; utique quæ à primo facere conſtituit; ad quæ non ſubito, ſed ex denuntiato venit.* Cicero 1 Tuſc. *Nos vero ſi quid tale acciderit, ut à Deo denuntiatum videatur, ut exeamus è vita, læti & agentes gratias pareamus.* Gronovius.

13 *In remedium*] Bene. profecto enim medici & chirurgi, ſalutis cauſſa, urunt. Quid tamen libris fiet, qui non agnoſcunt? Scribunt: *admotis, vel incerta nudos*: abſque veſtigio ejus verbi. An forte, *vel in certamen?* quod eſſet, cum in Arena ignibus uri ſe patiuntur, præmii cauſſa. *Lipſius.*

14 *Alios vinciet: id nunc hoſti licebit, nunc civi*] Hanc lectionem integram admiſimus è codice, quem Col. Gruterus vocat: cui proxima eſt eorum, quos Pincianus & Muretus appellant emendatiores. Ipſam vero Col. ſcripturam nulla litera minus exhibet Bruxell. Quatuor graviſſimis fortunæ vexationibus corpus ait noſtrum patere, ignibus, vinculis, naufragio, morbis. Non video, quid hoc in membro Seneca ſit indignum. Nam *vincire* ipſum, pro in vincula aut carcerem com-

id nunc hoſti licebit, nunc civi: alios per incerta nudos maria jactabit, & luctatos cum fluctibus, ne in harenam quidem aut littus explodet, ſed in alicujus ventrem immenſæ beluæ [15] decondet: alios morborum variis generibus emaceratos, diu inter vitam mortemque medios detinebit. Ut varia & libidinoſa, mancipiorumque ſuorum negligens domina, & pœnis & muneribus [16] errabit. Quid opus eſt partes deflere? tota vita flebilis eſt. Urgebunt nova incommoda, priuſquam veteribus ſatisfeceris. [17] Moderandum eſt itaque, vobis maxime, quæ immoderate fertis: &

compingere, uſitatiſſimum, & exaggeratur hoc malum eo, quod non tantum ab hoſte, ſed etiam à cive; unde minus exſpectabatur, metuendum. Eumenes vinctus ad exercitum apud Juſtinum lib. 14. *Cernitis, milites, habitum atque ornamenta ducis veſtri, quæ mihi non hoſtium quiſquam impoſuit; nam hoc etiam in ſolatio foret: vos me ex victore victum, vos me ex imperatore captivum feciſtis.* *Incerta* vero *maria* habent o. l. etiam qui illa particula truncati. An quia omnia maria dubiam mortalibus fidem præſtant? unde Statius: *dubio committitur alto Mettius.* An ita vocat genus quoddam, brevia, vadoſa, & incertæ quaſi naturæ, modo maria, modo arenæ? Hoc libro cap. 25. *incerta vada Syrtium.* Lucanus lib. 9. *Syrtes &c. Natura in dubio pelagi terraque reliquit.* Tacitus 14 annal. *naveſque fabricatur plano alveo adverſus breve littus & incertum.* Lib. 5. hiſtor. *Ea loci forma incertis vadis ſubdola & nobis adverſa.* In contrarium *maria certa.* Lucanus dicto libro, *Sors melior claſſi, quæ fluctibus incidit altis, Et certo jactata mari.* Tacitus de mor. German. *Proximi Cattis certum jam alveo Rhenum, quique terminus eſſe ſufficiat, colunt.* Vindicandus idem lib. 5. hiſtor. 6. *Incerta unda ſuperjacta, ut ſolido, feruntur: periti imperitique nandi perinde attolluntur.* Nihil hic vitii putem, nec tamen *incertam undam* cum Pichena accipiam, ob bituminis colorem: ſed quæ ambiguum faciat, ſitne vera unda necne, quia ſecus atque omnes aliæ aquæ (diffluunt enim, diſcedunt, ſinum faciunt ad impulſum gravis corporis, eoque condito & merſo ruſus coëunt, & circa ſupraque id, cui ceſſere, refunduntur) hæc velut dura & ſtabilis reſiſtit injectis, eaque ſuſtinet, perinde ut ſolida terra. Ita explicabis totum. *Incerta* propter id quod dicetur ac dubitandæ *unda ſuperjacta* in ea vel ſuper ea *ut in ſolido feruntur.* Porro *decondet* cum habeant quatuor libri apud Gruterum & Lipſianus, eodemque Hiſpanici alludant; cum iidem Gruteri, *inter vitam mortemque medios detinebit*; non paſſus ſum diutius exſulare. *Gronovius.*

15 *Detrudet*] Ex libris melioribus, *decondet.* Lipſius.

16 *Errabit*] Cæca & vaga, neutrum horum ex merito dabit. *Idem.*

17 *Moderandus*] A Pinciano iſta: nec libris probata. In iis melioribus: *Moderandum eſt itaque nobis maxime quæ immoderate fertis, & in multos dolores humani pectoris diſpenſanda.* Sed quod ſedeat, nihil elicio. Faciebam obiter: *Moderandum eſt itaque, vobis maxime, quæ immoderate fertis; & in multos dolores humana pectora diſpenſanda.* Animus humanus quid uni dolori indulgeat? vita tota plena eſt, eritque. & ideo parandus firmanduſque in plures. *Idem.*

& in metus, & in dolores humanum pectus diſpenſandum.

CAP. XI. Quæ demum iſta tuæ publicæque [1] conditionis oblivio eſt? Mortalis nata es, mortales peperiſti: putre ipſa fluidumque corpus, [2] & cauſis morbiſque repetita, ſperaſti tam imbecilla materia ſolida & æterna geſtaſſe? Deceſſit filius tuus, id eſt, decucurrit ad hunc finem, ad quem, quæ [3] feliciora partu tuo putas, properant. Huc omnis iſta quæ in foro litigat, in theatris [4] deſidet, in templis precatur turba, [5] diſpari gradu vadit. Et [6] quæ veneraris, & quæ deſpicis, unus exæquabit cinis. Hoc jubet illa [7] Pythicis oraculis adſcripta vox, noſce te. Quid eſt homo? quodlibet quaſſum vas, & quodlibet fragile: [8] jactatu, non tempeſtate magna, ut diſſiperis, eſt opus. Ubicumque [9] arietaveris, ſolveris. Quid eſt homo? [10] imbecillum

CAP. XI. 1 *Conditionis*] Communis in conſolando locus, ſed firmus. Euripides ſcite:

——ἀλλ' ἀναγκαίως ἔχει
Βίον θερίζειν, ὥστε κάρπιμον στάχυν,
Καὶ τὸν μὲν εἶναι, τὸν δὲ μή· τί ταῦτα δεῖ
Στένειν, ἅπερ δεῖ κατὰ φύσιν διεκπερᾶν;
——*neceſſum eſt enim,*
Ut ſpica quæ maturuit, vitam meti.
Hunc vivere, illum præmori: quid attinet
Deflere, ſuſtinere quæ nati ſumus. Lipſ.

2 *Et caſibus morbiſque repetita*] Ex tert. Pal. Col. & Bruxell. recepimus: *& cauſſis morbiſque repetita.* Quod ſatis clare adſignificant alii duo: quorum unus, *canis morborum*; alter *cauſſas morbos*, ut & priſcæ editt. haud dubie ex ignorantia vocabuli *cauſſa*: de qua ſuperius: Sic ſtatim: *& tenuiſſimis cauſſis atque offenſionibus morbidum, putre, cauſſarium.* Gronovius.

3 *Feliciora*] Iſtos ſuperſtites. *Lipſius.*

4 *Deſidet*] Bene. nam totos dies, & partem noctium, ſæpe ſedebant. *Idem.*

5 *Diſpari*] Citius, tardius. *Idem.*

6 *Quæ veneraris*] Libri ingerunt vocem: *quæ diligis veneraris*, Adde item voculam: *diligis aut veneraris.* Idem.

7 *Pythicis*] Vulgo adſcripta Apollini, ab aliis *Chiloni*: quibuſdam, *Thaleti*, vel *Bianti.* Alii ab ipſo Apolline reſponſum Chiloni hoc datum, quærenti, *Quid eſſet optimum ſcitu?* Cujuſcumque, vel Deo digna vox eſt: & variam pulchramque interpretationem pete è Porphyrii *Sermonibus* ſuper hoc dicto, quorum pars in Stobæo. *Idem.*

8 *Jactatu*] A navigantibus. & ad navem quaſſam rimoſamque reſpicit, quæ ſola jactatione vehementiore ſolvatur. *Idem.*

9 *Arietaveris*] Si jactatione, multo magis incurſu & ictu. Vetus, & Plauti verbum:

Quis ades noſtras tam proterve arietat?
Idem.

10 *Imbecillum*] Homerus:

Οὐδὲν ἀκιδνότερον γαῖα τρέφει ἀνθρώποιο·

Terra nihil homine imbecillius educat ipſa. Ariſtoteli adſcribunt: Τί γάρ ἐστιν ἄνθρωπος; ἀσθενείας ὑπόδειγμα, καιροῦ λάφυρον, τύχης παίγνιον, μεταπτώσεως εἰκὼν, φθόνου καὶ συμφορᾶς πλάστιγξ. τὸ δὲ λοιπὸν, φλέγμα καὶ χολή· *Quid homo?*

cillum corpus, & fragile, nudum, ſuapte natura inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam projectum: cum bene lacertos exercuit, cujuſlibet feræ pabulum, cujuſlibet victima, ex infirmis fluidiſque contextum, & lineamentis exterioribus nitidum, frigoris, æſtus, laboris impatiens: ipſo rurſus ſitu & otio iturum in tabem, alimenta metuens ſua, quorum modo inopia, modo copia rumpitur: anxiæ ſolicitæque [11] tutelæ, precarii ſpiritus, & male [12] hærentis, [13] quem pavor repentinus adjectuſve ex improviſo ſonus auribus gravis excutit: [14] ſoli ſemper ſibi nutrimentum vitioſum & inutile. Miramur in hoc mortem unius, qua ſingulis opus eſt? Nunquid enim ut concidat, res magni molimenti eſt? Odor illi ſaporque, & laſſitudo, & vigilia, & humor, & cibus, & ſine quibus vivere non poteſt, mortifera ſunt. Quocunque ſe movet, infirmitatis ſuæ ſtatim conſcium, non omne cælum ferens, aquarum novitatibus, flatuque non familiaris auræ, & tenuiſſimis cauſſis atque offenſionibus morbidum, putre, [15] cauſſarium, [16] fletu vitam [17] auſpicatum: cum interim quan-

mo? imbecillitatis exemplum, temporis ſpolium, fortunæ ludicrum, mutationis imago, invidiæ & calamitatis trutina: cetera, pituita & bilis. Lipſius.

11 *Tutelæ*] Anxie tuendum & ſervandum. *Idem.*

12 *Hærentis*] Sive ut mei, *inhærentis.* Idem.

13 *Quæ parum*] Alius hæc capiat, non ego. Concinnabam: *quem pavor repentinus, aut item ex improviſo ſonus.* Quidni male hæreat ſpiritus? ecce pavor ſubitus, aut ſonus grandior, eum tollit, aut ſiſtit. In meo erat, *quam*, pro *qua*: & *auditum*, pro *audiet*: quæ leviter me juvant. *Idem.* Quis neget hæc prodigioſe corrupta? In duobus Gruteri erat, *quem parum*: In Lipſiano, *auditum.* Unde ille: *quem pavor repentinus aut item ex.* Mallem: *quem pavor repentinus adjectuſve ex improviſo ſonus auribus gravis excutit.* Cicero pro Sextio: *nihil ut unquam videretur tam populare ad populi R. aures accidiſſe.* In Varinium: *non putas fas eſſe verbum ex ore exire cujuſquam, quod non jucundum & honorificum ad aures tuas accidat.* Seneca epiſt. 56. *Leve illud ingenium, nec ſe adhuc reduxit introrſus, quod ad vocem & accidentia erigitur.* Gronovius.

14 *Soli ſemper*] Nam aliæ animantes & nos, & inter ſe, alunt. An hoc vult, hominem à ſe depaſci paullatim, & ad mortem ire? *Lipſius.*

15 *Caſſum*] Pincianus ſcripſit, cum eſſet in ſcriptis, *caſarum*, vel *cauſſarum.* At vera lectio, *cauſſarium*: id eſt morbidum, infirmum. Vide epiſt. 68. *Idem.*

16 *A fletu*] Plinius in 7. *Nullumque animalium ad lacrimas, & has protinus vitæ principio genitum.* Græcus poëta:

quantos tumultus hoc tam contemptum animal movet? in quantas cogitationes oblitum conditionis ſuæ venit? Immortalia, æterna volutat animo, & in nepotes pronepoteſque diſponit: cum interim longa conantem eum mors opprimit: & hoc quod ſenectus vocatur, pauci ſunt circuitus annorum.

Cap. XII. Dolor tuus, ô Marcia, ſi modo illi ulla ratio eſt, utrum ſua ſpectat incommoda, an ejus qui deceſſit? Utrumne amiſſo filio movet, quod nullas ex illo voluptates cepiſti: an quod majores, ſi diutius vixiſſet, percipere potuiſti? Si nullas te percepiſſe dixeris; tolerabilius efficies detrimentum tuum. minus enim homines deſiderant ea, ex quibus nihil gaudii lætitiæque perceperunt. Si confeſſa fueris percepiſſe magnas voluptates; oportet te non de eo quod detractum eſt queri, ſed de eo gratias agere quod collegiſti. Provenerunt enim ſatis magni fructus laborum tuorum ex ipſa educatione: niſi forte hi, qui catulos aveſque, & frivola animorum oblectamenta, ſumma diligentia nutriunt, fruuntur aliqua voluptate ex viſu tactuque & blanda adulatione mutorum: liberos nutrientibus, non fructus educationis, ipſa educatio eſt. Licet itaque tibi nihil induſtria ejus contulerit, nihil diligentia cuſtodierit, nihil prudentia quæſierit: ipſum quod habuiſti, quod amaſti, fructus eſt. At potuit longior eſſe, & major. Melius tamen tecum actum eſt, quam ſi omnino non contigiſſet. quoniam ſi ponatur electio, utrum ſatius ſit non diu felicem eſſe, an nunquam: melius eſt, diſceſſura nobis bona, quam nulla contingere. Utrumne malles degenerem aliquem, & numerum tantum nomenque filii

Δακρυχέων γενόμην, καὶ δακρύσας ἀποθνήσκω,
Δάκρυσι δ' ἐν πολλοῖς τὸν βίον εὗρον ὅλον·
In lacrimis lucem vidi, in lacrimis quoque linquo,
In lacrimis vita eſt tota peracta mihi. Lipſius.

17 *Auſpicatum*] Plinius: *A ſupplicii vitam auſpicatum.* Lucretius:
Vagituque locum lugubri complet, ut æquum eſt,
Cui tantum in vita reſtat tranſire malorum. Idem.

Cap.

filii expleturum habuiſſe, an tantæ indolis, quantæ tuus fuit? Juvenis cito prudens, cito pius, cito maritus, cito pater, [1] cito omnis officii curioſus, cito ſacerdos, omnia tam propera. Nulli fere & [2] magna bona, & diuturna, contingunt: non durat, nec ad ultimum exit, niſi [3] lenta felicitas. Filium tibi dii immortales non diu daturi, ſtatim talem dederunt, qualis diu effici poteſt. Ne illud quidem dicere potes, electam te à diis, cui frui non liceret filio. Circui per omnem notorum & ignotorum frequentiam oculis: occurrent tibi paſſi ubique majora. Senſerunt iſta magni duces, ſenſerunt principes. ne deos quidem fabulæ immunes reliquerunt: puto ut noſtrorum funerum levamentum eſſet, etiam divina concidere. Circumſpice, inquam, omnes. nullam tam miſeram nominabis domum, quæ non inveniat in miſeriore ſolatium. Non, mehercule, tam male de moribus tuis ſentio, ut putem poſſe te levius pati caſum tuum, ſi tibi ingentem numerum lugentium produxero. malivoli ſolatii genus eſt, turba miſerorum. Quoſdam tamen referam: non ut ſcias, hoc ſolere hominibus accidere: ridiculum eſt enim, mortalitatis exempla colligere: ſed ut ſcias fuiſſe multos, qui lenierunt aſpera, ferendo placide. A feliciſſimo incipiam. L. Sylla filium amiſit: nec ea res aut [4] militiam ejus, & acerrimam virtutem

CAP. XII. 1 *Cito omnis officii curioſus*] Poſſis interpretari, ſedulo curantem quærentemque quid ſui officii. Officium, τὸ καθῆκον. Sed ſuboluit jam olim de interpolatione: & vide Elect. 1. cap. 10. *Idem.* Quid in hac phraſi deſiderarunt? Si non placuit *omne officium*, at placuit Ciceroni pro Cluentio. *Neque enim hoc homine ſanctior neque probior neque in omnibus officiis retinendis diligentior eſſe quiſquam poteſt.* Lib. 5. in Verrem: *ut me omnium officiorum obſtringi religione arbitrarer.* Pro Muræna: *diligentiſſime perpendenti momenta officiorum omnium.* Plinius 7. epiſt. 38. *cum ſis omnium officiorum obſervantiſſimus.* De benef. 4, 35. *Omne hac via procedit officium.* Sin *curioſus officii*, at ſic de vita beata cap. 3. *corporis ſui pertinentiumque ad id curioſa.* De benefic. 4, 19. *non exaudiens vota, nec noſtri curioſus.* Gronovius.

2 *Magna bona*] De Brevit. vit. c. 17. *Maxima quæque bona ſolicita ſunt, & nulli fortuna minus bene, quam bona, creditur.* Lipſius.

3 *Lenta felicitas*] Quæ tarde creverit. nam ut Boëtius:

Quidquid præcipiti via
Certum deſerit ordinem,
Lætum non habet exitum. Idem.

4 *Malitiam*] Scribe, *militiam*: nec mo-

tem in hoſtes civeſque, contudit : aut effecit, ut cognomen illud uſurpaſſe ſalvo videretur, quod [5] amiſſo filio aſſumpſit : nec odia hominum veritus, quorum malis, illius nimis ſecundæ res conſtabant : nec invidiam deorum, quorum illud [6] crimen erat, Sylla tam felix. Sed iſtud inter res nondum [7] judicatas habeatur, qualis Sylla fuerit : etiam inimici fatebuntur, bene illum arma ſumpſiſſe, [8] bene poſuiſſe : hoc de quo agitur conſtabit, non eſſe maximum malum, quod etiam ad feliciſſimos pervenit.

Cap. XIII. Ne nimis admiretur Græcia [1] illum patrem, qui in ipſo ſacrificio nuntiata [2] filii morte, [3] tibicinem tantum tacere juſſit, & [4] coronam capiti [5] detraxit, cetera rite perfecit. [6] Pulvillus effecit pontifex, [7] cui poſtem tenenti, & Capitolium dedicanti, mors filii nuntiata eſt : quam ille exaudiſſe diſſimulans, & ſollemnia pontificalis [8] carminis verba concepit, gemitu non interrumpente precatio-

monerem, niſi illud ſcripti & editi libri præferrent. *Lipſius.*

5 *Amiſſo filio*] Inter civilia bella, ut apparet : ſed quo, & ex qua uxore (plures habuit) non repperi. *Idem.*

6 *Crimen erat*] Vulgi vocibus, Deum incuſantis in proſperitate immerita. *Idem.*

7 *Judicatas*] De quibus nondum liqueat. *Idem.*

8 *Bene poſuiſſe*] Cum abjecta Dictatura, ad togam rediit. *Idem.*

Cap. XIII. 1 *Illum patrem*] Xenophontem. *Idem.*

2 *Filii*] Cui Gryllus nomen. cecidit in prœlio ad Mantinæam. *Idem.*

3 *Tibicinem*] Qui ſacrificantibus adſiſtere & canere ſolebat. *Idem.*

4 *Coronam*] Id quoque ex ritu, ut coronati ſacrificarent. *Idem.*

5 *Detraxit*] Sed ſtatim repoſuit, cum audivit fortiter pugnantem obiiſſe. *Idem.*

6 *Pulvillus hoc fecit*] Horatius Pulvillus : de quo Valerius lib. 5. Livius 2. Dionyſius 5. *Idem.* Hic argumentum habemus, diviſionem librorum in capita non eſſe Senecæ, ſed poſteriorum : quam nos utique retinemus ad commoditatem citandi. In tribus mss. Gruteri eſt, *Pulvillus effecit* : in quarto, *effectus*. Nimirum cohærent, nec ſeparanda ſunt præcedentia, hoc modo : *Ne nimis admiretur Græcia illum patrem, qui* &c. *coronam capiti detraxit, cætera rite perfecit, Pulvillus effecit pontifex.* Hoc enim vult effeciſſe Pulvillum, ut minus jactare Græci ſuum Xenophontem poſſint. Et ita prorſus Brux. *Gronovius.*

7 *Cui poſtem tenenti*] Ex ritu dedicantum. qui enim Deo aliquid dabant ſacrabantque rem ipſam manu tangebant, nequid plus minuſve ſacraſſe viderentur. *Lipſius.* Ita & Col. nec non Palat. tert. ac quart. male enim ſecundus, *cui poteſtatem tenenti.* nam in templorum dedicationibus *poſtem teneri* conſueviſſe ; etiam iſtius loci autoritate confirmat lib. 1. de formulis Briſſonius.

8 *Carminis*] Solennium verborum.

Ita

tionem, & ad filii ſui nomen Jove propitiato. [9] Putaſſes ejus luctus aliquem finem eſſe debere, cujus primus dies, primus impetus ab altaribus publicis, & fauſta nuncupatione, non abduxit patrem. Dignus mehercule fuit memorabili dedicatione, dignus ampliſſimo ſacerdotio, qui colere deos [10] ne iratos quidem deſtitit. Idem tamen, ut rediit domum, & [11] implevit oculos, & aliquas voces flebiles miſit: & peractis, quæ mos erat præſtare defunctis, [12] ad Capitolinum illum rediit vultum. Paullus circa illos nobiliſſimi [13] triumphi [14] dies, quo vinctum ante currum egit Perſen, [15] inclyti regis nomen, [16] duos filios in adoptionem dedit: [17] quos ſibi ſervaverat, extulit. [18] Quales retentos putas, cum inter commodatos Scipio fuiſſet? Non ſine motu [19] vacuum Paulli currum populus Romanus aſpexit. con-

Ita Livio, *carmen evocationis, rogationis:* Ciceroni, carmen XII tabularum. *Lipſius.*

9 *Putaſſes*] Mens, *putaſſes enim.* Ego, *putaſne*, interrogando. *Idem.*

10 *Ne iratos*] Vulgi ſenſu, non ſapientum. *Idem.*

11 *Implevit*] Madore, & lacrimis mox manantibus. *Idem.*

12 *Ad Capitolium*] Non ex hiſtoria, ſed fictione ſcribentis, ad ſtili venerem vel acumen. Juretus volebat: *ad Capitolinum illum rediit vultum:* belle. poſito illo triſtiore, iterum lætiorem ſumpſit, & quem in Capitolio habuerat. *Idem.*

13 *Triumphi*] Macedonici. *Idem.*

14 *Dies*] Nam per triduum pompa ducta. *Idem.*

15 *Inclyti regis nomen*] Hæc ejecerunt: at aſſerunt omnes libri. Lego, *inclytum.* Non enim ipſum laudat, ſed nomen famamque inclytam donat, ob regum veterum gloriam, & ſuam cladem. *Idem.*

16 *Duos filios*] Majores, Scipionem & Fabium poſtea dictos. *Idem.*

17 *Quos ſibi*] Vellem repeti vocem, *duos quos ſibi.* nempe minores, & alterum 14 annos natum, diebus quinque ante triumphum amiſit, alterum 12. tribus poſt triumphum. Plutarchus. *Idem.*

18 *Quales retentos*] Meliores ſcilicet, majoreſque, ſi fata voluiſſent: quoniam optima ablegare aut alienare non ſolemus. *Idem.*

19 *Vacuum Paulli currum*] Ad morem; quo puberes filli & jam in virili toga, equis comitabantur triumphantem patrem, ſive ſeorſim, & ſingularibus; ſive currulibus, & qui triumphantem traherent, inſidentes. Minores autem, una cum patre in ipſo curru ſpectabantur. Itaque ad hos minores alluſit, & negat quemquam ibi conſpectum: an parum cogitate, cum alter adhuc ſupereſſet? an nec is in curru fuit, jam tunc æger? Quod ex Livio appareat, qui pro Senecæ tota mente: *E duobus filiis, quos duobus in adoptionem datis, ſolos nominis, ſacrorum, familiaque heredes retinuerat domi; minor ferme duodecim natus annos quinque diebus ante triumphum, major quatuordecim annorum, triduo poſt deceſſit. quos prætextatos curru vehi cum patre, ſibi ipſos ſimiles prædeſtinantes triumphos, oportuerat.* Nota & diſſenſum obiter à Plutarcho, in ordine morientium, qui pla-

[20] concionatus eſt tamen, & egit diis gratias, quod compos voti factus eſſet. [21] Precatum enim ſe, ut ſi quid ob ingentem victoriam [22] invidiæ dandum eſſet, id ſuo potius, quam publico damno ſolveretur. Vides quam magno animo tulerit? orbitati ſuæ gratulatus eſt. Ecquem magis poterat movere tanta mutatio? [23] ſolatia ſimul atque auxilia perdidit: non contigit tamen triſtem Paullum Perſi videre.

Cap. XIV. Quid nunc te per innumerabilia magnorum virorum exempla ducam, & quæram miſeros? quaſi non difficilius ſit, invenire felices. Quota quæque domus uſque ad exitum omnibus partibus ſuis conſtitit, in qua non aliquid turbatum ſit? Unum quemlibet annum occupa: & ex eo magiſtratus cita. [1] Lucium, ſi vis, Bibulum, & C. Cæſarem. videbis inter collegas inimiciſſimos concordem fortunam. L. Bibuli, melioris quam fortioris viri, duo ſimul filii [2] interfecti ſunt: Ægyptio quidem militi ludibrio habiti: ut non minus ipſa orbitate, [3] auctor ejus, digna

planiſſime contra ſcribit. *Lipſius.*

20 *Concionatus*] Paucis diebus poſt triumphum. Livius. *Idem.*

21 *Precatum enim*] Hæc ſic in Livio: *Poſtquam omnia ſecunda, neque erat quod ultra precarer, illud optavi, ut cum ex ſummo retro volvi Fortuna conſueſſet, mutationem ejus domus mea potius, quam Reſpublica ſentiret.* Idem.

22 *Invidiæ dandum*] Opinio illorum fuit, Invidiam & faſcinum, rebus lætis inſidiari, & plurimum intervenire. Ad avertendum, jacturam aliquam aut caſum ultro ſubeundum. Exemplo ſcilicet, quo, ii. qui in bona valetudine, ſanguinem ſibi detrahunt, ad invaletudinem vitandam. Eo Seneca nunc adſpexit. & Cicero, ad Atticum: *Miſſus eſt ſanguis invidiæ, ſine dolore*: cum ignominiam publicam, ſpreto teſtimonio ſuo, accepiſſet. Apud Livium Appius, abiturus Decemviratu, lib. 3. *Dandus invidiæ eſt ſanguis.* Plin. vide 28. cap. 2. & 4. *Idem.*

23 *Solatia*] Acute dicit, quod nec omnes ſtatim advertunt. *Solatia* amiſit, nempe in minoribus liberis, qui oblectant tantum: *auxilia* in majoribus, qui & juvant. Illos morte, hos adoptione amiſerat. *Idem.*

Cap. XIV. 1 *Lucium*] Non muto, & ita Appianus, Eutropius, Oroſius prænominant: plures tamen & vetuſtiores conſentiunt *Marcum* eſſe. *Idem.*

2 *Interfecti*] Factum hoc Cæſari tangitur 3 Civil. & ab *equitibus* interfectum oſtendit, qui Ptolemæum in regnum reduxerant. Valerius plura lib. 4. cap. 1. & *Gabinianos* iſtos milites appellat, etſi jamdiu Gabinius iis locis exceſſerat: ſed nomen tenuerunt; qui ab eo introducti, in cuſtodia regis ibi manſerant. Cædes iſta paullo ante civile Pompeianum bellum, cum Syriæ præeſſet Bibulus, Ægypto Cleopatra, mortuo jam patre. *Idem.*

3 *Auctor ejus*] Pro his meus liber, *auctoris.* Lego igitur, *auctores.* Quos contemptim facit *Ægyptius miles*: im-

digna res lacrimis eſſet. Bibulus tamen, qui, toto [4] honoris ſui anno, [5] ob invidiam collegæ, domi latuerat, [6] poſtero die quam geminum funus renunciatum eſt, proceſſit ad ſolita & publica officia. Quid minus poterat, quam unum diem duobus filiis dare? tam cito liberorum luctum finivit, qui conſulatum anno luxerat. C. Cæſar cum Britanniam peragraret, nec Oceano felicitatem ſuam continere poſſet, audivit deceſſiſſe [7] filiam, [8] publica ſecum fata ducentem. In oculis erat jam Cn. Pompeius, non æquo laturus animo quemquam alium eſſe in Rep. magnum, & modum impoſiturus incrementis, quæ gravia illi videbantur, etiam cum [9] in commune creſcerent: tamen intra tertium diem imperatoria obiit munia, & tam cito dolorem vicit, quam omnia ſolebat.

CAP. XV. Quid aliorum tibi funera Cæſarum referam? quos in hoc mihi interim videtur violare fortuna, ut ſic quoque generi humano [1] proſint, oſtendentes, ne eos quidem, qui [2] diis geniti deoſque genituri dicantur, ſic ſuam fortunam in poteſtate habere, quemadmodum [3] alienam. Divus Auguſtus amiſſis [4] liberis, [5] nepotibus, exhauſta Cæſarum turba, [6] adoptione deſertam domum fulſit. Tulit tamen fortiter: tanquam ejus jam res ageretur, cujus

imbellem gentem, & Romanis contemptam. Etſi iſti exteri plerique: ſed in Ægypto militabant. *Lipſius*.

4 *Honoris*] Conſulatus. Suetonius cap. 20. in Julio, Dio & Cicero. *Idem*.

5 *Ob invidiam*] Ut Cæſari invidiam faceret, quaſi ejus vi aut metu domo attineretur. *Idem*.

6 *Poſtero die*] Magna firmitas, cui & moderatio acceſſit, Valerio narrata. nam cum Cleopatra, nova tunc regina, vinctos interfectores ad Bibulum in Syriam miſiſſet; ille animo ſuo imperans, remiſit, dictitans *Senatus, non ſuam, vindictam illam eſſe debere*. Idem.

7 *Filiam*] Anno Urbis DCC. *Idem*.

8 *Publica ſecum*] Nam ejus morte concordia ſublata, & ſocer generque divulſi, nullo jam pignore medio. *Idem*.

9 *In commune*] Cum heres potentiæ futurus videretur, qui ex utriuſque ſanguine genitus. *Idem*.

CAP. XV. 1 *Proſint oſtendentes*] Non ſolum proſint, quia præſunt & moderantur; ſed etiam exemplo, nec tantum imperio, juvent. *Idem*.

2 *Diis geniti*] E Virgilio:

—*'dis genite, & geniture deos*. Idem.

3 *Alienam*] Alios felices miſeroſque facere poſſe videntur, non ſeſe. *Idem*.

4 *Liberis*] Sola Julia. *Idem*.

5 *Nepotibus*] C. & L. Cæſaribus. *Idem*.

6 *Adoptione*] Tiberii. *Idem*.

7 *Inter-*

jus cum maxime [7] intererat, de diis neminem queri. Tib. Cæſar & quem [8] genuerat, & quem [9] adoptaverat, amiſit: ipſe tamen pro roſtris [10] laudavit [11] filium, ſtetitque in conſpectu, poſito corpore, interjecto tantummodo [12] velamento, [13] quod pontificis oculos à funere arceret, & [14] flente populo Romano [15] non flexit vultum: experiendum ſe dedit Seiano ad latus ſtanti, quam patienter poſſet [16] ſuos perdere. Videſne quanta copia virorum maximorum ſit, quos [17] non excepit hic omnia proſternens caſus, in quos tot animi

7 *Intererat*] Quare? quia & ipſe futurus inter Deos, & hoc animo jam præceperat. *Lipſius.*

8 *Genuerat*] Druſum. *Idem.*

9 *Adoptaverat*] Germanicum, jubente Auguſto. *Idem.*

10 *Laudavit*] Oratione funebri, recepto in illuſtrium funeribus, & pulchro more. *Idem.*

11 *Filium*] Druſum. *Idem.*

12 *Velamento*] Velo, vel aulæo interjecto. Nefas enim Pontificem max. tangere, aut ſtudio ſpectare cadaver. Vide, quæ ſcripſi ad 4 Annal. Taciti, in funere Druſi. & adde, à Judæis videri (ut multa ſacrorum) hunc ritum. Nam & ſummus eorum Pontifex nec cadaver tangebat, nec funeris cauſſa in luctu aut alia veſte erat: ut ſemper ſcilicet caſtus puruſque preces concipere poſſet, & immolare. Philo, de Monarchia. *Idem.*

13 *Quod Pontificis oculo à funere arceret*] Recenſet eundem ritum Dio lib. 54. in funere Agrippæ, ſed cauſſam ignoraſſe videtur, & quam Seneca dedit, refellit. verba ſunt: *Sed & laudationem Agrippæ Auguſtus recitavit, velo quopiam ante mortuum expanſo. id cur ei factum, mihi non liquet. tamen alii volunt ideo, quia Pontifex eſſet: alii quia obiret munera Cenſoris. neutri recte. neque enim vel Pontifici mortuum aſpicere nefas, neque Cenſori, niſi cum finem cenſioni imponit, conditque luſtrum.* hæc Dio. Sed ego exiſtimo, de Pontifice Senecam vera dicere. ſacer enim, ideoque arceri voluerunt aſpectu fauſto. Innuit & Tacitus lib. 1. Annal. *Neque Imperatorem auguratu & vetuſtiſſimis ceremoniis præditum, contrectare feralia debuiſſe.* quin & idem *ſtatuis* fiebat, quæ ſi in loco poſitæ, ubi ſupplicia & cædes, velari eas mos fuit, aut transferri. notat ipſe Dio lib. ultimo: *Claudius delectabatur gladiatoribus, & præſertim meridianis. ideoque pleroſque ſervos, qui dominos ſub Caio aut Tiberio calumniati erant, hoc modo perdebat, eorumque tantus fuit numerus, ut Auguſti ſtatuam, eo loco poſitam juſſerit transferri, ne aut ſemper aſpiceret cædes, aut ſemper velata eſſet.*

14 *Flente populo*] Qui tamen *habitum voceſque dolentium, ſimulatione magis, quam libens induebat, domumque Germanici revireſcere occulti lætabantur.* Tacitus 4 Annal. *Lipſius.*

15 *Non flexit*] Alias conſtans aut rigidus. etiam *per omnes eius valetudinis dies, nullo metu. an ut firmitudinem animi oſtentaret, etiam defuncto, necdum ſepulto, Curiam ingreſſus eſt: & effuſum in lacrimas Senatum, victo gemitu, ſimul continua oratione, erexit.* Tacitus. *Idem.*

16 *Suos perdere*] Callide ad Seianum refert. quem etſi amatum, & in arcana gratia, tamen ex ſuſpicione afflixit & ſuſtulit. Itaque monuit eoipſo facto, quam duraret animo etiam ad ſanguinem ſuum perdendum, nedum ad amicos aut adfines. *Idem.*

17 *Non excepit*] Eximios non habuit, non præterivit. *Idem.*

18 *Sine*

mi bona,tot ornamenta publice privatimque congeſta erant? Sed videlicet it in orbem iſta tempeſtas: & ſine [18] dilectu vaſtat omnia, agitque ut ſua. [19] Jube ſingulos conferre rationem: nulli contigit impune naſci.

CAP. XVI. Scio quid dicas: Oblitus es feminam te conſolari: virorum refers exempla. Quis autem dixerit naturam maligne cum muliebribus ingeniis egiſſe, & virtutes illarum in arctum retraxiſſe? Par illis, mihi crede, vigor, par ad honeſta (libeat) facultas eſt: laborem doloremque ex æquo, ſi conſuevere, patiuntur. In qua iſtud urbe, dii boni, loquimur? In qua regem Romanis capitibus [1] Lucretia & Brutus dejecerunt. Bruto libertatem debemus, [2] Lucretiæ Brutum. In qua [3] Clœliam, contempto hoſte & flumine, ob inſignem audaciam tantum non in viros transſcripſimus. [4] Equeſtri inſidens ſtatuæ, in ſacra via, celeberrimo loco, Clœlia exprobrat juvenibus noſtris [5] pulvinum eſcendentibus, in ea illos urbe ſic ingredi, in qua etiam feminas equo donavimus. Quod tibi ſi vis exempla referri feminarum, quæ ſuos fortiter deſideraverunt, non oſtiatim quæram: ex una tibi familia duas Cornelias dabo. Primam Scipionis filiam, Gracchorum matrem. [6] duodecim illa partus, totidem funeribus recognovit. & de ceteris facile eſt, quos [7] nec editos, nec amiſſos civitas ſenſit. Ti. Gracchum, & Caium, quos etiam qui bonos viros negaverit, magnos fatebitur, & occiſos vidit, & [8] inſepultos. con-

18 *Sine dilectu*] Pedo:

Quaque ruit, furibunda ruit, totumque per orbem
Fulminat, & cacis cæca triumphat equis.
Lipſius.

19 *Jube*] Meus, *Jubet*. & mox, *rationi*. Idem.

CAP. XVI. 1 *Lucretia*] Quæ occaſionem morte ſua præbuit. *Idem.*

2 *Lucretia*] Nec enim ſine ea excitatus fuiſſet. *Idem.*

3 *Clœliam*] Bello cum Porſena, inter obſides, flumen in equo tranavit, & alios ſecum duxit. In Livio & Dionyſio tota narratio. *Idem.*

4 *Equeſtri*] Plinius libro 34. c. 6. Livius lib. 2. *Idem.*

5 *Pulvinum*] Id eſt lecticam, in qua pulvinus. *Idem.*

6 *Duodecim*] Vide Plutarchum in Gracchis, conſentientem. *Idem.*

7 *Nec editos*] Non enim publice nobile ſe, ulla virtute aut factis, fecerant. juvenes aut pueri mortui. *Idem.*

8 *Inſepultos*] In Tiberim projectos. *Idem.*

9 *Grac-*

conſolantibus tamen miſeramque dicentibus, Nunquam, inquit, non felicem me dicam, quæ [9] Gracchos peperi. Cornelia [10] Livium Druſum, [11] clariſſimum juvenem, illuſtris ingenii, vadentem per Gracchana veſtigia, imperfectis tot rogationibus, [12] intra penates interemptum ſuos amiſerat, incerto cædis auctore: tamen & acerbam mortem filii, & inultam, tam magno animo tulit, quam ipſe [13] leges tulerat. Jam cum fortuna in gratiam, Marcia, reverteris, ſi [14] tela, quæ in Scipiones, Scipionumque matres ac [15] filios exegit, quibus Cæſares petiit, ne à te quidem continuit. Plena & infeſta variis caſibus vita eſt: à quibus nulli longa pax, vix induciæ ſunt. Quatuor liberos ſuſtuleras, Marcia. [16] nullum aiunt fruſtra cadere telum, quod in confertum agmen immiſſum eſt. Mirum eſt, tantam turbam non potuiſſe ſine invidia damnove prætervehi? At hoc iniquior fortuna fuit, quod non tantum filios eripuit, ſed elegit.

9 *Gracchos peperi*] Tales & tantos ſcilicet viros. & vere æſtimanti, magni fuere; ſed culpa aliqua ſua, & maxima fatorum oppreſſi. Aliud ejus magnificum dictum in Plutarcho: cum in locis ſacris oppreſſi eſſent, *Dignos mortuis tumulos eos eſſe.* Lipſius.

10 *Livium Druſum*] Scripti omnes, *divi Druſi*. Lege *Livii Druſi*: id eſt, uxor Livii Druſi. ſermone Romano, Metella Craſſi, Terentia Ciceronis. Fuit hic Livius Druſus, Marci pater, Tribuni, de quo ſequitur. *Idem.*

11 *Clariſſimum juvenem*] Quem jam dixi, Marcum. *Idem.*

12 *Intra penates*] Domi ſuæ, dum ſalutatur. Vide de Brev. vitæ, cap. 6. *Idem.*

13 *Leges tulerat*] Alias favente Senatu, quaſdam populo, extremas neutro. *Idem.*

14 *Tela, quæ in Scipiones &c. egit*] Nihil de Scipionibus antea, ſed vide tamen Conſol. ad Polyb. c. 13. *Idem.* Cur morati ſunt recipere ex membranis Pinciani & tribus Gruteri, *exegit*? Virgil. in 10 Æneïd. *validum namque exigit enſem Per medium Æneas juvenem.* Ab quo Silius 1 Pun. v. 307. *Concidit exacti medius per viſcera teli.* Ita namque Col. Oxon. & editio Romana. Vulgo, *injecto telo.* At quærit Barthius, quid eſt *medius teli*? Reſpondeo, conjungenda ſunt, *medius exacti teli*, genus loquendi Poëtis non inſolens, pro eo, exactum per viſcera telum medius habens, ſive per media viſcera telum exactum habens: medius, qua telum fixum eſt. Lib. 14. *Tranſigitur valida medius, dum ſe allevat, alvi Cuſpide Marmarides Scyron.* Rurſus lib. 1. *qua mole ſonantes Exigit ille trabes?* Valerius Flaccus lib. 4. de Mercurio: *medius in cantibus exigit harpen.* Idem lib. 6. *illum exigit haſta.* Statius de Polyphemo torquente ſaxum: *juxtaque inimicum exegit Ulyſſem.* Gronovius.

15 *Filios*] *Filias*, ex hac quidem recitatione. *Lipſius.*

16 *Nullum aiunt*] Recte, aut quod in Pinciani quibuſdam: *nullum amat.* Idem.

17 Ex

elegit. Nunquam tamen injuriam dixeris, [17] ex æquo cum potentiore dividere: duas tibi reliquit filias, & harum nepotes: & ipſum quem maxime luges, [18] prioris oblita, non ex toto abſtulit. Habes ex illo duas filias. ſi male fers, magna onera: ſi bene, magna ſolatia. In hoc [19] te perduxit, ut illas cum videris, admonearis filii, non doloris. [20] Agricola, everſis arboribus, quas aut ventus radicitus evulſit, aut contortus repentino impetu turbo perfregit, ſubolem ex illis reſiduam fovet, & amiſſarum ſemina ſtatim plantaſque diſponit: & momento (nam ut in damna, ita ad incrementa rapidum veloxque tempus eſt) adoleſcunt amiſſis lætiora. Has nunc Metilii tui filias in ejus vicem ſubſtitue, & vacantem locum exple. Unum dolorem geminato ſolatio leva. Hæc quidem natura mortalium eſt, ut nihil magis placeat, quam quod amiſſum eſt. iniquiores ſumus adverſus relicta, ereptorum deſiderio. ſed ſi æſtimare volueris, quam tibi valde fortuna, etiam cum ſævierit, pepercerit, ſcies te habere plus quam ſolatia. Reſpice [21] tot nepotes, duas filias.

CAP. XVII. Dic illud quoque, Marcia; Moveret me, ſi eſſet cuique pro moribus fortuna, nunquam mala bonos ſequerentur: nunc video, exempto diſcrimine, & eodem modo, malos bonoſque jactari. Grave eſt tamen, quem educaveris juvenem, jam matri, jam patri præſidium

ac

17 *Ex æquo*] Nam duos ſuſtulit, duas reliquit. *Lipſius.*

18 *Prioris*] Filii alterius, qui ante obierat. *Idem.*

19 *Te perduxit*] Vellem, *tibi produxit*: aut certe, *in hocce produxit.* Idem.

20 *Agricola*] Ingenioſa & appoſita comparatio. quam & reperio in Telete Pythagorico, ô inſigni viro, ut fragmenta eum oſtendunt: Οὐ γὰρ ὀρθῶς φησὶ βουλευομένους ὁ Στίλπων. τὸ, διὰ τὸ ἀπογινομένους τῶν ζώντων ὀλιγωρεῖν. γεωργὸς οὐ ποιεῖ τοῦτο. κἂν δὲ τῶν δένδρων ξηρόν τι γένηται, καὶ τὰ ἄλλα προσεκκόπτει. ἀλλὰ τῶν λοιπῶν ἐπιμελούμενος, πειρᾶται τὴν τοῦ ἐκλελοιπότος χρείαν ἀναπληροῦν· *Nec enim recte conſulere Stilpo dicit, qui ob mortuos & defectos obliviſcuntur vivorum aut neglegunt. Agricola non id facit. nec ſiquid ſtirpium arborumve exaruit, etiam reliquas præterea exſcindit: ſed curam potius earum gerens, conatur damnum ex unius interitu factum implere & reſarcire.* Idem.

21 *Tot nepotes*] Nempe & ex filiabus nepotes, ut ante dixit. nam ex Metilio, *duas filias* dumtaxat. *Idem.*

ac decus, amittere. Quis negat grave eſſe? ſed humanum eſt. Ad hoc genita es ut perderes, ut perires, ut ſperares, metueres, alios teque inquietares, mortem & timeres & optares, & quod eſt peſſimum, nunquam ſcires [1] cujus eſſes ſtatus. Si quis Syracuſas petenti diceret: Omnia incommoda, omnes voluptates futuræ peregrinationis tuæ ante cognoſce, deinde ita naviga. Hæc ſunt quæ mirari poſſis. videbis primum ipſam inſulam ab Italia anguſto interciſam freto, quam continenti quondam cohæſiſſe conſtat: ſubitum illo mare irrupit, &

Heſperium Siculo latus abſcidit:

deinde videbis (licet enim tibi avidiſſimum maris verticem [2] ſtringere) ſtratam illam fabuloſam Charybdim, quam diu ab Auſtro vacat; at ſi quid inde vehementius ſpiravit, magno hiatu profundoque navigia ſorbentem. Videbis celebratiſſimum carminibus fontem [3] Arethuſam, nitidiſſimi ac perlucidi ad imum ſtagni, gelidiſſimas aquas profundentem: ſive illas ibi primum [4] naſcentes invenit, [5] ſive immerſum

Cap. XVII. 1 *Cujus eſſes ſtatus*] A parte animæ. mortalis illa, an immortalis. Liber meus, *ſtares*. Lipſ. At mihi ſimpliciter Seneca *ſtatum* poſuiſſe pro univerſa conditione ac fortuna. Ita enim nati ſumus, ut neſciamus, quid ſerus veſper vehat, & multa calicem inter & labra interveniant. Itaque neſcimus quo ſtatu ſimus. quippe qui videamus, quos beatiſſimos noramus, repente miſerrimos, & alios, dum deſperant, ſubito erigi & recreari. Subtilius & tamen populariter, nec tam φιλοσόφως poſſemus explicare, libera an ſerva. *Gronovius.*

2 *Stringere illam*] Non germana hæc tota lectio, atque alia eruenda è libris. Meus, *reſtringere ſtratam illam fabuloſam Caripidis aquam diu ab Auſtro vocaturam, ſiquid inde vehementius ſpiravit.* cui conſentiunt fere alii, aut leviter diſcedunt. Faciebam: *ſtratam illam fabuloſam Charybdin, quamdiu ab Auſtro vacat; verum ſiquid inde vehementius ſpiravit.* Vere, & cum momento ſententiæ. nam Charybdis *ſtrata* & placida eſt, quamdiu nihil ab Auſtro increpat: cum ab illo, turbatur & in vertices rotatur. Ne longe fidem petam, Seneca ipſe epiſt. 79. *Fac nos certiores utrum uno tantum vento agatur in vortices.* Et expreſſius epiſt. 14. *Temerarius gubernator contempſit Auſtri minas. ille eſt enim qui Siculum pelagus exaſperet, & in vertices cogat.* Adi ea loca. *Lipſius.*

3 *Arethuſam*] Syracuſarum fontem. de quo ubertim noſter Quæſt. Natur. 3. cap. 26. & lib. 6. cap. 8. ut alios omittam. *Idem.*

4 *Naſcentes*] Alii libri aliter: at meus, *naſcens invenit, ſive ipſum terris.* quod nec jure ſpernas. Ita ad *fontem* hæc referantur, & id verbi ἀπὸ κοινῦ repetendum. *Idem.*

5 *Sive immerſum terris flumen*] Alpheus. *Idem.* Longe aliter mss. Duo, *ſius*

merſum terris flumen integrum ſubter tot maria, & à confuſione pejoris undæ ſervatum, reddidit. Videbis [6] portum quietiſſimum omnium, quos aut natura poſuit in tutelam claſſium, aut adjuvit manus, ſic tutum, ut ne maximarum quidem tempeſtatum furori locus ſit. Videbis ubi [7] Athenarum potentia fracta: ubi [8] tot millia captivorum, ille excisis in infinitam altitudinem ſaxis, [9] lautumius carcer incluſerat: ipſam [10] ingentem civitatem, & [11] laxius turritam, quam multarum urbium fines ſint: tepidiſſima hiberna, & [12] nullum diem ſine interventu ſolis. Sed cum omnia iſta cognoveris, gravis & inſalubris æſtas hiberni cæli be-

ſive in ipſum trans flumen: unus, ut & editt. priſcæ: *ſive trans flumen*. Tentabam timide: *ſive Piſa means flumen*. Alpheus enim deſcribitur. Col. & Bruxell. *ſive in ipſum terris flumen*. Rubenius: *immiſſum terris*. Gronovius.

6 *Portum*] Duplicem quidem. quorum major ad 80 ſtadia patet Straboni. Deſcribunt cum alii, tum Cicero 5 in Verrem & 4. addito etiam elogio: *Nihil eſſe pulchrius, quam Syracuſarum mœnia ac portus*. Lipſius.

7 *Athenarum*] Ducibus Nicia & Demoſthene, cum terra marique victi, cæſi, capti fuerunt. *Idem*.

8 *Tot millia*] Septem millia Diodoro. *Idem*.

9 *Nobilis carcer*] A Mureto eſt. nam vulgati libri *Nablius*. At ſcripti, *naulius*, vel *naulinus*, ut eſt in meo. Puto verum, *nativus carcer*. Nam ita ſe habet. carcer ille à Dionyſio tyranno in vivo ſaxo exciſus totus eſt, & deinceps etiam auctus. Cicero in Verrem: *Latomias Syracuſanas omnes audiſtis, plerique etiam noſtis. Opus eſt ingens, magnificum, regum ac tyrannorum. Totum eſt ex ſaxo in mirandam altitudinem depreſſo, & multorum operis penitus exciſo. Nihil tam clauſum ad exitus, nihil tam ſeptum undique, nihil tam tutum ad cuſtodias nec fieri nec cogitari poteſt*. Ergo vere *nativus* carcer, manu tamen adjutus. Addo Pincianum legere, *lautumius carcer*. Idem.

10 *Ingentem civitatem*] Cicero 4 in Verrem, *Syracuſas maximam eſſe Græcarum urbium, pulcherrimamque*. Livius 25. *Vaſta magnitudinis urbem*. Quam vaſtæ, Strabo prodit, qui ſtadia circumdat 180. Ea ſunt milliaria circiter 22. Ut hoc quoque accedat firmandæ, ac credendæ tandem, magnitudini Romanæ, aſſertæ à nobis in Admirandis. *Idem*.

11 *Laxius territorium*] Inepte. quid hic de territorio, aut quæ comparatio cum finibus? Libri ſcripti *torritam*, & quidam *turritam*. Id omnino tenendum. & manet in illa urbis magnitudine: quam ea dictione aſſerit, quod laxius turribus (id eſt mœnibus, in quibus turres olim crebræ) cincta ſit, quam pateant vel fines & territorium aliarum urbium. Vide tamen, an hoc ipſo ſenſu, *laxius terminatam*, malis. *Idem*.

12 *Nullum diem*] Cicero in Verrem: *Syracuſarum hic ſitus atque natura eſſe loci cælique dicitur, ut nullus unquam dies tam magna turbulentaque tempeſtate fuerit, quin aliquo tempore ſolem ejus diei homines viderent*. Hanc laudem & cum Rhodo Plinius communicat: *Rhodi & Syracuſis numquam tanta nubila obduci, ut non aliqua hora ſol cernatur*. Idem.

 13 *Poſt*

li beneficia corrumpet. Erit Dionyſius illic tyrannus, libertatis, juſtitiæ, legum exitium, dominationis cupidus etiam [13] poſt Platonem, [14] vitæ etiam poſt exſilium: alios uret, alios verberabit, alios ob levem offenſam jubebit detruncari: arceſſet ad libidinem mares feminaſque, & inter fœdos regiæ intemperantiæ greges parum erit ſimul [15] binis coire. Audiſti quid te invitare poſſit, quid abſterrere: proinde aut naviga, aut reſiſte. Poſt hanc denuntiationem, ſi quis dixiſſet intrare ſe Syracuſas velle, ſatiſne juſtam querelam de ullo, niſi de ſe, habere poſſet, qui non incidiſſet in illa, ſed prudens ſcienſque veniſſet? Dicit omnibus nobis natura: Neminem decipio. tu ſi filios ſuſtuleris, poteris habere formoſos, poteris & deformes: & ſi fortaſſe tibi multi naſcentur, eſſe ex illis aliquis tam ſervator patriæ, quam proditor poterit. Non eſt quod deſperes tantæ dignationis futuros, ut nemo tibi [16] propter illos maledicere audeat: propone tamen & tantæ futuros turpitudinis, ut ipſi [17] maledictum ſit. Nihil vetat illos tibi ſuprema præſtare, & [18] laudari te à liberis tuis: ſed ſic te para, tanquam in ignem poſitura, vel puerum, vel juvenem, vel ſenem. Nil enim ad rem pertinent anni: quoniam nullum non acerbum funus eſt, quod [19] parens ſequitur. Poſt has leges poſitas, ſi liberos tollis, [20] omni deos invidia liberas, qui tibi nihil ſpoponderunt.

CAP.

13 *Poſt Platonem*] Qui ab ea conatus avocare. *Lipſius.*

14 *Vita*] Quam Corinthi fœde egit. *Idem.*

15 *Binis*] Tiberius imitatus. ſileo. *Idem.*

16 *Propter illos*] Nam tales liberi, præſidium, non decus tantum, parentibus. *Idem.*

17 *Maledictum ſint*] Tam inquinati & maculoſi, ut vel dixiſſe eos filios tuos, ſit conviciari & male dicere. Nam ſicut gloria ex bonis clariſque ad parentes dimanat, ſic & infamia ex aliis. *Idem.*

18 *Laudari te*] Romano more, pro Roſtris, oratione funebri. *Idem.*

19 *Parens ſequitur*] Qui communi ac naturæ lege, præire debuerat. Ideo in monumentis adſidua hæc querela. ut:

Quod decuit natum patri præſtare ſepulto,
Hoc contra nato præſtitit, ipſe parens.

Alibi:

Monumentum, quod patri filius facere debuerat.

Et alibi:

—— à patre mæſto
Accepit tumulos, quos dare debuerat.

Vide ſupra, cap. 1. *Idem.*

20 *Omni invidia*] Quam fruſtra que-

CAP. XVIII. Ad hanc imaginem agedum totius vitæ introitum referamus. Syracuſas viſere deliberanti tibi, quicquid delectare poterat, quicquid offendere, expoſui: puta naſcenti me tibi venire in conſilium. intratura es [1] urbem diis hominibuſque communem, omnia complexam, certis legibus [2] æterniſque devinctam, indefatigata cæleſtium officia volventem. Videbis illic innumerabiles ſtellas, miraberis [3] uno ſidere omnia impleri, ſolem quotidiano curſu diei noctiſque ſpatia ſignantem, [4] annuo æſtates hiemeſque æqualiter dividentem. Videbis nocturnam lunæ [5] ſucceſſionem, à [6] fraternis occurſibus lene remiſſumque lumen mutuantem, & modo [7] occultam, modo [8] toto ore terris imminentem, acceſſionibus damniſque mutabilem, ſemper [9] proximæ diſſimilem. Videbis [10] quinque ſidera diverſas agentia vias, & in [11] contrarium præcipiti mundo nitentia: ex horum leviſſimis motibus [12] fortunæ populorum dependent, & maxima ac minima perinde formantur, prout æquum iniquumve ſidus inceſſit. Miraberis conlecta nubila, & cadentes aquas, & [13] obliqua fulmina, & cæli [14] fragorem. Cum ſatiatos ſpectaculo ſupernorum in terram

querelis tuis moves, & iniquos appellas. *Lipſius.*

CAP. XVIII. 1 *Urbem*] Id eſt, hunc orbem. Cicero 3 de Finib. *Mundum eſſe cenſent* (Stoici) *quaſi communem urbem, & civitatem hominum & deorum.* Nos Phyſ. 2. Diſſ. 7. *Idem.*

2 *Æterniſque*] Quamdiu ſtabit. nam ex tua mente & Stoïcorum, ò Seneca, non hæc æterna. *Idem.*

3 *Uno ſidere*] Sole. Vide 2 Phyſiol. Diſſert. 12. *Idem.*

4 *Annum in*] Meus liber, *annuo ſpatio æſtates.* Idem.

5 *Succeſſionem*] Succedit enim invicem occaſi jam Solis. *Idem.*

6 *Fraternis occurſionibus*] Meus & plerique ſcripti: *ſuperis occurſibus.* Idem.

7 *Occultam*] Silentem, tenui aut nullo lumine. *Idem.*

8 *Toto ore*] Plenam & undique colluſtratam. *Idem.*

9 *Proximæ diſſimilem*] Diverſam ab ea, quæ ultimo fuit. *Idem.*

10 *Quinque ſidera*] Erratica. *Idem.*

11 *In contrarium*] Proprio ſuo motu lata, contra primum illum motum. *Idem.*

12 *Fortunæ populorum*] Et hic & ſæpius fata nectit aſtris: neque his quinque tantum, ſed omnibus. Vide Phyſiol. 2. Diſſ. 14. *Idem.*

13 *Obliqua*] Ita enim feruntur. & cauſſa eſt, quod ignea illa natura altum petit, vis & eliſio deorſum agit. ergo in latus, utrique cauſſæ obſecuta feruntur. *Idem.*

14 *Fragorem*] Tonitru. Itaque cælum hic, aer. *Idem.*

terram oculos dejeceris, excipiet te alia forma rerum, aliterque mirabilis. Hinc camporum in infinitum patentium fuſa planicies; hinc montium magnis & nivalibus ſurgentium jugis erecti in ſublime vertices: dejectus fluminum, & [15] ex uno fonte in Orientem Occidentemque defuſi amnes; & ſummis cacuminibus nemora nutantia, & tantum ſilvarum cum ſuis animalibus aviumque concentu diſſono. Varii urbium ſitus, & ſecluſæ nationes locorum difficultate. quarum aliæ ſe in erectos ſubtrahunt montes, aliæ ripis, lacu, vallibus, palude circumfunduntur: [16] adjuta cultu ſeges, & arbuſta ſine cultore fertilia, & rivorum lenis inter prata diſcurſus, & amœni ſinus, & littora in portum recedentia, ſparſæ tot per vaſtum inſulæ, quæ interventu ſuo [17] maria diſtinguunt. Quid lapidum gemmarumque fulgor, & inter rapidorum curſum torrentium [18] aurum arenis interfluens, & in mediis terris, medioque rurſus mari [19] nitentes ignium faces, & [20] vinculum terrarum Oceanus,

15 *Ex uno fonte*] Nimium eſt. ne ex *monte* quidem uno, ſi certa & vera amamus. Nam hæc ad *Rhenum* & *Danubium* ſpectant. quorum ille in occaſum, iſte in Orientem diverſus fertur. In Adula monte *Rhenus* oritur, ſatis procul inde in Abnoba monte, ſive *prope Rauracos montes*, ut Ammianus deſignat, Danubius in Suevis. Itaque inter fontes (hodie ſcimus) grande intervallum, & plus centum milliarium. Si de *Rhodano & Rheno* ſenſiſſet, verius foret: quod non poteſt, quia non ille ad Orientem. Et cum Seneca etiam Claudianus, tanto poſterior:

Prominet Hercynia confinis Ratia ſilva,
Quæ ſe Danubii jactat Rhenique parentem.

Etſi ille minus errat, qui communiter de *Rhetia* ſcribit. Senecam non excuſamus, niſi ſi opinio illorum fuit originem Danubii in *OEno* eſſe: qui ſane vicinus Rheno ſurgit, & longo tractu in Danubium fluit. *Lipſius.*

16 *Adjuta cultu*] Meus, *Ad vitam fructus, ſeges*: & ſane plerique etiam ſcripti *fructus*, aut *fructu*. *Idem.*

17 *Maria diſtinguunt*] Meus, *patriam diſtinguunt*: at alii quidam ſcripti, *paris*. Quod ferri poteſt. & æqualitas, inquit, illa maris & par facies variatur ab inſulis. *Idem.*

18 *Aurum arenis*] Ut in Tago, Pactolo, Hermo, hodie Indiæ novæ fluentis. *Idem.*

19 *Nitentes ignium*] Quas in medio mari ponit, inſulis nempe aut collibus, qui ibi ſic ardent. Vulcaniæ inſulæ tales, Ænaria & plures. *Idem.*

20 *Vinculum terrarum*] Declamator in Suaſoria 1. *Oceanus totius orbis vinculum, terrarumque cuſtodia.* Recte: nec enim terra ſicca & arida per ſe, ſine humore conſtet, quin diffluat: & ideo ut Plinii verba ſunt, *terram totam intra, extra, ſupra, venis, ut vinculis, diſcurrentibus* Oceanus ligat. *Idem.*

21 Tri-

nus, continuationem gentium [21] triplici ſinu ſcindens, & [22] ingenti licentia exæſtuans? Videbis his inquietis, & ſine vento fluctuantibus aquis immani, [23] & excedenti terreſtria magnitudine animalia, quædam gravia & alieno ſe [24] magiſterio moventia, quædam [25] velocia, concitatis perniciora remigiis, quædam [26] haurientia undas, & magno prænavigantium periculo efflantia. Videbis hic navigia, quas non novere terras quærentia. Videbis nihil humanæ audaciæ intentatum, [27] eriſque & ſpectatrix, & ipſa pars magna conantium: diſces, docebiſque artes, alias quæ vitam

21 *Triplici ſinu*] Quomodo? Ut in quatuor partes terra ſcindatur, & quæque earum chlamydem referat: eaipſa chlamys à tribus partibus Oceano cingatur. Ita enim veteres (nec abſurde, aut falſo omnino) conſiderarunt, & ſuſpicione attigerunt, quæ hodie inſpectione nota. Hoc eſt, quod Macrobius lib. 2 in Somnium, cap. 9. ſcribit: *Omnem terram* QUADRIFARIAM *dividi, & ſingulas* HABITATIONES INSULAS *eſſe.* Vide me fuſius explicantem, Phyſiol. lib. 2. Diſſert. 17. *Lipſius.*

22 *Ingenti licentia*] Nulla, ſi de ordinario æſtu accipis, qui horas ſuas & legem habet, ſervatque. Sed *exæſtuare* dicit, id eſt redundare, & in terras effluere, ventis aut tempeſtate impulſum. *Idem.*

23 *Et fidem excedenti magnitudine terrentia*] Interpolata iſta, & vox, *fidem*, nulla eſt priſcis libris. qui dumtaxat: *& excedenti terrentia magnitudine.* Quod etſi aliquo ſenſu teneas, quanto meliore & veriore, *terrena*? Ita enim emendo. & Plinii cap. 1. lib. 9. advoco, in quo ipſa inſcriptio: *Quare in mari maxima animalia?* & orditur: *Sunt autem complura in iis, majora etiam terreſtribus.* Certe majora, ut Balenæ, Priſtes, Phyſeteres: & *cauſſa evidens* (ait idem ſcriptor) *humoris luxuria.* Idem. Vox, *fidem*, nulla in libris priſcis: tantum autem, *& excedenti terrentia magnitudine.* Quod elegans auribus Gruteri. Non Lipſii, qui *terrena.* Fuit, quod ſenſu idem: *& excedenti terreſtria magnitudine animalia.* Sic Plinius 9. cap. 1. *Sunt autem complura in iis, majora etiam terreſtribus.* Gronovius.

24 *Magiſterio*] Idem Plinius illuſtrat. 9. cap. ult. *Amicitiæ exempla ſunt Balena & Muſculus. quando prægravi ſuperciliorum pondere obrutis ejus oculis, infeſtantia magnitudinem vada prænatans demonſtrat, oculorumque vice fungitur.* Lipſius.

25 *Velocia*] Uti Delphinus. de quo idem ille ſcriptor: *ocior volucre, ocior telo.* Idem.

26 *Haurientia*] Hoc ad Phyſeterem, unde ei nomen, ἀπὸ τοῦ φυσᾶν, *ab efflando.* Plinius: *Columnæ modo ſe attollens, altiorque navium velis, diluviem quandam eructans.* At Strabo lib. 3. non ipſum ſic attolli, ſed ſpiritum & efflatum illum columnæ aſſimilat, verius fortaſſe: Τῶν φυσητήρων ἀναφυσησάντων, φαίνεταί τις νεφώδης ὄψις κίονος τοῖς πόῤῥωθεν ἀφορῶσι· *Phyſeteres cum reflant, fit ſpecies columnæ cujuſdam nubila procul intuentibus.* Idem.

27 *Eriſque ei*] Liber meus, *eriſque ejus ſpectatrix, & ipſa.* Quidam, *ejus expertrix.* Dubito an non, *eriſque & ſuſpectrix.* Tu, inquit, & ſuſpicies illos magna conantes, & imitaberis. Quomodocumque, *&*, non *ei* ſcribe. *Idem.*

 28 *In-*

tam [28] inſtruant, alias quæ [29] ornent, alias quæ [30] regant. Sed iſtic erunt mille corporum & animorum peſtes, & bella, & latrocinia, & venena, & naufragia, & intemperies cæli corporiſque, & cariſſimorum acerba deſideria, & mors, incertum [31] facilis, an per pœnam cruciatumque. Delibera tecum, & perpende quid velis. ut in illa venias, [32] per iſta exeundum eſt. Reſpondebis, velle te vivere. [33] quidni? [34] imo, puto, ad id non accedes, ex quo tibi aliquid detrahi doles. Vive ergo, ut convenit. Nemo, inquis, nos conſuluit. Conſulti ſunt de nobis parentes noſtri: qui cum conditionem vitæ noſſent, in hanc nos ſuſtulerunt.

CAP. XIX. Sed ut [1] ad ſolatia veniam, videamus primum quid curandum ſit, deinde quemadmodum. Movet lugentem deſiderium ejus, quem dilexit. id per ſe tolerabile apparet. Abſentes enim abſuturoſque, dum viverent, non flemus, quamvis omnis uſus illorum nobis & conſpectus ereptus ſit. Opinio eſt ergo, quæ nos cruciat: & tanti quodque malum eſt, quanti illud [2] taxavimus. In noſtra poteſtate remedium habemus. Judicemus illos abeſſe, & [3] noſmet ipſi fallamus: dimiſimus illos, imo conſecuturi [4] præmiſimus. Movet & illud lugentem: Non erit qui me de-

28 *Inſtruant*] Ut ſunt mechanicæ. *Lipſius.*

29 *Ornent*] Liberales. *Idem.*

30 *Regant*] Philoſophicæ. *Idem.*

31 *Facilis*] Euthanaſia. nec tamen ſpernam, *fatalis.* Idem.

32 *Per iſta*] Latrocinia, venena, mortes. *Idem.*

33 *Quidni*] Reſponſio eſt ejus, quæ quaſi rogatur; & aſſerit. *Idem.*

34 *Imo puto*]. Iterum Senecæ, ſive interrogatoris, qui damnat reſponſum. Tun' vivere? imo non debebas, Marcia, quæ doles aliquid tibi detrahi ex iis, quæ pacto convento omnia poterant. *Aliquid*, nempe filium. Vide tamen an non legendum: *vivere? Quinimo, puto.* Idem.

CAP. XIX. 1 *Ad ſolatia*]. Pars ſecunda libelli. prior habuit exempla & rationes vincendo dolori; hæc lenimenta, & ut ipſe, ſolatia. *Idem.*

2 *Taxavimus*] Pretium ei aut pondus dedimus. *Idem.*

3 *Noſmetipſi fallamus*] Bene eſt, & capimus: tamen meus & alii aliquot, *noſmetipſi non fall.* cum negatione. Servem, ſed legam *fallemus.* Age, inquit, putemus non periiſſe, ſed abeſſe in aliqua peregrinatione: & revera non fallemur, quia ſunt, etſi in alio loco. *Idem.*

4 *Præmiſimus*] Totus hic locus in Antiphane Comico:

Πενθεῖν δὲ μετρίως τοὺς προσήκοντας
φίλους.
Οὐ γὰρ τεθνᾶσιν, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ὁδὸν,
Ἣν πᾶσιν ἐλθεῖν ἐστ' ἀναγκαίως ἔχει.
Πρo-

defendat, qui à contemptu vindicet. Ut minime probabili, ſed vero ſolatio utar: in civitate noſtra plus gratiæ orbitas confert, quam eripit. Adeoque ſenectutem ſolitudo, quæ ſolebat deſtruere, ad potentiam ducit, ut quidam odia filiorum ſimulent, & liberos [5]ejurent, & orbitatem [6]manu faciant. Scio quid dicas: Non movent me detrimenta mea. etenim non eſt dignus ſolatio, qui filium ſibi deceſſiſſe, ſicut [7]mancipium, moleſte fert: cui quicquam in filio reſpicere, præter ipſum, vacat. Quid igitur te, Marcia, movet? utrum, quod filius tuus deceſſit: an quod non diu vixit? Si, quod deceſſit, ſemper debuiſti dolere: ſemper enim ſciſti mori. Cogita, nullis defunctum malis affici. [8]illa quæ nobis inferos faciunt terribiles, fabulam eſſe.

Προεληλύθασιν. εἶτα χ' ἡμεῖς ὕστερον
Εἰς ταὐτὸ καταγώγιον αὐτοῖς ἥξομεν,
Κοινῇ τ' ἄλλον συνδιατρίψοντες χρόνον·
Lugere amicos mortuos modice decet.
Non mortui etenim ſunt, ſed illam ipſam viam,
Quam mox neceſſum inire nobis omnibus,
Illi præiverunt. & ecce poſtmodum
Tranſgreſſi in unum idemque diverſorium,
Conjuncti agemus quidquid ævi reliquum eſt.

Noſter epiſt. 99. *Quem putas periiſſe præmiſſus eſt.* Pia, pulchra, quis neget? & ſenſus, ſi non oris, Chriſtiani. *Lipſius.*

5 *Servent*] Placet Gruteri ſuſpicio, imo correctio: *ejurent.* Ejurantur liberi, qui velut juramento negantur, quod fit in *abdicatione.* quo velim hæc relata. Nam tales extra domum & familiam ſepoſiti, ſpem aliis faciebant in vacuum veniendi. Quod ad verbum, adi de Benef. 6. cap. 4. *Idem.*

6 *Manu faciant*] Sponte & ultro faciant ſe orbos. Phraſis valde amata Senecæ, & pæne uni familiaris. De Brevit. vit. c. 3. *Adjice morbos, quos manu fecimus:* intemperie & luxu. Epiſt. 59. *Finem non operiri, ſed manu facere: arceſſere, & ſponte ſumere.* De Ira 3. cap. 11. *Magna pars querelæ manu fecit:* ipſa invenit & formavit. De Benefic. 6. cap. 41. *Occaſiones reddendorum beneficiorum obſervare, non manu facere.* Utitur & aliter paullo, pro arte & induſtria facere. Vide epiſt. 89. & 91. & 115. & 53. De Ira 2. c. 8. Alii qui ſic uſi, pauci occurrunt. In Plinio eſt, libri 15. Præfat. de Venenis: *Ne iis quidem quæ naſcuntur contenti, quando plura eorum genera humana manu fiunt.* In Statio 1 Thebaid.

Partiti verſant Populorum fata, manuque
Fortunam fecere levem.

De Eteocle & Polynice. quorum alteri grave fuiſſet privari regno: ergo, inquit, ingenio levarunt fortunam, alternis imperare commenti. *Idem.*

7 *Mancipium*] In quo damnum magis, quam affectus movet. *Idem.*

8 *Illa quæ nobis inferos faciunt terribiles, fabula eſt*] Duo mss. *fabulam eſſe:* tertius, *fabulas eſſe.* Utram libet, melior eſt vulgata. Pendet enim oratio à verbo, *cogita.* Nec diſpliceret: *illas, quæ nobis inferos faciunt terribiles, fabulas eſſe.* Sic enim elegantius. Cicero lib. 2. de finibus: *At neque Epicurus (hoc enim veſtrum lumen eſt)* &c. Livius 2, 36. *Inſtaurandi hæc cauſa fuerat.* Male Rhe-

eſſe. Nullas imminere mortuis tenebras, nec [9] carcerem, nec flumina [10] flagrantia igne, nec [11] oblivionis amnem, [12] nec tribunalia, & reos, & in illa libertate tam laxa ullos iterum tyrannos. Luſerunt iſta poëtæ, & vanis nos agitavere terroribus. Mors omnium dolorum & ſolutio eſt & finis: ultra quam mala noſtra non exeunt, quæ nos in illam tranquillitatem, in qua [13] antequam naſceremur jacuimus, reponit. Si mortuorum aliquis miſeretur, & non natorum miſereatur. Mors nec bonum nec malum eſt. Id enim poteſt aut bonum aut malum eſſe, quod aliquid eſt: quod vero ipſum nihil eſt, & omnia in nihilum redigit, nulli nos

nanus, *hoc cauſa.* Eodem, cap. 38. *Si hac profectio, non fuga eſt.* Male idem, *hoc profectio.* Lib. 10, 22. Fabii oratio *verſa poſtremo ad collegam P. Decium poſcendum: id ſenectuti ſua adminiculum fore.* Male Sigonius: *hunc ſenectuti.* Seneca de clem. 1, 8. *Iſta, inquis, ſervitus eſt.* Vox vulgi: *Iſta quidem vis eſt.* Juſtinus ex Trogo lib. 8. *Non quidem pavor ille hoſtilis, non diſcurſus per urbem militum.* In aliam partem iſta. Livius 3. *ſpem in diſcordia Romana ponentes: eam impedimentum delectui fore.* Lib. 9. *illa prædam verius quam arma eſſe.* Virgilius 3 Æneid. *Nec ſopor illud erat.* Ovidius 2 Metam. *ſiccaque eſt campus arena Quod modo pontus erat.* Lib. 15. *quod fuerat quondam ſolidiſſima tellus.* Item: *Quodque fuit campus.* Faſt. 4. *quod nunc Cerealis Eleuſin Dicitur.* Seneca de Benef. 2, 8. *Non eſt illud liberalitas.* Ad Helviam 17. *Hac eſt ſolatium.* De Provid. 4. *Hoc quod tibi calamitas videtur, tot gentium vita eſt.* De Tranquill. 9. *Non fuit elegantia illud.* Juſtinus 18, 3. *Id primum aliis videri furor.* Lib. 30. 1. *Hac primo laborantis regia tacita peſtes & occulta fuere.* Omitto Tacitum & Florum. Quamquam, ut verum fatear, ex his poſterioribus complura mihi vehementer ſuſpecta: certe iſto modo dicere malim. Epiſt. 82. *etiam cum perſuaſeris iſtas fabulas eſſe, nec quidquam defunctis ſupereſſe quod timeant.* Sic Eraſmus & vett. edd. ſic quinque ſcripti Gruteri: ſic Erf. Vulgo a Pinciano, *iſta fabulas eſſe.* Gronovius.

9 *Carcerem*] Erebi clauſtra, ut poëtæ. *Lipſius.*

10 *Flagrantia*] Phlegetontem. *Idem.*

11 *Oblivionis*] Lethen. *Idem.*

12 *Nec tribunalia, nec reos ullos in illa libertate*] Minois, Rhadamanthi, Æaci. *Idem.* Inter variantes & libb. veterum ſcripturas doctorumque conjecturas recepimus integram lectionem, quam ex Col. affert Gruterus: *nec tribunalia & reos & in illa libertate tam laxa ullos iterum tyrannos.* In qua ſaltem id rapit æſtimantem, quod libertas illa tam laxa rectius diverſa ponitur tyrannis quam reis: nam ſub tyrannis nulla certe libertas: at nulla unquam libertas reipublicæ, in qua non judicia & per hoc nulli rei. Copulativam autem, quæ ſervatur utroque loco in omnibus etiam aliis mss. in disjunctivam mutarunt, qui neſciebant negationem ex præcedentibus repetitam ſubaudiri, de quo lib. 2 Obſerv. c. 14. diximus. Cæterum, ut edimus, quoque Tarviſina & Veneta priſcæ editiones, & Bruxellenſes membranæ. *Gronovius.*

13 *Antequam naſceremur*] Similes ergo

nos fortunæ tradit. Mala enim bonaque circa aliquam verſantur materiam. Non poteſt id fortuna tenere, quod natura dimiſit: nec poteſt miſer eſſe, qui nullus eſt. Exceſſit filius tuus [14] terminos, intra quos ſervitur. Excepit illum magna & æterna pax: non paupertatis metu, non divitiarum cura, non libidinis per voluptatem animos carpentis ſtimulis inceſſitur, non invidia felicitatis alienæ tangitur, nec ſuæ premitur, nec conviciis quidem ullis verecundæ aures verberantur: nulla publica clades [15] proſpicitur, nulla privata: non ſolicitus futuri pendet [16] ex eventu, ſemper incertiora rependenti. Tandem ibi conſtitit, unde nil eum pellat, ubi nil terreat.

CAP. XX. O ignaros malorum ſuorum, quibus non mors ut optimum inventum naturæ laudatur! quæ ſive felicitatem includit, ſive calamitatem repellit, ſive ſatietatem aut laſſitudinem ſenis terminat, ſive juvenile ævum, dum meliora ſperantur, in flore [1] deducit, ſive pueritiam [2] ante duriores gradus revocat: omnibus finis, multis remedium, quibuſdam votum, de nullis melius merita, quam de his ad quos venit [3] antequam invocaretur. Hæc ſervitutem invito domino [4] remittit: hæc captivorum catenas levat: hæc è carcere educit, quos exire imperium impotens vetuerat. hæc exſulibus in patriam ſemper animum oculoſque

ergo illi tempori? Plinianum hoc ſit: *Nec magis à morte ſenſus ullus aut corpori aut animæ, quam ante natalem.* Sed & noſter in Epiſt. 54. quam vide. Sæpe ſic in immortalitate vacillat. *Lipſius.*

14 *Terminos*] Hujus vitæ. *Idem.*

15 *Conſpicitur*] Meus & alii, *proſpicitur.* quod malim ob ſequentia; & futuri metum hic tangit. *Idem.*

16 *Ex eventu*] In meo, *& ex eventu ſemper incertiora dependenti.* Fortaſſe, *rependenti.* Non pendet, inquit, futuri anxius: idque ex eventu, qui ſemper incertiora rependit. Nec enim unquam ſecuritas, & ubi finem curæ cenſeas, alia ſubnaſcitur. Vulgata tamen non diſplicet: & verum eſt, in deteriora res & animos noſtros inclinare. *Idem.*

CAP. XX. 1 *Deducit*] Velim, *educit.* Idem.

2 *Ante duriores*] Ætatis ſecuturæ. Nam hæc mollis eſt, & aſperiora omnia excipiunt. Statim etiam *evocat* legendum, aut fallor. *Idem.*

3 *Antequam invocaretur*] Ad juvenes pertinet, quibus læta adhuc omnia, & vita in fructu eſt. Poſtea gravis, & mors invocatur. *Idem.*

4 *Remittit*] In mancipiis, quæ aſſerit in libertatem. *Idem.*

5 *Alii*

que tendentibus, oſtendit, nihil intereſſe inter quos quiſque jaceat. hæc, ubi res communes fortuna male diviſit, & æquo jure genitos alium [5] alii donavit, [6] exæquat omnia. hæc eſt, quæ nihil quicquam alieno fecit arbitrio. hæc eſt, in qua nemo humilitatem ſuam ſenſit. hæc eſt, quæ nulli paruit. hæc eſt, Marcia, quam pater tuus concupivit. Hæc eſt, inquam, quæ efficit, ut naſci non ſit ſupplicium: quæ efficit, [7] ut non concidam adverſus minas caſuum, ut ſervare animum ſalvum ac potentem ſui poſſim. Habeo [8] quo appellam. Video iſtic [9] cruces non unius quidem generis, ſed aliter ab aliis fabricatas. capite quidam converſos in terram ſuſpendere, alii [10] per obſcœna ſtipitem egerunt, alii brachia [11] patibulo explicuerunt. Video fidiculas, video verbera: & membris & ſingulis articulis [12] ſingula machinamenta: ſed video & mortem. Sunt iſtic hoſtes cruenti, cives ſuperbi: ſed video iſtic & mortem. Non eſt moleſtum ſervire, ubi ſi domini pertæſum eſt, licet [13] uno gradu

5 *Alii donavit*] Acutiſſime Pincianus, *aliu donavit*: atque adeo veriſſime. De rebus loquitur opibuſque quas natura communes, Fortuna inique diſtribuit, huic multas, illi paucas. *Lipſius.*

6 *Exæquat*] Plautus:

—— verum nos homunculi
Salillum animæ qui cum extemplo amiſimus,
Æque mendicus atque ille opulentiſſimus
Cenſetur cenſu ad Acheruntem mortuus.

Ubi legam, *æquo*: ut dicat *æquo cenſu* cenſeri omnes, nec ut Romæ, claſſibus juxta opes diſtinctos. *Idem.*

7 *Ut non concidam*] Quia in gravioribus caſibus (Stoico dogmate) ad hanc ultro ibo. *Idem.*

8 *Quo appellam*] Portum illum video. Meus tamen, *quod appellem*. quaſi in judicio: ſed illud præfero. *Idem.*

9 *Cruces*] Hæc genera, & iſte ipſe locus, in libris de Cruce à nobis explicata. *Idem.*

10 *Per obſcœna ſtipitem egerunt*] A parte ima ad ſuperam. Seneca epiſt. 14. *Adactum per medium hominem, qui per os emergat, ſtipitem.* Idem. Scilicet *patibulum* id proprie eſt, in quo ſuffixus homo expanditur, tranſverſo tamen ligno, *crux* vero cum is erecto ſimplicique ſtipiti adfigitur ſive infigitur. nam *ſtipitem per obſcœna agere*, hic nihil aliud eſt, quam quod Græci dicunt σκολοπίζειν, id eſt, *palo infigere*, ſive vulgi verbo *impalare*. Vide Lipſ. ad lib. 14 Annal. Taciti, & Gruterum, lib. 29. cap. 12. Suſpic.

11 *Patibulo*] Quod à patendo dictum. cujuſmodi Crux tranſverſaria, vel decuſſata. *Lipſius.*

12 *Singula machinamenta*] Vox inſeritur à libris, *ſingula decuerunt machinamenta.* Aptarine poteſt, ſi *occurrunt* legas? nec inepte, qui *dolorum* fecit. *Idem.*

13 *Uno gradu*] In rupe, in flumine, in tecto, gradum promove: deſili. *Idem.*

14 *Contra*

du ad libertatem tranſire. [14] contra injurias vitæ, beneficium mortis habeo. Cogita, quantum boni opportuna mors habeat, quam multis diutius vixiſſe nocuerit. Si Cn. Pompeium, decus iſtius firmamentumque imperii, [15] Neapoli valetudo abſtuliſſet, indubitatus populi Romani princeps exceſſerat. At nunc exigui temporis adjectio faſtigio illum ſuo depulit. Vidit legiones in conſpectu ſuo cæſas: & ex illo prœlio, in quo [16] prima acies ſenatus fuit, quam infelices reliquiæ ſunt, imperatorem ipſum ſuperfuiſſe! Vidit [17] Ægyptium carnificem, & ſacroſanctum victoribus corpus [18] ſatelliti præſtitit, etiam ſi incolumis fuiſſet pœnitentiam ſalutis acturus. quid enim erat turpius, quam [19] Pompeium vivere beneficio regis? M. Cicero ſi eo tempore,

14 *Contra injurias*] Sententia haud improba, ſed verba valde abeunt à libris. Eraſmi quidem editio: *Coram te jura vita beneficio.* Scripti, *Coram te jura beneficio*; aut, *vita beneficio*, legam, *Contante vita, beneficio mortis abeo*: ſive etiam, *morante.* Sententia eſt. vita ſi moratur & tenet; at mors ſubvenit, ſi volo, & dimittit. *Lipſius.*

15 *Neapoli*] Juvenalis:

Provida Pompeio dederat Campania febres
Optandas.

Cicero Tuſcul. 1. *Pompeio noſtro familiari, cum graviter ægrotaret Neapoli, melius eſt factum. Utrum igitur ſi tum eſſet extinctus, à bonis rebus, an à malis diſceſſiſſet?* Tangit & Velleius lib. 2. & Dio 41. *Idem.*

16 *Prima acies*] Nam ductores & honeſtiſſimi in ea, ut docui in *Militia*: & Senatus fere totus cum Pompeio. *Idem.*

17 *Ægyptium*] Achillam. *Idem.*

18 *Satelliti*] Pinciani eſt, & teneo. nam libri fere omnes *ſatietati. Septimium* autem intellegit, Romanum & ipſius Pompeii bello Piratico, militem. Itaque Imperatoris illius velut ſtipator aut ſatelles. *Idem.*

19 *Pompeium vivere beneficio regis*] Ergone ita pudendum aut novum, *regi* ſalutem accepto referre? Merito hoc ſuſpectum, & de rege nihil præivit. Suſpicabar *gregalis*, ipſius Septimii è vulgo militum. *Idem.* Non dubitat Gruterus, quin verbum unum alterumque exciderit, quo imminuerit illud ipſum beneficium. Sed & quærit Lipſius, quomodo pudendum ſit aut novum, regi ſalutem debere: ideo conjicit, *gregalis.* Nimirum conſideravit regum majeſtatem, quales nunc ſunt, non quales erant tum, cum præumbraret illos magnitudo Romana. Quæris, quare fuerit turpe Pompeio vivere beneficio regis? quia illum decebat tantummodo regum eſſe ducem, regibus denuntiare & imperitare, reges beneficiarios habere & clientes. Nec honeſtum eſt patrono infra beneficia ſua jacere & clientelarum gratiam & clementiam experiri. Quia quem populus Romanus dixerat Magnum, eo neminem conveniebat eſſe majorem: *vita* autem *etiam ſuperiori eripitur, nunquam niſi inferiori datur*, ut ait noſter lib. 1. cap. 5. de clementia. & 25, *ſervavit quidem nemo, niſi major eo, quem ſervavit.* Quia turpe judicabat ipſe Pompeius vivere vel beneficio Cæſaris: *Quid mihi*, inquit,

pore, quo Catilinæ ſicas devitavit, quibus pariter cum patria petitus eſt, concidiſſet, liberata Rep. conſervator ejus: ſi denique filiæ ſuæ funus [20] ſecutus fuiſſet, etiam tunc felix mori potuit. Non vidiſſet ſtrictos in civilia capita mucrones: nec diviſa percuſſoribus occiſorum bona, ut etiam [21] de ſuo perirent: non [22] haſtam [23] conſularia ſpolia vendentem: nec cædes, nec [24] locata publice latrocinia, bella, rapinas, [25] tantum Catilinarum. Marcum Catonem ſi à Cy-

quit, *aut vita aut civitate opus eſt, quam beneficio Cæſaris habere videbor?* apud Cæſarem lib. 3. de bello civili. Nemo autem negat, quin ſimpliciter & ſine poëtarum mentiendi juris venia Lucanus lib. 10.

Diſcubuere toris reges majorque poteſtas Cæſar.

Quia qui regis beneficio vivit, ſervus videtur: nam illis temporibus in regno nil niſi rex & ſervi. Galba ad Piſonem apud Tacitum, 1 hiſtoriarum: *ut in cæteris gentibus, quæ regnantur, certa dominorum domus, & cæteri ſervi.* Hac ratione non Pompeio modo, ſed minimo & de plebe Quiriti turpe erat vivere beneficio regis, quem ſalvum, ſanctum & venerabilem præſtare debebat nomen civis Romani. *Ut illa vox & illa imploratio, Civis Romanus ſum, ſæpe multis in ultimis terris opem inter barbaros & ſalutem tulit*, teſte Tullio, 5 in Verrem. Cæſarem in primis ea res in bellum Arioviſti accendebat, quod Æduos, fratres conſanguineoſque ſæpenumero ab ſenatu appellatos, in ſervitute atque in ditione videbat Germanorum teneri, eorumque obſides eſſe apud Arioviſtum ac Sequanos intelligebat: *quod in tanto imperio populi Romani turpiſſimum ſibi & reipublicæ eſſe arbitrabatur*, ut ipſe ſcribit lib. 1. de Gallico bello. Vides, nobiliſſimum & dignum magnitudine Romana Senecæ ſenſum quacunque adjectione Gruteri aut mutatione Lipſiana non niſi frangi ac debilitari. *Gronov.*

20 *Secutus fuiſſet*] Quid? ſi poſt filiam mortuus, non vidiſſet hæc mala? Ille vero jamdiu viderat, & *ſtrictos* acie Pharſalica *in civium capita mucrones*; & bona diviſa ac ſubhaſtata, ipſius etiam Pompeii; & quidquid hic malorum narratur. Nam filiam obiiſſe certum eſt bello Cæſaris Hiſpanienſi, haud diu nimis ante Cæſarem ipſum. Itaque ſuſpecta tota hæc clauſula, & interpolationis accuſanda à libris: quorum aliis alia deſunt, (Gruterum, ſi lubet, vide) meo hæc omnia. atque habet tantum: *liberata republica ſenatuſque fuiſſet, etiamnunc felix mori potuit.* Ex eo concinnes: *republica Senatuque, etiamnunc.* Sed viderint, ſiqui vetuſtiores libros forte nacti. *Lipſius.*

21 *De ſuo perirent*] Ipſi præmium ſuæ mortis eſſent. Tale in Floro: *Miſera reſpublica in exitium ſuum merces erat.* Idem.

22 *Haſtam*] Quam Cæſar pro æde Jovis Statoris in foro poſuit. Cicero Phil. 2. & ſæpe de hac Juliana haſta. *Idem.*

23 *Conſularia*] Nam uterque Conſul à Pompeio ſteterat. *Idem.*

24 *Locata*] Latrones præmio publice provocati. *Idem.*

25 *Tantum Catilinarum*] Id eſt, tot uno tempore Catilinas: animo, quo ipſe, præditos. Ita omnes libri, nec Pincianum audio *trium Catilinarum* ſubſtituentem. Refert ad 3 viros Lepidum, Antonium, Octavianum. Sed revera Cicero vix ea, aut eos in potentia illa vidit, inter primores occiſus. *Idem.*

26 Pom-

Cypro & hereditatis regiæ diſpenſatione redeuntem mare devoraſſet, vel cum illa pecunia, quam afferebat civili bello ſtipendium, nonne illo bene actum foret? hoc certe ſecum tuliſſet, neminem auſurum coram Catone peccare. Nunc annorum adjectio pauciſſimorum, virum libertati non ſuæ tantum, ſed publicæ natum, coëgit Cæſarem fugere, [26] Pompeium ſequi. [27] Nihil ergo mali immatura mors attulit illi: omnium etiam malorum remiſit patientiam. Nimis tamen cito periit, & immaturus. Primum, puta illum ſuperfuiſſe: comprehende quantum plurimum procedere homini licet: quantulum eſt? [28] Ad breviſſimum tempus editi, cito ceſſuri loco, venienti in pactum hoc, proſpicimus hoſpitium. De noſtris ætatibus loquor, quas incredibili celeritate convolvi conſtat. computa urbium ſæcula. videbis quam non diu ſteterint, etiam quæ vetuſtate gloriantur. Omnia humana brevia & caduca ſunt, infiniti temporis nullam partem occupantia. Terram hanc cum populis, urbibuſque, & fluminibus, & ambitu maris, puncti loco ponimus, ad univerſa referentes: minorem portionem ætas noſtra, quam puncti habet, ſi tempori comparetur omni. cujus major eſt menſura quam mundi: utpote cum ille ſe intra hujus ſpatium [29] toties remetiatur. Quid ergo intereſt id extendere, cujus quantumcumque fuerit incrementum, non multum aberit à nihilo? uno modo multum eſt quod vi-

26 *Pompeium ſequi*] Quem certe nec ipſum probabat. *Lipſius.*

27 *Nihil ergo mali immatura mors attulit Metilio*] Libri, *illi*: putemque ego, *filio*. Vox edita, eſt à Pinciani divinatione. *Idem.* Recepit Muretus ariolationem Pinciani, cum in ſcriptis libris pro *Metilio* eſſet *illi*. Unde Lipſius *filio*. Facile tolero veterem ſcripturam, eamque κατ' ἐξοχὴν accipio pro illo, quo de agitur, cujus ergo mœrebat Marcia, nec mœrere eam debere docet opere toto Seneca. Hac emphaſi pronomina, *hic*, *ipſe*, *ille*, & αὐτὸς Græcis perſæpe poni notum eſt. *Gronovius.*

28 *Ad breviſſimum*] Membrum hoc totum dubiæ valetudinis. In meo: *editis, cito ceſſuris l. venientes i. p. h. p. officium.* Sed & alii aliter: ego vulgato melius nihil extrico. Nos cito abimus, inquit, alii velut diverſorium relinquimus, pariter & eadem lege abituro. *Lipſius.*

29 *Toties remetiatur*] Nam mundus in tempore volvitur, revolvitur: atque ut Philoſophus ait, *Tempus motus quietiſque menſura eſt.* Idem.

30 *Licet*

vivimus: ſi ſatis eſt. [30] Licet mihi vates, & in memoriam traditæ ſenectutis viros nomines, centenos denoſque percenſeas annos: cum ad omne tempus dimiſeris animum, nulla erit illa breviſſimi longiſſimique ævi differentia, ſi inſpecto quanto quis vixerit ſpatio, comparaveris quanto non vixerit. Deinde non immaturus deceſſit: vixit enim quantum debuit vivere. Nihil enim illi jam ultra ſupererat. Non una hominibus ſenectus eſt, ut ne animalibus quidem. intra quatuordecim quædam annos defatigantur: & hæc illis longiſſima ætas eſt, quæ [31] homini prima. diſpar cuique vivendi facultas data eſt: nemo nimis cito moritur, qui victurus diutius quam vixit, non fuit. Fixus eſt cuique terminus: manebit ſemper ubi poſitus eſt: nec illum ulterius diligentia aut gratia promovebit: [32] ſcit libenter illum ulterius diligentiam ex conſilio perdidiſſe. Tulit ſuum,

—— metaſque dati pervenit ad ævi.

Non eſt itaque quod ſic te oneres: Potuit diutius vivere. Non eſt interrupta ejus vita, nec unquam ſe annis caſus interjecit. ſolvitur quod cuique promiſſum eſt: [33] eunt vi ſua fata, nec adjiciunt quicquam, nec ex promiſſo ſemel demunt: [34] fruſtra vota ac ſtudia ſunt. Habebit quiſque, quantum illi dies primus adſcripſit. ex illo quo primum lucem

30 *Licet mihi*] Et hic libri valde variant: meus, *licet mihi vates, & in memoriam tradita ſenectutu viros nomines centenos denoſque percenſeas annos.* Quæ ſincera omnia habeo, vocula excepta, & lego: *Licet mihi vates.* Vates ſunt Sibyllæ. longævæ vel ad proverbium. Adjunge, inquit, & alios viros ſenectæ, traditæ ævo & memoriæ; quia rara fuit. *Lipſius.*

31 *Homini prima*] Nam hæc eſt *pueritia*, atque in eo fine deſinit. *Idem.*

32 *Scit libenter*] Corruptrix & hic manus. meus codex nihil horum habet, tantum: *Manebit ſemper ubi poſitus eſt, nec illum ulterius diligentia ex conſilio perdidit, ſed tulit ſuum.* Lego, *& conſilio perduxit*, ſive *perduxerit*. Superflua certe ſunt alia, & idem iterant. niſi placeat: *promovebis, ſi libeat; nec illum interius diligentia & conſilio perduces*, aut etiam *reduces.* Ita duo dicat, nec produci vitam, nec contrahi: & fixam eſſe fatalem metam. Piget referre variantes lectiones: Gruterum vide, & videbis me proxime ab iis ire. *Idem.*

33 *Eunt vi ſua*] Pinciani eſt. antea, *ut ſua*: nec improbem ſi diſtinguas: *Eunt, ut ſua fata.* Viam progrediuntur, quam fata pariter. *Idem.*

34 *Fruſtra vota ac ſtudia ſunt*] *Sunt*, repoſuimus ex ſcriptis Gruteri & Pinciani. *Fruſtra eſſe ſtudia* bene dicitur; *ſtudia* vero *fieri*, quam bene? *Gronovius.*

35 *Agunt*

lucem vidit, iter mortis ingreſſus eſt, acceſſitque fato propior: & illi ipſi, qui adjiciebantur adoleſcentiæ anni, vitæ detrahebantur. In hoc omnes errore verſamur, ut non putemus ad mortem, niſi ſenes inclinatoſque jam vergere: cum illo infantia ſtatim, & juventa, omniſque ætas ferat. [35] Agunt opus ſuum fata: nobis ſenſum noſtræ necis auferunt: quoque facilius obrepat mors, ſub ipſo vitæ nomine latet. Infantem in ſe pueritia convertit, pueritiam pubertas, pubertatem juventus, juventutem ſenectus abſtulit. Incrementa ipſa, ſi bene computes, damna ſunt.

CAP. XXI. Quereris, Marcia, non tam diu vixiſſe filium tuum, quam potuiſſet? Unde enim ſcis, an diutius illi expedierit? an illi hac morte conſultum ſit? Quem invenire hodie potes, cujus res tam bene poſitæ ſunt & fundatæ, ut nihil illi, procedenti tempore, timendum ſit? Labuntur humana, ac fluunt: neque pars vitæ noſtræ tam obnoxia aut tenera eſt, quam quæ maxime placet. Ideoque feliciſſimis optanda mors eſt: quia in tanta inconſtantia turbaque rerum, nihil niſi quod præteriit, certum eſt. Quis tibi recepit, illud pulcherrimum filii tui corpus, & ſumma pudoris cuſtodia inter luxurioſæ urbis oculos [1] conſervatum, potuiſſe ita morbos evadere, ut ad ſenectutem formæ illæſum perferret decus?

CAP. XXII. Cogita animi mille labes. neque enim recta ingenia, qualem in adoleſcentia ſpem ſui fecerant, uſque in ſenectutem pertulerunt: ſed interverſa plerumque ſunt. Aut fera, eoque fœdior luxuria invaſit, & coëgit dehoneſtare ſpecioſa principia: [1] aut in popinam ventrem-

que

35 *Agunt opus*] Veteres, *Augurii*, vel *Auguria opus*. Lego, *Actura opus ſuum fata*, *nobis ſ. n.* junctim cum ſequentibus. *Lipſius.*

CAP. XXI. 1 *Conſervatum*] Mihi hæc bona. & arte laudat Metilii pudicitiam, in urbe parum caſta, in forma illiciente, conſervatam. At non ita morbos potuiſſet evadere, nec id in ejus manu vel cautela. *Idem.*

CAP. XXII. 1 *Aut in popinam ventremque projectu*] Scripti, *percoqui*. Vix ego ambigam, quin fuerit, *præcoquis e* addamque articulum, *& ſumma:* Aut, inquit, ſera & fœda luxuria occupat; aut præcoquis, & in primis annis. Poſſis etiam *præcocibus* interpretari. Nam & *præcoquum* veteres dixe-

que præcoquis ſumma illis curarum fuit, quid eſſent, quid biberent. Adjice incendia, ruinas, naufragia, lacerationes medicorum oſſa [2] vivis legentium, & totas in viſcera manus demittentium, & [3] non ſimplici dolore pudenda curantium. Poſt hæc exſilium. non fuit innocentior filius tuus, quam Rutilius. Carcerem. non fuit ſapientior, quam Socrates. Voluntario vulnere transfixum pectus. non fuit ſanctior quam Cato. Cum iſta perſpexeris, ſcies optime cum his agi, quos natura, quia illos hoc manebat vitæ [4] ſtipendium, cito in tutum recepit. Nihil eſt tam fallax, quam vita humana: nihil tam inſidioſum. non mehercule quiſquam accepiſſet, niſi daretur inſciis. itaque ſi feliciſſimum eſt, non naſci: proximum puta, brevitate vitæ defunctos, cito in integrum reſtitui. Propone illud acerbiſſimum tibi tempus, quo Seianus patrem tuum clienti ſuo [5] Satrio Secundo [6] congiarium dedit. Iraſcebatur illi ob unum aut alterum liberius dictum, quod tacitus ferre non potuerat, Seianum in cervices noſtras [7] nec imponi quidem, ſed eſcendere.

re. *Lipſius.* Codices Pinciani & tres Gruteri Lipſianuſque *percoqui.* unde Lipſius, *præcoquis & ſumma.* Certe & *præcoquum* dixiſſe veteres bis teſtis Nonius. Columella lib. 12: *Uvas præcoquas quam maturiſſimas legito.* Non aliter legit Iſidorus, ut apparet ex Originibus. Palladius Novembri tit. 7. *perſica præcoqua.* Ergo verum eſt *præcoquis,* nec inſerenda copulativa cum Lipſio, ſed diſtinguendum: *aut in popinam ventremque præcoquis ſumma illis curarum fuit.* τὸ *illis* eleganter περιττῶς, aut etiam more veterum ſaltem tranſpoſitum eſt pro, aut illis in popinam ventremque præcoquis ſumma curarum fuit: quod tamen & ſic abundat. Vulgata non poteſt tolerari: nam *feræ luxuriæ* non poſſunt poni tanquam diverſi *in popinam ventremque projecti,* quaſi non & illa laborantes ſint tales: optime vero *præcoqui.* Poſitum pronominis habes eundem cap. 25. *in æterna rerum per vaſta & libera ſpatia dimiſſos non illos interfuſa maria diſcludunt, nec altitudo montium, aut ima valles.* Cicero, 12 fam. 3. *Itaque A. D. VI Non. Octobr. productus in concionem turpiſſime ille quidem diſceſſit, ſed tamen ea dixit.* Pro Marcello: *bellicæ tuæ laudes celebrabuntur illæ quidem,* &c. *Gronovius.*

2 *Vivis legentium*] Quod mortuis de more fiebat. Itaque in eo ludit. vide de Benef. 5. cap. 24. de Provid. c. 3. *Lipſius.*

3 *Non ſimplici*] Nam partes ex nervoſæ, & nimis ſenſiles. *Idem.*

4 *Stipendium*] Tam dura merces hujus militiæ. *Idem.*

5 *Satrio*] In Tacito ita ſcribitur, at noſtris libris *Atrio:* utribi verius? nec ſcio, nec refert. *Idem.*

6 *Congiarium*] Metaphora. Ut donum ſolet in vino, pecuniâ dari; ſic Seianus patrem tuum (& res nempe ejus) elargitus Satrio. *Idem.*

7 *Nec imponi*] Videtur ſenſus. nec à Principe quidem aut ſenatu, quibus

re. Decernebatur illi ſtatua in Pompeii theatro ponenda, quod exuſtum Cæſar reficiebat. Exclamavit Cordus, Tunc vere theatrum perire. Quis ergo non rumperetur, [8] ſupra cineres Cn. Pompeii conſtitui Seianum, & in monumentis maximi imperatoris conſecrari [9] perfidum militem? [10] conſecratur. Subſcriptio, & acerrimi [11] canes, quos ille, ut ſibi uni manſuetos, omnibus feros haberet, [12] ſanguine humano paſcebat, circumlatrare etiam hominem, [13] & illum imperatum, incipiunt. Quid faceret? ſi vivere vellet, [14] Seianus rogandus erat: ſi mori, [15] filia. uterque inexorabilis: conſtituit filiam fallere. Uſus itaque balneo, [16] & quo plus virium

bus hoc jus, imponi principem rebus Seianum: ſed ipſum vafre, & aſtu aſcendere. *Lipſius.*

8 *Supra cineres*] Quos cineres? ipſius Pompeii? non poteſt. nam ille alibi ſepultus (in Ægypto) & vix ſepultus. Cineres ergo operis & theatri exuſti quaſi vel hoc indignum, ſtatuam ejus eſſe in reliquiis operis Pompeiani. vel etiam, *ſupra cineres*, id eſt, ſuper defunctum Pompeium attolli: & ejus loco, ſuffici & ſtatui Seianum, quaſi illo jam ſpreto. *Idem.*

9 *Peſſimum*] Libri priſci, *perfidum:* aſſentior. Hoc ideo, quia fidem erga Principem, & ejus domum, minime coluit: imo in extremo ipſum dejectum, ſi fors voluiſſet, ibat. Hæc contra militiæ ſacramentum & fidem, cujus ipſe caput & exactor erat. *Idem.*

10 *Conſecratur. Subſcriptio*] Alia diſtinctio in iiſdem: *conſecratur ſubſcriptio.* An *conſarcinatur* ſive *comparatur*, an cui in mente vox aptior? *Idem.* In antiquis vel editis vel ſcriptis nulla τὶ λεια ὑπογραφή. Itaque Lipſius: *comparatur* vel *conſarcinatur ſubſcriptio.* Placet: *Conſecratur ſubſcriptione.* Indignum erat conſecrari in monumentis ſummi imperatoris ſtatuam perfidi militis. Illa vero non conſecratur tantum, ſed, quo ſanctior eſſet, additur ſolennibus dedicationis accuſatio Cremutii. *Gron.*

11 *Canes*] Apte de iis qui in *canino hoc ſtudio*, ut ille dicebat. Imitatio Ciceronis eſt, qui plus ſemel *Verrinos canes*, appellat, & qui *ejus tribunal ſolent lambere.* Lipſius.

12 *Sanguine humano*] Nam homines iis accuſandos, damnandos, devorandos (quod ad opes attinet) objicere ſolebat. *Idem.*

13 *Et illum imparatum*] Sic legito. Excuſat autem obiter Cremutium, quod cito viſus deſpondere animum: ſed, inquit, nimirum imparatum inopinatumque invaſerant. *Idem.* Excuſationem Cremutii cenſet Lipſius, qui cito animum deſpondiſſe viſus. At non excuſatio, ſed ſupina negligentia eſt, virum præſertim illuſtrem & oris liberi ſub hujuſmodi tyrannis ad hæc imparatum eſſe. Forte: *circumlatrare hominem, & illum imperatum, incipiunt.* Intellige, juſſos à Seiano, nec ultro in ſpem gratiæ illius feciſſe. *Gronovius.*

14 *Seianus rogandus*] Quod honos & libertas vetabant. *Lipſius.*

15 *Filia*] Quod per illius pietatem non poterat. & callide eam laudat. *Idem.*

16 *Et quo plus imponeret*] Mirum in libris eſſe, *quo poſtumum poneret:* in aliis (ut meo) *quo plus virium poneret:* At vulgata mihi vera, & clara eſt. *Idem.* Miratur Lipſius, in libris eſſe: *quo poſtumum poneret:* in aliis, & ſuo, *quo plus virium poneret:* ſibi tamen vulgatam

virium poneret, in cubiculum ſe quaſi [17] guſtaturus contulit: & dimiſſis pueris, quædam per feneſtram, ut videretur ediſſe, [18] projecit: à cœna deinde, quaſi jam ſatis in cubiculo ediſſet, abſtinuit: alteroque die, & tertio idem fecit. Quarto, ipſa infirmitate corporis faciebat indicium. Complexus itaque te, Cariſſima, inquit, filia, & hoc unum, tota celata vita, iter mortis ingreſſus ſum, & jam [19] medium fere teneo. Revocare me nec debes, nec potes. Atque ita lumen omne præcludi juſſit, & ſe in tenebris condidit. Cognito conſilio ejus, publica voluptas erat, quod è faucibus avidiſſimorum luporum educeretur præda. Accuſatores, Seiano auctore, adeunt conſulum tribunalia; queruntur mori Cordum, interpellantes quod coëgerant. adeo illis Cordus videbatur effugere. Magna res erat in quæſtione, [20] an morte rei perderentur. dum deliberatur, dum

veram & claram eſſe. Cæterum nuſpiam eam invenit Gruterus: & verum eſt, *& quo plus virium poneret*: quod etiam Bruxellenſis confirmat. Hoc eſt, uſus eſt balneo, & eo vel tali balneo, quo maxime defatigatus laſſatuſque & imminutis viribus excederet. Ideo *multa ſudatione* in balneo *exinanita corpora* dicit epiſt. 86. Plinius lib. 29. 1. *balinea ardentes, quibus perſuaſere in corporibus cibos coqui, ut nemo non minus validus exiret, obedientiſſimi vero efferentur.* Primus hic fuit actus moriendi. Tres libri ſic habent clare, niſi quod unus *virium*. Quartus, *poſt ovinum poneret*. nempe *pl'* eſt *plus*, & *p'* eſt *poſt*, in vett. libris. Concrero *R I* in N inde factum *poſiumum*. Habes cauſam corruptionis. Editiones ante Eraſmum *& quo plus virium poneret*. Gronovius.

17 *Guſtaturus*] A balneo ita ſolent, ovum aut mulſum leviter ſumere, viribus reparandis. Is autem ſæpe guſtus in *cubiculo* (diſerte hic) non in triclinio. *Lipſius.*

18 *Projecit: à cœna deinde*, &c] Lipſius ad lib. 4 Annal. Taciti, diſtinguendum monuit, *projecit. A cœna deinde, quaſi jam*, &c. mos enim vulgo obtinebat, ut in balneo, aut ſtatim poſt balneum aliquid ſumerent, quod vocabant *guſtare* & *guſtum*. & deinde nihilominus venirent ad legitimam cœnam.

19 *Medium fere*] Plinius: *Homini non ante ſeptimum diem letalis inedia: duraſſe & ultra undecimum pleroſque certum eſt.* Ergo quatridui hoc iter, circa medium. *Lipſius.*

20 *An morte rei perderentur*] Muretiana lectio. antea, *an mortu rei perderentur*: ſive, ut alii, *proderentur*. In meo eſt: *an mortis res reum perderent.* Mureti haud abſona reſtitutio; cui & vetus mea conſonat, *an morte rei prohiberentur*. nam hæc (ne accuſer) juxta cum ipſo ſemper cepimus. Hoc maluiſſem ab eo oſtenſum, qui concilientur iſta cum Tacito. Nam iſte anno Urbis DCCLXXVII libro 4 Annalium, ita ſcribit: *Et quia Cornutus ſua manu ceciderat, actum de præmiis accuſatorum abolendis, ſiquis majeſtatis poſtulatus, ante perfectum judicium ſeipſe vita privaſſet. Ibaturque in eam ſententiam, ni durius* con-

dum accuſatores iterum adeunt, ille ſe [21] abſolverat. Videſne, Marcia, quantæ iniquorum temporum vices ex inopinato ingruant? fles quod [22] alicui tuorum mori neceſſe fuit? pæne [23] non licuit.

CAP. XXIII. Præter hoc, quod omne futurum incertum eſt, & ad deteriora certius: facilius ad ſuperos iter eſt, animis cito ab humana converſatione dimiſſis. minus enim fæcis ponderiſque traxerunt: [1] antequam obducerentur, & altius terrena conciperent, liberati, leviores ad originem ſuam revolant, & facilius, [2] quicquid eſt illud, abſo-

contraque morem ſuum, palam pro accuſatoribus Cæſar. Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum, per præmia eliciebantur. Ergo tunc hoc ita decretum, & res jam extra quæſtionem eſſe debebat in judicio Cordiano. Quippe iſte anno poſt accuſatus. Quid dicam? hæreo. niſi ſi tunc quidem pro *accuſatoribus Cæſar*; ſed decretum Senatus nondum interpoſitum. Itaque res invidioſa iterum nunc tracta in litem. An & Senecam parum intente hæc ſcripſiſſe? certe Tacitus in hac re nihil tale. Ceterum ſententia Senecæ hic eſt, quæſitum *an morte rei prohiberentur*: id eſt, liceretne iis mori ita, ut ſalva bona & teſtamenta eſſent? Quadruplatores nolebant, & negabant, & Conſules adibant. Quo ſenſu & ante dixit: *educebatur è faucibus avidiſſimorum luporum præda.* Verba emendationis noſtræ omnino firmantur à ſequentibus iſtis: *Fles quod alicui tuorum mori neceſſe fuit? pæne non licuit.* Ex meo etiam ſcripto ſupra, haud abſurde fortaſſe: *an mortu rei rem perderent.* An opes tollerentur reis, necdum damnatis. *Lipſius.* Sic Muretus. Pincianus: *an majeſtatu reo perire daretur.* Lipſius: *an morte rei prohiberentur.* Joſ. Mercerus: *an mortu rei proderentur.* mss. *an mortu reum perderent*: vel *an mortu rei perderent.* Suſpicor: *an mortem rei perderent.* Non perdebant enim, ſed ea lucrabantur varias contumelias, uncum & carnificem: tum damnati publicatis bonis, ſepultura prohibebantur; eorum, qui de ſe ſtatuebant, humabantur corpora, pretium feſtinandi, ut ait Tacitus 6 Annal. Significat igitur accuſatores petiiſſe decerni, nihil profuturam reis voluntariam mortem. Quod non eſt admiſſum, ne tolleretur miſeris cupiditas invidia ſua pereundi: ut antea rejectum erat de præmiis accuſatorum abolendis, ne hi nollent gratis ſævitiæ principis ſervire. Vide quæ ad Conſol. Helviæ cap. 3. notavimus. *Gronovius.*

21 *Abſolverat*] Ipſa vita exuerat, & omni metu ac ſervitute. In plena jam libertate erat, tabella de ſe, à ſe lata. *Lipſius.*

22 *Alicui tuorum*] Filio. *Idem.*

23 *Non licuit*] Patri. *Idem.*

CAP. XXIII. 1 *Antequam obducerentur & altius terrena conciperent*] In nullo ſuorum hæc ſic concepta invenit Gruterus. Duo: *antequam obduceres.* Col. *abduceres.* Tert. *obducerent.* Quod poſtremum eſt genuinum. Intelligitur enim ex membro præcedenti *fæcem ponduſque.* Et ſic editiones ante Eraſmum. *Gronovius.*

2 *Quicquid eſt illud, abſoluti transfluunt*] At veteres, *obſoleti illitique*: meus autem, *obſoletum illitumque fluunt.* An *obſoletum illotumque effluunt?* ſive etiam cum aliis, *obſoleti illotique transfluunt*, eodem ſenſu. Platonicum eſt,

 qui

abſoluti transfluunt. Nec unquam magnis ingeniis cara in corpore mora eſt. exire atque erumpere geſtiunt, ægre has anguſtias ferunt, vagi per omne ſublime, & [3] ex alto aſſueti humana deſpicere. Inde eſt quod [4] Plato clamat: Sapientis animum totum in mortem prominere, hoc velle, hoc meditari, hac ſemper cupidine ferri [5] in exteriora tendentem. Quid tu, Marcia, cum videres ſenilem in juvene prudentiam, victorem omnium voluptatum animum, emendatum, carentem vitio, divitias ſine avaritia, honores ſine ambitione, voluptates ſine luxuria appetentem, diu tibi putabas illum ſoſpitem poſſe contingere? Quicquid ad ſummum per-

qui volebat animas *corpori deditas, corporibus elapſas circum ipſam terram volutari, nec in cæleſtem locum, niſi multis poſt ſeculis reverti.* Cicero in Somnio, Macrobius ibi, Plato ipſe 10 de Legib. atque alibi. *Lipſius.* Codex Jureti: *obſoleti in litique fluunt.* Eodemque ducunt omnes Gruteri & Lipſii & Bruxell. in quibus quod aliter eſt, apparet ex illo depravatum: ut alicubi, *abſoleti, obſoletum,* alicubi *illiciteque, illicique, illitique*: in poſtremo verbo conſentiunt omnes. Scribe: *quicquid eſt illud obſoleti illitique, eluunt.* Ubi? & quomodo? Dicet ipſe cap. 25. hujus libri: *Integer ille nihilque in terris relinquens, fugit & totus exceſſit: paullumque ſupra nos commoratus, dum expurgatur, & inhærentia vitia ſitumque omnis mortalis ævi excutit, deinde ad excelſa ſublatus,* &c. Epiſt. 59. *Diu in iſtis vitiis jacuimus: elui difficile eſt: non enim inquinati ſumus, ſed infecti.* Lib. 1 nat. quæſt. *Surſum ingentia ſpatia ſunt, in quorum poſſeſſionem animus admittitur: at ita, ſi minimum ſecum ex corpore tulit, ſi ſordidum omne deterſit, & expeditus leviſque ac contentus modico emicuit.* De tranquill. animi capite ult pro *eluit enim curas,* Ort. *fluit enim curas.* Poſſes etiam *luteique.* Sed alterum eſt bonum, & de eo in libro ſingulari obſervationum. *Illitum* eſt minus quam *obductum,* quam *altius conceptum,* quæ paulo ante dixit; & optime de ſordibus accipitur. Adde 4 obſerv. 19. *Gronovius.*

3 *Ex alto aſſueti*] Nam è ſtellis & cælo, quaſi ſcintillas, decerpunt animas Stoici. *Lipſius.*

4 *Plato clamat*] Ubi? reperio ſimilia equidem in Phædone. atque ibi Socrates: Ὡς μοι φαίνεται, inquit, ἀνὴρ τῷ ὄντι ἐν φιλοσοφίᾳ διατρίψας τὸν βίον, θαῤῥεῖν μέλλων ἀποθανεῖσθαι, καὶ εὔελπις εἶναι μέγιστα ἐκεῖ οἴσεσθαι ἀγαθὰ, ἐπειδὰν τελευτήσῃ. *Mihi videtur, vir qui revera in ſtudio ſapientiæ vitam poſuerit, cum fiducia moriturus, plenus bona ſpei quod magna ibi præmia conſequetur, cum obierit.* Et mox: Κινδυνεύουσι γὰρ ὅσοι τυγχάνουσιν ὀρθῶς ἁπτόμενοι φιλοσοφίας, λεληθέναι τοὺς ἄλλους, ὅτι οὐδὲν ἄλλο αὐτοὶ ἐπιτηδεύουσιν ἢ ἀποθνήσκειν τε καὶ τεθνάναι. *Nam qui recte philoſophandi ſtudium amplexi ſunt, hoc præcipue operam dant, ut taciti atque aliis ignaris meditentur mori.* Iterumque poſtea: ὅτι τῷ ὄντι οἱ φιλοσοφοῦντες θανατῶσι· *quod revera philoſophantes in mortem propendeant.* Vide me 2 Manud. Diſſ. 2. *Idem.*

5 *In exteriora*] Cicero expreſſit è Platone: *Animum incluſum in corpore, prominere foras & ea quæ extra erunt contemplantem, quam maxime ſe à corpore abſtrahere.* Idem.

6 *Ad*

pervênit, [6] ad exitum prope eſt. Eripit ſe aufertque ex oculis perfecta virtus: nec ultimum tempus exſpectant, quæ in primo maturuerunt. Ignis quo clarior fulſit, citius exſtinguitur: vivacior eſt, qui cum lenta difficilique materia commiſſus, fumoque demerſus, ex ſordido lucet. eadem enim [7] detinet cauſſa, quæ maligne alit. ſic ingenia quo illuſtriora, [8] breviora ſunt. Nam ubi incremento locus non eſt, vicinus occaſus eſt. Fabianus ait, quod noſtri quoque parentes videre, puerum Romæ fuiſſe, ſtatura ingentis viri: ſed hic cito deceſſit, & moriturum brevi nemo non prudens dixit. non poterat enim ad illam ætatem pervenire, quam præceperat. Ita eſt indicium imminentis exitii [9] maturitas, & appetit finis, ubi incrementa conſumpta ſunt.

CAP. XXIV. Incipe virtutibus illum, non annis æſtimare: ſatis diu vixit. pupillns relictus, ſub tutorum cura uſque ad decimumquartum annum fuit: ſub matris tutela ſemper. cum haberet ſuos penates, relinquere tuos noluit. Adoleſcens ſtatura, pulchritudine, cetero corporis robore caſtris natus, militiam recuſavit, ne à te diſcederet. Computa, Marcia, quam raro liberos videant, quæ in diverſis domibus habitant: [1] cogita, tot illos perire annos ma-

6 *Ad exitum properat*] Membranæ omnes, *prope eſt*: ut nihil cuncter legere, *ab exitu prope eſt*, phraſi Tullii, & ipſius Senecæ. *Lipſius*. Nos juſtius nihil cunctamur veterem ſcripturam, qualis eſt, illibatam ſervare: quippe quæ idem efficiat, quod prope exitum eſt: niſi quod plenius iſto modo dicitur. Verum eſt, quod Sanctius Groſippuſque obſervarunt, τὸ *prope*, adverbium eſſe, non præpoſitionem, & ipſa, *prope urbem*, *propius fidem*, *proxime Italiam*, ſemper dici intellectu præpoſitionis, quam hic Seneca expreſſit. *Gronovius*.

7 *Detinet cauſſa*] Humor, & quod igni repugnat. Simile in ingeniis, aut virtutibus: aliquid adverſum adnexum detinet, donec eluctetur. *Lipſius*.

8 *Eo breviora*] Meus rejecta vocula, *quo illuſtriora, breviora ſunt*. Corneliana frequens dictio. *Idem*.

9 *Maturitas*] Plinius: *Quippe cum Cenſorius Cato, ut ex oraculo aliquo prodiderit, ſenilem juventam præmaturæ mortis eſſe ſignum*. Idem.

CAP. XXIV. 1 *Cogita tot illos*] Simile omnino ſolatium in Teletis Pythagorici fragmentis: Ἔπειτα δὲ καὶ ἀποδημοῦντος αὐτοῦ χρειῶν στερηθήσῃ, καὶ στρατευομένου ὑπὲρ τῆς πατρίδος, καὶ προεστῶτος, καὶ ἱερωμένου, καὶ ἁρμοστεύοντος, καὶ πρεσβυτέρου γινομένου ἀλλ᾽ εἰ ἐπὶ πᾶσι τούτοις δυσκολαίνοις, τί τοῖς γεριδίοις ἀπολείψεις; *Deinde vero nec frui illo poſſis peregrinante, aut pro patria militante,*

matribus, [2] & per ſolicitudinem exigi, quibus filios in exercitu habent: ſcies multum patuiſſe hoc tempus, ex quo nihil perdidiſti. Nunquam à conſpectu tuo receſſit: ſub oculis tuis ſtudia formavit, excellentis ingenii, & æquaturi [3] avum, niſi obſtitiſſet [4] verecundia, quæ multorum profectus ſilentio preſſit. Adoleſcens rariſſimæ formæ, in tam magna mulierum turba viros corrumpentium, nullius ſpei ſe præbuit: & cum quarundam uſque ad tentandum perveniſſet improbitas, erubuit, quaſi peccaſſet, quod placuerat. Hac ſanctitate morum effecit, ut [5] puer admodum dignus ſacerdotio videretur, materna ſine dubio ſuffragatione: ſed ne mater quidem niſi pro bono candidato valuiſſet. Harum in contemplatione virtutum [6] filio jungere, tanquam ſi nunc ille tibi magis vacet. Nunc nihil habet quo avocetur: nunquam tibi ſolicitudini, nunquam mœrori erit. Quod unum ex tam bono filio poteras dolere, doluiſti: cetera exempta caſibus, plena voluptatis ſunt, ſi modo uti filio ſcis, ſi modo quid in illo pretioſiſſimum fuerit, intel-

tante, item in legationem miſſo, ſacris præfecto, ægrotante, ſeniore & decrepito jam facto. Quod ſi ſuper his quoque omnibus ægreſcis, quid tandem anicula relinques? Utitur & noſter epiſt. 63. & tangit ſupra in hac Conſ. c. 19. *Lipſius.*

2 *Et per ſollicitudinem exigi*] Sollicitudo parentum numquam ceſſat etiam de præſentibus & ſub oculis eorum viventibus liberis. Scribe igitur, *ſolitudinem.* Qui videlicet, remotis & abſentibus, æque ac cum mortui ſunt, liberis exiguntur. Apud Terentium Andria, Chryſis moritura ad Pamphilum: *Per tuam dextram, perque hujus ſolitudinem Te obteſtor.* Cicero pro Seſtio: *& maxima officia & illius ærumnam, quoad vixit & filiæ ſolitudinem ſuſtentavit.* Sic etiam olim Pincianus. Tamen pro illo, *ſollicitudinem*, diſputat Gruterus, & editoribus perſuaſit; quod nollem. *Gronovius.*

3 *Avum*] Cremutium. *Lipſius.*

4 *Verecundia*] Qua factum ut nihil ederet, nec ingenii ſui in publico faceret copiam. *Idem.*

5 *Puer admodum*] A ritu veteri, quo & adoleſcentes præcipuis ſacerdotiis ornati. Livius 33. *Q. Fabius Maximus Augur mortuus eſt, admodum adoleſcens.* Libro 42. *In Fulvii locum Pontifex, Cn. Domitius, oppido adoleſcens, ſacerdos lectus.* Oſtendit tamen minus crebro factum, libro 29. *Augur creatus Ti. Sempronius Gracchus admodum adoleſcens, quod tunc perrarum in mandandis ſacerdotiis erat.* Sed ea nota indicat, percrebrum ſuo ævo fuiſſe. quod & Tacitus: *Nobiles adoleſcentulos avitis ac paternis ſacerdotiis recoluit.* Idem.

6 *Sic te gere*] Libri damnant, qui *filium gere*, aut *geri*, conſenſu. Scribendum: *filio jungere.* Hac meditatione, inquit, adeſto & junge te filio, qui nunc liber tibi vacat. Hæc paullo poſt dicit, *uti filio.* Idem.

7 *Vin-*

intelligis. Imago dumtaxat filii tui periit, & effigies non ſimillima: ipſe quidem æternus, meliorſque nunc ſtatus eſt, diſpoliatus oneribus alienis, & ſibi relictus. Hæc quæ vides oſſa circumvoluta nervis, & obductam cutem, vultumque, & miniſtras manus, & cetera quibus involuti ſumus, [7] vincula animorum tenebræque ſunt. Obruitur his animus, offuſcatur, inficitur, arcetur à veris & ſuis, in falſa conjectus: omne illi cum hac carne gravi certamen eſt, ne abſtrahatur & ſidat: nititur [8] illo, unde dimiſſus eſt: ibi illum æterna requies manet, è confuſis craſſiſque pura & liquida viſentem.

CAP. XXV. Proinde non eſt quod ad ſepulcrum filii tui curras. peſſima ejus, & ipſi moleſtiſſima iſtic jacent, oſſa cinereſque: non magis illius partes, quam veſtes, aliaque tegumenta corporum. Integer ille, nihilque in terris relinquens, fugit, & totus exceſſit: paullumque ſupra nos commoratus, dum expurgatur, & inhærentia vitia ſitumque omnis mortalis ævi excutit, deinde ad excelſa ſublatus, inter felices currit animas, excipitque illum [1] cœtus ſacer, Scipiones, Catoneſque, utique contemptores vitæ, & mortis beneficio liberi. Parens tuus, Marcia, illic nepotem ſuum, quamquam illic omnibus omne cognatum eſt, applicat ſibi, nova luce gaudentem, & vicinorum ſiderum meatus docet: nec ex conjecturis, ſed omnium ex vero peritus, in [2] arcana naturæ

7 *Vincula animorum*] Inter alios Themiſtius pulchre: *Corpus Graeci δέμας dicunt, tanquam in eo anima δεδέσθαι, hoc eſt illigata ſit, præter ſuam naturam. Nihil enim vi retinetur in eo, ubi eſſe natum eſt, aut vinciri debet. ideoque & vocabulo à Vi deducto Vitam nominarunt, βίον ἀπὸ τῆς βίας.* Plura addit, digniſſima lectu, in Stobæi Serm. 119. Vide & Macrobium 1 in Somn. Scip. cap. 10. *Lipſius.*

8 *Illo, unde*] In cælum. *Idem.*

CAP. XXV. 1 *Cœtus ſacer*] Nam ibi ſcilicet heroum meliorumque animarum ſedes. Lucanus:

Quodq; patet terras inter, lunaq; meatus,
Semidei manes habitant. quos ignea virtus
Innocuos vita, patientes ætheris imi
Fecit, & æternos animam collegit in orbes.

Dogma à Pythagora ortum, aſſerente: *Mercurium ταμίαν τῶν ψυχῶν, quæſtorem & ductorem eſſe animarum, ex iis puras ducere ad ſupera loca; impuras minime, neque iis, neque inter ſe, miſceri, ſed vinculis à Furiis adſtringi. Eſſe & ipſum Aërem animarum plenum, atque has exiſtimari Heroas & Dæmonas.* Nos plenius Phyſiolog. 3 Diſſert. 13. *Idem.*

2 *Arcana naturæ*] Vide Conſol. ad Polyb. cap. 27. *Idem.*

 3 *Per-*

turæ libens ducit. Utque ignotarum urbium monſtratus hoſpiti gratus eſt: ita ſciſcitanti cæleſtium cauſſas, domeſticus interpres. In profunda terrarum [3] permittere aciem juvat: delectat enim ex alto relicta reſpicere. Sic itaque, Marcia, te gere, tanquam ſub oculis patris filiique poſita, non illorum quos noveras, ſed tanto excellentiorum, & in ſummo locatorum: erubeſce quicquam humile aut vulgare, & mutatos in melius tuos flere. In æterna rerum per vaſta & libera ſpatia dimiſſos, non illos interfuſa maria diſcludunt, nec altitudo montium, aut imæ valles, aut incerta vada Syrtium. [4] tramites omnia plani, & ex facili mobiles, & expediti, & invicem pervii ſunt, intermixtique ſideribus.

Cap. XXVI. Puta itaque ex illa arce cæleſti patrem tuum, Marcia, cui tantum apud te auctoritatis erat, quantum tibi apud filium tuum, non illo ingenio, quo civilia bella deflevit, quo [1] proſcribentes in æternum [2] ipſe proſcripſit, ſed tanto elatiore, quanto eſt ipſe ſublimior, dicere: Cur te, filia, tam longa tenet ægritudo? Cur in tanta veri ignorantia verſaris, ut inique actum judices cum filio tuo, [3] quod in tædium

dium

3 *Permittere*] Longe & libere mittere. *Lipſius.*

4 *Tramites omnia plani*] Legam *omnium*, nempe animarum: quas vult libere in æthere ferri, & quaquaverſus commeare. Meo tamen libro *tramites* abeſt. *Idem.* Cur tollit ſuaviſſimum helleniſmum anima Senecæ Lipſius? Aurelius Victor de Veſpaſiano: *ſanctus omnia, facundia haud egens.* Tertullianus: *cultus omnia candidatus.* Ita legendum apud Martianum Capellam lib. 1. *Interius alius lactis inſtar candida lucis, mitis omnia, quietuſque motu undas volvebat argenteas.* Sic enim mss. Vulgo: *per omnia.* Quam præpoſitionem in iſtis intellectam puta. *Gronov.*

Cap. XXVI. 1 *Proſcribentes*] Triumviros. *Lipſius.*

2 *Ipſe proſcripſit*] In tabulis Ævi expoſuit, famæ an infamiæ poſterorum. *Idem.*

3 *Quod in tædium verſus vita ipſe*] Atqui nullum tædium, nec tale antea tetigit. Meo libro hæc omnia abſunt, ſcribitque: *quod ipſe ad majores.* quomodo & in quibuſdam Pinciani. Nec valde revocem: niſi quod alii tamen manuſcripti vindicant, produntque: *quod in te domus ſtatus in te ipſe ad majores.* Si germana, ſcribam: *quod ſine tædio, ſatur vita, ipſe ad:* proxime ſane ad chirographos. *Idem.* Multum diverſi ab hoc ſcripti codices: *quod in te domus ſtatus in te ipſe ad majores recepit ſuos.* Editiones priſcæ cum Frobeniana priore: *quid in te domus ſtatus vita.* Unde Lipſius: *quod ſine tædio, ſatur vita, ipſe ad:* proxime ſane ad chirographos, ait. Attamen proximo propius: *quod vita demonſtratus, ipſe ſe ad majores recepit ſuos.* Notum eſt Virgilianum: *Oſtendent terris hunc tantum fata.* Auſonius: *Oſtentatus Raptuſque ſimul, Solſtitia-*

dium verſus vitæ, ipſe ad majores ſe recepit ſuos? Neſcis quantis fortuna procellis diſturbet omnia? quam nullis benignam facilemque ſe præſtiterit, niſi qui minimum cum illa contraxerant? Regeſne tibi nominem feliciſſimos futuros, ſi maturius illos mors inſtantibus ſubtraxiſſet malis? An Romanos duces, quorum nihil magnitudini deerit, ſi aliquid [4] ætati detraxeris? an nobiliſſimos viros clariſſimoſque ad ictum militaris gladii compoſita cervice formatos? Reſpice [5] patrem atque [6] avum tuum. Ille in alieni percuſſoris venit arbitrium: Ego nihil in me cuiquam permiſi, & cibo prohibitus oſtendi, quam [7] magno & quam vivaci animo ſcripſiſſem. Cur in domo noſtra diutiſſime lugetur, qui feliciſſime moritur? Coimus in unum omnes, videmuſque vos alta nocte circumdari. Nil apud vos, ut putatis, optabile, nil excelſum, nil ſplendidum: ſed humilia cuncta, & gravia, & anxia,& quotam partem luminis noſtri cernentia? Quid dicam, nulla hic arma mutuis furere concurſibus, nec claſſes claſſibus frangi, nec parricidia [8] aut fingi, aut cogitari, nec fora litibus ſtrepere [9] dies perpetuos: nihil in obſcuro, detectas mentes, & aperta præcordia, & in publico medioque vitam, & omnis ævi proſpectum, [10] eventumque? Juvabat unius ſæculi me facta componere, in parte ultima mundi, & inter pauciſſimos geſta: tot ſæcula, tot ætatum contextum & ſeriem, quicquid annorum eſt, licet viſere. licet

ſtitialis Velut herba ſolet. Gronovius.

4 *Ætati detraxeris*] Si citius mortui. ut Scipio prior, Marius, Pompeius. *Lipſius.*

5 *Patrem*] Me Cremutium. *Idem.*

6 *Avum*] Quem? paternum, an maternum? Suſpicor autem civili bello, aut proſcriptione periiſſe, ex eo quod nectit. *Idem*.

7 *Magno animo*] Eraſmus edidit: *quam magno me juvat animo ſcripſiſſe*, & conſentiunt plerique ſcripti. Meus, *quam magno mequam juvaci animo.* Ex quibus fecerim: *quam magno, neque vivaci, animo.* Oſtendi, inquit, alto animo, nec vitæ cupido, me ſcripſiſſe. Nam *vivacem*, hic ita interpreter. Si quis etiam malet, legito: *quam magno mea, quam vivaci animo*: adverſa plane mente, id eſſet, quam vegeto & vigente animo. *Idem.*

8 *Aut fingi*] Parari, ſtrui. *Idem.*

9 *Dies perpetuos*] Fortaſſe, *ſtrepere, die perpetuo, nihil.* Idem.

10 *Eventumque*] Alii, *venientiumque*; meus, *venientiaque*. ſed aut vulgatum verum eſt, aut *eventaque*. Idem.

11 De-

cet ſurrectura, licet ruitura regna proſpicere, & magnarum urbium lapſus, & maris novos curſus. Nam ſi poteſt tibi ſolatio eſſe [11] deſiderii tui commune fatum, nihil quo ſtat loco ſtabit. omnia ſternet, abducetque ſecum vetuſtas: nec hominibus ſolum: (quota enim iſta fortuitæ potentiæ portio eſt?) ſed locis, ſed regionibus, ſed mundi partibus ludet: tot ſupprimet montes: & alibi rupes in altum novas exprimet: maria ſorbebit, flumina avertet: & commercio gentium rupto, ſocietatem generis humani cœtuſque diſſolvet. Alibi [12] hiatibus vaſtis ſubducet urbes, tremoribus quatiet, & ex infimo peſtilentiæ halitus mittet, & [13] inundationibus, quicquid habitatur, obducet: necabitque omne animal orbe ſubmerſo, & ignibus vaſtis torrebit incendetque mortalia. Et cum tempus advenerit, quo ſe mundus renovaturus exſtinguat, viribus iſta ſe ſuis cædent, & ſidera ſideribus incurrent, & omni flagrante materia, uno igne, quicquid nunc [14] ex diſpoſito lucet, ardebit. [15] Nos quoque felices animæ, & æterna ſortitæ, cum Deo viſum erit iterum iſta moliri, labentibus cunctis, & ipſæ parva ruinæ ingentis acceſſio, in antiqua elementa vertemur. Felicem filium tuum, Marcia, qui iſta jam novit.

11 *Deſiderii tui*] Sic legendum, è melioribus libris. Sententia: ſi hoc te ſolari poteſt, quod ſicut tu filium deſideras; ita alii talia aut alia. *Lipſius.*

12 *Hiatibus*] Mei, *montibus*. an non *motibus*, ut ad terræ motionem ſpectet? *Idem.*

13 *Inundationibus*] Hæc è phyſiologia Stoïca: qui aquis, & ignibus denique mundum perdunt: ſed renovandum & ſuſcitandum. *Idem.*

14 *Ex diſpoſito*] Partibus, & ordine. *Idem.*

15 *Nos quoque*] Ex hac clauſula vides animárum immortalitatem deſtrui, & longævas ab eo, ſed non ἀφθάρτους, ſtatui. Stoïci variabant. & quidam, *ſapientum dumtaxat animas perennare:* alii, ut Cleanthes, πάσας ἐπιδιαμένειν μέχρις ἐκπυρώσεως· quod interpres reddidit, *omnes perdurare, donec calore deſtituantur.* Valde contra mentem viri: qui dictum, quod hic Seneca, voluit, *omnes manere uſque ad mundi conflagrationem.* Nos iſta ubertim in Phyſiologia. *Idem.*

L. An-

L. ANNÆI SENECÆ
DE PROVIDENTIA,
SIVE
QUARE BONIS VIRIS MALA accidant cum ſit Providentia.
LIBER UNUS.

ARGUMENTUM ET ORDO.

AVreus hic libellus eſt, & ſcriptum poſt Caligulam video ex Cap. IV. Ego mirmillonem, *inquit*, ſub C. Cæſare audivi de raritate munerum querentem. *In præterito loquitur, & de homine ac tempore, quod fuit. Puto igitur ſub Claudio, ſtatim à reditu: imo quid ſi hæc philoſophica quædam in exſilio? nam diu ibi hæſit, annos circiter octo, & juſte hoc elegerit, ſibi ſolando. Argumentum enim eſt, Providentiam eſſe: nec obſtare, quod bonis mala quædam, ſed externa, obveniant. Primo igitur univerſe illam aſſerit, à mundi motu, ordine, conſtantia: quæ omnia rectorem clamant. Deinde ad Quæſitum proprie, Quare ergo mala bonis? Ait primo, Deum amare bonos; nec immittere igitur iis mala. Inſtar parentis dumtaxat caſtigare, & coërcere. Deinde, non videri ea mala bonis. nec vinci iis, ſed exerceri, & per aſpera indurari. Deum velut agonothetam eſſe, & robuſtis his athletis ſuis delectari. Hæc ita communiter, & velut præparans, ad Cap.* III. *Ab eo magis diſtincte quinque rationes, cur eveniant, exſequi pergit. Primo, pro ipſis eſſe, quibus accidunt: ſecundo, pro univerſis: tertio, volentibus evenire: quarto,*

evenire

evenire fato & æterna lege. Primam rationem tractat Cap. III. IV. *doceique pro ipſis eſſe, ſicut medicina pro ægris. Indurantur etiam ſic à Deo, qui ſe dignos producit in pugnam; alios viliores, in otio & umbra habet. Secundam tractat Cap.* V. *pro omnibus eſſe. ut viri boni, ſic habiti, clament aliis & oſtendant non eſſe Bona aut Mala, quæ vulgus putet. Ad vera igitur illa ſpectent, & illa petant, hæc fugiant. Ibidem tertiam nectit, Volentes excipere: nam præbent ſe Deo & Fato. Quarta exſolvit, Fatum eſſe, & ab æterno conſtitutum, quid gaudeas doleaſque. Denique repetit, mala hæc non eſſe: & Deum inducit pulcherrime adhortantem, & ad robur excitantem. Stoice in fine, Si piget & ferre tædet, quis tenet? patet janua, exi.*

CAPUT I.

QUæſiſti à me, Lucili, quid ita, ſi Providentia mundus ageretur, multa [1] bonis viris acciderent mala? Hoc commodius in [2] contextu operis redderetur, cum præeſſe [3] univerſis providentiam probaremus, & intereſſe nobis Deum: ſed quoniam à toto particulam revelli placet, & unam contradictionem [4] manente lite integra ſolvere: faciam rem non difficilem, cauſſam deorum agam. Supervacuum eſt in præſentia oſtendere, non ſine aliquo cuſtode tantum opus ſtare, nec hunc

CAP. I. 1 *Bonis viris*] Perpetua querela, non ſolum quæſitio: atque illinc finitio, aut Deum, aut certe Providentiam non eſſe. Poëta apud Ciceronem:

Nam ſi curent, bonis bene ſit, malis male:
quod nunc abeſt.

Plautus ad Deos:

— nam quid ſibi habebant igitur impii
Poſthac, ſi ad hunc modum eſt innoxiis
honor
Apud vos?

Muliercula in monumento veteri: PROCOPE MANUS LEVO CONTRA DEUM, QUI ME INNOCENTEM SUSTULIT. Symmachus: *Quæſo cuſtodes bonorum, valetudini tuæ medicas applicent manus, ne optimi Senatoris longa vexatio fidem faciat, nihil curare cæleſtes.* Et ubi non dicta aut ſcripta talia? Vide me Phyſiol. 1. Diſſert. 16. *Lipſius.*

2 *Contextu operis*] Quod deſideramus. ſive ſeorſim de Providentia ſcripſit; ſive magno *Moralium* operi inſeruit, ubi à Deo & Providentia orſus, tranſiit ad Homines & Virtutes. *Idem.*

3 *Univerſis*] Non parti, ut Ariſtoteles. Qui eam cælo lunæ terminavit, cetera caſui permiſit. Stoici autem contra, univerſis & ſingulis eam intervenire: de quo ego in Phyſiol. 1. Diſſert. 11. *Idem.*

4 *Manente lite*] Quæſtione primaria, An ſit Providentia. *Idem.*

hunc ſiderum certum diſcurſum [5] fortuiti impetus eſſe, & quæ caſus incitat, ſæpe turbari & [6] cito arietare: hanc inoffenſam velocitatem procedere [7] æternæ legis imperio, [8] tantum rerum terra marique geſtantem, tantum clariſſimorum luminum & ex diſpoſitione lucentium: non eſſe [9] materiæ errantis hunc ordinem: neque quæ temere coïerunt, tanta arte pendere, ut terrarum graviſſimum pondus ſedeat immotum, & circa ſe properantis cæli fugam ſpectet; ut infuſa vallibus maria [10] molliant terras, nec [11] ullum incrementum fluminum ſentiant; ut ex minimis [12] ſeminibus naſcantur ingentia. Ne illa quidem quæ videntur confuſa & incerta, pluvias dico nubeſque, & eliſorum fulminum jactus, & incendia ruptis montium verticibus effuſa, tremores labantis ſoli, & alia quæ [13] tumultuoſa pars rerum circa terras movet, ſine ratione, quamvis ſubita ſint, accidunt: ſed ſuas & illa cauſſas habent non minus, quam quæ alienis locis conſpecta miracula ſunt, ut in mediis fluctibus [14] calentes aquæ, & [15] nova inſularum in vaſto exſilien-

5 *Fortuiti impetus*] Quod Epicuri delirium. Manilius rejiciens:

—— Mundum divino numine verti,
Atque ipſum eſſe Deum: nec FORTE *coiſſe magiſtra,*
Ut voluit credi, qui primus mœnia mundi
Seminibus ſtruxit minimis, inque illa reſolvit. Lipſius.

6 *Cito arietare*] Incurrere in ſe, & impedire. *Idem.*

7 *Æternæ legis*] Quæ Providentia eſt, ſive Fatum. Vide Phyſiol. 1. Diſſert. 12. *Idem.*

8 *Tantum rerum*] Quomodo curſus aut velocitas illa res geſtat? puto, quia includit, & ſiderum cælorumque motu Fata diſpenſantur. Quæ aperta ſententia Triſmegiſti eſt, non uno loco; & Stoïci conſentiunt conſciſcuntque. Nos in Phyſiol. lib. 2. Diſſert. 14. Tot ergo res geſtant, quia includunt, & velut gravida iis ſunt, parturiuntque. *Idem.*

9 *Materiæ errantis*] Atomorum, ut jam dictus Epicurus voluit. *Idem.*

10 *Molliant terras*] Scabras per ſe aſperaſque. Itaque & mitigat infuſus humor, & ligat diffluentes. Vide Phyſiol. 2. Diſſert. 16. *Idem.*

11 *Ullum incrementum*] Quia terra venis combibit identidem, atque attrahit. *qua ratione* (ait Plinius) *manifeſtum eſt, quare tot fluminum cottidiano acceſſu maria non creſcant.* Adde & Solis eductiones. *Idem.*

12 *Seminibus*] Frugum arborumque. Pauca, ſed pulchra & firma Providentiæ argumenta, ſiquis diducit. *Idem.*

13 *Tumultuoſa pars*] Nam ſupra quies, & conſtantia, & *Pacem ſumma tenent.* Idem.

14 *Calentes aquæ*] Plinius 2. *Vaporant & in mari ipſo calentes aquæ, quæ Licinii Craſſi fuerunt, medioſque inter fluctus exſiſtit aliquid valetudini ſalutare.* Philo Judæus, de Somniis: Εἰσὶ γὰρ μυρίαι πολλαχόθι πηγαὶ ὕδωρ ζέον ἀναδιδοῦσαι,

lientium mari ſpatia. Jam vero ſi quis obſervaverit nudari littora pelago in ſe recedente, eademque intra exiguum tempus operiri, credet cæca quadam volutatione modo contrahi undas, & introrſum agi, modo erumpere, & magno curſu repetere ſedem ſuam: cum illæ interim portionibus creſcunt, & ad horam ac diem ſubeunt, ampliores minoreſque, prout illas [16] lunare ſidus elicuit, ad cujus arbitrium oceanus exundat. Suo iſta tempori reſerventur: eo quidem magis, quod tu non dubitas de providentia, ſed quereris. In gratiam te reducam cum diis, adverſus optimos optimis. Neque enim rerum natura patitur, ut unquam bona bonis noceant. Inter bonos viros ac Deum [17] amicitia eſt, conciliante virtute. amicitiam dico? imo etiam [18] neceſſitudo & [19] ſimilitudo: quoniam quidem bonus ipſe [20] tempore tantum à Deo differt, [21] diſcipulus ejus, [22] æmulatorque, & [23] vera progenies: quem parens ille magnificus, virtutum non lenis exactor, ſicut ſeveri patres, durius educat. Itaque cum videris bonos viros acceptoſque diis, laborare, ſudare,

ται, οὐ κατὰ γῆν, ἀλλὰ καὶ κατὰ θάλασσαν. ἤδη γ᾽ ἀνεσπάκασιν φλέβες ἀναμβρυμέναι ἐν μέσοις πελάγεσιν, ἃς ἡ τοσαύτη τῶν ἐν κύκλῳ πελαγῶν ἀνάχυσις ἐξ αἰῶνος ἐπικλύζουσα, οὐκ ἴσχυσε σβέσαι, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἐπὶ πόσον ἀνεῖναι· *Sunt enim mille paſſim fontes aquam calidam manantes, non in terra ſolum, ſed ipſo mari. Nunc certe deprehenduntur tales venæ in mediis maribus, quas ab avo fluctuum in orbem inundatio non potuit extinguere, imo nec remittere.* Lipſius.

15 *Nova inſularum*] Plinium vide 2. cap. 86. & ſeq. Livium lib. 39. in fine, Senecam Quæſt. Nat. 6. cap. 21. *Idem.*

16 *Lunare ſidus*] Aliquid noſter 3 Quæſt. cap. 28. plene Scaliger Exercit. 52. *Idem.*

17 *Amicitia eſt*] Non tamen æqualitas, abſit. Sed Chriſtiano etiam ſenſu amat genus noſtrum, & amari poſcit. *Idem.*

18 *Neceſſitudo*] Quidni? cum & *progenies* ejus, ut addit, ſimus? Et trahunt quidem iſta aliorſum Stoici: ſed verba etiam noſtra ſunt, qui pietatem veram ſectamur. De ſenſu illorum vide me Phyſiol. 3. Diſſert. 8. *Idem.*

19 *Similitudo*] Imago Dei ſumus. *Idem.*

20 *Tempore tantum*] Alta, imo ſuperba, talia Stoici: de quibus ego Manuduct. lib. 3. Diſſert. 14. *Idem.*

21 *Diſcipulus*] Vera iterum, & Chriſtiana. *Idem.*

22 *Æmulatorque*] Nonne & iſtud? & aut ſumus certe, aut eſſe debeamus. Sacra noſtra: *Imitatores ejus eſtote.* Nos diffuſe Manud. 2. Diſſert. 19. *Idem.*

23 *Vera progenies*] Epictetum hic audi: *Si Cæſar te adoptaſſet, quis ſupercilium tuum ferret? nunc cum Dei filius ſis, non te æſtimas & attollis?* Certe mi ſenex ſumus: ſed adoptione etiam ſumus. *Idem.*

24 *Ver-*

dare, per arduum eſcendere, malos autem laſcivire, & voluptatibus fluere: cogita filiorum nos modeſtia delectari, [24] vernularum licentia: illos diſciplina triſtiori contineri, horum ali audaciam. Idem tibi de Deo liqueat. bonum virum [25] in deliciis non habet: experitur, indurat, [26] ſibi illum præparat.

CAP. II. Quare multa bonis viris adverſa eveniunt? Nihil accidere bono viro [1] mali poteſt. Non miſcentur contraria. Quemadmodum tot amnes, tantum ſuperne dejectorum imbrium, tanta [2] medicatorum vis fontium, non mutant ſaporem maris, nec remittunt quidem: ita adverſarum impetus rerum viri fortis non vertit animum. Manet [3] in ſtatu, & quicquid evenit, in [4] ſuum colorem trahit. Eſt enim omnibus externis potentior: nec hoc dico, [5] non ſentit illa: ſed vincit, & alioquin quietus placiduſque, contra incurrentia attollitur. Omnia adverſa, [6] exercitationes putat.

24 *Vernularum licentia*] Quorum procacitas propria, atque etiam dicacitas. Inde *Verna procaces* Horatio; *Vernaculorum dicta* Martiali; *Vernilia dicta*, & *Vernilitas* Senecæ ipſi, aliiſque. At illud Martialis appoſitum:

Urbanus tibi, Cæcili, videris.
Non es, crede mihi, quid ergo? verna es.

Lipſius. Recte. iis enim impuniſſime in dominos jocularia funditare jus erat, ſicut & morionibus quoque cinædiſque, ac mancipiis denique eum in uſum præſtinatis conciliatiſque: unde Horatius:

——— Vernaſque procaces
Paſco libatis dapibus.

Nec non Tibullus:

Conſueſcet numerare pecus, conſueſcet amantis
Garrulus in domina ludere verna ſinu.

Multa de iis vide apud Douſam in Præcidan. ad Arbitrum.

25 *In deliciis*] Eodem licet ducas. nam tales pueri, *deliciæ* dicebantur. *Lipſius.*

26 *Sibi illum*] Ipſe Deus ſibi, & ſuis oculis. quia magnus ille Editor hoc ſpectaculo maxime delectatur. Infra, cap. ſeq. *Idem.*

CAP. II. 1 *Mali poteſt*] Quaſi reſpondeat, Adverſi aliquid, fateor: nihil mali. & in eo tu erras. *Idem.*

2 *Medicatorum*] Gruterus bene è libris aſſeruit. Nam *medicatum*, quod non eſt purum; mixtum redolet ſapitque. Ita acidæ aquæ, ſulphuratæ, ferratæ, tale genus omne, hoc nomine cenſentur. Plinius 2. cap. 100. *Terra natura medicata aquas inficiat.* ſic legendum: & alibi. *Idem.*

3 *In ſtatu*] A gladiatoria re aut militari. Dixi in Saturnal. lib. 2. *Idem.*

4 *Suum colorem*] Ipſe bonus in bonum vertit, bene ferendo, bene interpretando. Ut guttas paucas albentes in vinum rubrum miſſas, ipſas ſuo colore tingit: ita hic. *Idem.*

5 *Non ſentit*] Nec enim apathia Stoïcorum eſt (errant, qui adtribuunt) ſed Stilponis ſcholæ, id eſt Megaricorum. Vide me 3 Manud. Diſſert. 7. *Idem.*

6 *Exercitationes*] Simplicius in Epictetum, hæc omnia aut *exercitia*, aut *medi-*

putat. Quis autem, vir modo, & erectus ad honeſta, non eſt laboris appetens juſti, & ad [7] officia cum periculo promptus? cui non induſtrioſo otium pœna eſt? Athletas videmus, quibus virium cura eſt, cum fortiſſimis quibuſque confligere, & exigere ab his, per quos certamini præparantur, ut totis contra ipſos viribus utantur. cædi ſe vexarique patiuntur: & ſi non inveniunt ſingulos pares, pluribus ſimul objiciuntur. Marcet ſine adverſario virtus. tunc apparet quanta ſit, quantum valeat, quantumque polleat, cum quid poſſit, patientia oſtendit. Scias licet, idem viris bonis eſſe faciendum, ut dura ac difficilia non reformident, nec de fato querantur. quicquid accidit, boni conſulant, in bonum vertant. Non quid, ſed quemadmodum feras, intereſt. Non vides, quanto aliter patres, aliter matres indulgeant? illi excitari jubent liberos, ad ſtudia obeunda mature, feriatis quoque diebus non patiuntur eſſe otioſos, & ſudorem illis, & interdum lacrimas, excutiunt: at matres fovere in ſinu, continere in umbra volunt, nunquam flere, nunquam triſtari, nunquam laborare. Patrium habet Deus adverſus bonos viros animum, & illos [8] fortiter amat: &, Operibus, inquit, doloribus, ac damnis exagitentur, ut verum colligant robur. Languent per inertiam ſaginata: nec labore tantum, ſed [9] motu, & ipſo ſui onere deficiunt. Non fert ullum ictum illæſa felicitas. at ubi aſſidua fuit cum incommodis ſuis rixa, callum per injurias ducit, nec ulli malo cedit: ſed etiam ſi ceciderit, [10] de genu pugnat. Miraris

tu,

medicamenta habet. Illa, ſi ſanus animus, ad robur tuendum vel augendum; iſta, ſi languidus, & deliciis aut voluptatibus demerſus, ad recuperandum. Plane, ut in corporum cura ſolet. *Lipſius.*

7 *Officia*] Publica ac privata; patriæ, parentibus, amicis, ſingulis præſtanda. Officium enim hic τὸ καθῆκον. Idem.

8 *Fortiter*] Plinius Panegyrico: *Licet exclamare, Hunc nolo, tumidus eſt & bona ſæculi ſui parum novit: illum volo, qui Cæſarem fortiter amat.* Idem.

9 *Mole*] Libri aliquot ſcripti, *motu*: nec male. Adeo non labore ſolum, ſed ipſo motu ſuo deficiunt. *Idem.*

10 *De genu*] Epiſt. 66. *Qui ſuccisis poplitibus in genua ſe excepit, nec arma dimiſit.* Saucii igitur, aut valde fatigati ſic pugnant. Quod ad phraſim, eſt illi ſimilis epiſt. 29. *Neſcio enim quid de gradu faciat.* Idem.

11 *Spe-*

tu, ſi Deus ille bonorum amantiſſimus, qui illos quam optimos eſſe atque excellentiſſimos vult, fortunam illis cum qua exerceantur aſſignat? Ego vero non miror, ſi quando impetum capiunt [11] ſpectandi magnos viros, colluctantes cum aliqua calamitate. Nobis interdum voluptati eſt, ſi adoleſcens conſtantis animi irruentem feram venabulo excepit, ſi leonis incurſum interritus pertulit: tantoque ſpectaculum eſt gratius, quanto id [12] honeſtior fecit. Non ſunt iſta, quæ poſſunt deorum in ſe vultum convertere, ſed puerilia, & humanæ oblectamenta levitatis. Ecce ſpectaculum dignum, ad quod reſpiciat intentus [13] operi ſuo Deus: ecce par Deo dignum, vir fortis cum mala fortuna compoſitus, utique ſi & provocavit. Non video, inquam, quid habeat in terris Jupiter pulchrius, ſi convertere animum velit, quam ut ſpectet Catonem, jam partibus [14] non ſemel fractis ſtantem, nihilominus inter [15] ruinas publicas rectum. Licet, inquit, omnia in unius ditionem conceſſerint, cuſtodiantur legionibus terræ, claſſibus maria, Cæſarianus [16] portas miles obſideat: Cato, qua exeat, habet. Una manu latam [17] libertati viam faciet. ferrum iſtud, etiam civili bello purum & innoxium, bonas tandem ac nobiles edet operas. liber-

11 *Spectandi magnos*] Ipſum hoc Minutius Felix, eleganti libello, Adverſus gentes: *Quam pulchrum ſpectaculum Deo, cum Chriſtianus cum dolore congreditur? cum adverſus minas, & ſupplicia, & tormenta componitur? cum libertatem ſuam adverſus reges ac principes erigit?* Sed & Epictetus, in Diſſertat. 24. libri 1. Ὅταν ἐμπέσῃ περίστασις, μέμνησο, ὅτι θεός σε, ὡς ἀλείπτης, τραχεῖ νεανίσκῳ συμβέβληκεν· *Cum periculum ingruit, cogita, Deum te laniſta inſtar aut gymnaſta, cum acri juvene commiſiſſe.* Et plura ibi, toti huic argumento. *Lipſius.*

12 *Honeſtior*] Etſi olim viles tantum, & captivi aut damnati, ad beſtias fere ſolent dari: tamen ſub Principibus invaluit, etiam Equites, etiam Senatores committi. Seneca epiſt. 100. *Adſpice illos juvenes, quos ex nobiliſſimis domibus in arenam luxuria conjecit.* Nam deſperatio, & æs alienum, tales eo ſæpe adigebat. Vide me in 2 Sat. cap. 3. *Idem.*

13 *Operi ſuo*] Huic mundo, quem fecit, & tuetur intuendo. *Idem.*

14 *Non ſemel*] In Pharſalia, & in ipſa Africa. *Idem.*

15 *Ruinas publicas*] Eſt illud Horatianum: *Si fractus illabatur orbis, Impavidum ferient ruinæ.* Idem.

16 *Portas miles*] Nam *præmiſerat Cæſar Uticam cum equitatu M. Meſſallam, ipſe eodem iter faciens:* Hirtius. *Idem.*

17 *Libertati viam*] Conſol. ad Marciam: *Si domini pertæſum eſt, licet uno gradu ad libertatem tranſire.* Idem.

libertatem, quam patriæ non potuit, Catoni dabit. Aggredere anime diu meditatum opus; eripe te rebus humanis. Jam Petreius & Juba concurrerunt, [18] jacentque [19] alter alterius manu cæſi. Fortis & egregia [20] fati conventio: ſed quæ non deceat magnitudinem noſtram. tam turpe eſt Catoni, mortem ab ullo petere, quam vitam. Liquet mihi, cum magno ſpectaſſe gaudio deos, cum jam ille vir, acerrimus [21] ſui vindex, alienæ ſaluti conſulit, & inſtruit diſcedentium fugam: dum etiam [22] ſtudia nocte ultima tractat, dum gladium ſacro pectori infigit, dum viſcera ſpargit, & illam ſanctiſſimam animam, indignamque quæ ferro contaminaretur, manu educit. Inde crediderim fuiſſe parum certum & efficax vulnus. non fuit Diis immortalibus ſatis, ſpectare Catonem ſemel: retenta ac [23] revocata virtus eſt, ut in [24] difficiliori parte ſe oſtenderet. Non enim tam magno animo mors initur, quam repetitur. Quidni libenter ſpectarent alumnum ſuum, tam claro ac memorabili exitu eva-

18 *Jacent*] Ergo facit eos periſſe ante Catonem. quod & Dio & Florus ita narrant. At Livius & Appianus aliter, & palam Hirtius: quibus, ex rerum temporumque ſerie, ego credam. *Lipſius.*

19 *Alter alterius*] Ita & Dio ſcribit 43. Ὁ Ἰόβας τῷ Πετρείῳ ἐμονομάχησε, καὶ συναπέθανε· *Juba cum Petreio ſingulari certamine congreſſus, & commortuus eſt.* Idem Appianus: ὅτι τῇ διαίτῃ ξίφεσι διεχρήσαντο ἀλλήλους· *in cænaculo ſe mutuo interfecerunt.* Neque Hercules (quod Muretus prodidit) ſententiam Hirtii Appianus ſequitur, qui *Petreium interfectum à Juba, & hunc à ſervo* ſcripſit: ſi tamen ita ſcripſit, de quo alias in ipſo. *Idem.*

20 *Fati conventio*] Pactum inter ipſos ſuper fato. Ita de Ira, lib. 3. c. 26. *Una res nos facere poteſt quietos, mutua facilitatis conventio.* Idem.

21 *Sui vindex*] Neſcio an non aptius, certe acutius: *ſuæ vindex*, ut ad *ſalutem* referatur, hoc ſenſu. Qui alienæ ſaluti molliter conſuluit, acriter ſuæ. Quomodo? fuga & diſceſſu illis; ſibi, morte. Itaque *vindex* proprie hic, non *ultor*, ſed *aſſertor*. Idem.

22 *Studia*] Nam Platonis Dialogum, qui *Phædo* inſcribitur, de anima & immortalitate dicitur legiſſe. *Idem.*

23 *Revocata*] Ut ſolet in ſpectaculis. ubi aliquis populo placuiſſet, revocabatur, & iterum iterumque audiebatur, vel ſpectabatur. Sic Cicero de Diphilo tragœdo: *Millies coactus eſt dicere.* Simile in gladiatoribus, vel athletis. *Idem.*

24 *Difficiliori parte*] Morte repetita. quia, ut mox addit, non ſic facile redire ad eam, atque ire. An non tamen ſcripſit, *pare*, vel *pari*? ut ſic quoque in re ſpectaculorum maneat? Suſpicor. & qui inter gladiatores bene ſe dederat ac placuerat, mox eum altero robuſtiore, quo magis probaret, committebatur. *Idem.*

Cap.

evadentem? mors illos conſecrat, quorum exitum & qui timent, laudant.

CAP. III. Sed jam procedente [1] oratione oſtendam, quam non ſint quæ videntur, mala. Nunc illud dico, iſta quæ tu vocas aſpera, quæ adverſa & abominanda, primum pro ipſis eſſe, quibus accidunt; deinde pro univerſis: quorum major diis cura eſt, quam ſingulorum. Poſt hæc, volentibus accidere; ac dignos malo eſſe, ſi nolint. His adjiciam, fato iſta fieri, & recte eadem lege bonis evenire, [2] qua ſunt boni: [3] perſuadebo inde tibi, ne unquam boni viri miſerearis. poteſt enim miſer dici, non poteſt eſſe. Difficillimum, ex omnibus quæ propoſui, videtur quod primum dixi: pro ipſis eſſe quibus eveniunt iſta, quæ horremus ac tremimus. Pro ipſis eſt, inquis, in exſilium projici, in egeſtatem deduci liberos, conjugem efferre, ignominia affici, debilitari? Si miraris, hoc pro aliquo eſſe, miraberis quoſdam [4] ferro & igne curari, nec minus fame ac ſiti. Sed ſi cogitaveris tecum, remedii cauſſa quibuſdam & [5] radi oſſa & [6] legi, & [7] extrahi venas, & quædam amputari membra, quæ ſine totius pernicie corporis hærere non poterant: hoc quoque patieris probari tibi, quædam incommoda pro his eſſe, quibus accidunt. tam mehercules quam quædam quæ laudantur atque appetuntur, contra eos eſſe, quos

CAP. III. 1 *Oratione*] Vel ex hoc verbo grandiore dixeris *Epiſtolam* hanc non eſſe, *Librum* eſſe. *Lipſius.*

2 *Qua ſunt boni*] Quatenus ſunt tales. nam adhærent hæc bonitati & virtuti: neque ea ſunt ſine incommodis his externis. *Idem.*

3 *Perſuadebo*] Hæc pars in fine deeſt, temporum injuria, non ſcriptoris incuria. *Idem.*

4 *Ferro & igne*] Simplicius tale: *Si corporum medicinam exercentem, eumque urentem & ſecantem, atque ipſos carnifices imitantem, non malum ſed bonum dicimus. atque adeo gratias agimus, & mercedem numeramus: cur in medicina Dei non acquieſcimus?* Nam ut Hieronymus in Ezechielem: *qua putatur pœna, medicina eſt.* Idem.

5 *Radi oſſa*] Scalpello, dum purgantur. *Idem.*

6 *Legi*] Vide de Benef. 5. cap. 24. & Conſol. ad Marciam, cap. 22. *Idem.*

7 *Extrahi venas*] Vir eruditus eo refert, quod in quibuſdam morbis, ut Varicibus, *vena exciditur aut aduritur*, ut Celſus jubet 7. cap. 31. quod ipſum mox dicit *eximi venam*. At ego aptius veriuſque habeam, *extrahi venas*, id eſt ſanguinem è venis, Metonymia uſitata, uti *poculum obduci*. Idem.

 8 *De-*

quos delectaverunt: ſimillima cruditatibus, ebrietatibuſque, & ceteris quæ necant per voluptatem. Inter multa magnifica [8] Demetrii noſtri, & hæc vox eſt, à qua recens ſum. ſonat adhuc, & vibrat in auribus meis. Nihil, inquit, mihi videtur [9] infelicius eo, cui nihil unquam evénit adverſi. Non licuit enim illi ſe experiri. Ut ex voto illi fluxerint omnia, ut ante votum: male tamen de illo dii judicaverunt. indignus viſus eſt, à quo vinceretur aliquando fortuna, quæ ignaviſſimum quemque refugit. quaſi dicat: Quid ego iſtum mihi adverſarium aſſumam? ſtatim [10] arma ſubmittet. non opus eſt in illum tota potentia mea: levi comminatione pelletur. non poteſt ſuſtinere vultum meum. Alius circumſpiciatur, cum quo conferre poſſimus manum: pudet congredi cum homine vinci parato. Ignominiam judicat gladiator, cum inferiore componi: & ſcit eum ſine gloria vinci, qui ſine periculo vincitur. Idem facit fortuna, fortiſſimos ſibi pares quærit, quoſdam faſtidio tranſit. Contumaciſſimum quemque & rectiſſimum aggreditur, adverſus quem vim ſuam intendat. Ignem experitur [11] in Mucio, paupertatem in Fabricio, exſilium in Rutilio, tormenta in Regulo, venenum in Socrate, mortem in Catone. Magnum exemplum, niſi mala fortuna, non invenit. Infelix eſt Mucius, quod dextera ignes hoſtium [12] premit, & ipſe à ſe exigit erroris ſui pœnas? quod Regem, quem armata manu non potuit, exuſta fugat? Quid ergo? felicior eſſet, ſi in ſinu amicæ foveret manum? Infelix eſt Fabricius, quod rus ſuum, quantum à repub. vacavit,

8 *Demetrii*] Illius Cynici, quem paſſim attollit in his libris. Vide epiſt. 63. & de Benef. 7. cap. 7. *Lipſius.*

9 *Infelicius eo*] Simili argutia Bias olim, ἔλεγε ἀτυχῆ, ἢ ἀτυχίαν μὴ φέροντα· *dixit infelicem, qui infelicitatem non ferret.* Idem.

10 *Arma ſubmittet*] Ut victi & ſupplices ſolent. Eſt à gladiatoribus. vide noſtra Saturnalia. *Idem.*

11 *In Mucio*] Legit iſta & ſublegit alibi (ſed decore) Minutius. *Vopiſc*, inquit, *calamitoſos viros fertis ad cælum. Mutium Scævolam, qui cum erraſſet in Rege, periſſet in hoſtibus, niſi dexteram perdidiſſet.* Idem.

12 *Premit*] Quaſi manu paſſa & panda flammam ſurgentem comprimeret. *Idem.*

13 *Cum*

cavit, fodit? quod bellum tam cum Pyrrho, quam [13] cum divitiis gerit? quod ad focum cœnat illas ipſas [14] radices, & herbas, quas in agro [15] repurgando [16] triumphalis ſenex vulſit? Quid ergo? felicior eſſet, ſi in ventrem ſuum longinqui littoris piſces, & peregrina [17] aucupia congereret? ſi conchyliis ſuperi atque inferi maris, pigritiam ſtomachi nauſeantis [18] erigeret? ſi ingenti [19] pomorum ſtrue cingeret [20] primæ formæ feras, captas multa cæde venantium? Infelix eſt Rutilius, quod qui illum [21] damnaverunt, [22] cauſſam

13 *Cum divitiis*] Seneca epiſt. 120. *Fabricius Pyrrhi regis aurum rejecit, majuſque regno judicavit regias opes poſſe contemnere.* Lipſius.

14 *Radices*] Rapa alii exprimunt. Etſi de hac cœna ad focum, & rapis, Plinius, Cicero, Plutarchus, alii, ad *Curium*, non *Fabricium* trahunt. *Idem.*

15 *Repurgando*] Abeſt quibuſdam libris, & velim. Cibos enim hæc, non purgamenta ſcimus fuiſſe. *Idem.*

16 *Triumphalis*] Triumphavit de Samnitibus, Lucanis, Brutiis. anno CCCCLXXI. *Idem.*

17 *Et peregrina aucupia congereret*] Pro avibus ipſis captis: ut *venatio*, pro feris. *Idem.* Notat ad hunc locum Langlæus lib. 6. Otii Semeſtr. cap. 1. *aucupii* nomine ſignificari non *avium captionem*, ſed *aves captas*: idemque etiam de venatione dici poſſe; ut eo intelligas non tantum *ferarum inquiſitionem*, ſed etiam effectum & propoſitum venationis, *prædam* nempe *captam.* ſic ſane Licius belli Punici ſecundi lib. 5. *convenerat autem, ut Philomenes portula aſſueta venationem inferens armatos induceret.* nam quod Grammatici quidam *venationis* nomine apparatum aut comitatum venatorum intelligant, ridiculum eſt; cum de ferina id capiendum ſequentia apertiſſime doceant, uti prolixius idem Langlæus d. loco.

18 *Erigeret*] Eadem phraſi 4 Quæſt. Nat. cap. ultimo: *Stomachus ille ſolutus, & æſtu ſuo languidus, quærit aliquid quo erigatur.* Renovare hoc famem, Petronius dixit, & huic rei ipſa illa conchylia adhiberi oſtendit:

—— inde Lucrinis
Eruta littoribus vendunt conchylia cœnis;
Ut renovent per damna famem. Lipſius.

19 *Pomorum ſtrue*] Quæ mihi aut aliis viſa, ſcripſi 3 Poliorceticôn, ubi abunde ſuper Aptis. Communis autem ſententia, pomis cingi ſolere: ſicut aſparagis ſquillas. ut in Juvenali:

Quæ fertur domino ſquilla, & quibus undique cincta
Aſparagis?

Et propius ad rem, in Horatio, lib. 2. Sat. 5.

Imprimis Lucanus aper fuit. acria circum
Rapula, lactuca, radices.

Sed tamen cum hic luxum metum aut delicias narret, quid eo *poma* faciant? Mihi vero placeat reſcribi, *opſoniorum ſtrue.* Aper in medio, circum patinariæ ſtrues, ut Comicus appellat. At lectio etiam in meo libro iſta: *cingeretur, prima forma feras e. m. c. venantium deglutiret?* quod & in uno Pinciani: vix tamen probem. *Idem.*

20 *Prima forma*] Magnos illos & *milliarios* (ſic vocabant) *Apros* intellegit: de quibus in epiſt. 110. *Idem.*

21 *Damnaverunt*] Equites Romani, conſpiratione in eum publicanorum: quos graſſari in Aſia prohibuetat. Itaque in ipſam amicam Aſiam damnatus rediit; *cui obviam omnes ci-*

ſam dicent omnibus ſæculis? quod æquiore animo paſſus eſt ſe patriæ eripi, quam [23] ſibi exſilium? Quod Sullæ dictatori [24] ſolus aliquid negavit, & revocatus [25] non tantum retro ceſſit, ſed longius fugit? [26] Viderint, inquit, iſti, quos Romæ deprehendit felicitas tua. Videant largum in foro ſanguinem, & ſupra [27] Servilium lacum (id enim proſcriptionis Sullanæ [28] ſpoliarium eſt) ſenatorum capita, & paſſim vagantes per urbem percuſſorum greges, & [29] multa mil-

vitates legates miſerunt, ut ad ſe diverteret. Valerius. *Lipſius.*

22 *Cauſſam dicent*] Accuſandi ab omnibus, & damnandi. *Idem.*

23 *Sibi exſilium*] Quod tenuit & amplexus eſt contra Sullam, qui patriæ eum reddebat. *Idem.*

24 *Solus aliquid*] Epiſtola 24. *Rutilius reditum ſuum Sullæ negavit, cui tunc nihil negabatur.* Idem.

25 *Non tantum retro ceſſit, ſed longius fugit*] Fortaſſe, *retro non ceſſit:* adeo non paruit, neque rediit, ut etiam longius fugerit. Quo? Smyrnæ eum egiſſe Ovidius dicit:

Et grave magnanimi robur mirare Rutili,
Non uſi reditus conditione dati.
Smyrna virum tenuit, non Pontus, & hoſtica tellus. Idem.

Atqui vulgatæ mens eadem. *non tantum* capiendum pro *non tantum non.* cujus generis multa notarunt olim eruditi, & nos nonnulla ad Livium. *Gronovius.*

26 *Viderint, inquit, hoc iſti, quos Romæ*] Codices Pinciani & quatuor Gruteri & Bruxel. ignorant pronomen *hoc:* unde Pincianus, *inquit, iſta.* Nos obſecuti libris illud delevimus, apicem vero nullum mutamus. Lib. 2. de Benef. 14. *Viderit. de ſe, non de me queretur.* Lib. 7, 18. *Ille uti illo non poterit? Viderit. penes illum erat culpa, non penes me.* Conſolat. ad Helviam 14. *Viderint illa matres, quæ potentiam liberorum muliebri impotentia exercent.* Ovidius, 2 Faſtorum:

Exitus in dubio eſt, audebimus ultima, dixit;
Viderit. audentes forſque deuſque juvat.

Libro 2 de arte:

Viderit Atrides: Helenen ego crimine ſolvo.

Lib. 2 de remedio:

Nona terebatur miſera via. viderit, inquit.
Et ſpectat zonam pallida facta ſuam.

Libro 5 triſtium eleg. 2.

Viderit: ipſe ſacram quamvis inviſus ad aram
Confugiam: nullas ſubmovet ara manus.

Denique Cicero de perfecto oratore: *Sed Græci viderint: nobis, ne ſi cupiamus quidem, diſtrahere voces conceditur.* Idem.

27 *Servilium*] Cicero pro Roſcio: *Te pugna Cannenſis accuſatorem ſat bonum fecit. multos caſos non ad Thraſimenum lacum, ſed ad Servilium vidimus. quis ibi non eſt vulneratus ferro Phrygio?* Lacus ab auctore ſic dictus, *in principio Vici Jugarii, continens Baſilica Julia:* Feſtus. Ergo juxta forum Rom. ad latus partemque Capitolii. *Lipſius.*

28 *Spoliarium*] Sumit ab Amphitheatris & re gladiatoria: nam ibi *ſpoliarium*, Arenæ adnexum, in quo exui gladiatores, ipſi læſi aut cæſi trahi eodem ſolent. Quia igitur ad lacum Servilium aut cæſi multi, aut capita ibi expoſita; Spoliarium id Sullanum vocat. Vide me Saturnal. 1. c. 18. *Idem.*

29 *Multa millia*] Septem millia. De Clem. 1. cap. 12. Ibi plura. *Idem.*

30 *Poſt*

millia civium Romanorum, uno loco [30] poſt fidem, imo [31] per ipſam fidem, trucidata. Videant iſta, qui exſulare non poſſunt. Quid ergo? felix eſt L. Sulla, quod illi deſcendenti ad forum [32] gladio ſubmovetur, quod capita conſularium virorum patitur [33] appendi, & [34] pretium cædis per quæſtorem ac [35] tabulas publicas numerat? & hæc omnia facit ille, qui legem [36] Corneliam [37] tulit. Veniamus ad Regulum. quid illi fortuna nocuit, quod illum documentum fidei, documentum patientiæ fecit? Figunt cutem [38] clavi, & quocunque fatigatum corpus reclinavit, vulneri incumbit, & in perpetuam vigiliam [39] ſuſpenſa ſunt lumina. Quanto plus tormenti, tanto plus erit gloriæ. Vis ſcire, quam non pœniteat hoc pretio æſtimaſſe virtutem? Refice tu illum, & mitte in ſenatum: [40] eandem ſententiam dicet. Feliciorem ergo tu Mecœnatem putas, cui [41] amoribus anxio, & moroſæ uxoris [42] quotidiana repudia de-

30 *Poſt fidem*] Nam dediticii erant. *Lipſius.*

31 *Per fidem*] Quia ſic induxit, ut arma ponerent: alioqui cædi non ita faciles. *Idem.*

32 *Gladio ſubmovetur*] Non virga lictoris, ut ſolet, & ſcripſi in Electis. Indicat autem Satellitium habuiſſe Sullam, & milites ante ac poſt comitantes, qui populum ſubmoverent. *Idem.*

33 *Appendi*] Supra Servilium lacum affigi. Meus tamen & plerique ſcripti, *oſtendi*. Quod verum etiam, & incuſat Valerius: *Abſciſſa miſerorum capita, modo non vultum ac ſpiritum retinentia, in conſpectum ſuum adferri voluit, ut oculis illa, quoniam ore nefas erat, manderet*, lib. 9. cap. 1. *Idem.*

34 *Pretium cædis*] Duo talenta in ſingulos, ait Plutarchus: quæ ſunt nobis *mille ducenti Philippæi*. Idem.

35 *Tabulas publicas*] Valerius: *Quatuor millia* (verius fortaſſe, *duo millia*, ex aliis) *& ſeptingentes dira proſcriptionis edicto jugulatos in tabulas publicas retulit. videlicet ne memoria tam præclaræ rei dilueretur.* Idem.

36 *Corneliam*] De Sicariis, ipſe eorum caput, nec auctor ſolum cædium, ſed exactor. *Idem.*

37 *Tulit*] Poſtea nempe, in Dictatura. *Idem.*

38 *Clavi*] De Tranquillit. cap. 15. *Ego Regulum fleam, quod tot clavis configitur?* Clavis, qui in arca lignea undique fixi, & exſtantes: in quam ille conjectus. Seneca epiſt. 67. *In hac eſt Reguli arca, Rutilii exſilium.* Tubero apud Agellium, lib. 6. *Armarium mucricibus præfixum* vocat. Appianus, poſitum dicit ἐν γαλεάγρᾳ κέντρ' ἐχ παντόθεν ἰχύσῃ· *in cavea, quæ ſtimulos undique haberet.* Idem.

39 *Suſpenſa*] Cicero in Piſonem, *Regulum in machina religatum* ſcribit, *& reſectis palpebris vigilando enecatum.* Idem.

40 *Eamdem ſententiam*] De non permutandis captivis: ſeque inter illos. *Idem.*

41 *Amoribus anxio*] Uxoris, quam ama-

V 5

deflenti, ſomnus per ſymphoniarum cantum, ex longinquo lene reſonantium, quæritur? Mero ſe licet ſopiat, & [43] aquarum fragoribus avocet, & mille voluptatibus mentem anxiam fallat: tam vigilabit in pluma, [44] quam ille in cruce. Sed illi ſolatium eſt, pro honeſto dura tolerare, & ad cauſſam à patientia reſpicit: hunc voluptatibus marcidum, & felicitate nimia laborantem, magis his quæ patitur vexat cauſſa patiendi. Non uſque eo in poſſeſſionem generis humani vitia venerunt, ut dubium ſit, an electione fati data, plures Reguli naſci, quam Mecœnates velint. Aut ſi quis fuerit, qui audeat dicere, Mecœnatem ſe quam Regulum naſci maluiſſe: idem iſte, taceat licet, naſci ſe [45] Terentiam

ma-

amabat, nec fortaſſe ſolus. Cæſarem Auguſtum ea ſuſpicione aſpergit Dio; *quod creditus Gallicanam peregrinationem ſuſcepiſſe, ut liberius, & procul à vulgo ſermonibuſque, frueretur Terentia Mæcenatis:* libro 54. Itaque non injuria anxius Mæcenas; ſed & Cæſari, ob hanc cauſſam occulte infeſtus, quod idem ſcriptor libro 55. tangit in Mæcenatis obitu. Potes tamen angorem hunc, fateor, etiam alio referre, & ad nudum ipſum amorem, qui ſemper querulus & anxius, præſertim ubi non reſpondetur. *Lipſius.*

42 *Quotidiana repudia*] Noſter epiſt. 114. *Hunc eſſe* (Mæcenatem) *qui uxorem millies duxerit, cum unam habuerit?* Idem.

43 *Aquarum fragor*] Quas jam commenti in ipſis cubiculis erant. Vide epiſt. 100. *Idem.*

44 *Quam ille in cruce*] Poſt enim illa tormenta Regulum in cruce obiiſſe, etiam Florus ſcripſit. Vide epiſt. 98. *Idem.* Cicero in Piſonem ſcribit Regulum in machina religatum & reſectis palpebris vigilando enecatum. Tamen hic & epiſtola 48 *crucem* Reguli memorat noſter. Ubi Silium & Florum addit Lipſius, & apponit: Potuit poſt illa tormenta in crucem pro more Pœnorum ſublatus eſſe. At hic confirmatior: poſt enim illa tormenta Regulum in cruce obiiſſe Florus ſcripſit. Neque aliter Salmaſius in Epiſtola de cruce p. 491. Atqui non dubito, qu n ipſam illam machinam ligneam ferr is clavis præfixam & ſupplicio Reguli comparatam iſti auctores *crucem* dixerint: nam *crux* quid aliud quam machina lignea, cui ferreis clavis adfigerentur damnati? Epiſt. 67. *arcam Reguli* appellat. Prorſus eadem res in hoc negotio *machina* & *crux* & *arca*. Juvat dictum Cyneæ apud Plinium libro 14, 1. *Miratum altitudinem vitium Ariciæ ferunt legatum regis Pyrrhi Cyneam, facete luſiſſe in auſteriorem guſtum vini, merito matrem ejus pendere in tam alta cruce.* Multo audacius declamator ille apud Marcum *crucem* appellat ſaxum Tarpeium controv. 3. *quod in illa cruce Veſtam nominaverat.* Et de torto Olynthio tabula facta: *Inter altaria Olynthii ſenis crucem poſuit.* Manilius lib. 5. de Andromeda:

Aſtrinxere pedes ſcopulis, injectaque vincla,
Et cruce virginea moritura puella pependit. Gronovius.

45 *Terentiam*] Uxorem Mæcenatis. Ille ita mollis (facete inquit) ut nec virum ſe, ſed Tireſia ſuffragante, fœminam malit. *Lipſius.*

46 Paul-

maluit. Male tractatum Socratem judicas, quod illam potionem publice mixtam, non aliter quam medicamentum immortalitatis obduxit, & de morte diſputavit uſque ad ipſam? male cum illo actum eſt, quod gelatus eſt ſanguis, ac [46] paullatim frigore inducto venarum vigor conſtitit? Quanto magis huic invidendum eſt, quam illis quibus [47] gemmâ miniſtratur, quibus exoletus omnia pati doctus, exſectæ virilitatis, aut dubiæ, [48] ſuſpenſam auro nivem diluit? Hi quicquid biberint, [49] vomitu remetientur triſtes, & bilem ſuam reguſtantes: at ille, venenum lætus & libens hauriet. Quod ad Catonem pertinet, ſatis dictum eſt: ſummamque illi felicitatem contigiſſe, conſenſus hominum fatebitur. quem ſibi [50] rerum natura delegit, cum quo metuenda collideret. Inimicitiæ potentum graves ſunt? opponatur ſimul Pompeio, Cæſari, Craſſo. Grave eſt, à deterioribus honore anteiri? [51] Vatinio poſtferatur. Grave eſt, civilibus bellis intereſſe? toto terrarum orbe pro cauſſa bona tam infeliciter, quam pertinaciter, militet. Grave eſt, ſibi manus afferre? faciat. Quid per hoc [52] conſequar? ut

46 *Paullatim frigore*] A pedibus ad ſumma, & cor ipſum. Platonem in Phædonis fine adi. *Lipſius.*

47 *Gemmâ miniſtratur*] Noſter de Benef. 7. cap. 9. *Capacibus gemmis inter ſe propinarent.* Lucanus 10. *gemmaque capaces Excepere merum.* Cicero in Verr. 4. *Exponit non pauca pocula ex auro, quæ ut mos eſt regibus, & maxime in Syria, gemmis erant diſtincta clariſſimis. Erat etiam vas vinarium ex una gemma prægrandi, trulla excavata, manubrio aureo.* Plinius de Pompeii triumpho: *Tranſtulit vaſa ex auro & gemmis, abacorum novem.* Erant igitur & gemmea vaſa, erant & gemmata. Plinius lib. 23. initio: *Turba gemmarum potamus, & ſmaragdis teximus calices, ac temulentiæ cauſſa tenere Indiam juvat, & aurum jam acceſſio eſt.* Idem.

48 *Suſpenſam auro*] In manibus miniſtri, ſuſpenſum aurum tenentis. Liber autem meus: *Suſpenſa auro nive*, alio caſu habet: quaſi vinum ipſa nive dilueretur, non contra. At pro vulgata, locus Epiſt. 78. *O infelicem ægrum. Quare? quia non vino nivem diluit, quia non rigorem potionis ſuæ renovat fracta inſuper glacie.* Sed & iſto caſu Drepanius in Panegyrico: *Niſi æſtivam in gemmis capacibus glaciem falerna fregiſſent.* De tota re dicendi magis locus 4 Quæſt. Nat. cap. ult. *Idem.*

49 *Vomitu remetientur*] Iiſdem verbis, de eadem re, epiſt. 95. *Vinum omne vomitu remetiuntur.* Idem.

50 *Rerum natura*] Id eſt, Deus. *Idem.*

51 *Vatinio poſtferatur*] In petitione Præturæ. *Idem.*

52 *Conſequar*] Nempe ego Deus, ſive Natura, quæ ad hæc vocavi. *Idem.*

CAP.

ut omnes ſciant, non eſſe hæc mala, quibus ego dignum Catonem putavi.

CAP. IV. Proſpera in plebem ac vilia ingenia deveniunt: at calamitates terroreſque mortalium ſub jugum mittere, proprium magni viri eſt. Semper vero eſſe felicem, & ſine morſu animi tranſire vitam, ignorare eſt rerum naturæ [1] alteram partem. Magnus es vir: ſed unde ſcio, ſi tibi fortuna non dat facultatem exhibendæ virtutis? Deſcendiſti ad Olympia: ſi nemo præter te, [2] coronam habes, victoriam non habes. Non gratulor tanquam viro forti, ſed tanquam conſulatum præturamve adepto. honore [3] auctus es. Idem dicere & bono viro poſſum, ſi illi nullam occaſionem difficilior caſus dedit, in qua [4] una vim ſui animi oſtenderet. Miſerum te judico, quod nunquam fuiſti miſer. tranſiſti ſine adverſario vitam. Nemo ſciet, quid potueris: ne tu quidem ipſe. Opus eſt enim ad notitiam ſui, experimento. quod quiſque poſſet, niſi tentando non didicit. Itaque quidam ultro ſe ceſſantibus malis obtulerunt, & virtuti ituræ in obſcurum occaſionem, per quam eniteſceret, quæſierunt: [5] Gaudent, inquam, magni viri aliquando rebus adverſis, non aliter [6] quam fortes milites bellis.

CAP. IV. 1 *Alteram partem*] Conſtat enim diverſis rerum natura, lætis, triſtibus, commodis, incommodis: neſcit altera, qui ſemper in alteris. *Lipſius.*

2 *Coronam*] Ex olea. *Idem.*

3 *Auctus es*] Meus, *auguſtus es.* Idem.

4 *Una vim*] An in *una* tantum? Mei libri, *unam:* & vellem ego, *vivam*, id eſt, vegetam & vividam vim animi exſereret. *Idem.*

5 *Gaudent*] Ut ille Diogenes Cynicus, *qui cum in caſus quoſdam adverſos incidiſſet, exclamavit:* Εὖγε ὦ τύχη. ὅτι μευ ἀῤῥένως περιέςηκας· *Euge ô Fortuna, quod viriliter me tractaſti! Atque idem in ejuſmodi rebus cantillare clara voce ſolebat.* Stobæus.

6 *Quam fortes milites bellis. Ego Mirmillonem*] Auctiores voce alii omnes libri: *belli triumpho.* Quod Mureto diſplicuit haud injuria; tamen recidit. Mutari melius, & legi: *bellis triumphant.* Milites, inquit, bellis gaudent & exſultant. *Idem.* Vulgatæ ante Muretum & omnes ſcripti: *belli triumpho.* Quod tamen ferri non poteſt: neque enim res adverſæ ſimiles ſunt belli triumpho, ſed potius labori & periculo; neque triumpho tantum fortes gaudent, ſed multo magis ignavi. Lipſius: *bellis triumphant.* Conjiciebam: *quam fortes milites bellis. Triumphum ego Mirmillonem audivi.* Nomen eſt gladiatoris *Triumphus.* Eo nomine certe fuit & ſub Domitiano Martiali memoratus de ſpectaculis epigr. 20.

Quam

lis. Ego [7] mirmillonem ſub C. Cæſare de raritate munerum audivi querentem: Quam bella, inquit, ætas perit! [8] avida eſt periculi virtus, & quo tendat, non quid paſſura ſit, cogitat: quoniam & quod paſſura eſt, gloriæ pars eſt. Militares viri gloriantur vulneribus, [9] læti fluentem meliori caſu ſanguinem oſtentant. Idem licet fecerint qui integri revertuntur ex acie, magis ſpectatur qui ſaucius redit. Ipſis inquam Deus conſulit, quos eſſe quam honeſtiſſimos cupit, quoties illis materiam præbet aliquid animoſe fortiterque faciendi: ad quam rem opus eſt aliqua rerum difficultate. Gubernatorem in tempeſtate, in acie militem intelligas. Unde poſſum ſcire, quantum adverſus paupertatem tibi animi ſit, ſi divitiis diffluis? unde poſſum ſcire, quantum adverſus ignominiam & infamiam, odiumque populare, conſtantiæ habeas, ſi inter plauſus ſeneſcis? [10] ſi te inexpugnabilis, & inclinatione quadam [11] mentium pronus favor ſequitur? Unde ſcio, quam æquo animo laturus ſis orbitatem, ſi, quoſcumque ſuſtuliſti, vides? Audivi te cum alios conſolareris: tunc conſpexiſſem, ſi te ipſe conſolatus eſſes, ſi te ipſe dolere vetuiſſes. Nolite, obſecro vos, expaveſcere iſta, quæ dii immortales velut ſtimulos admovent ani-

Quum peteret pars hac Myrinum, pars illa Triumphum.

Eandem conjecturam olim de hoc loco feciſſe nobiliſſimum Rubenium ſane quam libenter intellexi. *Gronovius.*

7 *Mirmillonem*] In Diſſert. Epicteti, lib. 1. hoc ipſum: Ἀλλ᾽ ἐν μὲν τοῖς Καίσαρος μονομάχοις εἰσί τινες οἱ ἀγανακτοῦντες, ὅτι οὐδεὶς αὐτοὺς προσάγει, οὔτε ζευγνύει. *At in Cæſaris gladiatoribus quidam ſunt, qui indignantur & ægreſcunt, quod nemo eos producat, & cum pari componat.* Lipſius.

8 *Avida*] Mei libri, *audax.* Idem.

9 *Læti fluentem meliori caſu ſanguinem*] Non capio. magis, ſi *cauſſa*, reſcribamus. *Idem.* Ego ſic minus: ſed, *fluentem meliori caſu ſanguinem* ſcio eſſe ictum non mortiferum, non corpus mutilaturum, nec ſpem curationis haud ærumnoſæ adimentem: qui magis honori ſit quam damno aut dolori. Unde Galli appellant *un coup d'honneur.* Epiſt. 9. *Detrahit amicitiæ majeſtatem ſuam, qui illam parat ad bonos caſus.* Ubi perperam Muretus recidit τὸ *bonos.* Opſopœus commutavit in *novos.* Gronovius.

10 *Si te inexpugnabilis*] Duæ primæ voces meo libro abſunt, & tertia ſcribitur, *inexpugnabiliter.* Neutrum ſatis convenit, nec tamen nunc emendo. *Lipſius.*

11 *Mentium*] Mei duo, *meritum.* Tunc eſſet, *immeritum:* ſed nil muto. *Idem.*

12 *Tran-*

animis. Calamitas, virtutis occaſio eſt. Illos merito quis dixerit miſeros, qui nimia felicitate torpeſcunt, quos velut in mari lento [12] tranquillitas iners detinet. Quicquid illis inciderit, novum veniet. magis urgent ſæva inexpertos. grave eſt [13] feræ cervici jugum. Ad ſuſpicionem vulneris tiro palleſcit: audaciter veteranus cruorem ſuum ſpectat, qui ſcit ſe ſæpe viciſſe poſt ſanguinem. Hos itaque Deus, quos probat, quos amat, indurat, recognoſcit, exercet. eos autem quibus indulgere videtur, quibus parcere, molles venturis malis ſervat. Erratis enim, ſi quem judicatis exceptum: veniet ad illum diu felicem ſua portio. Quiſquis videtur dimiſſus eſſe, [14] dilatus eſt. Quare Deus optimum quemque aut mala valetudine, aut aliis incommodis, afficit? Quare in caſtris quoque periculoſa fortiſſimis imperantur? Dux lectiſſimos mittit, qui nocturnis hoſtes aggrediantur inſidiis, aut [15] explorent iter, aut præſidium loco dejiciant. Nemo eorum qui exeunt, dicit, Male de me imperator meruit: ſed, Bene judicavit. Idem dicant quicumque jubentur pati timidis ignaviſque flebilia: Digni viſi ſumus Deo, in quibus experiretur, quantum humana natura poſſet pati. Fugite delicias. fugite [16] enervatam felicitatem, qua animi [17] permadeſcunt, niſi aliquid intervenit, quod humanæ ſortis admoneat, velut perpetua [18] ebrietate ſopiti.

12 *Tranquillitas iners*] Malacia. *Lipſ.*

13 *Tenera cervici*] Libri mei & plerique alii, *ferre*, pro *tenera*, atque, omnino legendum, *fera cervici*: id eſt, non cicuri, non domitæ. Scimus tales impatientiſſime jugum ferre. *Idem.*

14 *Dilatus eſt*] Ut in Arena aut munere: Miſſio hic non eſt, ſed ad proximum diem dilatio. *Idem.*

15 *Explorent iter*] Duo mei libri, *explorent interdum*: ex quo pronum facere, *interdiu*. Opponit hoc *nocturnis* inſidiis: & de die, inquit, mittuntur exploratum, quid hoſtis agat aut moliatur, fortiſſimi. Neque ſane ſolum *iter* exploratur. Idem.

16 *Enervatam*] Meus, *enervantia*: & ex eo placeret *enervantem*. Idem.

17 *Permadeſcunt*] Molleſcunt, ſicut dura humore ſolvuntur, aut remittunt. Pari metaphora Plautus Moſtellaria, de Amore: *Is uſque in pectus permanavit, permadefecit cor meum.* Idem.

18 *Ebrietate ſopiti*] Itaque felicitatem cum vino comparat Archytas Pythagoræus: Οὐ μὰν ἀλλὰ, inquit, *νόσους τε καὶ μείζονας ποιεῖν πέφυκεν ἁ λεγομένα παρὰ πάντεσσιν εὐτυχία, ὥσπερ οἶνος καταμεθύσκουσα τοῖς ἀγαθοῖς τὰν διάνοιαν. Atqui majores morbos gignere ſolet ea, quæ ab omnibus appellatur Felicitas, tamquam vinum, inebrians ſucceſſibus mentem.* Idem.

19 *Spe-*

ti. Quem [19] ſpecularia ſemper ab adflatu vindicarunt, [20] cujus pedes inter fomenta ſubinde mutata tepuerunt, cujus cœnationes ſubditus & [21] parietibus circumfuſus calor temperavit, hunc levis aura non ſine periculo ſtringet. Cum omnia, quæ [22] exceſſerunt modum, noceant; periculoſiſſima felicitatis intemperantia eſt. Movet cerebrum, in vanas mentem imagines evocat, multum inter falſum ac verum mediæ caliginis fundit. Quidni ſatius ſit, perpetuam [23] infelicitatem quæ advocat ad virtutem ſuſtinere, quam infinitis atque immodicis bonis rumpi? [24] Levior jejuno mors

19 *Specularia*] De his dico, epiſt. 90. Sunt lapides pellucentes, ut vitrum: ejuſque vicem olim in feneſtris. *Lipſ.*

20 *Cujus pedes inter fomenta ſubinde mutata tepuerunt*] Meus, *ſegmenta*: ex quo aliquis *tegmenta*. Et idem, cum libro etiam altero, ſequentes duas voces, *ſubinde mutata*, non agnoſcunt. Inclino ad eos, & cum hoc ipſum novum (priſco ritu) domi pedibus tectis eſſe: ſatis ſit legi, *cujus pedes inter tegmenta tepuerunt*. Nam vulgo dumtaxat *ſoleati* domi erant, id eſt imas plantas tecti: exituri autem calceos illos altiuſculos ſumebant. *Idem.* Homines ſumus, non dii. Id adeo in mentem venit hic dicere, quia Lipſius, licet nihil variantibus Pall. cum in uno ſuo reperiret *ſegmenta*, cum idem & alter non agnoſcerent, *ſubinde mutata*, eo inclinavit, ut ſatis crederet legi: *cujus pedes inter tegmenta caluerunt*. Oblitus illius de vita beata cap. 11. *Mollibus lenibuſque fomentis totum laceſſitur eorum corpus.* Oblitus imprimis eorum, quæ ſcripſit ad epiſt. 66. ubi refert ex Athenæi lib. 6. de deliciis & mollitie Paphii cujuſdam adoleſcentis verba Clearchi: *Jacebat quidem ille in lectulo: ſed ad pedes lecti ſedebat quiſpiam, qui ejus pedes genibus ſuis impoſitos tenui panniculo confoveret.* Gronovius.

21 *Parietibus circumfuſus*] Seneca epiſt. 90. inter ea quæ ſua memoria prodierunt, habet, *tubos parietibus impreſſos, per quos circumfunderetur calor, qui ſumma & ima foveret æqualiter.* Apparent & nunc in Thermarum ruinis. Ab his *Tubis*, neſcio an *Stubarum* nomen, quod medii ævi ſcriptores, & hodiernus uſus, habent. quamquam & à noſtrate *fovendi* verbo (*ſtoven*) dictæ eſſe poſſint. *Lipſius.*

22 *Exceſſerunt modum*] Euripides:

Βροτοῖς τὰ μείζω τοῦ μέσου τίκτει νόσους·
Quod media ſuperat, hominibus morbos parit.

Et Plautus Pænulo, diffuſius:

——— *modus omnibus in rebus, ſoror,*
Optimu'ſt habitus: nimia omnia nimium exhibent
Negotium hominibus ex ſe. Idem.

23 *Infelicitatem quæ*] Libri alii, *infelicitatem advocata virtute*: alii, *advocante virtute.* quod pæne eſt, ut probem, hoc ſenſu: Sis vel infelix, dummodo virtus tibi advocet ac patrocinetur. *Idem.*

24 *Levior jejuno mors eſt: cruditate diſſiliunt*] Scripti, *jejunio.* Ego litterula inſita legam: *Levior è jejunio.* Nec enim aliud ſignificat, quam levem mortem ex inedia ſive abſtinentia eſſe: quam & multi, & ille Atticus, olim uſurparunt. *Idem.* Nihil opus inſita literula Lipſiana, *è jejunio*: nam nudum illud *jejunio* eſt per jejunium ſive inediam. Quid autem dicam, *cruditate* aliquem *diſſilire* & findi, audacius aut vanius eidem dictum videri? Non audeo

mors eſt: cruditate [25] diſſiliunt. Hanc itaque rationem dii ſequuntur in bonis viris, quam in diſcipulis ſuis præceptores: qui plus laboris ab his exigunt, in quibus certior ſpes eſt. Nunquid tu inviſos eſſe Lacedæmoniis liberos ſuos credis, quorum experiuntur indolem [26] publice verberibus admotis? ipſi illos [27] patres adhortantur, ut ictus flagellorum fortiter perferant, & laceros ac ſemianimes rogant, perſeverent [28] vulnera præbere vulneribus. Quid mirum, ſi dure generoſos ſpiritus Deus tentat? nunquam virtutis molle documentum eſt. Verberat nos & lacerat fortuna? patiamur. non eſt ſævitia: certamen eſt. quo ſæpius adierimus, fortiores erimus. [29] Solidiſſima pars eſt corporis, quam frequens

audeo tanto viro ſua verba reddere. Scripti fere, inquit, *diſſilit*. Qui illi? Nullus certe Palatinorum. At notavit Gruterus Eraſmum tradidiſſe alias legi, *cruditate diſſilit*. Hinc illud, ſcripti fere, & nobis conficit, *difficilis* aut *diſſimilis*, ſoporem merum & nauſeam. Veriſſimum & rei, non ſenſu tantum, ſed & ſono convenientiſſimum vulgatum. Qui ex intemperantia & filia ejus cruditate pereunt, mortem ſentiunt toto corpore, membris diſſolutis & quaſi abjunctis, hoc eſt, *diſſiliunt*. Libro 1 de clementia cap. 4. *hæc unitas & hic maximi imperii contextus in partes multas diſſiliet*. Nam illud recte in margine Col. *cruditate diſſiliunt, morientes ſcilicet*; & de talibus ad 2 de ira, 12. Ad celeritatem idem verbum retulit lib. 3. nat. quæſt. 27. *Magna tutela ſtant ac vigent omnia, cito ac repente diſſiliunt*. Gronovius.

25 *Diſſiliunt*] Adſpicere videatur quod præivit, *Homines immodicis bonis rumpi*. Sed cruditate aliquem diſſilire & findi, audacius aut vanius dictum: & ſcripti fere, *diſſilit*, referunt. ex quo mihi ſubolet, *difficilis*, aut *diſſimilis*: ut ad mortem referatur, atque illam ex cruditate natam gravem & torquentem eſſe. *Lipſius*.

26 *Publice verberibus*] Ad aram Dianæ Orthiæ. de quo decantato ritu Plutarchus in Laconicis inſtitutis: Pauſanias libro 3. Cicero Tuſculana 2. his verbis: *Spartæ pueri ad aram ſic verberibus accipiuntur, ut multus è visceribus ſanguis exeat: nonnumquam etiam (ut cum ibi eſſem, audiebam) ad necem. quorum non modo nemo exclamavit umquam, ſed ne ingemuit quidem*. Vides epheborum hanc conſtantiam. quo ille, apud Petronium, alluſit: *Tres plagas Spartana nobilitate concoxi*. & Plautus Captivis, qui Paraſitos, alapis & contumeliis ſuetos, *Laconas plagipatidas* facete dixit. *Idem*.

27 *Patres adhortantur*] Tertullianus, ad Martyres: *Nam quod hodie* (nota etiam ejus ævo fuiſſe) *apud Lacedæmonios ſolennitas maxima eſt* Διαμαστίγωσις, *id eſt flagellatio, non latet. In quo ſacro, ante aram nobiles quique adoleſcentes flagellis affliguntur, adſtantibus parentibus & propinquis, & uti perſeverent adhortantibus*. Martialis vero etiam matres miſcet, nec hortantes ſolum, ſed jubentes: *Et non caſus adhuc, matre jubente, Lacon*. Idem.

28 *Vulnera præbere*] Efficaciter dictum. id eſt, jam cutem laceram ſciſſamque, præbere novæ lacerationi. *Idem*.

29 *Solidiſſima pars*] Hippocrates: Kivr-

quens uſus agitavit. Præbendi fortunæ ſumus, ut contra ipſam ab ipſa duremur. Paulatim nos ſibi pares faciat. contemptum periculorum aſſiduitas periclitandi dabit. Sic ſunt nauticis corpora, ferendo mari dura: agricolis, manus tritæ: ad [30] excutienda tela, militares lacerti valent: agilia ſunt membra curſoribus. Id in quoque ſolidiſſimum eſt, quod exercuit. Ad contemnendam malorum potentiam, animus patientia pervenit: quæ quid in nobis efficere poſſit, ſcies, ſi adſpexeris, quantum nationibus nudis & inopia fortioribus, labor præſtet. Omnes conſidera gentes, in quibus Romana [31] pax deſinit: Germanos dico, & quicquid circa [32] Iſtrum [33] vagarum gentium occurſat. [34] Perpetua illos hiems, triſte cælum premit, maligne ſolum ſterile ſuſtentat, imbrem [35] culmo aut fronde defendunt, ſuper durata glacie ſtagna perſultant, in alimentum feras captant. Miſeri tibi videntur? nihil miſerum eſt, quod in naturam conſuetudo perduxit. paullatim enim voluptati ſunt, quæ neceſſitate cœperunt. [36] Nulla illis domicilia, nullæ ſedes ſunt,

Κίνησις γὰρ κρατύνει, ἀργία δὲ τήκει· Motio enim roborat, otium tabefacit. Lipſius.

30 *Excutienda tela*] Adeo excutiebant, & velut tormento torquebant veterani illi, ut hodie fidem res non inveniat apud ignaros. Cui iubet, Militiam noſtram videto, de Pilis. *Idem.*

31 *Pax deſinit*] Id eſt, quæ extra ditionem fineſque Romanos ſunt: & quod ſequitur, extra pacem. De Clem. cap. 1. *Tot millia gladiorum, quæ pax mea comprimit:* in Principis perſona. *Idem.*

32 *Iſtrum*] Inferiorem Danubii partem. nam ea plurimum *Iſtri* nomine venit. *Idem.*

33 *Vagarum*] Certis ſedibus aut domiciliis non colentium. ut ſunt Scythæ, Sarmatæ, Hamaxobii, & id genus. *Idem.*

34 *Perpetua hiems*] De Germanis hæc non ita vera, magis de Scythis. Etſi de illis quoque Tacitus: *Germaniam informem terris, aſperam cælo, triſtem cultu aſpectuque, niſi ſi patria ſit.* Iterumque: *In univerſum aut ſilvis horrida, aut paludibus fœda, frugiferarum arborum impatiens, pecorum fœcunda, eaque ſola & gratiſſima opes.* O quam nunc aliter! & Germania opidis, populis, ingeniis, artibus, opibus cum quavis terrarum contendit. *Idem.*

35 *Culmo*] Significat ædium tecta, non imbrice aut tegulario lapide, ſed ſtraminum culmis, rudiore ritu, (unde & *culmina*) ſive arborum fronde conſtrata. Tacitus in Germania: *Ne cæmentorum quidem, aut tegularum, uſus.* Idem.

36 *Nulla illis domicilia*] Nec id vere de Germanis. qui opida quidem non habebant, & nil præter informes vicos: ſed tamen domos. Senecæ quidem & Taciti ævo. Nam vetuſtiores, nec ii ſatis certas ſedes habebant, cum in annos eas unaque agros, juſſu magiſtratuum, mutarent. Cæſar lib. 4. de Suevis, & univerſe de Germanis in 6. *Idem.*

ſunt, niſi quas laſſitudo [37] in diem poſuit; vilis, & hic quærendus manu victus; horrenda iniquitas cæli, [38] intecta corpora: hoc quod tibi calamitas videtur, tot gentium vita eſt. Quid miraris bonos viros, ut confirmentur, concuti? Non eſt arbor ſolida, nec fortis, niſi in quam frequens ventus incurſat: ipſa enim vexatione conſtringitur, & radices certius figit. Fragiles ſunt, quæ in aprica valle creverunt. Pro ipſis ergo bonis viris eſt, ut eſſe interriti poſſint, multum inter formidoloſa verſari, & æquo animo ferre quæ non ſunt mala, niſi male ſuſtinenti.

CAP. V. Adjice nunc, quod [1] pro omnibus eſt, optimum quemque, ut ita dicam, militare, & [2] edere operas. Hoc eſt propoſitum Deo, quod ſapienti viro, oſtendere hæc quæ vulgus appetit, quæ reformidat, nec bona eſſe nec mala: apparebunt autem bona eſſe, ſi illa non niſi bonis viris tribuerit, & mala eſſe, ſi malis tantum irrogaverit. Deteſtabilis erit cæcitas, ſi nemo oculos perdiderit, niſi cui eruendi ſunt. Itaque careant luce [3] Appius & [4] Metellus. Non ſunt divitiæ bonum. Itaque habeat illas & [5] Ellius leno: ut homines pecuniam cum [6] in templis conſecraverint, videant

37 *In diem*] Ad Sarmatas & Hamaxobios hæc refer, qui in *plauſtro equoque vivunt*, ut ait Tacitus: & hoc ſigno colligit *Peucinos Fennoſque Germanis potius adſcribendos, quia domos figunt.* Lipſius.

38 *Intecta corpora*] Cæſar de Germanis, *pellibus tegi: quarum propter exiguitatem, magna pars eſt corporis aperta.* Et Tacitus: *Tegumen omnibus ſagum fibula, aut ſi deſit, ſpina* (malim *pinna*) conſertum. cetera intecti agunt. *Idem.*

CAP. V. 1 *Pro omnibus*] Secunda pars ſcripti, in qua oſtendit aliis prodeſſe vel ad exemplum, vel ad judicium, incommoda bonis evenire. *Idem.*

2 *Edere operas*] Supra, cap. 2. *Ferrum iſtud nobiles edet operas.* Epiſt. 29. *Hoc enim ad edendas operas tempus ſumpſerat.* Idem.

3 *Appius*] Claudius, cognomento *Cæcus*, Pyrrhi tempore. *Idem.*

4 *Metellus*] L. Metellus Pontifex, bis Conſul, Dictator, Triumphalis. de quo de Brevitate vitæ, cap. 13. Oculos igne amiſit, cum Palladium raperet, ardente templo Veſtæ. Vide Plinium, inter alios, diffuſe ſuper hoc viro lib. 7. cap. 43. *Idem.*

5 *Ellius*] Aliis eſt, *Celius*: at meo libro, *Dirus*. Idem.

6 *In templis conſecraverint*] An pro mente Divi Auguſtini, cui *pecunia* palam Dea eſt, lib. 4. de Civit. c. 21? Sed negat Juvenalis in templis ſacratam:

—— etſi funeſta Pecunia templo
Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras.

Nec

videant & in fornice. Nullo modo magis poteſt Deus concupita [7] traducere, quam ſi illa ad turpiſſimos defert, ab optimis abigit. At iniquum eſt, bonum virum debilitari, aut [8] configi, aut alligari, malos integris corporibus ſolutos ac delicatos incedere. Quid porro? non eſt iniquum, fortes viros arma ſumere, & in caſtris pernoctare, & pro vallo obligatis ſtare vulneribus: interim in urbe ſecuros eſſe, [9] perciſos & profeſſos impudicitiam? Quid porro? non eſt iniquum, [10] nobiliſſimas virgines ad ſacra facienda noctibus excitari, altiſſimo ſomno inquinatas frui? Labor optimos citat. Senatus per totum diem ſæpe conſulitur. cum illo tempore viliſſimus quiſque, aut in [11] campo ocium ſuum oblectet, aut in popina lateat, aut tempus in aliquo [12] circulo terat. Idem in hac magna republica fit. boni viri laborant, [13] impendunt, [14] impenduntur, & [15] volentes quidem:

Nec id cum Auguſtino pugnat, ut cenſent qui imperitiæ poëtam accuſant: quia potuit Dea cenſeri Pecunia, nec templo tamen coli. Neque enim omnes ſane minuti & plebeii Dii honore illo dignati. Sed de Seneca, verius ſit eum dicere *Pecuniam in templis ſacratam*, non ut Deam; ſed donaria auri argentique ibi ſacra, & ipſos Deos Deaſque ex illo metallo. *Lipſius.*

7 *Traducere*] Contemptui & ludibrio exponere. ab iis qui traducebantur per fora aut theatra. *Idem.*

8 *Conſtringi*] A Mureto eſt, opinor. nam noſtri omnes libri, *configi*. Et ſane *conſtringi*, non idem eſt quod *alligari?* Ergo, *configi*, teneamus: ſpectetque ad eos qui in cruce vel clavis *configuntur*, vel funibus *alligantur*. Idem.

9 *Præciſos*] Exſectos & caſtratos capiunt quidam, ut in Lampridio: *Jactavit caput inter præciſos fanaticos.* At verius fortaſſe ad fœdos illos referri, de quibus Martialis:

Præcidi gaudes, præciſus Papile ploras.

etſi tum *percidi*, & *perciſos* ſcribi magis probem. *Idem.*

10 *Nobiliſſimas virgines*] Veſtales. *Idem.*

11 *Campo*] Martio. *Idem.*

12 *Circulo*] Orbe, quem collatis capitibus faciunt confabulantes. *Idem.*

13 *Impendunt*] Abeſt à meo, ſed retineo, & explico: operam, curas, ingenium impendunt. *Idem.*

14 *Impenduntur*] Argute. non ſolum ſua, ſed ſe impendunt: hoc enim eſt, ipſi *impenduntur*, pereunt, occiduntur. Noſter Conſol. ad Helviam, c. 16. *Quanto juſtius ſit te illi ſervari, quam mihi impendi.* Tertullianus de Spectac. cap. 19. *Homo tam nocens factus eſt, ut tam crudeliter impendatur.* Idem Apologetici cap. 44. *Illam injuriam civitatis nemo expendit, cum tot juſti impendimur, tot innocentes erogamur.* De Chriſtianis, qui publice occidebantur. Et nota inibi *erogandi* verbum ſenſu ſimili, à cauſſa ſimili. Impendere enim vel erogare, eadem: & quia pecunia ſic abit à nobis, peritque & abſumitur; inde *μεταπογαρνᾶς* pro *perdere* dixerunt. Idem *dependi.* in Tertulliano adverſus Gnoſtic. cap. 6. *Idem.*

15 *Volentes quidem*] Pars tertia, quæ erat *volentibus accidere*: cui rei vide ſis paria in Epicteti Diſſert. 10. l. 2. *Idem.*

X 2 16 *Eo*

dem: non trahuntur à fortuna, ſequuntur illam, & æquant gradus. ſi ſciſſent, anteceſſiſſent. Hanc quoque animoſam Demetrii fortiſſimi viri vocem audiſſe me memini: Hoc unum, inquit, dii immortales, de vobis queri poſſum, quod non ante mihi voluntatem veſtram notam feciſtis. Prior enim ad iſta veniſſem, ad quæ nunc vocatus adſum. Vultis liberos ſumere? illos vobis ſuſtuli. Vultis aliquam partem corporis? ſumite. Non magnam rem promitto. cito totum relinquam. Vultis ſpiritum? Quid ni? nullam moram faciam, quominus recipiatis, quod dediſtis. à volente feretis, quicquid petieritis. Quid ergo eſt? maluiſſem offerre, quam tradere. Quid opus fuit auferre? accipere potuiſtis. ſed ne nunc quidem auferetis: quia nihil eripitur, niſi retinenti. Nihil cogor, nihil patior invitus: nec ſervio Deo, ſed aſſentio. [16] eo quidem magis, quod ſcio omnia certa & in æternum dicta lege decurrere. Fata nos ducunt, & quantum [17] cuique reſtet, [18] prima naſcentium hora diſpoſuit. Cauſſa pendet ex cauſſa, privata ac publica longus ordo rerum trahit. Ideo fortiter omne ferendum eſt: quia non, ut putamus, incidunt cuncta, ſed veniunt. Olim conſtitutum eſt, quid gaudeas, quid fleas: & quamvis magna videatur varietate ſingulorum vita diſtingui, ſumma in unum venit. accepimus peritura perituri. Quid ita indignamur? quid querimur? ad hoc parati ſumus. Utatur, ut vult, ſuis natura corporibus: nos læti ad omnia & fortes cogitemus, nihil perire de noſtro. Quid eſt boni viri? præbere ſe fato. Grande ſolatium eſt, cum univerſo rapi. Quicquid eſt quod nos ſic vivere juſſit, ſic mori: eadem neceſſitate & deos alligat. irrevocabilis humana pariter ac divina curſus vehit. Ille ipſe omnium conditor ac rector [19] ſcripſit quidem fata, ſed ſequitur. ſemper paret, ſemel

16 *Eo quidem magis*] Pars quarta, *Fato iſta fieri.* Lipſius.

17 *Cuique reſtet*] Vox interſita meo libro, *cuique temporis reſtet.* Idem.

18 *Prima naſcentium hora*] Interpretatur illud Manilianum:

Naſcentes morimur, finiſque ab origine pendet. Idem.

19 *Scripſit*] Ex opinione, qua cenſebant Jovem dictare: & *Parcas* (verba

mel juſſit. Quare tamen Deus tam iniquus in diſtributione fati fuit, ut bonis viris paupertatem, vulnera, & acerba funera adſcriberet? Non poteſt [20] artifex [21] mutare materiem: [22] hæc paſſa eſt. Quædam ſeparari à quibuſdam non poſſunt, cohærent, individua ſunt. Languida ingenia, & in ſomnum itura, aut in vigiliam ſomno ſimillimam, [23] inertibus nectuntur elementis: ut efficiatur vir [24] cum cura dicendus, [25] fortiore fato opus eſt. Non erit illi planum iter: ſurſum oportet ac deorſum eat, fluctuetur, ac navigium in turbido regat. contra fortunam illi tenendus eſt curſus. Multa accident dura, aſpera, ſed quæ molliat & complanet ipſe. Ignis aurum probat, miſeria fortes viros. Vide quam alte eſcendere debeat virtus: ſcies illi non per ſecura vadendum eſſe.

Ardua prima via eſt, & qua vix mane recentes
Enituntur equi: medio eſt altiſſima cælo:
Unde mare & terras ipſi mihi ſæpe videre
Fit timor & pavida trepidat formidine pectus.
Ultima [26] *prona via eſt, & eget moderamine certo.*

Tunc

ba Capellæ) *ſcribas Jovis, quod ejus decreta in areas tabulas referrent.* Lipſius.

20 *Artifex*] Id eſt Deus, ſive Ratio: cauſſa efficiens. Stoïci *Artificem* appellant, quia nolunt *Naturam vim eſſe, ſine ratione cientem motus, in corporibus neceſſarios*: ſed contra, *participem rationis atque ordinis.* item: *ignem artificioſum:* &, *artis maxime proprium eſſe creare & gignere.* Quæ cum alibi, tum in Cicerone 2 de Natura, ex iis ſumpta legas. Sic *artifex divinus* Senecæ, epiſt. 113. *Idem.*

21 *Mutare materiem*] Stoïcum dogma, originem malorum in materia eſſe. quod & Arnobius amplecti videtur lib. 1. *Quid enim ſi materies prima, quæ in rerum quatuor elementa digeſta eſt, miſeriarum omnium cauſſas ſuis continet in rationibus involutas?* Ego de tota re, in Phyſiol. 1. Diſſert. 14. *Idem.*

22 *Hæc paſſa eſt*] Diogenes in Zenone: Ἀρχὰς εἶναι τῶν ὅλων δύο, τὸ ποιοῦν, καὶ τὸ πάσχον. τὸ μὲν οὖν πάσχον εἶναι τὴν ἄποιον οὐσίαν, τὴν ὕλην. τὸ δὲ ποιοῦν, τὸν ἐν αὐτῇ λόγον τὸν θεῖον· *Principia duo eſſe. Faciens Patienſque. Et patiens quidem, eſſe ſubſtantiam qualitatis expertem, Materiem dictam. Faciens vero, Rationem divinam in ea exſiſtentem.* Vide epiſt. 65. & me in Phyſiol. *Idem.*

23 *Inertibus elementis*] Vult ecce materiem cauſſam eſſe talium effectuum vel eventuum, & ab ignava illa ignavos gigni; & vitam pariter ſortemque totam talem. *Idem.*

24 *Cum cura*] Salluſtiana phraſis eſt, lib. 4 de Benef. cap. 1. *Idem.*

25 *Fortiore fato*] Quod naſcatur ſcilicet ex materie non inerti nec jacente, acrioribuſque elementis. *Idem.*

26 *Prona via*] Demergens & incl i nata, cum Sol eſt in occaſu. *Idem.*

Tunc etiam, quæ me ſubjectis excipit undis,
Ne ferar in præceps, Tethys ſolet ipſa vereri.

Hæc cum audiſſet ille generoſus adoleſcens, Placet, inquit, via. eſcendo. [27] eſt tanti per iſta ire caſuro. Non deſinit acrem animum metu territare:

Utque viam teneas, nulloque errore traharis,
[28] *Per tamen adverſi gradieris cornua tauri,*
Æmonioſque arcus, violentique ora leonis.

Poſt hæc ait: [29] Junge datos currus. his quibus deterreri me putas, incitor: libet illic ſtare, ubi ipſe ſol trepidat. humilis & inertis eſt, tuta ſectari: per alta virtus it.

Cap. VI. Quare tamen bonis viris patitur aliquid mali Deus fieri? ille vero non patitur. [1] Omnia mala ab illis removit, ſcelera & flagitia, & cogitationes improbas, & [2] avida conſilia, & libidinem cæcam, & alieno imminentem avaritiam: ipſos tuetur ac vindicat. Nunquid hoc quoque à Deo aliquis exigit, ut bonorum virorum [3] etiam ſarcinas ſervet? remittunt ipſi hanc Deo curam: externa contemnunt. Democritus divitias [4] projecit, [5] onus illas bonæ mentis exiſtimans: quid ergo miraris, ſi id Deus bono accidere patitur, quod vir bonus aliquando vult ſibi accidere? Filios amittunt viri boni. quidni, cum aliquando & ipſi occi-

27 *Eſt tanti*] Hoc pretio, emam vel cadere. *Lipſius.*

28 *Per tamen adverſi*] Mira aſtrologia, per diſtantia hæc Zodiaci ſigna uno die (ita argumentum eſt) Solem tranſire. At unumquodque eorum menſem unum tenet. Sed à poëtis quis hæc exigit? ſpecioſe & vulgariter ea dici, ſatis eſt. *Idem.*

29 *Junge datos*] Hæc omnia, peſſimo ſane exemplo, omiſerat Muretus. qua cauſſa? quia aliter nempe in Ovidio; nec jus ſcilicet noſtro mutare leviter & ſuæ rei aptare. In quo etiam ingenii laus eſt, adeo non culpa. In poëta erat, *Finge datos currus:* & à Sole pronunciabatur. noſter mutat, ſive data opera (quod puto) ſive oblivione, & Phaëthonti adſcribit. Age pater, inquit, currus quos das & cedis, junge: Iubet ſtatim conſcendere. *Idem.*

Cap. VI. 1 *Omnia mala*] Id eſt, omnia vere mala. atque hæc melior rejectio, quam illa de materie. *Idem.*

2 *Avida conſilia*] Quæ? nam de *avaritia* jam ſequitur. Ergo ad ambitionem & ejuſmodi cupidines refer. *Idem.*

3 *Etiam ſarcinas*] Ut loco calonis ſervulique ſit. *Idem.*

4 *Projecit*[Fratribus reliquit, cum pars ejus eſſet *centum talentorum*, ſive 60 *millium Philippicorum.* Idem.

5 *Onus bona*] Apuleius: *Prorſus ad vivendum, ut ad natandum, ille melior, qui onere liberior.* Idem.

6 *Occi-*

[6] occidant ? In exſilium mittuntur. quidni, cum aliquando ipſi patriam non repetituri relinquant ? Occiduntur. quidni, cum aliquando ipſi ſibi manus afferant ? Quare quædam dura patiuntur ? ut alios pati doceant. nati ſunt in exemplar. Puta itaque Deum dicere: Quid habetis, quod de me queri poſſitis vos, quibus recta placuerunt ? Aliis bona falſa circumdedi, & animos inanes, velut longo fallacique ſomnio luſi. auro illos, argento & ebore ornavi: intus boni nihil eſt. Iſti, quos pro felicibus aſpicitis, ſi non qua occurrunt, ſed qua latent, videritis, miſeri ſunt, ſordidi, turpes, ad ſimilitudinem parietum ſuorum extrinſecus culti. Non eſt iſta ſolida & ſincera felicitas: [7] cruſta eſt, & quidem tenuis. Itaque dum illis [8] licet ſtare, & ad arbitrium ſuum oſtendi, nitent & imponunt: cum aliquid incidit, quod diſturbet ac detegat, tunc apparet quantum altæ ac veræ fœditatis alienus ſplendor abſconderit. Vobis dedi bona certa, manſura: quanto magis verſaveritis, & undique inſpexeritis, meliora, majoraque. Permiſi vobis, metuenda contemnere, cupiditates faſtidire. non fulgetis extrinſecus: bona veſtra introrſus obverſa ſunt. Sic mundus [9] exteriora contempſit, ſpectaculo ſui lætus. Intus omne poſui bonum: non egere felicitate, felicitas veſtra eſt. At multa incidunt triſtia, horrenda, dura toleratu. Quia non poteram vos iſtis ſubducere, animos veſtros adverſus omnia armavi. Ferte fortiter: hoc eſt, quo [10] Deum antecedatis. ille extra patientiam malorum eſt, vos ſupra patientiam.

Con-

6 *Occidant*] Brutus, Imperioſus, Fulvius, alii. *Lipſius.*

7 *Cruſta eſt*] Quæ in parietibus, è vario marmore, ſplendebat. *Idem.*

8 *Licet ſtare*] Sic Demoſthenes, de Philippo: Ἀλλ᾽, οἶμαι, νῦν μὲν ἐπισκοτεῖ τούτοις τὸ κατορθοῦν. αἱ γὰρ διαπραξίαι δειναὶ συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι τὰ τοιαῦτα ὀνείδη. εἰ δέ τι πταίσει, τότε ἀκριβῶς αὐτοῦ πάντ᾽ ἐξετασθήσεται. *Sed, opinor, nunc obſtat his & tenebras facit ejus proſperitas. nam felices ſucceſſus, mirum quam potentes ſint occultare & quaſi inumbrare talia dedecora. Cum autem aliquid offenderit, tum in omnia ejus acriter ab omnibus inquiretur.* Idem.

9 *Exteriora contempſit*] Ubi vacuum infinitum. *Idem.*

10 *Deum antecedatis*] Superbe, an ſtulte ? Si diſcerni nos ita à Deo dixiſſet, recte: at illum anteiri, impie. Et ſunt iſtæ voces Stoïcæ μεγαληγορίας, qua me volente abſtinuiſſent. Vide Manuduct. 3. Diſſert. 13. *Idem.*

11 *Ast*

Contemnite paupertatem. nemo tam pauper vivit, quam natus eſt. Contemnite dolorem : aut ſolvetur, aut ſolvet. contemnite fortunam : nullum illi telum quo feriret animum, dedi. contemnite mortem : quæ vos [11] aut finit, [12] aut transfert. Ante omnia cavi, ne quis vos [13] teneret invitos. patet exitus. Si pugnare non vultis, licet [14] fugere. Ideoque ex omnibus rebus, quas eſſe vobis neceſſarias volui, nihil feci facilius, quàm mori. Prono animam loco poſui : [15] trahitur. Attendite modo, & videbitis, quam brevis [16] ad libertatem, & quam expedita, ducat via. Non tam longas in exitu vobis, quam intrantibus, moras poſui : alioqui magnum in vos regnum fortuna tenuiſſet, ſi homo tam tarde moreretur, quam naſcitur. Omne tempus, omnis vos locus doceat, quam facile ſit [17] renunciare naturæ, & munus ſuum illi [18] impingere. Inter ipſa altaria & ſollemnes ſacrificantium ritus, dum optatur vita, mortem condiſcite. Corpora opima taurorum [19] exiguo concidunt vulnere, & [20] magnarum virium animalia humanæ manus ictus impellit. tenui ferro

11 *Aut finit*] Si pereunt animæ. *Lipſius.*

12 *Aut transfert*] Si manent, & ad ſidera ſua eunt. *Idem.*

13 *Teneret invitos*] Auctor Thebaïdos, divini poëmatis :

——optimo hoc cavit Deus,
Eripere vitam nemo non homini poteſt.
At nemo mortem. mille ad hanc aditus patent. Idem.

14 *Fugere*] Deſerete hanc militiam, id eſt, vitam. *Idem.*

15 *Trahitur*] Si probum verbum ; acumen in eo, quod animam prono & declivi loco eſſe velit, lapſuram ſponte, niſi identidem trahatur. Nonne hoc fit, cum reciprocamus? nam alioqui abeat, & emaneat. Dubitavi tamen, an non *traditur.* uti dicat, non pellenda eſt, ſed dumtaxat mittenda & tradenda. Et ita ſane loquimur, *tradere animam ac ſpiritum.* Noſter de Ira 3. cap. 19. An etiam, *truditur?* videant ſagaciores Critici. *Idem.*

16 *Ad libertatem*] Adde de Ira, 3. cap. 15. *Idem.*

17 *Renunciare*] Nuncium naturæ mittere, qui ſignificet te conditione aut munere ejus non ultra uti. *Idem.*

18 *Impingere*] Quod fit, cum velut indignantes abimus, & vitam projicimus. *Idem.*

19 *Exiguo concidunt*] Securi percuſſa, vel etiam malleo. Securi, in ipſo collo, ubi capiti nectitur. Ovid.

—— veluti qui candida tauri
Rumpere ſacrifica molitur colla ſecuri.

Etiam malleo, incuſſo temporibus, ut attonita caderent, & cultro dein ſuppoſito jugularentur. Idem alibi :

Lactentu vituli, dextra libratus ab aure,
Tempora diſcuſſit, claro, cava, malleus ictu. Idem.

20 *Magnarum virium*] Puto alterum exemplum, & interpunctiuncula ſeparandum, ut feci. Elephantes enim intellegit, quod & verba ea mox dicunt, *tanta illa moles.* Hos ſubito interficere inven-

ferro commiſſura cervicis abrumpitur: & cum articulus ille, qui caput collumque connectit, inciſus eſt, tanta illa moles corruit. Non in alto latet ſpiritus, nec utique ferro eruendus eſt: non ſunt vulnere impreſſo penitus ſcrutanda præcordia: [21] in proximo mors eſt. Non certum ad hos ictus deſtinavi locum: quacumque pervium eſt. Ipſum illud quod vocatur mori, quo anima diſcedit à corpore, brevius eſt, quam ut ſentiri tanta velocitas poſſit. Sive fauces nodus eliſit; ſive ſpiramentum aqua præcluſit; ſive in caput lapſos ſubjacentis ſoli duritia comminuit; ſive [22] hauſtus ignis curſum animæ remeantis interſcidit: quicquid eſt, properat. Ecquid erubeſcitis? quod tam cito fit, [23] timetis diu?

inventum ab Aſdrubale, illo magni ducis fratre. quia videbat auxilium, ſed anceps eſſe: & ſæpe conſternatione aliqua in ſuos ſævire. Huic rei remedium repperit, tale. *Magiſter fabrile* (verba Livii, lib. 28.) *ſcalprum habebat cum malleo. inter aures poſitum, ipſa in compage qua jungitur capiti cervix, quante maximo poterat ictu adigebat. Ea celerrima via mortis in tanta molis bellua.* Ammianus idem factitatum à Perſis memorat, libro 25. *Poſt hos elephanti. quibus inſidentes magiſtri, manubriatos cultros* (ſunt *ſcalpra* Livii) *dextris manibus illigatos geſtabant: & ſi ferociens animal vires exſuperaſſet regentis, ne reverſum per ſuos, colliſam ſterneret plebem, vertebram, qua caput à cervice diſterminat, ictu maximo terebrabant.* Lipſius.

21. *In proximo*] Ubique mors eſt, ait alius. in vena aliqua, in funiculo, aqua, lapide: denique in ipſo aëre, ne admitte illum, & abis. *Idem.*

22 *Hauſtus ignis*] Quod Porcia Bruti uxor fecit. *Idem.*

23 *Timetis diu*] Supereſt dicenda ultima pars, de *miſeratione*: nec ea virum bonum dignum eſſe. Ita enim diviſerat, ſupra, cap. 3. Ergo deſunt aliqua. neque tamen cenſeo huc aſſuendum aut ſubnectendum libellum *de Conſtantia ſapientis*: quod quidam volunt, moniti à libris ſcriptis, qui ſic ordinant. Profecto diverſum argumentum eſt: & id quod hic deeſt, ſi ſuppleri placet; fiat e libro de Tranquillitate, cap. 15. ubi paria tractat. Quod ad ſcriptos, ſæpe talia confundunt. *Idem.*

L. ANNÆI SENECÆ
AD SERENUM
De Tranquillitate Animi
LIBER.

ARGUMENTUM ET ORDO.

ET hic libellus inter utiles, & materie ac tractatu inſignes. Scriptus eſt initio reditus ſui ab exſilio, cum ad Aulam, & Neroni inſtituendo, admotus fuit. Hoc apparet ex Capitis I verbis: Circumfudit me ex longo frugalitatis ſitu venientem multo ſplendore luxuria, & undique circumſonuit. Luxuriam in Aula tangit, ignotam ſibi antea & inviſam. Ordo in ſcripto confuſus eſt, imo vix eſt: & trajectio, aut defectus, niſi fallor, in multis apparet. Summarium tamen hoc eſt. Occaſio ſcribendi à ſua inconſtantia, & quod animi ſemper pendeat, parum firmi in alterutra parte, aut quieti. Hoc ait illòrum eſſe, qui in via ſunt ad Sapientiam; ſed nondum pervenerunt, nec fructum ejus guſtant, Tranquillitatem. O magnum bonum! & quid ea eſt? deſcribit. Quomodo perveniam? Inconſtantiam fugiendo. Quid igitur ea? & hanc graphice deſcribit. Ea pellitur variis remediis. primum Occupatione: eaque vel Publica, ſi tempora & indoles tua ferent: vel Privata, ut in optimis ſtudiis meditationibuſque verſere. Non tamen ſubito à Rep. fugiendum: multas ejus partes eſſe, & unam aliquam licere amplecti. Hac uſque ad Cap. IV. Tum addit, Si ad negotia imus, tria conſideranda: Nos ipſos, Negotium,

tium,

tium, Homines quorum cauſſa, aut cum quibus, actitamus. In Nobis, æſtimandas Vires, quid & quatenus poſſimus, neque ultra tendamus. In Negotiis, an nos iis pares? item an non catena eorum ſit, & longius ducent. regreſſus ſemper liberos habendos. In Hominibus, an digni illi labore noſtro, & temporis impendio? non ſunt autem Vani. Ambitioſi, nec in ſeria ulla re occupati. Deinde Cap. VII. *parum cohærenter addit, Amicum imprimis fidum tranquillitati & oblectamento facere: ſed qui ingenio triſti non ſit, & omnia accuſanti. Iterum non optimus textus, &* Cap. VIII. *de Patrimoniorum modo. ea nec magna, nec nulla Tranquillitati apta; ſed media: & quæ parcimonia producantur. Luxus autem vitandus, etiam in utilibus vitæ inſtrumentis, ut Bibliotheca & libris. Poſt hæc etiam ſaltus,* Cap. X. *& Moleſtias in omni vita intervenire: ſed Conſuetudine molliri, tum Aſpectu alienæ ſortis, quæ ſæpe deterior. Item Cupiditates non longe mittendas, ſed ad propinqua, aut facilia prehendi. Atque hæc Proficienti & Tironi præcipit: nam Sapienti non opus, qui pugnat, imo vincit omnem fortunam. Quam talem & talem præcogitat, & ipſa prævifione mollit aut frangit. Hæc aduſque* Cap. XII. *Ab eo alia tractatiuncula, Non eſſe in Supervacuis laborandum, neque (quantum poteſt) in Alienis. Democriti cæleſte præceptum inculcat: Nec privatim, nec publice, multa agi. Jam* Cap. XIV. *à Levitate arcet, itemque Pertinacia: id eſt, neque aſſidue in vita mutare: nec ſi male elegeris, præfracte inhærere. Omnia autem æquo, ac pene hilari oculo adſpicere. Quid enim vita, niſi mimus? Poſtremo Simulatio* (Cap. XVI.) *fugienda, & anxia ſui compoſitio: ſimplicitas aſſumatur, & interdum hilaritas, atque etiam convivia aut liberalior potus. Mergit hoc curas, & animum liberat atque attollit. In fine claudit, dixiſſe ſe, Quæ Tueri Tranquillitatem poſſint, quæ Reſtituere: ex quibus videas partitionem quæ fuit, ſed mehercules nunc non exſtat. Itaque ut multa Senecæ, in partibus laudatum opuſculum eſt; ordo univerſi labat. atque id injuria temporum, aut exſcriptorum.*

CA-

CAPUT I.

[1] INquirenti mihi in me quædam vitia apparebant, [2] Seneca, in aperto poſita, quæ [3] manu prenderem, quædam obſcuriora, & [4] in receſſu, quædam non continua, ſed ex intervallis redeuntia: quæ vel moleſtiſſima dixerim, ut hoſtes

CAP. I. 1 *Inquirenti mihi in me, Serene*] Ex animadverſionibus Gruteri diſces magnum flagitium hujus libri principio oblatum eſſe. Eraſmus dederat: *Inquirenti mihi in me quadam vitia apparebant, Serene, in aperto poſita.* Sic non invenit Gruterus, niſi in margine unius: ipſi libri vicem τῦ *Serene* habuerunt, *Seneca*, nomen auctoris. Id inepte illic comparere judicarunt, cum liber ad Serenum ſcriptus ſit. Muretus utroque exturbato dedit: *apparebant retecta, in aperto poſita:* auctoritate libri Siculi. Quod mihi liquet comparatum eſſe ex corruptione nominis alterius, poſito pro *Seneca ſenecta*, ut erat in quarto Pal. ſive Siculus ille liber plane præbuerit *retecta*, ſive ex *ſenecta* Muretus divinatione id effecerit. nam hanc rationem paſſim in Seneca ſecutus eſt, ut & libro adſcriberet, quod conjecturæ, una atque altera vetuſtæ ſcripturæ litera adjutæ, debebat. Ita ex dubia reſtitutione Mureti, quam nuſpiam comprobatam invenit Gruterus, & ex licenti commutatione nominis *Seneca* in *Sereni*, quæ nec ipſa tibicines veteres libros habet, prodiit lectio hibrida in vulgatis: *Inquirenti mihi in me, Serene, quadam vitia apparebant retecta, in aperto poſita.* Mihi nihil cauſæ viſum, cur à religione mea, in probanda, ubi ratio patitur, lectione vetuſta, diſcederem; atque adeo illam integram repoſui. Verum eſt, libellum hunc Annæo Sereno dicatum eſſe: ſed hoc non impedit, quo minus in primo capite perſona loquentis Sereni introducatur, more dialogorum, quorum & Cicero nonnullos inſcripſit iis, quos in ipſis agentes fecerat. At familiare eſt Senecæ, προθεωρίαν ſive occaſionem ſcripti interdum figurate proponere & dilatare, atque ita ad rem venire, inquit Lipſius. Age oſtendat mihi in omni Seneca genus procemii hic adhibitum, quod familiare auctori eſſe autumat, exemplo vel uno: & vicerit. Quid clarius lecto primo & ſecundo capite, quam priori de ſe loquentem ſemper (extra unum locum, in quo tamen eſt manifeſtum ſe ipſum alloqui) dicere *ego* & *mihi*; poſteriore & ſequentibus ad eamdem perſonam ſermonem dirigentem, dicere, *tu* & *tibi*? Hoc eſt non ſecum quemquam agere, ſed duos inter ſe agere. Jam illa quis non videt alteri dici? *quare enim non verum, ut medico, fatear?* tum: *Dicam quæ accidant mihi, tu morbo meo nomen invenies.* Hæc nemo niſi ad alium prolata intelliget, niſi forte adjecta ſit aliqua modificatio ſermonis, unde liquido appareat ſecum aliquem exigere: & tum tamen paulo aliter conciperentur. Quid vero iſtud: *Quis ſibi verum dicere auſus eſt? quis non inter laudantium blandientiumque poſitus greges, plurimum tamen ſibi ipſe adſentatus eſt? Rogo itaque ſi quod habes remedium, quo hanc fluctuationem meam ſiſtas, dignum putes me, qui tibi tranquillitatem debeam.* Res quidem ipſa non loquitur, ſed clamat, quod volumus. Attamen illa de parcimonia, & argento ruſtici patris, videntur eſſe contra nos: in quibus magnum argumentum ponit Lipſius. Vel hæc, inquit, & ſequentia palam docent, Senecam de ſe & in ſua perſona loqui. Immo, *cir-*

[5] hoſtes vagos, & ex occaſionibus aſſilientes, per quos neutrum licet, nec tanquam in bello paratum eſſe, nec tanquam in pace ſecurum. Illum tamen habitum in me maxime deprehendo, (quare enim non verum ut medico [6] fatear?) nec bona fide liberatum iis, quæ timebam & oderam, nec [7] rurſus obnoxium. In ſtatu ut non peſſimo, ita maxime querulo & moroſo poſitus ſum: [8] nec ægroto, nec valeo. Non eſt

cumſudit me ex longo frugalitatis ſitu venientem multo ſplendore luxuria, ſignificare, ſcriptum eſſe hoc opuſculum, cum tantum quod rediiſſet ab exilio & ab illis tenebris in Claudianæ aulæ lucem, mera ariolatio eſt. Sed de parcimonia ſi verum eſt de Seneca, non propterea verum eſſe non poteſt de Sereno: neque enim neceſſe eſt unum tantum eſſe frugi, unum ruſtici patris filium. nec ita male exiſtimandum de Sereno, ut nihil per Senecæ familiaritatem profecerit, à qua & Othoni aliquid hæſiſſe Lipſius credidit. Sed falſum ſit de Sereno, verum de Seneca, ne ſic quidem impeditur libertas dialogorum. Quam honeſtius apud Ciceronem ſentit Cato de Africano, quam ex hiſtoria ſenſiſſe conſtat, qui vivum, ſemper ejus magnitudinem allatrare ſolitus, quantum in ſe fuit, in exilium egit, mortui fratrem ſubvertit. Et quantum in perſonis fingendis iiſque attribuendo, quæ pro ſe dicta vellet, ex licentia declamatorum ſibi permiſerit Seneca, docet extrema Vita Beata, ubi Socratem Ariſtotelis & Epicuri meminiſſe facit, nondum natorum, cum Socrates illam immortalitatis potionem obduceret. Denique conferas licet huic proœmio alia loca, in quibus loquentem aut de ſe aut ſecum aliquem inducit: veluti hujus libri c. 8. Diogenem, de Clementia lib. 1. Neronem, illo de Vita Beata cap. 26. Socratem. differentiam non veſtigabis, ſed in ipſam ante exſpectatum impinges. Tetigit leviter hunc locum Barthius 32 adverſariorum cap. 7. *Grenov.*

2 *Serene*] Ad hunc ſcripſit. & eſt, opinor, *Annaus Serenus*, quem *Præfectum vigilum Neronis*, interemptum cum toto convivio, eſu fungorum, Plinius ſcribit, lib. 22. Certe inter amicos interiores Senecæ fuit, & Tacitus ita memorat Annali 13. ubi de Acte liberta. Ante Senecam obiit, & fatetur ipſe mortem ejus immodice ſe fleviſſe, epiſt. 63. Tamen quidam libri hic non *Serene*, ſed *Seneca* præferunt. quaſi hæc omnia verba & ſermo Sereni ſint, uſque ad 2 caput. Quod mihi minime videtur: ſed eſt familiare Senecæ, πρόφασιν ſive occaſionem ſcripti interdum figurate proponere, & dilatare, atque ita ad rem venire. *Lipſius.*

3 *Manu prenderem*] Proverbiale, de claris apertiſque. De Benef. 6. cap 42. *Soleo notare hunc in te affectum, & quaſi manu prendere.* Idem.

4 *In receſſu*] Non in fronte & propalam poſita. *Idem.*

5 *Hoſtes vagos*] Ut Scythas aliquos, aut Numidas. *Idem.*

6 *Fatear*] Bene. nam ut idem epiſt. 53. *vitia ſua confiteri, ſanitatis indicium eſt.* Iterumque: *Morbi ad ſanitatem tunc inclinant, cum ex abdito erumpunt.* Idem.

7 *Rurſus obnoxium*] Poſſis & *prorſus* legere: ſed non muto: *Obnoxium* autem, morigerum, ſubjectum. Salluſtius: *Minari interdum ferro, ni ſibi obnoxia foret.* Vide Agell. lib. 7. cap. 17. *Idem.*

8 *Nec ægroto*] Plerique incipientium aut proficientium ſic affecti. Sed ut

eſt quod dicas, omnium virtutum tenera eſſe principia, tempore ipſis duramentum & robur accedere. Non ignoro, etiam [9] quæ in ſpeciem laborant, dignitatem dico, & eloquentiæ famam, & quidquid [10] ad alienum ſuffragium venit, mora convaleſcere: & quæ [11] veras vires parant, & quæ ad placendum fuco quodam ſubornantur, exſpectant annos, donec paullatim colorem diuturnitas ducat: ſed ego vereor, ne [12] conſuetudo, quæ rebus affert conſtantiam, [13] hoc vitium in me altius figat. Tam bonorum, quam malorum, longa converſatio [14] amorem induit. Hæc animi inter utrumque dubii, nec ad recta fortiter, nec ad prava vergentis, infirmitas qualis ſit, non tam ſemel tibi poſſum, quam per partes oſtendere. Dicam quæ accidant mihi: tu morbo nomen invenies. Tenet me ſummus [15] amor parcimo-

ut Seneca (epiſt. 20.) *vitium eſt hæc diverſitas, & ſignum vacillantis animi, & nondum habentis tenorem ſuum.* Lipſius.

9 *Quæ in ſpeciem laborant*] Quod minime virtus facit, quæ ſe contenta. Sed in ſpeciem laborat Ambitio, ut *dignitatem* (ita hic appellat) conſequatur; Eloquentia, ut *Famam*. Idem. Hoc ſic effert epiſt. 52. *illis artibus, quæ propoſitum habent placere populo.* Idem vir multæ lectionis: Codices ſcripti ex parte habent, *in ſpem*, me adſentiente potius, quam ut, vulgatum quod eſt, probem. Quod enim alieno ſuffragio pendet, recte *in ſpem* ægrotare atque angi (hoc enim ex verborum ſerie & ſententiæ hic loci *τὸ laborare* valet) dicitur; non vero *in ſpeciem*; cujus alia res eſt. Codices illi ſcripti ſunt unicus Col. apud Gruterum, vitio ſolenni è compendio ſcribendi orto. Minime intellexit phraſin. *Laborare in ſpeciem* eſt laborare vel omnia agere ad oſtentationem, ad pompam, ut conſpiciantur, ut conſpecta ſint, atque in oculos hominum incurrant. Livius lib. 7. *adeo, in quæ laboramus, ſola crevimus, divitias luxuriamque.* Lucanus lib. 9.

—— *quod non in regna laboras,*
Quod tibi, non ducibus, vivis.

Quintilianus lib. 8, 2. *In hoc malum etiam à quibuſdam laboratur.* Sed ceſſo exemplis ab ipſo Seneca petitis eum obruere. Lib. 3 de ira, 41. *Conſcientiæ ſatisfiat: nihil in famam laboremus.* De brevitate vitæ cap. 19. *miſera ſubit cogitatio, ipſos laboraſſe in titulum ſepulcri.* Epiſt. 65. *Vel pecunia eſt hoc, ſi venditurus fabricavit: vel gloria, ſi laboravit in nomen.* Epiſt. 90. *Simplici cura conſtant neceſſaria: in delicias laboratur.* Epiſt. 108. *Omiſſis ad quæ divertimus, in rem laboremus.* Gronovius.

10 *Ad alienum ſuffragium*] Nam hæc talia ab aliorum judiciis ſuſpenſa. *Lipſius.*

11 *Veras vires*] Ut virtus, & quidquid ſolidum petit. *Idem.*

12 *Conſuetudo*] Ovidius: *Quod male fers, aſſueſce, feres bene. multa vetuſtas Lenit.* Idem.

13 *Hoc vitium*] Animi labantis & inconſtantis. *Idem.*

14 *Amorem*] Lucretius:
— *conſuetudo concinnat amorem.* Idem.

15 *Amor parcimoniæ*] Vel hæc & ſequentia palam doceant, Senecam de ſe & in ſua perſona loqui. *Idem.*

16 Cu-

moniæ, fateor. placet non in ambitionem [16] cubile compoſitum, non [17] ex arcula prolata veſtis, non [18] mille ponderibus aut tormentis ſplendere cogentibus preſſa: [19] ſed domeſtica, & vilis, nec ſervata, nec ſumenda ſollicite. Placet [20] cibus, quem [21] nec parent familiæ, [22] nec ſpectent: non [23] ante multos imperatus dies, nec multorum manibus miniſtratus, ſed parabilis faciliſque, nihil habens accerſiti pretioſive, ubilibet non defuturus, nec patrimonio gravis, nec corpori, nec rediturus [24] qua intraverat. Placet miniſter [25] incultus & [26] rudis vernula; [27] argentum grave ruſtici

16 *Cubile compoſitum*] Alto toro; purpurea atque aurata veſte inſtratum, lecto argenteis, eburneis, aureis pedibus. *Idem.*

17 *Ex arcula*] In quam deponere veſtes ſolent; & ut niterent, ac pexæ eſſent, pondere impoſito premere. Erant igitur Arculæ, ſed vicem etiam præli aut torcularis. Seneca epiſt. 93. *Quis umquam veſtimenta æſtimavit arcula?* Columella: *Quales ſunt arculæ, in quibus veſtimenta forenſia conduntur.* Noſter epiſt. 96. *De capſula totos*, hos mundulos fortaſſe (vide ibi) appellat: ut hodie dicimus, *Ex arcula aliquem prodire.* Idem.

18 *Mille ponderibus*] Vides quod de prælis dixi: ac ſic appellant. Martialis:

Sic tua ſuppoſitis pellucent præla lacernis,
Et micat innumeris arcula ſynthefibus.

Miror probari erudito viro ibi, *prata lacernis*: longinqua imagine, & inepta. Res clara eſt. & ita Claudianus:

—— præliſque ſoluta
Mira Dionæa ſumit velamina tela,

Ammianus *Preſſoria* dixit, lib. 28. *Solitis* (lego *ſolutis*, ut in Claudiano) *preſſoriis veſtes, luce nitentes arbitra, diligenter explorant.* Iterum Martialis:

De Pallatinis dominæ quod ſerica prælis.

19 *Sed domeſtica*] An domi, & à meis, facta? hoc puto, non peregrina. an qua domi ſolemus uti, obſoletiore & minus ſplendente? Nam lautiores duplicem eam habebant, *Domeſticam* & *Forenſem*. Ammianus 31. de Hunnis, facete: *Nec eſt alia illis Domeſtica veſtis, alia Forenſis*: ut ſcilicet his Romanis. Cicero 2 de Finib. *Aut ut veſtitum, ſic ſententiam habeam, aliam Domeſticam, aliam Forenſem.* Adde Sueton. Auguſti cap. 73. Vitellii cap. 9. *Idem.*

20 *Cibus, quem*] Nam in magnis opibus mira viri frugalitas, an quo nomine appellem? Vide epiſt. 109. & 80. *Idem.*

21 *Nec parent*] Id eſt, in quo parando non multi occupentur. *Idem.*

22 *Nec ſpectent*] Nec grex puerorum menſæ adſtet, inhians atque imminens in lautiorem cibum. *Idem.*

23 *Ante multos*] Atqui nec probetur cibus diu ante coctus, & ſpernant delicati. *Paratus* ergo, quæſitus & emptus: ut ſolent peregrina aucupia aut piſces. Tamen alii libri, *imperatus*: recte. de nimia cura & diſpoſitione. *Idem.*

24 *Qua intraverat*] Per os, evomitione. *Idem.*

25 *Incultus*] Non auratus, aut canuſinatus, nec Pædagogii in morem cultus. *Idem.*

26 *Rudis vernula*] Dominatus. *Non Thryx, aut Lycius, non à mangone petitus.* Idem.

27 *Argentum grave*] In quo nihil præter pondus æſtimandum: non cælatum.

[28] ruſtici patris, ſine ullo opere & nomine artificis; & menſa non varietate [29] macularum conſpicua, nec per multas elegantium dominorum [30] ſucceſſiones civitati nota: ſed in uſum poſita, quæ nullius convivæ oculos nec voluptate moretur, nec accendat invidia. Cum bene iſta placuerunt, præſtringit animum apparatus alicujus [31] pædagogii, [32] diligentius

latum. Plinio id *purum* dicitur lib. 3. epiſt. 1. *Apponitur cœna non minus nitida, quam frugi, in argento puro & antiquo.* Juvenalis:

—— argenti vaſcula puri. Lipſius.

28 *Ruſtici patris*] Non in urbe nati, ſed domo Corduba. Seneca apud Tacitum lib. 14. *Egone equeſtri & provinciali loco ortus, proceribus civitatis annumeror?* Idem.

29 *Macularum*] De Benefic. 7. c. 9. *Eo pretioſius* (lignum hoc citri) *quo illud in plures nodos arboris infelicitas torſit.* Nam hæ ſunt illæ *maculæ* amatæ & æſtimatæ olim: de quibus & Plinius, 13. cap. 15. *Præcipua dos in venam criſpis, vel in vortices variis. Illud oblongo evenit diſcurſu, ideoque Tigrinum appellatur: hoc, intorto, & ideo tales Pantherinæ. Sunt & undatim criſpa, majore gratia, ſi pavonum caudæ oculos imitentur.* Mox: *Juvant plura quoque in una menſa vitia.* Et ante: *Quod tanti emitur, arborum vitium eſt.* quæ reſpondent illis Senecæ de *arborum infelicitate.* De his menſis, Lucanus:

Dentibus hic niveis ſectos Atlantide ſilva
Impoſuere orbes.

Nam ligneæ iſtæ menſæ ebore ſuſtinebantur. Juvenalis:

—— latos niſi ſuſtinet orbes,
Grande ebur, & magno ſublimis pardus hiatu.

Vide plura de Benef. loco jam citato. *Idem.*

30 *Succeſſiones*] Ut Plinii ævo illa M. Tullii, & Aſinii Pollionis, & Jubæ regis, aliæque. *Idem.*

31 *Pædagogii*] Puerorum, qui ſub pædagogo. qui erant, ut noſtri iſti Honorarii pueri, quos *Paigios* (neſcio an inclinata illinc voce) vocamus. Vide me ad Annalem 15 Taciti. *Idem.*

32 *Diligentius quam jam intra privatum larem veſtita*] Vox *privatum*, in nullo veterum exſtat. quorum alii, *intra latus*; meus, *intra lacum*; Pinciani, *intra larem.* Haud male hoc ultimum: ſic tamen ut priora leviter immutes, *diligentiusque jam intra.* ut explicet hoc de *apparatu pædagogii*, & dicat mancipia intra larem & domi, domini aut convivarum oculis, ſic veſtiri, ſic coli. An placeat, *diligentius quam intra larem?* & explicemus, diligentius quam deceat privatam domum. Palatinum & aulæ in morem, miniſtri coluntur. Enimvero aliquid Aulæ opponi, vel ex eo videtur: quod inibi mancipia *aurata.* Lampridius in Alexandro: *Auratam veſtem miniſtrorum nullus, vel in publico convivio habuit.* Et de Pædagogianis iſtis Ammianus 26. *Tunica auro diſtincta, ut regius miniſter, indutus, à calce ad pubem, in Pædagogiani pueri ſpeciem.* Plinius alluſit, ubi de Auro: *Honeſtius viri pædagogiis id damus.* Idem. Mire vexatus locus, cui poſthac, ni fallor, bene erit. Tres Pall. Eraſmi editio: *quam intra latus veſtita.* Ort. *inter latus.* Pinciani *intra larem.* Lipſianus *intra lacum.* Agricola: *intra privatum veſtita.* Pincianus: *in privato lare.* Jureti liber: *diligentius quam in tralatu veſtita & auro culta mancipia.* Quod ipſe probat, ut & Gruterus. Quid vero *in tralatu?* Tacent, & hoc ænigma non Davo quidem, ſed tamen aliis OEdipis delegant. Itaque indignatus Lipſius probare hos, quod quid eſſet nec ipſi dicerent & nemo intelligeret, nullam eorum,

tius quam in tralatu veſtita, & auro culta mancipia, & agmen ſervorum nitentium. Jam domus etiam [33] qua calcatur precioſa, & divitiis per omnes angulos diſſipatis, [34] tecta ipſa fulgentia, & [35] aſſectator comeſque patrimoniorum pereuntium populus. Quid perlucentes ad imum aquas, & [36] circumfluentes ipſa convivia? quid epulas loquar, [37] ſcena ſua dignas? Circumfudit me ex longo [38] frugalitatis ſitu venientem, multo ſplendore luxuria, & undique circumſonuit. Paullum titubat acies: facilius adverſus illam animum, [39] quam oculos attollo. Recedo itaque non pejor,

eorum, ne mentione quidem, rationem habuit. Ipſe mavult, *diligentiuſque jam intra larem*: aut quærit, an placeat, *diligentius quam intra larem?* Neutrum: ſed veriſſimum & ſingulare eſt, quod habuit codex Jureti, idque optimi adſignificant, una tantum litera abundantes. *Tralatus* idem eſt Latine quod Græce, aut voce in Latium adſcita, *pompa*. Pompæ *transferri*, *ferri*, (unde & in iis *fercula*) *tranſvehi*, *tranſduci* dicuntur. Vocem eodem prorſus modo habes apud Valerium Maximum lib. 2, 4. *Tranſlatum, antea Puniceis indutum tunicis, M. Scaurus exquiſito genere veſtis cultum induxit*, id eſt, perſonas pompam ferentes, in pompa ludorum ornatos incedentes. Rem, ut nemo melius, illuſtrat Seneca ipſe epiſt. 110. *Sed in quodam apparatu vidi totas opes urbis cælatas & auro & argento, & his quæ pretium auri argentique vicerunt, exquiſitos colores, & veſtes ultra non tantum noſtrum, ſed ultra finem hoſtium advectas. Hinc puerorum perſpicuos cultu atque forma greges, hinc fœminarum, & alia, quæ res ſuas recognoſcens ſummi imperii fortuna protulerat. Quid hoc eſt, inquam, aliud quam irritare cupiditates hominum per ſe incitatas? Quid ſibi vult iſta pecuniæ pompa? Ad diſcendam avaritiam convenimus*, &c. *Vidiſtine quam intra paucas horas ille ordo, quamvis lentus diſpoſituſque, tranſierit?* &c. *Hoc itaque ipſi mihi dico, quoties tale aliquid præſtrinxerit oculos meos, quoties occurrit domus ſplendida, cohors culta ſervorum, lectica formoſis impoſita calonibus: quid miraris? quid ſtupes? pompa eſt: oſtenduntur illæ res, non poſſidentur; &, dum placent, tranſeunt.* Gronovius.

33 *Qua calcatur*] Solum & pavimentum, è marmore, auro & gemmis etiam mixtis. *Lipſius.*

34 *Tecta*] Item auro vel ebore laqueata. *Idem.*

35 *Aſſectator*] Ut ſemper. nec deſunt *ſtultorum divitum arroſores, & quod ſequitur, arriſores*, ut noſter alibi. *Idem.*

36 *Circumfluentes*] Epiſt. 100. *Concisura aquarum cubiculis interfluentium.* Plura ibi. *Idem.*

37 *Scena ſua*] Cum domus, & cœnatio, & miniſtri tam culti ſint: quidni epulæ, quæ in hoc velut theatro exhibentur? *Idem.*

38 *Frugalitatis ſitu*] Hæc clamant omnino à Seneca, & de Seneca, iſta dici. Veniebat vir optimus ab exilio (ut veterem ejus frugalitatem omittam) & ab illis tenebris in hanc Aulæ lucem. itaque merito trepidat & exclamat, *circumfundi ſe novo ſplendore luxuria.* Idem.

39 *Quam oculos*] Ad me apto. & Lectori ingenue aperio, animo quam vultu, ad omnia externa, fortiorem eſſe. *Idem.*

jor, ſed triſtior: [40] nec inter illa frivola mea tam altus incedo, taciturſque morſus ſubit, & dubitatio, nunquid illa meliora ſint. nihil horum me mutat, nihil tamen non concutit. Placet [41] vim præceptorum ſequi, & [42] in mediam ire Rempublicam: placet honores faſceſque, non purpura aut [43] virgis [44] adductum capeſſere, ſed ut amicis propinquiſque, & omnibus civibus, omnibus deinde mortalibus paratior utiliorque ſim, [45] propius compoſitus. Sequor Zenonem, Cleanthem, Chryſippum: quorum tamen nemo ad

40 *Nec inter illa frivola tam latus incedo*] Tenuem vilemque ſupellectilem, & inſtrumentum. Gloſſæ: *Frivola, vaſa fictilia.* Idem Iſidorus lib. 9. *Frivola vocantur proprie, vaſa fictilia inutilia.* Proprie. ſed longius producunt. Juvenalis:

—— jam frivola transfert
Ucalegon.

Seneca 3 Controv. *Ego illos in frivola mea invitavi.* Lipſius. Ex margine Eraſmi hoc recepit Muretus, cum antea eſſet: *tam altus incedo.* quod confirmant quatuor Pall. & revocandum monuerat etiam Gruterus. *Altus* eſt celſus, ſublimis, & quod amat alibi, rectus, contra atque illæ curvæ in terras animæ. Sic Petronius Arbiter in ſchemate ὀδυματαλίας. *Nec curat alto regiam trucem vultu.* Non enim ſentio cum illis, qui *alto vultu* conjungunt cum *truci regia.* Neque in vitio hic eſt *altus vultus*, ſed nota eſt vere magni animi, jubeturque is, qui inſtruitur, alto vultu non curare trucem regiam, & deſpicere vana honorum, ceu infra ſublimitatem ſapientis poſita. Sic Horatius de Judice bono & fido:

Rejecit alto dona nocentium
Vultu.

Cicero 3 de finibus: *iſte vir altus & excellens, magno animo, vere fortis, infra ſe omnia humana ducens:* Epiſt. 95. Catoni accommodat illud Virgilii: *pullus in arvis Altius ingreditur:* & addit: *Altius certe nemo ingredi potuit, quam qui ſimul contra Cæſarem Pompeiumque ſe ſuſtulit.* Habes eandem phraſin in vitio (nempe cauſſa diſtinguit) epiſt. 115. *Omnium iſtorum, quos incedere altos vides, bracteata felicitas eſt.* Gronovius.

41 *Vim præceptorum*] Intellegit præcepta Stoïca, quæ ad remp. mittebant. *Lipſius.*

42 *In mediam*] Ut ille apud Horatium, vix anceps:

Nunc agilis fio, & merſor civilibus undis,
Nunc in Ariſtippi furtim præcepta relabor. Idem.

43 *Aureis virgis*] Putavi olim, *laureis:* ut ad triumphorum ſpem alludat. Sed magis nunc adhæſerim libris, qui totum hoc verbi ſpernunt. *Virgis adductum*, lictorum ſcilicet, qui virgas manu tenebant, iiſque ſubmovebant: ſive & ipſos faſces vis interpretari. In Apuleii Mileſiaca 1. *Lixas, & virgas, & habitum prorſus magiſtratui convenientem in te video.* Sed hoc in colonia. ubi loco faſcium, bacilli ſoli aut virgæ. Eſt qui *aureas virgas* hic tenet, & ad auratos faſces refert. Sciat, inferioris ævi, & principum modo fuiſſe. *Idem.*

44 *Adductum*] Id eſt, non inſignibus illis honoris, aut honore ipſo motum. *Idem.*

45 *Tropius poſitus*] Reip. jam admotus: non domi, & in otio latitans. Libri tamen ſcripti fere, *compoſitus.* quod nec improbem, quaſi in arenam certamenque jam venerim, commiſſus cum rebus. *Idem.*

46 Non

ad Rempub. acceſſit, nemo [46] non miſit. [47] Ubi aliquid animum inſolitum [48] arietari percuſſit, ubi aliquid occurrit, aut [49] indignum (ut in omni vita humana multa ſunt) aut parum [50] ex facili fluens, aut multum temporis res non magno æſtimandæ popoſcerunt, [51] ad ocium convertor, & quemadmodum pecoribus, fatigatis quoque, velocior [52] domum gradus eſt: placet intra parietes ſuos vitam coërcere. Nemo ullum auferat diem, nihil dignum [53] tanto impendio redditurus. ſibi ipſe animus hæreat; ſe colat, nihil alieni agat, nihil quod [54] ad judicem ſpectet: [55] ametur expers publicæ privatæque curæ tranquillitas. Sed ubi lectio fortior erexit animum, & aculeos ſubdiderunt [56] exempla nobilia: proſilire libet in forum, commodare alteri [57] vocem, alteri [58] operam, etſi nihil profuturam, tamen conaturam prodeſſe: alicujus coërcere in foro ſuperbiam, male ſecundis rebus elati. [59] * In ſtudiis puto mehercule melius eſſe res ipſas intueri, & harum cauſſa loqui, ceterum [60] verba rebus permittere, ut qua duxerint, hac inelaborata ſequatur oratio. Quid opus eſt ſæculis duratura componere? Vis tu [61] non id agere, ne te poſteri taceant? morti natus es: minus

46 *Non miſit*] Alios præceptis ſuis jubent accedere, ipſi abſiſtunt. De cauſſa iſta, in Fragmento de otio Sapientis. *Lipſius.*

47 *Ad quam*] Scripti quidam longe aliter (fortaſſe germanius:) *Ubi aliquid animam inſolitam arietari percuſſit.* ſi tamen facias, *aliquid animum inſolitum.* Idem.

48 *Arietari*] Percuti, incurri. frequens noſtro verbum. *Idem.*

49 *Indignum*] Cum indignitate conjunctum. *Idem.*

50 *Ex facili*] De Benef. 3. cap. 8. *Qui beneficium ex facili largitus eſt.* Idem.

51 *Ad otium*] Rempublicam omitto. *Idem.*

52 *Domum gradus*] Sic mihi ad me & mea, relictis publicis. Eo enim comparatio ſpectat. *Idem.*

53 *Tanto impendio*] Nam revera, veteri dicto: *μέγιστον ἀνάλωμα χρόνος. Maximum impendium, tempus.* Idem.

54 *Ad judicem*] Quod ab alieno judicio pendeat. Deo & ſibi placeat. *Idem.*

55 *Ametur expers*] Ametur, ametur, cum poëta,

Et ſecura quies, & neſcia fallere vita. Idem.

56 *Exempla nobilia*] Eorum qui remp. animoſe tractarunt. *Idem.*

57 *Vocem*] Patroni vice. *Idem.*

58 *Operam*] Advocati vice. *Idem.*

59 * *In ſtudiis*] Ego hic defectum aut confuſionem odorari videbar: nec ſatis, meo animo, iſta contexta. *Idem.*

60 *Verba rebus*] Ad illud Horatianum:

Verbaque praviſam rem non invita ſequentur. Idem.

61 *Non id agere*] Plane ſcribendum, nunc

nus moleſtiarum habet [62] funus tacitum. Itaque occupandi temporis cauſſa, in uſum tuum, non in præconium, aliquid ſimplici ſtylo ſcribe. minore labore opus eſt ſtudentibus [63] in diem. Rurſus ubi ſe animus cogitationis magnitudine levavit, ambitioſus in verba eſt, altiuſque ut ſpirare, ita eloqui geſtit, & ad dignitatem rerum [64] exit oratio: oblitus tum legis preſſioriſque judicii, ſublimis feror, & [65] ore jam non meo. Ne ſingula diutius perſequar, in omnibus rebus hæc me ſequitur bonæ mentis infirmitas: [66] cui ne paullatim defluam vereor, aut quod eſt ſolicitius, ne ſemper caſuro ſimilis pendeam, & plus fortaſſe ſit, quam quod ipſe provideo. Familiariter enim domeſtica aſpicimus, & ſemper judicio favor officit. [67] Puto multos potuiſſe ad ſapientiam pervenire, niſi putaſſent ſe perveniſſe: niſi quædam in ſe diſſimulaſſent, quædam [68] apertis oculis tranſiluiſſent. Non eſt enim quod nos magis aliena judices [69] adulatione

nunc id. In ea vocula emphaſis. tu nunc mortalis, & brevis ævi, capere animo vis poſteritatem? *Lipſius.*

62 *Funus tacitum*] Quictum & ſilens, non illud Publicum; in quo præco, diſſignator, imagines, ludi, pompa. Sed & aliter *funus tacitum*, hominis ignoti, & de quo nec ſermo. Tale optat alter Seneca: *Ætas per tacitum fluat. Sic cum tranſierint mei Nullo cum ſtrepitu dies, Plebeius moriar ſenex.* Idem. De hoc plura vide apud Lipſium ad lib. 4. Taciti.

63 *In diem*] Non annos aut ævum: ut ii qui ævum cogitant. *Lipſius.*

64 *Exit oratio*] Ita libri omnes: at Muretus, *exſurgit.* Siquid mutandum, fecerim *exilit*, ſive *exſilit.* Idem.

65 *Ore jam*] Et hic variant. alii, *ore tantummodo:* alii, ut meus, *ore tamen meo.* Atque hoc ſane ad vulgatum illud accedit. videturque alludi ad Sibyllam Virgilianam, quæ Deo plena

. . . . . . —— *majorque videri,*

Nil mortale ſonans.

Probat ipſe in fine libelli: *Tunc denique aliquid cecinit grandius ore mortali.* Idem.

66 *Cui ne*] Parum hæret; ſed nec vulgatum aliis, *cum ne.* mihi placebat, *quin ne.* Idem.

67 *Puto multos*] Ego tecum, ô Annæe. Quot experimenta cepi in juventute hujus δοξοσοφίας, (*opinatæ ſapientiæ*) ut Plato appellat? & quam primum in via pedem poſuerunt, viſi eum habere in meta. Itaque recte Bion, τὴν οἴησιν ἔλεγε, προκοπῆς ἐγκοπήν· *Opinionem aiebat, profectus impedimentum, ſive* (Græco ipſo verbo) *inciſionem eſſe.* Cui Fabius conſonat: *Magnos quoque profectus frequenter perdit, arrogans de ſe perſuaſio.* Idem.

68 *Apertis*] Mallem, *opertis*, clauſiſque. Videntes videre noluerunt. *Idem.*

69 *Adulatione perire*] Veteris ſcriptoris verbum in Jo. Salisberienſi: *Omnis Romanus adulatione corrumpitur, aut corrumpit.* Et de ſui ævi moribus Seneca epiſt. 60. *Non ſumus modica adulatione contenti. quidquid in nos adulatio ſine pudore congeſſit, tanquam debitum prendimus.*

tione perire, quam noſtra. Quis ſibi verum dicere auſus eſt? quis non inter laudantium blandientiumque poſitus greges, plurimum tamen ſibi ipſe aſſentatus eſt? Rogo itaque, ſi quod habes remedium, quo hanc fluctuationem meam ſiſtas, dignum putes me, qui tibi tranquillitatem debeam. Non eſſe periculoſos motus animi, nec quicquam tumultuoſi afferentes, ſcio. ut vera tibi ſimilitudine id de quo queror exprimam, non tempeſtate vexor, ſed nauſea. Detrahe ergo quidquid hoc eſt mali, & ſuccurre in conſpectu terrarum laboranti.

CAP. II. Quæro mehercule jamdudum, Serene, ipſe tacitus, cui talem affectum animi ſimilem putem. [1] nec ulli propius admoverim exemplo, quam eorum qui ex longa & gravi valetudine expliciti, motiunculis, levibuſque interim offenſis perſtringuntur, & cum reliquias effugerint, ſuſpicionibus tamen inquietantur, mediciſque jam ſani manum porrigunt, & omnem [2] calorem corporis ſui calumniantur. Horum, Serene, non parum ſanum eſt corpus, ſed ſanitati parum aſſuevit: ſicut eſt [3] quidam tremor etiam tranquilli maris, aut lacus, cum ex tempeſtate requievit. Opus eſt itaque non illis durioribus, [4] quæ etiam tranſcurrimus, ut

mus. Iterum de Beneficiis 6. cap. 30. *Adulandi certamen eſt, & unum amicorum omnium officium, una contentio, quis blandiſſime falIat.* Lipſius.

CAP. II. 1 *Nec ullius*] E meo & Pinciani libris, *nec ulli propius admoverim exemplo:* id eſt, non alii rei aptius, magiſque vicinæ comparaverim. *Idem.*

2 *Calorem*] Quem Febrim ſtatim interpretatur. *Idem.*

3 *Quidam tremor*] Idem de Brevit. vit. cap. 2. *Velut in profundo mari, in quo poſt ventum quoque volutatio eſt.* Lucanus:

—ſed ut tumidus, Borea poſt flamina, pontus
Rauca gemit.

Statius:

Ut ſi quando ruit debellataſque reliquit
Eurus aquas, pax ipſa tumet, pontumque jacentem
Exanimus jam volvit hiems.

Claudianus:

—— ceu murmurat alti
Impacata quies pelagi, cum flamine fracto
Durat adhuc ſævitque tumor. Idem.

4 *Quæ etiam tranſcurrimus*] Videtur dicere, quæ nos jam pervaſimus, à quibus liberi ſumus. Si tamen lectio ſincera: & pleraque in his aliquot clauſulis anterioribus (jam in illis verbis * *in ſtudiis*) diluta, impura, aut ſuſpecta ſunt. Poſſis etiam interpretari, *quæ tranſcurrimus*, quæ leviter libamus & tangimus; quia jam ſupervacua. *Idem.*

ut alicubi obſtes tibi, alicubi iraſcaris, alicubi inſtes gravius; [5] ſed illud quod ultimum venit, ut fidem tibi habeas, & recta ire via te credas, nihil avocatus tranſverſis multorum veſtigiis paſſim diſcurrentium, & quorundam circa ipſam errantium viam. Quod deſideras autem, magnum & ſummum eſt, Deoque vicinum, non concuti. Hanc [6] ſtabilem animi ſedem Græci εὐθυμίαν vocant, de qua Democriti [7] volumen egregium eſt: ego Tranquillitatem voco. nec enim imitari, & transferre verba, ad illorum formam, neceſſe eſt: res ipſa, de qua agitur, aliquo ſignanda nomine eſt, quod appellationis Græcæ vim debet habere, non faciem. Ergo quærimus: quomodo [8] animus ſemper [9] æqualis, ſecundoque curſu eat, [10] propitiuſque ſibi ſit, & ſua lætus adſpiciat: & hoc gaudium non interrumpat, ſed placido ſtatu maneat, [11] nec attollens ſe unquam, nec deprimens. Id Tranquillitas erit. Quomodo ad hanc perveniri poſſit, in univerſum quæramus: ſumes tu ex publico remedio, quantum voles. Totum interim vitium in medium protrahendum eſt: [12] ex quo cognoſcet quiſque partem ſuam:

5 *Sed illud*] Si quid video, *illo* legendum. opus non illis durioribus, ſed iſto leniore. *Lipſius.*

6 *Stabilem*] Alludit ad Democriti vocem, qui Tranquillitatem εὐεστὼ vocavit: *Stabilitatem animi, & Conſtantiam.* Imo & volumen eo titulo ſeorſim ſcripſit, præter illud περὶ εὐθυμίας, ſive *de Tranquillitate.* Nam iſtud ad Senecæ ævum pervenit, quod jam oſtendit: illud prius periit, quod clare Diogenes ſcribit: Ἡ γὰρ εὐεστὼ οὐχ εὑρίσκεται, inquit, *Nam Conſtantia ejus non reperitur.* Idem.

7 *Volumen egregium*] Laudas, & moves deſiderium: fruſtra. fuit, ut multa alia præclara. Sed & *Panætii* Stoïci eadem inſcriptione liber, item *Hipparchi Pythagorici:* denique & *Plutarchi Cheronæi*, qui exſtat. *Idem.*

8 *Animus ſemper*] Deſcriptio eſt *Tranquillitatis* uberior. quam ipſam ita Democritus efformabat: Καθ᾽ ἣν γαληνῶς καὶ εὐσταθῶς ἡ ψυχὴ διάγει, ὑπὸ μηδενὸς ταραττομένη φόβου, ἢ δεισιδαιμονίας, ἢ ἄλλου τινὸς πάθους· *Per quam tranquille & conſtanter animus agit, nullo metu perturbatus, vel ſuperſtitionis, vel alterius affectus.* Idem.

9 *Æqualis*] Forte, *æquali ſecundoque.* Eſt Stoïcorum εὔροια. *Idem.*

10 *Propitiuſque ſibi*] Volens & benignus. non ſibi aut fortunæ ſuæ iratus. *Idem.*

11 *Nec attollens*] Plane qualis ille Cotta apud Salluſtium: *Bona ſecundaque res, opes non ingenium mihi mutabant.* Enimvero mutari ad hæc incerta & externa, ut Epictetus loquitur: ἰδιώτου στάσις καὶ χαρακτήρ· *imperiti conſtitutio eſt, & character.* Idem.

12 *Ex quo agnoſcet quiſque partem ſuam*] Editiones priſcæ & omnes Gruteri, *cognoſcet.* Nec fuit mutandum.

Livius

ſuam: [13] ſimul tu intelliges, quanto minus negocii habeas cum faſtidio tui, quam hi quos ad [14] profeſſionem ſpecioſam alligatos, & ſub [15] ingenti titulo laborantes, in ſua [16] ſimulatione pudor magis, quam voluntas tenet. Omnes in eadem cauſſa ſunt, & hi qui levitate vexantur, ac tædio, aſſiduaque mutatione propoſiti, quibus ſemper magis placet [17] quod reliquerunt: & illi, qui marcent & oſcitantur. Adjice illos, qui non aliter, quam quibus difficilis ſomnus eſt, verſant ſe, & hoc atque illo modo componunt, donec quietem laſſitudine inveniant: ſtatum vitæ ſuæ formando ſubinde, in eo noviſſime manent, in quo illos non mutandi odium, ſed ſenectus ad novandum pigra deprehendit. Adjice & illos, qui [18] non conſtantia in vita parum leves ſunt, ſed inertia. Vivunt, non quomodo volunt, ſed quomodo cœperunt. Innumerabiles deinceps proprietates ſunt, ſed unus effectus vitii, diſplicere ſibi. Hoc oritur ab intemperie animi, & cupiditatibus timidis, aut parum proſperis, ubi aut non audent, quantum concupiſcunt, aut non conſequuntur, & in ſpem toti prominent, ſemper inſtabiles mobileſque. quod neceſſe eſt accidere pendentibus ad vota ſua. Omni vita [19] pendent, & inhoneſta ſe ac difficilia docent, coguntque: & ubi ſine præmio labor eſt, torquet illos irritum dedecus, nec dolent prava, ſed fruſtra vo-

Livius lib. 3. *Expoſita omnis in campo Martio præda, ut ſuum quiſque per triduum cognitum abduceret.* Lib. 29. *Locrenſibus ſe permittere, ut quod ſui quiſque cognoſceret, prenderet.* De eodem diximus ad Statium. *Gronovius.*

13 *Simul tu*] Hæc verba videantur pro iis, qui priorem totam partem & querelam *Sereni* eſſe volunt interrogantis. Sed, ut rem dicam, hic libellus ſatis confuſus eſt: à ſcriptore, an ab ævo: ſed confuſus. *Lipſius.*

14 *Profeſſionem*] Ad Philoſophos falſos hoc refert? an ad eos, qui in luce publica, magiſtratus & rectores? utrovis poteſt. *Idem.*

15 *Ingenti titulo*] Sub præſcriptione honeſta: ſive ſapientiæ, ut philoſophi; ſive curæ publicæ & tutelæ, ut alii. *Idem.*

16 *Simulatione*] Qua præferunt ſibi bene & beate eſſe. jucunde & tranquille vivere. *Idem.*

17 *Quod reliquerunt*] Ut viduis mulierculis defuncti mariti. *Idem.*

18 *Non inconſtantia*] Veteres, *conſtantia.* ex quo Pincianus: *qui non conſtantia, in vitio.* Aſſentior, ſed hoc amplius, *in vita* legi vellem. *Idem.*

19 *Pendent*] Parum ſuaviter repetitur: nam præivit *pendentibus.* ſed paſſim hic interpolatio. *Idem.*

 20 *De-*

voluiſſe. Tunc illos & pœnitentia cœpti tenet, & incipiendi timor, ſubrepitque illa jactatio animi, non invenientis exitum, quia nec cupiditatibus ſuis imperare, nec obſequi poſſunt; & cunctatio vitæ parum ſe explicantis, & inter [20] deſtituta vota torpentis animi ſitus. Quæ omnia graviora ſunt, ubi odio infelicitatis operoſæ ad ocium perfugerunt, & ad ſecreta ſtudia, quæ [21] pati non poteſt animus ad civilia erectus agendique cupidus, & natura inquietus, parum ſcilicet in ſe ſolatiorum habens: ideoque detractis oblectationibus, quas ipſæ occupationes diſcurrentibus præbent, domum, ſolitudinem, parietes non fert, invitus adſpicit ſe ſibi relictus. Hinc illud eſt tædium, & diſplicentia ſui, & nuſquam reſidentis animi volutatio, & otii ſui triſtis atque ægra patientia: utique ubi cauſas fateri pudet, & [22] tormenta introrſus egit verecundia, in anguſto incluſæ cupiditates, ſine exitu, ſe ipſæ ſtrangulant. Inde mœror marcorque, & mille fluctus mentis incertæ, quam inchoata habent ſuſpenſam, deplorata triſtem: inde ille affectus otium ſuum deteſtantium, querentiumque nihil ipſos habere quod agant, & alienis incrementis inimiciſſima invidia. Alit enim livorem infelix inertia: & omnes deſtrui cupiunt, quia ſe non potuerunt provehere: & ex hac deinde averſatione alienorum proceſſuum & ſuorum deſperatione, obiraſcens fortunæ animus, & de ſæculo querens, & in angulos ſe retrahens, & pœnæ incubans ſuæ; dum tædet ſui, pigetque. Natura enim humanus animus agilis eſt, & pronus ad motus. grata omnis illi excitandi ſe abſtrahendique materia eſt, gratior peſſimis quibuſque ingeniis, quæ occupationibus libenter deteruntur. Ut ulcera quædam nocituras manus appetunt, & tactu gaudent,

20 *Deſtituta vota*] A ſucceſſu & Fortuna. *Idem.*

21 *Pati non poteſt*] Nec mirum. *nam primum argumentum eſt* (noſter epiſt. 2.) *compoſitæ mentis, poſſe conſiſtere, & ſecum morari.* Horatius in iſtos:

Non horam tecum eſſe potes, non otia recte
Ponere, teque ipſum vitas fugitivus & erro. Idem.

22 *Tormenta*] Cum articulo ſcriberem, *& tormenta.* Idem.

23 *In*

dent, & fœdam corporum ſcabiem delectat, quicquid exaſperat: non aliter dixerim his mentibus, [23] in quas cupiditates velut mala ulcera eruperunt, voluptati eſſe laborem vexationemque. Sunt enim quædam, quæ corpus quoque noſtrum cum quodam dolore delectant: ut verſare ſe, & mutare nondum feſſum latus, & alio atque alio [24] poſitu ventilari. Qualis ille [25] Homericus Achilles eſt, modo pronus, modo ſupinus, in varios habitus ſe ipſe componens. quod proprium ægri eſt, nihil diu pati, & mutationibus ut remediis uti. Inde peregrinationes ſuſcipiuntur vagæ, & littora pererrantur, & modo mari ſe, modo terra experitur ſemper præſentibus infeſta levitas. Nunc Campaniam petamus. jam [26] delicata faſtidio ſunt: inculta videantur. Bruttios & Lucanos ſaltus perſequamur. Aliquid tamen inter deſerta amœni requiratur, in quo luxurioſi oculi longo locorum horrentium ſquallore releventur. Tarentum petatur, [27] laudatuſque portus, & hiberna cæli mitioris, & tecta [28] vel antiquæ ſatis opulenta turbæ. Jam flectamus curſum ad urbem. nimis diu [29] à plauſu & [30] fragore aures vaca-

23 *In quas*] Forte, *in quis*. id eſt, quibus. *Lipſius*.

24 *Poſitum*] Gruterus, *poſitu*. Idem.

25 *Homericus Achilles*] Verſus quos tangit, in Iliad. ω.

Ἄλλοτ' ἐπὶ πλευρὰς κατακείμενος, ἄλλοτε δ' αὖτε
Ὕπτιος, ἄλλοτε δὲ πρηνὴς, τότε δ' ὀρθὸς ἀναστάς·

Nunc lateri incumbens, iterum poſt paullo ſupinus
Corpore, tum pronus, tum ſurgens denique rectus.

Quos & Juvenalis adſpexit, aut vertit:

— noctem patitur lugentis amicum
Pelidæ, cubat in faciem, mox deinde ſupinus. Idem.

26 *Delicata*] Ad ipſam Campaniam refer, quæ nihil niſi cæli ſolique deliciæ: præſertim ut tunc culta. *Idem*.

27 *Laudatuſque portus*] Livio deſcriptus, lib. 25. & Floro 1. cap. 18. *Idem*.

28 *Vel antiquæ*] Sententia eſt, Tecta etiamnunc tam multa & lata, ut vel antiquam turbam (id eſt, quæ olim fuit) poſſint capere. Nam Tarentum, Croton, Metapontus, magna illa & florentiſſima olim opida (ita vices rerum ſunt) tunc deſerta. Nominatim hoc de Tarento, Strabo: *Vetus murus ambitum habet magnum, nunc autem major urbis pars, ad Iſthmum ſita, deſerta eſt.* Dio Chryſoſtomus in Tarſico primo: *Nonne Sybaris, quæ maxime luxuriata eſt, maxime periit? nonne Croton & Thurii, & Metapontus, & Tarentum? quæ olim ſic florentes & potentes, quæ urbe non ſunt nunc deſertiores?* Tamen ſuſpecta lectio. *Idem*.

29 *A plauſu*] Theatrali. *Idem*.

30 *Fragore*] Circenſi. Juvenalis;

——— & fragor aurem
Percutit, eventum viridis quo colligo panni.

vacaverunt: juvat jam & humano ſanguine frui. Aliud ex alio iter ſuſcipitur, & ſpectacula ſpectaculis mutantur. ut ait Lucretius,

Hoc ſe quiſque modo [31] *ſemper fugit.*

Sed quid prodeſt, ſi non effugit? ſequitur ſe ipſe, & urget graviſſimus comes. Itaque ſcire debemus, non locorum vitium eſſe quo laboramus, ſed noſtrum. Infirmi ſumus ad omne tolerandum, nec laboris patientes, nec voluptatis, [32] nec noſtræ, nec ullius rei diutius. Hoc quoſdam egit ad mortem, quod propoſita ſæpe mutando, in eadem revolvebantur, & non reliquerant novitati locum. Faſtidio illis eſſe cœpit vita, & ipſe mundus: & [33] ſubit illud rabidarum deliciarum. [34] Quouſque eadem?

CAP. III. Adverſus hoc tædium quo auxilio putem utendum, quæris. Optimum erat (ut ait [1] Athenodorus) actio-

Neque nego in theatris potuiſſe & fragorem eſſe populi incitati: ſed magis in Circo, victoriæ illo eventu, inter factiones & ſponſiones. *Lipſius.*

31 *Semper fugit*] Illud, *ſemper*, non eſt in Lucretio, & verſus reſpuit. At locus ejus, huic compar, inſignis eſt, & merito adſcribendus, lib. 3.

— ut nunc plerumque videmus,
Quid ſibi quiſque velit, neſcire & quærere ſemper:
Commutare locum, quaſi onus deponere poſſit.
Exit ſæpe foras magnis ex ædibus ille,
Eſſe domi quem pertæſum eſt, ſubitoque revertit:
Quippe foris nihilo melius qui ſentiat eſſe.
Currit agens mannos ad villam hic præcipitanter,
Auxilium tectis quaſi ferre ardentibus inſtet:
Oſcitat extemplo tetigit cum limina villæ,
Aut abit in ſomnum gravis, atque oblivia quærit,
Aut etiam properans urbem petit, atque reviſit.
Hoc ſe quiſque modo fugit. at, quod ſcilicet, ut fit,
Effugere haud potis eſt, ingratis hæret, & *angit.* Idem.

32 *Nec noſtra*] Phraſis cum alibi, tum in Livio crebra, lib. 3. *Patres ſuarum rerum erant, amiſſa publica.* Et 23. *Plebs novarum rerum & Annibalis tota eſſe.* Idem.

33 *Subit illud*] Magis, *ſubiit*. & neſcio an ſtatim *tabidarum*, pro *rabidarum*. Si hoc tenes, ſententia erit, delicias acres, efferas, & infrenes eo prorumpere, ut mortem ament, ſe oderint. Si, quod ſubjicio; delicias languentes, deficientes (ut ſolet à nimio uſu) tædio ire ad mortem. *Idem.*

34 *Quouſque eadem*] Dormire, ſurgere, ingerere, egerere, libidinari, fatiſcere, & omnia in orbem. Eadem vulgi vox in epiſtola 24. vide. & ſenſus in Lucretio:

Præterea, verſamur ibidem, atque inſumus uſque,
Nec nova vivendo procuditur ulla voluptas. Ac plura item vide. *Idem.*

CAP. III. 1 *Athenodorus*] Aliquot iſto nomine, & quidem ſectæ Stoïcæ fuerunt. Vide Manud. 1. Diſſert. 12. *Idem.*

2 Et

actione rerum & Reip. tractatione, & officiis civilibus ſe detinere. nam ut quidam ſole, & exercitatione, [2] & cura corporis, diem educunt, athletiſque utiliſſimum eſt, lacertos ſuos, roburque cui ſe uni dicaverunt, majore temporis parte nutrire: ita nobis animum ad rerum civilium certamen parantibus, in opere eſſe, non longe pulcherrimum eſt? Nam cum utilem ſe efficere civibus mortalibuſque propoſitum habeat, ſimul & exercetur & proficit, qui in mediis ſe officiis poſuit, communia privataque pro facultate adminiſtrans. Sed quia in hac, inquit, tam inſana hominum ambitione, tot calumniatoribus in deterius recta torquentibus, parum tuta ſimplicitas eſt, & plus futurum ſemper eſt quod obſtet, quam quod ſuccedat, [3] à foro quidem & publico recedendum eſt: ſed habet, ubi ſe etiam in privato lare explicet magnus animus. nec ut leonum animaliumque impetus caveis coërcetur: ſic hominum, [4] quorum maxi-

2 *Et cura corporis diem ducunt*] *Ducere diem* non tam eſt abſumere, conterere, quam proferre, differre. Cæſar lib. 1. de Gall. *Diem ex die ducere Ædui, conferri, comportari, adeſſe, dicere.* Sic apud Ciceronem, *ducere comitia*, *ducere judicium*. Probo igitur quod eſt in libris Pinciani & quinque Gruteri, editionibuſque antiquis: *diem educunt.* Statius ſecunda Thebaïde:

— Tyriis ea cauſſa colonis
Inſomnem ludo certatim educere noctem.

Dabit exemplum & ipſe Seneca epiſt. 122: *Licet in vino unguentoque tenebras ſuas exigant; licet epulis, & in multa quidem fercula diſcretis, totum perverſa vigilia tempus educant: non convivantur, ſed justa ſibi faciunt.* Sic iterum quinque Gruteri. Male Pincianus & Muretus, atque ab iis omnes vulgatæ, *diducant*: ſed & prorſus amarum Gruteri *edulcant*: iſta parte ſuſpicionum carere poſſumus, quæ hoc nobis edulcare voluit. Tamen & *ducere diem* eodem ſenſu dixiſſe videtur epiſt. 57. *Sed in longum exeo: eſt præterea materia, qua ducere diem poſſit.* Sed illic duo mss. *deducere.* Quod nec ipſum ſine exemplo. Cicero, 1 Academ. *Ut contra omnium ſententias dies jam pleroſque deduceret.* Diſſerendo nempe; quod illi verbum quidam ſuppoſitum ivere. At Marcus præfatione primi controverſiarum: *quam primam declamaſſe Latronem meum memini, cum jam cœpiſſet diem ducere.* Noſter epiſt. 80. *qua ſolem ardentiſſimum in ferventiſſimo pulvere ſuſtinens aliquis & ſanguine ſuo madens diem ducat.* Epiſt. 95. *nobilem patinam, in quam quicquid apud lautos ſolet diem ducere, properans in damnum ſuum popina congeſſerat.* Hippolyto: *ſomni immemor Noctem querelis ducit.* Utcunque ſit, illic utroque loco veteribus libris patientem aurem præbemus. *Gronovius.*

3 *A foro quidem*] Ita idem ſuadet & probat, epiſt. 28. *Si liceat diſponere ſe, conſpectum quoque fori & viciniam procul fugiam.* Plura ibi vide. *Lipſius.*

4 *Quorum maxime in ſeducto actiones ſunt*] Imo, *maxima*. Idem. Scribimus cum quinque Gruteri: *in ſeducto.* Nec deficit analogia: ſic enim & *conductum*. Cicero pro Cluentio: *Solebat*

maxime in ſeducto actiones ſunt. Ita tamen delituerit, ut ubicumque otium ſuum abſconderit, prodeſſe velit & ſingulis & univerſis; ingenio, voce, conſilio. Nec enim is ſolus Reip. prodeſt, qui [5] candidatos extrahit, & tuetur reos, & de pace belloque cenſet: ſed qui juventutem exhortatur, qui in tanta bonorum præceptorum inopia, virtute inſtruit animos, qui ad pecuniam luxuriamque curſu ruentes prenſat ac retrahit, & ſi nihil aliud, certe moratur, in privato publicum negocium agit. An ille plus præſtat, qui [6] inter peregrinos & cives [7] aut urbanus prætor adeuntibus [8] adſeſſoris verba pronunciat: quam [9] quid ſit juſtitia, quid pietas, quid patientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum intellectus, [10] quam gratuitum bonum ſit

bat enim extra portam aliquid habere conducti. Seneca epiſt. 40. *in conducto habitare.* Lib. 7 de Benef. 5. *nec conductum meum, quamvis ſis dominus, intrabis.* Neque accipiendum aliter apud Arbitrum: *Frater tuus in conductum accucurrit* In quo longe fugit ratio virum doctum lib. 12. adv. cap. 1, dum *conductum*, neſcio quod vix neceſſarium interpretatur, & in eam rem advocat Higinum: apud quem *commeatus* legitur, non *conductus*. Gronovius.

5 *Candidatos extrahit*] Producit ad petendum, ſuffragator eſt. Nam ita in comitiis illis Senatoriis (hoc Principum ævo) fiebat. Vide Plinii epiſtolam 20. lib. 3. & ejuſdem Panegyricum. Adde & epiſt. 8. noſtri Senecæ, ſententia conſimili: *Non videor tibi plus prodeſſe, quam cum ad vadimonium advocatus deſcenderem, aut tabulis teſtamenti anulum imprimerem, aut in Senatu candidato vocem & manum commodarem?* Alioqui & legi poterat, *qui candidatus extrahit & tuetur reos.* Nam advocati & honeſtiores, in tali veſte. *Lipſius.*

6 *Inter peregrinos*] Primus prætor in urbe jus, & inter cives dixit, creatus anno Urbis CCCXCVIII. atque is *Urbanus* ideo dictus. Poſtea, non ſufficiente eo, & multitudine peregrinorum influente in urbem, alter additus, qui jus diceret inter cives & peregrinos. Id factum anno DX. *Idem.*

7 *Aut urbanus Prætor praeuntibus aſſeſſ. &c.*] Cujacius, *adeuntibus adſeſſoris verba pronuntiat.* Nam quidquid decernebat Prætor, id conſilio adſeſſoris faciebat, ipſo etiam adſeſſore ſuggerente verba, quod colligi poteſt ex Pauli tertio ad Edictum l. 2. ff. quod quiſque juris. Vide Juriſconſultorum illum celeberrimum lib. 23. cap. 40. Obſervat.

8 *Adſeſſoris verba*] Quæ ille peritus juris dictaſſet, quibus ſententiam concepiſſet. Notum Adſeſſuræ hoc munus. atque ita emendavit hunc locum Jac. Cujacius 23 Obſerv. cap. 40. Etſi nec littera minus meus laudatus ille codex. *Lipſius.*

9 *Qui docet*] Abſunt hæc duo verba omnibus libris, tamen apta & tenenda. *Idem.*

10 *Quantum bonum*] Ita Eraſmus vulgaverat, tenuitque Muretus. At Pinciani codices, *quam gratuitum bonum ſit bona conſ.* Quidam Gruteri, & meus, *quantum gravidorum hominum ſit bona conſ.* Adhæream Pinciani, & explicem:

ſit bona conſcientia? Ergo ſi tempus in ſtudia conferas, quod ſubduxeris officiis, [11] non deſerueris, nec munus detrectaveris. Neque enim ille ſolus militat, qui in acie ſtat, & [12] cornu dextrum lævumque defendit: ſed & qui portas tuetur, & ſtatione minus periculoſa, non otioſa tamen fungitur, vigiliaſque ſervat, & armamentario præeſt. quæ miniſteria quamvis incruenta ſint, [13] in numerum ſtipendiorum veniunt. Si te ad ſtudia revocaveris, omne vitæ faſtidium effugeris: nec noctem fieri optabis tædio lucis, nec tibi gravis eris, nec aliis ſupervacuus: multos in amicitiam attrahes, affluetque ad te optimus quiſque. Nunquam enim [14] quamvis obſcura virtus latet, ſed [15] mittit ſui ſigna. quiſquis dignus fuerit, veſtigiis illam colliget. Nam ſi omnem converſationem tollimus, & generi humano renunciamus, vivimuſque in nos tantum converſi; ſequetur hanc ſolitudinem, omni ſtudio carentem, inopia rerum agendarum. Incipiemus ædificia alia ponere, alia ſubvertere, & mare ſubmovere, & aquas contra difficultates locorum ducere, & male diſpenſare tempus, quod nobis natura conſumendum dedit. Alii parce illo utimur, alii prodige: alii ſic impendimus, ut poſſimus rationem reddere: alii, ut nullas habeamus [16] reliquias. Quare nihil turpius eſt, quam grandis natu ſenex, qui nullum aliud habet argumentum, quo ſe probet diu vixiſſe,

præ-

plicem: *Gratuitum bonum*, quod reliqua pretio aut labore; hoc ultro, & voluntate ſola, paretur. *Lipſius.*

11 *Non deſerueris*] Meus, *te non deſerueris.* nec male. Illud tamen à militia, aptius videtur. *Idem.*

12 *Cornu dextrum*] Acies in duo cornua plurimum dividi ſolet, quod notum. putarem tamen commodius legi, *cornu dextro, lævove.* Neque enim unus vir totum cornu defendit. *Idem.*

13 *In numerum*] Id eſt, ſtipendiis accenſentur: æs & nomen militare capiunt. Non audio qui corrigit, *in numerorum ſtipendia:* id eſt, cohortium, inquit. Apage, vulgata nihil melius aut clarius. *Idem.*

14 *Quamvis obſcura*] Etſi non in luce & publico poſita. etſi in privato parvoque late. *Idem.*

15 *Mittit ſui ſigna*] Lumen & radios ſpargit. An à feris magis ſumptum, quæ odorem & veſtigia relinquunt, iis veſtigandæ? *Idem.*

16 *Reliquias*] Nihil appareat, nihil facti operis exſtet. *Idem.*

17 *Mihi*

præter ætatem. [17] Mihi, cariſſime Serene, nimis videtur ſubmiſiſſe temporibus ſe Athenodorus, nimis cito refugiſſe. Nec ego negaverim aliquando cedendum: ſed ſenſim relato gradu, & ſalvis ſignis, ſalva militari dignitate. Sanctiores tutioreſque ſunt hoſtibus ſuis, qui in fidem cum armis veniunt. Hoc puto virtuti faciendum, ſtudioſoque virtutis, ſi prævalebit fortuna, & præcidet agendi facultatem; non ſtatim averſus inermiſque fugiat, latebras quærens, quaſi ullus locus ſit, in quo non poſſit fortuna perſequi: ſed parcius ſe inferat officiis,& cum dilectu inveniat aliquid, in quo utilis civitati ſit. Militare non licet? honores ſpectet. privato vivendum eſt? ſit orator. ſilentium indictum eſt? tacita advocatione cives juvet. periculoſum etiam ingreſſu forum eſt? in domibus, in ſpectaculis, in conviviis, bonum contubernalem, amicum fidelem, temperantem convivam agat. Officia ſi civis amiſerit, hominis exerceat. Ideo magno animo nos [18] non unius urbis mœnibus clauſimus, ſed in totius orbis commercium emiſimus, patriamque nobis mundum profeſſi ſumus: ut liceret latiorem virtuti campum dare. Præcluſum tibi tribunal eſt, & roſtris prohiberis, aut comitiis? reſpice poſt te, quantum latiſſimarum regionum pateat, quantum populorum. nunquam tibi ita magna pars obſtruetur, ut non major relinquatur. Sed vide, ne totum iſtud vitium tuum ſit. non vis enim niſi conſul, aut [19] prytanes, aut [20] ceryx, aut [21] ſufes admini-

17 *Mihi, cariſſime*] Hactenus Athenodori ſententia: nunc Senecæ, qui aliquid diſtinguit, aut mutat. *Lipſius.*

18 *Non unius urbis*] Vide de Vita beata, cap. 31. *Idem.*

19 *Prytanes*] Athenienſium magiſtratus. apud quos, ejectis triginta tyrannis, decem à Thraſibulo reip. præpoſiti: mox iis quoque à Pauſania ſpretis, quinquaginta iſti *Prytanes* inſtituti. de quibus Demoſthenes 2 Philipp. atque alibi, Pollux libro 8. & Harpocration his verbis: *Πρυτάνεις πεντήκοντα ἄνδρες ἀπὸ μιᾶς φυλῆς, οἱ διοικοῦντες πάντα τὰ ὑπὸ τῆς βουλῆς ψηφισθέντα. Prytanes, quinquaginta viri ex una tribu electi, qui omnia adminiſtrant à Senatu decreta.* Idem ſummi magiſtratus nomen & Rhodiis fuit, apud Livium 42. Plutarchum in Politicis, Appianum 4 Civil. *Idem.*

20 *Ceryx*] Libri ut in ignotiore voce, vacillant, & meus *tenyr* præfert. Sed vulgatum, verum: eſtque *Ceryx*, *præco, legatus*: etiam qui ſacra Cereris tractabat *Ceryx*, vel ad diſcrimen *ἱεροκήρυξ*.

miniſtrare Remp. Quid ſi militare nolis, niſi imperator, aut tribunus? etiam ſi alii [22] primam frontem tenebunt; te ſors inter [23] triarios poſuit: inde voce, adhortatione, exemplo, animo milita. Præciſis quoque manibus ille in prœlio invenit, quod partibus conferat: qui ſtat tantum, & clamore juvat. Tale quiddam facies, ſi à prima te Reip. parte fortuna ſubmoverit; ſtes tamen, clamore juves: ſi quis fauces oppreſſerit; ſtes tamen, & ſilentio juves. Nunquam inutilis eſt opera civis boni. auditu enim, viſu, vultu, nutu, obſtinatione tacita, inceſſuque ipſo prodeſt. Ut ſalutaria quædam citra guſtum [24] tactumque, odore proficiunt: ita virtus utilitatem etiam ex longinquo & latens fundit, [25] ſive ſpatiatur & ſe utitur ſuo jure; ſive precarios habet acceſſus, cogiturque vela contrahere; ſive otioſa mutaque eſt, & anguſto circumſcripta, ſive adaperta: in quocumque habitu eſt, prodeſt. Quid? tu parum utile putas exem-

κήρυξ· de quibus Athenæus aliquid lib. 14. & Plutarchus in Alcibiade. *Lipſius.*

21 *Sufes*] Pœnorum ſupremus Dictator, in Livio. Vide Feſtum, ea voce. *Idem.*

22 *Primam frontem*] Hoc eſt, quod ipſe de Conſtantia ſap. cap. ult. ſcribit, *in prima acie altos ordines ſtare.* Vide Militiam noſtram. *Idem.*

23 *Triarios*] Qui tertii in acie, ultimique. *Idem.*

24 *Tactumque*] Quidam libri, *citra guſtum, tactu, odore:* neque id male, etſi vulgatum præfero. *Idem.*

25 *Sive exſpatiatur & fruitur ſuo jure*] Ex Pinciani codice uno partim, partim ex Eraſmi editione videtur exſtruxiſſe hanc lectionem Lipſius. Nam iſte, *ſive exſpatiatur & utitur ſuo jure:* hæc, *ſive patitur & fruitur ſuo jure.* Quod poſterius nuſpiam alibi: non in prius cuſis: ubi *ſentitur.* non in Romana, non in mss Gruteri. Sed horum tres: *ſive ſpatiatur & ſe utitur ſuo jure:* duo, *ſive ſpatiatur & utitur ſuo jure* Omnibus ſubtiliter exactis ſedet verum eſſe *ſive ſpatiatur & ſe utitur ſuo jure.* Primum *ſpatiari* pro diffundere ſe & laxare atque exſpatiari eſt phraſis Senecæ. Lib. 3 de Ira, cap. 10. *Proderit morbum ſuum noſſe, & vires ejus, antequam ſpatientur, opprimere.* De brevitate vitæ, cap. 14. *ſi magnitudine animi egredi humanæ imbecillitatis anguſtias libet, multum, per quod ſpatiemur, temporis eſt.* Plin. 17, 10. *quarum radices amore ſolis atque imbris in ſumma tellure ſpatiantur.* Deinde *ſe uti* etiam Senecæ frequens, de quo ad lib. 7. de benef. cap. 13. Denique & *ſuo jure* eſt idem quod nemine impediente, plena propriaque libertate. Ut Florus lib. 3, 17. *Equites Romani tanta poteſtate ſubnixi peculabantur ſuo jure rempublicam.* Sic ille *ſuo jure diſertus.* Cicero 4 ad Attic. 7. *qui illi dii irati homini Græco, qui conturbare quidem putat ſibi licere, quod equitibus Romanis. nam Terentius ſuo jure.* Ejuſdem operis lib. 14. Antonius ad Ciceronem: *Poſtremo meo jure te hoc beneficium rogo.* Declamationum nomine Fabii

exemplum bene quieſcentis : [26] Longe itaque optimum eſt miſcere otium rebus, quotiens actuoſa vita impedimentis fortuitis, aut civitatis conditione prohibetur. Nunquam enim uſque eo intercluſa ſunt omnia, ut nulli actioni honeſtæ locus ſit. Nunquid potes invenire urbem miſeriorem, quam Athenienſium fuit, cum illam triginta tyranni divellerent ? mille [27] trecentos cives, optimum quemque, occiderant : nec finem ideo faciebat, ſed irritabat ſe ipſa ſævitia. In qua civitate erat Ariopagos, religioſiſſimum judicium, in qua ſenatus populuſque ſenatui ſimilis: coibat quotidie carnificum triſte collegium, & infelix curia tyrannis anguſta. Poteratne illa civitas conquieſcere, in qua tot tyranni erant, [28] quot ſatellites eſſent ? Ne ſpes quidem ulla recipiendæ libertatis animis poterat offerri: nec ulli remedio locus apparebat, contra tantam vim malorum. unde enim miſeræ civitati tot [29] Harmodios ? Socrates tamen [30] in medio erat, & lugentes patres conſolabatur, & deſperantes de Rep. exhortabatur, & divitibus opes ſuas [31] metuentibus exprobrabat [32] ſeram periculoſæ avaritiæ pœnitentiam ; & imitari volentibus magnum circumferebat exemplar, cum inter triginta dominos liber incederet. Hunc tamen Athenæ ipſæ in carcere occiderunt : & qui tuto inſultaverat agmini tyrannorum, [33] ejus libertatem li-

bertas

Fabii duodecima : *Sic enim iſtum laniari, ſic conſici, ſic conſumi oportuerit jure noſtro.* Gronovius.

26 *Longe, inquam*] Haud ſatis hærere cum prioribus videtur : niſi refers ad illa contra Athenodorum dicta. *Lipſius.*

27 *Trecentos*] Alii *quingentos* tradunt. *Idem.*

28 *Quot ſatellites*] Meus, & alii ſcripti, *tot tyranni erant, quot ſatellites eſſent ?* Puto verum, ſi vocula educatur latens : *quot ſat ſatellites eſſent.* Erant enim triginta tyranni : atqui ſatis erat, inquit, tot vel ſatellites tyrannidis eſſe. De tyrannide autem iſta, noſter epiſt. 104. *Idem.*

29 *Harmodios*] Tyrannicidas. Vide lib. 7 de Benef. cap. 14. *Idem.*

30 *In medio*] Cicero ad Atticum 8. *Quaſi locupletior mihi quærendus ſit auctor, quam Socrates, qui cum XXX tyranni Athenis eſſent, pedem porta non extulit.* Idem

31 *Metuentibus*] Quia divites maxime periclitantur ſub tyrannis. *Idem.*

32 *Seram*] Ante enim opes exponendæ pro patria, contra Lacedæmonios, & priuſquam eo deciderent. *Idem.*

33 *Ejus libertatem libera civitas non tulit*] Docuerat Gruterus ſic Muretum edi-

bertas non tulit : ut ſcias & in afflicta Rep. eſſe occaſionem ſapienti viro ad ſe proferendum , & in florenti ac beata ; [34] pecuniam , invidiam , mille alia vitia [35] inermia regnare. Utcumque ergo ſe Reſp. dabit , utcumque fortuna permittet , ita aut [36] explicabimus nos , aut contrahemus : utique movebimus, nec alligati metu torpebimus. Imo ille vir fuerit , qui periculis undique imminentibus , armis circa & catenis frementibus , non [37] alliſerit virtutem , nec [38] abſconderit. [39] Non enim debet ; cernulare ſe voluit nec obruere.

edidiſſe contra omnes mss. & impreſſos , in quibus : *ejus libertatem libertas non tulit :* idque non videre ſe cur ejici debuerit. Cur auditus non eſt ? Certe *libertas* paſſim ſignificat liberam rempublicam , & luſus in voce eſt decentiſſimus. De conſtantia ſapientis : *Neque enim Cato poſt libertatem vixit , neque libertas poſt Catonem.* Eſt autem par luſus apud Lucanum in illo:

— libertas populi, quem regna coërcent,
Libertate perit.

Induxerunt Muretum verba lib. 5. de benef. 6. *Noluit ire ad voluntariam ſervitutem is , cujus libertatem civitas libera ferre non potuit.* Sed debuit ex his illa interpretari , non corrigere. *Gronovius.*

34 *Pecuniam*] Ita ſane libri : etſi Muretus, *impotentiam* , quæ Pinciani nuda conjectura eſt. An pecuniam retinemus , & avaritiam , ſive potius corruptelas à pecunia explicamus ? an *petulantiam*, placet ſubſtitui ? *Lipſius.*

35 *Inermia*] Togata , & tyrannidi armatæ opponit. *Idem.*

36 *Explicabimus nos*] Salutare præceptum . & ſimul politicum , ut rebus temporibuſque , virtute ſalva , aptemur. Socratis dictum huc facit: Ὁ βίος ὥσπερ ὄργανον, ἀνιεὶς καὶ ἐπιτεινεὶς ἁρμοττόμενος, ἡδίων γίνεται· *Vita , velut organum , intentione & remiſſione aptata , jucundior redditur :* etſi alio hoc etiam ducas , ad quietem ſcilicet labore temperatam. Lucanus ad Piſonem :

Temporibus ſervire decet. qui tempora certis
Ponderibus penſabit , cum ſi bella vocabunt ,
Miles erit: ſi pax , poſitis toga veſtiet armis. Idem.

37 *Alliſerit*] Id eſt , nec pervicacia aut ambitione præpoſtera, ſe vitamque fregerit : quaſi in ſcopulum navem ultro miſerit. *Idem.*

38 *Abſconderit*] Turpiter ſe ſubduxerit , latuerit. Vult medium teneri, qualem ſuum Agricolam Tacitus facit , *peritum obſequi , eruditumque utilia honeſtis miſcere.* Eumdem, *non contumacia , neque inani jactatione libertatis , famam fatumque provocaſſe : ſed obſequium & modeſtiam, cui induſtria tamen & vigor adeſſent* , prætuliſſe. Idem , de M. Lepido : *Hunc ego, temporibus illis, gravem & ſapientem virum fuiſſe comperior. nam pleraque ab ſævis adulationibus aliorum in melius deflexit : neque tamen temperamenti egebat , cum æquabili auctoritate & gratia apud Tiberium viguerit.* Idem.

39 *Non enim*] Ita Eraſmi editio, & ex ea vulgatæ. Muretus , *Non eſt enim ſervare ſe , obruere.* viderit quo auctore, non certe libris. Quorum alii , *Non enim debet ſervare ſe , vel obruere :* alii , ut meus , *Non enim ſervare ſe voluit, nec obruere.* Ego eliciebam : *Non enim cernuare ſe vult, nec obruere.* Neutrum, inquit , ſapiens facit. nec cernuat ſe , & abjicit pronum ac præcipitem ; nec item obruit, & abſcondit. Plane reſpondent priori clauſulæ , eamque explicant : *nec allidet virtutem, nec abſcondet. Cernuo* autem ſive & *Cernulo* , ve-

ruere. Ut opinor, Curius Dentatus aiebat, Malle eſſe ſe mortuum, [40] quam vivere. Ultimum malorum eſt, ex vivorum numero exire, antequam moriaris. Sed faciendum erit, ſi in Reip. tempus minus tractabile incideris, ut plus otio ac litteris vindices: nec aliter quam in periculoſa navigatione, ſubinde portum petas: nec exſpectes donec res te dimittant, ſed ab illis te ipſe disjungas.

Cap. IV. Inſpicere autem debemus primum [1] noſmetipſos, deinde quæ aggredimur negotia, deinde eos quorum cauſſa, aut cum quibus agendum eſt. Ante omnia, neceſſe eſt ſe ipſum æſtimare: quia fere plus nobis videmur poſſe, quam poſſumus. Alius eloquentiæ fiducia prolabitur, alius patrimonio ſuo plus imperavit, quam ferre poſſit: alius infirmum corpus laborioſo oppreſſit officio. Quorumdam parum idonea eſt verecundia rebus civilibus, quæ [2] primam frontem deſiderant: quorumdam [3] contumacia non facit ad aulam. quidam non habent iram in poteſtate: & illos ad temeraria verba quælibet indignatio effert. quidam urbanitatem neſciunt continere, nec periculoſis abſtinent ſalibus. Omnibus his utilior negotio quies eſt. ferox im-

teris & medii ævi probum ſolenſque verbum eſt. Ipſe noſter, epiſt. 8. *Non evertit eos Fortuna, ſed cernulat & allidit.* Et notes ibi quoque jungi & pariari cum verbo *allidendi.* Lipſius.

40 *Quam vivere*] Repetendum commune verbum, *mortuum.* Sententia eſt, malle ſe revera eſſe mortuum, quàm mortuum inter vivos agere. Lucretius in hoc genus:

Mortua cui vita eſt prope jam vivo atque videnti.

Seneca alibi: *Otium ſine litteris, mors eſt, & vivi hominis ſepultura.* Et de ignavo illo: *Vatia hic ſitus eſt.* Quid Plato? Ὅστις τῇ ψυχῇ μὴ ἐπίσταται χρῆσθαι, τούτῳ τὸ ἄγειν ἡσυχίαν τῇ ψυχῇ καὶ μὴ ζῆν κρεῖττον, ἢ ζῆν πράττοντι καθ᾽ αὑτόν. *Quiſquis anima & vita uti neſcit, huic quieſcere anima, nec ultra vivere melius, quam ſic vivere apud ſeſe.* eſt ipſa ſententia Curiana. *Idem.*

Cap. IV. 1 *Noſmetipſos*] De Ira 3. cap. 7. hæc ſic partitè: *Quotiens aliquid conaberis, te ſimul, & ea quæ paras, quibuſque pararis, ipſe metire.* Etſi ibi fortaſſe verius, *quibuſque paraberis:* id eſt, quorum cauſſa & gratia, ut hic ſequitur. *Idem.*

2 *Firmam frontem*] Bene. at libri omnes priſci, & meus: *primam frontem.* Quod interpretari poſſis, aut eximiam & notabilem in duritie: aut primo & ante omnia aſſumendam talem frontem. *Idem.*

3 *Contumacia*] Nam Aula vult obſequentes. Tacitus: *Labeo incorrupta libertate, & ob id fama celebratior; Capitonis obſequium dominantibus magis probabatur.* Idem.

Cap.

impatienſque natura, irritamenta nocituræ libertatis evitet.

CAP. V. Æſtimanda ſunt deinde ipſa, quæ aggredimur, & vires noſtræ [1] cum rebus, quas tentaturi ſumus, comparandæ. [2] Debet enim ſemper plus eſſe virium in vectore, quam in onere. neceſſe eſt [3] opprimant onera, quæ ferente majora ſunt. Quædam præterea non tam magna ſunt negotia, quam fœcunda, multumque negotiorum ferunt. & hæc refugienda ſunt, ex quibus nova occupatio multiplexque naſcetur. Nec accedendum eo, unde liber regreſſus non ſit: his admovenda manus eſt, quorum finem aut facere, aut certe ſperare poſſis. Relinquenda, quæ latius actu procedunt, nec ubi propoſueris, deſinunt.

CAP. VI. Hominum utique delectus habendus eſt: an digni ſint, quibus partem vitæ noſtræ impendamus, an ad illos temporis noſtri jactura perveniat. Quidam enim ultro officia noſtra [1] nobis imputant. Athenodorus ait, ne ad

CAP. V. 1 *Cum rebus*] Eadem lege 3 de Ira, cap. 6. extremo, & 7. primo. *Lipſius.*

2 *Debet enim ſemper plus eſſe virium in latere*] Hæc à Pinciani ingenio eſt lectio, cum in omnibus ſcriptis impreſſiſque eſſet *actore*. Et vero nihil certius eſt, inquit Gruterus, quam eum debere eſſe ſenſum, quem expreſſit Pinciani vox: ſed quæſtio eſt, annon *actor* etiam dici poſſit, qui quid effert. Reſpondemus, non. Varro, cum ait, *Hercules, qui Augia egit κόπρον*, non poſuit pro exportare, ſed ſignificavit modum, quo Hercules eſt uſus; inductis enim fluminibus exegit fimum, ut eſt apud Apollodorum lib. 2. Seneca haud dubie ſcripſit, *in vectore*. Nam *vehere* nonnunquam idem quod portare. Lib. 3 de benef. 37. de Siculis juvenibus: *vexerunt parentes ſuos*. Troadibus: *Prædam minorem merſibus vaſtu premens Francus vehitque*. Valerius Flaccus lib. 2. *humeroque Learchum Advehit*. Sic Symmachus lib. 5. Epiſt. 50. *Vectori judicialium literarum reddendam tibi paginam dedi*. Et apud eundem lib. 3. epiſt. 45. *Fama purgationis tuæ prima vexit indicium*. Lib. 5. epiſt. 36. *Si quid auditu dignum fideque ſubnixum recentior ferme pervexerit*. Unde emendandum lib. 1. epiſt. 95. *Quod nullas ſumſi: Eos quippe priſcorum voluminum fides tradidit, anhelis equis, plenos ſudoris & pulveris, fama belli poſt tergum relicta, indicium affectaſſe victoria*. Scribendum: *advectaſſe*. Gronovius.

3 *Opprimant*] Propertius:

Turpe eſt, quod nequeas, capiti committere pondus,
Et preſſum inflexo mox dare terga genu. Lipſius.

CAP. VI. 1 *Nobis imputant*] Id eſt, cum ipſi pro iis debeant, debere nos putant. quaſi quos dignos habuerint, ut obſequia præſtaremus. *Imputare* autem, in rationibus alicujus ponere, inſcribere. Suetonius Tiberii cap. 53. *Imputavit etiam, quod non laqueo ſtrangulatam abjecerit*. Plinius, de Medic

ad cœnam quidem ſe iturum ad eum, qui ſibi nil pro hoc debiturus ſit. Puto intelligis, multo minus ad eos iturum, [2] qui cum amicorum officiis parem menſam faciunt, qui fercula pro congiariis numerant: quaſi in alienum honorem intemperantes ſint. Deme illis teſtes ſpectatoreſque, non delectabit popina ſecreta. [3] Conſiderandum eſt, utrum [4] natura tua agendis rebus, an otioſo ſtudio contemplationique [5] aptior ſit: & eo inclinandum, [6] quo te vis ingenii refert.

Medicis: *Stertinius imputavit Principibus, quod quingenis HS. contentus eſſet.* Statius: *Lucanum potes imputare terris.* Seneca de Benef. 2. *Superbi & imputatores.* Lipſius.

2 *Qui cum amicorum officiis paria in menſa faciunt*] Ita meus liber, & ſententia liquet. Tamen alii, *parem menſam*; aut, *pares menſas*. Poſſis igitur, *paria menſa faciunt.* De quo genere Juvenalis:

Fructus amicitiæ magnæ cibus. imputat hunc rex:
Et quamvis rarum, tamen imputat.

Iterum:

Primo fige loco. quod cum diſcumbere juſſus,
Mercedem ſolidam veterum capis officiorum,

Ammianus copioſe & jocoſe lib. 14. *Idem.* Tres mss. *pares menſas*: tres alii cum editis ante Eraſmum: *parem menſam.* Quod habeo quomodo defendam, inquit Gruterus. At Lipſius: Poſſis igitur: *paria menſâ faciunt.* Poſſis profecto: nam & epiſt. 19. *Poteram tecum hac Mæcenatis ſententia parem facere rationem.* Sed nec ſpernenda videtur utravis ſcriptura vetus. *Pares rationes facere* dicuntur, qui ita ſive rationes ſive rem reddunt, ut æquent acceptis expenſa: ut computatione ultro citroque facta nihil ſit reliqui. Hinc joco faceto *cum amicorum officiis parem menſam facere* dicuntur, qui tanti æſtimant menſam vel cœnam, ut eam pro omnibus amicorum officiis imputent. Ut in pariandis rationibus accepta & expenſa inter ſe librantur; ita hic officiis amicorum, quæ accepti vicem obtinent, par illis & æquata, expenſorum vice menſa obducitur. Nam & cum dicimus, *paria facere*, intelligimus expenſa cum acceptis. Juvat inſignis locus Quintiliani declam. 355. *His ſceleribus invicem cognitis, primo utrumque excanduiſſe; deinde tutorem ex conſcientia rationum omiſiſſe potius matrimonii vindictam, quam mutuo caderet actionibus. Sic pares acceptaſque factas actiones.* Ut Seneca pro rationibus *menſam*, ita hic *actiones* ponit, eleganter inverſa phraſi. Plinius 11, 24. *Fœminam putant eſſe quæ texat, marem qui venatur: ita paria fieri merita.* Gronov.

3 *Conſiderandum*] Neſcio an hæc ſatis apta, & non ſit hiatus. *Lipſius.*

4 *Natura tua*] Nam, ut ipſe alibi, *tenenda nobis vita eſt, quam natura præſcripſit, nec ab illa declinandum. Illam ſequentibus, omnia facilia & expedita ſunt: contra illam nitentibus, non alia vita eſt, quam contra aquam navigantibus.* Idem.

5 *Aptior ſit*] Socratis eo monitum facit: Ὁ βίος ἁρμόζων, ἀλυπότερος· *Vita conveniens & apta, minus moleſta.* Idem.

6 *Quo te vis ingenii deferi*] Lege ex quinque codd. Gruteri & olim editis: *refert.* Id verbum proprium eſt in vi æſtus marini aut ventorum explicanda. Plautus Aſinar. *Quam magis te in altum capeſſis, tam æſtus te in portum refert.* Seneca Thyeſte:

Sic incitatam remige & velo ratem
Æſtus reſiſtens remigi & velo refert.

Inde

refert. Iſocrates Ephorum injecta manu à foro ſubduxit, utiliorem componendis monumentis hiſtoriarum ratus. Male enim reſpondent [7] coacta ingenia. reluctante natura, irritus labor eſt.

CAP. VII. [1] Nihil tamen æque, oblectaverit animum, quam amicitia fidelis & dulcis. Quantum bonum eſt, ubi ſunt præparata pectora, in quæ tuto ſecretum omne deſcendat, quorum conſcientiam minus quam tuam timeas, quorum ſermo ſolicitudinem leniat, ſententia conſilium expediat, hilaritas triſtitiam diſſipet, [2] conſpectus ipſe delectet? Quos ſcilicet, vacuos, quantum fieri poterit, à cupiditatibus, eligemus. Serpunt enim vitia, & in proximum quemque tranſiliunt, & contactu nocent. Itaque, ut in peſtilentia curandum eſt, ne [3] corruptis jam corporibus & morbo flagrantibus aſſideamus, quia pericula trahemus, afflatuque ipſo laborabimus: ita in amicorum legendis ingeniis dabimus operam, ut quam minime inquinatos aſſumamus. Initium morbi eſt, ægris [4] ſana miſcere. Nec hoc præceperim tibi, ut neminem niſi ſapientem ſequaris, aut attrahas. ubi enim iſtum invenies, quem tot ſæculis quærimus? pro optimo, eſt minime malus. Vix tibi eſſet facultas [5] delectus felicioris, ſi inter Platonas & Xenophontas, & illum Socratici fœtus proventum bonos quæ-

Inde petitur tranſlatio. Quo te quodcunque aliud conatum illa inſita vis avertit & revocat, retrahitque. Cic. 12 famil. 25. *Auſterque adverſus maximo ſtatu me ad tribules tuos Rhegium retulit.* Cæſar 4 Gall. *tanta tempeſtas ſubito coorta eſt, ut nulla earum curſum tenere poſſet, ſed alia eodem, unde erant profectæ, referrentur.* Seneca epiſt. 85. *Non nocet gubernatori ea res, quæ illum tenere portum vetat, quæ aut refert illum, aut detinet, aut exarmat.* Horatius:

O navis referent in mare te novi
Fluctus. Gronovius.

7 *Coacta ingenia*] Quo ſpectat Latinorum verbum, *Ne quid invita Minerva.* Lipſius.

CAP. VII. 1 *Nihil tamen*] Neque hæc prioribus ſatis connexa, & ſuſpicor hiulca eſſe. *Idem.*

2 *Conſpectus ipſe*] Euripides:

—— εἴ τι τυγχάνει κακὸν,
Εἰς ὄμματ' ἀνδρὸς φωτὸς εἰσβλέψαι γλυκύ,
—— ſiquid accidit mali,
Vel os amici ſuave contuerier.

3 *Corruptis jam*] Sive placet, *correptis.* Idem.

4 *Sana miſcere*] Vidi qui vellet, *ægris ſe admiſcere.* Idem.

5 *Delectus felicioris*] Excidiſſe puto voculam, *delectus hujus felic.* Magis id pro mente Senecæ, ac vero. *Idem.*

6 *In*

quæreres: aut ſi tibi poteſtas Catonianæ fieret ætatis, quæ pleroſque dignos tulit, qui Catonis ſæculo naſcerentur, ſicut multos pejores, quam unquam alias, maximorumque molitores ſcelerum. Utraque enim turba opus erat, ut Cato poſſet intelligi. habere debuit & bonos, quibus ſe approbaret: & malos, [6] in quibus vim ſuam experiretur. Nunc vero in tanta bonorum egeſtate, minus faſtidioſa fiat electio. Præcipue tamen vitentur triſtes, & omnia deplorantes, quibus nulla non cauſſa in querelas placet. Conſtet illi licet fides & benevolentia, [7] tranquillitati tamen inimicus eſt comes perturbatus, & omnia gemens.

Cap. VIII. Tranſeamus ad patrimonia, maximam humanarum ærumnarum materiam. Nam ſi omnia alia quibus angimur, compares, mortes, ægrotationes, metus, deſideria, dolorum laborumque patientiam, cum iis quæ nobis mala pecunia noſtra exhibet; hæc pars multum prægravabit. Itaque cogitandum eſt, quanto levior dolor ſit, non habere, quam perdere: & intelligemus, paupertati eo minorem tormentorum, quo minorem damnorum eſſe materiam. Erras enim, ſi putas animoſius detrimenta divites ferre. maximis minimiſque corporibus par eſt dolor vulneris. Bion eleganter ait, Non minus moleſtum eſſe [1] calvis, quam comatis, pilos velli. Idem ſcias licet de pauperibus locupletibuſque, par illis eſſe tormentum. utriſque enim pecunia ſua obhæſit, [2] nec ſine ſenſu revelli poteſt. Tolerabilius autem eſt, ut dixi, faciliuſque, non acquirere, quam

6 *In quibus*] Quos frangeret, & quibus reſiſteret. *Lipſius.*

7 *Tranquillitati*] Serenitatem animi turbat nubilus ille vultus, & ſemper, ut ita dicam, pluvius. *Idem.*

Cap. VIII. 1 *Calvis quam*] Hyſterologia eſt, perfrequens in Seneca Nam dictum vult, non minus moleſtum comatis (id eſt divitibus) quam calvis (pauperibus) pilos opeſque evelli. Exempla hujus inverſæ locutionis notarunt plura Petrus Faber 1 Semeſtr. cap. 23. Furnerius ad legem 8. de Verb. Signif. *Idem.*

2 *Nec ſine ſenſu*] Eſt quod Antiphon ſcribit de avaris: Ἀφαιρεῦντες δὲ καὶ χρώμενοι, ἀλγοῦσιν, ὥσπερ ἀπὸ τῶν σαρκῶν ἀφαιρούμενοι· *Cum aliquid tollunt & utuntur è pecunia, dolent haud aliter quam ſi de carnibus ſuis tollant.* Nonne hoc eſt *obhæreſcere pecuniam*, cum in partem quaſi noſtri tranſit? *Idem.*

3 Re-

quam amittere: ideoque lætiores videbis, quos nunquam fortuna [3] reſpexit, quam quos deſeruit. Vidit hoc Diogenes, vir ingentis animi, & effecit ne quid ſibi eripi poſſet. Tu iſtud paupertatem, inopiam, egeſtatem voca, & quod voles ignominioſum ſecuritati nomen impone: putabo hunc non eſſe felicem, ſi quem mihi alium inveneris, cui nihil pereat. Aut ego fallor, aut regnum eſt, inter avaros, circumſcriptores, latrones, plagiarios, unum eſſe, cui noceri non poſſit. Si quis de felicitate Diogenis dubitat, poteſt idem dubitare & de deorum immortalium ſtatu, an parum beate degant: quod illis non prædia, nec horti ſint, nec [4] alieno colono rura precioſa, nec grande in foro fœnus. Non te pudet, quiſquis divitiis adſtupes? reſpice agedum [5] mundum: nudos videbis [6] deos, omnia dantes, nihil habentes. Hunc tu pauperem putas, an diis immortalibus ſimilem, qui ſe fortuitis omnibus exuit? Feliciorem tu [7] Demetrium Pompeianum vocas, quem non puduit locupletiorem eſſe Pompeio? [8] Numerus illi quotidie ſervorum,

3 *Reſpexit*] Benigniore nempe oculo. Nam hoc eſt *reſpicere*. Plautus:

Reſpice. idem Deos credo facturos tibi.

Inde & publice culta *Fortuna*, cognomento *Reſpiciens*. Lipſius.

4 *Alieno colono*] Sub ergaſtulariis. Lucanus:

Longa ſub ignotis extendere rura colonis.

Idem.

5 *Mundum*] Cælum ipſum. *Idem.*

6 *Deos*] Stoicos, id eſt, ſidera. *Idem.*

7 *Demetrium*] Pompeii Magni libertum. de quo Plutarchi faceta narratiuncula, in Catone Uticenſi. *Hic Antiochiam ibat, & videt extra portam, in utroque viæ margine, compoſite ſtantes viros, juvenes, pueros, cum diſcrimine ætatum, in feſto omnes habitu & veſte: magiſtratus præterea candidatos, ſacerdotes etiam ipſos, coronatos. Cato ſtomachari, & putare ſui honoris cauſſa factum, & ſuccenſere iis quos præmiſerat, tamquam indicaſſent. Itaque jam propior, deſcendit vehiculo, & ſuos idem facere ac pedibus ire juſſit: tamquam ſalutandus, & pompa illa deducendus. At ecce ſenex quidam, corona & virga inſignis (diſſignator is erat) ne ſalute quidem dicta rogavit, Ubi Demetrium reliquiſſent? & quando venturus? Demetrius is erat Pompeii libertus, & multum apud illum poterat, in quem omnes mortales tunc oculos habebant conjectos. Itaque hic comites Catonis & indignari, & riſu emori: Cato nihil aliud prolocutus quam, ô miſeram civitatem! in eam ingredi.* Hic ergo ille Demetrius. *Idem.*

8 *Numerus illi quotidie ſervorum*] Vide quam multos habuerit. qui ſcire ex ſcripto & diſcere quotidie debuit, qui abeſſent, qui periiſſent, qui acceſſiſſent. Sed ita tunc mores: & notavi, firmavique exemplis, in Admirandis. *Idem.* Numerum ſervorum Romanis eum reperimus qui non facile fidem inveniat moribus noſtris. Tacitus lib. 14. Ann. Pedanio Coſtæ tribuit *quadringentos*. Plinius Cæcilio

rum, [9] velut Imperatori exercitus, referebatur, cui jam dudum [10] divitiæ eſſe debuerant, [11] duo vicarii, & [12] cella laxior. At Diogeni ſervus unicus fugit, nec eum reducere, cum monſtraretur, tanti putavit. Turpe eſt, inquit, Manen ſine Diogene poſſe vivere, Diogenem ſine Mane non poſſe. Videtur mihi dixiſſe: Age tuum negotium, fortuna. nihil apud Diogenem jam tuum eſt. Fugit mihi ſervus? imo liber abiit. Familia [13] veſtiarium petit, victumque: tot ventres avidiſſimorum animalium tuendi ſunt: emenda veſtis, & cuſtodiendæ rapaciſſimæ manus, & flentium deteſtantiumque miniſteriis utendum. Quanto ille felicior, qui nihil [14] ulli debet, niſi, cui facillime negat, ſibi? Sed quoniam non eſt tantum roboris nobis, anguſtanda certe ſunt patrimonia, ut minus ad injurias fortunæ ſimus expoſiti. Habiliora ſunt corpora [15] in bello, quæ in arma ſua

cuidam Iſidoro *quinquies mille.* & nihil dicunt præ Athenæo, cujus hæc verba lib. 6. cap. 7. *Poſt hæc reverſus Laurentius ait: At Romanorum unus aliquis quanto plures poſſideat ſervos, tu noſti optime Maſuri. nam ad decem & viginti millia, imo plures etiam multi habuerunt. nec tamen ut quæſtum ex iis faciant, ſicut Græcorum ditiſſimus ille Nicias, ſed plerique Romani anteambulones tot habent comiteſque maxima ex parte.* Unde non injurie quæritur & culpat Plinius *mancipiorum legiones & in domo turbam externam, & ſervorum quoque cauſſa nomenclatorem adhibendum.* Vide Lipſium lib. 1. cap. 14. Saturn. Serm.

9 *Velut Imperatori*] Nota militarem morem, qui in Appiani Civilium quarto: *L. Antonius* (ad Peruſiam) *miſit Tribunos ad Cæſarem, qui ſignum ab eo peterent. Hi autem & numerum ei militum retulerunt: ſicut & nunc moris eſt, Tribunum petentem ſignum dare Principi codicillum, continentem numerum copiarum.* Lipſius.

10 *Divitiæ eſſe*] Aſpectu nimirum ſervilis conditionis. *Idem.*

11 *Duo vicarii*] Lautiores ſervi, alios quaſi ſubſervos habebant, & qui vices eorum gererent: inde *vicarios* dictos. Gloſſarium: *Vicarius, δοῦλος δούλου· ſervi ſervus.* Martialis:

Eſſe ſat eſt ſervum, jam nolo vicarius eſſe.

A Juſtiniano deſcribitur, *ſervus inferioris notæ, & ipſius ordinarii ſervi ſervus.* Idem.

12 *Cella laxior*] Servis minutæ cellæ, ut hodie noſtris Monachis; & nomen apud eos manſit. Quidni minutæ, cum tanta copia, mille, bis mille, & ultra, ſub uno tecto eſſent? Itaque honeſtioris ſervi nota & votum, transferri in paullo laxiorem. Scripſi de his *cellis*, Saturn. 1. cap. 14. *Idem.*

13 *Veſtiarium*] Pecuniam ad veſtem. ut Salarium, Vaſarium, Calcearium, Congiarium, ad ſalem, vaſa, calceos, congios. Vide de Benef. 3. c. 21. *Idem.*

14 *Ulli debet*] Id eſt, qui ſervos & familiam non habet, quibus hæc & illa præbeat. Sibi uni debet, ſe tueri & alere: & legem ſibi, quam vult, dicit. *Idem.*

15 *Puſilla*] Pleraque ſcripta lectio, *imbecilla.* quædam, *in bello.* & aſſentior

Pin-

ſua [16] contrahi poſſunt, quam quæ ſuperfunduntur, & undique magnitudo ſua vulneribus objecit. Optimus [17] pecuniæ modus eſt, qui nec in paupertatem cadit, nec procul à paupertate diſcedit.

CAP. IX. Placebit autem hæc nobis menſura, ſi prius parcimonia placuerit: ſine qua nec ullæ opes ſufficiunt, nec ullæ non ſatis patent: præſertim cum in vicino remedium ſit, & poſſit ipſa paupertas in divitias ſe, advocata frugalitate, convertere. Aſſueſcamus à nobis removere pompam, & [1] uſus rerum, non ornamenta metiri. Cibus famem domet, potio ſitim, libido qua neceſſe eſt fluat. Diſcamus membris [2] noſtris inniti: cultum victumque non ad nova exempla componere, ſed ut majorum ſuadent mores. Diſcamus continentiam augere, luxuriam coërcere; [3] gulam temperare, iracundiam lenire, paupertatem æquis oculis adſpicere, frugalitatem colere, [4] etiamſi nos pudebit deſideriis naturalibus parvo parata remedia adhibere: ſpes effrænatas, & animum in futura eminentem velut ſub vinculis habere, id agere, ut divitias [5] à nobis potius quam à fortuna petamus. Non poteſt, inquam, tanta varietas & iniquitas

Pinciano *in bella* corrigenti. Aptiores ſunt ad militiam, non prægrandes illi & fluidi, ſed modici magis & ſtricti. *Lipſius.*

16 *Contrahi*] Virgilius:

——— bellu acer Halcſus
Tendit in adverſum, ſeque in ſua colligit arma. Idem.

17 *Pecuniæ modus*] Seneca epiſt. 2. *Quis ſit pecuniarum modus, quæris? primus, habere quod neceſſe eſt: proximus, quod ſat eſt.* Plato interrogatus, πόσην δεῖ οὐσίαν ἔχειν; εἶπεν, ὅσην ἔχων οὐκ ἐπιβουλευθήσῃ, οὔτε τῶν ἀναγκαίων ἀπορήσεις· *Quantas opes habere oporteret? Tantas, inquit, ut nec inſidiis exponare, nec rurſum neceſſariis deſtituare.* At Epictetus, *modum opum,* ſtatuit *corpus eſſe, ſicut pedem calcei. Ut hic non debet major eſſe, ita non ille amplior naturalibus corporis deſideriis.* Idem.

CAP. IX. 1 *Uſu rerum*] Inſpicere & æſtimare, quod ad uſum facit, non ad nudum ornatum. *Idem.*

2 *Noſtris inniti*] Non alienis humeris in lectica ferri, ſervis ſuccollantibus. *Idem.*

3 *Gulam temperare*] Quidam libri, *gloriam:* ut meus. *Idem.*

4 *Etiamſi nos*] E veteri variante lectione cum Pinciano faciam: *etiamſi ſimiles nos pudebit eſſe populo.* Idem.

5 *A nobis potius*] Ab animo. Noſter: *Quæ ſunt maximæ divitiæ? non deſiderare divitias. Quis plurimum habet? qui minimum cupit.* Auſonius:

Ex animo rem ſtare, æquum puto; non animum ex re.
Cuncta cupit Crœſus, Diogenes nihilum. Idem.

quitas caſuum ita depelli, ut non multum procellarum irruat [6] magna armamenta pandentibus: cogendæ in arctum res ſunt, ut tela in vanum cadant. Ideoque exſilia interim calamitateſque in remedium ceſſere, & levioribus incommodis graviora ſanata ſunt, ubi parum audit præcepta animus, nec curari mollius poteſt. Quid ni conſulitur, ſi & paupertas & ignominia, & rerum everſio adhibetur? malo malum opponitur. Aſſueſcamus ergo cœnare poſſe [7] ſine populo, & ſervis paucioribus ſerviri, & veſtes parare in quod inventæ ſunt, habitare contractius. Non in curſu tantum circique certamine, ſed in his ſpatiis vitæ [8] interius flectendum eſt. Studiorum quoque, quæ liberaliſſima impenſa eſt, tamdiu rationem habebo, quamdiu modum. Quo mihi innumerabiles libros & bibliothecas, quarum dominus vix tota vita ſua indices perlegit? Onerat diſcentem turba, non inſtruit: multoque ſatius eſt [9] paucis te auctoribus tradere, quam errare per multos. [10] Quadringenta millia librorum Alexandriæ arſerunt, pulcherrimum regiæ

opu-

6 *Magna armamenta*] Fulchre hoc à navibus. quod idem rotunde Apuleius: *Immodica divitia, velut ingentia & enormia gubernacula, facilius mergunt quam regunt.* Idem & alia imagine: *Fortunam, velut tunicam, concinnam magis probare, quam longam.* Quod ante eum Damocrates: Αἱ μὲν ποδήρεις ἐσθῆτες τὰ σώματα, αἱ δ' ὑπέρμετροι κτήσιες τὰς ψυχὰς ἐμποδίζουσι· *Longa veſtes corpora, & immodica divitia animum impediunt.* Lipſius.

7 *Sine populo*] Multitudine convivarum. *Idem.*

8 *Interius flectendum*] Citerius, non ulterius. Nam artis in Circo, currum introrſum flectere ad ipſas metas, nec tamen impingere aut evertere. Statius:

Speravit flexa circum compendia meta,
Interius ductis Phœbeius augur habenis,
Anticipaſſe viam.

Virgilius in navali certamine:

— dum proram ad ſaxa ſuburget
Interior.

Ubi Servius explicat, *ſiniſterior:* quia nempe ad ſiniſtram hic flexus. Sed ſæpe, ut dixi, impingebant. ideo Cicero: *In illo flexu atatu, hæſit ad metam.* Et Horatius in laude:

——— metaque fervidu Evitata rotis.

Ergo ſententia Senecæ, in omni vita non laxe decurrendum, nec exſpatiandum eſſe: ſed res contrahendas & adductis habenis metam ſtringendam. *Idem.*

9 *Paucis te auctoribus*] Salubria præcepta: ſed quæ uberius & ex profeſſo noſter ingerit, epiſt. 2. *Idem.*

10 *Quadringenta*] Imo alii amplius. nam Agellius lib. 6. cap. ult. *A Ptolemais regibus ad millia voluminum ſeptingenta,* collecta tradit. Vide nos in Syntagmate, de Bibliothecis, cap. 2. *Idem.*

11 *Li-*

opulentiæ monumentum. alius laudaverit, ſicut [11] Livius, qui elegantiæ regum curæque egregium id opus ait fuiſſe. Non fuit elegantia illud, aut cura, ſed ſtudioſa luxuria. imo ne ſtudioſa quidem: quoniam non in ſtudium, ſed in ſpectaculum comparaverant: ſicut pleriſque, ignaris etiam [12] ſervilium litterarum, libri non ſtudiorum inſtrumenta, ſed cœnationum ornamenta ſunt. Paretur itaque librorum quantum ſatis ſit, nihil in apparatum. Honeſtius, inquis, in hos impenſas, quam in [13] Corinthia pictaſque tabulas effuderim. Vitioſum eſt ubique, quod nimium eſt. Quid habes [14] cur ignoſcas homini armaria cedro atque ebore aptanti, [15] corpora conquirenti aut ignotorum auctorum, aut improbatorum, & inter tot millia librorum oſcitanti, cui voluminum ſuorum [16] frontes maxime placent, titulique? Apud deſidioſiſſimos ergo videbis, quicquid orationum hiſtoriarumque eſt, & tecto tenus exſtructa loculamenta. jam enim inter [17] balnearia & thermas, bibliotheca quoque, ut neceſſarium domus ornamentum expolitur. Igno-

11 *Livius*] Qui hoc dixit haud dubie, ubi de ejus conflagratione, civili Pompeiano bello. *Lipſius.*

12 *Servilium litterarum*] Quas vel ſervi ſciunt, ut legere, ſcribere, & quæ communis uſus requirit. Viri aliquot docti retulerunt ad *ſtigmata & notas ſervis inuſtas*: quaſi nee eas poſſent legere: mihi non recte. *Serviles litteras*, non niſi *liberalibus*, id eſt libero dignis, & interioribus illis elegantioribuſque palam opponit. *Idem.*

13 *Corinthia*] Vaſa ex illo ære laudato, contra vel ſupra aurum caro. *Idem.*

14 *Cur minus ignoſcas*] Valde aliter iſta priſci libri. Quidam, *cur ignoſcas homini armario atque ebore captanti corpora conquirenti.* Alii (ut bonus ille meus) *cur ignoſcas homini armarium cedro atque ebore captanti, corpora.* Ex quo belliſſime lego: *Quid eſt, cur ignoſcas homini armarium* (ſive *armaria*) *cedro atque ebore aptanti, corpora conquirenti, &c.* Ad inſtructum Bibliothecæ veteris facit hæc ita legi, & ſciri: de quo nos, in opere jam dicto, cap. 9. *Idem.*

15 *Opera*] Veteres, *corpora*: nec rejiciam, ut figurate & tranſlatione ſic appellet totos ipſos libros & ſcripta. *Idem.*

16 *Frontes titulique*] Nam hæc poliebant, & ornabant. Martialis:

Et frontis gemino decens honore.

Ovidius:

Candida nec nigra cornua fronte geras.

Quod autem ad *titulos*, minio aut cocco notabant. Idem Ovidius:

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.

Et Martialis:

Et cocco rubeat ſuperbus index. Idem.

17 *Balnearia*] Ipſas balneas. Nota autem, in locis ſeceſſuum aut exercitationum, etiam Bibliothecas fuiſſe, ne uſquam operari non eſſet Muſis. Niſi tamen ſententia, æque ac balneas, ſtrui jam Bibliothecas. *Idem.*

18 *Cum*

Ignoſcerem plane, ſi è ſtudiorum nimia cupidine oriretur: nunc iſta exquiſita, & [18] cum imaginibus ſuis deſcripta ſacrorum opera ingeniorum, in ſpeciem & cultum parietum comparantur.

Cap. X. At in aliquod genus vitæ difficile incidiſti, & tibi ignoranti vel publica fortuna, vel privata laqueum impegit, quem nec ſolvere poſſis, nec abrumpere. Cogita compeditos primo ægre ferre onera, & impedimenta crurum: [1] deinde ubi non indignari illa, ſed pati propoſuerunt, neceſſitas fortiter ferre docet; conſuetudo facile. Invenies in quolibet genere vitæ oblectamenta, & remiſſiones, & voluptates, [2] ſi nolueris malam putare vitam potius, quam invi-

18 *Cum imaginibus*] Plinius 35. *Non eſt prætereundum & novitium inventum. ſiquidem non ſolum ex auro argentove, aut certe ex ære, in bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in iiſdem locis loquuntur: quinimmo etiam, quæ non ſunt, finguntur, pariuntque deſideria non traditi vultus. ſicut in Homero evenit. Aſinii Pollionis hoc Romæ inventum, qui primus bibliothecam dicando, ingenia hominum rem publicam fecit.* Ego adfatim in de Bibliothecis. *Lipſius.*

Cap. X. 1 *Deinde ubi*] Poëta:

Crura ſonant ferro, ſed canit inter opus.

Idem.

2 *Si nolueris malam putare vitam potius quam invidioſam facere*] Ego fateor me hæc non capere. Faciebam, *ſi nolueris malam putare vitam, potiuſque invidioſam facere.* Si non putabis & ſtatues tecum vitam hanc malam, nec miſerationi eam, ſed invidiæ expones. Quid enim aliud in miſerrima ea (pro vulgi ſenſu) fecit Diogenes? Et meus quidem codex à vulgata non abit, niſi quod *viam* pro *vitam* ſcribat. Alii aliter. unus apud me, *ſi volueris male* (ſupra, *mala*) *te puta potius quam invidioſa facere.* Pinciani; *ſi volueris malam putare potius vitam, quam invidioſam facere.* Gruteri haud longe ab iſtis, nec lubet referre. *Idem.* Fatetur vir ſummus Lipſius hæc ſe non capere: niſi ſit, *potiuſque invidioſam facere:* hoc eſt, malam vitam ſuam non miſerationi ſed invidiæ exponere. Tum *facere* interpretatur ut apud Juriſconſultos, *annum in fuga facere, tot dies in cuſtodia facere:* ut ſenſus ſit, ſi nolueris putare te malam vitam agere, ſed potius invidioſam. Scriptorum codicum lectio non differt niſi in apicibus, quorum qui ſint rectius poſiti, ex ſenſu dijudicandum. Ut, *nolueris* an *volueris, mala vita* an *malam vitam.* Itaque nihil diſcedimus à vulgata, & explicandam potius quam corrigendam cenſemus. Eſt autem argute dictum, in omni genere vitæ ſolatia ſua & oblectamenta eſſe, ſi eam, quamcunque ſortitus es, malueris conciliare tibi & non putare malam, ſi potius imperaveris tibi, ut eam non malam exiſtimes, quam cupias eandem infamare, invidiam ei comparare, de ea queri ut indigna & mala. Quæ libido eſt omnium non contentorum ſorte ſua, ut querantur de ſuo ſtatu, cum invidioſum, hoc eſt, non invidendum, ſed odioſum & infamatum, perpetuis querimoniis reddant. Immo adeo hæc voluptas multis adhæret, ut malint manere in eo, quod ipſi improbant, dummodo poſſint ſemper indignari for-

invidioſam [3] facere. Nullo melius nomine de nobis natura meruit, quem quod cum ſciret, quibus ærumnis naſceremur, calamitatum mollimentum conſuetudinem invenit, cito in familiaritatem graviſſima adducens. Nemo duraret, ſi rerum adverſarum eandem vim aſſiduitas haberet, quam primus ictus. Omnes cum fortuna [4] copulati ſumus. aliorum [5] aurea cathena eſt, & laxa: aliorum arcta & ſordida. Sed quid refert? eadem cuſtodia univerſos circumdedit. alli-

fortunæ aut hominibus, in qnos culpam ſui caſus conferunt, quam mutatis diſcedere partibus, & illam, quam judicant meliorem, ſi detur, conditionem amplecti. Ut mendicos invenias, qui Attalicis conditionibus viliſſimam voluptatem in triviis ſtipes corrogandi multaſque indignitates perferendi mutare detrectent. Sed tollamus difficultatem ſermonis. Illud igitur, ſcias, *nolueris putare potius* eſt *malueris non putare*: deinde, *nolueris malam vitam putare potius*, eſt, malueris malam vitam, quæ nempe talis exiſtimatur vulgo. putare non eſſe malam. Sic ſæpe Cicero, lib. 4 famil. 4. *quando effugi ejus offenſionem, qui fortaſſe arbitraretur, me hanc rempublicam non putare.* hoc eſt, me putare hanc rempublicam non eſſe rempublicam. Eodem libro epiſt. 7. *quod vereretur, ne tu illud beneficium omnino non putares.* In Vatinium: *parum putares teſtificatum eſſe, ſupplicationes te illas non putare.* Scilicet eſſe jure ſupplicationes. Pro Sextio: *quem non tam admiror, quod meam legem contemnat, hominis inimici, quam quod ſe ſtatuit omnino conſularem legem nullam putare.* M. Livius, qui damnationem adeo ægre tulerat, ut & rus migraret, & per multos annos & urbe & conſpectu careret hominum, deinde reverſus, veſte tamen obſoleta, capillo barbaque promiſſa, præferret in vultu habituque inſignem memoriam ignominiæ acceptæ, ut eſt apud Titum libro 27; ille apud juniorem Plinium ex ſenatore rhetor, qui de fortuna ſe præfationibus vindicabat; ille qui clamat apud Mileſiarum ſcriptorem, *Sine, ſine fruatur diutius tropæo fortuna*; hi, inquam, malebant malam vitam ſuam invidioſam fortunæ & hominibus ejus auctoribus facere, quam eam non putare malam. At Socrates, Diogenes, Ennius, paupertatem leviter & jucunde ferendo, vitam ex opinione vulgi malam maluerunt non putare malam, quam facere invidioſam: itaque ademerunt infamiam paupertati, ut Rutilius exilio, ut Cato repulſæ, & ſimiles heroës aliis terroribus. Denique omnes ſorte ſua non contenti nolunt malam vitam putare potius quam invidioſam facere; contenti diverſum. Puto graviſſimæ & egregiæ ſententiæ nos animam reddidiſſe. Præfat. 3. nat. quæſt. *ut ſive felix fueris, ſcias hoc non futurum diu; ſive infelix; ſcias hoc te non eſſe, ſi non putes.* Gronovius.

3 *Facere*] Potes hoc verbum capere pro illo, Agere. atque ita ſenſus ſit, Si nolueris putare te malam vitam agere, ſed potius invidioſam. Verbo *faciendi* ita Alſenus uſus: *Is ſervus fugerat, & annum in fuga fecerat.* Papinianus: *Ne ſibi computarentur dies, quos in cuſtodia feciſſet.* Inſcriptio vetus: *Cum marito fecit menſes* v. Et Græci ita ſuum ποιεῖν. *Lipſ.*

4 *Copulati ſumus*] Imago à cuſtodia militari. in qua rei aut noxii ligabantur cathena ad brachium ſiniſtrum militis cuſtodis, ipſi adſtricti in dextro. *Idem.*

5 *Aurea*] Puta regum, Principum, divitum. *Idem.*

6 *Alli-*

[6] alligatique ſunt etiam qui alligaverunt. niſi tu forte leviorem in ſiniſtra cathenam putas. Alium honores, alium opes vinciunt: quoſdam nobilitas, quoſdam humilitas premit: quibuſdam aliena ſupra caput imperia ſunt, [7] quibuſdam ſua: quoſdam exſilia [8] uno loco tenent, quoſdam [9] ſacerdotia. Omnis vita ſervitium eſt. Aſſueſcendum itaque conditioni ſuæ, & quamminimum de illa querendum: & quidquid habet circa ſe commodi, apprehendendum eſt. Nihil tam acerbum eſt, in quo non æquus animus ſolatium inveniat. Exiguæ ſæpe areæ in multos uſus deſcribentis arte patuere, & quamvis anguſtum [10] pedem diſpoſitio fecit habitabilem. Adhibe rationem difficultatibus, poſſunt & dura molliri, & anguſta laxari, & gravia ſcite ferentes minus premere. Non ſunt præterea cupiditates in longinquum mittendæ, ſed in vicinum illis egredi permittamus, quoniam includi ex toto non patiuntur. Relictis his, quæ aut non poſſunt fieri, aut difficulter poſſunt, [11] prope poſita, ſpeique noſtræ [12] alludentia ſequamur, ſed ſciamus, omnia æque

6 *Alligatique ſunt etiam qui alligaverunt*] Idem epiſt. 5. *Quemadmodum eadem catena & cuſtodiam* (id eſt reum, qui cuſtoditur) *& militem copulat; ſic iſta, quæ tam diſſimilia ſunt, pariter incedunt.* Plura ego ad 3 Annal. Taciti. *Lipſius.* Nimirum triplex ratio in urbe aſſervandi captivos. aut enim in *carcere* habebant, locoque concluſo, ſine ullo milite, ut fere ſervitia & capita viliora: aut in *cuſtodia militari:* aut in *ædibus magiſtratuum* Cuſtodia militaris frequentiſſima & Romæ & in Provinciis, ejuſque modus, ut is qui in noxa eſſet, *catenam* manui dextræ alligatam haberet, quæ eadem militis ſiniſtram vinciret cuſtodiæ ejus præfecti. Vide Lipſium ad lib. 3. Ann. Taciti, & P. Fabrum ad l. 125. de reg. juris.

7 *Quibuſdam ſua*] Poteſt duplex eſſe ſententia. Sive, alii aliis ſerviunt; quidam ſibi, & affectibus ſuis. Sive etiam, alii premuntur alieno imperio; quidam gravantur ſuo, ut Principes & magiſtratus, quibus ipſi honores onera & ſarcinæ ſunt. *Lipſius.*

8 *Uno loco*] Quod proprie de *relegatis* in certum locum, eoque clauſis, verum. *Idem.*

9 *Sacerdotia*] Nam *Flamini Diali* (exempli cauſſa) *noctem unam manere extra urbem nefas.* Simile in Flamine Martiali, Quirinali, olim: nec licitum iis extra Italiam ire, ne ſacra desererentur. Apud Græcos, alioſque Barbaros talia. *Idem.*

10 *Pedem*] Pedaturam, ποδισμόν. An *pedem* etiam pro ſolo & area capimus? quia id ædificii & corporis ſcilicet imum, & cui ſtat innixum. *Idem.*

11 *Prope poſita*] De Ira, 3. cap. 7. *In vicinum ſpes exeat.* adde. *Idem.*

12 *Alludentia*] Quæ velut ſe offerunt blande, & oſtentant. *Idem.*

13 In

æque levia eſſe, extrinſecus diverſas facies habentia, introrſus pariter vana. Nec invideamus altius ſtantibus: quæ excelſa videbantur, prærupta ſunt. Illi rurſus, quos ſors iniqua in ancipiti poſuit, tutiores erunt ſuperbiam detrahendo rebus per ſe ſuperbis, & fortunam ſuam quammaxime poterunt, [13] in planum deferendo. Multi quidem ſunt, quibus neceſſario hærendum ſit in faſtigio ſuo, ex quo non poſſunt, [14] niſi cadendo deſcendere: ſed hoc ipſum teſtentur, maximum onus ſuum eſſe, quod aliis graves eſſe cogantur, nec ſublevatos ſe, ſed [15] ſuffixos: juſtitia, [16] manſuetudine, humana lege, & benigna manu, [17] præparent multa ad ſequiores caſus præſidia, quorum ſpe ſecurius pendeant. Nihil tamen æque hos ab his animi fluctibus vindicaverit, quam ſemper aliquem incrementis terminum figere: nec fortunæ arbitrium deſinendi dare, ſed ſe ipſos, multo quidem citra extrema, hortentur conſiſtere. Sic & aliquæ cupidi-

13 *In planum*] Ex alto, in humile & æquum. *Lipſius.*

14 *Niſi cadendo*] De Clement. I. cap. 8. *Idem.*

15 *Suffixos*] Ut Prometheus ille in rupe: ut cruciarius aliquis in ligno. *Idem.*

16 *Manſuetudine, humana lege*] Vox *legis* parum convenit. libri, *humana large.* Fuerit, *humanitate, larga & benigna manu.* Idem. Sic Eraſmus & Gruteri. Alii pro *lege, large.* Unde Pincianus: *humana, larga, benigna:* Lipſius, qui etiam vocem *legis* parum convenire putat, *humanitate larga & benigna.* Probo, *lege*, idque interpretor, formula, modo imperii, conditione. Manſit hæc notio ex eo tempore, quo nullis legibus ſcriptis, arbitria ac præſcripta imperantium pro legibus erant. Sic *legem parendi dicere* apud Juſtinum. Sic *lex locationis.* Terentius: *Verberibus caſum te in piſtrinum dedam uſque ad necem, Ea lege atque omine, ut, ſi te inde exemerim, ego pro te molam.* Gronovius.

17 *Præparent multa ad ſequentes caſus*] Id eſt, ſequiores triſtioreſque. Libri tamen ſcripti *ſecundos:* nec ſpernam omnino. Uti *ſequens, & ſecundarius panis*, opponuntur primariis. *Lipſ.* Pinciani hæc conjectura. mss. *ſecundos.* Gruterus *ſequiores.* Lipſius *ſequentes* interpretatur ſequiores triſtioreſque: vel *ſecundos*, ut *ſequens* & *ſecundarius panis*, qui opponantur *primariis.* At ego *ſecundos caſus* intelligo mitiores ac minus graves, quibus non præcipitemur & eſſligamur, ſed molliter deponamur: quaſi diceret, præparant multa, quibus caſus ſuos vel ruinas aut rerum in deterius tranſitus reddant molliores & ſecundos & ſibi non perniciales. Quemadmodum alibi, *fluentem meliore caſu ſanguinem.* Per honeſta cautionem præcipit bonis Seneca, quam malos habere inter ſcelera notat Tacitus, I Hiſtor. *Peſſimus quiſque diffidentia præſentium mutationem pavens, adverſus publicum odium privatam gratiam præparat: unde nulla innocentiæ cura, ſed vices impunitatis.* Gronovius.

CAP.

piditates animum acuent, ſed finitæ: non in immenſum incertumque producent.

Cap. XI. [1] Ad imperfectos & mediocres, & male ſanos, hic meus ſermo pertinet, non ad ſapientem. Huic non timide, nec pedetentim ambulandum eſt. tanta enim fiducia ſui eſt, ut obviam fortunæ ire non dubitet, nec unquam loco illi ceſſurus ſit: nec habet ubi illam timeat: quia non mancipia tantum, poſſeſſioneſque, & dignitatem, ſed corpus quoque ſuum, & oculos, & manum, & [2]quidquid eſt cariorem vitam facturum, ſeque ipſum inter [3] precaria numerat, vivitque ut commodatus ſibi, & repoſcentibus ſine triſtitia redditurus. Nec ideo eſt vilis ſibi, quia ſcit ſe ſuum non eſſe: ſed omnia tam diligenter faciet, tam circumſpecte, quam religioſus homo ſanctuſque ſolet tueri [4] fidei commiſſa. Quandocumque autem reddere jubebitur, non queretur cum fortuna: ſed dicet: Gratias ago pro eo quod poſſedi, habuique. [5] Magna quidem res tuas mercede colui: ſed quia imperas, cedo gratus libenſque. ſi quid habere me tui volueris, etiam nunc ſervabo: ſi aliud placet, ego vero [6] factum ſignatumque argentum, domum, familiamque meam reddo, reſtituo. Appellaverit natura, quæ prior nobis credidit. & huic dicemus, Recipe

Cap. XI. 1 *Ad imperfectos*] Alii libri, *imperitos*: at meus utrumque jungit, *Ad imperitos, imperfectos, & mediocres.* Tamen alterum redundat: & *imperiti*, ἀπαίδευτοι, Stoica lingua ſunt plebeii, nec ſapientes. *Lipſius.*

2 *Quicquid eſt cariorem vitam facturum*] Fruſtra hic omnia intuta ſuſpicatur Gruterus. Verbum ſubſtantivum eſt delendum, quia ſcriptis omnibus ignoratur. Varietas alia, ut *facit, facturus*, eſt orta ex inſolentia hujus locutionis, *quicquid cariorem vitam facturum*: quam tamen nos facile concoquimus, pro eo omnia cariorem vitam factura. *Gronovius.*

3 *Precaria*] Habet inter res non proprias, ſed uſu datas. Nam definiunt, *Precarium eſſe, quod precibus utendum datur, quamdiu is qui concedit patitur.* Lipſius.

4 *Fidei commiſſa*] Quæ *non civilibus verbis* (aiunt JC.) *ſed precative relinquuntur*: pendentque ex fide & pudore heredum. *A te heres peto, fideique tuæ committo, ut hereditatem reddas, reſtituas illi, atque illi. Idem.*

5 *Magna mercede*] Magna mea impenſa & cura. tempus trivi, ingenium & ſenſus in iis occupavi. *Idem.*

6 *Factum*] Opere & arte factum. Opponitur Rudi. Verba ex formula videntur. *Idem.*

7 *Me-*

pe animum [7] meliorem quam dediſti: non tergiverſor, nec refugio. paratum habes à volente, quod non ſentienti dediſti. aufer. Reverti [8] unde veneris: quid grave eſt? male vivet, quiſquis neſciet bene mori. Huic itaque primum rei precium detrahendum eſt, & ſpiritus [9] inter vilia numerandus. Gladiatores ([10] ait Cicero) [11] inviſos habemus, ſi omnî modo vitam impetrare cupiunt: favemus, ſi contemptum ejus præ ſe ferunt. idem evenire nobis ſcias. ſæpe enim cauſſa moriendi eſt, timide mori. Fortuna illa quæ ludos ſibi facit, Quo, inquit, te reſervem, malum & trepidum animal? eo magis convulneraberis & confodieris, quia neſcis præbere jugulum. At tu & vives diutius, & morieris expeditius, qui ferrum non ſubducta cervice, nec manibus oppoſitis, ſed animoſe recipis. Qui mortem timebit, nihil unquam pro homine [12] vivo faciet. at qui ſcit, [13] hoc ſibi cum conciperetur, ſtatim condictum, vivet ad formulam: & ſimul illud quoque eodem animi robore præſtabit, ne quid ex his quæ eveniunt, ſubitum ſit. [14] Quidquid enim fieri poteſt, quaſi futurum proſpiciendo, malorum omnium impetus molliet. qui ad præparatos exſpectanteſque nihil afferunt

7 *Meliorem*] Virtute & ſapientia factum. *Lipſius.*

8 *Unde veneris*] In cælum & aſtra, quorum pars (Stoïco dogmate) animus. *Idem.*

9 *Inter ſervitia*] Omnes ſcripti, & bonus ille meus: *in ſervitia.* Facimus, *inter vilia.* Idem.

10 *Ait Cicero*] In ea pro Milone. *Idem.*

11 *Inviſos habemus*] Vide me Saturn. 2. cap. 22. *Idem.*

12 *Vivo*] Unus è meis *vilius:* nec diſpliceat ex eo, *vivus.* Pro homine, eſſet dignum homine. *Idem.*

13 *Hoc ſibi cum conciperetur, ſtatim condictum*] Forte, *ſtatum.* ex veteri formula: *Status, condictus cum hoſte dies.* Idem. Blanditur Lipſii, *ſtatum condictum*, verum tamen non eſt. De quo alias. *Statim* eſt jam inde à principio. Epiſt. 121. *Tardum eſt & varium, quod uſus docet: quicquid natura tradit, & æquale eſt omnibus & ſtatim.* Tacitus lib. 1 Annal. *Tarda ſunt, quæ in commune expoſtulantur: privatam gratiam ſtatim mereare, ſtatim recipiat.* Lib. 4. *Cætera principibus ſtatim adeſſe, unum inſatiabiliter parandum, proſperam ſui memoriam.* Crebro habent uterque. *Gronovius.*

14 *Quidquid enim fieri*] Dogma perutile, & utinam mentibus firmiter inſerendum! Socrates aiebat: *ὥσπερ οἱ ἐν εὐδίᾳ πλέοντες, καὶ τὰ πρὸς τὸν χειμῶνα ἔχουσιν ἕτοιμα· οὕτως οἱ ἐν εὐτυχίᾳ φρονοῦντες, καὶ τὰ πρὸς τὴν ἀτυχίαν ἑτοιμάζουσι βοηθήματα· Sicut ii qui in tranquillo & ſereno navigant, parata etiam inſtrumenta habent, quæ in tempeſtate ſint uſui: ſic qui in bona fortuna ſapiunt, contra adverſam auxilia expediunt.* Lipſius.

runt novi: ſecuris, & beata tantum ſpectantibus, graves eveniunt. Morbus enim, captivitas, ruina, ignis, nihil horum repentinum eſt. Sciebam in quam tumultuoſum me [15] contubernium natura cluſiſſet. totiens in vicinia mea [16] conclamatum eſt, totiens præter limen immaturas exſequias [17] fax cereuſque præceſſit: ſæpe altius ruentis ædificii fragor ſonuit: multos ex his quos forum, curia, ſermo, mecum contraxerat, nox abſtulit, & vinctas ad ſodalitium manus [18] copulatas intercîdit. Mirer aliquando ad me pericula acceſſiſſe, quæ circa me ſemper erraverunt? Magna pars hominum eſt, quæ navigatura, [19] de tempeſtate non cogitat. Nunquam me in bona re mali pudebit auctoris. [20] Publius tragicis comiciſque vehementior ingeniis, quotiens mimicas ineptias, [21] & verba ad ſummam caveam ſpectantia reliquit, inter multa alia [22] cothurno, non tantum [23] ſipario, fortiora, & hoc ait:

[24] *Cuivis poteſt accidere, quod cuiquam poteſt.*

Hoc

15 *Contubernium*] In domum me clauſum, in qua luctus, curæ, miſeriæ cohabitarent. *Lipſius.*

16 *Conclamatum eſt*] Super mortuo & funere. *Idem.*

17 *Fax cereuſque*] Scribo ad cap. ultimum de Brevitate vitæ. *Idem.*

18 *Copulatas*] Melius *copulataſque*, pro hac quidem lectione. Repperi in ora unius libri, *capulus*: nempe ille feralis & funebris. At ego ex lectione veteri eruam: *& vincta ad ſodalitium manu, copulatus intercidit.* Cum quo manus vinxiſti ad ambulandum, ſive & quicum amicitiam datis dextris junxiſti; ille deſeruit, & ſubita morte cecidit. *Idem.*

19 *De tempeſtate*] Eſt imago, quam jam è Socrate protuli. *Idem.*

20 *Publius*] *Syrus*, patriæ cognomento: cujus paucæ ſententiæ, ſed probæ, exſtant. *Idem.*

21 *Et verba ad ſummam caveam ſpectantia*] Ad minutam plebem: cujus in theatris ibi locus. Nos in Amphitheatro. *Idem.* Id eſt vilia, & ad guſtum minutæ plebis. Nam cum populi Romani priſca diviſio in Senatum, Equitem, Plebem, his etiam diſcreta in ſpectaculis ſua loca & gradus: Popularibus ſumma cavea; ima Senatui & Equiti vacabat. de quibus vide Lipſium lib. de Amphitheatro cap. 14. Torrentium ad Suetonii Auguſtum cap. 44. & Fabrum lib. 2. cap. 1. Agoniſt.

22 *Cothurno*] Tragœdiis. *Lipſius.*

23 *Sipario*] Feſtus: *Siparium: genus veli mimicum.* Juvenalis:

——— *vocem Damaſippe locaſti Sipario.*

Apuleius: *Aulæum tragicum removeto, & ſiparium ſcænicum complicato.* Tertullianus contra Valent. c. 1. & 14. *Idem.*

24 *Cuivis poteſt*] Simillime Xenophon: Πάντα ἄνθρωπον δεῖ προσδοκᾶν ἀπαντᾶν· *Quemque hominem quæcumque exſpectare convenit.* Phocylides:

Κοινὰ πάθη πάντων· ὁ βίος, τροχὸς· ἄστατος ὄλβος·

Com-

Hoc ſi quis in medullas demiſerit, & omnia aliena mala, quorum ingens quotidie copia eſt, ſic adſpexerit, tanquam illis liberum & ad ſe iter ſit: multo ante ſe armabit, quam petatur. Sero animus ad periculorum patientiam, poſt pericula, inſtruitur. Non putavi hoc futurum. nunquam hoc eventurum crediſiſſem. Quare autem non? Quæ ſunt divitiæ, quas non egeſtas, & fames, & mendicitas à tergo ſequatur? Quæ dignitas, cujus non [25] prætextam, & augurale, & [26] lora patricia, & ſordes comitentur, [27] & exportatio, & notæ, & mille maculæ, & extrema contemptio? Quod regnum

Communes caſus; vita, orbis; & inſtabilis ſors. Lipſius.

25 *Prætextam & augurale & lora patricia*] Quid vocis aut rei, neſcio. An *auguralem* legimus, & veſtem purpuramque ſacerdotum capimus? An lituum accipimus, Augurum inſigne? *Idem.* Sine dubio *augurale* dixit, ut *triumphalia*, *conſularia* dicebant pro ornamentis vel inſignibus vel veſtimentis hujuſmodi: & antecedens & ſubſequens non alio ex genere eſſe patitur. Itaque *augurale* Ciceroni *dibaphus*. Lib. 2 ad Att. epiſt. 10. *denique etiam Vatinii ſtrumam dibapho veſtiant.* Et alibi *dibaphum cogitare.* Erat hæc quoque prætexta: ſed vocibus variare voluit, & tria exprimere ſingulis, magiſtratum, ſacerdotium, nobilitatem. Quid ſi intelligas, *baculum*, neutro genere, ut ſignificetur lituus, toties obvius in nummis? Ovidius 2 Metam.

— *onuſque fuit baculum ſilveſtre ſiniſtra.*

Gronovius.

26 *Lora patricia*] Mulleos, ſive lunatos patriciorum calceos. Statius:

Patriciaque pueri ſignat veſtigia Luna.

Si tamen & hæc lectio certa. Sunt qui de *bulla* capiant: male. ingenuorum enim ea, non tantum patriciorum. Denique ex auro (excipio libertinos) non loro. Tria videtur jungere, Magiſtratus, Sacerdotes, Nobiles. *Lipſius.*

27 *Et exportatio*] In inſulas, quæ *deportatio* magis dicta. Suſpicabar & *exſputatio*, contemptus extremi ſignum. *Idem.* Deportationem interpretatur Lipſius. Sed hoc adjuncta non patiuntur: ſordes, notæ, maculæ, contemtio, nolunt ſibi fulmen illud miſceri. Suſpicatur ergo *exſputatio*. Vide an juvet, quod epiſt. 4. de Catone: *cum modo per populi levatus manus & obrutus ſputis & portandus extra forum traheretur.* Ubi Pincianus, *exportandus*. Talis ignominia Diphili apud Athenæum, lib. 13. ἐν ἀγῶνί ποτε αὐτὸν ἀσχημονήσαντα σφόδρα ἐξαρθῆναι ἐκ τοῦ θεάτρου συνέβη, καὶ οὐδὲν ἧττον ἐλθεῖν πρὸς τὴν Γνάθαιναν· κελεύοντος ἐν τῷ Διφίλου ὑπονίψαι τοὺς πόδας αὐτοῦ τὴν Γνάθαιναν, οὐδὲ, τί γὰρ; (εἶπεν) οὐκ ἠρμένος ἥκεις; Rurſus de Catone Seneca de conſtantia ſapientis cap. 1. ſed eandem, puto, rem intelligens: *à Roſtris uſque ad arcum Fabianum, per ſeditioſa factionis manus tractus.* Magis forte ex ludo de morte Claudii: *eumque quam primum exportari, & cælo intra dies triginta excedere.* Aut à patre, Controv. 29. *cum ſciret in exilium exportandos locari ſolere.* Veniebat aliquando in mentem, *exhæredatio*. Hæc vere inter notas & maculas. Laus egregia probatum eſſe ſuis; probrum magnum, improbatum. Cicero pro Roſcio Amerino: *ex altera parte egentem, probatum ſuis filium.* Pro Sextio: *Duobus his graviſſimis antiquitatis viris ſic probatus fuit.* Patri puta & ſocero. Pro domo: *cum M. Papirii, fratris ſui, eſſet teſtamento & judicio improbatus.* Cornelius Nepos de Themiſtocles

regnum eſt, cui non parata ſit ruina, & proculcatio, & dominus, & carnifex? nec magnis iſta intervallis diviſa, ſed horæ momentum intereſt [28] inter ſolium, & aliena [29] genua. Scito ergo, omnem conditionem verſabilem eſſe. & quidquid in ullum incurrit, poſſe in te quoque incurrere. Locuples es? numquid ditior [30] Pompeio? cui cum Caius vetus

ſtocle: *qui cum minus eſſet probatus parentibus, quod & liberius juſto vivebat, & rem familiarem negligebat, à parente exhæredatus eſt.* Sic & honorem ducebant non modo hæredes inſtitui, ſed & legata accipere: præteriri aut exhæredari contra. Cicero Philipp. 2. *Hereditates negaſti mihi venire* &c. *ego enim amplius ſeſtertium ducenties acceptum hæreditatibus retuli.* Lib. 1 ad Attic. de altercatione ſua cum Clodio. *Regem appellas, inquam, cum Rex tui mentionem nullam fecerit? ille autem Regis* (affinis ſui) *hæreditatem ſpe devorarat.* Valerius Maximus lib. 7, 8. *Et erant ab eo inſtituti hæredes, neque ſanguine patrio pares neque proximi, ſed & alieni & humiles: ut non ſolum flagitioſum ſilentium, ſed etiam prælatio contumelioſa videri poſſet.* Et ibidem de Oppio Gallo: *morientis amici plenum contumeliæ ludibrium.* Hæc Auguſto cauſa amicorum ſuprema judicia moroſiſſime penſitandi, de quo Suetonius cap. 66. Hæc, cur Domitianus lætaretur Agricolæ *velut honore judicioque*, de quo apud Tacitum. Cicero pro Quintio: *hæredem teſtamento reliquit hunc P. Quintium, ut ad quem ſummus mæror morte ſua veniebat, ad eundem ſummus honos quoque perveniret.* Fabius avus decl. 261. *cum is, qui creverit hæreditatem, continuo non ſit plus habiturus, quam cæteri, & diviſurus cum his, qui non eundem honorem ſupremis defuncti tabulis habuerunt.* Crebras autem fuiſſe exhæredationes, cum tanta eſſet ſeculi corruptio, & tum liberorum tum proximorum impietas, quid mirum? Lib. 3 de ira, cap. 7. *Hæc tot millia ad forum prima luce properantia: quam turpes lites, quanto turpiores advocatos habent? Alius judicia patris accuſat, quæ mereri ſatis fuit, alius cum matre conſiſtit.* Gronovius.

28 *Inter ſolium*] Thronum regium, ſublimem ſedem. Virgilius:

Præfatus divos, ſolio rex infit ab alto.
Lipſius.

29 *Genua*] Sententia. Horæ ſpatio hæc verti ita poſſunt, ut qui in alto ſediſti vitæ arbiter, cujus genua ſupplices tangebant; idem dejectus, advolvare aliena genua. Plinius: *Hæc* (genua) *ſupplices tangunt, ad hæc manus tendunt, hæc ut aras adorant.* Idem.

30 *Pompeio*] Muretus *Ptolemæo* vellet. Et vero opum cauſſa interfectum eum Dio & Zonaras notant: ſed *interfectum* (ἀπέκτεινεν vox Græca eſt) non inedia & ſimulatione benivolentiæ ſublatum. Adde, quod de hoc Ptolemæo mox nominatim: neque veriſimile, bis eumdem hominem iterarum. Denique ordine ſuo de *divitibus* tantum hic præmittit; mox de *dignitate* præditis; tum de *Regibus*, ut in monitis jam poſuerat. Itaque *Pompeium* aliquem intellegi, civem Rom. & Senatorem verius: an filium *Sexti* illius *Pompeii*, qui Conſul cum *Sex. Apuleio*, ultimo Auguſti anno fuit? Nam hic dicitur, *cognatus Caii* fuiſſe: atquin & ille *cognatus Auguſti*, Dioni. Ita enim libro 56. cum iſtos nominaſſet: Ἐκεῖνοι γὰρ συγγενεῖς τε τοῦ Καίσαρος Αὐγούστου ὄντες ἦρχον. *Nam illi, cognati cum eſſent Cæſaris Auguſti, magiſtratum gerebant.* Itaque hoc de *cognatione* conveniat: & de filio, quam de ipſo potius, qui mortuus videtur in Tiberii adhuc Principatu. Colliges ex Valerii libro 4. cap. 7. *Idem.*

31 Apes

tus cognatus, hoſpes novus, [31] aperuiſſet Cæſaris domum, [32] ut ſuam cluderet, defuit panis & aqua: cum [33] tot flumina poſſideret in ſuo orientia,& in ſuo cadentia,mendicavit ſtillicidia: [34] fame ac ſiti periit, in palatio cognati, dum illi [35] heres [36] publicum funus eſurienti locat. Honoribus ſummis functus es? nunquid aut tam magnis, aut tam inſperatis, aut tam univerſis, quam Seianus? [37] Quo die illum ſenatus deduxerat, populus [38] in fruſta diviſit: in quem quidquid congeri poterat, dii homineſque contulerant; ex eo nihil ſuperfuit, quod carnifex [39] traheret. Rex es? non ad Crœſum te mittam, qui rogum ſuum & [40] eſcendit juſſus, & extingui vidit, factus non regno tantum, ſed etiam [41] morti ſuæ ſuperſtes: non ad Jugurtham, quem populus Roma-

31 *Aperuiſſet*] In Palatium ſuum, velut per honorem, recepiſſet: ut contubernalis ei eſſet. *Lipſius.*

32 *Ut ſuam*] Meus; *& ſuam.* Uttovis modo, *ſuam* valet *ejus.* Sententia eſt, Ideo recepit in ſuam domum, ut tamquam heres domum ejus clauderet & obſignaret. *Idem.*

33 *Tot flumina*] Si de rege, nihil miri: imo & plura addidiſſet. Sed eſt de privati hominis opibus, quæ olim tantæ. Noſter epiſt. 89. *Ager uni domino, qui populum cepit, anguſtus eſt. Quouſque arationes veſtras porrigetis, ne* PROVINCIARUM *quidem ſatione contenti circumſcribere prædiorum modum? Illuſtrium* FLUMINUM *per privatum decurſus, &* AMNES MAGNI, *magnarumque gentium termini,* USQUE AD OSTIUM A FONTE, *veſtri ſunt. Hoc quoque parum eſt, niſi latifundiis* MARIA CINXISTIS, *niſi trans Hadriaticum, & Ionium, & Ægeum, veſter villicus regnet.* Adde de Benef. 3. cap. 8. item Admiranda noſtra, lib. 2. *Idem.*

34 *Fame ac ſiti*] Non ergo proprie interfectus, aut *percuſſus:* quo verbo Suetonius in illo Ptolemæo uſus, cap. 35. *Idem.*

35 *Heres*] Caius. *Idem.*

36 *Publicum funus*] Per honorem. Ita enim ludebat hic homo (ſi ita appellandus) & mori eum coëgit, ſe herede: & publicis deinde exequiis, quaſi fato ſuo functum, honeſtavit. Mirum in Suetonio aut Dione hanc rem non tangi: ſed quis omnia ejus monſtri ſcelera? *Idem.*

37 *Quo die*] Nam putabatur Tribunicia poteſtate, id eſt, conſortio & ſucceſſione imperii donandus (Dionem vide): atque ita lætus, & magno comitatu, in Senatum venit. ibi retentus, & in vincula mox datus. *Idem.*

38 *In fruſta*] Cadaver ejus in Gemonias abjectum, totum triduum jacuit, & populus illuſit. *Idem.*

39 *Traheret*] Unco, ulterius in Tiberim. *Idem.*

40 *Eſcendit juſſus*] Ex quibuſdam libris ſcribam: *rogum ſuum & accendi, rurſus & exſtingui.* Nec diſpliceat alia lectio: *& accendi vivus & exſtingui.* Utrumque horum ad hiſtoriam, quam in Herodoti 1. habes. *Idem.*

41 *Morti ſuperſtes*] Superfuit non regno ſolum, cum id ſibi periiſſet; ſed pæne morti, quam certam decretamque effugit. *Idem.*

Romanus [42] intra annum quam timuerat, ſpectavit. Ptolemæum Africæ regem, Armeniæ Mithridatem, inter Caianas cuſtodias vidimus. [43] alter in exſilium miſſus eſt. [44] alter ut [45] meliori fide mitteretur, optabat. In tanta rerum, ſurſum ac deorſum euntium, verſatione, ſi non quidquid fieri poteſt, pro futuro habes, das in te vires rebus adverſis, quas infregit, quiſquis prior vidit. Proximum ab his erit, ne aut in ſupervacuis, aut [46] ex ſupervacuo laboremus: id eſt, ne aut quæ non poſſumus conſequi, concupiſcamus: aut adepti, cupiditatum vanitatem noſtrarum ſero, poſt multum pudorem, intelligamus. id eſt, ne aut labor irritus ſine effectu ſit, aut effectus labore indignus. Fere enim ex his triſtitia ſequitur, ſi aut non ſucceſſit, aut ſucceſſus pudet.

CAP. XII. Circumcidenda eſt concurſatio, qualis eſt magnæ parti hominum, domos, & theatra, & fora pererrantium. Alienis ſe negotiis offerunt, ſemper aliquid [1] agentibus ſimiles. Horum ſi aliquem exeuntem de domo interrogaveris: Quo tu? quid cogitas? reſpondebit tibi: Non mehercule ſcio: ſed aliquos videbo, aliquid agam. Sine propoſito vagantur, quærentes negotia: nec quæ deſtinaverunt, agunt, ſed in quæ incurrerunt. Inconſultus illis vanuſque curſus eſt, qualis formicis, per arbuſta repentibus; quæ in ſummum cacumen, deinde in imum inanes aguntur. His plerique ſimilem vitam agunt, quorum non immerito quis

42 *Intra annum*] Haud ita vere. imo quinto denique anno, quam cœptum bellari cum eo, debellatum eſt: & ipſe à C. Mario triumphatus. *Lipſius.*

43 *Alter in exſilium*] Nempe Mithridates. Tacitus 11 Annalium: *Mithridates, quem imperitaſſe Armeniis, & ad præſentiam C. Cæſaris vectum vinctumque memoravi* (in libris, qui perierunt), *monente Claudio, in regnum remeavit.* Idem in Dionis 60. *Idem.*

44 *Alter*] Ptolemæus, Jubæ F. & M. Antonii ex Selena filia nepos: ideoque Caio conſobrinus. Suetonius Calig. cap. 26. Dio 60. *Idem.*

45 *Meliori fide*] Apparet ergo damnatum quidem exſilio, ſed per viam interfectum. Itaque optabat mitti in exſilium, ſed bona fide. *Idem.*

46 *Ex ſupervacuo*] In vanum, & ubi non opus. Livius lib. 2. *Ad præcavendum vel ex ſupervacuo.* Idem.

CAP. XII. 1 *Agentibus ſimiles*] Qui ſunt φιλοπράγμονες μᾶλλον, ἢ πολυπράγμονες· *negotia amantes potius, quam agentes*; ut Græci eleganter dicunt. Noſter alibi *Satagios* id genus appellat. *Idem.*

2 *In-*

quis [2] inquietam inertiam dixerit. Quorundam, quaſi ad incendium currentium, miſereris: uſque eo impellunt obvios, & ſe aliosque præcipitant: cum interim cucurrerint, aut ſalutaturi aliquem non reſalutaturum, aut funus ignoti hominis proſecuturi, [3] aut judicium ſæpe litigantis, aut ſponſalia ſæpe nubentis, & lecticam aſſectati, quibuſdam locis & [4] ipſi tulerint. deinde domum cum ſupervacua redeuntes laſſitudine, jurant neſciſſe ſe ipſos, quare exierint, ubi fuerint, poſtero die erraturi per eadem illa veſtigia. Omnis itaque labor aliquo referatur, aliquo reſpiciat. [5] Non induſtria inquietos, [6] & inſanos, falſæ rerum imagines agitant. nam ne illi quidem ſine aliqua ſpe moventur, proritat illos alicujus rei ſpecies, cujus vanitatem capta mens non coarguit. Eodem modo unumquemque ex his, qui ad augendam turbam exeunt, inanes & leves cauſſæ per urbem circumducunt, nihilque habentem in quo laboret, [7] lux orta expellit: & cum multorum fruſtra liminibus [8] illiſus nomencla-

2 *Inquietam inertiam*] Ita Horatius: *Strenua nos exercet inertia.* Lipſius.

3 *Aut judicium*] Dictiuncula inſerta legam, *aut ad judicium.* Idem.

4 *Ipſi tulerint*] Ita ſolent officioſi iſti: ubi turba, & arcta ſive & ſordida via. Martialis:

Lecticam ſellamque ſequar? nec ferre recuſo.

Per medium properas ſed prior ire lutum. Idem.

5 *Non induſtria*] Pincianus ex conjectura: *Inanis induſtria inquietos, ut inſanos, falſæ rer. imag.* Idem.

6 *Et inſanos, ſed falſæ*] Excluſimus τὸ *ſed*, volentibus plane Pal. ſec. tert. & Ort. libris: aliis eodem ducentibus. Cur non & ante τὸ *proritat* interjecerunt: nam ibi quoque particula hæc intelligitur. Nam ne illi quidem, puta, vere ac proprie inſani. Noſtros homines, inquit, pererrantes theatra & fora, inſanorum more, & inquietudine inſanos, non exercet induſtria, ſed pravum de rebus judicium: eoque merito pro inſanis habentur: nam & hi revera larvati aut cerriti non moventur ſine concepta atque infixa aliqua imaginatione, quam ſcilicet erroneam & falſam deprehendere turbida & occæcata mente nequeunt: ſic iſtos leves & non dignæ cauſæ, per inconſiderantiam dignæ viſæ, per urbem circumducunt. Fruſtra conjecturis vexarunt locum. Τὸ *ſed* omiſſum & Senecæ & Livio ſæpe adſtituimus. *Gronov.*

7 *Lux orta*] Nam primo die ſalutabant. Martialis:

Prima ſalutantes atque altera continet hora. Lipſius.

8 *Illiſus nomenclator*] Tanquam ipſe ſalutator Nomenclatoris vice fungatur, & nomine tantum dicto (*Have Marce*) abeat. Sed ſcripta lectio *nomenculatores* præfert. quaſi nec Dominos quidem viderit, excluſus, & ſaltem ſalutarit Nomenclatores. Mihi videbatur, *illiſum nomenclator reſalutavit.* Dominus non reſalutavit, mutus adſtitit, ſed ejus vice Nomenclator.

menclatores perſalutavit; à multis excluſus, neminem ex omnibus difficilius domi, quam ſe, convenit. Ex hoc malo dependet illud teterrimum vitium, auſcultatio, & publicorum ſecretorumque inquiſitio, & multarum rerum ſcientia, [9] quæ nec tuto narrantur, nec tuto audiuntur. Hoc ſecutum puto Democritum, [10] ita cœpiſſe: Qui tranquille volet vivere, nec privatim agat multa, nec publice: ad ſupervacua ſcilicet referentem. Nam ſi neceſſaria ſunt, & privatim & publice, non tantum multa, ſed innumerabilia agenda ſunt: ubi vero nullum officium ſolemne nos citat, inhibendæ actiones ſunt.

Cap. XIII. Nam qui multa agit, ſæpe fortunæ poteſtatem ſui facit: quam tutiſſimum eſt raro experiri, ceterum ſemper de illa cogitare, & ſibi nihil de fide ejus promittere. Navigabo, niſi ſi quid inciderit: & prætor fiam, niſi ſi quid obſtiterit: & negotiatio mihi reſpondebit, niſi ſi quid intervenerit. Hoc eſt, quare ſapienti nihil contra opinionem dicamus accidere. non illum caſibus hominum excepimus, ſed erroribus: nec illi omnia ut voluit cedunt, ſed ut cogitavit. imprimis autem cogitavit, aliquid poſſe propoſitis

Sive & jocoſe, Nomenclator reſalutat ore domini, cui verbum indit. *Lipſius.*

9 *Quæ nec tuto*] Ut de regibus, de Principibus. *Idem.*

10 *Ita cœpiſſe*] Initium feciſſe libri ſui περὶ εὐθυμίας, ſive de Tranquillitate. Ipſa porro Græca ſunt in Stobæi Serm. de felicitate: Τὸν εὐθυμεῖσθαι μέλλοντα, χρὴ μὴ πολλὰ πρήσσειν, μήτε ἰδίᾳ μήτε ξυνῇ. μηδ' ὅσ' ἂν πρήσσῃ ὑπέρ τε δύναμιν αἱρεῖσθαι τὴν ἑαυτοῦ καὶ φύσιν· *Qui tranquille victurus eſt, eum nec privatim nec publice multa oportet agere: ſed nec quæ adſunt & ſe dant, ſupra vires aut naturam tollere.* Claudit pulcherrime: Ἡ γὰρ εὐογκίη, ἀσφαλέστερον τῆς μεγαλογκίης· *Parva enim moles aut ſarcina tutior ſemper magna & tumente.* Euripides conſonat:

Τὸ πολλὰ πράσσειν, οὐκ ἐν ἀσφαλεῖ βίου.
Res agere multas, tuta vita haud eſt via.

Iterumque:

Ὅστις δὲ πράσσει πολλὰ, μὴ πράσσειν παρὸν,
Μῶρος, παρὸν ζῆν ἡδέως ἀπράγμονα·
Qui multa agit, cum non agere ea liberum,
Eſt ſtultus; in quiete vivere cui ſiet.

At Plutarchus tamen in libello de Tranquillitate hanc Democriti gnomen carpit: Ὁ μὲν εἰπὼν, ὅτι δεῖ τὸν εὐθυμεῖσθαι μέλλοντα, μὴ πολλὰ πράσσειν, μήτε ἰδίᾳ μήτε ξυνῇ, πρῶτον μὲν ἡμῖν πολυτελῆ τὴν εὐθυμίαν καθίστησι γενομένην ὤνιον ἀπραξίας· *Qui dixit, tranquillum futurum non multa agere debere nec privatim nec publice; primum is Tranquillitatem magno venalem proponit, utpote inertia parabilem.* Carpat. mihi immota & ſancta eſt: ac Seneca noſter ſatis interpretatur. Adde eumdem de Ira 3. cap. 6. *Idem.*

Cap.

ſitis ſuis reſiſtere. Neceſſe eſt autem levius ad animum pervenire deſtitutæ cupiditatis dolorem, cui ſucceſſum non utique promiſeris.

CAP. XIV. Faciles etiam nos facere debemus, ne nimis deſtinatis rebus indulgeamus. [1] tranſeamus in ea, in quæ nos caſus deduxerit: nec mutationes aut conſilii aut ſtatus pertimeſcamus: dummodo nos levitas, inimiciſſimum quieti vitium, non excipiat. Nam & pertinacia neceſſe eſt anxia & miſera ſit, cui fortuna ſæpe aliquid extorquet: & levitas multo gravior, nuſquam ſe continens. Utrumque infeſtum eſt tranquillitati, & nihil mutare poſſe, & nihil pati. Utique animus ab omnibus externis in ſe revocandus eſt. ſibi confidat, ſe gaudeat, ſua ſuſpiciat: recedat, quantum poteſt, ab alienis, & ſe ſibi applicet, damna non ſentiat, etiam adverſa benigne interpretetur. Nuntiato [2] naufragio, Zeno noſter, cum omnia ſua audiret ſubmerſa, [3] Jubet, inquit, me fortuna expeditius philoſophari. Minabatur [4] Theodoro philoſopho [5] tyrannus mortem, & quidem inſepultam. Habes, inquit, cur tibi placeas: [6] hemina ſanguinis in tua poteſtate eſt. nam quod ad ſepulturam pertinet, ô te ineptum, ſi putas intereſſe, [7] ſupra terram, an infra

CAP. XIV. 1 *Tranſeamus in ea*] Ἀριστοτέλης εἶπεν· Ἐπειδὴ μὴ γίνεται τὰ πράγματα ὡς βουλόμεθα, δεῖ βούλεσθαι ὡς γίνεται· *Ariſtoteles aiebat: Quandoquidem res non ſuccedunt, ut volumus; at nos velimus, ut ſuccedunt.* Ariſtonymi ſcitum. Κυβερνήτου μὲν ἔργον ἀγαθοῦ, εἰς τὰς τῶν πνευμάτων μεταβολὰς ἁρμόσασθαι· ἀνδρὸς δὲ σοφοῦ, πρὸς τὰς τῆς τύχης· *Gubernatoris boni officium, ad ventorum mutationes ſe aptare; viri autem ſapientis, ad fortuna.* Lipſius.

2 *Naufragio*] Cum purpuram Tyro venalem adveheret in Græciam, juxta Pyræeum navim fregit: atque annos natus 30. ad Cratetem ſe applicavit. *Idem.*

3 *Jubet me*] Diogenes Laërtius effert: Εὖ γε ποιεῖ ἡ τύχη, προσελαύνουσα ἡμᾶς φιλοσοφίᾳ· *Bene Fortuna egit, quæ impulit me philoſophari.* Et iterum: Νῦν εὐπλόηκα, ὅτε νεναυάγηκα· *Nunc bene vectus ſum, cum navem fregi.* Idem.

4 *Theodoro*] Cyrenaicæ ſectæ, & qui diis illudens *Atheus* cognominatus eſt. *Idem.*

5 *Tyrannus*] Lyſimachus rex. *Idem.*

6 *Hemina*] Belle dictum. & revera eo modulo ſanguinis educto, vita poteſt educi. Alii tamen libri, *vena ſanguinis.* At Cicero 5 Tuſcul. & ex eo Valerius lib. 6. cap. 2. aliter efferunt: *Enimvero magnifica res tibi contigit, quia Cantharidis vim aſſecutus es.* Idem.

7 *Supra terram*] In cruce, ſive inſepultus, ἠλίβατον κόνεως. *Idem.*

infra putreſcam. [8] Canus Julius, vir inprimis magnus, cujus admirationi ne hoc quidem obſtat, quod [9] noſtro ſæculo natus eſt, cum Caio diu altercatus, poſtquam abeunti [10] Falaris ille dixit, Ne forte inepta ſpe tibi blandiaris, [11] duci te juſſi: Gratias, inquit, ago, optime princeps. Quid ſenſerit, dubito: multa enim occurrunt mihi. Contumelioſus eſſe voluit, & oſtendere quanta crudelitas eſſet, in qua [12] mors beneficium erat? An exprobravit illi quotidianam dementiam? agebant enim gratias, & [13] quorum liberi occiſi, & quorum bona ablata erant. An tanquam [14] libertatem libenter accepit? Quidquid eſt, magno animo reſpondit. Dicet aliquis: Potuit poſt hæc jubere illum Caius vivere. Non timuit hoc Canus. nota erat Caii in talibus imperiis [15] fides: Crediſne, illum [16] decem medios uſque

8 *Canius*] Libri ſcripti *Canus*, aut *Kanus*: & ita appellandus. Nam *Julius* ei nomen fuit, *Canus* cognomen: quod tamen præponit Seneca, ut Tacitus, Plinius, Suetonius crebro, more illius ævi. Meminit hujus viri Boëtius Conſolat. Philoſ. 1. Proſa 4. *Reſpondiſſem Cani verbo, qui cum à C. Cæſare* (nempe Caligula) *Germanici F. conſcius contra ſe factæ conjurationis diceretur; Si ego, inquit, ſciſſem, tu neſciſſes.* Forte & argutum dictum. Ego ſi inter eos, ad rem citius, non ad verba iſſem. Et cauſſam una carceris ejus mortiſque diſce, Conjurationis crimen; illius, niſi fallor, Lepidianæ: de qua Suetonius in Caio, cap. 24. & Dio 59. Eſt & alius *Canius* Martiali, Hieronymo, aliiſque; ſed diverſus ab iſto, & in poëtarum claſſe. *Lipſius.*

9 *Noſtro ſæculo*] Nam vetera miramur tantum: & magna virtute opus eſt, quæ præſentis invidiæ nebulas perrumpat. *Idem.*

10 *Falaris*] Bene. comparat Romanum tyrannum cum illo Siculo, & nomine ejus ſignat. Vulgati tamen libri, *falleris*: at utrumque ſpreverat Muretus. *Idem.*

11 *Duci*] Ad ſupplicium. *Idem.*

12 *Mors beneficium*] Itaque gratias agebat, quaſi jam abſolutus, nec inter lentas illas mortes tractus. Sic Tiberius cuidam mortem petenti, *Nondum tecum in gratiam redii*, inquit. *Idem.*

13 *Quorum liberi*] Nam ut Panegyricus, in ſimili ſævitia, ait: *Fleri non licebat amiſſa, metu reliquorum. Serenus ergo nubilis mentibus vultus induebamus, & ad illorum vicem, qui deguſtato Sardorum graminum ſucco feruntur in morte ridere, imitabamur lætos mœrentes.* Idem.

14 *Libertatem*] Hoc opinor, & dignum philoſopho erat. *Idem.*

15 *Fides*] Non ſolet revocare ſententias mortiferas, nec mitigare. *Idem.*

16 *Decem medios uſque ad ſupplicium dies*] Ex SC^to Tiberiano. de quo Suetonius in Tib. cap. 75. *Senatuſconſulto cautum erat, ut pœna damnatorum in decimum diem ſemper differretur.* Cauſſà in Dione lib. 57. quia damnatio tunc fere à Senatu: & Princeps ſibi jus aliquod & cognitionem ſervari etiam volebat. Vide noſtra ad Taciti Annalem 3. *Idem.* Auctor ejus dilationis videtur fuiſſe Tiberius, ut probatur ex Dionis lib. 57. vide Langlæum lib. 11. c. 2. Ocii Semeſtris.

17 *La-*

uſque ad ſupplicium dies ſine ulla ſollicitudine exegiſſe? veriſimile non eſt, quæ vir ille dixerit, quæ fecerit, quam in tranquillo fuerit. Ludebat [17] latrunculis, cum centurio, agmen periturorum trahens, [18] illum quoque excitari jubet. Vocatus, numeravit calculos, & ſodali ſuo, Vide, inquit, ne poſt mortem meam mentiaris te viciſſe. Tum annuens centurioni: Teſtis, inquit, eris, uno me antecedere. Luſiſſe tu Canum illa tabula putas? illuſit. Triſtes erant amici, talem amiſſuri virum. Quid mœſti, inquit, eſtis? Vos quæritis, an immortales animæ ſint: ego jam ſciam. nec deſiit in ipſo veritatem ſine ſcrutari, & ex morte ſua quæſtionem habere. Proſequebatur illum [19] philoſophus ſuus: nec jam procul erat [20] tumulus, in quo Cæſari [21] Deo noſtro fiebat quotidianum ſacrum. Quid, inquit, Cane, nunc cogitas? aut quæ tibi mens eſt? Obſervare, inquit Canus, propoſui illo velociſſimo momento, an ſenſurus ſit animus, exire ſe. promiſitque, ſi quid exploraſſet, circumiturum amicos, & indicaturum quis eſſet animarum ſtatus. Ecce in media tempeſtate tranquillitas: ecce animus æternitate dignus, qui fatum ſuum in argumentum veri vocat: qui in ultimo illo gradu poſitus, exeuntem animam percontatur: nec uſque ad mortem tantum, ſed aliquid etiam ex ipſa morte diſcit. Nemo diutius philoſophatus. [22] non raptim relinquetur magnus vir, & cum

17 *Latrunculis*] Martialis: *Inſidioſorum ſi ludis bella latronum.* Vide in Epiſt. 98. *Lipſius.*

18 *Et illum quoque citari jubet*] Revocavimus, quod ex Pinciani membranis & tribus ſuis probaverit quoque Gruterus: *centurio, agmen periturorum trahens, illum quoque excitari jubet.* Plautus Rudente: *nam vox precantum me huc foras excitavit.* Quintilianus lib. 12. inſtit. orat. cap. 2. *Adhibitus ei cœna Simonides nuntio eſt excitatus, quod eum duo juvenes equis advecti deſiderare majorem in modum dicebantur.* Non aliter editiones priſcæ. *Gronovius.*

19 *Philoſophus ſuus*] Forte, *unus.* Etſi proceribus domi etiam Philoſophi. *Lipſius.*

20 *Tumulus*] An *Agger Tarquinii*? an extra urbem potius locus, in quo Caius ſupplicia ſumebat? *Idem.*

21 *Deo noſtro*] Ludit amare. nam Deus audire & haberi Caius volebat, atque adeo hoſtias ſibi immolari. En, inquit, hoſtias noſtri Saturni, humanas. *Idem.*

22 *Non raptim*] Suſpectum. etſi ſententia videtur: non eſſe raptim & in

[23] cum cura dicendus. [24] dabimus te in omnem memoriam, clariſſimum caput, Caianæ cladis [25] magna portio.

Cap. XV. Sed nihil prodeſt privatæ triſtitiæ cauſſas abjeciſſe. Occupat enim nonnunquam [1] odium generis humani, & occurrit tot ſcelerum felicium turba, cum cogitaveris, quam ſit rara ſimplicitas, quam ignota innocentia, & vix unquam, niſi cum expedit, fides, & [2] libidinis lucra [3] damnaque pariter inviſa, & ambitio uſque eo jam ſe ſuis non continens terminis, ut [4] per turpitudinem ſplendeat. Agitur animus [5] in noctem, & velut everſis virtutibus, quas nec [6] ſperare licet, nec [7] habere prodeſt, tenebræ oboriuntur. In hoc itaque flectendi ſumus, ut omnia vulgi vitia non inviſa nobis, ſed ridicula videantur: & [8] Democritum potius imitemur, quam Heraclitum. Hic enim quoties in publicum proceſſerat, flebat: ille ridebat. huic omnia quæ agimus, miſeriæ; illi ineptiæ videbantur. Elevanda ergo omnia, & facili animo ferenda. humanius eſt deridere vitam, quam deplorare. Adjice, quod de humano quoque genere melius meretur qui ridet illud quam qui luget. Ille & ſpei bonæ aliquid relinquit: hic tamen ſtulte deflet, quæ corrigi poſſe deſperat. & [9] univerſa contemplatus, majoris animi eſt, qui riſum non tenet, quam

in tranſcurſu dicendum magnum virum. At verba examinata huc non faciunt. *Lipſius.*

23 *Cum cura*] Salluſtiana dictio, alibi jam notata. *Idem.*

24 *Dabimus te*] Dediſti. per te quoque Canum novimus, & noſcemus, quamdiu litteris Romanis honos aut vita erit. *Idem.*

25 *Magna portio*] Ingentium damnorum, quæ orbi intulit, tu unus magna pars. *Idem.*

Cap. XV. 1 *Odium*] Ut in Timone aliquo μισανθρώπῳ. Idem.

2 *Libidinis lucra*] Cum homines vides, qui per libidinem ditantur:

——— *qui teſtamenta merentur Noctibus.* Idem.

3 *Damnaque*] Alios contra, qui in amicæ ſinum ſua & ſe egerunt. *Idem.*

4 *Per turpitudinem*] Famam in dedecore quærat, jactet ſe in ambitu & corruptela. *Idem.*

5 *In noctem*] Id eſt, caligo oboritur, & mæſtitia, fuga & odium rerum hominumque. *Idem.*

6 *Sperare licet*] In aliis, aut ab aliis. *Idem.*

7 *Habere*] In ipſo ſe. non eſt iis pretium. *Idem.*

8 *Democritum potius*] Adde de Ira, 2. cap. 10. *Idem.*

9 *Univerſa contemplatus*] Nec male, *univerſe contemplanti*, nempe alteri alicui: vel, *univerſe contemplatus.* Idem.

10 *Initiis*]

quam qui lacrimas. quando leviſſimum affectum animi movet, & nihil magnum, nihil ſeverum, nec ſerium quidem, ex tanto apparatu putat. Singula, propter quæ læti ac triſtes ſumus, ſibi quiſque proponat, & ſciat verum eſſe, quod Bion dixit, Omnia hominum negotia ſimilia [10] initiis eſſe, nec vitam illorum magis ſanctam aut ſeveram eſſe, [11] quam conceptus inchoatos. Sed ſatius eſt, publicos mores & humana vitia placide accipere, nec in riſum nec in lacrimas excidere. Nam alienis malis torqueri, æterna miſeria eſt: alienis delectari malis, voluptas inhumana. ſicut illa inutilis humanitas, flere, quia aliquis filium efferat, & frontem ſuam fingere. In tuis quoque malis id agere te oportet, ut dolori tantum des quantum poſcit, non quantum conſuetudo. Plerique enim lacrimas fundunt, ut oſtendant: & toties ſiccos oculos habent, quoties [12] ſpectator defuit: turpe judicantes, non flere, cum omnes faciant. Adeo penitus hoc ſe malum fixit, ex aliena opinione pendere, ut in ſimulationem etiam ſimpliciſſima res, dolor, veniat. Sequitur pars, quæ ſolet non immerito [13] contriſtare, & in ſolicitudinem adducere, ubi bono-

10 *Initiis*] Ita plerique ſcripti, & meus. aſſentior plane Pinciano, *mimicis*, ex eo facienti. Negotia hominum, ſunt ut mimica: *nihil magnum, nihil ſeverum, ac ne ſerium quidem ex tanto apparatu*, ut ante dixit. Poeta Græcus:

Σκηνὴ πᾶς ὁ βίος καὶ παίγνιον·
Scena omnis vita eſt & jocus.

& communis adagio, *Vita mimus*. Vide epiſtolam 77. Alii tamen libri, *nuptiis*. ex quo aliquis, *nundinis* divinet. Sane Pythagoras dictitabat τὸν βίον ἐοικέναι πανηγύρει· *vitam adſimilem nundinis eſſe. ad quas alii certaturi venirent; alii negotiaturi; optimi quique ſpectaturi tantum.* Quod ex eo etiam alibi Menander. *Lipſius.*

11 *Quam conceptus*] Scripti fere, *conceptus nichilo natos*: aut (ut & meus) *conceptum nihilo natum*. Divinabat Pincianus, *quam concubitus in hiſ actos*. Nec placet, nec melius video, & ſileo. *Idem.*

12 *Spectator*] Martialis in quamdam:

Amiſſum non flet, cum ſola eſt Gellia, patrem:
Si quis adeſt, juſſæ proſiliunt lacrimæ.
Non dolet hic, quiſquis laudari Gellia quærit.
Ille dolet vere, qui ſine teſte dolet.
Idem.

13 *Contriſtare & in ſolitudinem deducere*] Neſcio quomodo hoc placuit viris doctis, quum tamen ſex codices apud Gruterum ſatis oſtendant legendum eſſe: *& in ſollicitudinem adducere.* Id omnino hic requiritur, & phraſis eſt Tulliana, 12 famil. 9. *Nos confectum bellum cum putaremus, repente à Lepido tuo in ſummam ſollicitudinem adducti ſumus.* Gronovius.

14 *Ra-*

bonorum exitus mali ſunt. Ut, Socrates cogitur in carcere mori, [14] Rutilius in exſilio vivere, Pompeius & Cicero [15] clientibus ſuis præbere cervicem: Cato ille, virtutum viva imago, incumbens gladio, ſimul de ſe ac de Repub. [16] palam facere. Neceſſe eſt torqueri, tam iniqua præmia fortunam perſolvere. & quid ſibi quiſque nunc ſperet, cum videat peſſima optimos pati? Quid ergo eſt? vide quomodo quiſque illorum tulerit: & ſi fortes ſuerunt, ipſorum illos animos deſidera; ſi muliebriter & ignave periere, nihil periit. Aut digni ſunt, quorum virtus tibi placeat: aut indigni, quorum deſideretur ignavia. Quid enim eſt turpius, quam ſi maximi viri timidos fortiter moriendo faciunt? Laudemus toties dignum laudibus, & dicamus: [17] Tanto fortior, tanto felicior! humanos effugiſti caſus, livorem, morbum: exiſti ex cuſtodia: non tu dignus mala fortuna Diis viſus es, ſed indignus in quem jam aliquid fortuna poſſet. Subducentibus vero ſe, & in ipſa morte ad vitam reſpectantibus, [18] manus injiciendæ ſunt. Neminem flebo lætum, neminem [19] flentem. ille lacrimas meas ipſe abſterſit: hic ſuis lacrimis effecit, ne ullis dignus ſit. Ego Herculem fleam, quod vivus uritur: aut Regulum, quod [20] tot clavis configitur: aut Catonem, quod [21] vulnera ſua for-

14 *Rutilius*] Vide Senecam de Provident. cap. 3. atque alibi. *Lipſius.*

15 *Clientibus*] Pompeius Septimio, qui olim ordines ſub eo duxerat: Cicero Popillio, quem defenderat. *Idem.*

16 *Palam facere*] Utrumque periiſſe uno tempore. Nam ſolus Cato pro Republica: alii, pro alio. Epiſtola 104. *Videbis illinc plebem, hinc optimates; duos in medio relictos, Rempublicam, & Catonem.* Quod ad phraſim porro; *palam factum*, uſurpant in funere jam certo & conclamato. Cicero, ad Quirites poſt reditum: *Nondum palam factum erat concidiſſe remp.* Vide me, ſi lubet, 1 Elector. cap. 10. *Idem.*

17 *Tanto fortior*] Laudandi & exhortandi formula, de qua in Epiſt. 71. *Idem.*

18 *Manus injiciendæ*] Vel ut vapulent, vel út compellantur abire. *Idem.*

19 *Flentem*] Quem cum Lucretio increpem potius: *Aufer abhinc lacrimas balatbro, & compeſce querelas.* Idem.

20 *Tot clavis*] In arca lignea exſtantibus, in quam conjectus. De Provid. cap. 3. *Idem.*

21 *Vulnera ſua*] Hæc ſcriptorum, & editorum fere, lectio. At Muretus, *quod vulnus ſuum iteraverit?* ſed merum conjectaneum. Cui ſi locus, faciam, *quod vulnera ſibi fortiter intulit?* Idem.

22 Eſt

fortiter tulit? Omnes iſti levi temporis impenſa invenerunt, quomodo æterni fierent: ad immortalitatem moriendo venerunt. [22] Eſt & illa ſolicitudinum non mediocris materia, ſi te anxie componas, nec ulli ſimpliciter oſtendas: qualis multorum [23] vita eſt, ficta, & oſtentationi parata. Torquet enim aſſidua obſervatio ſui, & deprehendi aliter, ac ſolet, metuit: nec unquam cura ſolvimur, ubi toties nos æſtimari putamus, quoties aſpici. Nam & multa incidunt, quæ invitos denudent: & ut bene cedat tanta ſui diligentia, non tamen jucunda vita, aut ſecura eſt, ſemper [24] ſub perſona viventium. At illa quantum habet voluptatis, [25] ſincera & per ſe ornata ſimplicitas, nihil obtendens moribus ſuis? Subit tamen & hæc vita contemptus periculum, ſi omnia omnibus patent. ſunt enim qui faſtidiant, quicquid propius adierunt. Sed nec virtuti periculum eſt, ne admota oculis revileſcat: & ſatius eſt ſimplicitate contemni, quam perpetua ſimulatione torqueri. Modum tamen rei adhibeamus. multum intereſt, ſimpliciter vivas, an neglig enter: [26] Multum & in ſe recedendum eſt. converſatio enim diſſimilium, bene compoſita diſturbat, & renovat affectus, & quidquid imbecillum in animo, nec percuratum eſt, exulcerat. Miſcenda tamen iſta, & alternanda ſunt, ſolitudo & frequentia. Illa nobis faciet hominum deſiderium, hæc noſtri: & erit altera alterius remedium. odium turbæ ſanabit ſolitudo, tædium ſolitudinis turba. Nec in eadem intentione æqualiter retinenda mens eſt, ſed ad jocos revocanda. Cum pueris [27] Socrates ludere non erubeſcebat: & [28] Cato vino laxabat animum, curis publi-

22 *Eſt & illa*] Parum nexa: ut plura in hoc libello. *Lipſius.*

23 *Vita eſt ficta*] Lucilliano verſu: *Tergula pictorum, veri nihil, omnia ficta.* Idem.

24 *Sub perſona*] Ritu hiſtrionum. *Idem.*

25 *Sincera*] Meus liber, *ſui cauſſa*: quod cave damnes. *Idem.*

26 *Multum in ſe*] Diſtinxerim, *an neglegenter: multum. In ſe recedendum eſt.* Ut adfirmandi cauſſa, bis repetatur illud *multum.* Idem.

27 *Socrates*] Et quidem in arundine equitando. Vide Valerium 8. c. 8. *Idem.*

28 *Cato*] Horatius:

Narratur & priſci Catonis

Sæpe

publicis ſatigatum: & Scipio triumphale illud & militare corpus movit [29] ad numeros; non molliter ſe infringens, ut [30] nunc mos eſt etiam [31] inceſſu ipſo ultra muliebrem mollitiem fluentibus; ſed ut illi antiqui viri ſolebant, [32] inter luſum ac feſta tempora, virilem in modum tripudiare, non facturi detrimentum, etiam ſi ab hoſtibus ſuis ſpectarentur. Danda eſt remiſſio animis: [33] meliores acrioreſque requieti ſurgent. Ut fertilibus agris non eſt imperandum: cito enim exhauriet illos nunquam intermiſſa fœcunditas: ita animorum impetus aſſiduus labor frangit. [34] Vires recipient paullum reſoluti, & remiſſi. Naſcitur ex aſſiduitate laborum, animorum hebetatio quædam, & languor: nec ad hoc tanta hominum cupiditas tenderet, niſi naturalem quamdam voluptatem haberet luſus jocuſque: quorum frequens uſus, omne animis pondus, omnemque vim eripiet. Nam & ſomnus refectioni neceſſarius eſt: hunc tamen ſi per diem noctemque continues, [35] mors erit. Multum intereſt; [36] remittas aliquid, an ſolvas. Legum condi-

tores

Sæpe mero caluiſſe virtus.
Etſi hoc ad alium referri, & priorem, poteſt: ſed de iſto Uticenſi, Plutarchus: *Jam maturiorem totas noctes in menſa egiſſe*; ſed fine eodem, quem Seneca dixit. Itaque bene Cicero, cum Memmius Catoni objiceret *Totas noctes potare:* & *Cur non addis*, inquit, *Totos dies aleam ludere?* Lipſius.

29 *Ad numeros*] Ad modulos. Perſius:

— ad numeros ſatyri moveare Bathylli.
Lipſius.

30 *Nunc mos eſt*] Seneca pater: *Cantandi ſaltandique obſcœna ſtudia effœminatos tenent, & mollitie corporis certare cum fœminis, noſtrorum adoleſcentium ſpecimen eſt.* Idem.

31 *Inceſſu ipſo*] Seneca: *Tenero & molli ingreſſu viri ſuſpendimus gradum, non ambulamus, ſed incedimus.* Idem.

32 *Inter luſum*] Quidam ſcripti, *ludos*. nec id male. Per tempora feſta, & ludis feriiſque deſtinata. *Idem.*

33 *Meliores*] Dio Chryſoſtomus: Αἱ γὰρ ἀνέσεις παρασκευαστικαὶ πόνων εἰσί. καὶ τόξον, καὶ λύρα, καὶ ἄνθρωπος ἀκμάζει δι᾽ ἀναπαύσεως· *Remiſſiones, præparamenta ad labores ſunt. & arcus, & lyra, & homo, vegetantur quiete.* Idem.

34 *Vires recipient*] Statius:

—— vires inſtillat alitque
Tempeſtiva quies. Idem.

35 *Mors erit*] Plato, 7 de Legib. Ὕπνος γὰρ δὴ πολὺς, οὔτε τοῖς σώμασιν, οὔτε ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, οὔτε ταῖς πράξεσι ταῖς περὶ ταῦτα ἁρμόττων ἐστὶ κατὰ φύσιν. Καθεύδων γὰρ οὐδεὶς οὐδενὸς ἄξιος, οὐδὲν μᾶλλον τοῦ μὴ ζῶντος· *Somnus multus, neque corporibus, neque animis noſtris, ſed nec actionibus utrorumque convenit per naturam. Nam qui dormit, nullius pretii reique eſt, haud magis quam ſi non vivat.* Idem.

36 *Remittas*] Valerius: *Otium induſtria ſubnecti debet, non quo evaneſcat virtus, ſed quo recreatur.* Idem.

37 Va

tores feſtos inſtituerunt dies, ut ad hilaritatem homines publice cogerentur: tanquam neceſſarium laboribus interponentes temperamentum. Et magni, [37] ut dixi, viri quidam ſibi [38] menſtruas certis diebus ferias dabant: quidam nullum non diem, inter & otium & curas, dividebant. qualem Pollionem Aſinium [39] oratorem magnum, [40] meminimus, quem nulla res ultra [41] decimam retinuit. [42] ne epiſtolas quidem poſt eam horam legebat, ne quid novæ curæ naſceretur: ſed totius diei laſſitudinem duabus illis horis ponebat. Quidam medio die [43] interjunxerunt, & in poſtmeridianas horas aliquid levioris operæ diſtulerunt. Majores quoque noſtri [44] novam relationem, poſt horam decimam,

37 *Ut dixi*] Non dixiſti. lego, *didici*, accepi. *Lipſius.*

38 *Menſtruas*] An *menſtruis* potius? *Idem.*

39 *Oratorem*] De quo Horatius:

Inſigne mæſtis præſidium reis,
Et conſulenti Pollio Curiæ.

Adde Plin. 7. c. 30. Valerium 8. c. 12. Senecam patrem, Præfat. lib. 4. Controv. *Idem.*

40 *Meminimus*] Pueri vidimus ſub Auguſto. *Idem.*

41 *Decimam*] Cœnæ & curæ corporis deſtinatam. *Idem.*

42 *Ne epiſtolas*] Quod Archiæ tyranno Thebarum uſurpatum, male ceſſit. Nam ſuper convivium allata epiſtola, quæ indicium conjurationis haberet, rejecit, cum voce, Εἰς αὔριον τὰ σπουδαῖα· *In craſtinum ſeria.* Sed craſtinum non vidit. Plutarch. in Pelopide. *Idem.*

43 *Interjunxerunt*] Ab aurigis metaphora. qui *interjungere* dicuntur, cum quieſcunt leviter & pauſant: *abjungere*, cum plane. Martialis:

—— hora laſſos
Interjungit equos meridiana.

Idem:

Et cum currere debeas Bovillas,
Interjungere quæris ad Camœnas.

Seneca Epiſt. 83. *Breviſſimo ſomno utor, & quaſi interjungo.* Significat autem, eos in meridie aliquid cibo, & dein ſomno dediſſe: mox rediiſſe ad operas, ſed leviores. Plutarchus in Quæſt. Rom. Ἡ μεσημβρία πέρας ὅτι τοῖς πολλοῖς τῶν τὰ δημόσια καὶ σπουδαῖα πράττειν· *Meridies multis finem facit publica & ſeria tractandi.* Eſt lepidum & argutum huic rei Epigramma Græcum 1 Antholog.

Ἓξ ὧραι μόχθοις ἱκανώταται· αἱ δὲ μετ' αὐτὰς,
Γράμμασι δεικνύμεναι ΖΗΘΙ λέγουσι βροτοῖς·

Sex ſatis horarum eſt ad ſeria: quæque ſequuntur,
Ipſis litterulis VIVE *tibi ingeminant.*

Acumen in Græco verbo eſt, ζῆθι· cujus prior littera ſeptem, ſequens octo, tertia novem, & quarta decem in numeris notat. Iis horæ ſolent ſignari in Solariis: & dicit igitur, Labora ante meridiem, ſequentibus horis fac quod junctæ dicunt, ζῆθι, id eſt, *vive.* Idem.

44 *Novam relationem*] Ut nova res deliberanda à Conſule proponeretur. Hoc ideo, vel ut corpora curarent; vel quia *SCtum poſt occaſum ſolem factum, nec ratum quidem erat:* Agellius 14. c. 7. Et ſane ſi tam ſero nova relatio, priuſquam perrogatæ ſententiæ, eo ventum fuiſſet. *Idem.*

mam, in ſenatu fieri vetabant. Miles [45] vigilias dividit, & nox [46] immunis eſt ab expeditione redeuntium. Indulgendum eſt animo: dandumque ſubinde otium, quod alimenti ac virium loco ſit: & in ambulationibus apertis vagandum, ut cœlo libero & multo ſpiritu augeat attollatque ſe animus. Aliquando vectatio iterque, & mutata regio, vigorem dabunt, convictuſque & liberalior potio: nonnunquam & uſque ad ebrietatem veniendum, non ut mergat nos, ſed ut [47] deprimat. Eluit enim curas, & ab imo animum movet: & ut [48] morbis quibuſdam, ita triſtitiæ medetur: Liberque non [49] ob licentiam linguæ dictus eſt inventor vini, ſed quia liberat [50] ſervitio curarum animum, & aſſerit, [51] vegetque & [52] audaciorem in omnes conatus facit. Sed ut libertatis, ita vini ſalubris moderatio eſt. Et [53] Solonem, [54] Arceſilaumque indulſiſſe vino credunt. Catoni ebrietas objecta eſt: facilius efficiet, quiſquis objecerit, hoc [55] crimen honeſtum, quam turpem Catonem. Sed [56] nec ſæpe faciendum eſt, ne animus

45 *Vigilias dividit*] In quaternas: & eas ſingulas, trium horarum. Nos abunde in Militia. *Lipſius.*

46 *Immunis*] Excuſantur à vigiliis, qui de die in expeditione, & contra hoſtem, alibi fuerunt. *Idem.*

47 *Deprimat*] Abducat & deducat nonnihil animos, in altioribus curis intentos & erectos. *Idem.*

48 *Morbis*] Melancholicis (nos experti ſumus) aut frigidis. *Idem.*

49 *Ob licentiam*] Varro: *Liber à libendo, quod lubrica mens ebrii, quo libet, prolabatur.* Idem.

50 *Servitio curarum*] Homerus:
Οἶνόν τοι Μενέλαε θεοὶ ποίησαν ἄριστον,
Θνητοῖς ἀνθρώποισιν ἀποσκεδάσαι μελεδῶνας·
O Menelae, dii vinum fecere beati,
Ut curas animi pellat mortalibus acres.
Idem.

51 *Vegetioremque*] Quidam libri, *vegetque.* probe etiam, vide Nonium. Antiphanes poëta ſuavi imagine arborum ad hanc rem utitur, quæ juxta fluenta aſſitæ, & ſemper irrigatæ, optime creſcunt. *Idem.*

52 *Audaciorem*] Horat.
Poſt te neque iratos timentem
Regum apices, neque militum arma.
Idem.

53 *Solonem*] Ipſe de ſe: Ἔργα δὲ Κυπρογενοῦς νῦν μοι φίλα καὶ Διονύσου· Idem.

54 *Arceſilaum*] Qui ob lautitias & cœnas, dictus eſt *alter Ariſtippus:* Diogenes in ejus vita. Sed hic Academicus: at nec Zeno ille Stoicorum princeps abhorruit, qui natura ſeverus, *in convivio rogatus cur hilareſceret? Et lupini,* inquit, *amari, ubi maduerint, dulceſcunt.* Sed & idem aiebat, κρεῖττον εἶναι τοῖς ποσὶν ὀλισθεῖν ἢ τῇ γλώττῃ· *melius pedibus lapſare, quam lingua:* in ebrietatis excuſationem. *Idem.*

55 *Crimen honeſtum*] Quia in Catone ſcilicet, *viva imagine virtutum,* nihil inhoneſtum. *Idem.*

56 *Nec ſæpe*] Horat.
Miſce ſtultitiam conſiliis brevem. Idem.

57 Gra-

animus malam conſuetudinem ducat: & aliquando tamen in exſultationem libertatemque extrahendus, triſtiſque ſobrietas removenda paulisper. Nam, ſive [57] Græco poëtæ credimus, aliquando & inſanire jucundum eſt: ſive [58] Platoni, fruſtra poëticas fores compos ſui pepulit: ſive [59] Ariſtoteli, nullum magnum ingenium ſine mixtura dementiæ fuit. Non poteſt grande aliquid & ſupra ceteros loqui, niſi mota mens. Cum vulgaria & ſolita contempſit, inſtinctuque ſacro ſurrexit excelſior, tunc demum aliquid cecinit grandius ore mortali. Non poteſt ſublime quicquam & in arduo poſitum contingere, quamdiu apud ſe eſt. Deſciſcat oportet à ſolito, & efferatur, & [60] mordeat frænos, & rectorem rapiat ſuum: eoque ferat quo per ſe timuiſſet eſcendere. Habes, Serene cariſſime, quæ poſſint tranquillitatem tueri, quæ reſtituere, quæ ſurrepentibus vitiis reſiſtant. Illud tamen ſcito, nihil horum ſatis eſſe validum, rem imbecillam ſervantibus, niſi intenta & aſſidua cura circumeat animum labentem.

57 *Græco*] Anacreonti. cujus illud exſtat: Θέλω, θέλω μανῆναι· *Volo, volo inſanire.* Lipſius.

58 *Platoni*] Pluries tale aliquid Plato: ſed Seneca nunc certo locum adſpicit hunc in Phædro: Ὃς δ' ἂν ἄνευ μανίας Μουσῶν ἐπὶ ποιητικὰς θύρας ἀφίκηται, πεισθεὶς ὡς ἄρα ἐκ τέχνης ἱκανὸς ποιητὴς ἐσόμενος, ἀτελὴς αὐτός τε καὶ ἡ ποίησις ἠφανίσθη· *Quiſquis ſine furore fores poëticas pepulit, perſuaſus quod arte ſola poeta poſſit evadere; is conatus ſui irritus, & item poëſis ejus, abeunt ſive pereunt.* Ideo & à vino poëtam juvari percrebuit, quia mentem ſuſcitat ac movet. Cratinus:

Οἶνός τοι χαρίεντι πέλει ταχὺς ἵππος ἀοιδῷ·

Vinum eſt inſtar equi, geſtat tollitque poëtam. Idem.

59 *Ariſtoteli*] Non hæc ipſa verba hodie in Ariſtotele: ſed Problematis Sect. 30. quæſtio prima eſt: *Cur homines qui ingenio claruerunt, vel in ſtudiis Philoſophiæ, vel in republica, vel carmine pangendo, melancholici omnes fuerunt?* Quo Cicero 1 Tuſcul. adſpexit: *Ariſtoteles quidem ait, omnes ingenioſos melancholicos eſſe.* Fortaſſe & nunc Seneca: quia Melancholia dementiæ aſſidet. *Idem.*

60 *Mordeat*] Ut equi feroces, & indomiti. *Idem.*

L. ANNÆI SENECÆ DE CONSTANTIA SAPIENTIS,

SIVE

Quod in Sapientem non cadit injuria.

ARGUMENTUM ET ORDO.

MAgni animi, magni ingenii, atque etiam eloquii hoc ſcriptum: uno verbo, inter optima. Editum ſub tempus prioris illius puto, de Tranquillitate: cui vulgo etiam jungunt, male. Diverſum argumentum eſt, & tali ſerie. Orditur à Stoicorum laude, quorum Paradoxum tractat, Sapientem non affici injuria. Quid ergo? aiebat Serenus: non Cato coutumeliis affectus, verberibus, & ſputis? Ab hac objectione ingreditur in materiem: &, Non eſt tamen injuriis, inquit: fuit enim Sapiens, atque in Sapientem injuria non cadit. Quod tamen ea mente dici ait, non ut non fiat, ſed ut non admittat. Tangi poteſt injuria, ſed non lædi: à te eſſe, in illo non eſſe. Hæc pulcherrime exſequitur ad Cap. IV. *Dividit deinde dicenda in duas partes, idque à diſcrimine Injuriæ & Contumeliæ. Priore, negat illam cadere in Sapientem; poſteriore, nec iſtam. De injuria, hæc ſunt argumenta. Sapiens nullius mali patiens: at malum eſt Injuria. Secundum, Injuria detrahit & deminuit: Sapienti nihil eripitur. habet in ſe uno omnia repoſita, & firmiter, ut Stilpo. Tertium, Fortis ab infirmo non læditur: non ergo à Malitia Virtus. Hic objicitur, Atqui Socrates nonne injuria damnatus? Ita, ſed ſine ſua injuria. Illi intulerunt, ipſe*

non

non accepit: ſed ſapientia rejecit. Sicut venenum mihi das, ego antidoto vim ejus infringo: ſcelus tu facis, ego non patior. Quartum argumentum, Injuria cum Injuſtitia mixta eſt: non hæc cadit in Sapientem: minime ergo illa. Quintum, Sapienti nemo prodeſt: ergo non lædit. Sextum, Injuria à Spe, aut Metu eſt: Sapiens neutro eorum tangitur. Septimum ultimumque, Injuriam nemo immotus accipit: non movetur Sapiens. Atque hic concluſio prioris partis, & adhortatio ad dogma animis accipiendum. Altera erat de Contumelia, quam explicat Cap. x. quid proprie ſit; & tum à Sapiente arcet. Primo, quia Sapiens magnitudinem ſuam novit: non ergo contumelia ad eum pertinet. quæ nomen & rem habet à contemptu. Secundo, Superbi & inſolentes inferunt contumeliam: ipſe tales ſpernit: itaque & ab iis iſtam. Tertio, Nemo majorem melioremque contemnit: is eſt Sapiens. Ergo in ſe dicta ridet, ut in conviviis joculos puerorum. Sed quid? fert igitur hæc omnia Sapiens? non caſtigat aut compeſcit? imo facit interdum: ſicut illos ipſos pueros ſolemus: non quia malum ille acceperat, ſed quia hi fecerunt. Atque hactenus (ad Cap. XIV.) in ſolam Contumeliam, aut Injuriam: jam mixtim utramque refutat. Hoc argumento, Securitas propria eſt Sapientis: non eſt, ſi alterutram accipit, aut poteſt accipere. Simile & Epicurei dicunt: etſi minus fortiter. Denique levia pleraque, quibus vulgus offenditur, ſuadet rejicere, & ridere ne ridearis. Concluſio, Quomodo eunti ad Sapientiam, Quomodo qui pervenit, ferenda injuriæ? Illi, cum morſu aliquo animi, & adhuc pugna; huic, ſine alterutro, & victor jam agit ante ſe utramque & triumphat. Ego itero, magni animi ſcriptum eſt: robur ab eo, in temporum hac hominumque cottidiana malitia, capiamus.

CAPUT I.

TAntum inter Stoicos, Serene, & [1] ceteros ſapientiam profeſſos intereſſe, quantum inter [2] feminas & mares, non immerito dixerim: cum utraque turba ad vitæ ſocietatem tantumdem conferat;

CAP. I. 1 *Ceteros*] Cynicos certe excipe. qui duritie & robore ſuper ipſos Stoïcos: etſi dogmate tamen ſere conveniebant. *Lipſius.*

2 *Fa-*

rat; ſed altera pars ad obſequendum, altera imperio nata ſit. Ceteri ſapientes molliter & blande, ut fere [3] domeſtici & familiares medici, ægris corporibus, non qua optimum & celerrimum eſt medentur, ſed qua [4] licet: Stoici [5] virilem ingreſſi viam, non ut amœna ineuntibus videatur curæ habent, ſed ut quamprimum nos eripiant, & in illum [6] editum verticem educant, qui adeo extra omnem teli jactum ſurrexit, ut ſupra fortunam emineat. At ardua per quæ vocamur, & confragoſa ſunt. Quid enim [7] plano aditur excelſum? Sed ne tam abrupta quidem ſunt, quam quidam putant. prima tantum pars ſaxa rupeſque habet, & invii ſpeciem: ſicut pleraque ex longinquo [8] ſpeculantibus abſciſa & connexa [9] videri ſolent, cum aciem longinquitas fallat. Deinde propius adeuntibus eadem illa, quæ in unum congeſſerat error oculorum, paullatim adaperiuntur: tum illis, quæ præcipitia ex intervallo apparebant, [10] redit lene faſtigium. Nuper cum incidiſſet mentio M. Catonis, indigne ferebas (ſicut es iniquitatis impatiens) quod Catonem [11] ætas ſua parum [12] intellexiſſet, quod ſupra Pompeios & Cæſa-

2 *Feminas*] De Epicureis, haud abnuam; licenter dictum in alios. *Lipſ.*

3 *Domeſtici*] Divites, illo ævo, medicos domi habebant: atque eos fere è ſervis aut libertis. *Idem.*

4 *Licet*] Per mollitiem ægri, cui ſe attemperant. *Idem.*

5 *Virilem*] Ideo mares, ideo fortes. Noſter epiſt. 77. *Amicus noſter Stoicus, homo egregius, & ut verbis illum, quibus laudari dignus eſt, laudem, vir fortis ac ſtrenuus.* Ecce tamquam de viro, imo de milite. In epiſt. 84. *Zenon hujus ſanctiſſimæ fortiſſimæque ſectæ conditor.* Et ita me Deus (pauca excipio) talis fuit. *Idem.*

6 *Editum verticem*]

—— Sapientum templa ſerena:
Deſpicere unde queas alios, paſſimque videre
Errare, atque viam palantes quærere vitæ, Idem,

7 *Plano*] Per planum. Si ad excelſa tendis, ſcandendum connitendumque eſt per arrecta, & ſæpe aſpera. *Idem.*

8 *Speculantibus abſciſſa & connexa*] Omnes mss. *abſciſa.* Recte: & de hoc verbo diximus ad Livium 44, 5 Lib. 1, de Clementia cap. 14. *Tarde ſibi pater membra ſua abſcidat.* Sic Eraſmus & quinque ſcripti. Cap. 19. *nec latera montium abſcidere.* Rurſum ſex ſcripti. Lib. 1 de ira, 15. *Nam quis membra ſua odit, tunc cum abſcidit.* Sic tres Pall. *Gronovius.*

9 *Videri ſolent*] Nobis plane (nam memini) cum in Italiam ituri, primo vidimus Alpes. *Lipſius.*

10 *Lene faſtigium*] Quod mediæ valles faciunt, & per clivos in clivos adſcenſus. *Idem.*

11 *Ætas ſua*] Quid mirum? *Et ſua riſerunt ſæcula Mæoniden.* Invidia hæc eſt nobis inſita, & *naturaliter* (ait Vel-

Cæſares [13] ſurgentem, infra [14] Vatinios poſuiſſet: & tibi indignum videbatur, quod illi diſſuaſuro [15] legem, toga in foro eſſet erepta, quodque [16] à Roſtris, uſque [17] ad arcum Fabianum, per ſeditioſæ factionis manus tractus, voces improbas, & ſputa, & omnes alias inſanæ multitudinis contumelias pertuliſſet. Tunc ego reſpondi, habere te quod Reipublicæ nomine movereris, quam hinc P. Clodius, hinc Vatinius, ac peſſimus quiſque vænundabat, & cæca cupiditate corrupti, non intelligebant, ſe, dum vendunt, & [18] vænire.

Cap. II. Pro ipſo quidem Catone ſecurum te eſſe juſſi. Nullum enim ſapientem nec injuriam accipere, nec contumeliam poſſe: Catonem autem [1] certius exemplar ſapientis viri nobis deos immortales dediſſe, quam [2] Ulyſſem &

Velleius) *audita viſis laudamus libentius, & præſentia invidia, præterita veneratione proſequimur: & his nos obrui, illis inſtrui credimus.* Lipſius.

12 *Intellexiſſet*] Interpretata virtutes ejus, ut decebat, eſſet: atque eaſdem deinde æſtumaſſet. *Idem.*

13 *Surgentem*] Et attollendum ab omnibus, ſi merita pendantur. *Idem.*

14 *Vatinios*] Vatinius, inter probra ſui ævi, ore atque animo juxta fœdus. Sed Cato tamen ei in petitione Præturæ poſthabitus. *Idem.*

15 *Legem*] An Metelli Tribuni, qui Pompeium in Italiam cum copiis vocabat? an Cæſaris, de agro Campano dividendo? Utrique enim animoſe Cato ſe oppoſuit, & per contumelias, probra, violentiam rejectus. Plutarchum & Dionem vide, & Senecam ipſum epiſt. 14. *Idem.*

16 *A roſtris*] Ubi lex ferebatur. quæ ipſe ad impediendum conſcenderat. *Idem.*

17 *Ad arcum*] Qui erat in prima Sacra via, haud procul templo Fauſtinæ. Trebellium in Salonino vide, Ciceronem pro Plancio. Aſconius 2 in Verrem ita, ad hæc verba Tullii, *Fornicem Fabianum: Arcus eſt juxta Regiam, in Sacra via, à Fabio Cenſore conſtructus, qui à devictis Allobrogibus, Allobrox cognominatus eſt: ibique ſtatua ejus poſita propterea eſt.* Idem.

18 *Vanire*] Nam & ipſorum libertas, atque adeo ipſi, cum republica peribant. *Idem.*

Cap. II. 1 *Certius exemplar*] In veteri Florido: *Quippe malo unum Catonem, quam trecentos Socrates:* invidenda laude. *Idem.*

2 *Ulyſſem*] Homeri ſcriptis notum. qui eum ſane, non patientem ſolum, ſed ἀπαθῆ pæne facit. ut in illo uxoris ſuæ primo adſpectu, à viginti annis: cum ea ignorans illum, ad Ulyſſis ſui nomen collacrumaſſet; ipſe nihil movetur, nec vel leviter tenereſcit. ſed, ut poëta ait,

Ὀφθαλμοὶ δ᾽ ὡσεὶ κέρα ἕστασαν, ἠὲ σίδηρος·

Illi oculi ſtabant, ut ferrum, aut cornua dura.

Profecto Stoïcus fuit: quid ipſe? imo & Homerus, ut Stoïci (magni ejus miratores) volebant. *Idem.*

& [3] Herculem prioribus ſæculis. Hos enim Stoici noſtri ſapientes pronunciaverunt, invictos laboribus, & contemptores voluptatis, & victores omnium [4] terrorum. Cato cum feris manus non contulit, quas conſectari venatoris [5] agréſtiſque eſt: nec monſtra [6] igne ac ferro perſecutus eſt, nec in ea tempora incidit, quibus credi poſſet cœlum [7] unius humeris inniti, excuſſa jam antiqua credulitate, & ſæculo [8] ad ſummam perducto ſolertiam. Cum ambitu congreſſus, multiformi malo, & cum potentiæ immenſa cupiditate, quam totus orbis [9] in tres diviſus [10] ſatiare non poterat, adverſus vitia civitatis degenerantis, & peſſum ſua mole [11] ſidentis, ſtetit ſolus, & cadentem Rempublicam, quantum modo [12] una retrahi manu poterat, retinuit: donec vel abreptus, vel abſtractus, comitem ſe diu ſuſtentatæ ruinæ dedit: [13] ſimulque exſtincta ſunt, quæ nefas erat dividi Neque enim Cato poſt libertatem vixit, nec libertas poſt Catonem. Huic tu putas injuriam fieri potuiſſe à populo,

3 *Herculem*] Quem Cynici exemplar habebant roboris, & perpeſſionis. Diogenes ille, nobilis canis, dicere ſolitus, *τὴν αὐτὴν χαρακτῆρα τοῦ βίου διεξάγειν, ὅνπερ καὶ Ἡρακλῆς· eamdem vitæ formam & tenorem ſe exſequi, quem Hercules.* Et ab iſto ſane Philoſophorum ille, in ſollenni habitu, baculus, qui clavæ ejus reſpondebat: ab Ulyſſe *Pera.* cui ſcilicet Minerva, ut peregrino mendico, circumpoſuit *ἀεικέα πήρην, ſordidam & indecoram peram.* Lipſius.

4 *Terrarum*] Ego *terrorum* puto. Nam illud ſane falſum, præſertim in Ulyſſe. *Idem.*

5 *Agreſtiſque eſt*] Nec Romani nobiles in hoc ſtudio. *Idem.*

6 *Igne ac*] Auſonius in 12 laboribus Herculis:

— *Lernæam ferro ac face contudit Hydram.* Idem.

7 *Unius*] Sive Atlantis, ſive Herculis qui in ſuccollando ei ſucceſſit. *Idem.*

8 *Ad ſummam*] De noſtro idem dixerim. utinam cum antiqua ſimplicitate, nec antiqua virtus excuſſa! *Idem.*

9 *In tres*] Cæſarem, Pompeium, Craſſum. Lucanus:

Facta tribus dominis communis Roma. Idem.

10 *Satiare*] Imo nec duos deinde (ſublato Craſſo) ſatiavit.

——— *populique potentis,*
Qua mare, qua terras, qua totum poſſidet orbem,
Non cepit Fortuna duos. Idem.

11 *Sidentis*] Ut gravia & magna ædificia, fundamentis lapſantibus. Livius in eadem re, eodem verbo: *Velut deſidentes primo mores ſequatur animo, deinde ut magis magiſque lapſi ſint.* Idem.

12 *Una manu*] Quæ proverbio aſſeritur infirma. Euripides:

— *μιᾶς γὰρ χειρὸς ἀσθενὴς μάχη·*
— *unius robur infirmum manus.* Idem.

13 *Simul exſtincta*] Ergo vel hinc interpretemur de Tranquill. cap. 15. *Cogitur ſimul de ſe ac de rep. palam facere:* utriuſque funus ſimul aperire. *Idem.*

14 *Te-*

pulo, quod aut præturam illi detraxit, aut [14] togam? quod ſacrum illud caput purgamentis oris aſperſit? Tutus eſt ſapiens, nec ulla affici aut injuria, aut contumelia poteſt.

CAP. III. Videor mihi intueri animum tuum incenſum, & efferveſcentem. paras acclamare: Hæc ſunt quæ auctoritatem [1] præceptis veſtris detrahant. [2] magna promittis, & quæ ne optari quidem, nedum credi poſſint: deinde ingentia locuti, cum [3] pauperem negaſtis eſſe ſapientem, non negatis ſolere illi & ſervum, & veſtem, & tectum, & cibum deeſſe; cum ſapientem [4] negaſtis inſanire, non negatis & alienari, & parum ſana verba emittere, & quicquid vis morbi cogit, audere; cum ſapientem negaſtis [5] ſervum eſſe, iidem non itis infitias, & væniturum, & imperata facturum, & domino ſuo ſervilia præſtiturum miniſteria. Ita, ſublato alte ſupercilio, [6] in eadem quæ ceteri, deſcen-

14 *Togam*] Dum trahit, trudit, vellicat. *Lipſius.*

CAP. III. 1 *Præceptis veſtris*] Stoïcis. *Idem.*

2 *Magna promittitis*] Ipſe ita Chryſippus: Διὸ καὶ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ τε μεγέθους, καὶ τοῦ κάλλους, πλάσμασι δοκοῦμεν ὅμοια λέγειν, καὶ οὐ κατὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν· *Quare ob excellentiam magnitudinis & pulchritudinis, videmur fabulis ſimilia dicere, nec pro homine omnino vel humana natura.* Idem.

3 *Pauperem negaſtis*] Illi vero negant, imo ſolum divitem, ſolum regem eſſe ſapientem. Sed quo ſenſu? quem apud me videre eſt, Manud. 3. Diſſertat. 11. *Idem.*

4 *Negaſtis inſanire*] Nam ſoli & omnes ſtulti inſaniunt, ex Stoïco dogmate: ſapiens minime. Horatius:

Quem mala ſtultitia, & quæcumque inſcitia veri,
Cæcum agit; inſanum Chryſippi porticus & grex
Autumat. hæc populos, hæc magnos formula reges,
EXCEPTO SAPIENTE, *tenet.*

Atqui *alienatur*, ut ſequitur in Seneca. Reſpondent, quod verbis Stoïcorum dicam. Τὸν σοφὸν οὐ μανήσεσθαι. προσπεσεῖσθαι μέντοι ποτὲ αὐτῷ φαντασίας ἀλλοκότους, διὰ μελαγχολίαν ἢ λήρησιν, οὐ κατὰ τὸν αἱρετὸν λόγον, ἀλλὰ παρὰ φύσιν· *Sapientem inſania affectum non iri. Accidere tamen illi interim & evenire imaginationes abſurdas, à bile atra vel aberratione mentis; non autem à deflexu rationis in eligendo, ſed præter naturam.* Pluta in Manuduct. 3. Diſſert. 18. *Idem.*

5 *Servum eſſe*] Imo ille ſolus liber. ſed hæc & talia omnia ad animum referuntur & decreta ſapientis, quæ nulla vis aut fortuna eripit: etſi in corpore, & quæ circa illud, mutat. *Idem.*

6 *In eadem*] Ipſe iterum de Benefic. 2. cap. 35. *A conſuetudine quædam, quæ dicimus, abhorrent: deinde alia via ad conſuetudinem redeunt.* Et eſt hoc in omnibus Stoïcorum *Inopinatis*: quæ magnifice dicta, ut animos attollant, nihil à natura aut bono more diſcedunt. Interpretatione mitigantur. quod ridet tamen Plutarchus *Adverſus Stoicos*, & cum Archilocheio illo comparat: Τῇ μὲν ὕδωρ δολοφρονέουσα χειρὶ, τῇ δὲ πῦρ προσγελῶν· *Una manu*

deſcenditis, mutatis rerum nominibus. Tale itaque aliquid & in hoc eſſe ſuſpicor, quod prima ſpecie pulchrum atque magnificum eſt: nec injuriam, nec contumeliam accepturum eſſe ſapientem. Multum autem intereſt, utrum ſapientem [7] extra indignationem, an extra injuriam ponas. Nam ſi dicis illum æquo animo laturum; nullum habet privilegium. contigit illi res vulgaris, & quæ diſcitur ipſa injuriarum aſſiduitate, patientia. Si negas accepturum injuriam, id eſt, neminem illi tentaturum facere; omnibus relictis negotiis, Stoicus fio. [8] Ego vero ſapientem non [9] imaginario honore verborum exornare conſtitui, ſed eo loco ponere, quo nulla [10] permittatur injuria. Quid ergo? nemo erit qui laceſſat, qui tentet? Nihil in rerum natura tam ſacrum eſt, quod ſacrilegum non inveniat: ſed non ideo divina minus in ſublimi ſunt, ſi exiſtunt, qui magnitudinem, multum ultra ſe poſitam, [11] non icturi appetant. Invulnerabile eſt, non quod non feritur, ſed quod non læditur. [12] Ex hac tibi nota ſapientem exhibeo. Nunquid dubium eſt, quin certius robur ſit, quod non vincitur, quam quod non laceſſitur? cum dubiæ ſint vires inexpertæ: ac merito certiſſima firmitas habeatur, quæ omnes incurſus reſpuit. Sic tu ſapientem melioris ſcito eſſe naturæ, ſi nullius illi injuria nocet, quam ſi nulla ſit. Et illum

aquam ſubdola fert, ignem altera. Lipſ.

7 *Extra indignationem*] Id eſt, utrum dicas eum non æſtimare injuriam, an non habere. *Idem.*

8 *Ego vero*] Hactenus Serenus, reſpondet Seneca. *Idem.*

9 *Imaginario*] Aſſimilato, non vero. *Imaginarii contractus* (in jure) *in quibus fides facti ſimulatur; non intercedente veritate.* Et Senecæ *imaginaria paupertas*, epiſt. 28. *Idem.*

10 *Permittatur*] Siſenna: *Multi promiſſis armis, ex ſummo ſe permitterent.* Livius: *Concitant equos, permittuntque in hoſtes.* Seneca 2 de Clem. *Etiam ad calamitoſos bonitatem ſuam permittere.* De ipſo autem Paradoxi ſenſu, nos in Manud. 3. Diſſert. 18. *Idem.*

11 *Non icturi petant*] Omnes ſcripti Pinciani & Gruteri, *appetant.* Recte. Lib. 1 de Clement. cap. 25. *quod late furere cœpit, & omnes appetit, undique configitur.* Duo Brux, *acturi appetant.* Unde Rubenius, *tacturi.* Gronovius.

12 *Ex hac nota*] Hujus commatis & generis. Apuleius, pro tota ſententia, de Philoſophia: *Non enim ſapiens eam contumeliam putat, quam improbus faciat; ſed eam non putat, quam patientis firmiter toleret.* Lipſius.

13 Cu-

illum fortem virum dicam, quem bella non ſubigunt, nec admota vis hoſtilis exterret: non cui pingue otium eſt, inter deſides populos. Hujuſmodi igitur ſapientem nulli eſſe injuriæ obnoxium. Itaque non refert, quam multa in illum [13] conjiciantur tela, cum ſit nulli penetrabilis. Quomodo quorumdam lapidum inexpugnabilis ferro duritia eſt, nec [14] ſecari adamas, aut cædi, [15] vel deteri poteſt, ſed incurrentia ultro retundit: quemadmodum quædam non poſſunt igne conſumi, ſed flamma circumfuſa, rigorem ſuum habitumque conſervant: quemadmodum projecti in altum [16] ſcopuli mare frangunt, nec ipſi ulla ſævitiæ veſtigia, tot verberati ſæculis oſtentant: ita ſapientis animus ſolidus eſt, & id roboris collegit, ut tam tutus ſit ab injuria, quam illa quæ retuli.

CAP. IV. Quid igitur? non erit aliquis qui ſapienti facere tentet injuriam? tentabit, ſed non perventuram ad eum. Majore enim intervallo à contactu inferiorum abductus eſt, quam ut ulla vis noxia uſque ad illum vires ſuas perferat. Etiam cum potentes, & imperio editi, & [1] conſenſu ſervientium validi, nocere ei intendent: tam citra ſapientem omnes eorum impetus deficient, quam quæ [2] nervo tormentiſve in altum exprimuntur, cum extra viſum exſilierunt, citra cælum tamen flectuntur. Quid? tu putas, cum ſtolidus [3] ille rex multitudine telorum diem obſcuraſſet, ullam ſagittam in Solem incidiſſe? aut demiſſis

in

13 *Conjiciantur tela*] Idem de Ira, 3. cap. 5. *At ille ingens animus, & verus æſtimator ſui, non vindicat injuriam, quia non ſentit. Ut tela à duro reſiliunt, & cum dolore cadentis ſolida feriuntur: ita nulla magnum animum injuria ad ſenſum ſui ducit, fragilior eo quod petit.* Lipſius.

14 *Secari adamas*] Plinius 37. c. 4. *Quippe duritia inenarrabilis eſt, ignium que etiam victrix natura. Unde & nomen indomita vis Græca interpretatione accipit.* Idem.

15 *Vel deteri*] Olim creditum, falſum ait Garcias Hiſpanus, aliquot experimentis: Nam & *in ſcobem malleolo redigi, & in mortario teri piſtillo ferreo.* Idem.

16 *Scopuli*] Eadem imago de Vita beata, cap. 27. *Idem.*

CAP. IV. 1 *Conſenſu ſervientium*] Livius: *Imperii vires in conſenſu obedientium ſunt.* Idem.

2 *Nervo tormentiſve*] Catapultis, aut balliſtis. *Idem.*

3 *Ille rex*] Xerxes. *Idem.*

4 Ne-

in profundum catenis [4] Neptunum potuiſſe contingi? Ut cæleſtia humanas manus effugiunt, & ab his qui templa diruunt, aut ſimulacra conflant, nihil divinitati nocetur: ita quicquid fit in ſapientem proterve, petulanter, ſuperbe, fruſtra tentatur. At ſatius erat, neminem eſſe qui facere vellet. Rem difficilem optas humano generi, innocentiam. Et non fieri, eorum intereſt qui facturi ſunt, non ejus qui pati, ne ſi fiat quidem, non poteſt. Imo neſcio, an magis vires ſapientia oſtendat tranquillitatis inter laceſſentia: ſicut maximum argumentum eſt imperatoris armis viriſque pollentis, tuta ſecuritas & in hoſtium terra. Dividamus ſi tibi videtur, Serene, injuriam à contumelia. prior illa [5] natura gravior eſt: hæc levior, & tantum delicatis gravis: qua non læduntur, ſed offenduntur. Tanta eſt tamen animorum diſſolutio & vanitas, ut quidam [6] nihil acerbius putent. Sic invenies ſervum, qui flagellis [7] quam colaphis cædi malit, & qui mortem ac verbera tolerabiliora credat, quam contumelioſa verba. Ad tantas ineptias perventum eſt, ut non dolore tantum, ſed doloris opinione vexemur: more puerorum, quibus metus incutit umbra, & perſonarum deformitas, & depravata facies; lacrimas vero evocant nomina parum grata auribus, & digitorum motus, &

4 *Neptunum*] Valerius: *Gravem illum & mari & terra Xerxem, nec hominibus tantum terribilem, ſed Neptuno quoque compedes, & cœlo tenebras minitantem.* Juvenalis:

Ipſum compedibus qui vinxerat Ennoſigæum.

Herodotum vide lib. 7. *Lipſius.*

5 *Natura gravior*] Reipſa, quia damnum & læſionem affert, Cap. ſequenti. *Idem.*

6 *Nihil acerbius*] Imo generoſi animi putatur ille affectus, non tantum (ut ipſe autumat) delicati. Ita apud Pacuvium quiſpiam:

Patior facile injuriam, ſi eſt vacua à contumelia.

Alius apud Cæcilium, gradatione:

Facile ærumnam ferre poſſum, ſi inde abeſt injuria:

Etiamque injuriam, niſi contra conſtat contumelia.

Adeo illud contemni offendit, à quo contumelia. Vide mox cap. 10. *Idem.*

7 *Quam colaphis*] Nam flagella recepta in caſtigatione ſervorum: at colaphis ludibrium & irriſio ineſſe videntur, quamquam hi leviores. Demoſthenes tali affectu: Οὐδὲ γὰρ τὸ τύπτεσθαι τοῖς ἐλευθέροις δεινὸν, καίπερ ὂν δεινὸν, ἀλλὰ τὸ ἐφ' ὕβρει· *Non enim verberari liberis hominibus tam grave, etſi grave; quam quod per contumeliam.* Idem.

Cap.

& alia, quæ impetu quodam erroris improvidi refugiunt.

CAP. V. Injuria propoſitum hoc habet, aliquem malo afficere: malo autem ſapientia non relinquit locum. Unum enim malum illi eſt turpitudo: quæ intrare eo, ubi jam virtus honeſtumque eſt, non poteſt: injuria ergo ad ſapientem non pervenit. Nam ſi injuria alicujus mali patientia eſt, ſapiens autem nullius mali eſt patiens, nulla ad ſapientem injuria pertinet. Omnis injuria deminutio ejus eſt, in quem incurrit. nec poteſt quiſquam injuriam accipere ſine aliquo [1] detrimento vel dignitatis, vel corporis, vel rerum extra nos poſitarum: ſapiens autem nihil perdere poteſt, omnia in ſe repoſuit, nihil fortunæ credit, bona ſua in ſolido habet, contentus virtute, quæ fortuitis non indiget. Ideoque nec augeri, nec minui poteſt. nam in ſummum perducta, incrementi non habent locum. Nihil eripit fortuna, niſi quod dedit. [2] virtutem autem non dat: ideo nec detrahit. Libera eſt, inviolabilis, immota, inconcuſſa; [3] ſic contra caſus indurat, ut nec inclinari quidem, nedum vinci poſſit. Adverſus apparatus terribilium, [4] rectos oculos tenet, nihil ex vultu mutat, ſive illi dura, ſive ſecunda oſtentantur. Itaque nihil perdet, quod perire ſenſurus ſit. Unius enim in poſſeſſione virtutis eſt, ex qua depelli nunquam poteſt: ceteris [5] precario utitur. quis autem jactu-

CAP. V. 1 *Detrimento vel*] Ita Juriſconſulti definiunt Injuriam, *damnum culpa datum*. Lipſius.

2 *Virtutem non dat*] Eſt illud Attii, apud Nonium:

— nam ſi à me regnum fortuna atque opes
Eripere quivit, at virtutem non quiit.

Idem:

3 *Sic contra caſus indurata ut*] Hæc eſt conjectura Pinciani: cæterum ipſius, Eraſmi, Gruteri, Brux. alter, codices, cum priſcis editis conſenſu, *indurat*. Cur ſpernerem? Intelligitur provocabulum *ſe*. Neque abſurdius eſt, quam illud apud M. Senecam: *anime, dura: heri fortior eras*. Catullus: *At tu, Catulle, deſtinatus obdura*. Gronovius.

4 *Rectos oculos*] Confidentiæ notam. Suetonius Auguſti, cap. 16. *Eum nec rectis oculis adſpicere potuiſſe instructam aciem*. Hierax apud Stobæum: Τοὺς δ' ὑπ' ἐλευθερίας ἐλέγχοντας, οὔτ' ἰδεῖν ὀρθοῖς τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀνέχεται. *Qui vero per libertatem redarguunt, eos nec rectis oculis adſpicere ſuſtinet*. Theocritus:

——— ἄχθομαι, εἰ τύ με τολμῇς
Ὄμμασι τοῖς ὀρθοῖσι ποτιβλέπειν
——— *indignor, ſi mihi contra*
Vel rectis oculis auſis obſiſtere. Lipſ.

5 *Precario*] At Precarii lex, uti quam-

jactura movetur alieni? Quodſi injuria nihil lædere poteſt ex his quæ propria ſapientis ſunt, quia virtute ſua [6] ſalva ſunt: injuria ſapienti non poteſt fieri. [7] Megara Demetrius ceperat, cui cognomen Poliorcetes fuit. ab hoc Stilpon philoſophus interrogatus, nunquid perdidiſſet, Nihil, inquit: [8] omnia namque mea mecum ſunt. Atqui & patrimonium ejus in prædam ceſſerat, [9] & filias rapuerat hoſtis, & patria in alienam ditionem venerat, & ipſum rex circumfuſis victoris exercitus armis ex ſuperiore loco rogitabat. Ille victoriam illi excuſſit: & ſe, urbe capta, non invictum tantum, ſed indemnem eſſe teſtatus eſt. habebat enim ſecum vera bona, in quæ non eſt [10] manus injectio. At ea quæ diſſipata & direpta ferebantur, non judicabat ſua, ſed adventicia, & nutum fortunæ ſequentia: ideo non ut propria dilexerat. Omnium enim extrinſecus affluentium lubrica & incerta poſſeſſio eſt. Cogita nunc, an huic fur,

quamdiu is patitur, qui dedit. *Lipſius.*

6 *Salva ſunt*] Valent, vi ſua ſe tuentur & ſervant: nemo in illa poteſt. Tamen nec nolim: *Virtute ſuâ ſalvâ, ſalva ſunt.* Lipſius.

7 *Megara Demetrius*] Bis ea urbs capta, haud multum diverſo tempore; & ſemper cum monumento conſtantiæ hujus in Stilpone. Prior ceperat Ptolemæus Soter, & Stilponem pro magno ducens abducere, pecuniam & preces obtulit ut ſecum in Ægyptum iret: quod renuit, & in afflicta patria manſit. Iterum deinde iſte Demetrius. & cum ei quoque notitia & cura hujus viri eſſet, domum illi ſervari, & res omnes reſtitui juſſit. Monitus igitur, ut ſcripto complecteretur, nobilem hanc vocem edidit; Μηδὲν τῶν οἰκείων ἀπολωλέναι. παιδείαν γὰρ μηδένα ἐξενηνοχέναι, τόν τε λόγον ἔχειν καὶ τὴν ἐπιστήμην. *Nihil ſuum amiſiſſe. eruditionem enim neminem abſtuliſſe, & rationem ſibi ſcientiamque relictam.* Ita enim hæc à Diogene efferuntur. Stilpo autem, cum alia magnus, tum hoc nomine, quod Cratetem & Zenonem habuerit in ſua diſciplina. *Idem.*

8 *Omnia namque*] Hoc Biantis dicto magis convenit. qui Priene ſua capta, cum alius aliud fugiens auferret; *Tu nihil? Nihil,* inquit. *nam omnia mea mecum porto.* Idem.

9 *Et filias rapuerat hoſtis, & patriam*] Unius filiæ Diogenes meminit, atque ejus parum pudicæ. *Idem.* Non temere eſt quod auctiores Col. & Ort. *& filias rapuerat hoſtis & patria in alienam ditionem venerat, & ipſum rex circumfuſis victoris exercitus armis ex ſuperiore loco rogitabat. At ille victoriam illi excuſſit.* Neque aliter duo Brux. niſi quod *pervenerat:* & ignorant τὸ *At,* quod etiam neſcit Col. *Gronovius.*

10 *Manus injectio*] Dominii & vindicationis ſignum. In legibus XII. *Poſt deinde manus endojectio eſto.* Noſter Conſol. ad Helv. cap. XI. *Animus ipſe ſacer & æternus, cui non poſſit injici manus.* Servius in hoc Virgilii: *Injecere manus Parcæ. Uſus eſt ſermone juris. nam manus injectio dicitur, quoties non exſpectata auctoritate judicis, rem nobis debitam vindicamus.* Lipſius.

11 *An*

fur, an calumniator, [11] aut vicinus impotens, aut dives aliquis [12] regnum orbæ ſenectutis exercens, facere injuriam poſſit, cui bellum & hoſtis ille, egregiam [13] artem quaſſandarum urbium profeſſus, eripere nihil potuit. Inter micantes ubique gladios, & militarem in rapina tumultum, inter flammas & ſanguinem ſtragemque impulſæ civitatis, inter fragorem templorum ſuper deos ſuos cadentium, uni homini pax fuit. Non eſt itaque quod audax judices promiſſum: cujus tibi, ſi parum fidei habeo, ſponſorem dabo. Vix enim credis tantum firmitatis in hominem, aut tantam animi magnitudinem cadere. ſed ſi prodit in medium, qui dicat:

CAP. VI. Non eſt, quod dubites, an tollere ſe homo natus ſupra humana poſſit, an dolores, damna, ulcerationes, vulnera, magnos motus rerum circa ſe frementium ſecurus adſpiciat, & dura placide ferat, & ſecunda moderate? nec illis cedens, nec his fretus, unus idemque inter diverſa ſit, nec quicquam ſuum, niſi ſe putet eſſe, [1] ea quoque parte

11 *Aut vicinus potens*] Lege cum libris Pinciani & duobus Gruteri & altero Brux. *aut vicinus impotens.* Cicero 10 famil. 1. *Quæ poteſt enim ſpes eſſe in ea republica, in qua hominis impotentiſſimi atque intemperatiſſimi armis oppreſſa ſunt omnia?* Eodemque l. epiſt. 27. *Sin iſta pax perditum hominem in poſſeſſionem impotentiſſimi dominatus reſtitutura eſt.* Noſter Conſ. ad Marc. cap. 20. *Hac è carcere educit, quos exire imperium impotens vetuerat.* Petronius: *Clienſque cœnas impotentium captet.* Ubi nec bene Turnebus, *ne potentium*, nec bene Douza explicat, valde potentium. Dicitur proprie de illis, qui in magna licentia non moderantur ſibi, ſed affectuum ſervi quovis impelluntur motu, atque ita in ſe ipſos imperium nullum habent. Quod vitium plerumque generant nimiæ opes. Declamationum Fabio tributarum quinta: *Tu mihi nunc, impotentiſſime juvenis, tu quæſo reſponde,* Fruſtra Meurſius: *impudentiſſime.* Gronov.

12 *Regnum orbæ*] Nam orbi iſti gratioſi, imo imperioſi, & potentes obſequentium potentia. Captatores undique imminebant, & ſubſerviebant. Ammianus: *Vile eſſe, quidquid extra pomœrium urbis naſcitur, exiſtimant, præter orbos & cælibes: nec credi poteſt, qua obſequiorum diverſitate colantur homines ſine liberis.* Juvenalis:

— dominus tamen, & domini rex
Si vis tu fieri, nullus tibi parvulus aula
Luſerit Æneas.

Cicero in Paradoxis: *Hereditatis ſpes, quid iniquitatis ſerviendo non ſuſcipit? quem nutum locupletis orbi ſenis non obſervat?* Adde Senecam Conſol. ad Marciam, cap. 19. *Lipſius.*

13 *Artem quaſſandarum*] Ideo *Poliorcetes* Græcis, ſive *Urbicapus* dictus: & machinæ aliquot, & decantata illa *Helepolis*, ipſius inventi fuerunt. *Idem.*

CAP. VI. 1 *Ea quoque parte*] Id eſt,

parte qua melior eſt. En aſſum hoc vobis probaturus, ſub iſto tot civitatum everſore, munimenta incuſſu arietis labefieri, & [2] turrium altitudinem cuniculis ac latentibus foſſis repente reſidere, & æquaturum editiſſimas arces aggerem creſcere: at nulla machinamenta poſſe reperiri, quæ bene fundatum animum agitent. Erepſi modo è ruinis domus, & incendiis undique relucentibus, flammas per ſanguinem fugi. Filias meas [3] qui caſus habeat, an peior publico, neſcio. Solus, & ſenior, & hoſtilia circa me omnia videns, tamen integrum incolumemque eſſe cenſum meum profiteor; teneo, habeo quicquid mei habui. Non eſt quod me victum, victoremque te credas. vicit fortuna tua fortunam meam. Caduca illa, & dominum mutantia, ubi ſint neſcio: quod ad res meas pertinet, mecum ſunt, mecum erunt. Perdiderunt iſti divites patrimonia; libidinoſi amores ſuos, & magno pudoris impendio dilecta ſcorta; ambitioſi curiam, & forum, [4] & loca exercendis in publico vitiis

eſt, nec ſe quidem totum pro ſuo habet; ſed animum, quo proprie eſt homo. *Lipſius.*

2 *Turrium altitudinem*] Hæc & ſequentia in Polioceticis explicavimus. *Idem.*

3 *Qui caſus habeat, an peior publico*] Quomodo *peior*, ſi patria diruta & incenſa? An quia illa renaſci potuit, homini, cum ſemel occidit, negatum? An *publicum* ad vulgus alioſque refert: qui honeſte perierunt, iſtæ cum dedecore, aut poſt illud vivant? Sic Lipſius. Hoc quæri, & priorem rationem dari potuiſſe à tam polito ingenio, mirum eſt: poſterior cum videatur aliquid explicare, OEdipo tamen ipſa opus habet. Vix autem videtur hærere quiſpiam in ſenſu poſſe. *Filias meas qui caſus habeat, an peior publico*, caſu nempe, ſi ſerviunt, ſi pudorem perdiderunt libidini expoſitæ, ſi excruciantur, ſi inter cædem promiſcuam truncatis membris vitam morte duriorem exigunt: omnes hi caſus interitu graviores. Certe ſic Hecuba judicat in Troadibus felicem Priamum clamitans: ſic Virginius & Lucretia judicabant: ſic illi apud Livium poſt cladem Cannenſem ſucciſis feminibus poplitibuſque vivi jacentes, nudantes cervicem jugulumque, & reliquum ſanguinem jubentes haurire. Theſſalus Hippocratis ad Athenienſes de Criſſæorum excidio: *μακάρεςοι δ' ἦσαν αὐτέων οἱ ἐν χερσὶν τελευτήσαντες.* Gronovius.

4 *Et loca exercendis in publico vitiis*] Nam in curia, comitio, foro, ambitio, avaritia, fraudes habitant; ac ſpecie etiam honeſti. *Lipſius.* De curia & foro intelligendum. nam ita ſane ipſe noſter clamat lib. 2. cap. 7. de Ira: *Cum videris forum multitudine refertum, & ſepta concurſu omnis frequentia plena, & illum Circum, in quo maximam ſui partem populus oſtendit, hoc ſcito, illic tantundem eſſe vitiorum, quantum hominum*, &c.

5 Ta-

vitiis deſtinata; fœneratores perdiderunt [5] tabellas ſuas, quibus avaritia falſo læta, divitias imaginatur: ego quidem omnia integra illibataque habeo. Proinde iſtos interroga qui flent, qui lamentantur, ſtrictis gladiis nuda pro pecunia corpora opponunt, qui hoſtem onerato ſinu fugiunt. Ergo ita habe, Serene, perfectum illum virum, humanis diviniſque virtutibus plenum, nihil perdere. Bona ejus ſolidis & inexſuperabilibus munimentis præcincta ſunt. Non Babylonios illi muros contuleris, quos Alexander intravit: non Carthaginis, aut Numantiæ mœnia, [6] una manu capta: non [7] Capitolium, arcemve; [8] habent iſta hoſtile veſtigium. Illa quæ ſapientem tuentur, à flamma & ab incurſu tuta ſunt: nullum introitum præbent, excelſa, inexpugnabilia, [9] diis æqua.

CAP. VII. Non eſt quod dicas, ita ut ſoles, hunc ſapientem noſtrum nuſquam inveniri. Non fingimus iſtud humani ingenii vanum decus, nec ingentem imaginem falſæ rei concipimus, ſed qualem confirmamus, exhibuimus, & exhibebimus. [1] Raro forſitan, magniſque ætatum intervallis invenitur. neque enim magna, & excedentia ſolitum ac vulgarem modum, crebro gignuntur: ceterum hic ipſe M. Cato, à cujus mentione hæc diſputatio proceſſit, vereor ne [2] ſupra noſtrum exemplar ſit. [3] Denique validius debet

5 *Tabellas*] Contractuum, & cautionum. Gloſſæ: *Tabularius*, φυλακτήριος τῶν συμβολαίων· *cuſtos contractuum*. Nam tales etiam privatim apud divites erant, ut in epiſt. 88. *Cujus patrimonium tabularios laſſat*. Lipſius.

6 *Una manu*] Scipionis poſterioris Africani. *Idem*.

7 *Capitolium, arcemve*] Ergo hæc diverſa, etſi in uno Saturnio monte. Nam pars extrema, *Arcem* regum tempore habuit, & poſtea etiam ſic dicta. Cicero in Catilinam; *Vobis arcem & Capitolium commendat*. Livius: *Servi Capitolium atque arcem occupavere*. Eam ἄκραν Dionyſius plus ſemel nominat; additque libro 10. τῷ Καπιτωλίῳ τὴν προσεχῆ· *contiguam Capitolio eſſe*. Spectabat in eam partem, ubi poſtea theatrum Marcelli fuit. *Idem*.

8 *Habent iſta*] Ne mutemus. licet, inquit, ibi notare hoſtium veſtigia; & capta fuere aliquando. Nonne à Tatio Sabino, & ab Ap. Herdonio duce ſervorum? Itaque *habent*, non tantum *pavent*, ut mihi aliquando viſum fuit, moto dubitatione aliorum. *Idem*.

9 *Diis æqua*] In ſorte deorum, qui tuti & inacceſſi. *Idem*.

CAP. VII. 1 *Raro forſitan*] Nimis raro. atque ut ipſe (epiſt. 42.) *tanquam Phœnix, ſemel anno quingenteſimo*. Vid. Manud. 2. Diſſert. 8. *Idem*.

2 *Supra noſtrum*] Non ſapientis illius,

debet eſſe quod lædit, eo quod læditur: non eſt autem fortior nequitia virtute. non poteſt ergo lædi ſapiens. Injuria in bonos niſi à malis non tentatur: bonis [4] inter ſe pax eſt: mali tam bonis pernicioſi quam inter ſe. Quodſi lædi niſi infirmior non poteſt: malus autem bono infirmior eſt: nec injuria bonis, niſi à diſpari, verenda eſt: injuria in ſapientem virum non cadit. Illud enim jam non es admonendus, neminem bonum eſſe, niſi ſapientem. Si injuſte, inquis, Socrates damnatus eſt, injuriam accepit. Hoc loco intelligere nos oportet, poſſe evenire, ut faciat aliquis injuriam mihi, & ego non accipiam: tanquam ſi quis rem quam è villa mea ſurripuit, in domo mea ponat: ille furtum fecerit, ego nihil perdiderim. Poteſt aliquis nocens fieri, quamvis non nocuerit. Si quis cum uxore ſua tanquam aliena concumbat, adulter erit, quamvis illa adultera non ſit. Aliquis mihi venenum dedit, ſed vim ſuam [5] remixtum cibo perdidit: venenum illud dando, ſcelere ſe obligavit, etiamſi non nocuit. Non minus latro eſt, cujus telum [6] oppoſita veſte eluſum eſt. [7] Omnia ſcelera etiam ante

te

lius, ſed ſuper communem noſtram ſortem. Vir eximius fuit, & proximus vero ſapienti, aut ipſe. *Lipſius.*

3 *Denique validius*] Aſteriſco inſigniri volunt, & defectum eſſe. Dubito. videtur potius à digreſſiuncula & exemplo ad diſſertandum iterum redire. *Idem.*

4 *Inter ſe pax*] Atque amicitia etiam: quæ inter malos numquam, ſed factio tantum. *Idem.*

5 *Remixtum cibo*] Qui vim & acrimoniam ejus infregit: ſive ſtomacho materiem rejiciendi dedit. At jejuniis venena ſumpta, mortifera ſunt certiſſimo, & in venas ſtatim eunt. *Idem.*

6 *Oppoſita veſte*] Eſt Catulli illud: *Quare nos tela iſta tua evitamus amictu:* quod pulchra imagine dictum, nolim mutari. Veſtis oppanſa, etiam gravia tela eludit: Poliorcetica noſtra dicent. *Idem.*

7 *Omnia ſcelera*] Ita eſt, ubicumque aſſenſus, & magis ſi conatus, accedit; culpa contrahitur, ſæpe etiam pœna. Apuleius 4 Floridor. *In maleficiis, cogitata etiam ſcelera, non adhuc perfecta, vindicantur, cruenta mente, pura manu.* Noſter de Benef. 5. cap. 14. *Latro eſt, etiam antequam manus inquinet, qui ad occidendum jam armatus eſt, & habet ſpoliandi atque interficiendi voluntatem. Exercetur atque aperitur opere nequitia, non incipit.* Sed non conſule tamen pœna: dumtaxat in gravioribus, atque ut Apuleius dixit *maleficiis*, ubi boni publici intereſt etiam conatus infringi. Alioqui Catonis Cenſorii illud verum (apud Agellium 7. cap. 3.) *Ecquis eſt tandem noſtrum, qui quod ad ſeſe attinet, æquum cenſeat, quemquam pœnas dare ob eam rem, quod arguatur male facere voluiſſe? nemo opinor. Quid nunc, ecqua lex tam acerba eſt, quæ dicat, Si quis il-*

lud

te effectum operis, quantum culpæ ſatis eſt, perfecta ſunt. Quædam ejus conditionis ſunt, & hac vice copulantur, ut alterum ſine altero eſſe poſſit, alterum ſine altero non poſſit. Quod dico, conabor facere manifeſtum. Poſſum pedes movere, ut curram: currere non poſſum, ut pedes non moveam. poſſum, quamvis in aqua ſim, non natare: ſi nato, non poſſum in aqua non eſſe. Ex hac ſorte & hoc eſt, de quo agitur. ſi injuriam accepi, neceſſe eſt factam eſſe. ſi eſt facta, non eſt neceſſe accepiſſe me. Multa enim incidere poſſunt, quæ ſubmoveant injuriam. Ut, intentam manum dejicere caſus poteſt, & emiſſa tela declinare: ita injurias qualeſcumque poteſt aliqua res depellere, & in medio intercipere, ut & factæ ſint, nec acceptæ.

CAP. VIII. Præterea, nihil injuſtum juſtitia pati poteſt: quia non coëunt contraria: injuria autem non poteſt fieri niſi injuſte: ergo ſapienti injuria non poteſt fieri. Nec eſt quod mireris, ſi nemo poteſt illi injuriam facere, [1] nec prodeſſe quidem quiſquam poteſt. & ſapienti nihil deeſt, quod accipere poſſit loco muneris: & malus nihil poteſt tri-

Iud facere voluerit, mille nummi, dimidium familia, mulcta eſto? Et Juriſconſultus l. 18. de pœnis: *Cogitationis nemo pœnam luit.* Item Tryphoninus l. 225. de verb. ſign. *Servum, qui conſilium fugiendi habeat, non eſſe fugitivum. item furem, adulterum, aleatorem: atque oportere hæc crimina adſumpto actu intellegi.* Quæ vera ſunt in minoribus, vel ubi tentatio acceſſit: in gravioribus minime, & pœnam trahunt. ſi tamen conatus deprehenſus, & foras ſuo indicio proditus. Ita in adulteriis, Sulla punivit voluntatem, *ſiquis tentaſſet.* Idem pro ſicario habet, *ſiquis cum telo, hominis occidendi cauſſa, ambulaſſet.* Sed & in ambitu, Arcadius & Honorius Imperatores, *pari ſorte ſcelus, quam ſceleris puniunt voluntatem.* Magis in parricidiis, veneno, talibus. Quinctilianus Declam. 281. *Non enim tibi proderit dixiſſe, Non feci. Numquam mens exitu æſtimanda eſt: ſatis eſt, probare animum parricidæ.* Vide Maximum Tyrium in hac tota re, Serm. 2. Addo, Theologos quoſdam ſic diſtinguere, ut quatuor faciant gradus in culpa: *Objectum, ſive primum Motum; Luctam; Aſſenſum; & Actum.* Duo priora extrà culpam eſſe; altera, in culpa, atque etiam pœna, apud Deum quidem. Theodorus Balſamo, in Cán. 4. Concilii Neocæſarienſis. Hæc ad iſta Senecæ haud importune dicta uberius ſunto. *Lipſius.*

CAP. VIII. 1 *Nec prodeſſe*] Omnia enim ſunt ſapientis, Stoico ſcito. item, Seipſo contentus eſt ad beate vivendum. &, Nulla re eget. Vide autem de hac re ex profeſſo 7 de Benefic. c. 4. & ſequentib. An ſapiens beneficium poſſit accipere? fatetur communi modo & ſenſu, proprie negat. Vide. *Idem.*

tribuere ſapienti. Habere enim prius debet, quam dare: nihil autem habet, quod ad ſe transferri ſapiens gaviſurus ſit. Non poteſt ergo quiſquam aut nocere ſapienti, aut prodeſſe: quemadmodum divina nec juvari deſiderant, nec lædi poſſunt, ſapiens autem vicinus proximuſque diis conſiſtit, [2] excepta mortalitate, ſimilis Deo. Ad illa nitens pergenſque excelſa, ordinata, intrepida, æquali & concordi curſu fluentia, ſecura, benigna, [3] bono publico natus, & ſibi & aliis ſalutaris, nihil humile concupiſcet, nihil flebit, qui rationi innixus, per humanos caſus divino incedet animo. Non habet ubi accipiat injuriam. ab homine me tantum dicere putas? nec à fortuna quidem: quæ quotiens cum virtute congreſſa eſt, nunquam par receſſit. Si maximum illud, ultra quod nihil habent iratæ leges, aut ſæviſſimi domini minantur, in quo imperium ſuum fortuna conſumit; æquo placidoque animo accipimus, & ſcimus mortem malum non eſſe, ob hoc ne injuriam quidem: multo facilius alia tolerabimus, damna, dolores, ignominias, locorum commutationes, orbitates, diſcidia. quæ ſapientem, etiamſi univerſa circumveniant, non mergunt; nedum ad ſingulorum impulſus mœreat. Et ſi fortunæ injurias moderate fert: quanto magis hominum potentium, quos ſcit fortunæ manus eſſe?

Cap. IX. Omnia itaque ſic patitur, [1] ut hiemis rigorem, ut intemperantiam cæli, ut fervores morboſque, & cetera forte accidentia. Nec de quoquam tam bene judicat, ut

2 *Excepta mortalitate*] O ſuperbe! Sed ſic Stoici, & noſter alibi. *Solo tempore ſapiens à deo differt.* Et Cicero eorum mente & verbis, de Nat. deor. 2. *E virtutibus vita beata exſiſtit, par & ſimilis deorum, nulla re, niſi immortalitate, cedens cæleſtibus.* Vide epiſt. 53. & 59. *Lipſius.*

3 *Bono publica*] Hæc olim nos correximus, & eſt formula in Principum laudem crebra in lapideis monumentis. Notant primis litteris: B. P. N. vel B. R. P. N. quod valet, *Bono reip. natus.* Velim & priora legi: *ſecurus, benignus.* Idem.

Cap. IX. 1 *Ut hiemis*] Apud Tacitum Cerealis, ad noſtros Gallos: *Quomodo ſterilitatem, aut nimios imbres, & cetera naturæ mala; ſic luxum vel avaritiam dominantium tolerate.* Cicero, apud Dionem lib. 44. *Quæ evenerunt, tanquam nimios imbres aut grandines eveniſſe rati, oblivioni mandate.* Idem.

2 Quod

ut illum quicquam putet conſilio feciſſe: [2] quod in uno ſapiente eſt. aliorum omnium non conſilia, ſed fraudes, & inſidiæ, & motus animorum inconditi ſunt: quos caſibus adnumerat. Omne autem fortuitum [3] citra nos ſævit, & injuriatur. Illud quoque cogitat, injuriarum latiſſime patere materiam illis, per quæ periculum nobis quæſitum eſt: ut accuſatore ſubmiſſo, aut criminatione falſa, aut irritatis in nos potentiorum motibus, quæque alia [4] inter togatos latrocinia ſunt. Eſt & illa injuria frequens, ſi lucrum alicui excuſſum eſt, aut præmium diu captatum; ſi magno labore affectata hereditas averſa eſt; & quæſtuoſæ domus gratia erepta. hæc effugit ſapiens, qui neſcit nec in ſpe, nec in metu vivere. Adjice nunc, quod injuriam nemo immota mente accipit, ſed ad ſenſum ejus perturbatur: caret autem perturbatione vir erectus: moderator ſui, altæ quietis & placidæ. Nam ſi illum tangit injuria, [5] & movet, & impedit. caret autem ira ſapiens, quam excitat injuriæ ſpecies: nec aliter careret ira, niſi & injuria, quam ſcit ſibi non poſſe fieri. Inde tam erectus lætuſque eſt, inde continuo gaudio elatus, adeo ad offenſiones rerum hominumque non contrahitur, ut ipſa illi injuria uſui ſit, per quam experimentum ſui capit, & virtutem tentat.

2 *Quod in uno*] Stoïce. nam ceteri omnes ſtulti, & inſaniunt. *Lipſius.*

3 *Citra nos ſævit & injuriatur*] Diſplicuit Mureto, & totum recidit: quis probet? Scripti, *& invitia*, vel *injuria* habent, eo legam, *citra nos ſævit, etiam injuria.* Argumentatur dicam, an argutatur? Sapiens fortuita fert, & quidquid non conſilio evenit: ergo & injuriam, quia ea à ſtultis, quibus non eſt conſilii copia. *Idem.* Sic Pinciani, Eraſmi & Gruteri. Ort. Pal. unus: *& inuriatur.* Muretus duas poſtremas voces reſecuit. Tres alii Gruteri & Bruxell. duo: *& invitia.* Unde Lipſius: *etiam injuria.* Sed ex illa potius lectione conjectandum, quum hæc videatur orta ab aliquo, qui offenſus monſtroſo verbo quovis modo illud emendare voluit. Senſum recte vidit Lipſius. Scripſit tamen Seneca: *Omne autem fortuitum citra nos ſævit: & injuria igitur.* Particula poſterior complexio eſt enthymematis. *Gronovius.*

4 *Inter togatos*] Lites, fraudes, calumniæ, quibus fortuna aut vita petitur, in foro exercentur, vel in aula: idque ab inermibus & togatis, ſolo linguæ telo. *Lipſius.*

5 *Et movet*] Ratiocinatio obſcurior, ſed iſta: Injuria ad quem venit, eum movet; ſapiens non movetur; ergo non ad eum. Noſter de Ira 3. cap. 25. *Qui non iraſcitur, inconcuſſus injuria perſtat: qui iraſcitur, motus eſt.* Idem.

tat. Faveamus, obſecro vos, huic propoſito, æquiſque & animis & auribus aſſimus, dum ſapiens injuriæ excipitur: nec quicquam ideo petulantiæ noſtræ, aut rapaciſſimis cupiditatibus, aut cœcæ temeritati ſuperbiæque detrahitur. Salvis vitiis veſtris, hæc ſapienti libertas quæritur. non ut vobis facere non liceat injuriam, agimus: ſed ut ille omnes injurias [6] in altum dimittat, patientiaque ſe ac magnitudine animi defendat. Sic in [7] certaminibus ſacris,[8] plerique vicere, cædentium manus obſtinata patientia fatigando. Ex hoc puta genere ſapientem eorum, qui exercitatione longa ac fideli, robur perpetiendi laſſandique omnem inimicam vim conſecuti ſunt.

CAP. X. Quoniam priorem partem percurrimus; ad alteram tranſeamus: qua jam quibuſdam propriis, pleriſque vero communibus contumeliam refutabimus. [1] Eſt minor injuria, quam queri magis [2] quam exſequi poſſumus, quam leges quoque nulla dignam vindicta putaverunt. Hunc affectum movet humilitas animi, contrahentis ſe, ob factum

6 *In altum*] Quomodo? ut in pectus recondat, & aſſervet? non convenit. Meus liber, *in altu*. Et poſſet, *in alto*, legi: quaſi ipſe in alto & ſublimis, dimittat injurias ſpernatque. ſed verius, *inultus*, una voce. Non timete, inquit, vos procaces & injurioſi: non accipit injurias, nec agnoſcit quidem, & ſine vindicta tranſit. *Lipſ.*

7 *Certaminibus ſacris*] Ita dicti Græciæ agones, quia diis vel heroibus ſacrati. Auſonius:

Quattuor antiquos celebravit Achaia ludos,
Cælicolum duo ſunt, & duo feſta hominum.
Sacra Jovis, Phœbique, Palæmonis, Archemorique.
Serta quibus pinus, malus, oliva, apium. Idem.

8 *Plerique*] Pugiles nempe, quorum celebre ibi ſpectamen. *Idem.*

CAP. X. 1 *Contumelia eſt minor injuria*] Vox *contumelia* exſulat omnibus ſcriptis & editis ante Muretum. Quam lectionem Gruterus probat, eſt erronea, quia *propriam* & *communem* non voluit dicere contumeliam Seneca, ſed *propriis* & *communibus*, quibus nempe injuriam à ſapiente arcuerat, ſe refutaturum promittit contumeliam argumentis. Expenſis accuratiſſime variantibus videtur ſcripſiſſe: *Quoniam priorem partem percurrimus, ad alteram tranſeamus: qua jam* (ita bene pro *quoniam*, ut habent libri, & Eraſmus) *quibuſdam propriis, pleriſque vero communibus contumeliam refutabimus. Eſt minor injuria, quam queri magis quam exſequi poſſumus.* Defectus vocis *contumelia* aut ejus loco pronominis, *Hæc* vel *Ea*, impedivit viros doctos. de quo ſatis ad Livium. *Gronovius.*

2 *Quam exſequi*] Vindicare, ulciſci. Suetonius Julii cap. 67. Veſpaſiani 14. Seneca de Ira 1. cap. 12. & plures. *Lipſius.*

3 *Medio,*

factum dictumque inhonorificum. Ille me hodie non admiſit, cum alios admitteret: ſermonem meum aut ſuperbe averſatus eſt, aut palam riſit: & non in [3] medio me lecto, ſed imo collocavit: & alia hujus notæ. Quæ quid vocem, niſi querelas nauſeantis animi, in quas fere delicati & felices incidunt? non vacat enim hæc notare, cui pejora inſtant. Nimio otio, ingenia natura infirma & muliebria, & inopia veræ injuriæ laſcivientia, his commoventur: quorum pars major conſtat [4] vitio interpretantis. Itaque nec prudentiæ quicquam in ſe eſſe, nec fiduciæ oſtendit qui contumelia afficitur. non dubie enim contemptum ſe judicat: & hic morſus non ſine quadam humilitate animi evenit, ſupprimentis ſe ac deſcendentis. Sapiens autem à nullo contemnitur, magnitudinem ſuam novit: nullique tantum de ſe licere, [5] renunciat ſibi: & omnes has quas non miſerias animorum, ſed moleſtias dixerim, non vincit, ſed ne ſentit quidem. Alia ſunt quæ ſapientem feriunt, etiamſi non pervertunt: ut dolor corporis, & debilitas, aut amicorum liberorumque amiſſio, & patriæ bello flagrantis calamitas. Hæc non nego ſentire ſapientem. nec enim lapidis illi duritiam ferrive aſſerimus. nulla virtus eſt, [6] quæ non ſentias, perpeti.

CAP. XI. Quid ergo eſt? Quoſdam ictus recipit: ſed receptos evincit, ſanat, & comprimit. hæc vero minora ne ſentit

3 *Medio me loco*] Qui honeſtiſſimus, in ambulando, ſedendo, accubando. Alii libri, *lecto*: ut & meus ille bonus. Ac ſane medius lectus honeſtiſſimus item fuit, ex Plutarchi Quæſt. Convivial. lib 1. quæſt. 3, quem vide. Si non eo refers, lege: *medio me lecti*. Ad ſententiam autem, ſimile habes 3, de Ira, cap. 37. *Lipſius*.

4 *Vitio interpretantis*] Qui in contemptum ſcilicet & deteriorem partem trahimus: boni in meliorem, ut Ariſtippus ille, Dionyſio ſe in imo locanti: *Hunc, inquit, locum ò rex illuſtrem & honeſtum deinceps vis reddere.* Idem.

5 *Renunciat ſibi*] Sibi dicit. Conſol. ad Polyb. *Poteſt iſta res à luctu te prohibere, ſi renunciaveris tibi, nihil horum quæ facis poſſe ſubduci.* Fabius lib. 12. *Sed ii primum renuncient ſibi, quanta ſit ingenii humani vis.* Terentius:

Id ego jamnunc tibi here renuntio futurum. Idem.

6 *Quæ non ſentias*] Ea mente Plato Diogeni Cynico, in frigore ſtatuam marmoream nudo corpori applicanti, *Numquid ſentis?* & negante illo, *Quid ergo magnum facis?* Idem.

ſentit quidem, nec adverſus ea ſolita illa virtute utitur dura tolerandi: ſed aut non annotat, aut digna riſu putat. Præterea, cum magnam partem contumeliarum ſuperbi inſolenteſque faciant, & male felicitatem ferentes: habet quo iſtum affectum inflatum reſpuat, pulcherrimam virtutem omnium, [1] animi ſanitatem, magnitudinemque. illa, quicquid hujuſmodi eſt, tranſcurrit, ut vanas ſomniorum ſpecies, viſuſque nocturnos, nihil habentes ſolidi, atque veri. Simul illud cogitat, omnes inferiores eſſe, quam ut illis audacia ſit, tanto excelſiora deſpicere. Contumelia à contemptu dicta eſt: quia nemo, niſi quem contempſit, tali injuria notat, nemo autem majorem melioremque contemnit, etiamſi facit aliquid quod contemnentes ſolent. Nam & pueri os parentum feriunt, & crines matris turbavit laceravitque infans, & ſputo aſperſit, aut nudavit in conſpectu ſuorum tegenda, & verbis obſcœnioribus non pepercit: & nihil horum contumeliam dicimus. quare? quia qui fecit, contemnere non poteſt. Eadem cauſſa eſt, cur nos [2] mancipiorum noſtrorum urbanitas, in dominos contumelioſa, delectet, quorum audacia ita demum ſibi [3] in convivas jus facit, ſi cœpit à domino. [4] Ut quiſque contemptiſſimus, & ludibrio eſt, ita ſolutiſſimæ linguæ eſt. [5] Pueros quidem
in

Cap. XI. 1 *Animi ſanitatem*] Propriam ſapientis, cum alii ſcilicet ſtulti, id eſt inſani. Quid autem ea eſt? recta decreta animi, duce Ratione. *Lipſius.*

2 *Mancipiorum*] Quo in genere *Copria*, ut in Suetonii Tiberio cap. 61. Claudii, cap. 8. qui Suidæ κόπρειοι ἄνδρες, & Ariſtophani, initio Irenes, κοπρολόγοι. Ubi Scholiaſtes vult Rhetoras notari, ὡς μιαροὺς καὶ λοιδόρους· *ut fœdos & conviciatores.* Idem.

3 *In convivas*] Nam hoc genus in menſis. Plinius lib. 9. epiſt. 17. *Scurræ, cinædi, moriones menſis inerrabant.* Livius 33. *Cum in publico epulatus domum reverteretur, proſequentibus mollibus viris, qui joci cauſſa convivio celebri interfuerant.* Idem.

4 *Ut quiſque contemtiſſimus & ut maxime ludibrio eſt*] Quinque codices Gruteri damnant, *ut maxime.* Recte. Vide quæ ad Livium lib. 1. cap. 25. *Gronovius.*

5 *Pueros quidem*] Statius:

Non ego mercatus Pharia de puppe loquaces
Delicias, doctumque ſui CONVICIA *Nili*
Infantem, LINGUAQUE *ſimul* SALIBUSQUE PROTERVUM.

Imo & convivas tenuiores, ſportulæ largitione quaſi emebant, ut ii ferrent. Lucanus, ſive quis auctor carminis ad Piſonem:

Sed

in hoc mercantur procaces, & eorum impudentiam acuunt, & ſub magiſtro habent, qui probra meditate effundant: nec has contumelias vocamus, ſed argutias.

CAP. XII. Quanta autem dementia eſt, iiſdem modo delectari, modo offendi: & rem ab amico dictam, maledictum vocare; à ſervulo, joculare convicium? Quem animum nos adverſus pueros habemus, hunc ſapiens adverſus omnes, quibus etiam poſt juventam canoſque [1] puerilitas eſt. An quicquam iſti profecerunt, quibus animi mala ſunt, auctique in majus errores, qui à pueris magnitudine tantum formaque corporum differunt. ceterum non minus vagi incertique, voluptatum ſine delectu appetentes, trepidi, & non ingenio, ſed formidine quieti? Non ideo quicquam, inter illos puerosque, intereſſe quis dixerit, quod [2] illis talorum nucumque & æris minuti avaritia eſt; his auri argentique & urbium. quod illi inter ipſos magiſtratus gerunt, & prætextam [3] faſceſque ac tribunal imitantur; hi eadem in campo foroque & in curia ſerio ludunt. [4] illi in littoribus arenæ congeſtu ſimulacra domuum excitant;

Sed miſerum, (clientem) *parva ſtipe muneråt, ut pudibundas*
Exercere ſales inter convivia poſſit. Lipſius.

CAP. XII. 1 *Puerilitas eſt*] Seneca epiſt. 4. *Majus gaudium exſpecta, cum te Philoſophia in viros transſcripſerit. Adhuc enim non pueritia in nobis, ſed, quod eſt gravius, puerilitas remanet.* Idem.

2 *Illis talorum*] Noſter epiſt. 115. *Quid intereſt? niſi quod nos circa ſtatuas & tabulas inſanimus, carius inepti? Illos reperti in litore calculi delectant: nos ingentium macula columnarum.* Idem.

3 *Faſceſque ac tribunal*] Spartianus in Severo: *In prima pueritia nullum alium ludum, niſi ad Judices exercuit: cum ipſe prælatis faſcibus ac ſecuribus, ordine puerorum circumſtante, judicaret.* Plutarchus in Catone: *Ludus erat, judicia, accuſationes, damnatorum abductiones.* Idem.

4 *Illi in littoribus arena congeſta ſimulacra*] Prorſus ad hoc Homericum Iliad. o. verſ. 362.

— ὡς ὅτε τις ψάμαθον πάϊς ἄγχι θαλάσσης,
Ὅς τ' ἐπεὶ οὖν ποιήσῃ ἀθύρματα νηπιέῃσιν,
Ἄψ αὖτις συνέχευε ποσὶν καὶ χερσὶν, ἀθύρων·

— *Ut ludens puer accumulavit arenas*
Littore in Oceani, & varias finxit ſibi formas,
Mox manibus pedibuſque iterum confundit eaſdem.

Et quid aliud ille Dives, qui
Deſtruit, ædificat, mutat quadrata rotundis? Idem.

Quis non revocet cum Grutero Eraſmi & prius editorum omnium ſcriptorum: *arena congeſtu*. Lucretius l. 6. *magnus congeſtus arenæ Fluctibus adverſis.* Lucanus lib. 9:

——— *Multo congeſtu pulveris hærent.*

tant; hi ut magnum aliquid agentes, in lapidibus ac parietibus, & tectis moliendis occupati, ad tutelam corporum inventa, [5] in periculum verterunt. Ergo par pueris, longiuſque progreſſis, ſed in alia majoraque error eſt. Non immerito itaque horum contumelias ſapiens, ut jocos, accipit: & aliquando illos, tanquam pueros, malo pœnaque admonet, & afficit: non quia accepit injuriam, ſed quia fecerunt, & ut deſinant facere. Sic enim & pecora verbere domantur: nec iraſcimur illis, cum ſeſſorem recuſaverint: ſed compeſcimus, ut dolor contumaciam vincat. Ergo & illud ſolutum ſcies, quod nobis opponitur. Quare ſi non accepit injuriam nec contumeliam ſapiens, punit eos qui fecerunt? non enim ſe ulciſcitur, ſed illos emendat.

Cap. XIII. Quid eſt autem, quare hanc animi firmitatem non credas in virum ſapientem cadere, cum tibi in aliis idem notare, ſed non ex eadem cauſſa liceat? Quis enim phrenetico medicus iraſcitur? quis febricitantis, & à frigidâ prohibiti maledicta, in malam partem accipit? Hunc affectum adverſus omnes habet ſapiens, quem adverſus ægros ſuos medicus: quorum nec obſcœna, ſi remedio egent, contractare, nec [1] reliquias & [2] effuſa intueri dedignatur, nec per furorem ſævientium excipere convicia. Scit ſapiens, omnes hos qui [3] togati purpuratique incedunt, [4] valentes coloratoſque, male ſanos eſſe: quos non aliter videt,

Tacitus 15 annal. *quoſdam rivos congeſtu arenæ abdidit.* De Benef. 2, 27. *multoque concitatior eſt avaritia, in magnarum opum congeſtu collocata.* Gronov.

5 *In periculum*] Ob ruïnas crebras, ex mole & altitudine. *Lipſius.*

Cap. XIII. 1 *Reliquias*] Alvi excrementa. *Idem.*

2 *Effuſa*] Veſicæ. *Idem.*

3 *Togati purpuratique*] Non quia Toga è purpura, ſed quia purpura prætexta, in magiſtratibus quidem. Aliter etiam *purpurati*, quia ditiores Lacernas ſumebant *improbi coloris*, ut ipſe alibi appellat, id eſt è purpura totas. Martialis:

Illas purpureas & arrogantes.
Juſſit ſurgere Lectius lacernas.

Satyricus:

——*cui circum humeros hyacinthina lana eſt.* Idem.

4 *Valentes coloratoſque*] Muretus aliter, atque alio ſenſu, vocem *valentes* ejecit (etſi ea in priſcis ſane libris) & legit: *inter coloratos maleque ſanos eſſe.* Itaque illud *coloratos* ad pallorem, luroreṃ, aut morbi notas duxit. Noſtra lectio & ſenſus (meo ſenſu) melior: Hi quos vides, inquit, facie valentes & bene tinctos, colore fortium; iſti omnes male ſani ſunt & ægri. Nempe à cor-

videt, quam ægros intemperantes. Itaque ne ſuccenſet quidem, ſi quid in morbo petulantius auſi ſint adverſus medentem, & quo animo honores eorum nihilo æſtimat, eodem parum honorifice ſacta. Quemadmodum non placet ſibi, ſi illum mendicus coluerit, nec contumeliam judicabit, ſi illi homo plebis ultimæ ſalutanti mutuam ſalutationem non reddiderit: ſic nec ſe ſuſpiciet quidem, ſi illum multi divites ſuſpexerint. ſcit enim illos nihil à mendicis differre, imo miſeriores eſſe. illi enim exiguo, hi multo egent. Et rurſum non tangetur, ſi illum rex Medorum, Attaluſve Aſiæ,ſalutantem ſilentio ac vultu arroganti tranſierit. ſcit ſtatum ejus non magis habere quicquam invidendum, quam ejus cui in magna familia cura obtigit, ægros inſanoſque compeſcere. Num moleſte feram, ſi mihi non reddiderit nomen aliquis ex his, qui [6] ad Caſtoris negotiantur, nequam mancipia ementes vendenteſque, quorum tabernæ peſſimorum ſervorum turba refertæ ſunt? non, ut puto. quid enim is boni habet, ſub quo nemo niſi malus eſt? Ergo ut hujus humanitatem inhumanitatemque negligit, ita & regis. Habes ſub te Parthos, Medos, & Bactrianos: ſed quos metu contines, ſed propter quos [7] remittere

à corpore valent, ab animo ægrotant. Ita Senecæ, de Vita beat. cap. 7. *Virtus pulverulenta, colorata*, robuſta eſt: *Voluptas* contra, *enervis*, *pallida*, *fucata*. Verba igitur Senecæ, ſic exaudienda quaſi eſſet, *valentes coloratique*: & poſſis ita legere, etſi altera ordinatio item proba. *Lipſius*.

5 *Attaluſve Aſiæ*] Reges Pergami primo, & poſtea in parte minoris Aſiæ, plerique *Attali* dicti. Itaque quaſi nomen commune, & imperii illius, invaluit: quaſi dicam, *Ptolemaus Ægypti*, *Antiochus Syria*. Idem.

6 *Ad Caſtoris*] Alii, *ad caſtra*. & ſcio equidem Mangones ſecutos etiam caſtra, quia plerumque ibi mancipia venalia e præda. Sed hic de ipſa urbe ſermo: & recte *ad Caſtoris*, id eſt templum. quod in Romano foro fuit: & juxta, ut hinc diſcimus, tabernæ venalium ſervorum. Sic enim acceperim, & de Mangonibus ipſis, qui nequam ſervos vendunt emuntve. At alii tamen, quaſi de ſervis ipſis, qui officinæ præfecti vendunt aut emunt. Verba ſequentia damnant. *Idem*.

7 *Remittere arcum*] Quidam, *animum*. male. Nam ad morem Parthorum regum reſpicit, quibus pro inſigni Arcus, & ſimul ad terrorem. Dio libro 49. legatos Antonii à Phraate auditos ſcribit: *cum ipſe in aurea ſella ſederet, nervum arcus pulſans, multiſque verbis in Romanos invectus*. Statius, de novo rege, ejuſque inſignibus:

Sumeret tunc ARCUS, *ipſumque onerare veretur.*

Patris

mittere arcum tibi non contigit, ſed poſtremos, [8] ſed venales, ſed novum aucupantes dominium. Nullius ergo movebitur contumelia: Omnes enim inter ſe differunt: ſapiens quidem pares illos, ob æqualem ſtultitiam, omnes putat. Jam ſi ſemel ſe demiſerit eo, ut aut injuria moveatur, aut contumelia; non poterit unquam eſſe ſecurus: ſecuritas autem proprium bonum ſapientis eſt. Nec committet, ut vindicando ſibi contumeliam factam, honorem habeat ei qui fecit. neceſſe eſt enim, à quo quiſque contemni moleſte fert, ſuſpici gaudeat.

Cap. XIV. Tanta quoſdam dementia tenet, ut contumeliam ſibi poſſe fieri putent à muliere. Quid refert, quantum habeat, [1] quot lecticarios, [2] quam oneratas aures, quam [3] laxam ſellam? æque [4] impudens animal eſt, & niſi ſcien-

Patris equum, viſuſque ſibi nec ſceptra capaci
Suſtentare manu, nec adhuc implere tiaram.

Sed & Turcici reges tale. ac Busbequius olim noſter, de Solymanno: *Sedebat in ſolio humili, inſtrato, juxta autem arcus & ſagitta.* Lipſius.

8 *Sed venales, ſed novum aucupantes dominum*] Recte & hic probat Gruterus ex omnibus Pinciani & quatuor ſuis, *dominium.* Eſt exquiſitius eodem ſenſu, habentque Tarviſina & Veneta editiones. Ita ſcribendum Conſol. ad Marc. cap. 20. *Non eſt moleſtum ſervire, ubi ſi dominis pertaſum eſt, licet uno gradu ad libertatem tranſire.* Vulgo *domini.* Sed omnes Gruteri, *dominum.* quod factum eſt cum duobus iota coaleſcentibus inveniſſent librarii, *dominii.* De Vita beata cap. 5. *Vides autem, quam malam & noxiam ſervitutem ſerviturus ſit, quem voluptates doloreſque, incertiſſima dominia impotentiſſimaque, alternis poſſidebunt.* Sic & valde ſuſpicor Trogum Pompeium ſcripſiſſe lib 2. cap. 5. *nec armorum, ſed dominiorum jure vincendos.* Sed de hoc alias. *Gronovius.*

Cap. XIV. 1 *Quot lecticarios*] Nam divites, viri fœminæque, *hexaphoro vel octophoro* vehebantur: id eſt geſtamine ſex vel octo bajulorum. At tenuiores, vel duobus contenti erant. Nos 1 Elector. cap. de Lectica. *Lipſius.*

2 *Quam oneratas aures*] Lucanus:

——— colloque, comiſque
Divitias Cleopatra gerit, cultuque laborat.

Seneca, de Benef. 7. cap. 9. *Video uniones, non ſingulos ſingulis auribus comparatos: jam enim exercitata aures, oneri ferendo ſunt.* Claudianus:

——— colla monili
Circuit, & baccis onerat candentibus aures.

Horatius:

Nec ſit marita, quæ rotundioribus
Onuſta baccis ambulet. Idem.

Solebant enim veteres foratis auribus gemmas & lapillos inſerere. Claudianus in 6 Conſulatu Honorii:

Subſtringitque comam gemmis & colla monili
Circuit, & baccis onerat candentibus aures.

Plura de his P. Faber lib. 1 Semeſtr. cap. 16.

3 *Quam laxam ſellam*] In qua feratur. Divites enim ea patentiore; ut in Martiali:

La-

ſcientia acceſſit ac [5] multa eruditio, [6] ferum, cupiditatum incontinens. Quidam ſe [7] à cinerario impulſos moleſte ferunt, & contumeliam vocant oſtiarii [8] difficultatem, nomenclatoris [9] ſuperbiam, [10] cubicularii ſupercilium. O quantus inter iſta riſus tollendus eſt, quanta voluptate implendus animus, ex alienorum errorum tumultu, contemplanti quietem ſuam! Quid ergo? ſapiens non accedet ad fores, quas durus janitor obſidet? Ille vero, ſi res neceſſaria vocabit, experietur, & illum, quiſquis erit, [11] tanquam canem acrem, objecto cibo leniet: nec indignabitur aliquid impen-

Laxior hexaphoris tua ſit lectica licebit.
Lipſius.

Notat hic Lipſius, *laxam ſellam* potentiorum fuiſſe, contra *minutam* & *arctam* tenuiorum, quam facile ferrent homines duo. Ita Procurator Bargates apud Petronium, *à duobus lecticariis in mediam rixam perfertur*, nec alia ſententia verſuum Juvenalis eſt, cum inter vota ſua ponit,

——— & duo fortes
De grege Maſorum, qui me cervice locata
Securum jubeant clamoſo inſiſtere circo.

Nam ſellis deferebantur in circum vel in theatrum, & in iis perſedebant. Suetonius in Nerone cap. 26. *Interdiu quoque geſtatoria ſella clam delatus in theatrum, ſeditionibus pantomimorum, ex parte proſcenii ſuperiore, ſignifer ſimul ac ſpectator aderat*, &c.

4 *Impudens animal*] Itane de feminis, ô Annæe, & Paullina tua hæc leget? Legat, res dicenda eſt. quam tecum & Cato, apud Livium lib. 34. *Impotens natura, & indomitum animal.* Ante omnes Homerus:

Ὡς οὐκ αἰνότερον, ἢ κύντερον ἄλλο γυναικός·
Nil gravius, nil improbius, quam femina, vivit. Lipſius.

5 *Multa eruditio*] Vis tu igitur doctam & ſciolam eſſe? Poëtæ & ratio negant: nec litteris ad virtutem, ſed ad libidines & fraudes uti. At Seneca mens de eruditione, Stoïco ſermone & ſenſu: id eſt, ut Philoſophia imbuatur, & ſeverioribus illis ſtudiis, non amœnioribus formetur. Ita & vellet ſuam matrem *ſapientia ſtudiis imbutam* Conſol. ad Helviam, cap. 16. *Idem.*

6 *Ferum*] Alius Seneca:

——— nulla non melior fera eſt. Idem.

7 *A cinerario*] Gloſſæ: *Cinerarius*, δοῦλος ἑταίρας· *amicæ ſervus.* Idem eſt, qui *ciniflo*, & explicatur γυναικῶν κοσμητής, *ornator mulierum.* Itaque iſti proximi Dominæ, & ſectabantur. Horatius:

Cuſtodes, lectica, ciniflones, paraſiti.

Tertullianus lib. 2 ad Uxor. *Unde, niſi à Diabolo, maritum petant, bonum exhibenda ſella, & mulabus, & cinerariis peregrina proceritatis?* Impulſos igitur ab iis ſignificat, dum viam dominæ faciunt, velut privati apparitores. *Idem.*

8 *Difficultatem*] Non admittentis. *Idem.*

9 *Superbiam*] Nomen tuum ſuggerere dedignantis, aut non reſalutantis. *Idem.*

10 *Cubicularii*] Servi à cubiculo, & admiſſionibus interioribus. *Idem.*

11 *Tamquam canem*] Bona alluſio. nam & janitores canem alligatum juxta oſtium habebant, ad ſuſcitandum: & ipſi catena adſtricti, ut canes. Itaque *oſtiarios canes* idem noſter dicit, de Ira 3. cap. 37. *Idem.*

12 *In*

impendere, ut limen tranſeat, cogitans & [12] in pontibus quibuſdam pro tranſitu dari. Itaque illi quoque, quiſquis erit, qui hoc [13] ſalutationum publicum exercet, donabit: ſcit emere venalia. Ille puſilli animi eſt, qui ſibi placet, quod oſtiario libere reſpondit, quod [14] virgam ejus fregit: [15] quod ad dominum acceſſit, & petiit corium. [16] Facit ſe adver-

12 *In pontibus*] Vectigalis genus. de quo in Admirandis noſtris aliquid, lib. 2. cap. 1. *Lipſius.*

13 *Salutationum*] Ita & meus optimus liber: alii plerique, *ſalutatorium*, etiam bene, & eodem ſenſu. *Publicum exercere* dicuntur, qui vectigalia publica redimunt, inde *Publicani.* Nam *Publicum*, ipſa τελωνεῖα in Gloſſis. Seneca epiſt. 111. *Qui ad publica quoque acceſſerat.* epiſt. 120. *Quod agitarem publicum.* Plautus: *Illa, non ego, habuit publicum.* Facete autem ſic appellat, quia pro admiſſione ad ſalutandum, pecuniola dabatur. Juvenalis:

— quid das, ut Coſſum aliquando ſalutes?

Publicum igitur *ſalutationum*; ut *publicum ſalis, vini.* quod *exercet* is, qui conduxit, & præeſt. *Idem.*

14 *Virgam ejus*] Hanc geſtabant, ad amoliendum aut ſubmovendum indignos, vel importunos. Arundinem plurimum fuiſſe Petronius indicat: *Et arundinem ab oſtio rapuit, iterumque nil reſpondentem mulcavit.* Propertius:

Nec crepuit fiſſa, me propter, arundine cuſtos. Idem.

15 *Quod ad dominum acceſſit & petiit corium*] Id eſt, ait Muretus, petiit ut Hoſtiarius vapulet, & ſibi de corio ejus ſatisfiat. Senſum non improbo, phraſim quis è Latio mihi præſtat? Ego olim volebam *petiit lorum.* Nam loris ſive flagellis ſervi vapulabant, atque ea hoc fine petebant. Plautus: *Ite illuc, atque efferte lora.* Neque nunc melius habeo: etſi libri aliter. è quibus meus, *acceſſit petens corium:* quidam, *acceſſit petitorium:* alii, *petiit tortum*, ex quo non nemo *torum.* quaſi eſſet, recta acceſſit ad dominum decumbentem. *Idem.* Hæc lectio integra etiam fuit in Col. Gruteri, libroque Jureti, & alii ipſa diverſitate ſua ad eam ſatis alludunt. Laudo Muretum, qui eam recepit, & bene interpretatus eſt: petiit ut oſtiarius vapularet, & ſibi de corio ejus ſatisfieret. Quæ Marci Senecæ phraſis eſt. Suaſoria ultima: *afferri protinus flagra juſſit, & Ciceroni, ut oportuit, de corio Ceſtii ſatisfecit.* Præfat. quinti Contr. *Non ergo, etſi jam manumiſſus erat, debuit de corio ejus nobis ſatisfieri.* Ut Livius lib. 2. *niſi C. Marcio vincti dedantur tribuni, niſi de tergo plebis Romanæ ſatisfiat.* Plautus Milite act. 2. ſc. 6.

Niſi mihi ſupplicium virgarum de te datur

Longum diutinumque à mane ad veſperum &c.

Niſi tibi ſupplicium ſtimuleum datur,

Dedecoris pleniorem herum faciam tuum, &c.

At conjuraverunt eruditi ad phraſin traducendam: alius expoſitionem audaculam & genus loquendi durum dicit: alius, tale nihil in toto Latio reperiri: alius, phraſin quis è Latio mihi præſtet? Præſtabimus vero, & citius quam illi, conjecturas ipſis auctoribus improbatas: *lorum* & *torum* & *tortum* & *ſerit forem.* *Petere* interdum eſt verbum judiciale & proprie agentium tam in publicis quam in privatis judieiis. In his actor eſt *petitor*, & Varroni *Qui petebat*, ut adverſarius *unde petitur:* in illis mnlctam & pœnam petit accuſator. Cicero pro Roſcio Amerino: *Verum ſi à Chryſogono, judices, non impetramus, ut pecunia noſtra contentus ſit, vitam ne petat.* Pro Ligario: *Itaque*

Digitized by Google

adverſarium qui contendit, & ut vincat, par fuit. At ſapiens colaphis percuſſus, quid faciet? quod Cato, cum illi os percuſſum eſſet: non excanduit, non vindicavit injuriam: ne remiſit quidem, ſed [17] factam negavit. Majore animo non agnovit, quam ignoviſſet. Non diu in hoc hærebimus. quis enim neſcit, nihil ex his quæ creduntur bona aut mala, ita videri ſapienti, ut omnibus? Non reſpicit quid homines turpe judicent, aut miſerum: non it qua populus: ſed ut ſidera contrarium mundo iter intendunt, ita hic adverſus opinionem omnium vadit.

CAP. XV. Deſinite itaque dicere? Non accipiet ergo ſapiens injuriam, ſi cædetur? ſi oculus illi eruetur? non accipiet contumeliam, ſi obſcœnorum vocibus improbis per forum agetur? ſi in [1] convivio regis, recumbere infra menſam, veſcique [2] cum ſervis ignominioſa officia ſortitis jube-

que certo ſcio, vos non petere ſanguinem, ſed parum attenditis. Pro Dejotaro: *Non ficto nomine inſectari, non expetere vitam, non capitis arceſſere.* Valerius Maximus lib. 8, 1. *Nolumus caput alterius petentem, in judicium triumphos & tropæa ſpoliaque ac de victarum navium roſtra deferre.* Quintilianus decl. 362. *Duo adoleſcentes æquales juraverunt, ut alter alterius patrem cæderent: Ceciderunt: petuntur manus.* Sic & Marcus controv. 27. *petuntur manus ejus.* Doceant nos magni Latii vindices, quid interſit, aut cur, quemadmodum *vitam, ſanguinem, caput petere* dicitur, qui vel iræ ſuæ vel nomini, quod defert, de vita, ſanguine, capite rei vult ſatisfieri, ſic non poſſit dici *corium petere*, qui vel dolori ſuo vel admiſſo ſervili de corio ejus ſatisfieri poſtulat. Et hinc tranſtuliſſe Senecam manifeſtum eſt: nam ut accuſator in jus adit ad Prætorem, ita hunc fingit *accedere ad dominum*, ibique accuſatoris induere partes: ne dubites, ſtatim dicit illum *facere ſe adverſarium.* Certe difficilius in Latio reperietur, *accedere ad dominum & petere loꝛum:* tria reliqua frigida & nullius proprii congruentiſque ſenſus. Juretus fruſtra accommodat proverbium, *de alieno ludere corio.* Gronovius.

15 *Facit ſe adverſarium*] Id eſt, Quiſquis opponit ſe, idem & componit: & quamvis ſuperet, in æquo cum eo ſtetit. *Lipſius.*

16 *Factam negavit*] Hoc tale fuit. Percuſſit aliquis Catonem in balneo inſciens. Excuſanti, & ſatisfacienti, Cato, *Non memini*, inquit, *me percuſſum.* Vide de Ira 2. cap. 32. *Idem.*

17 *Ut ſidera*] Planetæ, vel errenes. *Idem.*

CAP. XV. 1 *Convivio regis*] Ita appellabant, potentem aliquem, & quem colebant ac ſectabantur. An ad Caligulæ etiam factum alluſum, qui *Pomponium Secundum, tunc Conſulem, publico epulo ad pedes ſuos ſedere juſſit, ibique cibum capere?* Idem.

2 *Cum ſervis*] Qui non in lecto, ſed in ſubſellio juxta lectum, ſedentes ſolent veſci. Donatus in vita Terentii; *Juſſus ante Cæcilio recitare, ad cœnantem cum veniſſet, quod erat contemptiore veſtitu, ſubſellio juxta lectulum reſidens legiſſe dicitur. poſt paucos vero verſus, invitatus*

jubebitur? ſi quid aliud ferre cogetur eorum, quæ excogitari pudori ingenuo moleſta poſſunt? In quantumcumque iſta vel numero, vel magnitudine creverint, ejuſdem naturæ erunt. Si non tangent illum parva, ne majora quidem: ſi non tangent pauca, ne plura quidem. Sed ex imbecillitate veſtra conjecturam capitis ingentis animi: & cum cogitaſtis, quantum putetis vos pati poſſe, ſapientis patientiæ paullo ulteriorem terminum ponitis. At illum in aliis mundi finibus ſua virtus collocavit, nihil vobiſcum commune habentem. Quare etſi aſpera, & quantumcumque toleratu gravia ſint, audituque & viſu refugienda, non obruetur eorum cœtu: & qualis ſingulis, talis univerſis obſiſtet. Qui dicit, illud tolerabile ſapienti, illud intolerabile, & animi magnitudinem intra certos fines tenet: male agit. vincit nos fortuna, niſi tota vincatur. Nec putes iſtam Stoicam eſſe duritiam: Epicurus, quem vos patronum inertiæ veſtræ aſſumitis, putatiſque mollia ac deſidioſa præcipere, & ad voluptates ducentia: [3] Raro, inquit, ſapienti intervenit fortuna. Quam pæne emiſit viri vocem! Vis tu fortius loqui, & illam ex toto ſubmovere? Domus hæc ſapientis anguſta, ſine cultu, ſine ſtrepitu, ſine apparatu, nullis obſervatur janitoribus, turbam [4] vænali faſtidio digerentibus: ſed per hoc limen vacuum, & ab oſtiariis liberum, fortuna non tranſit. ſcit [5] non eſſe illic ſibi locum,

tus ut accumberet, cœnaſſe una. Apud Plautum, ſervi, in Sticho:

Totus in ſubſelliis Cynice accipiemur, quam in lecto.

Apud eumdem Paraſitus:

Non poſtulo equidem med in lecto accumbere,

Scis tu med eſſe imi ſubſellii virum Lipſius.

3 *Raro ſapienti*] Id eſt, non ſæpe eum interpellat, adit, donat, aufert, aut jus in eum habet. Eſt hoc ipſum, quod Vitruvius Præfatione libri 6. *Epicurus*, inquit, *non diſſimiliter: Pauca ſapientibus Fortunam tribuere; quæ autem maxima & neceſſaria ſunt, animi mentiſque cogitationibus gubernari.* Idem.

4 *Vanali faſtidio*] Quidam libri, *ſtudio.* ſed illud placet. Intellegit diſponi ab iis inſtantes, & cum faſtu ac faſtidio eligi, ut quiſque dedit aut daturus ſperatur. *Vanale* igitur, quia pro pecunia ponunt aut ſumunt. Sunt illi canes, qui objecta offa placantur, cap. ſuperiore. *Idem.*

5 *Non eſſe*] Ejus ſenſu, qui non admittit. *Idem.*

CAP.

locum, ubi ſui nihil eſt. Quodſi Epicurus quoque, qui corpori plurimum indulſit, adverſus injurias exſurgit: quid apud nos incredibile videri poteſt, aut ſupra humanæ naturæ menſuram? Ille ait injurias tolerabiles eſſe ſapienti, nos injurias non eſſe.

Cap. XVI. Nec eſt, quod dicas hoc naturæ repugnare. Non negamus [1] rem incommodam eſſe, verberari & impelli, & aliquo membro carere: ſed omnia iſta negamus injurias eſſe. non ſenſum illis doloris detrahimus: ſed nomen injuriæ, quod non poteſt recipi virtute ſalva. Uter verius dicat, videbimus: ad contemptum quidem injuriæ uterque conſentit. Quæris quid inter duos interſit? Quod inter gladiatores fortiſſimos. quorum alter premit vulnus, & ſtat [2] in gradu, alter reſpiciens ad clamantem populum, ſignificat nihil eſſe, [3] & intercedi non patitur. Non eſt, quod putes magnum, quo diſſidemus. [4] Illud quo de agitur, quod unum ad nos pertinet, utraque exempla hortantur: contemnere injurias, & quas injuriarum umbras ac ſuſpiciones dixerim, contumelias. ad quas deſpiciendas non ſapienti opus eſt viro, [5] ſed tantum conſipiente, qui ſibi poſſit dicere: Utrum merito mihi iſta accidunt, an immerito? Si merito, non eſt contumelia, judicium eſt. ſi immerito: illi qui injuſta facit, erubeſcendum eſt. Et quid eſt illud, quod contumelia dicitur? in capitis mei levi-

Cap. XVI. 1 *Rem incommodam*] Inter Stoicorum ἀποπροηγμένα. Nam προηγμένα, *commoda* dicuntur. *Lipſius.*

2 *In gradu*] Non fugit, non item dejicit ſe aut ſubmittit. *Idem.*

3 *Et intercedi non patitur*] A populo. qui ſolet in favorabili gladiatore preces interponere apud editorem, atque eum liberare. Vide Saturnal. noſtra, lib. 2. cap. 22. *Idem.* Nempe populi in arena præcipuum jus, & ad ejus voluntatem Domini ludorum plerumque ſe conformabant. itaque *intercedebat*, pro victis læſiſque. Martialis:

Nuper cum Myrino peteretur miſſio læſo,

4 *Illud quidem*] Alii libri, *Illud quoque.* Tu lege: *Illud quo de agitur, quod unum ad nos pertinet, utraque exempla hortantur.* Lipſius.

5 *Sed tantum conſpiciente*] Lege cum ampliſſimo Rubenio: *non ſapiente opus eſt viro, ſed tantum conſipiente*, id eſt, mentis compote. Vide quæ ad tertium de ira & ad ſextum natur. quæſtion. *Gronovius.*

D 4 6 *Lu*

[6] levitatem jocatus eſt, & in oculorum valetudinem, & in crurum gracilitatem, & in ſtaturam. Quæ contumelia eſt, [7] quod apparet, audire? Coram uno aliquid dictum ridemus, coram pluribus indignamur: & eorum aliis libertatem non relinquimus, quæ ipſi in nos dicere aſſuevimus. Jocis temperatis delectamur, immodicis iraſcimur.

CAP. XVII. Chryſippus ait quemdam indignatum, quod illum aliquis [1] Vervecem marinum dixerat. In ſenatu flentem vidimus Fidum Cornelium, [2] Naſonis generum, cum illum Corbulo [3] Struthiocamelum [4] depilatum dixiſſet. Adverſus alia maledicta, mores & vitam convulnerantia, frontis illi firmitas conſtitit: adverſus hoc tam abſurdum lacrimæ prociderunt. tanta animorum imbecillitas eſt, ubi ratio diſceſſit. Quid quod offendimur, ſi quis ſermonem noſtrum imitatur, ſi quis inceſſum, ſi quis vitium aliquod corporis aut linguæ exprimit? quaſi notiora illa fiant alio imitante, quam nobis facientibus. Senectutem quidam inviti audiunt, & canos, & alia, ad quæ voto pervenitur. Paupertatis maledictum quoſdam peruſſit: quam ſibi

6 *Levitatem*] Id eſt, calvitium. Tibullus:

——— cui levia fulgent
Ora, nec amplexus hiſpida barba terit.

Lipſius.

7 *Quod apparet*] Quod in oculis eſt, & ab omnibus conſpicitur. *Idem.*

CAP. XVII. 1 *Vervecem marinum*] Vervex, in ſtupidos & fatuos convicium. In Plauto: *O vervex!* & alibi, *Vervecinum caput.* Sed cur *marinus*? nugari diſplicet, neſcio. Sunt vituli, canes, porci marini, an & oves? Sed ſi oves: unde ſectus illic vervex? Itaque abſurdus jocus eſt, & in hominem fatuum ipſe fatuus. Alii libri *vervecem maximum* habent: ſed aliud verbi fuit. *Idem.*

2 *Naſonis generum*] Ovidii, quæ vox ipſa in meo & quibuſdam libris addita. Filiam autem habuit, & quidem in Africa, tunc cum relegatus eſt. Ipſe 1 Triſt.

Nata procul Libycis aberat diverſa ſub oris,
Nec poterat fati certior eſſe mei.

An cum hoc ſuo marito? *Idem.*

3 *Struthiocamelum*] Hominem oblongum fuiſſe opinor, collo cruribuſque gracilem: ut hodie id genus *Ardeas* vocamus. *Idem.*

4 *Depilatum*] An quia toto corpore nulli huic homini pili? & obiter notat inter molles vulſoſque fuiſſe? Struthiocamelo quidem in capite calvities. de qua Plinius: *Quadam animalium naturaliter calvent, ſicut Struthiocameli.* Idem.

5 *Sibi*

[5] ſibi objecit, quiſquis abſcondit. Itaque materia petulantibus, & per contumeliam urbanis detrahitur, ſi ultro illam & prior occupes. nemo aliis riſum præbuit, qui ex ſe cepit. Vatinium hominem natum & [6] ad riſum, & ad odium, ſcurram fuiſſe venuſtum ac dicacem, memoriæ proditum eſt. in [7] pedes ſuos ipſe plurima dicebat, & in [8] fauces conciſas: ſic inimicorum, [9] quos plures habebat quam morbos, & in primis Ciceronis urbanitatem effugit. Si ille hoc potuit duritia oris, qui aſſiduis conviciis depudere didicerat: cur is non poſſit, qui ſtudiis liberalibus, & ſapientiæ cultu, ad aliquem profectum pervenerit? Adjice, quod genus ultionis eſt, eripere ei qui fecit contumeliæ voluptatem. Solent dicere: Miſerum me, puto non intellexit! adeo [10] fructus contumeliæ, in ſenſu, & indignatione, patientis eſt. Deinde non deerit illi [11] aliquando parem invenire, qui te quoque vindicet.

CAP. XVIII. C. Cæſar inter cetera vitia quibus abundabat, [1] contumelioſus mirabiliter ferebatur omnibus aliqua

5 *Sibi objecit*] Qui diſſimulare eam & tegere vult, ipſe conſpicuam magis facit, & materiem ſermonum. Sive & hoc ſenſu: ipſe ejus ſe arguit, qui objectam abnuit & ſedulo negat. Nam divites, in tali convicio rideant, aliter ſibi conſcii: iſti ringuntur, & eo ipſo agnoſcunt. *Lipſius.*

6 *Ad riſum*] Ex aliis capiendum. nam ſequitur, *venuſtum* fuiſſe. Poſſis tamen & aliter: ut natus fuerit rideri, ob faciem & habitum; odio haberi, ob mores & vitia. *Idem.*

7 *Pedes ſuos*] Podagra enim laborabat. *Idem.*

8 *Fauces conciſas*] Strumis ſæpius exſectis. *Idem.*

9 *Quos plures*] Cicero in eum: *Odio enim tuo, etſi omnes ſuperare propter tuum in me ſcelus debeo, tamen ab omnibus fere vincor.* Idem.

10 *Fructus contumeliæ*] Tertullianus, de Patientia, cap. 8. *Nempe icirco quis te lædit, ut doleas: quia fructus omnis lædentis in dolore læſi eſt. Ergo cum fructum ejus everteris non dolendo, ipſe doleat neceſſe eſt amiſſione fructus ſui.* Idem.

11 *Aliquando par*] Meus optimus: *non deerit illi aliquando parem invenire.* Quæ germana eſt & elegans ſcriptura: ac vide quæ de has phraſi 3 de Ira, cap. 36. *Idem.*

CAP. XVIII. 1 *Contumelioſus mirabiliter ferebatur omnes aliqua nota feriendi*] Si tenes, lege: *feriendo.* Sed libri meliores: *Omnibus aliqua nota feriendis.* Idem. Recepimus ex libris Eraſmi & Lipſianis: *omnibus aliqua nota feriendis.* Quod Latinius eſt pro vulgari, *omnes feriendo.* Cicero lib. 4 famil. epiſt. 2. *gratiam quoque nos inire ab eo, defendenda pace, arbitrabantur.* Lib. 5. epiſt. 16. *eventiſque aliorum memoria repetendis nihil accidiſſe nobis novi cogitemus.* Dedimus affatim exemplorum ad Livium, inter alia lib. 24, 15. & poſſunt facile infinita dari. *Gronov.*

aliqua nota feriendis, ipſe materia riſus benigniſſima. Tanta illi [2] palloris [3] inſaniam teſtantis fœditas erat, tanta oculorum ſub [4] fronte anili latentium torvitas, tanta capitis deſtituti, & [5] emendicatis capillis aſperſi deformitas. adjice obſeſſam ſetis cervicem, & exilitatem crurum, & enormitatem pedum. Immenſum eſt, ſi velim ſingula referre, per quæ [6] in patres [7] avoſque ſuos contumelioſus fuit, per quæ in univerſos ordines: ea referam, quæ illum exitio dederunt. [8] Aſiaticum Valerium [9] in primis amicis habebat, ferocem virum, & vix æquo animo alienas contumelias laturum. Huic in convivio, [10] id eſt, in concione, voce clariſſima, [11] qualis in concubitu eſſet uxor ejus, objecit. Dii boni, hoc virum audire, Principem ſcire, & uſque eo licentiam perveniſſe, ut non dico conſulari, non di-

co

2 *Palloris*] Suetonius: *Statura fuit eminenti, pallido colore.* Lipſius.

3 *Inſaniam teſtantis*] Quia fœdus pallor, & ab atra bile. *Idem.*

4 *Fronte anili*] Quiane fortaſſe rugoſa? etſi libri variant: & meus *havili*; alii, *ſimul* referunt. Ex quo ego olim *ſima*, id eſſet depreſſa & jacente: ſed nunc verius habeo, *ſub fronte ſimili.* Oculi, inquit, torvi; & frons ſimilis. Suetonius hoc approbat aperte: *Fronte lata & torva.* Nam ſi anilis etiam aut rugoſa fuiſſet, cur ſileat? *Idem.*

5 *Emendicatis*] Puto verum eſſe, & adſciticios externoſque crines tangi. An & ideo *emendicatis*, quia à loco ad locum quaſi precario traductis & diſpoſitis, ad implendum? Quidam tamen libri, *medicatis*, quod eſſet fuco tinctis: at meus, *capitis deſtituti, & enudati, totis cap.* Suetonius: *Capillo raro, & circa verticem nullo.* Idem.

6 *In patres*] Omnes libri. non diſpliceat tamen cum Mureto, *parentes.* Certe & in *matrem* contumelioſus fuit: quam *prædicabat ex inceſto natam, quod cum Julia filia Auguſtus commiſiſſet:* Suetonius. *Idem.*

7 *Avoſque*] Agrippam, cujus *ſe nepotem neque credi, neque dici, ob ignobilitatem ejus volebat.* Idem.

8 *Aſiaticum*] De quo Tacit. 11 Annal. (& nos ibi) quemque *præcipuum auctorem interficiendi C. Cæſaris* adfirmat. *Idem.*

9 *In primis amicis*] Nam claſſes erant amicorum, prima, ſecunda, tertia. *Idem.*

10 *Item in concione*] Credamne? etſi enim omnia fœda conveniunt in hoc monſtrum; vix tamen ea impudentia, ut in concione populi narraverit adulteria. Et quæ occaſio fuiſſet? aut ſi factum, cur non alius tam inſigne hoc ſcripſit? Libri meus & alii: *idem in concione.* Fecerim, *id eſt in conc.* Senecæ enim hoc ſchema & auxeſis eſt, interpretantis. In convivio, inquit, objecit: quanto minus, quam in concione? Nam multi in Principum menſa convivæ, & ſermones illi per populum ſtatim divulgati. Placebat etiam aliquando, *item in cognitione:* ſed omitto. *Idem.*

11 *Qualis in concubitu*] Non grata, non id quod nolo dicere. Nam vitium objecit ille, ex eo apparet quod ſequitur, de *faſtidio.* Idem.

12 *Tri-*

eo amico, ſed tantum marito Princeps & adulterium ſuum narret, & faſtidium? Chæreæ, [12] tribuno militum, ſermo [13] non pro manu erat, [14] languidus ſono, & [15] infracta voce ſuſpectior. [16] Huic Caius ſignum petenti modo Veneris, modo Priapi dabat: [17] aliter atque aliter exprobrans armato mollitiam. Hæc ipſe [18] perlucidus, [19] crepidatus, [20] armillatus. Coëgit itaque illum uti ferro, ne ſæpius ſignum peteret. Ille primus inter conjuratos manum ſuſtulit: ille cervicem mediam uno ictu [21] decîdit: plurimum deinde undique publicas ac privatas injurias ulciſcentium gladiorum ingeſtum eſt. ſed primus vir fuit, qui minime viſus eſt. At idem Caius omnia contumelias putabat, & ſicut ferendarum impatiens, faciendarum cupidiſſimus. Iratus fuit Herennio Macro, quod illum [22] Caium ſalutaverat: nec impune ceſſit primipilario, quod Caligulam dixerat. Hoc enim in caſtris natus, & alumnus legionum vocari ſolebat, nullo nomine militibus familiarior unquam factus: ſed jam Caligulam

12 *Tribuno*] Meus, *contribuno*. Lipſ.

13 *Non pro manu*] Mollis & languidus: cum manus prompta & virilis. *Idem.*

14 *Languidus ſono*] Alii, *ſomno*. ſed ad ipſum ſermonem ſi refers, illud teneas: & vero tenendum eſt. *Idem*.

15 *Infracta voce*] Vacillant libri. alii, *infecta noxe: infacta nocens:* meus, *infacta noxe*. Muretus ex Siculo: *ni facta noſſes*. & probat, hoc ſenſu: Suſpectior eſſe poterat, niſi facta noſſes, quæ ab omni mollitie diſſidebant. Mihi incidebat, è meo: *in facta uxoria:* ut pathicum honeſte notet. Aliòqui, *infracta vox*, probo etiam ſenſu; atque ea parum viros & eunuchos prodit. *Idem*.

16 *Huic Caius ſignum petenti*] More militiæ, & ut Tribuno. Vide Sueton. cap. 56. *Idem.* Semper militiæ more tribunis excubantibus ſignum dabatur, uti probat Lipſius ad lib. 13 Annal. Taciti, nec non Briſſonius lib. 4 de formulis.

17 *Aliter atque aliter*] Cum *Venerem* ei ſignum daret, ut fœminæ; *Priapum*, ut qui virum quæreret. *Lipſius*.

18 *Perlucidus*] Mollium veſtis, aut fœminarum. Juvenalis:

Acer & indomitus, libertatiſque magiſter,
Cretice pelluces.

Vide Senecam, epiſt. 115. atque alibi. *Idem*.

19 *Crepidatus*] In ſoleis, item fœmineum. *Idem*.

20 *Armillatus*] A Pinciani conjectura eſt, cui fulcrum hoc Suetonii: *Manuleatus & armillatus in publicum proceſſit*. Liber tamen meus, & plerique, *auratus*. quod item mulierum: ut in Propertio:

Hac nunc aurata cyclade verrit humum.

De *Armillis* tamen, quis etiam abnuat? & cultus ille inter parum viriles. *Idem*.

21 *Decîdit*] Ita libri. ſed mallet Pincianus *diſcidit*. Vide Suetonium. *Idem*.

22 *Caium*] Proprio nomine (etſi ita

ligulam convicium & probrum judicabat [23] cothurnatus. Ergo hoc ipſum ſolatio erit, etiamſi noſtra facilitas ultionem omiſerit, futurum aliquem, qui pœnas exigat à procace, & ſuperbo, & injurioſo: quæ vitia nunquam in uno homine, & in una contumelia conſumuntur. Reſpiciamus eorum exempla, quorum laudamus patientiam: ut Socratis, qui comœdiarum publicatos in ſe, & ſpectatos ſales, in partem bonam accepit, riſitque non minus, quam cum ab uxore Xanthippe immunda aqua perfunderetur. [24] Antiſtheni mater barbara & Threſſa objiciebatur: reſpondit, & deorum matrem Idæam eſſe.

CAP. XIX. Non eſt in rixam colluctationemque veniendum. procul auferendi pedes ſunt: & quidquid horum ab imprudentioribus fiet (fieri autem niſi ab imprudentibus non poteſt) negligendum. Et honores & injuriæ vulgi, in promiſcuo habendi ſunt: nec his dolendum, nec illis gaudendum. Alioquin multa, timore contumeliarum aut tædio, neceſſaria omittemus: & publicis privatiſque officiis, aliquando etiam ſalutaribus, non occurremus, dum muliebris nos cura angit, aliquid contra animum audiendi: aliquando etiam obirati potentibus, detegemus hunc affectum intemperanti libertate. Non eſt autem libertas, nihil pati. Fallimur. libertas eſt, animum [1] ſupponere injuriis, & eum facere ſe, ex quo ſolo ſibi gaudenda veniant: exteriora deducere

ita tunc ſolet:) non autem Imperatorem, aut Cæſarem. *Lipſius.*

23 *Cothurnatus*] Eſt à Pinciano divinante, ſed rem profecto tangente. Nam libri, *conturbatus*. Sueton. *Modo in crepidis, vel cothurnis, modo ſpeculatoria caliga conſpectus eſt.* Idem.

24 *At Iphicrates*] Vix videtur. quia patrem ei ſutorem, & ignobile id genus tribuunt: at non de matre, quod ſciam. Neque libri eo ducunt, qui meliores *Antiſtheni mater barbara*, habent. Sic ergo legatur, Pinciano etiam indice: & Diogene, in vita Antiſthenis, auctore. Ἐλέγετο δ' οὐκ εἶναι ἰθαγενής· ὅθεν πρὸς τὸν ὀνειδίζοντα εἰπεῖν, καὶ ἡ μήτηρ τῶν θεῶν Φρυγία ἐστίν· ἐδόκει γὰρ εἶναι Θρᾴττης μητρός· *Dicebatur non eſſe legitimus civis Athenienſis, quod cum objiceretur, repoſuit, & deorum mater Phrygia fuit. Opinio enim erat Threſſa matre natum eſſe.* Tribuit eidem & Plutarchus, in extremo de exſil. *Idem.*

CAP. XIX. 1 *Opponere injuriis*] Meus & quidam, *ſupponere*: alii, *ſuperponere*. Neque illud prius male fortaſſe. quia non tam vult nos opponi, & reſiſtere injuriis; quam ſubjici & patiendo vincere. *Idem.*

2 Si

cere à ſe, ne inquieta agenda ſit vita, omnium riſus, omnium linguas timenti. Quis eſt enim, qui non poſſit contumeliam facere,[2] ſi quiſquam poteſt? Diverſo autem remedio utetur ſapiens, affectatorque ſapientiæ. Imperfectis enim, & adhuc ad publicum ſe judicium dirigentibus, hoc proponendum eſt, inter injurias ipſos contumeliaſque debere verſari. Omnia leviora accidunt exſpectantibus. quo quiſque honeſtior genere, fama, patrimonio eſt, hoc ſe fortius gerat: memor,[3] in prima acie altos ordines ſtare: contumelias & verba probroſa, & ignominias, & cetera dehoneſtamenta, velut clamorem hoſtium ferat, & longinqua tela, & ſaxa ſine vulnere circa galeas crepitantia. Injurias vero, ut vulnera,[4] alia armis, alia[5] pectori infixa, non dejectus, ne motus quidem gradu, ſuſtineat. Etiamſi premeris, & infeſta vi urgeris, cedere tamen turpe eſt: aſſignatum à natura locum tuere. Quæris quis hic ſit locus? viri. Sapienti aliud auxilium eſt huic contrarium. Vos enim rem geritis: illi parta victoria eſt. Ne repugnate veſtro bono; & hanc ſpem, dum ad verum pervenitis, alite in animis: libenteſque meliora excipite, & opinione ac voto juvate. Eſſe aliquem invictum, eſſe aliquem in quem nihil fortuna poſſit, è Republica humani generis eſt.

2 *Si quiſquam*] Eſt ex Publiano illo imitatum: *Cuivis poteſt accidere, quod cuiquam poteſt*. Senſus: Nemo tam vilis, tam impotens, qui injuriam non poſſit facere; ſi admittimus, quemquam poſſe. Omnes, ſi unus. Alii tamen reſcribunt, *ſi quidquam*, me non favente. *Lipſius*.

3 *In prima acie*] Nam ibi Centuriones, & militum primi. Vide Militiam noſtram, lib. 3. *Idem*.

4 *Alia armis*] Allegorice, rebus & opibus, quæ nos ambiunt. *Idem*.

5 *Pectori*] Ipſis nobis, corpori. *Idem*.

L. ANNÆI SENECÆ
AD
NERONEM CÆSAREM
De Clementia
LIBER PRIMUS.

ARGUMENTUM ET ORDO.

HI libri ſcripti initio Principatus Neronis, quod ipſe lib. 1. *cap.* IX. *palam indicat, cum ſcribit eum ingreſſum annum decimumnonum. Et vero digni Principe libri, ac materies: atque utinam legant, & mites ſimul magnoſque animos ab iis ſumant! Exordium eſt à laude Neronis, nec falſa, ut initia illa erant. Deinde cap.* III. *dividit ſcriptum in tres partes: unam Manuductionis; alteram, quæ naturam Clementiæ explicet; tertiam, quæ ad eam perducat, & firmet. In prima, primus totus liber abſumitur: & præmittit de Utilitate Clementiæ, & Regibus maxime convenire. Decoram illis, quia capita reip. ſunt, nos velut corpus & membra: atqui corpori quis non parcit & indulget? Neceſſariam etiam eſſe, in copia peccantium: quos ſi punis ſemper, ſolitudinem facis. Ab exemplo Deorum, qui nobis parcunt: item à Fama, quia omnia Regum patent, & minima ſævitia protrahitur. A Securitate. nam ita imperantes, tutiores: adjungitque facta quadam Auguſti. Contra in Tyrannis, qui per ſævitiam odia, pericula, exitia ſibi gignunt. At Princeps igitur raro punit, & molliter aut modice, ani-*

mo atque exemplo parentum. Atque ea moderatio in ſcholis, militia, animalibus, ſervis, cum fructu adhibetur. Etiam à Natura adhibetur, ab apum imagine: quarum Rex aculei eſt expers. Jam Princeps aut Sua, aut Aliena cauſſa punit, cum punit. Non debet rigide in Sua, quia ultionis ſolatio non eget in tam alta fortuna. Non in Aliena, niſi (ad inſtar Legis) ut aut emendet, aut alios faciat meliores, ſive tutiores. Hæc autem omnia magis raritas animadverſionum præſtabit: quæ crebræ vileſcunt, & ſpernuntur. In clauſula, deteſtatio Sævitiæ, & mala ab ea, atque exitia.

CAPUT I.

SCribere de clementia, Nero Cæſar, inſtitui: ut quodammodo ſpeculi vice fungerer, & [1] te tibi oſtenderem, perventurum ad voluptatem maximam omnium. Quamvis enim recte factorum verus [2] fructus ſit feciſſe, nec ullum virtutum precium dignum illis extra ipſas ſit: [3] juvat tamen inſpicere & circuire bonam conſcientiam, tum immittere oculos in hanc immenſam multitudinem, diſcordem, ſeditioſam, impotentem, in perniciem alienam ſuamque pariter exſultaturam, [4] ſi hoc jugum fregerit, & ita loqui ſecum: Ego ex omni-

CAP. I. 1 *Te tibi oſtenderem*] Nempe in clementia exprimenda te exprimam, qui ſic eam refers. Quod ad phraſim, ſimile in Horatio:

—— ne non & cantharus & lanx
Oſtendant tibi te. Lipſius.

2 *Fructus feciſſe*] Sparſim hoc dogma toto libro 4 de Beneficiis: & eſt Stoicorum proprium, qui *honeſta non in mercedem colunt*. Claudian.

Ipſa quidem virtus pretium ſibi, ſolaque late
Fortunæ ſecura nitet. Idem.

3 *Juvat tamen inſpicere & circuire*] Naz. & præterea quinque Gruteri cum excerptis membranaceis Iſ. Voſſii cum Cambronenſi Torrentianoque apud Rubenium, ut & Erf. ablegant particulam *tamen*. Et nos cum iis gnari præcedente *quamvis* eleganter interdum ſubticeri. Sic lib. 2. de benefic. cap. 17. *Ut ſit aliquid majus, quam quod Cynicus accipiat, nihil tam exiguum eſt, quod non honeſte regis humanitas tribuat.* Nam τὸ *ut* ibi idem quod *quamvis*. Ita quatuor Gruteri & in his inſtar omnium Naz. At ille tanquam in ſalebris hæret. Modo legit, *& nihil:* ſuſpicatur tamen ulcus aliquod latere ſecretius: cum omnia ſint liquida & planiſſima. Lib. 4. de Benef. cap. 2. *Ut hoc unum quæratur, ordinis tantum exiſtimas mutationem?* Gronovius.

4 *Hoc jugum*] Imperii, quo continetur. *Lipſius.*

omnibus mortalibus placui, electuſque ſum, qui in terris deorum vice fungerer: ego vitæ neciſque gentibus arbiter. qualem quiſque ſortem, ſtatumque habeat, in manu mea poſitum eſt. Quid cuique mortalium fortuna datum velit, [5] meo ore pronunciat: ex noſtro reſponſo lætitiæ cauſſas, populi urbeſque concipiunt. Nulla pars uſquam, niſi [6] volente propitioque me, floret. Hæc tot [7] millia gladiorum, [8] quæ pax mea comprimit, ad nutum meum ſtringentur: [9] quas nationes funditus excidi, quas [10] tranſportari, quibus [11] libertatem dari, quibus eripi, quos reges mancipia fieri, quorumque capiti regium [12] circumdari decus oporteat, quæ ruant urbes, quæ oriantur, mea juriſdictio eſt. In hac tanta facultate rerum, non ira me ad iniqua ſupplicia compulit, non juvenilis impetus, non temeritas hominum & contumacia, quæ ſæpe tranquilliſſimis pectoribus quoque patientiam extorſit: non ipſa oſtentandæ per terrores potentiæ dira, ſed frequens magnis imperiis, gloria. Conditum, imo conſtrictum apud me ferrum eſt: ſumma parſimonia etiam viliſſimi ſanguinis. nemo non, cui alia

5 *Meo ore*] Fata cujuſque per me diſpenſantur. Divina conſulta aut decreta enuncio. *Lipſius.*

6 *Volente propitioque*] Quaſi de numine. nam ea formula vetus in precando, *Uti volens propitiuſque ſis.* Idem.

7 *Millia gladiorum*] Ad legiones & auxilia refer, quæ à Principe temperabantur. *Idem.*

8 *Quæ pax mea comprimit*] Toto enim orbe Romano tunc fere pax, & conditi enſes. De Provid. cap. 4. *Gentes, in quibus Romana pax deſinit.* Galgacus apud Tacitum (in Agricola) ſermonem hunc Romanum culpans: *Atque ubi ſolitudinem faciunt, pacem appellant.* Idem. Bene Muretus reſtituit, *pax mea:* nam & ita loquitur ipſemet Seneca hoc eodem lib. cap. 8. *tibi in tua pace armato videndum eſt.* Obſervavi Imperatores pariter locutos in lib. 4. de hæreticis Cod. Th. Eccleſiis (aiunt) *quas noſtra pax obtinet.* Tale eſt ejuſdem Senecæ lib. de Provid. *Omnes conſidera gentes in quibus Romana pax deſinit.* Juret.

9 *Quas nationes funditus exſcindi*] Septem de eiſdem, *excidi.* Plautus Trucul. *Iſta regina domi ſua fuere amba, verum patriam ego excidi manu.* Lib. 3 de Ira, cap. 1. *iram excidere animis aut certe refrenare.* Gronovius.

10 *Tranſportari*] Ut factum in *Sugambris, Suevis,* aliiſque gentibus. *Lipſ.*

11 *Libertatem*] Nam liberæ gentes atque opida erant, id eſt ſuis legibus agentia, ſine Præſide Romano. quæ tamen majeſtatem illam imperii reſpiciebant, & comiter colebant. At hæc libertas ſæpe pro meritis data, vel adempta: ut *Rhodiis, Achæis,* aliis. *Idem.*

12 *Circumdari*] Diadema exprimit, ſive tenuem albam faſciam, quæ caput cingebat. *Idem.*

13 *In*

alia deſint, hominis nomine apud me gratioſus eſt. Severitatem abditam, clementiam [13] in procinctu habeo. ſic me cuſtodio, [14] tanquam legibus, quas ex ſitu ac tenebris in lucem evocavi, rationem redditurus ſim. Alterius ætate prima motus ſum, alterius ultima: alium dignitati donavi, alium humilitati: quoties nullam inveneram miſericordiæ cauſſam, mihi peperci. Hodie diis immortalibus, ſi à me rationem repetant, annumerare genus humanum paratus ſum. Potes hoc Cæſar prædicare audacter, [15] omnium quæ in fidem tutelamque tuam venerunt, nihil per te, neque vi, neque clam [16] Reip. ereptum. Rariſſimam laudem, & nulli adhuc Principum conceſſam concupiſti, innocentiam. Non perdis operam: nec bonitas iſta tua ſingularis ingratos aut malignos æſtimatores nacta eſt. refertur tibi gratia. Nemo unus homo, uni homini, tam carus unquam fuit, quam tu populo Romano, magnum longum-

13 *In procinctu*] Promptam paratamque ad procurrendum, ut ſolent milites jam accincti. Nam ab iis ſumptum: Feſtus in *Procincta claſſis*. Lipſ.

14 *Tamquam legibus*] Etſi Princeps ſupra leges. Plinius Panegyrico: *Ipſe te legibus ſubjeciſti, legibus, quas nemo Principi ſcripſit.* Idem.

15 *Omnium quæ in fidem, tutelamque tuam venerunt*] Locus ſpurciſſime contaminatus. Naz. antiquiſſimæ membranæ, *Omnia quæ in fidem tutelam beri nihil parte neque vi neque clamari reip.* Cæteris non utor: nam quod habent plenius, id omne acceſſit ab hominibus audacter ac male ingenioſis. In qualibus quicquid fatigere, cum doctum & argutum, ut quod unum maxime, excogitaveris, eo redit omnis labor, ut corrupta reddideris corruptiora. Conſideranti autem illos fidiſſimi libri apices veniebat in mentem: *Potes hoc, Cæſar, prædicare audacter, omnia tua in fide & tutela haberi, nihil per te neque vi, neque clam, damni reipublicæ.* Quod ſi non ipſum Senecæ eſt, a ſenſu tamen haud alienum eſt, & ad veterem ſcripturam proxime accedit. Ms. Leodienſis Torrentio collatus: *omnia quæ in fidem tutelam haberi n per te neque vi neque clam a te* R. P. Cambron. *omnia quæ in fidem tutelam beri nichil per te neque vi neque clam ari R. P.* Statim omnes tres: *Rariſſimam.* Rubenius tentaverat: *omnia quæ in fidem tutelamque tuam venerunt* (aut, *quæ in fide tutelaque tua) haberi: nihil per te neque vi neque clam abeſſe reipublicæ.* Nos κτ᾽ ἐδίτιονεμ πλᾶν. *omnium tuæ fidei & tutelæ rerum nihil per te neque vi neque clam quæri reipublicæ.* Sic Livio reſtituimus: *dii, quorum tutelæ ea loca eſſent.* Quod autem deeſt, *quæri* dicitur. Epiſt. 91. *Lugdunum, quod oſtendebatur in Gallia, quæri.* Manilius: *ſupereſt & quæritur unum.* Ex q̃ri poſtquam primæ literæ ſuperpoſitus & inferior ductus evanuiſſet, reſtitit *ari.* Nam & Erfurtenſes membranæ: *oia q̃ in fidem tutelam beri nichil p̃ te n; vi n; clamari R. P. Rariſſimam.* Gronovius.

16 *Reip. ereptum*] Meus, *ademptum reipublicæ.* Lipſius.

17 *Tri-*

gumque ejus bonum. Sed ingens tibi onus impoſuiſti: nemo jam divum Auguſtum, nec Tiberii Cæſaris [17] prima tempora loquitur: nemo quod te imitari velit exemplar extra te quærit. [18] Principatus tuus ad anni guſtum exigitur. Difficile hoc fuiſſet, ſi non naturalis tibi iſta bonitas eſſet, ſed ad tempus ſumpta. nemo enim poteſt perſonam diu ferre. [19] Ficta cito in naturam ſuam recidunt: quibus veritas ſubeſt, quæque (ut ita dicam) ex ſolido enaſcuntur, tempore ipſo in majus meliuſque procedunt. Magnam adibat aleam populus Romanus, cum incertum eſſet, quo ſe ſtatim [20] nobilis indoles daret: jam vota publica

17 *Prima tempora*] Cum vivo Germanico adhuc, bonus laudatuſque. nam poſtea flexit. *Lipſius.*

18 *Principatus tuus ad guſtum exigitur*] Poſſis explicare, ad guſtum quem jam dediſti. volunt reliqua ejus bonitatis, & ut ſic dicam, ſaporis eſſe. At liber meus fidus, & pleríque melioris notæ omnes, *ad auguſtum*, referunt. quod quibuſdam retinere viſum, quaſi ad Auguſtæum imperium Nero vocaretur: alieniſſimum Senecæ, qui diſertim ſcripſit, *Neminem jam Auguſtum loqui:* & vult ſane victos a Nerone omnes primores. Quid ergo eſt? quod olim divinavi, & nunc ſedet: *ad anni guſtum.* Annum jam in Principatu Nero fuerat, laudatiſſime egerat. itaque non alio nec ad alios, inquit, ſed ad te vocaris, & ad unius illius anni guſtum. De anno verum eſſe. docet ipſe infra cap. 9. *Divus Auguſtus, cum eſſet id ætatis, quod tu nunc es, duodevicesimum egreſſus annum.* Atqui decimo ſeptimo, aut ineunte octavo, Nero imperium cepit, ſi jam decimumoctavum egreſſus, paullo plus anno in imperio, egit. Non ſileo tamen in uno meo veteri ſcriptum, *ad jugitatem exigitur:* ſicut in Gruteriano uno, *ad jugum.* Idem. Recepi ſine hæſitatione conjecturam Lipſii, qua nihil modeſtius, ſagacius, verius: *ad anni guſtum.* Libri optimi: *ad Auguſtum.* Annum in principatu Nero fecerat, & laudatiſſime, cum hæc ad eum ſcriberet Seneca: quod confirmatur cap. 9. infra. Itaque non alio, inquit, nec ad alios vocaris, ſed ad te ipſum, & ad unius illius anni guſtum. Abſtineant tripodem ſuum poſthac & omnem divinandi operam. Plinius lib. 4. ep. 27. *Vides quam acuta omnia, quam apta, quam expreſſa? Ad hunc guſtum totum librum repromitto. quem tibi ut primum publicaverit, exhibebo.* Gronovius. Hæc enim Senecæ meus & ſcriptio: Age Nero, inquit, perge in hac virtutis & gloriæ via quam inſiſtis: ardua tibi certe, quia optima & maxima omnes de te ſperant: nemo jam Auguſtum tibi proponit quem imitere; nemo Tiberii laudata primordia, omnes te tibi: Principatus, inquam, tuus ad guſtum & exemplar unius anni illius exigitur, quem in imperio laudatiſſime tranſegiſti. hæc ſenſit, hæc ſcripſit: ad rem vere, & ad tempus. de re, conſtat tyrocinium illud imperii tam probum fuiſſe, ut Traianus identidem iterare ſolitus: *Omnes bonos principes procul abeſſe à primo quinquennio Neronis.* De tempore, vide Lipſ. l. 2. c. 9. Elect.

19 *Ficta cito*] Cicero 2 de Offic. *Ficta omnia celeriter, tamquam floſculi, decidunt: nec ſimulatum quidquam poteſt eſſe diuturnum.* Lipſius.

20 *Nobilis indoles*] Quæ fere ad magna

ca [21] in tuto ſunt. nec enim periculum eſt, ne te ſubita tui capiat oblivio. Facit quidem avidos nimia felicitas: nec tam temperatæ cupiditates ſunt unquam, ut in eo quod contingit, deſinant. gradus à magnis ad majora fit: & ſpes improbiſſimas complectuntur, inſperata aſſecuti. Omnibus tamen nunc civibus tuis & hæc confeſſio exprimitur, eſſe felices: & illa, nihil jam his accedere bonis poſſe, niſi ut perpetua ſint. Multa illos cogunt ad hanc confeſſionem, qua nulla in homine tardior eſt: ſecuritas alta, affluens: jus ſupra omnem injuriam poſitum. Obverſatur oculis [22] lætiſſima forma Reip. cui ad ſummam libertatem nihil deeſt, niſi [23] pereundi licentia. Præcipue tamen æqualis ad maximos imoſque pervenit clementiæ tuæ admiratio. Cetera enim bona, pro portione fortunæ ſuæ, quiſque ſentit aut exſpectat, majora minoraque: ex clementia omnes idem ſperant. Nec eſt quiſquam, cui tam valde innocentia ſua placeat, ut non ſtare in conſpectu clementiam, paratam humanis erroribus, gaudeat.

CAP. II. Eſſe autem aliquos ſcio, qui clementia peſſimum quemque putent ſuſtineri: quoniam niſi poſt crimen ſupervacua eſt, & ſola hæc virtus inter innocentes ceſſat. Sed primum omnium, ſicut medicinæ apud ægros uſus, etiam apud ſanos honor eſt: ita clementiam quamvis pœna digni invocent, etiam innocentes colunt. Deinde, habet hæc in perſona quoque innocentium locum: quia interim fortuna pro culpa eſt: nec innocentiæ tantum clementia ſuccurrit, ſed ſæpe virtuti, quoniam quidem conditione temporum incidunt quædam, quæ poſſint laudata puni-

gna bona, aut magna mala, declinat. *Lipſius.*

21 *In tuto ſunt*] Non nimis ô Seneca: ſpes tua de alumno irrita. cujus primum quinquennium, te monitore & doctore, ita laudabile, ut Traiani celebre dictum fuerit, *Procul diſtare cunctos Principes Neronis quinquennio:* ſed media & finis præcipitarunt. *Idem.*

22 *Lætiſſima forma*] Alii *lectiſſima*, aut *lautiſſima*. Quidvis eorum bonum, capiendumque de Principatu. *Idem.*

23 *Pereundi licentia*] Quam Princeps hactenus coercet & frænat, ut immodica libertate (id eſt licentia) non pereat. *Idem.*

CAP.

puniri. [1] Adjice, quod magna pars hominum eſt, quæ reverti ad innocentiam poſſit. Sed non tamen vulgo ignoſcere decet. nam ubi diſcrimen inter malos bonoſque ſublatum eſt, confuſio ſequitur, & vitiorum eruptio. Itaque adhibenda eſt moderatio, quæ ſanabilia ingenia diſtinguere à deploratis ſciat. Nec promiſcuam habere ac vulgarem clementiam oportet, nec abſciſam. nam tam omnibus ignoſcere crudelitas eſt, quam nulli. Modum tenere debemus: ſed quia difficile eſt temperamentum, quidquid æquo plus futurum eſt, [2] in partem humaniorem præponderet.

CAP. III. Sed hæc [1] ſuo loco melius dicentur: nunc in tres partes omnem hanc materiam dividam. [2] Prima erit manumiſſionis. [3] ſecunda quæ naturam clementiæ habitumque demonſtret. nam cum ſint vitia quædam virtutes imitantia, non poſſunt ſecerni, niſi ſigna quibus dignoſcantur impreſſeris. [4] tertio loco quæremus, quomodo ad hanc virtutem perducatur animus, quomodo confirmet eam, & uſu ſuam faciat. Nullam vero ex omnibus virtutibus magis homini convenire, cum ſit nulla humanior, conſtet neceſſe eſt: non ſolum [5] inter nos, qui hominem [6] ſociale

CAP. II. 1 *Adjice quod*] Omnino hic defectus eſt. fuitque diſputatiuncula de Clementiæ uſu & fructu: atque inter alios, quod illa dum ignoſcit, ad virtutem ſervat, & multos ad eam ducit. *Lipſius.*

2 *Partem humaniorem*] Clementiam. *Idem.*

CAP. III. 1 *Suo loco*] Dixerat lib. 2. *qualis ſit Clementia, & quos fines habeat* (ita enim proponit, cap. 3.) ſed ea tota pars periit. *Idem.*

2 *Prima erit manumiſſionis*] Corruptum. quid enim hic manumiſſio? *Manuductionis* olim volui, quod eſſet χειραγωγίας, εἰσαγωγῆς, *præparationis & inductionis*: ſed nec omnino placet. Prima ſane pars eſt tota in commendanda Clementia, neceſſitate & fructu ejus oſtendendo: quod facit hoc libro 1. Itaque ego non corruptelam ſolum, ſed defectum arbitror, nec una voce totum hoc expreſſum. *Idem.* Lipſius *manuductionis*: alii *commendationis*. Suſpicabar timide: *mappamiſſionis*. Ut verbo è circenſibus ducto ſignificet primum operis velut à carceribus decurſum in commendanda clementia & cohortando ad ejus ſtudium fore occupatum. Poſſet & *commiſſionis*: nam *committi* ludi dicuntur, quum incipiunt. *Gronovius.*

3 *Secunda*] Quam orditur lib. 2. cap. 3. *Lipſius.*

4 *Tertio loco*] Ea pars tota periit. *Idem.*

5 *Inter nos*] Stoicos. *Idem.*

6 *Sociale*] Nam eorum dogma: ὅτι οὐκ ἐν ἐρημίᾳ βιώσεται ὁ σπουδαῖος. κοινωνικὸς γὰρ φύσει, καὶ πρακτικός. *Non in ſolitudine vivet ſapiens. natura enim ſocialis eſt, & actuoſus.* Idem.

7 *Com*

ciale animal, [7] communi bono genitum videri volumus: ſed etiam [8] inter illos, qui hominem voluptati [9] donant, quorum omnia dicta factaque ad utilitatem ſuam ſpectant. nam [10] ſi quietem petit & otium, hanc virtutem naturæ ſuæ nactus eſt, quæ pacem amat, & manus retinet. Nullum tamen clementia ex omnibus magis, quam regem aut principem decet. Ita enim [11] magnæ vires decori gloriæque ſunt, ſi illis ſalutaris potentia eſt. nam peſtifera vis eſt, valere ad nocendum. Illius demum magnitudo ſtabilis fundataque eſt, quem omnes tam ſupra ſe eſſe, quam pro ſe ſciunt, cujus curam [12] excubare pro ſalute ſingulorum atque univerſorum quotidie experiuntur; quo procedente, non tanquam malum aliquod aut noxium animal è cubili proſilierit, diffugiunt, ſed tanquam ad clarum ac beneficum ſidus certatim advolant, objicere ſe pro illo mucronibus inſidiantium paratiſſimi, & ſubſternere corpora ſua, ſi per ſtragem illi humanam iter ad ſalutem ſtruendum ſit. Somnum ejus nocturnis excubiis muniunt: latera objecti circumfuſique defendunt: incurrentibus periculis ſe opponunt. Non hic eſt ſine ratione populis urbibuſque conſenſus, ſic protegendi amandique reges, & ſe ſuaque jactandi, quocumque deſideraverit imperantis ſalus. Nec hæc

7 *Communi*] Idem noſter alibi: *Homo in adjutorium mutuum generatus eſt.* Lucanus, de Catone:

Nec ſibi, ſed toti genitum ſe credere mundo. Lipſius.

8 *Inter illos*] Epicureos. *Idem.*

9 *Donant*] Mancipant, addicunt. Quidni? qui omnia ejus cauſſa fieri & ſuſcipi volunt, ſine alio vel alieno aſpectu. *Idem.*

10 *Si quietem*] Ut nempe illi ipſi ab Epicuro. *Idem.*

11 *Virtutes*] Inquinatum eſt, & depures è libris: *Ita enim magnæ vires decori.* Idem.

12 *Excubare pro*] Plutarchus, ad Principem indoctum: καὶ οὗτός ἐστιν ὁ φόβος τοῦ ἄρχοντος φιλάνθρωπος καὶ οὐκ ἀγεννὴς, ὑπὲρ τῶν ἀρχομένων δεδιέναι, μὴ λάθωσι βλαβέντες. Ως δὲ κύνες περὶ μῆλα δυσωρήσονται ἐν αὐλῇ, θηρὸς ἀκούσαντες κρατερόφρονος, οὐχ ὑπὲρ αὑτῶν ἀλλ' ὑπὲρ τῶν φυλαττομένων· *Ille eſt benignus & generoſus principis metus, timere ſubditis ne lædantur ignaro ipſo. Sicut canes in veſtibulo ſedulo excubant & laborant, cum feram trucem audierint, non pro ſe, ſed pro ovibus, quas cuſtodiunt.* Plura in hanc ſententiam ego, conventu & auditorio procerum hic Lovanii, cum PRINCIPES NN. ALBERTUS ET ISABELLA AUSTRIACI imperium auſpicarentur; & ſubito juſſus dicere, hunc Senecæ locum in rem præſentem aptaſſem & dilataſſem. *Idem.*

13 *Vi.*

hæc [13] vilitas ſui eſt, aut dementia, pro uno capite tot millia excipere ferrum, ac multis mortibus unam animam redimere, nonnunquam ſenis & invalidi. Quemadmodum totum corpus animo deſervit, & cum hoc tanto majus tantoque ſpecioſius ſit: ille in occulto maneat tenuis, & in qua ſede latitet incertus: tamen manus, pedes, oculi negotium illi gerunt; illum hæc cutis munit, illius juſſu jacemus, aut inquieti diſcurrimus; cum ille imperavit, ſive avarus dominus eſt, mare lucri cauſſa ſcrutamur; ſive ambitioſus, jamdudum [14] dexteram flammis objecimus, aut voluntarie [15] ſubſiluimus: ſic hæc immenſa multitudo, [16] unius animæ circumdata, illius ſpiritu regitur, illius ratione flectitur, preſſura ſe ac fractura viribus ſuis, niſi conſilio ſuſtineretur.

Cap. IV. Suam itaque incolumitatem amant, cum pro uno homine [1] denas legiones in aciem deducunt, cum in prima fronte procurrunt, & adverſa vulneribus pectora ferunt: ne Imperatoris ſui ſigna vertantur. Ille eſt enim vinculum, per quod Reſp. cohæret: ille [2] ſpiritus vitalis, quem hæc tot millia trahunt: nihil ipſa per ſe futura, niſi onus & præda, ſi mens illa [3] imperii ſubtrahatur.

— [4] *Rege incolumi mens omnibus una.*
Amiſſo rupere fidem. —

Hic caſus Romanæ pacis exitium erit, hic tanti fortunam populi

13 *Vilitas ſui*] Contemptus & deſpicientia. Noſter epiſt. 122. *In nullo deprehendes vilitatem ſui, ne negligentiam quidem.* Curtius lib. 5. *Tædio laboris ad vilitatem ſui compelluntur ignavi.* Lipſius.

14 *Dexteram flammis*] Ut Mucius. *Idem.*

15 *Subſiluimus*] Ut Curtius. Sed an non ille magis deſiluit, vel inſiluit? Itaque mallem, *ſub ſolum ivimus.* Niſi tectius ulcus, & fuit; *aut voluptarius,* etſi cetera non emendo. *Idem.*

16 *Unius animæ*] Lucanus, de Cæſare:

Cum tot in hac anima populorum vita ſaluſque Pendeat.

Tacitus: *Unum eſſe reip. corpus, atque unius animo regendum.* Idem.

Cap. IV. 1 *Denas legiones*] Imo vel tricenas, ſi opus. & tot habuerunt. *Idem.*

2 *Spiritus vitalis*] Curtius lib. 9. de Alexandro ægroto: *Armatus exercitus regiam obſedet, confeſſus omnes unius ſpiritu vivere.* Idem.

3 *Imperii ſubtrahatur*] Bene V. C. Jureti, *imperio.*

4 *Rege incolumi*] E Virgilio ſumpta, de apibus. *Lipſius.*

5 *Hic*

populi in ruinas aget. Tamdiu ab iſto periculo aberit [5] hic populus, quamdiu ſciet ferre frænos: quos ſi quando abruperit, vel aliquo caſu diſcuſſos reponi ſibi paſſus non erit, hæc unitas & hic maximi imperii contextus in partes multas diſſiliet: idemque huic urbi [6] dominandi finis erit, qui parendi fuerit. Ideo Principes regeſque, & quocumque alio nomine ſunt tutores ſtatus publici, non eſt mirum amari ultra privatas etiam neceſſitudines. Nam ſi ſanis hominibus publica privatis potiora ſunt: ſequitur, ut is quoque carior ſit, in quem ſe Reſp. convertit. [7] Olim enim ita ſe induit Reip. Cæſar, ut ſeduci alterum non poſſit, ſine utriuſque pernicie. nam ut illi viribus opus eſt, ita & huic capite.

CAP. V. Longius videtur receſſiſſe à propoſito oratio mea: at mehercules rem ipſam premit. Nam ſi, quod adhuc colligitur, animus Reip. tu es, illa corpus tuum: vides, ut puto, quam neceſſaria clementia ſit. tibi enim parcis, cum videris alteri parcere. Parcendum itaque eſt etiam improbandis civibus, non aliter quam membris languentibus, & ſi quando [1] miſſo ſanguine opus eſt, ſuſtinendum eſt, ne ultra quam neceſſe ſit incidas. Eſt ergo, ut dicebam, clementia omnibus quidem hominibus ſecundum naturam, maxime tamen decora Imperatoribus: quanto plus habet apud illos quod ſervet, quantoque in majore materia apparet. Quantulum enim nocet privata crudelitas? Principum ſævitia, bellum eſt. Cum autem virtutibus

5 *Hic populus*] Superfluunt ex voces. *Lipſius.*

6 *Dominandi finis erit*] Rotundius Erfurtenſis: *idemque huic urbi dominandi finis, qui parendi fuerit.* Sic mox habet idem codex: *Cum autem virtutibus inter ſe concordia, nec ulla altera melior aut honeſtior ſit.* Gronovius.

7 *Olim enim*] A Julio Cæſare, vel potius Auguſto: qui Principatum inſeruit & miſcuit cum libertate. *Lipſius.*

CAP. V. 1 *Miſſo ſanguine*] Tali allegoria Lucanus uſus:

Sulla quoque immenſis acceſſit cladibus ultor.
Ille, quod exiguum reſtabat ſanguinis urbi,
Hauſit, dumque nimis jam putrida membra recidit,
Exceſſit medicina modum: nimiumque ſecuta eſt,
Qua morbi duxere, manus. Idem.

Ee   2 *Ma-*

bus inter ſe ſit concordia, nec ulla altera [2] melior aut honeſtior ſit: quædam tamen quibuſdam perſonis aptior eſt. Decet magnanimitas quemlibet mortalem, etiam illum infra quem nihil eſt. Quid enim majus, aut fortius, quam malam fortunam retundere? Hæc tamen magnanimitas in bona fortuna laxiorem locum habet, meliuſque [3] in tribunali, quam [4] in plano conſpicitur. Clementia in quamcumque domum pervenerit, eam felicem tranquillamque præſtabit: ſed in regia quo rarior, eo mirabilior. Quid enim eſt memorabilius, quam eum cujus iræ nihil obſtat, cujus graviori ſententiæ ipſi qui pereunt aſſentiuntur, quem nemo [5] interpellaturus eſt, imo ſi vehementius excanduit, nec deprecaturus quidem, ipſum ſibi manum injicere, & poteſtate ſua in melius placidiuſque uti! hoc ipſum cogitantem: Occidere contra legem nemo non poteſt: ſervare nemo, præter me. Magnam fortunam magnus animus decet. qui niſi ſe ad illam extulit, & altior ſtetit, [6] illam quoque infra terram deducit. Magni autem animi eſt proprium, placidum eſſe, tranquillumque, & injurias atque offenſiones ſuperne deſpicere. Muliebre eſt, furere in ira: ferarum vero, nec generoſarum quidem, [7] præmordere & urgere projectos. Elephanti [8] leoneſque tranſeunt, quæ impulerunt:

2 *Melior aut*] Ad Stoicum illud dogma, virtutes inter ſe pares eſſe. *Lipſius.*

3 *In tribunali*] In edito. quaſi dicat, in homine alto & expoſito. *Idem.*

4 *In plano*] In loco ac viro humili. *Idem.*

5 *Interrogaturus*] Cur ita fecerit? nedum ut accuſaturus. *Idem.*

6 *Illam quoque infra terram*] Eſtne aliquid infra terram? Fuerit potius, *in terram:* vel *infra, ad terram.* Sic Lipſius. Sed probat illud Cicero poſt reditum ad Quirites: *eum is inimicus, qui ad meam perniciem vocem ſuam communibus hoſtibus præbuiſſet, ſpiritu duntaxat viveret, re quidem infra omnes mortuos amandatus eſſet.* Pro Quinctio: *Is non modo ex numero vivorum exturbatur, ſed, ſi fieri poteſt, infra etiam mortuos amandatur.* Mamertinus ad Julianum: *non modo imperium, ſed etiam vitam peroſi, ad inferiores aliquos inferos redire properabunt.* Ubi forte legendum, *ad inferiores aliquos inferos.* Vide ad Thyeſten verſ. 1012. Xenophon. lib. 7. ἀναϐάσ. πρὶν ταῦτα ἐπιδεῖν ἐξ ἡμῶν γενόμενα, μυρίας ἐμοίγε κατὰ τῆς γῆς ὀργυιὰς γενέσθαι εὔχομαι. *Gronovius.*

7 *Præmordere*] Imo *remordere*, vel *permordere.* Lipſius.

8 *Leoneſque*] Quinctilianus Declamator: *Feræ mehercules generoſiores jacentes tranſeunt.* Claudianus ad Principem:

Obvia

runt: ignobilis beſtiæ pertinacia eſt. Non decet regem ſæva, & inexorabilis ira: non multum enim ſupra eum eminet, cui ſe iraſcendo exæquat: at ſi dat vitam, ſi dat dignitatem periclitantibus & meritis amittere, facit quod [9] nulli niſi rerum potenti licet. Vita enim etiam ſuperiori eripitur, nunquam niſi inferiori datur. Servare, proprium eſt excellentis fortunæ: quæ nunquam magis ſuſpici debet, quam cum illi contingit idem poſſe quod diis, quorum beneficio in lucem edimur, tam boni quam mali. Deorum itaque ſibi animum aſſerens Princeps, alios ex civibus ſuis, quia utiles bonique ſunt, libens videat, alios [10] in numerum relinquat: quoſdam eſſe gaudeat, quoſdam patiatur.

CAP. VI. [1] Cogitate in hac civitate, in qua turba per latiſſima itinera ſine intermiſſione defluens eliditur, quotiens aliquid obſtitit, quod curſum ejus velut torrentis rapidi moraretur: in qua [2] tribus eodem tempore theatris viæ

Obvia proſternat, proſtrataque, more leonum, Deſpiciat.
Poëtæ alii: ſed pulcherrime Statius,
Ut leo Maſſylicum lux ſtetit obvia ferri,
Tunc iras, tunc arma citat. ſi decidat hoſtis,
Ire ſuper ſatis eſt, vitamque relinquere victo. Lipſius.

9 *Nulli niſi rerum potenti licet*] Recte probat Gruterus ex Modianis & ſex ſuis, *potenti*. Non differt Erf. Sic Livius lib. 23, 16. *ut potentes rerum ſuarum atque urbis pœnam inde pro Romano acciperent.* Ibi vide notas. *Gronovius.*

10 *In numerum*] Sine nomine, ſive magno uſu: tantum ut turbam faciant. Lucanus:
In numerum pars magna perit, rapuitque cruentus
Victor ab ignota vultus cervice reciſos.
Horat. *Nos numerus ſumus.* Lipſius.

CAP. VI. 1 *Cogitate*] Nonne ad Neronem omnis ſermo? ergo, *Cogita tu.* Idem.

2 *Tribus eodem tempore theatris viæ poſtulantur*] Non capio, nec ſincerum habeo. Tria ſane theatra Romæ, Balbi, Marcelli, Pompeii: ſed quid eſt in iis *vias poſtulari*? An forte, nec tria theatra ſufficere capiendo populo, & vias vicoſque depoſci, ut in iis etiam ſint ludi? Ita enim *vicatim* aliquo .. ns præbitos eos legimus. An fuit, *mimi poſtulantur*? Alius melius, cui Deus inſeret. *Idem.* Non capere fatetur Lipſius, quid ſit in tribus theatris vias poſtulari: & quærit, utrum velit poſci ludos vicatim & per vias, an corrigendum ſit, *mimi poſtulantur.* Sed Seneca dicit *tribus theatris*, non *in tribus theatris.* Ergo *viæ tribus theatris*, ſunt ad tria theatra. Videtur hoc & vidiſſe Dempſterus ad lib. 5 Roſini, cap. 4. ſed quid eſt, quod addit: nam in publicis laſcivientis urbis deliciis liber ad theatra acceſſus habebatur. Quid eſt acceſſum liberum eſſe in deliciis? Quomodo hoc confirmatur verbis Pollucis: προσχωρεῖν θεατὴν τοῖς δημο-

viæ poſtulantur: in qua conſumitur, quidquid [3] terris omnibus aratur: quanta ſolitudo & vaſtitas futura ſit, ſi nihil relinquitur, niſi quod judex ſeverus abſolverit. Quotus quiſque ex [4] quæſtoribus eſt, qui non [5] ea ipſa lege teneatur, qua quærit? Quotus quiſque accuſator vacat culpa? & neſcio, an nemo ad dandam veniam difficilior ſit, quam qui illam petere ſæpius meruit. Peccavimus omnes: alii gravia, alii leviora, alii ex deſtinato, alii forte impulſi, aut aliena nequitia ablati: alii in bonis conſiliis parum fortiter ſtetimus, & innocentiam inviti ac renitentes perdidimus. Nec [6] delinquimus tantum, ſed uſque ad extremum ævi delinquemus. Etiamſi quis tam bene purgavit animum, ut nihil obturbare eum amplius poſſit ac fallere, ad innocentiam tamen peccando pervenit.

Cap. VII. Quoniam deorum feci mentionem, optime hoc exemplum Principi conſtituam, ad quod formetur, ut ſe talem eſſe civibus, quales ſibi deos velit. Expedit ergo habere inexorabilia peccatis atque erroribus numina? expedit uſque ad ultimam infeſta perniciem? Ecquis regum erit tutus, cujus non membra [1] aruſpices colligant? Quodſi dii

οἷοις διάζεν. Pollux ait inter loca publica & partes urbis eſſe theatrum: inde iſte probat liberum acceſſum ad theatra eſſe in deliciis. Quomodo ergo *via poſtulantur?* quo ſolebant properantes & inducuntur ſervi & paraſiti Comici. Plautus Curcul. *Date viam mihi noti atque ignoti, dum ego hic officium meum facio: fugite omnes, abite & de via decedite.* Captivis: *Eminor interminorque, ne quis mihi obſtiterit obviam*, &c. Eſt ergo perinde ac ſi dixiſſet: in qua eodem tempore ad tria theatra concurritur. nam curriculo euntes poſtulabant viam. *Gronovius.*

3 *Terris omnibus*] Mira, ſi demittis in animum: & una numerum copiamque Romani populi. Ego deduxi, & docui in Magnitud. Rom. lib. 3. cap. 3. *Lipſius.*

4 *Quæſtoribus*] Sive Quæſitoribus, qui judicio præſunt. *Idem.*

5 *Ea ipſa*] Scripti conſenſu, *ex ipſa*, forte, *& ipſa.* Idem.

6 *Delinquimus*] Puto, *delinquemus.* Idem.

Cap. VII. 1 *Aruſpices colligant*] Id eſt, qui non fulmine feriantur? Nam talium membra, ſi disjecta (ut interdum) aruſpices colligebant, atque ipſas reliquias aut veſtigia fulminis; & ibidem ſepulcro condebant. transferre enim nefas. Eum locum deinde ſepiebant ceſpite, ſacrum & inacceſſum habebant: & quia bidente hoſtia ſacrificabant, dicebant *Bidental.* Lucanus 1:

—— diſperſos fulminis ignes
Colligit, & terra mœſto cum murmure condit.

Sido-

dii placabiles, & æqui, delicta potentium non ſtatim fulminibus perſequuntur: quanto æquius eſt, hominem hominibus præpoſitum, miti animo exercere imperium, & cogitare, utrum mundi ſtatus gratior oculis pulchriorque ſit ſereno & puro die, an cum fragoribus crebris omnia quatiuntur, & ignes hinc atque illinc micant? Atqui non alia facies eſt [2] quieti moderatique imperii, quam ſereni cæli & nitentis. Crudele regnum, turbidum, tenebriſque obſcurum eſt, inter trementes & ad repentinum ſonitum expaveſcentes, nec eo quidem qui omnia turbat inconcuſſo. Facilius privatis ignoſcitur, pertinaciter ſe vendicantibus. poſſunt enim lædi, dolorque eorum ab injuria venit. timent præterea contemptum: & non [3] retuliſſe lædentibus gratiam,

Sidonius Carmine 9:

Nec qua fulmine Thuſcus expiato,
Septum numina quærit ad bidental.

Scholiaſtes Juvenalis, in illud: *Atque aliquis ſenior, qui publica fulgura condit.* *Condi fulgura dicuntur, quoties unique Pontifex diſperſos ignes in unum redigit, & quadam tacita ignorata prece locum aggeſtione conſecrat.* Nota hic & *Aggeſtionem.* ideoque in Apuleio. 1. Florido: *Colliculus ſepimine conſecratus.* Collem ſive aggeſtum, & Sepimen notat. Cur & iſtud? quia loca ejuſmodi inacceſſa, & calcare nefas. Plutarchus Pyrrhi ſomnium refert, Spartam obſidentis, qui viſus *fulminibus jactu petere urbem, atque eam incendere. Narrat amicis, interpretatur lætum in eventum, aſſentiuntur: excepto Lyſimacho, qui vereri ſe ait,* μὴ καθάπερ τὰ βαλλόμενα τοῖς κεραυνοῖς ἀνέμβατα μένει χωρία, καὶ τῷ Πύῤῥῳ προσημαίνει τὸ θεῖον ἀνείσοδον ἔσεσθαι τὴν πόλιν· *ne ſicut loca fulgurita manent inacceſſa, ita Deus Pyrrho ſignificarit, non intrandam ei urbem.* Sacra igitur ea loca. & Lucanus 8:

Incluſum Tuſco venerantur ceſpite fulmen.

Artemidorus 2. cap. 8. Οὐδεὶς γὰρ κεραυνωθεὶς ἄτιμός ἐστιν. ὅθεν γε καὶ ὡς θεὸς τιμᾶται· *Nemo enim fulguritus infamis eſt itaque ut Deus colitur.* Adde Feſtum in *Bidental*, *Occiſum*, *Fulguritum.* Quinctilianum Declamat. 274. Perſium Satyr. 2. & ibi Scholiaſtem, Pollucem 9. ubi hoc *Bidental* ἐνηλύσια vocat, explicatque. *Lipſius.*

2 *Quieti moderatique imperii*] Amplector & reduco ſcripturam V. C. in quo legi, *quieti moratique imperii:* Simili enim modo Cicero dixit, *moratam & liberam civitatem*, in Orat. pro Milone, & lib. 1 de Orat. *civitates nec eſſe, nec bene morata eſſe poſſunt.* Juret.

3 *Retuliſſe lædentibus gratiam*] In malam partem, talionem. *Lipſius.* Plautus Aſinaria act. 3. ſc. 2. cum ſervi duo mutuis probris ſe cumulaſſent: *Num male relata eſt gratia?* Terentius Eunucho: *Nunc referam gratiam, atque eas itidem fallam, ut ab illis fallimur.* Et rurſus: *Inveniam pol hodie, ubi referam gratiam:* Præterea: *qui referam illi ſacrilego gratiam.* Cæſar lib. 1 de Gall. *Quoniam tanto ſuo populique Romani beneficio affectus, hanc ſibi populoque Romano gratiam referret, ut in colloquium venire invitatus gravaretur.* Auctor declamationis pro Cicerone in Salluſtium: *Non enim me ſperaſti mutuam tibi gratiam relaturum, ut viciſſim*

gratiam, infirmitas videtur, non clementia. At cui ultio in facili eſt, is omiſſa ea, certam laudem manſuetudinis conſequitur. Humili loco poſitis [4] exerere manum, litigare, in rixam procurrere, ac morem iræ ſuæ gerere, liberius eſt: leves inter paria ictus ſunt: regi vociferatio quoque, verborumque intemperantia, non ex majeſtate eſt.

Cap. VIII. Grave putas, eripi loquendi arbitrium regibus, quod humillimi habent? [1] Iſta, inquit, ſervitus eſt, non imperium. Quid tu? non experiris iſtud nobis eſſe, [2] tibi ſervitutem? Alia conditio eſt eorum qui in turba, quam non excedunt, latent: quorum & virtutes ut appareant, diu luctantur, & vitia tenebras habent. [3] Veſtra facta dictaque rumor excipit: & ideo nullis magis curandum eſt, qualem famam habeant, quam qui qualemcumque meruerint, magnam habituri ſunt. Quam multa tibi non licent, quæ nobis beneficio tuo licent? Poſſum in

tuos compellarem. Adeo phraſin Senecæ mirari non debuit vir doctus. Epiſt. 47. *Retulit illi gratiam ſervus, ille in primam decuriam conjectus.* Gronovius.

4 *Exerere*] Omnes ſcripti, *exercere.* Si primum illud tenes; eſt *intendere manum*, quod Tacitus dixit, & in jurgio convicioque ſolet. Sin alterum; valebit jactare manum, huc illuc ferre, quod item in calore jurgandi. *Lipſius.*

Cap. VIII. 1 *Iſta, inquis, ſervitus eſt*] Naz. & cæteri quinque Gruteri rurſus, *inquit*, & recte. Fingit enim Seneca aliquem ſibi alloquenti Cæſarem hoc modo intercedere. Grave poſſit tibi videri eripi regibus, quod habent humillimi. Et ecce adeſt opinioni tuæ neſcio quis ille vel imprudens vel adulator, dicendo hoc ſervitutem eſſe. Ego vero te ipſum teſtificor, an non imperium vobis ſervitus ſit. Mox enim legi malim. *Quid? tu non experiris, iſtam vobis eſſe ſervitutem?* Aliis ſervitus eſt parere, principibus ipſum imperare ſervitus eſt. Tiberius apud Suetonium: *Tandem quaſi coactus ac querens miſeram & oneroſam injungi ſibi ſervitutem, recepit imperium.* Particulam negandi Naz. & quatuor alii Gruteri reſpuunt, ut & libri Pinciani. Tò *tibi* de conjectura tollimus. Nam probare non poſſumus Lipſianum: *iſtud nobis eſſe, tibi ſervitutem.* Principibus recte dicitur imperium eſſe ſervitus; at non ideo ſubjectis eſſe imperium. Erfurtenſis etiam codex ignorat τὸ *non.* Quid ſi: *non experiris, conſulere nobis eſſe tibi ſervitutem?* Gronovius.

2 *Non tibi ſervitutem*] Meo aliiſque priſcis non eſt negatio, & produnt: *iſtud nobis eſſe, tibi ſervitutem.* Recte. Revera enim imperium, ſervitus. Senecam Conſol. ad Polyb. cap. 26. vide. Adde hoc Salluſtii: *In maxima fortuna minima licentia eſt.* Lipſius.

3 *Veſtra facta*] Pedo, ad Liviam:

Ad te oculos aureſque trahis. tua facta notamus.

Nec vox miſſa poteſt Principis ore tegi.

Idem.

4 *Tua*

in qualibet parte urbis ſolus incedere, ſine timore, quamvis nullus ſequatur comes, nullus ſit domi, nullus ad latus gladius: tibi in [4] tua pace [5] armato vivendum eſt. Aberrare à fortuna tua non potes: obſidet te, & quocumque deſcendis, magno apparatu ſequitur. Eſt hæc ſumma magnitudinis ſervitus, non poſſe fieri minorem: ſed cum diis tibi communis iſta neceſſitas eſt. nam illos quoque cælum [6] alligatos tenet: nec magis illis deſcendere datum eſt, quam [7] tibi tutum. Faſtigio tuo affixus es. Noſtros motus pauci ſentiunt. prodire nobis, ac recedere, & mutare habitum ſine ſenſu publico licet: tibi non magis, quam Soli, latere contingit. Multa [8] contra te lux eſt, omnium in iſtam converſi oculi ſunt. Prodire te putas? [9] oriris: loqui non potes, niſi ut vocem tuam, quæ ubique ſunt gentes, excipiant. iraſci non potes, niſi ut omnia tremant. ſic neminem potes affligere, niſi ut quidquid circa fuerit, quatiatur. Ut fulmina paucorum periculo cadunt, omnium metu; ſic animadverſiones magnarum poteſtatum terrent latius, quam nocent: non ſine cauſſa. Non enim quantum fecerit, ſed quantum facturus ſit, cogitatur in eo, qui omnia poteſt. Adjice nunc, quod privatos homines ad accipiendas injurias opportuniores, [10] acceptarum patientia facit: regibus certior eſt ex manſuetudine ſecuritas. Quia frequens vindicta paucorum odium reprimit, omnium irritat:

4 *Tua pace*] Quam orbi & nobis præſtas. *Lipſius.*

5 *Armato*] Quia & in urbe cohortes, & ſatellitium habes. *Idem.*

6 *Alligatos*] Ad ſidera refer. quæ Stoici deos cenſent. *Idem.*

7 *Tibi tutum*] Omiſerant alii hoc *tutum*: at libri meliores repoſcunt. Sententia eſt, Dii non deſcendunt, per naturam: non tu, ob ſecuritatem. Noſter de Brevit. vitæ, cap. 4: *Cupiant interim* (Principes) *ex illo faſtigio ſuo, ſi tuto liceat, deſcendere.* Solonis vox: Καλὸν μὲν εἶναι τὴν τυραννίδα χωρίον, ἀλλ' ἀπόβασιν οὐκ ἔχειν· *Bellam quidem arcem eſſe Principatum, ſed deſcenſum non habere.* Idem.

8 *Contra te*] Ex adverſo. radii lucis, ſed & oculorum omnium, incurrunt. Poſſit &, *circa te.* Claudianus:

—— nam lux altiſſima fati
Occultum nihil eſſe ſinit, latebraſque per omnes
Intrat, & anguſtos explorat fama receſſus. Idem.

9 *Oriris*] Inſtar ſolis, qui videt omnia, & videtur. *Idem.*

10 *Acceptarum patientia*] Mimi dicto: *Veterem ferendo injuriam, invitas novam.* Idem.

tat: voluntas oportet ante ſæviendi, quam cauſſa, deficiat. Alioquin quemadmodum præciſæ arbores plurimis ramis repullulant, & multa ſatorum genera ut denſiora ſurgant, reciduntur: ita regia crudelitas auget inimicorum numerum, tollendo. Parentes enim liberique eorum, qui interfecti ſunt, & propinqui, & amici, in locum ſingulorum ſuccedunt.

Cap. IX. Hoc quam verum ſit, admonere te exemplo [1] domeſtico volo. Divus Auguſtus fuit mitis Princeps, ſi quis illum à [2] principatu ſuo æſtimare incipiat: [3] in communi quidem Rep. [4] gladium movit. Cum hoc ætatis eſſet, quod tu nunc es, duodeviceſimum egreſſus annum, jam pugiones [5] in ſinum amicorum abſconderat, jam inſidiis M. Antonii conſulis latus petierat, jam fuerat collega proſcriptionis: ſed cum annum [6] quadrageſimum tranſiſſet, & [7] in Gallia moraretur, delatum eſt ad eum indicium, [8] L. Cinnam, ſtolidi ingenii virum, inſidias ei ſtruere. Dictum eſt & ubi, & quando, & quemadmodum aggredi vellet. unus ex conſciis deferebat. Conſtituit ſe ab eo vindicare: conſilium amicorum advocari juſſit. Nox illi inquieta erat, cum cogitaret adoleſcentem nobilem, hoc detra-

Cap. IX. 1 *Domeſtico*] Quia per matrem Auguſtum tangis. *Lipſius.*

2 *Principatu ſuo*] Cum ſolus jam rerum arbiter. *Idem.*

3 *In communi*] In triumviratu nempe, cum diviſa in tres Reſpublica. *Idem.*

4 *Gladium movit*] Hæc verba cur loco moverunt? eum libris teneo, & explico: In ſuo Principatu mitis fuit, & ferrum conditum adſtrictumque habuit: in communi, movit & exſeruit. *Idem.*

5 *In ſinu*] Subornaverat amicos, cum occultis in ſinu gladiis. Spectat ad illa cum Antonio diſſidia, atque adeo inſidias & ſubmiſſos percuſſores. Vide Appianum 5. Civil. In ſinu autem, togæ ſcilicet, vel etiam ſub alis: quia optime ibi celabantur. Inde *Sinum excutere*, in Scrutiniis. *Idem.*

6 *Quadrageſimum*] Hoc in Gallia contigiſſe vult Seneca, quo profectum reperio anno Urbis 738. Itaque bene dicit *tranſiſſe.* nam ipſe natus anno 690. atque ita agebat nunc annum quadrageſimum octavum. *Idem.*

7 *In Gallia*] Dio diſſentit, qui hoc factum confert in annum Urbis 757. & diffuſe narrat libro 55. Atquin Auguſtus tunc in Urbe, non in Gallia; nec quadrageſimum modo, ſed ſexageſimum annum excedebat. Itaque diſſenſus hic in loco & tempore, non tamen in re, notetur. *Idem.*

8 *L. Cinnam*] Dioni eſt *Cn. Cinna.* Idem.

9 *Pom.*

detracto, integrum, Cn. [9] Pompeii nepotem damnandum. Jam unum hominem occidere non poterat: [10] cum M. Antonio proſcriptionis edictum inter cœnam dictarat. Gemens ſubinde voces emittebat varias, & inter ſe contrarias. Quid ergo? ego percuſſorem meum ſecurum ambulare patiar, me ſolicito? Ergo non dabit pœnas, qui tot civilibus bellis fruſtra petitum caput, tot navalibus, tot pedeſtribus prœliis incolume, poſtquam terra marique pax parta eſt, non occidere conſtituit, ſed [11] immolare? nam ſacrificantem placuerat adoriri. Rurſus ſilentio interpoſito, majore multo voce, ſibi, quam Cinnæ, iraſcebatur: Quid vivis, ſi perire te tam multorum intereſt? quis finis erit ſuppliciorum? quis ſanguinis? Ego ſum nobilibus adoleſcentulis expoſitum caput, in quod mucrones acuant. Non eſt tanti vita, ſi ut ego non peream, [12] tam multa perdenda ſunt. Interpellavit tandem illum [13] Livia uxor: &, Admittis, inquit, muliebre conſilium? Fac quod medici ſolent: qui ubi uſitata remedia non procedunt, tentant contraria. Severitate nihil adhuc profeciſti: [14] Salvidienum Lepidus ſecutus eſt, Lepidum Muræna, Murænam Cæpio, Cæpionem Egnatius, ut alios taceam, quos [15] tantum

9 *Pompeii nepotem*] Ex filia, ait Dio. Quæ nempe nupta Cornelio Fauſto, Sullæ Dictatoris filio, ut in Appiano habes, & Hirtio ſub finem libri de bello Africo. Ex ea igitur conjunctione, hic Cornelius Cinna genitus, avo Pompeio. *Lipſius.*

10 *Cum M. Antonio proſcriptionis edictum*] Vellem, *qui M.* inquit Lipſius. Minime vero: non Cæſar dictarat Antonio edictum proſcriptionis, ſed junctim ſimul dictarant. Ideo dixit ante fuiſſe mitem principem, ſi quis illum à ſuo principatu æſtimare incipiat, in communi republica gaudium moviſſe, & collegam proſcriptionis fuiſſe. Sed & ipſa antitheſis ſine pronomine elegantior, & magis ex more Senecæ. *Gronovius.*

11 *Immolare*] Quod fœdius, quaſi victimam aut piaculum. *Lipſius.*

12 *Tam multa*] Magis, *multi*, & mox, *perdendi.* Idem.

13 *Livia uxor*] Non ex fictione, ſed ex facto: neque aliter Dio narrat, & conſimilem orationem feminæ adſcribit. *Idem.*

14 *Salvidienum*] De his omnibus Suetonius Aug. c. 19. atque ibi interpretes. *Idem.*

15 *Tantum auſos*] Viles nempe & *infimæ ſortis homines* (nam nec eorum conſpiratione caruit, ut ait Suetonius) quos pudor ſit tantam rem auſos eſſe. Poſſis & capere: Qui auſi cogitare & velle, nec ultra. Sed prius præfero. *Idem.*

tum auſos pudet: nunc tenta quomodo tibi cedat clementia. Ignoſce L. Cinnæ. deprehenſus eſt: jam nocere tibi non poteſt, prodeſſe famæ tuæ poteſt. Gaviſus ſibi, quod advocatum [16] invenerat, uxori quidem gratias egit: renuntiari autem extemplo amicis, quos in conſilium rogaverat, imperavit, & Cinnam unum ad ſe accerſit: dimiſſiſque omnibus è cubiculo, cum alteram Cinnæ poni cathedram juſſiſſet: Hoc, inquit, primum à te peto, ne me loquentem interpelles, [17] ne medio ſermone meo proclames: dabitur tibi loquendi liberum tempus. Ego te, Cinna, cum in [18] hoſtium caſtris inveniſſem, non factum tantum mihi inimicum, [19] ſed natum, ſervavi, patrimonium tibi omne conceſſi. Hodie tam felix es, & [20] tam dives, ut victo victores invideant. Sacerdotium tibi petenti, præteritis compluribus, quorum parentes mecum militaverant, dedi. Cum ſic de te meruerim, occidere me conſtituiſti. Cum ad hanc vocem exclamaſſet, procul hanc ab ſe abeſſe dementiam: Non præſtas, inquit, fidem, Cinna: convenerat, ne interloquereris. Occidere, inquam, me paras. adjecit locum, ſocios, diem, ordinem inſidiarum, cui commiſſum eſſet [21] ferrum. Et cum defixum videret, nec ex conventione jam, ſed ex conſcientia tacentem: Quo, inquit, hoc animo facis? Ut ipſe ſis princeps? male mehercule [22] cum populo Romano agitur, ſi tibi ad imperandum nihil præter me obſtat. [23] Domum tueri tuam non potes. nuper

16 *Invenerat*] Ultro oblatum. nam alios rogari juſſerat. *Lipſius.*

17 *Ne meo*] Malim, *neu meo:* etſi vox *meo* abeſt aliquot libris: nec requiram. *Idem.*

18 *Hoſtium caſtris*] An Bruti & Caſſii? opinor. Nam pater periit in Africa, poſt prælium ad Thapſum. *Idem.*

19 *Sed natum*] Ex Pompeii filia, ut dixi. *Idem*

20 *Tam dives*] Laudat hoc in Auguſto Ovidius:

Divitiis etiam multos & honoribus auctos
Vidi, qui tulerant in caput arma tuum. Idem.

21 *Ferrum*] Qui gladium ſervaret occultum, Cinnæ porro traditurus, an ipſe percuſſurus? *Idem.*

22 *Cum Republica*] Alias, *populo Romano:* nec id male. Sententia eſt, infelicem Remp. ſi non alii digniores in ea imperare quam Cinna: & ſi ſolus Auguſtus vota ejus moraretur. *Idem.*

23 *Domum tueri*] Adeo imbecilli inge-

nuper [24] libertini hominis gratia in privato judicio ſuperatus es. Adeo nihil facilius potes, quam [25] contra Cæſarem advocare? [26] cedo, ſi ſpes tuas ſolus impedio. [27] Paullusne te, & [28] Fabius Maximus, & [29] Coſſi, & [30] Servilii ferent, tantumque agmen nobilium, non [31] inania nomina præferentium, ſed eorum qui imaginibus ſuis decori ſunt? Ne totam ejus orationem repetendo, magnam partem voluminis occupem: diutius enim quam duabus horis locutum eſſe conſtat, cum [32] hanc pœnam, qua ſola erat contentus futurus, extenderet: Vitam tibi, inquit, Cinna, iterum do, prius hoſti, nunc inſidiatori ac [33] parricidæ. Ex hodier-

ingenio, aut tepida gratia es, & quomodo par ſis reipublicæ? *Lipſius.*

24 *Libertini*] Ne nobilis quidem. *Idem.*

25 *Contra Cæſarem advocare*] Adeſſe, cauſam agere. nam manet in re illa judiciali. *Idem.* Immo diverſum. Marcus Contr. 5. *Cum altera litigat rapta, alteram advocat.* De brevitate vitæ cap. 2. *Hic advocat, hic adeſt. ille periclitatur, ille defendit.* Lib. 3 de ira, cap. 13. *Contra potens malum & apud nos gratioſum, dum conſipimus, dum noſtri ſumus, advocemus.* Lib. 2. de benef. 18. *hac fortes nos facit, quod licet contra fortunam advocare.* Ubi etiam fruſtra dubitat Lipſius. Nam & hic eſt vocare & cogere, qui adſint, conſilium ſuggerant, patrocinentur. Nat. quæſt. 2, 43. *advocent, conſiderent multorum ſententias, placita temperent.* Idem error Manucii ad orationem pro Cluentio cap. 12. *Aderat frequens, advocabat, omni ſtudio gratiaque pugnabat. Advocatus*, inquit, interdum eſt, qui præſens reo favet: inde *advocare* eodem ſenſu. Immo barbarum iſtud *advocare*: ſed Latinum pro fautores conquirere, advocatos colligere. Neque aliter accipiendum apud Ciceronem: ipſe aderat, & alios, qui adeſſent, cogebat & arceſſebat. Ecce alius ad Petronii, *periclitantium advocatus*: Ut hodie vulgo dicunt, inquit, pro præſtare patrocinium videtur uſus Lucilius lib. 29. *amicos hodie audivimus cum improbo illo Lucilio advocaſſe.* Immo non videtur. Quid eſt autem, quare videatur? Cæterum ut hoc loco Seneca, ita Cicero pro Quinctio: *par tibi jus cum Alpheno fuiſſe non putas; quia tamen aliquem contra te advocare poterat; quia magiſtratus aliquis reperiebatur, apud quem Alpheni cauſſa conſiſteret.* Gratioſis hominibus facilis advocatio copioſa. Eſt igitur honeſte dictum pro, conjurationem facere, comparare conſilii ſocios. *Gronovius.*

26 *Cedo*] Vincor, locum do. etſi poſſis interrogando acuere, *Cedo*, dic utrum ſolus ſpes tuas moror? *Lipſius.*

27 *Paulluſne*] Notat L. Æmilium Paullum, qui Conſul poſtea anno 753. *Idem.*

28 *Fabius Maximus*] Duo tunc illuſtres, *Paullus Fabius Maximus*, & alter *Q. Fabius Maximus Africanus.* Idem.

29 *Coſſi*] Corneliorum prænomen, & item cognomen. Fuit tunc *Coſſus Cornelius Lentulus*, Conſul 751. *Idem.*

30 *Servilii*] *M. Servilius Geminus*, Conſul 754. *Idem.*

31 *Inania nomina*] Cicero in Verrem: *Proponit inania mihi nobilitatis, id eſt hominum arrogantium, nomina.* Idem.

32 *Hanc pœnam*] Ut exprobraret ei, & objiceret. *Idem.*

33 *Parricidæ*] Vel quia in ſervatorem

hodierno die inter nos amicitia incipiat: contendamus, utrum ego [34] meliore fide vitam tibi dederim, an [35] tu debeas. [36] Poſt hæc detulit ultro conſulatum, queſtus, quod non auderet petere: [37] amiciſſimum fideliſſimumque habuit, heres ſolus fuit illi: nullis amplius inſidiis [38] ab illo petitus eſt.

Cap. X. Ignovit [1] abavus tuus victis. nam ſi non ignoviſſet, quibus imperaſſet? [2] Salluſtium, & [3] Cocceios, & [4] Duillios, [5] & totam cohortem primæ admiſſionis, ex adverſariorum caſtris conſcripſit. Jam [6] Domitios, [7] Meſſallas,

rem & alterum parentem ſurrexerat; vel quia in Principem, communem patrem. *Lipſius.*

34 *Meliore fide*] Obliviſcendo, nec puniendo. *Idem.*

35 *Tu debeas*] Agnoſcendo, & favendo. *Idem.*

36 *Poſt hæc*] Multis quidem annis poſt, ex Senecæ narratione. nam conſulem reperio anno 758. Quod eſſet tamen, ex Dionis narratione, ipſo anno ſtatim poſt factum: & credo tempus melius à Dione ſignatum. De iſto autem Conſule, etiam Seneca tangit de Benefic. 4. c. 30. *Idem.*

37 *Amiciſſimum fideliſſimumque habuit*] Ea nempe reconciliationis eſt vis, ut gratiam ſarciat & ſimultatem ſempiterna deleat oblivione, ut de P. Africano ac Tib. Graccho, M. Æmilio Lepido & Fulvio Flacco, Cæl. Ruf. & Q. Pompeio Cicero Orat. de Provinc. Conſul. Valeriuſque lib. 4. commemorant. Hac de re vide Langlæum lib. 3. c. 5. Otii ſemeſtris. Nota, in V. C. Jureti vocem addi hoc loco, legique, *exinde amiciſſimum.*

38 *Ab illo*] Haud miror. ſed majus veriuſque, *ab ullo* Lipſius.

Cap. X. 1 *Abavus tuus*] Per matrem. Nam Agrippina, alterius Agrippinæ filia, & hæc Juliæ, atque ea Auguſti. *Idem.*

2 *Salluſtium*] Qui ex ſorore nepos Salluſtii noſtri hiſtorici. Is in arcana apud Auguſtum Tiberiumque gratia: de quo Tacitus, Annalium 4. Quomodo autem iſte in hoſtium caſtris? nam avunculus certe Julianus fuit. Per patrem igitur; aut & ipſe Bruto & libertati militarit. *Idem.*

3 *Cocceios*] Eſt *M. Cocceius Nerva*, Antonio & Auguſto amicus: atque inter proavos Nervæ poſtea Principis. *Idem.*

4 *Duillios*] In meo eſt, *Duellios.* ſed olim ad Tacitum monemus, *Deillios*, ſive *Dellios* ſcribendum. Videſis noſtra ad lib. 1 Annal. *Idem.*

5 *Et totam cohortem primam admiſſionis*] Ita meus & meliores codices. alii infarcta voce, *primam interioris ad.* Sunt qui *prima* legant: ego non muto, & accipio *primam cohortem* exemplo militiæ dictam, quia ut ea digniſſima, ſic iſti proximi Principi, & ſemper admittendi. *Idem.* De *admiſſionibus* legenda ſunt multa apud Torrentium in Suetonii Veſpaſianum cap. 12. Lipſium adi ad lib. 6 Annal. Taciti, & Briſſonium in Appendice librorum de verb. ſignif.

6 *Domitios*] Cn. quidem ipſe Domitius, qui ab Antonio transfugit, paullo poſt obiit: ſed filium reliquit avum Neronis, & Auguſti gratia vigentem. Hunc igitur intellegit, non hoſtem, ſed tamen ex hoſte. *Lipſius.*

7 *Meſſallas, Aſinios*] In Bruti partibus Meſſalla Corvinus fuit, ſervatus à Cæſa-

las, Aſinios, [8] Cicerones, & quidquid floris in civitate erat, clementiæ ſuæ debebat. Ipſum Lepidum quamdiu [9] mori paſſus eſt? Per [10] multos annos tulit [11] ornamenta principis retinentem: & pontificatum maximum, non niſi [12] mortuo illo, transferri in ſe paſſus eſt. maluit enim illum honorem vocari, quam ſpolium. Hæc eum clementia ad ſalutem ſecuritatemque perduxit; hæc gratum ac favorabilem reddidit; quamvis nondum ſubactis [13] Reipub. cervicibus [14] manum impoſuiſſet; hæc hodieque præſtat illi famam, quæ [15] vix vivis principibus ſervit. Deum eſſe, non [16] tanquam juſſi [17] credimus. Bonum principem Auguſtum, & bene illi conveniſſe [18] parentis nomen, fatemur: ob nullam aliam cauſſam, quam quod contumelias quoque ſuas, quæ [19] acerbiores principibus ſolent eſſe, quam injuriæ, nulla crudelitate exſequebatur: quod probroſis in ſe dictis arriſit: quod dare illum pœnas apparebat, cum exigeret: quod quoſcumque ob adulterium [20] familiæ ſuæ damnaverat, adeo [21] non occidit, ut [22] dimiſſis,

Cæſare: in Antonii Aſinius Pollio, ſed Brundiſina pace facta continuit ſe in Italia, nec ultra movit. Velleius, Plutarchus, Dio. *Lipſius.*

8 *Cicerones*] Oratoris noſtri filium intellegit, ſed nomine tantum. In re & ingenio, quid tam diſſimile? Is quoque in Bruti caſtris jam tum vivo patre, & poſtea cum ipſo Auguſto Conſul. *Idem.*

9 *Mori paſſus eſt*] Sic legimus, cum libris fidis. Sententia ipſum Lepidum, qui olim Triumvir ſociuſque potentiæ, & ideo timendum; tamen non occidit, ſed lenta morte abſumi in exſilio paſſus eſt, Circeios relegatum. *Idem.*

10 *Multos annos*] Viginti tres circiter, quos exſul vixit. *Idem.*

11 *Ornamenta Principis*] Nempe titulum Pontificis Maximi, qui inter ſolennes Principum. *Idem.*

12 *Mortuo*] Ex more quidem. nec enim vivo ſolet adimi. *Idem.*

13 *Reipub. cervicibus*] Scripti, *populi Romani.* Similis allegoria illa Horatiana:

Nondum ſubacta ferre jugum valet
Cervice. Idem.

14 *Manum*] Ad domandum ſcilicet, & ut ſub jugum mitteret. *Idem.*

15 *Vix vivis*] Ubi adulationis pretium. *Idem.*

16 *Tanquam juſſi*] Decreto Senatus, & publica apotheoſi. *Idem.*

17 *Credimus*] Ipſi inclinantes, & ſponte. Plinius Panegyrico: *Tu ſideribus patrem intuliſti, quia deum credis.* Idem.

18 *Parentis*] Nam Pater patriæ dictus ipſe, & ſecuti. *Idem.*

19 *Acerbiores principibus*] Nam contumelia cum contemptu eſt, & inde dicta. Vide Senecam de Conſtant. Sap, cap. 4. *Idem.*

20 *Filiæ ſuæ*] Quidam libri, *familiæ:* & placeat. Nec enim ſola Julia mater adulteravit, ſed & filia ejus, Augu-

miſſis, quo tutiores eſſent, [23] diplomata daret. Hoc eſt ignoſcere, cum ſcias multos futuros qui pro te iraſcantur, & tibi alieno ſanguine gratificentur; non dare tantum ſalutem, [24] ſed præſtare.

CAP. XI. Hæc Auguſtus ſenex, aut jam in ſenectutem annis vergentibus: in adoleſcentia caluit, arſit ira, multa fecit, ad quæ invitus oculos retorquebat. Comparare nemo manſuetudini tuæ audebit divum Auguſtum, etiamſi in certamen juvenilium annorum deduxerit ſenectutem plus quam maturam. Fuerit moderatus & clemens: nempe poſt mare Actiacum Romano cruore infectum, nempe poſt fractas in Sicilia claſſes, [1] & ſuas [2] & alienas: nempe poſt [3] Peruſinas aras, & proſcriptiones. Ego vero clementiam non voco, laſſam crudelitatem. Hæc eſt, Cæſar, clementia vera, quam tu præſtas, quæ non ſævitiæ pœnitentia cœpit: nullam habere maculam, nunquam civilem ſanguinem fudiſſe. Hæc eſt in maxima poteſtate, veriſſima animi temperantia, & [4] humani generis incomprehenſibilis amor, non cupiditate aliqua, non temeritate incendi, non [5] priorum principum exemplis corruptum, quantum in cives ſuos liceat, experiendo tentare, ſed hebetare aciem imperii ſui. Præſtitiſti, Cæſar, civitatem incruentam, & hoc quod magno animo [6] gloriatus es, Nullam te toto orbe

Auguſti neptis: & utriuſque admiſſarios ultum ivit. *Lipſius.*

21 *Non occidit*] Imo vero quoſdam, ut Julium Antonium, alioſque morte multavit. Tacitus, & Dio. *Idem.*

22 *Dimiſſis*] Relegatis. *Idem.*

23 *Diplomata*] Litteras curſus publici, ut juſſu Principis tranſveherentur. *Idem.*

24 *Sed præſtare*] Bona fide implere & reipſa, quod verbis dictum datumque eſt. *Idem.*

CAP. XI. 1 *Et ſuas*] Quas naufragio, vel & hoſtili vi amiſit, diu eo bello infelix. *Idem.*

2 *Et alienas*] Hoſtiles, Sexti Pompeii. *Idem.*

3 *Peruſinas aras*] Ad quas *trecenti* è dediticiis, hoſtiarum more, mactati. Suetonius: & Dio, qui tamen *quadringentos*. Idem.

4 *Humani generis incomprehenſibilis amor*] Eſt à Rudolfo, non à Seneca. Libri priſci, *comprehendit te ſibi*: alii, *comprehenſibilis*. An forte, *communis parentis ſimilis*? Specto auxilium. *Idem.* Verba deſperatæ ſanitatis. Naz. & Erf. *cōpranditte ſibi mor.* An forte: *& humani generis commendatiſſimus amor.* Gronovius.

5 *Priorum Principum*] Tiberii, Caligulæ, Claudii. *Lipſius.*

6 *Gloriatus es*] Opinor in Senatu, ora-

be ſtillam cruoris humani miſiſſe: eo majus eſt mirabiliuſque; quod [7] nulli unquam citius gladius commiſſus eſt. Clementia ergo non tantum honeſtiores, ſed tutiores præſtat: ornamentumque imperiorum eſt, ſimul certiſſima ſalus. Quid enim eſt, cur reges conſenuerint, liberiſque ac nepotibus tradiderint regna; tyrannorum exſecrabilis ac brevis poteſtas eſt? Quid intereſt inter tyrannum & regem? ſpecies enim ipſa fortunæ ac licentia par eſt, niſi quod tyranni in voluptate ſæviunt, reges non niſi ex cauſſa ac neceſſitate.

CAP. XII. Quid ergo? non reges quoque occidere ſolent? ſed quoties id fieri publica utilitas perſuadet: tyrannis ſævitia cordi eſt. Tyrannus autem à rege diſtat factis, non nomine. Nam & Dionyſius major jure meritoque præferri multis regibus poteſt: & L. Sullam appellari tyrannum quid prohibet, cui occidendi finem fecit inopia hoſtium? [1] Deſcenderit licet Dictatura ſua, & ſe [2] togæ reddiderit: quis tamen unquam tyrannus tam avide humanum ſanguinem bibit, quam ille, qui [3] ſeptem millia civium

oratione aliqua. Nam, ut Tacitus ait, *Nero elementiam ſuam crebru orationibus obſtrinxit, quas Seneca, teſtificando quam honeſta preciperet, vel jactandi ingenii, voce principis vulgabat.* lib. 13. *Lipſius.*

7 *Nulli unquam citius gladius*] Imperium, jus vitæ neciſque. *Idem.* P. Faber gladium hic accipit pro ſummo illo imperio. nam inquit, quod gladium Imperatores & gerebant ipſi nonnunquam, & aſſervandum ſuis Præfectis dabant, eo merum imperium & jus vitæ ac necis civium ipſis tributum fuiſſe conſtitit, cujus nota & ſignum eſt gladius. Vide d. Fabrum lib. 1. c. 3. Semeſtr.

CAP. XII. 1 *Deſcenderit*] E tribunali, & dignitate. *Lipſius.*

2 *Togæ reddiderit*] Dictator ergo in ſago, qui rei gerendæ cauſſa creatus. Notum de Sulla, quod ultro & inopinantibus cunctis, Dictaturam deponens, privato civilique habitu in foro obambulaverit, lictoribus aliaque pompa dimiſſis. Simili phraſi & ſenſu apud Lucanum Cæſar:

Ipſe ego privata cupidus me reddere vita,
Plebeiaque toga modicum componere civem:

etſi nimis, heu, falſo. *Idem.*

3 *Septem millia*] Valde diſſentiunt in numero. Alii ad *quatuor millia* tradunt: ut Florus, ut Dionyſius Halicarnaſſæus (fidus auctor) fine libri 5. Credo & Valerium ſic ſcripſiſſe: in quo tamen falſo *quattuor legiones* legas, lib. 9. c. 2. Panegyricus Conſtantino dictus non abit, *qui deditam exarmatamque legionem* trucidatam ſcribit. At noſter libro de Benef. 5. c. 16. *legiones duas* dicit, convenienter cum hoc *ſeptem millium* numero. quem & Firmicus firmat lib. 1. *Septem millia civium, in medio ſinu urbis, Sullana animadverſione*

civium Romanorum contrucidari juſſit? Et cum [4] in vicino, ad [5] ædem Bellonæ [6] ſedens, exaudiſſet conclamationem tot millium ſub gladio gementium, exterrito ſenatu: [7] Hoc agamus, inquit, P.C. ſeditioſi pauculi meo juſſu occiduntur. Hoc non eſt mentitus: pauci, Sullæ videbantur. Sed mox [8] de Sulla conſequemur, quomodo hoſtibus iraſcendum ſit: utique ſi in hoſtile nomen cives, & ex eodem corpore abrupti, tranſierint. Interim hoc quod dicebam, clementia efficit, ut magnum inter regem tyrannumque diſcrimen ſit: uterque licet non minus armis valletur. ſed alter arma habet, quibus in munimentum pacis utitur; alter ut magno timore magna odia compeſcat. Nec illas ipſas manus, quibus ſe commiſit, ſecuris adſpicit: [9] contrariis in contraria agitur. nam ut inviſus ſit, quia timetur, & timeri vult, quia inviſus eſt: & illo [10] execrabili verſu, qui multos dedit præcipites, utitur:

Oderint dum metuant. ——

Ignarus quanta rabies oriatur, ubi ſupra modum odia creverunt.

ſione ceciderunt. Livius autem in Epitome, 8. *millia:* Plutarchus, *ſex.* quem omnino vide, ipſa iſta Senecæ verbatim pæne exprimentem. *Lipſius.*

4 *In vicino*] Ubi igitur ſignate? in *Ovili*, ſive in *Septu*, Lucanus dicit:

— *& miſera maculavit ovilia Romæ.*

Alibi:

Septorumque nefas, & clauſi prælia campi.

Florus autem, Livius, Valerius, Panegyriſtes, Auguſtinus, omnes in *villa publica*. Quid Plutarchus? *ἐν ἱπποδρόμῳ.* quod reddunt *in circo maximo:* male, cum ille abjunctus ſit, intellegitque *circum Flaminium*. Tria enim hæc loca dicta, aſſident Bellonæ ædi. *Idem.*

5 *Ædem Bellonæ*] Ubi Senatum extra urbem habebat. *Idem.*

6 *Sedens*] Lucanus:

— *ſedit ſecurus ab alto Spectator ſceleris.* Idem.

7 *Hoc agamus*] Formula attentionem captantis, & in rem præſentem intendentis. *Idem.*

8 *De Sulla conſequemur*] Corrupta cenſeo. An glosſematium eſt, depurandumque, *Sed mox conſequemur, quomodo?* ut verba illa ex marginali no a irrepſerint. An magis, *mox de Sulla, cum loquemur:* ut in ſecundo libro tale aliquid fuerit, quod nunc periit? *Idem.*

9 *Contrariis in contraria*] Obſcuriuſculum eſt, ſed à priore pendet. Ad metum removendum, arma ſatellitum habet: & ecce ab iiſipſis metum habet. Ita ſecuritas ei in terrorem vertit. Thyeſtes, in Seneca tragico:

—— *dum celſus ſteti,*
Numquam pavere deſtiti, atque ipſum mei
Ferrum timere lateris.

id eſt, ſatellitum qui mihi ad latus. *Idem.*

10 *Execrabili verſu*] De quo vide 1 de Ira, ſub finem. *Idem.*

11 *Sic*

verunt. Temperatus enim timor cohibet animos: aſſiduus vero & acer, & extrema admovens, in audaciam jacentes excitat, & omnia experiri ſuadet. [11] Sic feras [12] lineis & pinna cluſas contineas: eaſdem à tergo eques telis inceſſat: tentabunt fugam per ipſa quæ fugerant, proculcabuntque [13] formidinem. Acerrima virtus eſt, quam ultima neceſſitas extundit. Relinquat oportet ſecuri aliquid metus, multoque plus ſpei, quam periculorum, oſtentet: alioquin ubi quieſcenti paria metuuntur, incurrere in pericula juvat, & [14] aliena anima abuti. Placido tranquilloque regi fida ſunt auxilia ſua, quibus ad communem ſalutem utatur: glorioſuſque miles (publicæ enim ſecuritati dare operam

11 *Sic feras*] Sic omnes veteres libri. quare falſi ſunt qui in recentioribus editionibus mutarunt: non enim hic obſervarunt uſum particulæ *ſic*, quæ valet, exempli gratia. *Juret.*

12 *Lineis & pinna*] Funiculi extenſi, quos lineas appellant. & iis intextæ variarum avium pinnæ, ad feras terrendas & coërcendas, ut in retia agerentur, in veterum uſu fuere. Id totum formido, à te vocabatur, quia feris eam dabat. Hanc *lineam* μήρινθον Oppianus appellat, *funiculum*, 4 Halieutic.

Μηρίνθῳ τε φράξαντες ἅπαν δρυὸς, ἀμφὶ δὲ κλῶσιν
Ὀρνίθων δήσαντο θοὰ πτερά·
Funiculo cingunt ſilvam omnem, circaque nectunt
Alituum levium pinnas.

Nemeſianus deſcribit:

Linea quinetiam magnos circumdare ſaltus
Quæ poſſit, volucreſque metu concludere prædas,
Digerat innexas non una ex alite pinnas:
Namque urſos, magnoſque ſues, cervoſque fugaces
Terrificant, linique vetant tranſcendere ſeptum.

Gratius è cygni & vulturis plumis maxime format, & addit,

——— *ab vulture dirus avaro*
Turbat odor ſilvas.

Qua cauſſa a Lucano ſcriptum:

— ſic dum pavidos formidine cervos
Claudat, odoratæ, metuentes aëra pinnæ.

Quamquam & tingi hæ pinnæ ſandice aut rubro ſolent. Unde Virgilius:

Puniceave agitant pavidos formidine pinnæ.

Seneca Tragicus:

Picta rubenti linea pinna,
Vano claudat terrore feras.

Noſter de Ira 2. cap. 12. *Rubens pinna.* Multi ad hanc Formidinem alludunt; pulchre Epictetus apud Arrianum 2. Diſſert. c. 1. Λοιπὸν ἡμεῖς τὸ τῶν ἐλάφων πάσχομεν, ὅτι φοβοῦνται φεύγουσιν αἱ ἔλαφοι τὰ πτερὰ, ποῦ τρέπονται· καὶ πρὸς τίνα ἀναχωροῦσιν ὡς ἀσφαλῆ· πρὸς τὰ δίκτυα, καὶ οὕτως ἀπόλλυνται, ἐναλλάξασαι τὰ φοβερὰ καὶ τὰ θαρραλέα· *Ceterum nos idem quod cervi facimus. qui dum exterriti fugiunt pinnas, alio ſe vertunt, & quaſi ad ſecura loca in ipſa retia concedunt; atque ita pereunt, permutantes timenda non timenda.* Ita hæc vertenda: interpres meus fecerat, *fugiunt volucrum inſultationem.* Lipſius.

13 *Formidinem*] Adde de Ira 2. c. 12. *Idem.*

14 *Aliena anima*] Ejus quem timent, in illum potius ruere. *Idem.*

ram videtur) omnem laborem libens patitur, ut parentis cuſtos. At illum acerbum, & ſanguinarium, neceſſe eſt graventur ſtipatores ſui.

Cap. XIII. Non poteſt habere quiſquam bonæ ac fidæ voluntatis miniſtros, quibus in tormentis, & eculeo, & ferramentis ad mortem paratis utitur, quibus non aliter quam beſtiis homines objectat: omnibus [1] reis obnoxior ac ſolicitior, ut qui homines deoſque teſtes ac vindices facinorum timeat, eo perductus, ut non liceat illi mutare mores. Hoc enim, inter cetera, vel peſſimum habet crudelitas: quod perſeverandum eſt, nec ad meliora patet regreſſus. [2] Scelera enim ſceleribus tuenda ſunt. quid autem eo infelicius, cui jam eſſe malo neceſſe eſt? O miſerabilem illum, ſibi certe! nam ceteris miſereri ejus nefas ſit, qui cædibus ac rapinis potentiam exercuit, qui ſuſpecta ſibi cuncta reddidit, tam externa quam domeſtica: cum arma metuat, ad arma confugiens: non amicorum fidei credens, non liberorum pietati. Qui ubi circumſpexit quæque fecit, quæque facturus eſt, & conſcientiam ſuam plenam ſceleribus ac tormentis adaperuit: ſæpe mortem timet, ſæpius optat, inviſior ſibi quam ſervientibus. E contrario, is cui curæ ſunt univerſa, quamquam alia magis, alia minus tuetur, nullam non Reip. partem tanquam ſui nutrit, inclinatus ad mitiora, etiamſi ex uſu eſt animadvertere, oſtendens quam invitus aſpero remedio manus admoveat; in cujus animo nihil hoſtile, nihil efferum eſt. Qui potentiam ſuam placide ac ſalutariter exercet, approbare imperia ſua civibus cupiens: felix abunde ſibi viſus, ſi fortunam ſuam [3] publicaverit; ſermone affabilis, acceſſuque facilis; vultu, qui maxime populos demeretur, amabilis, æquis deſideriis

Cap. XIII. 1 *Reis noxior*] Meus & priſci, *rebus noxior.* ex quo facile factu, *reu obnoxior:* quod omnino verum eſt. *Lipſius.*

2 *Scelera enim*] Seneca in Agamemnone: *Per ſcelera ſæpe ſceleribus tutum eſt iter.* Idem.

3 *Publicaverit*] Felicitatem ſuam communicaverit, in publicum derivarit. *Idem.*

deriis propenſus, [4] etiam iniquis acerbus à tota civitate amatur, defenditur, colitur. Eadem de illo homines ſecreto loquuntur, quæ palam. [5] Tollere filios cupiunt, & publicis malis ſterilitas indicta recluditur: bene ſe meriturum de liberis ſuis quiſque non dubitat, quibus tale ſæculum oſtenderit. Hic Princeps ſuo beneficio tutus, nihil præſidiis eget: [6] arma ornamenti cauſa habet.

CAP. XIV. Quod ergo officium ejus eſt? quod bonorum parentum: qui objurgare liberos nonnunquam blande, nonnunquam minaciter ſolent, aliquando [1] admonere etiam verberibus. Numquid aliquis ſanus filium, [2] à prima offenſa, exheredat? niſi magnæ & multæ injuriæ patientiam evicerint, niſi plus eſt [3] quod timet, quam quod damnat, [4] non accedit ad [5] decretorium ſtylum. Multa ante tentat, quibus dubiam indolem, & [6] pejore loco jam poſitam revocet: [7] ſimul

4 *Et iniquis*] Pro hac benignitate magis eſſet, *nec iniquis acerbus*. Lipſius.

5 *Tollere filios*. Plinius Panegyrico: *Super omnia eſt tamen, quod talis es, ut ſub te liberos tollere libeat & expediat. nemo jam parens filio niſi fragilitatis humanæ vices horret, nec inter inſanabiles morbos Principis ira numeratur*. Idem.

6 *Arma ornamenti*] Mamertinus in laudatione Juliani: *Arma igitur & juvenes cum gladiis atque pilis, non cuſtodiæ corporis ſunt, ſed quidam Imperatoriæ majeſtatis ſolennis ornatus. Quid enim iſtis opus eſt, cum ſis firmiſſimo muro civici amoris obſeptus?* Idem.

CAP. XIV. 1 *Admonere*] Nempe officii ſui. *Idem*.

2 *Ad primam offenſam*] Cicero pro Roſcio: *Magna oportet eſſe vitia atque peccata filii, quibus incenſus parens potuerit animum inducere, ut naturam ipſam vinceret, ut amorem illum penitus inſitum ejiceret ex animo, ut denique ſe patrem eſſe oblivisceretur*. Idem.

3 *Quod timet*] Niſi extremum aliquod ſcelus, & parricidium metuat. *Idem*.

4 *Non accedit ad decretorium ſtylum*] Nempe cum in gladiatorio munere præluſio quædam legitimo præmitteretur certamini, eaque fieret in haſtis, rudibus atque armis; videntur ea appellata, *exercitoria* & *luſoria tela*; ut è contra, vera & acuta tela, *decretoria*. noſter Epiſt. 117. *Quam ſtultum eſt cum ſignum pugnæ acceperis, ventilare. remove iſta luſoria arma. decretoriis opus eſt.* Juret. ad lib. 3. Epiſt. 75. Symmachi, notat Senecam hic dixiſſe *ſtylum decretorium*, quem Tullius pro Cluentio *cenſorium* vocat. eum conſulat curioſius lector.

5 *Decretorium*] Id eſt, ultimum & quo ſententiam in filium abdicationis ſive exheredationis ſcribit. *Decretorium* enim, judiciale, κριτικόν. Vide Epiſt. 102. & Saturnalia noſtra, lib. 2. c. 19. *Lipſius*.

6 *Pejore loco*] In præcipiti, & in lapſu. *Idem*.

7 *Simul deplorata eſt*] Haud dubie melius optimus liber cum Eraſmo: *Simul deploratum eſt*. nempe negotium, Ut, *actum eſt*, *conclamatum eſt*, dicimus, *Gronovius*.

mul deplorata eſt, ultima experitur. Nemo ad ſupplicia exigenda pervenit, niſi qui remedia conſumpſit. Hoc quod parenti, etiam Principi faciendum eſt: quem appellavimus [8] Patrem Patriæ, non adulatione vana adducti. Cetera enim cognomina honori data ſunt. [9] Magnos & [10] Felices & Auguſtos diximus, & ambitioſæ majeſtati quidquid potuimus titulorum congeſſimus, illis hoc tribuentes: Patrem quidem patriæ appellavimus, ut ſciret datam ſibi poteſtatem [11] patriam, quæ eſt temperatiſſima, liberis conſulens, ſuaque poſt illos reponens. Tarde ſibi pater membra ſua abſcidat: etiam cum abſciderit, reponere cupiat: & in abſcindendo gemat, [12] cunctatus multum diuque. Prope enim eſt ut libenter damnet, qui cito: prope ut inique puniat, [13] qui nimis. [14] Erixonem equitem Romanum memoria noſtra, quia filium ſuum flagellis [15] occiderat, populus in foro [16] graphiis [17] confodit. Vix illum Auguſti Cæſaris auctoritas, infeſtis tam patrum quam filiorum manibus eripuit.

Cap.

8 *Patrem Patriæ*] Conſentienti animo plebs ac Senatus. Vide Suetonium, Auguſt. c. 58. Nam ab illo titulus adhæſit alius; in illum venit ab exemplo Ciceronis, qui primus ita dictus. *Lipſius.*

9 *Magnos*] Ut Pompeium. *Idem.*

10 *Felices*] Ut Sullam. *Idem.*

11 *Patriam*] Non dominicam. *Idem.*

12 *Cunctatus*] Juvenalis:

Nulla umquam de morte hominis cunctatio longa eſt. Idem.

13 *Qui nimis*] Imo ſemper & certo inique, qui nimis. Sed hoc intellegit, videri injuſte & ſine cauſſa punire, qui modum excedit. Poteſt igitur æquitas eſſe in cauſſa: iniquitas in modo. *Idem.*

14 *Erixonem*] Meus & alii: *Trixonem.* magis Romanum eſſet, *Trichonem*, ſive *Triconem*. Utrovis enim modo credo ſcriptitaſſe. *Idem.*

15 *Occiderat*] Recte. nec accedo iis qui *ceciderat*, contra libros, ſupponunt. Ignominioſum ſane & ſervile flagellis cædi: ſcimus. ſed patri hoc ita invidiæ odioque fuiſſet, cui plura & ultima in filium licent? Non opinor: ſed hoc odium merito habuit, quod impetu & ſævitia, ipſe ſuis manibus, filium flagris neci dediſſet. *Idem.*

16 *Graphiis*] Nec enim telis aut pugionibus vulgo tunc accincti. Itaque in ſubita ira, ad hæc, quæ prompta erant, confugiebant, graphia dico, quæ cum pugillaribus ſecum ferebant. Nam graphium (Græcanica voce) ſtilus ferreus, acutus. quo & Cæſar Julius *Caſca brachium trajecit:* & Caligula Senatorem quemdam *graphiis confoſſum, lacerandum ceteris tradidit.* Suetonius in vita utriuſque. *Idem.*

17 *Confodit*] At non occidit. nam Cæſar eripuit, ut ſequitur. *Idem.*

Cap.

CAP. XV. [1] T. Arium, qui filium deprehenſum in parricidio, exſilio damnavit, cauſſa cognita, nemo non ſuſpexit, quod contentus exſilio, & exſilio [2] delicato. Maſſiliæ parricidam [3] continuit, & [4] annua illi præſtitit, quanta præſtare integro ſolebat. Hæc liberalitas effecit, ut in qua civitate nunquam deeſt patronus pejoribus, nemo dubitaret, quin reus merito damnatus eſſet, quem is pater damnare potuiſſet, qui odiſſe non poterat. Hoc ipſo exemplo dabo, quem compares bono patri bonum Principem. Cogniturus de filio T. Arius, advocavit [5] in conſilium Cæſarem Auguſtum. venit in privatos penates, aſſedit, [6] pars alieni conſilii fuit. Non dixit: Imo in meam domum veniat. Quod ſi factum eſſet, Cæſaris futura erat cognitio, non patris. Audita cauſſa, excuſſiſque omnibus, & his quæ adoleſcens pro ſe dixerat, & his quibus arguebatur, [7] petit, [8] ut ſententiam ſuam quiſque ſcriberet: ne ea omnium fieret, quæ Cæſaris fuiſſet. Deinde priuſquam aperirentur [9] codicilli, juravit ſe T. Arii hominis locupletis [10] hereditatem

CAP. XV. 1 *T. Arium*] Sic Muretus: at libri noſtri *Tarium* junctim præferunt. Et vero *L. Tarius Rufus*, ipſo Auguſti imperio, Conſul fuit, anno 737. Vide Faſtos. *Lipſius.*

2 *Delegato*] Omnino, *delicato*, malim. nam talis in otioſa & maritima urbe illa ſedes. Innotuit Milonis jocus, in Ciceronem: *Tu ſi ita dixiſſes, non hic Maſſiliæ mullos ederem:* in Dionis 40. *Idem.*

3 *Continuit*] Clauſit, & eo loco circumſcripſit. Ergo relegatio proprie, non exſilium fuit. *Idem.*

4 *Annua*] Pandectarum titulus, *de annuis legatis:* & intelleguntur pecuniæ alimenta. Gloſſæ: *Annuum*, τὸ εἰς ἐνιαυτὸν σιτηρέσιον, *alimentum annuum.* Suetonius Tiberii cap. 50. *Peculio conceſſo à patre, prabitiſque annuis fraudavit.* Idem.

5 *In conſilium*] De more. nam pater filio privatus judex & cenſor: atque ita velut judicio cogniturus, cognatos, adfines, amicos interiores advocabat, de quorum conſilio ſtatueret. In Valerio, lib. 5. c. 8. atque alibi exempla. *Idem.*

6 *Pars alieni*] Non caput. quæ omnia ad modeſtiam Auguſti, & in amicos benignitatem. *Idem.*

7 *Petit*] Ipſe Cæſar, non pater. Bona autem ratio, ad libertatem ſententiis & veritatem dandam: de qua nos in Politicis. *Idem.*

8 *Ut ſententiam ſuam quiſque ſcriberet*] Eadem ratione olim in Areopago tacitas & per tabellas ſententias editas fuiſſe ſunt qui tradant, ne ex majoris auctoritatis aut eruditionis viri qui prior ſententiam dixiſſet, præjudicio, ab opinione ſua alii diſcederent, aut idem reſponderent. Vide de iis Langlæum lib. 7. c. 7. Ocii Semeſtris.

9 *Codicilli*] In quibus ſententiæ ſcriptæ. *Lipſius.*

10 *Hereditatem non aditurum*] Ergo

jam

tatem non aditurum. Dicet aliquis, [11] puſillo animo. timuit, ne videretur locum ſpei ſuæ aperire velle, filii damnatione. Ego contra ſentio. Quilibet noſtrum debuiſſet adverſus opiniones malignas ſatis fiduciæ habere in bona conſcientia: Principes multa debent etiam [12] famæ dare. Juravit ſe non aditurum hereditatem. Arius quidem eodem die [13] & alterum heredem perdidit, ſed Cæſar libertatem ſententiæ ſuæ redemit: & poſtquam approbavit [14] gratuitam eſſe ſeveritatem ſuam, quod principi ſemper curandum eſt, dixit, relegandum, quo patri videretur. [15] Non culleum, non ſerpentes, non carcerem decrevit: memor [16] non de quo cenſeret, ſed cui in conſilio eſſet. Molliſſimo genere pœnæ contentum eſſe debere patrem dixit, in filio adoleſcentulo, impulſo in id ſcelus, in quo ſe, quod proximum erat ab innocentia, [17] timide geſſiſſet: debere illum ab urbe & à parentis oculis ſubmoveri.

Cap. XVI. O dignum, quem in conſilium patres advocarent! ô dignum quem coheredem innocentibus liberis ſcriberent! Hæc clementia Principem decet, ut quocumque venerit, manſuetiora omnia faciat. Nemo regi tam vilis ſit, ut illum perire non ſentiat. qualiſcumque,

pars

jam heres inſtitutus erat, & ſciebat? minime. ſed potuiſſet inſtitui, & ex more ejus ævi crebrum erat, orbos aut qui beneficia à Cæſaribus haberent, mori illis heredibus ſive ex aſſe, ſive ex parte. Auguſtus igitur præcavit & rem & ſuſpicionem hoc facto, & ſententiam ſuam ſpei aut effectus immunem oſtendit. *Lipſius.*

11 *Puſillo animo*] Quia excuſat, in quo nemo accuſat: atque ita ſeipſe pæne accuſat. *Idem.*

12 *Famæ dare*] Debent certe. & Taciti noſtri ſcitum eſt, *Principibus præcipua rerum ad famam dirigenda.* O ament eam, & hujus amore virtutem! Vere ab eodem ſcriptum: *Contemptu famæ, contemni virtutes.* Idem.

13 *Et alterum*] Nam filium perdidit ſua abdicatione: Cæſarem, ejus abjuratione. *Idem.*

14 *Gratuitam eſſe*] Spei aut præmio non obnoxiam. *Idem.*

15 *Non culleum*] Infra c. 33. Porro ſimilis clementiæ in eodem Auguſto exemplum Suetonius refert in ipſo, c. 33. *Idem.*

16 *Non de quo*] Qui ipſe meritus erat. quippe animo & conatu parricida. *Idem.*

17 *Timide geſſiſſet*] Acute. aggreſſus quidem ſcelus, ſed parum deſtinato aut forti animo, & quem pietas adhuc coërceret. Ita excuſat factum quod patris fatum & Deus interpellarunt. *Idem.*

Cap.

pars imperii eſt. In magna [1] imperia ex minoribus petamus exemplum. Non eſt unum imperandi genus. imperat Princeps civibus ſuis, pater liberis, præceptor diſcentibus, tribunus vel centurio militibus. Nonne peſſimus pater videbitur, qui aſſiduis plagis liberos, etiam ex leviſſimis cauſſis, compeſcet? Uter autem præceptor liberalibus ſtudiis dignior, qui excarnificabit diſcipulos, ſi memoria illis non conſtiterit, aut ſi parum agilis in legendo oculus hæſerit: an qui [2] monitionibus, & verecundia, emendare ac docere malit? Tribunum centurionemque da ſævum: deſertores faciet. [3] Quibus tamen ignoſcitur? Numquidnam æquum eſt, gravius homini & durius imperari, quam imperatur animalibus mutis? atqui equum non crebris verberibus exterret domandi peritus magiſter. Fiet enim formidoloſus & contumax, niſi eum tactu blandiente permulſeris. Idem facit venator, qui inſtituit catulos veſtigia ſequi. quique jam exercitatis utitur [4] ad excitandas, vel perſequendas feras. Nec crebro illis minatur: contundet enim animos, & quidquid eſt indolis, comminuetur trepidatione degeneri: nec licentiam vagandi errandique paſſim concedit. Adjicias his licet, [5] tardiora agentes jumenta: quæ cum ad contumelias & miſerias nata ſint, nimia ſævitia coguntur jugum detrectare.

CAP. XVII. Nullum animal moroſius eſt, nullum majore arte tractandum, quam homo; nulli magis parcendum. Quid enim ſtultius, quam in jumentis & canibus

CAP. XVI. 1 *Imperia*] Velim abeſſe hanc vocem. *Lipſius.*

2 *Monitionibus*] Sic oportet. nam, ut Fabius, *Sicui eſt mens tam illiberalis, ut objurgatione non corrigatur, is etiam ad plagas, ut peſſima quaque mancipia, durabitur.* Idem.

3 *Quibus tamen*] Prava diſtinctio, quis enim Deſertoribus ignoſcit, quos leges puniunt? Tu interpunge: *deſertores faciet. Quibus tamen ignoſcitur? numquidnam æquum eſt &c.* Sententia aperta. Ignoſci volumus, & quibus? hominibus. Atqui & brutis ignoſcitur, & molliter habentur: cur non magis illis? *Idem.*

4 *Ad excitandas*] Quod faciant ſagaces canes, qui in cubili deprehenſas excitant, & venatoriis canibus tradunt. *Idem.*

5 *Tardiora*] Boves, equos, aſinos. *Idem.*

bus erubeſcere iram exercere, peſſima autem conditione [1] ſub homine hominem eſſe? Morbis medemur, nec iraſcimur: atqui & hic morbus eſt animi: mollem medicinam deſiderat, ipſumque medentem minime infeſtum ægro. Mali medici eſt, deſperare, ne cures. Idem in his, quorum animus affectus eſt, facere debebit, cui credita ſalus omnium eſt: non cito ſpem projicere, nec [2] mortifera ſigna pronunciare. Luctetur cum vitiis, reſiſtat; aliis morbum ſuum exprobret; quoſdam molli curatione decipiat, citius meliuſque ſanaturus remediis fallentibus. Agat Princeps curam, non tantum ſalutis, ſed etiam honeſtæ [3] cicatricis. Nulla regi gloria eſt ex ſæva animadverſione. quis enim dubitat poſſe? at contra maxima, ſi vim ſuam continet, ſi multos iræ alienæ eripuit, neminem ſuæ impendit.

Cap. XVIII. Servis imperare moderate, laus eſt: & in mancipio cogitandum eſt, non quantum illud impune pati poſſit, ſed quantum tibi permittat æqui bonique natura: quæ parcere etiam captivis, & pretio paratis, jubet. Quanto juſtius jubet hominibus liberis, ingenuis, honeſtis, non ut mancipiis abuti, ſed his quos gradu antecedas, quorumque tibi non tradita ſervitus ſit, ſed tutela? Servis [1] ad ſtatuam licet confugere. cum in ſervum omnia liceant, eſt aliquid, quod in hominem licere commune jus animantium vetet: [2] quia ejuſdem naturæ eſt, cujus tu. Quis non [3] Vedium Pollionem pejus oderat, quam ſervi ſui, quod murænas ſanguine humano ſaginabat: & eos qui

Cap. XVII. 1 *Hominem eſſe*] Scripti, *ſub homine eſſe*. Voculam inſere, *ſub homine hominem eſſe?* Lipſius.

2 *Mortifera*] Ut in deſperatione, medici. *Idem*.

3 *Cicatricis*] Ut nec infamia quidem appareat. *Idem*.

Cap. XVIII. 1 *Ad ſtatuam*] Sub Impp. ille mos. & ſervi injuria affecti aut afficiendi, non ad templa ſolum, ſed ad ſtatuam quamcumque Principis confugiebant (multæ autem in foris, vicis, viis paſſim:) atque eas amplexi à vi tuti erant. Exemplis ſatis hoc firmavi & docui ad 3 Annalem Taciti. *Idem*.

2 *Quia ejuſdem*] Sex hæc verba inſerui autore meo libro, nec extranea mihi videntur. *Idem*.

3 *Vedium Pollionem*] De quo homine, an monſtro, de Ira 3. cap. 40. *Idem*.

4 *Vi-*

qui ſe aliquid offenderant, in [4] vivarium, quid aliud quam [5] ſerpentium, abjici jubebat? O hominem mille mortibus dignum! ſive devorandos ſervos objiciebat murænis, quas eſurus erat, ſive [6] in hoc tantum illas alebat, ut ſic aleret. Quemadmodum domini crudeles tota civitate commonſtrantur, inviſique & deteſtabiles ſunt: ita regum & injuria latius patet, & infamia, atque odium ſæculis traditur. Quanto autem [7] non naſci fuit; quam numerari inter [8] publico malo natos?

CAP. XIX. Excogitare nemo quicquam poterit, quod magis decorum regenti ſit quam clementia: quocunque modo is, & quocunque jure præpoſitus ceteris erit. Eo ſcilicet formoſius id eſſe, magnificentiuſque fatebimur, quo in majori præſtabitur poteſtate: quam non oportet noxiam eſſe, ſi ad naturæ legem componitur. Natura enim commenta eſt regem: quod & ex aliis animalibus licet cognoſcere, & ex apibus: quarum regi [1] ampliſſimum cubile eſt, [2] medioque ac tutiſſimo loco. Præterea [3] onere vacat, ex-

4 *Vivarium*] Quicumque locus, ubi vivæ animantes aluntur, feræ, aves, piſces. *Lipſius.*

5 *Serpentibus*] Nam forma, vix diſſident. De hac re Plinius lib. 9. c. 23. *Invenit in hoc animali documenta ſævitiæ Vedius pollio, eques Rom. ex amicis D. Auguſti, vivariis earum immergens damnata mancipia: non tamquam ad hoc feris terrarum non ſufficientibus, ſed quia in alio genere totum hominem pariter diſtrahi ſpectare non poterat.* Idem.

6 *In hoc tantum*] Oblectamento ſuæ ſævitiæ. non ut paſceretur iis, ſed ut paſceret. *Idem.*

7 *Non naſci melius fuit*] Germana lectio ſervata in Naz. unico: *Quanto autem non naſci fuit, quam numerari.* ablegato inſititio iſto *melius*. Librariis duo obſtiterunt, ne adſequerentur phraſin Senecæ. Unum, *non eſt naſci*, poni ab eo pro, non utile eſt, non juvat, non operæ pretium eſt naſci: Ut in præfat. Naturalium Quæſtionum: de quo lib. 4 Obſervat. c. 8. Deinde, *quam*, ipſi, ut & aliis quibuſvis optimis, poni pro magis quam. Lib. 3 de Benef. c. 2. *Virilibus incommodis quam iſti effæminato bono inſerenda.* Sic igitur, *quanto non naſci fuit quam*, eſt, quanto non naſci præſtitit, utile fuit magis quam numerari inter publico malo natos. *Gronovius.*

8 *Publico malo*] Sicut adverſa formula in bonis Principibus, *bono publico natos.* Suetonius, Neronis c. 6. *Præſagio fuit Domitii patris vox, negantis quidquam ex ſe & Agrippina niſi deteſtabile, & malo publico, naſci potuiſſe.* Lipſius.

CAP. XIX. 1 *Ampliſſimum cubile*] Plinius: *Regias imperatoribus futuris in ima parte alvei exſtruunt amplas, magnificas, ſeparatas, tuberculo eminentes.* Idem.

2 *Medioque*] Quomodo, ſi jam ex Plinio *in ima parte alvei locavimus?* etſi vulgo tamen in Plinio, *una parte*, nimis in-

exactor alienorum operum; & [4] amiſſo rege, totum dilabitur examen. nec unquam [5] plus unum patiuntur, melioremque pugna quærunt. Præterea inſignis regi forma eſt, diſſimiliſque ceteris, [6] tum magnitudine, [7] tum nitore, hoc tamen maxime diſtinguitur. Iracundiſſimæ, ac pro corporis captu pugnaciſſimæ ſunt apes, & aculeos in vulnere relinquunt: [8] rex ipſe ſine aculeo eſt. Noluit illum natura nec ſævum eſſe, nec ultionem [9] magno conſtaturam petere: telumque detraxit, & iram ejus inermem reliquit. Exemplar hoc magnis regibus ingens eſt. Eſt enim illi mos, exercere ſe in parvis, & ingentium rerum [10] documenta minima agere. Pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores: cum tanto hominum moderatior eſſe animus debeat, quanto vehementius nocet. Utinam quidem eadem homini lex eſſet: & ira cum telo ſuo frangeretur: nec ſæpius liceret nocere

indefinite legunt. Sed ſciendum, apes primum ſuas cellas ſtruere; tum in imis ceris regum; tum denique & fucorum. Ita rex in medio ſimul, & imo: eaque mente Hyginus, *in fine cerarum;* Columella *in extremu favu* ponit. At Ariſtoteles rem aperit, 9 Hiſtor. Animal. c. 40. Πλάττουσι δὲ, inquit, τὰ τῶν βασιλέων πρὸς τοῖς αὐτῶν (μικρὰ δ' ἐστὶ ταῦτα) τὰ δὲ κηφήνια πρὸς αὐτά. *Fingunt (cellas) regum juxta ſuas. Minores autem iſta ſunt: & juxta has fuci.* Plura in eo vide. *Lipſius.*

3 *Onere vacat*] Plinius: *Cum populus in labore eſt, ipſe opera intus circuit, ſimilis exhortanti, ſolus immunis.* Idem.

4 *Amiſſo rege*] Idem Plinius: *Duce prehenſo, totum tenetur agmen, amiſſo dilabitur.* Sunt ipſa verba quæ in Seneca: ſi meum quidem manuſcriptum audis (nam alii variant) in quo eſt: *totum dilabitur agmen.* Idem.

5 *Plus unum*] Nam *plures quidem inchoantur* (Plinius) *ſed ex his, ſoboles cum adulta eſſe cœpit, concordi ſuffragio deterrimos necant, ne diſtrahant agmina.* Idem.

6 *Tum magnitudine*] Idem naturæ myſtes: *Regibus forma ſemper egregia, & duplo quam ceteris major, in fronte macula, quodam diademate candicans.* Idem.

7 *Tum nitore*] Idem: *Multum etiam nitore à vulgo differunt.* Idem.

8 *Rex ſine aculeo*] Hoc controvertit Plinius: *Non conſtat inter auctores, rex nullumne ſolus habeat aculeum, majeſtate tantum armatus, an dederit quidem eum natura, ſed uſum ejus illi tantum negaverit.* Ariſtoteles contra Senecam profert, lib. 5. Hiſtor. c. 21. Κέντρον δὲ οἱ βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνες ἔχουσι μὲν, ἀλλ' οὐ τύπτουσι. διὸ ἔνιοι μὴ οἴονται ἔχειν αὐτούς. *Aculeum reges & duces habent quidem, ſed eo non pungunt. quare quidam nec habere eos cenſent.* Cum Seneca iterum Dio Chryſoſtomus, qui & hac ipſa imagine in eamdem ſententiam utitur, 4 de regno. *Idem.*

9 *Magno conſtaturam*] Ipſa anima. Virgilius:

— *animaſque in vulnere ponunt.* Idem.

10 *Documenta minima agere*] Crederem, *minimâ*, auferendi caſu capiendum. Minima re ingentium rerum documenta agit. Etſi non nollem etiam, *minimus.* Idem. Variant aliorum

nocere quam ſemel, nec [11] alienis viribus exercere odia! facile enim laſſaretur furor, ſi [12] per ſe ſibi ſatisfaceret, & ſi mortis periculo vim ſuam effunderet. Sed ne nunc quidem illi curſus tutus eſt. Tantum enim neceſſe eſt [13] timeat, quantum timeri voluit: & manus omnium obſervet, & eo quoque tempore quo non captatur, peti ſe judicet, nullumque momentum immune à metu habeat. Hanc aliquis [14] agere vitam ſuſtinet: cum liceat innoxium aliis & ob hoc ſecurum, ſalutare potentiæ jus, lætis omnibus, tractare? Errat enim, ſi quis exiſtimat tutum eſſe ibi regem, ubi nihil à rege tutum eſt. Securitas ſecuritate mutua paciſcenda eſt. Non opus eſt inſtruere in altum editas arces; nec in adſcenſum arduos colles emunire, nec latera montium abſcidere, multiplicibus ſe muris turribuſque ſepire: ſalvum regem in aperto clementia præſtabit. Unum eſt [15] inexpugnabile munimentum, amor civium. Quid pulchrius eſt, quam vivere optantibus cunctis, & vota non [16] ſub cuſtode nuncupantibus? ſi paullum valetudo titubavit,

rum libri, mihi videtur apertior eſſe ſcriptura, quam repperi in V. C. *documenta de minimu agere.* Juret.

11 *Alienu viribus*] Nam Principes potenteſque per alios, & adminiſtros nocent. *Lipſius.*

12 *Per ſe ſibi*] Suis manibus viribuſque, non alienis; ut prævivit. *Idem.*

13 *Timeat*] Noto illo verſu:

Timet timentes, metus in auctorem redit. Sed & Plutarchus pulchre, ad indoctum Principem: Τῷ γὰρ ὄντι, δεδίασιν οἱ βασιλεῖς ὑπὲρ τῶν ἀρχομένων, οἱ δὲ τύραννοι τοὺς ἀρχομένους. διὸ τῇ δυνάμει τὸ δέος συναύξουσι. Πλειόνων γὰρ ἄρχοντες πλείονας φοβοῦνται· *Revera enim reges pro ſubditis timent, at tyranni abditos quorum potentia ſi creſcit, etiam metus. Pluribus enim cum imperant, plures etiam timent.* Idem.

14 *Ægram*] Gruterus, *agere*. Idem.

15 *Inexpugnabile*] Plinius Panegyrico: *Diſcimus experimento, fidiſſimam eſſe cuſtodiam Principis, ipſius innocentiam. Hæc arx inacceſſa, hoc inexpugnabile munimentum, munimento non egere.* Idem.

16 *Sub cuſtode*] Id eſt palam, & ſecuris ſi quis obſervet non obſervet. Cupiunt voventque illum ſalvum, toto animo, tota voce. At ſub cuſtode, alia vota palam, alia in pectore ſuſcipiuntur. quod Plinius in laudatione Trajani oſtendit: *Removerent à cuſtodia tui oculos, teque relinquerent votis, quæ non palam concipiuntur.* Idem, in eadem: *Quæri libet, quod in ſecreta noſtra non inquirant Principes, niſi quos odimus:* & alia quæ adjungit, è quibus vides nec libera, nec vera vota fuiſſe ſub tyrannis. Briſſonius tamen hæc Senecæ trahit & apponit ad Plinii locum lib. 28. c. 2. *In precationibus, nequid verborum prætereatur, de ſcripto præire aliquem, rurſuſque alium cuſtodem dari qui attendat.* At mihi diverſus ille ſitus. *Idem.*

bavit, non ſpem hominum excitari, ſed metum? nihil eſſe cuiquam tam pretioſum, quod non pro ſalute præſidis ſui commutatum velit? omne quod illi contingit, ſibi quoque evenire deputet? [17] In hoc aſſiduis bonitatis argumentis probavit, non Remp. ſuam eſſe, ſed ſe Reipublicæ. Quis huic audeat ſtruere aliquod periculum? quis ab hoc non, ſi poſſit, fortunam quoque avertere velit, ſub quo juſtitia, pax, pudicitia, ſecuritas, dignitas florent: ſub quo opulenta civitas copia bonorum omnium abundat? Nec alio animo rectorem ſuum intuetur, quam ſi [18] dii immortales poteſtatem viſendi ſui faciant: [19] intueamur venerantes colenteſque. Quid autem? non proximum illis locum tenet is, qui ſe ex deorum natura gerit, beneficus ac largus, & in melius potens? Hæc affectare, hæc imitari decet: maximum ita haberi, ut optimus ſimul [20] habeare.

Cap. XX. [1] A duabus cauſſis punire princeps ſolet, ſi aut ſe vindicat, aut alium. Prius de ea parte diſſeram, quæ ipſum contingit. difficilius eſt enim moderari, ubi [2] dolori debetur ultio, quam ubi [3] exemplo. Supervacuum eſt hoc loco admonere, ne facile credat, ut verum excutiat, ut innocentiæ faveat, [4] & appareat; ut non minorem agi rem peri-

17 *In hoc*] Fortaſſe, *Is hoc*: vel, *qui*: ſi tamen non aliquis hic defectus. *Lipſius.*

18 *Dii immortales*] Eſt Homericum illud:

Ἐρχόμενον δ' ἀνὰ ἄστυ, θεὸν ὥς, εἰσορόωσιν·

Vadentemque per urbem, adſpectant numinis inſtar. Idem.

19 *Intueremur venerantes*] Diſtinguam: *faciant, intueremur vener.* Quidam libri, *intueamur*: item recte. *Idem.*

20 *Habeatur*] Quibuſdam, *habeare.* bene, ad Neronem. *Idem.*

Cap. XX. 1 *Duabus de cauſis punire*] Cur rejicerem Naz. & quatuor Pall. & Erfurt. *A duabus cauſſis.* Etenim eleganter hæc particula cauſſam notat & pro ob vel propter ponitur. Ut ſupra c. 14. *Numquid aliquis ſanus filium a prima offenſa exheredat?* Sic Naz. & Eraſmi. Alii, *ad primam offenſam.* Sic apud Livium, lib. 5. *nunc ab ſecundis rebus magis etiam inſolito incauti.* Et rurſum: *negligentius ab re bene geſta euntem.* Lib. 24. *tanto ardore militum eſt uſus ab ira interfectæ ſtationis.* Gronovius.

2 *Dolori*] Cum ſe vindicat. *Lipſius.*

3 *Exemplo*] Cum alium, & nequis temere injurius ſit aut lædat. *Idem.*

4 *Ut appareat non minus rem agi*] Hæc ex melioribus libris legenda putem: *faveat & appareat, ut non minorem agi rem periclitantis, quam judicis, ſciat.* Appareat, id eſt, adſit præſtoque ſit

periclitantis, quam judicis, ſciat: hoc ad juſtitiam, non ad clementiam pertinet. Nunc illum hortamur, ut manifeſte læſus, animum in poteſtate habeat: & pœnam, ſi tuto poterit, donet: ſin minus, temperet: longeque ſit in ſuis, quam in alienis, exorabilior injuriis. Nam quemadmodum non eſt magni animi, qui de alieno liberalis eſt, ſed ille qui quod alteri donat, ſibi detrahit: ita clementem vocabo, non in alieno dolore facilem, ſed eum qui cum ſuis ſtimulis exagitetur, non proſilit: qui intelligit magni animi eſſe, injurias in ſumma potentia pati, nec quidquam eſſe glorioſius principe impune læſo.

CAP. XXI. Ultio duas res præſtare ſolet: aut [1] ſolatium affert ei qui accepit injuriam, aut in reliquum ſecuritatem. Principis major eſt fortuna, quam ut ſolatio egeat: manifeſtiorque vis, quam ut [2] alieno malo opinionem ſibi virium quærat. Hoc dico, cum ab inferioribus petitus violatuſque eſt. nam ſi, quos pares aliquando habuit, [3] infra ſe videt, ſatis vindicatus eſt. Regem & ſervus occidit, & ſerpens, & ſagitta: ſervavit quidem nemo, niſi major eo quem ſervavit. Uti itaque animoſe debet tanto munere deorum, dandi auferendique vitam potens: in his præſertim, quos ſcit aliquando [4] ſimile faſtigium obtinuiſſe: hoc arbi-

ſit ad tuendum. Vocula autem, *ſciat*, à libris additur. *Idem.* Præclare Lipſius, immo Rud. Agricola, è libris: *ut innocentia appareat, ut non minorem agi rem periclitantis quam judicis ſciat.* Quod ut omnium mereatur adſenſum, agnoſcenda phraſis eſt Terentiana Heaut. act. 2. ſc. 3.

Quaſi iſthic minor mea res agatur quam tua.

Cui par illud Plauti Epidico, act. 3. ſc. 3.

Res magna amici apud forum agitur.

Quod non adſecuti editores, & ipſe Eraſmus, pro *minorem* facit *minus*. Vult igitur, cogitare judicem, etiam cum ſe vindicat, non minorem periclitantis quam ſui reſpectum habendum, non minus ducere, quod periclitanti conſulendum eſt, quam quod ab ipſo ſibi. *Gronovius.*

CAP. XXI. 1 *Solatium affert*] Nam *dulce eſt, dolorem reddere*, lib 2 de Ira, c. 32. Et apud Pacuvium aliquis,

Dii me etſi perdunt, tamen eſſe adjutam expetunt,
Quod priuſquam intereo, ſpatium ulciſcendi danunt. Lipſius.

2 *Alieno malo*] Noxa ac læſione alterius. *Idem.*

3. *Infra ſe*] Claudianus:

——— *ignoſcere pulchrum*
Jam miſere, pœnaque genus, vidiſſe precantem. Idem.

4 *Suo faſtigio*] Meus, *ſibi faſtigium obtinuiſſe*, nec longe ab eo Pinciani. Cui

arbitrium adeptus, ultionem implevit, perfecitque quantum veræ pœnæ ſatis erat. Perdidit enim vitam, qui debet: & quiſquis ex alto ad inimici pedes abjectus, alienam de capite [5] regnoque ſententiam exſpectavit, in ſervatoris ſui gloriam vivit, pluſque nomini ejus confert incolumis, quam ſi ex oculis ablatus eſſet. Aſſiduum enim ſpectaculum alienæ virtutis eſt: in triumpho cito tranſiſſet. Si vero regnum quoque ſuum tuto relinqui apud eum potuit, reponique eo unde deciderat: ingenti incremento ſurgit laus ejus, qui contentus fuit, ex rege victo nihil, præter gloriam, ſumere. Hoc eſt etiam ex victoria ſua triumphare, teſtarique, nihil ſe quod dignum eſſet victore, apud victos inveniſſe. Cum civibus, & ignotis, atque humilibus, eo moderatius agendum eſt, quo minoris eſt afflixiſſe eos. Quibuſdam libenter parcas: à quibuſdam te vindicare faſtidias: & non aliter quam ab animalibus parvis & obterentem inquinantibus, reducenda manus eſt: at in iis qui in ore civitatis ſervati punitique erunt, occaſione notæ clementiæ utendum eſt.

Cap. XXII. Tranſeamus ad alienas injurias: in quibus vindicandis [1] hæc tria lex ſecuta eſt, quæ Princeps quoque ſequi debet: aut ut eum quem punit, emendet; aut ut pœna ejus ceteros meliores reddat; aut ut ſublatis malis ſecuriores ceteri vivant. Ipſos facilius emendabis minore pœna: diligentius enim vivit, cui aliquid integri ſupereſt. Nemo dignitati perditæ parcit. impunitatis genus eſt jam non habere pœnæ locum. Civitatis autem mores magis corrigit parcitas animadverſionum. facit enim conſuetudinem peccandi [2] multitudo peccantium: & minus gravis nota eſt,

Cui aſſentior emendanti: *quos ſcit aliquando ſimile faſtigium obtinuiſſe.* Lipſ.

5 *Regiamque*] Diſplicuit Mureto, & ejecit. At libri aſſerunt, niſi quod quidam *regioque*. Ex quo ego, *regnoque* fecerim. *Idem.*

Cap. XXII. 1 *Hæc tria*] Agellius lib. 6. c. 14. & ipſe puniendi tres cauſſas ſive genera ponit, ſed levi diſſenſu. Vide. *Idem.*

2 *Multitudo*] Idem de Benefic. 3. c. 16. *Pudorem rei tollit multitudo peccantium, & definit eſſe probri loco commune maledictum.* Idem.

eſt, quam turba damnatorum levat: & ſeveritas, quod maximum remedium habet, aſſiduitate amittit auctoritatem. Conſtituit bonos mores civitati Princeps, [3] & vitia ejus facilius compeſcit, [4] ſi patiens eorum eſt, non tanquam probet, ſed tanquam invitus, & cum magno tormento ad caſtigandum veniat. Verecundiam peccandi facit ipſa clementia regentis. Gravior multo pœna videtur, quæ à miti viro conſtituitur.

CAP. XXIII. Præterea videbis ea ſæpe committi, quæ ſæpe vindicantur. [1] Pater tuus plures [2] intra quinquennium [3] culleo inſuit, quam omnibus ſæculis inſutos accepimus. multo minus audebant liberi nefas ultimum admittere, quamdiu ſine lege crimen fuit. Summa enim prudentia [4] altiſſimi viri, & rerum naturæ peritiſſimi maluerunt,

3 *Et vitia ejus felicius compeſcit*] Muretus dederat, *facilius compeſcit*: quia Pincianus in pluribus ſuorum eſſe notaverat, *facilius reprimit*. Eraſiniani alteram vocem ignorant. Erfurt. *vitia ejus emendat*. Quæ varietas utramque facit ſuſpectam: nec ſinunt de eo dubitare Naz. & Col. utramque damnantes. Et putat Gruterus ita poſſe ferri, modo *conſtituere vitia* interpretati liceat redigere in ordinem & coërcere. Sed hoc non licere patitur Latinitas. Nihil etiam adſuendum, ſed levi conjectura juvanda ſcripta lectio, ex *ejus* nempe faciendum *eruit*. En integrum: *Conſtituit bonos mores civitati Princeps; & vitia eruit, ſi patiens eorum eſt*. Gronovius.

4 *Si patiens*] Nam, ut Latinus Pacatus in Panegyrico, *quieſcentibus legum minis, ſubiit quemque privatim ſui pœnitentia*: & ut Plinius, *caſtigaverunt vitia ſua ipſi, qui caſtigari merebantur*. Duc eodem hoc quoque Plinii: *Neſcio an plus moribus conferat Princeps, qui bonos eſſe patitur, quam qui cogit*. Lipſius.

CAP. XXIII. 1 *Pater tuus*] Claudius, qui Neronem malo ſuo & publico adoptavit. *Lipſius*.

2 *Intra quinquennium*] Ultimum, opinor. *Idem*.

3 *Culleo*] Res jam nota. parricidæ damnati ſtatim caput & os obvolvebantur, & inde in carcerem ducti, tum culleo (id eſt ſacco coriaceo) inſuti in mare deferebantur. Auctor ad Herennium lib. 1. *Ei damnato, ſtatim folliculo lupino os obvolutum eſt, & in carcerem ductus eſt*. Vide Feſtum in *Obvolvere*, Quinctilianum Declamat. 298. Senecam de Ira 1. c. 16. Supra hoc libro cap. 15. *Non culleum, non ſerpentes*. Gloſſarium vetus: *Fuit lex, ut qui parricidium feciſſet, publice in culleo miſſus inſueretur, cum vipera, & cane, & ſimia, & gallo, impiis animalibus, impius homo: & ſuper plauſtrum, junctis nigris bobus, deferretur in mare*. Idem.

4 *Altiſſimi viri*] Solonem intellegit. de quo Cicero pro Roſcio: *Solon cum interrogaretur, cur nullum ſupplicium conſtituiſſet in eum qui parentem necaſſet? reſpondit, ſe id neminem facturum putaſſe. Sapienter feciſſe dicitur, cum de eo nihil ſanxerit, quod antea commiſſum non erat, ne non tam prohibere, quam admonere videretur*. Idem.

5 Lege

runt, velut incredibile ſcelus, & ultra audaciam poſitum præterire, quam dum vindicant, oſtendere poſſe fieri. Itaque parricidæ cum [5] lege cœperunt, & illis facinus pœna monſtravit. peſſimo vero loco pietas fuit, poſtquam [6] ſæpius culleos vidimus, quam cruces. In qua civitate raro homines puniuntur, in ea conſenſus fit innocentiæ, & indulgetur velut publico bono. Putet ſe innocentem eſſe civitas, erit. magis iraſcitur à communi frugalitate deſciſcentibus, ſi paucos eos eſſe viderit. Periculoſum eſt, mihi crede, oſtendere civitati, quanto plures mali ſint.

CAP. XXIV. [1] Dicta eſt aliquando in Senatu ſententia, [2] ut ſervos à liberis cultus diſtingueret: deinde apparuit, quantum periculum immineret, ſi ſervi noſtri [3] numerare nos cœpiſſent. Idem ſcito metuendum eſſe, ſi nulli ignoſcitur: cito apparebit, pars civitatis deterior quanto prægravet. Non minus Principi turpia ſunt multa ſupplicia, quam medico multa funera. Remiſſius imperanti, melius paretur. Natura contumax eſt humanus animus, & in contrarium atque arduum nitens; ſequiturque facilius, quam ducitur. Et ut generoſi atque nobiles equi, melius facili fræno reguntur: ita clementiam voluntaria innocentia

5 *Lege cœperunt*] Fortaſſe *cum legem cœperunt*. Lipſius.

6 *Sæpius culleos*] Sub Claudio. de quo Suetonius, hoc ipſum tangens, cap. 34. *Pœnas parricidarum repræſentabat exigebatque coram*. Idem.

CAP. XXIV. *In Senatu*] Meus & plerique ſcripti, *Indicta eſt aliquando à Senatu ſententia*. Quidam, *inducta*. Fortaſſe, *indicata*. ut ſignificet poſitam tantum, non probatam vel admiſſam. *Idem*.

2 *Ut ſervos à liberis cultus diſtingueret*] Non ergo ante? non ita vulgo. Nam etſi toga civium proprie erat; tamen plerique tenuiorum tunicati curſitabant, id eſt veſte ſervili. Rara inquam tunc, niſi honeſtioribus, toga. adeo ut in Gloſſis legas, *Συγκλητικὸν φόρημα, toga*, id eſt, *Veſtis Senatoria, toga*: quaſi Senatorum ea tantum. At in Dione crebro *Equeſtris habitus*, pro eadem: de quo alibi dicendum. Sed adde etiam, Senecam univerſe loqui de *liberis*, non de *civibus* modo: itaque horum ſententia quærebat notam ſervis dandam, qua à toto illo genere dividerentur. Tale Alexander Severus Imp. *in animo habuit, omnibus officiis genus veſtium proprium dare, & omnibus ſervis, ut in populo poſſint agnoſci*. Lampridius. *Idem*. An idem liberis cultus qui ſervis, docebit te Faber lib. 2 Semeſtr. c. 10.

3 *Numerare nos*] Perpaucos ſcilicet pro ſua copia. atque ita periculum imminebat, ne animos & manus tollerent in heros. *Lipſius*.

CAP.

tia impetu ſuo ſequitur, & dignam putat civitas, quam ſervet ſibi. plus itaque hac via proficitur. Crudelitas minime humanum malum eſt, indignum tam miti animo. Ferina iſta rabies eſt, ſanguine gaudere ac vulneribus: & abjecto homine, in ſilveſtre animal tranſire.

CAP. XXV. Quid enim intereſt, oro te Alexander, [1] leoni Lyſimachum objicias, an ipſe laceres dentibus tuis? tuum illud os eſt, tua illa feritas. O quam cuperes tibi potius ungues eſſe, tibi rictum illum edendorum hominum capacem! Non exigimus à te, ut manus iſta, exitium familiarium certiſſimum, ulli ſalutaris ſit: ut iſte animus ferox, inſatiabile gentium malum, citra ſanguinem cædemque ſatietur: clementia vocetur, [2] ad occidendum amicum carnifex inter homines. Hoc eſt, quare vel maxime abominanda ſit ſævitia, quod excedit fines, primum ſolitos, deinde humanos. Nova ſupplicia conquirit, ingenium advocat, inſtrumenta excogitat, per quæ varietur atque extendatur dolor, & delectatur malis hominum. Tunc ille dirus animi morbus ad inſaniam pervenit ultimam, cum crudelitas verſa eſt in voluptatem: & jam occidere hominem juvat. Nam talem virum à tergo ſequitur everſio, odia, venena, gladii. tam multis periculis petitur, quam multorum ipſe periculum eſt: privatiſque nonnunquam conſiliis, alias vero conſternatione publica circumvenitur. Levis enim & privata pernicies, non totas urbes movet: quod late furere cœpit, & omnes appetit, undique configitur. Serpentes parvulæ fallunt, nec publice [3] conquiruntur: ubi aliqua ſolitam

CAP. XXV. 1 *Leoni Lyſimachum*] Idem libro 3 de Ira c. 17. Plinius 8. c. 16. *incluſum cum leone, Alexandri juſſu, eumque ſtrangulatum ab eo* ſcribit: cui fere aſſentitur Pauſanias in Atticis. Adde & Juſtinum lib. 15. & Curt. lib. 8. qui tamen inclinat fabellam eſſe. *Lipſius.*

2 *Si ad occidendum amicum carnifex*] Videtur fuiſſe manus Senecæ: *Clementia vocetur, ad occidendum amicum carnifex inter homines.* Cujus rationem reddidimus lib. 1 Obſervat. c. 6. *Gronovius.*

3 *Conſequuntur*] Patiendi notione. Unus tamen ſcriptus, *conſequiruntur*: è quo, *conquiruntur*, facias. *Lipſius.*

tam menſuram tranſiit, & in monſtrum excrevit, ubi fontes potu infecit, & [4] ſi afflavit, deurit obteritque quacumque inceſſit, [5] balliſtis petitur. Poſſunt [6] verba dare, & evadere puſilla mala, ingentibus obviam itur. Sic unus æger nec domum quidem perturbat: at ubi crebris mortibus peſtilentiam eſſe apparuit, conclamatio civitatis, ac fuga eſt, [7] & diis ipſis manus intentantur. Sub uno aliquo tecto flamma apparuit: familia vicinique aquam ingerunt. at incendium vaſtum, & multas jam domos depaſtum, parte urbis obruitur.

Cap. XXVI. Crudelitatem privatorum ſerviles quoque manus, [1] ſub certo crucis periculo, ultæ ſunt: tyrannorum, gentes populique, & quorum erat malum, & hi quibus imminebat, exſcindere aggreſſi ſunt. Aliquando ſua præſidia in ipſos conſurrexerunt, perfidiamque, & [2] impietatem, & feritatem, & quidquid ab illis didicerant, in ipſos exercuerunt. Quid enim poteſt ab eo quiſquam ſperare, quem malum eſſe docuit? [3] non diu appa-

4 *Sufflatu*] Scripti, *ſi afflavit.* Puto, *ſuo afflatu.* Lipſius.

5 *Balliſtis petitur*] Ut illa in Africa, quam Regulus occidit: quo alluſum. *Idem.*

6 *Verba dare*] Fallere & latere. *Idem.*

7 *Et diis ipſis manus intenduntur*] Per iram, & ut in jurgio. queruli ſcilicet, quod dii ita ſæviant. *Idem.* Quid morantur viri docti recipere lectionem optimi codicis: *intentantur.* Sueton. Caligula: *Quo defunctus eſt die, lapidata ſunt templa, ſubverſa deûm aræ, lares a quibuſdam familiares in publicum abjecti.* Quid hoc minus quam *intentare manus diis?* Niſi tamen *lapidata templa* intelligas grandine icta: quod ipſum dicerem de cælo tacti, niſi vir doctus adductis totidem verbis Tranquilli, ſcripſiſſet. Manus intentare alicui ſcimus eſſe graviſſimæ contumeliæ: ideo hoc facere diis dixit Seneca pro, impudentiſſima deſperatione cælum vituperare. Idem ſenſus in vulgata, niſi optimus liber eam moveret. Cicero pro Sextio: *vocis quidem & palmarum intentus & maledictorum clamorem omnes profuderunt.* Gronovius.

Cap. XXVI. 1 *Sub certo crucis periculo*] Quæ ſervilis pœna, ut docui de cruce, *Lipſius.* De hoc graviſſimo ſervorum ſupplicio multa eleganter P. Faber lib. 2. c. 8. Semeſtr.

2 *Impietatem*] Pro inclementia. ut contra *pietas*, illius ævi ſcriptoribus, pro Clementia. *Lipſius.*

3 *Non diu paret nequitia*] Scripti, *apparet:* nec diſplicet, quia de apparitoribus ſermo. *Idem.* Quid ni non diſpliceat? potius ſolum placeat, *apparet*, quando in eo conſentiunt ſex ſcripti Gruteri. Et reſtituendum idem verbum A. Gellio lib. 10, 3. *Bruttios ignominiæ cauſſa non milites ſcribebant, nec pro ſociis habebant: ſed magiſtratibus* in-

apparet nequitia, nec quantum jubetur, peccat. Sed puta tutam eſſe crudelitatem: quale ejus regnum eſt? non aliud, quam captarum urbium forma, & terribiles facies publici metus. Omnia mœſta, trepida, confuſa: voluptates ipſæ timentur. Non convivia ſecura ineunt, in quibus lingua ſolicite [4] etiam ebriis cuſtodienda eſt: non [5] ſpectacula, ex quibus materia criminis ac periculi quæritur. Apparentur licet magna impenſa, & regiis opibus, & [6] artificum exquiſitis nominibus: quem tamen [7] ludi in carcere juvent? Quod iſtud, dii boni, malum eſt, occidere, ſævire, delectari ſono cathenarum, & civium capita [8] decidere, quocumque ventum eſt multum ſanguinis fundere, aſpectu ſuo terrere ac fugare? Quæ alia vita eſſet, ſi leones urſique regnarent? ſi ſerpentibus in nos, ac [9] noxioſiſſimo cuique animali daretur poteſtas? Illa rationis expertia, & à nobis immanitatis crimine damnata, abſtinent ſuis, & tuta eſt etiam [10] inter feras

in provinciam euntibus apparere ac præminiſtrare ſervorum vice juſſerunt. Et Ammiano Marcellino lib. 26. *Igitur cupediarum vilium mercatores, & qui intra regiam apparebant, aut apparere deſietant, quique cœtu militarium nexi ad pacatiora vita jam diſceſſerant.* Utrobique vulgo, *parere.* Gronovius.

4 *Etiam ebriis*] Exemplum de Benef. 3. c. 27. *Lipſius.*

5 *Spectacula*] Ad Caligulam hoc ſpectat, qui *infenſus turba adverſus ſtudium ſuum faventi, exclamavit, Utinam populus Rom unam cervicem haberet!* & è plebe multos, etiam ex honeſtioribus quoſdam, ob tales cauſſas, beſtiis aut gladiis objecit. Similia Domitianus poſtea, *& quemdam patremfamilias, detractum è ſpectaculo in arenam, canibus objecit:* quia Thraecibus favebat. Hæc Suetonius: & eadem de re Plinius, Laudatione: *Nemo ſpectator ſpectaculum factus* (ut nempe ſub tyrannis) *miſeras voluptates unco & ignibus expiavit.* Idem.

6 *Artificum*] Scænicorum, ſive Hiſtrionum. *Idem.*

7 *E ludo in carcerem*] Imo in arenam aut mortem hercle, non in carcerem. Itaque videſis mei, & quorumdam Gruteri librorum, ſcriptionem: *quem tamen ludi in carcere juvent?* Alii, *ludere in carcerem.* Noſtrum illud placet, hoc ſenſu: At quem juvent ludi, velut in carcere, editi? quia Amphitheatrum illud ibi clauſos habebat (nec vel exitus ſecurus erat, ne ſpernere videretis) & expectantes quam mox, ad nutum Principis, abriperentur ad mortem. *Idem.*

8 *Decidere*] Agendi notione, abſcindere, amputare. *Idem.*

9 *Noxiſſimo*] Ita ſupra *obnoxior:* & *idoneor, induſtrior*, ac plura alibi, præter tritum uſum. Tamen in pleriſque ſcriptis eſt, *noxioſiſſimo:* nec id male. *Idem.*

10 *Inter feras*] Plinius, lib. 7. *Leonum feritas inter ſe non dimicat, ſerpentium morſus non petit ſerpentes: nec ma-*

 ra

feras ſimilitudo: horum ne à [11] neceſſariis quidem rabies temperat ſibi, ſed externa ſuaque in æquo habet, quo poſſit exercitatior à ſingulorum cædibus, deinde in exitia gentium ſerpere. Et injicere tectis ignem, [12] aratrum vetuſtis urbibus inducere, potentiam putat: & unum occidi jubere aut alterum, parum imperatorium credit: niſi eodem tempore grex miſerorum [13] ſubjectus ſtetit, crudelitatem ſuam [14] in ordinem coactam putat. Felicitas illa, multis ſalutem dare, & ad vitam ab ipſa morte revocare, & mereri clementia [15] civicam. Nullum ornamentum Principis faſtigio dignius pulchriuſque eſt, quam [16] illa corona ob cives ſervatos. Non hoſtilia arma detracta victis, non currus barbarorum ſanguine cruenti,

rū quidem belluæ ac piſces, niſi in diverſa genera, ſæviunt. Horatius:

Nec hic lupis mos, nec fuit leonibus
Umquam, niſi in diſpar, feris. Lipſ.

11 *Neceſſariis*] Cognatis, affinibus. *Idem.*

12 *Aratrum*] Mos in evertendis urbibus olim. & ſicut aratro condebantur, ita eodem ſignificabant exſcindi. Modeſtinus Juriſconſultus: *Si uſusfructus civitati legatus, & aratrum in eam inducitur, civitas eſſe deſinit, ut paſſa eſt Carthago. ideòque, quaſi morte, deſinit habere uſumfructum.* Horatius:

—— & altis urbibus ultima
Stetere cauſſæ, cur perirent
Funditus, imprimeretque muris
Hoſtile aratrum exercitus inſolens.
Idem.

13 *Subjectus ſtetit*] Velim cum Grutero, *ſub ictu.* Quæ locutio de Benef. 2. c. 19. & Conſol. ad Marc. cap. 9. *Idem.*

14 *In ordinem*] Leges ſibi datas, liberum & ſuum jus ereptum. *Idem.*

15 *Civicam*] Intellege, *coronam.* Idem.

16 *Illa corona*] Quæ in veſtibulo Cæſarum, jam inde ab Auguſto. Nam Senatus, inter alios honores, Conſulatu ejus ſexto decrevit, *καὶ τὰς δάφνας πρὸ τῶν βασιλείων αὐτοῦ προτίθεσθαι, καὶ τὸ τὸν στέφανον τὸν δρύϊνον ὑπὲρ αὐτῶν ἀρτᾶσθαι. τότε οἱ ὡς καὶ ἀεὶ τούς τε πολεμίους νικῶντι, καὶ τοὺς πολίτας σώζοντι, ἐψηφίσθη·* *Laurus ante regiam ejus ſive palatium poni, & coronam querceam ſuper eas aptari. quod ideo decretum ſcilicet, quod & perpetuus hoſtium victor eſſet, & civium ſervator.* Ita Dio l. 53. in actis anni 726. Laureatæ igitur fores (in Conſol. ad Polyb. c. 35.) in ſignum victoriæ; Civica ſuper eas corona, in clementiæ, & ob cives bellis internis ſervatos. Tiberius ſucceſſor, quaſi per modeſtiam (Suetonius c. 26.) *Civicam in veſtibulo coronam recuſavit.* At Claudius (idem, cap. 17.) *navalem coronam, faſtigio Palatinæ domus, juxta Civicam fixit.* Valerius 2. c. 8. *Ceterum ad quercum pronæ manus porriguntur, ubi* OB CIVES SERVATOS *corona danda eſt. qua poſtes Auguſtæ domus ſempiterna gloria triumphant.* Sed & ſpolia ibi affixa ſimul. Ovidius 3 Triſtium:

—— video fulgentibus armis
Conſpicuos poſtes, tectaque digna Deo:
Et Jovis hæc, dixi, domus eſt. quod ut
eſſe putarem,

Augu-

ti', non parta bello ſpolia. Hæc divina potentia eſt, gregatim ac publice ſervare: multos autem occidere, & indiſcretos, incendii ac ruinæ potentia eſt.

L I-

Augurium menti querna corona dabat.
Et mox:
Cauſſa ſuperpoſita ſcripto teſtata corona,
SERVATOS CIVES *indicat hujus ope.*

Plura ibi, & de lauro. Adde Faſtorum lib. 4. in fine; itemque Nummos priſcos, in quibus & corona hæc, & inſcriptio. Alluſit Martialis lib. 9. epigr. ult. *Lipſius.*

LIBER SECUNDUS.

ARGUMENTUM ET ORDO.

ITerum Neronis laudatio, & generoſæ ejus vocis. Tum ad ſecundam partem tranſit, Naturam Clementiæ, ipſamque definit. Magis aperit à vitio contrario, & Crudelitatem producit ac deſcribit. Fines deinde ſuos Clementiæ dat, quam à miſericordia vult remotam: nam hanc Stoicis vitium eſſe. Neque Ignoſcere etiam, aut Veniam dare concedit: ſed Parcere, Conſulere, & quæ verbis magis, quam rebus, illi diſtinguunt. Hic libri finis, ſed non Materiæ: & ex diviſione liquet multa abeſſe, temporum vitio ſublata. Dolendum in tam pulchra tractatione: nec ſecundus hic liber, opinor, primo ceſſerit.

CAPUT I.

VT [1] de clementia ſcriberem, Nero Cæſar, una me vox tua maxime compulit: quam ego non ſine admiratione, &, cum diceretur, audiſſe memini, & deinde aliis narraſſe. Vocem generoſam, magni animi, magnæ lenitatis: quæ non compoſita, nec alienis auribus [2] data, ſubito erupit; & bonitatem

CAP. I. 1 *Ut de clementia*] Miror dubitari, an pars ſit & ſequela ſuperioris libri. nam quid clarius? ſed & quæ propoſuit dicenda ſupra, c. 3. eorum pars in hoc libri fragmento. At enim orditur. quid ad rem? ipſi & alii ita ſolent, nec indecore, quaſi poſt quietem ſpiritu recepto; & item excitandi lectoris. *Lipſius.*

2 *Sed data ſubito erupit, ſed bonitatem*] Meus liber, *ſubito data crepuit.* Idem. Sic Muretus a conjectura Pinciani: nam in prioribus omnibuſque mss. erat, *& bonitatem.* Quaſi non ſatis turbatum, ecce & Lipſianus liber, *ſubito data crepuit.* Nugæ maximæ & crepitus polentarius. Servanda eſt vetus ſcriptura, quam ſententia rectam eſſe

tem tuam [3] cum fortuna tua litigantem [4] in medium adduxit. Animadverſus [5] in latrones duos Burrus præfectus tuus, vir egregius, & tibi Principi [6] notus, exigebat à te, [7] ſcriberes, in quos & [8] ex qua cauſa animadverti velles. hoc ſæpe dilatum, ut aliquando fieret, inſtabat. Invitus invito cum chartam protuliſſet, traderetque, exclamaſti; [9] Vellem neſcire litteras. O dignam vocem, quam audirent omnes gentes, quæ Romanum imperium incolunt, quæque juxta jacent [10] dubiæ libertatis, quæque [11] ſe contra viribus aut animis attollunt! O vocem, in concionem omnium mortalium mittendam, [12] in cujus verba Principes regeſque

eſſe clamat. Duobus, quæ negat de voce illa celebrata Neronis, diverſa ſtatuit duo, quæ de eadem adfirmat: negat fictam, meditatam, compoſitam fuiſſe; ait ſubito erupiſſe & immediate: negat alienis datam auribus, ait naturæ congruere dicentis, ejuſque inſitam bonitatem, nimiam poteſtatem & jus ſuum gravatim ferentis, demonſtraſſe. Junxit, quæ de illa negat: junxit etiam quæ de illa adfirmat: eoque hæc adverſativa particula ſeparanda non erant, cum utrumque in laude ponatur. *Gronovius.*

3 *Cum fortuna*] Quæ juſtitiam à Principe exerceri volebat; illa negabat. *Lipſius.*

4 *In medium adduxit*] V. C. *medio.* de hac locutione Juretus ad lib. 3 de Benef. c. 37.

5 *Latrones*] Si in communes aliquos latrones, neſcio an hoc jus vel animadverſio Præfecti Prætorio: ſi in latrones, id eſt ſtipatores, ſive ſimpliciter graſſatores milites, recte. Cogitandum eſt. enimvero illi de grege latrones, ad Præfectum urbis potius ſpectabant, ſi tamen in urbe aut juxta facinus: at militares, ad iſtum. *Lipſius.*

6 *Natus*] Ita Muretus, & arguta ſententia. quaſi ille Præfectus optimus, dignus optimo Principe eſſet; & in id ævi à Deo datus. Libri tamen ſcripti, *notus:* quod eſt dilutius. *Idem.*

7 *Scriberes*] Meus, *ut ſcriberes.* vellem, *ſubſcriberes.* Idem.

8 *Ex qua cauſſa*] Elogium ſive titulus igitur criminis ſubſcribi a Principe ſolet, etiam tunc cum eſſent damnati. Singularis huic ritui locus in Ammiani 30. de Valentiniani ſæviore natura: *Et ita erat effuſior ad nocendum, ut nullum aliquando damnatorum capitis, eriperet morte, ſubſcriptionis elogio leni: cum id etiam Principes interdum fecerint ſæviſſimi.* Itaque ſubſcribere ſolent, & id cum damnati eſſent, ac mitiore titulo interdum tollere aut temperare pœnam. *Idem.*

9 *Vellem neſcire*]. Similis affectus in Biante olim. qui damnaturus aliquem, lacrymas emiſit ubertim, & dicente quodam, *Quid ita idem ille & damnas, & fles? Quia, inquit, natura affectum dare, neceſſarium eſt; legi autem, ſententiam:* Stobæus, de Magiſtratu. Porro dictum ipſum Neronis, totidem verbis, & narratione ſimili in Suetonio, cap. 10. niſi quod ille acrius effert vocula addita, *Quam vellem n. l.* *Idem.*

10 *Dubiæ libertatis*] Limitaneæ gentes, & quæ, ut potentior ingruit, huc illuc in ſervitium eunt. *Idem.*

11 *Se contra*] Quæ manifeſto hoſtes. *Idem.*

12 *In cujus verba Principes regeſque jurent*] Meus & pleique ſcripti, *Juramentum faciant.* Quod putter Latine

que jurent! O vocem publica generis humani innocentia [13] dignam, cui redderetur [14] antiquum illud ſeculum! Nunc profecto conſentire decebat ad æquum bonumque, expulſa alieni cupidine, ex qua omne animi malum oritur: pietatem integritatemque, cum fide ac modeſtia, reſurgere: & vitia diuturno abuſa regno, tandem felici ac puro ſæculo dare locum.

Cap. II. Futurum hoc, Cæſar, ex magna parte [1] ſperare & confiteri libet. tradetur iſta animi tui manſuetudo, diffun-

non dici, vere Muretus monuit; ideoque alteram vocem ablegavit, & hanc recidit. At ego fecerim, *jurent, & faciant.* quod eſt, jurent in ea verba; nec id tantum, ſed ita faciant ſerventque. Vult autem Seneca jurati in ea verba, non ut Reges ἁπλῶς & ſimpliciter *litteras neſciant*: ſed ut eo fine damnandi neſciant, & ſcribant ſubſcribantque clementiæ proniores. *Lipſius.* Superſtructa eſt Lipſii conjectura non ſolido innoxiæ ſcripturæ veteris, ſed lapſanti & vago fundamento jam labefactatæ à librariis: ne dicam Muretum ipſi conceſſurum non fuiſſe, *facere in verba alicujus*, Latine dici. Naz. unicus & ſolus feliciter proventuræ divinationis fundus eſſe poterat: non illi, qui, *juramentum* vel *juramento faciant*, aut, *juramento conſtarent*, impurarum manuum ludibria, exhibuere. In iſto igitur fuit: *in cujus verba principeſque juramento.* Ex hac lectione cæteræ omnes prodierunt, ſed accedente audacia librariorum. Nota exclamationis ad finem vocis ex ſequenti periodo adhæſit. *M* factum eſt pro *R* ſolenni mutatione, de qua diximus alibi. Sic in libris Silianis, *inaratus inamatus*, in Statianis *peraravit* & *peramavit* confuſa. Ideo bene quæcunque ſecunda manus, *O* cum duobus pedunculis ꝑ *m* delendum eſſe, in eodem libro adnotaverat, ut eſſet, *jurarent. Reges* principibus comites dederunt, qui dolebant τὸ *que* vacare. Illud vero ſuſpicari licet factum ex *ut*, quod compendio ſcribendi erat poſitum pro *utinam*. Id quod frequenter fit in libris antiquis, & habes exemplum de otio ſapientis cap. 30. *Utinam quidem jam tenerentur omnia.* Ubi Col. *ut quidem*. Nam etſi τὸ *ut* interdum valeat idem quod *utinam*, tamen hic ita poſuiſſe non mihi fit veriſimile. Vera autem ſcriptura fuit: *O vocem in concionem omnium mortalium mittendam, in cujus verba principes utinam jurarent!* Gronovius.

13 *Dignam, cui*] Vellem inſita particula, *& cui*. Muretus, præter libros, hæc mutaverat. *Lipſius.*

14 *Antiquum*] Saturnium:

——— *cum vindice nullo,*
Sponte ſua ſine lege fidem rectumque colebant. Idem.

Cap. II. 1 *Sperare & confiteri libet*] An magis, *confidere*, inquit Lipſius. Haudquaquam: eſt enim plebeium, cum exquiſitum ſit alterum. Sapientes de futuris non niſi circumſpecte & verecunde loquuntur. Inde illa formula: *quantum hominem confirmare oportet. Confiteri* dicimur proprie, quæ poſt aliquam dubitationem aut diſſimulationem aut quacumque de cauſa ſervatum ſilentium proferimus. Senſus requirebat nihil aliud quam dicere, confirmare, vaticinari aut polliceri. Sed maluit Seneca *confiteri*, quia magnum erat, & non temere dicendum: quod ſi contingeret, magis gauderent boni, quam ſpe improba & verbis improvidis, ne Nemeſin irritarent, illud præcepiſſent. Non omnem ſpem aperte

diffundeturque paulatim per omne imperii corpus, & cuncta in ſimilitudinem tui formabuntur. A capite bona valetudo. inde omnia vegeta ſunt atque erecta, aut languore demiſſa: [2] prout animus eorum vivit, aut marcet. Et erunt cives, erunt ſocii digni hac bonitate: & in totum orbem recti mores revertentur. parcetur ubique [3] manibus tuis. Diutius me morari hic patere, [4] non ut blandiar auribus tuis: [5] nec enim mihi hic mos eſt. maluerim veris offendere, quam placere adulando. quid ergo eſt? [6] præter id quod bene factis dictiſque tuis quam familiariſſimum eſſe te cupio, ut quod nunc natura & impetus eſt, [7] fiat judicium;

aperte præ ſe fert vir prudens, ne contrario exitu erubeſcat: confitetur vero ac præ ſe fert maxime ſpem certam. *Gronovius.*

2 *Prout animus eorum viget aut marcet*] Ab Eraſmo eſt *viget*. Ante eum editi, Naz. & quatuor Pall. & Erf. *vivit*. Nec invenit aliter Pincianus, qui ſubſtituit, *juvit*. Tu vero cave ſcriptam lectionem ſpernas: nam *vivere*, eſt vigere, & valere interdum, ut homines perpetuo morbo laborantes mortuam potius vitam agunt, quam vivunt. Non eſt vivere, ſed valere, vita. Noſter epiſt. 64. *Cum legeris Sextium, dices: vivit, viget, liber eſt, ſupra hominem eſt, dimittit me plenum ingentis fiducia.* Sic *indoles viva* pro vigente & excitata, de brevitate vitæ cap. 18. *non ut ſomno & caris turba voluptatibus, quicquid eſt in te indolis vivæ, demergas.* Sic *magnus & vivax animus* in Conſol. ad Marciam. Et *vivatum* Lucretius *vividum*que vulgo ſic dicimus. Plautus in Epidico: *vive ſapis.* Idem.

3 *Manibus*] Scripti omnes, *manibus tuis*, voce addita. Prior lectio & ſententia bona eſt: nuſquam vis, cædes, raptus regnabunt, nec poſterior inepta: non opus erit manus te movere ad coërcendum, aut puniendum. Sive aliter, defuncti tui manibus nemo inſultabit: etſi hoc ſuffrigidum. *Lipſ.*

4 *Non ut blandiar auribus tuis*] Recepimus ex Naz. & duobus Pall. & Erfurt. *blandum*. Refertur enim ad *patere me*, quod in proximo membro. Statim admiſimus, quod Lipſius elicit ex ſuo & quibuſdam: ſed tamen à vulgata ſe vix ait abire. Nos minime curamus vulgatam, ubi ſcimus illam à Seneca abiviſſe. Ex Grutero noſces vulgatam eſſe Eraſmi: de altera jam monuiſſe ex ſuis Pincianum, & ſic habuiſſe exoletas editiones, nec aliter, ſex Gruteri: (Naz. & Erf. *præ id.* ſive lapſu librarii, ſive compendio ſcribendi) niſi quod diſtinctiones erant paullulum immutandæ, de quo monuit etiam Gruterus. *Gronovius.*

5 *Nec enim mihi*] Ita idem Seneca (in Taciti 15 Annali) in mandatis ad Neronem ultimis: *Nec ſibi promptum in adulationes ingenium. idque nulli magis gnarum, quam Neroni, qui ſæpius libertatem Senecæ, quam ſervitium expertus eſſet.* O bonum apud Principem ingenium! facite vos qui in Aula, & pro fortuna ejus, non cum fortuna, loquimini. *Lipſius.*

6 *Propter quod*] Meus & quidam, *præter id quod.* Tunc ſit periodus ſic concinnanda. *Quid ergo eſt? præter id, quod bene f. d. t. q. f. eſſe te cupio, ut q. n. n. e. i. e. fiat judicium: illud mecum conſidero.* Sed à vulgata vix abeo. *Idem.*

7 *Fiat judicium*] Quod bonitate naturæ impulſus feciſti; ratione & judicio,

cium; illud mecum conſidero, multas voces magnas, ſed deteſtabiles, in vitam humanam perveniſſe, celebreſque vulgo ferri: ut illam, [8] Oderint, dum metuant. Cui Græcus [9] verſus ſimilis eſt, qui ſe mortuo terram miſceri ignibus jubet, & alia hujus notæ. Ac neſcio, quomodo ingenia [10] immania, & inviſa, [11] materia ſecundiori expreſſerunt ſenſus vehementes & concitatos. Nullam adhuc vocem audivi ex bono lenique [12] animoſam. Quid ergo eſt? ut

cio, cum ſic laudabile id vides, uſurpes atque iteres. *Lipſius.*

8 *Oderint*] De Ira lib. 1. c. ult. *Idem.*

9 *Verſus ſimilis*] Quem idem hic Nero (ah, quæ mutatio!) in deterius etiam vertit. Nam *dicente quodam in ſermone communi.* Ἐμῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί· (*Me terra functo miſceatur ignibus.*) Imo, inquit, Ἐμῦ δὲ ζῶντος. (*Me vero vivo.*) Atque ita fecit, Phaëthon orbis terræ. Porro & Cicero de Finib. 3. hunc verſum tangit: *Illa vox ſcelerata atque inhumana eorum, qui negant ſe recuſare, quo minus, ipſis mortuis terrarum omnium deflagratio conſequatur: quod vulgari quodam verſu Græco pronunciare ſolent.* Atque idem hic crebro in ore Tiberii fuit, ut Dio libro 57. ſcribit. *Idem.*

10 *Immania*] Fero & capio; nec ſcio tamen an non potius ſcripſerit, *neſcio quomodo ingenia, immani & inviſa materia, ſecundiori ore expreſſerunt ſ. v.* Conſidera. *Idem.*

11 *Materia fœcundiori expreſſerunt*] Sic Pincianus ex uno, cui accedunt tres Pall. Nos vero pro Annæano complectimur, *ſecundiori:* ut olim vulgati, ut Eraſmi cæterique omnes Pinciani codices, ut etiam tres Gruteri, & in his, omnibus cæteris potior, Naz. Nec aliter Erf. Hoc eſt, obſequentiori, faciliori; tranſlatione à fingendo & cera deſumpta. De vita beata, c. 27. *mollem cedentemque materiam.* Lib. 6 de Benef. 29. *Sequatur illum materia, quæ tam benigne utitur.* Sic apud Plinium minorem: *laus eſt ceræ, mollis cedenſque ſequatur ſi doctos digitos.* Diverſa materia *difficilis*, epiſt. 65. *Aliquid ſcripſi, & quidem intentius quam ſoleo, dum cum materia difficili contendo & vinci nolo.* Porro conſideravimus, quod jubet ὁ πάνυ, conjecturam ejus: *immani & inviſa materia fœcundiori ore expreſſerunt:* conſideravimus, inquam, & præ veteri vehementer improbamus. Nam ut Neronem nihil meditari & ſimulati dixiſſe vult Seneca, ſed quod natura & animus & occaſio ſubito dictarint, id ſtatim erupiſſe: ita de vocibus illis, quas retulit, non tanquam fictis & perſonis Poëtarum ingenio accommodatis loquitur, ſed quaſi eodem modo tyrannis, qui non ſolent eſſe ſtupidi, natæ, tanquam indicia illorum indolis propoſitique & temporis, excidiſſent. Itaque neſcio quomodo, inquit, homines, non ingenio carentes, ſed additam ei habentes immanitatem, & per hoc omnibus inviſi, facilius ſe dante ac præbente materia, in qua ſtringere velut & torquere ſenſum minime vulgarem & perſonæ ſuæ congruentem illis accidit, dicta non languida, humilia & jacentia, ſed excitata & ſpirantia, ſunt ejaculati. Mitium vero ac clementium, licet ipſi ſint cothurnati, ſenſus & dicta repunt & ſoccum vix egrediuntur. *Gronovius.*

12 *Animoſam*] Quid mirum? nam bonitas placida eſt, & jacens: nec impetum in verbis, cum in animo non habeat, capit. *Lipſius.*

CAP.

ut raro, invitus, & cum magna cunctatione, ita aliquando ſcribas neceſſe eſt iſtud, quod tibi in odium litteras adduxit: ſed, ſicut facis, cum magna cunctatione, cum multis dilationibus.

CAP. III. Et ne forte decipiat nos ſpecioſum clementiæ nomen, aliquando & in contrarium abducat: videamus quid ſit clementia; qualiſque ſit, & quos fines habeat. Clementia eſt temperantia animi, in poteſtate ulciſcendi: vel, lenitas ſuperioris adverſus inferiorem in conſtituendis pœnis. [1] Plura proponere, eſt tutius; ne una definitio parum rem comprehendat, &, ut ita dicam, [2] formula excidat. Itaque dici poteſt &, inclinatio animi ad lenitatem in pœna exigenda. Illa finitio contradictiones inveniet, quamvis maxime ad verum accedat, ſi dixerimus, clementiam eſſe moderationem aliquid ex merita ac debita pœna remittentem. reclamabitur, nullam virtutem quicquam [3] minus debito facere. Atqui hoc omnes intelligunt, clementiam eſſe, quæ ſe flectit citra id quod [4] merito conſtitui poſſet. Huic contrariam imperiti putant ſeveritatem; ſed nulla virtus virtuti contraria eſt.

CAP. IV. Quid ergo opponitur clementiæ? Crudelitas, quæ nihil aliud eſt, quam atrocitas animi in exigendis pœnis. Sed quidam non exigunt pœnas, crudeles tamen

men

CAP. III. 1 *Plures proponere eſt tutius*] Pinciani hæc eſt conjectura, cum omnes libri ipſius Eraſmi, Pall. habuerint, *Plura*. Et id revocabimus, inquit Gruterus, etſi alterum forte magis ad Grammaticorum ſapiat regulas. Nos vero revocavimus, nec minus quam alterum Grammaticis ſapere putamus. Tradiderunt enim illi mutationem generis optimis ſcriptoribus familiarem. De brevitate vitæ cap. 4. *Quis iſta, ſicuti diſponis, ire patietur?* De annis loquitur, ut hic de finitionibus Clementiæ. Epiſt. 118. *Exigis à me frequentiores epiſtolas. Rationes conferamus: ſolvendo non eris. Convenerat quidem, ut tua priora eſſent; tu ſcriberes, ego reſcriberem.* Gronovius.

2 *Formula excidat*] Juris verbum. qui in ordinario judicio agebant petebantque, conceptis verbis faciebant: ſi plus minuſve dixiſſent, cauſſa & formula cadebant. Vide epiſt. 48. *Lipſius.*

3 *Minus debito*] Nam in modo eſt virtus, nec ultra aut citra ſtat. *Idem.*

4 *Merito poſſet*] Reſpondet, potuiſſe merito fieri; & non potuiſſe. utrumque eum modo, & ſine culpa. Illud, Severitas fuiſſet; at hoc Clementia. *Idem.*

CAP.

men ſunt: tanquam, qui ignotos homines & obvios non in compendium, ſed occidendi cauſſa occidunt. Nec interficere contenti, ſæviunt; ut [1] Sinis ille & [2] Procruſtes, & piratæ, qui captos verberant, & in ignem vivos imponunt. Hæc crudelitas quidem: ſed quia nec ultionem ſequitur (non enim læſa eſt) nec peccato alicui iraſcitur (nullum enim anteceſſit crimen) extra finitionem noſtram cadit: quæ finitio continebat in exigendis pœnis intemperantiam animi. Poſſumus dicere, non eſſe hanc crudelitatem, ſed feritatem, cui voluptati ſævitia eſt: poſſumus inſaniam vocare. nam varia ſunt genera ejus, & nullum certius, quam quod in cædes hominum & laniationes pervenit. Illos ergo crudeles vocabo, qui puniendi cauſſam habent, modum non habent. Sicut in Phalari, quem aiunt non quidem in homines innocentes, ſed ſuper humanum ac probabilem modum ſæviſſe. Poſſumus effugere cavillationem, & ita finire, ut ſit crudelitas, inclinatio animi ad aſperiora. Hanc clementia repellit longius à ſe: nam ſeveritatem illi [3] convenire, adeſſe certum eſt. Ad rem pertinet, quærere hoc loco, quid ſit miſericordia. Plerique enim ut virtutem eam laudant, & bonum hominem vocant miſericordem. Et hæc vitium animi eſt. [4] Utraque circa ſeveritatem, circaque clementiam poſita ſunt: quæ vitare debemus, ne per ſpeciem ſeveritatis in crudelitatem, neve per ſpeciem clementiæ in miſericordiam incidamus. In hoc, leviore peri-

CAP. IV. 1 *Sinis ille*] Famoſus in Iſthmo latro, qui homines arboribus flexis curvatiſque alligabat, & ſic dabat diſtrahendos. Inde πιτυοκάμπτης cognomento dictus, *curvator pinorum*. Plutarchus in Theſeo, Apollodorus 3 Biblioth. Pauſanias initio lib. 2. poëtæ paſſim. Libri tamen quidam, ut meus, *Buſiris*: quod refuto, quia jungi *Sinin* cum *Procruſte*, qui ſequitur, melius. *Lipſius*.

2 *Procruſtes*] Ab eodem Theſeo occiſus in Attica, ad Cephiſſum amnem; Pauſanias lib. 1. Plutarchus in Theſeo, poëtæ. *Idem*.

3 *Convenire*] Meus & alii ſcripti voce inſerta *convenire, adeſſe, certum eſt. Pertinet*. Quidam pro *adeſſe*, habent *ad rem*: ex quo Eraſmi hæc lectio manavit, nec damno. Cur tamen illa ſcripta diſpliceat? Convenit & ſemper ei adeſt. Si tenes, tum *pertinet quærere*, erit ut in libris legum, *pertinet ſcire, quæri*, & plura. *Idem*.

4 *Utraque*] Crudelitas, & Miſericordia. *Idem*.

CAP.

periculo erratur, ſed par error eſt à vero recedentium.

CAP. V. Ergo quemadmodum religio deos colit, ſuperſtitio [1] violat: ita clementiam manſuetudinemque omnes boni præſtabunt, miſericordiam autem vitabunt. Eſt enim vitium puſilli animi, ad ſpeciem alienorum malorum ſuccidentis. Itaque peſſimo cuique familiariſſima eſt. [2] Anus & mulierculæ ſunt, quæ lacrimis nocentiſſimorum moventur, quæ ſi liceret, carcerem effringerent. Miſericordia non cauſſam, ſed fortunam ſpectat; clementia rationi accedit. Scio male audire apud imperitos ſectam Stoicorum, tanquam nimis duram, & minime principibus regibuſque bonum daturam conſilium. Objicitur enim illi, quod ſapientem negat miſereri, [3] negat ignoſcere. Hæc ſi per ſe ponantur, inviſa ſunt. videntur enim nullam ſpem relinquere humanis erroribus, ſed omnia delicta ad pœnam deducere. [4] Quod ſi eſt, quidni hæc ſecta, quæ dediſce-

CAP. V. 1 *Violat*] Seneca epiſt. ultima: *Superſtitio error inſanus eſt, amandos timet; quos colit, violat.* Lipſius.

2 *Anus & mulierculæ ſunt, quæ lacrimis nocentiſſimorum moventur*] Scriptura quam offendi in V. C. ſuſpicionem movet latitare hic vitium. Itaque illam bona fide proponam, ut acutiores verum inde eruant: *Anus & aſter muliercula lacrimu n. m.* Juretus.

3 *Negat miſereri*] Dogma illorum: Ἐλεήμονάς τε μὴ εἶ) (τὸν σοφὸν) συγγνώμην τε ἔχειν μηδενί. μὴ γὸ παρεῖναι τὰς ἐκ τ̃ νόμου ἐπιβαλλούσας κολάσεις. *Miſericordes non eſſe ſapientes, neque veniam cuiquam dare. non enim omittere pœnas legibus conſtitutas.* Refutat Auguſtinus lib. 9. & lib. 14. de Civit. Vide me Manuduct. 3. Diſſertat. 19. *Lipſius.*

4 *Quod ſi eſt, quid hac ſecta durius*] Iſta ab alia manu & novitia ſunt. veteres ſcripti: *Quidni hac ſcientia, quæ didiſcere.* Meus pariter, niſi quod *hujus* pro *hac*, vel *hac*, ut quidam. Profecto legendum, *Quod ſi eſt, quidni huic ſuccenſeas, quæ.* Idem. Vere Lipſius, iſta ab alia manu & novitia eſſe. Naz. *Quidni hac ſcientia, quæ dedicere.* Cæteris quoque omnibus, nec non Eraſmo illud, *durius*, ignotum: & quicquid variant, ab hac ſe lectione divertiſſe ſatis demonſtrant. Lipſianus etiam *hujus*: unde ille: *quidni huic ſuccenſeas, quæ.* Mihi vero vocabulum *ſcientia* haud dubie ex *ſecta* corruptum eſſe videtur, cum hujus voculæ literis nonnullis evaneſcentibus librarius reliquas pro compendio τοῦ *ſcientia* acciperet, & ſic in ſuo exemplari redderet. Itaque ſcribo: *Quod ſi eſt, quidni hac ſecta, quæ dediſcere humanitatem jubet.* Intellige ex præcedenti membro, *inviſa ſit*, ſenſu ſatis commodo. Quod ſi verum non eſt, minore tamen periculo recipitur, cum ſit veteri ſcripturæ proximum. Sed plane verum eſt. Cambr. *quidni hac ſcientia quæ diſcere.* Unde Rubenius: *quidni hac ſecta dediſcere.* Forſitan etiam *ſcientiam* retineri poſſe putat. nam lib. 4 de Benef. c. 35. ubi vulgo editum: *ſecta veſtra hoc loco titubat*, mss. omnes habere, *conſcientia*

diſcere humanitatem jubet, portumque adverſus fortunam certiſſimum [5] mutuo auxilio cludit? Sed nulla ſecta benignior leniorque eſt, nulla amantior hominum, [6] & communibus bonis attentior: ut propoſitum ſit uſui eſſe aut auxilio, nec ſibi tantum, ſed univerſis ſingulisque conſulere. Miſericordia eſt ægritudo animi, ob alienarum miſeriarum ſpeciem: aut, triſtitia ex alienis malis [7] contracta, quæ accidere immerentibus credit. Ægritudo autem in ſapientem virum non cadit: ſerena ejus mens eſt, nec quidquam incidere poteſt quod illam obducat. [8] Nihilque æque hominem, quam magnus animus decet: non poteſt autem magnus eſſe idem, ſi metus & mœror confundit, ſi mentem obducit & contrahit.

tia veſtra: unde Muretum feciſſe non male, *ſcientia veſtra.* Sic & alibi à Seneca Stoicorum ſectam *Stoicorum ſapientiam* appellari. *Gronovius.*

5 *Mutuo auxilio*] Mens Senecæ poſcit, *mutuum auxilium*, vel certe *mutui auxilii.* Potes tamen & vulgatum ſic capere. *Lipſius.*

6 *Et communibus bonis attentior*] Amicus emendat, ductu quorumdam librorum *communis boni:* & id magis Latinum putat. Ego, cum *attendo tibi & tuis* dicamus, hoc quoque arbitror poſſe. *Idem.* Inſulſam lectionem vocat Gruterus. Negat Cicero. qui in Epiſtola ad Pætum Papirium: *tum enim eum rem habebat, quæſticulis te faciebam attentiorem.* Horatio Sat. 2, 6. mus ruſticus, *Aſper & attentus* quæſitis. Nam cur *communia bona* civium juxta bene non dicantur quam *commune bonum*, cauſam non video. At *communis boni attentior* palam exſtat in Naz. Hæc auctoritas me magis commoverat, quam iſte plumbeus pugio ſuſpectæ Latinitatis, quo vulgatam conficere ſe putabat. Sed addit: nam etſi ibidem, *& communis bonis*, ſuperſcripta eſt tamen ultimæ literæ apoſtrophi nota, quod indicat eam delendam. Jam mihi tota res eſt ſuſpecta; & minime damno vulgatam. Nam *communis* pro *communibus*, & ſimilia, ſunt frequentiſſima in libris optimis etiam & antiquiſſimis, ut multis exemplis ad Livium docuimus. Nota vero illa, quæ literam ultimam τ *bonis* delendam monuit, fuit à ſecunda & correctrice manu, quæ proximo vocabulo hoc aptare voluit. Eam Pal. pr. ſcriptor, cum ſuum exemplum faceret, vel prævenit vel inſuper habuit: Col. ſequutus eſt: ideo ille, *communis bonis*, hic *communis boni.* Gronovius.

7 *Concepta*] Scripti, *contra:* ex quo recte Gruterus, *contracta.* Occurrebat etiam, *coerta.* Lipſius.

8 *Nihil æque hominem*] Omnes Gruteri: *Nihilque:* cum quibus & Erfurt. & membrana Voſſii. Sed hæc amplius τὸ *hominem* ignorat. Optime profecto: & prorſus intempeſtiva vox illa. Intelligitur enim ex proximo, *ſapientem:* nam de hoc, non de quovis homine agit. Et eleganter verbum *decet* intellecto caſu nominis ponunt. Plautus Milite: *Cæſaries quam decet.* Statim ex veſtigiis Naz. videtur legendum: *ſi metus & mœror contundit mentem, abjicit & contrahit.* Gronovius.

9 Re-

hit. Hoc ſapienti ne in ſuis quidem accidet calamitatibus, ſed omnem fortunæ iram [9] reverberabit, & ante ſe franget. eandem ſemper faciem ſervabit, placidam, inconcuſſam: quod facere non poſſet, ſi triſtitiam reciperet. Adjice, quod ſapiens providet, & in expedito conſilium habet: nunquam autem liquidum ſincerumque ex turbido venit. Triſtitia enim inhabilis eſt ad diſpiciendas res, [10] utilia excogitanda, periculoſa vitanda, æque æſtimanda. Ergo non miſeretur, quia & ſine miſeria animi non fit. [11] cetera omnia, quæ qui miſerentur, ſolent facere, hic libens & alius animo faciet.

CAP. VI. Succurret alienis lacrimis, non accedet: dabit [1] manum naufrago, exſuli hoſpitium, egenti ſtipem, non hanc contumelioſam, qua pars major horum qui ſe miſericordes videri volunt, abjicit & faſtidit quos adjuvat, contingique ab his timet: ſed ut homo homini,

9 *Reverberabit & ante ſe franget*] Fallor, aut fuit: *& ſtante ſe franget.* Ipſe ſtans & rectus ea dejiciet, conteretque. *Lipſius.* Certe fallebaris, ὦ τᾶν, & hominem agebas, in multis viſus humano major. Quo etiam, *franget*, interpretari, dejicietque conteretque? Non enim ſimilitudo ab eo eſt deſumpta, qui rectus ipſe alium demittit & conculcat, ſed à ſcopulo repercutiente & ante ſe diſſipante fluctus, aut à quovis ſolido illiſum fragile eadem vi, qua venit, repellente & comminuente. Agamemnone de Ajace:

—— ardua ut cautes ſalo
Ambuſtus exſtat, dirimit inſanum mare,
Fluctuſque rumpit pectore.

Alterum verbum illuſtrat quod apud Marcum contr. 3. *Sic veneficiis corpus induruit, ut ſaxa reverberaret.* Gronovius.

10 *Utilia excogitanda, æqua æſtimanda*] Omnino, *æque.* ut ſcripti: id eſt, æquiter & juſte res & pericula taxanda. *Lipſius.* Hic non tantum deprecandum mihi, quod à Lipſio diſſentio, ſed & invitis ſcriptis Gruteri, in quibus, *æque*, ut ille vult, omnino recte correctum, *æqua*, à Pinciano ex ſuis cenſeo. Nec quidquam hic de periculis taxandis, ſed de vero & æquo per judicem aut conſilium ejus ab iniquo ſecernendo. Idem ergo de triſtitia dicit, quod ille de ira, quum impedire animum ait, *ne poſſit cernere verum.* Gronovius.

11 *Ceterum omnia*] Mira & hic diverſitas in ſcriptis. quorum meliores: *Cetera omnia quæque miſeretur volo facere, libens & alius omnino faciet.* Ita meus, nec valde divertunt Gruteriani. quos, ſi lubet, vide. Ego faciebam: *Cetera omnia, quæ qui miſeretur ſolet facere, libens & alius animo faciet.* vel potius *altus animo.* Lipſius.

CAP. VI. 1 *Manum*] Unus aliquis liber, *naulum*, ingerit: non hic opportune. *Idem.*

2 Ex

mini, [2] ex communi dabit. Donabit lacrimis maternis filium, & cathenas ſolvi jubebit, & [3] ludo eximet, & cadaver etiam noxium ſepeliet. At faciet iſta tranquilla mente, vultu ſuo. Ergo non miſerebitur ſapiens, ſed ſuccurret, ſed proderit, in commune auxilium natus, ac publicum bonum, ex quo dabit cuique partem: etiam ad calamitoſos, pro portione, improbandos & emendandos, bonitatem ſuam permittet. Afflictis vero, & [4] fortuitis laborantibus, multo libentius ſubveniet. Quotiens poterit, fortunæ [5] intercedet. ubi enim opibus potius utetur, aut viribus, quam ad reſtituenda quæ caſus impulit? Vultum quidem non dejiciet, nec animum, [6] ob æruſcantis civis aridam ac pannoſam [7] maciem, & inni-

2 *Ex communi*] Quia communia hæc bona, à natura: lex diviſit. *Lipſius*.

3 *Ludo eximet*] Beſtiario vel gladiatorio, ubi publica vel privata ſervitute attinebantur. *Idem*.

4 *Fortius*] Pincianus pulchre & vere, *fortuitis*. Præivit de *improbandis vel emendandis*, id eſt quos culpa ſua premit: at nunc de iis, quos fortuna. & his promptius ſubveniri, æquum eſt. *Idem*.

5 *Intercedet*] Impediet ejus vim & curſum. frænum aut moram, ut Tribunus, decreto ejus dabit. *Idem*.

6 *Ad æruſcantis civis aut pannoſi*] Optime iſta idem optimus Cenſor (Pincianum dico) ductu librorum. Meus quidem vix una littera aliter: *obcoruſcantis civis*. *Æruſcator*, & *Æſculator* (in Gloſſis) χαλκολόγος. qui æra minuta rogant & colligunt. *Idem*. Nazarianus: *obcruſati cujus aredum aut panno. jam maciem & in noxam baculo*. Quæ varie librarii interpolarunt. Pinciani *æruſcantis* magnam ſpeciem habebat, & ſic optime optimum cenſorem confeciſſe ait Lipſius. Id nunc mihi mire ſuſpectum eſt. Cur enim *civis* potiſſimum dicatur ille mendicus? Nulla neceſſitas Romæ tum quidem quemquam adigebat civem, ut tam eſſet mendicus. Ut hic tam honeſto vocabulo fuerit uſus? Ne inducas animum credere. Fidelis ille codex cujus notas repræſentavimus, ſine vocis illum præclarum civem præcedentis, quam monſtra fecere librarii, ſatis ſignificat fuiſſe olim, non *civis*, ſed *alicujus*. Reſtat ex eadem voce, *obcrus*. quod vide, an potuerit eſſe, *ob Iri*, notiſſimi illius jam ex Odyſſea mendicabuli, ut in titulum ſui ordinis jamdudum abierit. Præterea peccaverunt, *maciem* in *faciem* mutando, & quando *civem pannoſum* quam *pannoſam* cujuſcumque tandem *maciem* maluerunt. Quid enim *Iri alicujus* aut mendici *arida & pannoſa macies* aliud eſt, quam Irus aliquis aut mendicus arido & exſucco præ macie & ſemitecto laceris pannis corpore? Marcus contr. 1. *cum deſcripſiſſet pallorem & maciem ejus, adjecit: apparet illum ab inimicis ali*. Quin etiam cum ex *innoxam* promptiſſimum ſit facere *innixam*, quod odoratus eſt Col. codicis ſcriptor, quid opus *obnixam* vel *obnoxiam* fingere? Merito ſuſpicatus eſt Gruterus, latere aliquid, quod non eruerit Pincianus, etſi vocabuli

[8] innixam baculo ſenectutem : ceterum omnibus dignis proderit, & deorum more, calamitoſos [9] propitius reſpiciet. Miſericordia vicina eſt miſeriæ: habet enim aliquid, trahitque ex ea. Imbecilles oculos eſſe ſcias, qui ad alienam lippitudinem & ipſi ſuffunduntur: tam mehercule, quam morbum eſſe, non hilaritatem, ſemper arridere ridentibus, & ad omnium [10] oſcitationem ipſum quoque os diducere. Miſericordia vitium eſt animorum, nimis miſeriæ faventium : quam ſi quis à ſapiente exigit, prope eſt, ut lamentationem exigat, & in alienis funeribus gemitus. At quare [11] non ignoſcat, [12] dicam.

CAP. VII. Conſtituamus nunc quoque quid ſit venia, ut ſciamus dari illam à ſapiente non debere. Venia

cabuli elegantia præſtigias quaſdam oculis fecerit. Sed an ſit illud emendum: *nec animum ob Iri alicujus aridam ac pannoſam maciem & innixam baculo ſenectutem :* tuum, lector, arbitrium eſto. Monuerunt me duo viri, ſtudiis & honoribus ſummi, Alb. Rubenius, *pannoſam maciem* eſſe laxatam & rugoſam, ut apud Dioſcoridem *ἐῤῥικνωμένα πρόσωπα*, vel apud Ariſtophanem τ̃ *προσώπου τὰ ῥάκη*, apud Martialem *pannoſæ mammæ*, apud Plinium *pannucea poma*, quæ celeriter in rugas marceſcunt: & Th. Reineſius, recte feciſſe, qui *maciem* in *faciem* mutarint! *pannoſam faciem* eſſe *ἐῤῥικνωμένον πρόσωπον* Dioſcoridæ, id eſt, inſtar laciniæ veſtiſque detritæ laxam, fluxam, fluidam, rugoſe genis pendulis. in epigr. *ῥακῶδες σῶμα* eſſe, cujus carnes rugis deformes. de ea re verbum *panneſcere* fuiſſe Cælio Aureliano lib. 5 Chron. ult. *Nam phlebotomia vires depurgata vexantur, & corpora panneſcunt*, ſed editores mutaſſe in *palleſcunt*, perverſo ſenſu; ſermonem enim ibi eſſe non de colore, ſed de habitu & ſubſtantiæ defluxu. eundem 1. acut. c. 11. *corporum defluxionem & cutis veluti ruginoſam vel ſulcatam pannoſitatem, quam Græci rhacoſin vocant*, hic *ſulcatam pannoſitatem eſſe aridam & panneſam faciem.* Meam ſententiam ſupra poſui, etſi hæc elegantia eſſe non diffitear. *Gronovius.*

7 *Faciem*] Scripti. *maciem*. Lipſius.

8 *Oòn xam*] Meus, *obnoxiam*, quod ſervem. *Idem.*

9 *Propitius*] Ex formula qua dii rogabantur, *Volentes & propitii eſſe*. Idem.

10 *Oſcitationem*] Quod vitium, *oſcedo* dictum. *Idem.*

11 *Non ignoſcat*] Stoïcum hoc dogma pluribus in Stobæo (incerto auctore) explicatur, Serm. de magiſtratu. Et eo facit Sophocles germanus in plerisque Stoicus:

Οὐ τῶν κακίστων οἶκτος, ἀλλὰ τῆς δίκης·
Non improborum, at juris eſt miſeratio.

Euripides autem contra, hoc dogma ſuggillat:

Ἔνεστι δ' οἶκτος ἀμαθίᾳ μὲν οὐδαμοῦ,
Σοφοῖσι δ' ἀνδρῶν.
Miſeratio imperitiæ numquam inſita eſt;
Sed mentibus ſapientium. Idem.

12 *Dicam*] Mirum. omnes ſcripti, *vacuam :* atque illud ſubſtituit, an reſtituit, primus Pincianus. Eruebam: *vis dicam?* Idem.

nia eſt pœnæ meritæ remiſſio. Hanc ſapiens quare non debeat dare, reddunt rationem diutius, quibus hoc propoſitum eſt. Ego ut breviter, tanquam [1] in alieno judicio dicam: ei ignoſcitur qui puniri debuit; ſapiens autem nihil facit quod non debet, nihil prætermittit quod debet. itaque pœnam quam exigere debet, non donat: ſed illud quod ex venia conſequi vis, [2] honeſtiore tibi via tribuit. Parcit enim ſapiens, conſulit & corrigit. Idem facit, quod ſi ignoſceret, nec ignoſcit: quoniam qui ignoſcit, fatetur aliquid ſe, quod fieri debuit, omiſiſſe. Aliquem verbis tantum admonebit, pœna non afficiet, [3] ætatem ejus emendabilem intuens: aliquem [4] invidia criminis manifeſte laborantem, jubebit incolumem eſſe: quia deceptus eſt, quia per vinum lapſus. Hoſtes dimittet ſalvos, aliquando etiam laudatos, ſi honeſtis cauſſis pro fide, pro fœdere, pro libertate in bellum accincti ſunt. Hæc omnia non veniæ, ſed clementiæ opera ſunt. [5] Clementia liberum arbitrium habet: non [6] ſub formula, ſed ex æquo & bono judicat. & abſolvere illi licet, & quanti vult, [7] taxare litem. Nihil ex his facit, tanquam juſto minus fecerit, ſed tanquam id quod conſtituit, juſtiſſimum ſit. Ignoſcere autem eſt, quæ judicas punienda, non punire. Venia, debitæ pœnæ remiſſio

CAP. VII. 1 *In alieno*] Quia non ad hanc rem proprie, de qua agitur, intervenit & intercurrit. *Lipſius.*

2 *Honeſtiore*] Verbis aliis, re eadem, ut ſæpe Stoici. λογομαχία eſt. *Idem.*

3 *Ætatem*] Juvenilem, quæ flecti poteſt. *Idem.*

4 *Invidia criminis*] Quod attollunt & augent inimici. ipſum intuentur, non occaſionem aut cauſſam. *Idem.*

5 *Clementia liberum arbitrium habet*] Atque id diſcrimen inter Arbitrum & Judicem; quod ille quantum *æquius melius* definit: iſte, rigide, ut petitum eſt, & directe. Vide de Benef. 3. c. 3. Briſſon. 3. Formular. *Idem.* Hoc nomine Cicero pro Roſcio com. Judicium ab arbitrio ita diſtinguit: *Judicium eſt certa pecunia, Arbitrium incerta. Ad judicium* &c. quæ videre licet lectori. item Hotomanum ad lib. 4. Inſtit. tit. de Act. §. Actionum autem quædam bonæ. & Briſſon. lib. 5. de Formulis.

6 *Sub formula*] Qua agitur, peciturve. Supra, cap. 3. Et Fabius: *Deprecatio rara eſt, & apud eos ſolos judices, qui nulla certa pronunciandi forma tenentur.* Lipſius.

7 *Taxare*] Æſtimare quanti res ſit, quæ in judicium venit. *Idem.*

ſio eſt : clementia hoc primum præſtat, ut quos dimittit, nihil aliud illos pati debuiſſe pronuntiet. Plenior eſt ergo, quam venia, & honeſtior. De verbo (ut mea fert opinio) controverſia eſt, de re quidem convenit. Sapiens multa remittet, multos parum ſani, ſed ſanabilis ingenii, ſervabit. Agricolas bonos imitabitur, qui non tantum rectas proceraſque arbores colunt : ſed illis quoque quas aliqua depravavit cauſſa, adminicula quibus regantur, applicant. Alias circumcidunt, ne proceritatem rami premant : quaſdam infirmas vitio loci, nutriunt : quibuſdam, aliena umbra laborantibus, cælum aperiunt. Secundum hæc, videbit perfectus ſapiens, quod ingenium qua ratione tractandum ſit, quo modo in rectum prava flectantur.

Multa deſunt.

L. ANNÆI SENECÆ AD PAULLINUM

De Brevitate Vitæ Liber Unus.

Argumentum et Ordo.

De tempore hujus ſcripti, apparet poſt Caium, & quidem ſtatim conceptum: ſi non fallunt illa, cap. XVIII. *Modo intra paucos illos dies, quibus* C. *Cæſar periit. Hoc apparet, at de bonitate conſtat. O pulchri, ô utilis argumenti! tractemus, & imbibamus. Hypotheſis eſt, Vitam non eſſe brevem, ſed à nobis fieri: vel non utendo, vel male, aut vane, utendo. Hæc ſic diducit. Primum, Vitiis mancipamur, quibus ævum abſumitur & perit. Secundo, Inutiliter occupamur, in parum ſeriis, & quæ officia vocamus. Tertio, Opinione aut præſumptione peccamus, & hoc brevem facit, quod longam vitam cenſemus. Præſentia ſpernimus, futura diſponimus, tanquam in magna & certa copia. Et plerique ad vana, aut aliena, labimur, & perdimus vitam quaſi per luſum. Hæc talia ad Cap. uſque* X. *Inde partitur in tria omne Tempus, Præteritum, Præſens, Futurum: & quam male aut inepte nos in ſingulis geramus, docet. Invehitur in occupationes futiles, in delicias, in luxus, ignava otia, etiam ſuperflua litterarum ſtudia. Hic aliquid ſiſtit, & utinam hodiernos etiam Philologos trahat aut mutet! Solum tempus bene poni,*

poni, quod Sapientiæ ſtudiis impenditur: per quam vita vere ſit longa. Contra vulgus æſtimat eam à Fortuna: ut hæc læta aut triſtis obvenit, ſic vitam æſtimat brevem aut longam. In triſtibus mortem appetunt, in lætis timent. Adhortatio in fine ad Paullinum: quid ad illum? ad ſe quiſque ducat, ut mature ſapiat; in portum vitæ & honeſtum otium ſecedat. Mihi voveo, & nitor.

CAPUT I.

Major pars mortalium, [1] Paulline, de naturæ malignitate conqueritur, quod in exiguum ævi gignimur, quod hæc tam velociter, tam rapide dati nobis temporis ſpatia decurrant: adeo ut, exceptis admodum paucis, ceteros in ipſo vitæ apparatu vita deſtituat. Nec huic publico, ut opinantur, malo, turba tantum & imprudens vulgus ingemuit: clarorum quoque virorum hic affectus querelas evocavit. Inde illa [2] maximi medicorum exclamatio eſt, [3] Vitam brevem eſſe, longam artem. Inde [4] Ariſtoteli cum rerum natura [5] exigenti, minime conveniens ſapienti viro lis eſt: illam animalibus tantum indulſiſſe, ut [6] quina aut dena ſæcula [7] edurent, homini in tam multa ac magna genito, [8] tanto citeriorem terminum ſtare. Non exiguum temporis habemus:

CAP. I. 1 *Paulline*] Senecæ uxor Paullina. Ergone fratri, aut patri ejus inſcribit? illi potius, ex ætate, de qua cap. 19. *Lipſius.*

2 *Maximi*] Hippocratis. qui jure vindicat hoc elogium. *Idem.*

3 *Vitam*] Verba initio Aphoriſmorum: Ὁ βίος βραχὺς· ἡ δὲ τέχνη μακρή. Idem.

4 *Ariſtoteli*] Itane? atqui Theophraſto Tullius in Tuſculanis adſcribit: *Theophraſtus moriens*, inquit, *accuſaſſe naturam dicitur, quod cervis & cornicibus vitam diuturnam, hominibus tam exiguam dediſſet.* Et vero Ariſtoteles alibi: 5 de generat. anim. cap. 10. *Homo plus temporis vivit, quam quodvis animal, excepto uno elephante: quod quidem experientia adhuc fide digna ſit cognitum.* Idem.

5 *Exigenti*] Quaſi dicas, expoſtulanti. Epiſtola 27. *Mecum exigo:* hoc ipſo ſenſu. *Idem.*

6 *Quina aut dena*] Imo & plura, ex Auſonii Eidyllio de ætatibus animal. quod lege. *Idem.*

7 *Edurent*] Bene, at ſcripti tamen *educerent*. Idem.

8 *Tanto citeriorem*] Breviorem, nec ſic productum. Querela hæc poetis etiam uſurpata. ut Pedoni, in obitu Muſagetæ illius Mæcenatis:

Redditur arboribus florens revirentibus ætas:
Ergo non homini, quod fuit ante, manet?

 Viva-

mus: ſed multum perdimus. [9] Satis longa vita, & in maximarum rerum conſummationem large data eſt, ſi tota bene collocaretur. Sed ubi [10] per luxum ac negligentiam defluit, ubi nulli rei bonæ impenditur; ultima demum neceſſitate cogente, quam ire non intelleximus, tranſiſſe ſentimus. Ita eſt, non accepimus brevem vitam, ſed fecimus: nec inopes ejus, ſed prodigi ſumus. Sicut amplæ & regiæ opes, ubi ad malum dominum pervenerunt, momento diſſipantur: at quamvis modicæ, ſi bono cuſtodi traditæ ſunt, uſu creſcunt: ita ætas noſtra, bene diſponenti, multum patet.

Cap. II. Quid de rerum natura querimur? illa ſe benigne geſſit. vita, ſi ſcias uti, longa eſt. Alium inſatiabilis tenet avaritia: alium in ſupervacuis laboribus operoſa ſedulitas: alius vino madet: alius inertia torpet: alium defatigat ex alienis judiciis ſuſpenſa ſemper ambitio: alium mercandi præceps cupiditas circa omnes terras, omnia maria, ſpe lucri ducit. Quoſdam torquet cupido militiæ, nunquam non aut alienis periculis intentos, aut ſuis anxios: ſunt quos [1] ingratus ſuperiorum cultus voluntaria ſervitute conſumat. Multos aut affectatio [2] alienæ fortunæ, [3] aut ſuæ odium detinuit: pleroſque nihil certum ſequentes, vaga &

Vivaceſque magis cervos decet eſſe paventes,
Si quorum in torva cornua fronte rigent?
Vivere cornices multis dicuntur in annis:
Cur nos anguſta conditione ſumus?

Adde Moſchum, in Epicedio Bionis. *Lipſius.*

9 *Satis longa*] Cum eo Salluſtius: *Falſo queritur de natura ſua genus humanum, quod imbecilla atque ævi brevis, forte potius quam virtute regatur. Nam contra reputando, neque majus aliud neque præſtabilius reperias, magiſque naturæ induſtriam hominis, quam vim aut tempus deeſſe.* Sunt iſtis paria, & Seneca adſpexerit. *Idem.*

10 *Per luxum*] Iſta vero palam à Salluſtio: *Ubi per ſocordiam vires, tempus, ingenium defluxere, naturæ infirmitas accuſatur.* Idem.

Cap. II. 1 *Ingratus*] Qui gratiam non reddit. *Idem.*

2 *Aliena*] Cui pares eſſe nituntur, & ſæpe fruſtra. *Idem.*

3 *Aut ſuæ odium detinuit*] In qua ſibi diſplicent, triſtes & Timonæi. *Idem.* Vox *odium* non fuit conſpicua in ullo Gruteri. An forte: *aut ſuæ tædium; pleroſque nihil certum ſ. v. & inc. & ſibi diſpl. levitas per nova conſilia jactavit.* ut hoc poſtremum verbum ἀπὸ κοινοῦ repetatur in priore membro: nam adfectatio alienæ fortunæ & ſuæ tædium non detinet modo, ſed in primis movet & jactat eos quos poſſedit. *Gronovius.*

4 Ma-

& inconſtans, & ſibi diſplicens levitas, per nova conſilia jactavit. Quibuſdam nihil quo curſum dirigant, placet, ſed marcentes oſcitanteſque fata deprehendunt: adeo ut quod apud [4] maximum poëtarum, more oraculi dictum eſt, verum eſſe non dubitem:

Exigua pars eſt, vita quam nos vivimus.

ceterum quidem omne ſpatium, non vita, ſed tempus eſt. Urgentia circumſtant vitia undique: nec reſurgere, aut in diſpectum veri attollere oculos ſinunt, ſed merſos, & in cupiditatibus infixos premunt. Nunquam illis recurrere ad ſe licet ſi quando aliqua quies fortuito contigit: velut in profundo mari, in quo [5] poſt ventum quoque volutatio eſt, fluctuantur, nec unquam illis à cupiditatibus ſuis otium inſtat. De iſtis me putas diſſerere, quorum in confeſſo mala ſunt? aſpice illos, ad quorum felicitatem concurritur: bonis ſuis effocantur. Quam multis graves ſunt divitiæ? quam multorum eloquentia, [6] quotidiano oſtentandi ingenii ſpatio, [7] ſanguinem educit? quam multi continuis voluptatibus

4 *Maximum*] Virgilium putes, ſed verſus abnuit. An Publium igitur Mimographum capis, quem ſenſuum & ſapientiæ ſæpe miratur noſter? atque adeo alibi, *vehementiorem tragicis comicisque ingeniis*, facit. An & Ennium, non dignitate quidem aut præſtantia *maximum*, ſed ætate? Nam quod Muretus acute ſufficiebat, *apud Actium poëtam:* vereor ut ſuffecerit, in nulla vacillatione librorum. *Lipſius.*

5 *Poſt ventum*] Noſter de Tranquill. cap. 2. *Sicut eſt quidam tremor etiam tranquilli maris aut lacus, cum ex tempeſtate requievit.* Imago ea & apud poëtas, ut ibi dixi. *Idem.*

6 *Quotidiano oſtentandi ingenii ſpatio*] Certo ſtatoque diei tempore. ita enim declamatores illi ſolent. Diſplicet tamen quibuſdam: ſi & tibi, *ſtudio* licet legas. *Idem.* Sic editiones priſcæ, ſic libri ſcripti quatuor. Unus divertit, cujus tamen ſcripturam, qui vulgatam non fert, æque improbat Gruterus. Vellet: *quotidiana oſtentatio ingenii ſanguinem:* extruſo iſto *ſpatio.* Lipſius interpretatur certo ſtatoque diei tempore: & ſi hoc diſpliceat, *ſtudio* ſubjicit. Satis delector veteri lectione, in qua imago eſt ab exercitio curſorum, quorum proprie *ſpatium*, deprompta: illis curſu calefactis educitur ſudor. Sic, inquit, eloquentia multorum, quotidiano oſtentandi ingenii ſpatio, dum quotidie dicendo oſtentandi ingenii illud ſpatium ingenti contentione decurrunt, non ſudorem, ſed ſanguinem eliquat & educit, *Ut digni veniant hederis & imagine macra.* Nec de luſoria modo declamatorum facundia capiam eum Lipſio, ſed etiam, & multo magis, de decretoria patronorum. *Gronovius.*

7 *Sanguinem*] Rupta, ut ſolet, vena. *Lipſius.*

bus pallent? quam multis nihil liberi relinquit circumfuſus clientium [8] populus? Omnes denique iſtos, ab infimis uſque ad ſummos, pererra: hic advocat, hic adeſt: ille periclitatur, ille defendit, ille judicat. Nemo ſe ſibi vindicat: alius in alium [9] conſumimur. Interroga de iſtis, quorum [10] nomina ediſcuntur: his illos dignoſci videbis notis: Hic illius cultor eſt, ille illius, ſuus nemo. Deinde dementiſſima quorumdam indignatio eſt, queruntur de ſuperiorum faſtidio, quod ipſis adire volentibus non vacaverint. Audet quiſquam de alterius ſuperbia queri, qui ſibi ipſe nunquam vacat? Ille tamen, quiſquis eſt, inſolenti quidem vultu, ſed aliquando [11] reſpexit: ille aures ſuas ad tua verba demiſit: ille te [12] ad latus ſuum recepit. tu non inſpicere te unquam, non audire dignatus es.

Cap. III. Non eſt itaque quod iſta officia cuiquam imputes: quoniam quidem cum illa faceres, non eſſe cum alio volebas, ſed tecum eſſe non poteras. Omnia licet quæ unquam ingenia fulſerunt, in hoc unum conſentiant, nunquam ſatis hanc humanarum mentium caliginem mirabuntur. Prædia ſua occupari à nullo patiuntur: & ſi exigua contentio eſt de modo finium, ad lapides & arma diſcurrunt: in vitam ſuam incedere alios ſinunt, imo vero ipſi etiam poſſeſſores ejus futuros inducunt. Nemo invenitur, qui pecuniam ſuam dividere velit: vitam unuſquiſque quam multis diſtribuit? Adſtricti ſunt in continendo patrimonio: ſimul ad temporis jacturam ventum eſt, profuſiſ-

8 *Populus*] Multitudo. *Lipſius.*

9 *Conſumimur*] In gratiam fructumque alter alterius impendimur: ipſi & ætas, viciſſitudine officiorum, perimus. *Idem.*

10 *Nomina ediſcuntur*] Qui iſti? an patroni & clari oratores? de quibus in libello de Cauſſ. corrupt. eloq. *Quorum nomina prius parentes liberis ſuis ingerunt? quos ſæpius vulgus & tunicatus hic populus nomine vocat, & digito demonſtrat?* Sed intendenti aliud ſedeat, cenſeatque Senecam de clientibus & ſalutatoribus loqui: quorum nomina ſatis notum eſt edidiciſſe nomenclatores. Nam ſententia tota eſt: Interroga de omni hoc officioſo populo; occurret audire, hic illum colit, alius alium, ſeſe nemo. *Idem.*

11 *Reſpexit*] Juvenalis:

Ut te reſpiciat clauſo Veiento labello.
Idem.

12 *Ad latus*] Per honorem. ex anteambulone comitem fecit. *Idem.*

Cap.

ſuſiſſimi in eo, cujus unius honeſta avaritia eſt. Libet itaque ex ſeniorum turba comprehendere aliquem. Perveniſſe te ad ultimum ætatis humanæ videmus; centeſimus tibi, vel ſupra, premitur annus. agedum, ad computationem ætatem tuam revoca. Dic quantum ex iſto tempore creditor, quantum amica, [1] quantum rex, quantum cliens abſtulerit: quantum lis uxoria, quantum ſervorum coërcitio, quantum officioſa per urbem diſcurſatio. Adjice morbos, quos [2] manu fecimus: adjice, quod & ſine uſu jacuit: videbis te pauciores annos habere, quam numeras. Repete memoria tecum, quando certus conſilii fueris, quotus quiſque dies ut deſtinaveras receſſerit; qui tibi uſus tui fuerit; quando in ſtatu ſuo vultus, quando animus intrepidus; quid tibi in tam longo ævo facti operis ſit; quam multi vitam tuam diripuerint, te non ſentiente quid perderes; quantum vanus dolor, ſtulta lætitia, avida cupiditas, blanda converſatio abſtulerit: quam exiguum tibi de tuo relictum ſit: intelliges, te immaturum mori.

CAP. IV. Quid ergo eſt in cauſſa? Tanquam ſemper victuri vivitis: nunquam vobis fragilitas veſtra ſuccurrit. Non obſervatis quantum jam temporis tranſierit. velut ex pleno & abundanti perditis: cum interim fortaſſe ille ipſe, alicui vel homini vel rei donatus, ultimus dies ſit. Omnia, [1] tanquam mortales, tenetis: omnia, tanquam im-

CAP. III. 1 *Quantum reus*] Meus, *rex:* & de Cliente ſequitur. ſcimuſque vulgo ita dictos, quos colebant. Plautus:

Nunc poſtquam meus rex eſt potitus hoſtium.

Horatius:

—equus me portet, alat rex. Lipſius.

2 *Manu fecimus*] Ipſi luxu aut vitio noſtro arceſſivimus. Crebrum in Seneca, & alibi exemplis affirmatum. *Idem.*

CAP. IV. 1 *Tanquam mortales timetis*]. Certe hic intempeſtivus ille *timor:* ſi enim illi, in quos invehitur, omnia timent tanquam mortales, quomodo illis nunquam fragilitas ſua ſuccurrit? quomodo ſe mortales eſſe obliviſcuntur? Itaque placet valde, quod in uno Pal. *tenetis:* non tamen cum explicatione Gruteri: rebus omnibus, quæ adſunt, ita abutimini, tanquam ſtatim morituri: ſed hoc ſenſu: quicquid poſſidetis, id vobis adeſt tanquam mortalibus, quaſi in dies, immo in horas, perdituris aut derelicturis: & nihilo minus omnia concupiſcitis & quæritis, tanquam immortales & in æternum poſſeſſuri. Membrum prius naturam & verita-

 tem

immortales, concupiſcitis. Audies pleroſque dicentes: [2] A quinquageſimo in otium ſecedam: [3] ſexageſimus annus [4] ab officiis me demittet. Et quem tandem longioris vitæ prædem accipis? quis iſta, ſicuti diſponis, ire patietur? Non pudet te reliquias vitæ tibi reſervare, & id ſolum tempus bonæ menti deſtinare, quod in nullam rem conferri poſſit? Quam ſerum eſt, tunc vivere incipere, cum deſinendum eſt? quæ tam ſtulta mortalitatis oblivio, in quinquageſimum & ſexageſimum annum differre ſana conſilia: & inde velle vitam inchoare, quo pauci perduxerunt? Potentiſſimis, & in altum ſublatis hominibus, excidere voces videbis, quibus otium optent, laudent, omnibus bonis ſuis præferant. Cupiunt interim ex illo faſtigio ſuo, [5] ſi tuto liceat, deſcendere. nam ut nihil extra laceſſat, aut quatiat; in ſe ipſa fortuna ruit.

Cap. V. Divus Auguſtus, cui dii plura quam ulli præſtiterunt, [1] non deſiit quietem ſibi precari, vacationem à Rep. petere. Omnis ejus ſermo ad hoc ſemper revolutus eſt, ut ſibi ſperaret otium. Hoc labores ſuos, etiamſi falſo, dulci tamen oblectabat ſolatio, aliquando ſe victurum ſibi. In quadam ad ſenatum miſſa epiſtola, cum requiem ſuam non vacuam fore dignitatis, nec à priore gloria diſcrepantem, pollicitus eſſet, hæc verba inveni: Sed iſta fieri ſpecioſius, quam promitti poſſunt. me tamen cupido temporis optatiſſimi mihi, provexit, ut quoniam rerum lætitia moratur adhuc, præciperem aliquid voluptatis ex verbo-

rum

tem explicat, poſterius hominum errorem. *Gronovius.*

2 *A quinquageſimo*] Exemplo militiæ, à qua tunc vacatio. *Lipſius.*

3 *Sexageſimus*] Exemplo Senatorum, de quo in fine libelli vide. *Idem.*

4 *Ab officiis*] Publiciſne muneribus? an potius illis privatis officiis ſalutandi, deducendi? nam in his Roma ſuos tenebat, aut terrebat. *Idem.*

5 *Si tuto*] Noſter de Clem. 1. c. 8. *Et hæc eſt ſumma magnitudinis ſervitus, non poſſe fieri minorem.* Plura ibi. *Idem.*

Cap. V. 1 *Non deſiit*] Totieſne igitur? atqui Suetonius, in eo, c. 28. *De reddenda repub. bis cogitavit. Primo poſt oppreſſum ſtatim Antonium: ac rurſus tædio diuturnæ valetudinis.* Quod poſterius fuit in Conſulatu ejus 7. ut notat Dio lib. 53. initio, ubi & oratio ejus in Senatu dicta. Sed nempe ſerio bis hoc egit & prodidit: ſæpius tamen vovit, & injecit, ut hic in Epiſtola ad Senatum miſſa. *Idem.*

2 *Tanta*

rum dulcedine. [2] Tanta viſa eſt res otium, ut illam, quia uſu non poterat, cogitatione præſumeret. Qui omnia videbat ex ſe uno pendentia, qui hominibus gentibuſque fortunam dabat, illum diem lætiſſimus cogitabat, quo magnitudinem ſuam exueret. Expertus erat, quantum illa bona, per omnes terras fulgentia, ſudores exprimerent, quantum occultarum ſolicitudinum tegerent: [3] cum civibus primum, deinde cum [4] collegis, noviſſime cum [5] affinibus, coactus armis decernere, mari terraque ſanguinem fudit: per Macedoniam, Siciliam, Ægyptum, [6] Syriam, Aſiamque, & omnes prope oras bello circumactus, Romana cæde laſſos exercitus ad externa bella convertit. Dum Alpes pacat, immixtoſque [7] mediæ paci & imperio hoſtes perdomat, dum [8] ultra Rhenum, [9] Euphratem & [10] Danubium terminos movet, in ipſa urbe, [11] Murenæ, Cæpionis, Lepidi, Egnatiorum in eum mucrones acuebantur. Nondum horum effugerat inſidias: filia, & tot nobiles juvenes adulterio [12] velut ſacramento adacti, jam [13] infractam ætatem territabant: pluſ-

2 *Tanta viſa*] Et mihi, qui eum Socrate appellem σχολὴν, κάλλιστον κτημάτων· *otium, optimum rerum.* Plinius Trajano: *Cum otium à te, tamquam res optima, & petatur, & detur.* Lipſius.

3 *Cum civibus*] Nempe in bello & acie Philippenſi. *Idem.*

4 *Collegis*] M. Lepido, quem Triumviratu, copiis, & libertate ſpoliavit. Sed & M. Antonius jungi poteſt, cum quo ſæpius diſſedit, & bellum adeo Peruſinum cum fratre & uxore ejus, quanto minus ipſo? geſſit. *Idem.*

5 *Affinibus*] Latiore numero, in unum Antonium intellegit, bello Actiaco jam adfinem & fratrem, per uxorem Octaviam. *Idem.*

6 *Syriam Aſiamque*] An & ibi ſedes civilium tunc bellorum? non, ſed tamen tranſitus. Suetonius de Augusto, c. 17. victo jam ad Actium Antonio: *Aſiæ Syriæque circuitu Ægyptum petit.* Idem.

7 *Mediæ paci*] Ad ſitum Alpium, qui Galliam & Italiam interjecti. Hæc autem olim pacata: & ipſe recenter *domuit Rætiam, Vindelicos, Salaſſos, gentes Inalpinas.* Suetonius. *Idem.*

8 *Ultra Rhenum*] Duce Druſo. *Idem.*

9 *Euphratem*] Duce C. Cæſare filio, qui jus in Armenia vindicavit. *Idem.*

10 *Danubium*] Variis ducibus circa eum bella: nec ultra tamen fines movit. Itaque quod hic eſt, *movet*: cape, movere conatur & ſperat. *Idem.*

11 *Murenæ*] Vide de his omnibus, Senecam 1 de Clem. c. 9. Sueton. 21. Tacitum 1 Annalium. *Idem.*

12 *Velut ſacramento*] Sententia eſt. Juliæ adulterio ſic auctorati & devincti, ut milites ſacramento ſolent. Mulier habebat ad fas & nefas paratos. *Idem.*

13 *Infractam*] Ita. nam agebat Auguſtus, ſub tempus iſtud pulſæ Juliæ annum 58. circiter. *Idem.*

14 *Poſt-*

[14] pluſque & iterum timenda [15] cum Antonio mulier. Hæc [16] ulcera cum ipſis [17] membris abſciderat : alia ſubnaſcebantur. [18] velut cum grave multo ſanguine eſt corpus, partes ſemper aliquæ rumpebantur. Itaque otium optabat: in hujus ſpe & cogitatione labores ejus reſidebant. hoc votum erat ejus, qui voti compotes facere poterat. Marcus Cicero inter Catilinas Clodioſque jactatus, Pompeioſque & Craſſos, partim manifeſtos inimicos, partim dubios amicos, dum fluctuatur cum republica, & illam peſſum euntem [19] tenet, noviſſime abductus, [20] nec ſecundis rebus quietus, nec adverſarum patiens, quotiens illum ipſum conſulatum ſuum non ſine cauſſa, ſed ſine fine laudatum, deteſtatur?

14 *Poſtquam & iterum timenda cum Antonio mulier*] Eraſmus : *poſtquam iterum*. Lipſius ad Tacitum, *poſtque iterum:* quod tamen præterit in notis, quaſi melius ſit illud, quod nunc eſt in vulgatis. At quatuor Gruteri; *pluſque & iterum timenda:* eodemque intendit Col. *Pluſque interim*. Ego, hoc non exſtinxiſſe, quicquid eſt conjecturarum, miror: nihil enim poteſt certius eſſe nec melius. *Plus* eſt idem quod *magis*. Τ'' ςιεgι τεgι dicit fœminam rurſus & magis timendam cum aliquo Antonio. Cur autem *plus?* Si nihil aliud, domeſtica erat hoſtis & in viſceribus latens, atque eo minus poterat caveri. Neque vero hinc apparet Iulum arcanum aliquod ſcelus cum Julia in Auguſtum concepiſſe: ſed juſta erat cauſa ſuſpicionis: quia hoc flagitium ſolet eſſe gradus ad id ſcelus, ut exemplo Gygis, Tulliæ, Seiani, & aliorum patet. Bruxellenſes quoque, *pluſque*. Rubenius: *Paulluſque & iterum*. L. enim Paullus Augusti progener conjuravit contra vitam ejus, ut Suetonius & alii tradunt. *Grenovius*.

15 *Cum Antonio mulier*] Pulchra alluſio. Cleopatra cum M. Antonio terruerat ſane Auguſtum & rem Romanam: ecce iterum & ſecundo, inquit, alia mulier, alius Antonius. Hic autem iſte, filius eſt M. Antonii ex Fulvia. *Iulus Antonius* dictus, & ad Conſulatum ab Auguſto evectus. Diximus ad Taciti Annalem 1. *Lipſius*.

16 *Vlcera*] Ipſos adulteros, ἀλληγορικῶς. Idem.

17 *Membris*] Filia ſua, & nepte. quas utraſque relegavit & ſepoſuit, & velut à corpore ſuo recidit. *Idem*.

18 *Velut cum grave multo ſanguine eſt corpus*] Priſcæ editiones & quinque Gruteri : *velut grave multo ſanguine corpus:* ſine particula *cum* & verbo *eſt:* quæ addidit Muretus. Tribus abjectis ſuperfluis literis habes ſincere & eleganter : *velut grave multo ſanguine corpus, parte ſemper aliqua rumpebatur*. nempe Cæſar Auguſtus. Curtius eadem tranſlatione lib. 6. *Videbar enim mihi partem viſcerum meorum abrumpere, ſi, in quos tam magna contuleram, viliores mihi facerem*. Gronovius.

19 *Tenet*] Aufidius Baſſus, de Cicerone : *Vir natus ad reip. ſalutem. quæ diu defenſa & adminiſtrata, in ſenectute demum è manibus ejus elabitur*. Lipſius.

20 *Nec ſecundis*] Veriſſime. Aſinius Pollio : *Utinam moderatius ſecundas res, & fortius adverſas ferre potuiſſet! namque utraque cum venerant, immutari eas non poſſe rebatur*. Idem.

21 *At-*

ſtatur? quam flebiles voces exprimit in quadam [21] ad Atticum epiſtola, jam victo patre Pompeio, adhuc filio in Hiſpania fracta arma refovente? Quid agam, inquit, hic, quæris? moror in Tuſculano meo ſemiliber. Alia deinceps adjicit, quibus & priorem ætatem complorat, & de præſenti queritur, & de futura deſperat. Semiliberum ſe dixit Cicero. at mehercules nunquam ſapiens in tam humile nomen procedet, nunquam ſemiliber erit: integræ ſemper libertatis & ſolidæ, ſolutus, & ſui juris, altior ceteris. Quid enim ſupra eum poteſt eſſe, qui ſupra fortunam eſt?

CAP. VI. Livius Druſus, vir acer & vehemens, cum [1] leges novas & [2] mala Gracchana moviſſet, ſtipatus ingenti totius Italiæ cœtu, exitum rerum [3] non providens, quas nec agere licebat, nec jam liberum erat ſemel inchoatas relinquere, exſecratus inquietam à primordiis vitam, dicitur dixiſſe, Uni ſibi, nec puero quidem, unquam ferias contigiſſe. Auſus enim [4] & pupillus adhuc & prætextatus, judicibus reos commendare, & gratiam ſuam foro interponere tam efficaciter, ut quædam judicia conſtet ab illo [5] rapta. Quo non irrumperet tam immatura ambitio? ſcires in malum ingens, & privatum, & publicum, evaſuram illam tam præcoquem audaciam. Sero itaque querebatur, nullas ſibi ferias

21 *Atticum*] Dubito. hodie neſcio an legatur: hoc tantum ſimile notavi lib. 13. *Obſecro, abjiciamus iſta, & ſemiliberi ſaltem ſimus. quod aſſequemur & tacendo, & latendo.* Sane meus liber, *ad Actium:* ex quo promptum, *ad Axium*. Nam & is inter familiares Tullii, & ad eum editæ epiſtolæ. Citat inter alios Suetonius Jul. c. 9. *Lipſius.*

CAP. VI. 1 *Leges novas*] De judiciis inter Senatum & equitem communicandis: item de ſociis civitate donandis. *Idem.*

2 *Et mala*] Legem Gracchi retulit, de coloniis deducendis, plebi conciliandæ. Appianus de iſtis 1 Civil. Florus 3. c. 17. Suetonius Tiber. c. 3. *Idem.*

3 *Non providens*] Sive mavis, *pervidens*. Idem.

4 *Et pupillus adhuc & prætextatus*] Ad poſtulandum non ante videntur fuiſſe admiſſi Romani juvenes, quam exuta *prætexta bullaque* poſita induiſſent *virilem togam*. tam diu enim conſilio alterius ſic regebantur, ut in forum non prodirent. idque teſtatur & noſter Epiſt. 4. *Tene igitur memoria quantum ſenſeris gaudii, cum prætexta poſita ſumpſiſti virilem togam, & in forum deductus es.* Vide Rævardum ad lib. 2. §. Impubes. ff. de div. reg. juris, apud quem hujus generis plura.

5 *Rapta*] Sententias ab eo extortas. *Lipſius.*

6 *Nullæ*

ferias contigiſſe: à puero ſeditioſus, & foro gravis. Diſputatur, an ipſe ſibi manus attulerit. ſubito enim vulnere per inguen accepto, collapſus eſt: aliquo dubitante, an mors voluntaria eſſet: [6] nullo, an tempeſtiva. Supervacuum eſt commemorare plures: qui cum aliis feliciſſimi viderentur, ipſi in ſe verum teſtimonium dixerunt, [7] prodentes omnem actum annorum ſuorum. Sed his querelis nec alios mutaverunt, nec ſe ipſos. Nam cum verba eruperunt, affectus ad conſuetudinem relabuntur. Veſtra mehercule vita, licet ſupra mille annos exeat, in arctiſſimum contrahetur. Iſta vitia nullum non ſæculum devorabunt: hoc vero ſpatium, quod, quamvis natura currit, ratio dilatat, cito vos effugiat neceſſe eſt. Non enim apprehenditis, nec retinetis, nec velociſſimæ omnium rei moram facitis, ſed abire ut rem ſupervacuam ac reparabilem ſinitis. In primis autem & illos numero, qui nulli rei, niſi vino ac libidini vacant. nulli enim turpius occupati ſunt: ceteri, etiamſi vana gloriæ imagine teneantur, ſpecioſe tamen errant. Licet avaros mihi, licet vel iracundos enumeres, vel odia exercentes injuſta, vel bella: omnes iſti virilius peccant. in ventrem ac libidinem projectorum inhoneſta [8] labes eſt. Omnia iſtorum tempora excute. adſpice quamdiu computent, quamdiu inſidientur, quamdiu timeant, quamdiu colant, quamdiu colantur, quantum vadimonia ſua atque aliena occupent, quantum convivia, quæ jam ipſa [9] officia ſunt; videbis, quemadmodum illos reſpirare non ſinant vel mala ſua, vel bona. Deni-

6 *Nullo, an*] Ita ſcripti aliquot, recte. Sententia eſt: potuit dubitare aliquis, an ſpontanea morte obiiſſet, nemo quin opportuna. Florus: *Imparem Druſum, ægrumque rerum temere motarum, matura, ut in tali diſcrimine, mors abſtulit.* Lipſius.

7 *Perosi omnem actum annorum ſuorum*] Scripti, *perdentes*, aut *prodentes*. Veritas, *perodientes*. Idem. Agricola & Eraſmus totum hoc delent. Vulgatum eſt Pinciani, cui accedit Gruterus cum tribus ſuis. Duo *perdentes*. Eraſmi quidam & Lipſii *prodentes*. Veritas, *perodientes*, inquit Lipſius. Non puteın ſic locutum Senecam, ſed verum eſſe *prodentes*, hoc eſt, deſerentes, indefenſum relinquentes. Nam *prodere* eſſe interdum deſerere, & paſſim jungi, *deſertus proditusque*, notum eſt. *Gronovius.*

8 *Labes eſt*] Quidam, nec male, *tabes*. Lipſius.

9 *Officia ſunt*] Quaſi ex officio danda, & adeunda. *Idem.*

Denique inter omnes convenit, nullam rem bene exerceri poſſe ab homine occupato: non eloquentiam, non liberales diſciplinas: quando diſtrictus animus nihil altius recipit, ſed omnia velut inculcata reſpuit. Nihil minus eſt hominis occupati, quam vivere: nullius rei difficilior eſt ſcientia.

CAP. VII. Profeſſores aliarum artium vulgo multique ſunt. quaſdam vero ex his [1] pueri admodum ita percepiſſe viſi ſunt, ut etiam præcipere poſſent: vivere tota vita diſcendum eſt: & quod magis fortaſſe miraberis, tota vita [2] diſcendum eſt mori. Tot maximi viri, relictis omnibus impedimentis, cum divitiis, officiis, voluptatibus renunciaſſent, hoc unum in extremam uſque ætatem egerunt, ut vivere ſcirent: plures tamen ex his nondum ſe ſcire confeſſi, è vita abierunt: nedum ut iſti ſciant. Magni, mihi crede, & ſupra humanos errores eminentis viri eſt, nihil ex ſuo tempore delibari ſinere: & ideo vita ejus longiſſima eſt, cui quantumcumque patuit, totum ipſi vacavit. Nihil inde incultum otioſumque jacuit: nihil ſub alio fuit. neque enim quidquam reperit dignum, quod cum tempore ſuo permutaret, cuſtos ejus parciſſimus. Itaque ſatis illi fuit. his vero neceſſe eſt defuiſſe, ex quorum vita multum populus tulit. Nec eſt quod putes, hinc illos non intelligere damnum ſuum. pleroſque certe audies ex his quos magna felicitas gravat, inter clientium greges, aut cauſſa-

1 CAP. VII. *Pueri admodum*] Mirum, ſed exempla affirmant. In lapide Romæ: *L. Valerio L. F. Pudenti. Hic cum eſſet annorum* XIII. *Romæ, certamine ſacro Jovis Capitolini, luſtro* VI. *claritate ingenii coronatus eſt inter poëtas Latinos, omnibus ſententiis judicum.* Item Antipoli: *D. M. pueri Septentrionis, qui annorum* 12. *Antipoli in theatro biduo ſaltavit & placuit.* Iterum Romæ: *Eucharis Licinia L. docta, erudita omnes artes virgo. Vixit annos* 14. Et adde porro lepidum, ſi vis, carmen & pro genio vetuſtatis. In ſcænicis hæc talia exempla hauries è Plinii 7 Hiſt. natur. cap. 48. item aliquid Suetonii Domitiano, cap. 10. ubi Paris quidam Pantomimus *impubes.* Hæc autem, ob præmia, huic generi crebra & certa. *Idem.*

2 *Diſcendum eſt mori*] Nam Philoſophia, *μελέτη θανάτου*, *meditatio mortis.* Apuleius: *Philoſophum nihil oportet ſic agere, quam ut ſemper ſtudeat animam conſortio corporis ſeparare, & ideo exiſtimandum, philoſophiam eſſe mortis affectum, conſuetudinemque moriendi.* Idem.

3 *Omnes*

cauſſarum actiones, aut ceteras honeſtas miſerias exclamare interdum, Mihi vivere non licet. Quid ni non liceat? [3] omnes illi qui te ſibi advocant, tibi abducunt. Ille reus quot dies abſtulit? quot ille candidatus? quot illa anus, efferendis heredibus laſſa? quot ille ad irritandam avaritiam captantium ſimulatus æger? quot ille potentior amicus, qui vos non in amicitia, ſed in apparatu habet? [4] Diſpunge, inquam, ac recenſe vitæ tuæ dies: videbis paucos admodum & [5] rejiculos apud te reſediſſe. Aſſecutus ille quos optaverat faſces, cupit ponere, & ſubinde dicit: Quando hic annus præteribit? Facit ille ludos, quorum [6] ſortem ſibi obtingere magno æſtimavit: Quando, inquit, iſtos effugiam? [7] Diripitur ille toto foro patronus, & magno concurſu omnia, ultra quam audiri poteſt, complet: [8] Quando, inquit, res proferentur! Præcipitat quiſque vitam ſuam, & [9] futuri deſiderio laborat, præſentium tædio. At ille, qui nullum non tempus in uſus ſuos confert, qui omnes dies [10] tanquam vitam ordinat, nec optat craſtinum, nec timet.

3 *Omnes illi*] Vide ſimilis ſententiæ apud Plinium 1. epiſt. 9. ſane pulchra. *Lipſius.*

4 *Diſpunge*] Papinianus: *Diſpungere, eſt conferre accepta & data.* Seneca 4 de Benef. c. 31. *Idem.*

5 *Rejiculos*] Recte, Varroniano etiam verbo: etſi ſcripti, *ridiculos.* Idem.

6 *Sortem*] Nam inter Prætores, ſors aut ludos aut juriſdictionem dabat. *Idem.*

7 *Diripitur*] Huc illuc trahitur, rapiturque a clientibus. De Ira 3. c. 23. & hocce libro infra, c. ult. *Dum rapiuntur & rapiunt, dum alter alterius quietem rumpit.* Quidam tamen hic mavelint, *dirumpitur*, à contentione vocis. *Idem.*

8 *Quando, inquit, res proferentur*] Quod feriis fiebat, ceſſante actu rerum. In carmine ad Piſonem:

—— *ſi quando judice feſſo,*
Turbida prolatis tacuerunt jurgia rebus.
Idem.

Notat hic Cujacius lib. 7. c. 16. Obſerv. ſignificare Senecam *rebus prolatis* ceſſare patronos, quod & inquit, de Juriſconſultis M. Tullius ſcribit in Orat. pro Muræna. quod ipſum toto capite 23. lib. 6. Parerg. Alciatus peſſime expoſuit: ſunt enim *res prolatæ* feriæ judiciorum & litium, quarum aliæ *ſolemnes*, ut dies cultui divino dedicati, ut meſſes & vindemiæ, quibus deputati poſtea menſes duo, l. 6. Cod. de feriis; aliæ ſunt *repentinæ*, veluti ob res proſpere geſtas. de iis plura pete ex Pithœo lib. 2. c. 20. Adverſ. ſubci. item Cujacio Paratitl. in lib. 3. Cod. tit. de feriis.

9 *Futuri deſiderio*] Epiſtola 15. *Stulti vita ingrata eſt, trepida eſt, tota in futurum fertur.* Lipſius.

10 *Tamquam vitam*] Id eſt, tamquam ille modo futurus ſit. Epiſt. 15. *Ecce hic ultimus dies ut non ſit, prope ab ultimo eſt.* Idem.

met. Quid enim eſt, quod jam ulla hora [11] novæ voluptatis poſſit afferre? Omnia nota, omnia ad ſatietatem percepta ſunt: de cetero, ſors fortuna ut volet ordinet; vita jam in tuto eſt. Huic adjici poteſt, detrahi nihil: & adjici ſic, quemadmodum ſaturo jam, non pleno, aliquid cibi, quod nec deſiderans [12] capit.

CAP. VIII. Non eſt itaque quod quemquam, propter canos aut rugas, putes diu vixiſſe, non enim ille diu vixit, ſed [1] diu fuit. Quid enim? ſi illum multum putes navigaviſſe, quem ſæva tempeſtas à portu exceptum huc & illuc tulit, ac viribus ventorum ex diverſo furentium per eadem ſpatia in orbem egit? non ille multum navigavit, ſed multum jactatus eſt. Mirari ſoleo, cum video aliquos [2] tempus petere, & eos qui rogantur facillimos. Illud uterque ſpectat, propter quod tempus petitum eſt: ipſum quidem neuter. Quaſi nihil petitur, quaſi nihil datur: re omnium pretioſiſſima luditur. Fallit autem illos, quia res incorporalis eſt, quia ſub oculos non venit: [3] ideoque viliſſima æſtimatur, imo pæne nullum pretium ejus eſt. [4] Annua congiaria homines [5] clariſſimi accipiunt, [6] & his aut labo-

11 *Nova voluptatis*] Lucretius: *Præterea verſamur ibidem atque inſumus uſque, Nec nova vivendo procuditur ulla voluptas.* Lipſius.

12 *Nec capit*] Negatio abeſt veteribus. tu ſcribe: *quod nec deſiderans capit.* Sicut ſtomacho pleno, amici gratia aliquid accipio, non appeto: ita in eo, qui vitæ eſt ſatur. *Idem.*

CAP. VIII. 1 *Diu fuit*] Ea mente Similis, qui ſemper in officiis, & à Præfectura denique Prætorii dimiſſus, ruri ſeptem annos vixit, ſepulchro inſculpſit. *Hic ſitus eſt Similis, qui tot annos fuit, ſed ſeptem vixit.* Varro: *Non illos optime vivere, qui diutiſſime, ſed qui modeſtiſſime.* Idem.

2 *Tempus petere*] Tacitus 14 Annal. *Seneca criminantium non ignarus, tempus ſermoni orat, & accepto, ita incipit.* Idem.

3 *Ideoque viliſſima æſtimatur*] Salmaſius adſcripſerat margini codicis ſui: *viliſſimo.* Lib. 1 de Benef. 8. *niſi forte parvo te æſtimas.* Gronovius.

4 *Annua congiaria*] Ita moris: & Principes, ſed & proceres è Senatu dabant. Suetonius Nerone, c. 10. *Senatorum nobiliſſimo cuique, ſed à re familiari deſtituto, annua ſalaria, & quibuſdam quingena conſtituit.* Lipſius.

5 *Clariſſimi*] Senatores, ut jam dixi. ſed libri fere, *cariſſimi.* An *rariſſimi?* pro ſententia recte: an *cariſſime?* id eſſet, in magno habent, care æſtimant. *Idem.*

6 *Et his*] Meus, *& in his.* Lego: *& ii his.* qui accipiunt, ii locant datoribus laborem aut operam. *Idem.*

laborem, aut operam, aut diligentiam ſuam locant: nemo æſtimat tempus. utuntur illo laxius, quaſi gratuito. At eoſdem [7] ægros vide, ſi mortis periculum admotum eſt propius, [8] medicorum genua tangentes: ſi metuunt capitale ſupplicium, omnia ſua, ut vivant, paratos impendere. tanta in illis diſcordia affectuum eſt. Quodſi poſſet, quemadmodum præteritorum [9] annorum cujuſque numerus proponi, ſic futurorum: quomodo illi, qui paucos viderent ſupereſſe, trepidarent, quomodo illis parcerent? Atqui facile eſt, quamvis exiguum, diſpenſare, quod certum eſt: id debet ſervari diligentius, quod neſcias quando deficiat. Nec eſt tamen, quod ignorare putes illos, quam cara res ſit. [10] Dicere ſolent eis quos validiſſime diligunt, paratos ſe partem annorum ſuorum dare. Dant, nec intelligunt: dant autem ita, ut ſine illorum incremento ſibi detrahant: ſed hoc ipſum an detrahant, neſciunt: ideo tolerabilis eſt illis jactura detrimenti latentis. Nemo reſtituet annos, nemo iterum te tibi reddet. Ibit qua cœpit ætas, nec curſum ſuum aut revocabit aut ſupprimet: nihil tumultuabitur, nihil admonebit velocitatis ſuæ, tacita labetur. Non illa ſe regis imperio,

7 *Ægros vide*] Epictetus: *Siquis ſenex vivat, deos accuſat quod tam diu fatigetur, cum mori jamdiu debuerit. At ſi mors advenit, vitam deſiderat, medicum accerſit, & orat ſubmiſſe nihil omittere induſtria in medendo.* Lipſius.

8 *Medicorum genua tangentes*] Nempe moris erat per *genua* obſecrare & rogare. eoque modo Plautinus Dinarchus Truculent. act. 4. ſc. 3. veniam à Callicle deprecatur:

—— per tua obſecro genua,
Ut tu iſthuc inſipienter factum ſapienter feras, mihique ignoſcas,
Quod animi inops vini vitio fecerim.

Supplices ſane genua tangebant, & ad hæc manus tendebant: ideo Servius ad lib. 6 Æneid. genua miſericordiæ eſſe conſecrata dixit. videatur Briſſonius lib. 8 de formulis.

9 *Annorum cujuſque*] Malim, *cuique.* Lipſius.

10 *Dicere ſolent*] In Plauto amator:

Ego te? quam ſi intellegam deficere vita, jam ipſe
Vitam meam tibi largiar, & de mea ad tuam addam.

Tibullus:

Vive diu mi dulcis anus. proprios ego tecum,
Sit modo fas, annos contribuiſſe velim.

In Statio:

Pars anima victura mea. cui linquere poſſim
O Utinam, quos dura mihi rapit Atropos, annos.

Populus, acclamatione ad Principem:

De noſtris annis tibi Jupiter augeat annos. Idem.

11 *Sicut*

perio, non favore populi longius proferet: [11] ſicut miſſa eſt à primo, decurret: nuſquam divertet, nuſquam remorabitur. Quid fiet? tu occupatus es, vita feſtinat: mors interim aderit, cui, velis nolis, vacandum eſt.

CAP. IX. [1] Poteſtne quiſquam, dico, hominum eorum qui prudentiam jactant, & operoſius occupati ſunt, quam ut [2] melius poſſint vivere? [3] Impendio vitæ vitam inſtruunt, cogitationes ſuas in longum ordinant: maxima porro vitæ jactura, dilatio eſt. Illa primum quemque extrahit diem, illa eripit præſentia, dum ulteriora promittit. Maximum vivendi impedimentum eſt, exſpectatio, quæ [4] pendet ex craſtino. Perdis hodiernum: quod in manu fortunæ poſitum eſt, diſponis: quod in tua, dimittis. Quo ſpectas, quo te extendis? omnia quæ ventura ſunt, in incerto jacent: [5] protinus vive. Clamat ecce maximus vates, [6] & velut divino ore inſtinctus ſalutare carmen canit:

> [7] *Optima quæque dies miſeris mortalibus ævi*
> *Prima fugit.*

Quid

11 *Sicut juſſa*] Scripti quidam *miſſa*: metaphora à Circenſibus, ubi curſus mittuntur: & ſtatim *decurret*, pro *dis curret*. Lipſius.

CAP. IX. 1 *Poteſtne*] Hæc ita edidi è meo ſcripto, vulgo confuſa. Senſus è priore pendet. Velis nolis, mori vacandum eſt. poteſtne id quiſquam iſtorum, qui ſic occupati? *Idem.*

2 *Melius*] Vellem abeſſe. *Idem.*

3 *Impendio vitæ*] Id eſt, veræ vitæ jactura, vanam vitam ornant; ei utilia & apta colligunt. *Idem.*

4 *Pendet ex*] Noſter 1 epiſt. *Ita fac mi Lucili, omnes horas complectere. ſic fiet, ut minus ex craſtino pendeas, ſi hodierno manum injeceris. Dum differtur vita, tranſcurrit.* Idem.

5 *Protinus*] Statim, jamnunc. Gloſſæ: *Protinus*, παραχρῆμα, αὐτίκα. Idem.

6 *Et velut divino furore inſtinctus*] Et hoc manuſcriptum Mureti. Omnes Pinciani, Eraſmi, Gruteri, ſed & editiones antiquæ *divino ore*. In his unus *inſtructus*, quod fere admiſerit Gruterus. Non hoc quidem ego, ſed illud omnino. Quid enim *ore divino* aliud eſt, quam quod alibi de vatibus, *ore non ſuo*? De tranquill. animi, c. 1. *Oblitus tum legis preſſiorisque judicii, ſublimius feror & ore jam non meo.* Eodemque libro: *grandius ore mortali.* Ita vero explicabis. Et afflatu ſacro velut inſtinctus, ore divino & jam toto dei, ut loquitur Valerius Flaccus, carmen ſalutare canit. Epiſt. 24. *Hæc cum deſcripſiſſes, quo ſoles ore, ſemper quidem magnus, nunquam tamen acrior, quam ubi veritati commodas verba.* Horatius: *cui mens divinior, atque os Magna ſonaturum.* Ovidius Triſt. 4. el. 16. *magnique Rabirius oris.* Tacitus 14 annal. de verſibus Neronis: *quod ſpecies ipſa carminum docet, non impetu, nec inſtinctu, nec uno ore fluens.* Tò *inſtinctus* conjungendum cum verbo *canit*, non cum *ore divino*. Gronovius.

7 *Optima*] Adde epiſt. 108. ubi de his verſibus paria. *Idem.*

Quid cunctaris, inquit, quid ceſſas? Niſi occupas, fugit: cum occupaveris, tamen fugiet. Itaque cum celeritate temporis, utendi velocitate certandum eſt, velut [8] ex torrente rapido, nec ſemper caſuro, cito hauriendum eſt. Hoc quoque pulcherrime ad exprobrandam infinitam cogitationem, quod non optimam quamque ætatem, ſed diem dicit. Quid ſecurus, & in tanta temporum fuga lentus, menſes tibi, & annos, & longam ſeriem, utcunque aviditati tuæ viſum eſt, exporrigis? de die tecum loquitur, & de hoc ipſo fugiente. Non dubium eſt ergo, quin prima quæque optima dies fugiat mortalibus miſeris, id eſt, occupatis: quorum [9] pueriles adhuc animos ſenectus opprimit, ad quam imparati inermeſque veniunt. Nihil enim proviſum eſt: ſubito in illam, nec opinantes inciderunt: accedere eam [10] cottidie non ſentiebant. Quemadmodum aut ſermo, aut lectio, aut aliqua interior cogitatio iter facientes decipit; perveniſſe ſe ante ſciunt, quam appropinquaſſe: ita hoc iter vitæ aſſiduum & citatiſſimum, quod dormientes vigilanteſque eodem gradu facimus, occupatis non apparet, niſi in fine.

Cap. X. Quod propoſui, ſi in partes velim & argumenta diducere, multa mihi occurrent, per quæ probem breviſſimam eſſe occupatorum vitam. Solebat dicere [1] Fabianus, non ex his [2] cathedrariis philoſophis, ſed ex veris & anti-

8 *Ex torrente rapido nec ſemper caſuro*] Meus, *laturo*: alii, *labturo*, vel *avituro*: e quo poſtremo fecerim *hauſturo*: tibi nempe. *Lipſius.* Quidam libri *laturo*, quidam *labituro*. Salmaſius adſcripſerat, *lapſuro*. Horatius:

Ruſticus exſpectat dum defluat amnis. at ille
Labitur & labetur in omne volubilis ævum. Gronovius.

9 *Pueriles adhuc*] Epiſt. 22. *Nemo non ita exit e vita, tanquam modo intraverit.* & adde pluſcula. *Lipſius.*

9 *Cottidie*] Epiſt. 1. *Quem mihi dabis, qui diem æſtimet? qui intellegat cottidie ſe mori?* vide ſequentia. *Idem.*

Cap. X. 1 *Fabianus*] De quo epiſt. 40. & 100. & alibi. *Idem.*

2 *Cathedrariis*] Scholaſticos. nam cathedra, profeſſorum. Auſonius in Profeſſoribus: *Et te quem cathedræ temere uſurpaſſe loquuntur.* Plurieſque ibi. Sidonius lib. 7. *Uxor illi de Palladiorum ſtirpe, qui aut litterarum, aut altarium cathedras tenuerunt*: id eſt, aut Profeſſores, aut Epiſcopi fuere. Significat ergo Seneca, Fabianum re philoſophatum, non lingua tantum: ut ſolent iſti à ſcholis. *Idem.*

3 Sa-

antiquis, contra affectus impetu, non ſubtilitate pugnandum, nec minutis vulneribus, ſed incurſu avertendam aciem. [3] Non probam cavillationem eſſe, retundi debere, non vellicari. Tamen ut illis error exprobretur ſuus, docendi, non tantum deplorandi ſunt. In tria tempora vita dividitur: quod eſt, quod fuit, & quod futurum eſt. Ex his quod agimus, breve eſt: quod acturi ſumus dubium: quod egimus, certum. Hoc eſt enim, in quod fortuna [4] jus perdidit, quod in nullius arbitrium reduci poteſt. Hoc amittunt occupati. nec enim illis vacat præterita reſpicere: & ſi vacet, injucunda eſt pœnitendæ rei recordatio. Inviti namque ad tempora male exacta animum revocant, nec audent ea retentare, quorum vitia etiam quæ aliquo præſentis voluptatis lenocinio ſubripiebantur, retractando patefcunt. Nemo, niſi à quo omnia acta ſunt ſub [5] cenſura ſua, quæ nunquam fallitur, libenter ſe in præteritum retorquet. Ille qui multa ambitioſe concupiit, ſuperbe contempſit, [6] impotenter vicit, inſidioſe decepit, avare rapuit, prodige effudit, neceſſe eſt memoriam ſuam timeat. Atqui hæc eſt pars temporis noſtri [7] ſacra ac dedicata, omnes humanos caſus ſupergreſſa, extra regnum fortunæ ſubducta: quam non inopia, non metus, non morborum incurſus exagitat. Hæc nec turbari, [8] nec eripi poteſt: perpetua ejus & intrepida poſſeſſio eſt. Singuli tantum dies, & hi per momenta præſentes ſunt: at præteriti temporis omnes, cum juſſeris, aderunt, ad arbitrium tuum ſe inſpici ac detineri patientur: quod facere occupatis non vacat. Securæ & quietæ

3 *Sugillationem*] Falſa, obſcura. Libri vett. *avertendam aciem non probam. Cavillationem enim.* Lego: *avertendam aciem. Non probam cavillationem eſſe, retundi debere*, &c. vere, & clare. *Lipſius.*

4 *Jus perdidit*] Plinius lib. 2. c. 7. *Ne Deum quidem omnia poſſe, nullumque habere in præterita jus præterquam oblivionis.* Idem.

5 *Cenſura ſua*] Rectæ rationis. *Idem.*

6 *Impotenter*] Meus, *impudenter evicit.* Idem.

7 *Sacra ac dedicata*] Memoriæ & ævo tradita: quæ jam finem habet abſoluti operis: violari non poteſt. *Idem.*

8 *Nec eripi*] Martialis:
Et ſolum hoc ducas, quod fuit, eſſe tuum.
Noſter de Benef. 3. cap. 4. de Vit. Beat. cap. 6. *Idem.*

tæ mentis eſt, in omnes vitæ ſuæ partes diſcurrere: occupatorum animi velut [9] ſub jugo ſunt, flectere ſe ac reſpicere non poſſunt. Abiit igitur vita eorum in profundum, & ut nihil prodeſt, quantum libet ingeras, ſi non ſubeſt quod excipiat, ac ſervet: ſic nihil refert, quantum temporis detur, ſi non eſt ubi ſubſidat. [10] per quaſſos foratoſque animos tranſmittitur. Præſens tempus breviſſimum eſt, adeo quidem, ut quibuſdam [11] nullum videatur: in curſu enim ſemper eſt. fluit & præcipitatur: ante deſinit eſſe, quam venit: nec magis moram patitur, quam [12] mundus, aut ſidera, quorum irrequieta ſemper agitatio, nunquam in eodem veſtigio manet. Solum igitur ad occupatos præſens pertinet tempus: quod tam breve eſt, ut arripi non poſſit, & id ipſum illis, diſtrictis in multa, ſubducitur.

Cap. XI. Denique vis ſcire, quam non diu vivant? vide quam cupiant diu vivere. Decrepiti ſenes paucorum annorum acceſſionem votis mendicant. minores natu ſe ipſos eſſe fingunt: mendacio ſibi blandiuntur: & tam libenter fallunt, quam ſi [1] fata una decipiant. Jam vero cum illos aliqua imbecillitas mortalitatis admonuit, quemadmodum paventes moriuntur, non tanquam exeant de vita, ſed tanquam extrahantur? [2] ſtultos ſe fuiſſe, quod non vixerint,

9 *Sub jugo*] Quod è ligno colla boum coërcet, nec reſpicere patitur. *Lipſius.*

10 *Per quaſſos foratoſque animos tranſmittitur*] Sive potius, *caſſos*. Idem. Gruterus amico tribuit *caſſos*, quod ſerio placuit Lipſio. Nobis minime: nam mss. lectionem confirmat ipſe Seneca ad Marciam c. 11. *Quid eſt homo? quodlibet quaſſum vas, & quodlibet fragile.* Hinc tranſlatio petita. De otio ſapientis cap. 30. *navem quaſſam non deduceret in mare.* Ubi male quidam libri *caſſam*, nec debuiſſent inducere Gruterum. Habes & apud Livium lib. 25, 3. ex noſtra reſtitutione: ubi in addendis adduximus Ulpianum *dolia quaſſa integris* opponentem. Epiſt. 30. *Baſſum Aufidium, virum optimum, vidi quaſſum, ætati obluctantem.* Curtius vocem *quaſſam* Alexandri parum validi dixit. *Gronovius.*

11 *Nullum videatur*] Plutarcho inter ceteros, fine libelli de dictione Ei apud Delphos. *Lipſius.*

12 *Mundus*] Cælum. *Idem.*

Cap. XI. 1 *Fata una*] Martialis in tales:

Non omnes fallis, ſcit te Proſerpina canum:
Perſonam capiti detrahet illa tuo.
Idem.

2 *Stultos ſe*] Ideo apud Euripidem Iphigenia conqueritur, in Supplicibus:

Οἴμοι τί δὴ βροτοῖσιν οὐκ ἔστιν τόδε,

Νέους

rint, clamitant; & ſi modo evaſerint ex illa valetudine, in otio victuros. Tunc quam fruſtra paraverint, quibus non fruerentur, quam incaſſum omnis labor cciderit, cogitant. At quibus vita procul ab omni negotio agitur, quid ni ſpatioſa ſit? nihil ex illa [3] delegatur, nihil alio atque alio ſpargitur, nihil inde [4] fortunæ traditur, nihil negligentia intercit, nihil largitione detrahitur, nihil ſupervacuum eſt: tota (ut ita dicam) [5] in reditu eſt. Quantulacunque itaque abunde ſufficit: & ideo quandocunque ultimus dies venerit non cunctabitur vir ſapiens ire ad mortem certo gradu. Quæris forte, quos occupatos vocem? non eſt quod me ſolos putes dicere, quos [6] à baſilica immiſſi demum [7] canes ejiciunt; quos aut in [8] ſua vides turba ſpecioſius elidi, aut [9] in aliena contemptius; quos officia domibus ſuis evocant, ut alienis foribus illidant; quos [10] haſta [11] prætoris [12] infami

Νῦν δὶς τί, καὶ γέροντας αὖ πάλιν;
Ἀλλ' ἐν δόμοις μὲν ἤν τι μὴ καλῶς ἔχῃ,
Γνώμαισιν ὑστέραισιν ἐξορθούμεθα·
Αἰῶνα δ' οὐκ ἔξεστιν. εἰ δ' ἦμεν νέοι
Δὶς, καὶ γέροντες, εἴ τις ἐξημάρτανεν,
Διπλοῦ βίου λαχόντες, ἐξορθούμεθ' ἄν·

Cur à Deo hoc hominibus haud conceditur,
Bis ut juventam, bis ſenectam ætatem agant?
Namque ecce ſiquid in domibus haud recte habet,
Sequente cura poſtea emendes licet:
At vero vitam non licet. quod ſi ſenes,
Juveneſque bis ſiamus; id quod ſequitur
Factum eſſet, emendare nobis tunc ſiet.

Lipſius.

3 *Delegatur*] Alteri traditur, aut aſſignatur, à re nummaria, ubi nomina delegantur. *Idem.*

4 *Fortunæ*] Nam ſapiens conſilio, non caſu, vivit. *Idem.*

5 *In reditu*] A pecunia, quæ occupatur, & in fœnore eſt. nihil hic otioſi. *Idem.*

6 *A baſilica*] In quibus judicia exerceri ſolita. *Idem.*

7 *Canes*] Quos cuſtodes & æditui, ſub noctem ſolvebant, aut & immittebant in morantes. Nam publica privataque loca etiam canes, adjuncti janitoribus, tuebantur. Suetonius Vitell. cap. 16. Seneca de Ira 3. cap. 37. Petronius in Satyrico. Significat igitur, quoſdam ita actuoſos, & in cauſſis deditos, ut ultimi egrederentur, & vix eum claudendæ Baſilicæ eſſent, caneſque jam ſoluti immitterentur. *Idem.*

8 *Sua turba*] Cum ipſi deducuntur. *Idem.*

9 *In aliena*] Cum deducunt, ut clientes. *Idem.*

10 *Haſta*] Cui ſubjiciebantur, quæ publice vænibant. Etiam vectigalia, ſic locata. Ovidius 4 de Ponto:

Aut populi reditus poſitam componet ad haſtam,
Et minui magna non ſinet urbis opes.

11 *Prætoris*] Alii præconis. non probo. *Idem.*

12 *Infami*] Nam invidiam aut odium eæ venditiones fere habent. addo, quod famam alienam lædunt. Tacitus, de Corbulone Prætorio, curæ viarum Præfecto: *Quod exitioſum multis*

mi lucro, & quandoque [13] ſuppuraturo, exercet. Quorumdam otium occupatum eſt. in villa, aut in lecto ſuo, in media ſolitudine, quamvis ab omnibus receſſerunt, ſibi ipſi moleſti ſunt: quorundam non otioſa vita eſt dicenda, ſed deſidioſa occupatio.

Cap. XII. Illum tu otioſum vocas, qui Corinthia paucorum furore pretioſa, [1] anxia ſubtilitate concinnat, & majorem dierum partem in æruginoſis lamellis conſumit? qui in [2] ceromate (nam, proh facinus, ne Romanis quidem vitiis laboramus) ſpectator puerorum rixantium ſedet? [3] qui vinctorum ſuorum greges [4] in ætatum & colorum paria

tis, in quorum pecuniam atque famam damnationibus & haſta ſæviebat. Lipſius.

13 *Suppuraturo*] Ab ulcere occulto, quod tempore in pus & ſaniem vertit. Talia hæc lucra, inquit, quia interdum mutatio rerum, & reſcinduntur, quæ ſic geſta, puta ſi in tyrannide, aut ſi inique. Alii legunt, *ſupputatio*, frigide. *Idem.*

Cap. XII. 1 *Anxia ſubtilitate*] Ad dijudicandum, germanane eſſent, an adulterina. Plinius eaipſa voce, lib. 24. cap. 2. *At mihi major pars elegantiorum ſimulare eam ſcientiam videtur* (dignoſcendi Corinthia) *ad ſegregandos ſe à ceteris, magis quam intelligere aliquid ſubtilius* Idem.

2 *Ceromate*] Loco gymnaſii, ubi ſe unguento eo linebant. Plinius: *Palæſtras athletarum imaginibus, & ceromata ſua exornant.* Hieronymus: *Bovem mittere ad ceroma.* Porro de *pueris*, quod adjungit: capio ephebos, more Græciæ, certantes luctanteſque. Talem *Glauciam Melioris* deſcribit Statius, 2 Silv. *Idem.*

3 *Qui vinctorum ſuorum greges, &c.*] In ergaſtulis. ſed mirabor, ſi ea diligentia & diſcretio ætatum colorumque ibi obſervata. Niſi quis velit pro locis, quo mittendi, item pro opere cui admovendi, ſic diſparatos à domino fuiſſe. quia alii alibi aptiores, faniores, diuturniores. Puto tamen magis, *victorum*, hic ſcribendum: & libri ſane, *victorum* fere habent. Itaque litterula mutetur. *Victus*, eſt μειρακίσκος jocoſe & contemptim pro *exoleto.* Sane ita eſt. divites iſti occupati, ut exoletos ſuos diſponerent, & per ætates coloreſque ordinarent. *Idem.* Lipſius lib. 2. cap. 15. Electorum legit ex membranis quibuſdam, *qui vinctorum ſuorum greges metatur & in colorum paria diducit.* & interpretatur dividi greges illos & cohortes vinctorum (incredibilis enim, inquit, multitudo, utique apud illos locupletes) ſecernique *per nationes* ac colores ſolere. puta qui Orientales & fuſci in tali villa & agro, qui à frigidiore axe & alibi, in illa habeantur & illo; ut valetudo, ut loca ſuadere videbantur; ut domini libido & voluntas.

4 *In ætatum*] Ita meus liber palam, de re, Tacitus 15 Annal. *Decora ſervitia, & pari ætate habebat.* Ammianus 14. *Poſtrema multitudo ſpadonum, à ſenibus in pueros definens.* Vides per ætatum gradus diſtingui. quod idem doceat Lucan. 10.

Tunc famula numerus turbæ, populuſque miniſter:
Diſcolor hos ſanguis, alios diſtinxerat ætas:
Hæc Libycos, pars tam flavos gerit altera crines.

Ipſe Seneca epiſt. 95. *Agmina exoletorum,*

ria diducit? qui athletas [5] noviſſimos paſcit? Quid? illos otioſos vocas, quibus apud tonſorem multæ horæ tranſmittuntur, [6] dum decerpitur, ſi quid proxima nocte ſuccrevit, dum de ſingulis capillis [7] in conſilium itur, dum aut disjecta coma reſtituitur, aut deficiens hinc atque illinc [8] in frontem compellitur? Quomodo iraſcuntur, ſi tonſor paullo negligentior fuit? [9] tanquam virum tonderet. Quomodo excandeſcunt, ſi quid [10] ex juba ſua deciſum eſt, ſi quid extra ordinem jacuit, niſi omnia [11] in anulos ſuos reciderunt? Quis eſt iſtorum, qui non malit rempublicam ſuam turbari, quam comam? qui non ſolicitior ſit de ca-

pitis

rum, per colores nationeſque diſtincta. Lipſius.

5 *Noviſſimos*] An *notiſſimos*? an *novitios*? Sed hæc mihi ſuſpecta. ſi vulgatum tenes, *poſ.it* legam, id eſt, poſtremos iſtos advocat, & ſe oblectat. Paſci tamen & ſaginari athletæ ſolent, ſcio: ſed ſententiola tota caliginoſa eſt, nec inſtituto apta. *Idem.*

6 *Decerpitur*] Volſellis. *Idem.*

7 *In conſilium*] Jocoſe, judiciali verbo. Juvenalis, de fœmina capillos diſponente:

Eſt in conſilio materna, admotaque lanu,
Emerita quæ ceſſat acu. ſententia prima
Hujus erit, poſt hanc ætate atque arte minores
Cenſebunt. Idem.

8 *In frontem*] Nempe ſi deficit, ut ait, & calvaſter eſſe incipit. Aliis placet, formæ cauſſa factum. ut in Horatio:

Inſignem tenui fronte Lycorida?

& fœminæ ſic volebant, neſcio an viri. *Idem.*

9 *Tamquam virum*] Quos cultus neglectus decet. Notat & obiter molliriem. In tota te ſimilia vide apud Muſonium, in Stobæi Serm. 6. *Idem.*

10 *Ex juba*] Anulis pendulis, cincinniſque; inſtar jubæ. Seneca epiſt. ult. *Quid capillum ingenti diligentia comis? in quolibet equo denſior jactabitur juba.* Idem.

11 *In anulos ſuos reciderunt*] Martialis:

Unus de toto peccaverat orbe comarum
Anulus, incerta non bene fixus acu.

Juvenalis:

— pectitque comas, & volvit in orbem.

Fœminarum erat, ſed & molles iſti uſurpabant. Artemidorum 2 Oniroct. cap. 6. Πλέκεσθαι δὲ γυναιξὶ μόναις συμφέρει· καὶ ἀνδρῶν τοῖς ἔθος ἔχουσι· *Capillos videri in ſomnio flecti in orbem, ſolis fœminis conducit, & virorum iis qui aſſuerunt.* Fabius libro 1. *Velli & comam in gradus frangere, quamlibet hæc invaſerint civitatem, non erit conſuetudo.* Idem 12. *Ne intonſum caput, non in gradus atque anulos comptum.* De hac plicatura, adi Martianum Capellam lib. 4. initio. *Idem.* Torrentius ad Sueton. c. 51. Neronis, putat ita appellari Senecæ flexus illos cincinnorum, qui *gradus* ibidem vocantur: cujus ſententiæ accedo. videtur enim tortuoſa illa flexura exterior, *graduum* occupaſſe nomen; interior, annulorum: unde utramque conjungit Quintilianus lib. 12. c. 10. *Do tempori ne craſſa toga ſit, non ſerica, ne intonſum caput, non in gradus atque annulos totum comptum.* De *gradibus* his plura Jac. Durantius lib. 2. c. 5. Variarum.

pitis ſui decore, quam de ſalute? qui non comptior eſſe malit, quam honeſtior? Hos tu otioſos vocas, inter pectinem ſpeculumque occupatos? Quid illi, qui in componendis, audiendis, diſcendis canticis operati ſunt: dum vocem, cujus rectum curſum natura & optimum & ſimpliciſſimum fecit, inflexu modulationis inertiſſimæ torquent? Quorum digiti aliquod inter ſe carmen metientes ſemper [12] ſonant: quorum cum ad res ſerias, ſæpe & triſtes, adhibiti ſunt, exauditur tacita modulatio? non habent iſti otium, ſed iners negotium. Convivia mehercule horum non poſuerim inter vacantia tempora, cum videam quam ſoliciti [13] argentum ordinent, quam diligenter exoletorum ſuorum tunicas [14] ſuccingant, quam ſuſpenſi ſint, quomodo [15] aper à coco exeat: quanta celeritate, [16] ſigno dato, [17] glabri ad miniſteria diſcurrant: [18] quanta arte ſcindantur aves in fruſta non enormia: quam curioſe infelices pueruli ebriorum [19] ſputa detergeant. Ex his elegantiæ lautitiæque fama captatur, & uſque eo in omnes vitæ [20] ſucceſſus mala ſua illos ſequuntur, ut nec bibant ſine ambitione, nec edant. Nec illos quidem inter otioſos nume-

12 *Sonant*] At digiti in ea menſione vix ſonant: igitur fortaſſe, *ſunt.* Lipſius.

13 *Argentum*] Menſæ miniſterium, in abaco ſive Delfica diſponant. *Idem.*

14 *Succingant*] Horatius:

Tracincti ut recte pueri comptique miniſtrent.

Homerus de Eumæo:

Ὣς εἰπὼν, ζωςῆρι θοῶς συνέεργε χιτῶνα. Idem.

15 *Aper à coco*] An in tempore aſſus, & in ἀκμῇ ſua ac vigore. Alii libri, *à coce caſus exeat:* quod interpretatus ſum Poliorceticeôn lib. 4. Dialog. 1. Editum tamen magis nunc probo, & teneo; quia meliores ſic libri. *Idem.*

16 *Signo dato*] A ſtructore, vel Domino. Noſter in Epiſt. 95. *Tranſeo miniſtratorum turbam, per quos, ſigno dato, ad inferendam cænam diſcurritur.* Trimalcio ille Petronianus *ſymphonia ſignum* hoc dari curabat. *Idem.*

17 *Glabri*] Paullo ante *exoleti:* & vides *vietos* iſtos, ut ſupra dixi in miniſteriis fere fuiſſe. *Idem.*

18 *Quanta arte*] Epiſt. 47. *Alius pretioſas aves ſcindit, pectus & clunes, certis ductibus circumferens eruditam manum, in fruſta excutit.* De vita beata cap. 17. *Et eſt aliquis ſcindendi obſonii magiſter.* Idem.

19 *Sputa detergeant*] Vide epiſt. 47. *Idem.*

20 *Succeſſus*] An *ſeceſſus*? non in publico ſolum ambitioſi & in pompam compoſiti ſunt, ſed domi & interiore vita. *Idem.*

21 Na-

meraveris, qui ſella ſe & lectica huc & illuc ferunt, & ad geſtationum ſuarum, quaſi deſerere illas non liceat, horas occurrunt: quos, quando lavari debeant, quando [21] natare, quando cœnare, alius admonet: & uſque eo nimio delicati animi languore ſolvuntur, ut per ſe ſcire non poſſint, an eſuriant. Audio quendam ex delicatis (ſi modo deliciæ vocandæ ſunt, vitam & conſuetudinem humanam dediſcere) cum ex balneo inter manus elatus, & in ſella poſitus eſſet, dixiſſe interrogando, [22] Jam ſedeo? Hunc tu ignorantem an ſedeat, putas ſcire an vivat, an videat, an otioſus ſit? non facile dixerim, utrum magis miſerear, ſi hoc ignoravit, an ſi ſe ignorare finxit. Multarum quidem rerum oblivionem ſentiunt, ſed multarum & imitantur: quædam vitia illos, quaſi felicitatis argumenta, delectant. Nimis humilis & contempti hominis eſſe videtur, ſcire, quid faciat. I nunc, & mimos multa mentiri ad exprobrandam luxuriam puta. Plura mehercule prætereunt quam fingunt, & tanta incredibilium vitiorum copia, ingenioſo in hoc unum ſeculo, proceſſit, ut jam mimorum [23] arguere poſſimus negligentiam. [24] Eſſe aliquem, qui uſque eo deliciis interierit, ut an ſedeat, alteri credat?

CAP. XIII. Non eſt ergo otioſus hic: aliud nomen imponas. æger eſt, imo mortuus eſt. Ille otioſus eſt, cui otii ſui ſenſus eſt: hic vero ſemivivus, cui ad intelligendos corporis ſui habitus indice opus eſt. quomodo poteſt hic alicujus temporis dominus eſſe? Perſequi ſingulos longum eſt: quorum aut [1] latrunculi, aut pila, aut [2] excoquendi in

21 *Natare*] Meus *pernoctare:* alii, *noctare.* ex quo Pincianus, *vectare.* At jam præivit de geſtatione: neſcio igitur an, *unctare*, pro ungere. Vulgatam explices, *natare* in piſcina. *Lipſius.*

22 *Jam ſedeo*] Simile, quod in Stobæi Sermon. 29. legitur, etſi ab alia cauſſa: Νικίας δ' οὕτως ἦν φιλόπονος, ὥστε πολλάκις ἐρωτᾶν τοὺς οἰκέτας, εἰ λέλουκε, καὶ εἰ ἠρίστηκεν· *Nicias autem ita in labore deditus, ut ſæpe ſervos interrogaret an laviſſet, an pranſus eſſet.* Idem.

23 *Arguere*] Meus voce auget, *arguere minime poſſimus:* an, *mimice?* Idem.

24 *Eſſe aliquem*] Recte, & indignanter. meus tamen, *putas eſſe.* ex quo vellem, *Pudor! eſſe aliquem.* Idem.

CAP. XIII. 1 *Latrunculi*] Vide de Tranquill. cap. 14. epiſt. 117. *Idem.*

2 *Ex-*

in ſole corporis cura, conſumpſere vitam. Non ſunt otioſi, quorum voluptates multum negotii habent. Nam de illis nemo dubitavit, quin operoſe nihil agant, qui in litterarum [3] inutilium ſtudiis detinentur: quæ jam apud Romanos quoque magna manus eſt. Græcorum iſte morbus fuit, quærere quem numerum [4] remigum Ulyſſes habuiſſet: [5] prior ſcripta eſſet Ilias, an Odyſſea: præterea an [6] ejuſdem eſſet auctoris. Alia deinceps hujus notæ: quæ ſive contineas, nihil tacitam conſcientiam juvant; ſive proferas, [7] non doctior videberis, ſed moleſtior. Ecce [8] Romanos quoque invaſit inane ſtudium [9] ſupervacua diſcendi. His diebus audivi quemdam ſapientem referentem, quæ primus quiſque ex Romanis ducibus feciſſet. [10] Primus navali

2 *Excequendi*] De Tranquill. c. 3. *Quidam ſole, & exercitatione corporis diem ducunt.* Inſolabant ſe, & ungebant, & per plurimum ſæpe diem. Perſii Scholiaſtes, ad illud *aſſiduo curata cuticula ſole. Curata ſcilicet à chromatiariis. nam chromatiarii dicuntur colorarii, qui toto die in arena vel in ſole.* Lipſius.

3 *Inutilium*] Utinam ne hodie! ſed illud oraculum ſedeat:

Ὁ χρήσιμ' εἰδὼς, οὐχ ὁ πολλ' εἰδὼς, σοφός·

Qui fructuoſa, non qui multa ſcit, ſapit. Idem.

4 *Remigum*] Non enim expreſſit Homerus. ſed per argumenta captabant: ut quod Alcinous eidem Ulyſſi navem dedit, & in ea 52 viros: & quæ talia notabant. *Idem.*

5 *Prior ſcripta*] Euſtathius: Ἐζήτασαν ἄλλοι περιέργως ἀκριβοῦντες, ἐὰν ἡ Ἰλιὰς τῆς Ὀδυσσείας προεποιήθη, ἢ καὶ ἀνάπαλιν· *Quæſierunt curioſe alii, an prior Ulyſſea Ilias ſcripta eſſet, an contra.* Cauſſa dubitandi, quia multa in Iliade, quæ intellegi ſine Ulyſſæa non poſſunt; & quaſi ibi dicta omittit. Nugæ. mente deformaverat totum opus vir divinus: ideo alia alibi dicit, aut differt. *Idem.*

6 *Ejuſdem eſſet auctoris*] Quis ille qui dubitat? non legi, & fatuus qui fecit. Hoc tantum, plagii accuſatum eum à quibuſdam, quaſi mulier quædam *Phantaſia* nomine ſcripſiſſet hos libros, & in templo Vulcani depoſuiſſet, opido Memphi. Homerum venientem in Ægyptum reperiſſe, abſtuliſſe, vindicaſſe. O vaniſſimam *cacozeliam*! Idem.

7 *Non doctior*] Scite hoc Ariſtippus: *Sicut non qui plurimum comedunt aut exercentur, melius valent his qui neceſſaria adſumunt: ſic non qui plurima, ſed qui utilia legerunt, habendi ſunt eruditi.* Idem.

8 *Romanos*] Tiberio, vel inter primos, auctore. Suetonius cap. 70. *Maxime curavit notitiam hiſtoriæ fabularis, uſque ad ineptias & deriſum. Nam & Grammaticos ejuſmodi fere quæſtionibus experiebatur: Quæ mater Hecubæ? quod Achilli nomen inter virgines fuiſſet? quid Sirenes cantare ſolitæ ſint?* Idem.

9 *Supervacua*] Et quæ ſcire tantum, eo ut ſcias, pertinet: ut ait noſter alibi. *Idem.*

10 *Primus Duillius*] In lapide, ab illo ævo: *Rem navebos marid conſol primus geſſit.* Tamen ante eum C. Mænius claſſe, vel claſſicula, Antiates vicit: & inde Roſtra illa in foro. Florus 1. cap. 11. *Idem.*

11 *E'e-*

vali prælio Duillius vicit, primus Curius Dentatus in triumpho duxit [11] elephantos. Etiamnum iſta, etſi ad veram gloriam non tendunt, circa civilium tamen operum exempla verſantur. Non eſt profutura talis ſcientia: eſt tamen quæ nos ſpecioſa rerum vanitate detineat. Hoc quoque quærentibus remittamus, quis Romanis primus perſuaſit navem conſcendere? Claudius is fuit: [12] Caudex ob hoc ipſum appellatus, [13] quia plurium tabularum contextus, caudex apud antiquos vocabatur: unde publicæ tabulæ, codices dicuntur: & naves [14] nunc quoque, quæ ex antiqua conſuetudine per Tiberim commeatus ſubvehunt, caudicariæ vocantur. Sane & hoc ad rem pertineat, quod Valerius [15] Corvinus primus Meſſanam vicit, & [16] primus ex familia Valeriorum, urbis captæ in ſe tranſlato nomine Meſſana appellatus eſt, paullatimque vulgo permutante litteras, Meſſalla dictus. Num & hoc quemquam curare permittas, quod primus L. Sulla in circo [17] leones ſolutos dedit,

11 *Elephantos*] Plinium vide 8. cap. 6. Florum 1. c. 18. *Lipſius.*

12 *Caudex*] Suetonius Tib. cap. 2. Polybius 1. qui navibus Locrenſium, Tarentinorum, Neapolitanorum uſum ſcribit, ad trajectum. Auctor de viris illuſtribus: *App. Claudius Caudex Caci frater fuit, primo ad explorandos hoſtes, fretum piſcatoria nave trajecit.* Et ab ea navi ego dictum malim, quam quod juſſerit conſcendere naves, ut noſter. Nam minores illas, ſic appellant. Auſonius:

Navita caudiceo fluitans ſuper æquora lembo.

Nonius: *Codicarias naves etiam nunc conſuetudo appellat, eo quod* (lego *eæ, quæ*) *in fluminibus ſint uſui.* Salluſtius 4 Hiſt. *Contendit ad flumen Eufratem. & quanquam ad id naves codicaria, occulte per hiemem fabricatæ, aderant.* Adde in ea voce Feſtum. *Caudicarii*, ſunt ipſi nautæ qui Tiberi annonam ſubvehunt. Cod. Theodoſ. lib. 1. de canone frumentario urbis Romæ. l. 9. de Suariis. Inſcriptio vetus, in Smetio fol. 70. MENSORES PORTUENSES, QUIBUS VETUS FUIT CUM CAUDICARIIS DIUTURNUMQUE CERTAMEN. *Idem.*

13 *Quia plurium*] Ex Varrone, apud Nonium: *Quod antiqui plures tabulas conjunctas, Codices dicebant: à quo in Tiberi naves Codicarias appellamus.* Idem.

14 *Nunc quoque quæ*] Malim tranſponi leviter: *nunc quoque ex antiqua conſuetudine, quæ per Tib.* Idem.

15 *Corvinus*] Errat. habuit cognomen *Maximi.* Faſti Capitolini: *M. Valerius, M. F. M. N. Maximus, qui in hoc honore Meſſalla appellatus eſt.* Id factum anno U. C. DXC. Macrobius 1. Satur. *Valerius Maximus, poſtquam Meſſanam urbem nobiliſſimam Siciliæ cepit, Meſſalla cognominatus eſt.* Idem.

16 *Primus ex*] Bene additum, ex ea familia: nam ex aliis, ante eum adepti hunc honorem: ut Marcius Coriolanus, Sergius Fidenas. *Idem.*

17 *Leones ſolutos*] Rem ſatis notabilem,

dit, cum alioquin alligati darentur, ad conficiendos eos miſſis à rege Boccho jaculatoribus? & hoc ſane remittatur. Num & Pompeium primum in circo elephantorum [18] duodeviginti pugnam edidiſſe, commiſſis more prœlii [19] noxiis hominibus, ad ullam rem bonam pertinet? Princeps civitatis, & inter antiquos principes, ut fama tradidit, bonitatis eximiæ, memorabile putavit ſpectaculi genus, novo more perdere homines. Depugnant? parum eſt. lancinantur? parum eſt. [20] ingenti mole animalium exterantur. Satiùs erat iſta in oblivionem ire, ne quis poſtea potens diſceret, invideretque rei minime humanæ.

Cap. XIV. O quantum caliginis mentibus humanis objicit magna felicitas! Ille ſe ſupra rerum naturam eſſe tunc credidit, cum tot miſerorum hominum catervas [1] ſub alio cælo natis beluis objiceret; cum bellum inter tam diſparia animalia committeret; cum in conſpectu populi Romani multum ſanguinis funderet, mox plus ipſum fundere coacturus. At idem poſtea Alexandrina perfidia deceptus, ultimo mancipio transfodiendum ſe præbuit, tum demum

bilem, miror non notatam aliis eſſe. At Livii in hac parte ſcripta deſiderantur: Plinius ſilet. qui hoc dumtaxat, *L. Sullam centum jubatorum leonum pugnam, primum omnium, in Pretura dediſſe.* Caute lege, nec ad numerum ſolum, ſed ad tales, id eſt jubatos adſtringe: alioqui aſſertio lababit. Sed nihil ipſe aut alii de *ſolutis*: id eſt, qui catenis aut vinclis non alligarentur, & pleno impetu ac robore uti poſſent. Obſerva, ſi quis res Venationis Romanæ. *Lipſius.*

18 *Duodeviginti*] Plinius: *Pompeii quoque altero Conſulatu, dedicatione templi Veneris Victricis, pugnavere in Circo 20. aut ut quidam tradunt 18. elephanti Gætulis ex adverſo jaculantibus.* Idem.

19 *Noxiis*] Ita vulgo fiebat, & Seneca non nimis intentus ſcripſit. At Plinius jam dixit, *Gætulos* cum iis commiſſos: quos noxæ damnatos non opinor. *Idem.*

20 *Ingenti mole animalium obterantur*] Sic Eraſmus: at Pincianus tradit in vett. edd. eſſe, *exterrantur*, unde facit ipſe *exenterantur*. Vera lectio eſt, *exterantur*. Sic Bruxell. & Pal. unus: idque ſignificant tres alii, in quibus *exterreantur*, aut ut erat in vett. editis. Ovidius lib. amorum, eleg. 9. *congeſtas exteret ille nives.* Ita enim mss. non *conteret*. Phædrus fab. 21.

——Aſinus ut vidit ferum
Impune lædi, calcibus frontem exterit.

Seneca epiſt. 57. *animam hominis magno pondere extriti.* Statius lib. 10 Thebaidos: *——gravis exterit artus*
Ungula. Gronovius.

Cap. XIV. 1 *Sub alio*] Ergo non de *Gætulis* cum Plinio & re geſta, cenſet: ſed, ut dixi, populariter ſcripſit. *Lipſius.*

2 *Cen-*

demum intellecta inani jactatione cognominis ſui. Sed ut illo revertar, unde deceſſi, & in alia materia oſtendam ſupervacuam quorumdam diligentiam: idem narrabat, Metellum victis in Sicilia Pœnis, triumphantem, unum omnium Romanorum ante currum [2] centum & viginti captivos elephantos duxiſſe: [3] Sullam, ultimum Romanorum protuliſſe pomœrium, quod nunquam provinciali, ſed [4] Italico agro acquiſito mos proferre apud antiquos fuit. Hoc ſcire magis prodeſt, quam [5] Aventinum montem extra pomœrium [6] eſſe, ut ille affirmabat, propter alteram ex duabus cauſſis: aut quod plebs eo ſeceſſiſſet, aut quod Remo auſpicante illo loco [7] aves non addixiſſent. Alia deinceps innumerabilia, quæ aut ficta ſunt, aut mendacii ſimilia. Nam ut concedas omnia eos fide bona dicere, ut [8] ad præſtationem ſcribant: tamen cujus iſta errores minuent? cujus cupiditates prement? quem fortiorem, quem juſtiorem, quem liberaliorem facient? Dubitare ſe interim Fabianus noſter aiebat, an ſatius eſſet nullis ſtudiis admoveri, quam his implicari. Soli omnium otioſi ſunt, qui ſapientiæ vacant: ſoli vivunt. nec enim ſuam tantum ætatem bene tuentur: omne ævum ſuo adjiciunt. Quidquid annorum ante illos actum eſt, illis acquiſitum eſt. Niſi ingratiſſimi ſumus, illi clariſſimi ſacrarum opinionum conditores, nobis nati ſunt, [9] nobis vitam præparaverunt. Ad res pulcherri-

2 *Centum & viginti*] Ita & Livii epitoma 19. At Oroſius, Eutropius, Florus, variant in numero; tamen accedunt. Plinius univerſe effert: *L. Metellus, qui plurimos* (ita lege) *elephantos primo bello Punico duxit in triumpho.* Sidonius, Panegyrico ad Anthemium, *elephanta frequentem* pariter dixit, ſed non adnumeravit. *Lipſius.*

3 *Sullam ultimum*] Aſſertio falſa, niſi *Romanos* intellegit in libertate: quomodo *Caſſius & Brutus, ultimi Romanorum*, aliis dicti. Nam certe poſt eum Julius & Auguſtus Cæſares: qua de re ad Annalem 12 Taciti ſcripſi. Ipſum ibi Tacitum vide, & Vopiſcum in Aureliano. *Idem.*

4 *Italico agro*] Miror. & quæ ratio eſt? *Idem.*

5 *Aventinum*] De tota re adi Agellium lib. 13. cap. 14. *Idem.*

6 *Eſſe*] Ego hoc interrogatione acuam. *Idem.*

7 *Aves non addixiſſent*] Hujus loci elucidationem pete è Briſſonio lib. 1. de formulis.

8 *Ad præſtationem*] Id eſt, ut ipſi ſcripti dictique periculum ſuſcipiant: & niſi ita ſit, luant. *Lipſius.*

9 *Nobis vitam*] Velim, *viam*. Idem.

10 *Nullo*

cherrimas, ex tenebris ad lucem erutas, alieno labore deducimur: [10] nullo nobis ſæculo interdictum eſt: in omnia admittimur: & ſi magnitudine animi egredi humanæ imbecillitatis anguſtias libet, multum per quod ſpatiemur temporis eſt.[11] Diſputare cum Socrate licet,[12] dubitare cum Carneade, cum Epicuro [13] quieſcere, hominis [14] naturam cum Stoicis vincere, cum Cynicis [15] excedere, cum rerum natura [16] in conſortium omnis ævi [17] pariter incedere. Quidni ab hoc exiguo & caduco temporis tranſitu, in illa nos toto demus animo, quæ immenſa, quæ æterna ſunt, quæ cum melioribus communia? Iſti qui per officia diſcurſant, qui ſe alioſque inquietant, cum bene inſanierint, cum omnium limina quotidie perambulaverint, nec ullas apertas fores præterierint, cum per diverſas domos [18] meritoriam ſalutationem circumtulerint: quotumquemque ex tam [19] immenſa, & variis cupiditatibus diſtricta, urbe poterunt videre? quam multi erunt, quorum illos aut ſomnus, aut luxuria, aut inhumanitas ſubmoveat? quam multi, qui illos, cum diu torſerint, ſimulata feſtinatione tranſcurrant? quam multi per refertum clientibus atrium prodire vitabunt, & per obſcuros ædium aditus profugient? quaſi non inhumanius ſit decipere, quam excludere. quam multi heſterna crapula ſemiſomnes & graves, illis miſeris [20] ſomnum ſuum

10 *Nullo nobis ſæculo*] Omnia tempora, omnis orbis, nobis patet & recluſus eſt. O rem pulchram, ô magnam, ſi quis conſiderat! *Lipſius.*

11 *Diſputare*] Nam hoc ejus proprium, & ſemper ille διαλογιστὴς & inquiſitor. *Idem.*

12 *Dubitare*] Quod Academiæ proprium, quæ varie deinde ſecta. *Idem.*

13 *Quieſcere*] Qui finis Epicuro, vacare perturbationibus, & in tranquillo eſſe. *Idem.*

14 *Naturam*] Hanc corruptam & effrænem. Alioqui finis, juxta Stoïcos, vivere ſecundum naturam. *Idem.*

15 *Excedere*] Ita videbantur; ſed recta interpretatione, ut Diogenes aiebat, μιμεῖσθαι τοὺς χοροδιδασκάλους. καὶ γὰρ ἐκείνους ὑπὲρ τὸν τόνον ἐνδιδόναι, ἕνεκα τοῦ λοιποὺς ἅψασθαι τοῦ προσήκοντος τόνου. *imitari magiſtros chori. nam & illos aliquid ſuper tonum excedere, ut alii ad juſtum & conſonum eum accedant.* Laertius. *Idem.*

16 *In conſortium*] Id eſt, cum Natura illa æterna, & rerum parente, omnia præterita, & præſentia videre, ac noſſe. Natura autem illa Deus. *Idem.*

17 *Pariter*] Meus, *patiatur.* Idem.

18 *Meritoriam*] Quæ aliquid meretur, aut exſpectat. Non enim gratuita

ſuum rumpentibus, ut alienum [21] exſpectent, vix allevatis labiis [22] inſuſurratum millies nomen, oſcitatione ſuperbiſſima reddent? Hos in [23] veris officiis morari licet dicamus, qui Zenonem, qui Pythagoram quotidie, & Democritum, ceteroſque antiſtites bonarum artium, qui Ariſtotelem & Theophraſtum volent habere quam familiariſſimos. nemo horum non vocabit, nemo non venientem ad ſe beatiorem, amantioremque ſui dimittit, nemo quemquam vacuis à ſe manibus abire patietur. Nocte conveniri, & interdiu, ab omnibus mortalibus poſſunt. Horum te [24] mori nemo coget, omnes docebunt: horum nemo annos tuos conteret, ſuos tibi contribuet: nullius ex his ſermo periculoſus erit, nullius [25] amicitia capitalis, nullius [26] ſumptuoſa obſervatio.

CAP. XV. Feres ex his, quidquid voles: per illos non ſtabit, quo minus quantum plurimum ceperis, haurias. Quæ illum felicitas, quam pulchra ſenectus manet, qui ſe in horum clientelam contulit? habebit cum quibus de minimis maximiſque rebus deliberet, quos de ſe quotidie conſulat, à quibus audiat verum ſine contumelia, laudetur ſine adulatione, ad quorum ſe ſimilitudinem effingat. Solemus

tuita eſt. Ita *meritoria vehicula, equi, cubicula*. Lipſius.

19 *Immenſa*] Spectat ad magnitudinem Romæ, ſatis à me alibi aſſertam. *Idem.*

20 *Somnum ſuum*] Juvenalis:

— habet Trebius, propter quod rumpere ſomnum
Debeat, & ligulas dimittere, ſollicitus ne
Tota ſalutatrix jam turba peregerit orbem. Idem.

21 *Exſpectent*] *Donec Bithyno libeat vigilare tyranno.* Idem.

22 *Inſuſurratum*] A nomenclatoribus. qui ideo *fartores* dicti (ait Feſtus) *quod clam velut infarcirent nomina ſalutatorum in aurem.* Idem.

23 *Veris officiis*] Vere officioſos eſſe, & utiliter alios colere. *Idem.*

24 *Mori nemo*] Tibi ô Seneca factum. Cole Neronem tuum, forma, doce: quo præmio? mortis. *Idem.*

25 *Amicitia capitalis*] Ut in Seiano, ac talibus: quos coluiſſe, fraudi fuit. *Idem.*

26 *Sumptuoſa*] Nam munera & ipſis dabant, ſuis illis patronis, ſive, ut appellabant, regibus (in Natali, in Opere novo, in Nuptiis, aliaque occaſione): & item ſervis eorum admiſſionalibus, aut qui ad limen. Juvenalis:

— quid das, ut Coſſum aliquando ſalutes?

Idem:

—— præſtare tributa clientes
Cogimur, & cultis augere peculia ſervis.
Idem.

lemus dicere, non fuiſſe [1] in noſtra poteſtate, quos ſortiremur parentes: [2] ſorte nobis datos. nobis vero ad noſtrum arbitrium [3] naſci licet. Nobiliſſimorum ingeniorum [4] familiæ ſunt. elige in quam adſciſci velis: non in nomen tantum adoptaberis; ſed in ipſa bona. quæ non erunt ſordide nec maligne cuſtodienda, majora fient, quo illa pluribus diviſeris. Hi tibi dabunt ad æternitatem iter, & te in illum locum, ex quo nemo ejiciet, ſublevabunt: hæc una ratio eſt extendendæ mortalitatis, imo in immortalitatem vertendæ. Honores, monumenta, quidquid aut [5] decretis ambitio [6] juſſit, aut operibus exſtruxit, cito ſubruitur: nihil non longa demolitur vetuſtas, [7] & movet ocius, quod conſecravit. Sapientiæ noceri non poteſt. nulla delebit ætas præſens, nulla diminuet ſequens, ac deinde ſemper ulterior aliquid ad venerationem conferet. quoniam quidem [8] in vicino verſatur invidia: ſimplicius longe poſita miramur. Sapientis ergo multum patet vita: non idem illum

qui

Cap. XV. 1 *In noſtra poteſtate*] Arrianus 1 Diſſertat. cap. 12. *Me miſerum! patrem habeo talem & matrem. Quid ergo? tibi naſcituro poteſtaſne data eligendi, & dicendi: Iſte cum iſta, iſtac hora congrediatur, ut ego naſcar? non eſt data.* Lipſius.

2 *Sorte nobis*] Ita eſt, ſed tamen offendit repetitio, & præceſſit, *quos ſortiremur:* ac poſſint tres ex voculæ abeſſe. *Idem.*

3 *Naſci*] Animis ſortiri parentes, quos libet. *Idem.*

4 *Familiæ*] Cicero 3 de Oratore: *A Socrate proſeminatæ ſunt quaſi familiæ, diſſentientes inter ſe & multum disjunctæ.* Idem 2 de Divinatione: *Peripateticorum familia:* id eſt, ſecta. *Idem.*

5 *Decretis*] De aliquo honorando. *Idem.*

6 *Juſſit*] Aliena ambitio juſſit, & nobis abblandiens ſcivit, hoc & hoc fieri. *Idem.*

7 *Et movet ocius, quod conſecravit*] Ex librorum veſtigiis, hic vacillantium, legas: *At manet ocium, quod conſecravit ſapientia: ei noceri non poteſt.* Sive etiam: *& movet. At in quos conſecravit ſapientia, noceri non poteſt.* Idem. In uno Pal. *& movet ocium.* In altero: *& monet ocium.* Unde Lipſius: *At manet ocium, quod conſecravit ſapientia: ei noceri non poteſt.* Si non vere, (nec refuto) pulcre tamen hercle & magnifice, Senecaque & Lipſio digne. Rubenius: *& movet. Otia quæ conſecravit ſapientia, nocere non poteſt.* Sed quod ſequitur: *nulla delebit ætas præſens:* vox ultima nullo in ſcriptorum codicum Gruteri reperiebatur, nec in illo Pinciani, cujus lectionem adſcribit. Nec profecto opus eſt, modo bene diſtinguas: *nulla abolebit ætas, nulla diminuet. ſequens ac deinde ſemper ulterior aliquid ad venerationem conferet.* Nam & *abolebit*, pro *delebit* duo Pall. & Pinciani liber: *adolebit*, quo illud ſignificatur, tres apud Gruterum. *Gronovius.*

8 *In vicino*] Velleius Paterculus: *Præſentia invidia, præterita veneratione proſequimur: & his nos obrui, illis inſtrui credimus.* Lipſius.

Cap.

qui ceteros terminus includit. ſolus generis humani legibus ſolvitur: omnia illi ſæcula, ut Deo, ſerviunt. Tranſivit tempus aliquod? hoc recordatione comprehendit. inſtat? hoc utitur. venturum eſt? hoc præcipit. Longam illi vitam facit, omnium temporum in unum collatio. Illorum breviſſima ac ſoliciti ſſima ætas eſt, qui præteritorum obliviſcuntur, præſentia negligunt, de futuro timent: cum ad extrema venerint, ſero intelligunt miſeri, tamdiu ſe, dum nihil agunt, occupatos fuiſſe.

CAP. XVI. Nec eſt quod hoc argumento probari putes, longam illos agere vitam, quia interdum [1] mortem invocant. Vexat illos imprudentia incertis affectibus, & incurrentibus in ipſa quæ metuunt. mortem ſæpe ideo optant, [2] quia timent. Illud quoque argumentum non eſt, quod putes, diu viventium, quod ſæpe illis longus videtur dies: quod dum veniant ad condictum tempus cœnæ, tarde ire horas queruntur. nam ſi quando illos deſerunt occupationes, in otio relicti æſtuant, nec quomodo id diſponant, aut extrahant, ſciunt. Itaque ad occupationem aliquam tendunt, & quod interjacet, omne tempus grave eſt: tam mehercule, quam cum dies muneris gladiatorii edictus eſt, aut cum alicujus alterius vel ſpectaculi vel voluptatis exſpectatur [3] conſtitutum, tranſilire medios dies volunt. Omnis illis ſperatæ rei longa dilatio eſt. Ad illud tempus, quod amant, breve eſt, & præceps, breviuſque multo fit ſuo vitio: aliunde enim alio transfugiunt, & conſiſtere in una cupiditate non poſſunt. non ſunt illis longi dies, ſed inviſi. At contra, quam exiguæ noctes videntur, quas in complexu ſcortorum, aut vino exigunt? Inde

CAP. XVI. 1 *Mortem invocant*] Democritus: Ἀνοήμονες τὸ ζῆν στυγέοντες, ζῆν ἐθέλουσι δείματι ἀίδεω· *Stulti, vitam odientes, vivere cupiunt mortis metu.* Lipſius.

2 *Quia timent*] Idem ſapiens: Ἄνθρωποι τὸν θάνατον φεύγοντες, διώκουσιν· *Homines mortem fugientes, appetunt.* Idem.

3 *Conſtitutum*] Dies tempuſve ſtatutum, & dictum. Varro de R. R. 2. *Cum alius conviciatus eſſet, qui tam ſero veniſſet ad conſtitutum.* Idem.

de etiam poëtarum furor, fabulis humanos errores alentium, quibus viſus eſt Jupiter, voluptate concubitus delinitus, [4] duplicaſſe noctem. Quid aliud eſt vitia noſtra incendere, quam auctores illis inſcribere deos, & [5] dare morbo, exemplo [6] divinitatis, excuſatam licentiam? Poſſunt iſtis non breviſſimæ videri noctes, quas tam care mercantur? diem noctis exſpectatione perdunt, noctem [7] lucis metu. Ipſæ voluptates eorum trepidæ, & variis terroribus inquietæ ſunt, ſubitque cum maxime exſultantes ſolicita cogitatio: Hæc quam diu? Ab hoc affectu reges ſuam flevere potentiam: nec illos magnitudo fortunæ ſuæ delectavit, ſed venturus aliquando finis exterruit. Cum per magna camporum ſpatia porrigeret exercitum, nec numerum ejus, ſed [8] menſuram comprehenderet Perſarum rex inſolentiſſimus, lacrimas profudit, quod intra centum annos nemo ex tanta juventute ſuperfuturus eſſet. At illis erat admoturus fatum ipſe, qui flebat, perditurusque alios in terra, alios in mari, alios in prœlio, alios in fuga, & intra exiguum tempus conſumpturus illos, quibus centeſimum annum timebat.

CAP. XVII. Quid, quod gaudia quoque eorum trepida ſunt? non enim ſolidis cauſſis innituntur, ſed eadem

4 *Duplicaſſe*] Paſſim poëtæ, *triplicaſſe*: nec ideo tamen hic reſcribam. Nam alii aliter. ut Divus Hieronymus: *Duas noctes Jupiter copulavit, ut magnæ fortitudinis Hercules naſceretur.* Statius 4 Sylv.

O bona nox, junctaque utinam Tyrinthia Luna! Lipſius.

5 *Dare morbo*] Vitio, affectui: Stoïco ſermone. Inde Sani, & Inſani. *Idem.*

6 *Divinitatis*] Nam ut Ion ille apud Euripidem, Phœbi libidines accuſans:

—— οὐκέτ' ἀνθρώπους κακοὺς
Λέγειν δίκαιον εἰ τὰ τῶν θεῶν κακὰ
Μιμούμεθ', ἀλλὰ τοὺς διδάσκοντας τάδε.

— *hominibus haud nunc amplius*
Fas eſt male loqui aut carpere, ipſi cum Deûm
Imitamur acta; ſed Deos, hæc qui docent.

Seneca de Vit. Beât. cap. 26. *Quibus nihil aliud actum eſt, quam ut pudor hominibus peccandi demeretur, ſi tales deos credidiſſent.* Idem.

7 *Lucis metu*] Dum trepide ea fruuntur, cogitatione venturæ mox lucis. *Idem.*

8 *Menſuram*] Herodotus 7. connumeratos ita ait, ut *decem millia ſimul in unum locum venirent, iiſque ſepem circumdarent umbilico tenus: tum iterum alia dena, & ſic deinceps.* De Xerxe ſunt iſta. *Idem.*

CAP.

dem qua oriuntur, vanitate turbantur. Qualia autem putes tempora eſſe, etiam ipſorum confeſſione miſera: cum hæc quoque, quibus ſe attollunt, & ſupra hominem efferunt, parùm ſincera ſint? [1] Maxima quæque bona ſollicita ſunt: nec ulli fortunæ minus bene, quam optimæ, creditur. Alia felicitate ad tuendam felicitatem opus eſt: & pro ipſis, quæ ſucceſſerunt votis, vota facienda ſunt. Omne enim, quod fortuito evenit, inſtabile eſt: quo altius ſurrexit, [2] opportunius eſt in occaſum. neminem porro caſura delectant. Miſerrimam ergo neceſſe eſt, non tantum breviſſimam, vitam eorum eſſe, qui magno parant labore, quod majore poſſideant: operoſe aſſequuntur quæ volunt, anxii tenent quæ aſſecuti ſunt. Nulla interim nunquam amplius redituri temporis eſt ratio. Novæ occupationes veteribus ſubſtituuntur, ſpes ſpem excitat, ambitionem ambitio: miſeriarum non finis quæritur, ſed materia mutatur. Noſtri nos honores torſerunt? plus temporis alieni auferunt. Candidati laborare deſivimus? ſuffragatores incipimus. [3] Accuſandi depoſuimus moleſtiam? judicandi nanciſcimur. Judex

CAP. XVII. 1 *Maxima quæque*] Æſchylus, in Septem ad Thebas: Πρὸ πρύμνης δ' ἐκβολὰν φέρει ἀνδρῶν ἀλφηστῶν ὄλβος ἄγαν παχυνθείς. *Cito caſum minatur & adſert virorum felicium fortuna, nimis pinguis.* Lipſius.

2 *Vergit pronius in occaſum*] Ex uno Pinciani hoc eſt receptum, cujus alii codices, ut olim vulgatæ: *opportunum eſt in occaſum.* Quod poteſt defendi. Sed expeditius quinque Gruteri & Bruxel. *quo altius ſurrexerit, opportunius eſt in occaſum*, hoc eſt, magis patet, paratius eſt in occaſum. Notionem vocabuli illuſtravimus ad Livium lib. 25, 30. Conſolatione ad Helviam c. 13. *Humilis & projectus animus ſit iſti contumeliæ opportunus.* Lib. 1 de Clem. cap. 8. *Adjice nunc quod privatos homines ad accipiendas injurias opportuniores acceptarum patientia facit: regibus certior eſt ex manſuetudine ſecuritas*, id eſt, magis expoſitos. Eſt enim opportunum εὐάλωτον. Plinius lib. 33, 12. *Pitheas cælator cocos fecit parvulis poteriis, ſed è quibus ne exempla quidem liceret exprimere: tam opportuna injuriæ ſubtilitas erat.* hoc eſt, tam facile tractatu lædebantur & corrumpebantur. At vir doctiſſimus & medicorum ætatis noſtræ elegantiſſimus ultima *phraſis* hujus putat contradicere prioribus: ſi enim injuriæ opportunum fuerit quamvis ſubtiliſſimum Pitheæ in poculis artificium, etiam exempla inde exprimere facile fuiſſe: ergo facit *inopportuna.* Cornelius Celſus præfat lib. 2. *qualia corpora maxime tuta vel periculis opportuna ſint.* Ejuſdemque libri cap. 9. *Opportuniores hæ partes injuriæ ſunt, quæ jam male habent.* Gronovius.

3 *Accuſandi*] Communius eſſet, *aſtitandi.* Lipſius.

Judex deſiit eſſe? quæſitor eſt. Alienorum bonorum mercenaria procuratione conſenuit? ſuis opibus diſtinetur. Marium [4] caliga dimiſit? conſulatus exercet. [5] Quintius dictaturam properat evadere? ab aratro revocabitur. Ibit in Pœnos nondum tantæ [6] maturus rei Scipio, victor Hannibalis, victor Antiochi, [7] ſui conſulatus decus, fraterni [8] ſponſor: ni per ipſum mora ſit, [9] cum Jove reponetur? [10] civiles ſervatorem agitabunt ſeditiones, & poſt faſtiditos à juvene diis æquos honores, jam ſenem contumacis [11] exſilii delectabit ambitio. Nunquam deerunt vel felices, vel miſeræ ſolicitudinis cauſſæ: per occupationes [12] intercludetur otium: nunquam agetur, ſemper optabitur.

CAP. XVIII. Excerpe itaque te vulgo, Pauline cariſſime, & in tranquilliorem portum, [1] non pro ætatis ſpatio jactatus, tandem recede. Cogita quot fluctus ſubieris, quot tempeſtates partim privatas ſuſtinueris, partim publicas [2] in te converteris. Satis jam per laborioſa & inquieta documenta exhibita virtus eſt: experire quid in otio faciat.

Major

4 *Caliga*] Deſiit gregarius miles eſſe. *Lipſius.*

5 *Quintius dictaturam properat evadere*] Quinque Gruteri *pravadere*. Fuit, *pervadere*. Gronovius.

6 *Maturus*] Annos natus 24. *Lipſ.*

7 *Sui conſulatus*] Duos geſſit. vide Faſtos. *Idem.*

8 *Sponſor*] Nam diffidebant L. Scipioni, nec temere ei Conſuli bellum Antiochi credebant. Ipſe intercesſit, & legatum ſe fratri iturum promiſit. Ita quaſi de ſucceſſu ſpopondit. *Idem.*

9 *Cum Jove*] Ex Valerio interpretare, lib. 4. cap. 1. *Voluerunt illi* (Africano) *ſtatuas in comitio, in roſtris, in curia, in ipſa denique Jovis opt. max. cella ponere; voluerunt imaginem ejus triumphali ornatu indutam, pulvinaribus Capitolinis applicare; voluerunt continuum Conſulatum. quorum nullum ſibi neque plebiſcito dari, neque Senatuſconſulto decerni patiendo, pene tantum in honoribus recuſandis geſſit, quantum in emerendis.* Adde eumdem 8. cap. 15. *Idem.*

10 *Civiles*] Tribuniciæ, & in toga. Iſtæ autem accuſationes, ob pecuniam Aſiaticam non ex fide (ita aiebant) adminiſtratam. *Idem.*

11 *Exſilii*] Quod Linterni egit, ibi mortuus. Seneca epiſtola 86. Livius 38. diffuſe. Valerius 5. cap. 3. *Idem.*

12 *Intercludetur*] Meus, *vita.* bene, ſi diſtinguis: *per occupationes vita, otium nunquam agetur.* Idem.

CAP. XVIII. 1 *Non pro ætatis*] Id eſt, plus diutiuſque jactatus, quam ætas tua ferre videbatur. Apparet juvenem, aut certe viridem ad hoc munus veniſſe: ut & mox, *Major pars ætatis, certe melior reip. data ſit.* Et cap. ſeq. *Nunc dum calet ſanguis.* Idem.

2 *In te converteris*] Fidem ejus obiter laudat, & quod inimicitias aut odia, uſui publico ſuſceperit, licitum vitare. *Idem.*

2 Me-

Major pars ætatis, certe [3] melior, Reip. data ſit: aliquid temporis tui ſume etiam tibi. Nec te ad ſegnem aut inertem quietem voco: non ut ſomno, & caris turbæ voluptatibus, quidquid eſt in te indolis vivæ, demergas. Non eſt iſtud acquieſcere. invenies majora omnibus adhuc ſtrenue tractatis operibus, quæ repoſitus & ſecurus agites. Tu quidem [4] orbis terrarum rationes adminiſtras, tam abſtinenter quam alienas, tam diligenter quam tuas, tam religioſe quam publicas. in officio amorem conſequeris; in quo [5] odium vitare difficile eſt: ſed tamen, mihi crede, ſatius eſt vitæ ſuæ rationes, quam frumenti publici noſſe. Iſtum animi vigorem, rerum maximarum capaciſſimum, à miniſterio [6] honorifico quidem, ſed parum ad beatam vitam apto, ad te revoca: & cogita, non id egiſſe te ab ætate prima, omni cultu ſtudiorum liberalium, ut tibi [7] multa millia frumenti bene

3 *Melior*] Viridis & integra. *Lipſ.*

4 *Orbis terrarum*] Omnino præfectus annonæ fuit, nec audio qui vectigalibus præponunt. Nam diu in iſto munere fuit: in illo, non potuit. Quod autem ait *orbis terrarum:* quid miri? nam etſi ex Africa & Ægypto plurimum: tamen & è provinciis aliis advehebatur, decumarum titulo, aut interdum emptionis. *Idem.*

5 *Odium vitare*] Sive quia arduum tot millibus hominum ſatisfacere. his dare, his negare; hos admittere ad teſſeras in locum mortuorum, hos repellere: ſive univerſe odioſa res, cum ventre agere. nunc non ſatis, non tempore, non bonum frumentum metiri: ut ſunt interpretantes. *Idem.*

6 *Honorifico quidem*] Sed mutavit poſtea. Boethius in Conſol. lib. 3. *Siquis quondam populi curaſſet annonam, magnus habebatur: nunc ea Præfectura quid abjectius?* Nec mirum, quia nec talis diſtributio: longe aberat. At olim, ſecundus ille a Præfecto urbis. *Idem.*

7 *Multa millia frumenti committerentur*] Vett. voce addita, *bene committerentur:* at meus, *vere.* ex quo ego, *viro* vellem. *Idem.* Tres Gruteri & Brux. *bene committerentur.* Recte ſane. Livius lib. 1. *Cui enim non apparere, affectare eum imperium in Latinos? Quod ſi ſui bene crediderint cives, aut creditum illud & non raptum parricidio ſit; credere & Latinos (quamquam ne ſic quidem alienigena) debere.* Fabius declam. 383. *Bene credimus illi ejus patrimonium, cujus capiti pepercit.* In contrarium lib. 1 de Ira, extremo: *Male irato ferrum committitur.* Epiſt. 94. *ferrum, quaſi male nolit committeretur, abſcondit.* M. Seneca Contr. 28. *ut infamaret me tanquam venefica emancipaturum, cui male liberi ſui committerentur.* Ovidius Triſt. lib. 2. *Nec male commiſſa eſt nobis fortuna reorum.* Plinius lib. 8. cap. 16. *Valebatur & male credi libertas ei, cui in tantum exſiſſet etiam feritas.* Panegyricus Maximiano & Conſtantino dictus, ordine quintus: *ut habenas male credit ...* *& curſum devio rectore turbat à tranquillitate receperet.* Lipſianus, vere unde ille *viro*: ingenioſe magis quam vere.

ti bene committerentur. majus quiddam & altius de te promiſeras. Non deerunt & frugalitatis exactæ homines, & laborioſæ operæ. Tanto aptiora exportandis oneribus tarda jumenta ſunt, quam nobiles equi: quorum generoſam pernicitatem quis unquam gravi ſarcina preſſit? Cogita præterea, quantum ſollicitudinis ſit, ad tantam te molem objicere. [8] cum ventre humano tibi negotium eſt: nec rationem patitur, nec æquitate mitigatur, nec ulla prece flectitur populus eſuriens. Modo intra paucos illos dies, quibus C. Cæſar periit, ſi quis inferis ſenſus eſt, hoc graviſſime ferens, quod [9] decedebat populo Romano ſuperſtite, ſeptem aut octo certe dierum cibaria [10] ſupereſſe? dum ille [11] pontes [12] navibus jungit, & viribus imperii [13] ludit, aderat [14] ultimum malorum obſeſſis quoque, alimentorum egeſtas. Exitio pæne ac fame conſtitit, & quæ famem ſequitur rerum omnium ruina, furioſi, & externi, & infeliciter [15] ſuperbi regis imitatio. Quem tunc animum [16] habuerunt illi, quibus

Multa millia intellige *modiorum*: ut *magnum numerum frumenti* pro magna copia ſolent dicere. *Gronovius.*

8 *Cum ventre*] Homerus Odyſſ. ρ. verſ. 281.

Γαστέρα δ' ὄυπως ἐςὶν ἀποκρύψαι μεμαυῖαν
Οὐλομένην, ἣ πολλὰ κακ' ἀνθρώποισι δίδωσι·
Ventrem fallere non fas, aut differre latrantem,
Exitioſum, qui mala dat mortalibus ægris.

& plura, quæ addit. *Lipſius.*

9 *Decedebat*] Libri *dicebat*: ſed puto Pincianum optime ſic correxiſſe. Notum enim odium ejus in univerſum populum, voce ea palam teſtatum: *Utinam unam cervicem haberetis!* Idem.

10 *Supereſſe*] Legendum, *ſupererant.* Idem.

11 *Pontes*] Inter Puteolos & Baulos, ſtupendo opere maria conſternens. Dio videatur, & Suetonius Calig. cap. 19. *Idem.*

12 *Navibus*] Et eas quoque contrahit & tenet, quæ frumentum adferrent. *Idem.*

13 *Ludit*] An *illudit*. Idem.

14 *Ultimum malorum*] Homerus Od. μ.

Πάντες μὲν στυγεροὶ θάνατοι δειλοῖσι βροτοῖσι,
Λιμῷ δ' οἴκτιςον θανέειν ϗ πότμον ἐπισπεῖν·
Dura quidem miſeris mors eſt mortalibus omnis,
Sed periiſſe fame res una miſerrima longe.

Livius 21. *Licuit ad Erycem clauſos, ultimo ſupplicio humanorum, fame interficere.* Idem.

15 *Superbi regis*] Xerxis. Alia cauſſa in Suetonio. *Idem.*

16 *Habuerunt illi*] Et Præfectus, & Curatores alii. Sed nonne ipſe Paullinus tunc erat? opinor. nam multos annos geſſiſſe, indicavit. Tamen non ad ipſum dirigit, quia plures incluſit. *Idem.*

17 *Saxa,*

bus erat mandata frumenti publici cura? ferrum, [17] ſaxa, ignes, [18] Caium excepturi, ſumma diſſimulatione tantum inter viſcera latentis mali tegebant: cum ratione ſcilicet. Quædam enim ignorantibus ægris curanda ſunt. cauſſa multis moriendi fuit, morbum ſuum noſſe.

CAP. XIX. Recipe te ad hæc tranquilliora, tutiora, majora. Simile tu putas eſſe, utrum cures, ut incorruptum à [1] fraude advehentium & [2] negligentia frumentum transfundatur in [3] horrea, ne concepto humore vitietur, & concaleſcat, ut ad menſuram ponduſque reſpondeat: an ad hæc ſacra & ſublimia accedas, ſciturus [4] quæ materia ſit diis, quæ [5] voluptas, quæ [6] conditio, quæ [7] forma? quis animum tuum caſus exſpectet, [8] ubi nos à corporibus dimiſſos natura componat? quid ſit, quod hujus mundi graviſſima quæque in medio ſuſtineat, ſupra levia ſuſpendat, in ſummum ignem ferat, ſidera [9] vicibus ſuis excitet? Cetera deinceps ingentibus plena miraculis. Vis tu, relicto ſolo, mente ad iſta reſpicere? nunc dum calet ſanguis, vigentibus ad meliora eundum eſt. Exſpectat te in hoc genere vitæ multum bonarum artium, amor virtutum atque uſus, cupiditatum oblivio, vivendi

17 *Saxa, ignes*] Ut in ſeditione ſolet. Virgilius: *Jamque faces & ſaxa volant.* Ergo *ignes*, hic faces. Poſſunt & trahi ad ignes, quos domibus minabantur eorum, quos petebant. *Lipſius.*

18 *Caium excepturi*] Alii, *gladium.* Illud firmes & explices è 3 de Ira, cap. 19. *Torſerat fidiculis, eculeo, igne, vultu ſuo.* Quaſi Caii vultus & ira ſuper omnia tormenta, aut tela. *Idem.*

CAP. XIX 1 *Fraude*] Nequid minus. *Idem.*

2 *Negligentia*] Ne corruptum. *Idem.*

3 *Horrea*] Publica, quæ per ſingulas regiones urbis (ab Auguſto, opinor) ſtructa huic fini erant, ſane multa. Circiter 306. credo P. Victorem, deſcriptione urbis, adnumeraſſe. *Idem.*

4 *Quæ natura*] Meus & alii priſci, *quæ materia ſit dei.* Dei, nempe totius mundi, ex Stoïcorum ſcito. Illi definiunt Deum, σῶμα νοερὸν, καὶ νοῦν ἐν ὕλῃ· *corpus intellegens, & mentem in materia.* Plura alibi de hac ſententia: ſed hic igitur vult quæri, de materia cui hæc mens injuncta. *Idem.*

5 *Voluntas*] Semper bona. At meus aliique libri, *voluptas.* Nempe delectatur ipſe ſe, & opere ſuo. *Idem.*

6 *Conditio*] Jovis unius æterna, ceteri ἐκπυρώσει pereunt: Stoicis dico. *Idem.*

7 *Forma*] Iiſdem, rotunda. Epiſt. 113. & in Menippæa, de Claudio. *Idem.*

8 *Ubi nos*] Vide epiſt. 64. in fine. *Idem.*

9 *Curſibus*] Meus, & plures: *civibus.* Fuerit, *vicibus*: & ad Solem Lunamque, ſed & planetas, refert. *Idem.*

vendi atque moriendi ſcientia, alta rerum quies. Omnium quidem occupatorum conditio miſera eſt: eorum tamen miſerrima, qui ne ſuis quidem occupationibus laborant. ad alienum dormiunt ſomnum, ad alienum ambulant gradum, ad alienum comedunt appetitum; amare & odiſſe, [10] res omnium liberrimas, jubentur. Hi ſi velint ſcire, quam brevis ipſorum vita ſit, cogitent, ex quota parte ſua ſit. Cum videris itaque [11] prætextam ſæpe jam ſumptam, cum celebre in foro nomen, non invideris. Iſta vitæ damno parantur: ut unus ab illis [12] numeretur annus, omnes annos ſuos conterent. Quoſdam autem cum in ſummum ambitionis eniterentur, inter prima luctantes, ætas reliquit: quoſdam cum in conſummationem dignitatis per mille indignitates irrupiſſent, miſera ſubiit cogitatio, ipſos laboraſſe [13] in titulum ſepulcri: quorumdam ultima ſenectus, dum in novas ſpes ut juventa diſponitur, inter conatus magnos & improbos invalida defecit.

CAP. XX. Fœdus ille, quem in judicio pro ignotiſſimis litigatoribus grandem natu, & imperitæ coronæ aſſentationes captantem, ſpiritus liquit. turpis ille, qui vivendo laſſus citius quam laborando, inter ipſa officia collapſus eſt. turpis, quem accipiendis immorientem rationibus, [1] diu tractus riſit heres. Præterire, quod mihi occurrit exemplum, non poſſum. [2] Turannius fuit exactæ diligentiæ ſenex: qui poſt annum nonageſimum, cum vacationem procurationis à C. Cæſare

10 *Res omnium liberrimas*] Plinius Panegyrico: *Neque enim ut alia ſubjectu, ita amor imperatur: neque eſt ullus affectus tam erectus & liber, & dominationis impatiens, quique magis vices exigat.* Lipſius.

11 *Prætextam*] Magiſtratum iteratum. *Idem.*

12 *Numeretur*] Ut Conſules ordinarii fiant. De Ira 3. c. 30. *Idem.*

13 *In titulum*] Uno fructu, ut ſepulchro honores inſcriberentur. Ita enim ſolenne. poëta:

—— *titulo res digna ſepulchri.* Idem.

CAP. XX. 1 *Diu tractus*] Longâ ejus vitâ. diu ſperavit, tandem compos. *Idem.*

2 *Turannius*] Fuit hoc nomine Præfectus annonæ ſub Tiberio & Auguſto: ſed is non poteſt eſſe. quare? quia ipſe Paullinus jamdiu hoc munus habuerat: quod non potuit, ſi ſub Caligula jam iſte. Deinde Seneca ait, *vacationem Procurationis accepiſſe:* ergo potius Procurator aut Rationalis Principis fuit. *Idem.*

C... 3 Lex

ſare ultro accepiſſet, componi ſe in lecto, & velut exanimem à circumſtante familia plangi juſſit. Lugebat domus otium domini ſenis, nec finivit ante triſtitiam, quam labor illi ſuus reſtitutus eſt. Adeone juvat occupatum mori? Idem pleriſque animus eſt: diutius cupiditas illis laboris, quam facultas eſt: cum imbecillitate corporis pugnant: ſenectutem ipſam nullo alio nomine gravem judicant, quam quod illos ſeponit. Lex [3] à quinquageſimo anno militem non cogit, [4] à ſexageſimo ſenatorem non citat: difficilius homines à ſe otium impetrant, quam à lege. Interim dum [5] rapiuntur & rapiunt, dum alter alterius quietem rumpit, dum mutuo ſunt miſeri, vita eſt ſine fructu, ſine voluptate, ſine ullo profectu animi: nemo in conſpicuo mortem habet, nemo non procul ſpes intendit. Quidam vero diſponunt etiam illa quæ ultra vitam ſunt, moles magnas ſepulcrorum, & [6] operum publicorum dedicationes, & ad rogum [7] munera, & ambitioſas exſequias. At mehercule iſtorum funera, tanquam minimum vixerint, ad faces & ad cereos ducenda ſunt.

L. AN-

3 *Lex à quinquageſimo anno*] Veteri jure, vacabant poſt id tempus. Nos in Militia, lib. 1. *Idem.* Idem quoque traditum à Livio lib. 42. *Nec ulli qui non major annis quinquaginta eſſet, vacationem militiæ eſſe.* quod notandum. nam aliud prius obtinuit, uti teſtatur Gellius lib. 10. cap. 28. Vide Lipſium ad lib. 1 Annal. Taciti.

4 *A ſexageſimo*] An *ſexageſimoquinto?* Ita in Seneca patre legitur Controv. ultima libri primi. Et mihi maturè nimis mitti Senator videatur, in ævo, quod Prudentiæ maxime factum. *Lipſius.*

5 *Rapiuntur*] Trahuntur, prenſantur. *Idem.*

6 *Operum*] Quæ patriæ, & memoriæ ſuæ dicant. *Idem.*

7 *Munera*] Gladiatorios & funebres ludos. Ego in Saturnal. *Idem.*

8 *Ad faces*] Apparet pueros, & acerba funera, ad faces elata, ſed cereis immixtis. Ita noſter de Tranquill. cap. 11. & in epiſt. 122. Credo etiam ſubtracta oculis, & noctu elata: ideoque merito ad faces. Servius: *Virgilius Pallantis corpus facit excipi facibus, quia Acerbum funus.* Et præmiſerat, *moris Romani eſſe, ut impuberes noctu efferrentur ad faces.* Ea mente, Nero feſtinationem exſequiarum Britannici defendit, in Taciti 13. *A majoribus inſtitutum referens, ſubtrahere oculis Acerba funera, neque laudationibus aut pompa detinere*, Addo etiam, quod plane pueri ne combuſti quidem ſint, ſed conditi. Juvenalis:

—— *terra clauditur infans,*
Et minor igne rogi.

Plinius: *hominem, priuſquam edito dente, non cremari.* Plutarchus, Epiſtola ſolatoria ad uxorem: Τοῖς γὰρ νηπίοις ἀποθανοῦσιν οὔτε χοὰς ἐπιφέρουσιν, οὔτ' ἄλλα δρῶσι περὶ αὐτὰ, οἷα εἰκὸς περὶ θανόντων ποιεῖν· *Pueris defunctis neque inferias dant, neque alia ſolennia uſurpant, quæ in mortuis recepta.* Idem.

CAP.

L. ANNÆI SENECÆ
DE
VITA BEATA
Ad Gallionem Fratrem
Liber Unus.

Argumentum et Ordo.

Senex hunc libellum ſcripſit, & velut Defenſionem præſcripſit contra calumniatores, qui Opes & Vitam objectabant. Beatam vitam in Virtute eſſe: ſed hanc externa non ſpernere, ſi accedant. Sublime ſcriptum eſt, pulcherrimum in partibus, & quod monita ſenſuſque aureos habet. Partes ejus duæ ſunt: Quid ſit Beata vita? & Quomodo eo perveniatur? De priore, negat in Opinione aut More quærendam: per trita ſi itur, longius ab ea abitur. Ratio ſola audienda eſt. ea dicit, Beatam vitam eſſe convenientem naturæ ſuæ: id eſt, poſitam in Virtute. Non in Voluptate, cum Epicuro? minime. & diffuſe & aſſeclas refellit. Uſque eo, ut nec jungi cum Virtute Voluptatem velit, & totum hoc nomen repudiet. Hæc ad Cap. XVI. *Inde pars altera. Ad perveniendum igitur ſola Virtus amplectenda, cetera ſpernenda? Negat; admitti quidem externa poſſe, ſed non ut finem. Imo iis qui in via adhuc ſunt, & proficientium numero, opus eſſe aliqua indulgentia Fortunæ. Hic privatam ſuam cauſſam calide jam & robuſte agit, & objicientem inducit, Cur tu de Virtute ſic locutus, alia etiam habes? cur ſervos, nummos, villas, ſupelle-*

ſupellectilem? Varie reſpondet: ac primo Sapientem ſe non eſſe, ſed conari eſſe. Deinde aliis ſummatibus viris, Platoni, Zenoni, Ariſtoteli jam olim hæc objecta. Atquin omnes iſti non quomodo viverent, ſed vivendum eſſet, docebant. Ardua res, Virtus. Suſpiciendi; etiam qui conantur aſcendere, etſi decidunt interim, aut hærent. Tum de Opibus ex profeſſo, an habendæ Sapienti? à Cap. XXI. Et aſſerit haberi, etſi non amari: quæſitas tamen honeſte, & benigne emittendas aut emiſſas. Inſurgit deinde in iſtos blaterones, & mucronem ſtyli, Socrate inducto, ſtringit: ſed finis deficit; &, quæ vulgo attexuntur, alterius ſcripti ſunt atque argumenti.

CAPUT I.

Vivere, [1] Gallio frater, omnes beate volunt: ſed ad pervidendum, quid ſit quod beatam vitam efficiat, caligant. Adeoque non eſt facile conſequi beatam vitam, ut ab ea quiſque eo longius recedat, quo ad illam concitatius fertur, ſi via lapſus eſt: quæ ubi in contrarium ducit, ipſa velocitas majoris intervalli cauſſa ſit. Proponendum eſt itaque primum, quid ſit quod appetamus: tunc circumſpiciendum eſt, qua contendere illo celerrime poſſimus: intellecturi in ipſo itinere, ſi modo rectum erit, quantum quotidie [2] profligetur, quantoque propius ab eo ſimus, ad quod nos cupiditas naturalis impellit. Quamdiu quidem paſſim vagamur, non ducem ſecuti, ſed fremitum & clamorem diſſonum in diverſa vocantium, conteritur vita inter errores, brevis, etiamſi dies noctesq;

CAP. I. 1 *Gallio*] Eſt is, qui antea Novatus. Adoptatus fuit à Junio Gallione Oratore haud ignobili, quem Seneca pater ſæpicule citat, & *noſtrum* appellat: id eſt, amicum & popularem. Ne confunde igitur cum iſto. quem noſter iterum *fratrem* vocat Præfat. Quæſt Nat. lib. 4. *Lipſius*.

2 *Profligetur*] Libris hoc credamus. nam alii *proficiamus* ſubſtituerunt, inſolentia ejus ſignificati. Atqui (Agellius reclamet licet, lib. 15. c. 5.) rectum eſt, & Auguſtæo ævo uſurpatum. Liv. 21. *Ita fortaſſe decuit, deos ipſos committere ac profligare bellum; nos autem commiſſum ac profligatum conficere.* Ipſe Auguſtus in lapide: *Cœpta profligataque opera à patre meo.* Tacitus, atque alii, ſæpe. Eſt igitur profligare, afficere, & aliquo uſque, perducere, etſi non ad finem. Ita hic. *Idem*.

3 *Pe-*

noctesque bonæ menti laboremus. Decernatur itaque & quo tendamus, & qua: non ſine perito aliquo, cui explorata ſint ea, in quæ procedimus. Quoniam quidem non eadem hic, quæ in ceteris peregrinationibus, conditio eſt. In illis comprehenſus aliquis limes, & interrogati incolæ, non patiuntur errare: at hic tritiſſima quæque via, & celeberrima, maxime decipit. Nihil ergo magis præſtandum eſt, quam ne, [3] pecorum ritu, ſequamur antecedentium gregem, pergentes non qua eundum eſt, ſed qua itur. Atqui nulla res nos majoribus malis implicat, quam quod ad rumorem componimur: optima rati ea, quæ magno aſſenſu recepta ſunt, quorumque exempla nobis multa ſunt: nec ad rationem, ſed ad ſimilitudinem vivimus. Inde iſta tanta coacervatio aliorum ſuper alios ruentium. Quod in ſtrage hominum magna evenit, cum ipſe ſe populus premit, nemo ita cadit, ut non alium in ſe attrahat: primi exitio ſequentibus ſunt: hoc in omni vita accidere videas licet; nemo ſibi tantummodo errat, ſed alieni erroris & cauſſa & auctor eſt. Nocet enim applicari antecedentibus. & dum unuſquiſque mavult credere, quam judicare, nunquam de vita judicatur, ſemper creditur: verſatque nos & præcipitat traditus per manus error, alieniſque perimus exemplis. Sanabimur, ſi modo ſeparemur à cœtu: nunc vero ſtat contra rationem, defenſor mali ſui, populus. Itaque id evenit, quod in comitiis, in quibus eos factos prætores iidem qui fecere mirantur, cum ſe mobilis favor [4] circumegit. Eadem probamus, eadem reprehendimus. hic exitus eſt omnis judicii, [5] in quo ſecundum plures datur.

Cap.

3 *Pecorum ritu*] Pulchra imago. quæ Catoni ſeniori placita in populum. Nam aiebat (Plutarchus auctor) *Similem eſſe populum Rom. gregi pecorum. quæ ſingula non parent, ſed univerſa ductorem aliquem unum ſequuntur: ita vos, inquit, quorum conſilio privatim nemo utatur, hos, in concionem cœtumque coacti, ſequimini.* Lipſius.

4 *Circumegit*] Vel à ventis, aut velis, aut equis. *Idem.*

5 *In quo lis ſecundum plures datur*] Vocula *lis* nuſpiam reperta Grutero in ſcriptis, nec nobis in editis ante Eraſmum. Deeſt quoque in Bruxell. & priore Frobeniana, & eleganter intelligitur. M. Seneca præfat. 3. Controv. *Centumviri dixerunt, date ipſis ſecundum adver-*

CAP. II. Cum de beata vita agitur, non eſt quod [1] mihi illud diſceſſionum more reſpondeas: [2] Hæc pars major eſſe videtur. ideo enim [3] pejor eſt. Non tam bene cum rebus humanis agitur, ut meliora pluribus placeant: argumentum peſſimi, turba eſt. Quæramus quid optimum factum ſit, non quid uſitatiſſimum: & quid nos in poſſeſſione felicitatis æternæ conſtituat, non quid vulgo, veritatis peſſimo interpreti, probatum ſit. Vulgum autem [4] tam chlamydatos, quam coronatos voco. Non enim colorem veſtium,

adverſarium Albutii, ſi juraret ille. Plinius lib. 7. epiſt. 6. *Finem cognitioni quæſtio impoſuit, quæ ſecundum reos dedit.* Gronovius.

CAP. II. 1 *Mihi illud diſceſſionum*] Sententiæ in Senatu, voce, diſceſſione, manu. Primum, ubi dicebant interrogati. Aſſentio: alterum, ubi duabus pluribuſve diverſis ſententiis dictis, Conſul compendii cauſſa diſceſſionem permittebat: id eſt, ſinguli conferrent ſe ad ſubſellia, in quibus auctores ſententiarum ſedebant. Id erat, *pedibus in ſententiam ire.* Tertium, ubi ſublata manu ſignificabant ſe aſſentiri, ſedibus ſuis manentes. *Lipſius.* Quædam hac de re Juretus ad lib. 2. epiſt. 36. Symmachi.

2 *Hæc pars*] Solennia verba, quæ Conſul numeratis in quaque parte Senatoribus, pronunciabat. Prudentius:

Servemus leges patrias, infirma minoris
Vox cedat numeri, parvaque in parte ſileſcat. Lipſius.

3 *Pejor eſt*] Seneca alibi: *Quid præſtat philoſophia? ut malis tibi placere, quam populo: ut æſtimes judicia, non ut numeres.* Idem.

4 *Tam chlamydatos, quam coronam voco*] Non intellego, nec pro more hoc Romano eſt. Maneo in veteri mea conjectura: *tam candidatos, quam coloratos.* Nam honeſtiores, & qui non e vulgo, in veſte candida erant: ipſum vulgus pullati, ſordidati, id eſt colorati. Sane etiam Veneta editio vetus *coloratos* habet. De *candidatu* autem, alter locus Senecæ firmat hoc libro c. 25. Quid, quod ipſe hic ſubjungit, *Non enim colorem veſtium adſpicio?* ergo palam eo refert. Vide, ſodes, Electa noſtra, lib. 1. c. 13. *Idem.* Eraſmi editio prioreſque & omnes ſcripti: *tam chlamydatos, quam coronatos voco.* Quod non fuit ſolicitandum. Potuiſſet dicere: tam candidatos quam prætextatos & palmatis pictiſque tunicis & triumphalibus indutos ornamentis. Sed parcens proceribus Romanis, Græculos traducere maluit & horum ornato veſtitu conſpicuos. Præter vulgum igitur, qui proprie hoc nomine cenſetur, hoc eſt, *palliatos*, omnes etiam ſe vulgi nomine complecti ait tam *chlamydatos* quam *coronatos*. Notum ex lectione palliatarum, quantos ſpiritus ſuper plebem gerant illi chlamydati cum machæris. Nec ſolum in Græcia, ſed & apud Romanos multis prærogativis fulti & à vulgo diſcreti tam re quam nomine milites. Unde *Pagani*, qui non eſſent milites. Sed & *populares* diverſi à *militaribus*, & *privati* ſæpe dicti, qui non militarent. Ergo *chlamydati* in Græcia militares, qui ſupra vulgum & à vulgo diſcreti. At ſupra milites ipſos, cujuſcunque tandem dignitatis & ordinis in militia, *coronati* ſeu *στεφανῖται* vel *στεφανηφόροι ἱερεῖς*. Hæc ampliſſima in Oriente dignitas. Singulæ fere civitates Aſiæ Græciæque habebant tunc temporis hujuſmodi *στεφανηφόρους*. Hæc nos docuit, quo nemo plura aut rariora, Claudius Salmaſius. Sic

priva-

veſtium, quibus prætexta corpora ſunt, adſpicio: [5] oculis de homine non credo. habeo melius certiuſque lumen, quo à falſis vera dijudicem. Animi bonum, animus inveniat. Hic, ſi unquam illi reſpirare & recedere in ſe vacaverit, ô quam ſibi ipſe verum, tortus à ſe, fatebitur, ac dicet: Quidquid feci adhuc, infectum eſſe mallem: quidquid dixi, cum recogito, mutis [6] invideo: quidquid [7] optavi, inimicorum exſecrationem puto: quidquid timui, dii boni, quanto [8] levius fuit: quam quod concupivi? Cum multis inimicitias geſſi, & in gratiam ex odio ([9] ſi modo ulla inter malos gratia eſt) redii: mihi ipſi nondum amicus ſum. Omnem operam dedi, ut me multitudini educerem, & aliqua dote notabilem facerem: quid aliud quam telis me oppoſui, & malevolentiæ quod morderet oſtendi? Vides iſtos, qui eloquentiam laudant, qui opes ſequuntur, qui gratiæ adulantur, qui potentiam extollunt? omnes aut ſunt hoſtes, aut (quod in æquo eſt) [10] eſſe poſſunt. Quam magnus mirantium, tam magnus invidentium populus eſt.

CAP. III. Quin potius quæro aliquid uſu bonum, quod [1] ſentiam, non quod [2] oſtendam; iſta quæ ſpectantur,

privatum militi opponit Paullinus natali quarto Felicis:

In gladio vivens proprio, vanaque laborem
Militiæ ſterilem tolerans, qui Cæſaris armis
Succubuit, privatus agens ad munia Chriſti.

Loquitur de Hermia Felicis fratre, quem ait Cæſari militaſſe, Chriſto *privatum* egiſſe, id eſt, non militaſſe. *Gronovius.*

5 *Oculis*] Qui ad interiorem hominem, id eſt verum, non penetrant. *Lipſius.*

6 *Video*] Quo ſenſu? ego non elicio. Vellem, *rideo*, vel *rubeo*. Ipſa verba mea cum recogito, ridicula vel erubeſcenda ſunt. At Gruterus argute, *mutis invideo:* quaſi ſiluiſſe mallem: & mutus fuiſſe. *Idem.*

7 *Optavi*] Juvenalis:

Evertêre domos totas, optantibus ipſis,
Dii faciles. Idem

8 *Melius*] Meus & quidam, *levius.* Idem.

9 *Si modo*] Corrigit, quia infidi & inſidioſi mali inter ſeſe. Salluſtius: *Inter bonos amicitia, inter malos factio eſt.* Idem.

10 *Eſſe poſſunt*] Ideo Chilonis hoc monitum: *Ita ames, tamquam oſurus; ita oderis, tamquam amaturus.* Idem.

CAP. III. 1 *Sentiam*] In animo. *Idem.*

2 *Oſtendam*] In apparatu, & pompa. *Idem.*

3 *In-*

tur, ad quæ conſiſtitur, quæ alter alteri ſtupens monſtrat, ſoris nitent, introrſus miſera ſunt. Quæramus aliquid non in ſpeciem bonum, ſed ſolidum & æquabile, & à ſecretiore parte formoſius. Hoc eruamus. nec longe poſitum eſt, [3] invenietur: ſcire tantum opus eſt, quo manum porrigas. Nunc velut in tenebris vicina tranſimus, offenſantes in ipſa, quæ deſideramus. Sed ne te per circuitus traham, aliorum quidem opiniones præteribo: nam & enumerare illas longum eſt, & coarguere. noſtram accipe. Noſtram vero cum dico, [4] non alligo me ad unum aliquem ex Stoicis proceribus: eſt & mihi [5] cenſendi jus. Itaque aliquem ſequar; aliquem jubebo ſententiam [6] dividere: fortaſſe & poſt omnes citatus, nihil improbabo ex his quæ priores decreverint, & dicam: [7] Hoc amplius cenſeo. Interim, quod inter omnes Stoicos convenit, [8] rerum naturæ aſſentior. ab illa non deerrare, & ad illius legem exemplumque formari, ſapientia eſt. Beata eſt ergo vita, [9] conveniens naturæ ſuæ: quæ non aliter contingere poteſt, quam ſi primum ſana mens eſt, & in perpetua poſſeſſione ſanitatis ſuæ. Deinde, fortis ac vehemens, tum pulcherrima & patiens, apta temporibus, corporis ſui pertinentiumque ad id curioſa; non anxie tamen: aliarum

3 *Invenietur*] Meus, *invenire*. Diſtinguam: *nec longe poſitum eſt invenire:* phraſi Græciſſante, de qua alibi. *Lipſ.*

4 *Non alligo*] Idem epiſt. 45. *Non enim cuiquam me mancipavi, nullius nomen fero. multum magnorum virorum judicio credo, aliquid & meo vindico.* Idem.

5 *Cenſendi*] Verbum Senatorium: *De ea re ita cenſeo.* Idem.

6 *Dividere*] Manet in iſta re Curiæ. Cum igitur una ſententia plura complectebatur, quorum unum probarem, aliud minime; verbo recepto dicebam, *divide:* id eſt, de ſingulis ſeorſum referatur. Seneca epiſt. 21. *Cum cenſuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, jubeo illum dividere ſententiam, & ſequor.* Idem.

7 *Hoc amplius*] Item formula Senatoria. ut in Cicerone, Philipp. 13. *C. Servilio aſſentior, & hoc amplius cenſeo.* Seneca 3 Quæſt. Natur. cap. 15. *Quædam ex iſtis ſunt, quibus aſſentiri poſſum, ſed hoc amplius cenſeo.* Idem.

8 *Rerum naturæ*] Miror eſſe, qui hæc ſuſpecta habeant. nam ipſum caput doctrinæ Stoicæ, Naturam ſequi: id eſt Deum. Ideo noſter cum additione, *Naturam rerum* dixit. Vide me in Manud. 2. Diſſert. 16. *Idem.*

9 *Conveniens*] Nam ſummum bonum & finem hominis Stoici in eo ponunt. Chryſippus, τὸ τέλος εἶναι ἀκολούθως τῇ φύσει ζῆν· *Finem eſſe, convenienter naturæ vivere.* Nos diffuſe 2 Manud. Diſſert. 14. *Idem.*

aliarum rerum quæ vitam inſtruunt, diligens, [10] ſine admiratione cujuſquam: uſura fortunæ muneribus, non ſervitura. Intelligis, etiam ſi non adjiciam, ſequi perpetuam [11] tranquillitatem, libertatem: depulſis his, quæ aut irritant nos, aut territant. Nam pro voluptatibus, & pro illis quæ parva ac fragilia ſunt, & in ipſis flagitiis noxia, ingens gaudium ſubit, inconcuſſum, & æquabile: tum pax & concordia animi, & magnitudo cum manſuetudine. Omnis enim ex infirmitate feritas eſt.

Cap. IV. Poteſt aliter quoque definiri bonum noſtrum, id eſt, eadem ſententia, non iiſdem comprehendi verbis. Quemadmodum idem exercitus modo latius panditur, modo in anguſtum coarctatur, & aut in cornua, [1] ſinuata media parte, curvatur, aut recta fronte explicatur: vis illi, utcumque ordinatus eſt, eadem eſt, & voluntas pro iiſdem partibus ſtandi: ita definitio ſummi boni alias diffundi poteſt & exporrigi, alias colligi, & in ſe cogi. Idem utique erit, ſi dixero: Summum bonum eſt, animus fortuita deſpiciens, virtute lætus; aut, Invicta vis animi, perita rerum, placida in actu, cum humanitate multa, & [2] converſantium cura. Libet & ita definire, ut beatum dicamus hominem eum, cui nullum bonum malumque ſit, niſi bonus maluſque animus: honeſti cultor, virtute contentus, quem nec extollant fortuita, nec frangant: qui nullum majus bonum eo, quod ſibi ipſe dare poteſt, noverit, cui vera voluptas erit, voluptatum contemptio. Licet,

10 *Sine admiratione*] Damnas? Ariſtoteles approbat: Διὰ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι, καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον, ἤρξαντο φιλοσοφεῖν· *Admiratione moti homines, & nunc & olim, cœperunt philoſophari.* Atque hæc bona eſt, quæ res cauſſaſque inquirit: aliam damnat, quæ humana & externa æſtimat, affectuum miniſtram. Noſter iterum epiſt. 45. *Beatum eſſe, cui omne bonum in animo eſt, erectum, excelſum, mirabilia calcantem.* Mirabilia, nempe vulgo. Horatianum iſtuc facit: *Nil admirari.* Lipſius.

11 *Tranquillitatem*] Annexum ei fructum. Imo epiſt. 92. *Quid eſt beata vita? ſecuritas & perpetua tranquillitas:* quæ deſcriptio ab effectu eſt. *Idem.*

Cap. IV. 1 *Sinuata*] In Lunæ creſcentis faciem. *Idem.*

2 *Converſantium*] Quia ſapiens eſt *in commune bonus*, ut poeta, & ut noſter, de Clem. 1. c. 3. *Homo, ſociale animal, communi bono genitus.* Vide ibi. *Idem.*

3 In-

cet, ſi evagari velis, idem in aliam atque aliam faciem, ſalva & integra poteſtate, transferre. Quid enim prohibet nos beatam vitam dicere, liberum animum, & erectum, & [3] interritum ac ſtabilem, extra metum, extra cupiditatem poſitum? cui unum bonum honeſtas, unum malum turpitudo? Cetera [4] vilis turba rerum, nec detrahens quicquam beatæ vitæ, nec adjiciens, ſine auctu ac detrimento ſummi boni veniens ac recedens. Hunc ita fundatum neceſſe eſt, velit nolit, ſequatur hilaritas continua, & lætitia alta atque ex alto veniens, ut quæ ſuis gaudeat, nec majora domeſticis cupiat. Quidni iſta penſet bene cum minutis, & frivolis, & non perſeverantibus corpuſculi motibus? quo die infra voluptatem ſuerit, & infra dolorem erit.

CAP. V. Vides autem, quam malam & noxiam ſervitutem ſerviturus ſit, quem voluptates doloreſque, [1] incertiſſima dominia, impotentiſſimaque, alternis poſſidebunt. Ergo exeundum ad libertatem eſt: hanc non alia res tribuit, quam fortunæ negligentia. Tum illud orietur inæſtimabile bonum, quies mentis in tuto collocatæ, & ſublimitas: expulſiſque terroribus, ex cognitione veri gaudium grande & immotum, comitaſque & [2] diffuſio animi: quibus delectabitur non ut bonis, ſed ut ex bono ſuo ortis. Quoniam liberaliter agere cœpi, poteſt beatus dici, qui nec cupit, nec timet, beneficio rationis. Quoniam & ſaxa timore

3 *Interritum*] Cicero 5 Tuſcul. *Volumus eum, qui beatus ſit, tutum eſſe inexpugnabilem, ſeptum atque munitum: non ut parvo metu præditus ſit, ſed ut nullo.* Lipſius.

4 *Vilis turba*] Statius:

—— nos vilis turba, caducis
Deſervire bonis, ſemperque optare parati,
Spargimur in caſus. Idem.

CAP. V. 1 *Incertiſſima dominia impotentiſſimaque*] Pro dominis ipſis, ut Servitia. Malim etiam *incertiſſima*, ad voluptatem. *Idem.* Imo utrumque epitheton, tam ad dolorem, quam ad voluptatem pertinet: & ideo *incertiſſima*, quia, ut alibi canit, *dolor & voluptas Invicem cedunt, brevior voluptas.* Perſius Sat. 5. de luxu & amore pecuniæ:

—— ſubeas alternus oportet
Ancipiti obſequio dominos, alternus oberres.

Apud Statium lib. 11 Thebaïd. Etheocles:

— io patria, ô regum incertiſſima tellus,
Nunc certe victoris eris. Gronovius.

2 *Diffuſio*] Διάχυσις ψυχῆς dilatatio. Latina vox ad *ſerenitatem* etiam valet. *Lipſius.*

more & triſtitia carent, nec minus pecudes: non ideo tamen quiſquam felicia dixerit, quibus non eſt felicitatis intellectus. Eodem loco pone homines, quos in numerum pecorum & animalium redegit hebes natura, & ignoratio ſui. Nihil intereſt inter hos, & illa: quoniam illis nulla ratio eſt, his prava, & malo ſuo atque in perverſum ſolers. Beatus enim nemo dici poteſt, extra veritatem projectus: beata ergo vita eſt, in recto certoque judicio ſtabilita, & immutabilis. Tunc enim pura mens eſt, & ſoluta omnibus malis, cum non tantum lacerationes, ſed etiam vellicationes effugerit: ſtatura ſemper ubi conſtitit, ac ſedem ſuam etiam irata & infeſtante fortuna vindicatura. Nam quod ad voluptatem pertinet, licet circumfundatur undique, per [3] omnes vias influat, animumque blandimentis ſuis leniat, aliaque ex aliis admoveat, quibus totos parteſque noſtri ſollicitet: quis mortalium, cui ullum ſupereſt hominis veſtigium, per diem noctemque titillari velit, & deſerto animo, corpori operam dare?

CAP. VI. Sed & animus quoque, [1] inquit, voluptates habebit ſuas. Habeat ſane, cedatque luxuriæ & voluptatum arbiter, impleat ſe omnibus eis quæ oblectare ſenſus ſolent: deinde [2] præterita reſpiciat, & exoletarum voluptatum memor exſultet prioribus, futuriſque jam immineat, ac ſpes ordinet ſuas, & dum corpus in præſenti ſagina jacet, cogitationes ad [3] futura præmittat. hoc mihi videtur miſerior, quoniam mala pro bonis legere, dementia eſt. Nec ſine ſanitate quiſquam beatus eſt: nec ſanus, cui offutura pro optimis appetuntur. Beatus eſt ergo judicii rectus: beatus eſt præſentibus, qualiacumque ſunt, contentus, amicuſque rebus ſuis: beatus is, cui omnem habitum rerum ſuarum ratio commendat. Vident & illi, qui ſummum bonum

3 *Omnes vias*] Senſuum. *Lipſius.*

CAP. VI. 1 *Inquit*] Ab Epicuro aliquis: & tota hæc diſputatio in illum eſt, diffuſa, nimia. *Idem.*

2 *Præterita*] Epicuri dogma, Ciceroni tactum 2 de Finib. *Sapientem & præſentibus voluptatibus frui, & recordari præteritas, & cogitatione præcipere futuras.* Idem.

3 *Futura*] An *futuram*. Idem.

4 Quo-

num voluptatem dixerunt, quam turpi illud loco poſuerint. Itaque negant poſſe voluptatem à virtute diduci, & aiunt, nec honeſte quemquam vivere, ut non jucunde vivat; nec jucunde, ut non honeſte quoque. Non video, [4] quomodo iſta diverſa in eamdem copulam conjiciantur. Quid eſt, oro vos, cur ſeparari voluptas à virtute non poſſit? videlicet, quod omne boni ex virtute principium eſt: ex hujus radicibus etiam ea, quæ vos & amatis & expetitis, oriuntur. Sed ſi iſta indiſcreta eſſent, non videremus quædam jucunda, ſed non honeſta: quædam vero honeſtiſſima, ſed aſpera, & per dolores exigenda.

CAP. VII. Adjice nunc, quod voluptas etiam ad vitam turpiſſimam venit: at virtus malam vitam non admittit. & infelices quidam non ſine voluptate, imo ob ipſam voluptatem ſunt: quod non eveniret, ſi virtuti ſe voluptas immiſcuiſſet, qua virtus ſæpe caret, nunquam indiget. Quid diſſimilia, imo diverſa componitis? Altum quiddam eſt virtus, excelſum, regale, invictum, infatigabile: voluptas, humile, ſervile, imbecillum, caducum, cujus ſtatio ac domicilium [1] fornices & popinæ ſunt. Virtutem in templo invenies, in foro, in curia, pro muris ſtantem, pulverulentam, coloratam, calloſas habentem manus: voluptatem latitantem ſæpius, ac tenebras captantem; [2] circa balnea ac ſudatoria, ac [3] loca ædilem metuentia; mollem, enervem,

4 *Quomodo iſta tam diverſa*] Particulam *tam* propagatam ex editione Romana, cum nec in cuſis antea, nec in ullis membranaceis eſſet, monuit Gruterus. Abjiciatur igitur: nam qui adjecit, non conſideravit notionem τ͂ *diverſa*, de qua ſupra. *Gronovius.*

CAP. VII. 1 *Fornices*] Nempe meretrices Romanæ ſub fornicibus proſtabant. inde illud Horatii lib. 1. Sat. 2.

Contra alius nullam, niſi olenti in fornice ſtantem.

Lege Briſſonium lib. de jure connubiorum.

2 *Circa balnea*] De diverſis balneorum generibus, videndus eſt Vitruvius lib. 5. c. 10.

3 *Loca ædilem metuentia*] Nam Ædilibus cura propinarum, fornicum, & eorum quæ ad libidines, luxum, aleam ſpectabant. Notavi ad 2 Annal. Taciti, ſub finem. Adde Martialem 5. epigr. ult.

Arcana modo raptus è propina,
Ædilem rogat, udus aleator.

& 14. epigr. 1. *Lipſius.* Vide Cujac. Paratit. in lib. 3. Cod. tit. 43. de aleæ luſu & aleatoribus.

vem, mero atque unguento madentem, pallidam aut ſucatam, & medicamentis pollutam. Summum bonum immortale eſt, [4] neſcit exire: nec ſatietatem habet, nec pœnitentiam. nunquam enim recta mens vertitur: nec ſibi odio eſt, [5] nec quidquam mutavit optima. at voluptas tunc cum maxime delectat, exſtinguitur. Nec multum loci habet. itaque cito implet: & tædio eſt, & poſt primum impetum marcet. Nec id unquam certum eſt, cujus in motu natura eſt. ita ne poteſt quidem ulla ejus eſſe ſubſtantia, quod venit tranſitve celerrime, in ipſo uſu ſui periturum. Eo enim pervenit, ubi deſinat: & dum incipit, ſpectat ad finem.

Cap. VIII. Quid, quod tam bonis, quam malis, voluptas ineſt? nec minus turpes dedecus ſuum, quam honeſtos egregia delectant. Ideoque præceperunt veteres, optimam ſequi vitam, non jucundiſſimam: ut rectæ ac bonæ voluntatis non dux, ſed comes voluptas ſit. Natura enim duce utendum eſt: hanc ratio obſervat, hanc conſulit.

4 *Neſcit exire*] Meus, *eſcire*. poteſt *exire* eſſe pro *perire*: unde *exitium*. Lipſius.

5 *Nec quicquam mutavit optima*] Lipſius interpretatur: ipſa optima, nihil mutavit. quia non videt melius. Cui ſi quis acquieſcit, per me teneat vulgatum. Neſcio quomodo tamen videtur abruptum nimis. & jam olim in ſuſpicionem venit. Unde editiones priſcæ & Pal. unus liberali ſatis acceſſione: *nec quicquam mutavit, quia ſemper ſecuta eſt optima*: quod Grutero non plane diſplicet. Suſpicor olim fuiſſe, *nec quidquam mutavit à primo*. Recordor eamdem formulam vitiatam fuiſſe in libro de Brevitate Vitæ cap. 1. *Non illa ſe regis imperio, non favore populi longius proferet: ſicut miſſa eſt à primo, decurret*. Fecerant enim, *ſicut juſſa eſt a primo die curret*, elegantiſſima tranſlatione abolita. Plautus Moſtellar. *Improbiores ſunt, quam à primo credidi*. Terentius Phormione. *Petam hinc, unde à primo inſtitui*. Et ſic legendum eadem fabula act. 4. ſc. 3. ex melioribus libris: *A primo homo inſanibat*. Ut vulgo: *at primo*. Varro lib. 2. de R. R. cap. 8. *Hic ita eductus à primo, poteſt admitti*. Cicero Philip. 2. *ſed tamen conſilium à primo reprehendendum, laudanda conſtantia*. Ubi ſuppoſuerant *principio*. Lib. 9. ad Att. epiſt. 4. *Tuas nunc epiſtolas à primo lego: hæ me paullum recreant*. Lib. 16. ad Att. 7. *Utinam à primo ita tibi eſſet viſum*. Lib. 5 de finibus: *A primo quidem mirabiliter occulta natura eſt, nec perſpici nec cognoſci poteſt*. Seneca lib. 2 de Benef. cap. 11. *Nihil in fructum pervenit, quod non à primo uſque ad extremum æqualis cultura proſequitur*. Et haud dubie recte in Hercule Furente Lipſius: *ſequitur à primo ſtatim Infeſta Iuno*. L. 5. §. 1. de in litem jurando: *Licuit enim & a primo nec deferre*. Gronovius.

Cap.

lit. Idem eſt ergo beate vivere, & ſecundum naturam. Hoc quid ſit, jam aperiam. Si corporis dotes, & apta naturæ, conſervabimus diligenter & impavide, tanquam in diem data & fugacia; ſi non ſubierimus eorum ſervitutem, nec nos aliena poſſederint; ſi corpori grata & adventicia eo nobis loco fuerint, quo ſunt in caſtris auxilia, & armaturæ leves. Serviant iſta, non imperent: ita demum utilia ſunt menti. Incorruptus vir ſit externis, & inſuperabilis, miratorque tantum ſui: fidens animi, atque [1] in utrumque paratus, [2] artifex vitæ. Fiducia ejus non ſine ſcientia ſit, ſcientia non ſine conſtantia: maneant illi ſemel placita, nec ulla in decretis ejus [3] litura ſit. Intelligitur, etiamſi non adjecero, compoſitum ordinatumque fore talem virum, & in his quæ aget cum comitate, magnificum. Erit [4] vera ratio [5] ſenſibus inſita, & capiens inde principia. nec enim habet aliud unde conetur, aut unde ad verum impetum capiat, & in ſe revertatur. Nam mundus quoque cuncta complectens, [6] rectorque univerſi Deus, [7] in exteriora quidem tendit, ſed tamen in totum undique in ſe redit. Idem noſtra mens faciat: cum ſecuta ſenſus ſuos, per illos ſe ad externa porrexerit; & illorum & ſui potens ſit, & (ut ita dicam) devinciat ſummum bonum. Hoc modo una efficietur vis ac poteſtas, concors ſibi: & ratio illa certa naſcetur, non diſ-
ſidens

CAP. VIII. 1 *In utrumque*] Mori aut vivere. *Lipſius.*

2 *Artifex*] Qui formare ſibi vitam poſſit, & omnem ſuavem reddere. *Idem.*

3 *Litura ſit*] Nihil deleat, aut pœnitentia mutet. *Idem.*

4 *Vera ratio*] Noſtra, non illa communis *recta ratio.* Idem,

5 *Senſibus inſita*] Ut per eos, non ſecundum eos, agat. Initium à ſenſibus capit, (quod ad nos quidem attinet) non in iis ſiſtit aut deſinit. Vide quadam epiſt. ult. *Idem.*

6 *Rectorque univerſi*] Etiamne Deus in exteriora tendit? ita, ſed corporeus nempe ille Deus, & *rector univerſi* (ut hic) id eſt τὸ ἡγεμονικὸν, ſive *Principale.* Quod alii Stoicorum (variant enim leviter) *Cælum* ipſum dicunt, alii *Solem*, Chryſippus *puriſſimam ætheris partem.* Idem.

7 *In exteriora*] Quæ? Stoïco ſenſu, vacuum. Nam *mundus & univerſum* (Κόσμος καὶ τὸ πᾶν) *differunt.* τὸ γὰρ πᾶν λέγεται, τὸ ἐκ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἔξωθεν κενοῦ, σύστημα· *Univerſum dicitur, id quod ex mundo, & exteriore vacuo, ſimul conſtat.* Itaque videtur mundus cum movetur in extima tendere; ſed orbe ſuo in ſe redit, aut potius movendo manet. *Idem.*

 8 *Arc-*

ſidens nec hæſitans in opinionibus comprehenſionibuſque, nec in ſua perſuaſione. Quæ cum ſe diſpoſuit, & partibus ſuis conſenſit, & (ut ita dicam) concinuit, ſummum bonum tetigit. Nihil enim pravi, nihil lubrici ſupereſt: nihil in quo [8] arietet, aut labet. Omnia faciet ex imperio ſuo, nihilque inopinatum accidet: ſed quidquid aget, in bonum exibit, facile & parate, & ſine tergiverſatione agentis. Nam pigritia & hæſitatio, pugnam & inconſtantiam oſtendit. Quare audacter licet profitearis, ſummum bonum eſſe, animi concordiam. Virtutes enim ibi eſſe debebunt, ubi conſenſus atque unitas erit: diſſident vitia.

Cap. IX. Sed tu quoque, inquit, virtutem non ob aliud colis, quam quia aliquam ex illa ſperas voluptatem. Primum, non ſi voluptatem præſtatura virtus eſt, ideo propter hanc petitur. non enim hanc præſtat, ſed & hanc: nec huic laborat, ſed labor ejus, quamvis aliud petet, hoc quoque aſſequetur. Sicut in arvo, quod ſegeti proſciſſum eſt, aliqui flores internaſcuntur, non tamen huic herbulæ, quamvis delectet oculos, tantum operis inſumptum eſt: aliud fuit ſerenti propoſitum, hoc ſupervenit: ſic & voluptas non eſt merces, nec cauſſa virtutis, ſed acceſſio: nec quia delectat, placet; ſed quia placet, delectat. Summum bonum in ipſo judicio eſt, & habitu optimæ mentis: quæ cum [1] ſinum implevit, & finibus ſe ſuis cinxit, conſummatum eſt ſummum bonum, nec quidquam amplius deſiderat. Nihil enim extra totum eſt. non magis quam ultra finem. Itaque erras, cum interrogas, quid ſit illud propter quod virtutem petam? quæris enim aliquid ſupra ſummum.

8 *Arietet*] In pravo: labet, in lubrico. *Lipſius.*

Cap. IX. 1 *Habitum implevit*] Ita in meo opt. libro, nec Muretus ſuppoſuit, ut cenſent. Videtur dicere, Virtutem quidem in animo, & habitum eſſe: ſed cum uſus acceſſit, & totam ſe exſeruit, plenam cenſeri. Cicero tale 1 Academ. *Zeno aiebat, non uſum modo virtutis, ſed habitum ipſum per ſe eſſe præclarum: nec tamen virtutem cuiquam adeſſe, quin ea ſemper uteretur.* Alii tamen libri, *quæ cum ſinum implevit:* alii, *cum ſuum.* Nec male è ſequentibus, *quæ cum ſuum ambitum.* Vide me 3 Manud. Diſſert. 3. *Idem.*

2 *Sub-*

mum. Interrogas, quid petam ex virtute? ipſam. nihil enim habet melius, ipſa pretium ſui. An hoc parum magnum eſt? Cum tibi dicam, ſummum bonum eſt, infragilis animi rigor & providentia, & [2] ſubtilitas, & ſanitas, & libertas, & concordia & decor: aliquid etiamnum exigis majus, ad quod iſta referantur? Quid mihi voluptatem nominas? Hominis bonum quæro, non ventris, qui pecudibus ac beluis laxior eſt.

CAP. X. Diſſimulas, inquit, quid à me dicatur, ego enim nego quemquam poſſe jucunde vivere, niſi ſimul [1] & honeſte vivat: quod non poteſt mutis contingere animalibus, nec bonum ſuum cibo metientibus. Clare, inquam, ac palam teſtor, hanc vitam, quam ego jucundam voco, non ſine adjecta virtute contingere. At quis ignorat, pleniſſimos eſſe voluptatibus veſtris ſtultiſſimos quoſque? & nequitiam abundare jucundis, animumque ipſum [2] non tantum genera voluptatis prava, ſed multa ſuggerere? In primis inſolentiam & nimiam æſtimationem ſui, tumoremque elatum ſupra ceteros, & amorem rerum ſuarum cæcum & improvidum; delicias fluentes, ex minimis ac puerilibus cauſſis exſultationem; jam dicacitatem, & ſuperbiam contumeliis gaudentem, deſidiam, diſſolutionemque ſegnis animi [3] indormientis ſibi. Hæc omnia virtus diſcutit, & [4] aurem pervellit, & voluptates æſtimat, antequam admittat: nec quas probavit, magni pendit, (utique enim admittit).

2 *Subtilitas*] Muretus ejecerat, ſed libri omnes revocant. Haud aptum eſt, fateor: ſed faciendum puto, *ſublimitas*. Supra cap. 4. *Tunc orietur illud inæſtimabile bonum, quies mentis & ſublimitas.* Lipſius.

CAP. X. 1 *Et honeſte*] Ipſa verba Epicuri, in epiſtola ad Menœceum, Οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν, ἄνευ τοῦ φρονίμως καὶ καλῶς, καὶ δικαίως ἄνευ τοῦ ἡδέως. Συμπεφύκασι γὰρ αἱ ἀρεταὶ τῷ ζῆν ἡδέως, καὶ τὸ ζῆν ἡδέως τούτων ἐστὶν ἀχώριστον· *Non eſt jucunde vivere, niſi ſimul prudenter & honeſte: neque juſte, niſi jucunde. Cognatæ enim junctæque virtutes ſunt jucundæ vitæ, & ipſa hæc ſeparari ab illis non poteſt.* Idem.

2 *Non tantum genera voluptatum*] In quatuor codd. Gruteri non viſuntur, *non tantum*. Scribe: *animumque ipſum genera voluptatum prava, ſed & multa, ſuggerere?* Gronovius.

3 *Indormientis ſibi*] Uni ſibi vacantis, publica & aliena ſpernentis. *Lipſ.*

4 *Aurem pervellit*] Id eſt, admonet, excitat, ſerio cogitare jubet. *Idem.*

mittit) nec uſu earum, ſed temperantia læta eſt. temperantia autem cum voluptates minuat, ſummi boni [5] injuria eſt. Tu voluptatem complecteris: ego compeſco. tu voluptate frueris: [6] ego utor. tu illam ſummum bonum putas: ego nec bonum. tu omnia voluptatis cauſſa facis: ego nihil. Cum dico, me nihil voluptatis cauſſa facere, [7] de illo loquor ſapiente, cui ſoli concedis voluptatem.

Cap. XI. Non voco autem ſapientem, ſupra quem quidquam eſt, nedum voluptas. Atqui ab hac occupatus, quomodo reſiſtet labori, ac periculo, egeſtati, & tot humanam vitam circumſtrepentibus minis? quomodo conſpectum mortis, quomodo doloris feret? quomodo mundi fragores, & tantum acerrimorum hoſtium, tam molli adverſario victus? Quidquid voluptas ſuaſerit, faciet. Age, non vides quam multa ſuaſura ſit? Nihil, inquis, poterit ſuadere turpiter, quia adjuncta virtuti eſt. Non tu vides iterum, quale ſit ſummum bonum, cui cuſtode opus eſt, ut bonum ſit? Virtus autem quomodo [1] voluptatem reget, quam ſequitur: cum ſequi parentis ſit, regere imperantis? à tergo ponitis, quod imperat. Egregium autem virtutis apud vos officium, voluptates [2] prægustare. Sed videbimus, an apud quos tam contumelioſe tractata virtus eſt, adhuc virtus ſit: quæ habere nomen ſuum non poteſt, ſi [3] loco ceſſit. interim de quo agitur, multos oſtendam volupta-

5 *Injuria eſt*] Ex veſtro Epicureorum ſenſu, qui bonum in voluptate ponitis. Si hanc minuit, ergo ipſum. *Lipſius.*

6 *Ego utor*] Eo diſcrimine Florus lib. 2 de Annibale, poſt Cannenſem pugnam: *Cum victoria poſſet uti, frui maluit, relictaque Roma Campaniam Tarentumque peragrare.* Auguſtinus, *Deo nos frui, aliis uti* dixit. *Idem.*

7 *De illo*] Non de me, qui nondum eo veni. *Idem.*

Cap. XI. 1 *Voluptatem reget*] Vide in hanc ſententiam 4 de Beneſic. cap. 2.

2 *Prægustare*] Quaſi fungi officio prægustatoris, & explorare an innoxiæ ſint. Cleanthis huic rei imago in Cicerone 2 de Finib. *Jubebat eos, qui audiebant, ſecum ipſos cogitare pictam in tabula voluptatem, pulcherrimo veſtitu & ornatu regali, in ſolio ſedentem: praſto eſſe virtutes, ut ancillulas, quæ nihil aliud agerent, nullum ſuum officium ducerent, niſi ut voluptati miniſtrarent, & eam ad aurem admonerent, nequid imprudens perficeret, è quo oriretur aliquis dolor.* Idem.

3 *Loco ceſſit*] Primo illo & ſummo. *Idem.*

4 No-

luptatibus obſeſſos, in quos fortuna omnia munera ſua effudit, quos fatearis neceſſe eſt malos. Adſpice [4] Nomentanum & [5] Apicium, terrarum ac maris (ut iſti vocant) bona conquirentes, & ſuper menſam recognoſcentes [6] omnium gentium animalia. Vide [7] hos eoſdem è ſuggeſtu roſæ exſpectantes

4 *Nomentanum*] Gulonem ſub Auguſto notum: de quo Horatius ſæpicule. *Lipſius.*

5 *Apicium*] Scientiam popinæ profeſſum. Noſter Conſol. ad Helv. c. 10. ego ad Annal. Taciti. *Idem.*

6 *Omnium gentium*] Cum piſces & volucres ab omni orbe peterent. Seneca ad Helv. c. 9. *Omnes regiones pervagantur, maria trajiciunt, & cum famem exiguo poſſint ſedare, magno irritant.* Idem.

7 *Hos eoſdem è lectu ſuu ſpectantes popinam ſuam*] Valde abeunt libri & ſuppoſitum eſt. Meus: *eoſdem eſucceſſores exſpectantes.* Alii, *eoſdem eſuros exſpect.* Alii, *eoſdem eſuccenſuros exp.* denique alii, *eoſdem ſucceſſuros*, ſive *eſu teſſuros.* Quid hæc monſtra portendunt? an, *eſu cenſores ſpectantes?* ut jocoſe formet & appellet cenſores quoſdam in edendo: cum faſtidio & dilectu omnia inſpicientes. An vates alius magis verat. *Idem.* Non mihi ſed Lipſio credas & Grutero, longe divertere hoc à libris & ſuppoſitum eſſe. Lipſianus: *eoſdem eſucceſſores exſpectantes.* Cui proximus Pal. tert. *eoſdem eſuccenſuros exſpectantes.* Alius *eſuros*: alius, *eſui ceſſuros* vel *cenſuros*: alius *ſucceſſuros*: alius *eſu teſſuros*: omnes vero *exſpectantes.* Editiones Tarviſina & Veneta: *eſucceſſuros exſpectantes.* Quid hæc monſtra portendunt, inquit magnus augur? An, *eſu cenſores ſpectantes?* ut jocoſe formet & appellet cenſores quoſdam in edendo, cum faſtidio & dilectu omnia inſpicientes. An alius vates magis verat? Nunquam equidem hoc mihi nomen inſcribam: ſed ut fœmina Lacedæmone obſcurum ſapientiſſimis viris Demarati conſilium invenit, ſic mihi uni è multis timidiſſima ſpe pollicebor conjectandi fortunam. Elicio autem: *Vide hos eoſdem è ſuggeſtu roſæ exſpectantes popinam ſuam.* *Suggeſtus roſæ* eſt torus pulvillis roſa fartis ſtratus. Cicero lib. 5 in Verrem. *Nam ut mos fuit Bithyniæ regibus, lectica hexaphoro ferebatur, in qua pulvinus erat perlucidus Melitenſis roſa fartus: ipſe autem coronam habebat unam in capite, alteram in collo, reticulumque ad nares ſibi apponebat, tenuiſſimo lino, minutis maculis, plenum roſa.* En quid ad plenum ſit in roſa cubare. Lib. 2 de Finibus: *tum ipſum, cum vigiliis & fame cruciaretur, clamat virtus, beatiorem fuiſſe, quam potantem in roſa Thorium.* Lib. 3 Tuſcul. *faſciculum ad nares admovebis? incendes odores? & ſertis redimiri jubebis & roſa?* Lib. 5 ejuſdem operis: *omnes eos confiteri beatos eſſe neceſſe eſt. A. Etiamne in cruciatu atque tormentis? M. An tu me in viola putas aut roſa dicere?* Seneca epiſt. 36. *Nemo diſcit, ut ſi neceſſe fuerit, æquo animo in roſa jaceat.* Ælianus lib. 9. ποικιλ. de Dionyſio minore: ῥόδοις καὶ ἑρπύλλοις καὶ ἄλλοις ἄνθεσι καλαστρωννύς. Et de Smindyride Sybarita: φύλλοις ῥόδων γοῦν ἐπαναπαυσάμενος καὶ κοιμηθεὶς ἐπ' αὐτῶν, ἐξανέστη λέγων, φλυκταίνας ἐκ τῆς εὐνῆς ἔχειν. Prorſus hoc unum imagini deliciarum, quam pingit Seneca, deerat. *E ſuggeſtu*, cui nempe incumbebant. Lib. 2 de Benefic. 27. *multoque concitatior eſt avaritia in magnarum opum congeſtu collocata.* Ne mireris, *exſpectantes*, quando cum maxime fruentes repræſentantur. Id enim verbi ſignificat, tarde ordinem profuſiſſimarum cœnarum explicari, & interea dum appoſitas dapes deguſtant, exſpectari alias, atque animum nauſeantem jam in ſecuturis patinis eſſe, & quandam moram pati, ſeque detinere. Bruxel. *eoſdem ſucceſſuros expectantes pompam ſuam.*

ctantes popinam ſuam, [8] aures vocum ſono, [9] ſpectaculis oculos, ſaporibus palatum ſuum delectantes. Mollibus lenibuſque [10] fomentis totum laceſſitur eorum corpus: & ne nares interim ceſſent, [11] odoribus variis inficitur locus ipſe, in quo luxuriæ [12] parentatur. Hos eſſe in voluptatibus dices: nec tamen illis bene erit, quia non bono gaudent.

Cap. XII. Male, inquit, illis erit: quia multa interveniunt, quæ perturbant animum, & opiniones inter ſe contrariæ mentem inquietabunt. Quod ita eſſe concedo. ſed nihilominus illi ipſi ſtulti, & [1] inæquales, & [2] ſub ictu pœnitentiæ poſiti, magnas percipiunt voluptates: ut fatendum ſit, tam longe tum illos ab omni moleſtia abeſſe, quam à bona mente: & (quod pleriſque contingit) [3] hilarem inſaniam inſanire, ac per riſum furere. At contra, ſapientium remiſſæ voluptates & modeſtæ, ac pœne languidæ ſunt, compreſſæque, & vix notabiles: ut quæ neque arceſſitæ veniant, nec quamvis per ſe acceſſerint, in honore ſint, neque ullo gaudio percipientium exceptæ. Miſcent enim

ſuam. Cottectum tamen ibidem, *popinam*. Rubenius formabat *è ſucceſſu roſæ*: & accipiebat pro pergula vel trichilo è roſis. Sed ſubjicit magis jam ſibi quoque placere noſtrum *è ſuggeſtu*. nam & Appuleius, ait, ſigma ſemirotundum *ſuggeſtum* vocat, & Carinum atque alios è roſis ſtruxiſſe triclinia Auguſtæ hiſtoriæ ſcriptores teſtantur. *Gronevius*.

8 *Aures vocum ſono*] Symphonia menſali. *Lipſius*. Nimirum inter cœnandum, acroamata omnis generis adhibebantur. nam aut ſymphonia perſonabat triclinium, aut inſtrumenta organaque varia concinebant, aut tragœdiæ, comœdiæ, mimique agebantur: incendebantur & odores naribus gratiſſimi. hoc pluribus auctoritatibus tibi confirmabit P. Ciaconius lib. de Triclinio.

9 *Spectaculis*] Nam mimos, citharœdos, pſaltrias, & id genus adhibebant. *Lipſius*.

10 *Fomentis*] Ad veſtes, aut ſtrata, & pulvillos? an magis ad tractatores hoc refers, de quibus epiſt. 66. in fine. *Idem*.

11 *Odoribus*] Plautus:

Sternite lectos, incendite odores.

Apud Athenæum, pueri ad menſam στεφάνυς, καὶ μύρα, θυμιάματα, *coronas, unguenta, & odores* apportant. *Idem*.

12 *Parentatur*] Videntur enim ſepulchrales epulæ, quia velut mortui efferuntur. Epiſt. 122. *Non convivantur, ſed juſta ſibi faciunt*. Epiſt. 12. *Cum ſe funereis illis epulis ſepeliſſet, quaſi ſibi parentaret*. Idem.

Cap. XII. 1 *Inæquales*] Modo in gaudio, modo triſtitia; nunc depreſſi, nunc elati. *Idem*.

2 *Sub ictu*] Quos pœnitentia ſtatim tanget. De Benef. 2. c. 29. & alibi. *Idem*.

3 *Hilarem inſaniam*] Epiſt. 29. *Gaudebo, tamquam in malis, quod illi genus inſaniæ hilare contigerit*. Idem.

4 *Re-*

enim illas, & interponunt vitæ, ut ludum jocumque inter ſeria. Deſinant ergo inconvenientia jungere, & virtuti voluptatem implicare, per quod vitium peſſimis quibuſque adulantur. Ille effuſus in voluptates, [4] reptabundus ſemper atque ebrius, quia ſcit ſe cum voluptate vivere, credit & cum virtute: audit enim voluptatem à virtute ſeparari non poſſe: deinde vitiis ſuis ſapientiam [5] inſcribit, & abſcondenda [6] profitetur. Ita non ab Epicuro impulſi luxuriantur, ſed vitiis dediti, luxuriam ſuam in philoſophiæ ſinu abſcondunt: & eo concurrunt, ubi audiunt laudari voluptatem. Nec æſtimatur voluptas illa Epicuri (ita enim mehercules ſentio) quam ſobria & ſicca ſit: ſed ad nomen ipſum advolant, quærentes libidinibus ſuis patrocinium aliquod ac velamentum. Itaque quod unum habebant in malis bonum, perdunt, peccandi verecundiam. Laudant enim ea quibus erubeſcebant, & vitio gloriantur: ideoque ne reſurgere quidem adoleſcentiæ licet, cum honeſtus turpi deſidiæ titulus acceſſit.

CAP. XIII. Hoc eſt, cur iſta voluptatis laudatio perniciosa ſit, quia honeſta præcepta [1] intra latent: quod [2] corrum-

4 *Reptabundus ſemper atque ebrius*] A Pinciani conjectura eſt. meus & alii ſcripti, *raptabundus*: ego vellem *ructabundus*. Idem. Neſcio quomodo interdum non effugimus *ψευδεπιγραφίας* crimen. Edita lectio eſt à Pinciano, cum in omnibus mss. eſſet, *raptabundus*. Ecce alius hoc ipſum, etſi ſenſu careat, non amplecti religioni habet, alius conjectat, *ructabundus*. Sero: optime enim Pincianus. Nempe & luxu & libidine ſoluti morbum inceſſu fatentur: vix incedunt, reptant verius, imprimis ebrii. Vetus Poeta:

Riſi egomet mecum caſabundum ire ebrium.

Petronius:

Scorta placent, fractique enervi corpore greſſus.

Phædrus: *Quin etiam reſides & ſequentes otium, Ne defuiſſe noceat, reptant ultimi.* Et ſtatim de Menandro: *Veniebat greſſu delicato & languido.* Plinius Paneg. *Ægri quoque neglecto medentium imperio ad conſpectum tui quaſi ad ſalutem ſanitatemque prorepere.* Niſi mavis *lapſabundus*. Prudentius in pugna Luxuriæ & Sobrietatis: *lapſantes per vina & balſama greſſu.* Atque ita ſe quoque conjeciſſe indicavit mihi Rubenius. *Gronovius.*

5 *Inſcribit*] Titulum imponit, & Epicureum ſe facit. *Lipſius.*

6 *Profitetur*] Jactat & ultro profert, ut laudanda. Amo voluptatem & ſequor: quidni? Epicuro ſummum bonum. *Idem.*

CAP. XIII. 1 *Intra latent*] In penetralibus doctrinæ eorum quærenda. *Idem.*

2 *Corrumpit*] Ipſum voluptatis nomen, & laudatio. *Idem.*

3 *To-*

rumpit, apparet. In ea quidem ipſe ſententia ſum (invitis hoc noſtris [3] popularibus dicam) [4] ſancta Epicurum & recta præcipere, & ſi propius acceſſeris, triſtia: voluptas enim illa ad parvum & exile revocatur: & quam [5] nos virtuti legem dicimus, eam ille dicit voluptati. Jubet illam [6] parere naturæ: parum eſt autem luxuriæ, quod naturæ ſatis eſt. Quid ergo eſt? ille quiſquis deſidioſum otium, & gulæ ac libidinis [7] vices felicitatem vocat, [8] bonum malæ rei quærit auctorem: & dum illo venit, blando nomine inductus, ſequitur voluptatem, non quam [9] audit, ſed quam attulit: & vitia ſua cum cœpit putare ſimilia præceptis, indulget illis, non timide, nec obſcure: luxuriatur etiam [10] inoperto capite. Itaque non dico quod plerique noſtrorum, ſectam Epicuri flagitiorum magiſtram eſſe: ſed illud dico, male audit, infamis eſt: & immerito. Hoc ſcire quis poteſt, niſi interius admiſſus? [11] frons ipſa dat locum fabulæ, & ad malam ſpem invitat. Hoc tale eſt, quale vir fortis [12] ſtolam indutus. Conſtante tibi pudicitia, [13] veritas ſalva

3 *Popularibus*] Stoïcis. Populares ſunt, ejuſdem populi, factionis, ſectæ. Salluſtius: *Catilina cum ad jusjurandum populares ſceleris ſui adigeret*. Iterum: *Quod factum populares conjurationis concuſſerat*. Lipſius.

4 *Sancta Epicurum*] Epiſtolam 33. vide, & ſæpius. *Idem*.

5 *Nos virtuti*] Nam Stoïcorum eſt, Ad naturam vivere. *Idem*.

6 *Parere naturæ*] Vide Epiſt. 4. ſub finèm. *Idem*.

7 *Vices*] Alternis ventri & peni vacare. *Idem*.

8 *Bonum*] Philoſophum. *Idem*.

9 *Audit*] Ab illis diſcit. *Idem*.

10 *Inoperto*] Nam qui pudent, caput fere operiunt, ut fallant. Plautus Curcul. *Tum iſti Græci palliati, capite operto qui ambulant*. Idem.

11 *Frons ipſa*] Primus aditus & adſpectus. *Idem*.

12 *Stolam*] Quod muliebre veſtimentum; ad talos demiſſum. Cinædi autem uti ſolent tunicis demiſſitiis. *Idem*.

13 *Virtus ſalva eſt*] Manuſcripti omnes, *veritas*. Lego, *veritas ſalva eſto*. Cum pudicus ſis, inquit, ne da locum mendacio aut infamiæ, externo geſtu. *Idem*. Reponendum ex meis quinque, *veritas ſalva eſt*, inquit Gruterus. Sed quid pudicitia ad veritatem? Lipſius: *veritas ſalva eſto*. Ingenioſe profecto. Hactenus tamen narrare, vel enarrare ſimilitudinem, quam poſuerat, videtur potius, quam præcipere. Veritas videtur: *Conſtante tibi pudicitia, virilitas ſalva eſt, nulli corpus tuum patientiæ vacat: ſed in manu tympanum eſt*. Nempe impudici, parum viri & ſemiviri: non ergo ſalvæ virilitatis. De Providentia c. 3. *exoletus omnia pati doctus exſectæ virilitatis aut dubiæ*. Nec enim poſſum induci, ut quatuor iſta vocabula, in ſcriptis omnibus

ſalva eſt: nulli corpus tuum [14] patientiæ vacat, ſed in manu [15] tympanum eſt. Titulus itaque honeſtus eligatur, & inſcriptio ipſa excitans animum [16] ad ea repellenda quæ ſtatim enervant, cum venerint, vitia. Quiſquis ad virtutem acceſſit, dedit generoſæ indolis ſpem: qui voluptatem ſequitur, videtur enervis, fractus, degenerans vir, perventurus in turpia: niſi aliquis diſtinxerit illi voluptates, ut ſciat, quæ ex eis intra naturale deſiderium ſiſtant, quæ in præceps ferantur, infinitæque ſint, & quo magis implentur, eo magis inexplebiles. Agedum, virtus antecedat: tutum erit

bus & antiquis editionibus adſervata, de mera conjectura ejiciam. Tacitus lib. 6 Annalium: *arguitur pleraque, Caiam Cæſarem, quaſi incerta virilitatis, & cum die natali Auguſtæ inter ſacerdotes epularetur, novendialem eam cœnam dixiſſe.* Omnino enim aſſentior Freinshemio veram hanc Taciti lectionem eſſe, & eam firmo exemplo mutuo apud Ciceronem lib. 2 de Oratore: *Cum Q. Opimius conſularis, qui adoleſcentulus male audiſſet, feſtivo homini Egilio, qui videretur mollior, nec eſſet, dixiſſet: Quid tu, Egilia mea? Quando ad me venis cum tua colu & lana? Non pol, inquit, audeo: nam me ad famoſas vetuit mater accedere.* Tum Soſii apud Egeſippum. Lib. 1. de excidio Hieroſol. c. 31. *At ille, quem tanta rerum converſio flectere debuit miſericordia, conviciatus, jacentem Antigonam vocavit: nec tamen quaſi mulieri pepercit, ſed vinctum in carcerem detruſit.* Antigonum Ariſtobuli filium. Sic apud Appuleium ille ad chorum cinædorum: *Puella, ſervum vobis pulchellum en ecce mercatus perduxi.* Gronovius.

14 *Patientia*] Alii, *impudicitia*, ſed interpretamentum eſt. Patientes, pathici. *Lipſius.*

15 *Tympanum*] Molles geſtabant, & Galli matris deûm. Plautus Pœnulo:

Cur non adhibuiſti, dum iſtæc loquereris, tympanum?

Nam te cinædum magis arbitror eſſe, quam virum. Idem Trucul.

Mœchum malacum, cincinnatum, tympanotribam. Virgil. 9.

Tympana vox buxuſque vocat Berecynthia matris Idææ. Idem.

16 *Ad ea repellenda quæ ſtatim enervant*] Meus brevior: *quæ ſtatim venerunt vitia.* itemque aliquot alii ſcripti. Interpolata hæc agnoſco. *Idem.* Tria priora vocabula exſulant quinque Pall. poſteriora etiam variant, integra tamen habet Pal. tert. *excitans animum quæ ſtatim enervant cum venerint vitia.* Itaque interpolata hæc agnoſcit Lipſius. Et ſunt vere. ſed facile reſtituas, duabus literis mutatis: *& inſcriptio ipſa excitans animum, quæ ſtatim enervet, cum venerint, vitia.* Iſta inſcriptio ſummi boni & dogmatis, *Voluptas*, hoc non facit: veniens ad Epicureorum diſciplinam vitioſus, quæ attulit vitia, ſimilia præceptis putat: ſunt enim illa de Voluptate & ipſe voluptatem ſequitur. At vero ubi titulus ſummi boni & ſectæ *Virtus* eſt; inde primo introitu voluptas & ei cognata vitia arcentur, omniaque dura proponuntur, & admonetur, qui ſapientiam adfectat, hunc diem aliam vitam, alios mores poſtulare. Ibi ergo ſtatim enervantur & concidunt, cum eo venerunt vitia, per ipſam inſcriptionem, nec poſſunt irrepere aut aliquo ſub ſpecioſo nomine ſimilia præceptis videri. *Gronovius.*

17 *In*

erit omne veſtigium. Voluptas nocet nimia: in virtute non eſt verendum, ne quid nimium ſit: quia [17] in ipſa eſt modus. Non eſt bonum, [18] quod magnitudine laborat ſua.

Cap. XIV. Rationabilem porro ſortiris naturam, quæ melius res, quam ratio proponitur? & ſi placet illa junctura, [1] ſi hoc placet ad beatam vitam ire comitatu; virtus antecedat, comitetur voluptas, & circa corpus, ut membra verſetur.[2] Virtutem quidem excellentiſſimam omnium, voluptati tradere ancillam, nihil magnum animo capientis eſt. Prima virtus ſit, hæc ferat ſigna: habebimus nihilominus voluptatem, ſed domini ejus & temperatores erimus. aliquid nos exorabit, nihil coget. At hi qui voluptati tradidere [3] principia, utroque caruere. virtutem enim amittunt: ceterum non ipſi voluptatem, ſed ipſos voluptas habet: cujus aut inopia torquentur, aut copia ſtrangulantur. Miſeri ſi deſeruntur ab illa: miſeriores, ſi obruuntur! [4] ſicut deprehenſi mari Syrtico, modo in ſicco relinquuntur,

17 *In ipſa*] Malim deleta vocula, *quia ipſa eſt modus.* Vide Senec. epiſt. 67. *Lipſius.*

18 *Magnitudine*] Livianum: *Res Romana ab exiguis profecta initiis, eo crevit, ut jam magnitudine laboret ſua.* Lucanus:

Nec ſe Roma ferens. Idem.

Cap. XIV. 1 *Si hoc placet*] Gloſſematium cenſet Pincianus, uſque ad verbum *virtus*. Idem.

2 *Virtutem quidem excelſiſſimam*] Muretum rurſus, non Senecam, legis. Nam Eraſmi, Pinciani, Gruteri omnes libri, *excellentiſſimam*. Sic & priſcæ editiones. Quod prorſus id ſignificat, quo reddidit Muretus. Nec Appuleium tibi aut Macrobium & ſimiles imi ſubſellii viros auctores dabo, ſed non paulo caſtiores & ſummates. Cicero lib. 4 de Finib. *quia virtus, ut omnes fatemur, altiſſimum locum in homine & maxime excellentem tenet.* Lib. 5. ejuſdem nominis: *exſtrue animo altitudinem & excellentiam virtutum.* Auctor de bello Hiſpanienſi: *oppidorum magna pars ejus provinciæ montibus fere munita & natura excellentibus locis eſt conſtituta, ut ſimul aditus adſcenſuſque habeat difficiles.* Et iterum: *eum utrorumque copia tumulum excellentem petiſſent.* Et poſtea: *loca excellentia tumulis contineri, interim nulla planitia dividit.* Seneca epiſt. 90. *Elephantorum gregem excellentiſſimus ducit.* Sic legimus in membranis: non *excelſiſſimus*: nec dubito, quin & in aliis fuerit, etſi ſpreverint. Feſtus in Lingua: *promentorii quoque genus, non excellentis ſed molliter in planum devexi.* Gronovius.

3 *Principia*] A militia eſt. qui eam in prima acie poſuerunt, inter ductores. *Lipſius.*

4 *Sicut deprehenſi in mari Syrtico*] Sic Catullus:

—— *veluti minuta magno*
Deprehenſa navis in mari veſaniente
ponto.

Ovidius

tur, modo torrente unda fluctuantur. Evenit autem hoc nimia intemperantia, & amore cæco rei. nam mala pro bonis petenti, periculoſum eſt aſſequi. Ut feras cum labore periculoque venamur, & captarum quoque illarum ſollicita poſſeſſio eſt: ſæpe enim laniant dominos: ita habentes magnas voluptates, in magnum malum evaſere, captæque cepere. Quæ quo plures majoreſque ſunt, eo ille minor, ac plurium ſervus eſt, quem felicem vulgus appellat. Permanere libet in hac etiamnum hujus rei imagine. quemadmodum qui beſtiarum cubilia indagat, & ---- *laqueo captare feras* magno æſtimat, & ---- *magnos canibus circumdare ſaltus*, ut illarum veſtigia premat, potiora deſerit, multiſque officiis renuntiat: ita qui ſectatur voluptatem, omnia poſtponit: & primam libertatem negligit, ac [5] pro ventre dependit: nec voluptates ſibi emit, ſed ſe voluptatibus vendit.

CAP. XV. Quid tamen, inquit, prohibet in unum virtutem voluptatemque confundi, & effici ſummum bonum, ut idem & honeſtum & jucundum ſit? Quia pars honeſti non poteſt eſſe, niſi honeſtum: nec ſummum bonum habebit ſinceritatem ſuam, ſi aliquid in ſe viderit diſſimile meliori. Nec [1] gaudium quidem quod ex virtute oritur, quamvis bonum ſit, abſoluti tamen boni pars eſt: non magis quam lætitia & tranquillitas, quamvis ex pulcherrimis cauſſis naſcantur. Sunt enim iſta bona, ſed conſequentia ſummum bonum, non conſummantia. Qui vero volu-

Ovidius lib. 11 Metam.
Nubilus Ægæo deprendit in æquore navem
Auſter, & ingenti jactatam flamine ſolvit.
Sed editiones priſcæ, non Eraſmi tantum, & quinque Gruteri, præpoſitionem ignorant. Recte id quoque & probaverat Gruterus. Lucan. l. 6.
Scituri juvenes numero deprenſa locoque
An plus quam mortem virtus daret.

Eodem libro de luna:
Patitur tantos cantu deprenſa labores.
Gronovius.

5 *Pro ventre*] Cibi cauſſa alteri ſe mancipat: ut paraſiti, & id genus. *Lipſius.*

CAP. XV. 1 *Gaudium*] Quod, ex Stoicorum ſenſu & ſermone, ſoli ſapienti convenit: at non voluptas. Vide Manud. 3. Diſſert. 5. *Idem.*

voluptatis virtutiſque ſocietatem facit, & ne [2] ex æquo quidem, fragilitate alterius boni, quidquid in altero vigoris eſt, hebetat: libertatemque illam [3] ita demum, ſi nihil ſe pretioſius novit, invictam, ſub jugum mittit. Nam (quæ maxima ſervitus eſt) incipit illi opus eſſe fortuna: ſequitur vita anxia, ſuſpicioſa, trepida, caſuum pavens, [4] temporumque ſuſpenſa momentis. Non das virtuti fundamentum grave, immobile, ſed jubes illam in loco volubili ſtare. Quid autem tam volubile eſt, quam fortuitorum exſpectatio: & corporis, rerumque corpus afficientium varietas? Quomodo hic poteſt Deo parêre: & quidquid evenit, bono animo excipere, nec de fato queri, caſuum ſuorum benignus interpres, ſi ad voluptatum dolorumque punctiunculas concitatur? Sed nec patriæ quidem bonus tutor aut vindex eſt, nec amicorum propugnator, ſi ad voluptates vergit. Illo ergo ſummum bonum aſcendat, unde nulla vi detrahatur: quo neque dolori, neque ſpei, neque timori ſit aditus, nec ulli rei quæ deterius ſummi boni jus faciat. Eſcendere autem illo ſola virtus poteſt: illius gradu clivus iſte [5] frangendus eſt: illa fortiter ſtabit, & quidquid evenerit, feret: non patiens tantum, ſed etiam volens: omnemque temporum difficultatem ſciet [6] legem eſſe naturæ. Et ut bonus milês, feret vulnera, enumerabit cicatrices, & tranſverberatus telis, moriens amabit eum, pro quo cadet, imperatorem: habebit in animo [7] illud vetus præceptum:

2 *Ex æquo*] Sic legendum. nempe, ut voluptas præeat, pro Epicuri mente, & nec pari quidem paſſu cum virtute incedat. *Lipſius.*

3 *Ita demum*] Id eſt, ea lege, & hactenus invicta eſt virtus, ſi nihil ei anteponitur: ſi aliquid, jacet. *Idem.*

4 *Temporumque ſuſpenſa momentu*] Ita fecit Muretus, cum in Eraſmianis eſſet: *temporum ſuſpenſa momenta.* Faciendum fuit *trepida, caſuum pavens, temporum ſuſpenſa momento.* Nam & copulativa optime abeſt & ſingulari numero alluſio ad momentum libræ apertior. Porro ab Eraſmi lectione non abeunt quinque Gruteri, niſi quod additum habent ſuperfluum verbum, *ſunt.* Id neſcio, quis appoſuit, poſtquam τὸ *momento* jam in *momenta* degeneraſat. *Gronovius.*

5 *Frangendus*] Minuendus, quod fit, dum ſcanditur; & ubi ſuperaveris, deſinit clivus eſſe. *Lipſius.*

6 *Legem eſſe*] Deum & fata immiſiſſe. *Idem.*

7 *Illud vetus*] Quod Pythagoræ

Boethius

ceptum : Deum ſequere. Quiſquis autem queritur, & [8] plorat, & gemit : imperata facere vi cogitur, & invitus rapitur ad juſſa nihilominus. Quæ autem dementia eſt, potius trahi quam ſequi? tam mehercule, quam ſtultitia & ignorantia conditionis ſuæ, dolere, quod eſt aliquid tibi aut incidit durius. æque mirari, aut indigne ferre ea, quæ tam bonis accidunt quam malis. morbos dico, funera, debilitates, & cetera [9] ex tranſverſo in vitam humanam incurrentia. Quidquid [10] ex univerſi conſtitutione patiendum eſt, magno [11] excipiatur animo. ad hoc [12] ſacramentum adacti ſumus, ferre mortalia: nec perturbari his, quæ vitare noſtræ poteſtatis non eſt. [13] In regno nati ſumus: [14] Deo parére, libertas eſt.

CAP. XVI. Ergo in virtute poſita eſt vera felicitas. Quid hæc tibi ſuadebit? nequid aut bonum, aut malum exiſtimes, quod nec virtute, nec malitia continget. deinde, ut ſis immobilis & contra malum ex bono, ut, qua fas eſt,

Boëthius aſſerit, 1 de Conſol. Proſa 4. *Inſtillabas auribus cogitationibuſque cottidie meis Pythagoricum illud,* Ἕπου Θεῷ. Plutarchus, itemque Cicero, alicui è 7. Sapientibus tribuunt. iſte 4 de Finib. *Quæque ſunt vetera præcepta ſapientum, qui jubent tempori parére, & ſequi deum, & ſe noſcere, & nihil nimis.* Non dubie hæc antiqua, & à capite Sapientiæ, id eſt ipſo Deo, inſita. Stoici interdum ſic locuti, ut hoc ipſum dicerent hominis bonum ſive finem eſſe. Arrianus 1. Diſſert. cap. 20. Τί δ' ἐστι μακρὰν εἰπεῖν, ὅτι τέλος ἐστὶ τὸ ἕπεσθαι θεοῖς; *Quid longum eſt dicere, finem eſſe, ſequi Deos?* Hoc ex doctrina Zenonis: quid Zenonis? etiam Moyſis, ut ait Philo, de Migratione Abrahæ: Τέλος ἐστὶ κατὰ τὸν ἱερώτατον Μωσῆν, τὸ ἕπεσθαι Θεῷ. *Finis ſecundum ſanctiſſimum Moyſem, ſequi Deum.* Lipſius.

8 *Plorat*] Vide ſimilia in Arriani Diſſert. 2. cap. 16. ſub finem. *Idem.*

9 *Ex tranſverſo*] A Deo & fato, non à culpa aut conſilio. *Idem.*

10 *Ex univerſi*] Occultum dogma Stoicum. omnia inter ſe nexa, & ſerie occulta cauſſarum prodire, evenire: nec remedium iis, niſi ferre. *Idem.*

11 *Excipiatur*] Placet. tamen libri aliter: *magno viſu eripiatur*, vel *niſu*. Forte, *magno nobis excipiatur.* Idem.

12 *Ad hoc jusjurandum adacti*] A militia. ut illi adacti ſequi ſigna, & Imperatori obſequi: ita hic juratur, ferre quæ homini eveniunt. *Idem.* Deleo præpoſitionem quæ à fronte eſt, & ſcribo: *Hoc jusjurandum adacti ſumus.* Epiſt. 95. *Facile cætera exiguntur mandenturque jusjurandum adactis.* Cæſar 7 Gall. *Probata re, atque omnibus jusjurandum adactis.* Gronovius.

13 *In regno*] Fortunæ, an veteris fati. *Lipſius.*

14 *Deo parére*] Dictum aureum. cui Philo contonat (de Regno) Θεῷ δουλεύειν, οὐκ ἐλευθερίας μόνον, ἀλλὰ καὶ βασιλείας ἄμεινον· *Deo parére, non libertate ſolum, ſed regno præſtantius eſt.* Idem.

eſt, Deum effingas. Quid tibi pro hac expeditione promittitur? ingentia & æqua divinis. Nihil cogeris: nullo indigebis: liber eris, tutus, indemnis: nihil fruſtra tentabis, nihil prohibeberis. Omnia tibi ex ſententia cedent: nihil adverſum accidet, nihil contra opinionem ac voluntatem. Quid ergo? virtus ad vivendum beate ſufficit, perfecta illa [1] & divina? Quid ni ſufficiat? imo ſuperfluit. Quid enim deeſſe poteſt extra deſiderium omnium poſito? quid extrinſecus opus eſt ei, qui omnia ſua in ſe collegit? Sed ei qui ad virtutem [2] tendit, etiamſi multum proceſſit, opus eſt tamen aliqua fortunæ indulgentia, adhuc inter humana luctanti, dum nodum illum exſolvit, & omne vinculum mortale. Quid ergo intereſt? quod alii [3] alligati ſunt, alii adſtricti, alii diſtricti quoque. Hic qui ad ſuperiora progreſſus eſt, & ſe altius extulit, laxam cathenam trahit, nondum liber, jam tamen pro libero.

Cap. XVII. Si quis itaque ex iſtis qui philoſophiam [1] conlatrant, quod ſolent, dixerit: Quare ergo tu fortius loqueris quam vivis? Quare ſuperiori verba ſummittis; & pecuniam neceſſarium tibi inſtrumentum exiſtimas, & damno moveris; & lacrimas, audita conjugis aut amici morte, demittis; & reſpicis famam, & malignis ſermonibus tangeris? Quare [2] cultius rus tibi eſt, quam [3] naturalis uſus deſiderat? cur non ad præſcriptum tuum [4] cœnas? cur tibi [5] nitidior ſupellex eſt? cur apud te vinum ætate tua [6] vetuſtius

Cap. XVI. 1 *Et divina*] Velim diſtingui: *beate ſufficit? perfecta illa & divina quidni ſufficiat? imo ſuperfluat.* Lipſ.

2 *Tendit*] Nondum ſapienti, ſed τῷ προκόπτοντι, ſive *proficienti*. Idem.

3 *Alligati*] Nota diſcrimina, inter *alligari*, *adſtringi*, *diſtringi*. Primum, mollius; iſtud, arctius; tertium, varie & non uno vinclo. *Idem.*

Cap. XVII. 1 *Conlatrant*] Caniculæ & dicaces, ut multi hodie: & judicia me tardant aut ſiſtunt, cum ſcribo. *Idem.*

2 *Cultius rus*] Hæc omnia in ſe, & mox pro ſe, noſter. De rure autem & agris, ipſe apud Tacitum, libro 15. *Ubi eſt animus ille modicu contentus? tales hortos inſtruit, & per hæc ſuburbana incedit, & tantu agrorum ſpatiu, tam late fœnore exuberat?* Idem.

3 *Naturalis*] Contra dogma tuum Stoïcum, quod jubet Naturam ſequi.

4 *Cœnas*] Ipſe tamen ſobrius, ſed convivis & mori ſe dabat. *Idem.*

5 *Nitidior*] Tot menſæ citreæ, ſi vera Dio. *Idem.*

6 *Ve-*

tuſtius bibitur? cur autem [7] diſponitur? cur arbores, [8] præter umbram nihil daturæ, conſeruntur? quare [9] uxor tua locupletis domus [10] cenſum auribus gerit? quare [11] pædagogium [12] pretioſa veſte ſuccingitur? quare ars eſt apud te, [13] miniſtrare: nec temere, & ut libet, [14] collocatur argentum, ſed perite [15] ſervitur, & [16] eſt aliquis ſcindendi obſonii magiſter? Adjice, ſi vis, cur [17] trans mare poſſides? cur plura, [18] quam noſti? turpiter aut tam negligens es, ut non noveris pauculos ſervos: aut tam luxurioſus, [19] ut plures habeas, quam quorum notitiæ memoria ſufficiat. Adjuvabo poſtmodum convicia, & plura mihi quam putas, objiciam: nunc hoc reſpondebo tibi. Non ſum ſapiens, &, ut malevolentiam tuam paſcam, nec ero. Exigo itaque à me, non ut optimis par ſim, ſed ut malis melior. hoc mihi ſatis eſt, quotidie aliquid ex vitiis meis demere, & errores meos

6 *Vetuſtius*] Optimiannm aliquod, & centum annorum. *Lipſius.*

7 *Domus*] Ea vox abeſt à meo atque optimis libris: ſcribuntque, *cur autem diſponitur?* & licet ad vinum referre, quod in Apothecis ordine annorum diſponebatur. *Idem.*

8 *Præter umbram*] Ut ſunt lauri, platani, cupreſſi. Plinius 12. *Sed quis non miretur, arborem umbræ gratia tantum, ex alieno orbe peti?* Habebant autem paſſim iſti divites in ædibus *Daphnonas, platanonas, & aërias cypariſſos.* Idem.

9 *Uxor tua*] Nobilis Paullina. *Idem.*

10 *Cenſum*] Propertius:

Matrona incedit cenſus induta nepotum.

Terrullianus: *Graciles aurium cutes Kalendarium expendunt.* Vide 7 de Benef. cap. 9. *Idem.*

11 *Pædagogium*] Pueri pædagogiani, & molliculi: de quibus abunde ad 16 Annal. Taciti. Adde Senec. de Tranq. cap. 1. *Idem.*

12 *Pretioſa*] Tunica auro diſtincta. *Idem.*

13 *Miniſtrare*] Vaſa ad miniſterium menſæ apta, in Delphica collocare. *Idem.*

14 *Collocatur*] In abaco, ut tetigi, an & in ipſa menſa, dum infertur? *Idem.*

15 *Servitur*] Meus & ſcripti fere, *ſervatur:* ex quo Ciacconus (inter ſummos Criticos, niſi ſummus dies occupaſſet) *ſeriatur.* Muretus, *ſcrvitur.* Ego olim, *ſtruitur:* & vix muto. De Brev. Vitæ c. 12. *Quam ſolicite argentum ordinent.* Idem.

16 *Eſt aliquis ſcindendi*] Carptor. de quo munere nos in 2 Saturn. c. 2. & ad epiſt. 47. *Idem.* Antiquis illis magna curioſitas circa menſam; & doctores fuiſſe qui ſcindendi obſonii profiterentur docerentque ſcientiam, demonſtratum eſt abunde ad epiſt. 47. ex Douſa lib. 1. cap. 16. Præcid. ad Arbitrum; quibus addantur quæ habet Lipſius lib. 2 Saturn. c. 2.

17 *Trans mare*] In Britannia, & alibi, ex Dione, & ævi ejus more. *Lipſius.*

18 *Quam noſti*] Ad ſervos refer, ſive etiam ad agros. *Idem.*

19 *Ut plures*] Cohortes enim, imo legiones (ut Plinius) ſervorum tunc habebant. Ego in Admiraudis *Idem.*

 20 *Ob-*

meos [20] objurgare. Non perveni ad ſanitatem, ne perveniam quidem: delinimenta magis quam remedia podagræ meæ compono, contentus ſi rarius accedit, & ſi minus [21] verminatur. Veſtris quidem pedibus comparatus, [22] debilis curſor ſum.

Cap. XVIII. Hæc non pro me loquor: ego enim in alto vitiorum omnium ſum: ſed pro illo cui aliquid [1] acti eſt. Aliter, inquit, loqueris: aliter vivis. Hoc, [2] malignisſima capita, & optimo cuique inimiciſſima, Platoni objectum eſt, objectum Epicuro, objectum Zenoni. Omnes enim iſti dicebant, non quemadmodum ipſi viverent, ſed quemadmodum vivendum eſſet. De virtute, non de me loquor: & cum vitiis convitium facio, in primis meis facio. cum potuero, vivam quomodo oportet. Nec malignitas me iſta multo veneno tincta deterrebit ab optimis. ne virus quidem iſtud, quo alios ſpargitis, [3] vos necatis, me impediet,

20 *Objurgare*] Verbis ſcriptiſque convicium iis facere, & ſic reprimere. *Lipſius.*

21 *Verminatur*] Minus ſe movet, & quaſi vermium vellicatione vexat, epiſt. 79. item de podagra: *Omnium ipſorum prima verminatio vexat.* Epiſt. 95. *Verminationes cerebri æſtuantis.* Plinius: *Jumentorum verminationes.* Pomponius poeta vetus, de fœtu:

Decimo menſe demum turgens, verminatur, parturit. Idem.

22 *Debilis curſor ſum*] Curro, non eo: etſi debiliter & infirme. Suſpectum tamen hoc habeo: & fortaſſe, *debilibus, curſor ſum.* Idem. Ita probe ſcribi judicat Gruterus: refert tamen conjecturam amici: *Virtutis quidem pedibus:* niſi per ironiam iſta accipiamus. Lipſius, *debilibus.* Sed verum cenſeo: *veſtris quidem pedibus comparatus, debiles, curſor ſum.* Allocutio eſt ad reprehenſores ſuos. Epiſt. 35. *Quid ſi miretur velocitatem ſuam Ladas, ad claudos debileſque reſpiciens.* Atque hoc eo firmius, quod ſubinde quoque: *Hoc, maligniſſima capita & optimo cuique inimiciſſima, Platoni objectum eſt.* Eoſdem namque appellat. Et utrumque, puto, iidem vitiarant: Nam hic inſertum erat *per.* Gruterus auctoritate mss. codd. Pinciani & ſuorum ejecit. Quem dum nihil moratur Lipſius, ingerit lectionem ſui libri mangonizatam: *maligniſſimum capitulum & optimo cuique inimiciſſimum:* eamque probat. Sed haud dubie corruperunt locum, qui τὸ *cuique*, quod in medio eſt, neſciebant cohærere cum cæteris, in quibus numero plurium utitur. Eſt autem illud, quaſi dixiſſet, *inquit aliquis illorum.* Gronovius.

Cap. XVIII. 1 *Acti eſt*] Qui promovit, & proceſſus ſuos videt. *Lipſius.*

2 *Per maligniſſima*] Illud, *per*, abeſt omnibus ſcriptis. in meo hæc ita: *Hoc, maligniſſimum capitulum, & o. c. inimiciſſimum.* Bene. appellat ipſum, qui obloquitur: & ô tu, inquit, malignum capitulum, o. c. *Idem.*

3 *Vos necatis*] Invidia venenum ſuum ipſa bibit. *Idem.*

4 *Deme-*

pediet, quo minus perſeverem laudare vitam, non quam ago, ſed quam agendam ſcio, quo minus virtutem adorem, & ex intervallo ingenti reptabundus ſequar. Expectabo ſcilicet, ut quidquam malivolentiæ inviolatum ſit: cui ſacer nec Rutilius fuit, nec Cato? Cur & aliquis non iſtis dives nimis videatur, quibus [4] Demetrius Cynicus parum pauper eſt? [5] Virum acerrimum, & contra omnia naturæ deſideria pugnantem; hoc pauperiorem, quam ceteri Cynici, quod cum ſibi interdixerit habere, interdixit [6] & poſcere; negant ſatis egere. [7] Vides enim? non virtutis ſcientiam, [8] ſed egeſtatis profeſſus eſt.

CAP. XIX. Diodorum Epicureum philoſophum, qui intra paucos dies finem vitæ ſuæ manu ſua impoſuit, negant ex decreto Epicuri feciſſe, quod ſibi gulam præſecuit. alii dementiam videri volunt factum hoc ejus, alii temeritatem. Ille interim beatus, ac plenus bona conſcientia, reddidit ſibi teſtimonium vita excedens, laudavitque ætatis in portu, & [1] ad ancoram actæ quietem: & dixit, Quod

vos

4 *Demetrius*] Seneca de Beneſ. 7. cap. 7. & epiſt 63. Uſque ad Domitiani ævum venit. *Lipſius.*

5 *O virum acerrimum*] Exclamandi particulam jubentibus mss. omnibus delent Pincianus & Gruterus. Neque habent eam editi ante Eraſmum. Recte. Sed nihilominus male affectus eſt locus, & abruptum illud, *Negant ſatu egere.* Itaque nec ſatis hinc expedire ſe fatetur Gruterus. Nam quod alicui in mentem venit, totam hanc orationem reddendam Demetrio, non Cynicis, neſcio quid ſit; nec apertius erit, *negavit.* Senecæ eſt accuſantis iniquitatem prave de Demetrio ſentientium. Tollemus omnes turbas diſtinctione mutata & tribus literis additis: *Virum acerrimum & contra omnia naturæ deſideria pugnantem, hoc pauperiorem, quam cæteri Cynici, quod cum hi ſibi interdixerint habere, interdixit & poſcere, negant ſatu egere.* Nempe iidem quibus nec ſacer Rutilius nec Cato. Omnes enim Cynici habere ſibi interdixerant, non ſolus Demetrius; ſolus autem poſcere. *Gronovius.*

6 *Et poſcere*] In eo calumnia, quod hic quidem Cynicus, ſed non inter mendicos aut poſcinummios fuit. Itaque aiebant opes habere. *Lipſius.*

7 *Vides enim*] Ironicôs hæc dicuntur: & non obſcura ſunt, etſi aliis varie corrupta. *Idem.*

8 *Sed egeſtatu*] Quaſi dicat. quid vos inepti? Demetrius quid profeſſus eſt, niſi ad virtutem ire? non hercules ad egeſtatem, niſi quatenus opes officiunt bonæ menti. Nec tamen male, ſenſu iſto, *egeſtatem:* ut in meo libro. *Idem.*

CAP. XIX. 1 *Ad ancoram*] In quiete ſua & privato otio vixit: non immiſit ſe in reip. fluctus. *Felix, medie quiſquis turba Parte quietus, aura ſtringit Litora tuta: timiduſque mari*

Cre-

vos inviti audiſtis, quaſi vobis quoque faciendum ſit:

Vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi.

De alterius vita, de alterius morte diſputatis, & ad nomen magnorum ob aliquam eximiam laudem virorum, ſicut ad occurſum ignotorum hominum minuti canes, latratis. Expedit enim vobis, neminem videri bonum: quaſi aliena virtus, exprobratio delictorum veſtrorum ſit. Inviti ſplendida cum ſordibus veſtris confertis, nec intelligitis quanto id veſtro detrimento audeatis. Nam ſi illi qui virtutem ſequuntur, avari, libidinoſi, ambitioſique ſunt: quid vos eſtis, quibus ipſum nomen virtutis odio eſt? Negatis quemquam præſtare quæ loquitur, nec ad exemplar orationis ſuæ vivere. Quid mirum, cum loquantur fortia, ingentia, omnes humanas tempeſtates evadentia? cum [2] refigere ſe crucibus conentur, in quas unuſquiſque veſtrûm clavos ſuos ipſe [3] adigit? ad ſupplicium tamen acti, [4] ſtipitibus ſingulis pendent. [5] Hi qui in ſe ipſos animadvertunt, quot

1 *Credere cymbam, remo terras Trepiore legit:* ſimili imagine dixit alter Seneca. *Lipſius.*

2 *Refigere*] Reſolvere & ſe liberare à crucibus, quas cupidines & affectus ſui cuique ſtruunt. *Idem.*

3 *Adigit*] Bene Muretus. adeo vos clavos non revellitis, ut magis magiſque infigatis. *Idem.*

4 *Stipitibus ſingulis*] Id eſt, iſti ſapientiæ ſtudioſi, non pluribus crucibus diſtricti, ut vos: ſed uno ſimplici ligno pendent, una aliaque cupidine retenti, eoque facilius liberandi *Idem.*

5 *Hi qui in ſe ipſos animadvertunt*] Pars altera ſententiæ eſt. illi uno ligno, iſti maledici pluribus diſtrahuntur: ideoque legerim, *Hi qui in ipſos:* ipſos nempe ſtudioſos illos & ſapientiæ cupidos. Aliter, ſententiam non explices. *Idem.* Mihi verior & puriſſima vetus lectio. *Qui in ſe ipſos animadvertunt* & de ſe ſupplicia exigunt, ſunt iidem quos dixit modo clavos ſuos in cruces, quibus hærent adfixi, ultro adigere. Procul eſt autem à Seneca, ut maledicta improborum in bonos animadverſionem aut ſupplicium appellet, cum ne graviſſimas quidem illorum injurias & vim ad hos pervenire tam præclare alibi doceat. Tertullianus in principio Apologetici: *certe condemnati mœrent, dinumerant in ſemet ipſos, mala mentis impetus, vel fato vel aſtris imputant.* Varie corrigunt viri doctiſſimi. In libro ad nationes idem ſic explicuerat: *exprobrant etenim quod erant in ſemet ipſos.* Ubi vir doctus alterum ait æque rectum, & *dinumerare in ſemet ipſos* eſſe expoſtulare ſecum, incuſare ſeſe. Qua ratione autem? aut quid ſimile habent *dinumerare* & *expoſtulare*? Hoc nobis reſtat docendum. *Dinumerare* verbum eſt ſuffragiorum. Plinius in Panegyrico: *Conſulti omnes atque etiam dinumerati ſumus, vicitque ſententia non prima, ſed melior.* Seneca 4 de Benef. *non numerat ſuffragia, ſed una ſententia vincit.* Fabius decl. 263. *Rogatio nondum erat recepta, niſi poſtea-quam*

quot cupiditatibus, tot crucibus diſtrahuntur: & maledici, in alienam contumeliam venuſti ſunt. [6] Crederem illis hoc vacare, niſi quidam ex patibulo ſuos ſpectatores [7] conſpuerent.

CAP. XX. Non præſtant philoſophi quæ loquuntur? multum tamen præſtant, quod loquuntur, quod honeſta mente

quam dinumerata ſunt populi ſententiæ. Eſt igitur *dinumerare in aliquem*, colligere ſententias vel ſuffragia in aliquem. & dictum, ut apud Ciceronem: *modo vos iidem in A. Gabinium judices ſediſtis.* Ineunt quaſi & dinumerant ſuffragia in cauſam ſuam: ipſi ſibi judices perpendunt ſcelus ſuum, variaſque in ſemet ipſos ſententias pronuntiant: modo majus, modo minus ſupplicium decernunt meritis talibus: ut mos eſt inquietæ & memoria atque imagine facinorum, tum metu inſtantium pœnarum turbatæ mentis. Cyprianus in epiſtola ad Donatum: *Iidem in publico accuſatores, in occulto rei, in ſemet ipſos cenſores pariter ac nocentes, damnant foris, quod intus operantur.* Elegantiſſime Arbiter: *Nec ſe exſpectaturum judicis ſententiam, ſed gladio jus dicturum ignaviæ ſuæ.* Facit & illud noſtri epiſt. 13. *Ergo & ſpem & metum examina: & quoties incerta erunt omnia, tibi fave, crede quod mavis. Si plures habebis ſententias metus, nihilominus in hanc partem potius inclina, & perturbare te deſine.* Sed & memineris ſcribendum: *qui in ſe ipſi animadvertunt:* ut omnino duo apud Gruterum, duo *ſe ipſis.* Iſto autem modo ſæpe malunt. Epiſt. 13. *cum patientia tua deliberes ac te ipſe interroges.* Cæſar lib. 7 Gall. *ſe ipſi multitudine impediant.* Ovidius lib. 13. *legem ſibi dixerat ipſe.* Ubi perperam ſollicitatur. Cicero Bruto: *cum ſe ipſe defenderet.* Lib. 2 de Officiis: *quamdiu reſpublica per eos gerebatur, quibus ſe ipſa commiſerat.* Gronovius.

6 *Crederem illis niſi quidam*] Immo nullo modo crederet ſanctos viros criminantibus, etiam abſque hoc eſſet. Mureti paſſus iterum ſectionem Senecа: nam Eraſmus dederat: *Crederem illis hoc vacare, niſi quidam.* Sic Pinciani mss. idemque volunt tres Pall. & Bruxel. in quibus, *hoc vagare.* ut & ante Eraſmum editi duo, in quibus, *hoc negare.* Nec poteſt nec debet aliter atque ab Eraſmo editum. Crederem, inquit Seneca, tantum illis remiſſionis & otii eſſe a ſuis crucibus & doloribus, ut in alios poſſint eſſe venuſti & dicta jacere, tanta conſtantia & conſpiratione faciunt: crederem mitius eos cruciari, niſi certum haberem & à patibulatis quibuſdam conſpui ſpectatores, qui tamen cruciariis nihil eo minus ſunt diſtricti. Infra cap. 27. *Vobis autem vacat aliena ſcrutari mala & ſententias ferre de quoquam.* Et iterum: *Non eo loco res humanæ ſunt, etiamſi ſtatum veſtrum parum noſtis, ut vobis tantum otii ſuperſit, ut in probra meliorum agitare linguam vacet.* Manilius lib. 1. *Hoc ſub pace vacat tantum.* Petronius: *Mirati ergo, quod illi vacaret in vicinia mortis poëma facere.* Gruterus ſcribit, quæ Muretus notet ad hunc locum, ingenioſa ſatis eſſe; ſed neſcire ſe, an ſatis vera. Oſtendit argute, ut hæc duo vocabula, *hoc vacare*, in contextum irrepere potuerint. Fruſtra, oſtendendum enim erat prius & veterum librorum auctoritate & ſententia ipſius auctoris, aut alterutra certe, aliena eſſe. Cui cum utraque illa ſumma ratio reclamet, argutas conjectatas nihil moramur. *Idem.*

7 *Conſpuerent*] Dum diu illic pendent, & indignantes atque illudentes moriuntur. *Lipſius.*

mente concipiunt. Nam quidem ſi & paria dictis agerent, quid eſſet illis beatius? interim non eſt, quod contemnas bona verba, & bonis cogitationibus plena præcordia. Studiorum ſalutarium, etiam [1] citra effectum, laudanda tractatio eſt. Quid mirum, ſi non aſcendunt in altum ardua aggreſſi? [2] ſed viros ſuſpice, etiamſi decidunt, magna conantes. Generoſa res eſt, reſpicientem non ad ſuas, ſed ad naturæ ſuæ vires, conari alta, tentare, & mente majora concipere, quam quæ etiam ingenti animo adornatis effici poſſint. Qui ſibi hoc propoſuit: Ego mortem eodem vultu audiam, quo [3] videbo. ego laboribus, quanticumque illi erunt, parebo, animo fulciens corpus. ego divitias & præſentes & abſentes æque contemnam: nec ſi aliubi jacebunt, triſtior; nec ſi circa me fulgebunt, [4] animoſior. ego fortunam nec venientem ſentiam, nec recedentem. ego terras omnes tanquam meas videbo, meas tamquam omnium. ego ſic vivam, quaſi ſciam aliis me natum: & naturæ rerum hoc nomine gratias agam. Quo enim melius genere negotium meum agere potuit? unum me donavit omnibus: uni mihi omnes. Quidquid habebo, nec ſordide cuſtodiam, nec prodige ſpargam. nihil magis poſſidere me credam, quam bene donata: non numero, nec pondere beneficia, nec ulla, niſi accipientis æſtimatione, pendam. Numquam id mihi multum erit, quod dignus accipiet. [5] Nihil opinionis cauſſa, omnia conſcientiæ faciam: [6] populo teſte fieri credam, quidquid me neſcio faciam. Edendi

Cap. XX. 1 *Citra effectum*] Apuleius: *Omnibus bonu in rebus conatus in laude, effectus in caſu eſt.* Lipſius.

2 *Sed viros*] Hæc omnia concinnavi turbata, duce maxime meo libro: in quo cetera, ut edidi, niſi quod, *vires*, haberet. *Idem.*

3 *Videbo*] Nempe meam. Sententia eſt, audita aliena mors non magis me afficiet, quam adſtans & viſa mea. Eſt familiare illud Senecæ hyperbaton, non viſa magis movebit, quam audita. Hoc enim voluit. *Idem.*

4 *Animoſior*] Scripti, *animo ducet.* Facerem, *animo editior*: vel, *diductior.* Idem.

5 *Nihil opinionis*] Noſter de Ira 3. cap. 41. *Conſcientiæ ſatisfiat, nihil in famam laboremus.* Idem.

6 *Populo teſte*] Alibi: *Si honeſta ſunt quæ facis, omnes ſciant: ſi turpia, quid refert neminem ſcire cum tu ſcias?* Idem.

7 *Ratio*

di erit bibendique finis, deſideria naturæ reſtinguere, non implere alvum, & exinanire. Ego amicis jucundus, inimicis mitis & facilis, exorabor antequam roger, honeſtis precibus occurram. Patriam meam eſſe mundum ſciam, & præſides deos; hos ſupra me, circaque me ſtare, factorum dictorumque cenſores. Quandocumque autem natura ſpiritum repetet, aut [7] ratio dimittet, teſtatus exibo, [8] bonam me conſcientiam amaſſe, bona ſtudia: nullius per me libertatem deminutam, [9] minime meam.

CAP. XXI. Qui hoc facere proponet, volet, tentabit, ad deos iter faciet: næ ille, etiamſi non tenuerit, magnis tamen excidet auſis. Vos quidem, qui virtutem cultoremque ejus odiſtis, nihil novi facitis. nam & ſolem lumina ægra formidant, & averſantur diem ſplendidum nocturna animalia, quæ ad primum ejus ortum ſtupent, & latibula ſua paſſim petunt, abduntur in aliquas rimas timida lucis. Gemite, & infelicem linguam bonorum exercete convicio. inſtate, commordete: citius multo frangetis dentes, quam imprimetis. Quare ille philoſophiæ ſtudioſus eſt, & tam dives vitam agit? quare opes contemnendas dicit, & habet? vitam contemnendam putat, & tamen vivit? valetudinem contemnendam, & tamen illam diligentiſſime tuetur, atque optimam mavult? Et exſilium nomen vanum putat, & ait, Quid eſt enim mali, mutare regiones? & tamen ſi licet, ſeneſcit in patria? Et inter longius tempus & brevius nihil intereſſe judicat: tamen ſi nihil prohibet, extendit ætatem, & in multa ſenectute placidus viret? Ait iſta debere contemni: non, ne habeat: ſed ne ſolicitus habeat. [1] non abigit illa à ſe: ſed abeuntia ſecurus proſequitur. Divitias

7 *Ratio dimittet*] Id eſt, aut ego ratione motus præveniam, & mortem manu faciam. *Lipſius.*

8 *Bonam me*] Velim, & timeo tecum hæc, ô Seneca, profari: ſed animo facio. *Idem.*

9 *Minime meam*] Tenui libertatem, quam Deus & natura dederunt, nec ſerviliter alteri ſubmiſi. At libri alii, *à nemine meam:* quod eſſet, nulli in me jus fuit. Animo manſi erectus & liber. *Idem.*

CAP. XXI. 1 *Non abiget*] Nam, ut alter Seneca, *Quis influentis dona fortunæ abnuat?* Idem.

2 *Cu-*

vitias quidem ubi tutius fortuna deponet, quam ibi, unde ſine querela reddentis receptura eſt? M. Cato cum laudaret [2] Curium & [3] Coruncanium, & ſæculum illud in quo [4] cenſorium crimen erat, paucæ argenti [5] lamellæ, poſſidebat ipſe [6] quadringenties ſeſtertiûm: minus ſine dubio quam Craſſus, plus tamen quam cenſorius Cato. Majore ſpacio, ſi comparentur, proavum vicerat, quam à Craſſo vinceretur. Et ſi majores illi obveniſſent opes, non ſpreviſſet. nec enim ſe ſapiens indignum ullis muneribus fortuitis putat. Non amat divitias, ſed [7] mavult: non in animum illas, ſed in domum recipit: nec reſpuit poſſeſſas, ſed continet, & majorem virtuti ſuæ materiam ſubminiſtrari vult.

Cap. XXII. Quid autem dubii eſt, quin major [1] materia ſapienti viro ſit, animum explicandi ſuum in divitiis, quam in paupertate? cum in hac unum genus virtutis ſit, non inclinari, nec deprimi: in divitiis, & temperantia, & liberalitas, & [2] diligentia, & diſpoſitio, & magnificentia,

cam-

2 *Curium*] M. Curium, bello Pyrrhi, notæ paupertatis. Valerius 4. c 3. Cicero in Catone, Athenæus lib. 10. *Lipſius.*

3 *Coruncanium*] Prænomine Tiberium. ſub idem tempus Conſul fuit, Dictator, Triumphalis. *Idem.*

4 *Cenſorium*] A Cenſore notandum. Hiſtoria innotuit de *Cornelio Ruffino, bis conſule, quem Fabricius cenſor Senatu movit, quod decem pondo argentea vaſa haberet.* Valerius 2. cap. 9. Livii epit. 14. Plutarchus, in Sulla. Auguſtin. epiſt. 254. Ipſe Cato apud Livium, lib. 34. *Cautum erat, quo ne plus auri & argenti facti, quo ne plus ſignati argenti & æris domi haberemus.* Idem.

5 *Lamella*] Ovidius: *Et levis argenti lamina, crimen erat.* Idem.

6 *Quadragies*] Ea eſſent nobis *centum millia* Philippicûm: modica, vel exigua potius, ſumma in Catonis Uticenſis illo ævo. Libri ſcripti, *quadrageſies*: ſed veriſſimum, *quadringenties*: id eſt, *decies centena millia* Philippicûm. Atque id comparatio ſubſequens evincit, cum addit magis victum ab eo proavum Catonem, quam à Craſſo ipſum. Atqui Craſſus *bis millies* poſſedit. id eſt quinquies tantum. Diſſerui ſuper hac re, in Admirandis lib. 2. c. ult. *Idem.*

7 *Mavult*] Quia ſunt inter *προηγμένα* ſive *producta*, quæ à ſapiente etiam eliguntur, & cadit in ea ὁρμὴ, *appetitio.* Idem.

Cap. XXII. 1 *Materia*] Solus enim ſapiens utitur opibus, ſtulti abutuntur. Apuleius, de Philoſophia Platonis: *Solus etiam ſapiens quia opes poteſt in uſibus neceſſariis regere, videri ditiſſimus debet. Nam ceteri quamvis ſint opibus affluentes, tamen quod vel uſum earum neſciant, vel deducant eas ad peſſimas partes, inopes videntur.* Idem.

2 *Diligentia*] Statius pleraque hæc exprimat:

Idem

campum habeat patentem. Non contemnet ſe ſapiens, etiamſi fuerit minimæ ſtaturæ: eſſe tamen ſe procerum volet. & exilis corpore, ac amiſſo oculo valebit: malet tamen ſibi eſſe corporis robur. Et hæc ita, ut ſciat eſſe aliud in ſe valentius. malam valetudinem tolerabit, bonam optabit. [3] Quædam enim, etiamſi in ſummam rei parva ſunt, ut & ſubduci ſine ruina principalis boni poſſint: adjiciunt tamen aliquid ad perpetuam lætitiam, & [4] ex virtute naſcentem. Sic illum afficiunt divitiæ, & exhilarant, ut navigantem ſecundus & [5] ferens ventus, ut dies bonus, [6] & in bruma ac frigore [7] apricus locus. Quis porro ſapientum, noſtrorum dico, quibus unum eſt bonum virtus, negat etiam hæc quæ indifferentia vocamus, habere in ſe aliquid pretii, & [8] alia aliis eſſe potiora? Quibuſdam ex his tribuitur

Idem auri facilis contemptor, & optimus idem
Condere divitias, opibuſque immittere lucem.

Diligentia igitur, in quærendo & tuendo: *Diſpoſitio*, pariter in collocando, & adminiſtrando. *Lipſius.*

3 *Quædam enim*] Hæc *Adiaphora*, *quæ nec ad felicitatem, nec ad infelicitatem conferunt: ut ſunt divitiæ, ſanitas, vires, & id genus.* Inter Zenonia ſcita, Diogenes. *Idem.*

4 *Ex virtute*] Nam ita Stoïci, ἐπιγεννήματα τῆς ἀρετῆς, τήν τε χαρὰν καὶ τὴν εὐφροσύνην εἶναι. *agnata virtutis, & quaſi ſoboles eſſe, gaudium & ſerenitatem mentis.* Idem.

5 *Ferens*] Ventus, qui à puppe. οὐρία. Virgil.

Exſpectet facilemque fugam, ventoſque ferentes.

Plinius Panegyrico: *Venti ferentes, & brevis curſus, optentur.* Eſt Græcanicum. Homerus:

Ἰλιόθεν με φέρων ἄνεμος Κικόνεσσι πέλασεν. Idem:

Αἰγύπτῳ ἐπέλασε φέρων ἄνεμός τε καὶ ὕδωρ.

Vide & epiſt. 22. *Idem.*

6 *Ut in bruma*] Malim, *ut dies bonus in bruma, ac frigore apricus locus.* Bruma, τροπὴ χειμερινὴ, *Solſtitium hibernum*: fere nimboſum aut turbidum; & dies qui circa, ſic appellantur. *Idem.*

7 *Apricus*] Soli expoſitus, ἄνθω φελκης. Idem.

8 *Alia aliis*] Stoïcorum hæc diviſio. Alia *bona*, alia *mala* ſunt, alia *indifferentia.* Sola virtus, bonum: ſola malitia, malum. Indifferentia, per ſe nec bona, nec mala; uſus dat iis nomen, ſive cum virtus, ſive cum malitia acceſſit. Eorum alia ſunt *producta*, alia *abducta.* Producta, quæ æſtimationem & appetitionem habent: Abducta, quæ deæſtimationem, & fugam. Sed ipſa producta, iterum triplicia, *animi, corporis, externa.* Animi, ut ingenium, ars, ſcientia: Corporis, ut ſanitas, vires: Externa, ut opes, gloria, nobilitas. Ex his mens Senecæ liquet, Adiaphora *habere aliquid pretii*, id eſt ἀξίαν, ut illi loquuntur, ſive æſtimationem. Item *alia aliis potiora*, ut illa animi, corporeis; corporea, externis. Sed & inter ſingula ipſa, gradus. Vide me in Manud. 2. Diſſert. 21. & 22. *Idem.*

9 *Hone-*

tur aliquid [9] honoris, quibuſdam multum. Ne erres itaque, inter potiora divitiæ ſunt. Quid ergo, inquis, me derides, cum eumdem apud te locum habeant, quem apud me? Vis ſcire, quam non habeant eumdem locum? mihi divitiæ ſi effluxerint, nihil auferent, niſi ſemet ipſas: tu ſtupebis, & videberis tibi [10] ſine te relictus, ſi illæ à te receſſerint. apud me divitiæ aliquem locum habent: apud te, ſummum. ad poſtremum, divitiæ [11] meæ ſunt: tu divitiarum es.

Cap. XXIII. Deſine ergo philoſophis pecunia interdicere: nemo ſapientiam paupertate damnavit. [1] Habebit philoſophus amplas opes: ſed nulli detractas, nec alieno [2] ſanguine cruentas, ſine cujuſquam injuria partas, ſine ſordidis quæſtibus, quarum tam honeſtus ſit exitus quam introitus, quibus nemo ingemiſcat, niſi malignus. In quantum vis, exaggera illas, honeſtæ ſunt: in quibus cum multa ſint quæ quiſque ſua dicere velit, nihil eſt quod quiſquam ſuum poſſit dicere. Ille vero fortunæ benignitatem à ſe non ſubmovebit, & patrimonio per honeſta quæſito nec gloriabitur, nec erubeſcet. Habebit tamen etiam quo glorietur, ſi aperta domo, & admiſſa in res ſuas civitate, poterit dicere: Quod quiſque ſuum agnoverit, tollat. O magnum virum, [3] optime divitem, ſi opus ad hanc vocem conſonet! ſi poſt hanc [4] vocem tantundem habuerit! ita dico, ſi tutus & ſecurus ſcrutationem populo præbuerit: ſi nihil quiſquam apud illum invenerit, quo [5] manus injiciat: audacter

9 *Honoris*] Vertit ἀξίαν. Lipſius.

10 *Sine te*] Nam in quoſdam hoc convenit:

Ἀργύριόν ἐστιν αἷμα καὶ ψυχὴ βροτοῖς·

Pecunia, anima & ſanguis eſt mortalibus. Idem.

11 *Meæ ſunt*] Ego utor, & impero: ipſæ tibi, & mancipium earum es. Non poſſides, ſed poſſideris. Vide epiſt. 8. *Idem.*

Cap. XXIII. 1 *Habebit*] Habere poterit. *Idem.*

2 *Sanguine*] Non ſpolium aut prædam, & damnatione aliorum. Hæc autem omnia de ſe, & pro ſe, Seneca. *Idem.*

3 *Optime*] Vellem iterari, ô *optime.* Idem.

4 *Vocem tantundem*] Illud, *vocem,* redundat. *Idem.*

5 *Manus injiciat*] Ut in re ſua vindicanda. Poeta:

Et dicam, mea ſunt, injiciamque manus. Idem.

6 In-

dacter & propalam erit dives. Sicut ſapiens nullum denarium intra limen ſuum admittet, male intrantem: ita & magnas opes, munus fortunæ, fructumque virtutis, non repudiabit, nec excludet. Quid enim eſt, quare illis bonum locum invideat? veniant, hoſpitentur. Nec jactabit illas, nec abſcondet. alterum [6] infruniti animi eſt; alterum timidi & puſilli, velut magnum bonum intra [7] ſinum continentis. Nec, ut dixi, ejiciet illas è domo. Quid enim dicet? utrumne, Inutiles eſtis: an, Ego uti divitiis neſcio? Quemadmodum etiam ſi pedibus ſuis poterit iter conficere, aſcendere tamen vehiculum malet: ſic ſi poterit eſſe dives, volet: & habebit utique opes, ſed tanquam leves & avolaturas: nec ulli alii, nec ſibi graves eſſe patietur. Donabit. Quid erexiſtis aures? quid expeditis ſinum? Donabit, [8] aut bonis, aut eis quos facere poterit bonos. Donabit cum ſummo conſilio, digniſſimos eligens: ut qui meminerit, tam expenſorum quam acceptorum rationem eſſe reddendam. Donabit ex recta & probabili cauſſa. nam inter turpes jacturas malum munus eſt. Habebit ſinum facilem, non perforatum: ex quo multa [9] exeant, nihil [10] excidat.

CAP. XXIV. Errat, ſi quis exiſtimat facilem rem eſſe donare. Plurimum iſta res habet difficultatis, ſi modo conſilio tribuitur, non caſu & impetu ſpargitur. Hunc [1] promereor, illi reddo: huic ſuccurro, hujus miſereor. illum [2] inſtruo, dignum quem non [3] deducat paupertas, nec occu-

6 *Infruniti*] Meus ſcribit, *infreniti.* Feſtus: *Fruniſcor, & frunitum dixit Cato. noſque cum adhuc dicimus infrunitum, certum eſt antiquos dixiſſe frunitum.* A. gellius 4 cap. 9. *Verba infrunita & obtundentia.* Noſter de Benef. 3. cap 16. *Infrunita eſt & antiquaria.* In Sacris: *Animo irreverenti & infrunito.* Concilium Matiſconenſe 2. can. 19. *Cognovimus quoſdam clericos infrunitos, ad ſerales reorum ſententias frequenter accedere.* Eſt quaſi ἄφρων, vel infrons: & in Gloſſis explicatur, Ἀπειρόκαλος, *infrunitus, inſolens.* Lipſius.

7 *Sinum*] Ad accipiendum ſcilicet. *Idem.*

8 *Aut bonis*] Qui vos non eſtis, iſti improbi & calumniantes. *Idem.*

9 *Exeant*] Conſilio. *Idem.*

10 *Excidat*] Caſu aut levitate. *Idem.*

CAP. XXIV. 1 *Promereor*] Ultro devincio, & beneficiis ad me duco. *Idem.*

2 *Inſtruo*] Lautiorem amplioremque facio. *Idem.*

3 *Deducat*] Abſtrahat & avellat à gravio-

occupatum teneat. Quibuſdam non dabo, quamvis deſit: quia etiamſi dedero, erit defuturum. quibuſdam offeram, quibuſdam etiam [4] inculcabo. Non poſſum in hac re eſſe negligens; numquam magis [5] nomina facio, quam cum dono. Quid? tu, inquis, recepturus donas? imo non [6] perditurus. Eo loco ſit donatio, unde repeti non debeat, reddi poſſit. Beneficium collocetur, quemadmodum theſaurus alte obrutus: quem non eruas, niſi fuerit neceſſe. Quid [7] domus ipſa divitis viri, quantam habet benefaciendi materiam? Quis enim liberalitatem tantum ad [8] togatos vocat? hominibus prodeſſe natura jubet: ſervi liberine ſint, ingenui an libertini, [9] juſtæ libertatis, an [10] inter amicos datæ, quid refert? ubicumque homo eſt, ibi beneficio locus eſt. Poteſt itaque pecuniam etiam intra limen ſuum diffundere, & liberalitatem exercere: quæ non quia liberis debetur, ſed quia à [11] libero animo proficiſcitur, ita nominata eſt. Hæc apud ſapientem nec unquam in turpes indignoſque impingitur, nec unquam ita defatigata errat, ut non quotiens dignum invenerit, quaſi ex pleno fluat. Non eſt ergo quod perpe-

gravioribus. Scripti tamen fere, *deducat*: & paupertas nimirum deprimit detrahitque ad alta conantes. Hæc autem omnia in ſua perſona: & revera liberalis fuit. Juvenalis:

Nemo petit, modicis quæ mittebantur amicis
A Seneca. Martialis:
Piſones, Senecaſque, Memmioſque
Et Criſpos mihi redde, ſed priores. Lipſ.

4 *Inculcabo*] Obtrudam, & quaſi invitis donabo: nempe verecundis & molliori fronte. *Idem.*

5 *Nomina facio*] Pecuniam occupo, colloco. Fænerari eſt, dare in loco. *Idem.*

6 *Perditurus*] Ut prodigi. Tacitus, de Othone: *Perdere iſte ſciet, donare neſciet.* Idem.

7 *Domus ipſa*] Familia illa magna, & tot ſervi. *Idem.*

8 *Togatos*] Cives & liberos. *Idem.*

9 *Juſtæ libertatis*] Plenæ & legitimæ: quæ *vindicta, cenſu, teſtamento* parabatur. Cicero in Topic. Ulpianus Inſtit. Tit. 1. *Idem.* Libertas duplex, juſta, non juſta. *Juſta*, quæ vindicta, cenſu, teſtamento data. *non juſta*, quæ inter amicos, in convivio, per epiſtolam. de quibus plene videatur Briſſon. lib. 9. de verb. ſign. P. Faber ad tit. de Orig. Ju. Lipſius ad 13 Annal. Taciti.

10 *Inter amicos*] Quæ non juſta aut plena: & hi tales (verba Taciti) *vinculo aliquo ſervitutis attinebantur.* Dari ea minus ſolenniter ſolet, *inter amicos, in convivio, per epiſtolam.* Videſis noſtra ad 13 Annal. *Lipſius.*

11 *Libero*] Non coacto, nec adſtricto: tota voluntaria eſt. Sed & libero homine digna. *Idem.*

12 *Aliud*

perperam exaudiatis, quæ honeſte, fortiter, animoſe, à ſtudioſis ſapientiæ dicuntur: & hoc primum attendite. [12] Aliud eſt, ſtudioſus ſapientiæ: aliud, jam adeptus ſapientiam. Ille tibi dicet: Optime loquor, ſed adhuc inter mala volutor plurima. Non eſt, quod me [13] ad formulam meam exigas: cum maxime facio me [14] & formo, & ad exemplar ingens attollo. ſi proceſſero, quantum propoſui, exige, ut dictis facta reſpondeant. Aſſecutus vero humani boni ſummam, aliter tecum aget, & dicet: Primum, non eſt, quod tibi permittas de melioribus ferre ſententiam. mihi jam quod argumentum eſt recti contigit, malis diſplicere. Sed ut tibi rationem reddam, quam nulli mortalium invideo, audi quid promittam, & quanti quæque æſtimem. Divitias nego bonum eſſe: nam ſi eſſent, [15] bonos facerent. nunc quoniam quod apud malos deprehenditur, dici bonum non poteſt; hoc illis nomen nego. ceterum & habendas eſſe, & [16] utiles, & magna commoda vitæ adferentes, fateor.

CAP. XXV. Quid ergo eſt? quare illas non in bonis numerem, & quid in illis præſtem aliud, quam vos, quoniam inter utroſque convenit habendas, audite. Pone in opulentiſſima me domo, pone aurum argentumque in promiſcuo uſu ſit: non ſuſpiciam me ob iſta, quæ etiam ſi apud me, extra me tamen ſunt. In [1] ſublicium pontem me transfer,

12 *Aliud ſtudioſus*] Qui jam proficit, & eſt in paranda ſapientia. Stoici in his vocibus crebri. nam virtus apud eos *Scientia* eſt; Vitium, *Ignorantia*. Itaque *Studioſus* ſive *σπουδαῖος*, *qui dat operam: παιδευόμενος* ſive *Eruditus*, qui jam pervenit, & eſt adeptus. Ego in 2 Manud. Diſſert. 1. *Lipſius.*

13 *Ad formulam*] Ad præſcriptum & legem, quam ſequor, & mihi dixi. *Idem.*

14 *Et formo*] Hoc etiam verbo utebantur. atque ita in Arriani Diſſertat. 2. cap. 14. *ὁ τυπούμενος, καὶ ὁ τετυπωμένος· qui formatur, & qui jam factus.* ut jamnunc, *ſtudioſus* & *eruditus.* Idem.

15 *Bonos facerent*] Nam aiebant Stoici, *boni eſt proprium ſemper prodeſſe & juvare; ſicut caloris, calfacere.* Quod igitur non ſemper facit, non bonum. Addebant: *Quo bene & male uti licet non eſt bonum: tale, opes & ſanitas: non ergo bona.* Diogenes in Zenone. *Idem.*

16 *Utiles*] Inter προηγμένα. Idem.

CAP. XXV. 1 *Sublicium*] In pontibus, & ubi commeatus creber ac tranſitus, vulgo mendici. Juvenalis: *Invitatus ad hac aliquis de ponte negabit.*

ſer, & inter egentes abjice: non ideo tamen me deſpiciam, quod in illorum numero conſideo, qui manum ad ſtipem porrigunt. quid enim ad rem, an fruſtum panis deſit, cui non deeſt mori poſſe? Quid ergo eſt? domum illam ſplendidam malo, quam pontem. Pone [2] in inſtrumentis ſplendentibus, & delicato apparatu: nihilo me feliciorem credam, quod mihi [3] molle erit amiculum, quod [4] purpura in conviviis meis ſubſternetur. Nihilo miſerior ero, ſi laſſa cervix mea in manipulo fœni acquieſcet, ſi [5] ſuper Circenſe tomentum, per ſarturas veteris lintei effluens, incubabo. Quid ergo eſt? malo quid mihi animi ſit oſtendere, [6] pexatus & [7] gauſapatus, quam nudis ſcapulis [8] aut ſemi-

ibi Scholiaſtes: *Quia mendici in pontis itinere ſedent.* Iterum Juvenalis:

—— diruſque à ponte ſatelles.

& Scholiaſtes: *De numero mendicorum.* Sed & tertium: *Nulla crepido vacat, nuſquam pons?* Lipſius.

2 *In inſtrumentis*] In lectis ipſis aureis, vel auratis; ſtragulis purpureis. Licet & laxe capere, triclinii menſæque inſtructum & ornamenta. Pincianus legebat, *in ſtramentis:* capiebatque ipſa illa pretioſa ſtrata. *Idem.*

3 *Molle erit*] Cœnatoria veſtis. Molle autem, ut Plautus: *pro lorica malacum capiam pallium:* ubi item de convivio. Erant è meliore lana, & ſæpe purpureæ: ideo *molles*, an & quia mollium? *Idem.*

4 *Purpura*] Cicero Philipp. 2. *Conchyliatis Cn. Pompeii periſtromatis ſervorum lectos in cellis ſtratos videres.* Virgilius:

— ſtratoque ſuper diſcumbitur oſtro.

Martialis:

Cubitiſque trudit hinc & inde convivas,
Effultus oſtro ſericiſque pulvillis.

Tricliniaria, hæc ſtrata appellat Plinius, & è *dibapha Tyria* jam vulgo facta oſtendit, lib. 9. cap. 36. *Idem.*

5 *Super Circenſe tomentum*] Culcitæ infarctum, è villis laniſve brevibus: ſed & è paleis aut ſectis ſtramentis. Hoc poſtremum genus viliſſimum, & *Circenſe* dictum; quia venale illic, an quia inibi pauperes indormiebant?. Martialis: *Tomentum, conciſa palus, Circenſe vocatur.* De hoc tali, Tacitus 5 Annal. *Druſus exſtinguitur, cum ſe miſerandis alimentis, mandendo è cubili tomento, nonum ad diem ſuſtentaſſet.* Aluit nempe ſe arundinibus illis, aut cartilagineis calamis ibi inſertis. *Idem.* Ita Colon. meus. male Pall. tres & Ort. *tormentum.* nam *tomenti* meminit & Iſidorus lib. 19. cap. 27. Orig. atque appellatum, quod aut in filo, aut in tela tumeat, nec ſubtilitatem habeat. Plura pete ex P. Fabro lib. 1. cap. 11. Semeſtr.

6 *Prætextatus*] In veſte magiſtratus. Malim tamen, *pexatus:* & eſt in vett. *prætaxatus.* Lipſius.

7 *Candidatus*] Veſte ac colore honeſtiorum: ſupra, cap. 2. Mei libri, *clamidatus:* alii *cauſeatus*, vel *camiſatus:* Mureti, ut ait, *canuſinatus.* quod probat: quia Canuſinæ lanæ bonæ & molles. Fateor, ſed vix ſcio an honeſtioribus in uſu, ob colorem, qui aut fuſcus in iis, aut ruffus. Vide Martialem epigr. 127. & 129. libri 14. Ille idem *Lecticarios* facit *canuſinatos*, & *pueros:* ideo non hic admittam. Magis, quod in quibuſdam, *gauſapatus.*

Nam

ſemitectis. Ut omnes mihi dies ex voto cedant, novæ gratulationes prioribus ſubtexantur: non ob hoc mihi placebo. Muta in contrarium hanc indulgentiam temporis: hinc illinc percutiatur animus, damno, luctu, incurſionibus variis, nulla omnino hora ſine aliqua querela ſit, non ideo me dicam inter miſerrima miſerum, non ideo aliquem execrabor diem: [9] improviſum eſt enim à me, ne quis mihi ater dies eſſet. Quid ergo eſt? malo gaudia temperare, quam dolores compeſcere. Hoc tibi ille Socrates dicet: Fac me victorem univerſarum gentium: [10] delicatus ille Liberi currus triumphantem uſque [11] ad Thebas à ſolis ortu vehat: jura reges [12] Perſarum petant: me hominem eſſe tum maxime cogitabo, [13] cum Deus undique conſalutabor. Huic tam ſublimi faſtigio conjunge protinus præcipitem mutationem: in alienum imponar [14] ferculum, exornaturus victoris ſuperbi ac feri pompam: non humilior ſub [15] alieno curru agar, quam in meo ſteteram. Quid ergo eſt? vincere tamen, quam capi malo. Totum fortunæ regnum deſpiciam: ſed ex illo, ſi dabitur electio, molliora ſumam. Quidquid ad me venerit, bonum fiet: ſed malo

Nam *Penula Gauſapina* in uſu, contra frigus: & in Petronio etiam *coccina*. Vide Martial. epigram. 145. libr. 14. & 59. lib. 6. Si autem hoc, tum legam *petaſatus*, pro *prætextatus*: ut hæc ad itineraria tegmina referantur. *Lipſ.*

8 *Et fœtentibus*] A Mureto eſt. & ſane mei libri conſonent, in quibus, *aut ferentibus*. Tamen cur hic de fœtore? dubito: & alii libri, *aut ſententiis*; alii, *aut aſſentientes*; quidam, *aut ſuru*. Pollutum eſt: quis purgat? è meis conabar, *aut verendu*: ea eſſent τὰ αἰδοῖα. ex aliis, *aut ſemitectis*. Idem.

9 *Proviſum*] Nam ratio & ſapientia, bona mihi omnia & candida facient, mea interpretatione. Aut bonum veniet, aut bonum fiet. *Idem.*

10 *Delicatus*] Hedera & uvis ornatus, gemmeus aureuſque. *Idem.*

11 *Ad Thebas*] Ea patria Bacchi, & domitis Indis triumphans huc venit. *Idem.*

12 *Perſarum*] Aptum videtur. nam ii potentiſſimi in Oriente. Tamen ſcripti mei, *penatum*: alii, *penarum*. Nihil melius elicio. *Idem.*

13 *Cum Deus*] Sic olim reſtitui, Elector. 2. c. 9. *Idem.*

14 *Ferculum*] Nota, imponi ſolere ipſos captivos in ferculum, magis ſic conſpectui & oſtentui. Joſephus, triumpho Veſpaſianorum: *Impoſitus erat in quoque ferculo dux urbis captæ.* Seneca Tragicus:

Non captiva dabit brachia vinculis,
Nec pompa veniet nobile ferculum.
Idem.

15 *Alieno curru*] Idem mihi animus triumphato, qui triumphanti. *Idem.*

lo faciliora ac jucundiora veniant, & minus vexatura tractantem. Non eſt enim quod ullam exiſtimes eſſe ſine labore virtutem, ſed quædam virtutes [16] ſtimulis, quædam [17] frænis egent. Quemadmodum corpus in [18] proclivo retineri debet, in ardua impelli: ita quædam virtutes in proclivi ſunt, quædam clivum ſubeunt. An dubium ſit, quin aſcendat, nitatur, obluctetur patientia, fortitudo, perſeverantia, & quæcumque alia duris oppoſita virtus eſt, & fortunam ſubigit? Quid ergo? non æque manifeſtum eſt per devexum ire liberalitatem, manſuetudinem? In his continemus animum, ne prolabatur: in illis exhortamur, incitamuſque. Acerrimas ergo paupertati adhibebimus, illas quæ [19] impugnatæ fiunt fortiores: divitiis illas diligentiores, quæ ſuſpenſum gradum ponunt, & [20] pondus ſuum ſuſtinent.

Cap. XXVI. Cum hoc ita diviſum ſit, malo has in uſu mihi eſſe, quæ exercendæ tranquillius ſint; quam eas quarum experimentum ſanguis & ſudor eſt. Ergo non ego, inquit ſapiens, aliter vivo quam loquor, ſed vos aliter auditis. Sonus tantummodo verborum ad aures veſtras pervenit: quid ſignificet, non quæritis. Quid ergo inter me ſtultum, & te ſapientem intereſt, ſi uterque habere volumus? Plurimum. [1] Divitiæ enim apud ſapientem virum in ſervitute ſunt: apud ſtultum in imperio. ſapiens divitiis nihil permittit: vobis divitiæ omnia. Vos, tanquam aliquis vobis æternam poſſeſſionem earum promiſerit, aſſueſcitis illis, & cohæretis: ſapiens tunc maxime paupertatem meditatur, cum in mediis divitiis conſtitit. Nunquam imperator ita paci credit, ut non ſe præparet bello: quod etiamſi

16 *Stimulis*] Ut in adverſis. *Lipſius.*
17 *Frænis*] In proſperis. Adde huic rei epiſt. 66. ſub finem. *Idem.*
18 *Proclivo*] In prono & inclinato: *devexum* ipſe mox reddit. *Idem.*
19 *Pugnare ſciunt*] Eraſmus, *quæ impugnatæ fiunt*: ſed libri meliores ab hac lectione. Dubito tamen an non, *pugnatæ ſunt fortiores.* Idem.
20 *Pondus ſuum*] Id eſt, ſufflaminant ſe, nec patiuntur per prona delabi. *Idem.*
Cap. XXVI. 1 *Divitiæ enim*] Similia ſupra, cap. 22. in fine. *Idem.*

[2] etiamſi non geritur, indictum eſt. Vos domus formoſa, tanquam nec ardere nec ruere poſſit, inſolentes: vos opes, tanquam periculum omne transſcenderint, majoreſque ſint quam quibus conſumendis ſatis virium habeat fortuna, obſtupefaciunt. Otioſi divitiis luditis, nec providetis illarum periculum. ſicut [3] barbari plerumque incluſi, & [4] ignari machinarum, ſegnes laborem obſidentium ſpectant, nec quo illa pertineant, quæ ex longinquo ſtruuntur, intelligunt. Idem vobis evenit. marcetis in veſtris rebus: nec cogitatis, quot caſus undique immineant, jamjamque pretioſa ſpolia [5] laturi. Sapienti quiſquis abſtulerit divitias, omnia illi ſua relinquet: vivit enim [6] præſentibus lætus, futuri ſecurus. Nihil magis, Socrates inquit, aut aliquis alius, cui idem jus adverſus humana atque eadem poteſtas eſt, perſuaſi mihi, quam ne ad opiniones veſtras [7] actum vitæ meæ flecterem. Solita conferte undique verba: non conviciari vos putabo, ſed vagire velut infantes miſerrimos. Hæc dicet ille, cui ſapientia contigit: quem animus vitiorum immunis increpare alios, non quia odit, ſed in remedium, jubet. Adjiciet his illa: Exiſtimatio me veſtra non meo nomine, ſed veſtro movet. odiſſe, & laceſſere virtutem, bonæ ſpei [8] ejuratio eſt. Nullam mihi injuriam facitis.

2 *Etiamſi non*] Etſi nondum in manu eſt, tamen præ manu eſt. Alludit ad bella, quæ ſollenniter indici per Fetiales ſolent. *Lipſius.*

3 *Barbari*] Ita Cæſar, de Gallis, Comment. 2. *Ubi vineis actis, aggere ſtructo, turrim conſtitui procul viderunt, primum irridere ex muro atque increpitare verbis, quo tanta machinatio, ex tanto ſpatio, exſtrueretur? Ubi vero moveri, & appropinquare mœnibus viderunt, nova atque inuſitata ſpecie commoti, legatos ad Cæſarem de pace miſerunt.* Idem.

4 *Ignari machinarum*] Tacitus 12 Annal. *Nihil tam ignarum barbaris, quam machinamenta, & aſtus oppugnationum.* Idem.

5 *Laturi*] Nempe *caſus* illi, qui velut hoſtes imminent. Poſſet &, *daturi.* Idem.

6 *Præſentibus*] Horatianum eſt:
Lætus in præſens animus, quod ultra eſt
Oderit curare. Idem.

7 *Actum vitæ*] Epiſtola 91. *Natura omnibus animalibus facilem actum vitæ daret:* uti & vulgo *agere vitam.* Idem.

8 *Ejuratio*] Feſtus: *Ejuratio ſignificat, non poſſe id, quod deſideretur, præſtari.* Sic noſter de Benef. 6. c. 4. *Ejurare jus faſque:* Plautus, *Ejurare militiam:* Cicero, *bonam copiam:* quo noſter videtur alludere. Ejurare igitur *bonam ſpem*, eſt juramento eam à ſe rejicere & abdicare: adeo virtutem non habere, ut nec ejus ſpem reli-

tis. ſicut [9] ne diis quidem hi, qui aras evertunt; ſed malum propoſitum apparet, malumque conſilium, etiam ubi nocere non potuit. Sic veſtras hallucinationes fero, quemadmodum Jupiter optimus maximus ineptias poëtarum: quorum alius illi [10] alas impoſuit, alius [11] cornua: alius adulterum illum induxit, & [12] abnoctantem: alius ſævum [13] in deos, alius iniquum in homines: alius raptorum ingenuorum corruptorem, & [14] cognatorum quidem: alius [15] parricidam, & regni alieni paternique expugnatorem. Quibus nihil aliud actum eſt, quam ut pudor hominibus peccandi demeretur, ſi tales deos credidiſſent. Sed quamquam iſta me nihil lædant, veſtra tamen vos moneo cauſſa: ſuſpicite virtutem. Credite his, qui illam diu ſecuti, magnum quoddam ipſos, & quod in dies majus appareat, ſequi clamant. Et ipſam ut deos, & profeſſores ejus ut antiſtites colite: & quotiens mentio ſacra litterarum intervenerit, [16] favete linguis. Hoc verbum non, ut plerique exiſtimant, [17] à favore trahitur: ſed imperatur ſilentium, ut rite peragi poſſit ſacrum, nulla voce mala obſtrepente.

Cap. XXVII. Quod multo magis neceſſarium eſt impe-

quam. Uno verbo, deſperati homines ſunt, qui laceſſunt virtutem. *Lipſius.*

9 *Ne diis quidem*] Similia, de Conſtant. Sap. c. 4. de Benef. 7. c. 7. *Idem.*

10 *Alas impoſuit*] Cygnum fecit, cum adulteravit Ledam. *Idem.*

11 *Cornua*] Taurum, cum Europam. *Idem.*

12 *Abnoctantem*] A Junone ſua noctibus emanentem. In Pandectis: *Ne præſes extra provinciam abnoctet.* Scripti tamen, *obnoctantem.* Idem.

13 *In deos*] Saturnum, quem exſecuit: Vulcanum, quem præcipitavit: Junonem, quam de cælo pedibus ſuſpendit. *Idem.*

14 *Cognatorum*] Ganymedis. qui Trois filius, at Tros ab Aſſaraco & Jove. *Idem.*

15 *Parricidam*] Dejecto pulſoque Saturno. *Idem.*

16 *Favete*] In rebus divinis, cum fierent, de more hoc imperabatur: Briſſonium in formulis vide. *Idem.*

17 *A favore*] Quidni trahatur? certe tam hoc à favore ducitur, quam calere à calore. ſed puto fuiſſe, *ad favorem trahitur:* ſive etiam, *trahit.* & ſententia ita poſcit. Ambigebatur ſuper priſci dicti mente. alii cenſebant faventiam imperari, alii ſilentium: & his Seneca accedit. Donatus: *In ſacris, ore favere, eſt ſilentium accommodare.* Feſtus: *Paſcito linguam, id eſt coerceto:* à quo ſimplici eſt, *compeſcito.* Sic Græci: Σῖγα πᾶς ἔςω λεώς. Quidam hoc totum gloſſema faciunt: non auſim, & belle ad mentem Senecæ facit. Non hoc volo, inquit, ut faveatis bonis (vos tam diſſimiles non poteſtis) ſed ut de iis ſileatis. *Idem.*

Cap.

imperari vobis, ut quotiens aliquid ex illo proferetur oraculo, intenti & compreſſa voce audiatis. Cum [1] ſiſtrum aliquis concutiens ex imperio mentitur; cum aliquis [2] ſecandi lacertos ſuos artifex, brachia atque humeros [3] ſuſpenſa manu cruentat; cum aliqua [4] genibus per viam repens [5] ululat; [6] laurumque [7] linteatus ſenex, & medio [8] lucernam die præferens, conclamat, iratum aliquem deorum; concurritis & auditis, & [9] divinum eſſe eum, invicem mutuum alentes ſtuporem, adfirmatis. Ecce Socrates ex illo carcere, quem intrando purgavit, omnique honeſtiorem curia reddidit, proclamat: Quis iſte furor? quæ iſta inimica diis hominibuſque natura eſt? infamare virtutes, & malignis ſermonibus ſancta violare? Si poteſtis, bonos laudate: ſi minus, tranſite. Quod ſi vobis exercere tetram iſtam licentiam placet, alter in alterum incurſitate. nam cum [10] in cælum inſanitis, non dico ſacrilegium facitis, ſed operam perditis. Præbui ego aliquando [11] Ariſtophani materiam jocorum: tota illa comicorum poëtarum manus in me venenatos ſales ſuos effudit. Illuſtrata eſt virtus mea, per ea ipſa, per quæ petebatur. [12] produci enim illi & tentari expedit: nec ulli magis intelligunt quanta ſit,

CAP. XXVII. 1 *Siſtrum*] Crepitaculum æneum, quo Iſidis Sacerdotes uſi. Apuleius: *Æreis, & argenteis, & aureis ſiſtris argutum tinnitum conſtrepentes.* Deſcribit idem lib. 11. & apparet in monumentis. *Lipſius.*

2 *Secandi*] Ut Bellonarii, Galli, & id genus. *Idem.*

3 *Suſpenſa*] Irridet: quaſi dicat, non ſerio nimis ſecant, ſed manu altum elata, molliter impreſſâ. Ideo Commodus: *Bellonæ ſervientes, vere exſecare brachium præcepit, ſtudio crudelitatis:* Lampridius. *Idem.*

4 *Genibus*] Templa verſus, opinor, Tibull.

Non ego tellurem genibus perrepere ſupplex. Idem.

5 *Ululat*] Triſti voce inclamat, aut minatur. *Idem.*

6 *Laurumque*] Vaticinii ſignum, vel luſtrationis. *Idem.*

7 *Linteatus*] Ægyptiorum ſacerdotum ritu. *Idem.*

8 *Lucernam*] Quare? an ut quaſi præſens numen eſſe teſtaretur? an quia ſic ad templum ibat? De Lucernis porro ad feſta aut ſacra, ſcripſi 1 Elect. c. 3. *Idem.*

9 *Divinum*] Entheum, deo plenum; ſive etiam, vatem & præſagum. *Idem.*

10 *In cælum*] Homines iſtos cæleſtes. *Idem.*

11 *Ariſtophani*] Hodieque ſales illi leguntur, præſertim in fabula *Nubibus.* Idem.

12 *Produci*] In campum & in arenam. à gladiatoribus, aut athletis. *Idem.*

ta ſit, quam qui vires ejus laceſſendo ſenſerunt. Duritia ſilicis nulli magis, quam ferientibus, nota eſt. Præbeo me non aliter, quam rupes aliqua in [13] vadoſo mari deſtituta, quam fluctus non deſinunt undecumque moti ſunt verberare: nec ideo aut loco eam movent, aut per tot ætates crebro incurſu ſuo conſumunt. Aſſilite, facite impetum: ferendo vos vincam. In ea, quæ firma & inſuperabilia ſunt, quidquid incurrit, [14] malo ſuo vim ſuam exercet. Proinde quærite aliquam mollem cedentemque materiam, in quam tela veſtra figantur. Vobis autem vacat aliena ſcrutari mala, & ſententias ferre de quoquam? Quare hic philoſophus laxius habitat, quare hic lautius cœnat? [15] Papulas obſervatis alienas, obſiti plurimis ulceribus. Hoc tale eſt, quale ſi quis pulcherrimorum corporum nævos aut verrucas derideat, quem fœda ſcabies depaſcitur. Objicite Platoni, quod [16] petierit pecuniam: Ariſtoteli, quod [17] acceperit: Democrito, quod [18] neglexerit: Epicuro, quod [19] conſumpſerit; [20] mihi ipſi [21] Alcibiadem

13 *Vadoſo*] Mallem, *undoſo*. Lipſius.

14 *Malo ſuo*] Qui verberat, vapulat; qui petit, læditur. ut ſi manum in ſilicem impingas. *Idem*.

15 *Papulas*] Tubercula, puſtulas: unde & papillæ. *Idem*.

16 *Petierit*] Dum navigat in Siciliam, ad Dionyſium & Dionem. *Idem*.

17 *Acceperit*] Ab Alexandro ſuo, & ſæpius. *Idem*.

18 *Neglexerit*] Cum hereditatem haberet *centum talentorum*: quam fratribus reliquerit; pauxillo ad peregrinationem retento. *Idem*.

19 *Conſumpſerit*] Ut quidam objecerunt, *minam cottidie in cibos impendit*. Pete à Diogene hæc talia. *Idem*.

20 *Mihi ipſi*] Cui? Senecæ, volunt viri doctiſſimi: & ad eum ſequentia referenda. Quod mihi nullo modo videtur. ubi enim Socratici ſermonis pauſa vel abruptio? continuo omnia filo hærent: & addo, quod ſequentia ne poſſint quidem decore à Seneca dici. Ut, *O vos maxime felices, cum primum vobis vitia noſtra imitari contigerit!* Hocne ille de ſe, tam ſuperbum? Item: *At ego ex alto proſpiciens, video quæ tempeſtates*, &c. quaſi ipſe ille ſit in edito, & Sapientiæ arce: quod ſupra (cap. 24.) valde amolitus eſt, & negavit. Ergo mihi verum, iſta Socratis etiam eſſe. Sed quomodo, inquiunt, poſſunt, cum tempora diſſentiant? Ecce, de *Ariſtotele* præivit, *pecuniam accepiſſe*: quomodo id autem Socrates ſcire potuerit, cum Ariſtoteles nec natus fuerit, cum ille obiit? Quæ verior opinio eſt, ut alibi dico: etſi quidam vigeſimum annum egiſſe volunt, illo moriente: ſed certe nec ſic Dynaſtis ullis notus fuerit, aut iis gratus. De *Epicuro*, magis etiam urget. nam ille annis circiter 60. in lucem venit, poſtquam Socrates luce exivit. Quæ igitur hæc divinatio? dicam. Socratem excitat Seneca ab inferis, ſed quaſi in

dem & Phædrum objectate. [22] O vos uſu maxime felices, cum primum vobis imitari vitia noſtra contigerit! Quin potius mala veſtra circumſpicitis, quæ vos ab omni parte confodiunt, alia graſſantia extrinſecus, alia in viſceribus ipſis ardentia? Non eo loco res humanæ ſunt, etiamſi ſtatum veſtrum parum noſtis, ut vobis tantum otii ſuperſit, ut in probra meliorum agitare linguam vacet.

CAP. XXVIII. Hoc vos non intelligitis, & alienum fortunæ veſtræ vultum geritis: ſicut plurimi, quibus in circo aut in theatro deſidentibus, jam funeſta domus eſt, nec annunciatum malum. At ego ex alto proſpiciens, video quæ tempeſtates aut immineant vobis, paullo tardius rupturæ nimbum ſuum, aut jam vicinæ,

ſi in iſto ævo & re præſenti locuturum. Ponit illum quidem, aut potius reponit, in carcere: quia id tribunal videbatur decere hanc concionem. Nonne ſic oratores, & nominatim Cicero Ap. Claudium cæcum è mortuis advocat, & appoſita facit dicere illi ævo? ſimilis proſopopœia hic eſt: aut ſi aliter etiam, quid magni mali? Ipſe Plato, in Dialogis, hanc in perſonis temporibuſque inconvenientiam ſæpe peccat: ut exacte Athenæo notatum lib. 5. Calor aut intentio ſcribentium talia excuſat. *Lipſius.*

21 *Alcibiadem*] Hæc iidem illi tollunt, aut mutant, ne ad Socratem ducant. Itaque è libris conjiciunt, *aſſem & prædium.* Objicite mihi, ait Seneca, opes meas duplices, vel in fœnore & pecunia, vel in agris. Neque nego libros quoſdam præferre: *alicubi ad ſe & Phædrum*; alios, *alicubi aſſem & pedrum*; alios denique, *aſſem & pedum.* Sed tamen vulgatam ego teneo & tueor: etſi affectus valde ad te (vir magne quem hic intellego) trahit. Nam primum, de divitiis ſignate non hic ſermo: & ſi eſſet, non ad meum guſtum hæc dictio, *aſſem & prædium*, ſingulariter ſic, in amplis divitiis, efferenda. Quin magis *aſſes & prædia*? aut potius, *æs & prædia*, univerſe? Deinde, nihil de Seneca, ut prædixi: ipſius Socrates eſt, qui loquitur, & ſcimus *Alcibiadem* illi & amores objectos. Ut alios omittam, Petronius, Lucianus, Theodoretus dicent. Jam de *Phædro*, eadem ſuſpicio ex Sympoſio Platonis, ubi amatoria colloquia, & παιδεραστία· ſed & ex Dialogo qui *Phædrus* inſcribitur, περὶ καλοῦ ſive *de pulchro.* Hæc ita habent: at non omitto mei optimi libri ſcripturam, *mihiipſi aliquid fœdum objectate.* Quæ valde placeat, ſi in Senecæ perſona hæc ſcripta. Quod illud fœdum? *corrupiſſe cubicula principum fœminarum*, ut apud Tacitum Suillius objecit. Sed non inducor: quiſque pro ſe cenſeto. *Idem.*

22 *O vos uſu maxime felices*] Murctus ejecerat, invitis libris: mutare malim, *ô vos iſti!* Idem. Recepit hoc ex libris Lipſius, quamvis non omnino certum. Quid enim illud *uſu*? Scio *uſu* Latinis eſſe idem quod experiendo. & apud Cæſarem, *manu uſuque.* Sed non hic illud aptum. Conjicit Lipſius: *O vos iſti.* An, *O vos tum maxime felices!* Gronovius.

cinæ, vos ac veſtra rapturæ, propius acceſſerint. Quid porro? nonne nunc quoque (etiam ſi parum ſentitis) turbo quidam animos veſtros rotat, & involvit, fugientes, petenteſque eadem, & nunc in ſublime allevatos, nunc in infima alliſos [1] rapit? * * * *

Cap. XXVIII. 1 *Rapit*] Abeſt à meis. & vero hic lacuna ingens, & reliqua deſunt hujus libri. Quæ continenter vulgo leguntur, aliena à toto argumento ſunt, & merito abjunxi. *Lipſius.*

L. An-

L. ANNÆI SENECÆ
DE
OTIO AUT SECESSU
SAPIENTIS
LIBRI PARS.

ARGUMENTUM ET ORDO.

Liber hic an Epiſtola fuerit, neſcio: divellendus tamen à Vita beata, cum qua commune nihil habet. Sed nec quando ſcriptum iſtud, ſcio: materies & tractatio bona eſt, atque erudita. Quærebatur, An Sapienti non liceret in otium, & à rep. ſecedere? Quærebatur inter Stoicos, qui conſenſu eo vocabant. Ipſe adfirmat: & principium ſcripti deeſt, quæ ſuperſunt ita habent. Ait ab exemplo principum Stoicorum id jus moremque eſſe: qui etſi miſerunt ad remp., non iverunt. Quoſdam autem à prima ætate otium, ſed honeſtum, amplecti: quoſdam in ultima, tanquam veteranos, & emeritis jam ſtipendiis, illuc ire. Honeſtum autem otium in ſtudiis Sapientiæ, & contemplatione Naturæ, eſſe. Addit hæc Stoicis, ſed & Epicureis placere: etſi in levi diſſenſu. quod iſti otium ex propoſito petant; illi ex cauſſa. Nempe ſi reſp. deſperate corrupta; ſi parva alicui auctoritas aut gratia; item ſi valetudo infirma. Concludit, etiam in otio Rempublicam tractari. quam duplicem facit, Parvam & Magnam. Illa eſt, finibus certis, legibuſque comprehenſa: Ut Athenienſis, aut Romana. Hæc ipſe Mundus totus, cui Natura cives

nos

nos dedit. Magnam, etiam in otio & ſeceſſu Sapiens colit tractatque, ſcribendo aut docendo. Hoc Zeno, & Chryſippus fecere, & plus generi humano profuere, quam omnium actuoſorum ſudores & diſcurſus.

Ex Capite XXVIII.

* [1] Circi nobis magno conſenſu vitia commendant. Licet nihil aliud quod ſit ſalutare tentemus, proderit tamen [2] per ſe ipſum ſecedere. meliores erimus ſinguli. Quid, quod ſecedere [3] ad optimos viros, & aliquod [4] exemplum eligere, ad quod vitam dirigamus, licet? [5] quod in otio non fit. Tunc poteſt obtinere quod ſemel placuit, ubi nemo intervenit, qui judicium adhuc imbecillum, populo adjutore, detorqueat. tunc poteſt vita æquali & uno tenore procedere, quam propoſitis diverſiſſimis ſcindimus. Nam inter cetera mala illud peſſimum eſt, quod vitia ipſa mutamus. ſic ne hoc quidem nobis contingit, permanere in malo jam familiari. Aliud ex alio placet, vexatque nos [6] hoc quoque, quod

Cap. XXVIII. Tenemus hos numeros, ne citationes aliorum falſæ ſint aut irritæ: etſi ipſi falſi. Omnino autem diverſum hoc ſcriptum, & male hactenus cohæſit: quid enim de *Beata vita* eſt? Argumentum diverſiſſimum, *An ſapiens in otio & ſeceſſu poſſit agere?* quæſitum ideo, quia Stoici eum ad remp. mittebant. *Lipſius.*

1 *Circi nobis*] Quid præiverit, neſcio: haud multa tamen, ex eo, quod cap. ſequenti materiam dividit, & oſtendit ſe tantum non ordiri. De *Circi* autem vitiis, haud improbe: quia à pueris eo trahebantur, & tales fere ſermones. Alii tamen libri, *cur nobis*. Exordium fuit de malis, quæ adfricat turba. *Idem.*

2 *Primo in ſe*] Priſca lectio: *proderit tamen poſſe ipſum ſecedere.* Colonienſis editio veriſſime, *tamen per ſe ipſum ſecedere:* id eſt, ſeceſſus, ſine alio adſpectu, ſua vi proderit. *Idem.*

3 *Ad optimos*] Ita libri: alii ediderunt, præpoſitione omiſſa. At Senecæ mens eſt, ipſum ſecedere per ſe bonum eſſe: quanto magis, ſi à vulgo & pravis ad bonos itur? Ad quos? nempe cogitatos in mente, aut etiam manu prehenſos & electos. *Idem.*

4 *Exemplum*] Vide epiſt. 11. *Idem.*

5 *Quod in otio non fit*] Tota hæc clauſula (mirum) non Mureto ſolum, ſed & Eraſmo omiſſa, alias talium non æque libero. Sed libri conſenſu reponunt: legendumque pro ſenſu; *quod in otio nonne fit?* aut omiſſa negatione, ut in uno libro. *Idem.* Omiſſam ab Eraſmo & Mureto clauſulam repoſuit volentibus libris vett. Lipſius. Nemo tamen non videt eſſe in ea aliquid vitii. Ergo Lipſius: *quod in otio nonne fit.* Malim: *quod niſi in otio non fit.* Nam voculam illam hauſit præpoſitio ſequens. *Gronovius.*

6 *Hoc quoque*] Diſtinguam: *vexatque nos hoc quoque.* Lipſius.

7 *Petita*

quod judicia noſtra non tantum prava, ſed etiam levia ſunt. Fluctuamus, aliudque ex alio comprehendimus: [7] petita relinquimus, relicta repetimus: alternæ inter cupiditatem noſtram, & pœnitentiam vices ſunt. Pendemus enim toti ex alienis judiciis; & id optimum nobis videtur, quod petitores laudatoreſque multos habet, non id quod laudandum petendumque eſt. Nec viam bonam ac malam per ſe æſtimamus, ſed turba veſtigiorum, in quibus nulla ſunt [8] redeuntium. Dices mihi: [9] Quid agis Seneca? deſeris [10] partes. Certe Stoici veſtri dicunt; Uſque ad ultimum vitæ finem [11] in actu erimus, non deſinemus communi bono operam dare, adjuvare ſingulos, opem ferre etiam inimicis, [12] eniti manu. Nos ſumus, qui nullis annis vacationem damus, & quod ait ille [13] vir diſertiſſimus, Canitiem galea premimus. Nos ſumus, apud quos uſque eo nihil ante mortem otioſum eſt, ut, ſi res patitur, non ſit ipſa mors otioſa. Quid nobis Epicuri præcepta, in ipſis Zenonis [14] principiis, loqueris? Quin tu bene naviter, ſi partium piget, transfugis potius, quam prodis? Hoc tibi in præſentia reſpondebo. Nunquid vis amplius, quam ut me ſimilem ducibus meis præſtem? Quid ergo eſt? non quo [15] miſerint me illi, ſed quo [16] duxerint, ibo.

CAP. XXIX. Nunc probabo tibi, nec deſciſcere me à præceptis Stoicorum: nam ne ipſi quidem à ſuis deſciverunt: & tamen excuſatiſſimus eſſem, etiamſi non præcepta

7 *Petita relinquimus*] Plautina philoſophia ſimilis:

Certa amittimus, dum incerta appetimus. atque hoc evenit,
In labore atque in dolore ut mors obrepat interim. Lipſius.

8 *Redeuntium*] Ruunt enim alii ſuper alios, & præcipitant. *Idem.*

9 *Quid agis*] Tale in epiſt. 8. *Tu me, inquis, vitare turbam jubes, ſecedere, & conſcientia contentum eſſe? Ubi illa præcepta veſtra, quæ jubent in actu mori?* Idem.

10 *Partes*] Ut in factione, aut bello. *Idem.*

11 *In actu*] Tacitus 14 Annal. *Aſſumpta etiam Stoicorum arrogantia ſectaque: quæ turbidos, & negotiorum appetentes, facit.* Idem.

12 *Eniti manu*] In vitio eſt: quidam libri, *eruti manu.* Ego è vulgata eruebam, *mente, manu.* Idem.

13 *Vir diſertiſſimus*] Virgilius lib. 9. de Latinis. *Idem.*

14 *Principiis*] A caſtris ſumptũ. *Idem.*

15 *Miſerint*] Præcipiendo. *Idem.*

16 *Duxerint*] Præeundo. *Idem.*

CAP.

pta illorum ſequerer, ſed exempla. Hoc quod dico, in duas dividam partes. Primum, ut poſſit aliquis, vel à prima ætate, contemplationi veritatis totum ſe tradere, rationem vivendi quærere, atque exercere, ſecreto. Deinde, [1] ut poſſit hoc aliquis emeritis jam ſtipendiis, [2] profligatæ ætatis, jure optimo facere, & ad [3] alios actus animum referre: virginum Veſtalium more, quæ, annis [4] inter officia diviſis, diſcunt facere ſacra, & cum didicerunt, docent.

CAP. XXX. Hæc Stoicis quoque placere oſtendam: non quia legem dixerim mihi, nihil contra dictum Zenonis Chryſippive committere: ſed quia res ipſa patitur me ire in illorum ſententiam: quam ſi quis ſemper unius ſequitur, [1] non id curiæ, ſed jam factionis eſt. Utinam quidem jam tenerentur omnia, & inoperta ac confeſſa veritas eſſet! nihil ex decretis mutaremus: nunc veritatem, cum eis ipſis qui docent, quærimus. Duæ maximæ in hac re diſſident ſectæ, Epicureorum & Stoicorum: ſed utraque ad otium diverſa via mittit. Epicurus ait: Non accedet ad remp. ſapiens, niſi ſi quid [2] intervenerit. Zenon ait: Accedat ad remp. niſi ſi quid [3] impedierit. Alter otium ex propoſito petit, alter ex cauſſa. Cauſſa autem illa late patet. ſi reſp. corruptior eſt, quam ut adjuvari poſſit, ſi occupata eſt malis:

CAP. XXIX. 1 *Ut poſſit*] Quomodo poſſit, qua via & lege. *Lipſius.*

2 *Profligatæ*] Jam affectæ, & ad exitum vergentis. *Idem.*

3 *Alios actus*] Meditandi, docendi. *Idem.*

4 *Inter officia*] Nam ut Dionyſius lib. 2. Plutarchus in Numa produnt, Veſtâlium tricennale tempus eſt: exque eo decem annos diſcunt, decem faciunt, totidem docent. Dixi fuſius in de Veſtalibus. *Idem.*

CAP. XXX. 1 *Non id vitæ*] Corrupta, nec boni ullius ſenſus. eſt qui corrigi cenſet: *non id ſectæ.* At libri ſcripti: *non injuria ſed in factionis eſt.* ex quo veriſſime, *non id curiæ, ſed jam factionis eſt.* In ſententiis, crebro alludit ad Senatum ſive Curiam (teſtis liber de vita beata, cap. 2. 3. & alibi): ita & hic. Siquis ſemper unius ſententiæ ſe mancipat, non Senatorem agit, ſed partiarium & factioſum. Tertullianus hoc ſcite dictum arripuit, etſi invertit: *Cum boni coëunt, cum pii & caſti congregantur, non eſt factio dicenda, ſed Curia:* Apologet. cap. 39. *Idem.*

2 *Intervenerit*] Ut ſi patria periclitetur; ſi lex eum cogit; ſi populus ignatum eligit. *Idem.*

3 *Impedierit*] Verba ipſa dogmatis: Πολιτεύσεσθαι τὸν σοφὸν, ἂν μή τι κωλύῃ. *Iturum ad remp. ſapientem, niſi quid impediat.* Idem.

4 Sic

lis: non nitetur ſapiens in ſupervacuum, nec ſe nihil profuturus impendet: ſi parum habebit auctoritatis aut virium: nec illum erit admiſſura reſp. ſi valetudo illum impediet. Quomodo navem quaſſam non deduceret in mare, quomodo nomen in militiam non daret debilis: [4] ſic ad iter quod inhabile ſciet, non accedet. Poteſt ergo & ille, cui omnia adhuc in integro ſunt, antequam ullas experiatur tempeſtates, [5] in tuto ſubſiſtere, & protinus commendare ſe novis artibus: & illud beatum otium exigere, virtutum cultor, quæ exerceri etiam quietiſſimis poſſunt. Hoc nempe ab homine exigitur, ut proſit hominibus, ſi fieri poteſt, multis; ſi minus, paucis; ſi minus, proximis; ſi minus, ſibi. Nam cum ſe utilem ceteris efficit, commune agit negotium. Quomodo qui ſe deteriorem facit, non ſibi tantummodo nocet, ſed etiam omnibus eis, quibus melior factus prodeſſe potuiſſet: ſic ſi quis bene de ſe meretur, hoc ipſo aliis prodeſt, quod illis profuturum parat.

CAP. XXXI. Duas reſpublicas animo complectamur, [1] alteram magnam, & vere publicam, qua dii atque homines continentur. in qua non ad hunc angulum reſpicimus, aut ad illum, ſed terminos civitatis noſtræ cum ſole metimur: alteram, cui nos adſcripſit conditio naſcendi. Hæc aut Athenienſium erit, aut Carthaginenſium, aut alterius alicujus urbis: quæ non ad omnes pertineat homines, ſed ad certos. Quidam eodem tempore utrique reip. dant operam, majori minorique: quidam tantum minori: quidam tantum majori. Huic majori reip. & in otio deſervire poſſumus. imo vero neſcio an in otio melius: ut quæramus, quid ſit virtus, [2] una pluresve ſint? natura [3] an ars bonos viros

4 *Sic ad iter quod inhabile*] A Mureto eſt. libri ante cuſi: *ſic ad vitam, quam inhabilem.* At ſcripti: *ſic aditum quod inhabile.* Ad olim vulgatam inclino. *Idem.* Sic Muretus. Antea: *ad vitam quam inhabilem.* mss. *ſic aditum quod inhabile.* Salmaſius adſcripſerat: *Sic ad actum, qui ſe inhabilem ſciet, non accedet.* Accepit *actum*, opinor, ut Suetonius, *actum rerum.* Gronovius.

5 *In tuto*] *Neptunum procul è terra ſpectare furentem.* Lipſius.

CAP. XXXI. 1 *Alteram magnam*] Vide pulchra, epiſt. 69. *Idem.*

2 *Una*] Juſtitia, quæ in ſe omnes continet. Sive magis Stoïco ſenſu, Virtutem

viros faciat? unum ſit hoc, quod maria terraſque, & mari ac terris inſerta complectitur, [4] an multa ejuſmodi corpora Deus ſparſerit? continua ſit omnis & [5] plena materia, ex qua cuncta gignuntur, an [6] diducta, & [7] ſolidis inane permixtum ſit? [8] Deus ſedens opus ſuum ſpectet, an [9] tractet? utrumne [10] extrinſecus illi circumfuſus ſit, [11] an toti inditus? [12] immortalis ſit mundus, an inter caduca, & ad tempus nata, numerandus? Hæc qui contemplatur, quid Deo præſtat? [13] ne tanta ejus opera ſine teſte ſint. Solemus dicere, ſummum bonum eſſe, ſecundum naturam vivere: natura nos ad utrumque [14] genuit, & contemplationi rerum, & actioni.

Cap.

tem eſſe communiter, *affectionem conſentientem natura.* Itaque noſter ep. 66. *Unam animi virtutem eſſe, ſed multas ejus ſpecies, qua pro vita varietate, & pro actionibus explicantur.* Ego iſta 2 Ethic. *Lipſius.*

3 *An ars*] Hoc enim quærebatur, *An docilis virtus eſſet?* Stoici conſenſu affirmabant: quia boni ex malis cottidie fiunt. Alii aliter, qui philoſophiam ſupervacuam cenſebant. Eorum mente Quinctilianus Declam. 268. *Ego autem mores naſci puto, & propriam cujuſque natura virtutem. Alia forſitan diſcantur, boni mores conſtant voluntate.* Vide Manud. 2. Diſſert. 10. *Idem.*

4 *An multa*] Democriti, Anaxagoræ, Epicuri dogma, plures aut infinitos mundos eſſe. *Idem.*

5 *Plena*] Sine vacuo. *Idem.*

6 *Diducta*] Ut in Epicuri atomis: qui idem & inane ſtatuebat, Democritum ſecutus, cujus opinio: *ἀρχὰς εἶναι τῶν ὅλων, ἀτόμους καὶ κενόν· principia omnium, atomos & inane eſſe.* Idem.

7 *Solidis*] Atomi ſunt ſolidæ. Lucret. 1.

Sunt igitur ſolida, ac ſine inani, corpora prima:

Sed ſpatium in quo volvuntur, inane. Item, creatis omnibus in rebus inane mixtum. Diffuſe ille poëta libro dicto. *Idem.*

8 *Deus ſedens*] Otioſus & nil agens, ut Epicurus cenſet. *Idem.*

9 *Tractet*] Regat, curet, ut Stoïci. *Idem.*

10 *Extrinſecus*] Epicurus. qui Deum projecit extra mundum. Seneca de Benef. 4. cap. 19. Ubi is ergo? in Intermundiis. *Idem.*

11 *An toti*] Seneca, Præfat. Quæſt. Natur. *Opus ſuum & intra & extra tenet.* Nam & Stoïci vacuum ponunt extra: atque ibi etiam Deum. Vide Phyſiol. 1 Diſſ. 21. *Idem.*

12 *Immortalis*] Quod Xenophanes cenſuit, *ἀγέννητον καὶ ἄφθαρτον· ingenitum & immortalem.* Idem Ariſtoteles. At Epicurei, *animalis modo, quia genitus, occaſurum.* Stoïci, periturum igne, ſed ſemen tamen ejus (id eſt Materiam) manſurum, & reparandum. *Idem.*

13 *Ne tanta*] Epictetus in Diſſert. Ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον θεατὴν εἰσήγαγεν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἔργων τῶν αὐτοῦ· καὶ οὐ μόνον θεατὴν, ἀλλὰ καὶ ἐξηγητὴν αὐτῶν· *Deus hominem ſpectatorem in mundum hunc induxit, & ſui & ſuorum operum: nec ſpectatorem tantum, ſed enarratorem & praconem.* Noſter, de Benef. 6. c. 23. *Inter maxima rerum ſuarum Natura nihil habet quo magis glorietur* (quam homine) *aut certe cui glorietur.* Idem.

14 *Genuit*] Peryctione Pythagorica (in

Cap. XXXII. Nunc probemus, quod prius diximus. Quid porro? hoc non erit probatum, ſi ſe unuſquiſque conſuluerit, quantam cupiditatem habeat ignota noſcendi, quam ad omnes fabulas excitetur? Navigant quidam, & labores peregrinationis longiſſimæ una mercede perpetiuntur, cognoſcendi aliquid abditum remotumque. Hæc res ad ſpectacula populos contrahit, hæc cogit præcluſa rimari, ſecretiora exquirere, antiquitates evolvere, mores barbararum audire gentium. Curioſum nobis natura ingenium dedit: & artis ſibi ac pulchritudinis ſuæ conſcia, ſpectatores nos tantis rerum ſpectaculis genuit, perditura fructum ſui, ſi tam magna, tam clara, tam ſubtiliter ducta, tam nitida, & non uno genere formoſa, ſolitudini oſtenderet. Ut ſcias illam ſpectari voluiſſe, non tantum aſpici, vide quem nobis locum dederit. In media nos ſui parte conſtituit, & circumſpectum omnium nobis dedit: nec erexit tantummodo hominem, [1] ſed etiam ad contemplationem factum, ut ab ortu ſidera in occaſum labentia proſequi

(in Stobæo, Serm. 1.) Γέγονε δὲ καὶ συνέστα ὁ ἄνθρωπος ποτὶ θεωρῆσαι τὸν λόγον τᾶς τῶν ὅλων φύσιος, καὶ τᾶς σοφίας. ἔργον ἔστιν αὐτῷ τοῦτο, κτήσασθαι καὶ θεωρῆσαι τὰν τῶν ἐόντων φρόνησιν· *Factus & conditus eſt homo, ut contempletur rationem univerſæ naturæ, & ſapientiæ: eidemque hoc opus eſt acquirere, & conſiderare omnium quæ exſtant ſapientiam.* Lipſius.

Cap. XXXII. 1 *Sed etiam ad contemplationem factum*] Vitiata. libri quidam: *ſed etiam hanc contemplationem facturum:* meus, *ſed & habere contemplationem facture.* Legam: *ſed & habilem contemplationi naturæ, ut.* Muretus autem hæc licenter ejecerat. *Idem.* Hæc Eraſmi & priorum editionum lectio, quam ſic prorſus in Ort. invenit Gruterus. Nec valde abeunt cæteri. Muretus tria verba relegaverat, quæ tamen & Lipſius vitiata cenſet, ſcribitque: *ſed & habilem contemplationi naturæ.* Videtur illud potius retinendum, cujus ſententiam faciunt obſcuriorem interjecta, & diviſio eorum, quæ conjungi debent. Igitur mente tranſpones, accipieſque, quaſi ſcriptum eſſet: ſed etiam fecit illi ſublime caput, ad contemplationem factum, & collo flexibili impoſuit, ut ab ortu ſidera in occaſum labentia proſequi poſſet, & vultum ſuum circumferre cum toto. Cicero libro 1 in Verrem: *Erat comes ejus Rubrius quidam, homo factus ad iſtius libidines.* Ad Att. 14, 21. *Sed ego Erotem, ad iſta expedienda factum, mihi videbar reliquiſſe.* Sic *caput factum ad contemplationem* eſt omnibus modis aptum & accommodatum. Si quid ingrati eſt in illo, *factum fecit*, id ipſo diſceſſu & ſeparatione longiore horum verborum non animadvertitur. Alias facile potuiſſet dicere, *dedit.* Fortaſſe tamen: *ſed etiam ad contemplationem aptum, ut ab ortu ſidera in occaſum labentia proſequi poſſet, & vultum ſuum circumferre cum toto ſublimi, fecit illi caput.* Nam ſubli-

 me

qui poſſet, & vultum ſuum circumferre [2] cum toto, ſublime fecit illi caput, & collo flexibili impoſuit. Deinde [3] ſena per diem, ſena per noctem ſigna produxit, nullam non partem ſui explicuit: ut per hæc quæ obtulerat ejus oculis, cupiditatem faceret etiam ceterorum. [4] nec enim omnia, [5] nec tanta viſimus, quanta ſunt: ſed acies noſtra aperit ſibi inveſtigando viam: & fundamenta veri jacit, ut inquiſitio tranſeat ex apertis in obſcura, & aliquid ipſo mundo inveniat [6] antiquius. [7] Unde iſta ſidera exierint? quis fuerit univerſi ſtatus, antequam ſingula in partes diſcederent? [8] quæ ratio merſa & confuſa diduxerit? quis loca rebus aſſignaverit? ſuapte natura gravia deſcenderint, evolaverint levia, an præter niſum punduſque corporum [9] altior aliqua vis legem ſingulis dixerit? an illud verum ſit, quo maxime probatur, hominem divini ſpiritus eſſe, partem ac veluti ſcintillas quaſdam [10] ſacrorum in terras deſiluiſſe;

me illi caput feciſſe naturam jam dixit, cum ait: *nec erexit tantummodo hominem. Totum ſublime*, ut apud veterem Poëtam: *Aſpice hoc ſublime candens.* Gronovius.

2 *Cum toto*] Id eſt, cum hoc Mundo. *Lipſius.*

3 *Sena per diem*] In qualibet die civili, brevi ſeu longa, ſex ſigna Zodiaci oriuntur, id eſt ſupra horizontem noſtrum aſcendunt: totidemque de nocte. Etſi id ſignum Coſmice proprie oriri dicitur, cum quo & in quo Sol mane oritur. Non alia hic mens noſtri: neque enim ad *Diurna* aut *Nocturna* ſigna traxerim: de quibus, abſtruſiore ſenſu, Manilius lib. 2. haud longe ab initio. *Idem.*

4 *Nec enim omnia*] Multa latere volunt Aſtrologi in octava ſphæra, quæ parvitate ſunt inconſpicua. An & ad Cometas refers, quos noſter vult eſſe æternos ignes, etſi raro videndos? Potes & ad Auſtralia ſidera juxta polum, nobis occulta. *Idem.*

5 *Nec tanta*] Non certe. nam terram longe ſuperant ea, quæ nobis bipedalia aut palmaria videntur. *Idem.*

6 *Antiquius*] Ita nempe (Stoïce) Deum & Materiam, principia prima. *Idem.*

7 *Unde iſta ſidera*] Ex igne Stoïcis. nam, breviter, ita ſentiunt. Duo eſſe rerum principia, Deum & Materiam. Deum eſſe, *ignem intelligentem* (πῦρ νοερὸν) Materiam, aquæ ſimilem. Ex his quattuor elementa creata: & ex iis ſummo loco, ignem. Ex puriſſimo igne, Solem & aſtra nata: atque ea, quia ignea, humore nutriri. Nos in Phyſiol. 2. Diſſ. 14. *Idem.*

8 *Quæ ratio*] Incorporalis ratio. vide Conſol. ad Helv. c. 8. & me 2 Phyſiolog. Diſſert. 2. *Idem.*

9 *Altior aliqua*] Eadem dicta. *Idem.*

10 *Sacrorum*] Quorum? ignium æternorum, qui ſacri, & dii quidam. Sed omnino divinatio noſtra verior, *aſtrorum:* & ſic ſcripſit. Pythagoræ primum ſententia fuit, opinor, ψυχὴν ἀπόσπασμα αἰθέρος εἶναι· *Animam, avulſionem & partem detractam ætheris eſſe.* Stoici (ut multa illius) ſecuti. Varro 4 de L. L. *Sive, ut Zeno Citticus, animalium*

luiſſe, atque alieno loco hæſiſſe? Cogitatio noſtra cœli munimenta perrumpit, nec contenta eſt, id quod oſtenditur, ſcire. Illud, inquit, ſcrutor, quod [11] ultra mundum jacet, utrumne profunda vaſtitas ſit, an & hoc ipſum terminis ſuis cludatur? qualis ſit habitus excluſis, informia & confuſa ſint, [12] an in omnem partem tantumdem loci obtinentia, an & illa in aliquem cultum deſcripta ſint? huic cohæreant mundo, an longe ab hoc receſſerint, & in vacuo volutentur? [13] individua ſint, per quæ ſtruitur omne id quod natum futurumque eſt, an continua eorum materia ſit, & [14] per totum mutabilis? utrum contraria inter ſe elementa ſint, an non pugnent, ſed per diverſa conſpirent? Ad hæc quærenda natus, æſtima, quam non multum acceperit temporis, etiam ſi illud totum ſibi vindicet. cui licet nihil facilitate eripi, nihil negligentia patiatur excidere, licet horas ſuas avariſſime ſervet, & uſque in ultimæ ætatis humanæ terminos procedat, nec quidquam illi ex eo quod natura conſtituit, fortuna concutiat; tamen homo, ad immortalium cognitionem, nimis mortalis eſt, Ergo ſecundum naturam vivo, ſi totum me illi dedi, ſi illius admirator cultorque ſum. Natura autem [15] utrumque facere me voluit, & agere, & contemplationi vacare. Utrumque facio: quoniam ne contemplatio quidem ſine actione eſt. Sed refert, inquis, an ad hanc voluptatis cauſ-

ſa

malium ſemen, ignis: qui anima, & mens. qui calor è cælo, quod hic innumerabiles & immortales ignes. Ennius apud Priſcianum: *Terra corpus eſt, at ignis mentis eſt:* antique, pro *mens.* Cicero de Nat. Deor. *Semina deorum decidiſſe de cælo putamus in terras, & ſic homines extitiſſe.* Plura in Phyſiol. 3. Diſſert. 8. *Lipſius.*

11 *Ultra*] Sive extra mundum: quod Vacuum Stoïci cenſebant. *Idem.*

12 *An in omnem*] Lego, *ac in.* Nihil enim in loco, niſi finitum. *Idem.*

13 *Individua*] Corpuſcula ſecari neſcia, atomi. *Idem.*

14 *Per totum*] Ubique & ſemper mutabilis, ſuſceptis aliis aliiſque formis. Non ita in Atomis, quas ἀμεταβλήτους, *immutabiles* Epicurus diſerte ſcripſit. Itaque ipſis manentibus, fieri dumtaxat, ex earum concurſu vario, varias συγκρίσεις, ſive *concretiones.* Idem.

15 *Utrumque facere*] Et in utroque, ſi per virtutem operere (Contemplatione & Actione, inquam) eſt Ariſtoteli perfecta felicitas, 10 Ethicor. cap. 6, 7, 8. *Idem.*

16 *Nihil*

ſa acceſſerit, [16] nihil aliud ex illa petens, quam aſſiduam contemplationem, ſine exitu. eſt enim [17] dulcis, & habet illecebras ſuas. Adverſus hoc tibi reſpondeo. æque refert, quo animo civilem agas vitam: an ut ſemper inquietus ſis, nec unquam ſumas ullum tempus, quo ab humanis ad divina reſpicias. Quomodo res appetere, ſine ullo virtutum amore, & ſine cultu ingenii, ac [18] nudas edere operas, minime probabile eſt: (miſceri enim inter ſe iſta, & [19] conſeri debent:) ſic imperfectum ac languidum bonum eſt, in otium ſine actu projecta virtus, nunquam id quod didicit oſtendens. Quis negat illam debere profectus ſuos in opere tentare? nec tantum quid faciendum ſit cogitare, ſed etiam aliquando manum exercere, & ea quæ meditata ſunt, ad verum perducere? [20] Quid ſi per ipſum ſapientem non eſt mora, ſi non actor deeſt, ſed agenda deſunt: ecquid illi ſecum eſſe permittes? Quo animo ad otium ſapiens ſecedit? ut ſciat. [21] ſecum quoque ea acturum, per quæ poſteris proſit. Nos certe ſumus, qui dicimus, & Zenonem & Chryſippum majora egiſſe, quam ſi duxiſſent exercitus, geſſiſſent honores, leges tuliſſent, quas non uni civitati, ſed toti humano generi [22] tulerunt. Quid ergo eſt, quare tale otium non conveniat bono viro, per quod futura ſæcula ordinet, nec apud paucos concionetur, ſed apud omnes omnium gentium homines, quique

16 *Nihil aliud*] Id eſt, contemplans tantum contemplandi cauſſa. *Lipſius.*

17 *Dulcis*] Ariſtoteles, delectari nos maxime contemplatione & cognitione divinorum, ait: καὶ γὰρ, inquit, εἰ καὶ κατὰ μικρὸν ἐφαπτόμεθα, ὅμως διὰ τὸ τίμιον τοῦ γνωρίζειν, ἥδιον ἢ τὰ παρ' ἡμῖν ἅπαντα. *& illius ſi vel modicam partem adepti ſumus, ſuavius hoc nobis, quam ſi infera hujus partis omnia:* De partib. animal. 1. c. ult. *Idem.*

18 *Nudas*] Meras ſolaſque. *Idem.*

19 *Conſerri*] Scripti, *conſeri:* quod probem, una ſeri & jungi. *Idem.*

20 *Quid ſi*] Lego, *quod ſi.* Idem.

21 *Secum quoque*] Meus, *ſe tum.* Idem.

22 *Tulerunt*] Et quas leges tulerunt? bene ſentiendi, intellegendi, vivendi. Quibus? toti humano generi, ut inquit. Et ſunt ſane hi tales ad iſtud Homericum, Iliad. N.

Ἄλλῳ δ' ἐν στήθεσσι τιθεῖ νόον εὐρύοπα Ζεὺς
Ἐσθλὸν, τοῦ δέ τε πολλοὶ ἐπαυρίσκοντ' ἄνθρωποι·
At Deus huic animum prudentem in pectore donat,
Quo multi poſſint homines uti atque frui-ſci. Idem.

23 *For-*

quique ſunt, quique erunt? Ad ſummam quæro, an ex præceptis ſuis vixerint Cleanthes, & Chryſippus, & Zenon? non dubie reſpondebis, ſic illos vixiſſe, quemadmodum dixerant eſſe vivendum. atqui nemo illorum remp. adminiſtravit. Non fuit illis, inquis, aut ea [23] fortuna, aut [24] dignitas, quæ admitti ad publicarum rerum tractationem ſolet. Sed iidem nihilominus non ſegnem egere vitam. invenerunt, quemadmodum plus quies illorum hominibus prodeſſet, quam aliorum diſcurſus & ſudor. Ergo nihilominus hi multum egiſſe viſi ſunt, quamvis nihil publice agerent. Præterea [25] tria genera ſunt vitæ, inter quæ, quod ſit optimum, quæri ſolet: unum voluptati vacat, alterum contemplationi, tertium actioni. Primum, depoſita contentione depoſitoque odio, quod implacabile diverſa ſequentibus indiximus, videamus, an hæc omnia ad idem, ſub alio titulo, perveniant. Nec ille, qui voluptatem probat, ſine contemplatione eſt; nec ille, qui contemplationi inſervit, ſine voluptate eſt; nec ille, cujus vita actioni deſtinata eſt, ſine contemplatione eſt. Plurimum, inquis, diſcriminis eſt, utrum aliqua res propoſitum, an propoſiti alterius acceſſio ſit. Sane grande diſcrimen: tamen alterum ſine altero non eſt. Nec ille [26] ſine actione contemplatur, nec hic ſine contemplatione agit. Nec ille tertius, [27] de quo male exiſtimare conſuevimus,

23 *Fortuna*] Nam ex cenſu ad temp. admiſſi. *Lipſius.*

24 *Dignitas*] Itemque ex genere. Alia ab his cauſſa, de Chryſippo quidem, proditur in Stobæo, Serm 43. *Chryſippus interrogatus, cur non adminiſtraret publica? Quia ſi male, inquit, diis diſpliceret; ſi bene, civibus.* Idem.

25 *Tria genera*] Ipſa hæc diviſio eſt in Plutarcho, de inſtituendis liberis: *Vivendi*, inquit, *tres rationes. quarum una eſt Activa, altera Contemplativa, tertia Voluptaria. Atque hæc ultima, illiberalis aut brutalis eſt; Contemplativa ſine Activa, ſterilis; Activa Contemplationis expers, impolita & caecutiens.* Idem.

26 *Sine actione*] Ambroſius 1 de Jacobo, cap. ult. *Quando enim feriatus videri poteſt, cujus mens ſemper operatur?* Idem.

27 *De quo male exiſtimare conſuevimus*] De Epicuro. quem ipſe hic obiter, alibi ſtrictius defendit aut excuſat. *Idem.* Veteres edd. & quatuor Pall. *conſenſimus.* Et recte: intellige, tu & ego, qui nunc de aliis diſputamus. Frequens eſt Senecæ, altercationibus ejuſmodi formulam intermiſcere, cum profert aliquid utrique partium acceptum. Vide ad 7 de benef. 4. Lib. 2. de benef. 17. *Ut malignis luſoribus propoſitum eſt colluſorem traducere*

Oo 3 cum

vimus, voluptatem inertem probat, ſed eam, quam [28] rationeefficit firmam ſibi. Ita & hæc ipſa voluptaria ſecta [29] in actu eſt. Quid ni in actu ſit, cum ipſe dicat Epicurus, aliquando ſe receſſurum à voluptate, dolorem etiam appetiturum, ſi aut voluptati imminebit pœnitentia, aut dolor minor pro graviore ſumetur? Quo pertinet hoc dicere? ut appareat, contemplationem placere omnibus. Alii [30] petunt illam: [31] nobis hæc ſtatio eſt, non portus. Adjice nunc huc, quod [32] è lege Chryſippi vivere otioſo licet. non dico, ut otium patiatur, ſed ut eligat. Negant noſtri ſapientem ad quamlibet remp. acceſſurum. Quid autem intereſt, quomodo ſapiens ad otium veniat: utrum quia reſp. [33] illi deeſt, an quia ipſe reipublicæ? Si omnibus defutura reſp. eſt (ſemper autem deerit faſtidioſe quærentibus) interrogo ad quam remp. ſapiens acceſſurus ſit? Ad Athenienſium, in qua Socrates damnatur, [34] Ariſtoteles ne damnaretur, fugit? in qua opprimit invidia virtutes? negabis mihi acceſſurum ad hanc remp. ſapientem. Ad Carthaginienſium ergo remp. ſapiens

acce-

cum damno, ſcilicet ipſius luſus; qui non poteſt, niſi conſentitur, extendi. Lib. 3. cap. 1. *magnumque hoc argumentum eſt dandam non fuiſſe actionem ingrati, quia adverſus maleficium omne conſenſimus.* Tacitus de moribus German. *ſive adiit Hercules, ſeu quicquid ubique magnificum eſt, in claritatem ejus referre conſenſimus.* Ubi tamen nunc editur ex aliquo Lipſii libro *conſuevimus*, de quo valde ambigo. *Gronovius.*

28 *Ratione*] Hæc vera lectio, & priſca. Nam Epicuri dogma (ſane laudabile & rectum, ſi cetera conſentiant) *quod non convivia aut comeſſationes, non item amores, non alia oblectantia, vitam faciant jucundam*, ἀλλὰ, inquit, νήφων λογισμὸς, καὶ τὰς αἰτίας ἐξετάζων πάσης αἱρέσεως καὶ φυγῆς· *ſed ſobria & vigilans Ratio, cauſſas explorans cur quidque eligat, aut vitet.* Eo palam noſſet adſpexit. *Lipſius.*

29 *In actu*] Quomodo! quiane rationem adhibet? ita, quoniam & hoc ipſum ratiocinari & explorare, eſt non eſſe deſidem: & ratio à ſegnitie ad opus ducet; idque ſolidæ voluptatis cauſſâ. *Idem.*

30 *Petunt*] Ex propoſito: ut Epicurus. *Idem.*

31 *Nobis*] Stoïcis. quibus acceſſio propoſiti eſt. Non licet remp. gerere, & in publico actu eſſe, quod primo volebam: ad me ſecedo, & ago quod poſſum bono publico, etiam otioſus: quod ſecundo volebam. Sic nauta, qui portum petit, ſi excidit, ſtatione contentus eſt. *Idem.*

32 *E lege*] Non ex permiſſo, ſed (amplius dico) ex decreto. *Idem.*

33 *Illi deeſt*] Qualem vellet, & in qua utilis. *Idem.*

34 *Ariſtoteles*] Cum tredecim annos docuiſſet a morte Alexandri, impietatis accuſatus ab Eurymedonte ſycophanta, Chalcidem profugit: &, poto aconito, vita aufugit. *Idem.*

35 *Ho-*

accedet, in qua aſſidua ſeditio, & optimo cuique infeſta libertas eſt, ſumma æqui ac boni vilitas, adverſus [35] hoſtes inhumana crudelitas, etiam adverſus [36] ſuos hoſtilis? Et hanc fugiet. Si percenſere ſingulas voluero, nullam inveniam, quæ [37] ſapientem, aut quam ſapiens [38] pati poſſit. Quodſi non invenitur illa reſp. quam nobis [39] fingimus, incipit omnibus eſſe otium neceſſarium: quia quod unum præferri poterat otio, nuſquam eſt. Si quis dicit optimum eſſe navigare: deinde negat navigandum in eo mari, in quo naufragia fieri ſoleant, & frequenter ſubitæ tempeſtates ſint, quæ rectorem in contrarium rapiant: puto hic me vetat navem ſolvere, quamquam laudat [40] navigationem. *.

35 *Hoſtes*] Punica crudelitas, proverbio innotuit. *Lipſius.*

36 *Suos hoſtilis*] Quos re male geſta in crucem agebant, de more. *Idem.*

37 *Sapientem*] Perfectum illum, & ex dogmatibus ſuis loquentem. *Idem.*

38 *Pati poſſit*] Niſi cum ſapienti illa cautione Antiſthenis. qui *interrogatus quomodo ad remp. accedendum? Ut ad ignem, inquit: neque prope admodum, ne amburaris; neque longe, ne frigeas.* Quis ſic temperabit? *Idem.*

39 *Fingimus*] Bonam, & bonorum. Deformari animo & ſcriptis poteſt: in re non eſſe. certe non fuit. *Idem.*

40 *Navigationem*] Deſunt haud dubie quædam: & doleo, in pulcherrimo, & pro nobis qui ſcribimus, ſcripto. *Idem.*

L. ANNÆI SENECÆ AD ÆBUCIUM Liberalem de Beneficiis

Liber Primus.

Argumentum et Ordo.

Hos libros inter Philoſophiæ ultimos pono, etſi frontem antea tenuerunt. Sed res ita eſt, ſi tempus ſpectes: & ſcripti omnino ſunt ſub Nerone, poſt Claudii mortem. Argumentum certum, quod ſine libri primi contemptim admodum de Claudio, & futile ejus judicium traducit: non facturus unquam illo vivo. Libri boni ſunt, ſed mehercule in ordine & tractatu confuſi: quem vix eſt vel adnitentem expedire. Tamen, ut poſſumus. Primus liber exordium habet & querelam de Ingratitudine, quæ crebra eſt, & inter vitia tamen magna. Ideo de Beneficiis ſe ſcripturum, Quæ vis eorum, & Proprietas ſit? Hæc uſque ad Cap. V. *Tum definit, Beneficium non in materie, ſed animo tribuentis eſſe: & ab eo pendendum. Diducit per exempla, & argumenta, uſque ad* Cap. XI. *Ibi duo membra dicendorum proponit, Quæ beneficia danda, & Quemadmodum? Prius exſequitur ad finem libri: alterum differt in ſequentem.*

C A-

CAPUT I.

INter multos ac varios errores temere viventium inconſulteque, nihil propemodum indignius, vir optime Liberalis, dixerim, [1] quam quod beneficia nec dare ſcimus, nec accipere. Sequitur enim ut male collata, male debeantur. de quibus non redditis, ſero querimur: [2] Iſta enim perierant, cum darentur. Nec mirum eſt, inter plurima maximaque vitia nullum eſſe frequentius, quam ingrati animi. Id evenire ex pluribus cauſis video. prima, quod non eligimus dignos, quibus tribuamus: [3] ſed nomina facturi, diligenter in patrimonium & [4] vaſa debitoris inquirimus: ſemina in ſolum effœtum & ſterile non ſpargimus: beneficia ſine ullo delectu magis projicimus, quam damus. Nec facile dixerim, utrum turpius ſit inficiari, an repetere beneficium. [5] Id enim genus hujus crediti eſt, ex quo tantum recipiendum ſit, quantum ultro refertur: [6] decoquere vero fœdiſſimum ob hoc ipſum, quia non opus eſt [7] ad liberandum fidem facultatibus,

CAP. I. 1 *Nocentius*] Pro quo alii *pejus*, alii *fœdius* edunt. At in ſcriptis nihil horum: ut appareat conjectanea hæc, non germana eſſe. Meus liber: *dixerim ſubeſſe tantum errorem:* ſed nec id purum fortaſſe. *Lipſius.*

2 *Iſta enim perierant cum darentur*] *Statim enim* non invenuſte poſſet reponi: ut *ſtatim* opponatur præcedenti vocabulo, *ſero*. Grut.

3 *Sed nomina facturi*] Obligaturi aliquem, ut iis qui æs credunt. Aſconius: *Nomina, tituli debitorum:* quia nempe in Codice vel kalendario annotabant, *Seio tot* HS. *Lucio tantum dedi.* Lipſius. De nominibus, hoc eſt fœneratitiis cautionibus, vide Briſſonium lib. 2. de verb. ſignif. & lib. 6. de formulis. Item Gul. Fornerium ad l. 6. de verb. ſign.

4 *Vaſa debitoris*] Inſtrumentum, ſupellectilem, & quidquid non eſt ſoli. Inde *vaſa conclamare*, in caſtris: & *vaſarium*, pecunia quæ præſidibus ad domeſticum inſtrumentum. Græci ita laxe etiam τὸ σκεῦος. *Lipſius.*

5 *Id enim genus hujus crediti eſt*] Vide Gruterum lib. 6 Suſpic. c. 11.

6 *Decoquere*] Alii libri, *de quo queri*, male. Decoquere valet, fidem nolle aut non poſſe liberare, foro cedere. Inde metaphora ad ingratos ex profeſſo in beneficiis. Vide 4 de Benef. c. 17. & epiſt. 81. *Lipſius.*

7 *Ad liberandum fidem facultatibus*] Stephanus Epiſt. 10. ad Dalech. *facultate* legi mallet, quod abſurdum ſit cogitare Senecam de opibus loqui, cum plurima ſint beneficia, quæ ut, qui accipit nihil eorum accipit quæ opes vocantur, ita qui reddit, nihil tale reddit.

tatibus, [8] ſed animo. reddit enim beneficium, qui libenter debet. Sed cum ſit in ipſis crimen, qui ne confeſſione quidem grati ſunt, in nobis quoque eſt. Multos experimur ingratos, plures facimus: quia alias graves exprobratores exactoreſque ſumus; [9] alias leves, & quos paullo poſt muneris ſui pœniteat; alias queruli, & [10] minima momenta calumniantes. Ita gratiam omnem corrumpimus, non tantum poſtquam dedimus beneficia, ſed dum damus. Quis enim noſtrum contentus fuit, aut leviter rogari, aut ſemel? quis non, cum aliquid à ſe peti ſuſpicatus eſt, [11] frontem adduxit, vultum avertit, occupationes ſimulavit, longis ſermonibus, & de induſtria non invenientibus exitum, occaſionem petendi abſtulit, & variis artibus properantes neceſſitates eluſit? [12] In anguſto vero comprehenſus, aut diſtulit, [13] id eſt, timide negavit, aut promiſit, ſed difficulter, ſed ſubductis ſuperciliis, ſed malignis & [14] vix exeuntibus verbis? Nemo autem libenter debet, quod non accepit, ſed expreſſit. Gratus eſſe adverſus eum quiſquam poteſt, [15] qui beneficium aut ſuperbe abjecit, aut iratus impegit,

8 *Sed animo*] Cicero jam ante: *Gratiam & qui refert, habet; & qui habet, eo ipſo quod habet, refert:* belle & acute. *Lipſius.*

9 *Alias leves*] Columella: *Multi beneficia, quæ in amicos contulerunt, levitate deſtruunt.* Idem.

10 *Minima momenta*] Occaſionum aut temporum, quibus videantur potuiſſe reddere. *Idem.*

11 *Frontem adduxit*] In triſtitia aut faſtidio facimus, & corrugamus. Inde homines *adducti*, graves, ſeveri, triſtes. Adde infra lib. 4. cap. 31. lib. 6. cap. 7. In hoc genus Martialis:

Durum eſt Sexte negare, cum rogeris:
Quanto durius, antequam rogeris. Idem.

12 *In anguſto*] Ubi elabi aut eludere non eſſet. *Idem.*

13 *Id eſt, timide*] Bene. nam cauſſam dilationis exprimit, quæ eſt ut in præſenti amoliatur, non ut poſtea præſtet. In eos quoque ille Hiſpanus:

Inquiris, dubitas, cunctaris, teque diebus
Meque decem crucias: jam rogo, Phæbe, nega. Idem.

14 *Vix exeuntibus*] Quod ſignum animi inprompti. At Tiberius hic contra. qui *compoſitus alias, & velut eluctantium verborum, ſolutius promptiuſque eloquebatur, quoties ſubveniret.* Tacitus 4 Annal. *Idem.*

15 *Qui beneficium aut ſuperbe injecit*] Libri ſcripti, *abjecit:* ego vellem, *objecit.* Idem. Scripti omnes *abjecit.* Mallet Lipſius *objecit.* Quid opus, cum optima ſit vetus lectio & merito probata Grutero? Infra cap. 7. *quæ danti aut extorquentur aut excidunt.* Cap. 11. *Interim non reddere tantum libet, quod acceperis, ſed abjicere.* epiſt. 81. *Nam ille, de quo loquebar modo, ſtultus, etiamſi bonæ voluntatis eſt, aut minus quam debet, aut tempore & loco, quo non debet, reddit;* aut

pegit, [16] aut fatigatus, ut moleſtia careret, dedit? Errat, ſi quis ſperat reſponſurum ſibi, quem dilatione laſſavit, exſpectatione torſit. Eodem animo beneficium debetur, quo datur: & ideo non eſt negligenter dandum. Sibi enim quis debet, quod [17] à neſciente accepit. Nec tarde quidem: quia cum in omni officio magni æſtimetur dantis voluntas, qui tarde fecit, diu noluit. Utique non contumelioſe. nam cum ita natura comparatum ſit, ut [18] altius injuriæ quam merita deſcendant, & illa cito defluant, has tenax memoria cuſtodiat: quid exſpectat qui offendit, dum obligat? Satis adverſus illum gratus eſt, ſi quis [19] beneficio ejus ignoſcit. Non eſt autem quod tardiores faciat, ad bene merendum, turba ingratorum. Nam primum (ut dixi) nos illam augemus: deinde ne deos quidem immortales [20] ab hac tam effuſa neceſſitate ſacrilegi, negligenteſque eorum, deterrent.

aut quod referendum eſt, effundit atque abjicit. Lib. 4. cap. 29. *ſtipem aru abjecti.* Lib. 2 de Clem. 6. *egenti ſtipem, non hanc contumelioſam, quam pars major horum, qui ſe miſericordes videri volunt, abjicit & faſtidit, quos adjuvat.* Sic *abjicere ſenſus ſuos* eſt temere ac ſine mente aut juſta cura proferre. Epiſt. 75. *contentus ſenſus meos ad te pertuliſſe, quos nec exornaſſem nec abjeciſſem.* Gronovius.

16 *Aut fatigatus ut moleſtia careret dedit*] Jubet me, neſcio quæ illex libido reponere, *cedit*: etſi publicæ lectioni omnia faveant manu exarata exempl. Gruteri.

17 *A neſciente*] Recte. unus tamen meus, *& à neſciente*: ex quo, *ut à neſc. facias.* Vulgati: *quod à negligente*, nec male. *Lipſius.*

18 *Altius injuria*] Herodianus in Pertinacis Oratione: *Καὶ τὰ μὲν δεινὰ τῶν ἔργων ἀεὶ μνημονεύεται· τὸ γὰρ λυπῆσαν δυσεξάλειπτον· τὰ δὲ χρηστὰ ἅμα τῇ ἀπολαύσει, καὶ τὴν περὶ αὐτῶν μνήμην συναπαλείπει·* *Injuriarum, ſi qua facta ſunt, ſemper eſt memoria; & quidquid offendit, ægre eximitur aut obliteratur: at beneficiorum, una cum ipſo fructu uſuque, memoria perit.* Plautus:

—— ita ſunt iſti divites.
Siquid bene feceris, levior pluma eſt gratia:
Siquid peccatum eſt, plumbeas iras gerunt.

Tacitus & cauſſam utrique affectioni aſſignat, 4 Annal. *Proclivius eſt injuria, quam beneficio, vicem exſolvere. quia gratia oneri, ultio in quæſtu habetur.* Dio Caſſius, & aliam cauſſam, lib. 46. *Non eodem modo adverſus eos qui bene, & qui male fecerunt, homines afficiuntur. ſed iræ atque injuriæ vel inviti reminiſcuntur; beneficii & gratiæ ultro obliviſcuntur. Atque iſtud quidem, quod dedignantur videri beneficio affecti, tamquam minores: illud autem, quod ignaviæ ſuſpicionem de ſe præbere videantur, niſi malum malè factoribus reponant.* Idem.

19 *Beneficio ejus ignoſcit*] Nempe contumelioſo, & quod odium magis quam gratiam mereatur. *Idem.*

20 *Ab hac tam effuſa benignitate*] Libri ſcripti aliquot, *neceſſitate.* Otioſam vocem non arbitror, tenuerimque & ipſam, ſed mutatam: *effuſa nec ceſſante*

terrent. Utuntur natura ſua, & cuncta, interque illa ipſos munerum ſuorum malos interpretes, juvant. Hos ſequamur duces, quantum humana imbecillitas patitur: demus beneficia, non fœneremus. Dignus eſt decipi, qui de recipiendo cogitavit, cum daret. At male ceſſit. Et liberi, & conjuges ſpem fefellerunt: tamen & educamus, & ducimus, adeoque adverſus experimenta pertinaces ſumus, ut bella victi, & naufragi maria repetamus. Quanto magis permanere in dandis beneficiis decet? quæ ſi quis non dat quia non recipit, dedit ut reciperet, bonamque ingratorum facit cauſſam: quibus ita demum turpe eſt non reddere, [21] ſi & licet. Quam multi indigni luce ſunt? [22] & tamen dies oritur. Quam multi, quod nati ſunt, queruntur? tamen natura ſobolem novam gignit, ipſoſque qui non fuiſſe mallent, eſſe patitur. Hoc & magni animi & boni proprium eſt, non fructum beneficiorum ſequi, ſed ipſa, & poſt malos quoque bonum quærere. Quid magnifici erat multis prodeſſe, ſi nemo deciperet? nunc eſt virtus, dare beneficia: non utique reditura, quorum à viro egregio ſtatim fructus perceptus eſt. Adeo quidem iſta res fugare nos, & pigriores ad rem pulcherrimam facere non debet; ut ſi ſpes mihi prædicatur gratum hominem reperiendi, malim non recipere beneficia, [23] quam non dare. Quia qui non dat, vitium ingrati antecedit. Dicam quod ſentio. qui beneficium

ceſſante benignitate. Duo enim in divinis beneficiis laudanda. & quod larga, & quod aſſidua. *Idem.* Hoc Mureti eſt, ante quem Agricola: *liberalitate.* Scripti omnes & veteres editiones. *neceſſitate.* Unde Lipſius, *nec ceſſante benignitate.* Hoc eſt facere morbum, non tollere. Gruterus tentaverat explicare veterem: nos vere, ut puto, lib. 2 obſerv. c. 2. *Gronovius.*

21 *Si & licet*] Nam vera gratitudinis lex, legem non habere. Voluntaria tota eſt: & ſi tu adſtringis & repoſcis, jam beneficii gratia ac decor periit, ingratitudinis autem infamia. Hanc enim ſolam habet: atque ideo habet, quia non neceſſitatem, aut pœnam. Hæc adde, illa abit. *Lipſius.*

22 *Et tamen dies oritur*] Ex veteri cod. doctiſſ. viri Fr. Jureti: *tamen hu dies oritur.*

23 *Quam non dare*] Animoſe. ſed & Epicuri illius, etſi omnia utilitate metientis. hoc ſcitum eſt: *Non ſolum honeſtius, ſed jucundius eſſe, beneficia dare, quam accipere.* Plutarchus in libello, Cum Principe eſſe philoſoph. *Lipſius.*

24 *Qui*

cium non reddit, magis peccat; [24] qui non dat, citius.

CAP. II. [1] *Beneficia in vulgus cum largiri inſtitueris,*
Perdenda ſunt multa, ut ſemel ponas bene.

In priore verſu utrumque reprehendas. nam nec in vulgus effundenda ſunt; & [2] nullius rei, minime beneficiorum, honeſta largitio eſt. quibus ſi [3] detraxeris judicium, deſinunt eſſe beneficia: in aliud quodlibet incidunt nomen. Sequens ſenſus mirificus eſt, qui uno bene poſito beneficio, multorum amiſſorum damna ſolatur. Vide, oro te, ne hoc & verius ſit, & magnitudini bene facientis aptius, ut illum hortemur ad danda, etiamſi nullum bene poſiturus eſt. Illud enim falſum eſt, Perdenda ſunt multa. Nullum perit. quia qui perdit, computaverat. Beneficiorum ſimplex ratio eſt: [4] tantum erogatur. [5] ſi reddet aliquid, lucrum eſt: ſi non

24 *Qui non dat, citius*] Bene. Muretum nequis audiat ejicientem, aut in *Attius*, mutantem: quaſi ſequentes illius ſint verſus. Optime, inquam, illud ſic diſtinctum, & pro Senecæ mente, iſta: Peccare utrumque, & qui non dat, & qui non reddit: ſed hunc non amplius, illum citius. Iſte, quia obligatus, peccat; ille, quia non obligat. modo igitur iſte plus peccat; ille tempore prius citiuſque, & ut prædixit, *vitium ingrati antecedit*. Lipſius.

CAP. II. 1 *Beneficia in vulgus*] Ad aliam partem, ſenſumque tranſilit potius, quam tranſit: & alibi id facit. alioqui ſuſpicêre de levi hiatu. *Idem.*

2 *Nullius rei, minime beneficiorum, honeſta largitio*] Nihil mutemus. nam frequentiſſimum eſt huic noſtro conjungere duo negativa. *Gruter.*

3 *Detraxeris judicium*] Valerius: *Liberalitatis duo ſunt maxime probabiles fontes, verum Judicium, & honeſta Benivolentia. nam cum ab his oritur, tunc demum ei ratio conſtat.* Lipſius.

4 *Tantum erogantur*] A mea conjectura eſt. Libri, *erogatur*, ſingulariter: ex quo Muretus, *eroga tu*, imperando. Sententia noſtra liquet: Beneficia, inquit, pura ſunt, ſimplicia, aſpectum alium non habent: erogantur & dantur tantum. *Idem.* Gruterus: conjiciebam, *tantum erogantur*; quamquam Mureti illud plane non damnaverim: ut nec quod fuit in quibuſdam codd. Pinciani, *tantum eroga*. At prior hic Eraſmus arbitratur ſcriptum fuiſſe, *erogantur*. niſi *erogatur*, inquit, accipias imperſonaliter, aut niſi ſubaudias beneficium. Ad oram editionis monet, alias legi, *erogant*. Pace tantorum virorum dixerim: quid eſt nodum in ſcirpo, ſi hoc non eſt? Maneamus in ſcriptura veteri: *Beneficiorum ſimplex eſt ratio: tantum erogatur.* nempe in illis, in beneficiis diſpenſandis. Longe devius Gruterus, cui vix dubium, quin reſpiciat ad illa juriſconſultorum: *do ut des, facio ut facias.* Illene, qui paulo ante dixerat: *Dignus eſt decipi qui de recipiendo cogitavit cum daret?* Aliæ rationes duplices ſunt, accepti nempe & expenſi: at dantis beneficium ratio ſimplex eſt, non comparat, non ſubducit, non computat: tantum erogat. Denique ratio beneficiorum conſtat, ſi bene erogatur. *Gronovius.*

5 *Si reddet aliquid, &c.*] Gruterus *ſi redit*;

ſi non reddet, damnum non eſt. Ego illud dedi, ut darem. nemo beneficia [6] in kalendario ſcribit: nec avarus exactor ad horam & diem [7] appellat. Numquam illa vir bonus cogitat, niſi admonitus à reddente: alioquin in formam [8] crediti tranſeunt. Turpis fœneratio eſt, beneficium expenſum ferre. Qualiſcumque priorum eventus eſt, perſevera in alios conferre. melius apud ingratos jacebunt: quos aut pudor, aut occaſio, [9] aut imitatio aliquando gratos poterit efficere. Ne ceſſaveris: opus tuum perage, & partes boni viri exſequere. [10] Alium re, alium fide, alium gratia, alium conſilio, alium præceptis ſalubribus adjuva.

Cap. III. Officia etiam feræ ſentiunt: nec ullum tam immanſuetum animal eſt, quod non cura mitiget, & in amorem ſui vertat. Leonum ora à magiſtris impune tractantur: elephantorum feritatem uſque in ſervile obſequium [1] demeretur cibus. Adeo etiam quæ extra intellectum atque æſtimationem beneficii ſunt poſita, aſſiduitas tamen meriti pertinacis evincit. Ingratus eſt adverſus unum beneficium? adverſus alterum non erit. duorum oblitus eſt? tertium etiam eorum, quæ exciderunt, memoriam reducet. [2] Is perdit, qui cito ſe perdidiſſe credit. At qui inſtat,

ſi redit; item *ſi non redit*, legendum putat.

6 *In kalendario*] Libro, in quo nomina, & pecunia fænebris, quam Kalendis ſolent ponere: atque illinc uſuras ordiri. Alibi dicimus. *Lipſius.*

7 *Appellat*] Quid ſit *appellare* Gruterus docet inf. lib. 3. cap. 7. de benefic.

8 *Crediti tranſeunt*] Mei libri, *credendi tranſit*. Legam, *credendu tranſit*: ad hominem ipſum referendo. *Lipſius.*

9 *Aut imitatio*] Ut aliorum exemplo, quos gratos vident, grati fiant. Gruterus tamen malebat *incitatio*: ego vero *invitatio*. Exigere non licet; invitare ad gratitudinem, licet & juvat. *Idem.*

10 *Alium re*] Breviter partitur beneficiendi modos aut vias. quos uberius, ſed fere eoſdem ex Platone, Diogenes Laërtius. *Beneficentia*, inquit, *quadrifariam exercetur: Opibus, Corporibus, Diſciplinis, Sermonibus. Opibus, cum egenos pecuniis aut alia re juvamus; Corporibus, cum injuria affectos tuemur aut vindicamus; Diſciplinis, cum docemus, medemur, aut arte aliqua ornamus; Sermonibus, cum in judicio defendimus, ſolamur, aut tale.* Pulchra ſunt, & gemina his noſtris. *Idem.*

Cap. III. 1 *Demeretur cibus*] Nam capti fame domantur, & offerentem deinde cibum amant, audiuntque. Plinium, Ælianum, vide. *Idem.*

2 *Is perdit*] In hanc, & vicinas ſententias, Plinius lib. 3. epiſt. 4. *Eſt ita natura comparatum, ut antiquiora beneficia*

inſtat, & onerat priora ſequentibus, etiam ex duro & immemori pectore gratiam extundit. Non audebit adverſus multa oculos attollere. quocunque ſe convertit, memoriam ſuam fugiens, ibi te videat: beneficiis tuis illum cinge. Quorum quæ vis, quæve proprietas ſit, dicam, ſi prius illa, quæ ad rem non pertinent, tranſilire mihi permiſeris. [3] Num dicam quare tres Gratiæ, & quare ſorores ſint, & quare [4] manibus implexis, quare ridentes, juvenes, & virgines, ſolutaque ac pellucida veſte? Alii quidem videri volunt unam eſſe, quæ det beneficium: alteram, quæ accipiat, tertiam, quæ reddat. [5] Alii tria beneficiorum genera; promerentium, reddentium, ſimul & accipientium reddentiumque. Sed utrumlibet ex iſtis judicaverim: quid iſta nos juvat ſcientia? Quid ille [6] conſertis manibus in ſe redeuntium chorus? Ob hoc, quia ordo beneficii per manus tranſeuntis, nihilominus ad dantem revertitur, & totius ſpeciem perdit, ſi uſquam interruptus eſt: pulcherrimus, ſi cohæſit, [7] & vices ſervavit. Ideo ridentes: quia promerentium vultus hilares ſunt, quales ſolent

ficia ſubvertas. niſi illa poſterioribus cumules. Nam quamlibet ſæpe obligati, ſiquid unum neges, hoc ſolum meminerunt, quod negatum eſt. Publius Mimographus callide: *Beneficium ſæpe dare, docere eſt reddere.* Lipſius.

3 *Num dicam quare*] Feci è libris, in quibus tamen eſt *Nunc.* ſed ſententia connexa, ut prævivi, & interrogatione elata, ipſa ſe probat. *Idem.*

4 *Manibus implexu*] De nodo Gratiarum ad hunc locum egregia quædam habet Adr. Turneb. lib. 19. c. 29. & lib. 36. c. 11. Adverſarior.

5 *Alii tria beneficiorum*] Adde & aliam interpretationem, nec illepidam, è Phornuto: *Hi quidem duæ numero Gratiæ dicuntur, hi vero tres. duæ quidem, quod hos auſpicari beneficium eſt neceſſe, hos vero vices reponere. Tres autem, quandoquidem non recte fuerit, illum, cui remuneratum eſt, bene meritum gradum ſiſtere; ſed iterum eſt beneficium parandum, ut ſine intermiſſione id fiat.* Lipſius.

6 *Conſertis manibus*] Ita pingunt, & ſculpunt. eoque Horatius, *Segneſque nodum ſolvere Gratias*, dixit. *Idem.*

7 *Et vices ſervavit. Ideo ridentes, quia*] Longe aliter inculpati codices. Naz. omnium optimus: *& vices ſervat. Ideo eſt aliqua tamen majoru dignatio, ſicut promerentium vultus hilari ſunt, quales ſolent eſſe qui dant & accipiunt beneficia.* Hæc eſt primi illius ſcriptura, cui ſe comites jungunt Col. Pal. ſec. & tert. nec non, quas adhibuimus, membranæ Rottendorffii; ſed Brux. Erfurtenſiſque, immo & Tarviſina Venetaque editiones, (nam Frobeniana, credo, prima novavit) minima differentia: unde erui oportere veram Senecæ ſcriptionem recte cenſet accuratiſſimus Gruterus. Nam *ideo ridentes,* inter-

lent eſſe qui dant, vel accipiunt beneficia. Juvenes: quia non debet beneficiorum memoria ſeneſcere. [8] Virgines: quia incorrupta ſunt, & ſincera, & omnibus ſancta. [9] In quibus [10] nihil eſſe alligati decet, nec adſcripti: ſolutis itaque

interpretatio manifeſta eſt, ex ſuperioribus deſcripta, & vix in uno hæſit. Nos igitur ſcribimus: *pulcherrimus ſi cohaſit & vices ſervat. Ideo eſt aliqua amœni oris dignatio, ſicut promerentium vultus hilari ſunt. Juvenes, quia non debet beneficiorum memoria ſeneſcere.* Primo, *vices ſervat*, mutaverunt, qui *cohaſit*, & *ſervat*, tanquam diverſorum temporum minus ſecundum artem copulari exiſtimabant. Lib. 3 de benef. 15. *Sed neceſſaria optimus prætulerunt, & cogere fidem, quam ſpectare, malunt.* Ubi Lipſius: Sequela & numerus periodi, *maluerunt*, mallet. Quaſi Lipſii eſſet numerum oratorium curare. Dein, *amœni oris dignatio* pro notis riſus non deſtruentis dearum & quidem non levium nec turpium majeſtatem. *Amœni oris*, integrum habes in lectione veterum librorum, detractis illis ſuperfluis literis, *T* & *MA*, quas adjecit aliquis, qui legerat male diviſum, *ameni oris*, & ſine cura ſenſus vocabula Latina facere voluit. Sicut obſervat Gruterus adpictum fuiſſe Naz. *major hu*, quæ olim à male criticis lectoribus profecta ſunt: neque ullus fere liber hujuſmodi ſecundis manibus deſtituitur. Vel in Put. Livio, quoties erant virgulis perductæ literæ tanquam delendæ, quoties in ſpatio aliæ adjectæ? ſed fere ſemper, quod à prima manu erat, minus erat interpolatum, & conjecturæ ſe facilius præbebat. Jam, *ideo*, quod ſimilitudo eſt inter fabulam Charitum & beneficia, *eſt aliqua amœni oris dignatio*, nempe Gratiis: neque ob abſentiam pronominis durum quis ſermonem judicet, vel memor illius apud Salluſtium: *prorſus multæ facetiæ, multuſque lepos inerat.* Denique etſi meminerim, quæ lib. 2, 22, totum illud, *quales ſolent eſſe qui dant vel accipiunt beneficia*, pro futiliſſimo centunculo interpretis illorum, *ſicut promerentium vultus hilari ſunt*, deleo. Homo catus ex proprio ſenſu, ſolitus videlicet gaudere magis, cum ſinum expediret, quam cum excuteret, *τὸ promerentium*, non modo dantium, qui nobilius lætantur, ſed imprimis etiam accipientium, eſſe voluit. Quod quidem adeo multis rationibus demonſtrari non eget, ut in ſolum, quod aiunt, venire & pedibus impingi videatur. Gruterus etiam aliquid de additamento ejuſmodi ſuſpicatus eſt: ſaltem tria verba, *& qui dant*, (nam ita publicabatur olim) ejecerit, aut ſcripſerit: *& qui reddunt & qui accipiunt.* Sed τομῆς πῆμα eſt, quod niſi ferro non ſanatur. Lib. 2, 2. *Qui tam parate fecit, non eſt dubium, quin libenter faciat; itaque lætus facit & induit ſibi animi ſui vultum.* Rubenius: *ſi cohæſerit & vices ſervat. Eſt aliqua tamen majoris indignatio, ſicut promerentium. Vultu hilares ſunt, quales ſolent eſſe, qui dant vel accipiunt beneficia.* Videtur enim, inquit, velle Seneca, Aglaiam, quæ promerentes refert, & major eſt, dignationem aliquam præ ſororibus obtinere. *Gronovius.*

8 *Virgines, quia incorrupta*] Aliam etiam cauſſam Socratis dictum ſuggerit, quod in Stobæo: *Cum quemdam videret paſſim, & ſine delectu, beneficia largientem.* Κακῶς, εἶπεν, ἀπόλοιο. ὅτι τὰς χάριτας, παρθένους οὔσας, πόρνας ἐποίησας· *Male ſit tibi, inquit, qui Gratias virgines, ſcorta feciſti.* Nam hæc ſcilicet ſe vulgo vulgant: etſi non Virginibus haud plane reſpondet. *Lipſius.*

9 *In quibus*] Hæc ſeparanda erant, & fecimus. neque enim ad *Virgines*, ſed ad *Veſtes* referenda. *Idem.*

10 *Nihil eſſe alligati decet, nec adſcripti*]

que tunicis utuntur. Pellucidis autem ; quia beneficia [11] conſpici volunt. Sit aliquis [12] uſque eo Græcis emancipatus , ut hæc dicat neceſſaria : nemo tamen erit, qui etiam illud ad rem judicet pertinere , quæ nomina illis Heſiodus impoſuerit. [13] Aglaian maximam natu appellavit , mediam Eu-

pti] Mei ſic libri. interpretetque,legem aut conditionem iis non apponi ; libera eſſe , nec tabellis ſervitutis adſtringi. Ita idem 3. libro infra , c. 20. de ſervis : *Corpora enim obnoxia ſunt , & adſcripta dominis : mens quidem eſt ſui juris.* Ut enim *addicti* , ſic & *adſcripti*. Vulgo *adſtricti* tamen eſt : etiam probe. *Idem.* Ita Juretus ex v. c. poſt & è ſuis Lipſius , quibus accedit codex Rottendorfii & Erfurtenſis : ſed & veteres editiones , Tarviſina , Veneta , Frobeniana cum marginalibus notis Eraſmi. Hæc poſtrema primum ad oram poſuit aliter , *adſtricti*. Itaque fallitur vir doctus , qui hoc exoletis editionibus tribuit , & Lipſianos codices audiendos negat , & nollet factum *adſcripti*. Ego factum gaudeo , & haudquaquam muto. quin & ſuſpicor , ita fuiſſe in Naz. ſive poſtea manus aliqua correxerit , ſive diligentiſſimus alioqui Gruterus paullulum connixerit. Nam verbum eſt ipſius Senecæ vel ob illud , quod adduxerunt ex lib. 3 de Ira, cap. 20. de ſervis : *Corpora enim obnoxia ſunt & adſcripta dominis :* mens quidem eſt ſui juris. Hoc eſt , obligata , mancipata , nexu atque mancipio tradita. Lib. 7, 7. *in his obſervari ſacrilegium , quæ religio numini adſcripſit.* Hoc eſt , dedicando obligavit. Nam optimum & frequentiſſimum genus obligationis , reum manu , ut alibi loquitur , tenere. Et hic igitur *adſcriptum* , eſt , ad certam formulam literis adſtrictum , qualia ſunt , quæ ſcripto cauta ſunt. Error eſt viri eruditiſſimi , quod ad veſtes retulit , quæ ad beneficia pertinent. Ipſa deſcriptio Gratiarum habitum explicat , appoſita ratio naturam beneficiorum. Gratiæ connexis manibus , quia beneficia in ſe redire debent : illæ amœno ore , ut promerentium vultus : illæ juvenes , ne beneficiorum memoria feneſcat : illæ virgines , quia hæc ſincera & nulla aſtutia vel malitia inquinata debent eſſe : illæ ſolutis tunicis , quia in his nihil alligati , nec formulis concepti , ut in contractibus , nec adhibetur qui ſcripto caveat. *Gronovius.*

11 *Conſpici volunt*] Non tam cum dantur (hoc ſtatim abnuit , & vetat) ſed cum redduntur. itemque ab accipiente , cujus eſt ea propalare. Sunt igitur ideo *pellucidis tunicis* , conſpicuæ, & quaſi nudæ , ut à poetis item dicuntur. Cauſſà & alia ingenioſe à Phornutho : *Introducuntur nudæ , ut cum nullam habeant poſſeſſionem , ſubminiſtrari quædam poſſint , & prorſus utiliter largiri.* Vult dicere, etiam pauperes ac nudos , poſſe bene facere. *Lipſius.*

12 *Uſque eo Græcis emancipatus*] Placet lectio V. C. *Graiis mancipatus.* Sane Eraſm. etiam faſſus eſt ſe reperiſſe in ſuis MSS. *Gratiis emancipatus* , quod ille interpretatus eſt , à Gratiis alienus. Sed mutaſſet ſententiam ſi cogitaſſet vocem *emancipatus* , idem prorſus valere ac *mancipatus* ſeu addictus. Ipſemet Sen. Epiſt. 45. *Non enim me cuiquam emancipavi :* ita enim inveni in vetuſto libro. Alii auctores ea voce pari ſenſu utuntur. Horat, Epod. Od. 9. *emancipatus femina.* & Symmachus lib. 1. Epiſt. 12. *Totum me inquies emancipavit ſibi cura Prætorii.* Juret.

13 *Aglaian maximam*] Nihil verius , & Gruterus probe aſſeruit. Nam Heſiodus , quem ipſe adſpexit, ita palam :

Τρεῖς δ' οἱ Εὐρυνόμη Χάριτας τέκε καλλιπαρήους,

Euphroſynen, tertiam Thalian. Horum nominum [14] interpretationem, & prout cuique viſum eſt, deflectit, & ad rationem aliquam conatur perducere: cum Heſiodus puellis ſuis, quod voluit nomen impoſuerit. Itaque [15] Homerus uni mutavit, Paſithean appellavit, & [16] in matrimonium produxit, ut ſcias illas Veſtales non eſſe. Inveniam alium poëtam, apud quem præcingantur, & ſpiſſis [17] auro Phrygianis prodeant. Ergo & Mercurius una ſtat: non quia beneficia [18] oratio commendat, ſed quia pictori ita viſum

Ἀγλαΐην, καὶ Εὐφροσύνην, Θαλίην τ' ἐρατεινήν·

Treſque Jovi Eurynome Charitas enixa venuſtas,

Aglaiamque, atque Euphroſynem, Thaliamque placentem.

Eadem nomina in Apollodori Bibliotheca, Plutarcho, aliiſque. *Lipſius.*

14 *Interpretationem*] Quæ talis in Plutarchi libello, ſupra dicto. *Nihil perinde eſt lætitiæ gignendæ, ac beneficentia. ideoque ſapiens fuit, qui nomina Gratiis impoſuit, Aglaia, Euphroſynes, & Thalia.* Phornuthus paria: ſed & hoc addit, *ipſas Charitas vulgariter appellatas*, ἀπὸ τῆς χαρᾶς, *id eſt à gaudio.* Licetne & mihi μυθολογεῖσθαι? Putem *Aglaiam* dici à ſplendore, quia talis eſt primus ille, qui donat; alteram, *Euphroſynen*, gaudium notare accipientis; tertiam *Thaliam*, quæ germinat ſcilicet & fructificat ad referendum. *Idem.*

15 *Homerus Paſithean*] Sunt verſus in Iliad. ξ.

Ἀλλ' ἴθ', ἐγὼ δέ κέ τοι Χαρίτων μίαν ὁπλοτεράων

Δώσω ὀπυιέμεναι, καὶ σὴν κεκλῆσθαι ἄκοιτιν,

Πασιθέην·

Verum age, ego Charitum juvenem unam conciliabo

Uxorem tibi, connubiali & fœdere jungam, Paſitheam.

Ita Juno ibi ad Somnum, ô quam ſcite & appoſite! quid enim magis gratum gratioſumque hominibus, quam ille Divus? ergo & Gratia uxor ei adſit. Sed quare *Paſitheam* indigetat? διὰ τὸ, ait Euſtathius, πανταχοῦ θέειν, καὶ μὴ κεκρύφθαι τὴν χάριν· *quia quaquaverſus diſcurrit, nec Gratia occultatur.* Phyſica etiam cauſſa addatur. quia Somnus ad omnes venit, ejuſque uxor. *Idem.*

16 *In matrimonium*] Somni, ut jam dixi, ſed & *Charitem* dedit nuptui idem poëta Iliad. Σ.

—— Χάρις λιπαροκρήδεμνος

Καλή, τὴν ὤπυιε περικλυτὸς Ἀμφιγυήεις·

—— *Charis velata decore,*

Pulchra, cui conjux Vulcanus, claudus utrimque.

Et quare Vulcanus? *quod gratioſa ſint mechanica opera*, ait Phornuthus. *Idem.*

17 *Aut Phryxianis*] A Phryxæo vellere tractum vult lumen ævi noſtri Turnebus: quia villoſa talis veſtis. Hodie retento nomine, *Friſe* vocamus Celtæ, & Belgæ. Alii hic *Phrygianis* malunt, quaſi à Phrygibus, qui primi (apud Plinium) *acu facere invenerunt.* Sed de craſſis veſtibus, non de pictis hic eſt ſermo. Tu adi Turnebum lib. 24 Adverſar. *Idem.*

18 *Oratio commendat*] Libri ſcripti, & editi ante Muretum, *ratio commendat vel oratio.* Neque ego rejecerim alterutrum: quia utrumque Mercurio à Græcis tribuitur, una voce λόγος. In beneficio autem prima Ratio requiritur, ſive Judicium: deinde & Oratio benigna & comis. De iſta, Plutarchus in libello de Audiendo: Ἀλλὰ καὶ τὸ Ἐρ-

ſum eſt. Chryſippus quoque, penes quem ſubtile illud acumen eſt, & in imam penetrans veritatem, qui rei agendæ cauſſa loquitur, & verbis non ultra, quam ad intellectum ſatis eſt, utitur, totum librum ſuum his ineptiis replet: ita ut de ratione dandi, accipiendi, reddendique beneficii pauca admodum dicat: nec his fabulas, ſed hæc fabulis inſerit. Nam præter iſta quæ [19] Hecaton transſcribit, treis Chryſippus Gratias ait Jovis & [20] Eurynomes filias eſſe: [21] ætate autem minores quam Horas, ſed meliuſcula facie, & ideo Veneri datas comites. Matris quoque nomen ad rem judicat pertinere. Eurynomen enim dictam, quia late [22] patentis matrimonii ſit, beneficia dividere: tamquam matri poſt filias ſoleat nomen imponi, aut poëtæ vera nomina reddant. Quemadmodum [23] nomenclatori memoriæ loco audacia eſt: & cuicumque nomen non poteſt reddere, imponit: ita poëtæ non putant ad rem pertine-

re,

τὸν Ἑρμῆν τῶν Χαρίτων οἱ παλαιοὶ συγκαθίδρυσαν, ὡς μάλιστα τοῦ λόγου τὸ συγκεχαρισμένον καὶ προσφιλὲς ἀπαιτοῦντος. *Mercurium Gratiis priſci illi aſſociarunt, quod oratio maxime gratioſum illud & amabile deſiderat*: erſi alio vorſum paullo ipſe ducit. Magis pro Senecæ hic ſenſu, ipſe Seneca, infra lib. 2. cap. 3. Vide. *Lipſius.*

19 *Hecaton transſcribit*] Sic lege, cum manuſcriptis. Significat Hecatonem multa mutuatum eſſe, atque adeo verbatim pæne transſcripſiſſe è Chryſippo. *Idem.*

20 *Eurynomes*] Quæ, ut Heſiodus ait,

Ὠκεανοῦ κούρη, πολυήρατον εἶδος ἔχουσα·
Oceani proles, votiva prædita forma.
Idem.

21 *Ætate minores*] Hoc quoque patet talium Heſiodus. qui *Horas* jam ante genitas ex *Jove & Themi* fingit *Idem.*

22 *Patentis matrimonii*] Libris, & viris doctis hoc dedi: qui pertendunt *Matrimonium* ea facie, qua *Patrimonium* dici. Eſto igitur, & ſic explica. In re quidem, Phornutus accedit: *beneficentiores quodammodo eſſe, aut debere eſſe, quibus magna tributa ſunt ſortes.* Quidni ſint? καὶ τί ὄφελος (Ariſtotelis verba 8. Nicomachiorum, cap. 1.) τῆς τοιαύτης εὐπορίας, ἀφαιρεθείσης εὐεργεσίας· *& quis uſus divitiarum & abundantia, ſublata beneficentia?* Idem.

23 *Nomenclatori*] Munus ordinarium, ſive officium, apud divites. Sæpe autem joco ludoque erant, cum memoria fallente nomina aliqua dictarent, prompta ſemper audacia. Noſter in epiſt. 27. *Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, ſed imponit, tam perperam tribus quam ille Trojanos & Achivos, perſalutabat.* Idem. Sic appellatur qui nomina fere ſingulorum tenet, eaque pro re nata Domino ſuggerit. De officio ejus plura ſcies ſi conferas Senecæ loca quæ ſunt lib. 6. c. 33. de Benef. Epiſt. 19. & 27. lib. de Tranq. vitæ, c. 12. Conſule præterea de hoc genere hominum Phil. Beroaldum ad Sueton. in Auguſto c. 19. & Car. Sigonium lib. 2 de indiciis c. 30.

re, verum dicere, ſed aut neceſſitate coacti, aut decore corrupti, id quæque vocari jubent, quod belle facit ad verſum. Nec illis fraudi eſt, ſi [24] aliud quid in cenſum detulerunt: proximus enim poëta ſuum illa ferre nomen jubet. Hoc ut ſcias ita eſſe, ecce Thalia, de qua cum maxime agitur, apud Heſiodum [25] Charis eſt, apud Homerum [26] Muſa.

Cap. IV. Sed ne faciam, quod reprehendo, omnia iſta, quæ ita extra rem ſunt, ut nec circa rem quidem ſint, relinquam. Tu modo nos tuere, ſi quis mihi objiciet, quod Chryſippum [1] in ordinem coëgerim, magnum mehercule virum, ſed tamen Græcum, cujus [2] acumen nimis tenue retunditur, & in ſe ſæpe replicatur: etiam cum agere aliquid videtur, pungit, non perforat. Hoc vero quod acumen eſt? De beneficiis dicendum eſt, & ordinanda res, quæ maxime ſocietatem humanam alligat: danda lex vitæ, ne ſub ſpecie benignitatis inconſulta facilitas placeat; ne liberalitatem, quam nec deeſſe oportet, nec ſuperfluere, hæc ipſa obſervatio reſtringat, dum temperat: docendi ſunt libenter accipere, libenter reddere, & magnum ipſis certamen proponere, eos quibus obligati ſunt, re animoque non tantum

24 *Aliud quid in cenſum detulerunt*] A Romano ritu. quiſque civis, nomen, ætatem, opes in cenſuales tabulas deferebant: atque ea vera, & jurati. Itaque ludens, Parum refert, inquit, ſi aliud nomen proprium verumque habent: nec poëtæ id aſpiciunt, ſed quod facit ad verſum. Eadem locutio in epiſt. 95. *Lipſius.* Pete intellectum à l. 64. ff. de acq. rer. dom. à Sigonio lib. 1. c. 14. de ant. jure civium Rom. & Pamelio ad lib. Tertulliani de præſcript. adv. Hæretic. c. 32. *Gruterus.* Sed & vide Gronovium lib. 4 de jur. vet. cap. 1.

25 *Charis eſt*] Verſibus jam datis, *Thalia* inter Charitas cenſetur. *Lipſius.*

26 *Muſa*] Thalia inter Muſas novem, & vulgo etiam habetur. *Idem.*

Cap. IV. *In ordinem*] Tullio, aliiſque crebra phraſis. vel à militia, vel à magiſtratibus ducta. Inter milites, ſunt extra vel ſupra ordines, Legati, Tribuni, & tales: ii cogi in ordinem videntur, cum jus iis demitur, pareſque habentur gregariis. Simile in magiſtratu. qui eminet, nec eſt in vulgi claſſe vel ordine; quo compellitur, ſi auctoritas ejus ſpernitur aut violatur. *Idem.*

2 *Acumen nimis tenue*] Adhæſit hæc culpa Chryſippo, & curioſa ſubtilitate virilem & maſculam illam ſectam (Stoïcorum dico) enervavit. Vis argumentum? *trecenta undecim volumina ſolius partis Logicæ reliquit.* (Diogenes Laertius.) Adeo ille diſſerere magis docuit, quam vivere. *Idem.*

3 *Obli-*

tantum æquare, ſed vincere. quia qui referre gratiam debet, numquam conſequitur, niſi præceſſit. hi docendi ſunt nihil imputare: illi plus debere. Ad hanc honeſtiſſimam contentionem, beneficiis beneficia vincendi, ſic nos adhortatur Chryſippus, ut dicat, verendum eſſe, ne quia Charites Jovis filiæ ſunt, parum ſe grate gerere, ſacrilegium ſit, & tam bellis puellis fiat injuria. Tu me aliquid eorum doce, per quæ beneficentior, gratiorque adverſus bene merentes fiam, per quæ obligantium, obligatorumque animi certent, ut qui præſtiterint, [3] obliviſcantur, pertinax ſit memoria debentium. Iſtæ vero ineptiæ poëtis relinquantur: quibus aures oblectare propoſitum eſt, & dulcem fabulam nectere. At qui ingenia ſanare, & fidem in rebus humanis retinere, memoriam officiorum ingerere animis volunt, ſerio loquantur, & magnis viribus agant: niſi forte exiſtimas, levi ac fabuloſo ſermone, & anilibus argumentis, prohiberi poſſe rem pernicioſiſſimam, [4] beneficiorum novas tabulas.

CAP. V. Sed quemadmodum ſupervacua tranſcurram, ita exponam neceſſe eſt, hoc primum nobis eſſe diſcendum quid accepto beneficio debeamus. Debere enim dicit ſe alius pecuniam quam accepit, alius conſulatum, alius ſacerdotium, alius provinciam. Iſta autem ſunt meritorum ſigna,

3 *Obliviſcantur*] Vetus monitum, & quod Chiloni tribuitur. Ejus nomine, Auſonius ita verſibus comprehendit:

Tu bene ſiquid facias, non meminiſſe fas eſt:
Quæ bene facta accipias, perpetuo memento. Lipſius.

4 *Beneficiorum novas tabulas*] Id eſt, oblivionem, vel potius abolitionem beneficiorum, & nequid debeamus. Sumptum à re nummaria, in qua *Nova tabula*, χρεῶν ἀποκοπαὶ bonis Gloſſis explicantur: id eſt, reſectio & expunctio debitorum. Cum enim pares rationes, & nulla reliqua, itur ad novas tabulas conficiendas. Simile in epiſt. 81. & infra de Benef. 7. cap. 10. *Idem.* Lux fiet huic loco ab Epiſt. 81. *Animus ſapientis ubi paria maleficiis merita ſunt, deſinit quidem debere, ſed non deſinet velle debere. Et hoc facit quod qui poſt tabulas novas ſolvunt.* Sic autem appellabantur, quibus publice propoſitis æs alienum obæratis remittebatur aut condonabatur. Meminit Cicero lib. 2 Offic. & 2 Catilin. & Epiſt. ult. lib. 5 ad Att. Cæſar in princ. lib. 3. de bello civili. Salluſtius in conjurat. Catil. Quinctilianus Declam. 336. Suetonius in Julio cap. 42. & alii. Grut. 17.

ſigna, non merita. Non poteſt beneficium manu tangi: [1] animo geritur. multum intereſt inter materiam beneficii & beneficium. Itaque nec aurum, nec argentum, nec quidquam eorum quæ [2] à proximis accipiuntur, beneficium eſt, ſed ipſa tribuentis voluntas. Imperiti autem id, quod oculis incurrit, & quod traditur poſſidentque, ſolum notant: contra, illud quod in re carum atque pretioſum eſt, parvi pendunt. Hæc quæ tenemus, quæ aſpicimus, in quibus cupiditas noſtra hæret, caduca ſunt; auferre ea nobis & fortuna, & injuria poteſt: beneficium vero, etiam amiſſo eo quod datum eſt, durat. Eſt enim recte factum, quod irritum nulla vis efficit. Amicum à piratis redemi: hunc alius hoſtis excepit, & in carcerem condidit. non beneficium, ſed uſum beneficii mei ſuſtulit. Ex naufragio alicui raptos, vel ex incendio liberos reddidi: hos vel morbus, vel aliqua fortuita injuria eripuit: manet etiam ſine illis, quod in illis datum eſt. Omnia itaque, quæ falſum beneficii nomen uſurpant, miniſteria ſunt, per quæ ſe voluntas amica explicat.

Cap. V. 1 *Animo cernitur*] Acute ſic Muretus. nam verus omnis lectio, *geritur*. Quod defendi videatur iſtis è lib. 2. cap. 34. *Non eſt quod exſpectes, ut ſolutionem tibi oſtendam: res inter animos geritur*. Sic Lipſius. Bene, quantum dixit: ſed ne diceret univerſum bene, factum eo, quod vir emunctiſſimæ naris alioquin optimum codicem Naz. non ſuo pretio æſtimavit, ſed in illis, quæ ferri poſſunt, contra omnes alios libros probandum pro vulgari re habuit. Hunc igitur librum habuiſſe vidit, & annotavit Gruterus: *manu tangiles animo geritur*. Exſpectas nunc ut dicam, an ipſe prævidiſti, quando facile eſt, legendum: *Non poteſt beneficium manu tangi: res animo geritur*. Ex illo corrupto *les*, vulgatæ & alii libri *ſed* fecerunt, cum debuiſſent, *res*. Ulcus addit ulceri, qui *ſolo animo cernitur*. Res animo geritur, nempe in benefaciendo: vel tota res beneficii geritur animo. Statim vere Lipſius: *quæ pro ſummis accipiuntur*: nam Naz. *quæ proximus*, non *à proximis*, ut vulgatæ: & ſolens hæc vox duas illas abſcondit. Sic epiſt. 90. *inter homines pro ſummo eſt optimus*. Membranæ his oculis à nobis viſæ & quatuor Gruteri *proximo*. Neque aliud ſignificant illi libri epiſt. 74. *niſi omnia velut minuta contemſerit, quæ pro maximis vulgus optat*: illi, inquam, qui cum Eraſmo *quæ proximus*; qui tres numero *protinus*: non ſignificant aliud, quam, *pro ſummis*: etſi vocabulum *minuta* videatur alterum requirere. Ceſſent conjecturæ, quibus nec nos deficimur: eſſet enim facile, *pro eximiis*, & propius quam diverſæ aliorum: ſed verum eſt, *pro ſummis*. Gronovius.

2 *A proximis*] Imo vero & à longinquis. An fuit, *aperto ſinu*? an quod Grutero placitum, *pro maximis*? an propius erit *quæ pro ſummis*? Nam illa particula, *à*, libris ſane deeſt. *Lipſius*.

3 *Tor-*

plicat. Hoc quoque in aliis rebus evenit, ut aliubi ſit ſpecies rei, aliubi ipſa res. Imperator aliquem [3] torquibus, murali, & civica donat. quid habet [4] per ſe corona pretioſum? quid [5] prætexta? quid [6] faſces? quid [7] tribunal, & [8] currus? nihil horum honor eſt, ſed honoris inſigne. Sic non eſt beneficium id quod ſub oculos venit, ſed beneficii veſtigium & nota.

CAP. VI. Quid eſt ergo beneficium? [1] Benevola actio tribuens gaudium, capienſque tribuendo, in id quod facit prona, & ſponte ſua parata. Itaque non quid fiat, aut quid detur, refert, ſed qua mente. Quia beneficium non in eo quod fit aut datur, conſiſtit, ſed in ipſo dantis aut facientis animo. Magnum autem eſſe inter iſta diſcrimen, vel ex hoc intelligas licet, quod beneficium utique bonum eſt: id autem quod fit aut datur, nec bonum nec malum eſt. [2] Animus eſt, qui parva extollit, ſordida illuſtrat, magna & in precio habita dehoneſtat: ipſa, quæ appetuntur, neutram naturam habent, nec boni, nec mali: [3] refert, quo illa rector animus impellat, à quo forma datur rebus. Non eſt ergo beneficium ipſum, quod numeratur, aut traditur. ſicut

3 *Torquibus*] Aureis. de quibus, aliiſque hie militaribus donis, lib 5. Militiæ noſtræ dicet. *Lipſius.*

4 *Per ſe corona*] Nihil. nam è quercu eſt. *Idem.*

5 *Prætexta*] Inſigne magiſtratuum. *Idem.*

6 *Faſces*] Item magiſtratuum, vel poteſtatum. *Idem.*

7 *Tribunal*] Prætoris, aut Proconſulis. *Idem.*

8 *Currus*] Triumphalis. *Idem.*

CAP. VI. 1 *Benevola actio*] Repete Valerii verba: *Liberalitatis duo fontes, verum Judicium, & honeſta Benivolentia.* Sed quare *honeſta:* ne ad fœdum amorem & volentiam eas. Salluſtius eodem facit: *Nemo munificus habebatur, niſi pariter volens.* Idem.

2 *Animus eſt*] In Phornuto, vetus hoc verbum: *Munerum animus optimus.* Idem.

3 *Id refert, quo illa rector animus impellat*] Pronomen *id* Naz. & tres alii apud Gruterum, ut & Rottendorfianus & Erfurtenſis, relegant. Et nos cum illis. Lib. 3, 7. *Refert quam benigne illud interpretetur.* Cap. 18. *Refert enim cujus animi ſit, qui præſtat, non cujus ſtatus.* Epiſtola 72. *Illa in medio poſita ſunt: intereſt, utrum malitia illis an virtus manum admoverit.* Et centies alibi. Sed vox *animus* in omnibus iiſdem deſideratur. Optime: addiderunt enim, qui unam literam mutandam non viderunt: *refert, quo ille rector impellat, à quo forma datur rebus. Ille rector*, hoc eſt animus, de quo præceſſit. *Gronovius.*

4 *Licet*

ſicut nec in victimis quidem, [4] licet opimæ ſint, [5] auroque præfulgeant, deorum eſt honos; ſed [6] pia ac recta voluntate venerantium. Itaque boni etiam farre ac [7] fritilla religioſi ſunt; mali rurſus non effugiunt impietatem, quamvis aras ſanguine multo cruentaverint.

Cap. VII. Si beneficia in rebus, non in ipſa benefaciendi voluntate conſiſterent; eo majora eſſent, quo majora ſunt, quæ accepimus. id autem falſum eſt. nonnunquam enim magis nos obligat, qui dedit parva magnifice: qui Regum æquavit opes animo: qui exiguum tribuit, ſed libenter: qui paupertatis ſuæ oblitus eſt, dum meam reſpicit: qui non voluntatem tantum juvandi habuit, ſed cupiditatem: qui accipere ſe putavit beneficium, cum daret: [1] qui dedit tanquam recepturus, recepit tanquam non dediſſet: qui occaſionem, qua prodeſſet, [2] & occupavit & quæſivit. Contra, ingrata ſunt (ut dixi) licet re ac ſpecie ma-

4 *Licet opimæ*] Feſtus: *Hoſtia opima, præcipua, pingues.* Lipſius.

5 *Auroque præfulgeant*] Nempe in cornibus & fronte. Mos Homero notus, in Odyſſ. γ.

Τὴν (βοῦν) τοι ἐγὼ ῥέξω, χρυσὸν κέρασι περιχεύας·

Hanc (bovem) *tibi ego faciam, circumdans cornibus aurum.*

Tangit & alibi: ſicut Ovidius:

——— *indutaque cornibus aurum*
Victima. Virgilius:
Et ſtatuam ante aras aurata fronte juvencum

In lapide, Votis xx. alibus:

VOTA. FAVENTINUS. BIS. DENI. CONCIPIT. ORBIS.
UT. MACTET. REPETENS. AURATA. FRONTE. JUVENCOS.

Livius 25. *Apollini bove aurato, & capris duabus albis auratis.* A quo ſedargui Plinius videtur, lib. 33. c. 3. *Deorum honori in ſacris nihil aliud excogitatum, quam ut auratis cornibus hoſtiæ, majores dumtaxat, immolarentur.* Atqui *capra*, non inter majores. *Idem.*

6 *Pia ac recta*] Plinius in Panegyrico: *Animadverto enim etiam deos, non tam accuratis adorantium precibus, quam innocentia & ſanctitate lætari: gratioremque exiſtimari, qui delubris eorum puram caſtamque mentem, quam qui meditatum carmen intulerit.* Nos ibi plura. *Idem.*

7 *Ac fritilla*] Non amat Seneca obſoletas voces, fateor, ſed hanc mutare religio vetabat, in qua uſurpabant. Et libri ſane habent plerique, *ficilla*. Teneamus igitur, niſi quis eligit, *fritilla*: ut in Arnobio, lib. 7. *Quid fritilla, quid frumen?* Vide Feſtum *in Muries*, ubi *olla fritillis*: Nonium *in Exfit.* Idem.

Cap. VII. 1 *Qui dedit tanquam non recepturus*] Vett. libri ſcripti editique, conſenſu damnant negativam particulam. Et per me abſit ſane. Accipienda ſunt hæc verba, non ex more ſapientis, quem nunquam computare vult Seneca, ut perfecte beneficus ſit, ſed ex more vulgi. Illis nempe animo inprimis libenti damus, à quibus non dubitamus nos recepturos. *Gronovius.*

2 *Et occupavit*] Prævenit, aut præverit. *Lipſius.*

3 *Exci-*

magna videantur, quæ danti aut extorquentur, aut [3] excidunt: multoque gratius venit, quod facili, quam quod plena manu datur. Exiguum eſt quod in me contulit, ſed amplius non potuit. At hic quod dedit, magnum eſt: ſed dubitavit, ſed diſtulit, ſed cum daret, gemuit, ſed ſuperbe dedit, ſed [4] circumtulit, & placere non ei, cui præſtabat, voluit, [5] ambitioni dedit, non mihi.

Cap. VIII. Socrati cum multa multi pro ſuis quiſque facultatibus offerrent: Æſchines pauper auditor, Nihil, inquit, dignum te quod dare tibi poſſim, invenio, & [1] hoc uno modo pauperem me eſſe ſentio. Itaque dono tibi quod unum habeo, Me ipſum. Hoc munus rogo qualecumque eſt, boni conſulas, cogiteſque alios cum multum tibi darent, [2] plus ſibi reliquiſſe. Cui Socrates: Quid ni tu, inquit, mihi magnum munus dederis, niſi forte parvo te æſtimas? Habebo itaque curæ, ut te meliorem tibi reddam quam accepi. Vicit Æſchines hoc munere Alcibiadis [3] parem divitiis animum, & omnem juvenum opulentorum munificentiam.

Cap. IX. Vides quomodo animus inveniat liberalitatis materiam, etiam inter anguſtias? Videtur mihi dixiſſe: Nihil egiſti fortuna, quod me pauperem eſſe voluiſti: expediam nihilominus dignum huic viro munus: & quia de tuo non poſſum, de meo dabo. Neque eſt quod exiſtimes illum vilem ſibi fuiſſe, [1] qui pretium ſe ſui fecit: ingenioſus

3 *Excidunt*] Eſt quod capite 1. dixit, *ut à neſciente dari.* Lipſius.

4 *Circumtulit*] Oſtentavit, ut in pompa. *Idem.*

5 *Ambitioni dedit*] Suo morbo. *Idem.*

Cap. VIII. 1 *Hoc uno modo*] Quia alias nil quæro, nil deſidero: ſed dum tibi aliquid quæro, diſco quod neſciebam, multa mihi abeſſe. *Idem.*

2 *Plus ſibi reliquiſſe*] At ego qui nihil habeo, unum quod habeo donans, nihil mihi ſervo. *Idem.*

3 *Parem divitiis*] Largum, ut ipſæ. *Idem.*

Cap. IX. 1 *Qui pretium*] Malo, cum libris, illud, *qui*, ablegari. Acutius ita efferetur: Non ideo ſe parvi fecit, quia donavit: ſed magni potius, quia nullum dignum ſe donum, extra ſe, repperit. Petronii hoc de Roma, aſſimilat: *Ipſa ſui merces erat.* Flori: *Miſera reſpublica in exitium ſuum merces erat.* Idem.

ſus adoleſcens invenit, quemadmodum Socratem [2] ſibi daret. Non quanti quæque ſint, ſed à quali dentur, perſpiciendum. * [3] Callidus non difficilem aditum præbet immodica cupientibus: ſpeſque improbas, nihil re adjuturus, verbis fovet. At [4] pejor, opinor, qui lingua aſper, vultu gravis, cum invidia fortunam ſuam explicavit. [5] Colunt enim, deteſtanturque felicem, &, ſi potuerint, eadem facturi odere facientem. * [6] Conjugibus alienis nec clam quidam, ſed aperte [7] ludibrio habitis, ſuas aliis permiſere. [8] Ruſticus, inurbanus, ac mali moris, [9] & inter matronas abomi-

2 *Sibi daret*] Se dando, Socratem ita ſuum fecit, ut illi inſtruendo vacaret: atque ita eum ſibi quaſi mancipavit. *Lipſius.*

3 * *Callidus non*] Defectum odoror, & fuit de iis qui donaturi, falliunt. Alter, inquit, benigne reſpondet, & ducit, non donat: alter aſpere, & oſtendit opes, non communicat. *Idem.*

4 *Pejor opinio*] Pincianus: *At is pejor, opinor:* Sed fovet, non ſanat; & eſt omnino hiatus, ut dixi. *Idem.*

5 *Colunt enim*] Epiſtola 42. par ſententia. Vide. *Idem.*

6 * *Conjugibus alienis*] Neque iſta ſatis nexa ſunt: quid enim ad jam dicta? Eſt excurſio ſive παρέκβασις in ævi ſui mores: ſed cui alia occaſio, & caput fuit. *Idem.*

7 *Ludibrio habitis*] Mitius ita dicunt: ſicut veneriari, *ludere*, & παίζειν Græci. Ludibrio igitur habentur, quibus illuditur. ut Suetonius, de Tiberio: *Solitus matronarum capitibus illudere.* Tacitus de Nerone: *Illuſiſſe eum pueritia Britannici.* Idem.

8 *Ruſticus, inhumanus ac malevolus*] Libri plerique priſci, *mali moris.* Ego teneam: aut certe, *male morus.* male ſtultus. *Idem.* Libri Pinciani & Naz. aliique Gruteri, & viſus nobis Rot. *Ruſticus, inurbanus ac mali moris.* Quod nihil video, cur non in locum ſuum reſtituatur. Illud *mali moris*, probavit & Lipſius in Electis: at vide ut homines ſimus, ac ſæpenumero mutemus in pejus. In notis tanto poſt: Ego teneam, (quidnam, profecto haud ſcio, vulgatam velit, an ſcriptam. voluit tamen credo vulgatam) aut certe, *male morus*, male ſtultus. Quid tibi videtur lector? An ſi alius feciſſet, cachinno abſtineres? nunc ingemiſcendum eſt. Recordare illud Fabii: *Et magni auctores labuntur aliquando & oneri cedunt, & indulgent ingeniorum ſuorum voluptati: nec ſemper intendunt animum & nonnunquam fatigantur: cum Ciceroni dormitare interim Demoſthenes, Horatio vero etiam Homerus ipſe videatur.* Quis quæve ſapiens in conjuge quicquam laudavit ſupra *mores*? Quæ major cauſſa diſſenſionum, quam quod *mores* alter alterius ferre non poſſunt? Quæ querelæ diſpari hærentium jugo, niſi mariti de *moribus* uxoris, & uxoris de *moribus* mariti? Statius ad Abaſcantium: *Pietas, quam Priſcilla tua præſtat, & morum tuorum pars eſt, & nulli non conciliare te præcipue marito poteſt.* Pertinet huc lex apud declamatores: *De moribus ſit actio:* Controv. 17. Et ibidem: *Pro dii boni! occiſum Ciceronem, malos mores voco.* Ulpianus, Inſtit. tit. de dotibus, ſignificans cauſas divortii: *Morum nomine, graviorum quidem ſexta* dotis *retinentur, leviorum autem octava. Graviores mores ſunt adulteria tantum, leviores omnes reliqui.* Statim: *Mariti mores puniuntur in ea quidem*

abominanda conditio eſt, ſi quis conjugem [10] in ſella proſtare vetuit, & vulgo admiſſis inſpectoribus vehi [11] undique perſpicuam. Si quis nulla ſe amica fecit inſignem, nec alienæ uxori [12] annua præſtat, hunc matronæ humilem, & ſordidæ libidinis, & [13] ancillariolum vocant. Hinc decentiſſimum [14] ſponſaliorum genus, adulterium: & in conſenſu [15] vidui cælibatus, nemo uxorem duxit, niſi [16] qui abduxit. Jam rapta ſpargere, ſparſa [17] rapaci avaritia recolli-

dem dote quæ à die reddi debet, &c. Suetonius Octav. 52. *Cum hac etiam divortium fecit, pertæſus, ut ſcribit, morum perverſitatem ejus.* Plautus Menæchmis: *Non, inquam, patiar præterhac, Quin vidua vivam, quam tuos mores perferam.* Nam quod *mali moris* dicit, non malorum morum, non magis me offendit quam Virgilianum:

—— *varium cæli perdiſcere morem.*

Cum potuiſſet æque *varios mores*: aut Salluſtianum: *ubi naturam P. Scipionis & morem hoſtium cognovit.* Gronovius.

9 *Et inter matronas abominanda conditionis*] Aurea lectio, quam Naz. à manu prima habuit: *abominanda conditio eſt*: quod & percepit Gruterus. Quintilianus declam. 257. *Sed neque in me ille* (ſocer) *probavit aliud quam pietatem. Vidit fletus meos, vidit totius animi atque etiam corporis defectionem: ſic homini inter principes noſtræ civitatis numerando cœpi bona eſſe conditio.* De quo pluribus alibi. *Idem.*

10 *In ſella proſtare*] Qua matronæ vehebantur, ſive cathedra. Dixi affatim 1 Elector. cap. de *Lectica*. Lipſius. Bene monet Lipſius lib. 1 Elect. c. 19. carpi hic in fœminis ſellam apertam, quia velamenta ſcilicet magis ad ſexus illius pudorem: unde & noſter alibi: *Nunquam margarita ſuffocent, quam in patente ſella circumlatam per urbem, populus ab omni parte æque ac maritus inſpexerit.* Gruter.

11 *Undique perſpicuam*] Et ſella aperta, & ipſa Cois illis vel carbaſinis parum tecta. Noſter infra: *Ut matronæ noſtræ, ne adulteris quidem plus ſui in cubiculo, quam in publico oſtendant.* Et alibi: *Quam in ſella patente circumlatam, populus ab omni parte, æque ac maritus inſpexerit.* Lipſius.

12 *Æmulum præſtat*] Quo magis ſcilicet ametur. Nam ubi rivalitas, affectus increſcit: tum etiam concurritur, quaſi ad latens aliquod bonum. Noſter infra lib. 3. c. 16. *Eo ventum eſt, ut nulla virum habeat, niſi ut irritet adulterum.* In Cicerone etiam *æmulus* eo ſenſu: *Licet eum ſolus ames, me æmulum non habebis.* Libri tamen aliquot ſcripti, *anulum*. Idem.

13 *Ancillariolum*] Ancillarum amoribus deditum. Martialis:

Ancillariolum tua te vocat uxor, & ipſa
Lecticariola eſt, eſtis Alauda pares.

Idem.

14 *Sponſaliorum genus*] Initium & gradus ad matrimonium, & quaſi ſponſalia, adulterium. *Idem.*

15 *Vidui cælibatus*] Mutuo utrimque conſenſu & fœdere, ſolvunt conjugium divertendo: tum liberi ſcilicet, junguntur. *Idem.*

16 *Qui abduxit*] Palam ducit, quam à marito, per adulterium, clam jam abduxerat. Potes & interpretari, *abductam* per divortium. Nec diſplicuit aliquando: *niſi quam duxit*. ut in verbo ludat: quod inter obſcæna etiam eſſe ſcimus. Sed non muto. *Idem.*

17 *Pari avaritia*] Quomodo par avaritia ſparſioni? imo diſſimillima. Ex libris ſcriptis totum hoc legas: *Jam rapta ſpargere, ſparſa rapaci avaritia colligere.*

colligere certant : [18] nihil penſi habere, paupertatem alienam contemnere, [19] ſuam quam ullum aliud vereri malum: [20] pacem injuriis perturbare, imbecilliores vi ac metu premere. Nam provincias ſpoliari, & [21] nummarium tribunal, audita utrimque [22] licitatione, alteri addici, non mirum : quando [23] quæ emeris, vendere gentium jus eſt.

Cap. X. Sed longius nos impetus evehit, provocante materia. Itaque ſic finiamus, ne in noſtro ſæculo culpa ſubſidat. Hoc majores noſtri queſti ſunt, hoc nos querimur; hoc poſteri noſtri querentur, everſos eſſe mores, regnare nequitiam, [1] in deterius res humanas & omne fas labi. At iſta ſtant loco eodem, ſtabuntque, paullulum dumtaxat

ligere. Nam in iis eſt : *ſparſa erat agri avaritia.* Ovidiana ſunt :

Quærere ut abſumant, abſumpta requirere certant.

Eſt etiam, quod Ariſtoteles vere notat 4 Ethicorum, *prodigos, eoſdem fere rapaces eſſe, & capere unde non oportet. Quomodo enim adſidue aliter donent?* Lipſius.

18 *Nihil penſi*] A Salluſtio dicas, in Catilinario : *Rapere, conſumere, ſua parvipendere, aliena cupere, nihil penſi neque moderati habere.* Idem.

19 *Suam timere*] Meus liber: *ſuamque timere, quam ullum aliud vereri malum.* Legam, *quam ullum aliud vere malum.* Paupertatem, opinione malum, magis timent; quam probrum, re malum. Tacitus ſimile, de Marcello : *Morum haud ſpernendus habebatur, niſi quod paupertatem extremum malorum credebat.* Quidam etiam libri brevius : *ſuam, quam ullum aliud vereri malum.* Neque id male. utrobique autem, *magis*, intellegendum : ut priſci loqui ſolent. *Idem.*

20 *Pacem injuriis*] Vulgo hæc corrupta. ſententia eſt, pacem publicam injuriis aut rapinis Præſidum turbari, & populos per ſe quietos agi in arma. *Idem.*

21 *Nummarium tribunal*] Cicero in Verrem : *Ecquod Romæ judicium tam diſſolutum, tam nummarium fore putaſti?* corruptum, & in quo nummi ac nundinatio verſantur. *Idem.* Intelliguntur judices, judiciumque nummis corruptum, longe aliter quam apud Juriſconſultos, quibus cauſa nummaria, judiciumque nummarium, quando de pecunia diſceptatur. Sic *nummarium judicium* dicit Cic. 5 Verr. Suetonius in Domit. *nummarios judices*, & *nummarios ſacerdotes*. Hieronym. Hæc ex Beroaldo ad Tranquill. & Lævino Torrentio. *Gruterus.*

22 *Licitatione*] Ut in auctione, utra pars plus daret. *Lipſius.*

23 *Quæ emeris*] Poeta Hiſpanus :

Nam quod emas, poſſis dicere jure tuum.

Idem.

Cap. X. 1 *In deterius res humanas & in omne nefas labi*] Nihil lubrici, nulla titubatione opus, modo adhæreamus Naz. *in deterius res humanas, & omne fas labi.* Sola hæc vera & ſuavis, cæteræ interpolatæ. Verbum poſtremum ad diverſa relatum diverſam notionem induit : nam &, *res humana labi in deterius*, &, *fas labi*, rectiſſime dicuntur : ideo quæſito luſu unum duobus variante ſenſu aptavit. Sic Tacitus de Flavio Arminii fratre : *inſignis fide & amiſſo per vulnus oculo.* Gronovius.

2 *Ab-*

taxat ultro aut citro mota, ut fluctus: quos æſtus accedens longius extulit; recedens interiore littorum veſtigio tenuit. Nunc in adulteria magis, quam in alia peccabitur, [2] abrumpetque frænos pudicitia: nunc conviviorum vigebit furor, & fœdiſſimum patrimoniorum exitium culina: nunc cultus corporum nimius & formæ cura, præ ſe ferens animi deformitatem: nunc in petulantiam & audaciam erumpet male diſpenſata libertas: nunc in crudelitatem privatam ac publicam ibitur, bellorumque civilium inſaniam, qua omne ſanctum ac ſacrum profanetur. [3] Habebitur aliquando ebrietati honor, & plurimum meri cepiſſe virtus erit. Non exſpectant uno loco vitia: ſed mobilia & inter ſe diſſentientia tumultuantur, pellunt invicem, fuganturque. Cæterum idem ſemper de nobis pronunciare debebimus, malos eſſe nos, malos fuiſſe, invitus adjiciam, & futures eſſe. Erunt homicidæ, tyranni, fures, adulteri, raptores, ſacrilegi, proditores: infra iſta omnia ingratus eſt, niſi quod [4] omnia iſta ab ingrato animo ſunt, ſine quo vix ullum magnum facinus accrevit. Hoc tu cave, tanquam maximum crimen, ne admittas: ignoſce tanquam leviſſimo, ſi admiſſum eſt. Hæc eſt enim injuriæ ſumma. Beneficium perdidiſti. Salvum eſt tibi ex illo, quod eſt optimum: dediſti. Quemadmodum autem curandum, ut in eos potiſſimum beneficia conferamus, qui grate reſponſuri erunt: ita [5] quædam, etiam ſi de illis male ſperabitur, faciemus, tribuemuſque,

non

2 *Abrumpetque frænos*] De eodem ſexu, eadem metaphora Propertius:
Ut ſemel impoſiti rupiſtis fræna pudoris.
Lipſius.

3 *Habebitur aliquando ebrietati honor & plurimum meri, &c.*] In v. c. *plurimum lucri cepiſſe.* Unde ſuſpicio eſt latitare hic vitium & quandam vocem mutatam fuiſſe, quæ cibi ingluviem denotaret. nam *ebrietas* & *merum* eadem ſunt. Videtur autem voluiſſe loqui de nimio cibo, ut potu, fortaſſe non male, *plurimum lurconi.* Simili modo dixit Epiſt. 47. *Eſt ille pluſquam capit, & ingenti aviditate onerat diſtentum ventrem.* Et Epiſt. 84. *Quæ gloria eſt capere multum.*

4 *Omnia iſta ab ingrato*] Ea mente Publius: *Dixeris maledicta cuncta, cum ingratum hominem dixeris.* Auſonius: *Ingrato homine terra pejus nil creat.* Denique Plautus:
Pol quidem, meo animo, ingrato homine nihil impenſius. Lipſius.

5 *Quædam etiam*] Nempe obvia, & facilia. ex Tullii præcepto pari: *Quid-*

quod

non ſolum ſi judicabimus ingratos fore, ſed ſi ſciemus fuiſſe. Tanquam ſi filios alicui reſtituere potero, magno periculo liberatos, [6] ſine ullo meo, non dubitabo. Dignum, etiam impendio ſanguinis mei tuebor, & in partem diſcriminis veniam: indignum, ſi eripere latronibus potero, clamore ſublato, ſalutarem vocem homini non pigebit emittere.

Cap. XI. Sequitur ut dicamus, quæ beneficia danda ſint, & quemadmodum. Primo demus neceſſaria, deinde utilia, deinde jucunda, utique manſura. Incipiendum eſt autem à neceſſariis, aliter enim ad animum pervenit, quod vitam continet: aliter quod exornat, aut inſtruit. Poteſt in eo aliquis faſtidioſus eſſe æſtimator, quo facile cariturus eſt, de quo dicere licet: Recipe, non deſidero. meo contentus ſum. [1] interim non reddere tantum libet quod acceperis, ſed abjicere. Ex his quæ neceſſaria ſunt, quædam primum obtinent locum, ſine quibus non poſſumus vivere; quædam ſecundum, ſine quibus non debemus; quædam tertium, ſine quibus nolumus. Prima hujus notæ ſunt,

quid ſine detrimento poſſit commodari; tribuendum eſſe vel ignoto. ex quo ſunt illa communia, *Non prohibere aqua profluente*, *Pati ab igne capere ignem.* Lipſius.

6 *Sine ullo meo incommodo*] Abeſt conſenſu libris. ergo ſcribo: *magno periculo liberandos, ſine ullo meo, non dubitabo.* Poſſit & utraque voce junctim ſcribi, & clarius: *magno periculo liberandos, liberatos ſine ullo meo.* Sic Lipſius. At Gruterus: quæris quid ad hæc ego? nihil hercle, niſi jurare me paratum plagam hic eſſe aut verius hiatum. Nos & corrigendi & jurandi gratiam viris præſtantiſſimis facimus. Sana lectio eſt Naz. Rottendorf. Erf. Pal. unius & quorundam Pinciani: *magno periculo liberatos, ſine ullo meo.* Res minima illos impedivit, quod præteritum participii interdum futuri temporis aliquid complectitur, per intellectum verbi ſubſtantivi. Eſt enim *liberatos* idem, quod, liberatos futuros, vel eum eos liberavero, aut denique, cum per me liberati fuerint. Tale erat apud Livium, lib. 9, 18. *Referre in tanto rege piget ſuperbam mutationem veſtis, & deſideratas humi jacentium adulationes, etiam victis Macedonibus graves, nedum victoribus.* Hoc eſt, etiam victis futuris, ſeu ſi victi eſſent. Sic Valerius Flaccus lib. 1.

— *verſam proles tua pandet Idumen.*

Scilicet cum verſa erit, tum etiamnum vertendam. Silius lib. 3, in perſona Jovis loquens de Domitiano: *Æquatum imperio tollens caput.* Quod æquatum erit. Nam futuri ævi ſeriem pandebat. Et nihil profecto frequentius, modo obſervetur. *Gronovius.*

Cap. XI. 1 *Interim non reddere*] Valet *interdum.* Lipſius.

ſunt, hoſtium manibus eripi, & tyrannicæ iræ, & proſcriptioni, & aliis periculis, quæ varia & incerta humanam vitam obſident. Quidquid horum diſcuſſerimus, quo majus ac terribilius erit, hoc majorem inibimus gratiam. Subit enim cogitatio, quantis ſint liberati malis: & [2] lenocinium eſt muneris, antecedens metus. Nec tamen ideo debemus tardius quemquam ſervare, quam poſſumus: ut muneri noſtro timor [3] imponat pondus. Proxima ab his ſunt, ſine quibus poſſumus quidem vivere, ſed ut mors potior ſit: tanquam libertas, & pudicitia, & mens bona. Poſt hæc habebimus conjunctione, ac ſanguine, uſuque, & conſuetudine longa, cara: ut liberos, conjuges, penates, ceteraque quæ uſque eo animus ſibi applicuit, ut ab illis, quam à vita divelli gravius exiſtimet. Subſequuntur utilia, quorum varia & lata materia eſt. Hic erit pecunia non ſuperfluens, ſed ad ſanum modum habendi parata: hic erit honor, & proceſſus ad altiora tendentium. nec enim utilius quidquam eſt, quam ſibi utilem fieri. Jam cetera ex abundanti veniunt, delicatos factura. In his ſequemur, ut opportunitate grata ſint, ut non vulgaria, quæque aut pauci habuerint, aut pauci [4] intra hanc ætatem, aut hoc modo, quæ etiamſi natura pretioſa non ſunt, tempore aut loco fiant. Videamus quid oblatum maxime [5] voluptati futurum ſit; quid frequenter occurſurum habenti, ut toties no-

2 *Lenocinium eſt*] Commendatio, quod gratiam dat & ornatum. *Lipſius.*

3 *Imponat pondus*] Gravius auctiuſque faciat. *Idem.*

4 *Intra hanc ætatem habent, aut quæ etiamſi*] Supplenda ex libris: *Habent, aut hoc modo; quæ etiamſi.* Rara videntur, inquit, quæ vel pauci habent, vel non hoc modo habent: id eſt, forma, magnitudine, aliis qualitatibus, quæ in æſtimatione rerum varie ſpectantur. Ut, margaretæ communes ſatis: ſed non tali pondere, candore, orbe. Idem in animalibus, aliiſque. *Idem.* Supplenda ex libris, inquit Lipſius, *habent, aut hoc modo, quæ etiamſi.* Recte, nec ſecus interpretatur: ſed uno verbo plus patitur quam oportet. Naz. cum duobus Pall. Erf. & Rot. tollunt verbum, *habent*: etenim ex præcedenti ſubauditur & ſufficit: *quæque aut pauci habuerint, aut pauci intra hanc ætatem, aut hoc modo.* Sic ergo edimus. *Gronovius.*

5 *Voluptati futurum*] Nam, ut Plautus,

—— nullum beneficium
Eſſe duco id, quod, quoi facias, non placet. Lipſius.

CAP.

nobiſcum, quoties cum illo ſit. Utique cavebimus, ne munera ſupervacua mittamus: ut fœminæ aut ſeni arma venatoria, aut ruſtico libros, aut ſtudiis ac litteris dedito retia. Æque ex contrario circumſpiciemus, ne dum grata mittere volumus, ſuum cuique morbum exprobratura mittamus: ſicut ebrioſo vina, & valetudinario medicamenta. Maledictum enim incipit eſſe, non munus, in quo vitium accipientis agnoſcitur.

Cap. XII. Si arbitrium dandi penes nos eſt, præcipue manſura quæremus, ut quam minime mortale munus ſit. Pauci enim ſunt tam grati, ut quod acceperint, etiamſi non vident, cogitent. Ingratis quoque memoria cum ipſo munere incurrit: ubi ante oculos eſt, & oblivisci ſui non ſinit, ſed auctorem ſuum ingerit & inculcat. Eo quidem magis duratura quæramus, quia nunquam admonere debemus: ipſæ res evaneſcentem memoriam excitent. Libentius donabo [1] argentum factum, quam ſignatum: libentius ſtatuas, quam veſtem, & quod uſus brevis deterat. Apud paucos poſt rem manet gratia: plures ſunt, apud quos non diutius in animo ſunt donata, quam in uſu. Ergo ſi fieri poteſt, conſumi munus meum nolo: exſtet, hæreat amico meo, convivat. Nemo tam ſtultus eſt, ut monendus ſit, ne cui gladiatores aut [2] venationem [3] jam munere edito mittat, & veſtimenta æſtiva bruma, hiberna [4] ſolſtitio. Sit in

Cap. XII. 1 *Argentum factum*] In vaſis, ſtatuis, ornamentis: quod manet. At *ſignatum*, in pecunia, diſſipatur & abit. *Lipſius.*

Venationem] Ipſas feras accipe, venatu captas, & venatui item (Romanum illum dico) aptas. Livius lib. 25. *Dux Philomenes erat, cum ſolito capta venationis onere:* id eſt, cum apro, ut Polybius: *grandi beſtia*, ut mox ipſe Livius. Spartianus in Hadriano: *Venationem ſemper cum amicis participavit.* Frontinus 5 Stratag. *Venationi quoque* (ita lege) *& pecoribus quidam inſuerunt litteras.* Sidonius lib. 4. *Venatu utitur, nec utitur venatione.* Gloſſæ Juvenalis:

—— feſtinat ad illam,
Quam primam rupto prædam guſtaverit ovo:

Id eſt, inquit, *ad venationem unde nutrita eſt.* Gallorum idiotiſmus idem habet. *Idem.*

3 *Munere jam edito*] Ex hoc loco colligitur venationem comprehenſam ſub *muneris* nomine. Vide Fabrum & Lipſ. Saturn. lib. 1. c. 7. *Grut.*

4 *Solſtitio*] Æſtivum accipe, ut fere veteres, quoties *Brumale* non adjiciebant. *Lipſius.*

5 *Me-*

in beneficio ſenſus communis, tempus, locum, perſonas obſervet: quia [5] momentis quædam grata & ingrata ſunt. Quanto acceptius eſt, ſi id damus, quod quis non habet, quam cujus copia abundat? quod diu quærit, nec invenit, quam quod ubique viſurus eſt? Munera non tam pretioſa, quam rara & exquiſita ſint, quæ etiam apud divitem ſui locum faciant: ſicut gregalia quoque poma, etiam poſt paucos dies itura in faſtidium, delectant, ſi provenere maturius. Illa quoque non erunt ſine honore, quæ aut nemo illis alius dedit, aut nos nulli alii.

CAP. XIII. Alexandro Macedoni, cum victor Orientis, animos ſupra humana tolleret, [1] Corinthii per legatos gratulati ſunt, & civitate illum ſua donaverunt. Cum riſiſſet Alexander hoc officii genus, unus ex legatis: Nulli, inquit, civitatem unquam dedimus alii, quam tibi & Herculi. [2] Libens accepit non dilutum honorem, & legatos invitatione aliaque humanitate proſecutus, cogitavit, non qui ſibi civitatem darent, ſed cui dediſſent. Et homo gloriæ deditus, cujus nec naturam nec modum noverat, [3] Herculis Li-

5 *Momentis quædam*] Temporum aut occaſionum. Valerius: *Dono autem ipſi gratiam magnitudo quidem ſua, ſed efficaciorem aliquanto opportunitas conciliat.* Lipſius.

CAP. XIII. 1 *Corinthii*] In Plutarcho, *Megarenſes* id feciſſe leguntur. *Idem.*

2 *Libens accepit delatum honorem*] Et hic contra centum codices coronetur unus Naz. qui nobis ſervavit: *Libens accepit non dilutum honorem.* Quod etiam Grutero, merum mel, immo nectar. Jure: intelligit non obſolefactum vulgando. Et hæc phraſis Senecæ ep. 29. *Hoc, mi Lucili, non exiſtimo faciendum magno viro. diluitur ejus auctoritas, nec habet apud eos ſatis ponderis quos poſſet minus obſolefacta corrigere.* Hinc Tertullianus de anima: *natam eam agnoſcunt, & per hoc dilutioris divinitatis, exilioris felicitatis.* Gellius 20, 1, *nonne tibi quoque videtur nimis eſſe dilutum, quod ita de injuria pœnienda ſcriptum eſt.* Proprie uſurpatur in vino & coloribus. Celſus lib. 3, 9. *non alienum eſt in ipſa febre dare mulſi tres aut quatuor cyathos vel cum cibo vinum bene dilutum.* Martialis l. 1. *Interponis aquam ſubinde, Ruffe, Et, ſi cogeris à ſodale, raram Diluti bibis unciam falerni.* Plinius lib. 9. c. 37. *Utriſque melius Tenienſe* (purpuræ genus) *in Tenei maris ora collectum: hoc quoque tamen etiamnum levius atque dilutius.* Vini diluti fractæ vires aquæ mixtura: color dilutus, non plenus, improbus, ſatur, ſed aqueum aliquid præferens. *Gronovius.*

3 *Herculis*] Idem infra 7. c. 3. *Alexander, quem per Liberi Herculiſque veſtigia felix temeritas egit:* ſed per prioris illius magis. Vide Senecam patrem Suaſoria 1. *Lipſius.*

lis Liberique veſtigia ſequens, ac ne ibi quidem reſiſtens ubi illa defecerant, ad ſocium honoris ſui reſpexit à dantibus: tanquam cœlum, quod mente vaniſſima complectebatur, teneret, quia Herculi æquabatur. Quid enim illi ſimile habebat væſanus adoleſcens, cui pro virtute erat felix temeritas? Hercules nihil ſibi vicit: orbem terrarum tranſivit, non concupiſcendo, ſed vindicando. Quid vinceret malorum hoſtis, bonorum vindex, terrarum mariſque pacator? At hic [4] à pueritia latro, gentiumque vaſtator, [5] tam hoſtium pernicies, quam amicorum, qui ſummum bonum duceret, terrori eſſe cunctis mortalibus; oblitus, non ferociſſima tantum, ſed ignaviſſima quoque animalia [6] timeri, ob virus malum.

CAP. XIV. Ad propoſitum nunc revertamur. Beneficium quod [1] quibuſlibet datur, nulli gratum eſt. Nemo ſe [2] ſtabularii aut cauponis hoſpitem judicat, nec convivam [3] dantis epulum, ubi dici poteſt: Quid enim in me contulit? Nempe hoc quod in illum, & vix bene notum ſibi, & in illum etiam inimicum ac turpiſſimum hominem. Nunquid enim me dignum judicavit? minime: [4] morbo ſuo morem

4 *A pueritia*] Ab anno 16. ſcribunt militiæ & imperiis a patre admotum: ſi tamen ea pueritia. *Lipſius.*

5 *Tam hoſtium*] Senſus & uſus volebant, *tam amicorum quam hoſtium:* ſed ea metatheſis neſcio quomodo crebra, & pæne aſſidua, noſtro eſt. Exempla in Fabio 1 Semeſtr. *Idem.*

6 *Timeri ob virus*] Idem de Ira 2. c. 11. *Nec hoc ſapienti dici velim, quod feræ quoque telum eſt, timeri.* Idem.

CAP. XIV. 1 *Quibuslibet datur*] Cicero 2 de Offic. *Multi multa faciunt, temeritate quadam, ſine judicio vel modo, in omnes; vel repentino quodam impetu animi, quaſi vento incitati: quæ beneficia æque magna habenda non ſunt, atque ea quæ judicio, conſiderate, conſtanterque delata ſunt.* Adde finem hujuſce Capitis. *Idem.*

2 *Stabularii*] Diverſitoris, πανδοχέως, ut Gloſſæ explicant. Qui enim viantes ipſos, atque animalia eorum excipit, quia ibi ſtant & manent, *ſtabularius.* Ipſe locus, *ſtabulum.* Apuleius: *Pretio manſionis ſtabulario perſoluto.* Feſtus: *Proſedas, meretrices Plautus appellat, quod ante ſtabula ſedeant:* nempe hæc diverſoria & cauponas, quod etiam hodie. Inde & *proſtibula:* nec ad pecuaria ſtabula referas. *Idem.* Ii ſunt qui ſtabulum exercent, tectoque viatores excipiunt. nam *ſtabulum* etiam ad hominum manſionem conſtitutum diverſorium ſignificat. Vide Briſſonium lib. 17. de verb. ſign.

3 *Dantis epulum*] Nempe publicum. nam in privato aliud eſt, & obligamur. *Lipſius.*

4 *Morbo ſuo morem geſſit*] Neque olim, neque nunc probo, quidquid me vellicent. At enim *morbus* vitium eſt, &

morem geſſit. Quod voles gratum eſſe, rarum effice: quis pa-

& inveteratus affectus, Stoïca lingua. Scimus, & aliud me doceant: ſed quid hic de vitio, ſodes, niſi ſi mores legeſque in vitio? Nam iis obtemperabant, qui epulum in Capitolio, vel in foro & publico dabant. Itaque inclinabam legere, neque muto, *moribus morem geſſit*. Tamen quiſque pro ſe: præimus, non trahimus. *Lipſius*. Exciderat Lipſio dubitare de his verbis contra conſenſum omnium veterum librorum, & tentare: *moribus morem geſſit*. Sane non illepide: ſi mutari quicquam res poſceret. Sed omnia ſalva eſſe Muretus, Obſopœus & Gruterus comiter admonuerunt adductis verbis ex epiſt. 75. *Non eſt, quod iſtam curam imputes mihi: morbo enim tuo daturus eras*. Item Nat. quæſt. 1, 16. *Inveniam, quemadmodum morbo meo imponam & ſatisfaciam.* Hic ille iratior; Neque olim, inquit, neque nunc probo, quicquid me vellicent: At enim morbus vitium eſt, & inveteratus adfectus, Stoïca lingua: Scimus, & aliud me doceant. Sic imperiti terrentur. Non negem iſtius, quam vocat, linguæ peritiſſimum fuiſſe. Tamen doceamus tirones, quod ille ſciebat. Cicero lib. 3 Tuſcul. quæſt. *Num reliqua quoque perturbationes animi, formidines, libidines, iracundiæ? hae enim ferè ſunt ejuſmodi, quæ Græci πάθη appellant: ego poteram morbos, & id verbum eſſet è verbo: ſed in conſuetudinem noſtram non caderet: nam misereri, invidere, geſtire, lætari, hæc omnia morbos Græci appellant, motus animi rationi non obtemperantes: nos autem hos eoſdem motus concitati animi recte, ut opinor, perturbationes diximus: morbos autem non ſatis uſitate.* Poſtea uſitatius factum. Et mox ipſe Cicero: *omnes autem perturbationes animi morbos philoſophi appellant*. Itaque Seneca, quod ob oculos fuit Lipſio, epiſt. 75. *Morbi ſunt inveterata vitia & dura, ut avaritia, ut ambitio nimia.* Et epiſt. 85. *Vitia mentis humanæ inveterata & dura, quæ morbos vocamus.* Itaque in præſenti re nimiam illam vocem putavit: ſed non eſſe, aliis exemplis docere pronum. Ipſe Cicero lib. 1 de officiis: *Multi enim faciunt multa temeritate quadam, ſine judicio; vel morbo magis.* Ubi etiam de inepte & temere largis ac beneficis loquitur. Marcus Lucii pater controv. 8. *Latroni non placebat hic color: malebat adoleſcentem judicio quam morbo militare.* Et controv. 9: *convulneratum libidinibus, incedentem, ut fœminis placeat, fœmina mollius, & cætera, quæ morbi, non judicii ſunt.* Velleius lib. 2. *Plancus non judicio recta legendi, neque amore reipublicæ aut Cæſaris, ſed morbo proditor.* Noſter epiſt. 75. *Ut breviter finiam, morbus eſt judicium in pravo pertinax.* Vides in his *morbum* ſemper *judicio* diverſum poni: perinde ut hoc loco, quo de agitur: *Numquid me dignum judicavit? minime: morbo ſuo morem geſſit.* Quin benignius interdum & extenuando malitia vocatur *morbus*. Cicero 4 in Verr. *Dixit Philarchus pro teſtimonio, ſe, quod noſſet tuum iſtum morbum, ut amici tui appellant, ſtudioſe cupiſſe te celare de phaleris.* Quævis eſt prava conſuetudo ex vitio animi. Et nimiam volubilitatem linguæ dicit *morbum* noſter epiſt. 40. Sed, inquit, quid hic de vitio, ſodes, niſi ſi mores legeſque in vitio? nam iis obtemperabant, qui epulum in Capitolio vel in foro vel in publico dabant. Quidni hæc profuſio in vitio? & quidem Stoica lingua? Pompa Circenſis non tantum in moribus erat, ſed etiam in cærimoniis cultuque deorum. An ideo veretur de illa criminari: *Quid hoc aliud, quam irritare cupiditates hominum per ſe incitatas? ad diſcendam avaritiam convenimus.* Epiſt. 110. Nempe Stoicus ille diceret: Vis tu ſcire, corrumpere & corrumpi ſeculum vocari? & iſto more luxum ac prodigalitatem irritari & ſanciri? ideoque ipſum morem morbum publicum eſſe? Præterea non hæc verba ſtringenda ſunt intra epulum dantem: non

patitur ſibi [5] imputari vulgaria? Nemo hæc ita interpretetur, tanquam reducam liberalitatem, & frænis arctioribus reprimam. Illa vero, in quantum libet, exeat: ſed eat, non erret. Licet ita largiri, ut unuſquiſque, etiam ſi cum multis accepit, in populo ſe eſſe non putet. nemo non habeat aliquam familiarem notam, per quam [6] ſperet ſe propius admiſſum. Dicat, Accepi idem quod ille, ſed ultro. Accepi quod ille: ſed ego intra breve tempus, cum ille diu meruiſſet. Sunt, qui idem habeant: ſed non eiſdem verbis datum, non eadem comitate tribuentis. Ille accepit, cum rogaſſet: ego, cum rogarer. Ille accepit: ſed facile redditurus, ſed [7] cujus ſenectus & liberorum orbitas magna promit-

magis quam ſoli cauponi aut ſtabulario conveniunt: ſed pertinent ad illum, de quo incepit, beneficium ſine delectu & judicio dantem. Ille certe *morbo morem gerit*, quia judicium non adhibet. Sit autem ita: non alius intelligatur: tamen *morbo* etiam *ſuo morem geſſit*. Cui? ambitioni. nam hujus profecto cauſſa & *convivia gratiam quærebant*, verbo Salluſtii, ut cæteris cunctis muneribus. Denique quamvis pertinaciam frangere poteſt, quod clarum & exploratum eſt Senecam exprimere, Epicharmi ante Stoicam linguam natum dictum, notatum Plutarcho περὶ ἀδολεσχίας. ὥστε τὸ λελεγμένον πρὸς τὴν εἰκῆ καὶ ἀκρίτως ἐκχέοντα τὰ ἑαυτῆς καὶ καταχαριζομένην· Οὐ φιλάνθρωπος οὐγ' ἐσσ', ἔχεις νόσον, χαίρεις διδούς· ἁρμόττει καὶ πρὸς τὴν φλυαρίαν· οὐ φιλεῖς οὐδὲ σὺ ταῦτα μηνύων οὐδ' εὔνους, ἔχεις νόσον, χαίρεις λαλῶν καὶ φλυαρῶν. Et in vita Poplicolæ: Οἷόν ἐστι τὸ λεγόμενον Ἐπιχάρμῳ πρὸς τὸν ἄσωτον· Οὐ φιλάνθρωπος τύγ' ἐσσ', ἔχεις νόσον, χαίρεις διδούς. τοιοῦτον ἄν τι πρὸς Δομιτιανὸν εἰπεῖν προσήχθην· οὐκ εὐσεβὴς οὐδὲ φιλότιμος τύγ' ἐσσί, ἔχεις νόσον, χαίρεις κατοικοδομῶν. Nunc cum hoc quoque odoratus ſit Muretus, & ex eo monuerit Gruterus, immoto tamen & rigido illo conſtantiæ doctore, exemplum habes, etiam magnis & gravibus viris, ut non credant modo, ſed etiam pugnent, catellos aliorum Meliterſes ſuis ſimiolis eſſe turpiores, evenire. *Gronovius.*

5 *Imputari vulgaria*] Abeſt *vulgaria* libris: neque ego deſiderem. *Lipſius.*

6 *Speret ſe*] Putet, opinetur: ut ſæpe hujus ſequentiſque ævi ſcriptores. *Idem.*

7 *Cujus ſenectus & libera orbitas*] Sic optime, Naz. Eraſm. Rottend. Erfurt. optimi libri: & bene capit Eraſmus de condendi teſtamenti libertate, quæ parenti tam laxa non eſt: habet enim ſuum hæredem & neceſſarium, ut loquuntur JC. quem ſi prætereat aut male exhæredem ſcribat, inofficioſi querela ſupremam voluntatem reddet irritam: ſi ſcripſerit quidem, ſed legatis exinanire hæreditatem voluerit, compeſcitur lege Falcidia. Itaque nihil poterat melius dici, & abſit ut utramque vocem, tam *libera* quam *liberorum*, cum viro doctiſſimo, in malam rem abigamus. *Liberorum* ſubjecerunt, qui *libera* non intelligebant. Plinius lib. 8. epiſt. 8. *Addunt non fuiſſe ei liberum alio teſtamento mori: neque enim reliquiſſe opes filiæ, ſed reddidiſſe, quibus auctus per filiam fuerat.* Immo non teſta-

mento

mittebat: mihi plus dedit, quamvis idem dederit, quia ſine ſpe recipiendi dedit. [8] Quemadmodum meretrix ita inter multos ſe dividit, ut nemo non aliquod ſignum familiaris animi ferat: ita qui beneficia ſua amabilia vult eſſe, excogitet, quomodo & multi obligentur, & tamen ſinguli habeant aliquid, quo ſe ceteris præferant. Ego vero beneficiis non objiciam moras: quæ quo plura majoraque fuerint, plus afferent laudis. Adſit tamen judicium. neque enim cordi eſſe cuiquam poſſunt, forte ac temere data. Quare ſi quis exiſtimat nos, cum iſta præcipimus, benignitatis fines [9] introrſus referre, & illi minus laxum limitem aperire; næ perperam monitiones noſtras exaudit. Quam enim virtutem magis veneramur? cui magis ſtimulos addimus? quibuſvè tam convenit hæc adhortatio, [10] quam nobis, ſocietatem humani generis ſancientibus?

CAP. XV. Quid ergo eſt? Cum ſit nulla honeſta vis animi, etiamſi à recta voluntate incepit, niſi quam virtutem modus fecit, veto liberalitatem [1] nepotari. Tunc juvat accepiſſe beneficium, & [2] ſupinis quidem manibus, ubi illud ratio ad dignos perducit: [3] non quolibet caſus & conſilii indi-

mento tantum, ſed omni adminiſtratione patrimonii liberior orbitas, quam à donationibus, ſumtibus, & quavis alia liberalitate non revocant hi, penes quos aliquando tua eſſe malis, & quorum obtentu maxime avaritiam homines excuſant. *Gronovius.*

8 *Quemadmodum meretrix*] Pulchre, & ſunt hæc ab Ennio, aut fallor. Ille quidem eadem:

—— quaſi in choro pila (facit.
Ludens, datatim dat ſe & communem
Alium tenet, alii annutat, alii manus
Eſt occupata, at alii pervellit pedem.
Alii dat anulum, ſpectaculum: labris
Alium invocat; cum alio cantat; attamen
Alii dat digito litteras.

Scite, nec poteſt ſupra. *Lipſius.*

9 *Introrſus referre*] Et quod ſequitur, arctare ac minuere. *Idem.*

10 *Quam nobis*] Stoïcis. nam Epicurei divellebant, ad ſua privatim commoda quidque referentes. *Idem.*

CAP. XV. 1 *Nepotari*] Nepotes imitari, profundere, dilapidare. Tertullianus: *Ariſtippus in purpura nepotatur.* Inde & *nepotatus*, ipſa actio, Suetonio, & Plinio. *Idem.*

2 *Supinis quidem*] Expanſis, promptiſque. *Idem.*

3 *Non quod quilibet caſus*] Sic Pincianus, & vellet deleri *quod.* Sane deleatur ſuffragante Naz. & Rottend. & Erf. ſed præterea refingatur: *non quolibet caſus:* ex iiſdem. Gruterus laudat membranas lepidas & cælo ferri dignas: ſed perperam in illis ſcribi, *quolibet*, quaſi melius dividatur vox, *quo libet.* At rectius membranæ: eſt enim aptiſſimum caſui, cum diviſum etiam judicio conveniat. Non eſt

indigens impetus differt: quod oſtentare libet, & [4] inſcribere ſibi. Beneficia tu vocas, quorum auctorem fateri pudet? At illa quanto gratiora ſunt, quantoque in partem interiorem animi nunquam exitura deſcendunt: cum delectant, cogitantem magis à quo, quam quid acceperis? [5] Criſpus Paſſienus ſolebat dicere, quorumdam ſe judicium malle, quam beneficium: quorumdam beneficium malle, quam judicium. & ſubjiciebat exempla: Malo, aiebat, [6] divi Auguſti judicium: malo [7] Claudii beneficium. Ego vero nullius puto expetendum eſſe beneficium, cujus vile judicium eſt. Quid ergo? Non erat accipiendum à Claudio quod dabatur? erat: ſed [8] ſicut à Fortuna, quam ſcires ſtatim poſſe malam fieri. Quid ergo iſta inter ſe mixta dividimus? Non eſt beneficium, cui deeſt pars optima, datum eſſe judicio. Alioquin pecunia ingens ſi non ratione, nec recta voluntate donata eſt, non magis beneficium eſt, quam theſaurus. Multa ſunt autem, quæ oportet accipere, [9] nec debere.

L I-

enim beneficium, quod non it quo danti potiſſimum libet. *Gronovius.*

4 *Inſcribere ſibi*] Se auctorem profiteri. *Lipſius.*

5 *Criſpus Paſſienus*] Qui Neroni vitricus, Agrippinæ alter maritus: amœni ingenii, oriſque diſerti. Vide noſtra ad 12 Annal. Taciti. *Idem.*

6 *Divi Auguſti*] Conſiderati & prudentis Principis. *Idem.*

7 *Claudii*] Fatui & mori. *Idem.*

8 *Sicut à Fortuna*] Id eſt, ſicut cæca illa Dea indignis digniſque ſæpe dat, & mox eripit: ita cenſere de Claudio licebat, capere, ſed mox fortaſſe capiendum. *Idem.*

9 *Nec debere*] Nec pro iis obligari. *Idem.*

LIBER SECUNDUS.

ARGUMENTUM ET ORDO.

Aſſumit & repetit alterum membrum, Quemadmodum beneficia danda? Varia dat præcepta: ut Libenter, Cito, Sine dubitatione. Quædam Palam, quædam in Secreto. Sed omnia tamen ſine ſuperbia, aut jactatione. Deinde, Quæ nocitura, non dare, nec ſi petant: non item Turpia, & infamia futura. Denique Perſonæ æſtimandæ, & qui dat, & qui accipit: ut decora ſint utrique. Pars altera libri, Ipſe Accipiens quomodo ſe gerat? A quibus capiat, & Quomodo? inprimis Grate. Ex occaſione, quid faciat ingratos? Superbia, Avaritia, Invidia. Pluribus deinde de Gratitudine, eamque conſtare voluntate, ubi res deficit.

CAPUT I.

INſpiciamus, Liberalis virorum optime, id quod ex [1] priore parte adhuc ſupereſt, Quemadmodum dandum ſit beneficium: cujus rei expeditiſſimam videor monſtraturus viam. Sic demus, quomodo vellemus accipere: ante omnia libenter, cito, ſine ulla dubitatione. Ingratum eſt beneficium, quod diu inter manus dantis hæſit, quod quis ægre dimittere viſus eſt; & ſic tanquam ſibi eriperet. Etiamſi quid moræ intervenit, evitemus omni modo, ne deliberaſſe videamur. Proximus eſt à negante, qui dubitavit, nullamque iniit gratiam. Nam cum in beneficio jucundiſſima ſit tribuentis voluntas,

CAP. I. 1 *Priore parte*] Quam inchoavit, cap. 11. lib. 1. *Lipſius.*

 2 *Sed*

tas, qui nolentem ſe tribuiſſe ipſa cunctatione teſtatus eſt, non dedit, [2] ſed adverſus ducentem male retinuit. Multi autem ſunt, quos liberales facit frontis infirmitas. Gratiſſima ſunt beneficia, [3] parata, facilia & [4] occurrentia, ubi nulla mora fuit, niſi in accipientis verecundia. Optimum eſt, antecedere deſiderium cujuſque: proximum ſequi. Illud melius, occupare antequam rogemur: quia cum homini probo ad rogandum [5] os concurrat, [6] & ſuffundatur rubor, qui hoc tormentum remittit, multiplicat munus ſuum. [7] Non tulit gratis, qui cum rogaſſet, accepit. Quoniam quidem, ut majoribus noſtris, graviſſimis viris, viſum eſt, nulla res carius conſtat, quam quæ precibus empta eſt. Vota homines parcius facerent, ſi palam facienda eſſent. adeo etiam deos, quibus honeſtiſſime ſupplicamus, tacite malumus & intra noſmet ipſos precari.

Cap.

2 *Sed adverſus ducentem*] Ab eo qui funem trahit, alio male renitente. *Idem.* Vide hunc locum dilucide explicatum apud Gruter. lib. 21 Suſp. cap. 5.

3 *Parata, facile occurrentia*] Melius Naz. duo Pall. Pinc. Rot. & Erf. cum Tarviſ. & Ven. editionibus: *parata, facilia, occurrentia.* Nam *facile* interdum promptum, nulla difficultate paratum: Sic in Medea, *facile ſcelus.* Itaque adverſum illi, *lentum beneficium,* infra cap. 5. Plautus Milite: *Ut lenta materies fuit.* At non ille, qui *Mollis erat facilisque viris*, apud Martialem. *Gronovius.*

4 *Occurrentia*] Publiana illa ſententia: *Bis eſt gratum, quod opus eſt, ultro ſi offeras.* Lipſius.

5 *Os concurrat*] Alii volunt, *corruat:* cur autem? proprium huic ingenuo vitio verbum eſt, & è re ſumptum. Qui molli ore ſumus, ipſum hoc experimur, os coïre & ægre diduci. Itaque & Fabius eo verbo, lib. 3. *Eſt alius concurſus oris, & cum verbis ſuis colluctatio.* Seneca epiſt. 11. *Lingua titubat, labra concurrunt.* Lipſius. Os concurrit cum contrahitur, quod plerumque fit ubi in magno pudore verſamur: hucque crediderim facere illa verba Senecæ Epiſt. 106. *Vide an affectus vultus nobis mutent, an faciem diffundant, an ruborem avocent, an fugent ſanguinem.*

6 *Et ſuffundatur rubor*] Repone ex V. C. & *ſuffundat rubor.* non enim dubium eſt, quin germana & elegans ſit ſcriptura, quam alii temere nimium mutarant, quia non obſervarant activa verba à priſcis auctoribus paſſive poni & contra. Seneca non ſemel ita locutus eſt, ut deprehendi ex collatione priſcarum membranarum. Lib. 2 de Benef. c. 14. *quod nunquam in malum vertat.* Epiſt. 53. *ſi quemadmodum laudes aſpexeris.* lib. 3. Natur. quæſt. c. 11. *ſæpe motus terrarum itinera turbant,* &c. Ita plane priſci codices, ſed in editionibus vulgatis interpolata ſunt omnia. *Juretus.*

7 *Non tulit gratis*] Apuleius: *Non enim levi mercede emit, qui precatur: aut parvum pretium accipit, qui rogatur.* Lipſius.

Cap.

CAP. II. Moleſtum verbum eſt, oneroſum, & demiſſo vultu dicendum, Rogo. [1] Hujus facienda eſt gratia amico, & cuicumque, quem amicum ſis promerendo facturus. Properet licet: ſero beneficium dedit, qui roganti dedit. Ideo divinanda cujuſque voluntas, & cum intellecta eſt, neceſſitate graviſſima rogandi liberanda eſt. Illud beneficium jucundum, victurumque in animo ſcias, quod obviam venit. Si non contingit prævenire, plura rogantis verba intercidamus, ne rogati videamur: ſed certiores facti, ſtatim promittamus, facturoſque nos etiam antequam interpellaremur, ipſa feſtinatione approbemus. Quemadmodum in ægris opportunitas cibi ſalutaris eſt, & aqua tempeſtive data remedii locum obtinuit: ita quamvis leve & vulgare beneficium ſit, ſi præſto fuit, ſi proximam quamque horam non perdidit, multum ſibi adjicit, gratiamque pretioſi, ſed lenti & diu cogitati muneris vincit. Qui tam parate fecit, non eſt dubium, quin libenter faciat. Itaque lætus facit, & induit ſibi animi ſui vultum.

CAP. III. Ingentia quorumdam beneficia, ſilentium aut loquendi tarditas, imitata gravitatem & triſtitiam, corrupit, cum promitterent vultu negantium. Quanto melius, adjicere bona verba rebus bonis, & prædicatione humana benignaque [1] commendare quæ præſtes? ut ille ſe caſtiget, quod tardior in rogando fuit. Adjicias licet familiarem querelam: Iraſcor tibi, quod cum aliquid deſideraſſes,

CAP. II. 1 *Hujus facienda eſt gratia amico*] Non damno communem hanc lectionem, tantum moneo ſcribi in V. C. *faciendum eſt*, quod probum & antiquum cenſeri debet, ſi modo *gratiam* legas. nam eo modo dixit Seneca *faciendam eſt gratiam amico*, quo Juriſconſultus ait, *ſequendum eſt Juliani ſententiam*. in l. 12. ff. de captiv. *&* *à cap* [illegible] *rationem reddendum*. Ita M. Tullius dixit, *ſibi rem præſidio ſperant futurum*. de quo A. Gellius lib. 1. cap. 7. *Juretus*.

CAP. III. 1 *Commendare quæ præſtes. Ut illum, &c.*] Audacter legerim: *quæ præſtes? ut ille ſe caſtiget quod tardior in rogando fuit. Adjicias, &c.* ita quippe nulla fere littera minus mſs. Pinc. & Palat. tres. item Naz. & Colon. ſuntque verba dantis, qui vult ut à ſemetipſo petitor pœnas exigat, quod tardius rogaverit, citius alioquin impetraturus. ſic inf. cap. 14. *Viderit, de ſe, non de me quæretur.* Tam inſignem locum miror hactenus Medicorum latuiſſe curioſos oculos. *Grut.*

ſes, non olim ſcire me voluiſti, quod tam diligenter rogaſti, quod quemquam adhibuiſti. Ego vero gratulor mihi, quod experiri animum meum libuit: poſtea quidquid deſiderabis, tuo jure exiges. Semel ruſticitati tuæ ignoſcitur. Sic efficies, ut animum tuum pluris æſtimet, quam illud quidquid eſt, ad quod petendum venerat. Tunc eſt ſumma virtus tribuentis, tunc benignitas, ubi ille qui diſceſſit, dicet ſibi: Magnum hodie lucrum feci. malo quod illum talem inveni, quam ſi multiplicatum hoc ad me alia via perveniſſet. Huic ejus animo nunquam parem referam gratiam.

CAP. IV. At plerique ſunt, qui beneficia aſperitate verborum & ſupercilio in odium adducunt, eo ſermone uſi, ea ſuperbia, ut impetraſſe pœniteat. Aliæ deinde poſt rem promiſſam ſequuntur moræ. nihil autem eſt acerbius, [1] quam ubi quoque, quod impetraſti, rogandum eſt. Repræſentanda ſunt beneficia: quæ à quibuſdam accipere difficilius eſt, quam impetrare. Hic rogandus eſt, ut admoneat; ille, [2] ut conſummet. Sic unum munus per multorum teritur manus, ex quo gratiæ minimum apud promittentem remanet: quia auctori detrahit, quiſquis poſt illum rogandus eſt. Hæc itaque curæ habebis, ſi grate æſtimari quæ præſtabis voles, ut beneficia tua illibata, ut integra ad eos, quibus promiſſa ſunt, perveniant, [3] ſine ulla, quod aiunt,

CAP. IV. 1 *Quam ubi quoque, cum impetraſti*] A me eſt, cum in libris inveniſſem, *quoque quod impetr.* Sententia vulgo hæret. *Lipſius.* A me eſt, inquit Lipſius, cum in libris inveniſſem: *quoque quod impetraſti.* Hoc poſterius ipſum ex Pal. & olim impreſſis quibuſdam notaverat Gruterus: nam in Naz. & Col. ut recte notat idem, τὸ *quod* literarum adfinitate abolitum eſt. Neque aliter in Rot. & Erf. Niſi plane indicant: *quam ubi, quod impetraſti, rogandum eſt.* Velim autem doceat nos ὁ πάνυ, quid plus τὸ *cum*, quod ab ſe eſſe ait, quam τὸ *quod*, a libris oblatum, efficiat. *Gronovius.*

2 *Ut ſumat*] Non diſplicet, & ſit ita apud magnates: munus ab alio ſibi traditur, nec hauris ex ipſo fonte. Ergo diſpenſator, aut talis, rogandus ut pro ſe ſumat. Tamen libri fere veteres, *ut conſummet:* quod eſſet, ſinem & ſummam manum muneri imponat. Sed prius magis arridet. *Lipſius.*

3 *Sine deductione*] Oſtendit inter formulas fuiſſe. & lego in marmore Hiſpanienſi: SIGNUM. PANTHEI. TESTAMENTO. FIERI. PONIQUE. EX. ARGENTI. LIBRIS. C. SINE. ULLA. DEDUCTIONE. JUSSIT. Iterum: HEREDES.

aiunt, deductione. Nemo illa intercipiat, nemo detineat: nemo in eo quod daturus eſt, gratiam ſuam facere poteſt, ut non tuam minuat.

CAP. V. Nihil æque amarum, quam diu pendere. Æquiore quidam animo ferunt [1] præcidi ſpem ſuam, quam trahi. Pleriſque autem hoc vitium eſt, ambitione prava differendi promiſſa, [2] ne minor ſit rogantium turba. Quales regiæ potentiæ miniſtri ſunt, quos delectat ſuperbiæ ſuæ longum ſpectaculum: minuſque ſe judicant poſſe, niſi diu multumque ſingulis, quid poſſint, oſtenderint. Nihil confeſtim, nihil ſemel faciunt. injuriæ illorum præcipites, lenta beneficia ſunt. Quare veriſſimum exiſtima, quod ille Comicus dixit:

—— Quid? tu non intelligis,
Tantum te gratiæ demere, quantum moræ adjicis?

Inde illæ voces, quas ingenuus dolor exprimit: Fac, ſi quid facis: &, Nihil eſt tanti: Malo mihi jam neges. Ubi in tædium adductus animus incipit beneficium odiſſe, dum exſpectat: [3] poteſt ob id gratus eſſe? Quemadmodum acerbiſſima crudelitas eſt, quæ trahit pœnam: & miſericordiæ genus eſt, [4] cito occidere: (quia tormentum ultimum finem

REDES. SINE. ULLA. DEDUCTIONE. XX. POSUERE. Valet igitur, ut nihil de ſumma detrahatur. *Lipſius.*

CAP. V. 1 *Præcidi ſpem*] In hoc genus Martialis:

Primum eſt ut præſtes, ſiquid te Cinna rogabo:
Illud deinde ſequens, ut cito Cinna neges.
Diligo præſtantem, non odi Cinna negantem:
At tu nec præſtas, nec cito Cinna negas. Idem.

2 *Ne minor ſit*] Eſt & cauſſa alia, quam Plinius Panegyrico tangit: quod *beneficiis ſuis commendationem ex difficultate captant.* Idem.

3 *Poteſt ob id*] A Mureto ea lectio, ſive potius Eraſmo. At mei, *gratus*, non *ingratus* ſtatim habent. Diſtinctione juvanda & elicienda ſententia eſt, iſta: *Malo mihi jam neges. Ubi in tæd. ad. animus, inc. b. o. dum exſpectat: poteſt ob id gratus eſſe?* An, inquit, gratus animus ob id beneficium eſſe poteſt, quod mora in odium traxit? *Idem.*

4 *Cito occidere*] Tyranni ſciebant. ut Tiberius cuidam *precanti pœnæ maturitatem, Nondum, inquit, tecum in gratiam redii.* Et Caius Caligula, *non temere in quemquam, niſi crebris & minutis ictibus animadverti paſſus eſt, perpetuo notoque jam præcepto: Ita feri, ut ſentiat ſe mori.* Utrumque in Suetonio. Adde Lucani:

—— moremque nefandum
Dirum ſævitiæ pereuntis parcere morti.
Idem.

5 *Ma-*

finem ſui ſecum affert; quod antecedit tempus, maxima venturi ſupplicii pars eſt:) ita major eſt muneris gratia, quo minus diu pependit. Eſt enim bonarum etiam rerum ſolicita exſpectatio. & cum plurima beneficia remedium alicujus rei afferant; qui aut diutius torqueri patitur, quem protinus poteſt liberare, aut gaudere tardius, beneficio ſuo [5] manus affert. Omnis benignitas properat: & proprium eſt libenter facientis, cito facere. [6] Qui tarde, & diem de die extrahens profuit, non ex animo fecit. Ita duas res maximas perdidit, & tempus, & argumentum amicæ voluntatis. tarde velle, nolentis eſt.

CAP. VI. In omni negotio, Liberalis, non minima portio eſt, quomodo quidque aut dicatur, aut fiat. multum celeritas fecit, multum abſtulit mora. Sicut in telis eadem ferri vis eſt: ſed infinitum intereſt, utrum excuſſo lacerto torqueantur, an remiſſa manu effluant. gladius idem & ſtringit, & transforat: quam [1] preſſo articulo venerit, refert: idem eſt quod datur; ſed intereſt quomodo detur. Quam dulce, quam pretioſum eſt, ſi gratias ſibi agi non eſt paſſus, qui dedit: ſi dediſſe, dum dat, oblitus eſt! nam corripere eum, cui cum maxime aliquid præſtes, dementia eſt, & inſerere contumeliam meritis. Itaque non ſunt exaſperanda beneficia, nec quidquam illis triſte miſcendum. Etiam ſi quid erit, de quo velis admonere, aliud tempus eligito.

CAP. VII. Fabius Verrucoſus beneficium ab homine duro

5 *Manus affert*] Intellege, occidit, perdit. Notum, quid ſit *manus ſibi afferre*: atque inde, huc tranſlatum. *Lipſius.*

6 *Qui tarde & diem de die extrahens profuit*] Quoniam libera eſt ſuſpicio cuivis, ſuſpicor proximum vero: *Qui diem de die extrahens profuit, non ex animo fecit.* Rejectis aliis, etiam voce illa *tarde*, quæ in caſcis membranis non extat: tamquam ea nata fuerit ex marginali nota. pro tali ſane habeo illam gnomen: *Qui tarde fecit, diu noluit*, alibi dum ipſam, ni fallor, uſurpat auctor noſter. *Grut.*

CAP. VI. 1 *Preſſo articulo*] Manu forti, & adacta. Contra eſt, *molli articulo*. Fabius lib. 2. *Gladiatorem vehementis impetus, excipit adverſarii mollis articulus.* Nec diſſimile, quod in Cicerone: *Molli brachio, & levi.* quæ omnia à re militari aut gladiatoria. *Lipſius.*

CAP

duro aſpere datum, Panem [1] lapidoſum vocabat; quem eſurienti accipere neceſſarium ſit, eſſe acerbum. Tiberius Cæſar rogatus [2] à nepote [3] M. Allio prætorio, ut æri alieno ejus ſuccurreret: [4] edere illum ſibi nomina creditorum juſſit. Hoc non eſt donare, ſed creditores convocare. Cum edita eſſent, ſcripſit, [5] nepoti juſſiſſe ſe pecuniam ſolvi. adjecta contumelioſa admonitione, effecit, ut nec æs alienum haberet, nec beneficium. Liberavit illum à creditoribus, ſibi non obligavit. Aliquid Tiberius ſecutus eſt. puto noluit plures eſſe, qui idem rogaturi concurrerent. iſta fortaſſe efficax ratio fuerit, ad hominum improbas cupiditates pudore reprimendas: beneficium vero danti, tota alia ſequenda eſt via.

CAP. VIII. [1] Omni genere quod des, quo ſit acceptius, adornandum eſt. Hoc vero non eſt beneficium dare, [2] deprehendere eſt. Et ut in tranſitu de hac quoque parte dicam quid ſentiam, ne Principi quidem ſatis decorum eſt, donare ignominiæ cauſſa. [3] Tametſi inquietudinem

CAP. VII. 1 *Lapidoſum*] Is eſt, qui in lapidem duratus. *Lipſius.*

2 *A nepote*] Putarim majuſcula littera inſigniendum, *Nepote*: & cognomen fuiſſe hujus viri. *Idem.*

3 *M. Allio*] Meus liber opt. *Aleo*: in aliis *Ælio*. Ceterum ipſe Tacito, aut Suetonio, non nominatur: res tangitur in plures Senatorum. Illi his verbis: *Propertio Celeri decies* HS. *largitus eſt. tentantes eadem, probare cauſſam Senatui juſſit: cupidine ſeveritatis, in his etiam quæ recte faceret, acerbus. Unde ceteri ſilentium & paupertatem, confeſſioni & beneficio prapoſuere.* At Suetonio, iſtis: *Paucorum Senatorum inopia ſuſtentata, ne pluribus opem ferret, negavit ſe ſubventurum, niſi Senatui juſtas neceſſitatum cauſſas probaſſent.* Idem.

4 *Edere illum ſibi nomina creditorum*] Vide hunc locum apud Jac. Rævard. in comm. ad l. 26. de diverſ. reg. jur. qui non ingenioſe eum applicat propoſito ſuo. *Grut.*

5 *Nepoti*] Iterum majuſcula, & in eo ſcomma. Videbatur nomen edere, & vitium exprobravit. *Nepotes, ἄσωτοι luxurioſæ vitæ homines* (ait Feſtus) *quod non magis his rei ſuæ familiaris cura eſt, quam iis quibus pater avuſque vivunt.* Lipſius.

CAP. VIII. 1 *Omni genere*] Valet, omni modo, & ratione. JC. crebriuſcule, & noſter mox c. 10. *Idem.*

2 *Reprehendere*] Aſſentior Pinciano legenti, *deprehendere*, detegere vitia latentia & efferre. *Idem.* Mihi venit in mentem *dependere eſt.* quod hic magis convenire evincunt præcedentia: nam idem eſt, quod ſolvere. Epiſt. 20. *pro me dependet Epicurus.* & lib 5 de Benef. *pro ingratis dependere.* Gruter.

3 *Tametſi inquietudinem Tiberius*] Variant libri: unde venit in ſuſpicionem Gruterus, totum hunc locum & aliquot præcedentes, non modo trajectis verbis vitium contraxiſſe, ſed inſuper defectu inſigni laborare. Tentemus,

nem Tiberius, nec hoc quidem modo, quo putabat, potuit effugere. Nam aliquot poſtea, qui idem rogarent, inventi ſunt. quos omnes juſſit reddere in ſenatu æris alieni cauſſas, & ita illis certas ſummas dedit. Non eſt illud liberalitas; cenſura eſt: non [4] auxilium eſt; Principale tributum eſt. Beneficium non eſt, cujus ſine rubore meminiſſe non poſſum. [5] Ad judicem miſſus ſum. ut impetrarem, cauſam dixi.

CAP. IX. Præcipiunt itaque omnes auctores ſapientiæ, quædam beneficia palam danda, quædam ſecreto. Palam, quæ conſequi glorioſum eſt: ut militaria dona, & honores,& quidquid aliud notitia pulchrius fit. Rurſus quæ non [1] producunt, nec honeſtiorem faciunt, ſed ſuccurrunt infirmitati, egeſtati, ignominiæ, tacite danda ſunt: ut nota ſint ſolis, quibus proſunt. Interdum & ipſe qui juvatur, fallendus eſt: ut habeat, nec à quo acceperit, ſciat.

CAP. X. [1] Arceſilaus, ut aiunt, [2] amico pauperi, & paupertatem ſuam diſſimulanti, ægro autem, & ne hoc quidem

mus, quid oſtendat Naz. in quo & duobus Pall. ac Rot. *tamen inquit effugere Tiberius ne hoc quidem modo quod vitabat potuit.* Ex illo *inquit* alii fecerunt *inquies*, ut è ſuis ad marginem notavit Eraſmus,reliqua ubique ſcriptura conſentiente: alii *inquietudinem.* Sed verum erat: *Tamenetſi id effugere Tiberius ne hoc quidem modo, quo vitabat, potuit.* Prima iſta particula, quot modis paſſim in antiquorum ſcriptis corrupta fuerit, ſatis notum eſt. Lib. 3, 9. *Tamenetſi nihil aliud ſequendum eſt, quærimus quid faciamus. Vitare* autem accipies pro declinare, effugere velle, etiam ſine effectu. Ut lib. 6, 39. *male utentis bona voluntate, & in id incidentis, quod evitat.* Gronovius.

4 *Auxilium eſt*] Grutero noſtro viſum, cum negatione immiſſa legere: *Non eſt illud liberalitas, cenſura eſt; non auxilium eſt, principale tributum eſt.* ut anthitheta iſta haud indecore concurrant. Tributum autem Principale, quia velut ab invito tribuitur in aliorum neceſſitates. *Lipſius.*

5 *Ad judicem miſſus ſum*] Notat Rævardus ad l. 102. ff. de reg. jur. intelligendum hic per *judicem*, non judicem datum, ſed prætorem vel præſidem, eum adi.

CAP. IX. 1 *Producunt*] Provehunt, attollunt. Inde *producta* Stoïcorum. *Lipſius.*

CAP. X. 1 *Arceſilaus*] Crantoris diſcipulus, qui & mediæ Academiæ auctor fuit. *Idem.*

2 *Amico pauperi*] Cteſibium nominat Laertius: & dictum addit, cum pecunia inventa eſſet, Ἀρκεσιλάου τὸ παίγνιον· *Arceſilai hic ludus.* At Plutarchus in libello, *Quomodo Adulator ab Amico noſcendus*: diſerte *Apelli Chio* hoc tribuit: & cetera conſonat, niſi quod dictum effert, Ἀρκεσιλάου τοῦτο τὸ κλέμμα· *Arceſilai hoc furtum.* Idem.

3 *Deeſſe*

dem confitenti [3] deeſſe ſibi in ſumptum ad neceſſarios uſus, cum clam ſuccurrendum judicaſſet, pulvino ejus ignorantis ſacculum ſubjecit, ut homo [4] inutiliter verecundus, quod deſiderabat, inveniret potius quam acciperet. Quid ergo? ille neſciet à quo acceperit? Primum neſciat, ſi hoc ipſum beneficii pars eſt. deinde multa alia faciam, multa tribuam, per quæ intelligat & illius auctorem. Denique ille neſciat accepiſſe ſe: ego ſciam me dediſſe. Parum eſt, inquis. Parum, ſi fœnerare cogitas: ſed ſi dare [5] quo genere accipienti maxime profuturum erit, dabis. contentus eris te teſte. Alioquin non benefacere delectat, ſed videri benefeciſſe. Volo,

3 *Deeſſe ſibi in ſumtum*] Gruterus: Capitur junctim ſcribere *inſumtum* Pincianus, ut *inſumtus* ſit, quod Græcis ἀνάλωμα. Ego hæreo: nam, *inſumtum*, etiam repræſentant Pal. tert. item Naz. Sic ille. Salmaſius quoque ad Spartiani Hadrianum notat, *inſumtum*, eſſe Senecæ, pecuniam, & ita legendum ex vett. libb. auctoritate. At non eſt dubium duas voces eſſe, & dictum hoc modo, ut ſequentia. Plautus Moſtell.

Daniſta adeſt, qui dedit argentum fænori.
Qui eſt amica emta, quoque opus in ſumtus fuit.

Terent. Adelphis:

—— argentum adnumeravit illico.
Dedit præterea in ſumtum dimidium minæ.

Pro quo dixit Heautont. *ſuppeditare ſumtibus.* Cicero libro 9 famil. 20. *ad illam tuam lautitiam veterem dico, cum in ſumtum habebas.* Cujus loci explicati primum laus debetur P. Manutio. *Habet in ſumtum*, ἃ οἱ πρόσοδοι λύουσι τὰ ἀναλώματα. Eodem ſenſu dixerat epiſt. 16. *tum cum rem habebas.* Vetus Vulgata lib. 1 Maccab. 3. *Et timuit, ne non haberet & ſemel & bis in ſumtus & donaria, quæ dederat ante larga manu.* Ergo *deeſſe ſibi in ſumtum*, eſt, ſe rem non habere, æris egere. Lib. 8 ad Atticum epiſt. 5. *Tironemque Curio commendes, ut ei, ut petii, ſi quid opus erit in ſumtum, eroget.* Ita namque diſtinguendum, quod hactenus editorum nemo, ne Manutius quidem, animadvertit: eſt ipſiſſimum Plauti. Ea quæ ſequitur: *ſed cum video in ſumtum ab aliis mutuatum.* Lib. 15. epiſt. 15. *ut permutetur Athenas, quod ſit in annuum ſumtum.* Nempe quod pecuniæ. quæ vox in omnibus ſuperioribus intelligitur. Nec aliter conceptum eſt illud Ciceronis lib. 3 in Verrem: *Hæc civitas mulieri redimiculum præbeat, hæc in collum, hæc in crines.* Livii lib. 28. *Aretini polliciti tritici centum & viginti millia modium, & in viaticum decurionibus remigibuſque collaturos.* Seneca 1, 17. Nat. quæſt. *Jam libertinorum virgunculis in unum ſpeculum non ſufficit illa dos, quam ſenatus dedit pro Scipione.* Integri exemplum eſt apud Gellium lib. 9, 2. *ac petiit æs ſibi dari εἰς ἄρτους.* Tolle *æs*, & prioribus ſimile erit. Athenæus lib. 6. Χαιρεφῶν δὲ ὁ παράσιτος σύσσιτος, οὐ δυνάμενος, τὸν οἶνον φέρειν, οὐδὲ γὰρ τὸ εἰς τὸν οἶνον ἔχειν. Gronovius.

4 *Inutiliter verecundus*] Homericum eſt:

Αἰδὼς δ' οὐκ ἀγαθὴ κεχρημένῳ ἀνδρὶ προΐκτῃ·
Nec pudor utilis eſt, homini qui pauperi adhæret. Lipſius.

5 *Quo genere*] Quo modo. ut ſupra cap. 8. *Idem.*

6 In

Volo, inquis, ſciat: debitorem quæris. Volo utique ſciat: quid, ſi illi utilius eſt neſcire? ſi honeſtius, ſi gratius? non in aliam partem abibis? Volo ſciat: ita tu hominem non ſervabis in tenebris? Non nego, quoties patitur res, percipiendum gaudium ex accipientis voluntate: ſin adjuvari illum & oportet, & pudet; ſi quod præſtamus, offendit, niſi abſconditur: beneficium [6] in acta non mitto. Quidni? ego illi non ſum indicaturus me dediſſe: cum inter prima præcepta ac maxime neceſſaria ſit, ne unquam [7] exprobrem, imo ne admoneam quidem? Hæc enim beneficii inter duos lex eſt. alter ſtatim oblivíſci debet dati, alter accepti numquam. Lacerat animum & premit frequens meritorum commemoratio.

CAP. XI. Libet exclamare, [1] quod ille triumvirali proſcriptione ſervatus à quodam Cæſaris amico exclamavit, cum ſuperbiam ejus ferre non poſſet: Redde me Cæſari. Quouſque dices: Ego te ſervavi, ego te eripui morti? iſtud, ſi meo arbitrio memini, vita eſt; ſi tuo, mors eſt. Nihil tibi debeo, ſi me ſervaſti, ut haberes, quem oſtenderes. Quouſque me circumducis? quouſque oblivíſci fortunæ meæ non ſinis? ſemel in triumpho ductus eſſem. Non eſt dicendum, quid tribuerimus. qui admonet, [2] repetit. Non eſt inſtandum, [3] non eſt memoria revocanda: niſi ut aliud dando,

6 *In acta*] Id eſt, non publico, non poſteritati trado. Acta confici ſolent rerum memorabilium vel in populo, vel Senatu: atque ea per certos huic curæ homines deſcribi: tum publicari. Itaque proverbii ſpeciem dictum, *In acta mittere:* & plura ego ad Annalem 4 Taciti. *Lipſius.*

7 *Exprobrem*] Tullii idem monitum, in Lælio: *Odioſum eſt genus hominum, officia exprobrantium. quæ meminiſſe debet is, in quem collata ſunt; non commemorare, qui contulit.* Sane ea res odium gignit, & maxime apud Principes. Tacitus 4 Hiſt. *Neque deerat ipſe arrogantiâ vocare offenſas, nimium commemorandis quæ meruiſſet.* Idem.

CAP. XI. 1 *Quod ille*] Quis, ignoro: ſed plures ſic ſervati. *Idem.*

2 *Repetit*] Totidem pæne verbis ante eum Publius: *Beneficium dediſſe qui dicit, petit.* Idem.

3 *Non eſt memoria revocandum*] Alii libri *memoria revocanda:* at meus, *renovanda.* quod probem. *Idem.* Omnes Pinciani & Gruteri cum Rot. *non eſt memoria revocanda.* Lipſianus unus, *renovanda:* quod ille probet. Tutius ſequi iſtos. Lib. 5 de Benef. extremo: *ferre offenſationes memoria labentis: quæ ad referendam gratiam admonitione revocanda eſt.* Lib. 7 de Benef. cap. 25.

dando, prioris admoneas. Ne aliis quidem narrare debemus. qui dedit beneficium, taceat: narret, qui accepit. Dicetur enim, quod illi ubique jactanti beneficium ſuum: Num negabis, inquit, te recepiſſe? & cum reſpondiſſet, Quando? [4] Sæpe quidem, inquit, & multis locis: id eſt, quoties & ubicumque narraſti. [5] Quid opus eſt te loqui? quid alienum occupare officium? Eſt qui iſtud facere honeſtius poſſit: quo narrante, & hoc laudabitur, quod ipſe non narras. Ingratum me judicas, ſi iſtud te tacente, nemo ſciturus? Quod adeo non eſt committendum, ut etiamſi quis coram nobis narrabit, ei reſpondendum ſit: Digniſſimus quidem ille eſt majoribus beneficiis, ſed ego magis velle me ſcio omnia illi præſtare, quam adhuc præſtitiſſe. Et hæc ipſa non [6] verniliter, nec ea figura, qua quidam rejiciunt, [7] quæ magis ad ſe volunt attrahere: deinde adjicienda omnis humanitas. Perdet agricola quod ſparſit, ſi labores ſuos deſtituet in ſemine. Multa cura ſata perducuntur ad ſegetem. nihil in fructum pervenit, quod non à primo uſque ad extremum æqualis cultura proſequitur: eadem beneficiorum eſt conditio. Nunquid ulla majora poſſunt

cap. 25. *Satis abunde eſt, ſubmiſſis & familiaribus verbis memoriam revocare.* OEdipo tragœdia: *Levis exoletam memoriam revocat nota.* Sic notavimus in mss. membr. epiſt. 40. *imagines nobis amicorum abſentium jucundæ ſunt, quæ memoriam revocant.* Ubi editur, *renovant.* Livius lib. 3. cap. 51. *non minore motu animorum Siccii cædis memoria revocata.* Ubi etiam ſuppoſuerant, *renovata.* Gronovius.

4 *Sæpe quidem*] Acutum reſponſum. fructum beneficii percepiſti in tua jactantia. Non eſt opus me dependere. tu tibi à te ſolviſti. *Lipſius.*

5 *Quid opus te loqui*] Non opus. & argute in iſtos Martialis:

Quæ mihi præſtiteris memini, ſemperque tenebo.
Cur igitur taceo Poſtume? tu loqueris.
Non belle faciunt quædam duo. ſufficit unus
Huic operi: ſi vis ut loquar, ipſe tace.
Idem.

6 *Verniliter*] Blande & cum adulatione, ſine animi tui ſenſu. Vox à *Vernis* id eſt, ſervulis, qui fere blandiuntur. Inde *Vernilis*, πολιτικὸς in Gloſſis priſcis: πολιτικὸς autem iiſdem, *Civilis, Urbanus.* Vernilitas eodem ſenſu in Seneca, epiſt. 94. In Taciti 2 Hiſt. Ubi noſtri libri de Vitellio, *Quamvis odium humilibus blanditiis velaret:* video Robertum Stephanum legiſſe, *vernilibus blanditiis.* Apte profecto, ſi è membranis. *Idem.*

7 *Quæ magis ad ſe volunt attrahere*] Rectius in V. C. *quæ magis attrahere cupiunt.*

ſunt eſſe, quam quæ in liberos patres conſerunt? [8] Hæc tamen irrita ſunt, ſi in infantia deſerantur, niſi longa pietas munus ſuum nutriat. Eadem ceterorum beneficiorum conditio eſt: niſi illa adjuveris, perdes. parum eſt dediſſe, fovenda ſunt. Si gratos vis habere quos obligas, non tantum des oportet beneficia, ſed ames. Præcipue, ut dixi, parcamus auribus. admonitio tædium facit, exprobratio odium. Nihil æque in beneficio dando vitandum eſt, quam ſuperbia. Quid opus arrogantia vultus? quid tumore verborum? ipſa res te extollit. Detrahenda eſt inanis jactatio: res loquantur, nobis tacentibus. Non tantum ingratum, ſed inviſum eſt beneficium, ſuperbe datum.

CAP. XII. [1] C. Cæſar dedit vitam [2] Pompeio Penno, ſi dat, qui non aufert: deinde abſoluto, & agenti gratias, porrexit [3] oſculandum ſiniſtrum pedem. Qui excuſant, & negant id inſolentiæ cauſſa factum: aiunt [4] ſocculum auratum, imo aureum margaritis diſtinctum, oſtendere eum voluiſſe. Ita prorſus: quid hic contumelioſum eſt, ſi vir conſularis aurum & margaritas oſculatus eſt; & alioquin [5] nullam partem in corpore ejus electurus, quam purius oſcula-

8 *Nec tamen tuta*] Pincianus jubet, & parent alii *Hæc tamen irrita.* Ego nihil mutem. *Lipſius.* Omnino exiſtimo reponendum ex V. C. *nec tamen rata ſunt.* Ad quam ſcripturam accedit, quod alii notarunt in quibuſdam libris eſſe *irrita.* Vox autem *rata* mirifice huc quadrat & ſolemnis eſt. eo modo dixit Martial. lib. 10. epigramm. 34.

Dii tibi dent quicquid Princeps Traiane mereris,
Et rata perpetuo quæ tribuere velint.

Juret.

CAP. XII. 1 *Cæſar*] Omnino litterula addenda, *C. Cæſare Caligulam* notat. *Lipſius.*

2 *Pompeio Penno*] Cetera mihi ignotus. an tamen idem, qui poſtea fame ab eo mori coactus, homo opulens & locuples, ſupra pleroſque ſui ævi? de quo Seneca idem, de Tranquill. cap. 11. *Idem.*

3 *Oſculandum ſiniſtrum pedem*] Notat idem de Maximino Juniore Julius Capitolinus: *In ſalutationibus ſuperbiſſimus, adeo ut manum porrigeret, & genua ſibi pateretur oſculari: nonnunquam etiam pedes. quod nunquam paſſus eſt ſenior Maximinus, qui dicebat, Dii prohibeant ut quiſquam ingenuorum pedibus meis oſculum figat.* Vide Lipſ. in fine c. 6. lib. 1 Elector.

4 *Socculum auratum*] Plinius 37. cap. 2. *Tolerabiliorem tamen fecit* (Pompeius Magnus) *cauſſam Caii Principis, qui, ſuper omnia muliebria, ſocculos induebat è margaritis.* Quidni igitur & auratos? *Lipſius.*

5 *Nullam partem*] Significat ſuperum inferumque impurum fuiſſe. *Idem.*

6 Ter-

cularetur? Homo natus in hoc, ut mores liberæ civitatis [6] Perſica ſervitute mutaret, parum judicavit, ſi ſenator ſenex, [7] ſummiſſis honoribus, [8] in conſpectu principum ſupplex ſibi, eo more jacuiſſet, quo victi hoſtes hoſtibus jacuere: invenit aliquid infra genua, quo libertatem detruderet. Non hoc eſt remp. calcare? [9] & quidem (dicet aliquis, nam poteſt ad rem pertinere) ſiniſtro pede? Parum enim fœde furioſeque inſolens fuerat, qui de capite conſularis viri [10] ſoccatus audiebat, niſi in os ſenatoris [11] ingeſſiſſet imperator epigros ſuos.

CAP.

6 *Perſica ſervitute*] Quia Perſæ valde obnoxii ſuis regibus. & inde Cicero: *Regnum non modo Romano homini ſed nec Perſæ quidem cuiquam tolerabile.* Et vero in hac ipſa re certum, Perſas regibus ſuis *manus pedeſque oſculatos: & humi ſtratos ſerviliter adoraſſe.* Lipſ.

7 *Summis uſus honoribus*] Ita Pincianus & Muretus, ex conjectura. Mihi placebat, *ſummus honoribus*, abſolute dictum. At ecce apud me duo libri, *ſummiſſimus* clare præferunt: an non ſervandum, & Comico illo more, dictum, ut *ipſiſſimus*? Idem.

8 *In conſpectu principum*] Accipio, procerum & populi primorum, id eſt Senatorum: & aliquoties ita Seneca. At Gruterus malit, *in conſpectu p. r.* id eſſet, *Populi Romani.* Idem.

9 *Et quidem dicet aliquis (nam poteſt)*] Ita a Mureto, & hominis cauſa tenui: ſed credo mea, puro judicio, meliora: *& quidem (licet aliquis non putet ad rem pertinere) ſiniſtro pede?* Nam in eo argutatur. non ſolum pedem præbuit, quod turpe, baſiandum; ſed quod turpius indigniuſque, ſiniſtrum. At quod hic eſt R. P. poſſis etiam, *Rom. Populum* explicare. *Idem.* Conjectaneum illud Mureti, ſed frigidum præ eo quod divinabat Lipſius lib. 1, 10 Elect. *& quidem (licet aliquis non putet ad rem pertinere) ſiniſtro pede.* Sic Gruterus. Quo teſtimonio confirmatior ipſe, Ita, inquit, à Mureto: & hominis cauſa tenui: ſed credo mea puro judicio meliora. Grande facinus ſuſpicere Mureti? Nullum eſt, niſi quod *& quidem* fecit pro *equidem*, dein diſtinctionem appoſuit: in qua nihil eſt reprehendendum, niſi quod τὸ *dicet aliquis*, debet recipi intra παρένθεσιν. *Non hoc eſt rempublicam calcare? & quidem (dicet aliquis, nam poteſt ad rem pertinere) ſiniſtro pede.* Profecto non hoc frigidius quam illud, ſed utrumvis ſubfrigidum: eoque probabilior hæc lectio, quæ argutatiunculam non tam ipſi Senecæ, quam alii nullum locum, quamvis pertenuem, indignationis omiſſuro, Seneca potius tranſmittente quam plaudente, tribuat. Lib. 6 de Benef. cap 5. *Illud mihi potius diſtingue, quod poteſt ad rem pertinere.* Si tamen probas Lipſianum, ſcribe: *licet id aliquis.* nam in Rot. & Erf. vidimus: *& quidem licitet aliquis non poteſt.* Cicero Bruto: *Addebat, idque ad rem pertinere putabat, ſcriptores, illos male mulcatos exiiſſe cum Galba* De Benef 7, 1. *Hoc mehercule, ſi me interrogas, nimis exiſtimo ad rem pertinere, ubi dicta ſint, quæ regunt mores.* Cicero ad Atticum 12, 10. *hoc puto valde ad rem pertinere.* Gronovius.

10 *Soccatus*] Inſolens hoc Romanis. & Cicero Verri graviter objecit, quod *ſoleatus in publico ſtetiſſet.* Nam domi duntaxat ſoleæ. in publico & certe cum judicia obibant, calceati togatique

garique

Cap. XIII. O ſuperbia magnæ fortunæ! O ſtultiſſimum malum! ut à te nihil accipere juvat? ut omne beneficium in injuriam convertis? ut te omnia nimia delectant? ut te omnia dedecent? quoque altius te ſublevaſti, hoc depreſſior es, oſtendiſque [1] te non agnoſcere iſta bona, quibus tantum inflaris. Quidquid das, corrumpis. Libet itaque interrogare, quid tantopere te [2] reſupinet, quid

gatique erant. Fœdius autem Caius, qui in muliebri etiam ſocco hæc patrabat. *Lipſius.*

11 *Ingeſſiſſet imperator pigros ſuos*] Sententiam video, verbum ſine exemplo eſt: videturque ita pedes, aut ſordes circa pedes, notare. Jo. Meurſius, vir doctus, *epigros* vellet, & clavos interpretari, qui calceis ſuppacti vel impacti. In Auguſtino ea vox, *Lignum ligno per ſubſcudes, epigros, clavos, & gluten bituminu, non poteſt adhærere.* Sed & Iſidoro, 19. *Epigri & clavi ſunt, quibus lignum ligno adhæret.* Pincianus autem, *pictos ſoccos:* Libri non mutant, niſi quod unus meus *pigros.* Idem. Nihil divinius Scaligeri, Meurſiô quoque & Mauſſaco approbata, conjectura, *epigros ſuos:* cui inaniter repugnat vir doctiſſimus. Verbum illud ſine exemplo eſt, inquit. Quaſi non dederint ex Iſidoro, Auguſt. Palladio, Heſychio. Gloſſarium Ælfrici: *Epigri vel clavi, nazlec.* Ἐπίουροι epigri, ut ἐπίουρος ἀπηγής. Sed quis auſit adfirmare, Lucium hac voce inſolentiori uſum, & quidem ſignificatione non ſua? Itane, qui *pauſarium, ocliferia, turturillas, apologare, monas cœnas* ex ipſius ſententia dixit, quorum omnium locupletes alios auctores deſideramus, is refugeret *epigros*, ſcilicet. At quomodo *epigros* pro ſoccis? Si reſponderem, ſynecdochen eſſe, an cras crederet, hodie nihil? Nempe invidioſe partem maxime expoſitam ſordibus appellavit, & non pro ſoccis, ſed ſuo ſenſu dixit *epigros:* quando dubium non eſt, quem dicam ingeſſiſſe alicui epigros, eundem quoque ingeſſiſſe ſocculos, quibus illi ſuppacti. Sed incredibile eſt principis effœminati crepidas clavis ferreis ſuffixas fuiſſe. Ne epigros quidem explicant clavos ferreos, ſed ligneos. Quod confirmat Ptolemæus lib. 7. cap. 2. φέρεσθαι δὲ καὶ ἄλλας συνεχεῖς δέκα νήσους καλουμένας Μανιόλας, ἐν αἷς φασι τὰ σιδήρους ἔχοντα ἥλους πλοῖα κατέχεσθαι πολλά, τῆς ἡρακλείας λίθου περὶ αὐτὰς γεννωμένης· καὶ διὰ τοῦτο ἐπιούροις ναυπηγεῖσθαι. κατέχειν τε τὰς αὐτὰς ἀνθρωποφάγους καλουμένους Μανιόλας. Sic enim in mss. invenit doctiſſimus Iſaacus Voſſius. Nam Fullerus, corrigendo ἐπὶ οὔροις πλεῖσθαι, & interpretando, *ſecundis proſequentibus ventis inhiberi*, miſcell. 4, 19. mire fallitur. Ergo formam potius, quam materiam in quocunque Caii ſuffixo conſideravit Seneca: & multa ſunt vocabula ab ipſa materia denominata, quæ tamen propter ſimilitudinem formæ rebus ex alia materia confectis attribuuntur. *Ut pyxidem auream*, & *chartam plumbeam* dixerunt. Lib. 5 de Benef. 13. *Quædam etiamſi vera non ſint, propter ſimilitudinem eodem vocabulo comprehenſa ſunt. Sic pyxidem & argenteam & auream dicimus: ſic illiteratum non ex toto rudem, ſed ad literas altiores non perductum.* Denique loquitur Seneca de Caligula, quaſi adhuc calcearetur, ut ſolebat, quum id cognomentum accepit. *Gronovius.*

Cap. XIII. 1 *Te non agnoſcere*] Libri ſcripti, *tibi non:* & quidam, *adagnoſcere.* Suſpecta mihi: ſed tantum. *Lipſius.*

2 *Supinet*] Alii *reſupinet*, nec male. Habitus autem ille ſuperborum, caput

quid vultum habitumque oris pervertat, ut malis habere [3]perſonam, quam faciem? Jucunda ſunt, quæ humana fronte, certe leni, placidaque tribuuntur, quæ cum daret mihi ſuperior, non exſultavit ſupra me, ſed quam potuit, benigniſſimus fuit, deſcenditque [4] in æquum, & detraxit muneri ſuo pompam. obſervavit idoneum tempus, ut in occaſione potius, quam in neceſſitate ſuccurreret. Uno modo iſtis perſuadebimus, ne beneficia ſua inſolentia perdant, ſi oſtenderimus non ideo videri majora, quo tumultuoſius data ſunt: ne ipſos quidem ob id cuiquam poſſe majores videri. vanam eſſe ſuperbiæ magnitudinem, & quæ in odium etiam amanda perducat.

CAP. XIV. Sunt [1]quædam nocitura impetrantibus: quæ non dare, ſed negare, beneficium eſt. Æſtimabimus itaque utilitatem potius, quam voluntatem petentium. Sæpe enim noxia concupiſcimus, nec diſpicere quam pernicioſa ſint licet: quia judicium interpellat affectus. ſed cum ſubſedit cupiditas, cum impetus ille flagrantis animi, qui conſilium fugat, cecidit; deteſtamur pernicioſos malorum munerum auctores. Ut frigidam ægris negamus, & lugentibus ac ſibi iratis ferrum, aut amantibus quidquid contra ſe uſurus ardor petit: ſic ea, quæ nocitura ſunt impenſe ac ſubmiſſe, nonnunquam etiam miſerabiliter rogantibus, perſeverabimus non dare. Tum initia beneficiorum ſuorum ſpectare, tum etiam exitus decet: & ea dare quæ non tantum accipere, ſed etiam accepiſſe delectet. Multi ſunt qui dicant: Scio hoc illi non profuturum. ſed quid faciam? rogat, reſiſtere precibus ejus non poſſum. Viderit; de ſe, non de me, queretur. Falſum eſt: imo de te, & merito quidem: cum ad mentem bonam redierit, cum [2] acceſſio illa

caput attollere, pectus projicere: quod eſt, ſeſe ſupinare, καὶ ὑπτιάζειν. Idem.

3 *Perſonam*] Hiſtrioniam, & alienam. *Idem.*

4 *In æquum*] Ex alto deſcendit, ſe ſubmiſit, & velut parem geſſit. *Idem.*

CAP. XIV. 1 *Quædam nocitura*] Tacitus 15 Annal. *Plura ſæpe peccantur, dum demeremur, quam dum offendimus.* Idem.

2 *Acceſſio*] Alii libri, *accenſio.* Illud teneo, & eſt invaſio morbi & παρ-

 ἐξυ-

illa quæ animum inflammabat, remiſerit. Quidni eam oderit, à quo in damnum ac periculum ſuum adjutus eſt? Exorari in perniciem rogantium, ſæva bonitas eſt. Quemadmodum pulcherrimum opus eſt, [3] etiam invitos nolenteſque ſervare: ita rogantibus peſtifera largiri, blandum & affabile odium eſt. Beneficium demus, quod uſu magis ac magis placeat, quod nunquam in malum vertat. Pecuniam non dabo, quam numeraturum adulteræ ſciam: ne in ſocietate turpis facti aut conſilii inveniar. Si potero, revocabo: ſin minus, non adjuvabo ſcelus. Sive illum ira, quo non debebat, impellit, ſive ambitionis calor abducit [4] à tutis: non à ſemet ipſo vim ſibi inferri patiar; non committam, ut poſſit quandoque dicere, Ille amando me occidit. Sæpe nihil intereſt inter amicorum munera, & [5] hoſtium vota. Quidquid illi accidere optant; in id horum intempeſtiva indulgentia impellit, atque inſtruit. Quid autem turpius, quam (quod evenit frequentiſſime) ut nihil interſit inter odium, & beneficium?

Cap. XV. Nunquam, in turpitudinem noſtram reditura, tribuamus. Cum ſumma amicitiæ ſit, amicum ſibi æquare; utrique ſimul conſulendum eſt. Dabo egenti: ſed ut ipſe non egeam. ſuccurram perituro: ſed ut ipſe non peream. niſi ſi futurus ero magni hominis, aut [1] magnæ rei merces. Nullum beneficium dabo, quod turpiter peterem.

ἐγχυσμός. A febribus ductum. *Lipſius.*

3 *Etiam invitos nolenteſque ſervare*] Negat Horatius:

Invitum qui ſervat, idem facit occidenti.

Sed in re alia. nempe iis, qui mori conſilio & decreto volunt (priſco illo more) nec ſunt interpellandi. *Idem.* Pulchra quædam, quæ huc faciunt, pete à P.Fab. comment. ad tit. de reg. jur. l. 69.

4 *A tutis*] Placet. nam in præceps, certe anceps, ambitio impellit. At libri aliter; & eſt in meis, *abducit acutis, non à ſemetipſo vires inferri patiar, nec committam.* Alii porro: *acutis. Si nullum malum vires à ſemetipſa patiar, nec committam.* Quid hic eſt? ulcus, aut ulcera: neque ego nunc Machaon. *Lipſius.*

5 *Hoſtium vota*] Euripides:

Ἄκαιρος εὔνοι' ὐδὲν ἔχθρας διαφέρει·

Volentia importuna ab odio haud diffidet. Idem.

Cap. XV. 1 *Magna rei merces*] Vel perire paratus ſum, ſi impendo me in rem hominemque magnum, unius exitio redimendum. *Idem.*

2 *Im-*

rem. Nec exiguum dilatabo, nec magna pro parvis accipi patiar. Nam ut qui quod dedit, [2] imputat, gratiam deſtruit: ita qui quantum det, oſtendit, [3] munus ſuum commendat, non exprobrat. Reſpiciendæ ſunt cuique facultates ſuæ, vireſque: ne aut plus præſtemus, quam poſſumus, aut minus. Æſtimanda eſt ejus perſona, cui damus. quædam enim minora ſunt, quam ut exire à magnis viris debeant: quædam accipiente majora ſunt. Utriuſque itaque perſonam confer: & ipſum, inter illas, quod donabis, examina, nunquid aut danti grave ſit, aut paucum: nunquid rurſus qui accepturus eſt, aut faſtidiat, aut non capiat.

CAP. XVI. Urbem cuidam Alexander donabat [1] væſanus, & qui nihil animo non grande conciperet. cum ille cui donabatur, ſeipſe menſus, tanti muneris invidiam refugiſſet, dicens non convenire fortunæ ſuæ: Non quæro, inquit, quid te accipere deceat, ſed quid me dare. Animoſa vox videtur, & regia: cum ſit ſtultiſſima. Nihil enim per ſe quemquam decet: refert quid, cui, quando, quare, ubi, & cetera, ſine quibus facti ratio non conſtabit. Tumidiſſimum animal! ſi illum accipere hoc non decet, nec te dare. Habeatur perſonarum ac dignitatum proportio: & cum ſit ubique virtutis modus, æque peccat quod excedit, quam quod deficit. Liceat iſtud ſane tibi, & te in tantum fortuna ſuſtulerit, ut [2] congiaria tua urbes ſint: quas quanto majoris animi fuit non capere, quam [3] ſpargere? eſt tamen aliquis minor, quam ut [4] in ſinu ejus condenda ſit civitas.

CAP.

2 *Imputat*] Inſcribit, & in rationibus expenſi ponit. *Lipſius.*

3 *Munus ſuum commendat*] Ita negatione ejecta, & mox poſita legendum, ſenſu liquido. *Idem.*

CAP. XVI. 1 *Vaſanus*] Nuſquam noſter pronus in hunc regem: quem revera vulgus & fortuna magis, quam prudentes & ratio attollunt. *Idem.*

2 *Congiaria*] Scripti aliquot, *congia:* ſed eodem cadit, atque illud receptius. Pro quovis munere accipiunt. ut noſter Conſol. ad Marciam, cap. 22. *Seianus patrem tuum clienti ſuo congiarium dedit:* crebrius tamen, ſunt Principum dona publice, in plebem. *Idem.*

3 *Spargere*] Effuſe dilargiri. & alluſum ad fortuitas in theatris ſparſiones. *Idem.*

4 *In ſinu*] Ad eaſdem ſparſiones referam. nam ſinu teſſeras & munuſcula excipiebant: *Condenda* autem, ambigue: ſive ut ædifices, ſive ut repunas & occultes. *Idem.*

CAP. XVII. [1] Ab Antigono Cynicus petiit talentum. reſpondit, plus eſſe, quam quod Cynicus petere deberet. Repulſus petit denarium. reſpondit, minus eſſe, quam quod regem deceret dare. Turpiſſima eſt ejuſmodi [2] cavillatio. Invenit quomodo neutrum daret. in denario regem, in talento Cynicum reſpexit: cum poſſet & denarium tanquam Cynico dare, & talentum tanquam rex. Ut ſit aliquid majus, quam quod Cynicus accipiat; nihil tam exiguum eſt, quod non honeſte regis humanitas tribuat. [3] * Si me interrogas, probo. eſt enim intolerabilis res, [4] poſcere nummos, & contemnere. [5] Indixiſti pecuniæ odium: hoc profeſſus es. hanc perſonam induiſti: agenda eſt. Iniquiſſimum eſt, te pecuniam ſub gloria egeſtatis acquirere. Adſpicienda ergo non minus ſua cuique perſona eſt, quam ejus, de quo juvando quis cogitat. Volo Chryſippi noſtri uti ſimilitudine [6] de pilæ luſu: quam cadere non eſt dubium, aut mittentis [7] vitio, aut accipientis. Tunc curſum ſuum ſervat, ubi inter manus utriuſque, apte ab utroque &

CAP. XVII. 1 *Ab Antigono*] In Plutarchi Apophthegmatis ita: Θρασύλλῳ τῷ Κυνικῷ δραχμὴν αἰτοῦντι αὐτὸν, Ἀλλ' οὐ βασιλικὸν ἔφη τὸ δόμα. τοῦ δὲ εἰπόντος, Οὐκοῦν τάλαντόν μοι δὸς, Ἀλλ' οὐ κυνικὸν, ἔφη, τὸ λῆμμα. *Thraſyllo Cynico drachmam ab eo petente, Regium non eſt, inquit, hoc dare. Illo igitur ſubjiciente, Da talentum: Non eſt Cynicum, inquit, accipere.* Quæ Græce, magis belle cadunt. *Lipſius.*

2 *Cavillatio*] P. Faber ad l. 65. ff. de reg. jur. *cavillationem* hic interpretatur facetias, jocum & ſales, uti & apud Cic. lib. 2 de Orat. Sueton. in Veſpaſiano cap. 3. & Tito cap. 8. &c.

3 *Si me*] Videtur aliqua diſſertatiuncula fuiſſe (quæ periit) ſuper hoc facto. Subjicit nunc, Si me quoque interrogas, ſum inter probantes. *Lipſius.*

4 *Poſcere nummos & contemnere*] Appoſite multa ad hæc P. Faber ad l. 1. ff. de juſtit. & jure. Marq. & Freherus lib. 1 Parerg. cap. 1.

5 *Indixiſti*] Ad Cynicos proprie, non ad omnes Philoſophos. De iſtis autem æruſcatoribus, & poſcinummiis, pulchre Herodes apud Agell. lib. 9. cap. 2. & Lucianus pluriſariam. *Lipſius.*

6 *De pila luſu*] Quæ placuit & Plutarcho, libello de Socratis dæmonio: etſi Chryſippo non inſcripſit: Ἡ χάρις, inquit, οὐχ ἧττον δεῖται τῶν λαμβανόντων, ἢ τῶν διδόντων, ἐξ ἀμφοῖν τελειοῦται πρὸς τὸ καλόν· ὁ δὲ μὴ δεξάμενος, ὥσπερ σφαῖραν εὖ στελλομένην, κατῄσχυνεν ἀπτῶς πεσοῦσαν· *Beneficium non minus deſiderat accipientem, quam dantem, & ex utriſque perficitur, bono ſtu qui tangit. Qui autem non excipit, ſicut pilam recte delatam & directam, dehoneſtat beneficium, cadens, & finem ſuum non aſſecutum.* Idem.

7 *Vitio*] Probum eſt, tamen libri, *ſtudio*, aut *dubio*. Idem.

8 *Do-*

& jactata & excepta verſatur. neceſſe eſt autem luſor bonus, aliter illam colluſori longo, aliter brevi mittat. Eadem beneficii ratio eſt. niſi utrique perſonæ, dantis & accipientis, aptatur: nec ab hoc exibit, nec ad illum perveniet, ut debet. Si cum exercitato & docto negotium eſt, audacius pilam mittemus. utcumque enim venerit, manus illam expedita & agilis repercutiet. Si cum tirone & indocto: non tam rigide, nec tam excuſſe, ſed languidius, & in ipſam ejus dirigentes manum, remiſſe occurremus. Idem faciendum eſt in beneficiis. quoſdam [8] doceamus, & ſatis judicemus, [9] ſi conantur, ſi audent, ſi volunt. Facimus autem plerumque ingratos, & ut ſint, favemus: tanquam ita demum magna ſint beneficia noſtra, ſi gratia illis referri non potuit: ut malignis luſoribus propoſitum eſt, colluſorem [10] traducere, cum damno ſcilicet ipſius luſus, qui non poteſt, niſi conſentitur, extendi. Multi ſunt tam pravæ naturæ, ut malint perdere, quæ præſtiterunt, quam videri recepiſſe, ſuperbi & imputatores. Quanto melius, quantoque humanius id agere, ut illi quoque partes ſuæ conſtent, & favere; ut gratia ſibi referri poſſit, benigne omnia interpretari; gratias agentem, non aliter quam ſi referat, audire; præbere ſe facilem, ad hoc, ut quem obligavit, etiam exſolvi velit? Male audire ſolet fenerator, ſi acerbe exigit: æque ſi in recipiendo tardus ac difficilis moras quærit: beneficium tam recipiendum eſt, quam non exigendum. Optimus ille, qui dedit facile, nunquam exegit: reddi gaviſus eſt, bona fide quid præſtitiſſet, oblitus, qui accipientis animo recepit.

CAP. XVIII. Quidam non tantum dant beneficium ſuperbe, ſed etiam accipiunt: quod non eſt committendum. Jam enim tranſeamus [1] ad alteram partem, tractaturi

8 *Doceamus*] Capere beneficia. *Lipſ.*

9 *Si conantur*] Grati eſſe, bene excipere. *Idem.*

10 *Traducere*] Ludibrio exponere. *Idem.*

CAP. XVIII. 1 *Ad alteram*] Antea *aliam*. ego hoc recepi è meis. quia hæc revera ſecunda pars: & hactenus peregit, quod è priore ſupererat. *Idem.*

2 *Viam*

ctaturi quomodo ſe gerere homines in accipiendis beneficiis debeant. Quodcumque ex duobus conſtat officium, tantumdem ab utroque exigit. Qualis pater eſſe debeat, cum inſpexeris; ſcies non minus operis illic ſupereſſe, ut diſpicias, qualem eſſe oporteat filium. ſunt aliquæ partes mariti, ſed non minores uxoris. Invicem iſta quantum exigunt, præſtant, & parem deſiderant regulam: quæ, ut ait Hecaton, difficilis eſt. Omne enim honeſtum in arduo eſt, etiam quod vicinum honeſto eſt. non enim tantum fieri debet, ſed ratione fieri. Hac duce per totam [2] vitam eundum eſt. minima maximaque ex hujus conſilio gerenda ſunt: quomodo hæc ſuaſerit, dandum. Hæc autem hoc primum cenſebit, non ab omnibus accipiendum. A quibus ergo accipiemus? Ut breviter tibi reſpondeam: ab his, quibus dediſſe [3] videamur. [4] Num etiam majore dilectu quærendus eſt, cui debeamus, quam cui præſtemus? nam, ut non ſequantur ulla incommoda (ſequuntur autem plurima) grave tamen tormentum eſt debere, cui nolis. Contra jucundiſſimum eſt ab eo accepiſſe beneficium, quem amare etiam [5] poſt injuriam [6] poſſis, ubi amicitiam, alioqui jucundam, cauſſa fecit & juſtam. Illud vero homini verecundo & probo miſerrimum eſt, ſi eum amare oportet, quem non juvat. [7] Toties admoneam neceſſe eſt, non loqui me de ſapientibus,

2 *Viam*] Hanc beneficiorum viam. Tamen libri, *vitam:* nimis etiam vere: ac Ratio dux & domina eſſe debet totius vitæ. *Lipſius.*

3 *Vellemus*] A divinatione Mureti mera eſt. nam libri omnes, *videamur.* quod convenire H. Stephano videbatur, non mihi: & vellem ex eo, *vocamus*, vel *gaudeamus.* Idem.

Num etiam] Ita ſcripſi, & interrogando acui, præeuntibus meis libris. Alii, *nam etiam:* quod rejiciunt ſequentia, quibus huic interrogationi reſpondetur. *Idem.*

5 *Poſt injuriam*] Nam bonus bonum, etiam læſus ab eo, amat. *Idem.*

6 *Poſſis*] Ab hoc verbo, in ſcriptis meis iſta inſeruntur: *ubi amicitiam alicui jucundam eam fecit & juſtam.* Quæ ſane haud abjicienda, nec inſuper habenda ſunt: imo à me concinnanda. *ubi amicitiam, alioqui jucundam, jam fecit & juſtam.* Acute. ſuave à viro bono accipere, quem ames vel accepta injuriâ: nunc magis, ubi amicitiam ante jucundam tantum, & ſine beneficii vinculo, nunc cum te obligavit, fecit & juſtam. Porro & Pincianus & Gruterus hæc in ſuis repererunt: niſi quod in quibuſdam pro, *eam*, ſcriptum habent *cauſa:* item probe. *Cauſa* fecit juſtam, nempe beneficium. *Idem.*

7 *Toties*] Ubi vel ſemel ante, ó Seneca! non in his libris: aut partes ex

bus, quos quidquid oportet, & juvat; qui animum in poteſtate habent, & [8] legem ſibi, quam volunt, dicunt, & quam dixerunt, ſervant: ſed de imperfectis hominibus, honeſta ſequi volentibus, quorum affectus ſæpe [9] contumaciter parent. Itaque eligendus eſt, à quo beneficium accipiam. Et quidem diligentius quærendus beneficii quam pecuniæ creditor. Huic enim reddendum eſt, quantum accepi: & ſi reddidi, ſolutus ſum ac liber. at illi plus ſolvendum eſt: & nihilominus etiam, relata gratia, [10] cohæremus. debeo enim, cum reddidi, rurſus incipere. [11] * Monetque amicitia non recipere indignum. ſic ne in beneficiorum quidem ſacratiſſimum jus, ex quo amicitia oritur. Non ſemper, inquit, mihi licet dicere, Nolo: aliquando beneficium accipiendum eſt & [12] invito. Dat tyrannus crudelis & iracundus: qui munus ſuum faſtidire te, injuriam judicaturus eſt. non accipiam? Eodem loco pone latronem & piratam, quo regem, animum latronis ac piratæ habentem. quid faciam? parum dignus eſt, cui debeam. Cum eligendum dico cui debeas, [13] vim majorem & metum

tum

ex (quod poteſt) deſunt. Sed verius, alibi monitum eſſe: & hoc diſcrimen Sapientum inculcatum. Quod ſequitur, *quidquid oportet* explicatur à me, in epiſt. 104. *Lipſius.*

8 *Legem*] Vitæ, & actionum. qui Decreta ſua firma & immota habent. *Idem.*

9 *Contumaciter*] Parent quidem, ſed rebelles, obluctantur & repugnant. *Idem.*

10 *Cohæremus*] Solutione facta, non ſolvimur: quia manet animi & voluntatis illud vinculum, quod beneficio intervenit. *Idem.*

11 *Monetque*] Mureto locus vitiatus videtur: & quivis dicet. Libri tamen haud valde mutant, niſi quod: *manetque.* & paullo poſt: *Sic ne in beneficiorum.* Mihi ſedet legere: *rurſus incipere. Nam & quo* (valet, *quomodo*) *in amicitiam non reciperem indignum; ſic nec in beneficiorum quidem.* Vide, & inquire: Senecæ mens ea eſt, & verba. Adhærent & adſpiciunt ſuperiorem illam clauſulam: *Et quidem diligentius quær. e. b. q. pec. creditor.* cui cetera quaſi parentheſi, ſubjiciuntur vel inſeruntur: tum hæc αἰτιολογία: quare diligentius? *Nam & quomodo*, &c. *Idem.*

12 *Invito*] Contra vulgatam, imo & Juris regulam, *Invito beneficium non datur.* Lactantius: *Non eſt beneficium, quod ingeritur reluctanti.* Imo & *beneficiorum hæc eſt ſumma*, (Plinius Panegyrico) *ſi illis & non uti licet.* Atqui hic exceptio: ſed ita, ut beneficia ea eſſe non dicas, ſed Imperia. *Idem.*

13 *Vim majorem*] Θεῦ βίαν, ſive *Divinam vim* interpretantur Plinius, & Juriſconſulti, nempe illam cæleſtem: adde & regiam, quæ accedit. *Idem.* Tu quiſquis es, ſi inſignia multa ad

hanc

tum excipio: quibus adhibitis, electio perit. Si liberum eſt tibi, ſi arbitrii tui eſt, utrum velis, an non; id apud te ipſe perpendes. [14] ſi neceſſitas tollit arbitrium; ſcies te non accipere, ſed parêre. Nemo id accipiendo obligatur, quod illi repudiare non licuit. Si vis ſcire, an velim; effice, ut poſſim nolle. Vitam tamen tibi dedit. non refert quid ſit, quod datur, niſi à volente volenti detur. Si ſervaſti me, non ideo ſervator es. Venenum aliquando pro remedio fuit. non ideo numeratur inter ſalubria. Quædam proſunt, nec obligant.

Cap. XIX. [1] Tuber quidam tyranni gladio diviſit, qui ad eum occidendum venerat: non ideo illi tyrannus gratias egit, quod rem quam medicorum manus reformidaverant, nocendo ſanavit. Vides non eſſe magnum in ipſa re momentum? quoniam non videtur dediſſe beneficium, qui malo animo profuit. Caſus enim beneficium eſt, hominis injuria. [2] Leonem in amphitheatro ſpectavimus, qui unum è beſtiariis agnitum, cum quondam ejus fuiſſet magiſter, protexit ab impetu beſtiarum. Num ergo eſt beneficium, feræ auxilium? minime: quia nec voluit facere, nec benefaciendi animo fecit. Quo loco feram poſui, tyrannum pone. Et hic vitam dedit, & illa: nec hic, nec illa bene-

hunc locum ſcire aves, adi laborioſum P. Fabri comment. ad l. 116. de reg jur. nec inſuper habe quod ad eandem legem Rævardus.

14 *Si neceſſitas tollit arbitrium*] De hoc etiam erudita admodum Faber ad l. 169. ff. de reg. jur.

Cap. XIX. 1 *Tuber*] Hoc de Pheræo Jaſone Cicero ita extulit 3 de Nat. Deor. ſententia plane, qua Seneca: *Nec prodeſſe Pheræo Jaſoni voluit is, qui gladio vomicam ejus aperuit, quam ſanare medici non poterant. Multi enim etiam eum obeſſe vellent, profuerunt; & eum prodeſſe, obfuerunt.* Cum Cicerone, Valerius 1. cap. 8. At Plutarchus, de utilitate ex inimicis cap. Prometheo Theſſalo tribuit, in his verbis: Ὥσπερ γὰρ ὁ τὸν Θεσσαλὸν Προμηθέα κτεῖναι ἀγωνισθεὶς, ἔπαισε τῷ ξίφει τὸ φῦμα, καὶ διεῖλεν οὕτως ὥστε σωθῆναι τὸν ἄνθρωπον· οὕτω πολλάκις ὑπ' ἔχθρας προσπεσοῦσα λοιδορία, κακὸν ψυχῆς ἀγνοούμενον ἐθεράπευσεν· *Ut enim is, qui Theſſalum Promethea interficere moliens, gladio percuſſit vomicam ejus, & ſic aperuit ut homo ſanaretur: ita ſæpe contumelia ab inimico, malum animi latens curat.* Lipſius.

2 *Leonem*] Potuit idem ille eſſe, imo meo animo fuit, quem Appion Pliſtonices vidiſſe apud Agellium narrat, in ſervo Androclo, lib. 5. c. 14. Nam ætas convenit, & Appion ille ſub Tiberio. *Idem.*

Cap.

beneficium. quia non eſt beneficium, accipere cogi. non eſt beneficium, debere, cui nolis. Ante des oportet mihi arbitrium mei; deinde beneficium.

CAP. XX. Diſputari de M. Bruto ſolet, an debuerit accipere à D. Julio vitam, cum occidendum eum judicaret. Quam rationem in occidendo ſecutus ſit, alias tractabimus. Mihi enim, cum vir magnus fuerit in aliis, in hac re videtur vehementer erraſſe, nec [1] ex inſtitutione Stoica ſe egiſſe: qui aut regis nomen extimuit, cum optimus civitatis ſtatus ſub rege juſto ſit; aut ibi ſperavit libertatem futuram, ubi tam magnum præmium erat & imperandi, & [2] ſerviendi; aut exiſtimavit civitatem in priorem formam poſſe revocari, amiſſis priſtinis [3] moribus; futuramque ibi æqualitatem civilis juris, & ſtaturas ſuo loco leges, ubi viderat tot millia hominum pugnantia, non an ſervirent; [4] ſed utri. Quanta vero illum aut rerum naturæ, aut urbis ſuæ tenuit oblivio, qui uno interempto, defuturum credidit alium, qui idem vellet: cum Tarquinius eſſet inventus, poſt [5] tot reges ferro ac fulminibus occiſos? Sed vitam accipere debuit: ob hoc tamen non habere illum parentis loco, qui in jus dandi beneficii injuria venerat. Non enim ſervavit is, qui non interfecit; nec beneficium dedit, ſed [6] miſſionem.

CAP.

CAP. XX. 1 *Ex inſtitutione Stoïca geſſiſſe*] At libri ſcripti editique antea, *ſe egiſſe*. & cur ineptum volunt? decem ex media illa ætate ſcriptorum vicena exempla. *Idem.* Reſtituimus volente Lipſio ex omnibus ſcriptis & antiquitus editis, quod pro inepto ejecerat Mur. *ſe egiſſe*. Idem genus pluribus veterum alibi reddidimus. *Gronovius.*

2 *Serviendi*] Ad miniſtros vel fautores tyrannidis refer, qui evehebantur. *Lipſius.*

3 *Moribus*] Hoc recte. libertas & æquitas habitare ægre poterant inter ambitum, avaritiam, luxum; & cauſam horum omnium, opes. *Idem.*

4 *Sed utri*] Hæc vera lectio, nec Muretus ingerat ſuum, *cui*. Unus è ſcriptis meis, & Gruteri item, habet: ſed & diu notarat Agricola Rodolfus. Pompeium & Julium notat: quorum uterque, alio prætexto, de imperio certabat. Cicero non ſemel ad Atticum: & Seneca epiſt. 14. *Quid tibi vis M. Cato? jam non agitur de libertate. olim peſſumdata eſt. quæritur utrum Cæſar, aut Pompeius poſſideat Rempublicam.* Lucanus ipſo verbo Senecæ:

— *quærunt, uter imperet orbi.* Idem.

5 *Tot reges*] Tres ferro, unus fulmine, perierunt. *Idem.*

6 *Miſſionem*] A re gladiatoria. Mittitur, qui liberatur. Pugna *ſine miſſione*: cum neceſſum eſt cædere aut cædi. Ego 2 Saturn. *Idem.*

CAP.

Cap. XXI. Illud magis venire in diſputationem poteſt aliquam, quid faciendum ſit captivo, cui redemptionis pretium homo proſtituti corporis & [1] infamis ore promittit? Patiar me ab impuro ſervari? ſervatus deinde, quam illi gratiam referam? Vivam cum obſcœno? non vivam cum redemptore? Quid ergo placeat, dicam. Etiam ab aliquo tali accipiam pecuniam, quam pro capite dependam: accipiam autem tamquam creditum, non tamquam beneficium. Solvam illi pecuniam: & ſi occaſio fuerit ſervandi, periclitantem ſervabo: in amicitiam, quæ ſimiles jungit, non deſcendam. nec ſervatoris illum loco numerabo, ſed feneratoris: cui ſciam reddendum quod accepi. Eſt aliquis dignus, à quo beneficium accipiam: ſed danti nociturum eſt. ideo non accipiam, quia ille paratus eſt mihi cum incommodo, aut etiam periculo ſuo prodeſſe. Defenſurus eſt me reum: ſed illo patrocinio regem ſibi eſt facturus inimicum. Inimicus ſim, ſi cum ille pro me periclitari velit: ego, quod facilius eſt, non facio, ut ſine illo periclitер. Ineptum & frivolum hoc Hecaton ponit exemplum Arceſilai, quem ait à filioſfamilias oblatam pecuniam non accepiſſe, ne ille patrem ſordidum offenderet. Quid fecit laude dignum? quod furtum non recipit? quod maluit non accipere, quam reddere? quæ eſt enim alienam rem non accipere moderatio? Si exemplo magni animi opus eſt, utamur [2] Græcini Julii viri egregii, quem C. Cæſar occidit ob hoc unum, quod melior vir erat, quam eſſe quemquam tyranno expediret. Is cum ab amicis conferentibus ad impenſam [3] ludorum pecunias acciperet, magnam [4] pecuniam à Fabio [5] Perſico miſſam non accepit. Et objur-

Cap. XXI. 1 *Infamis ore*] Meus, *infamis repromittit*. Nec abnuo exempla tamen ſubjungi, de infamia oris: itaque teneatur. etſi illud communiter dictum, magis ad theſim facit. *Lipſius.*

2 *Græcini Julii*] De quo in Taciti Agricola ſcripſi, atque ibi laudatur: alibi etiam à noſtro Seneca, ut ep. 29. *Idem.*

3 *Ludorum*] Vetus ita mos. quia largiter effundendum in voluptates illas populi; paſſim amici, imo & provinciæ, conferebant. *Idem.*

4 *Pecuniam*] Poteſt abeſſe. *Idem.*

5 *Perſico*] Paullus Fabius Perſicus, Conſul

objurgantibus his, qui non æſtimabant mittentes, ſed miſſa, quod repudiaſſet: Ego, inquit, ab eo beneficium accipiam, à quo [6] propinationem accepturus non ſim? Cumque illi [7] Rebilus conſularis, homo ejuſdem infamiæ, majorem ſummam miſiſſet; inſtaretque, ut accipi juberet: Rogo, inquit, ignoſcas. nam & à [8] Perſico non accepi. Utrum hoc munera accipere eſt, an [9] ſenatum legere?

CAP. XXII. Cum accipiendum judicaverimus, hilares accipiamus, profitentes gaudium: & id danti manifeſtum ſit, ut fructum præſentem capiat. Juſta enim cauſſa lætitiæ eſt, lætum amicum videre: juſtior, feciſſe. Grate ad nos perveniſſe indicemus, effuſis affectibus: quod non ipſo tantum audiente, ſed ubique teſtemur. Qui grate beneficium accipit, primam ejus [1] penſionem ſolvit.

CAP. XXIII. Sunt quidam, qui nolunt niſi ſecreto accipere: teſtem beneficii & conſcium vitant: quos ſcias licet male cogitare. Quomodo danti in tantum producenda notitia eſt muneris ſui, in quantum delectatura eſt eum, cui datur; ita accipienti adhibenda [1] concio eſt. Quod pudet debere, ne acceperis. Quidam furtive agunt gratias, & in angulo, & ad aurem. Non eſt iſta verecundia, ſed infitiandi

Conſul fuit ſub Tiberio, anno 786. Quare *Perſicus?* à rege Perſe, opinor, memoria victoriæ ejus ab Æmilio Paullo partæ: è qua gente hic fuit, etſi majores adoptione tranſlati in Fabiam. Clarus igitur, ſed ô fœdus! Adi & noſtrum lib. 4. infra, cap. 30. *Lipſius.*

6 *Propinationem*] Vox abeſt a meis: at hæc, aut ſimilis fuit. Nam ſententia perbella eſt, & è qua Martiali jocus:

Quod nulli calicem tuum propinas,
Humane facis Herme, non ſuperbe. Idem.

7 *Rebilus*] Fuit unus ſub Julio Cæſare Conſul, etiam alius ſub Auguſto, ſed in magiſtratu mortuus. Hic tertius, quando & quis, neſcio. Et per me ſane pereat homo Oſcus, aut lateat. *Idem.*

8 *Perſico*] Tangit Rebilum. ſignificans, nec ab illo pari tuo in infamia, ſed nobiliori ſtirpe, accepi: minus à te. *Idem.*

9 *Senatum*] Hæc germana habeo, contra Pincianum. quidni fide librorum, & decore ſententiæ? Non hoc eſt, inquit, munera capere, ſed dantes examinare, quaſi ſi Senatum legas. in quem ſcilicet non niſi probos puroſque admittas. *Idem.*

CAP. XXII. 1 *Penſionem*] Solutionem, certis temporibus diviſam & diſpenſatam. *Idem.*

CAP. XXIII. 1 *Concio*] Populus & turba, ut omnes ſciant. Noſter 1 de Clem. *O vocem in concionem omnium mortalium mittendam!* Male, qui cantio ſufficiunt. *Idem.*

2 Ne-

tiandi genus. Ingratus eſt, qui, remotis arbitris, agit gratias. Quidam [2] nolunt nomina ſecum fieri, [3] nec interponi pararios, nec ſignatores advocari, nec chirographum dare: idem faciunt, qui dant operam, ut beneficium in ipſos collatum, quam ignotiſſimum ſit. Verentur palam ferre, ut ſua potius virtute, quam alieno adjutorio conſecuti dicantur. Rariores in eorum [4] officiis ſunt, quibus vitam, aut dignitatem debent: & dum opinionem clientium timent, graviorem ſubeunt ingratorum.

CAP. XXIV. Alii peſſime loquuntur de optime meritis. Tutius eſt quoſdam offendere, quam demeruiſſe. argumentum nihil debentium, [1] odio quærunt. Atqui nihil magis præſtandum eſt, quam ut memoria nobis meritorum hæreat, quæ ſubinde reficienda eſt: quia nec referre poteſt gratiam, niſi qui meminit; & qui meminit, jam refert. Nec delicate accipiendum eſt, nec ſubmiſſe & humiliter. Nam qui negligens eſt in accipiendo, cum omne beneficium recens placeat; quid faciet, cum prima ejus voluptas refrixerit? Alius [2] accepit faſtidioſe, [3] tamquam qui dicat:

2 *Nolunt*] Ego vellem, cum quibuſdam libris, *volunt*: ſententia iſta. Sicut quidam volunt pecuniam mutuam capere, & debere; nec tamen ſollennia obligationum & cautionum adhibere: ita iſti beneficiarii, qui accipere, nec ſciri. *Lipſius.*

3 *Nec interponi pararios*] Conciliarios, proxenetas. Vide infra, lib. 3. cap. 15. *Idem.* Sic olim vocabantur quorum interventu negotia conciliabantur; quique nominum faciendorum vel cujuſlibet alterius negotii gerendi cauſa operam ſuam accommodabant, alio nomine dici poſſunt proxenetæ. Briſſon. lib. 14. de verb. ſign. horum meminit. At *pararios* RæVard. lib. 3. cap. 1. Varior. eos præciſe intelligit. quos Plautus *Actuarios*, Scævola *librarios*, Ulpianus vero *tabelliones* appellarunt.

4 *Officiis*] Salutatione, deductione, & iſtis; quæ præſtabant obnoxii, aut clientes. *Lipſius.*

CAP. XXIV. 1 *Odio*] Quod fit præſertim in magnis beneficiis, & quæ gravant capientem. Tacitus 4 Annal. *Beneficia uſque eo læta ſunt, donec exſolvi poſſe videntur: ubi multum antevenere, pro gratia odium redditur.* De iiſdem Curtius: *Quædam imo beneficia odimus:* & vitam, & hæc ſumma, nemo libens alteri debet. *Idem.*

2 *Accepit faſtidioſe*] Egregia quædam ad hunc locum Fr. Duarenus lib. 1 de jure accreſcendi cap. 3. item ad l. 38. ff. de leg. 1.

3 *Tanquam qui dicat*] Non poteſt adduci Pincianus, ut credat hæc eſſe Senecæ. Crediſiſſet forſan, inquit Gruterus, ſi reformata ad iſtum vidiſſet habitum: *tanquam ſi dicat:* ſic enim commode mutari poſſe ſuſpicor, quamquam priori omnes ſuffragentur

dicat: Non quidem mihi opus eſt: ſed quia tam valde vis, faciam tibi mei poteſtatem. Alius ſupine, ut dubium præſtanti relinquat, an ſenſerit: alius vix labra diduxit, & ingratior, quam ſi tacuiſſet, fuit. Loquendum pro magnitudine rei impenſius, & illa adjicienda: Plures quam putas, obligaſti. Nemo enim non gaudet beneficium ſuum latius patere. Neſcis quid mihi præſtiteris: ſed ſcire te oportet, quanto plus ſit quam æſtimas. Statim gratus eſt, qui ſe onerat. Nunquam tibi gratiam referre potero: illud certe non deſinam ubique confiteri, me referre non poſſe.

CAP. XXV. Nullo magis Cæſarem Auguſtum demeruit, & ad alia impetranda facilem ſibi reddidit [1] Furnius, quam quod, cum Patri Antonianas partes ſecuto veniam impetraſſet, dixit: Hanc unam Cæſar habeo [2] injuriam tuam. effeciſti ut viverem, & morerer ingratus. Quid eſt tam grati animi, quam nullo modo ſibi ſatisfacere? quam nec ad ſpem quidem exæquandi unquam beneficii accedere? His atque ejuſmodi vocibus id agamus, ut voluntas non lateat, ſed aperiatur, & luceat. Verba ceſſent licet. ſi quemadmodum debemus affecti ſumus, conſcientia eminebit in vultu. Qui gratus futurus eſt, ſtatim dum accepit, de reddendo cogitat. Chryſippus quidem dicit, illum velut in certamen curſus compoſitum, & [3] carceribus incluſum, opperiri debere ſuum tempus, ad quod velut dato [4] ſigno proſiliat.

tur mss. Ego vero non reformo, ſed ita intelligo, eoque nequaquam delenda cenſeo. Cicero de Officiis 1, 15. *Etenim qui in eos, quos ſperamus nobis profuturos, non dubitamus officia conferre, quales in eos eſſe debemus, qui jam profuerunt?* ſic membranæ meæ: & vides, cur haud dubie in aliis quoque lectum docti viri ſpreverint. Nam vulgo: *ſi in eos.* Tertullianus in Apolog. c. 5. *In deos, in Cæſares aliquid committo? cur non audior, qui habeo, quo purger?* Ubi ſimiliter depravatus Vaticanus codex: *ſi quid habeo.* Gronovius.

CAP. XXV. 1 *Furnius*] *Caius* prænomine, qui Conſul fuit anno 736. At pater ejus, item *Caius*, inter Conſulares relatus ab Auguſto, quia deſignatus non iniverat, anno 723. *Lipſius.*

2 *Injuriam*] Callidiſſime dictum. In ſummo beneficio, injuria tua mixta eſt: quia ingratum me feciſti, nec ſum ſolvendo. *Idem.*

3 *Carceribus*] A circo ſumptum. *Idem.*

4 *Signo*] Mappa. nam ea miſſa à Prætore aut Conſule, è carceribus effundebantur. *Idem.*

ſiliat. Et quidem magna illi celeritate opus eſt, magna contentione, ut conſequatur [5] antecedentem.

CAP. XXVI. Videndum eſt nunc, quid maxime faciat ingratos. Aut nimius ſui [1] ſuſpectus, & inſitum mortalitati vitium, ſe ſuaque mirandi: aut aviditas, aut invidia. Incipiamus à primo. Nemo non benignus eſt ſui judex. inde eſt, ut omnia meruiſſe ſe exiſtimet, & [2] in ſolutum accipiat: nec ſatis ſuo pretio ſe æſtimatum [3] putet. Hoc mihi dedit: ſed quam ſero, ſed poſt quot labores? quanto conſequi plura potuiſſem, ſi illum, aut illum, aut me colere maluiſſem? non hoc ſperaveram. In turbam conjectus ſum. [4] tam exiguo dignum me judicavit. honeſtius [5] præteriri fuit.

CAP. XXVII. Cn. Lentulus [1] augur, divitiarum maximum exemplum, antequam illum [2] libertini pauperem facerent (hic [3] quater millies ſeſtertium ſuum vidit. proprie dixi: nihil enim amplius quam vidit) ingenii fuit [4] tam ſterilis, quam puſilli animi. Cum eſſet avariſſimus, num-

5 *Antecedentem*] Benefactorem. qui tempore præivit: & manet in imagine de curſu. nam difficile conſequi, diu præeuntem. *Lipſius*.

CAP. XXVI. 1 *Suſpectus*] Probe. at libri tamen fere, *ſuſpectum*. Ferri poſſet, ut *prætextus*, & *prætextum*. Idem.

2 *In ſolutum*] Id eſt, quaſi non datum, ſed debitum. non fiat cum eo nomen, ſed expungatur. *Idem*.

3 *Putet*] Subdunt mei libri, *Nec dicat, Hoc m. d.* Omniſſo recte & germane, ſi diſtinguas: *Nec dicat, Hoc mihi dedit; ſed, Quam ſero; ſed, Poſt quot labores?* Verba nempe exprimit horum calumniantium: qui non benigne ſibi dicunt, *Hoc dedit:* ſed illa alia; *Quam ſero?* Idem.

4 *Tam exiguo*] Libri, *tamquam*. Vellem, *tamne*, interrogando. *Idem*.

5 *Præteriri*] In numero ſapientium non fuiſſe. Adſpectum ad Senatores qui *præteriti* dicuntur, cum non lecti. Sed & in repulſa ab honoribus, hoc verbum. *Idem*.

CAP. XXVII. 1 *Augur*] De viro iſto dixi ad 4 Annal. Taciti. Opes ei exitio fuere. quod ita Suetonius, Tib. cap. 49. *Cn. Lentulum Augurem. cui cenſus maximus fuit, angore & metu ad faſtidium vitæ egit, & ut nequo, niſi ipſo, herede moreretur*. Idem.

2 *Libertini pauperem*] Ergo illi (notabis) plus etiam poſſederunt: præſertim ſub Claudio, quem obiter tangit, libertis ſuis addicto. *Idem*.

3 *Quater millies*] Sunt ipſa *centies centena millia*, ſive *decem milliones* Philippicorum: noſtra æſtimatione. *Idem*.

4 *Tam ſterilis*] Pinciani & mei libri: *Ingenii fuit ſterilis, tam puſilli quam animi*. Ego teneam, ſed copulam libens inſeram: *& tam puſilli*. Ingenio, & animo juxta puſillus, ut mox oſtendit: nec eſt, cur hæc vexentur, aut vexent. *Idem*.

5 Pan-

nummos citius emittebat, quam verba: tanta illi inopia erat ſermonis. Hic cum omnia incrementa ſua D. Auguſto deberet, ad quem attulerat [5] paupertatem, ſub onere nobilitatis laborantem; princeps jam civitatis, & pecunia, & [6] gratia, ſubinde Auguſto ſolebat queri, dicens, A ſtudiis ſe abductum. Nihil tantum in ſe congeſtum eſſe, quantum perdidiſſet, relicta eloquentia. At illi inter alia hoc quoque divus Auguſtus præſtiterat, quod illum deriſu ac labore irrito liberaverat. Non patitur aviditas quemquam eſſe gratum. nunquam enim improbæ ſpei, quod datur, ſatis eſt. Eo majora cupimus, quo majora venerunt: multoque concitatior eſt avaritia, in magnarum opum congeſtu [7] collocata. ut flammæ infinito acrior vis eſt, quo ex majore incendio emicuit. Æque ambitio non patitur quemquam in ea menſura honorum conquieſcere, quæ quondam ejus fuit [8] impudens votum. Nemo agit de tribunatu gratias: ſed queritur, quod non eſt ad præturam uſque perductus. nec hæc grata eſt, ſi deeſt conſulatus. ne hic quidem [9] ſatiat, ſi unus eſt. Ultra ſe cupiditas porrigit, & felicitatem ſuam non intelligit: quia non [10] unde venerit, reſpicit, ſed quo tendat.

5 *Paupertatem ſub honore nobilitatis*] Alii libri, *onere*. quod ſunt qui arripiant: ego non muto. & vere laborat magis paupertas ſub honore & luce nobilitatis: quia condigne ſe ea & majoribus non poteſt gerere. *Idem*. Alii libri, *onere*. quod ſunt qui arripiant: ego non muto, inquit Lipſius. Cur non arripiant, cum ſic in plurimis ſcriptis, atque imprimis Naz. ſed & Rot. Erf. Cambr. Leod. & editionibus antiquis, Tarviſina, Veneta, Frobeniana? Probat ipſe auctor in Troadibus: *Grave pondus illum magna nobilitas premit.* Huc pertinet illud lib. 2 famil. epiſt. 16. *Accedit moleſta hæc pompa lictorum meorum, nomenque imperii quo appellor. eo ſi onere carerem, quamvis parvis Italiæ latebris contentus eſſem.* Lib. 3 de Offic. *Suſtinet enim non parvam exſpectationem imitandæ induſtriæ noſtræ, magnam honorum, nonnullam fortaſſe nominis. ſuſcepiſti onus præterea grave & Athenarum & Cratippi.* Ibidem forte: *ſubinde de Auguſto queri ſolebat.* Gronovius.

6 *Gratia*] Mirum, in homine tam parvi ingenii, animi, oris. Sed gratia hæc à nummis, quibus ditem

— *decorat Suadela Venuſque.* Lipſius.

7 *Collocata*] Abeſt a meis, & poteſt. *Idem.*

8 *Impudens votum*] Quo pervenire, cum parvus obſcuruſque eſſet, nec ſine impudentia voviſſet. At nunc aſſecutus, iterum altiora atque altiora: & quid deinde? caſum. Simillimus locus de Ira 3. c. 31. *Idem.*

9 *Satiat*] A Pinciani conjectura proba. nam libri, *faciat*. Idem.

10 *Unde venerit*] Idem alibi noſter: *Habet hoc vitium omnis ambitio, non reſpicit.*

tendat. Omnibus his vehementius & importunius malum eſt invidia, quæ nos inquietat, dum comparat.

Cap. XXVIII. Hoc mihi præſtitit: ſed illi plus, ſed illi maturius: & deinde nullius cauſſam agit, contra omnes [1] ſibi favet. Quanto eſt ſimplicius, quanto pudentius, beneficium acceptum augere: ſcire neminem tanti ab alio, quanti à ſe ipſo æſtimari? Plus accipere debui. ſed illi facile non fuit plus dare. in multos dividenda liberalitas erat. Hoc initium eſt. boni conſulamus, & animum ejus, grate excipiendo, evocemus. Parum fecit; ſed ſæpius faciet. illum mihi prætulit; & me multis. ille non eſt mihi par virtutibus, nec officiis: [2] ſed habuit ſuam Venerem. Querendo non efficiam, ut majoribus dignus ſim, ſed ut datis indignus. Plura illis hominibus turpiſſimis data ſunt. quid ad rem? quam raro fortuna judicat? Quotidie querimur, malos eſſe felices. ſæpe quæ agellos peſſimi cujuſque tranſierat,

ſpicit. Manilius: *Nec quod habet, numerat; tantum quod non habet, optat.* Sed pulcherrime Teles ille Pythagoricus: *Ecce*, inquit, *ſervus liber fieri cupit. Libertatem enim nactus, ait, omnia habebo. Jam eſt: deſiderat ipſe ſervum. Habet: cur non alium? una hirundo non facit ver. Ergò duos parat, & jam etiam agrum. Quid deinde? Athenienſis vult fieri: tum magiſtratum appetit, tum & regnum. Poſtremo immortalis vult fieri, ut Alexander: & eſto; jam & Jupiter optet eſſe.* Vides catenam Ambitionis, & ea pleroſque ligat. *Lipſius.*

Cap. XXVIII. 1 *Sibi favet*] Non dijudicat merita, ſed ſe præferendam cenſet. *Idem.*

2 *Sed habuit ſuam Venerem*] Suam gratiam, ſuum illicium. Plinius de Apelle, lib. 35. cap. 10. *Cum eadem ætate eſſent maximi pictores; collaudatis omnibus, deeſſe iis unam illam Venerem dicebat, quam Græci Charita vocant.* Cui autem illa favet & adeſt, ii felices & impetrabiles. unde Sulla, qui Latinis cognomen *Felicis* habet, Græcis ἐπαφρόδιτος inſcriptus, *venuſtus.* Idem. Potius fortunam interpreter, quam gratiam, cum viris doctiſſimis, ab eo, quod in talorum luſu feliciſſimus jactus Venus. Plutarchus: *ἐν δὲ τοῖς δείπνοις ἐκληροῦτο περὶ τῆς μερίδος. εἰ δὲ ἀπολάχοι, πρῶτον αἱρεῖν τῶν φίλων κελευόντων, ἔλεγε, μὴ καλῶς ἔχειν ἄκοντα τῆς Ἀφροδίτης.* Sic *venuſtas* pro felicitate apud comicum in Hecyra: *Quis me eſt fortunatior? venuſtatiſque adeo plenior?* Et *invenuſtus* apud eundem: *Adeon hominem eſſe invenuſtum aut infelicem quemquam, ut ego ſum?* Gronovius. Valet, favit ei Venus, quæ gratiam quandam ei accommodavit, qua placuit & facile beneficium impetravit, ut eſt apud Flaccum lib. 1. Epiſt. 6. *Et bene nummatum decorat ſuadela Venuſque.* Diſcimus ergo *Venerem* non tantum amoribus præeſſe exiſtimatam fuiſſe, ſed etiam hominum commendationi & conciliationi, ut facilius aliquid impetrarent ab aliquo & in amicitiam influerent gratiamque mererentur. Vide Turneb. lib. 9. c. 30.

3 *Dete-*

rat, optimorum virorum ſegetem grando percuſſit. Fert ſortem ſuam quiſque, ut in ceteris rebus, ita in amicitiis. Nullum eſt tam plenum beneficium, quod non vellicare malignitas poſſit: nullum tam anguſtum, quod non bonus interpres extendat: Nunquam deerunt cauſſæ querendi, ſi beneficia à [3] deteriore parte ſpectaveris.

CAP. XXIX. Vide quam iniqui ſint divinorum munerum æſtimatores, etiam quidam [1] profeſſi ſapientiam. Queruntur, quod non magnitudine corporis æquemus elephantes, velocitate cervos, levitate aves, impetu tauros: quod ſolidior ſit cutis beluis, decentior damis, denſior urſis, mollior fibris: quod ſagacitate nos narium canes vincant, quod acie luminum aquilæ, ſpatio ætatis corvi, multa animalia [2] nandi facilitate. Et cum quædam ne coire quidem in idem natura patiatur, ut velocitatem corporum & vires: ex diverſis ac diſſidentibus bonis hominem non eſſe compoſitum, injuriam vocant: & in negligentes noſtri deos querimoniam jaciunt, quod non bona valetudo & [3] virtus inexpugnabilis data ſit, quod non futuri ſcientia. Vix ſibi temperant, quin eouſque impudentiæ provehantur, ut naturam oderint, quod infra deos ſumus, quod non in æquo illis ſtetimus. Quanto ſatius eſt ad contemplationem tot tanto-

3 *Deteriore*] Qua deficiunt, aut vincuntur; non ea qua vincunt. *Lipſius.*

CAP. XXIX. 1 *Profeſſi ſapientiam*] Credo Epicureos maxime notari, apud quos ejuſmodi querelæ. Plinium vide lib. 7. initio, Lucretium lib. 5. Sed & in Plutarchi, de Fortuna, hæc comparatio: tamen hominum etiam prælatio, à conſilio & ratione. Ariſtoteles damnat & rejicit iſtos, qui hominem ceteris animantibus poſtponunt, lib. 4 de Partib. animal. cap. 10. ſed pulchre & diffuſe Xenophon lib. 4 de Factis & Dictis Socrat. item Cicero 2 de Nat. Deorum. *Idem.*

2 *Nandi facilitate*] Libri ſcripti, *felicitate.* Itaque ariolabar olim, *divinandi felicitate*, quia natura duce multa præſagiunt, tempeſtates, hiemes, ruinas, alia. Sequitur etiam mox de *futuri ſcientia.* Tamen ariolabar fortaſſe, & tutius meliuſque non abire à vulgata. Plinius enim in illa querela: *Alia pernicitatem uſurpare, alia prapetes volatus, alia vires, alia nare.* Idem.

3 *Vitiis*] Pincianus ita correxit, cum eſſet *virtus.* quod ego cum libris teneam, & ad corporis virtutem ſive robur transferam, quod ea non ſimus indomita & invicta. Alterum tamen etiam acutum, querentium, quod non valetudo inter vitia, libidinem & intemperantiam, ſit firma. *Idem.*

 4 *Secun-*

tantorumque beneficiorum reverti, & agere gratias, quod nos in hoc pulcherrimo domicilio voluerunt [4] ſecundas ſortiri, quod terrenis præfecerunt? Aliquis ea animalia comparat nobis, quorum poteſtas penes nos eſt? Quidquid nobis negatum eſt, dari non potuit. Proinde quiſquis es iniquus æſtimator ſortis humanæ, cogita quanta nobis tribuerit parens noſter, quanto valentiora animalia ſub jugum miſerimus, quanto velociora conſequamur: quam nihil ſit mortale, non [5] ſub ictu noſtro poſitum. Tot virtutes accepimus, tot artes, animum denique, cui nihil non eodem quo intendit momento pervium eſt, [6] ſideribus velociorem, quorum poſt multa ſæcula futuros curſus antecedit. tantum denique frugum, tantum opum, tantum rerum aliarum ſuper alias acervatarum. Circumeas licet cuncta: & quia nihil totum invenies, quod eſſe te malles, ex omnibus ſingula excerpas, quæ tibi dari [7] velles. Bene æſtimata naturæ indulgentia, [8] confitearis neceſſe eſt, in deliciis te illi fuiſſe. Ita eſt: cariſſimos nos habuerunt dii immortales, habentque. & qui maximus tribui honos potuit, ab ipſis proximos collocaverunt. Magna accepimus, majora non [9] cepimus.

CAP. XXX. Hæc, mi Liberalis, neceſſaria credidi, ut dicerem, & quia loquendum aliquid de magnis beneficiis erat, cum de minutis loqueremur: & quia inde manat etiam in cetera, hujus deteſtabilis vitii audacia. Cui enim reſpon-

4 *Secundas*] Ex libris magis eſſet, *ſecunda*. Sed illud communius, *Primas ſecundaſque ſortiri, agere:* & intelligimus *partes*. Lipſius.

5 *Sub ictu*] Valet ſubjectum nobis & obnoxium: quod tangere, quod ferire poſſimus. Contra eſt, quod 7 de Benefic. *Deum extra ictum ſua divinitas poſuit*. Idem.

6 *Sideribus velociorem*] Cogitatione, qua nil celerius. Itaque pulchre Homerus, Odyſſ. H.

Τῶν νέες ὠκεῖαι, ὡσεὶ πτερὸν, ἠὲ νόημα·

Quorum naves celeres, ſicut ala avium, vel cogitatio. Idem.

7 *Velles*] Vellem ego interrogatione totum hoc efferri: & mens ea Senecæ. Itane, inquit, quia unum aliquod totum eſſe nolis, jus tibi cenſeas ſingula optima excerpendi? *Idem*.

8 *Confitearis*] Mei codices voculam anteponunt, *ut confit.* Fuerit, *tute confit.* Idem.

9 *Cepimus*] Anguſti oris corporiſque vaſcula. *Idem*.

reſpondebit grate, quod munus exiſtimabit aut magnum, aut reddendum, qui ſumma beneficia ſpernit? Cui ſalutem, cui ſpiritum debebit, qui vitam accepiſſe ſe à diis [1] negat, quam quotidie ab illis petit? Quicumque ergo gratos eſſe docet, & hominum cauſſam agit, & deorum: quibus nullius rei indigentibus, poſitis extra deſiderium, referre nihilominus gratiam poſſumus. Non eſt, quod quiſquam excuſationem mentis ingratæ ab infirmitate atque inopia petat, & dicat: Quid enim faciam, & quomodo? quando ſuperioribus, dominiſque rerum omnium gratiam referam? Referre facile eſt, ſi avarus es, ſine [2] impendio: ſi iners, ſine [3] opera. Eodem quidem momento, quo obligatus es, ſi vis, [4] cum quolibet paria feciſti: quoniam qui libenter beneficium accepit, reddidit.

CAP. XXXI. Hoc ex paradoxis Stoicæ ſectæ minime mirabile, ut mea fert opinio, aut incredibile eſt, eum qui libenter accipit beneficium, reddidiſſe. Nam cum omnia ad animum referamus, fecit quiſque quantum voluit. & cum pietas, fides, juſtitia, omnis denique virtus intra ſe perfecta ſit; etiamſi illi [1] manum exerere non licuit, gratus quoque poteſt eſſe homo voluntate. Quotiens quod propoſuit quiſque conſequitur, capit operis ſui fructum. Qui beneficium dat, quid proponit? prodeſſe ei cui dat, & voluptati ſibi eſſe. Si quod voluit, effecit, pervenitque ad me animus ejus, ac mutuo gaudio affecit, tulit quod petiit. Non enim ſibi invicem aliquid reddi voluit: aut non fuit beneficium, ſed negotiatio. Bene navigavit, qui quem deſti-

CAP. XXX. 1 *Negat*] Epicuri aſſecla: qui Deos à cura noſtri removet, caſui & atomis omnia permittit. *Lipſius.*

2 *Impendio*] Ut nihil dones. *Idem.*

3 *Opera*] Ut nihil facias. *Idem.*

4 *Cum quolibet paria feciſti*] Crebrum in Seneca, Pliniis, Juriſconſultis. valet, rationibus redditis, reliqua nulla eſſe: quod & *pariare* dicunt. *Idem.* Paria facere, eſt rationibus redditis, reliqua plane exſolvere, vel eo nomine ſatisfacere. exempla appoſita pete à Budæo l. 1 Parerg. c. 24. Briſſon. l. 14. de verb. ſign. locutionem eandem iterat noſter plus centies. *Gruter.*

CAP. XXXI. 1 *Manum exerere*] Actiones ſuas fungi, operari. *Lipſius.*

 2 *Mit-*

deſtinavit portum, tenuit: teli jactus certæ manus peregit officium, ſi petita percuſſit: beneficium qui dat, vult excipi grate. habet quod voluit, ſi bene acceptum eſt. Sed ſperavit emolumentum aliquod. non fuit hoc beneficium, cujus proprium eſt, nihil de reditu cogitare. Quod accipiebam, ſi eo animo accepi quo dabatur, reddidi. Alioquin peſſima optimæ rei conditio eſt: ut gratus ſim, ad fortunam [2] mittor. [3] Si illa invita reſpondere non poſſum, ſufficit animus animo. Quid ergo? non quidquid potero, & faciam, & reddam? temporum rerumque occaſionem ſequar, & ejus implere ſinum cupiam, à quo aliquid accepi? ſed malo loco beneficium eſt, niſi & [4] excuſſis manibus eſſe grato licet.

Cap. XXXII. Qui accepit, inquit, beneficium, licet animo benigniſſimo acceperit, non conſummavit officium ſuum. reſtat enim pars reddendi. Sicut in luſu eſt aliquid, [1] pilam ſcite ac diligenter excipere; ſed non dicitur bonus luſor, niſi qui apte & expedite remiſit, quam exceperat. Exemplum hoc diſſimile eſt. quare? quia hujus rei laus in corporis motu eſt, & in agilitate, non in animo, explicari itaque totum debet, de quo oculis judicatur. Nec tamen ideo non bonum luſorem dicam, qui pilam, ut oportebat, excepit, ſi per ipſum mora, quo minus remitteret, non fuit. Sed quamvis, inquit, arti ludentis nihil deſit, quia partem quidem fecit, ſed & partem quam non fecit, poteſt facere: ludus tamen ipſe imperfectus eſt: qui conſummatur vicibus mittendi ac remittendi. Nolo diutius hoc refellere,

2 *Mittor*] Optime, nec audio qui, *mitor*. Mitti ad Fortunam dicit gratum futurum, quia ab ea opes & externa petenda, quæ refundat. Atqui ea non in noſtra poteſtate: ab illa pendent: nulla autem virtus ab illa: ergo nec gratitudo. *Lipſius*.

3 *Si illa invita reſp.*] Pro *invita* legitur in V. C. *muta*. quod non diſplicet, ut videatur alludi ad morem conſulendi deos in rebus anxiis, qui ſæpe obmuteſcebant. Deinde pro *ſufficit* idem V. C. *ſufficiat*. Juret.

4 *Excuſſis*] Vacuis. non apertis ſolum, ſed motis & excuſſis. Clauſæ autem eædem aliquid continent, & ferunt. *Lipſius*.

Cap. XXXII. 1 *Pilam ſcite*] Meus opt. *pilam jacere ac dil.* Idem.

2 *Cui*

fellere. exiſtimemus ita eſſe: deſit aliquid luſui, non luſori. ſic & in hoc de quo diſputamus, deeſt aliquid rei datæ: [2] cui pars altera debetur; non [3] animo, qui animum parem ſibi nactus eſt. quantum in illo eſt, quod voluit, effecit.

CAP. XXXIII. Beneficium mihi dedit. accepi non aliter, quam ipſe accipi voluit. Jam habet, quod petit, & quod unum petit. ergo gratus ſum. Poſt hæc uſus mei reſtat, & aliquod ex homine grato commodum. hæc non imperfecti officii reliqua pars eſt; ſed perfecti [1] acceſſio. Facit Phidias ſtatuam: alius eſt fructus artis, alius artificii. artis eſt, feciſſe quod voluit: artificii, feciſſe cum fructu. Perfecit opus ſuum Phidias, etiamſi non vendidit. Triplex eſt illi fructus operis ſui. unus conſcientiæ: hunc abſoluto opere percepit. alter famæ, tertius utilitatis: quem allatura eſt, aut gratia, aut venditio, aut aliqua commoditas. Sic beneficii fructus primus ille eſt, conſcientiæ. Hunc percepit, qui quo voluit, munus ſuum pertulit. Secundus eſt famæ. tertius eorum, quæ præſtari invicem poſſunt. Itaque cum benigne acceptum eſt beneficium, qui dedit, gratiam quidem jam recepit, mercedem nondum. Debeo itaque quod extra beneficium eſt; ipſum quidem bene accipiendo perſolvi.

CAP.

2 *Cui par alia videtur*] Res ſimilis, ut exæquet in beneficio. Non video, cur offendat Criticos. *Idem.* Ait ὁ πάνυ neſcire, cur hoc offendat Criticos. At poterat ſibi ipſe reſpondere, quia eſt ab ingenio Mureti contra ſcriptos omnes & editos, exhibentes, *cui pars altera debetur:* itaque neſciunt illi cur offenderit Muretum. Utitur enim vocabulo, quo uſus fuerat adverſarius: & ſubtiliter diſtinguit inter beneficium & opus beneficii ſive rem datam: illud impleri animo utrimque reſpondente, hanc mancam, niſi quid reddatur. Itaque *pars altera* ſunt vices. Mox bene diſtinguit Lipſius. *Gronov.*

3 *Animo. Qui*] Mihi potior diſtinctio hæc: *non animo, qui animum parem ſibi nactus eſt. Quantum in illo eſt*, &c. Ita enim argutatur (vero verbo utor, & poterant hæc à materia abeſſe:) Rei aliquid deeſt, cui alia non relata; animo nihil deeſt, cui animum jam repoſui. Atqui ab eo beneficium, & in eo gratitudo. *Lipſius.*

CAP. XXXIII. 1 *Acceſſio*] In eo tota injectiunculæ hujus ſolutio. Beneficium & gratia, in ſolo animo: ſi quid rei acceſſit, acceſſit tantum. Et tamen debet, ſi poteſt: at iſtud acceſſorium, non gratia proprie, ſed merces eſt. *Idem.*

Sſ 5 CAP.

Cap. XXXIV. Quid ergo? inquit, retulit gratiam, qui nihil fecit? [1] Primum fecit. bono animo bonum [2] obtulit: & quod eſt amicitiæ, ex æquo. [3] Poſt deinde aliter beneficium, aliter creditum ſolvitur. Non eſt quod exſpectes, ut ſolutionem tibi oſtendam: res inter animos geritur. Quod dico, non videbitur durum, quamvis primo contra opinionem pugnet tuam, ſi te [4] commodaveris mihi, & cogitaveris res eſſe plures, quam verba. Ingens copia eſt rerum ſine nomine, quas non propriis appellationibus notamus, ſed alienis commodatiſque. Pedem & noſtrum dicimus, & lecti, & [5] veli, & carminis: canem, & venaticum, & marinum, & ſidus. Quia non ſufficimus, ut ſingulis ſingula aſſignemus: quotiens opus eſt, mutuamur. Fortitudo eſt virtus, pericula juſta contemnens: aut ſcientia periculorum repellendorum, excipiendorum, provocandorum. Dicimus tamen & gladiatorem fortem virum, & ſervum nequam, quem in contemptum mortis temeritas impulit. Parſimonia eſt ſcientia vitandi ſumptus ſupervacuos: aut ars re familiari moderate utendi: [6] parciſſimum tamen hominem vocamus puſilli animi & contracti: cum infinitum interſit inter modum & anguſtias. Hæc alia ſunt natura: ſed effecit inopia ſermonis, ut & hunc & illum parcum vocemus; ut & ille fortis dicatur cum ratione fortuita deſpiciens,

Cap. XXXIV. 1 *Plurimum*] Ne abeamus à libris, qui *primum:* & diſtinctione juvemus. *Primum, fecit. bono animo bonum retulit.* Duplex eſt reſponſio. Nilne fecit? imo fecit. quid? animum animo rependit. Deinde, alia ſolutio in beneficio, quam crediro: & quæ ſubdit. *Lipſius.*

2 *Retulit*] Libri omnes, *obtulit.* & recte, quaſi ipſum animum pretium ei obtulit & porrexit. *Idem.*

3 *Poſt deinde*] Mihi hæc ſana. & Comicum eſt, *Poſtinde, Poſtdeinde:* eadem cum ſimplicibus. *Idem.*

4 *Commodaveris*] Commodum volentemque præbueris. *Idem.*

5 *Veli*] Pars utraque inferior veli, ubi funibus diſtenditur, *Pes* dicitur: & quidem pro lateribus, dexter aut ſiniſter. Lucanus 5.

—— & flexo navita cornu
Obliquat lævo pede carbaſa.

Catullus:

—— ſive utrumque Jupiter
Simul ſecundus incidiſſet in pedem.

Ita & Græcis πόυς. Centena exempla ſunt. *Idem.*

6 *Parciſſimum*] Plinius lib. 22. capite 24. *Homines animi humilis & præparci, quos illi (Græci) dixere micropſychos.* Idem.

Cap.

ciens, & hic ſine ratione in pericula excurrens. Sic beneficium, eſt & actio, ut diximus, benefica, & ipſum quod datur per illam actionem: ut pecunia, ut domus, ut prætexta. Unum utrique nomen eſt: vis quidem ac poteſtas longe alia.

CAP. XXXV. Itaque attende. jam intelliges, nihil me, quod opinio tua refugiat, dicere. Illi beneficio quod actio perficit, relata gratia eſt, ſi illud benevole excipimus: illud alterum quod re continetur, nondum reddidimus, ſed volumus reddere. Voluntati voluntate ſatisfecimus, rei rem debemus. Itaque quamvis retuliſſe illum gratiam dicamus, qui beneficium libenter accepit; jubemus tamen aliquid ſimile ei quod accepit, reddere. A conſuetudine quædam quæ dicimus, abhorrent: deinde alia via [1] ad conſuetudinem redeunt. Negamus [2] injuriam accipere ſapientem: & tamen qui illum pugno percuſſerit, injuriarum damnabitur. Negamus rem [3] ſtulti eſſe: & tamen eum qui rem aliquam ſtulto ſurripuerit, furti condemnabimus. Inſanire omnes [4] ſtultos dicimus: nec tamen omnes curamus ellebero, his ipſis quos vocamus inſanos, & [5] ſuffragium & [6] juriſdictionem committimus. Sic dicimus eum qui beneficium bono animo accepit, gratiam retuliſſe: nihilominus illum in ære

CAP. XXXV. 1 *Ad conſuetudinem*] De iiſdem Stoïcis, de Conſt. Sapientis, cap. 3. *Ita ſublate alte ſupercilie, in eadem qua ceteri deſcenditu, mutatus rerum nominibus.* Lipſius.

2 *Injuriam*] Hæc libello jam dicto proprie exſequitur. *Idem.*

3 *Stulti*] Nam *omnia ſapientis eſſe*, jam definiverant Cynici, ut Diogenes Laërtius in Diogene: & tenuerunt Stoïci. quod ita in Zenone idem: *Καὶ σοφῶν δὲ πάντα εἶναι. δεδόσθαι γὰρ αὐτοῖς παντελῆ ἐξουσίαν τὸν νόμον. τῶν δὲ φαύλων εἶναι τινὰ λέγεσθαι, ὃν τρόπον καὶ τῶν ἀδίκων, ἄλλως μὲν τῆς πόλεως, ἄλλως τῶν χωρίων φαμέν. Sapientum eſſe omnia. plenam enim perfectamque poteſtatem à lege* (prima illa & communi) *iis datam. Malorum autem & ſtultorum quedam dicuntur eſſe. ſicut & injuſtorum, aliter quidem civitatis, aliter utentium dicimus.* Vide me Manuduct. 3. Diſſert. 11. *Idem.*

4 *Stultos*] Vocem hanc fruſtra ſuſpectam habent. Eſt ipſum Stoïcorum ſcitum: *πάντας τοὺς ἄφρονας μαίνεσθαι. Omnes ſtultos inſanire:* Cicero in Paradoxis, Diogenes in Zenone, Horatius 2. Sat. 3. Vide item Manud. 3. Diſſertat. 20. *Idem.*

5 *Suffragium*] In Comitiis. *Idem.*

6 *Juriſdictionem*] In magiſtratibus. Hæc Plutarcho abſona viſa libello de communibus notionibus, ſub initium. vide. *Idem.*

7 *De-*

in ære alieno relinquimus, gratiam relaturum; etiam cum retulerit. Exhortatio eſt illa, non infitiatio beneficii. Ne timeamus, neve intolerabili ſarcina depreſſi deficiamus animo. Bona mihi donata ſunt, & fama defenſa, [7] detractæ ſordes, ſpiritus, [8] & libertas potior ſpiritu; & quomodo referre gratiam potero? quando ille veniet dies, quo illi animum meum oſtendam? hic ipſe eſt, quo ille ſuum oſtendit. Excipe beneficium, amplexare: gaude: non quod accipias, ſed quod [9] reddas, debiturusque ſis. Non adibis tam magnæ rei periculum, ut caſus ingratum facere te poſſit. Nullas tibi proponam difficultates, ne deſpondeas animo, ne laborum ac longæ ſervitutis exſpectatione deficias. non differo te: de præſentibus fiat. Nunquam eris gratus, niſi ſtatim es. Quid ergo facies? non arma ſumenda ſunt: & fortaſſe erunt. non maria emetienda: fortaſſe etiam ventis minantibus ſolves. vis reddere beneficium? benigne accipe, retuliſti gratiam: non ut ſolviſſe te putes, ſed ut ſecurior debeas.

L I.

7 *Detracta ſordes*] In reatu. id eſt, liberavi cum in judicio & defendi, Veſtem mutare feci. quam ſordidam ſumebant rei, & capillo atque alio cultu ſquallebant. Simile lib. 4. infra, cap. 12. *Lipſius.*

8 *Et libertas*] Defenſa ſcilicet, verbo non proximo, ſed ulteriore repetito. *Idem.*

9 *Reddas debiturus*] Id eſt, animo reddas, & paria facias: in re & mercede reliquator ſis. Meus liber, *debiturusque*: nec id male. *Idem.*

CAP.

LIBER TERTIUS.

ARGUMENTUM ET ORDO.

AGit de Ingratis. Qui illi ſint? & an puniendi, aut ad judicem vocandi? Accurata diſputatione negat: & addit, pœnam iis in Odio & infamia eſſe, atque Animo ipſo. Deinde ex occaſione, an Dominus in ſervum gratus eſſe debeat? an ab illo Beneficium accipiat? Adſirmat, & hoc uberius, quia creber tunc ſervorum uſus. Adnectit, An filius patri det Beneficium? Diſputat in utramque, ſed affirmantem affirmat.

CAPUT I.

NOn referre beneficiis gratiam, & eſt turpe, & apud omnes habetur, Æbuci Liberalis. Ideo de ingratis etiam ingrati queruntur: cum interim hoc omnibus hæreat, quod omnibus diſplicet: adeoque in contrarium itur, ut quoſdam habeamus infeſtiſſimos non poſt beneficia tantum, ſed propter beneficia. Hoc pravitate naturæ accidere quibuſdam, non negaverim: pluribus quia memoriam tempus interpoſitum ſubduxit. Nam quæ recentia apud illos viguerunt, ea interjecto ſpatio obſoleſcunt. De quibus fuiſſe mihi tecum [1] diſputationem ſcio, cum tu illos non ingratos vocares, ſed oblitos: tanquam ea res ingratum excuſet, quæ facit. [2] An quia hoc acci-

CAP. I. 1 *Diſputationem*] Et hanc & plures, libris ſequentibus, parum neceſſarias miſcet. adeo incurrit in eam, quam ſæpe tangit, *σοφιστίαν*. *Lipſius*.

2 *An quia hoc accidit alicui*] Mihi hic lux eſt, & dicit: Ideone qui oblitus eſt excuſetur, ut non ingratus; cum nemo oblivisci poſſit, nili ingra tus? *Idem*. Vetus omnis lectio Pinc. nec non codd. Pall. & Col. *Aut quia hoc accidit*. Ut ingenue fatear, quod re-

accidit alicui, non ſit ingratus: cum hoc non accidat, niſi ingrato? Multa ſunt genera ingratorum, ut furum, ut homicidarum: quorum una culpa eſt, ceterum in partibus varietas magna. Ingratus eſt, qui beneficium accepiſſe ſe negat, quod accepit: ingratus eſt, qui diſſimulat: ingratus, qui non reddit: [3] ingratiſſimus omnium, qui oblitus eſt. Illi enim ſi non ſolvunt, tamen debent: & exſtat apud illos veſtigium certe meritorum, intra malam conſcientiam concluſorum; & aliquando ad referendam gratiam converti ex aliqua cauſſa poſſunt, ſi illos pudor admonuerit, ſi ſubita honeſtæ rei cupiditas; qualis ſolet ad tempus etiam in malis pectoribus exſurgere: ſi invitaverit facilis occaſio: hic nunquam fieri gratus poteſt, cui totum beneficium elapſum eſt. Et utrum tu pejorem vocas, apud quem gratia beneficii intercidit, an apud quem etiam memoria? [4] Vitioſi oculi ſunt, qui lucem reformidant: cæci, qui non vident: & parentes ſuos non amare, impietas eſt: non agnoſcere, inſania. Quis tam ingratus eſt, quam qui quod in prima parte animi poſitum eſſe debuit, & ſemper occurrere, ita ſepoſuit & abjecit, ut in ignorantiam verteret? apparet illum non ſæpe de reddendo cogitaſſe, cui obrepſit oblivio.

CAP.

res eſt, non ſatis me hinc expedio. Sic Gruterus. At Lipſius: Mihi hic lux eſt, &c. Exiſtimo hanc lucem nec fefelliſſe Gruterum, ſed mirabatur pro *an* ſervare omnes libros *aut*: quod diſſimulat Lipſius, nos vero etiam in Rot. nobis collato reperimus, & Tarviſina Venetaque editionibus. Scribendum eſt; *Ut, quia hoc accidit alicui, non ſit ingratus? cum hoc non accidat niſi ingrato.* Sententia eadem: ſed hæc vis eſt particulæ *ut* interdum, ut præponatur interrogationi. Sic apud Plautum Trinum. 2, 2. *Ego indotatam te uxorem ut patiar?* Trucul. 4, 2. *Ego, ut hac mihi patiar fieri?* Gronovius.

3 *Ingratiſſimus*] Deprimit infra omnes oblitum. At mihi (bona tua venia, doctor) aliter videtur. Aut magnum eſt beneficium, aut exiguum, quod accepi. ſi iſtud, oblviviſci poſſum, fateor, ſed nec in parvo magnum peccare: ſi illud, qui poſſum? Diſſimulatio hæc potius ſit, aut negatio: nec notabilis beneficii oblivio facile ſurrepat: Ita, ſi hæc examinas, in λογομαχίαν magis, quam in ſeriam diſputationem ibunt. *Lipſius.*

4 *Vitioſi oculi*] Hæc vetus & libraria ſcriptura eſt, pro quibus Muretus *luſcitioſi oculi.* Cur recepta, & bona, damnemus? Porro comparatio ſimilis in Plutarcho de Atheis, & Superſtitioſis. cum illos nihil, iſtos prave videntibus aſſimilat; & ideo illos palam deteriores eſſe. *Idem.*

CAP.

CAP. II. Denique ad reddendam gratiam, &[1] virtute opus eſt, &[2] tempore, &[3] facultate, & adſpirante fortuna. Qui meminit, ſine impendio gratus eſt. Hoc, quod non operam exigit, non opes, non felicitatem, qui non præſtat; nullum habet, quo lateat, patrocinium. Nunquam enim voluit gratus eſſe, qui beneficium tam longe projecit, ut extra conſpectum ſuum poneret. Quemadmodum quæ [4] in uſu ſunt, & manum quotidie tactumque patiuntur, nunquam periculum ſitus adeunt: illa quæ ad oculos non revocantur, ſed extra converſationem, ut ſupervacua jacuerunt, ſordes ipſa colligunt vetuſtate: ita quidquid frequens cogitatio exercet ac renovat, memoriæ nunquam ſubducitur, quæ nihil perdit, niſi ad quod non ſæpe reſpexit.

CAP. III. Præter hanc cauſſam, aliæ quoque ſunt, quæ nobis merita nonnunquam maxima [1] velant. Prima omnium ac potiſſima, quod novis ſemper cupiditatibus occupati, non quid habeamus, ſed quid petamus, inſpicimus: non in id [2] quod eſt, ſed [3] quod appetitur, intenti. Quidquid enim domi eſt, vile eſt. Sequitur autem, ut ubi quod acceperis, leve novorum cupiditas fecit, auctor quoque eorum non ſit in pretio. Amavimus aliquem & ſuſpeximus, & [4] fundatum ab illo ſtatum noſtrum profeſſi ſumus, quam diu nobis placebant ea quæ conſecuti ſumus: deinde irrumpit animum aliorum admiratio, & ad ea impetus factus eſt, uti mortalibus mos eſt, ex magnis majora cupiendi: protinus excidit, quidquid ante apud nos beneficium vocabatur. nec ea intuemur, quæ nos aliis præpoſuere,

CAP. II. 1 *Virtute*] Ipſa gratitudine, & illa amici animi reſponſione. *Lipſius.*

2 *Tempore*] Quod occaſionem donet. *Idem.*

3 *Facultate*] Opibus viribuſque. *Idem.*

4 *In uſu*] Utenſilia. *Idem.*

CAP. III. 1 *Velant*] Obducunt, aut ſubducunt. *Idem.*

2 *Quod eſt*] Jam adeſt, & tenetur. *Idem.*

3 *Quod appetitur*] Semper Tantali, ſemper in novas cupidines inhiantes. *Idem.*

4 *Fundatum*] Debere nos illi incrementa & dignitatem. *Idem.*

CAP.

ſuere, ſed ea ſola quæ fortuna præcedentium oſtentat. Non poteſt autem quiſquam & invidere, & gratias agere: quia invidere, querentis & mœſti eſt: gratias agere gaudentis. Deinde, quia nemo noſtrum novit, niſi id tempus, quod cum maxime tranſit, ad præterita rari animum retorquent. Sic fit, ut præceptores, eorumque beneficia intercidant: quia totam pueritiam reliquimus. ſic fit, ut in adoleſcentiam noſtram collata pereant: quia ipſa nunquam retractatur. Nemo quod fuit, tanquam in præterito, ſed tanquam in perdito ponit: ideoque caduca memoria eſt, futuro imminentium.

Cap. IV. Hoc loco reddendum eſt Epicuro [1] teſtimonium, qui aſſidue queritur, quod adverſus præterita ſimus ingrati, quod quæcumque percepimus bona, [2] non reducamus, nec inter voluptates numeremus: cum [3] certior nulla ſit voluptas, quam quæ jam [4] eripi non poteſt. Præſentia bona nondum tota in ſolido ſunt, poteſt illa caſus aliquis incidere: futura pendent, & incerta ſunt: quod præteriit, inter tuta ſepoſitum eſt. Quomodo ergo gratus quiſquam eſſe adverſus beneficia poteſt, qui omnem vitam ſuam tranſilit [5] præſentium intuitu, ac futurorum. Memo-

Cap. IV. 1 *Teſtimonium*] Judicit & ſententiæ bonæ. *Lipſius.*

2 *Non in memoriam reducamus*] Jam Eraſmus monuerat τὸ *in memoriam* in vett. cod. non reperiri, & videri adjecta ab enarratore, idque ipſam ſermonis ſcripturam ſatis arguere. Similiter defuerunt in Naz. & duobus aliis Gruteri, nec non Rot. & Erf. Itaque delevimus. Sic *revocare* Conſol. ad Helviam cap. 2. *Quod hoc genus eſt conſolandi, obliterata mala revocare?* Gronovius.

3 *Certior nulla*] Vide cap. 6. de Vita Beata. *Lipſius.*

4 *Eripi non poteſt*] Præteritum enim tempus eſt, *in quod fortuna jus perdidit, quod in nullius arbitrium reduci poteſt.* De Brev. vitæ, cap. 10. *Idem.*

5 *Præſentium intuitus ac præteritorum memoria*] Credo hæc ſana eſſe. nam hoc unum docet diffuſe, futurorum ſpem ingratos facere: contra, gratos eſſe aut fore, qui præſentia & præterita intuentur. Vide priora. Attamen Pincianus & alii hic innovant, à me non audiendi. Hæc Lipſius. Ego, ubi diffuſe doceat Seneca, præſentium intuitum facere gratos, vehementer requiro, hic certe, ubi plane contrarium doceor. Qui præſentia intuentur, ſcilicet eo ſtatu, ut non indigeant beneficio, quod olim acceperunt, præteriti memoriam aut exuunt aut averſantur, tanquam priorem neceſſitatem ſe indignam & verba priſtina ſordida & parum libera exiſtimantes. Unica eſt memoria, quæ gratum facit: ea vero non

Memoria gratum facit: memoriæ minimum tribuit, quiſquis ſpei plurimum.

CAP. V. Quemadmodum, mi Liberalis, quædam res ſemel perceptæ hærent; quædam ut ſcias, non eſt ſatis didiciſſe: (intercidit enim eorum ſcientia, niſi [1] continuetur) Geometriam dico, & [2] ſublimium curſum, & ſi qua alia propter ſubtilitatem lubrica ſunt: ita beneficia quædam magnitudo non patitur excidere, quædam minora, ſed numero pluria, & temporibus diverſa, effluunt. Quia (ut dixi) non ſubinde illa tractamus, nec libenter, quid cuique debeamus, recognoſcimus. Audi voces petentium. nemo non victuram ſemper in animo ſuo memoriam dixit: [3] nemo non deditum ſe & devotum profeſſus eſt, & ſi quod aliud humilius verbum, quo ſe oppigneraret, invenit. Poſt exiguum tempus, iidem illi verba priora, quaſi ſordida & parum

non præſentium eſt, ſed præteritorum. Itaque inſignis hic error ſummi viri. Quæ ſi non eſſent, tamen conſenſus veterum librorum, qui *futurorum*, (quod & vidimus in Rot. & Erf.) non *præteritorum* exhibent, omnia ſuſpecta faceret, & poſterius ab aliena manu eſſe perſuaderet. Omitto Pinciani & Gruteri conjecturas, quibus illi nimium fidunt. Diſtinctione mutata & unica litera detracta habebis germa-, num: *Quomodo ergo gratus quiſquam eſſe adverſus beneficia poteſt, qui omnem vitam ſuam tranſilit præſentium intuitu ac futurorum? Memoria gratum facit: memoria minimum*, &c. Dum intuetur præſentia & futura, tranſilit omnem vitam ſuam, & inconſideratam tranſmittit. nam ea proprie vita cujuſque, quam habuit, quamque emenſus eſt: nam futurum nondum eſt, præſens vero incertum ac dubium eſt. *Gronovius.*

CAP. V. 1 *Continuetur*] Mei libri, *contineant*. ex quo verius putem, *contineant*. Lipſius.

2 *Sublimium curſum*] Aſtronomiam. *Idem.*

3 *Nemo non deditum ſe & devotum profeſſus eſt*] Meus liber: *deditum, ſed devotum.* Non ſatis, inquit, habent *deditos* ſe dicere, ſed malunt *devotos*. Jampridem monui de hac *devotionis* formula lib. 5. cap. 8. Antiquar. Lectionum. *Idem.* Lipſianus, *ſed devotum.* Atqui non patitur hoc ſermo Latinus: nam τὸ *non* adhæret τῷ *nemo*, & *nemo non* eſt quivis. Pone hoc, loco illorum, & retine adverſativam, & videbis ineptum ſermonem. Faciendum fuiſſet, ſi liber ille tanti eſſet: *nemo non deditum ſe, ſed & devotum, profeſſus eſt.* Nos, quia nullam varietatem notat ex Naz. Gruterus, nec diſſentiunt Rot. & Erf. vulgatam tenemus *Gronovius.* Traductus hic mos in gratiis habendis ab antiqua adulationis formula, qua ſolebant cum in ſermonibus ad Impp. tum in operibus quæ in honorem eorum ponebant faciebantve, ſemper illud ſolemne addere: DEVOTUS NUMINI MAJESTATIQUE EORUM. Vide & Briſſon. lib. 8 de formulis & ſolennibus populi Rom. verbis.

parum libera, evitant: perveniunt deinde eo, quo, ut ego exiſtimo, peſſimus quiſque atque ingratiſſimus pervenit, ut obliviſcantur. Adeo enim ingratus eſt, qui oblitus eſt, uti gratus ſit, cui beneficium in mentem venit.

Cap. VI. Hoc tam inviſum vitium, an impunitum eſſe debeat, quæritur: & an hæc lex, quæ [1] in ſcholis exercetur, etiam in civitate ponenda ſit, qua [2] ingrati datur actio. Quæ videtur [3] æqua omnibus. quid ni? cum urbes quoque urbibus, quæ præſtitere exprobrent, & [4] in majores collata, à poſteris exigant.. Noſtri majores, maximi, ſcilicet, viri, ab hoſtibus tantum [5] res repetierunt: beneficia magno animo dabant, magno perdebant. Excepta [6] Macedonum gente, non eſt [7] in ulla data adverſus ingratum actio. Magnumque hoc argumentum, dandam non fuiſſe: quia adverſus maleficium omne [8] conſenſimus. & [9] homicidii, veneficii, parricidii, violatarum religionum, aliubi atque aliubi diverſa pœna eſt: ſed ubique aliqua. Hoc frequentiſſimum crimen nuſquam punitur, ubique improbatur.

Cap. VI. 1 *In ſcholis*] Declamatoriis. *Lipſius.*

2 *Ingrati actio*] Vide Senecam patrem lib. 9. Controv. 1. ipſo Themate. *Idem.* Adducit hunc locum & ſimilibus illuſtrat F. Duarenus ad tit. de re judicata. l. qui cum ſi. 10.

3 *Æqua*] Æquitatem habere. *Lipſius.*

4 *Majoribus*] Libri, *majores.* itaque bene etiam Gruterus: *& in majores.* Idem.

5 *Res repetierunt*] Nota formula & ritus, per Fetiales res repetendi: & ſi negarentur, bellum indicendi. Significat, Romanos non ab amicis res aut beneficia collata repetiiſſe, ulla actione: ſed tantum ab hoſtibus. Loci emendatio Mureto inſcribenda. nam antea *æs repetierunt.* Meus liber proxime verum, *es rep.* Idem.

6 *Macedonum*] Omnes libri. At nuſquam id legas hodie: an non ideo fuit? Potuit & noſter erraſſe, ac gentem pro gente ſuppoſuiſſe. Viri docti tamen conſentiunt, vel *Perſarum* hic reſcribere, vel *Medorum.* quia Xenophon atque alii tradunt, ingrati judicium & pœnam Perſis fuiſſe. Medi autem Perſis finitimi, & pro iis etiam uſurpati. Vide, ſi lubet, Muretum 12 Variar. cap. 3. Tamen & Philippus Macedo (quod pro vulgata aliquid) ingrati hoſpitis frontem ſtigmate inuſſit: infra lib. 4. cap. 37. *Idem.*

7 *In ulla*] Non quidem ἁπλῶς & universe *in ingratos:* ſed fuit Athenis, in *liberos ingratos*, conceſſa parentibus: Romæ, in *libertos ingratos*, patronis. *Idem.*

8 *Conſenſimus*] Naturæ quodam inſtinctu, quæ ea præſertim maleficia coercet aut punit, quæ ſocietatem hanc convellunt. *Idem.*

9 *Homicidii, venef.* &c. *aliubi atque aliubi* &c.] Lege ad hunc locum proba quædam P. Fabri lib. 2 Semeſtr. c. 2. circa finem.

10 *Tan-*

tur. Neque abſolvimus illud: ſed cum difficilis eſſet incertæ rei æſtimatio [10] tantum odio damnavimus, & inter ea reliquimus, quæ ad judices deos mittimus.

CAP. VII. Rationes autem multæ mihi occurrunt, propter quas crimen hoc in legem cadere non debeat. Primum omnium, pars optima beneficii periit, ſi actio, ſicut [1] certæ pecuniæ, aut ex conducto & locato, datur. Hoc enim in illo ſpecioſiſſimum eſt, [2] quod dedimus vel perdituri: quod totum permiſimus accipientium arbitrio. [3] Si appello, ſi ad judicem voco, incipit non beneficium eſſe, ſed creditum. Deinde, cum res honeſtiſſima ſit, referre gratiam, deſinit eſſe honeſta, ſi neceſſaria eſt non enim magis laudabit quiſquam gratum hominem, quam eum qui depoſitum reddidit, aut quod debebat, [4] citra judicem ſolvit. Ita duas res, quibus in vita humana nihil pulchrius eſt, corrumpimus, gratum [5] hominem & beneficum. Quid enim aut in hoc magnificum eſt, ſi beneficium non dat, ſed commodat? aut in illo qui reddit, non quia vult, ſed quia neceſſe eſt? Non eſt glorioſa res, gratum eſſe: niſi tutum eſt, ingratum fuiſſe. Adjice nunc, quod huic uni legi [6] omnia fora vix ſufficient. Quis erit, qui non agat? quis, cum quo non agatur? omnes [7] ſua extollunt, omnes etiam minima; quæ

10 *Tantum odio*] Ut mendacium, & ejuſmodi crimina, quæ frequentia diſſuadet puniri. *Lipſius.*

CAP. VII. 1 *Certa pecuniæ*] In ſtipulatione, aut ſyngrapha, expreſſæ. *Idem.*

2 *Quod dedimus vel perdituri*] Quædam ad hunc locum bonæ profecto moneta adfert Duarenus ad tit. de condict. indebiti. cap. 6.

3 *Si appello*] Flagito, & poſco privatim: deinde ad judicem, quod ſequitur. *Lipſius.*

4 *Citra judicium*] Mei libri, *extra judicem*: nec video, cur damnem. *Idem.*

5 *Animum*] Scripti, *hominem* quod Pincianus retinet, & mox *beneficum* item legit. Admittam: & ſequentia verba faciunt, *in hoc ſi b. dat*: &, *ille qui reddit.* quæ omnia ad hominem ipſum talem referenda. *Idem.*

6 *Omnia fora*] Quæ tunc trina. De Ira lib. 2. cap. 9. *Idem.*

7 *Sua extollunt*] Ariſtoteles Ethic. Nicom. hoc vitium aperit: Οἱ μὲν γὰρ παθόντες, τοσαῦτά φασι λαβεῖν τῶν εὐεργετῶν, ἃ μικρὰ ἦν ἐκείνοις, καὶ ἐξῆν παρ' ἑτέρων λαβεῖν, πάντα σμικρύνοντες· οἱ δ' ἀνάπαλιν, τὰ μέγιστα παρ' αὐτοῖς, καὶ ἃ παρ' ἄλλων οὐκ ἦν, καὶ ἐν κινδύνοις, ἢ τοιαύταις χρείαις· *Qui enim affecti beneficio ſunt, dicunt ſe a benefactoribus talia accepiſſe, quæ parva ipſis erant, & licebat ab aliis capere, omnia extenuantes: econtra qui fecerunt, quæ maxima*

 apud

quæ in alios contulere, dilatant. Præterea quæcumque in cognitionem cadunt, comprehendi poſſunt, & non dare infinitam licentiam judici. Ideo melior videtur conditio [8] cauſſæ bonæ, ſi ad judicem, quam ſi ad arbitrum mittitur: quia illum [9] formula includit, & certos, quos non excedat, terminos ponit; hujus libera, & nullis aſtricta vinculis religio, & detrahere aliquid poteſt, & adjicere, & ſententiam ſuam non prout lex aut juſtitia ſuadet, ſed prout humanitas & miſericordia impulit, regere. Ingrati actio non erat judicem alligatura, ſed regno liberrimo poſitura. [10] Quid ſit enim beneficium, non conſtat: deinde quantumcumque ſit, refert quam benigne illud interpretetur judex. Quid ſit ingratus, nulla lex monſtrat. Sæpe & [11] qui reddidit quod accepit, ingratus eſt: & qui non reddidit, gratus. De quibuſdam etiam imperitus [12] judex dimittere tabellam poteſt: [13] ubi feciſſe, aut non feciſſe pronunciandum

apud ipſos, & quæ ab aliis non erat capere, item in periculis, aut ejuſmodi opportunitate dediſſe. Ita ille lib. 8. cap. 13. & alterum etiam vitium extenuantium addit. *Lipſius.*

8 *Cauſſa bona*] Firmæ, & bene inſtructæ. in ambiguis itur ad arbitrum: imo ubi res vacillat, ab ipſo judice ad illum flectunt. Hoc Cicero dictum voluit, pro Roſcio Comœdo: *Ceteri cum ad judicem cauſſam labefactari animadvertunt, ad arbitrum confugiunt: hic ab arbitro ad judicem venire eſt auſus.* Idem.

9 *Formula includit*] Cicero ibidem: *Judicium eſt, certæ pecuniæ; Arbitrium, incertæ. Ad Judicium hoc modo venimus, ut aut totam litem obtineamus, aut amittamus: ad Arbitrium, ut neque nihil, neque tantum, quantum poſtulavimus, conſequamur. Ejus rei ipſa verba Formulæ teſtimonio ſunt. Quid eſt in Judicio? directum, aſperum, ſimplex: Si paret* HS. IↃↃↃ. *dari oportere. hic niſi planum facit* HS. IↃↃↃ. *ad libellam ſibi deberi, cauſſam perdit. Quid eſt in Arbitrio? mite, moderatum, Quantum æquius, melius, id dari.* Noſter lib. 2 de Clem. c. ult. *Clementia liberum Arbitrium habet, non ſub Formula, ſed ex æquo & bono judicat.* Idem.

10 *Quid ſit*] Imo vero id conſtat, & definitum eſt: ſed *quod* (ita legerim) id eſt, quale & quantum, non conſtat. *Idem.*

11 *Qui reddidit*] Re, non animo, eſt gratus. *Idem.*

12 *Judex dimittere tabellam*] An magis, *demittere?* in ciſtam, ut ſolet. Tamen & vulgatum interpreter, *dimittere*, effari, & provulgare. Sane ſolent ex tabella judices ſententiam proferre, quod eſt notum. Sed & qui inter plures tabellam fert, dimittit eam cum à ſe tradit Quæſitori. Dixit Portius Latro *Ferre tabellam*, 7 Controv. 8. *Judex quam tulit tabellam de reo, revocare non poteſt: quæſitor non mutabit pronunciationem.* Idem. De hoc more egregia quædam Ræwardus in lib. Protribunalium, quæ non adduco deſtitutus codice, tu lector viſe ſi habes. *Grut.*

13 *Ubi feciſſe aut non feciſſe*] Alluſum

dum eſt; [14] ubi prolatis [15] cautionibus, controverſia tollitur. Ubi vero inter diſputantes ratio jus dicit, ibi animi conjectura capienda eſt: ubi id, de quo ſola ſapientia decernit, in controverſiam incidit, non poteſt ad hæc ſumi [16] judex ex turba ſelectorum, quem [17] cenſus in,[18] album, & [19] equeſtris hereditas miſit.

CAP. VIII. Itaque non hæc parum idonea res viſa eſt, quæ deduceretur ad judicem, ſed nemo huic rei ſatis idoneus judex inventus eſt: quod non admiraberis, ſi excuſſeris, quid habiturus fuerit difficultatis, quiſquis in ejuſmodi reum [1] exiſſet. Donavit aliquis magnam pecuniam: ſed dives, ſed non ſenſurus impendium. Donavit alius: ſed toto patrimonio [2] ceſſurus. Summa eadem eſt: beneficium idem

ſum ad ſollemnia judicum verba, *feciſſe videri.* Lipſius. Utitur hujus loci auctoritate Duarenus lib. 1. cap. 41. diſputt. anniverſ. agens de juris & facti quæſtionib. eum vide, nam exempla addit per quæ huic textui lux.

14 *Ubi prolatis*] Verius cenſui, quam *ibi.* Lipſius.

15 *Cautionibus*] Scripturæ ipſæ dicuntur, quibus debitor creditori cavet, ſeque obſtringit. *Idem.*

16 *Judex ex turba ſelectorum*] Eſt quidem agnomen Decuriæ unius judicialis (apud Plinium 33. cap. 3.) ſed etiam aliter commune nomen iis, qui ex omnibus Decuriis, quotannis ſorte ducti, ſolent judicare. Inſcriptio vetus: *Judex Selectus ex V Decuriis* Neque aliter Horatius:

Unum ex judicibus Selectis objiciebat.

Ovidius:

Non bene Selecti judicis area patet.

Atque ita hic Seneca. *Idem.* Quid fuerint recte ediſſerunt Budæus ad l. muner. §. defenſores. ff. de muneris. Turneb. lib. 20. cap. 16. Rævardus lib. 3. Variorum & lib. Protribunal. Cujacius lib. 21. Obſervat.

17 *Cenſus*] Clarum eſt. queriturque Plinius, Præfatione libri 14. *judicem fieri cenſu.* Latro apud Senecam: Controv. 1. lib. 2. *Cenſu judex in foro legitur.* Ovidius: *– dat cenſus honores,*

Inde gravis judex, inde ſeverus eques. Lipſius.

18 *Album*] Tabulam ſive indicem, ubi Judices ſcripti. *Idem.* Album hic tabula eſt, in qua judicum nomina ſecundum cujuſque ordinem deſcripta, cujus ut meminit Suet. in Claud. cap. 16. in Domitiano cap. 8. indicat l. 11. de verb. ſign. Briſſon. plura invenies apud Corraſ. lib. 4. c. 6. Miſcell. juris civil. Plin. lib. 33. cap. 1. *quod antea militares equi nomen dederant, hoc nunc pecunias judices tribuere.* Nam putat Budæus Plinium *pecunias judices* appellare, propter quadringenta HS. qui cenſus erat equeſtris, de quo non inepta Sig. lib. 2. cap. 3. de antiquo jure civ. Rom. accuratiora vero Hotoman. lib. de re nummar. *Grut.*

19 *Equeſtris*] Ea erat *quadringentorum HS.* id eſt, Philippicum decies mille. Nam is cenſus equeſter. Pincianus alias ſagaciſſimus, obeſa hic nare, cum reſcribit: *& equeſter ordo.* Idem.

CAP. VIII. 1 *Exiſſet*] Sorte lectus veniſſet. In urnam conjecta nomina, ſorte ducta, exibant. *Idem.*

2 *Ceſſurus*] Mira beneficentia, totum patrimonium dare: imo rara aut

 nulla

idem non eſt. Etiam nunc adjice. Hic [3] pecuniam pro addicto dependit: ſed cum illam domo protuliſſet, ille dedit eandem: ſed mutuam ſumpſit, aut rogavit, & ſe obligari [4] ingenti merito paſſus eſt. Eodem exiſtimas loco eſſe illum, qui beneficium ex facili largitus eſt: & hunc, qui accepit, ut daret? Tempore quædam magna fiunt, non ſumma. Beneficium eſt donata [5] poſſeſſio, cujus fertilitas laxare poſſit annonam; beneficium eſt, unus in fame panis. Beneficium eſt, donare regiones, per quas [6] multa flumina & navigabilia decurrant: beneficium eſt, arentibus ſiti, & vix ſpiritum per ſiccas fauces ducentibus, monſtrare fontem. Quis inter ſe iſta comparabit? quis expendet? difficilis eſt ſententia, quæ non rem, ſed vim rei quærit. Eadem licet ſint, aliter data [7] non idem pendent. Dedit mihi hic beneficium: ſed non libenter, ſed dediſſe ſe queſtus eſt, ſed ſuperbius me quam ſolebat, aſpexit: ſed tam tarde dedit, ut plus præſtiturus fuerit, ſi cito negaſſet. Horum quomodo judex inibit æſtimationem, cum ſermo, & dubitatio, & vultus meriti gratiam deſtruant?

CAP. IX. Quid quod quædam beneficia vocantur, quia [1] nimis concupiſcuntur: quædam non ſunt ex hac vulgari nota, ſed majora, etiamſi minus apparent? Beneficium vocas, dediſſe potentis populi civitatem, [2] in quatuordecim dedu-

nulla eſt, ſed ponitur in exemplum. *Lipſius.*

3 *Pecuniam pro addicto dependit*] Quem judex creditori addixit, ob debitum. *Idem.* Fuerunt *addicti*, qui cum ſolvendo non eſſent, creditoribus addicebantur, nec ſervitute eorum liberabantur, niſi debitis quocunque modo perſolutis. de eorum conditione Rævardus cap. 8. lib. ſing. ad leg. XII Tab.

4 *Ingenti merito*] Illius, à quo ſumpſit. *Lipſius.*

5 *Poſſeſſio*] Ager ipſe aut fundus. *Idem.*

6 *Multa flumina*] Meus, *magna*: quod præferam. Tantæ autem olim opes, ut & hæc donari potuerint: de quibus epiſt. 89. in fine, & de Tranquill. cap. 11. *Idem.*

7 *Non idem pendent*] Non idem pondus pretiumque habebunt. *Idem.*

CAP. IX. 1 *Nimis concupiſcuntur*] Non pro ſententia verba, ſi examinas. Meus opt. codex, *minus.* Ex eo vere faciebam: *quia eminus conſpiciuntur.* Quædam, inquit, beneficia conſpicua, & in oculos vel procul ſe ingerunt: quædam aliter, & quamquam magna, minus apparent. *Idem.*

2 *In quatuordecim deduxiſſe*] Id eſt, equitem feciſſe. Rem à ſigno dat in-

deduxiſſe, & defendiſſe capitis reum: quid utilia [3] ſuaſiſſe? quid retinuiſſe, ne in ſcelus rueret? quid gladium excuſſiſſe morituro? quid efficacibus remediis refocillaſſe lugentem, & quos [4] deſiderabat volentem ſequi, ad vitæ conſilium reduxiſſe? quid aſſediſſe ægro, & cum valetudo ejus ac ſalus [5] momentis conſtaret, excepiſſe idonea cibo tempora, & [6] cadentes venas vino refeciſſe, & medicum adduxiſſe morienti? Hæc quis æſtimabit? quis [7] diſſimilibus beneficiis jubebit beneficia penſari? Donavit tibi domum: ſed ego tuam ſupra te [8] ruere prædixi. Dedit tibi patrimonium: ſed ego naufrago tabulam. Pugnavit pro te, & vulnera excepit: at ego vitam tibi [9] ſilentio dedi. Cum aliter beneficium detur, aliter reddatur, paria facere difficile eſt.

CAP. X. Dies præterea beneficio reddendo non dicitur, [1] ſicut pecuniæ creditæ. Itaque poteſt, qui nondum reddidit, reddere. Dic enim, intra quod tempus deprehendetur ingratus? maxima beneficia probationem non habent: ſæpe intra tacitam duorum conſcientiam latent. An hoc inducimus, ut ne demus beneficia ſine teſte? Quam deinde pœnam ingratis conſtituamus? unam omnibus, cum diſparia beneficia ſint? an inæqualem, & pro cujuſque beneficio majorem, aut minorem? Age, [2] intra pecuniam verſabitur

intellegi: quia ſoli equites ſpectabant in 14. *Idem.* De his equitum ſedibus, vide curatiſſima omnia apud B. Fabr. lib. 2. cap. 6 Semeſtr. Torrent. ad Sueton. Neron. c. 11. item Lipſ. lib. de Amphitheat. c. 14.

3 *Suaſiſſe*] Priora, conſpicua illa ſunt; ſequentia, ſequentis & obſcurioris illius notæ. *Lipſius.*

4 *Deſiderabat*] Uxorem, liberos, amicos, jam præmortuos. *Idem.*

5 *Momentis*] Obſervatione & captatione temporum. *Idem.*

6 *Cadentes*] Languentes, & minus tumidas: ſpiritibus defectas. Epiſt. 95. *vino fulcire venas cadentes.* Adde de Ira, lib. 3. c. 9. *Idem.*

7 *Similibus*] Imo, *diſſimilibus:* quod meus & alii veteres quidam. Nam hoc agitur, ut talia beneficia aliis paribus, ſed non iiſdem, penſentur: pretio, inquam, paribus, non re ſimilibus. *Idem.*

8 *Ruere*] Quod Romæ crebrum: & ideo apte inter exempla. *Idem.*

9 *Silentio*] Te non accuſando, cum rogarer, aut torquerer. Sive, te non indicando, cum hoſtis inſequeretur. *Idem.*

CAP. X. 1 *Sicut pecuniæ creditæ*] Hunc locum allegat Cujacius in Paratit. in lib. 4. Cod. Juſt. tit. 2. ut probet non modo Jureconſ. ſed alienos etiam auctores *rem creditam* plerumque referre ad ſolam mutui cauſam.

2 *Intra pecuniam*] Ultra pecuniam æſtimatio non fiet. *Lipſius.*

ſabitur taxatio: quid quod quædam beneficia vitæ ſunt, & majora vita? His quæ pronunciabitur pœna? [3] minor beneficio? iniqua eſt. par & capitalis? quid inhumanius, quam cruentos eſſe beneficiorum exitus?

Cap. XI. Quædam, inquit, [1] privilegia parentibus data ſunt. Quomodo horum extra ordinem habita ratio eſt, ſic aliorum quoque beneficiorum haberi debet. Parentum conditionem ſacravimus, quia expediebat liberos tolli: ſollicitandi ad hunc laborem erant, incertam adituri fortunam. Non poterat illis dici, quod beneficia dantibus dicitur: [2] Cui des, elige. ipſe tecum, ſi deceptus es, [3] querere. dignum adjuva. In liberis tollendis, nihil judicio tollentium licet: tota res voti eſt. Itaque ut æquiore animo adirent [4] aleam, danda illis aliqua poteſtas fuit. Deinde alia conditio eſt parentum, qui beneficia, quibus dederunt, dant nihilominus [5] daturique ſunt: nec eſt periculum, ne dediſſe ſe [6] illis mentiantur. In ceteris quæri debet, non tantum an receperint, ſed an dederint. Horum in confeſſo merita ſunt: & quia utile eſt juventuti regi, impoſuimus illi quaſi domeſticos [7] magiſtratus, ſub quorum cuſtodia continerętur. Deinde omnium parentum unum erat

3 *Minor*] Scilicet pecuniaria. *Lipſ.*

Cap. XI. 1 *Privilegia parentibus*] Nam illi repetunt à liberis, & ingratos damnant, & alimenta etiam poſcunt. *Idem.*

2 *Cui des elige: ipſe tecum, ſi deceptus*] Hæc olim ſic legenda diſtinguendaque, non ex conjectura tantum ſua, ſed & Naz. Pal. ſec & tert. tradiderat Gruterus: & merito, ſi bonus hic non fuiſſet ariolus, omnem deinceps artem divinandi non deſiturum modo, ſed & ejuraturum ſe promiſerat. Et certe res tam plana eſt, ut nihil pote planius. Quid ergo tricatur ὁ πάνυ? Extractam illam voculam, quæ in capite ſequentis latuerit, Senecæ non agnoſcimus. Satis olim fuit fartorum, qui fulmentis hujuſmodi ſcripta veterum contaminarunt. *Gronovius.*

3 *Quære*] Ita mei libri, & recte. ſed vellem etiam vocula extracta, quæ in ſequentis capite latuit: *querere, dein dignum adjuva:* vel, *dehinc.* Querela tibi ſuper, non actio: cave in poſterum, & gratis digniſque confer. *Lipſ.*

4 *Aleam*] Incertum, quomodo caſuram. bonos an malos habituri liberos eſſent. *Idem.*

5 *Daturique ſunt*] Mei libri ſine copula. Utrumvis recte. ſignificat perpes eſſe in parentibus, & fore hoc benefaciendi ſtudium. *Idem.*

6 *Illis*] Liberis. *Idem.*

7 *Magiſtratus*] Quia revera omne imperium illis in prolem, Romano jure, etiam vitæ & necis. *Idem.*

Cap.

erat beneficium: itaque æſtimari ſemel potuit. alia diverſa ſunt, diſſimilia, infinitis inter ſe intervallis diſtantia: itaque ſub nullam regulam cadere potuerunt. cum æquius eſſet omnia relinqui, quam omnia æquari.

CAP. XII. Quædam magno dantibus conſtant: quædam accipientibus magna ſunt, ſed gratuita tribuentibus: quædam amicis data ſunt, quædam ignotis. Plus eſt, quamvis idem detur, ſi ei detur, quem noſſe [1] à tuo beneficio incipis. Hic auxilia tribuit, ille ornamenta, ille ſolatia. Invenies, qui nihil putet eſſe jucundius, nihil majus, quam habere in quo calamitas [2] acquieſcat: invenies rurſus, qui [3] dignitati ſuæ, quam ſecuritati, conſuli malit: eſt qui plus ei debere ſe judicet, per quem [4] tutior eſt, quam ei per quem honeſtior. Proinde iſta majora aut minora erunt, prout fuerit judex, aut ad hæc, aut ad illa, [5] inclinatus animo. Præterea creditorem mihi ipſe eligo: beneficium ſæpe ab eo accipio, à quo nolo, & aliquando ignorans obligor. Quid facies? ingratum vocabis eum, cui beneficium inſcio, &, ſi ſciviſſet, non accepturo, impoſitum eſt: non vocabis eum, qui utcumque acceptum non reddidit?

CAP. XIII. Aliquis dedit mihi beneficium, ſed idem poſtea [1] fecit injuriam. Utrum uno munere ad patientiam omnium injuriarum aſtringor: an perinde erit, ac ſi gratiam retulerim, quia beneficium ſuum ipſe inſequenti injuriâ reſcidit? Quomodo deinde æſtimabis, utrum plus ſit quod accepit, an in quo læſus eſt? Dies me deficiet, omnes difficultates perſequi [2] tentantem. Tardiores, inquit, ad beneficia danda facimus, non vindicando dāta,

nec

CAP. XII. 1 *A tuo beneficio*] Nempe antea ignotum. beneficio applicas tibi & jungis ultro. *Lipſius.*

2 *Acquieſcat*] Tria quæ præmiſit, in exemplis repetit: ſed ordine inverſo. à poſtremo orditur: atque hoc ad *ſolatia* ſpectat. *Idem.*

3 *Dignitati*] Ad *Ornamenta.* Idem.

4 *Tutior*] Ad *Auxilia.* Idem.

5 *Inclinatus*] Ipſe pluris faciet Ornamenta, Auxilia, vel Solatia. *Idem.*

CAP. XIII. 1 *Fecit injuriam*] De hac re ex profeſſo epiſt. 81. Vide. *Idem.*

2 *Tentantem*] Ex uno meo libro, *interpretantem*: nec ſpreverim. Facit enim proponit nodos, interpretatur & ſolvit. *Idem.*

nec inficiatores eorum afficiendo pœna. Sed illud quoque tibi è contrario occurrat. multo tardiores futuros ad accipienda beneficia, ſi periculum cauſſæ dicendæ adituri erunt, & innocentiam ſollicitiore habituri loco. Deinde, erimus per hoc ipſi quoque ad danda tardiores. nemo enim libenter dat invitis: ſed quicumque ad benefaciendum bonitate invitatus eſt, & ipſa pulchritudine rei, etiam libentius dabit, nihil debituris niſi quod volent. Minuitur enim gloria ejus officii, cui diligenter [3] cautum eſt.

CAP. XIV. Deinde, pauciora erunt beneficia, ſed veriora. quid autem mali eſt, inhiberi beneficiorum temeritatem? Hoc enim ipſum ſecuti ſunt, qui nullam legem huic conſtituerunt: ut circumſpectius donaremus, circumſpectius eligeremus eos, in quos merita conferrentur. Etiam atque etiam cui des, conſidera: nulla actio erit, nulla repetitio. Erras, ſi exiſtimas ſuccurſurum tibi judicem. Nulla lex te in integrum [1] reſtituet: ſolam accipientis fidem ſpecta. Hoc modo beneficia auctoritatem ſuam tenent, & magnifica ſunt: pollues illa, ſi materiam litium feceris. [2] Æquiſſima vox eſt, & jus gentium præ ſe ferens, Redde quod debes. Hæc turpiſſima eſt in beneficio, Redde. Quid reddet? [3] Vitam, quam debet, dignitatem, ſecuritatem, ſanitatem? reddi maxima quæque non poſſunt. Aut pro his, inquit, aliquid quod tanti ſit. Hoc eſt quod dicebam interituram tantæ rei dignitatem, ſi beneficium [4] mercem facimus. Non eſt inritandus animus ad avaritiam, ad querelas, ad diſcordiam: ſua ſponte in iſta fertur. Quantum poſſumus, reſiſtamus, & quærenti occaſiones, amputemus.

CAP.

3 *Cautum eſt*] Cui conditiones adſcriptæ, præmia & fructus in certo. *Lipſius.*

CAP. XIV. 1 *Reſtituet*] Ex jure. quod ſuccurrit ea ratione & formula minoribus, aut enormiter læſis, deceptiſve. *Idem.*

2 *Æquiſſima vox eſt, & jus gentium*] Æquum & bonum a jure gentium interdum ſeparari, interdum vero cum eo copulari, diſce à P. Fabro ad tit. de reg. jur. l. 90.

3 *Vitam inquam*] Ex meis libris, *Vitam quam debet*] Finis deinde commatii interrogatione acuatur, *ſanitatem?* Lipſius.

4 *Mercem*] Quod erit, ſi pretium illi ponimus, ſi taxamus. *Idem.*

CAP.

CAP. XV. Utinam quidem perſuadere poſſemus, ut pecunias creditas tantum à volentibus acciperent! utinam nulla [1] ſtipulatio emptorem venditori obligaret! nec pacta conventaque impreſſis ſignis [2] cuſtodirentur! fides potius illa ſervaret, & æquum colens animus! Sed neceſſaria optimis prætulerunt, & cogere fidem, quam ſpectare, [3] malunt. Adhibentur [4] ab utraque parte teſtes. ille per tabulas [5] plurium nomina, interpoſitis [6] parariis, facit: ille non eſt [7] interrogatione contentus, [8] niſi reum manu ſua tenuit. O turpem humano generi fraudis ac nequitiæ publicæ confeſſionem! annulis noſtris plus, quam animis creditur. In quid iſti viri [9] ornati adhibiti ſunt? [10] in quid [11] imprimunt ſigna?

CAP. XV. 1 *Stipulatio*] Quæ & ipſa conceptis verbis olim in emptionibus adhibita. Plauti Comœdiæ docent. *Lipſius.*

2 *Cuſtodirentur*] In tabulis. *Idem.*

3 *Malunt*] Sequela & numerus periodi, *maluerunt*, mallet. *Idem.*

4 *Ab utraque*] In rem utriuſque partis; ut illi cautum ſit, hic ne circumventus. *Idem.*

5 *Plurium nomina*] Jac. Ræváardus explicat, quia *plurium*, *qui adhibebantur*, *teſtium nominibus chirographum ſignabatur.* Ego acceperim quaſi eſſet, *plura nomina:* id eſt, cum pluribus contrahit, & nomina facit. Facit, inquam, nomina plurium, quos vel principales habet, vel ſponſores. An & legi poſſet, *plurimum*? id eſſet plerumque per tabulas contrahit: at alius pignora item capit. *Idem.* Dubium non ſit Rævardo lib. 3. cap. 1. variorum, quin de illa obligatione hic ſentiat Seneca, quæ olim fieri nominibus dicebatur; idemque videri Horomanno colligamus, ex ejus annot. in lib. 3. Inſtit. qualis autem ſit illa obligatio ab illis petatur. Vide & Marq. Freherum lib. 1. cap. 11. parerg.

6 *Parariis*] Supra eadem vox in hac re, lib. 2. c. 23. Et eſt in veteri quodam Lexico, μεσίτης, id eſt, *interventor*, *proxeneta.* Nomen non à *pariando*, ſed à parando videtur: quia parant utrimque animos, & conjungunt. Alii (ut Rævardus) explicant *tabelliones*, *actuarios*: quibus ut minus aſſentiar, facit Seneca epiſt. 120. *Nolo per interceſſorem mutuari.* Sane eſt hic ipſe Pararius. *Lipſius.*

7 *Interrogatione*] Stipulatione. *Idem.*

8 *Niſi reum manu ſua tenuit*] Libri aliquot *reum.* ſed *rem* tenemus, & pignus ἐνέχυρον interpretamur. Aliquis, inquit, ita diffidit, ut nullæ tabulæ aut ſponſiones ſatiſdent: ſed rem tenere manu voluit, & in poteſtate habere pignus. *Idem.* Sic mss. non *rem*, quod tantopere ſunt amplexati. Niſi reum promittendi ſuo chirographo tenuit. Quæ veriſſima interpretatio eſt Nobiliſſimi Salmaſii cap. 10. de modo uſurarum. *Gronovius.*

9 *Ornati*] E dignioribus civium: ordinis Equeſtris, aut & Senatorii. Claſſici teſtes. *Lipſius.*

10 *In quid*] Meus opt. codex: *hi, inquit:* quod omnino ſervem, ſed abſque interrogatione, ut legas, *hi, inquit, imprimunt ſigna.* Eſt enim velut dialogiſmus, & hoc ei reſpondetur. Sequentia deinde, iterum Senecæ. *Idem.*

11 *Imprimunt ſigna*] De his ſignatoribus elegantia quædam Duarenus lib. 1.

ſigna? nempe ne ille neget accepiſſe ſe quod accepit. Hos incorruptos viros, & vindices veritatis exiſtimas? at his ipſis ſtatim [12] non aliter pecuniæ committentur. Ita non honeſtius erat à quibuſdam fidem falli, quam ab omnibus perfidiam timeri? Hoc unum deeſt avaritiæ, ut beneficia ſine ſponſore non demus. Generoſi animi & magnifici eſt, juvare & prodeſſe. qui dat beneficia, deos imitatur: qui repetit, feneratores. Quid [13] illos, dum [14] vindicamus, in [15] turbam ſordidiſſimam redigimus?

CAP. XVI. Plures, inquit, ingrati erunt, ſi nulla adverſus ingratum datur actio. Imo potius, pauciores: quia majore delectu dabuntur beneficia. Deinde, non expedit notum omnibus fieri, quam multi ingrati ſint. pudorem enim rei tollet [1] multitudo peccantium: & deſinet eſſe probri loco commune maledictum. Nunquid jam ulla repudio erubeſcit, poſtquam illuſtres quædam ac nobiles fæminæ, [2] non conſulum numero, ſed maritorum annos ſuos computant? & [3] exeunt matrimonii cauſſa, [4] nubunt repudii?

lib. 1. cap. 10. diſput. anniv. Ræv. d. loco. Briſſonius lib. 6. de formulis.

12 *Non aliter*] Quorum fide niteris, nec iis in re ſimili fidem habes. aliorum ſignis, & tabulis obſtringis. *Lipſius.*

13 *Illos*] Beneficia dantes. *Idem.*

14 *Vindicamus*] Tutos ſecuroſque eſſe volumus. *Idem.*

15 *Turbam ſordidiſſimam*] Gregem fœneratorum. *Idem.*

CAP. XVI. 1 *Multitudo*] Noſter de Clem. 1. cap. 22. *Facit enim conſuetudinem peccandi, multitudo peccantium: & minus gravis nota eſt, quam turba damnatorum levat.* Vide ibi alia hujus ſententiæ. *Idem.*

2 *Non conſulum*] Quaſi tot maritos, quot annos numerent. Juvenalis:

Sic creſcit numerus, ſic fiunt octo mariti
Quinque per Autumnos.

Plures etiam illa apud Martialem, quæ pæne tot quot dies:

Aut minus, aut certe vix jam vigeſima lux eſt,
Et nubit decimo jam Teleſina viro.

Divortiis quidem modum Auguſtus impoſuerat (in Suetonio:) ſed, ut videmus, libido & licentia evicerant: atque ut Tertullianus ait, *Repudium jam votum erat, quaſi matrimonii fructus:* Apologet. cap. 6. *Idem.*

3 *Exeunt*] A viro, quem habent: ab uno conjugio, novi cauſſa. *Idem.*

4 *Nubunt repudii*] Amare dictum, finis conjugii eſt, jungi. hæ habent, ſolvi. *Idem.* Contra legem Jul. (inquit P. Faber lib. 2. cap. 23 Semeſtr.) qua non modo adulterium, ſed dotalis prædii ſine voluntate uxoris alienatio, imo ipſum quoque divortium coërcitum fuit: nam divortiis modum ab Auguſto impoſitum, cum matrimoniorum crebra mutatione vim legis Juliæ de maritandis ordinibus eludi

pudii? Tam diu iſtud timebatur, quam diu rarum erat. [5] quia vero nulla ſine divortio [6] acta ſunt, quod ſæpe audiebant, facere didicerunt. Nunquid jam ullus adulterii pudor eſt, poſtquam eo ventum eſt, ut nulla virum habeat, niſi ut adulterum [7] irritet? argumentum eſt deformitatis, pudicitia. Quam invenies tam miſeram, tam ſordidam, ut illi ſatis ſit [8] unum adulterorum par? niſi ſingulis diviſit horas? & non ſufficit dies omnibus? [9] niſi apud alium geſtata

eludi ſentiret, Suetonius tradit in Octavio, cap. 34. Vide Dionem lib. 54. & Briſſonium lib. ſingulari ad l. Juliam de adult.

5 *Quia vero nulla ſine divortio*] Ita aperte Naz. fidiſſimus codex, & Pal. ſec. Scripturam hanc tueor Suſpic. lib. 26. c. 4. mecumque adeo probat Lipſ. ad l. 5 Annal. Taciti. Suggeritque porro exemplum quod arguat non minus divortia in publica acta relata fuiſſe quam matrimonia: Sueton. in Caligula cap. 36. *Quibuſdam abſentium maritorum nomine repudium miſit, juſſitque in acta referri.* quid pote clarius? quid firmius? nam nihil pro inuſitato Tranquillus, quam quod monſtrum iſtud pro legitimo volebat haberi divortio, quod tale eſſe nec poterat nec debebat. *Gruter.*

6 *Acta*] Nam in acta referebantur, ut rata & legitima eſſent: quod docui in 5 Annal. Taciti. *Lipſius.*

7 *Irritet*] Latro apud Senecam patrem lib. 2. Controv. 7. *Erratis Judices, ſi non maritum ad ſolicitandam matronam putatis irritamentum.* Nam adulter incitatur ſcilicet eo ipſo, quod non licet. Habere vult, quam alter habet: ipſe per injuriam, ille per legem. Prava libido hoc habet. ut libidinum magiſter poëta:

Quod licet, ingratum eſt: quod non licet, acrius urit.

Iterum:

Quidquid ſervatur, cupimus magis, ipſaque furem
Præda vocat.

Martialis jocoſum exemplum:

Mœchus es Aufidiæ, qui vir Cervine fuiſti;
Rivalis fuerat qui tuus, ille vir eſt.
Cur aliena placet tibi quæ tua non placet uxor?
Numquid ſecurus non potes hoc facere? Idem.

8 *Unum adulterorum*] Hem, bona verba. Itane tunc mores? ſed attolli quædam ab eo in his talibus, declamatorio more, ſcimus. *Idem.*

9 *Niſi ad alium geſtata eſt, apud alium manſit*] Hæc caliginoſa ſunt. diſtinctio dederit aliquam, ſi forte, lucem: *niſi ſingulis diviſit horas? & non ſufficit dies omnibus. niſi ad alium.* Explico, niſi in ſella geſtata eſt ad unum adulterum, ſed obiter vidit; apud alium diutius manſit. Ita quaſi curſim adulteros obibat, & viſebat. Sed libri tamen conſenſu habent, *apud alium*, & noſtra iſta lectio eſt à Mureto. An aliud latet? nam meus liber, *geſta eſt*, non *geſtata*: voluiſſem, *comeſſata eſt*, ſi faveret ſcriptura: nunc coronam ego offero, alius capiti imponat. *Idem.* Pincianus, *pranſit*: ſæpe *geſtari* & *prandere* conjungere Senecam. Grut. talentum ſuum dederit in alterius nummulum, niſi voluerit fœminas iſtas apud alium guſtum ſumere, apud alium prandium cœnamve conſummare: ergo, *apud alium guſtata eſt, apud alium pranſit*, quamvis verbum *manſit*, manere poſſit, ut intelligatur manſiſſe per prandii tempus. Lipſius: Explico, niſi in ſella geſtata eſt ad unum adulterum, ſed

ſtata eſt, apud alium manſit? [10] Infrunita & [11] antiqua eſt, quæ neſciat, matrimonium vocari, [12] unum adulterium. Quemadmodum horum delictorum jam evanuit pudor, poſtquam res latius evagata eſt: ita ingratos plures efficies, & [13] audaciores, [14] ſi numerare ſe cœperint.

Cap. XVII. [1] Quid ergo? impunitus erit ingratus? Quid

ſed obiter vidit, apud alium diutius manſit. Sed libri conſenſu, *apud alium*, & iſta lectio a Mureto. An aliud latet? nam meus *geſta eſt*, non *geſtata*: voluiſſem *commeſſata* eſt, ſi faveret ſcriptura: nunc coronam ego offero, alius capiti imponat. Sic ille. At vera & non obſcura eſt & ſcriptorum & editorum olim lectio: *niſi apud alium geſtata eſt, apud alium manſit*. Notum inter exercitationes corporis non utiles modo, ſed & delicatas ac voluptarias fuiſſe geſtationem: unde Paullus l. 16. D. Quod vi aut clam. *ſi amœnitas quadam ex hujuſmodi arboribus præſtetur, poteſt dici & fructuarii intereſſe propter voluptatem & geſtationem.* Noſter ep. 122, *nunc exerceamur, nunc geſtemur, nunc prandeamus.* De Brevitate vitæ. *qui ſella ſe & lectica huc & illuc ferunt, & ad geſtationum ſuarum, quaſi deſerere illas non liceat, horas occurrunt.* Unde & ipſa loca *geſtationes*. Plinius lib. 5. epiſt. 6. *Incluſa ab his geſtatio in modum circi, quæ buxum multiformem humileſque & retonſas manu arbuſculas circumit.* Has qui molles haberent & maxime jucundas, eo proficiſci ſolebant, ac ſe deferri curare, ut ibi geſtarentur: nec patiebatur humanitas, quemquam honeſtiorem nec inimicum excludi. Eſt ergo *apud alium geſtari*, alius geſtatione uti, in alius umbra vectari. *Manere* autem eſt non diutule conſiſtere alicubi, ſed pernoctare. Cicero de divinat. Lib. 1. *conclave illud, ubi erat manſurus, ſi ire perrexiſſet, proxima nocte corruit.* Pro quo lib. 2. *in eo conclavi ei cubandum fuiſſet.* Lib. 10 ad Att. 13. *Servius pridie Non. Mai. Minturnis manſiſſe dicitur, hodie in Liternino manſurus apud C. Marcellum.* Lib. 2 ad Q. Fratrem epiſt. 7. *ut eo die apud T. Titium in Anagnino manerem.* Livius lib. 3. *exercituſque novus, paucis cohortibus veterum militum voluntate ſequentibus, manſerit ad decimum lapidem.* Solitos autem veteres per cauſſam vel valetudinis, vel officii, vel ſacri, vel quamcumque aliam ſæpe abnoctare & in urbe etiam apud amicos cubitare, ex Suetonio & Plinio conſtat. Octavio cap. 78. *Matutina vigilia offendebatur, ac ſi vel officii vel ſacri cauſſa maturius evigilandum eſſet, ne id contra commodum faceret, in proximo cujuſcunque domeſticorum cœnaculo manebat.* Nemo mirabitur in tanta libertate idem uſitaſſe matronas. *Gronovius.*

10 *Infrunita*] Inſulſa, fatua. dico de Vita beata, cap. 23. *Lipſius.*

11 *Antiqua*] Priſcis & exoletis moribus. ruſtica aliqua, & Sabina. *Idem.*

12 *Unius adulterium*] Non mutem quod eſt in libris, *unum adulterium*. Pro hoc more Martialis illa uxor, de qua ipſe:

Ut mœchum patiar rogat uxor, Galle, ſed unum.
Huic ego non oculos eruo Galle duos?
Idem.

13 *Audaciores*] Libri, *auctiores*. ſed malim editum. Nam audaciam à numero ſumpturi erant. *Idem.*

14 *Si numerare*] In ſimili re, ipſis verbis utitur de Clem. 1. c. 24. *Apparuit quantum periculum immineret, ſi ſervi noſtri numerare nos cœpiſſent.* Idem.

Cap. XVII. 1 *Quid ergo*] Hoc capiendum, quaſi reſponſio & relatio ad illud prius. Objiciebat ille. Quid ergo? ingrati impuniti? *μιμώος* reſpon-

Quid ergo? impunitus erit impius? quid malignus? quid avarus? quid impotens? quid crudelis? Impunita tu credis eſſe, quæ inviſa ſunt? aut ullum ſupplicium gravius exiſtimas [2] publico odio? Pœna eſt, quod non audet ab ullo beneficium accipere, quod non audet ulli dare, quod omnium deſignatur oculis, aut deſignari ſe judicat: quod intellectum optimæ rei ac dulciſſimæ amiſit. An tu infelicem vocas, qui caret [3] acie oculorum, cujus aures morbus obſtruxit: non vocas miſerum eum, qui ſenſum beneficiorum amiſit? Teſtes ingratorum omnium deos metuit, urit illum & angit intercepti beneficii conſcientia: denique ſatis hæc ipſa pœna magna eſt, quod rei (ut dicebam) jucundiſſimæ fructum non percipit. At quem juvat accepiſſe, æquali perpetuaque voluptate fruitur: & animum ejus à quo accepit, non rem intuens, gaudet. Gratum hominem ſemper beneficium delectat, ingratum ſemel. Comparari autem poteſt utriuſque vita. cum alter triſtis ſit & ſolicitus, qualis eſſe infitiator, ac fraudulentus ſolet; apud quem non parentum qui debet, honor eſt, non [4] educatoris, non præceptorum: alter lætus, hilaris, occaſionem referendæ gratiæ exſpectans, & ex hoc ipſo affectu gaudium grande percipiens; nec quærens quomodo [5] decoquat, ſed quemadmodum plenius uberiuſque reſpondeat; non ſolum parentibus & amicis, ſed humilioribus quoque perſonis. Nam etiam ſi à ſervo ſuo beneficium accepit, æſtimat non à quo, ſed quid acceperit.

CAP. XVIII. Quamquam quæritur à quibuſdam, ſicut

ſpondet, Quid ergo? nonne & impii impuniti ſunt, & alii. *Lipſius.*

2 *Publico odio*] Apud Ciceronem loci ſimiles, in Clodium, Piſonem, Antonium. Et revera, animo in quo ſcintilla honeſti, & ſenſus famæ, nihil triſtius aut acerbius odio & deteſtatione communi. *Idem.*

3 *Acie oculorum*] Cicero de aruſp. reſp. in Clodium: *An tibi luminis obeſſet cæcitas plus, quam libidinis? ne id quidem ſentis, conniventes illos oculos abavi tui magis optandos fuiſſe, quam hos flagrantes ſororis:* Certe mentis illa cæcitas, ultimum ſuppliciorum. *Idem.*

4 *Educatoris*] Potius, *educatorum.* Idem.

5 *Decoquat*] Fidem non ſolvat, rem creditori minuat & abſumat. *Idem.*

CAP.

ſicut ab Hecatone, an beneficium dare ſervus domino poſſit? Sunt enim qui ita [1] diſtinguant, Quædam beneficia eſſe, quædam officia, quædam miniſteria. Beneficium eſſe, quod alienus det: alienus eſt, qui potuit ſine reprehenſione ceſſare. Officium eſſe filii, uxoris, & earum perſonarum, [2] quas neceſſitudo ſuſcitat, & ferre opem jubet. Miniſterium eſſe ſervi, quem conditio ſua eo loco poſuit, ut nihil eorum quæ præſtat, [3] imputet ſuperiori. [4] * Præterea ſervos qui negat dare aliquando domino beneficium, [5] ignarus eſt juris humani. refert enim cujus animi ſit, qui præſtat, non cujus ſtatus. Nulli præcluſa virtus eſt, omnibus patet, omnes admittit, omnes invitat, ingenuos, libertinos, ſervos, reges, & exſules. non eligit domum, nec cenſum; nudo homine contenta eſt. Quid enim erat tuti adverſus repentina, quid animus magnum promitteret ſibi, ſi [6] certam virtutem fortuna mutaret? Si non dat beneficium ſervus domino; [7] nec regi quiſquam ſuo, nec duci ſuo miles. Quid enim intereſt, quali quis teneatur imperio, ſi ſummo tenetur? Nam ſi ſervo, quo minus in nomen meriti perveniat, neceſſitas obeſt, & patiendi ultima timor: idem iſtud obſtabit, & ei qui regem habet, & ei qui ducem:

quo-

CAP. XVIII. 1 *Diſtinguant*] Pulchre, & notabiliter. *Lipſius.*

2 *Quas neceſſitudo ſuſcitat*] Feſti nota huc facit: *Neceſſarios eſſe, ut Gallus Ælius ait, qui aut Cognati aut Affines, & in quos neceſſaria Officia conferuntur, præter ceteros.* Ille duos gradus neceſſitudinis, tertium etiam Corn. Fronto facit, Meritorum. *Neceſſitudo,* inquit, *eſt vel ſanguinis, vel meritorum, cum præceptoribus, cum amicis.* Idem. Citat hæc ad l. 19. ff. de reg. jur. Ræv ardus, apud quem videbis quænam *perſonæ* appellentur *neceſſariæ.*

3 *Imputet*] In rationibus ejus ponat, poſſit inſcribere, vel expenſum referre. *Lipſius.*

4 *Propterea*] Libri ſcripti, *præterea.* Neque illud, aut hoc, apte nectitur prioribus, & omnino aliquid deeſt. nempe pars illa prior, qua diſputatur, An ſervus beneficium domino conferat? Seneca nunc ait, & poſt rationem unam alteramve, hanc etiam addit. Ergo recte, *præterea.* Idem.

5 *Ignarus eſt juris humani*] Quid eo velit Seneca, vide apud Duarenum tit. de juſt. & jure c. 5.

6 *Certam*] In ſe ſtabilem, ſe contentam & nixam. *Lipſius.*

7 *Nec regi quiſquam ſuo*] Lipſius: Si ſcriptum, *quiſquam ſubditus*; ἰσόκωλος magis & expreſſa ſententia eſſet. Sic quidem paſſim noſtri rure loquuntur, ut *ſubditum* pro ſubjecto dicant: ſed non Seneca, nec quiſquam caſtiorum veterum. *Gronovius.*

8 *Diſpari*

quoniam, ſub [8] diſpari titulo, paria in illos licent. Atqui dant regibus ſuis, dant imperatoribus beneficia: ergo & dominis. Poteſt ſervus juſtus eſſe, poteſt fortis, poteſt magnanimus: ergo & beneficium dare poteſt. Nam & hoc virtutis eſt. adeoque dominis ſervi beneficia poſſunt dare, ut ipſos ſæpe [9] beneficii ſui fecerint. Non eſt dubium, an ſervus beneficium dare poſſit cuilibet: quare ergo non & domino ſuo poſſit?

CAP. XIX. Quia non poteſt, inquit, creditor domini ſui fieri, ſi pecuniam illi dederit. Alioqui quotidie dominum ſuum obligat: peregrinantem ſequitur, ægro miniſtrat, & labore ſummo colit. Omnia tamen iſta, quæ alio præſtante beneficia dicerentur, præſtante ſervo miniſteria ſunt. Beneficium enim id eſt, quod quis dedit, [1] cum illi liceret & non dare: [2] ſervus autem non habet negandi poteſtatem: ita non præſtat, ſed paret, nec, id ſe feciſſe, jactat, quod non facere non potuit. Etiam ſub iſta lege vincam, & eo perducam ſervum, ut in multa liber ſit. Interim dic mihi, ſi tibi oſtendero aliquem ſervum pro ſalute domini ſui, ſine reſpectu ſui dimicantem & confoſſum vulneribus, reliquias tamen ſanguinis ab ipſis vitalibus fundentem, & ut ille effugiendi tempus habeat, moram ſua morte quærentem: hunc tu negabis beneficium dediſſe, quia ſervus

8 *Diſpari titulo*] Non enim ſervi, ſed ſubditi aut milites dicuntur: & tamen jus vitæ neciſque in illos habent, Rex aut Imperator. *Lipſius.*

9 *Beneficia ſua*] Ego non damno, imo recte & argute dicitur: ſicut illud, *beneficia ſua amare.* id eſt, beneficiarios ſuos, & de quibus bene meritus fuerit. Priſci tamen libri, *beneficii ſui:* nec id male. Suetonius Tiberio: *per quoſdam beneficii ſui centuriones.* Iterum Claudio: *Commeatus à Senatu peti ſolitos, beneficii ſui fecit.* Prius tamen illud ἐμφατικώτερον, & impreſſius dicetur. *Idem.*

CAP. XIX. 1 *Cum illi liceret & non dare*] Alioqui ſi quæ cauſſa vel naturalis pudor ſubſit, non tam donatio, quam debiti ſolutio cenſetur l. 25. §. conſuluit, de petit. hered. l. 19. §. ſi quis ſervo. l. penult. de donat. l. 5. ff. de ritu nupt. vide Fornerium ad hunc locum in comment. ad l. 194. de verb. ſign.

2 *Servus non habet negandi poteſtatem*] Imo nec voluntatem, nec perſonam aut caput habet: juris civilis quidem inventiunculis & phraſibus. *Lipſius.* Vide ſelecta quædam ad hujus loci intellectum apud P. Fabrum ad l. 4. & l. 82. de reg. juris.

ſervus eſt? Si tibi oſtendero aliquem, ut ſecreta domini prodat, nulla tyranni pollicitatione corruptum, nullis territum minis, nullis cruciatibus victum, avertiſſe, quantum potuerit, ſuſpiciones quærentis, & impendiſſe ſpiritum fidei: hunc tu negabis beneficium domino dediſſe, quia ſervus eſt? Vide ne eo magis ſit, quo rarius eſt exemplum virtutis in ſervis: eoque gratius, quod cum fere inviſa imperia ſint, & omnis neceſſitas gravis, commune ſervitutis odium, in aliquo domini caritas vicit. Ita non ideo beneficium non eſt, quia à ſervo profectum eſt: ſed ideo majus, quia deterrere ab illo nec ſervitus quidem potuit.

CAP. XX. Errat, ſi quis exiſtimat ſervitutem in totum hominem deſcendere: pars melior ejus excepta eſt. Corpora obnoxia ſunt, & [1] adſcripta dominis: mens quidem ſui juris, quæ adeo libera & vaga eſt, ut ne ab hoc quidem carcere cui incluſa eſt, teneri queat, quo minus impetu ſuo utatur, & ingentia agat, & in infinitum [2] comes cæleſtibus exeat. [3] Corpus itaque eſt, quod domino fortuna tradidit. Hoc emit, hoc vendit: interior illa pars [4] mancipio dari non poteſt. Ab hac quidquid venit, liberum eſt. non enim aut nos omnia jubere poſſumus, [5] aut in omnia ſervi parere coguntur: contra rempublicam imperata non facient, nulli ſceleri manus commodabunt.

CAP. XXI. Quædam ſunt quæ leges nec jubent, nec vetant facere: in his ſervus materiam beneficii habet. Quamdiu præſtatur, quod à ſervis exigi ſolet, miniſterium eſt: ubi plus quam quod ſervo neceſſe eſt, beneficium. Ubi in affe-

CAP. XX. 1 *Adſcripta*] Addicta dominis. emptionum tabulis mancipata. *Lipſius.*

2 *Comes cæleſtibus*] Sidera ſequatur, aut præeat. Ad mentem & cogitationem referendum. Adde ſupra, lib. 2. cap. 29. *Idem.*

3 *Corpus itaque eſt quod domino fortuna tradidit*] De hoc præclara multa Connanus lib. 2. cap. 2. comm. jur. civ.

4 *Mancipio*] Juris verbum. quod proprietatem, dominium, & quaſi ea quæ manu capiuntur tenenturque, notat. *Lipſius.*

5 *Aut in omnia ſervi parere coguntur*] Viſe tu mihi P. Fabrum ad l. 157. ff. de reg. jur.

CAP.

[1] affectum amici tranſit, deſinit vocari miniſterium. Eſt aliquid, quod dominus præſtare ſervo debeat, ut [2] cibaria, ut [3] veſtiarium: nemo hoc dixit beneficium. At indulſit, liberalius educavit, [4] artes quibus erudiuntur ingenui, tradidit: beneficium eſt. Idem, econtrario, fit in perſona ſervi. Quidquid eſt quod ſervilis officii formulam excedit, quod non ex imperio, ſed ex voluntate præſtatur, beneficium eſt: ſi modo tantum eſt, ut hoc vocari potuerit, quolibet alio præſtante.

CAP. XXII. Servus (ut placet Chryſippo) [1] perpetuus mercenarius eſt. Quemadmodum ille beneficium dat, ubi plus præſtat quam in quod [2] operas locavit: ſic ſervus ubi benevolentia erga dominum fortunæ ſuæ modum tranſiit, & altius aliquid auſus, quod etiam [3] felicius nato decori eſſet, & ſpem domini anteceſſit, beneficium eſt intra domum inventum. An æquum tibi videtur, quibus, ſi minus debito faciant, iraſcimur: non haberi gratiam, ſi plus debito ſolitoque fecerint? Vis ſcire, quando non ſit beneficium? ubi dici poteſt, [4] Quid ſi nollet? Ubi vero id præſtitit, quod nolle licuit, voluiſſe laudandum eſt. Inter ſe contraria ſunt, beneficium & injuria. Poteſt dare beneficium domino, ſi à domino injuriam accipere: atqui [5] de injuriis

CAP. XXI. 1 *Affectum*] Quo proprie conſtat beneficium. *Lipſius.*

2 *Cibaria*] Dimenſa ſua, & juſta. *Idem.*

3 *Veſtiarium*] Pecuniam, quæ pro veſte datur. Adde cap. 8. de Tranquill. *Idem.*

4 *Artes*] Quod multi fecere. & ab iis dominis Plautus, Terentius, Epictetus ipſe manavit. *Idem.*

CAP. XXII. 1 *Perpetuus mercenarius*] Qui operas mercede locat, μισθωτὸς. μισθοφόρος. Duo genera: ſunt liberi, ſunt ſervi. Hic de liberis capiendum. ſed ut illi, aiebat Chryſippus, operas ſuas in diem aut tempus, locant: ſic de ſervis ſentiendum, liberos eſſe, dumtaxat perpetua nobis opera obſtrictos. De ipſis Mercenariis ſervis, infra lib. 6. c. 5. *Idem.* Mutuare his lucem ab Duareno ad tit. de ſervitutibus.

2 *Operas*] Atqui dominus opus locat, mercenarius conducit. Itaque cum in libris *operas* exſtet: haud invitus Mureto aſſentiar legenti, *quam ad quod operas locavit*. Lipſius.

3 *Felicius nato*] Libero, ingenuo, nobili. *Idem.*

4 *Quid ſi nollet*] Herile & minax verbum: cui adhæret, & intellegi datur: *cogam, malo doctus faciet*. Idem.

5 *De injuriis dominorum in ſervos*] Hinc probe argumentatur Hotoman. ad tit. Inſt. qui ſunt ſui vel alieni juris, non licuiſſe dominis etiam ante

juriis dominorum in ſervos, [6] qui audiat, poſitus eſt, qui & ſævitiam & libidinem, & in præbendis ad victum neceſſariis avaritiam compeſcat. Quid ergo? Beneficium dominus à ſervo accipit? imo homo ab homine. Denique quod in illius poteſtate fuit, fecit: beneficium domino dedit: ne à ſervo acceperis, [7] in tua poteſtate eſt. Quis autem tantus eſt, quem non fortuna indigere etiam infimis cogat? Multa jam beneficiorum exempla referam, & diſſimilia, & quædam inter ſe [8] contraria. Dedit aliquis domino ſuo vitam, dedit mortem, ſervavit periturum: & hoc ſi parum eſt, [9] pereundo ſervavit. alius mortem domini [10] adjuvit, alius [11] decepit.

Cap. XXIII. Claudius Quadrigarius in [1] duodeviceſimo annalium tradidit, cum obſideretur [2] Grumentum, & jam ad ſummam deſperationem ventum eſſet, duos ſervos ad hoſtem transfugiſſe, & [3] operæ pretium feciſſe. [4] Deinde

D. Antonini conſtitutionem ſupra modum ſine juſta cauſſa in ſervos animadvertere: eum tamen jus herile, quod antea latius erat, anguſtioribus circumſcripſiſſe terminis, primumque conſtituiſſe, ut non magis ſuum ſervum quam alienum interficere jus eſſet. Verum tu eum conſule, & adjunge, ſi ſapis, amuſſitata quæ affert ad iſtum Senecæ locum Connanus lib. 2. cap. 2. comment. jur. civ.

6 *Qui audiat*] Præfectus urbis. opinor ab ipſo Auguſto eſſe: etſi Hadriano tribuitur, quod *ſervos à dominis vetuit occidi, eoſque juſſit damnari per judices, ſi digni eſſent.* Ita Spartianus in ejus vita. Nempe rettulit, aut roboravit & ampliavit jus illud vetus. Nam & addidit, *Ne lenoni aut laniſtæ venderentur, cauſſa non præſtita.* Lipſius.

7 *In tua poteſtate*] Callide. nam innuit, fac liberum, manumitte. *Idem.*

8 *Contraria*] Ut vitam & mortem date, quæ ſubjungit. *Idem.*

9 *Pereundo*] Sua vita, ejus redemit. *Idem.*

10 *Adjuvit*] Ut C. Vettii ſervus, de quo infra. *Idem.*

11 *Decepit*] Ut L. Domitii, de quo item infra. *Idem.*

Cap. XXIII. 1 *Duodeviceſimo*] Sic optime V. C. Eo modo idem Senec. dixit *duodeviceſimum* lib. 1 de Clement. cap. 9. de qua phraſi Nonius Marcell. & Gellius lib. 5. cap. 4. qui etiam citat hunc Quadrigarium in *undeviceſimo* lib. 13. cap. 28. *Juret.*

2 *Adrumentum*] Mureti lectio: nam priſca omnis *Grumentum.* Atque iſtud in Italia in Lucanis eſſe, Livius, Florus, Appianus, Ptolemæus dicunt. Quid, quod Macrobius in hoc ipſo facto, ita nominat? Sed impulit Muretum mutare, credo, quod mox de *Romano milite* ſequitur. Quid ergo? nonne bello Punico hoſtilia multa Italiæ loca, & in eo præſertim tractu? Potuit & ſociali bello eveniſſe, ex Flori 3. cap. 18. *Lipſius.*

3 *Operæ pretium*] Sunt ipſa Claudii verba, non ambigo. Pretium operæ, id eſt, condignam mercedem labore & peri-

de urbe capta, paſſim diſcurrente victore, illos per nota itinera ad domum in qua ſervierant, præcucurriſſe, & dominam ſuam ante ſe egiſſe: & quærentibus quænam eſſet, dominam, & quidem crudeliſſimam [5] ad ſupplicium ab ipſis duci, profeſſos eſſe. Eductam deinde extra muros, ſumma cura celaſſe, donec hoſtilis ira conſideret. deinde, ut ſatiatus miles cito [6] ad Romanos mores rediit: illos quoque ad ſuos rediſſe, & dominam ſibi ipſos dediſſe. Manumiſit utrumque eveſtigio illa: nec indignata eſt ab his ſe vitam accepiſſe, in quos vitæ neciſque poteſtatem habuiſſet. Potuit ſibi hoc vel magis gratulari. Aliter enim ſervata, munus notæ & vulgaris clementiæ habuiſſet: ſic ſervata, nobilis fabula, [7] & exemplum duarum urbium fuit. In tanta confuſione captæ civitatis, cum ſibi quiſque conſuleret, omnes ab illa præter transfugas fugerunt. At hi, ut oſtenderent quo animo facta eſſet prior illa tranſitio, à victoribus ad captivam transfugerunt, perſonam [8] parricidarum ferentes. quod in illo beneficio maximum fuit, tanti judicaverunt, ne domina occideretur, videri dominam occidiſſe. Non eſt, mihi crede, [9] non, dico, ſervilis animi, egregium factum fama

periculo ſuo cepiſſe. Ita Livius initio operis: *Facturuſne operæpretium ſim.* Lipſius.

4 *Deinde*] Credam verius diſtingui, & antiqua compoſitione: *operæpretium feciſſe deinde. Urbe capta.* Idem.

5 *Ad ſupplicium*] Eadem Macrob. 1 Saturn. cap. 11. *Idem.*

6 *Ad Romanos mores*] Mites & modeſtos. *Idem.*

7 *Et exemplum duarum urbium fuit*] Quarum? Grumenti, & Romæ, ait Gruterus: quia utraque potuit æmulari. Sed cur non plurium etiam urbium? cur non orbis? Muretus ait librum aliquem (fide hoc ejus ſtet) *duarum*, habuiſſe tantum: itaque ex eo faciendum prorſus, *dominarum*. Hoc ita placuit, ut & in textum receperit: ſed profecto ejiciendum. Quod exemplum hic dominabus? quiane una ſervata? quid imitentur? ſervorum tota laus eſt, ut ſcimus. Ego vero conjicio, & mihi certe approbo, fuiſſe: *exemplum duraturum.* Nihil à ſcriptura abeo: ſenſum ipſum Senecæ tango. Illa, inquit, ſic ſervata, nobile & ſcriptis ſæculiſque conſecratum exemplum eſt. *Idem.* Veriſſime interpretatus Gruterus, Romæ & Grumenti. Vanæ conjecturæ eruditorum: *Grumentina urbis*, *dominarum*, *duraturum*, *clarum*. Sed cur non plurium etiam urbium, inquit Lipſius, cur non orbis? non tum profecto, antequam literis aut fama dideretur. Si dixiſſet, *& civium & hoſtium oculos in ſe convertit:* an rogaret, cur non aliorum? cur non omnium hominum? *Gronovius.*

8 *Parricidarum*] Quaſi dominam ad ſupplicium raperent. *Lipſius.*

9 *Non eſt*] Libri mei: *non dico.*

ma ſceleris emiſſe. C. Vettius, prætor Marſorum, ducebatur ad Romanum [10] imperium. Servus ejus gladium militi ipſi, à quo trahebatur, eduxit, & primum dominum occidit: deinde, Tempus eſt, inquit, me & mihi conſulere: jam dominum manumiſi. atque ita ſe uno ictu transjecit. Da mihi quemquam, qui magnificentius dominum ſervarit.

CAP. XXIV. Corfinium Cæſar obſidebat: tenebatur incluſus Domitius. [1] Imperavit medico eidemque ſervo ſuo, ut ſibi [2] venenum daret. Cum tergiverſantem videret: Quid cunctaris, inquit, tanquam tua in poteſtate totum iſtud ſit? mortem rogo [3] armatus. Tum ille promiſit, & medicamentum innoxium bibendum illi dedit: quo cum ſopitus eſſet, acceſſit ad filium ejus: Jube me, inquit, adſervari, dum ex eventu intelligas, an venenum patri tuo dederim. Vixit Domitius, & ſervatus à Cæſare eſt: prior tamen illum ſervus ſervaverat.

CAP. XXV. Bello civili, proſcriptum dominum ſervus abſcondit: & cum [1] anulos ejus ſibi aptaſſet, ac veſtem induiſſet, ſpeculatoribus occurrit: nihil ſe deprecari, quo minus imperata peragerent, dixit: & deinde cervicem porrexit. Quanti viri eſt, pro domino eo tempore mori velle, quo

Omnino lego: *non, dico, eſt*. Illa inſertio & repetitio valde affirmant. *Lipſ.*

10 *Imperatorem*] Mei libri, *imperium*. & meo animo ſic lege. Ducebatur (nota phraſi) ad mortem, ad ſupplicium: ducebatur autem, ad juſſum Romanum. Eveniſſe hoc ſcias Sociali bello Italico: in quo vel præcipui perduellium, Marſi: & *Vettius* iſte inter Duces, Appiano atque aliis. *Idem.*

CAP. XXIV. 1 *Imperavit medico eidemque ſervo*] Nam diu medicina Romæ apud libertos aut ſervos, ut ingenuis parum digna. Julius Cæſar primus decus addidit, & *civitate eos donavit*: qui liberi nempe, & exteri eſſent. Auguſtus deinde, in honorem Antonii Muſæ, immunitatem. *Idem.* Vide etiam Briſſon. lib. 2. c. 3. Select. ex jure civ. antiquit. Requirantur & Parerga Marq. Freheri lib. 2. c. 16.

2 *Venenum*] Vide Plinium lib. 7. cap. 53. Suetonium in Nerone, c. 3, qui tamen paullo aliter referunt: at conſentit cum Seneca magis Plutarchus, in Cæſare. *Lipſius.*

3 *Armatus*] Quaſi dicat, Jamnunc inferre eam mihi tibique poſſum. Arma ecce, & gladius. *Idem.*

CAP. XXV. 1 *Anulos*] In Appiano 4 Civil. in Valerio 6. cap. 8. in Macrobio. Anulos autem veſtemque ſumit, tamquam ingenuus & Senator: ut ſic pro hero ſe approbaret. *Idem.*

2 *Rara*

quo erat [2] rara fides dominum mori nolle? in publica crudelitate mitem inveniri, in publica perfidia fidelem? cum præmia proditionis ingentia oſtendantur, præmium fidei, mortem concupiſcere?

CAP. XXVI. Noſtri ſæculi exempla non præteribo. Sub Tiberio Cæſare fuit accuſandi frequens & pæne publica rabies, quæ omni civili [1] bello gravius togatam civitatem confecit. Excipiebatur ebriorum ſermo, ſimplicitas jocantium. nihil erat tutum: omnis ſæviendi placebat occaſio. Nec jam reorum exſpectabatur eventus, cum eſſet [2] unus. Cœnabat Paulus prætorius in convivio quodam, imaginem Tiberii Cæſaris habens, [3] ectypa, & eminente gemma. Rem ineptiſſimam fecero, ſi nunc [4] verba quæſiero, quemadmodum dicam illum matellam ſumpſiſſe. Quod factum, ſimul & [5] Maro, ex notis illius temporis veſtigatoribus, notavit. At ſervus ejus cui nectebantur inſidiæ, ei ebrio anulum extraxit, & cum Maro convivas teſtaretur, admotam eſſe [6] imaginem obſcœnis, & jam [7] ſubſcriptionem componeret:

2 *Rara fides*] Quidni rara? nam præmiis inducebantur, ad dominos prodendos vel occidendos. & qui feciſſet ac caput retuliſſet, *præmium capiebat libertatem, & dena millia drachmarum, itemque civitatem:* Appianus. *Lipſius.*

CAP. XXVI. 1 *Bello gravius*] Tacitus non ſemel oſtendit & queritur, *pacem quovis bello ſæviorem.* Idem.

2 *Unus*] Exitialis omnibus; & accuſari, damnari erat. *Idem.*

3 *Ectypam*] Meus liber, *ectypa*, diſerte: ut ad gemmam ipſam referatur. Plinius 37. *Hæ ſunt gemmæ, quæ ad ectypas ſculpturas aptantur.* Ectypa igitur gemma, expreſſa & effigiata. *Idem.*

4 *Verba quæſiero*] Ne ſordidis ſcilicet illis & communibus utar, *matulam ſumere.* Idem.

5 *Maro*] Qui Tacito tamen non nominatur, quod ſciam. *Idem.*

6 *Imaginem obſcœnis*] Tamquam in eo impietas, & læſa majeſtas, quod ſacra Principis imago ad partes pudendas iviſſet. O flebiles ineptias! de quibus Suetonius Tiberii cap. 58. *Capitale fuiſſe, circa Auguſti ſimulacrum ſervum cecidiſſe, veſtem mutaſſe, nummo vel anulo effigiem impreſſam latrinæ aut lupanari intuliſſe.* Quin Philoſtratus narrat, *damnatum quemdam, quod ſervum verberaſſet, qui Denarium cum effigie Cæſaris apud ſe habebat.* Idem.

7 *Subſcriptionem*] Non eo ſenſu, quo Aſconius in Divinatione notat, *ſubſcriptores* ſecundarios quoſdam accuſatores, & ſocios præcipui illius eſſe: ſed hic ipſam accuſationem notat. quia qui deferebant, libello id faciebant, atque ei ſubſcribebant. Eo ſenſu noſter in Ludo, de morte Claudii: *Poſtulat nomen ejus recipi, edit ſubſcriptionem.* Vide & Briſſonii Lexicon, in verbo ſubſcribere. *Idem.*

 8 *Manu*

neret: oſtendit in [8] manu ſua ſervus anulum. Si quis hunc ſervum vocat, & illum [9] convivam vocabit.

CAP. XXVII. Sub divo Auguſto nondum hominibus verba ſua periculoſa erant, jam moleſta. Rufus, vir ordinis ſenatorii, inter cœnam optaverat, ne Cæſar ſalvus rediret ex ea [1] peregrinatione quam parabat: & adjecerat, Idem omnes & [2] tauros & vitulos optare. Fuerunt qui illa diligenter audirent. Ut primum diluxit, ſervus qui cœnanti [3] ad pedes ſteterat, narrat quæ inter cœnam ebrius dixiſſet. hortatur, ut Cæſarem occupet, atque ipſe ſe deferat. Uſus conſilio, [4] deſcendenti Cæſari occurrit. & cum [5] malam mentem habuiſſe ſe pridie juraſſet, id ut [6] in ſe & filios ſuos recideret, optavit: & Cæſarem, ut ignoſceret ſibi rediretque in gratiam ſecum, rogavit. Cum dixiſſet ſe Cæſar facere: [7] Nemo, inquit, crederet te mecum in gratiam rediſſe, niſi aliquid mihi donaveris, petitque non faſtidiendam à propitio ſummam: & impetravit. Cæſar ait

Me-

8 *Manu ſua*] Ergo non in Domini fuiſſe: & falſum Maronem arguebat. *Lipſius.*

9 *Convivam*] Maronem. indignum eo nomine, qui cædes & accuſationes ibi machinabatur. *Idem.*

CAP. XXVII. 1 *Peregrinatione quam*] Verbum hic meus liber inſerit, *peregrinatione ille.* Idem.

2 *Tauros*] Jocoſe. quia iis periculum ab immolatione: & grandi numero peribant, cum ſalvus ille rediiſſet. Similis jocus in Ammiani 25 de Juliano: *Æſtimabatur, ſi rediſſet de Parthis, boves jam defuturos. Marci illius ſimilis Cæſaris, in quem id accepimus dictum:* Οἱ λευκοὶ βόες Μάρκῳ τῷ Καίσαρι· Ἂν σὺ νικήσῃς, ἡμεῖς ἀπωλόμεθα· *Albi boves Marco Cæſari: Si tu viceris, nos periimus.* Idem.

3 *Ad pedes*] Domini, atque etiam lecti, ſi ille imus jaceret. Si medius, aut ſummus; tum ad latus poſticum lecti ſteriſſe, ad jacentium pedes, opinandum: id eſt, pone dominum. Martialis inde jocus:

Omnia cum retro pueris obſonia dones,
Cur non menſa tibi ponitur A pedibus? Idem.

4 *Deſcendenti*] E palatio in forum. *Idem.*

5 *Malam mentem*] Sollennia verba in ſatisfactione. Tibullus: *Et ſe jurabit mente fuiſſe mala:* id eſt, parum ſua & ſana. *Idem.*

6 *In ſe & filios*] Superſtitio in vois aut imprecatione. ſi irrita eſſe non poſſent; tunc in ſe ea potius revocabant, aut in alium derivabant. Tibullus:

Et mala ſiqua tibi dixit dementia noſtra,
Ignoſcas. capiti ſint precor illa meo.

Noſter lib. 4. infra, cap. 31. *Siquid mali dixi, mihi & capiti meo.* Idem.

7 *Nemo inquit, credet, te mecum in gratiam rediſſe*] Si mei arbitrii foret, quinque poſtremas voces funditus eradicaverim tanquam ab exſcriptoris gloſſemate hic propagatas. certe in excerptis Pal. pr. tantum eſt: *Nemo, inquit, crederet hoc, niſi* &c. Gruter.

8 Ma

[8] Mea cauſſa dabo operam ne unquam tibi iraſcar. Honeſte Cæſar, quod ignovit, quod liberalitatem clementiæ adjecit. Quicumque hoc audiverit exemplum, neceſſe eſt Cæſarem laudet, ſed cum ſervum ante laudaverit. Num exſpectas, ut tibi narrem manumiſſum, qui hoc fecerat? nec tamen gratis. pecuniam pro libertate ejus [9] Cæſar numeraverat.

CAP. XXVIII. Poſt tot exempla num eſt dubium, quin beneficium aliquando à ſervo dominus accipiat? Quare potius perſona rem minuat, quam perſonam res ipſa cohoneſtet? Eadem omnibus principia, eademque origo. nemo altero nobilior, niſi cui rectius ingenium, & artibus bonis aptius. Qui imagines [1] in atrio exponunt, & nomina familiæ ſuæ longo ordine, ac multis [2] ſtemmatum illigata flexuris, in parte [3] prima ædium collocant: noti magis, quam nobiles ſunt. Unus omnium parens [4] mundus eſt: ſive per ſplendidos, ſive per ſordidos gradus, ad hunc prima cujuſque origo perducitur. Non eſt, quod te iſti decipiant: [5] qui cum majores ſuos recenſent, ubicumque illuſtre nomen [6] defecit, illo deum inſulciunt. Neminem deſpexe-

8 *Mea cauſa*] Facete. Nam ego luere debeo tuam vicem, & pecuniam à me dare. Qui lædunt, mulctari ſolent; ego, qui lædor. *Lipſius.*

9 *Cæſar numeraverat*] Reſpicit ad ſummam quam Rufo donaverat Cæſar; eam quippe non habuiſſet abſque ſervi opera.

CAP. XXVIII. 1 *In atrio*] Romanus ritus, quem fuſe explicavi 1 Elect. cap. 29. *Lipſius.*

2 *Stemmatum*] Plinius 35. cap. 2. *Stemmata vero lineis diſcurrebant ad imagines pictas.* Erant minores, & totundæ imagines, quæ ad latera adſitæ genus illius maternum, aut & propinquos notabant: illius inquam præcipui, cujus imago. Statius:

Non tibi clara quidem ſenior placidiſſime gentis
Linea, nec proavis demiſſum ſtemma. Idem.

3 *Prima*] In atrio, ubi ſalutatores, & clientes excipiebantur. Ideo ibi, omnibus adventoribus oſtentui. *Idem.*

4 *Mundus*] Cælum. nam Stoïca ſententia, ex illo animæ, & è ſideribus. Seneca epiſt. 44. in hac ipſa re: *Omnes, ſi ad primam originem revocentur, à diis ſunt.* Idem.

5 *Qui cum*] Ita continuavi, & in parte ſententiam juvi, ex libris. *Idem.*

6 *Defecit, illico deum fingunt*] Hic Apollo me deſerit. Libri fere habent: *ubicumque nomen illuſtre fecit illo dominium fingunt.* Meus, *dominia*: unus atque alter, *illo deum fugiunt*, aut *fulgiunt.* Mihi non diſpliceat, *ubicumque nomen illuſtre defecit, in loco Deum fingunt*: aut *Deum fulciunt.* Quaſi dicat. quid iſti vani ſe jactant, & Deum alibi auctorem originis inculcant: cum omnes à Diis ſimus? De-

ſpexeris, etiam ſi circa illum obſoleta ſunt nomina, & parum indulgente adjuta fortuna. [7] Sive libertini ante vos habentur, ſive ſervi, ſive [8] exterarum gentium homines: erigite audacter animos, & quidquid in medio ſordidi jacet, tranſilite. exſpectat vos [9] in ſummo [10] magna nobilitas. Quid ſuperbia in tantam vanitatem attollimur, ut beneficia à ſervis indignemur accipere, & ſortem eorum ſpectemus, obliti meritorum? Servum tu quemquam vocas, libidinis & gulæ ſervus, & adulteræ, imo adulterarum commune mancipium? Servum vocas [11] quemquam tu? Quo tandem ab iſtis [12] gerulis raperis, [13] cubile iſtud tuum circumferentibus? [14] quo te penulati iſti [15] in militum & quidem non vulgarem cultum ſubornati? quo, inquam, te iſti efferunt? ad oſtium alicujus [16] oſtiarii, ad hortos alicujus [17] ne ordinarium quidem habentis officium. Et deinde negas

fecit autem nomen illuſtre, in capite & origine: quam fere ſolent ad deos referre. *Lipſius*. Naz. *illo deum fulgiunt*. Ex quo veriſſima exſtitit Salmaſii divinatio: *illo deum inſulciunt*. Vani aliorum conatus. Epiſt. 24. *Quæris quid huic epiſtolæ inſulſerim*. Ep. 106. *Non puto te dubitaturum, an affectus corpora ſint, ut aliud quoque, de quo non quæris, inſulciam*. Epiſt. 114. *Non deſinit omnibus locis hoc verbum inſulcire*. Male ſupponit Scioppius, *infercire*, & iſtud in Scaligero reprehendit. Sic Græcis ἐρείδειν. Sophocles Antigono. Ἠρειστ πλευραῖς μιαρὸν ἔγχος. Gronovius.

7 *Sive libertini*] Ita diſpunximus, & *vos* (auctore meo libro) non *nos* ſcripſimus: ac ſententiæ dedimus lucem. *Lipſius*.

8 *Exterarum*] Id eſt, ô vos, ſive libertinis geniti, ſive ſervis, ſive & peregrinis: attollite animos, & cælum auctorem cogitate. *Idem*.

9 *In ſummo*] In prima origine. *Idem*.

10 *Magna nobilitas*] Quæ? illa cæleſtis. *Idem*.

11 *Quemquam tu*] Addidi à meo libro: & repetitio illa acris eſt, & pungit. *Idem*.

12 *Gerulis*] Lecticariis, qui humeris ferebant. *Idem*.

13 *Cubile*] Lecticam. nam in ea jacebant, & cubabant. *Idem*.

14 *Quo te penulati iſti*, &c.] Loquitur de lecticariis, quos ait militariter cultos, quia *penula* veſtis etiam militaris.

15 *In militum*] Nam Penula militum veſtis, & quidem honeſtiorum paullo, colore rufo. Martialis:

Roma magis fuſcis veſtitur, Gallia rufis.
Et placet hic pueris militibuſque color.

Vide nos, 1 Elector. cap. de Lectica: etſi de militum punicea veſte plura etiam ſint dicenda, in loco. *Lipſius*.

16 *Oſtiarii*] Viliſſimi ſervi, ſed cui ob potentem dominum, vel placentem dominam, ut molles aditus habeas, adularis. *Idem*.

17 *Ne ordinarium quidem habentis officium*] Iterum de ſervo, & quidem vili: qui *Vicarius* alterius eſſet. Nam *Ordinarii*, primi ſervi. Vide Epiſt. 110. *Idem*. Ad iſthæc Briſſ. lib. 13. de verb. ſign.

gas tibi beneficium à ſervo tuo poſſe dari, cui oſculum alieni ſervi beneficium eſt. Quæ eſt tanta animi diſcordia? eodem tempore ſervos deſpicis, & colis. Imperioſus intra limen atque impotens, humilis foris: & tam contemptus, quam contemnens. Neque enim ulli magis abjiciunt animos, quam qui improbe tollunt: nullique ad calcandos alios paratiores, quam qui contumelias facere, accipiendo didicerunt.

CAP. XXIX. Dicenda hæc fuerunt, ad contundendam inſolentiam hominum ex fortuna pendentium, vindicandumque jus beneficii dandi à ſervis, ut à filiis quoque vindicaretur. Quæritur enim, an aliquando liberi majora beneficia dare parentibus ſuis poſſint, quam acceperint? Illud conceditur, multos filios majores potentioreſque exſtitiſſe, quam parentes ſuos: æque & illud, meliores fuiſſe. Quod ſi conſtat, poteſt fieri, ut meliora tribuerint: cum & fortuna illis major eſſet, & melior voluntas. Quidquid, inquit, eſt, quod dat patri filius, utique minus eſt: quia hanc ipſam dandi facultatem patri debet. Ita nunquam beneficio ejus vincitur, [1] cujus beneficium eſt ipſum, quod vincitur. Primum, quædam initium ab aliis trahunt, & tamen initiis ſuis majora ſunt. nec ideo aliquid non eſt majus eo à quo cœpit: quia non potuiſſet in tantum procedere, niſi cœpiſſet. Nulla non res principia ſua magno gradu tranſit. Semina, omnium rerum cauſſa ſunt: & tamen minimæ partes ſunt eorum quæ gignunt. Adſpice Rhenum, adſpice Euphratem, omnes denique inclytos amnes: quid ſunt, ſi illos illic unde effluunt, æſtimes? Quidquid eſt quo timentur, quo nominantur, in proceſſu paraverunt. Tolle radicem,

ſign. Ordinarii ſervi in l. 15. §. Prætor. ff. de injuriis. accipiendi ſunt, qui certum aliquod miniſterium officiumve in familia exercent, mediaſtiniſque adverſi fiunt, qui nullo certo muneri deſerviunt, eoque ſenſu *ordinarium officium*, ſervile hic dixit Seneca. alias ordinarii vicariis opponuntur l. 17. l. 18. l. 19. ff. de pec. l. 5. 1. ff. de tribut. &c.

CAP. XXIX. 1 *Cujus beneficium*] Vinci beneficio à patre manavit, quia ipſe qui vincit, id eſt filius, à patre. *Lipſius.*

cem, nemora non ſurgent; nec tanti montes veſtientur. Adſpice trabes, ſive proceritatem æſtimes, altiſſimas, ſive craſſitudinem ſpatiumque ramorum, latiſſime fuſas: quantulum eſt his comparatum illud, quod radix tenui fibra complectitur? Innituntur fundamentis ſuis templa, & illa urbis mœnia: tamen quæ in firmamentum totius operis jacta ſunt, latent. Idem in ceteris evenit: principia ſua ſemper ſequens magnitudo obruit. Non potuiſſem quidquam conſequi, niſi parentum beneficium anteceſſiſſet: ſed non ideo quidquid conſecutus ſum, minus eſt eo, ſine quo conſecutus non eſſem. Niſi me nutrix aluiſſet infantem, nihil eorum quæ conſilio ac manu gero facere potuiſſem, nec in hanc emergere nominis claritatem, quam civili ac militari induſtria merui. nunquid tamen ideo maximis operibus præferes nutricis officium? At quid intereſt, [2] cum æque ſine patris beneficio, quam ſine nutricis, non potuerim ad ulteriora procedere?

Cap. XXX. Quod ſi initio meo, quidquid jam poſſum, debeo: cogita non eſſe initium mei patrem, ne avum quidem. Semper enim erit ulterius aliquid, ex quo originis proximæ origo deſcendat. Atqui nemo dicet me plus debere ignotis, & ultra memoriam poſitis majoribus, quam patri: plus autem debeo, ſi hoc ipſum quod genuit me pater meus, majoribus debet. [1] Quidquid præſtiti patri, etiamſi magnum eſt, infra æſtimationem paterni muneris eſt: quia non eſſem, ſi non genuiſſet. Iſto modo, etiamſi quis patrem meum ægrum ac moriturum ſanaverit, nihil præſtare ei potero, quod non beneficio ejus minus ſit. non enim genuiſſet me pater, niſi ſanatus eſſet. Sed vide, ne illud [2] verius ſit æſtimari, an id quod potui, & id quod feci, meum

2 *Cum æque ſine patris beneficio, quam ſine nutricis*] Sic legi debet ex fide mss. quarum dictionum ordinem minime intervertiſſent, ſi veniſſet in mentem genus iſtud loquendi perfamiliare auctori noſtro: quod & notavi ad cap. lib. 23 Suſp. *Gruterus.*

Cap. XXX. 1 *Quidquid præſtiti*] Sunt verba adverſarii, & ita capienda. *Lipſius.*

2 *Verius*] Æquius. *Idem.*

3 *Etiamſi*

meum ſit, mearum virium, meæ voluntatis. Illud quod natus ſum, per ſe intuere quale ſit: animadvertes exiguum & incertum, & boni malique communem materiam. ſine dubio primum ad omnia gradum: ſed non ideo majorem omnibus, quia primum. Servavi patrem, & ad ſummam provexi dignitatem, & principem urbis ſuæ feci: nec tantum rebus à me geſtis nobilitavi, ſed ipſi quoque gerendarum ingentem ac facilem, nec tutam minus, quam glorioſam dedi materiam. Honores, opes, quidquid humanos ad ſe animos rapit, congeſſi: & cum ſupra omnes ſtarem, infra illum ſteti. Dic nunc, Hoc ipſum quod iſta potuiſti, patris munus eſt. Reſpondebo tibi, Eſt prorſus, ſi ad iſta facienda naſci ſatis eſt. ſed ſi ad bene vivendum minima portio eſt vivere, & id tribuiſti, quod cum feris mihi & animalibus quibuſdam minimis, quibuſdam etiam fœdiſſimis commune eſt; noli tibi aſſerere, quod non ex tuis beneficiis, [3] etiamſi non ſine tuis, oritur. Puta me vitam pro vita reddidiſſe. Sic quoque munus tuum vici, cum ego dederim [4] ſentienti, cum ſentiens me dare: cum vitam tibi non [5] voluptatis meæ cauſſa, aut certe per voluptatem dederim: cum tanto majus ſit retinere ſpiritum, quam accipere, quanto levius [6] mori ante mortis metum.

CAP. XXXI. Ego vitam dedi ſtatim illa uſuro: tu neſcituro, an viveret. ego vitam dedi, mortem timenti: tu

3 *Etiamſi non*] Pro his verbis, libri ſcripti: *ſed etiam ſine tuis.* Quæ lectio falſam ſententiam habet: ſed reformari molliter poteſt, *ſed & non*. Lipſ.

4 *Sentienti ſentiens me dare*] Zinzerlingus: Prodit inconſtantia librorum aliquid non tritum hic fuiſſe. Naz. *cum ſentiens me dare*: al. *conſentiens me darem*. al. *conſentiens me*. al. *cum ſentiens me*. Opinabar ſcriptum fuiſſe, vel, *cummaxime ſentiens me dare*, vel, *cummaxime ſentiens*. Cap. 22. Promulſ. Mendoſe. Prorſus non ſuo loco hic inculcaretur, & manifeſtæ ſinceritatis lectio eſt Naz. *cum ego dederim ſentienti, cum ſentiens me dare.* nempe dederim. Repetitio particulæ eſt rhetorica, pueris nota. Eandemque ſcripturam probaverat Gruterus. *Grenovius.*

5 *Voluptatis*] Uti parentes. *Lipſius.*

6 *Mori*] Acute extenuat beneficium paternum, & ſuum auget. Sicut levius eſt mori, priuſquam timeas mori, nempe in infantia aut pueritia; ſic majus æſtimandum retinere aliquem in vita, cujus ſenſum jam habet, quam dare eam non ſentienti. *Idem.*

CAP.

tu vitam dediſti, ut mori poſſem. ego vitam tibi dedi conſummatam, perfectam: tu me expertem rationis genuiſti, [1] onus alienum. Vis ſcire, quam non ſit magnum beneficium, vitam ſic dare? [2] expoſuiſſes; nempe injuria erat genuiſſe. Quo quidem colligo minimum eſſe beneficium, patris matriſque concubitum, niſi acceſſerint alia, quæ proſequerentur hoc initium muneris, & aliis officiis ratum facerent. Non eſt bonum vivere, ſed bene vivere. At bene vivo: ſed potui & male. ita hoc tantum eſt tuum, quod vivo. Si vitam imputas mihi per ſe, nudam, egentem conſilii, & id ut magnum bonum jactas: cogita te mihi imputare muſcarum ac vermium bonum. Deinde, ut nihil aliud dicam, quam bonis artibus me ſtuduiſſe, ut curſum ad rectum iter vitæ dirigerem: in ipſo beneficio tuo, majus quam quod dederas, recepiſti. Tu enim me mihi rudem & imperitum dediſti: ego tibi filium, qualem genuiſſe gauderes.

Cap. XXXII. Aluit me pater. ſi idem præſto, plus reddo: quia non tantum ali ſe, ſed à filio ali gaudet, & majorem ex animo meo, quam ex ipſa re, percipit voluptatem. Illius alimenta ad corpus tantum meum pervenerunt. Quid ſi quis in tantum proceſſit, ut aut eloquentia per gentes enoteſceret, aut juſtitia, aut bellicis rebus, & patri quoque ingentem circumfunderet famam, tenebraſque natalium ſuorum clara luce diſcuteret. non inæſtimabile

bile

Cap. XXXI. 1 *Onus alienum*] Scilicet matris, quæ in utero geſtavit. *Lipſius.*

2 *Si expoſuiſſes, nempe injuria erit genuiſſe*] Argumentatur. Sola genitura haud multum. quia ſi poſt eam expoſuiſſes (crebrum illo ævo) verterat hoc ipſum beneficium in injuriam: non ergo per ſe maximum eſt, cui opus educatio, & alia accedant. *Idem.* Profecto & hic auſcultabimus Naz. delendo conjunctionem, quod & voluerat Pincianus, & in Rot. Erfurtenſique deeſſe nos vidimus. Multo eſt elegantius, & idem genus reſtituimus plus ſemel Livio. Cicero 2 Tuſc. *mittant etiam ad dominos, qui quærant, quid velint: ſatisfactum iis ſit, ſe velle decumbere.* Ad eumdem diximus non fuiſſe mutandam lectionem omnium librorum veterum; *tu neſcituro an viveret.* nempe quod natum foret, tum cum ego naſcerer, exiguum & incertum, & boni malique communis materia. Vide ad lib. 21, 62. Cicero 10 ad Att. ult. *Tullia mea peperit* XIV *Kal. Jun. puerum* ἑπταμηνιαῖον. *Quod* δὲ τέκνωσιν, *gaudebam: quod quidem eſt natum, perimbecillum eſt.* Gronovius.

Cap.

bile in parentes ſuos beneficium contulit? An quiſquam Ariſtonem & Gryllum, niſi propter Xenophontem ac Platonem filios, noſſet? Sophroniſcum Socrates exſpirare non patitur. Ceteros enumerare longum eſt, qui vivunt ob nullam cauſſam aliam, quam quod illos liberorum eximia virtus tradidit poſteris. Utrum majus beneficium dedit M. Agrippæ pater, ne poſt Agrippam quidem [1] notus: an patri dedit Agrippa, [2] navali corona inſignis, unicum adeptus inter dona militaria decus? qui tot in urbe maxima opera excitavit, quæ & priorem magnificentiam [3] vincerent, & nulla poſtea vincerentur? Utrum Octavius majus ullum beneficium dedit filio, an patri divus Auguſtus, quamvis illum [4] umbra adoptivi patris abſcondit? Quantam cepiſſet voluptatem, ſi illum, poſt debellata arma civilia, vidiſſet ſecuræ paci præſidentem, non agnoſcens bonum ſuum, nec ſatis credens, quoties reſpexiſſet ad ſe, potuiſſe illum virum in domo ſua naſci? Quid nunc ceteros perſequar, quos jam conſumpſiſſet oblivio, niſi illos filiorum gloria è tenebris eruiſſet, & adhuc in luce retineret? [5] Deinde non quærimus, num quis filius patri majora beneficia reddiderit,

CAP. XXXII. 1 *Notus*] De hac ignobilitate Agrippæ, Seneca pater lib. 2 Controv. 4. *Lipſius.*

2 *Navali*] E roſtris navium concinnata: quam duo mortalium M. Varro, & Agrippa acceperunt. Plinius 16. cap. 4. *Idem.*

3 *Vincerent*] Nota de operibus Agrippæ, eorumque invicto ſplendore. *Idem.*

4 *Umbra adoptivi*] Julii Cæſaris. Ad altas arbores aſpectum, quæ magnitudine minores tegunt & inumbrant. *Idem.*

5 *Deinde non quærimus, num quis*] Gruterus: Mss. mei concorditer: *Deinde cum quæramus num quis.* Illud *non quærimus* prodit a vet. cod. Eraſmi, & probo. Antea enim vulgabatur: *Deinde non quæramus num quis.* Nos vero mutata diſtinctione integram lectionem veterem ſervamus, quam & in Rot. & Erf. offendimus: niſi quod *num* in *non* mutamus: *Deinde cum quæramus, non, quis filius patri majora beneficia reddiderit, quam à patre acceperat, ſed an poſſit aliquis majora reddere: etiamſi, quæ retuli exempla, nondum ſatisfaciunt, nec beneficia parentum ſuorum ſupermicant; capit tamen hoc natura, quod nondum ulla ætas tulit.* Nec diſſimulandum mss. omnes pro *ſupermicant* habere *ſuperinjiciunt.* Ut forte legendum ſit: *nec beneficia parentum ſuorum ſuperjaciunt.* Quod & Salmaſio in mentem fuiſſe videtur, quum ſcripſit *ſuperjacere* Senecam pro ſuperare ac vincere poſuiſſe, ad Solinum. Livius lib. 10. *Sed ſuperjecere quidam augendo fidem.* Cui ex mss. idem reſtituendum monuimus lib. 38, 58. *P. Africanum tantum paternas ſuperjeciſſe laudes.* Plinius

rit, quam à patre acceperat: ſed an poſſit aliquis majora reddere. Etiamſi quæ retuli exempla, nondum ſatisfaciunt, nec beneficia parentum ſuorum [6] ſupermicant: capit tamen hoc natura, quod nondum ulla ætas tulit. Si ſingula paternorum meritorum magnitudinem exuperare non poſſunt, plura in unum congeſta ſuperabunt.

Cap. XXXIII. Servavit [1] in prælio patrem Scipio, & [2] prætextatus in hoſtes [3] equum concitavit: parum eſt, quod ut perveniret ad patrem, tot pericula [4] maximos duces cum maxime prementia contempſit, tot oppoſitas difficultates: quod ad primam pugnam exiturus tiro per veteranorum corpora cucurrit; quod annos ſuos tranſilivit. Adjice, ut idem patrem reum defendat, & conſpirationi inimicorum potentium eripiat: ut alterum illi conſulatum, ac tertium, alioſque honores etiam conſularibus concupiſcendos congerat, ut pauperi raptas belli jure opes tradat; & quod eſt militaribus viris ſpecioſiſſimum, divitem illum ſpoliis etiam hoſtilibus faciat. Si adhuc parum eſt, adjice ut provincias & extraordinaria imperia continuet: adjice ut dirutis maximis urbibus, Romani imperii ſine æmulo ad ortus occaſuſque venturi defenſor & conditor, majorem nobilitatem nobili viro adjiciat. [5] Dic Scipionis patrem: [6] dubium

nius lib. 7. cap. 2. *Arbores quidem tanta proceritatis traduntur, ut ſagittis ſuperjaci nequeant.* Sic enim Chiſl. codex. Idem lib. 9, 15. *mugiles maxime tam præcipuæ velocitatis, ut tranſverſa navigia interim ſuperjactent.* Fragmentum Ciceronis ex commentariis cauſarum apud Cornelium Frontonem laudatum Fulvio Urſino: *Anno tertio ſuprajaciente Æſchrione venditas* (decumas) *dicunt medimnum* VIII *millib. centum, id eſt, modium* XLVIII *millib.* DC, *dupla ſumma anni proximi.* Hinc inſeruit in lib. 3 in Verr. cap. 33. *Liciti ſunt uſque eo, quoad ſe efficere poſſe arbitrabantur. ſupra adjecit Æſchrio.* Poſſis dubitare, annon & hic fuerit: *ſuprajecit Æſchrio.* Sic Græcis ὑπερακοντίζειν, ὑπερβάλλειν. *Gronovius.*

6 *Supermicant*] Veteres codices, *ſuperiniciunt.* Lipſius.

Cap. XXXIII. 1 *In prælio*] Ad Ticinum flumen, cum Annibale. Livius 21. Valerius, & alii: Plinii error eſt, lib. 16. cap. 4. qui ad Trebiam ſcribit. *Idem.*

2 *Prætextatus*] *Jam pubeſcens*, ut Livius loquitur: *vixdum annos puerilitatis egreſſus*, ut Valerius. *Idem.*

3 *Equum*] Nam totum prælium illud equeſtre. *Idem.*

4 *Maximos*] Intellegit patrem ipſum Scipionem, & Romanos duces, qui premebantur, & (ſi licet dicere) cedebant, id eſt fugiebant. *Idem.*

5 *Dic Scipionis*] Pone nunc & adfer Scipionis illius patrem: quid præ his erit. *Idem.*

6 *Haud*

bium eſt, quin generandi vulgare beneficium vicerit eximia pietas & virtus, ipſi urbi neſcio utrum majus præſidium afferens, an decus?

CAP. XXXIV. Deinde, ſi hoc parum eſt, finge aliquem tormenta patris diſcuſſiſſe, finge in ſe tranſtuliſſe. Licet tibi inquantum velis extendere beneficia filii, cum paternum munus & ſimplex ſit, & facile. [1] Sed danti voluntarium. Quid neceſſe eſt? ille multis dederit, etiam quibus

6 *Haud dubium eſt*] In Naz. libris, Pinciani & aliis Pall. rum Rot. particula negandi abeſt. Quare eam delevimus conſtante eadem ſententia. *Dubium eſt*, accipe, an dubium eſt, dubiumne eſt. Juvenalis: *ego te ceventem, Sexte, verebor?* Gronovius.

CAP. XXXIV. 1 *Nec danti voluntarium*] Imo vero voluntarium, obvio & communi ſenſu. Itaque libri, *ſed danti*. Tota periodus confuſa & tenebroſa, ſic reſtituenda: *& facile. Sed voluntarium. Quid neceſſe eſt? ille multis dederit, e. q. d. ſ. neſcit.* Inſeritur objectio. At enim voluntas paterna emicuit in te gignendo. Reſpondet: quid eſt opus? poteſt & ſine tali certa voluntate homo gigni, & ipſe in aliis fœminis genuerit. *Lipſius.* Mss. & veteres ante Frobenianam editiones: *ſed danti.* Unde Lipſius: *Sed voluntarium. Quid neceſſe eſt? ille multis dederit e. q. d. ſ. neſcit.* Quaſi inſeratur objectio, &c. Sed tum objectio illa ſine viribus, tum reſponſio frigida. Siquid voluiſſet objicere, oporteret in eo tantum eſſe momenti, ut omnes modos, quibus augetur beneficium, æquipararet. Nullum eſt enim tam magnum, quod à filio in patrem proficiſci non poſſit. At voluntas vulgaris eſt res, & quæ non tam auget beneficium, cum adeſt, quam deſtruit, cum abeſt. An quæ à filiis dantur, voluntaria non ſunt? Immo multo magis. Nempe quia in Rot. & Erf. & quatuor membranis Gruteri & libris antiquis Pinciani eſt, *quod neceſſe eſt ille multis dederit etiam:* ſolus Pincianus recte mentem Senecæ eſt aſſecutus, etſi ut hæc cohæreant non videre ſe fateatur Gruterus. Id igitur oſtendemus. Scribe: *Licet tibi, in quantum velis, extendere beneficia filii, cum paternum munus & ſimplex ſit & facile: ſed & danti voluptarium, quod neceſſe eſt, ille multis dederit etiam, quibus dediſſe ſe neſcit: in quo conſortem habet: in quo ſpectavit legem*, &c. Omnia hæc eodem filo ducuntur ad minuendum beneficium paternum. Nihil impedit, inquit, quo minus in immenſum exaggeres beneficia, quæ à filio poteſt accipere pater: nullum eſt enim tanti momenti, tam late patens, quod ab homine in hominem proficiſci poſſit, quod non etiam patri expenſum ferre queat filius: cum interim paternum illud genituræ ſit unum, vulgare & obvium promptumque; præterea luſus & jocus danti; tum ejuſmodi, quod neceſſario (quotus enim quiſque in uxore primum virum ſe experitur?) multis dederit, quos non agnoſcit; & quod non ſolus dedit, ſed partem in eo conſors tori vindicat; de quo ut cogitaret, invitatus eſt non commodo aut neceſſitate accepturi, ſed pœnis cælibum lege irrogatis, & præmiis patrum, & deſiderio propagandæ gentis, denique omnibus aliis potius, quam reſpectu ejus cui dabat. *Gronovius.*

quibus dediſſe ſe neſcit. In quo [2] conſortem habet, [3] in quo ſpectavit legem patriam, [4] præmia patrum, domus ac familiæ perpetuitatem, omnia potius quam eum cui dabat: Quid ſi quis ſapientiam conſecutus, hanc patri tradiderit, etiam nunc diſputabimus, an majus aliquid dederit, quam acceperat: cum vitam beatam patri reddiderit, acceperit tantum vitam? Sed patris, inquit, beneficium eſt, quidquid facis, quidquid præſtare illi potes. Et præceptoris mei, [5] quod inſtitutis liberalibus profeci. Ipſos tamen, qui tradiderunt illa, transſcendimus: utique eos, qui prima elementa docuërunt. Et quamvis ſine illis nemo quidquam aſſequi poſſet, non tamen quantumcumque qui aſſecutus eſt, infra illos eſt. multum, inter prima, ac maxima intereſt. nec ideo prima maximorum inſtar ſunt, quia ſine primis maxima eſſe non poſſunt.

Cap. XXXV. Jam tempus eſt quædam ex [1] noſtra (ut ita dicam) moneta [2] proferri. Qui id beneficium dedit, quo eſt aliquid melius, poteſt vinci: pater dedit filio vitam, eſt autem aliquid vita melius: ita pater vinci poteſt, quia dedit beneficium, quo eſt aliquid melius. Etiamnum, qui dedit alicui vitam, ſi ſemel & iterum liberatus eſt mortis periculo, majus accepit beneficium, quam dedit: pater autem vitam

2 *Conſortem*] Uxorem. nec ſine ea genuit, aut ſibi uni hoc beneficium inſcribit. *Lipſius.*

3 *In quo ſpectavit legem patriam*, &c.] Quæ juſſit ducere. *Idem.* Viſita omnino Fr. Duarenum lib. 1. c. 40. diſput. anniverſ. reperies apud eum quæ huc proprie facient.

4 *Præmia*] Data ab antiquo patribus: honores, anteceſſiones, & talia. quæ poſtea lex Julia & Papia immenſum auxerunt. *Lipſius.*

5 *Quod inſtitutis liberalibus profeci*] Haud mutem. aliquis tamen divinet, *in ſtudiis*, inquit Lipſius. At ſi faciat, male facturum pronuntiet judex capius Tullii diligens lector. Meminerit enim: *Quamquam te, Marce fili, annum jam audientem Cratippum, idque Athenis, abundare oportet præceptis inſtitutiſque philoſophiæ.* Gronovius.

Cap. XXXV. 1 *Noſtra moneta*] Stoica? an tua propria, ô Seneca? Credo illum hæc a ſe promere: priora ab Hecatone aut Chryſippo fuerunt. *Lipſius.* Notat etiam Stephanus lib. 1. c. 1. Prood. ſignificari his verbis quædam ſumpta ex Stoïcorum doctrina, & verum eſt. *Grut.*

2 *Proferri*] Poſt hæc verba meus liber opt. *Siquid melius vita eſt, & à patre ſola vita datur, poteſt beneficiis à filio vinci pater.* Tum deinde reliqua: nec ego ut ſpuria damnem, etſi tamen iterari poſt videntur. *Lipſius.*

Cap.

vitam dedit: poteſt ergo, ſi ſæpius periculo mortis liberatus à filio fuerit, majus beneficium accipere, quam dedit. Qui beneficium accepit, majus accipit, quo magis eo indiget; magis autem indiget vita qui vivit, quam qui natus non eſt, ut qui ne indigere quidem omnino poſſit: majus ergo beneficium accipit pater, ſi vitam à filio accepit, quam filius à patre, quod natus eſt. Patris beneficia vinci à filii beneficiis non poſſunt: quare? quia vitam accepit à patre: quam niſi accepiſſet, nulla dare beneficia potuiſſet. Hoc commune eſt patri cum omnibus, qui vitam dederunt alicui. non potuiſſent enim referre gratiam, niſi vitam accepiſſent. Ergo nec medico in majus gratia referri poteſt. ſolet enim & medicus vitam dare: nec nautæ, ſi naufragum ſuſtulit. Atqui & horum & aliorum, qui aliquo modo nobis vitam dederunt, beneficia vinci poſſunt: ergo & patrum poſſunt. Si quis mihi beneficium dedit, quod multorum beneficiis adjuvandum eſſet, ego autem beneficium illi dedi, quod nullius adjutorio egeret, majus dedi quam accepi: pater filio vitam dedit perituram, niſi multa acceſſiſſent, quæ illam tuerentur: filius patri ſi dedit vitam, dedit eam, quæ nullius deſideraret auxilium, in hoc, ut permaneret: ergo majus beneficium accepit à filio pater, qui vitam accepit, quam ipſe illi dederat.

CAP. XXXVI. Hæc non deſtruunt parentum venerationem, nec deteriores illis liberos faciunt, imo etiam meliores. natura enim glorioſa eſt virtus, & anteire priores cupit. alacrior erit pietas, ſi ad reddenda beneficia cum vincendi ſpe venerit. [1] Id ſi patribus idem volentibus lætiſque contigerit

CAP. XXXVI. In planam viam redit Seneca, ex illa ſcrupoſa & ſpinoſa. *Lipſius.*

1 *Id ſi patribus idem volentibus contigerit*] Omiſſa vox eſt, quæ in libris pleriſque, *legibuſque*. Dicas fuiſſe, *volentibus lætiſque*, vel etiam *libentibuſque*, ſic Lipſius. Adeone longe Gruterus, ex quo diſcas in Eraſmi vetuſto & tert. Pal. & interlineari ſpatio Naz. clare fuiſſe, *volentibus lætiſque?* ipſe Naz. & Col. & Erf. *legiſque?* Quid igitur opus conjectura? Opus tamen, ſed non in hac voce: nam præterea Naz. cum duobus aliis & Rot. *Ipſi patribus id vol.* Repone: *Alacrior erit pietas, ſi ad reddenda beneficia cum vincendi ſpe venerit. Ipſis patribus id volentibus lætiſque*

tigerit (quoniam pleraque ſunt, in quibus noſtro bono vincimur) unde certamen tam optabile, unde tantam felicitatem parentibus, ut fateantur ſe ipſos filiorum beneficiis impares? Niſi hoc ita judicamus, excuſationem damus liberis: & illos ſegniores ad referendam gratiam facimus, quibus ſtimulos adjicere debemus, & dicere, Hoc agite optimi juvenes. poſita eſt inter parentes ac liberos honeſta contentio, dederint majora, an receperint. Non ideo vicerunt, quia occupaverunt. ſumite modo animum, qualem decet, & deficere nolite, [2] vincetis optantes. Nec deſunt tam pulchro certamini duces, qui ad ſimilia vos cohortentur, ac per veſtigia ſua ire ad victoriam, ſæpe jam partam ex parentibus, jubeant.

Cap. XXXVII. Vicit Æneas patrem, ipſe ejus in infan-

tiſque contigerit; quoniam pleraque ſunt, in quibus noſtro bono vincimur. Unde certamen tam optabile? unde tantam felicitatem parentibus? &c. Ipſi, inquit, parentes maxime fuerint gaviſi ſic ſecum certari, cum hac vincendi voluntate venire ad ſe liberos: nam novum non eſt & aliis in rebus, ex uſu interdum noſtro eſſe, ut in contendendo potius vincamur, quam vincamus. O unde, tanquam ex arcano quodam pietatis theſauro, exiſtet atque orietur nobis tam optabile certamen? unde ſperabimus eventuram tantam felicitatem? De hoc uſu particulæ alibi. nunc ex ipſo Seneca apponemus: quia doctus vir præter alia, quæ male hic molitur, legit: *vide certamen optabile: vide quanta felicitas parentibus.* At noſter lib. 4 de Benef. cap. 6. *Unde tibi iſtum, quem trahis, ſpiritum? unde iſtam per quam actus vitæ tuæ diſponis, atque ordinas, lucem? unde ſanguinem, cujus curſu vitalis continetur calor?* De Tranquill. animi c. 3. *unde enim miſeræ civitati tot Harmodios?* Epiſt. 95. *Unde iſta tam rapacia virtutis ingenia, vel ex ſe fertilia?* Priſcæ editiones: *Id ſi patribus id volentibus legibuſque.* Frobeniana primum, *idem.* Cambr. *Ipſi parentibus id volentibus legiſque.* Leod. plane: *Ipſis patribus id volentibus lætiſque.* Gronovius.

2 *Ut vincatis optantes*] Ita legendum. Claudianus:

Adſpice, completur votum, jam natus adæquat
Te meritis, & quod magis eſt optabile, vincit. Lipſius.

Ita legendum ait Lipſius, & ſic quidem editiones veteres, cum nonnullis libris ſcriptis: non, *ut vincatis optante.* Sed illud ipſum redarguit è Naz. Gruterus, inſertque: *nolite, vincetis optantes.* Sane ingratiis à Naz. recedo, & nimium vellem videre, an non aliqua mala manus hujus ſcripturæ ſit auctor. Perſuadeor enim, editam lectionem inventam nobis in Rot. & Erf. & editt. vett. eſſe Senecæ, non tamen ea diſtinctione, quæ vulgo circumfertur & à Lipſio probatur, quaſi τὸ *optantes* adhæreat verbo *vincatis*; regitur enim a verbo *deficere*; & diſtinguendum, *& deficere nolite, ut vincatis, optantes.* Hoc eſt, deſiſtere illos optantes, ut vincatis; deeſſe illis optantibus. Hoc ipſum verbum tali ſenſu alibi quoque in Seneca non intellectum deprehendimus. *Gronovius.*

Cap.

inſantia leve tutumque geſtamen, gravem ſenio, per media hoſtium agmina, & per cadentis circa ſe urbis ruinas ferens, cum complexus ſacra ac penates deos religioſus ſenex non ſimplici vadentem ſarcina premeret: tulit illum per ignes,& (quid non pietas poteſt?) pertulit, colendumque inter conditores Romani imperii poſuit. [1] Vicere Siculi juvenes,cum Ætna majore vi peragitata, in urbes, in agros, in magnam inſulæ partem effudiſſet incendium, vexerunt parentes ſuos. [2] Diſceſſiſſe creditum eſt ignes, & utrimque flamma recedente limitem ad apertum,per quem tranſcurrerent juvenes digniſſimi,qui magna tuto auderent. [3] Vicit Antigonus: qui cum ingenti prælio ſuperaſſet hoſtem, præmium belli ad patrem tranſtulit, & imperium illi Cypri tradidit. Hoc eſt regnum, nolle regnare, cum poſſis. Vicit patrem, imperioſum quidem, T. [4] Manlius: [5] qui cum ad tempus relegatus eſſet

CAP. XXXVII. 1 *Vicere Siculi juvenes*] De quibus Strabo, Valerius, Solinus, Ælianus. Catanæos fuiſſe conſentiunt, in nominibus variant. Claudiani etiam de iis epigramma eſt:

Adſpice ſudantes venerando pondere fratres,
Divino meritos ſemper honore coli.
Juſta quibus rapida ceſſit reverentia flammæ,
Et mirata vagas reppulit Ætna faces.

Et plura, quæ in ſtatuas illorum æneas ſcripſit. Vocat ipſe, *Amphinomum* & *Anapum*. Lipſius. Hi ſunt Amphinomus & Anapias, de quib. Poetæ. multa quoque Lud. Cælius lib. 11. cap. 17. Lect. antiq.

2 *Diſſediſſe creditum eſt ignis*] Melius veteres, *diſceſſiſſe*: vel & melius mei libri *deceſſiſſe*, quaſi, per honorem & reverentiam, viam dediſſe. *Lipſius*. Recepimus ex mss. *diſceſſiſſe*: nec conjecturis ullum locum damus. Cicero lib. 3 de officiis: *qui cum terra diſceſſiſſet, magnis quibuſdam imbribus deſcendit in illum hiatum*. Lib. 1 de Divin. *cum ex cælo fremitus auditus, & cum cælum diſceſſiſſe viſum eſt*. Lib. 2 de Divin. *Nec terræ fremitus, nec cæli diſceſſus, nec lapideus aut ſanguineus imber*. Virgilius 9 Æn.

—— Video medium diſcedere cælum.

Noſter OEdipo: *pugnax ignis in partes duas Diſcedit*. Sic ſæpe & Lucanus eleganter. *Gronovius*.

3 *Vicit Antigonus*] Ubi hoc ſcriptum? aut quis iſte Antigonus, qui patri regnum Cypri tradidit? In re & nomine illuſtri ſunt tenebræ: & an Senecæ error eſt, an ex ſcriptoris culpa? Pro re quidem legendum: *Vicit Antigoni F.* id eſt, *filius*. Ita enim hiſtoria. Demetrius Antigoni filius, ingenti prælio Ptolemæum regem vicit: & ſtatim à victoria Cyprum invaſit, & occupavit. atque hanc, & naves, & milites, apparatus hoſtiles patri tradidit: qui tunc denique *Regis* nomen aſſumpſit, & tenuit. Vide Plutarchum in Demetrio, & Diodorum l. 20. *Lipſ.*

4 *Manlius*] Cicero 3 de Offic. Livius lib. 7. Valerius 5. c. 4. *Idem.*

5 *Qui cum ad tempus relegatus eſſet à patre*] Ego atque alii hæſimus. ſed cum in meo codice nunc reperiam, *cum ante ad*

eſſet à patre, ob adoleſcentiam brutam ac hebetem, ad tribunum plebis, qui patri ſuo dixerat diem, venit: petitoque tempore, quod ille dederat, ſperans fore proditorem parentis inviſi (& bene meruiſſe ſe de juvene credebat, cujus exſilium pro graviſſimo crimine inter alia Manlio objiciebat) nactus adoleſcens ſecretum, ſtringit occultatum ſinu ferrum, &, Niſi juras, inquit, te diem patri remiſſurum, hoc te gladio transfodiam. In tua poteſtate eſt, [6] utro modo pater meus accuſatorem non habeat. Juravit tribunus: nec fefellit, & [7] cauſam actionis remiſſæ concioni reddidit. Nulli alii licuit impune tribunum [8] in ordinem redigere.

CAP.

ta ad tempus; nihil ambigo legere, *ante ad tempus*: nempe diei dictæ, & rei jam narrandæ. *Lipſius.* Quomodocunque forment, non placet illud *tempus*, nec tempeſtivum videtur. Naz. *eum antea ad tempus.* Alii & Rot. & Erf *eum ante ad tempus.* Calidam divinationem timide proponam: *qui cum Antiate in rus relegatus eſſet à patre.* Sed quis dixit in Antiati villam Manlii fuiſſe? Etſi nos careamus, non neceſſe eſt caruiſſe auctoribus Senecam. *Gronovius.* Lipſ. lib. 2 Elect. cap. 15. nihil hic temere mutavit. ego inhærens ductibus litterarum, non invita forte Minerva fingebam: *qui cum antea in rus relegatus*; quam hariolationem examinent acutiores. eandem hiſt. narrat Cic. lib. 3 de Off. Valer. Max. lib. 6. c. 9. Aur. Victor cap. 28. de viris illuſtrib. Hinc interim obſervandum (monente P. Fabro l. 2. cap. 5. Semeſtr.) Romanis in more poſitum non tantum ſervos & libertos in agros ad opus publicum faciendum privatim ablegare, atque hoc tanquam exilio ſupplicioque domeſtico caſtigare, ſed etiam liberos ſuos. De ſervis & libertis vide Cujacium lib. 10 Obſervat. c. 33. & Fabr. d. loco. De liberis pœnæ cauſa rus relegatis à parentibus, exemplum habetur in Roſcio Amerino, de quo videatur Ciceronis Oratio, in qua Erucio accuſatori reſpondet illud objicienti. *Gruter.*

6 *Utro modo*] Sive juratus (quod poſco) abſiſtas; ſive hoc gladio trajectus æternum ſileas. *Lipſius.*

7 *Cauſſam accuſationis remiſſa*] Omnino hoc interpretamentum ejus, quod in ſanctiſſimo Naz. & Col. fuit: *actionis remiſſa.* Cui ignotus vel titulus *actionis prima, actionis ſecunda in Verrem?* Valerius Maximus lib. 8. 1. *Cum P. Furium inquinatiſſima vita pro Roſtris accuſaret, quia quadam in parte actionis de morte L. Saturnini queri auſus fuerat.* Sed & ea vox ſplendidior, quia agebatur res per tribunum. Idem ibidem: *Cum à Libone tribuno plebis vehementer increparetur, quod Luſitanorum magnam manum interpoſita fide prætor in Hiſpania interemiſſet, actionique tribunitia M. Cato ultima ſenectutis oratione ſua, quam in Origines retulit, ſubſcriberet.* Rot. quoque & Erf. mss. *actionis emiſſa.* Gronovius.

8 *In ordinem redigere*] Notandum eſt quod habet V. C. *in ordine.* Sane videas eam locutionem frequentem eſſe auctori, ſi modo credatur libris antiquis. Supra lib. 1 de Benef. c. 3. *in matrimonio produxit.* Lib. 2. cap. 11. *in triumpho ductus eſſem.* Item lib. 2 de Clem. cap. 1. *in medio adduxit.* Idem Epiſt. 69. *in conſpectu ejus venerunt.* Hæc & plura alia ita concepta ſunt in vetuſtis membranis, ita ut fruſtra quidam neoterici tentent ſcripturam mutare,

Itaque

CAP. XXXVIII. Alia ex aliis exempla ſubeunt eorum, qui parentes ſuos periculis eripuerunt, qui ex infimo ad ſummum protulerunt, & è plebe acervoque ignobili nunquam tacendos ſæculis dederunt. Nulla vi verborum, nulla ingenii facultate exprimi poteſt, quantum opus ſit, quam laudabile, quamque nunquam à memoria hominum exiturum, poſſe [1] hoc dicere: Parentibus meis parui, ceſſi: imperio eorum, ſive æquum, ſive iniquum ac durum fuit, obſequentem ſubmiſſumque me præbui: ad hoc unum contumax fui, ne beneficiis vincerer. Certate obſecro vos, & fuſi quoque reſtituite aciem. Felices, qui vicerint: felices, qui vincentur. Quid eo adoleſcente præclarius, qui ſibi ipſi dicere poterit: (neque enim fas eſt alteri dicere) Patrem meum beneficiis vici? Quid eo fortunatius ſene, qui omnibus ubique prædicabit, à filio ſuo ſe beneficiis victum? Quid autem eſt felicius, quam [2] ibi cedere?

L I.

Itaque non dubium eſt, quin veteres auctores junxerint præpoſitionem *in*, vel cum accuſandi, vel cum auferendi caſu, contra Grammaticorum regulas. vide & Giſanium in ſuo Indice ad Lucret. Contrario uſu Cicero dixit, *in prædonum poteſtatem fuiſſe*. & Plautus, *in mentem fuit*. apud A. Gellium lib. 1. c. 7. *Juretus.*

CAP. XXXVIII. 1 *Hoc dicere*] Quod Lesbonicus ille, apud Plautum:

Semper ego, uſque ad hanc ætatem, ab ineunte adoleſcentia,
Tuis ſervivi ſervitutem imperiis & præceptis, pater.
Pro ingenio, ego me liberum eſſe ratus ſum; pro imperio, tuum. Lipſius.

2 *Sibi cedere*] Quaſi filius, alter ſit ille. Non nolim tamen, *ſic cedere*. At meus liber, *ibi occidere*. quaſi in pugna illa cadere. *Idem.*

LIBER QUARTUS.

ARGUMENTUM ET ORDO.

ARguta fere tractat, ſed utilibus (ut ſemper) mixtis. Quærit, an Beneficium & Gratia per ſe expetenda? aſſerit, contra Epicureos, qui omnia fructu metiebantur. Inter alia hoc argumento, quod etiam Dii dent Beneficia: quod ipſum contra illos negantes ubertim docet. Objectiones deinde removet, quæ utilitatem verſari in Beneficiis docere videantur. Tum ad Gratiam venit, & oſtendit eam quoque referendam ſolius Honeſti, non Utilis, adſpectu. Tum quærit, An, quem ſcias ingratum futurum, beneficium ſit dandum? diſtinguit, & partim ait, partim negat.

CAPUT I.

EX omnibus quæ tractavimus, Æbuci Liberalis, poteſt videri nihil tam neceſſarium, aut magis (ut ait Saluſtius) cum cura dicendum, quam quod in manibus eſt: An beneficium dare, & invicem gratiam referre, per ſe res expetendæ ſint? [1] Inveniuntur qui honeſta in mercedem colant, quibuſque non placeat virtus gratuita: quæ nihil habet in ſe magnificum, ſi quidquam vænale. Quid enim eſt turpius, quam aliquem computare, [2] quanti vir bonus ſit: cum virtus nec lucro invitet, nec abſterreat damno, adeoque neminem ſpe ac pollicitatione corrumpat, ut contra in ſe [3] impendere jubeat,

ac

CAP. I. 1 *Inveniuntur*] Epicurei. *I ipſias.*

2 *Quanti*] Quo pretio virtutem ſequatur. quaſi non ipſa ſui pretium. *Idem.*

3 *Impendere*] Non accipere ab ea, ſed

[4] ac ſæpius in ultro-tributis ſit? Calcatis utilitatibus ad illam eundum eſt, quocunque vocavit, quocunque miſit, ſine reſpectu rei familiaris: interdum etiam, ſine ulla ſanguinis ſui parſimonia vadendum, nec unquam imperium ejus detrectandum. Quid conſequar, inquit, ſi hoc grate fecero? [5] quod feceris. Nihil tibi extra promittitur: ſi quid forte obvenerit commodi, inter acceſſiones numerabis. Rerum honeſtarum pretium, in ipſis eſt. Si honeſtum per ſe expetendum eſt, beneficium autem honeſtum eſt, non poteſt alia ejus conditio eſſe, cum eadem natura ſit. Per ſe autem expetendum eſſe honeſtum, ſæpe & abunde probatum eſt.

CAP. II. In hac parte nobis pugna eſt cum Epicureorum delicata & umbratica turba, in convivio ſuo philoſophantium: apud quos virtus voluptatum miniſtra eſt. Illis paret, illis deſervit, illas ſupra ſe videt. Non eſt, inquit, [1] voluptas ſine virtute. Sed quare ante virtutem eſt? De ordine putas diſputationem eſſe? de re tota, & de poteſtate ejus ambigitur. non eſt virtus, ſi ſequi poteſt. Primæ partes ejus ſunt. ducere debet, imperare, ſummo loco ſtare: tu illam jubes [2] ſignum petere. Quid, inquit, tua refert? & ego, ſine virtute, nego beatam vitam poſſe conſtare. Ipſam volu-

ſed dare. damno ſæpius (externa ſi ſpectes) jacturæque ſit. *Lipſius.*

4 *Et ſæpius in ultro-tributis ſit*] Sunt impendia in publica opera & locationes, ut ea ſarta tecta redemptores tali pretio habeant. Hoc quia non capitur, ut in Tributis, ſed ipſa Reſpublica mancipibus ultro dat: factum, ut, *Ultrotributa* dicerentur. Vide Turnebum 1 Adverſ. c.29. Sententia igitur, ex alluſione: Virtus adeo lucrum & tributa non accipit, ut ſæpius eroget, & ſit quaſi inter Ultrotributa. Simile in epiſtola 113. *Me juſtum eſſe gratis oportet. parum eſt: adhuc illud perſuadeat ſibi. Me in hanc pulcherrimam virtutem ultro etiam impendere juvet.* Idem. Senſus hujus loci eſt, tantum abeſſe, ut virtus ſpe alicujus præmii quemquam corrumpat, ut velit impendi cuncta in ſeipſam ab eo qui ejus eſt cultor, ac ſæpius inter ultro-tributa computari poſſit. Vide & Car. Sigon. lib. 2. c. 4. de antiq. j. c. Rom.

5 *Quod feceris*] Factum ipſum, facti merces. *Lipſius.*

CAP. II. 1 *Voluptas ſine*] Diſſertatio eadem, de Vit. beat. capp. 9, 10, 11, 12. Vide. *Idem.*

2 *Signum petere*] A militia, in qua Tribuni minoreſque duces à ſummo Imperatore id petunt: excubiarum ſcilicet teſſeram. Videſis Milit. noſtram lib. 5. *Idem.*

 3 *Man-*

voluptatem, quam ſequor, cui me [3] mancipavi, remota illa, improbo & damno. de hoc uno diſputatur, utrum virtus ſummi boni cauſſa ſit, an ipſa ſummum bonum. [4] Ut hoc unum quæratur, ordinis tantum exiſtimas mutationem? iſta vero confuſio eſt & manifeſta cæcitas, primis poſtrema præferre. Non indignor, quod poſt voluptatem ponitur virtus, ſed quod omnino cum voluptate confertur. Contemptrix ejus & hoſtis eſt, & longiſſime ab illa reſiliens, labori ac dolori familiarior, virilibus incommodis, [5] quam iſti effæminato bono.

CAP. III. [1] Inſerenda hæc, mi Liberalis, fuerunt, quia beneficium (de quo nunc agitur) dare, virtutis eſt, & turpiſſimum id cauſſa ullius alterius rei dare, quam ut datum ſit. Nam ſi recipiendi ſpe tribueremus, locupletiſſimo cuique, non digniſſimo, daremus: [2] nunc vero diviti importuno pauperem præferimus. non eſt beneficium quod fortunam ſpectat. Præterea, ſi ut prodeſſemus, ſola nos invitaret utilitas, minime beneficia diſtribuere deberent, qui facillime poſſent, locupletes, & potentes, & reges, aliena ope non indigentes. Dii vero tot munera, quæ ſine intermiſſio-

3 *Mancipavi*] Totum, & quaſi mancipio, dedi. Nam Epicurei in ea, & ob eam, vivunt. Statim, *diſputari*, non *diſputatur*, libri mei habent: & feras, ut ſint Epicurei etiam illius verba. *Lipſius.*

4 *Ut hoc unum*] Senecæ jam reſponſio. *Idem.*

5 *Quam iſti*] Ellipſis crebra, ut illud *Magis* intelligatur. Ita autem ſcripti. *Idem.*

CAP. III. 1 *Inſerenda*] E libris aliquot legas. *effæminato bono. Inſerenda hæc, Liberalis, fuerunt:* quibus abeſt τὸ, *dicenda.* Idem.

2 *Nunc vere diviti importuno pauperem*] Ambigo an non, *diviti, opportuno.* Nos vero, inquit, pauperem antehabemus in beneficio ſæpe diviti homini, aut opportuno; id eſt, commodo, & qui uſui eſſe poſſit. *Opportunus*, ἐπιτήδειος. Tamen *importuno* etiam: id eſt, petenti & urgenti. Sic Lipſius. Neutrum. *Diviti importuno* eſt impotenti, improbo, ſuperbo, intolerabili. Cicero 9 famil. 21. de Papiriis! *Quare ad patricios cenſeo revertare: plebeii quam fuerint importuni, vides.* Caſſius ad eundem lib. 12. *ſi contra importuniſſimos latrones arma cepi te hortante & auctore.* Lib. 2 in Verrem: *Iſte quamquam eſt incredibili importunitate & audaciæ, tamen ſubito ſolus deſtitutus pertimuit & conturbatus eſt.* Lib. 3 in Verrem: *Vide, inter opportunitatem tuam ſenatuſque bonitatem quid interſit?* Et rurſus: *ne poſt abitum quidem hujus importuniſſimæ peſtis.* Livius lib. 29. *quæ crudeliſſimi atque importuniſſimi tyranni ſcelera in oppreſſos cives edant.* Gronov.

3 Fun-

miſſione diebus ac noctibus [3] fundunt, non darent. in omnia enim illis natura ſua ſufficit, plenoſque & tutos, & inviolabiles præſtat. Nulli ergo beneficium dabunt, ſi una dandi cauſſa eſt, ſe intueri, ac commodum ſuum. Iſtud non beneficium, ſed fœnus eſt: circumſpicere, non ubi optime ponas, ſed ubi quæſtuoſiſſime habeas, unde facillime tollas. Quod cum longe à diis remotum ſit, ſequitur ut liberales ſint. nam ſi una beneficii dandi cauſſa ſit dantis utilitas, nulla autem ex nobis utilitas deo ſperanda eſt, nulla deo dandi beneficii cauſſa eſt.

CAP. IV. Scio quid hoc loco reſpondeatur. Itaque non dat Deus beneficia, ſed ſecurus & negligens noſtri, averſus à mundo, aliud agit, aut (quæ maxima Epicuro felicitas videtur) [1] nihil agit, nec magis illum [2] beneficia, quam injuriæ tangunt. [3] Hoc qui dicit, non exaudit precantium

3 *Fundunt*] E divite & pleno ſinu: an & ad theatrales ſparſiones aſpectum? *Lipſius.*

CAP. IV. 1 *Nihil agit*] Noſter, Ludo de motte Claudii: Ἐπικούρειος θεὸς οὔτε αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει, οὔτε ἄλλοις παρέχει· *Epicureus deus neque ipſe negotium habet, neque aliis exhibet.* Cicero 1 de Legib. *Epicurus in primo capite libri optimi (Canonem* intellegit) *ſcripſit; Nihil curare deum, nec ſui, nec alieni.* Auſonius, ex ea mente:

Quod eſt beatum, morte & æterna carens,
Nec ſibi parit negotium, nec alteri.

Dat & cauſſam Epicurus, in epiſtola ad Herodorum: Οὐ γὰρ συμφωνοῦσι πραγματεῖαι, καὶ φροντίδες, καὶ ὀργαί, καὶ χάριτες μακαριότητι, ἀλλ' ἀσθενείᾳ, καὶ φόβῳ, καὶ προσδεήσει τῶν πλησίον ταῦτα γίνεται· *Non enim conveniunt actiones, & cura, & ira, & gratia, ſumma beatitudini; ſed infirmitatu hac ſunt, & metus, & indigentia aliorum.* Idem.

2 *Beneficia*] Lucretius:

Nec bene promeritis capitur, neque tangitur ira. Idem.

3 *Hoc qui dicit, non exaudit*] Videbatur robuſtius, *num exaudit:* interrogando. *Idem.* Jam olim hæſerunt hic viri doctiſſimi. Briſſonius: *Hoc dicit qui non.* Lipſio videatur robuſtius, *num exaudit?* interrogando. At tu dele meo conſilio τὸ *Qui*, & nihil erit ultra ambigui. Beneficia tribui non dantium reſpectu, ſed accipientium, probaverat exemplo deorum. Hic ſiſtitur contradictione ab Epicuro. Ergo hoc ob ipſum non dat beneficium Deus, nam ſe modo intuetur ſecurus & negligens noſtri. Reſponſurus Seneca, *Hoc*, inquit, *dicit*, &c. Id eſt: Ut ſcias quæ vis ſit illius contradictionis, & ſimul, ut appareat, quam vana & falſa ſit, hoc habe: qui dicit Deum eſſe ſecurum & negligentem noſtri, idem dicit, eum non exaudire precantium voces. Formula noſtro propria. Lib. 6, 22. *Agedum, inquit, ſi poſſunt, reſiſtant. Hoc dicit, omnia iſta ingentibus intervallis diducta & in cuſtodiam univerſi diſpoſita, ſtationes ſuas deſerant,* &c. Cap. 26. *Non nocet, inquit, illi meum votum, qui ſimul opto periculum & remedium. Hoc dicis, non nihil te peccare, ſed minus, quam ſi ſine remedio periculum opta-*

tium voces, & undique ſublatis in cælum manibus vota facientium, privata ac publica. Quod profecto non fieret, nec in hunc furorem [4] omnes mortales conſenſiſſent, alloquendi ſurda numina, & inefficaces deos: niſi noſſent illorum beneficia nunc ultro oblata, nunc orantibus data; magna, tempeſtiva, ingentes minas interventu ſuo ſolventia. Quis eſt autem tam miſer, tam neglectus, quis tam [5] duro fato, & in pœnam genitus, ut non tantam deorum munificentiam ſenſerit? Ipſos illos complorantes ſortem ſuam, & querulos circumſpice. invenies non ex toto beneficiorum cæleſtium expertes: neminem eſſe, ad quem non aliquid ex illo benigniſſimo fonte manaverit. Parum eſt autem id, quod naſcentibus ex æquo diſtribuitur? Ut quæ ſequuntur, inæquali diſpenſata menſura, tranſeamus, parum dedit natura, cum [6] ſe dedit?

Cap. V. Non dat Deus beneficia. Unde ergo iſta quæ poſſides? quæ das? quæ negas? quæ ſervas? quæ rapis? unde hæc innumerabilia, oculos, aureis, animum mulcentia? unde illa luxuriam quoque inſtruens copia? Neque enim neceſſitatibus tantummodo noſtris proviſum eſt: uſque [1] in delicias amamur. Tot arbuſta, non uno modo frugifera, tot herbæ ſalutares, tot varietates ciborum, per totum annum digeſtæ, ut inerti quoque [2] fortuita terræ alimenta præberent. Jam animalia omnis generis, alia [3] in ſicco

co

optares. Cap. 39. *Hoc ait, in poteſtatem meam recidat, gratiam meam deſideret.* Ita enim mss. omnes. non, *Hic, ait,* ut vulgo. Epiſtola 24. *Moriar? hoc dicis, deſinam ægrotare poſſe, deſinam alligari poſſe, deſinam mori poſſe.* Epiſt. 82. *Audire ſolemus, ſic quorundam vitam laudare quibus invidetur: Molliter vivit. Hoc dicunt, Mollis eſt.* Gronovius.

4 *Omnes mortales*] Plane omnes, etiam iſti à novo nuper orbe. grande argumentum in hanc impietatem. *Lipſius.*

5 *Duro fato*] Diis adverſis natus, & in miſerias. Petronius: *Hunc adoleſcentem quem vides, malo fato natus eſt* Idem.

6 *Se dedit*] Utendam, fruendamque. Adſpicimus eam, paſcimur ab ea, & varie oblectamur. *Natura* hic, Mundus. *Idem.*

Cap. V. 1 *In delicias*] Id eſt, ut matrum inſtar, etiam delicate nos habeat. *Idem.*

2 *Fortuita*] Obvia, ſponte nata. *Idem.*

3 *In ſicco*] Terreſtria. *Idem.*

4 *Hu-*

co ſolidoque, alia in [4] humido innaſcentia, alia per [5] ſublime dimiſſa: ut omnis rerum naturæ pars tributum aliquod nobis conferret. Flumina hæc amœniſſimis flexibus campos cingentia, illa præbitura commerciis viam, vaſto & navigabili curſu vadentia: ex quibus quædam ſtatis diebus mirabile [6] incrementum trahunt, ut arida & ferventi ſubjecta cælo loca ſubita vis æſtivi torrentis irriget. Quid [7] medicatorum torrentium venæ? quid in ipſis littoribus aquarum calentium exundatio?

—— [8] *Te Lari maxime, teque*
Fluctibus, & fremitu aſſurgens Benace marino.

CAP. VI. Si pauca quis tibi donaſſet jugera, accepiſſe te diceres beneficium; immenſa terrarum late patentium ſpatia negas eſſe beneficium? Si pecuniam tibi aliquis donaverit, & arcam tuam (quoniam id tibi magnum videtur) impleverit, beneficium vocabis: tot metalla defodit, tot flumina emiſit [1] in aëra, ſuper quæ decurrunt [2] ſola aurum vehentia; argenti, æris, ferri immane pondus omnibus locis obrutum, cujus inveſtigandi tibi facultatem dedit, ac latentium divitiarum in ſumma terra [3] ſigna diſpoſuit: negas te accepiſſe beneficium? Si domus tibi donetur, in qua marmoris aliquid reſplendeat, & [4] tectum nitidius, auro aut coloribus ſparſum, non mediocre munus vocabis: ingens

4 *Humido*] Piſces. *Lipſius.*
5 *Sublime*] Aves. *Idem.*
6 *Incrementum*] Ut Nilus, & quidam alii. Vide Nat. Quæſt. 3. cap. 26. *Idem.*
7 *Medicatorum*] In quibus ſulphur, alumen, ferrum, nitrum, bitumen: aut vis talium ac ſpiritus. Vide Nat. Quæſt. 3. c. 20. item de Provid. c. 2. *Idem.*
8 *Te Lari*] Hæc non cohærent. & omnino aliquid deeſt; ac poſt flumina de lacubus eum dixiſſet, hæc Virgiliana deinde inſeruit. *Idem.*
CAP. VI. 1 *In aëra*] Meus *in archa.* An forte, *in arena?* Sed tum diſtingue, *emiſit, in arena.* Idem.
2 *Sola aurum*] Putant hæc mutila: ego ſana ſarta habeo, & intellego: Flumina aurum vehere, ſuper quæ ſola decurrunt. Et veriſſimum eſt. Tagus olim, Pactolus, hodie flumina Novi orbis, aurum in arenis ſuis ſuperne vehunt. *Idem.*
3 *Signa*] E terræ colore, atque alia quæ metallorum leguli obſervant. *Idem.*
4 *Tectum*] Interius accipe, lacunar ipſum. Nam de coloribus quæ jungit, in extimo tecto vix conveniunt. *Idem.*

5 *In-*

gens tibi domicilium, ſine ullo [5] incendii aut ruinæ metu ſtruxit, in quo vides non tenues [6] cruſtas, & ipſa qua ſecantur [7] lamina graciliores, ſed integras lapidis pretioſiſſimi moles, ſed totas variæ diſtinctæque materiæ, cujus tu parvula fruſta miraris, [8] tectum vero aliter nocte, aliter interdiu fulgens: negas te [9] ullum munus accepiſſe? Et cum iſta quæ habes magno æſtimes, quod eſt ingrati hominis, nulli debere te judicas? Unde tibi iſtum quem trahis ſpiritum? unde iſtam, per quam actus vitæ tuæ diſponis, atque ordinas, lucem? unde ſanguinem, cujus curſu vitalis continetur calor? unde iſta palatum tuum ſaporibus exquiſitis ultra ſatietatem laceſſentia? unde hæc irritamenta jam laſſæ voluptatis? unde iſta quies, in qua putreſcis, ac marces? Nonne ſi gratus es, dices,

—— Deus nobis hæc otia fecit:
Namque erit ille mihi ſemper Deus: illius aram
Sæpe tener noſtris ab ovilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boves, ut cernis, & ipſum
Ludere quæ vellem, calamo permiſit agreſti.

Ille Deus eſt, non qui paucas boves, ſed qui per totum orbem armenta dimiſit, qui gregibus ubique paſſim vagantibus pabulum præſtat, qui paſcua hibernis æſtiva ſubſtituit, qui non calamo tantum cantare, & agreſte atque inconditum carmen [10] ad aliquam tamen [11] obſervationem modulari

5 *Incendii*] Imponis Seneca. hæc omnia, cælum, terra, mundus in ignem, ex Stoica ſententia, receſſura. Tu ſæpe, & jam nunc c. 8. *Lipſius.*

6 *Cruſtas*] Quibus parietes tegebant, & ornabant. Quod Cariæ inventum fuiſſe, Plinius ambigue prodit lib. 35. c. 6. *Idem.*

7 *Lamina graciliores*] Tenuiores ſua ſerra. Nota de hac gracilitate. *Idem.*

8 *Tectum*] Cælum ipſum. *Idem.*

9 *Ullum*] Mei, *nullum*: Græcanico more. *Idem.*

10 *Ad aliquam tantum oblectationem*] Diu eſt, cum emendavi, *aliquantam*: & palam accedit meus liber. *Idem.* Omnes ſcripti inculpati: *ad aliquam tamen obſervationem.* Nec aliter Rottendorffii & Erf. membranæ; immo & Tarviſ. Ven. Frobeniana editiones. Lipſius olim de conjectura: *aliquantam.* quod quia approbatum poſtea in uno libro invenit, putat ſe rem tenuiſſe. Gruterus: *ad aliquam tantum oblectationem.* Sed nihil profecto recedendum à veteri ſcriptura, & illud *tamen* opportuniſſimum & exquiſite Latinum. Significat non exactam legem harmonicam, ſed rudem & qualemcunque obſervationem modorum.

lari docuit, ſed tot artes, tot vocum varietates, tot ſonos, alios ſpiritu noſtro, alios externo, cantus edituros, commentus eſt. Neque enim noſtra iſta, quæ invenimus, dixeris: non magis, quam quod creſcimus, quam quod ad conſtitutum temporum ſua corpori officia reſpondent. Nunc puerilium dentium lapſus, [12] nunc ad ſurgentem jam ætatem, & in robuſtiorem gradum tranſeuntem pubertas, & ultimus [13] ille dens urgenti juventæ terminum ponens. Inſita

rum. Plautus Caſinar: *Præfeci, rure recte qui curet tamen.* Sticho act. 5. ſc. 4. *ibi feſtinavimus omnes, lectus ſternendus ſtuduimus, munditiiſque apparandis. Inter illud tamen negotium meis curavi amicis.* Et ſequeotes: *Sed amica mea & tua dum comit, dumque ſe exornat, nos volo tamen ludere inter nos.* Cicero 2 famil. 16. *Hac adſperſi, ut ſcires me tamen in ſtomacho ſolere ridere.* Et quod reſtituimus in Silio de Pallade, *adſuetum caſſide crinem Involvit tum comta tamen.* Quaſi valeat, quamvis ſit quod impediat, quamvis vix fieri poſſit. *Gronovius.* Scripti, *tamen.* Bene, nam illud *tantum* repetitum eſt ex ſuperiori linea. error natus ex hoc compendio, *tamen*, quod in utrumque ſæpe degenerat. *Juret.*

11 *Oblectationem*] Mei aliique *obſervationem.* cur rejicias? Obſervatio eſt, & leges in modulando: ſed paucæ & leves in paſtorio calamo inflando. *Lipſius.*

12 *Nunc adſurgentem jam ætatem*] Coocionius, *adſurgente jam ætate.* & mox, *tranſeunte.* Idem. Legebatur olim diviſa voce, *ad ſurgentem*, pro quo maluit, quod editur, Gruterus prætextu membranarum: putat tameo ſe ſubodorari ulcus aut potius hiatum. Lipſio coocinnius: *adſurgente jam ætate*, & mox *tranſeunte.* Vide quam parvis in rebus ſæpenumeto viri doctiſſimi impingaot. Utique dividenda vox eſt, & particula *ad* hic ſignificat tempus. Ut apud Livium lib. 21. *tanquam ad primum adventum Romanorum occurſurus.* Florus lib. 2. c. 6. *ad auditum ſocia civitatis obſidium, memores icti cum Pœnis quoque fœderis, non ſtatim ad arma procurrant.* Lib. 3, 9. *Ille quidem ad rei famam veneno fata præcepit.* Cap. 10. *Ille qualis erat ad nuntium.* Seneca 6 de Benef. 31. *ad primam adventus famam terga verſuros.* *Pubertas* autem eſt pubes ipſa, ſeu nota pubertatis. Ea adeſt, ſive venit ad ſurgeotem jam ætatem & tranſeuntem in robuſtiorem gradum: hoc eſt, quo tempore jam ſurgit ætas & tranſit io robuſtiorem gradum. Quod ſequitur: *ille dens ſurgenti juventæ terminum ponens:* quodque integrum etiam Rot. Erf. Cambr. & Leod. habet, nimis eſt pulcre obſervatum ab Opſopœo, nimiſque candide faſſus eſt Gruterus illi deberi cum omni interpretatione, quam ut ab eo poſſit averti. Potro qui præ iſta lectione ferre poſſunt, *ille dies*, nec ſeotentiam quicquam peccare putant, eorum dentes vel ſilicem comeſſe poſſunt. Quis enim ille dies? aut ubi definitus? *Gronovius.*

13 *Ille dies*] Ferri poſſit, nec ſententia quidquam peccat. At libri alio ducunt, qui *ille deus ſurgenti juventæ*; aut ut meliores, meique, *ille dens.* Dentem, dico, ingerit Seoeca (nam certe ita ſcripſit) illum, qui juveotam finit, & ad viriles ſtatoſque annos ducit. Ii *genuini* ſunt duo, Latiois ſic dicti, ſive *Maxillares:* Græcis κραντῆρες, σωφρονιςῆρες, γόμφιοι. Plinius de iſtis, lib. 11. c. 37. *Homini noviſſimi, qui genuini vocantur, circiter vigeſimum annum gignuntur.* Quod ille ex Ariſtot. 2 de Hiſt. anim.

ſita ſunt nobis omnium ætatum, omniumque artium ſemina, magiſterque ex occulto Deus [14] producit ingenia.

CAP. VII. Natura, inquit, hæc mihi præſtat. Non intelligis te, cum hoc dicis, mutare nomen Deo? Quid enim aliud eſt natura, [1] quam Deus, & divina ratio, toti mundo & partibus ejus inſerta? Quoties voles, tibi licet aliter hunc auctorem rerum [2] noſtrarum compellare. & Jovem illum optimum ac maximum rite dices, & [3] tonantem, & ſtatorem: qui non (ut hiſtorici tradiderunt) ex eo quod poſt votum ſuſceptum, acies Romanorum fugientium ſtetit, ſed quod ſtant beneficio ejus omnia, ſtator, [4] ſtabilitorque eſt: hunc eumdem & fatum ſi dixeris, non mentieris. nam cum fatum nihil aliud ſit, quam ſeries implexa cauſſarum, ille eſt prima omnium cauſſa, ex qua ceteræ pendent. Quæcunque voles illi nomina proprie aptabis, vim aliquam effectumque cæleſtium rerum continentia. Tot appellationes ejus poſſunt eſſe, quot munera.

CAP. VIII. Hunc & Liberum patrem, & Herculem, ac Mercurium [1] noſtri putant. Liberum patrem: quia omnium

anim. cap. 4. ſumpſit. At Hippocrates producit paullo magis terminum, & naſci ait ἐν τῇ τετάρτῃ ἑβδομάδι· *in quarta hebdomade annorum.* Ad mentem igitur Senecæ hæc obſervatio, & ipſa Græca verba. quia κραντῆρας dicunt, παρὰ τὸ κραίνειν τὴν ἡλικίαν· *ab eo quod perficiant juventam*; ſive σωφρονιστῆρας, quaſi *prudentes*, quod adoleſcentiari tunc deſinant, & in virilem maturitatem tranſire. *Lipſius.*

14 *Producit ingenia*] Videbatur legendum, *ingenita*. Sed cum Tertullianus quoque hunc locum ita laudet, de Anima, cap. 20. nil mutemus. Producit igitur ingenia, *ex ſeminibus ſcilicet inſitu, & occultu per infantiam, quæ ſunt & intellectus.* Ita enim ibi ille doctor: & me, ſodes, vide 3 Phyſiol. Diſſert. 7. *Idem.*

CAP. VII. 1 *Quam Deus*] Idem lib. 2 Quæſt. Nat. c. 45. *Vis illum Naturam vocare? non peccabis.* Adde huic rei cetera. Plinius fine c. 7. lib. 1. *Per quæ declaratur Naturæ potentia, idque eſſe, quod Deum vocamus.* Nos in Phyſiol. 1 Diſſert. 5. *Idem.*

2 *Noſtrarum*] Falſo. an tantum rerum noſtrarum auctor? omnium. Libri vett. *naturarum:* rectum erit, mutato numero, *natura.* Natura rerum, in communi ſermone, hoc totum. *Idem.*

3 *Tonantem*] Quod Græca etiam voce receptum efferri, docent lapides, in quibus legi JOVI BRONTONTI. *Idem.*

4 *Stabilitorque eſt*] Sic libri fidi. & eſt dumtaxat explicatio prioris cognominis, non ipſum. *Idem.* Vide Briſſon. lib. 1 de Formulis, & Auguſtin. lib. 7 de Civit. Dei c. 7.

CAP. VIII. 1 *Noſtri*] Stoïci. qui placebant ſibi in his talibus, & mythica illa ſive fabuloſa, ad myſtica

&

omnium parens ſit, quod [2] ab eo primum inventa [3] ſeminum vis eſt, [4] conſultura per voluptatem. Herculem: quia vis ejus invicta ſit, quandoque laſſata fuerit operibus editis, [5] in ignem receſſura. Mercurium: quia [6] ratio penes illum eſt, [7] numeruſque, & ordo, & ſcientia. Quocumque te flexeris, ibi illum videbis occurrentem tibi. nihil ab illo vacat: opus ſuum ipſe implet. Ergo nihil agis ingratiſſime mortalium, qui te neges Deo debere, ſed naturæ. quia nec natura ſine Deo eſt, nec Deus ſine natura: ſed idem eſt utrumque, [8] nec diſtat officio. Si quid à Seneca accepiſſes, Annæo te diceres debere, vel Lucio: non creditorem mutares, ſed nomen. quoniam ſive prænomen ejus, ſive nomen dixiſſes, ſive cognomen, idem tamen ille eſſet. Sic hunc naturam vocas, fatum, fortunam: omnia ejuſdem Dei nomina ſunt, varie utentis ſua poteſtate. Et juſtitia, probitas, prudentia, fortitudo, frugalitas, unius animi bona ſunt: quidquid horum tibi placuit, animus placet.

CAP.

& arcana ſubtiliter aptabant. Damnem? haud prorſus: imo Homero auſim dicere mentem hanc fuiſſe. At de re, ipſa hæc aut ſimilia unius Dei nomina, interpretata reperies in Zenone Diogenis Laërtii: qui hoc recenſet, ut dogma ſectæ & ſcitum. Vide me Phyſiol. 1. Diſſertat. 9. Eſt & Orphæi verſus:

Εἷς Ζεὺς, εἷς Ἀίδης, εἷς Ἥλιος, εἷς Διόνυσος.

Jupiter eſt idem Pluto, Sol, & Dionyſius. Lipſius.

2 *Ab eo*] Nuſquam hæc verba in membranis. Ablegari poſſunt; ac ſequens *primum*, non infeliciter reformari, *per eum*. Idem.

3 *Seminum*] Nulla ea vox in meis. & an non ita ſcripſerit? *quod per eum inventa vis*. Quæ vis? quam Arnobius explicat: *ferventia numina vim vomuêre Lucilii*: ipſum dico hoc humanum ſemen, & vim genitalem. Si remotius videtur, maneat: etſi tentavi etiam legere: *quod per eum juventa vis*. Alludat ad Liberum, qui ipſe juvenis ſemper. Ceterum de hac interpretatione Auguſtinus, 6 de Civit. *Liberum à liberamento appellatum volunt, quod mares in coëundo, per ejus beneficium emiſſis ſeminibus, liberentur. & ob hoc virilem eam partem in ejus templo poni.* Imo illinc & Thyrſi, & plura quæ volens omitto. *Idem.*

4 *Conſultura*] Uſui futura. etſi plenius eſſet, *poſteritati, propagationi*, aut tale. Nam cui alioqui conſulet? *Idem.*

5 *In ignem*] Stoica mundi conflagratio, & illa decantata ἐκπύρωσις. Comparat cum Hercule, quia & is, monte OEta ſolutus in ignem. *Idem.*

6 *Ratio*] Itemque Oratio: ſed non hæc ſine illa, id eſt Mente. *Idem.*

7 *Numeruſque*] Placet. & auctores habeo, qui menſuras, pondera, numeros huic inventori tribuant. Meus tamen liber, *noſtriſque*, hic præfert. *Idem.*

8 *Nec diſtat*] Legunt junctim alii, *nec diſtat officio*. Idem.

Cap. IX. Sed ne in aliam diſputationem ex obliquo abeam, plurima beneficia ac maxima in nos Deus confert, ſine ſpe recipiendi: quoniam nec ille collato eget, nec nos ei quidquam conferre poſſumus. Ergo beneficium per ſe expetenda res eſt. una ſpectatur in eo accipientis utilitas: ad hanc accedamus, ſepoſitis commodis noſtris. Dicitis, inquit, diligenter eligendos quibus beneficia demus: quia nec agricolæ quidem ſemina arenis committant. [1] Quod ſi verum eſt, noſtram utilitatem in beneficiis dandis ſequimur, quemadmodum in arando ſerendoque. neque enim ſerere, per ſe res expetenda eſt. [2] Præterea, quæritis cui detis beneficium: quod non eſſet faciendum, ſi per ſe beneficium dare, expetenda res eſſet. quia enim quocumque loco, & quocumque modo daretur, beneficium erat. [3] * Honeſtum propter nullam aliam cauſſam, quam propter ipſum, ſequimur. Tamen etſi nihil aliud ſequendum eſt, quærimus quid faciamus, & quando, & quemadmodum: per hæc enim conſtat. Itaque cum eligo cui dem beneficium,

Cap. IX. 1 *Quod ſi verum eſt*] Hæc verba miror ejecta, cum & libri optimi ſuggerant, & ſententia clamoſe poſcat. *Lipſius.*

2 *Præterea quæritis cui dandum ſit beneficium*] Verba, *cui dandum ſit*, in omnibus ſcriptis & olim editis deſiderantur. In uno Eraſmi: *quæritis cui detis.* Id timide expreſſimus, & facilius hoc abſcondit vox *quæritis.* Muretus conjicit *quomodo detis.* Certe tale quid deeſt. Ceterum quod Lipſius hæc aliis quoque defecta exiſtimat, quia tantum ad poſteriorem objectionem reſpondeatur: cenſeo unam eandemque contradictionem hæc omnia complecti: nimirum beneficium non eſſe rem per ſe expetendam, quia eligitur cui detur, perinde ut agricolæ non cuivis ſolo, ſed grato & fideli ſemina committunt: eoque non, *Præterea*, ſed, *Propterea*, legendum puto. Sed & ſtatim recte Gruterus ex Naz. *quia enim quocunque loco.* Nota conjunctio harum particularum in Plauto Captivis: *Quid tu per barbaricas urbes juras? E. Quia enim item aſpera ſunt, ut tuum victum autumabas eſſe.* Et ſæpe. Sic *quianam* apud Virgilium & Feſtum. Ubi verſus ille: *Sum quianam cælo genitus:* quem Barthius in membranis Baſilienſibus reperit, nec cujus ſit, meminit. Prudentii eſt, lib. 1 in Symmachum, eoque vel à Paullo vel alio ſeniore adjectus. Terentius Hecyra:

Pueri inter ſeſe quam pro levibus noxiis
iras gerunt?
Quapropter? quia enim, qui eos gubernat
animus, infirmum gerunt.

Comicum dicent? at cur ita Comici, niſi quia ſic vulgo loquebantur. *Gronovius.*

3 * *Honeſtum*] Notam appoſui, & mihi hæc defecta. Hactenus enim objectio: nunc reſponſio, ſed ad ſecundam, non primam injectionem. Conſidera. *Lipſius.*

Cap.

cium, id ago, ut beneficium ſit: quia ſi turpi datur, nec honeſtum eſſe poteſt, nec beneficium.

CAP. X. Depoſitum reddere, per ſe res expetenda eſt: non tamen ſemper reddam, nec quolibet loco, nec quolibet tempore. aliquando nihil intereſt, utrum infitier, [1] an palam reddam. Intuebor utilitatem ejus, cui redditurus ſum, & nociturum illi depoſitum negabo. Idem in beneficio faciam. videbo quando dem, cui dem, quemadmodum, quare. Nihil enim ſine ratione faciendum eſt. non eſt autem beneficium, niſi quod ratione datur: quoniam ratio, omnis honeſti comes eſt. Quam ſæpe hominum, donationem ſuam inconſultam objurgantium, hanc audimus vocem, Mallem perdidiſſe, [2] quam illi dediſſe? Turpiſſimum genus damni eſt, inconſulta donatio: multoque gravius male dediſſe beneficium, quam non recepiſſe. Aliena enim culpa eſt, quod non recepimus: quod cui daremus non eligimus, noſtra. In electione nihil minus, quam hoc quod tu exiſtimas, ſpectabo, à quo recepturus ſim. eligo enim eum qui gratus, non qui redditurus ſit. Sæpe autem & non redditurus, gratus eſt; & ingratus, qui reddidit. Ad animum tendit æſtimatio mea. Ideo locupletem, ſed indignum præteribo: pauperi viro bono dabo. Erit enim in ſumma inopia gratus: & cum omnia illi deerunt, ſupererit animus. Non lucrum ex beneficio capto, non voluptatem, non gloriam. uni placere contentus, in hoc dabo, ut quod oportet faciam: quod oportet autem, non eſt ſine electione: quæ qualis futura ſit, interrogas?

CAP. XI. Eligam virum integrum, ſimplicem, memorem, gratum, alieni abſtinentem, ſui non avare tenacem, benevolum. Hunc vero cum elegero, licet nihil illi fortuna tribuat, quo referre gratiam poſſit, ex ſententia res geſta erit. Si utilitas me & ſordida computatio liberalem facit, ſi nulli proſum, niſi ut invicem ille mihi proſit: non dabo

CAP. X. 1 *An palam*] Malim tranſponi, *palam, an*. Lipſius.

2 *Quam illi dediſſe*] Gloſſema ſapiunt. *Idem*.

dabo beneficium proficiſcenti in diverſas longinquaſque regiones, non dabo abſfuturo ſemper, non dabo ſic affecto, ut ſpes ei nulla ſit convaleſcendi, non dabo ipſe deficiens, non enim habeo tempus recipiendi. Atqui ut ſcias, rem per ſe expetendam eſſe, benefacere; advenis modo in noſtrum delatis portum, & ſtatim abituris, ſuccurrimus. Ignoto naufrago navem, qua revehatur, & damus & [1] inſtruimus. Diſcedit ille, vix ſatis noto ſalutis auctore, & nunquam amplius in conſpectum noſtrum reverſurus, debitores nobis deos [2] delegat, precaturque illi pro ſe gratiam referant: interim nos juvat ſterilis beneficii conſcientia. Quid cum ipſo vitæ in fine conſtitimus, cum teſtamentum ordinamus, non beneficia nobis nihil profutura dividimus? quantum temporis conſumitur, quamdiu ſecreto agitur, quantum & quibus demus? Quid enim intereſt, quibus demus, à nullo recepturi? Atqui nunquam diligentius damus, nunquam magis judicia noſtra torquemus, quam ubi remotis utilitatibus, ſolum ante oculos honeſtum ſtetit: tamdiu officiorum mali judices, quamdiu illa depravat ſpes ac metus, ac inertiſſimum vitium, voluptas. Ubi mors interclu ſit omnia, & ad ferendam ſententiam incorruptum [3] judicem miſit, quærimus digniſſimos, quibus noſtra tradamus: nec quidquam cura ſanctiore componimus, quam quod ad nos non pertinet.

CAP. XII. Et mehercule tunc magna voluptas ſubit cogitantem, Hunc ego locupletiorem faciam: hujus dignitati, adjectis opibus, aliquid ſplendoris affundam. Si non damus beneficia, niſi recepturi, inteſtatis moriendum ſit. Dici-

CAP. XI. 1 *Inſtruimus*] Armamentis, & viatico. *Lipſius.*

2 *Delegat*] Frequens Juris verbum. & ſignificat pro ſe vicarium dare qui ſolvat. Vide infra 7 de Benef. cap. 19. Epiſt. 18. 27. & pluries. Hoc iſtud, Symmachus imitatur lib. 6. *Ago gratias, & meam vicem, quia ſolvendo par non ſum, cæleſtibus delego virtutibus.* Idem.

3 *Judicem*] Nosipſos, ſed ab affectibus jam purgatos. *Miſit* autem, judiciale & comitiale verbum. Mittere in conſilium, in ſuffragium. quis mittit? quæſitor. *Idem.*

CAP.

Dicitis, inquit, beneficium [1] creditum inſolubile eſſe: creditum autem non eſt res per ſe expetenda. Cum creditum dicimus, imagine & tranſlatione utimur. Sic & legem, juſti injuſtique regulam eſſe: & regula non eſt res per ſe expetenda. Ad hæc verba demonſtrandæ rei cauſſa deſcendimus. Cum dico creditum, intelligitur tanquam creditum. Vis ſcire? adjicio inſolubile, cum creditum nullum non ſolvi aut poſſit, aut debeat. Adeo beneficium utilitatis cauſſa dandum non eſt, ut ſæpe, quemadmodum dixi, cum damno ac periculo dandum ſit. Sic latronibus circumventum defendo, ut tuto tranſire permittatur: [2] reum gratia laborantem tutor, & hominum potentium factionem in me converto, quas illi [3] detraxero ſordes, ſub accuſatoribus iiſdem fortaſſe [4] ſumpturus, cum abire in partem alteram poſſim, & ſecurus ſpectare aliena certamina: ſpondeo pro judicato, & [5] ſuſpenſum amici bonis libellum [6] dejicio, creditoribus

CAP. XII. 1 *Creditum inſolubile*] Quia ſempet obligamur, & cum ſolvimus, debemus. *Lipſius.*

2 *Reum gratia laborantem*] Ad hoc notat quidam: id eſt, oppteſſum. *Laborare* tamen *gratia*, & *gratia opprimi* multum differunt. *laborat* cui illa oneri eſt: *opprimitur* qui ei non eſt ferendo, ideoque ſuccumbit. quid ergo? *gratia preſſum* reddere decuiſſet. ſic noſter infra lib. 6. cap. 8. *quoſdam ipſa quos premebat potentia eripuit*, &c. potentia enim & gratia idem. ſignificatque hæc copiam plurimotum amicorum, ut patet ex Ciceronis Orat. pro Quinctio, ad quam vide Hotomanni commentarium; plura enim affert ea de re exempla.

3 *Detraxero ſordes*] Eadem ſupra phraſis, lib. 2. c. ult. Dixi. *Lipſius.*

4 *Sumpturus*] In me tranſlaturus. quia ii qui illum, me vindicem, ut ſolet, incutrent. Igitur ego accuſabot, ego in ſordibus & ſqualore eto. *Idem.*

5 *Suſpenſum amici bonis libellum*] Solet tabella, ſive, ut hic, libellus ſuſpendi rebus vænalibus: etiamnunc uſitatum. Siqui ergo latitabat, fruſtrabatur, aut fraudabat; omiſſo homine, tem perſequebantur, & domos, fundos, vænalia ſic proponebant. Ait *ſuſpenſum*: in alto & conſpicuo. atque ita Suetonius, de Claudio, c. 9. *Lege prædiatoria vænalem pependiſſe.* Quid? ipſum? non: ſed metonymia decora, res ejus. Talem libellum *titulum* Tibullus dixit:

—— ſedes jubeat ſi vendere avitas,
Ite ſub imperium ſub titulumque lares.
Idem.

De libellis in celeberrimis urbis locis propoſitis, creditore latitante, vide Briſſon. lib. 6 de formulis. Turneb. lib. 12. c. 9. Adv. Rævardum lib. Pro-tribunalium & Torrentium in Suetonii Claudium c. 9.

6 *Dejicio*] A Cicerone lux, & ipſi à Seneca, in ea pro Quinctio: *Libellos Sex. Alſenus procurator P. Quinctii dejicit.* Solet, ubi quis defenſorem ſe profitebatur, imo ſi opus, ſponſorem ſolutoremque. *Lipſius.*

bus ejus me obligaturus: ut poſſim ſervare proſcriptum, ipſe proſcriptionis periculum adeo. Nemo [7] Tuſculanum aut Tibur-

7 *Tuſculanum aut Tiburtinum emere paratus*] Naz. cum duobus aliis, & Rottendorfiano atque Erf. ignorat verbum *emere*. Ergo Gruterus exoſculatur lectionem Col. *Tiburtinum comparaturus*. At purius eſt: *aut Tiburtinum paraturus*. Varro 2 de re ruſtica, 1. *Quarta pars eſt de jure in parando, quemadmodum quamque pecudem emi oporteat civili jure* Catullus carm. 10. *Non poſſem octo homines parare rectos*. Et mox: *is ſibi paravit*. Iterumque: *Utor tam bene quam mihi pararim*. Sed gravius eſt mendum in illo, *quoto anno emturus ſit*. De quo audiamus τὸν πάνυ. Si vera ſententia, qui emere Tuſculanum ſalubritatis cauſſa vult, non prorogat nec diſputat, quando; ſtatim emit, & ubi emit, tuetur, atque inſtaurat. ita in beneficiis: da, & dando iterum iterumque tuere. Sed non nego ſuſpecta mihi dicta verba. cur de anno? cur non fructu potius? quod illatio hujus ſimilitudinis poſcit. nam negat rogandum, quid reddat. An fuit, *quota emturus*, nempe uſura, aut *quoto nummo?* An etiam *quoto anno diſputat?* ut reliqua ſint è gloſſemario. Certe comparatio (alius cogitet) tale vellet. Sic ille. In quibus haud ſcio, quid intelligat per illud poſtremum: mihi vero non diſſimulo idem aliquando in mentem veniſſe recordanti illud Ciceronis lib. 9 ad Attic. 9. *Sciebam enim te, quoto anno, & quantum in ſolo, ſolere quærere: neque ſolum Romæ, ſed etiam Deli tuum digamma videram*. Præſertim ſi Manucii interpretatio illic admittatur: *quoto anno* poſſit ex fructibus reparari pretium venalis fundi, & *quantum ſit in ſolo*, puta quæ ædes, vineæ, arbores, prata, paſcua, aliæque res immobiles ſolo contineantur, unde reditus proveniant. Sed potior videtur Turnebi & Boſii ſententia, iſtas quæſtiones eſſe fœnerantium: *quoto* nimirum *anno* ſortem reddituri eſſent, qui pecunias fœnori ſumebant, (nam de eo inter contrahentes olim jam inde à principio conſtitutum conſtat) tum *quantum* iidem *in ſolo* & prædiis haberent. Unde lib. 1 de Benef. 1. *nomina facturi diligenter in patrimonium & vaſa debitoris inquirimus*. & epiſt. 86. *ſic rationem ponitis ſingulorum, quibus pecuniam credituri eſtis: late poſſidet, ſed multum debet: habet domum formoſam, ſed alienis nummis paratam*. Nam *digamma* potius fœnus ſignificare quam fundorum reditus, valde probabile eſt. Multo minus probanda eſt Cælii Calcagnini ſententia, quam lib. 5. epiſt. 3. proponit. Lanuvinum prætorium, quod Famex fuerat, in caritate nummorum ſibi Ciceronem optaſſe: eam rem, cum ipſi præſens argentum deeſſet, conſtituiſſe per amicos & neceſſarios comparare. Hactenus recte. Non veniſſe autem ei in mentem Atticum, niſi inter ſcribendum: quare alias ſcripturum polliceri, *quotum annum* ageret illa ſtructura. Hoc vero non poteſt ferri: *ſciebam enim*, inquit: ergo reddit rationem quare de Attico non cogitaverit. Rurſum: ſe & in ſolo amplitudinem quæſiturum. Immo, *quantum in ſolo*, ait Atticum quærere ſolere: idque ſignificat tum eſſe in cauſa, quare non ei ſuccurrerit Atticus, tum eſſe aliquid, quod illi, de quibus cogitaverit, amici facere non ſoleant. At ſpatium ſoli in prædio emendo, nemo eſt tam diſſolutus, qui nolle non quærat: Pergit *ſolum* appellari, in quo more architectonico ædificii ἰχνογραφία deſcripta fuerit. Hoc novum & mirum, quodque ſine auctore nemini credatur. Addere, ſe vidiſſe *delicatum digamma*, idque eſſe dixtam geminatæ literæ illius figura: vel legendum, *delicatum* διάγραμμα. Vara ſequitur vibiam. Οἰκονομία loci hæc eſt. Moneat Ciceronem Atticus de prædio Lanuvino venali, quem undecumque illius

Tiburtinum paraturus, ſalubritatis cauſſa, & æſtivi receſſus,

illius aliquando cupidum fuiſſe cognorat. Fortaſſe & nunc arcam ſuam operamque ei obtulerat. Reſponder Cicero, ſe id optaſſe ſtatim, ut palam factum de Famea audierit: & quia ſua res eſſet attenuata, voluiſſe agere cum aliquo amicorum, qui in præſens emeret, frueretur que tanquam fiduciario, dum ipſi integrum eſſet, meliori rerum ſuarum ſtatu, illud redimere: ne ſi forte in alienas manus veniſſet, aut nulla ei poſtea copia, aut deteriori conditione eſſet. Dum circumſpicit opes amicorum, etſi maxime deditum haberet Atticum, non tamen de illo cogitaſſe, quem ſciret non eſſe prædiatorem & abhorrere à talibus emptionibus: (nam poſſeſſiones Epiroticas & urbanas cum Ardeatino & Nomentano ruſticis prædiis, quorum Nepos meminit, videtur hæreditatibus debuiſſe) quippe pecuniam ſuam malle occupare in eo negotio, in quo quæri ſoleat, *quoto anno* vel die recepturus eam creditor eſſet, & *quantum in ſolo* haberet is, cui collocaret. Nam ſolitos veteres, cum in creditum irent, conſtituere diem ſolutionis, non tantum conſtar ex libris juris, ſed ex ipſo etiam Cicerone, quum aliis locis, tum lib. 7. fam. 23. ubi etiam oſtendit homines locupletes convenientius exiſtimationi ſuæ putaſſe, incerta die ſumére pecuniam mutuam. Verba ſunt: *nomina ſe facturum, qua ego vellem, die. Fac, quaſo, qui ego ſum, eſſe te: eſtne aut tui pudoris aut noſtri, primum rogare die, dein plus annua poſtulare?* Ita enim legendum cenſeo: non, *de die*. Nempe *rogare* eſt petere mutuum. Ut l. 11. de R. C. *Rogaſti, ut tibi pecuniam crederem.* Deinde *rogare die* eſt rogare mutuam, quæ ad certam diem reddatur. Ut Catoni de R. R. cap. 151. *Die lanam & agnos vendat*. Id eſt, dicta vel pacta die. Seneca de Benef. 3, 10. *Dies praterea beneficio reddendo non dicitur, ſicut pecunia credita.* Hoc ergo ait Cicero non eſſe ſui pudoris, quem ſcilicet deceat, ſi ei amicorum arca opus ſit, nulla præſtituta die rogare, hoc eſt, ut ſtatutis uſuris menſtruis ſuo commodo repetere poſſet, qui dedit; ipſe quandocumque appellatus rem ſolveret. Lib. 1 Tuſcul. *At ea quidem dedit uſuram vita, tanquam pecunia, nulla præſtituta die. Quid eſt igitur, quod querare, ſi repetat, cum vult?* Seneca ad Marciam cap. 10. *nos oportet in promptu habere, qua in incertum diem data ſunt, & appellatos ſine querela reddere.* Subjicit ad Fabium Gallum Cicero, quia ſit omnino rogandum die, impudentiſſimum fore plus annua poſtulare: ne bima aut trima alter cogitet. Atque hoc quod eſſet Attici in pecunia ſua exercenda inſtitutum, negat Cicero, illum ſibi in mente verſatum inter eos, quorum alicui hanc emtionem injungeret. Nunc autem, quia videtur ipſe officium ſuum obtuliſſe, narrat, quid inter ſe & Fameam fuerit geſtum: & jam quidem non ſibi eſſe tanti; & ſi habere velit tamen ſalubri pretio, nec recuſet humanitatem Attici. Quæ huc pertinent, ut conjicere poſſet Atticus, qua conditione emtio Ciceroni placeret. Hic injicit manum mihi doctus monitor, vetans in Seneca quicquam mutari, & *quoto anno* utrobique explicans ut Manutius: quoto anno ex reditu pretium reparabitur. Ut Belgice dicimus: **Koopen den penning ſeſthien / twintich / dertich/** &c. quum anno decimo ſexto, vigeſimo, trigeſimo, res empta proventu pretium æquat. Eſt ſane elegans vernacula iſta formula: ſed in explicanda illa idem error, qui doctorum virorum, uſuras *centeſimas* ita dictas putantium, quod centeſimo menſe ſortem æquarent. Fit quidem illud, ſed non hæc ratio eſt appellationis. Nempe ut *centeſimæ* uſuræ dictæ ſunt, quod illis pactis quoque menſe deberetur centeſima pars ſortis: ita *nummo ſextodecimo emiſſe* prædium vel in fœnus dediſſe dicuntur, qui fructus vel

ſus, [8] quoto anno empturus ſit diſputat: cum emerit, [9] tuendum eſt. Eadem in beneficiis ratio eſt. nam cum interrogaveris, quid reddat, reſpondebo, bonam conſcientiam.

uſuras quotannis recipiunt ſemiſſes & ſicilicos, ſeu in centum nummos ſortis uſurarum vel fructuum nomine ſex nummos & unius quartam partem: nam hæc ſextadecuma eſt centenum: ſedecies ſex, vel ſexies ſedecim, ſunt nonaginta ſex: ſedecim ſicilici faciunt quatuor uncias: quibus additis ad nonaginta ſex fiunt centum. Hoc ergo eſt tot nummis, quot computari ſextidecimi poſſunt in centum: poſſunt autem ſex & unius quarta. Similiter *nummo viceſimo* emiſſe, vel pecuniam collocaviſſe, eſt uſuris quincuncibus, ſeu quinque nummis, in centum: nam quinque ſunt viceſima pars centenum, vel viginti habentur quinquies in centum, & eorum quinta pars ſunt: vicies quinque vel quinquies viginti ſunt centum. *Nummo quinto & viceſimo* eſt uſuris trientibus, ſeu quatuor in centum: nam quatuor ſunt pars viceſima quinta centenum, vel viginti quinque ſunt centenum pars quarta: vicies quinquies quatuor, vel quater viginti quinque ſunt centum. *Triceſimo nummo* ſunt quadrantes & binæ ſextulæ: ſeu tres & unius pars tertia: nam tricies ter ſunt nonaginta: triginta binæ ſextulæ ſunt decem unciæ. Sic apparet, Manutianam interpretationem illius, *quoto anno*, nihil juvari illis vulgaris linguæ loquendi formulis, quæ non ab eo anno, quo ſors redit, ſed ab ea parte ſortis, quæ quoque anno redit, appellationem ſortiuntur. Ut ad Senecam revertamur, illud in Lipſianis certiſſimum, poſcere ſimilitudinem, ut de fructu meminerit. Meminit certe: nam, ſi quid video, ſcripſerat: *quota annua emturus ſit:* hoc eſt, quantos annuos reditus paraturus ſit emto tali prædio: nam ſeceſſus & ſalubritatis, non redituum aut lucri cauſſa emuntur. Eadem vox corrupta fuerat lib. 1. cap. 9. *Si quis nulla ſe amica fecit inſignem, nec aliena uxori annua præſtat, hunc matronæ humilem & ſordidæ libidinis, & ancillariolum vocant.* hoc eſt, niſi annuo ſumtu ſuperbiam ejus inſtruit & uſum redimit. Sic egregie Naz. nec fugit Gruterum. Omnes alii ut & Eraſmi editio, *annulum:* unde fecerunt in vulgatis, *amulum.* Lib. 1 de Clem. 15. *Maſſilia parricidam continuit, & annua illi præſtitit.* Ubi plura Gruterus. Plinius lib. 17. c 1. *Nec minus miraculum in pomo eſt, multarum circa ſuburbana fructu annuo addicto binis millibus nummum, majore ſingularum reditu, quam erat apud antiquos prædiorum.* Hunc *annua* vocat Seneca. Suetonius de Remmio Palæmone: *nec ſufficeret ſumtibus, quamquam ex ſchola quadragena annua caperet, ac non multo minus ex re familiari.* Gronovius.

8 *Quoto anno*] Si vera; ſententia. qui emere Tuſculanum ſalubritatis cauſſa vult, non prorogat nec diſputat, quando? ſtatim emit, & ubi emit, tuetur atque inſtaurat: ita in beneficiis, da, & dando iterum iterumque, tuere. Sed non nego, ſuſpecta mihi dicta verba. cur de anno? cur non de fructu potius, quod illatio hujus ſimilitudinis poſcit? Nam negat rogandum, Quid reddat? An fuit, *quota empturus:* nempe uſura. aut, *quoto nummo.* An etiam, *quoto anno diſputat?* ut reliqua ſint è gloſſematio. Certe comparatio (alius cogitet) tale vellet. *Lipſius.*

9 *Tuendum*] Nec id ſupervacue additur. nam ut emiſſe ſatis non eſt, impendia facienda in tuitionem & ſarta tecta: ſic in beneficiis ſine ſpe fructus danda; & data, aliis etiam impendiis tuenda. Hoc poſterius exſequitur, cap. 15. ubi concludit ipſo iſto verbo, etiam *inutilia beneficia tuenda ac fovenda eſſe.* Idem.

10 *Petiis*

tiam. Quid reddit beneficium? dic tu mihi, quid reddat juſtitia, quid innocentia, quid magnitudo animi, quid pudicitia, quid temperantia? ſi quidquam præter ipſas, ipſas non [10] petis.

CAP. XIII. Mundus in quid [1] vices ſuas abſolvit? in quid [2] ſol diem extendit & contrahit? omnia iſta beneficia ſunt: fiunt enim nobis profutura. Quomodo mundi officium eſt, circumagere [3] rerum ordinem, quomodo ſolis, loca mutare, ex quibus oriatur, in quæ cedat, & hæc ſalutaria nobis facere ſine præmio: ita viri officium eſt inter alia, & beneficium dare. Quare ergo dat? ne non det, ne occaſionem benefaciendi perdat. Vobis voluptas eſt, [4] inertis otii facere corpuſculum, & ſecuritatem ſopitis ſimillimam appetere, & ſub denſa [5] umbra latitare, tenerrimiſque cogitationibus, quas tranquillitatem vocatis, animi marcentis oblectare torporem, & cibis potionibuſque intra hortorum latebram corpora ignaviâ pallentia ſaginare: nobis voluptas eſt, dare beneficia vel laborioſa, dum aliorum labores levent: vel periculoſa, dum alios à periculis extrahant: vel rationes noſtras aggravatura, dum aliorum neceſſitates & anguſtias laxent. Quid mea intereſt, an recipiam beneficia? etiam cum recepero danda ſunt. Beneficium, ejus commodum ſpectat cui præſtatur, non noſtrum: alioquin nobis illud damus. Itaque multa, quæ ſummam utilitatem

10 *Petis*] Meus liber & alii quidam, *non petis:* ex quo acute Modius, *quid temperantia? ſi quidquam præter ipſas petis, non petis.* Lipſius.

CAP. XIII. 1 *Inceſſum*] Noſter codex, *inceſſu*, aut, *viceſſu*. Omnino cum eodem Modio ſcribendum, *vices ſuas*. Mundum vocat cælum, ut ſæpe. quod vicibus volvi & revolvi, nemo neſcit. *Idem.*

2 *Sol diem*] Eadem aut ſimilia iſtis Epictetus: *Sicut ſol preces aut blandimenta non exſpectat, ut exoriatur: ſed ſtatim fulget, & ab omnibus ſalutatur: ſic tu nec plauſus exſpecta, nec ſtrepitus vel laudes, ut bene facias, ſed ſponte benefacias. & pariter ac Sol carus eris.* Hæc in Stobæo, de Magiſtratu. *Idem.*

3 *Rerum ordinem*] Aſtra illa, & ortum atque interitum variare, quæ ab iis pendent. *Idem.*

4 *Inerti otio*] Hæc ita in meo: *voluptates eſt inertis otii facere corpuſculum:* & quibuſdam Gruteri libris. Faciam, *voluptas eſt, inertis otii jacere corpuſc.* Alii, *inerti otio farcire.* Idem.

5 *Umbra*] Hortorum, vel arborum:

Propter aquæ rivos, ſub ramis arboris altæ. Idem.

 6 *Mange*

litatem aliis afferunt, pretio gratiam perdunt. Mercator urbibus prodeſt, medicus ægris, [6] mango vænalibus: ſed omnes iſti, [7] quia ad alienum commodum pro ſuo veniunt, nec obligant eos quibus proſunt.

CAP. XIV. Non eſt beneficium quod in quæſtum mittitur. Hoc dabo, hoc recipiam: auctio eſt. Non dicam pudicam, quæ amatorem ut incenderet repulit: quæ aut [1] legem, aut virum timuit. ut ait Ovidius,

Quæ, quia non licuit, non dedit, illa dedit.

Non immerito in numerum peccantium refertur, quæ pudicitiam timori præſtitit, & [2] non ſibi. eodem modo qui beneficium ut reciperet dedit, non dedit. Ergo & nos beneficium damus animalibus, quæ aut uſui, aut alimento futura nutrimus? beneficium damus arbuſtis quæ colimus, ne ſiccitate, aut immoti & neglecti ſoli duritia, laborent? Nemo ad agrum colendum ex [3] æquo & bono venit, nec ad ullam rem, [4] cujus extra ipſam fructus eſt. Ad beneficium dandum non adducit cogitatio avara, nec ſordida, ſed humana, liberalis, cupiens dare etiam cum dederit, & augere novis ac recentibus vetera; unum habens propoſitum, quanto ei cui præſtat bono futura ſit: alioquin humile eſt, ſine laude, ſine gloria, prodeſſe, quia expedit. Quid magnifici eſt, ſe amare, ſibi parcere, ſibi acquirere? Ab omnibus iſtis

vera

6 *Mango vænalibus*] Quos comit, ornat, format. Mango autem proprie, κυνοτρόφος, *canum educator & altor*, ut in eruditis Gloſſis: ſed longius tractum, & *puerorum altores & negotiatores*, ſic dicti. *Lipſius.* Iterum noſter Epiſt. 80. *Detrahis veſtimenta venalibus, ne qua vitia corporis lateant.* Venalium nomen quemadmodum Quinct. lib. 8. c. 2. ſcribit, cum commune ſit omnibus rebus quæ mercis numero habentur, tamen peculiariter ſervis novitiis tribuitur. Vide Briſſon. lib. 19. de verb. ſign. & Fornerium ad l. 207. de verb. ſign.

7 *Quia ad*] Potius, *qui ad.* Lipſius.

CAP. XIV. 1 *Legem*] Juliam. *Idem.*

2 *Non ſibi*] Id eſt, quæ non ſua cauſſa nec conſcientiæ pudica fuit, ſed legi aut famæ. *Idem.*

3 *Æquo &*] Significat, non amore æqui honeſtique agrum & armenta coli: nec aliam rem, ut addit. *Idem.*

4 *Cujus extra*] Quæ nempe fructum aliquem, præter ſe, habet ac donat. Ut, agrum, bovem colo, paſco: quare? ob ipſum? neutrum: ſed illum, ob ſegetem; hunc ob operas, Ergo extra ipſos, fructus eorum eſt, *Idem.*

5 *Inſe-*

vera beneficii dandi cupido avocat: ad detrimentum, [5] injecta manu, trahit, & utilitates relinquit, ipſo benefaciendi opere lætiſſima.

CAP. XV. Numquid dubium eſt, quin contraria ſit beneficio injuria? Quomodo injuriam facere, per ſe vitanda ac fugienda res eſt: ſic beneficium dare, per ſe expetenda. illic turpitudo, contra omnia præmia in ſcelus hortantia, valet: ad hoc invitat honeſti per ſe efficax ſpecies. Non mentiar, ſi dixero, neminem non [1] amare beneficia ſua, neminem non ita compoſitum animo, ut libentius eum videat, in quem multa congeſſit: cui non cauſſa ſit iterum dandi beneficii, ſemel dediſſe. quod non accideret, niſi nos ipſa delectarent beneficia. Quam ſæpe dicentem audias? Non ſuſtineo illum deſerere, cui dedi vitam, quem è periculo eripui. Rogat me ut cauſſam ſuam contra homines gratioſos agam. Nolo: ſed quid faciam? jam illi ſemel, iterumque affui. Non vides ineſſe iſti rei propriam quamdam vim, quæ nos beneficia dare cogit? primum quia oportet, deinde quia dedimus. Cui initio ratio non fuiſſet præſtandi, aliquid ei præſtamus ob hoc, quia præſtitimus. Adeoque nos ad beneficia non impellit utilitas, ut & inutilia tueri ac fovere perſeveremus, ſola beneficii caritate: cui etiam infeliciter dato, indulgere, tam naturale, quam [2] liberis pravis.

CAP. XVI. Iidem iſti gratiam referre ipſos fatentur, non quia honeſtum eſt, ſed quia utile. quod non eſſe ita, minore opera probandum eſt. Quia quibus argumentis collegimus beneficium dare, per ſe rem expetendam eſſe, iiſdem

5 *Injecta*] Ritu juris veteris, in vindicando vel aſſerendo, manus injectio erat. Tibullus:

Et dicam meus eſt, injiciamque manus.

Cicero alibi: *Veritas ad ſe, injecta manu, vocat.* Lipſius.

CAP. XV. 1 *Amare beneficia*] Ariſtoteles de hoc affectu, toto cap. 7. lib. 9 Ethic. ad Nicom. & cauſſas inquirit. Vide pulchra. Tetigit & Claudianus argute:

— meritiſque ſuis obnoxia virtus,
Quos ſervavit, amat. Idem.

2 *Liberis*] Ariſtoteles loco dicto, vult nos *affici erga beneficia, ut artifices erga opus; poëtas erga verſus.* Idem.

CA-

iiſdem etiam hoc colligemus. [1] Fixum eſt illud, à quo in cetera probationes noſtræ exeunt, honeſtum ob nullam aliam cauſſam, quam quia honeſtum ſit, coli. Quis ergo controverſiam facere audebit, an gratum eſſe, honeſtum ſit? Quis non ingratum deteſtetur hominem, ſibi ipſi inutilem? Quid autem cum tibi narratur de eo, qui adverſus ſumma beneficia amici ſui ingratus eſt, quomodo id fers? utrum tanquam rem turpem fecerit, an tanquam utilem rem ſibi & profuturam omiſerit? [2] Puto, nequam hominem exiſtimas: cui pœna, [3] non cui curatore opus ſit, quod non accideret, niſi gratum eſſe, per ſe expetendum, honeſtumque eſſet. Alia fortaſſe minus dignitatem ſuam præferunt, & an ſint honeſta, interprete egent: hoc expoſitum eſt, pulchriuſque, quam ut ſplendor ejus dubie ac parum luceat. Quid tam laudabile, quid tam æqualiter in omnium [4] animos receptum, quam referre bene meritis gratiam?

CAP. XVII. Ad hoc, dic mihi, quæ cauſſa nos perducit? Lucrum? quod qui non contemnit, ingratus eſt. Ambitio? & quæ jactatio eſt ſolviſſe, quod debebas? Metus? nullus ingrato. huic enim uni rei non poſuimus legem, tanquam ſatis natura caviſſet. Quomodo nulla lex amare parentes, indulgere liberis jubet: ſupervacuum eſt enim, in quod imus, impelli. quemadmodum nemo in amorem ſui cohortandus eſt, quem adeo dum naſcitur trahit: ita ne ad hoc quidem, ut honeſta per ſe petat. Placent

CAP. XVI. 1 *Fixum eſt*] Sive magis, *eſto*. Mox etiam, *ſibi ipſi utilem:* non *inutilem*. Lipſius.

2 *Puto nequam hominem exiſtimas*] Arbitratur Rævard. ad l. 129. de reg. jur. Senecam reſpexiſſe ad formulam illam, qua interdicebatur prodigo bonorum ſuorum adminiſtratio, extatque apud Jul. Paulum lib. 3. tit. 6 Sent. *Quando tu bona paterna habitaque nequitia tua diſperdis, liberoſque tuos ad egeſtatem perducis, ob eam rem tibi ære commercioque interdico.* vis verbi ejus ex Donato petatur vel Gellio.

3 *Non curatore*] Homines nequam ſua diſperdunt, ideoque bonis interdicti curatorem accipiunt. At hic de alia nequitia, & quæ pœnam magis, quam curam requirat. *Lipſius.*

4 *Animos*] Meus hæc ſcribit, *in omnium ad omnes receptos.* Puto fuiſſe, *tam æqualiter ad omnes receptum.* Reliqua verba, ab hæſitantia, recepta & geminata ſunt. *Lipſius.*

CAP.

cent ſuapte natura: adeoque gratioſa virtus eſt, ut inſitum ſit etiam malis, probare meliora. Quis eſt, qui non beneficus videri velit? qui non inter ſcelera & injurias opinionem bonitatis affectet? qui non ipſis quæ impotentiſſime fecit, ſpeciem aliquam induat recti? [1] velit quoque & iis videri beneficium dediſſe, quos læſit? [2] Gratias itaque agi ſibi ab his, quos afflixere, patiuntur: bonoſque ſe ac liberales fingunt, quia præſtare non poſſunt. Quod non facerent, niſi illos honeſti & per ſe expetendi amor cogeret moribus ſuis opinionem contrariam quærere, & nequitiam abdere, cujus fructus concupiſcitur, ipſa vero odio pudorique eſt: nec quiſquam tantum à naturali lege deſcivit, & hominem exuit, ut [3] animi cauſſa malus ſit. Dic enim cuilibet ex iſtis, qui rapto vivunt, an ad illa quæ latrociniis & furtis conſequuntur, malint ratione bona pervenire? Optabit ille, cui graſſari & [4] tranſeuntes percutere quæſtus eſt, potius illa invenire, quam eripere. Neminem reperies, qui non nequitiæ præmiis, ſine nequitia, frui malit. Maximum hoc habemus naturæ meritum, quod virtus in omnium animos lumen ſuum [5] permittit: etiam qui non ſequuntur illam, vident.

CAP. XVIII. Ut ſcias, per ſe expetendam eſſe grati animi affectionem, per ſe fugienda res eſt ingratum eſſe: quoniam nihil æque concordiam humani generis diſſociat ac diſtrahit, quam hoc vitium. Nam quo alio tuti ſumus, quam quod mutuis juvamur officiis? hoc uno inſtructior vita,

CAP. XVII. 1 *Velit quoque & iis videri*] Mss. omnes Gruteri & Pinciani cum Rotten. & Erf. *etiam iis*, vel *his*. Scribe: *velitque etiam iis videri beneficium dediſſe, quos læſit.* Gronovius.

2 *Gratias*] Exemplum in Taciti Agricola, quem cum Domitianus proconſulatu privaſſet: *agi ſibi gratias paſſus eſt, nec erubuit beneficii invidia.* Lipſ.

3 *Animi cauſſa*] Non audiendus Pincianus, qui *inani cauſſa*, divinat. Animi cauſſa, Latinis valet, per jocum, per voluptatem, animi recreandi cauſſa. Plautus: *Præterea aliquantum, animi cauſſa, in deliciis diſperdidit.* Cæſar 7 Gallic. *Quid Romanos in illis munitionibus, animine cauſſa cottidie exerceri putatis?* Idem.

4 *Tranſeuntes*] Pro hac voce, mei libri *pervenire* habent. nihil eruo. *Idem.*

5 *Tramittit*] Alias, *permittit*: nec male. *Idem.*

CAP.

vita, contraque incurſiones ſubitas minutior eſt, beneficiorum commercio. Fac nos ſingulos: quid ſumus? præda animalium & victimæ, ac imbecilliſſimus & facillimus ſanguis. Quoniam ceteris animalibus in tutelam ſui ſatis virium eſt. Quæcumque vaga naſcuntur, & actura vitam ſegregem, armata ſunt: hominem imbellia cingit: non unguium vis, non dentium, terribilem ceteris fecit: nudum & infirmum, ſocietas munit. Duas res dedit, [1] quæ illum obnoxium, validiſſimum facerent, rationem & ſocietatem. Itaque qui par eſſe nulli poſſet, ſi ſeduceretur, rerum potitur. Societas illi dominium omnium animalium dedit: ſocietas terris genitum, in alienæ naturæ tranſmiſit imperium, & dominari etiam in mari juſſit. Hæc morborum impetus arcuit, ſenectuti adminicula proſpexit, ſolatia contra dolores dedit: hæc fortes nos facit, quod licet contra fortunam [2] advocare. Hanc tolle: & unitatem generis humani, qua vita ſuſtinetur, ſcindes. tolletur autem, ſi efficies, ut ingratus animus non per ſe vitandus ſit, ſed quia aliud illi timen-

CAP. XVIII. 1 *Qua illum obnoxium cateris validiſſimum facerent*] Ab Eraſmi conjectura eſt, nam libris abeſt fere illud, *ceteru*. Meus habet: *obnoxio validiſſimum*, & aliquot Gruteri. Facio, *ex obnoxio validiſſimum*: neque aliter fuit. Obnoxius, qui alteri quaſi ſubjectus, ejus verens, & ab eo pendens. Talis per ſe homo: ſed duo illa, ex metuente fecerunt metuendum. *Lipſius*. Ab uno libro Eraſmi τὸ *cateru* in poſteriori editione: alii omnes ignorant: plerique etiam *obnoxio*: unde Pincianus: *à noxio quamlibet valido ſecurum faceret*. nam olim vulgo: *illum obnoxio quolibet validiſſimum*: ſic Tarviſ. ſic Ven. ſic Froben. ad cujus marginem Eraſmus: forte, *obnoxio cuilibet*. Lipſius: *ex obnoxio*. Gruterus: *illi obnoxium*. In Naz. erat *obnoxiom*. Inde poſtrema litera omiſſa librorum plurium ſcriptura. Sed minus audacter nos: *qui illum obnoxium, validiſſimum facerent*. Minus eſſet ambiguitatis, ſi verbum in medio poſitum eſſet; ſed & ſic diſtinctione inſerta facile intelligitur. Sic Cæſar lib. 1 de bello Gall. *hunc montem murus circumdatus arcem efficit*. Cicero pro Cœlio: *quid clamore exorſa verbis parvam rem, magnam facis?* Seneca lib. 5 de Benef. ult. *inquiſitorem habebat veterem amicum*. Et talia mille. Quæ illum, obnoxium alioqui futurum, facerent validiſſimum. *Gronovius*.

2. *Advocare*] Advocare alios in auxilium, & ſolatium? an *advocare* metaphoricôs dictum, ſtare & cauſſam agere? Ita de Clem. 1. c. 9. *Adeo nihil facilius potes, quam contra Cæſarem advocare?* Sed quid, inquies, ſocietas contra fortunam? vel quia rationibus & exemplis mutuo docemur; vel quia, ut dixi, auxilia ſive ſolatia invicem poſcimus, & impetramus. *Lipſius*.

CAP.

mendum eſt. Quam multi ſunt enim, quibus ingratis eſſe tuto licet? denique ingratum voco, quiſquis metu gratus eſt.

CAP. XIX. Deos nemo ſanus timet. Furor eſt enim metuere ſalutaria: nec quiſquam amat, quos [1] timet. Tu denique, Epicure, Deum inermem facis. omnia illi tela, omnem detraxiſti potentiam, & ne cuiquam metuendus eſſet, projeciſti illum extra [2] motum. Hunc igitur inſeptum ingenti quodam & inexplicabili [3] muro, diviſumque à contactu & à conſpectu mortalium, non habes quare verearis: nulla illi nec tribuendi, nec nocendi materia eſt. In medio [4] intervallo [5] hujus & alterius cæli deſertus, ſine animali, ſine homine, ſine re, ruinas mundorum ſupra ſe circaque ſe cadentium evitat, non exaudiens vota, nec noſtri curioſus. Atqui hunc vis videri colere, non aliter quam parentem: grato, ut opinor, animo: aut ſi non vis videri gratus, quia nullum habes illius beneficium, ſed te atomi & iſtæ [6] micæ tuæ forte ac temere conglobaverunt, cur colis? Propter majeſtatem, inquis, ejus eximiam, ſingularemque naturam. Ut concedam tibi: nempe hoc facis nulla ſpe, nullo pretio inductus. Eſt ergo aliquid per ſe expetendum, cujus te ipſa dignitas ducit: id eſt honeſtum. Quid eſt autem honeſtius, quam gratum eſſe? hujus virtutis materia tam late patet, quam vita.

CAP.

CAP. XIX. 1 *Timet*] Epiſt. 123. *Superſtitio error inſanus eſt. amandos timet; quos colit, violat.* Lipſius.

2 *Metum*] Ita omnis ſcripta lectio. ex quo faciebam, *metam*. Extra limitem eum abjeciſti, inquit, & extra mundi hoc ſpatium, ut nihil ei cum mundo eſſet. Lib. 7. infra: *Alius diu objicit neglegentiam noſtri, alius illos extra mundum ſuum projicit.* Iterum Epiſt. 90. *Non de ea philoſophia loquor, quæ civem extra patriam poſuit, extra mundum deos.* Itaque bene pro ſententia hic legit & edidit Muretus, *extra mundum*: ſed nos religioſe ſcripturam ſectati ſumus. *Idem.*

3 *Muro*] Vallo totius mundi. *Idem.*

4 *Intervallo*] Quod ipſe Epicurus *μεταχόσμιον*, Cicero aliique *intermundium* reddiderunt: nempe ſpatium inter mundos. Quinctilianus, lib. 7. c. 4. *Epicurus Deo humanam formam, locumque inter mundos dedit.* Idem.

5 *Hujus & alterius*] Imo plurium cælorum. quia infinitos ille Mundos conſtituebat. *Idem.*

6 *Mica*] Ita vertit Atomos. ex quibus non corpus hoc ſolum, ſed ipſa anima Epicuro. Vide epiſtolam ejus ad Herodotum, in Laërtio. *Idem.*

CAP.

CAP. XX. Sed ineſt, inquit, huic bono etiam utilitas aliqua. cui enim virtuti non ineſt? ſed id propter ſe expeti dicitur, quod quamvis habeat aliqua extra ſe commoda, ſepoſitis quoque illis ac remotis, placet. Prodeſt gratum eſſe: ero tamen gratus, etiam ſi noceat. Qui gratus eſt, quid ſequitur? ut hæc res illi alios amicos, alia beneficia conciliet? Quid ergo ſi quis ſibi offenſas concitaturus eſt? ſi quis intelligit, adeo per hoc ſe nihil conſecuturum, ut multa etiam ex repoſito acquiſitoque perdenda ſint: num libens in detrimenta deſcendet? Ingratus eſt, qui in referenda gratia [1] ſecundum datum videt, qui ſperat cum reddit. Ingratum voco, qui ægro aſſidet, quia teſtamentum facturus eſt, cui de hereditate, aut de legato vacat cogitare. Faciat licet omnia, quæ facere bonus amicus & memor officii debet, ſi animo ejus obverſatur [2] ſpes, ſi lucri captator eſt, & [3] hamum jacit: [4] ut aves, quæ laceratione corporum aluntur, laſſa morbo pecora, & caſura è proximo ſpeculantur; ita hic imminet morti, & circa cadaver volat.

CAP. XXI. Gratus animus ipſa virtute propoſiti ſui capitur. Vis ſcire hoc ita eſſe, nec illum utilitate corrumpi? Duo ſunt genera grati hominis. dicitur gratus, qui aliquid pro eo quod acceperat, reddit. hic fortaſſe oſtentare ſe poteſt: habet quod jactet, quod proferat. dicitur gratus, qui bono animo accepit beneficium, bono debet. Hic intra conſcientiam cluſus eſt. quæ illi contingere poteſt utili-

CAP. XX. 1 *Secundum datum*] Alterum ſequenſque donum. *Lipſius.*

2 *Spes, ſi captator eſt*] Aſſentior Grutero, particulam *ſi*, delenti. *Idem.* Neque ſordidam hanc lectionem agnoſcimus, neque particulam *ſi* delendam cum Grutero & Lipſio: ſed una voce defectam, ſex ſcripti & Tar. Ven. Frobenianus editi oſtenderunt codices. Eam itaque adjecimus: *ſi lucri captator.* Pars altera propoſitionis conditionalis pleniore & numeroſiore periodo ſimul eſt ſimilitudinis [illegible]. *Gronovius.*

3 *Hamum*] Plinius: *Nonne ut regum, ita Cæſarum munera, illitos cibis hamos, opertos præda laqueos, æmulabantur?* Idem in Epiſtolis *hamata munera*, eodem ſenſu. *Lipſius.*

4 *Ut aves*] Vultures & corvi. Appoſita imago, & eadem utitur Ep. 95. *Vultur eſt, cadaver exſpectas.* Vide. *Idem.*

CAP.

utilitas ex affectu latenti? Atqui hic, etiam ſi ultra facere nihil poteſt, gratus eſt: amat, debet, referre gratiam cupit. Quidquid ultra deſideras, non ipſi deeſt. Artifex eſt etiam, cui ad exercendam artem inſtrumenta non ſuppetunt: nec minus canendi peritus, cujus vocem exaudiri fremitus obſtrepentium non ſinit. Volo referre gratiam. poſt hoc aliquid ſupereſt mihi, non ut gratus, ſed ut [1] ſolutus ſim. Sæpe enim & qui gratiam retulit, ingratus eſt: &, qui non retulit, gratus. Nam ut omnium aliarum virtutum, ita hujus, ad animum tota æſtimatio redit. hic in officio eſt, quidquid deſuit, fortuna peccat. Quomodo eſt diſertus etiam qui tacet, fortis etiam qui compreſſis manibus, vel & alligatis: quomodo gubernator etiam qui in ſicco eſt, quia conſummatæ ſcientiæ nihil deeſt, etiam ſi quid obſtat quo minus ſe utatur: ita gratus eſt, etiam qui vult tantum, nec habet hujus voluntatis ſuæ ullum alium, quam ſe, teſtem. Imo amplius adjiciam. eſt aliquando gratus, etiam qui ingratus videtur, quem mala interpres opinio in contrarium traducit. Hic quid aliud ſequitur, quam ipſam conſcientiam? quæ etiam obruta delectat, quæ concioni ac famæ reclamat, & in ſe omnia reponit, & cum ingentem ex altera parte turbam contra ſentientium aſpexit, non numerat ſuffragia, ſed [2] una ſententia vincit. Si vero bonam fidem perfidiæ ſuppliciis affici videt, non [3] deſcendit è faſtigio, ſed ſupra pœnam ſuam conſiſtit.

Cap. XXII. Habeo, inquit, quod volui, quod petii. Non pœnitet, nec pœnitebit, nec ulla iniquitate me eo fortuna perducet, ut hanc vocem [1] audiam, Quid mihi volui? quid mihi nunc prodeſt bona voluntas? Prodeſt & in equuleo, prodeſt & in igne. qui ſi ſingulis membris admoveatur, & paullatim vivum [2] corpus circumeat: licet ipſum

Cap. XXI. 1 *Solutus*] Arguta hæc diſtinctio. animo grati ſumus, re ſolvimus. *Lipſius.*

2 *Una ſententia*] Sua. *Idem.*

3 *Deſcendit*] Non ſubmittit ſe, nec dejicitur. *Idem.*

Cap. XXII. 1 *Audiam*] Potius, *audiat*: nempe ipſa Fortuna. *Idem.*

2 *Corpus circumeat: licet ipſum corpus*] Redundat vox ultima, inquit Lipſius.

ipſum corpus plenum bona conſcientia ſtillet: placebit illi ignis, per quem bona fides collucebit. Nunc quoque illud argumentum, quamvis dictum jam, reducatur. Quid eſt quare grati velimus eſſe, cum morimur? quare ſingulorum perpendamus officia? quare id agamus [3] in omnem vitam noſtram memoria decernente, ne cujus officii videamur obliti? Nihil jam ſupereſt, quo ſpes porrigatur. in illo tamen [4] cardine poſiti, [5] abire è rebus humanis quam gratiſſimi volumus. Eſt videlicet magna in ipſo opere merces rei, & ad alliciendas mentes hominum ingens honeſti potentia: cujus pulchritudo animos circumfundit, & delinitos admiratione luminis ac fulgoris ſui rapit. At multa hinc commoda oriuntur. Et tutior eſt vita melioribus, [6] amorque & [7] ſecundum bonorum judicium, ætaſque [8] ſecurior, quam innocentia, quam grata mens proſequitur. Fuiſſet enim iniquiſſima rerum natura, ſi hoc tantum bonum miſerum, & anceps, & ſterile feciſſet. Sed illud intuere, an ad iſtam virtutem, quæ ſæpe tuta ac facili aditur, etiam per ſaxa, & rupes,

pſius. Certe mendoſa eſt. Utrum *licet ipſum cor plenum bona conſcientia ſtillet? an pectus?* Gronovius.

3 *In omnem vitam noſtram memoria decurrente*] Quis non manum det ſuaviſſimæ Naz. & trium præterea Gruteri, tum Rottendorffii, ſed & olim editorum codicum ſcripturæ, *decernente.* Etſi enim ſeparatæ ſint animæ facultates memoria & judicium: tamen quia in tumultu illo obverſantium totius, quæ retro eſt, vitæ actionum utraque concurrit, atque eodem pene momento peragitur, idemque animus & reminiſcitur & de omnibus partibus vitæ cenſet, & recordando reputamus ac decernimus, fuerimuſne an non in officio; *memoriam* ipſam *decernentem* dixit. De Brevitate vitæ c. 10. *Nemo, niſi à quo omnia acta ſunt ſub cenſura ſua, quæ nunquam fallitur, libenter ſe in præteritum retorquet. Ille qui multa ambitioſe concupiit, ſuperbe contempſit, impotenter vicit, inſidioſe decepit, avare rapuit, prodige effudit, neceſſe eſt memoriam ſuam timeat.* Nec ignoro, quod ibidem: *Securæ & quietæ mentis eſt, in omnes vitæ ſuæ partes diſcurrere.* Nempe alia alibi placent. *Idem.*

4 *Cardine*] Ubi ſalus & vita vertitur. An magis alluſum ad agrorum cardines ſive limites, quia ſequitur de *abeundo?* Ita eſſet, in extremo limite illo poſiti. *Lipſius.*

5 *Abire è rebus humanis*] Nonnulla ad hunc locum exquiſita invenies apud Fabr. ad l. 12. ff de reg. juris.

6 *Amorque*] Hæc omnia, id eſt ſeptena circiter verba ordine, reddidi contextui ex meis libris: nec auſim hercules delere. Germana videntur & pura. *Lipſius.*

7 *Secundum*] Favens, propitium: ut, *ſecunda fama. Idem.*

8 *Securior*] Atqui jam præivit, *tutior.* Dubito. *Idem.*

CAP.

rupes, & feris ac ſerpentibus obſeſſum iter, fueris iturus.

CAP. XXIII. Non ideo per ſe non eſt expetendum, cui aliquid extra quoque emolumenti adhæret. fere enim pulcherrima quæque, multis & adventiciis comitata ſunt dotibus: ſed illas trahunt, ipſa præcedunt. Num dubium eſt, quin hoc humani generis domicilium, circuitus ſolis ac lunæ, vicibus ſuis [1] temperet? quin alterius calore alantur corpora, terræ relaxentur, immodici humores comprimantur, alligantis omnia hiemis triſtitia frangatur: alterius tepore efficaci & penetrabili rigetur [2] maturitas frugum? quin ad hujus curſum [3] fecunditas humana reſpondeat? quin ille annum obſervabilem fecerit circumactu ſuo; hæc menſem, minoribus ſe ſpatiis flectens? Ut tamen detrahas iſta, non erat ipſe ſol idoneum oculis ſpectaculum, dignuſque adorari, ſi tantum præteriret? non erat digna ſuſpectu luna, etiamſi otioſum ſidus tranſcurreret? Ipſe [4] mundus quoties per noctem ignes ſuos fudit, & tantum ſtellarum innumerabilium refulſit, quem non intentum in ſe tenet? quis ſibi illa, tunc cum miratur, prodeſſe cogitat? Adſpice [5] iſta tacito ſuperne cælo labentia, quemadmodum velocitatem

CAP. XXIII. 1 *Temperet*] De ea temperie caloris humoriſque, quam duo hæc aſtra concilient, & ſic generent ac producant; præter alios, Ariſtoteles 4 de generat. animal. cap. ult. *Lipſius.*

2 *Maturitas*] Nam tepido humore ſuo reſolvit, & quaſi putrefacit: omitto, quod creſcere faciat, & ad augmenti finem venire. Cicero de Nat. deor. 2. *Multaque ab ea* (Luna) *manant & fluunt, quibus & animantes alantur, augeſcantque: & pubeſcant, maturitatemque aſſequantur, quæ oriuntur è terra.* Idem.

3 *Fecunditas humana*] Ad Lunares menſes partuum ratio reſpondet. *Idem.*

4 *Mundus*] Cælum. *Idem.*

5 *Iſta tacito ſuperne cælo labentia*] At mei libri, *tanto ſuperne cœtu.* puto vere. Magnus ibi cœtus in ſuperiore cælo aſtrorum, & ſine numero numerus. *Idem.* Effinxit Pincianus è Virgilii verſu, *tacito labentia cælo*, & recepit primum Muretus: cum vulgo ederetur, *tanto ſuperne cœtu.* quod etiam habent ſcripti quidam, & probat Lipſius. Cum vero Pincianus in ſuis repererit, *tacito ſub cœtu*, haud ſcio, an non aliud lateat. Suſpicabar ex *ſubcetu*, quod erat poſitum pro *ſubcentu* vel *ſuccentu*, feciſſe librarios duas voces *ſub cœtu.* fuiſſe autem olim: *iſta tacite ſuccentu labentia*: oxymoro elegantiſſimo. Auctorem nullum alium dabo præter M. Tullium in Somnio Scipionis: *Quis hic, inquam, quis eſt, qui complet aures meas, tantus & tam dulcis ſonus? Hic eſt, inquit ille, qui intervallis conjunctus imparibus, ſed tamen pro rata portione diſtinctis, impulſu & motu ipſorum orbium conficitur, & acuta cum gravibus temperans,*

tatem ſuam ſub ſpecie ſtantis atque immoti operis abſcondant. Quantum iſta nocte, quam tu in numerum ac diſcrimen dierum obſervas, agitur? quanta rerum turba ſub hoc ſilentio evolvitur? quantam fatorum ſeriem certus [6] limes [7] educit? Iſta quæ tu non aliter, quam in decorem ſparſa conſideras, ſingula in opere ſunt. Nec enim eſt, quod exiſtimes ſeptem ſola diſcurrere, cetera hærere. paucorum motus comprehendimus: innumerabiles vero, longiuſque à conſpectu noſtro ſeducti [8] dii eunt, redeuntque. Et ex his qui oculos noſtros patiuntur, plerique [9] obſcuro gradu pergunt, & per occultum aguntur. Quid ergo? non caperis tantæ molis aſpectu, etiam ſi te non regat, non cuſtodiat, non foveat, generetque, ac ſpiritu ſuo riget?

CAP. XXIV. Quemadmodum hæc cum primum uſum habeant, & neceſſaria [1] vitaliaque ſint, majeſtas tamen eorum totam mentem occupat: ita omnis virtus, & in primis grati animi, multum quidem præſtat, ſed non vult ob hoc diligi: amplius quiddam in ſe habet, nec ſatis ab eo intelligitur, à quo inter utilia numeratur. Gratus eſt, quia expedit? ergo & quantum expedit. Non recipit ſordidum virtus amatorem: [2] ſoluto ad illam ſinu veniendum eſt. Ingratus hoc cogitat: Volebam gratiam referre, ſed timeo impenſam, timeo periculum, vereor offenſam: faciam potius, quod expedit. Non poteſt eadem ratio & gratum

perans, varios æquabiliter concentus efficit, &c. Habes *ſuccentum*. Porro: *Hoc ſonitu completæ aures obſurduerunt: nec eſt ullus hebetior ſenſus in vobis: ſicut ubi Nilus ad illa, quæ Catadupa nominantur, præcipitat ex altiſſimis montibus, ea gens quæ illum locum accolit, propter magnitudinem ſonitus ſenſu audiendi caret. Hic vero tantus eſt totius mundi incitatiſſima converſione ſonitus, ut eum aures hominum capere non poſſint.* Habes, cur *taceo*. Gronovius.

6 *Limes*] Zodiacum dicit. per quem errantia ſidera feruntur: & ex eorum poſitu hæc inferiora, ipſoſque homines, ingenia & mores formari, Chaldæi cenſuerunt. *Lipſius.*

7 *Adducit*] Veteres, *educit*. Idem.

8 *Dii eunt*] Stoicum eſt. qui ſidera faciebant Deos. Nos in Phyſiol. 2. Diſſ. 14 *Idem.*

9 *Obſcuro gradu*] Quem obſervatio nondum comprehendit. moveri videmus, quo modo aut lege, neſcimus. *Idem.*

CAP. XXIV. 1 *Vitaliaque*] Vitam dent, & ad tuendam eam faciant. *Idem.*

2 *Soluto*] Aperto, ad dandum parato. *Idem.*

CAP.

gratum facere, & ingratum. Ut diverſa illorum opera, ita inter ſe diverſa propoſita ſunt. Ille ingratus eſt, quamvis non oporteat, quia expedit: hic gratus eſt, quamvis non expediat, quia oportet.

CAP. XXV. Propoſitum eſt nobis [1] ſecundum rerum naturam vivere, & deorum exemplum ſequi: dii autem quodcumque faciunt, in eo quid præter ipſam faciendi rationem ſequuntur? niſi forte exiſtimas illos fructum operum ſuorum ex fumo extorum, & turis odore percipere. Vide quanta quotidie moliantur, quanta diſtribuant, quantis terras fructibus impleant, quam opportunis & in omnes oras ferentibus ventis maria permoveant, quantis imbribus repente dejectis ſolum molliant, venaſque fontium arentes reintegrent, & infuſo [2] per occulta nutrimento renovent. Omnia iſta ſine mercede, ſine ullo ad ipſos perveniente commodo, faciunt. Hæc quoque noſtra ratio, ſi exemplari ab ſuo non aberrat, ſervet, ne ad res honeſtas conducta veniat. Pudeat ullum venale eſſe beneficium: gratuitos habemus deos.

CAP. XXVI. Si deos, inquit, imitaris, da & ingratis beneficia. Nam & ſceleratis ſol oritur, & piratis patent maria. [1] Hoc loco interrogant, an vir bonus daturus ſit beneficium ingrato, ſciens ingratum eſſe? Permitte mihi aliquid interloqui, ne interrogatione inſidioſa capiamur. Duos ex con-

CAP. XXV. 1 *Secundum rerum*] Perpetuum dogma Stoicum, Τέλος εἶναι, τὸ ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν· *Finem eſſe, convenienter naturæ vivere.* Vide Manud. 2. Diſſert. 14. *Lipſius.*

2 *Per occulta nutrimento renovent*] Alius ms. *fovent*: alius, *innovent*: ſed optimus Naz. & Rottend. & Erf. *nutrimento novent.* Quod nos utique pro ſano amplectimur, non alia de cauſſa mutatum, quam quod nunc compoſita frequentius in ore vulgi. Marcus Suaſoria 5. *attritas opes recolligere, eſt ſpes fractas novare.* Præfat. 1 Controv. *Exultabat enim novato & integrato robore.* Celſus 3, 9. *Eſt circumſpecti quoque hominis & novare interdum & augere morbum.* Livius lib. 26, 19. *ut ardorem eum, qui reſederat, excitaret novaretque.* Sic optimus librorum; ubi etiam mutaverant. Lucretius lib. 2. *quod ſatu eſt, nativa novare.* Et ille de requie: *feſſaque membra novat.* Omitto alios. *Gronovius.*

CAP. XXVI. 1 *Hoc loco*] Differt reſpondere ad objectiunculam, alia interſerit. ad illam autem, c. 28. *Lipſius.*

2 *Stul-*

conſtitutione Stoica accipe ingratos. alter ingratus, quia [2] ſtultus eſt. Stultus, etiam malus eſt: qui malus eſt, [3] nullo vitio caret: ergo & ingratus eſt. Sic omnes malos dicimus, intemperantes, avaros, luxurioſos, malignos: non quia iſta omnia ſingulis magna & nota vitia ſint, ſed quia eſſe poſſint: & ſunt, etiamſi latent. Alter eſt ingratus, qui à vulgo dicitur, in hoc vitium natura pronus & propenſus. Illi ingrato, qui ſi hac culpa non caret, quomodo nulla caret, dabit beneficium vir bonus. nulli enim dare poterit, ſi tales homines ſubmoverit. Huic ingrato, qui beneficiorum fraudator eſt, & in hanc partem procubuit animo, non magis dabit beneficium, quam decoctori pecuniam credet, aut depoſitum committet ei, qui jam pluribus abnegavit. Timidus dicitur aliquis, quia ſtultus eſt: & hoc quidem malos ſequitur, quos indiſcreta & univerſa vitia circumſtant. dicitur timidus proprie, natura etiam ad inanes ſonos pavidus. Stultus omnia vitia habet, ſed non in omnia natura pronus eſt. alius in avaritiam, alius in luxuriam, alius in petulantiam inclinantur.

Cap. XXVII. Itaque errant illi, qui interrogant Stoicos: Quid ergo? Achilles timidus eſt? Quid ergo? Ariſtides, cui juſtitia nomen dedit, injuſtus eſt? Quid ergo? & Fabius, qui cunctando reſtituit rem, temerarius eſt? Quid ergo? Decius mortem timet? Mucius proditor eſt? Camillus deſertor? Non hoc dicimus, ſic omnia vitia eſſe in omnibus, quomodo in quibuſdam ſingula eminent: ſed malum ac ſtultum nullo vitio vacare. nec audacem quidem timo-

2 *Stultus*] Opponunt Sapienti. & Stoica ſua lingua omnem malum, & omne vulgus, ſic appellant. Conſentire cum hoc dogmate (ut multis aliis) Sophocles videtur:

—— ἡδὲ μωρία
Μάλιστ' ἀδελφὴ τῆς πονηρίας ἔφυ·
—— verum Amentia
Soror videtur maxime eſſe Malitiæ.
Lipſius.

3 *Nullo vitio*] Plutarchus de commun. notion. contra Stoicos, carpit *ὅτι πάντας ἐπίσης κακοὺς, καὶ ἀδίκους, καὶ ἀπίστους, καὶ ἄφρονας, τοὺς μὴ σοφοὺς ἀποφαίνοντες· quod omnes ex æquo malos, & injuſtos, & infidos, & dementes ſtatuunt, qui non ſunt ſapientes.* Imo etiam τοὺς *προκόπτοντας*, ſive *proficientes*, id eſt ſeipſos habent in eadem claſſe. Nos plene in Manud. 3. Diſſ. 20. *Idem.*

Cap.

timoris abſolvimus; ne prodigum quidem avaritia liberamus. Quomodo homo omnes ſenſus habet, nec ideo tamen omnes homines aciem habent lynceo ſimilem: ſic qui ſtultus eſt, non tam acria & concitata habet omnia, quam quidam quædam. Omnia in omnibus vitia ſunt: ſed non omnia in ſingulis exſtant. Hunc natura ad avaritiam impellit: hic libidini, hic vino deditus eſt: aut ſi nondum deditus, ita formatus, ut in hoc illum mores ſui ferant. Itaque ut ad propoſitum revertar, nemo non ingratus eſt, qui malus eſt: habet enim omnia nequitiæ ſemina: tamen proprie ingratus appellatur, qui ad hoc vitium vergit. huic ergo beneficium non dabo. Quomodo male filiæ conſulit, qui illam contumelioſo & ſæpe [1] repudiato collocavit: quomodo malus paterfamilias habebitur, qui [2] negotiorum geſtorum damnato, patrimonii ſui curam mandaverit: quomodo dementiſſime teſtabitur, qui tutorem filio reliquerit, [3] pupillorum ſpoliatorem: ſic peſſime beneficia dare dicetur, quicumque ingratos eligit, in quos peritura conferat.

CAP. XXVIII. [1] Dii quoque, inquit, multa ingratis tribuunt. Sed illa bonis paraverant: contingunt autem etiam malis, quia ſeparari non poſſunt. Satius eſt autem, prodeſſe etiam malis propter bonos, quam bonis deeſſe propter malos. Ita, quæ refers, diem, ſolem, hiemis æſtatiſque curſus, & media veris autumnique temperamenta, imbres, & fontium hauſtus, ventorum ſtatos flatus, pro univerſis invenerunt: excerpere ſingulos non potuerunt. Rex honores

CAP. XXVII. 1 *Repudiato*] De viro, cujus uxor repudium miſit. & ita Marcellus Juriſconſultus, aliique. Cauſſa autem repudii præit, quod *contumelioſus*, & malæ tractationis damnandus. *Lipſius.*

2 *Negotiorum geſtorum*] Titulus in Digeſtis & Codice, *de negotiis geſtis*. Sunt, qui res liteſque alienas adminiſtrant; & in eos hæc actio, ſi mala cura aut fide. *Idem.*

3 *Pupillorum ſpoliatorem*] Vide quomodo iſtud inſtituto ſuo accommodet Briſſonius lib. 7 de formulis, ubi ei de tutoribus ſermo.

CAP. XXVIII. 1 *Dii quoque*] Hæc nunc ad objectiunculam, ſupra poſitam tantum. Pulchra autem, ita me Deus, & philoſophica. *Lipſius.*

 2 *Con-*

nores dignis dat, [2] congiarium & indignis: [3] Frumentum publicum tam fur quam perjurus & adulter accipiunt, &, ſine delectu morum, quiſquis [4] inciſus eſt. quicquid aliud eſt, quod tanquam civi, non tanquam bono datur, ex æquo boni ac mali ferunt. Deus quoque quædam munera in univerſum humano generi dedit, à quibus excluditur nemo. nec enim poterat fieri, ut ventus bonis viris ſecundus eſſet, contrarius malis: [5] commune autem bonum erat patere commercium maris, & regnum humani generis relaxari. Nec poterat lex caſuris imbribus dici, ne in malorum improborumque rura defluerent. Quædam in medio ponuntur. Tam bonis quam malis conduntur urbes: monumenta ingeniorum, & ad indignos perventura, publicavit editio: [6] medicina etiam ſceleratis opem monſtrat. Compoſi-

2 *Congiarium*] A congio, quæ liquidorum menſura. Solent autem antiquitus dari in populum tot olei congii, aut vini. Inde nomen ductum longius, ad quaſvis, etiam pecuniæ, donationes: ſed maxime Principum, aut publicas. *Lipſius.*

3 *Frumentum*] Quod in una urbium, ſingulari invento, Romæ dabatur è publico, in plebem tenuiorem. Scripſi aſſatim 1 Elector. & nuper in Admirandis. *Idem.*

4 *Civis eſt*] Mei ita libri, & apta ſententia: quia extra cives non dabatur. nemo admittebatur peregrinus. Tamen alii teſtantur in ſuis legi, *inciſus eſt.* Quod cum Grutero haud ſpernam: firmetque Plinius, in Panegyrico: *Omnes tamen antequam te viderent, recipi. incidi juſſiſti, ut jam inde ab infantia parentem publicum, munere educationis, experirentur.* Apparet igitur inſcriptos, imo vero inciſos ſive inſculptos in tabulis. Pincianus autem legi volebat, *quiſquis in cenſu eſt*: nec id male. quia *recenſus* fieri ſolet (ita Suetonius appellat) & identidem purgari ex tabulæ, aliique ſuffici. *Idem.*

5 *Commune autem bonum erat*] Naz. Col. Rot. Erf. *Commune autem bono.* quod haud temere vituperaverim, ut *commune* fuerit auferendi caſus, inquit Gruterus. Subdubito, num *bono* reſiduum fuerit in optimo ex *bonom* pro *bonum*: ut ſuperius erat *obnoxiom* pro *obnoxium*. Secus hoc ſcio Senecam dictutum fuiſſe, *communi bono*, non *commune bono.* Gronovius.

6 *Medicina & ſceleratis opem miniſtrat*] Mei & quidam alii, *monſtrat.* *Lipſius.* Omnes Gruteri, Pinciani, Lipſiani, Erf. *etiam ſceleratis opem monſtrat.* Id quod merito recepimus confirmatum illo lib. 6, 16. *Ille magis pependit, quam medico neceſſe eſt: pro me, non pro fama artis ſuæ extimuit: non fuit contentus remedia monſtrare, ſed admovit.* Epiſt. 22. *Quædam non niſi à præſente monſtrantur. Non poteſt medicus per epiſtolas tibi aut balnei tempus eligere: vena tangenda eſt.* Epiſt. 27. *Quibuſdam remedia monſtranda, quibuſdam inculcanda ſunt.* Epiſt. 50. *Ne quærimus quidem medicum, qui minus negotii haberet, ſi adhiberetur ad recens vitium, ſequerentur teneri & rudes animi recta monſtrantem.* Epiſt. 78. *Medicus tibi, quantum ambules, quantum exerceaeris monſtrabit, &c.*

Petro-

poſitiones remediorum ſalutarium nemo ſuppreſſit: ne ſanarentur indigni. In his exige cenſuram, & perſonarum æſtimationem, quæ ſeparatim tanquam digno dantur: non in his, quæ promiſcue turbam admittunt. Multum enim refert, utrum aliquem non excludas, an eligas. [7] Jus & furi dicitur: pace etiam homicidæ fruuntur: ſua repetunt, etiam qui aliena rapuerunt. Percuſſores, & domi ferrum exercentes, murus ab hoſte defendit: legum præſidio, qui plurimum in illas peccaverunt, proteguntur. Quædam non poterant cæteris contingere, niſi univerſis darentur. Non eſt itaque quod de iſtis diſputes, ad quæ [8] publice invitati ſumus: illud quod judicio meo ad aliquem pervenire debet, ei quem ingratum ſciam, non dabo.

CAP. XXIX. Ergo, inquit, nec conſilium deliberanti dabis ingrato, nec aquam haurire permittes, nec viam erranti monſtrabis? an hæc quidem facies, ſed nihil donabis? Diſtinguam iſtud: certe tentabo [1] diſtinguere. Beneficium, eſt opera utilis: ſed non omnis opera utilis, beneficium eſt. Quædam enim tam exigua ſunt, ut beneficii nomen non occupent. Duæ res coire debent quæ beneficium efficiant. Primum, rei magnitudo. quædam enim ſunt infra hujus nominis menſuram. Quis beneficium dixit, quadram panis, aut ſtipem æris abjecti, aut ignis accendendi factam poteſtatem? & interdum iſta plus proſunt, quam maxima: ſed tamen vilitas ſua illis, etiam ubi tempore facta ſunt neceſſaria, detrahit pretium. Deinde quod potiſſimum eſt, oportet accedat: ut ejus cauſſa faciam, ad quem volam pervenire beneficium: dignumque eum judicem,

Petronius: *medicinam ſomno petii, juſſuque ſum vos perquirere, atque impetum morbi monſtrata ſubtilitate lenire.* Et mox: *ſi quod præterea aliud remedium ad tertianam Deus illi monſtraſſet.* Gronovius.

7 *Jus fori*] Libri *jus & fori*: & quibuſdam vox, *omnibus* abeſt. Itaque Claudius Puteanus Senator acute: *Jus & furi dicitur.* *Lipſius.*

8 *Publice invitati*] Ut ad Solem, æſtatem, imbres, fontes: & quæ alia beneficia Natura in publico & promiſcuo offert. *Idem.*

CAP. XXIX. 1 *Diſtinguere*] Poſſit abeſſe. *Idem.*

2 *Hu-*

cem, & libens id tribuam, percipienſque ex munere meo gaudium. quorum nihil eſt in iſtis, de quibus loquebamur. Non enim tanquam dignis illa tribuimus, ſed negligenter tanquam parva: & non homini damus, ſed [2] humanitati.

CAP. XXX. Aliquando daturum me etiam indignis quædam non negaverim, in honorem aliorum: ſicut in petendis honoribus quoſdam turpiſſimos nobilitas induſtriis, ſed [1] novis, prætulit. Non ſine ratione, ſacra eſt magnarum virtutum memoria: & eſſe plures bonos juvat, ſi gratia bonorum non cum ipſis cadat. [2] Ciceronem filium [3] quæ res conſulem fecit, niſi pater? Cinnam nuper quæ res ad conſulatum recepit ex hoſtium caſtris? quæ [5] Sextum Pompeium, [6] alioſque Pompeios, niſi unius viri magnitudo? tanta quondam, ut ſatis alte omnes ſuos etiam ruina ejus

2 *Humanitati*] Ex Ariſtotelis dicto hauſtum. qui culpatus, quod improbo aliquid dediſſet. Οὐ τῷ ἀνθρώπῳ, φησὶν, ἀλλὰ τῷ ἀνθρωπίνῳ. Ipſa verba Seneca reddidit: at Herodes Atticus apud Agellium, pulchre immutavit, in re pari: *Demus*, inquit, *huic aliquid æris, cuicuimodi eſt, tanquam homines, non tanquam homini.* Lipſius.

CAP. XXX. 1 *Novis*] Ita dicti Romanis, qui à ſe orirentur, quique lucem & imagines majorum non haberent. Uno verbo, qui in vetere fama & notitia non eſſent. *Idem.*

2 *Ciceronem filium*] Quem devicto ſtatim Antonio collegam in Conſulatu Auguſtus cepit. Quid? Ciceroni defuncto hoc tribuens, an & ſic Antonio inſultans? Rem ipſam in Plutarcho habes, Appiano, Plinio lib. 22. c. 6. & Dione, actis anni 724. ex quo item diſcas, ſuffectum dumtaxat Conſulem fuiſſe, idque in extrema parte anni. *Idem.*

3 *Quæ res*] Nam virtutes omnes aberant: ſtupor & vitia aderant. Seneca pater in Suaſoria ultima: *Homo qui nihil ex paterno ingenio habuit, præter urbanitatem.* Scriptor vetus, apud Sidonium, lib. 7. Epiſt. 14. *Filium M. Ciceronis populus Romanus non agnoſcebat loquentem.* Præterea ebrioſus ad ſummum: de quo Plinius, aliique. *Idem.*

4 *Cinnam*] Qui & ipſe Cn. Pompeii, ex filia, nepos. Vide de Clem. 1. c. 9. Fuit vero iſte *Cn. Cornelius Cinna Magnus*, ordinarius Conſul anno urbis 758. *Idem.*

5 *Sextum Pompeium*] Quem igitur? illum notum ac famoſum, Cnei filium? vix opinor. deſignatus enim Conſul fuit, pace cum eo à Triumviris facta, anno 715. ſed deſignatus tantum, & bello mox coorto victus atque interfectus. Itaque magis eſt intellegi *Sex. Pompeium Sex. F.* qui Conſul fuit anno 718. Quo nomine & alius itêm Conſul cum Sex. Apuleio, anno quo Auguſtus obiit, 767. *Idem.*

6 *Alioſque Pompeios*] Non ſane filios illius Magni, ne erres: ſed gentis ejuſdem, ſi non familiæ. ut unum è jam dictis, & *Cn. Pompeium*, qui inter ſuffectos Conſules anno 723. fragmentis Capitolinis. Sed & poſtea, ſub Tiberio alii. Nam *duæ aut tres fuere* (ipſe Paterculus dubitat) *Pompeiorum familiæ:* omnes tamen ejus nominis provecti, ob unum illud nomen, ut hic noſter. *Idem.*

7. Fa-

ejus attolleret. Quid nuper [7] Fabium Perſicum, cujus oſculum [8] etiam impuri vitabant, ſacerdotem non in uno collegio fecit, niſi Verrucoſi, & Allobrogici, & illi trecenti, qui hoſtium incurſioni pro rep. unam domum objecerant? Hoc debemus virtutibus, ut non præſentes ſolum illas, ſed etiam ablatas è conſpectu colamus. Quomodo illæ id egerunt, ut non in unam ætatem prodeſſent, ſed beneficia ſua etiam poſt ipſas relinquerent: ita & nos non una ætate grati ſumus. Hic magnos viros genuit, dignus eſt beneficiis, qualiſcumque eſt. dignos dedit. Hic egregiis majoribus ortus eſt: qualiſcumque eſt, ſub umbra ſuorum lateat. Ut loca ſordida repercuſſu ſolis illuſtrantur, ita inertes majorum ſuorum luce reſplendeant.

CAP. XXXI. [1] Excuſare hoc loco, mi Liberalis, deos volo. Interdum enim ſolemus dicere: Quid ſibi voluit providentia, quæ [2] Aridæum regno impoſuit? Illi putas hoc datum? patri ejus datum eſt, & fratri. Quare [3] C. Cæſarem orbi terrarum præfecit, hominem humani ſanguinis avidiſſimum, quem non aliter fluere in conſpectu ſuo jubebat, quam ſi ore excepturus eſſet? Quid? ergo tu illi hoc datum exiſtimas? patri ejus [4] Germanico datum, datum avo,

7 *Fabium Perſicum*] Dixi aliquid ſupra, lib. 2. c. 21. Adde ad iſta, Juvenalis verſus:

Cur Allobrogicis, & magna gaudeat ara,
Natus in Herculeo Fabius lare:

& quæ de mollitie ejus deinde addit. Nam hunc tangit. *Lipſius.*

8. *Etiam impuri*] Satis audacter hæc & plura, è mera conjectura, edidit Muretus. Scripti quidam, *etiam impediret viri vota boni.* Meorum unus, *etiam impodici devitabam.* ex quo faciebam, *etiam impudici devitabant.* Quid ſi, *ut podicem, devitabant?* ut diſcrimen inter fœdam fœtidamque illam partem non faciat, & os hoc ſpurcum? Poſſes ex altera ſcriptura: *cujus oſculi, etiam impudici, virus vitabant.* Ipſi obſcæni & impudicitiam profeſſi, virus illud oris fugiebant. *Idem.*

CAP. XXXI 1 *Excuſare*] Etſi pleraque laudabilia & notanda in noſtro: tamen hic locus inter eximios, & ſapientiæ altæ: una cum cap. ſequenti. *Idem.*

2 *Aridæum*] Libri *enarchidæum.* ſed habeamus pio vero editum: & fuit Aridæus frater Alexandri Magni, matre impari. *Idem.*

3 *C. Cæſarem*] Caligulam. vere natum ad reliquias Romani ſanguinis hauriendas. *Idem.*

4 *Germanico*] Magno ſimul & amabili viro: cui vitam & imperium dii non dederunt, ne Romanis iterum darent. *Idem.*

5 Avo

[5] avo, [6] proavoque, & ante hos aliis non minus claris viris, etiam ſi privati pareſque aliis vitam exegerunt. [7] Quid tu, cum [8] Mamercum Scaurum Cos. faceres, ignorabas ancillarum ſuarum menſtruum ore illum hiante exceptare? Nunquid enim ipſe diſſimulabat? nunquid purus videri volebat? Referam dictum tibi ejus in ſe, quod circumferri memini, & ipſo præſente laudari. Pollioni Aſinio jacenti, obſcæno verbo uſus, dixerat ſe facturum id quod pati malebat. & cum Pollionis attractiorem vidiſſet frontem: [9] Quidquid, inquit, mali dixi, mihi & capiti meo. Hoc dictum ſuum ipſe narrabat. Hominem tam palam obſcænum, ad faſces, & ad tribunal admiſiſti? nempe dum veterem illum Scaurum, [10] ſenatus principem cogitas, indigne fers ſobolem ejus jacere.

Cap. XXXII. [1] Deos veriſimile eſt, ut alios indulgentius

5 *Avo*] Druſo Germanico, Tiberii fratri. quem Tacitus appellat, *breves, & infauſtos populi Romani amores.* Lipſius.

6 *Proavoque*] Tib. Claudio, Liviæ marito priori: qui tamen fama aut factis non nimis illuſtris. Sed magis eſt, communiter *proavum* intellegi, ſive *preavos* (& eo numero legi hic mallem) Claudiæ gentis. *Idem.*

7 *Quid tu*] Hæc directio ſermonis non ad ipſum Liberalem: ſed ad Providentiam eſt: cujus hæc opera. niſi aliquis, *Quid tum* legit, & mox, *faceret*, aliaque pariter mutat. Sed de ipſo homine, Tacitus breviter 6 Annali: *Mamercus Scaurus, inſignis nobilitate & orandis cauſſis, vita probroſus.* Certe probroſus: ſed etiamne eloquens? Ita, & laudat iterum ab ea parte Tacitus 3 Annal. *Scaurus oratorum ea ætate uberrimus erat.* Seneca pater lib. 1 Controv. *Scaurus non tantum diſertiſſimus homo, ſed venuſtiſſimus.* Et ex profeſſo præfatione libri decimi. At de *impunitate* ejus, etiam Tertullianus commeminit, de Pallio: ipſe autem ſub Tiberio, etſi alio crimine, periit, & *familia Scaurorum in eo eſt exſtincta.* Suaſoria 2. *Idem.*

8 *Mamercum Scaurum*] Vide de hoc homine Tacit. lib. 6 Annal. & ibi Lipſii comment. multa quoque apud Pamelium in annotat. ad Tertullian. de Pallio. adi & Suaſoriam ſecundam. Admonendus eſt autem lector in V.C. Jureti, *Mamertium* legi.

9 *Quidquid mali dixi, mihi*, &c.] Mos quondam obtinebat ut ſi cui imprudenti maledictum excidiſſet, quod alterius animum offendiſſet; aut ſi quid cui imprecatus eſſet, cujus ſibi gratiam veniamque dari poſtularet, in caput ſuum recidere precaretur ea, quæ alii evenire optaverat. exempla require ab Briſſonio lib. 1 de formulis. Eo hic alludit impurus iſte. ſed alludit tantum. nam quid ſibi velit diſce ab Torrentii comment. in Suetonii c. 12. Cæſare. item cap. 45. Tiberio. *Gruter.*

10 *Senatus Principem*] De quo Cicero, Aſconius, alii. *Lipſius.*

Cap. XXXII. *Deos videre eſt, ut alios indulgentius*] A Mureto commation, contra omnes libros. in quibus conſenſu, *Deos veriſimile eſt.* Forte: *Deos*

gentius tractent, propter parentes avoſque, alios propter futuram nepotum pronepotumque, ac longe ſequentium poſterorum indolem. Nota eſt enim illis operis ſui ſeries. omniumque illis rerum per manus ſuas iturarum ſcientia [2] in aperto ſemper eſt: nobis ex abdito ſubit. & quæ repentina putamus, illis proviſa veniunt ac familiaria. Sint hi reges, quia majores eorum non fuerunt, [3] quia pro ſummo imperio habuerunt juſtitiam, abſtinentiam, quia non remp. ſibi, ſed ſe reip. dicaverunt. Regnent hi, quia vir bonus qui-

Deos tueris? ſimile eſt ut. Ita ſupra, *Deos excuſare volo.* Vel lege: *Deos videre ſimiliter eſt.* Lipſius. Sic Muretus nulla ratione reddita mutationis: nam mss. omnes & editi veteres: *Deos veriſimile eſt, ut alios.* Nec aliter Eraſmus, qui ſermonem putat eſſe imperfectum, ni repetamus ex ſuperioribus, *cogitare* aut *indigne ferre.* Gruterus bene, ſic imperfectus maneat, malit, quam adulterino centone locupleretur. Lipſius: *Deos tueri? ſimile eſt ut:* vel *Deos videre ſimiliter eſt.* At ego veterem ſcripturam ab omni metu & conjecturis in poſterum libero. Eſt enim enallage, ut vocant Grammatici, optimis quibuſque veterum uſurpata. *Deos veriſimile eſt ut tractent,* ἀντὶ τοῦ *Veriſimile eſt ut Dii tractent,* vel *Veriſimile eſt Deos tractare alios indulgentius.* Sic Cicero lib. 4 Fam. *Rem vides, quomodo ſe habeat.* Lib. 1 Tuſcul. quæſt. *Nam ſanguinem, bilem, pituitam, oſſa, nervos, venas, omnem denique membrorum & totius corporis figuram, videor poſſe dicere unde concreta ſint, & quomodo facta ſint.* Cæſar lib. 1. de Gall. *rem frumentariam, ut ſatis commode ſupportari poſſet, timere dicebant.* Seneca lib. 2 de Ira, c. 26. *Iraſcimur aut his, à quibus nec accipere injuriam potuimus, aut his à quibus accipere potuimus. Ex prioribus quædam ſine ſenſu ſunt: ut librum quem minutioribus literis ſcriptum ſæpe projecimus, & mendoſum laceravimus, ut veſtimenta, quæ, quia diſplicebant, ſcidimus.* Varro lib. 1 de R. R. c. 2. *videt eos fore, ut peſtilentia diſpereant.* Lib. 2. 9. *Quod ſi lupus aliuſve quis his vulneratus eſt, reliquas quoque canes facit, quæ id non habent, ut ſint in tuto.* Cato de R. R. c. 33. *Vineam ſic facito uti curetur.* Habent à Græcis. Ariſtophanes Pluto: Ἀλλ' ἰδοὺ πύθεσθέ μ' ὅστις εἰμ' ἐγὼ δ' οἶδ' ὅτι Κακόν τι μ' ἐργάσεσθε. Nubibus: Ἀνήρετ' ἄρτι Χαιρεφῶντα Σωκράτης, Ψύλλαν ὁπόσους ἅλλοιτο τοὺς αὐτῆς πόδας. Rurſus Cicero lib. 2 de Or. *Ex eodem hoc vetus illud eſt, quod aiunt Maluginenſem illum Scipionem, cum ex Centuria ſua renuntiaret Acidinum conſulem, præcoque dixiſſet, dic de L. Manlio, virum bonum, inquit, egregiumque civem eſſe arbitror.* Ubi priora requirebant, *dixiſſe*, pro *inquit*, aut ſi hoc ſtare deberet, *Maluginenſis ille Scipio*, ordinario more dici debuiſſet. Petronius: *Hunc adoleſcentem quem vides, malo aſtro natus eſt.* Quid dicam de illo Hirtii de bello Afric. *Dum hæc ita fierent, rex Juba, cognitis Cæſaris difficultatibus, copiarumque paucitate, non eſt viſum dari ſpatium convaleſcendi, augendarumque ejus opum.* Nam illud non puto oſtendiſſe ſummos viros, *veriſimile eſt, ut.* Cicero pro Roſcio: *non eſt veriſimile ut Chryſogenus horum literas adamarit.* Gronovius.

2 *In aperto*] Ita ſane. omnia tempora in præſenti. *Lipſius.*

3 *Quia pro*] Cum Grutero, *qui.* & mox, *qui non remp.* Idem.

4 *Qui-*

[4] quidam proavus eorum fuit : qui animum ſupra fortunam geſſit, qui in diſſenſione civili, quoniam ita expediebat reip. vinci quam vincere maluit. Referri illi gratia tam longo ſpatio non potuit. in illius reſpectum iſte populo præſideat : non quia ſcit aut poteſt, ſed quia alius pro eo meruit. Hic corpore deformis eſt, adſpectu fœdus, & ornamenta ſua [5] traducturus. jam me homines accuſabunt, cæcum & temerarium dicent, neſcientem quo loco, quæ ſummis ac excellentiſſimis debentur, ponam. At ego ſcio, alii me iſtud dare, alii olim debitum ſolvere. Unde iſti norunt illum quemdam, gloriæ ſequentis fugaciſſimum, eo vultu ad pericula euntem, quo alii ex periculo redeunt? nunquam bonum ſuum à publico diſtinguentem? Ubi, inquis, iſte, aut [6] quis eſt? unde? neſcitis. [7] apud me iſtæ expenſorum acceptorumque rationes [8] diſpunguntur. Ego quid cui debeam, ſcio. aliis poſt longam diem repono, aliis [9] in anteceſſum : ac prout occaſio, & [10] reip. meæ facultas tulit.

Cap.

4 *Quidam*] Liber meus addit, *quidam ante*, & ſequens ſtatim, *qui*, omittit. Legatur : *qui jam ante p. e. fuit, animum.* Lipſius.

5 *Traducturus*] Deriſui expoſiturus, in ore populi vilia facturus. Ut in Juvenali :

—— *in qua ſe traducebat Ulyſſes Ancipitem.*

Eodem :

Squallentes traducit avos.

ibi Scholiaſtes : *Dedecorat parentes ſuos.* Martialis :

Rideris, multoque magis traduceris Afer.

A traductionibus per fora & theatra noxiorum : quod Polybius & Græci παραδειγματίζειν dicunt, *oſtentui exponere.* Idem.

6 *Quis eſt*] Veteres ſubdunt, *unde vos ſcitis?* ſive ut meus, *unde nos ſcitis.* Quæ Muretus deletum it, aliorum aſſenſu, non meo. Ego immutatum; *aut quis eſt, unde? neſcitis. apud me iſta.* Quæritis, ubi, quis, unde (ſic ſolet de ignotis:) vos neſcitis, at mihi hæc liquent. *Idem.*

7 *Apud me iſta expenſorum acceptorumque, &c.*] Nummulariorum verba & eorum qui circa Kalendarium. de quibus nihil poſſum melius quam Budæus ad l. ſi prior. ff. qui potior in pign. hab. Briſſonius lib. 4. de verb. ſign. item lib. 6. de form. Rævardus lib. 3. Varior. cap. 9. & Pamelius in lib. Tertull. adverſus Judæos c. 9.

8 *Diſpunguntur*] A re nummaria verbum. & *Diſpungit*, qui per puncta rationum it, confert, pariatque : *Expungit* autem, qui paribus factis, nomina delet. *Lipſius.*

9 *In anteceſſum*] Mei, *in anteceſſum eſt*, vocula adjecta. Item à nummulariis. & ſignificat, compendio ſermonis, antequam dies ceſſus ſit ſolvere : occupare, & antevenire. Noſter eum alibi, tum Epiſt. 7. atque ibi ego. Mox forte, *rei meæ.* Idem.

10 *Aut reipublicæ meæ facultas tulit*] Sic mss. niſi quod unus Gruteri, Camb. Erf. *rei privatæ meæ :* quod placitum etiam Eraſmo; jam enim ad homi-

CAP. XXXIII. Ingrato ergo àliquando quædam, ſed non propter ipſum dabo. Quid ſi, inquit, neſcis, utrum gratus ſit, an ingratus? exſpectabis donec ſcias, an dandi beneficii tempus non amittes? Exſpectare longum eſt. nam (ut Plato ait) difficilis humani animi conjectura eſt: non exſpectare, temerarium eſt. Huic reſpondebimus, nunquam exſpectare nos certiſſimam rerum comprehenſionem: quoniam in arduo eſt veri exploratio: ſed ea ire, qua ducit veri ſimilitudo. Omne hac via procedit officium. ſic ſerimus, ſic navigamus, ſic militamus, ſic uxores ducimus, ſic liberos tollimus: cum omnium horum incertus ſit eventus. Ad ea accedimus, de quibus bene ſperandum eſſe credimus. Quis enim pollicetur ſerenti proventum, naviganti portum, militanti victoriam, marito pudicam uxorem, patri pios liberos? [1] Sequimur qua ratio, non qua veritas trahit. Exſpecta, ut niſi bene ceſſura non facias, & niſi comperta veritate nihil moveris: relicto omni actu vita conſiſtit. Dum veriſimilia me in hoc aut illud impellant, [2, 3] non verebor bèneficium dare ei, quem veriſimile erit gratum eſſe. CAP.

hominis perſonam rediiſſe Senecam. Lipſius conjicit, *rei meæ*. Tenemus antiquum. Rarius quidem ita veteres, aliquando tamen. Succurrit nunc illud Juſtini l. 31. *Cum pacem Romani non tam cum republica ejus, quam cum eo factam, ſumma fide cuſtodiant*. Quintilianus decl. 317. *Neque unquam habuerim ego perditiſſimo parricida honorem, ut illum in numero ponam eorum hominum, qui pro republica ſua, qui pro patria pugnabunt*. Plinius lib. 7. epiſt. 15. *nam & reipublica ſua negotia curare, & diſceptare inter amicos, laude digniſſimum eſt*. Livius in præfat. operis: *inde tibi tuæque reipublicæ, quod imitere, capias*. Aurelius Victor in Sulla: *Salve, puer, tibi & reipublicæ tuæ felix*. Gronovius.

CAP. XXXIII. 1 *Sequimur qua ratio*] Quod ratione aſſerente & judicante futurum videtur: non quod liquidò futurum conſtet. *Lipſius*. Vocabulum *ratio* id hic ſignificat, quod ratiocinatione noſtra colligimus: quæ certe immenſum abire poteſt à veritate: poſſumus enim ratiocinari, Ille aliis gratus fuit, ergo & mihi erit. hanc rationem ſequendam ait Seneca, etſi veritati, quæ nobis in occulto eſt, nec quam præſcire poſſimus, aliud quid ſubſit: eum nempe ingratum fore.

2 *Non verebor*] Nihil: præſertim in bonis. Menandri præceptum congruit:

Ὅταν τι πράττῃς ὅσιον, ἀγαθὴν ἐλπίδα
Πρόβαλλ᾽ ἑαυτῷ, τοῦτο γινώσκων, ὅτι
Τόλμῃ δικαίᾳ καὶ θεὸς συλλαμβάνει·

Ubi agere honeſti inſiſtis aut quidquam boni,
Propone ſpem menti bonam; certus Deum
Conatibus juſtis tuis fore adjuvam. Lipſius.

3 *Non verebor beneficium dare ei*] Scri-

Cap. XXXIV. Multa, inquit, intervenient, per quæ & malus pro bono ſurrepat, & bonus pro malo diſpliceat: fallaces enim ſunt rerum ſpecies, quibus credimus. Quis negat? ſed nihil aliud invenio, per quod cogitationem regam. His veritas mihi veſtigiis ſequenda eſt: certiora non habeo. Hæc ut quam diligentiſſime æſtimem, operam dabo, nec cito illis aſſentiar. Sic enim in prælio poteſt accidere, ut telum meum in commilitonem manus dirigat, aliquo errore decepta; & hoſti, tanquam meo, parcam. ſed hoc & raro accidet, & non vitio meo: cui propoſitum eſt hoſtem ferire, civem defendere. Si ſciam ingratum eſſe, non dabo beneficium. At obrepſit, at impoſuit. nulla hic culpa tribuentis eſt. quia tanquam grato dedi. Si promiſeris, inquit, te daturum beneficium, & poſtea ingratum eſſe ſcieris, dabis, an non? Si facis, ſciens peccas: das enim cui non debes. ſi negas, & hoc modo peccas: quia non das ei, cui promiſiſti. [1] Conſtantia veſtra hoc loco titubat, & illud ſuperbum promiſſum, [2] nunquam ſapientem facti ſui pœnitere, nec unquam emendare quod fecerit, nec mutare conſilium. Non mutat ſapiens conſilium, omnibus his manen-

pti abeunt: *non vere beneficium dabo.* Vellem, *numero beneficium dabo:* id eſt, ſtatim, ſine alia mora. Si diſplicet hoc Comicum; *non temere b. dabo.* Lipſius. Gruterus: Longe ab hac abeunt ſcriptura membranæ, ſcribuntque: *non vere ei beneficium dabo, quem.* Conjecturæ mihi ſub manu naſcuntur, quas non promo. Ante Eraſmum editiones: *impellant: non vere enim beneficium.* Ego unam habeo conjecturam, quam proferam, & veram puto. Retinemus autem lectionem veterem quæ eſt & in Rot. Erf. Camb. Leod. una litera mutata: *Dum veriſimilia me in hoc aut illud impellant, non vera; ei beneficium dabo, quem veriſimile erit gratum eſſe.* Verbo non opus amplius. Tamen vide ut alibi quoque hoc antitheto gaudeat noſter. Epiſt. 13. *Veriſimile eſt aliquid futurum mali? non ſtatim verum eſt.* Epiſt. 65. *Pronuntia, quu tibi veriſimillimum videatur dicere, non quu verum dicat. id enim tam ſupra nos eſt, quam ipſa veritas.* Gronovius.

Cap. XXXIV. 1 *Secta veſtra*] Quis ſuppoſuit? nam ſcripti & editi, *conſcientia*, non *ſecta*, ex quo Mureto placebat, *ſcientia*: alii *conſtitutio.* At verum erit, *conſtantia.* nam de ea agitur, & Stoico iſto dogmate, quod Sapiens in decretis ſuis nihil mutet. Res clara eſt: & mox quoque Seneca purgat *inconſtantiæ crimen.* Lipſius.

2 *Numquam ſapientem*] Quod manat ex illo capite, Μὴ δοξάσειν τὸν σοφὸν, τουτέστι ψεύδει μὴ συγκατατίθεσθαι μηδενί· *Non opinaturum ſapientem, hoc eſt falſo nulli acceſſurum.* Itaque decreta ejus omnia vera & firma ſunt: eoque nec mutationi, nec pœnitentiæ ſubjecta. Vide Manud. 3. Diſſ. 8. *Idem.*

3 *Nihil*

manentibus quæ erant, cum ſumeret. Ideo nunquam illum pœnitentia ſubit: quia nihil melius illo tempore fieri potuit, quam quod factum eſt: nihil melius conſtitui, quam quod conſtitutum eſt. Ceterum ad omnia cum exceptione veniet, ſi nihil inciderit quod impediat: ideo omnia illi ſuccedere dicimus, & nihil contra opinionem accidere, quia præſumit animo, poſſe aliquid intervenire, quod deſtinata prohibeat. Imprudentium iſta fiducia eſt, fortunam ſibi ſpondere: ſapiens utramque partem ejus cogitat. ſcit quantum liceat errori, quam incerta ſint humana, quam multa conſiliis obſtent. ancipitem rerum ac lubricam ſortem ſuſpenſus ſequitur, & conſiliis certis incertos eventus. Exceptio autem, ſine qua [3] nihil deſtinat, nihil ingreditur, & hic illum tuetur.

CAP. XXXV. Promiſi beneficium, niſi ſi quid inciſſet, quare non deberem dare. Quid enim, ſi quod illi pollicitus ſum, patria [1] ſibi me dare juſſerit? Si lex lata erit, ne id quiſquam faciat, quod ego me amico meo facturum promiſeram? Promiſi tibi filiam [2] in matrimonium. poſtea [3] peregrinus apparuiſti: non eſt mihi cum externo connubium. Eadem res me defendit, quæ vetat. Tunc fidem fallam, tunc inconſtantiæ crimen audiam, ſi cum omnia eadem ſint, quæ erant promittente me, non præſtitero promiſſum. alioquin quidquid mutatur, libertatem facit de integro conſulendi, [4] & me fide liberat. Promiſi advocationem:

3 *Nihil deſtinat, nihil aggreditur*] Sumpſiſſe hoc diſſimulanter a conjectura Eraſmi Muretum ait Gruterus, cum in omnibus ſcriptis & editis eſſet, *ingreditur*, quomodo & Rottendorffianus & Erf. Nec ego video, cur hoc ſit ſpernendum. Nam *ingreditur*, eſt incipit, ut *ingreſſio* & *introitus* Ciceroni exordium. Idem in Oratore: *Ingredientibus conſiderandum fuit, quid ageremus: nunc quidem jam, quocumque feremur, danda nimirum vela ſunt* Acad. quæſt. 1. *poſteaquam ſum ingreſſus, res eas, quas tecum ſimul didici, mandare monumentis.* Gronovius.

CAP. XXXV. 1 *Sibi me*] Scripti, *ſibi non*. Legendum, *nos*. *Lipſius.*

2 *In matrimonium*] Mirum in optimo meo legi, *in verum*, vel *nerum*, ambigua littera. Suſpicor, *nurum*. Nam parentes ita inter ſe (Plautus docebit) contrahebant. An, *in totum?* Idem.

3 *Peregrinus*] Et tu, & tuus filius. At conjugium, Romanis legibus, inter cives tantum eſt. *Idem.*

4 *Et meam fidem liberat*] Et ſic conjecis

tionem : poſtea apparuit per illam cauſſam præjudicium in patrem meum quæri. promiſi me peregre una exiturum : ſed iter infeſtari latrociniis nunciatur. [5] in rem præſentem venturus ſui : ſed æger filius, ſed puerpera uxor tenet. Omnia eſſe debent eadem, quæ fuerunt cum promitterem, ut promittentis fidem teneas. Quæ autem major fieri mutatio poteſt, quam ſi te malum virum & ingratum comperi ? quod tanquam digno dabam, indigno negabo, & iraſcendi quoque cauſſam habebo deceptus.

Cap. XXXVI. Inſpiciam tamen, & quantum ſit de quo agitur : dabit mihi conſilium promiſſæ rei modus. Si exiguum eſt, dabo : non quia dignus es, ſed quia promiſi. nec tanquam munus dabo, ſed verba mea redimam, & [1] aurem mihi pervellam : damno caſtigabo promittentis temeritatem. Ecce ut doleat, ut poſtea conſideratius loquaris : quod dicere ſolemus, [2] linguarium dabo. Si majus erit, non

jecit Eraſmus phraſi Tulliana. Sed mss. omnes & prius editi : *& me fide liberat.* Quod etſi tarius ſit, non tamen expungendum judicem. *Fides* interdum eſt promiſſum. Sic *dare fidem.* *Pompeii fides, quam de me Cæſari dederat*, apud Tullium. Terentius Eunucho : *ſi fidem habeat, ſe iri præpoſitum tibi apud me.* Sic & *accipere fidem* Livio lib. 43. *Spes cupiditati admota ita occæcavit animum, ut nec mitteret exploratum, nec fidem acciperet.* Cornelius Nepos Lyſandro : *niſi qui aut ejus hoſpitio attineretur, aut ſe illius fore proprium, fide confirmaret.* Intellige, *data.* Eodemque modo hic, *liberet me fide*; data nimirum, ſeu quam dedi. Et perinde eſt dictum, ut lib. 6. cap. 4. *ſolvit me debito.* Gronovius.

5 *In rem præſentem venturus*] Coram adfuturus ipſe. A Juriſconſultis eſt. & noſter uſurpat ſæpius : aliaque exempla Briſſonius 14. de verb. ſign. dabit. *Lipſius.* In rem præſentem olim veniebant, cum locum oculo ac digito deſignare volebant. de quo more exempla multa habebis apud Budæum in l. 2. ff. de orig. jur. Briſſon. lib. 14. de verb. ſign. Hic tamen Senecam loqui de advocato, qui alioqui in judicio patrocinium clienti erat præſtiturus, monet Janus Langlæus Ocii Semeſtris lib. 1. c. 2.

Cap. XXXVI. 1 *Aurem pervellam*] Id eſt, ipſe me admonebo : ad cautionem in poſterum adhortabor. Nam aurem vellere, commonefacientis eſt, & memoriam item excitantis. Plinius : *Eſt in aure ima memoriæ locus, quam tangentes anteſtamur.* Virgilius : *Cynthius aurem Vellit, & admonuit.* Noſter iterum, lib. 5. infra, cap. 7. & Epiſt. 94. *Lipſius.*

2 *Linguarium dabo*] Meus ſelectior liber, *linguari juri.* An quid latet ? an vulgatæ adhæremus, & cum Mureto explicamus, multam dependam & quaſi vectigal, pro lingua temere locuta ? Nam *linguarium* ita apposite, ut *Vaſarium, Hordearium, Calcearium, Cerarium :* quod pro vaſis, hordeo, calceis, cera datur. Ipſis verbis ſententia ea affirmatur, *damno caſtigabo : &, verba mea redimam.* Idem. Vide quæ ad hunc

non committam (quemadmodum Mecœnas ait) ut [3] ſeſtertio centies objurgandus ſim. Inter ſeſe enim utrumque comparabo. Eſt aliquid, in eo quod promiſeris, perſeverare: eſt rurſus multum in eo, ne indigno beneficium des. Hoc tamen quantum ſit, attendendum. ſi leve, conniveamus: ſi vero magno mihi aut detrimento, aut rubori futurum, malo ſemel excuſare, quare negaverim, quam ſemper, quare dederim. Totum, inquam, in eo eſt, [4] quanti promiſſi mei verba taxentur. Non tantum quod temere promiſi, retinebo, ſed quod non recte dedi, repetam. Demens eſt, qui fidem præſtat errori.

CAP. XXXVII. Philippus Macedonum rex habebat militem manu fortem, cujus in multis expeditionibus utilem expertus operam, ſubinde ex præda aliquid illi virtutis cauſſa donaverat, & hominem vænalis animæ crebris [1] auctoramentis accendebat. Hic naufragus in poſſeſſiones cujuſdam Macedonis expulſus eſt. [2] quod ut nunciatum eſt, accucurrit, ſpiritum ejus recollegit, in villam illum ſuam

hunc locum notavimus lib. 4. de pecunia vetere cap. 4. *Gronovius.*

3 *Seſtertio centies*] Sic in Conſolatione ad Helviam: *Quorum Pantomimæ ſeſtertio decies nubunt:* & in Tacito atque aliis, crebro. Miror, omiſſam eam vocem in editione Romana. Arguit Mecænas, nolle ſe objurgari tanto impendio, id eſt rebus ipſis, non verbis. Reddat nobis CCL. M. Philipp. *Lipſius.*

4 *Quanti promiſſi*] Id eſt, magna an parva promiſerim: quæ ſumma & impendium è verbis meis ſurgat. Statim etiam, *qui fidem præſtat errori* eligendum, cum libris priſcis: & ſignificat non præſtandam fidem, ubi eſt error. *Idem.*

CAP. XXXVII. 1 *Auctoramentis*] Donis, præmiis. Nos in 2 Saturn. *Idem.*

2 *Quod ut Macedoni illi nuntiatum eſt*] Vocabula *illi Macedoni*, in Naz. & duobus aliis Gruteri nec non Rot. & Leod. non extant. Et nos ea pro ſcholio fidenter delemus. Scribendum autem, ut habetur in Cambr. & Erf. *qui, ut nuntiatum eſt, accurrit.* Amabant enim hanc brevitatem, quid nuntiaretur, intellectui reſervantes. Actione prima in Verrem: *tantam iſti gratulationem eſſe factam, ut is domum quoque pueros mitteret, qui uxori ſuæ nuntiarent.* De officiis lib. 3. in hiſtoria Manliorum L. patris & T. filii de Pomponio tribuno: *cui cum eſſet nuntiatum, ſurrexit è lectulo.* Apud Marcum Senecam Controv. 17. *Ceſtius dixit: ut renuntiatum eſt Ciceroni, a.x: Popilio ſemper vaco.* Livius lib. 24. *ſtationi militum. qui eſſent, dixerunt colloqui ſe cum prætore velle. Cn. Fulvius caſtris præerat. cui ubi nuntiatum eſt, decem ex eo numero juſſit inermibus deduci ad ſe, &c. Gronovius.*

ſuam tranſtulit, lectulo ſuo ceſſit, [3] affectum ſemianimemque recreavit, diebus triginta impenſa ſua curavit, refecit, viatico inſtruxit, ſubinde dicentem: Gratiam tibi referam. videre tantum mihi imperatorem meum contingat. Narravit Philippo naufragium ſuum, auxilium tacuit, & protinus petiit, ut ſibi prædia cujuſdam donaret. Ille quidam erat hoſpes ejus, is ipſe, à quo receptus erat, à quo ſanatus. Multa interim reges, in bello præſertim, opertis oculis donant. non ſufficit homo juſtus unus tot armatis cupiditatibus. non poteſt quiſquam eodem tempore & bonum virum, & bonum ducem agere. Quomodo tot millia hominum inſatiabilia ſatiabuntur? quid habebunt, ſi ſuum quiſque habuerit? Hoc Philippus ſibi dixit, cum illum induci in bona quæ petebat juſſit. Expulſus bonis ſuis ille, non ut ruſticus injuriam tacitus tulit, contentus quod non & ipſe [4] donatus eſſet: ſed Philippo epiſtolam ſtrictam ac liberam ſcripſit: qua accepta ita exarſit, ut ſtatim [5] Pauſaniæ mandaret, bona priori domino reſtitueret. ceterum improbiſſimo militi, ingratiſſimo hoſpiti, avidiſſimo naufrago, [6] ſtigmata inſcriberet, ingratum hoſpitem teſtantia. Dignus quidem fuit, cui non inſcriberentur illæ litteræ, ſed inſculperentur, qui hoſpitem ſuum, nudo & naufrago ſimilem, in id in quo jacuerat ipſe litus expulerat. Sed videbimus, quis modus pœnæ ſervandus fuerit: auferendum utique fuit, quod ſummo ſcelere invaſerat. Quis autem pœna ejus moveretur, qui id commiſerat, propter quod nemo [7] miſerari miſeros poſſet?

Cap.

3 *Affectum*] Mei libri *afflictum, ſemivivumque.* Lipſius.

4 *Donatus*] In ſervitutem. *Idem.*

5 *Pauſaniæ*] An qui poſtea eum occidit?. *Idem.*

6 *Stigmata inſcriberet*] Inuſtas fronti notas, de quibus affatim 2 Elector. *Idem.* Id eſt plura verba quæ crimen continerent cauſſamque notæ. Petronius: *Implevit Eumolpus frontem ingentibus literis, & notum Fugitivorum epigramma per totam faciem liberali manu duxit.* Vide Lipſium lib. 2 Elect. c. 15.

7 *Miſerari miſeros*] Placet, & ſequentia illa ſtabiliunt: *Nonne omnibus miſeris aqua & igni interdixerat?* Item: *Uno facto præcluſurus eſt naufragis litora.* Tamen ſcripti plerique, *miſereri miſericors:* quod ipſum haud improbum. *Lipſius.*

Cap.

CAP. XXXVIII. Dabit tibi Philippus quia promiſit, etiamſi non debet, etiamſi injuriam, etiamſi ſcelus facturus eſt, etiamſi uno facto præcluſurus eſt naufragis litora? Non eſt levitas, à cognito & damnato errore diſcedere: & ingenue fatendum eſt: Aliud putavi: deceptus ſum. Hæc vero ſuperbæ ſtultitiæ perſeverantia eſt: Quod ſemel dixi, qualecumque eſt, fixum ratumque ſit. Non eſt turpe, cum re mutare conſilium. Age, ſi Philippus poſſeſſorem illum eorum litorum reliquiſſet, quæ naufragio ceperat, nonne omnibus miſeris [1] aqua & igni interdixerat? Potius eſt, inquit, intra fines regni mei, te litteras iſtas [2] oculis inſcribendas, duriſſima fronte circumferre. oſtende quam ſacra res ſit menſa hoſpitalis. præbe in facie tua legendum iſtud decretum, quo cavetur, ne miſeros tecto juvare capitale ſit. Magis iſta conſtitutio ſic erit rata, quam ſi illam [3] in æs incidiſſem.

CAP. XXXIX. Quare ergo, inquit, Zeno veſter, cum quingentos denarios mutuos cuidam promiſiſſet, & illum parum [1] idoneum comperiſſet, amicis ſuadentibus ne daret, perſeveravit credere, quia promiſerat? Primum alia conditio eſt in credito, alia in beneficio. Pecuniæ, etiam male creditæ, exactio eſt. & appellare debitorem ad diem poſſum, & [2] ſi foro ceſſerit, [3] portionem feram. beneficium

CAP. XXXVIII. 1 *Aqua & igni interdixerat*] Vide multa ad hunc locum Fornerii ad l. 44. de verb. ſign.

2 *Oculis*] Quid? ipſis oculis inſcriptæ notæ? nec potuit, nec ſolet. In fronte dumtaxat, aut facie: id eſt ſupra, aut circa oculos. An fuit, *foculis*? non quod ipſis proprie foculis inſcriptæ, ſed ferro quod canduerat in illis. Talis dictio Columellæ:

Deletura quoque eſt fronti data ſigna focorum.

An magis verum, *ociùs*? quod eſſet, ſtatim & ſub hoc meo adſpectu inſcribendas. neque diſpliceret, *iſtas omnium oculis:* adſpectui omnium. *Lipſius.*

2 *In æs incidiſſem*] Quod in legibus receptum: & eo reſpicit. *Idem.* Uti fieri alias ſolebat lege jam perlata. de hoc more plura apud Ant. Auguſt. lib. de legibus cap. 16. & Briſſonium lib. 3 de Formulis.

CAP. XXXIX. 1 *Idoneum*] Pro eo qui ſufficiat, & ſit ſolvendo: quomodo & Juriſconſulti. *Lipſius.*

2 *Si foro ceſſerit*] Hæc verba ad eam actionem, quam Juriſconſulti *tributoriam* vocant, qua creditores pro portione de peculio ſervi capiunt, & ad eam quæ quaſi *Serviana* vocatur. Cæterum *foro cedere* præcipue dici ſolebant argentarii, cum copiam ſui in

cium & totum perit, & ſtatim. Præterea hoc mali viri eſt, illud mali patrisfamiliæ. Deinde ne Zeno quidem, ſi major fuiſſet ſumma, credere perſeveraſſet. Quingenti denarii ſunt. Illud quod dici ſolet, in morbo conſumat. [4] fuit tanti, non revocare promiſſum ſuum. Ad cænam quia promiſi, ibo, etiamſi frigus erit: non quidem, ſi nives cadent. Surgam ad ſponſalia, quia promiſi, quamvis non concoxerim: ſed non, ſi febricitavero. Sponſum [5] deſcendam, quia promiſi, ſed non ſi ſpondere [6] in incertum jubebis, ſi [7] fiſco obligabis. Subeſt, inquam, tacita exceptio, ſi potero, ſi debebo, ſi hæc ita erunt. Effice, ut idem ſtatus ſit, cum exigitur, qui fuit cum promitterem. Deſtituere levitas erit. ſi aliquid intervenit novi, quid miraris, cum conditio promittentis mutata ſit, mutatum eſſe conſilium? eadem mihi omnia præſta: & idem ſum. Vadimonium promittimus. tamen deſerti [8] non in omnes datur actio deſerentes. [9] vis major excuſat.

CAP. XL. Idem etiam illa in quæſtione reſponſum exiſtima, an omnimodo referenda ſit gratia, & an beneficium

foro non faciebant, fraudandorum eorum cauſſa qui pecunias apud menſam ſuam depoſitas habebant. l. ſi hominem. §. quoties. ff. Depoſiti.

3 *Portionem*] Et hodie ita jus: & olim actione Tributoria, aut quaſi Serviana, perſequebantur. *Lipſius.*

4 *Fuit tanti*] Pulchre. quaſi dicat, vel hoc impendio emere debui promiſſi fidem. *Idem.*

5 *Deſcendam*] Quia in foro & ad tribunal publicæ illæ ſponſiones. *Idem.*

6 *In incertum*] Summa non expreſſa. quod cautiores merito fugiunt. *Idem.*

7 *Fiſco*] Cujus graves leges, an privilegia. & *cauſſa ejus, niſi ſub bono Principe, numquam mala eſt*, ait Plinius. *Idem.*

9 *Non in omnes datur actio. deſerentem*] Legerim diſtinxerimque: *Non in omnes datur actio deſerentes; vis major excuſat.* Lipſius. Briſſonius: *non in omnem datur actio deſerentem. vis major.* Lipſius eadem diſtinctione *deſerentes.* Non totum eſt: requirunt aliquid amplius mss. In Naz. cujus apices ſinguli conſideratione digni ſunt, nec non duobus aliis & Rot. atque Erf. *tamen deſerit*, non *deſeritur*, ut vulgo. Quid putas hic boni latere? oſtendam. Lege: *Vadimonium promittimus: tamen deſerti non in omnes datur actio deſerentes. vis major excuſat.* Vides duas literas admodum ſimiles in vetuſtiſſimis libris pro alteris probaſſe: *deſerit* pro *deſerti*: poſtea caudam addiderunt librarii, quæ hæret in vulgatis. *Gronov.*

9 *Vis major excuſat*] Hoc eſt, vim majorem excuſationi eſſe quibuſcunque non ſiſtentibus ſe judicio promiſſa ſtatutaque die. quid ſit autem *vis major* pete ex Briſſonio l. 19. de verb. ſign.

CAP.

cium utique reddendum ſit. Animum præſtare gratum debeo: ceterum aliquando me referre gratiam non patitur mea infelicitas, aliquando felicitas ejus cui debeo. Quid enim regi, quid pauper diviti reddam? utique cum quidam recipere beneficium, injuriam judicent, & beneficia ſubinde aliis beneficiis onerent. Quid amplius in horum perſonam poſſum, quam velle? nec enim ideo beneficium novum rejicere debeo, quia nondum prius reddidi. [1] Accipiam tam libenter, quam dabitur: & præbebo me amico meo exercendæ bonitatis ſuæ capacem materiam. Qui nova accipere non vult, acceptis offenditur. Non refero gratiam. quid ad rem? non eſt per me mora, ſi aut occaſio mihi deeſt, aut facultas. Ille præſtitit mihi. nempe cum occaſionem haberet, cum facultatem. Utrum bonus vir eſt, an malus? apud bonum virum, bonam cauſſam habeo. apud malum, non ago. Ne illud quidem exiſtimo faciendum, ut referre gratiam, etiam invitis his quibus refertur, properemus, & inſtemus recedentibus. Non eſt referre gratiam, quod volens acceperis, nolenti reddere. Quidam, cum aliquod illis miſſum eſt munuſculum, ſubinde aliud intempeſtive remittunt, & nihil ſe debere teſtantur. [2] Rejiciendi genus eſt, protinus aliud invicem mittere, & munus

CAP. XL. 1 *Accipiam*] Homeri olim conſilio:

— *οὐ γὰρ καλὸν ἀνήνασθαι δόσιν ἐστί·*

— *non etenim pulchrum ſit ſpernere dona.*

Lipſius.

2 *Rejiciendi genus*] Sic Naz. & ceteri. At Lipſianus: *Rejiciendi ſunt pignus* Ergo ὁ πάνυ· Certo fuit, *rejiciendi ſumti genus*, poſtrema voce compendio ſcripta. Itane certo? Libro 2, 23. *Non eſt iſta verecundia, ſed inficiandi genus.* Seneca Nat. Quæſt. 2, 54. *Voluptatio autem ſpiritus in nube concluſi valentiſſimum eſt accendendi genus.* Silius Italicus lib. 2.

Inventum, dum ſe cohibet, terimurque ſedendo,
Vincendi genus en.

Idem lib. 4.

Solandique genus, latis oſtentat ad urbem
Per campos ſupereſſe viam, Romamque ſub ictu.

Lib. 15.

Hortandi genus acer habet præcedere ductor.

Igitur *rejiciendi* vel beneficii vel hominis, qui deſiderat nos obligare. At *ſumtum rejicere* nec quid hic ſit, nec quid prorſus ſit ſcio. *Gronovius.*

munus munere expungere. Aliquando & non reddam beneficium cum poſſim; quando? ſi plus mihi detracturus ero, quam illi collaturus: ſi ille non erit ſenſurus ullam acceſſionem recepto eo, quo reddito, mihi multum abſceſſurum erit. Qui feſtinat utique reddere, non habet animum grati hominis, ſed debitoris. Et ut breviter, qui nimis cito cupit ſolvere, invitus debet: qui invitus debet, ingratus eſt.

LIBER QUINTUS.

ARGUMENTUM ET ORDO.

Abſolutis duabus præcipuis partibus, Quomodo dandum beneficium, Quomodo accipiendum: tranſire ſe dicit ad quædam non tam in ipſa materie, quam ex ipſa, & vicina ac connexa. Quæſtiunculas ſubſerit, primo iſtam: An turpe Beneficiis vinci? negat vinci poſſe, & parem ſemper eſſe, qui grate meminit, qui cupit animo referre, ſi re non poteſt. Quæſtiuncula ſecunda: An aliquis ſibi beneficium donet? item negat, & in utramque tamen partem argutatur. Tertia quæſtiuncula: An aliquis Ingratus Stoice dici poſſit? ait, & docet. Quarta, An non omnes ingrati ſint? minime, etſi plurimos fatetur. Deinde ex adtextu, Quouſque, & an alius pro alio obligemur? ut filius pro patre, & talia. Diſtinctione reſpondet, & magis negat. Quinta quæſtiuncula; An triſte beneficium, & invito etiam dari poſſit? poteſt. Ultima denique: An repeti Beneficium poſſit?

CAPUT I.

IN prioribus libris videbar conſummaſſe propoſitum, cum tractaſſem, quemadmodum dandum eſſet beneficium, & quemadmodum accipiendum. hi enim ſunt hujus officii fines. Quidquid ultra moror, non ſervio materiæ, ſed indulgeo: quæ quo ducit, ſequendum eſt, non quo invitat. Subinde enim naſcetur, quod laceſſat aliqua dulcedine animum, magis non ſupervacuum, quam neceſſarium. Verum, quia

[1] ita vis, perſeveremus, peractis quæ rem continebant, ſcrutari etiam ea quæ, ſi vis verum, connexa ſunt, non cohærentia: quæ quiſquis diligenter inſpicit, nec facit operæ pretium, nec tamen perdit operam. Tibi autem [2] homini natura optimo, & ad beneficia propenſo, Liberalis Æbuci, nulla eorum laudatio ſatisfacit. Neminem unquam vidi tam benignum etiam leviſſimorum officiorum æſtimatorem. Jam bonitas tua euſque prolapſa eſt, ut tibi dari putes beneficium, quod ulli datur. paratus es, ne quem beneficii pœniteat, pro ingratis [3] dependere. Ipſe uſque eo abes ab omni jactatione, uſque eo ſtatim vis exonerare quos obligas, ut quidquid in aliquem confers, velis videri [4] non præſtare, ſed reddere. Ideoque plenius ad te ſic data revertuntur. nam fere ſequuntur beneficia non repoſcentem; & ut [5] gloria fugientes magis ſequitur, ita fructus beneficiorum gratius reſpondet illis, per quos etiam eſſe ingratis licet. Per te vero non eſt mora, quo minus beneficia qui acceperunt, [6] ultro repetant: nec recuſabis conferre alia, & [7] ſuppreſſis diſſimulatiſque plura ac majora adjicere. Propoſitum optimi viri, & ingentis [8] animi eſt, tam diu ferre ingratum, donec feceris gratum. Nec te iſta ratio decipiet. ſuccumbunt vitia virtutibus, ſi illa [9] non cito odiſſe properaveris.

Cap.

Cap. I. 1 *Ita vis*] Poëtarum more. nempe tu Seneca vis, & facis cum velle. *Lipſius.*

2 *Homini*] Meus, *hominum*: & magis laudet. *Idem.*

3 *Dependere*] Pendet è prioribus. quia tibi inſcribis & imputas aliis benefacta, ſequitur ut gratus pro iis ſis, & ſolvas, id eſt dependas. *Idem.*

4 *Non præſtare*] Non dare, ſed ſolvere jam pro accepto. *Idem.*

5 *Gloria fugientes*] Livius: *Adeo ſpreta in tempore gloria, interdum cumulatior redit.* Noſter in Epiſt. *Gloria umbra virtutis eſt, etiam invitos comitabitur.* Idem.

6 *Ultro repetant*] Agant, qui ſunt rei. *Idem.*

7 *Suppreſſis*] Meus, *ſuſpenſis.* haud male, ſed tum quoque velim, *diſſimulatiſve*, disjungendo, non copulando *Idem.*

8 *Animi*] Idem liber, *cauſe.* quid lateat, neſcio. nam vulgata per quidem bona videtur. *Idem.*

9 *Non cito*] A Mureto eſt. nam editi hactenus *concito odiſſe.* Et ſententiam haud improbam efficit; niſi quod vocula *cito* redundat, nec apte cum *properandi* verbo texetur. Alii quidam ſcripti, *quam cito odiſſe*: alii, *odiſſe*: at meo vox ea nulla eſt, ſcribiturque: *quam cito properaveris.* Idem.

Cap.

CAP. II. Illud utique unice tibi placet, velut magnifice dictum: Turpe eſt beneficiis vinci. Quod an ſit verum, non immerito quæri ſolet: longeque aliud eſt, quam mente concipis. Nunquam enim in rerum honeſtarum certamine ſuperari, turpe eſt: dummodo arma non projicias, & victus quoque velis vincere. Non omnes ad bonum propoſitum eaſdem afferunt vires, eaſdem facultates, eandem fortunam: quæ [1] optimorum quoque conſiliorum, dumtaxat exitus, temperat. [2] Voluntas ipſa rectum petens, laudanda eſt, etiamſi illam alius gradu velociori anteceſſit. non ut in certaminibus, ad ſpectaculum editis, meliorem palma declarat: quamquam in illis quoque ſæpe deteriorem prætulit caſus. Ubi de officio agitur, quod uterque à ſua parte eſſe quam pleniſſimum cupit, ſi alter plus potuit, & ad manum habuit materiam ſufficientem animo ſuo, ſi illi, quantum conatus eſt, fortuna permiſit; alter autem voluntate par eſt, etiamſi minora quam accepit reddidit, aut omnino non reddidit, ſed vult reddere, & toto in hoc intentus eſt animo: hic non magis victus eſt, quam qui in armis moritur. quem occidere facilius hoſtis potuit, quam aver-

CAP. II. 1 *Optimorum conſiliorum dumtaxat exitus*] Ad ſequens verbum referes: nihil in conſilia ipſa poteſt, nec mutat quin bona, talia ſint: ſed tantum in eventus. Etſi vel ſic vox ſuſpecta. meus diviſim ſcribebat, *dum taxat* aliquo etiam ſenſu. *Lipſius*. Nihil ſuſpecti: ſed vox *dumtaxat* hic non eſt tantummodo, ſed ſaltem, ad minimum: ſi nihil aliud, certe exitus. Sic Epiſt. 58. *Morbum morte non fugiam, dumtaxat ſanabilem, nec officientem animo.* Plinius lib. 5. epiſt. 6. *navium patiens, omneſque fruges devehit in urbem, hieme dumtaxat & vere. æſtate ſummittitur, immenſique fluminis nomen arenti alveo deſerit, autumno reſumit.* Juſtinus de Aſtyage: *Et quoniam defunctus ſibi ſomnio videretur agitato inter paſtores regno, animum minacem dumtaxat in illo fregit.* Hoc eſt, in illo certe, ſi non in Harpago. Vegetius l. 1 de re mil. 9. *Militari ergo gradu viginti millia paſſuum, horis quinque, dumtaxat æſtivis, conficienda ſunt.* Suetonius Auguſto cap. 66. *non tantum virtutes ac merita cujuſque digne proſecutus, ſed vitia quoque & delicta, dumtaxat modica, perpeſſus.* Hoc eſt delicta, ſi non omnia, certe modica. Sic ſane δηλαδὴ & Græcis, per quam vocem interpretatur particulam *Dumtaxat* Gloſſarium. In quo acquieſcendum, nec cum viro ſummo de mutatione apud Suetonium cogitandum. *Gronovius.*

2 *Voluntas*] Adſidet hoc Apuleii: *Omnibus bonis in rebus conatus in laude, effectus in caſu eſt.* Lipſius.

3 Quæ

avertere. [3] Quod turpe exiſtimas, id accidere viro bono non poteſt, ut vincatur. nunquam enim ſuccumbet, nunquam [4] renunciabit. ad ultimum uſque diem vitæ ſtabit paratus, & in hac [5] ſtatione morietur: magna ſe accepiſſe præ ſe ferens, paria voluiſſe.

Cap. III. [1] Lacedæmonii vetant ſuos [2] pancratio aut ceſtu decernere, ubi inferiorem oſtendit victi confeſſio. Curſor [3] cretam prior contingit: velocitate alium, non animo, anteceſſit. Luctator [4] ter abjectus, perdidit palmam, non tradidit. Cum invictos eſſe Lacedæmonii cives ſuos magno æſtimarent, ab his certaminibus removerunt, in quibus victorem facit non judex, non per ſe ipſe exitus, ſed [5] vox cedentis, & [6] tradere jubentis. Hoc quod illi in civibus ſuis cuſtodiunt, virtus ac bona voluntas omnibus præſtat,

3 *Quod turpe*] In meis, *Quod ipſi*. Et ita eſt. ad Liberalem refertur, de quo paullo ante: *longe aliud eſt, quam mente concipis*. In eo igitur erras, inquit, quod exiſtimas virum bonum beneficiis vinci. *Lipſius*.

4 *Renunciabit*] Conditioni huic, aut amico certamini. *Idem*.

5 *Statione*] A militia. in qua nefas ſtationem & excubias deſerere. *Idem*.

Cap. III. 1 *Lacedæmonii*] Ex decreto ſive rhetra Lycurgi. An ea obtinuit Romanorum hoc tempore? vix videtur, ex Propertio, & Philoſtrato: at tu vide Turnebum 27. Adverſ. c. 8. Petrum Fabrum lib. 1 Agoniſtic. c. 12. & 9. *Idem*.

2 *Pancratio*] Pugilatus eſt, & gloſſis antiquis, πυγμαχία, ὁ πύκτης *pugil, pugillator*: ſed cum diſcrimine à Ceſtu. Quod & Seneca hic innuit, & ſeorſim ponit: itemque Propertius:

Et patitur duro vulnera pancratio:
Nunc ligat ad ceſtum gaudentia brachia loris.

Pancratiaſtes igitur eſt, qui nudis manibus pugniſque, nexus miſcet, ſed & pedibus ac toto corpore certat. Inde nomen Græcis, quod viribus & omni robore advocato: ſicut & eoſdem παμμάχους vocant. Imo & Lucta huic certamini mixta. At Ceſtus, ſimplicius, etſi gravius, pugnat. Nam is manus obarmat (ſunt enim Ceſtus ſegmenta lorea, gravia, bullis ſive nodis è ferro, ære, plumbo interſtincta) & pondere illo caput, genas, collum adverſarii aut pectus quatit. *Idem*.

3 *Metam*] Pleraque ſcripta lectio *Cretam*: & ita vocabant. vide ep. 108. *Idem*.

4 *Ter abjectus*] Suidas, in verbo τριαχθῆναι. Idem.

5 *Vox cedentis*] Diſerte de Voce. & Plutarchus hoc voluit, cum in iſta re cauſſam reddit prohibitionis ejus Lycurgi (in Laconicis) ὅπως μηδεὶς αὐτῶν ἐν τῷ πονεῖν ἀπαυδᾶν ἐθίζηται: *ne quis aſſueſceret in laboribus deſpondere animum, & voce id fateri*. Idem.

6 *Tradere*] Manu porrecta id ſignificantis. nam ea confeſſionis, & prælationis illius nota. Plutarchus in Lycurgo: *ea ſola certaminum permiſiſſe civibus*, ἐν οἷς χεὶρ οὐκ ἀνατείνεται: *in quibus manus non protenditur*. ad hanc nempe confeſſionem. proverbium innuit, *Manum dare*. Idem.

7 *Inter*

ſtat, ne unquam vincantur: quoniam quidem etiam [7] inter ſuperantia animus invictus eſt. Ideo nemo trecentos Fabios victos dicit, ſed occiſos. Et Regulus captus eſt à Pœnis, non victus; & quiſquis alius ſævientis fortunæ vi ac pondere oppreſſus, non ſubmittit animum. In beneficiis idem eſt. plura aliquis accepit, majora, frequentiora: non tamen victus eſt. Beneficia fortaſſe beneficiis victa ſunt, ſi inter ſe data & accepta computes: ſi dantem & accipientem comparaveris, quorum animi & per ſe æſtimandi ſunt, penes neutrum erit palma. Solet enim fieri, ut etiam cum alter multis vulneribus confoſſus eſt, alter leviter quidem ſaucius, pares exiſſe dicantur, quamvis alter videatur inferior.

CAP. IV. Ergo nemo vinci poteſt beneficiis: ſi ſcit debere, ſi vult referre, [1] ſi quod rebus non poteſt, animo æquat. Hic, quam diu in hoc permanet, quam diu tenet voluntatem, gratum animum ſignis [2] approbat: quid intereſt, ab utra parte munuſcula plura numerentur? Tu multa dare potes: at ego tantum accipere poſſum. tecum ſtat fortuna: mecum bona voluntas. tamen tam par tibi ſum, quam multis armatiſſimis nudi, aut leviter armati. Nemo itaque beneficiis vincitur: quia tam gratus eſt quiſque, quam voluit. Nam ſi turpe eſt beneficiis vinci, non oportet à præpotentibus viris accipere beneficium, quibus gratiam referre non poſſis. A principibus dico, à regibus: quos eo loco fortuna poſuit, ex quo largiri multa poſſent, pauca admodum & imparia datis recepturi. Reges & principes dixi, quibus tamen poteſt opera navari, & quorum illa excel-

7 *Inter ſuperantia*] Ex iſtis Pincianus argute faciebat: *in ter ſuperatu*, quia de Luctatore ter abjecto præivit. Sed Senecæ verba nunc de Spartano toto inſtituto, non de Lucta ſunt. Meus liber, *intus ſuperantiam*. Certum mihi reſcribere: *intus ſuperati animus*. hoc ſenſu, Hominis etiam ſuperati animus, intus invictus eſt. *Lipſius*.

CAP. IV. *Si quod*] Meus, *quidem*. Lego, *ſi quem*, molliore ſenſu. *Idem*.

2 *Approbat*] Ex eodem meo, *approbandi*. Signis, id eſt rebus externis: atque omnino ſic legendum. *Idem*.

3 *Con-*

excellens potentia per minorum [3] conſenſum miniſteriumque conſtat. Sunt quidam extra omnem ſubducti cupiditatem, qui vix ullis humanis deſideriis continguntur: quibus nihil poteſt præſtare ipſa fortuna. Neceſſe eſt à Socrate beneficio vincar: neceſſe eſt à Diogene, qui per medias Macedonum gazas nudus inceſſit, calcatis regiis opibus. [4] O næ ille tunc merito & ſibi & ceteris, quibus ad diſpiciendam veritatem non erat offuſa caligo, ſupra eum eminere viſus eſt, infra quem omnia jacebant? Multo potentior, multo locupletior fuit, omnia tunc poſſidente Alexandro. plus enim erat, quod hic nollet accipere, quam quod ille poſſet dare.

Cap. V. Non eſt turpe, ab his vinci. neque enim minus fortis ſum, ſi cum invulnerabili me hoſte committis: nec ideo ignis minus urere poteſt, ſi in materiam incidit inviolabilem flammis: nec ideo ferrum ſecandi vim perdidit, ſi non recipiens ictum lapis ſolidus, invictæque adverſus dura naturæ, dividendus eſt. Idem tibi de homine grato reſpondeo. Non turpiter vincitur beneficiis, ſi ab his obligatus eſt, ad quos aut fortunæ magnitudo, aut eximia [1] virtus aditum redituris ad ſe beneficiis clauſit. A parentibus fere vincimur. nam tam diu illos [2] habemus, quam diu graves judicamus, & quam diu beneficia illorum non intelligimus. Cum jam ætas aliquid prudentiæ collegit, & apparere cœpit, propter illa ipſa eos amari à nobis debere, propter quæ non amabantur, admonitiones, ſeveritatem,

& in-

3 *Conſenſum*] Politicum dictum. Livius 2. *Vires imperii in conſenſu obedientium ſunt.* Lipſius.

4 *Nonne ille*] Scripti, *O ne.* quod plane verum eſt, exclamandi particula, & altera affirmandi. Meus, *Omne* refert. *Idem.*

Cap. V. 1 *Virtus*] Ut de Socrate & Diogene dictum. *Idem.*

2 *Odio*] Ea vox abeſt à ſcriptis libris. nec mirari convenit, ſed fortiter relegare. Depravat ſententiam. quæ germana eſt, Parentes tamdiu in vita habemus, atque iis fruimur; quamdiu in adoleſcentia eos fere gravamur. Ubi firmior ætas firmius judicium dedit; tunc abeunt, & moriuntur. Itaque grati non ſumus, quia cum poſſumus, non intelligimus: cum hoc, & volumus, ſerum eſt, & jam fuerunt. *Idem.*

3 *Nobis*]

& inconſultæ adoleſcentiæ diligentem cuſtodiam, rapiuntur [3] nobis. Paucos uſque ad verum fructum à liberis percipiendum perduxit ætas: ceteri liberos [4] onere ſenſerunt. Non eſt tamen turpe, vinci beneficiis à parente. quid ni non ſit turpe, cum à nullo turpe ſit? Quibuſdam enim & pares, & impares ſumus. pares animo, quem ſolum illi exigunt, quem nos ſolum promittimus: impares fortuna, quæ ſi cui obſtitit quo minus referret gratiam, non ideo illi tanquam victo erubeſcendum eſt. Non eſt turpe, non conſequi, dummodo ſequaris. Sæpe neceſſe eſt, ante alia beneficia petamus, quam priora reddidimus. Nec ideo non petimus, aut turpiter petimus, quia non reddituri debebimus: quia non per nos erit mora, quo minus gratiſſimi ſimus. Sed interveniet aliquid extrinſecus, quod prohibeat. nos tamen nec vincemur animo, nec turpiter his rebus ſuperabimur, quæ non ſunt in noſtra poteſtate.

CAP. VI. Alexander Macedonum rex gloriari ſolebat, à nullo ſe beneficiis victum. Non eſt quod nimius animi Macedonas, & Græcos, & Caras, & Perſas, & [1] nationes diſtrictas ſine exercitu ſuſpiciat: ne hos ſibi præſtitiſſe regnum,

3 *Nobis*] Meus, *à nobis*. Lipſius.

4 *Onere*] Non beneficio. Educandi, monendi, dirigendi labores habuere: fructum, niſi in tacita ſpe & gaudio vix ullum. *Idem*.

CAP. VI. 1 *Nationes diſtrictas ſine exercitu*] An hoc vult, ligatas obnoxiaſque fuiſſe, etiam ſine exercitu, ſolo metu & viri gloria attonitas? An placebit reſcribi, *ſuo exercitu?* Idem. Videtur legendum: *nationes deſcriptas in exercitus*. Hoc enim rem facit grandem, & magnitudinem oſtendit imperantis, nationes eum in exercitus deſcriptas habuiſſe. Nota vis verbi. De Ira 3, 22. *ut eos, qui militia utiles erant, in cohortes deſcriberet*. De Otio Sapientis, cap. 32. *informia & confuſa, an in aliquem cultum deſcripta ſint*. De Benef. 6, 33. *Conſuetudo iſta vetus eſt regibus, regeſque ſimulantibus, populum amicorum deſcribere*. Sed & proprie *ſcribuntur* & *conſcribuntur* milites. Sic *reſcribere ad equum* eſt altero ſacramento equeſtris militiæ alligare, inter equites referre. Cæſari lib. 1 de Bell. Gall. *Plus quam pollicitus eſſet, Cæſarem facere, pollicitum in cohortis prætoriæ loco decimam legionem habiturum, ad equum reſcribere*. Cui interpretationi fruſtra repugnarvit doctiſſimus. Ait, non fuiſſe transſcriptos in equeſtrem militiam decimæ legionis milites, ſed tantummodo equis impoſitos. Bene: ſic debuit, ut valeret dictum: nam ſi vere facti fuiſſent equites, ceſſaret ridiculum, res narraretur. Nunc bellum eſt, quia accepto, quod erat equitum proprium, imponi equis, interpretatur amplius, quaſi ad equeſtrem gradum eſſent promoti. Valerius Maximus 3, 2. *Juventus Romana, ne acies noſtra jam inclina-*

ta

gnum, à Thraciæ angulo porrectum uſque ad litus incogniti maris, judicet. Eadem re gloriari Socrates potuit, eadem Diogenes, à quo utique victus eſt. Quid ni victus ſit illo die, quo homo ſupra menſuram humanæ ſuperbiæ tumens, vidit aliquem, cui nec dare quidquam poſſet, nec eripere? [2] Archelaus rex Socratem rogavit, ut ad ſe veniret. dixiſſe Socrates traditur, Nolle ſe ad eum venire, à quo acciperet beneficia, cum reddere illi paria non poſſet. Primum, in ipſius poteſtate erat, non accipere: deinde ipſe dare beneficium prior incipiebat. Veniebat enim rogatus, & id dabat, quod utique ille non erat Socrati redditurus. [3] Etiamnum Archelaus daturus erat aurum & argentum, recepturus contemptum auri & argenti. Non poterat

ta propelleretur, equis delapſa, ſe ipſam centuriavit, atque hoſtium exercitum rupit. Quæ ſponte operam inter pedites navaverat. Negat hoc illa phraſi explicari, & oſtendit, quemadmodum dici debuerit. Hoc vero eſt Cæſarem velle docere Latine loqui. *Scribuntur* milites dilectu habito, & in laterculos vel catalogos nomina, quæ dederunt, referuntur: unde & *conſcribi* dicuntur. & contra *expungi*, quia delentur nomina quum exauctorantur. Ergo & eum eſcendunt ad altiorem gradum, nominibus deletis ubi prius erant poſita, & in aliam tabellam relatis, recte dicuntur *reſcribi*. Livius lib. 9. *reſcriptæ ex eodem milite legiones.* Iſidorus lib. 9. Orig. 3. *Conſcripti milites dicuntur, quia in tabulas referuntur ab eo, qui eos ducturus eſt: ſicut transſcripti vocantur, cum de alia in aliam legionem tranſeunt.* Ut autem *equo merent*, qui merent equites, ut *ad pedes deſcendunt*, qui equites pedibus præliantur: ita egregie *ad equum reſcribi* dicuntur, qui iterum ſcribuntur, & hoc jam inter equites. Vult autem *reſcribi ad equum* eos, quibus equitium Cæſaris eſſet commiſſum. Et non videt primum ſuo ſe gladio jugulari; nam hoc æque falſum de his militibus, quam equites factos: deinde, ſe curam ſervorum ac libertorum, ut ipſe ait, exaltare ſupra dignitatem prætoriæ cohortis. Porro in Seneca etiam legendum: *ne hos ſibi præſtitiſſe.* non *hoc*. Refertur enim ad Macedonas, Græcos, Caras, Perſas. Fatemur, inquit, à nationibus, quas in exercitus deſcripſerat, victum beneficiis eum non eſſe, & contra hos poſſe jure gloriari. *Gronovius.*

2 *Archelaus*] Macedonum rex fuit, qui in venatione ex vulnere fortuito obiit, ipſo anno quo Socrates. Diodorus lib. 14. De ipſa re, breviter Diogenes: *Aſpernatus eſt magno animo Archelaum Macedonem, Scopam Cranonium, & Eurylochum Lariſſæum, cum nec pecunias ab iis miſſas accepit, nec ipſe ad eos ire voluit.* Lipſius.

3 *Etiamnum Archelaus*] Lipſius: Ea vocula interrogationis efferenda eſt: *Etiamnum? Archelaus.* Valet, Eſtne amplius? Addone etiam? Non putem: nam ſæpe utitur Seneca pro præterea. Infra c. 10. *Etiamnum multum intereſt inter dare & accipere.* Sic Naz. & Rot. Vulgo, *Sed etiamnum.* Cap. 12. *Etiamnum, beneficium honeſta & probabilis res eſt: apud malum nulli honeſtæ rei aut probabili locus eſt: ergo nec beneficio. quod ſi accipere non poteſt, nec*

reddere

terat ergo Archelao referre Socrates gratiam? & quid tantum erat accepturus, quantum dabat, ſi oſtendiſſet hominem vitæ ac mortis peritum, utriuſque [4] fines tenentem? Si regem, in luce media errantem, ad rerum naturam admiſiſſet, uſque eo ejus ignarum, ut quo die ſolis defectio fuit, regiam clauderet, [5] & filium (quod in luctu ac rebus adverſis [6] moris eſt) tonderet? Quantum fuiſſet beneficium, ſi timentem è latebris ſuis extraxiſſet, & bonum animum habere juſſiſſet, dicens: Non eſt iſta ſolis defectio, ſed duorum ſiderum coitus, cum luna humiliore currens via, infra ipſum ſolem, orbem ſuum poſuit, & illum objectu ſui abſcondit: quæ modo partes ejus exiguas, ſi in tranſcurſu ſtrinxit, obducit; modo plus tegit, ſi majorem partem ſui objecit; modo excludit totius aſpectum, ſi recto libramento inter ſolem terraſque media ſucceſſit? Sed jam iſta ſidera huc & illo diducet velocitas ſua. jam recipient diem terræ, & hic ibit ordo per ſæcula: quæ diſpoſitos ac prædictos dies habent, quibus ſol intercurſu lunæ vetetur omnes radios effundere. Paullum exſpecta. jam emerget, jam iſtam velut nubem relinquet, jam exſolutus impedimentis, lucem ſuam libere mittet. Socrates parem gratiam Archelao referre non poſſet, ſi illum docuiſſet regnare? parum ſcilicet magnum beneficium à Socrate accipiebat, ſi ullum [7] dare potuiſſet Socrati? Quare ergo hoc Socrates dixit? Vir facetus, & cujus per figuras ſermo procedere ſolitus erat, deriſor omnium, maxime potentium, maluit illi [8] naſute negare, quam contumaciter ac ſuperbe. Dixit ſe nolle

reddere quidem debet, & ideo non ſit ingratus. Etiamnum, ut dicitu, bonus vir omnia recte facit. Gronovius.

4 *Fines*] Quatenus, & quomodo, vivere ac mori oporteret. *Lipſius.*

5 *Et filium, quod in luctu, &c.*] De quo more Plutarchus lib. de ſuperſtitione. dicebaturque tonſura lugubris quaſi ἐν χρῷ κουρά. plura Alex. ab Alexand. lib. 3 Genial. dier. c. 7. Junius cap. 5. lib. de coma. N. Hotomannus cap. 16. lib. ſingularis Obſervationum quæ ad ver. nupt. rit. pert. Torrentius ad cap. 5. Sueton. Caligulæ.

6 *Moris eſt*] Græcis quidem. nam Romanis contra. *Lipſius.*

7 *Dare*] Id eſt, ipſum illud beneficium erat capere, tanto viro dare. *Idem.*

8 *Vafre*] Cur non cum libris, *naſute?* Idem.

9 *Ser-*

nolle beneficia ab eo accipere, cui non poſſet paria reddere. Timuit fortaſſe, ne cogeretur accipere quæ nollet: timuit, ne quid indignum Socrate acciperet. Dicet aliquis: Negaſſet, ſi nollet. Sed inſtigaſſet in ſe regem inſolentem, & omnia ſua magno æſtimari volentem. Nihil ad rem pertinet, utrum dare aliquid regi nolis, an accipere à rege: in æquo utramque ponit repulſam. & ſuperbo faſtidiri acerbius eſt, quam non timeri. Vis ſcire, quid vere noluerit? Noluit ire ad voluntariam [9] ſervitutem is, cujus [10] libertatem civitas libera ferre non potuit.

Cap. VII. Satis (ut exiſtimo) hanc partem tractavimus, an turpe eſſet beneficiis vinci: quod qui quærit, ſcit non ſolere homines ſibi ipſos beneficium dare. manifeſtum enim fuiſſet, non eſſe turpe à ſe ipſum vinci. Atqui apud Stoicos quoſdam & de hoc ambigitur, an poſſit aliquis ſibi beneficium dare? an debeat referre ſibi gratiam? quod ut videretur quærendum, illa fecerunt. Solemus dicere, Gratias mihi ago, &, De nullo queri poſſum alio, quam de me: Ego mihi iraſcor, &, Ego à me pœnas exigam, &, Odi me. multa præterea hujuſmodi, per quæ unuſquiſque de ſe, tanquam de altero loquitur. Si nocere, inquit, mihi poſſum: quare non & beneficia mihi dare poſſum? Præterea quæ ſi in alium contuliſſem, beneficia vocarentur: quare ſi in me contuli, non ſint? Quodſi ab altero accepiſſem, deberem: quare ſi mihi ipſe dedi, non debeam? Quare ſim adverſus me ingratus, quod non minus turpe eſt, quam in ſe ſordidum eſſe, & in ſe durum ac ſævum, & ſui negligentem? Tam alieni corporis leno male audit, quam ſui. Nempe reprehenditur aſſentator, & aliena ſubſequens verba, paratus ad falſa laudator: non minus placens ſibi, & ſe

9 *Servitutem*] Noti Sophoclæi verſus:
Ὅστις δὲ πρὸς τύραννον ἐμπορεύεται,
Κείνου 'στὶ δοῦλος, κἂν ἐλεύθερος μόλῃ.
Ad regias qui conferet domus gradum,
Fit ſervus iſtic, liber etſi acceſſerat. Lipſ.

10 *Libertatem*] In monendo, & corripiendo. Atque eam veram cauſſam odii, & ex eo mortis, produnt. *Idem.*

Cap.

ſe ſuſpiciens, &, ut ita dicam, aſſentator ſuus. Vitia non tantum cum foris peccant, inviſa ſunt, ſed cum in ſe retorquentur. Quem magis admiraberis, quam qui imperat ſibi, quam qui ſe habet in poteſtate? Gentes facilius eſt barbaras, impatienteſque alieni arbitrii, regere, quam animum ſuum continere, & [1] tradere ſibi. Plato, inquit, agit Socrati gratias, quod ab illo didicit: quare Socrates ſibi non agat, quod ipſe ſe docuit? M. Cato ait: Quod tibi [2] deeſt, [3] à te ipſo mutuare. quare donare mihi non poſſum, ſi commodare poſſum? Innumerabilia ſunt, in quibus conſuetudo nos [4] dividit. Dicere ſolemus: Sine loquar mecum: &, Ego mihi aurem pervellam. Quæ ſi vera ſunt, quemadmodum aliquis ſibi iraſci debet, ſic & gratias agere: quomodo objurgare ſe, ſic & laudare: quomodo damno ſibi eſſe, ſic & lucro poteſt. Injuria & beneficium, contraria ſunt. ſi de aliquo dicimus, Injuriam ſibi fecit: poterimus dicere, Beneficium ſibi dedit.

CAP. VIII. [1] Nemo ſibi debet. natura prius eſt, ut quis debeat, deinde ut gratiam referat. debitor non eſt ſine creditore, non magis quam maritus ſine uxore, aut ſine filio pater. Aliquis dare debet, ut aliquis accipiat: non eſt dare, nec recipere, in dexteram manum de ſiniſtra transferre. Quomodo nemo ſe portat, quamvis corpus ſuum moveat & transferat: quomodo nemo, quamvis pro ſe dixerit, [2] affuiſſe ſibi dicitur, nec ſtatuam ſibi tanquam [3] patrono ponit: quomodo ſi æger cum cura ſua convaluit, mer-

CAP. VII. 1 *Tradere ſibi*] Ut ſit ſuæ poteſtatis. non ſerviat affectibus, aut corpori ancilletur. *Lipſius.*

2 *Deeſt*] Meus, *deerit.* Idem.

3 *A teipſo*] Opinor acute dici, Para à teipſo patientiam: careas, nec appetas. *Idem.*

4 *Dividit*] Ex uno duos facit. *Idem.*

CAP. VIII. 1 *Nemo ſibi*] Caput hic novum feci. nam res tota alia, & orditur jam refutare. Abrupte ſatis, fateor; ſi tamen hæc plena. *Idem.*

2 *Affuiſſe*] Patrocinio vel advocatione juviſſe. Fori verbum eſt. Ovidius:

Munera det dives, jus qui profitebitur, adſit. Idem.

3 *Patrono*] Quod liberti, aut clientes (ad iſtos hic ſpectat) ſollenniter ſolent: & baſes cum ejuſmodi titulis multæ exſtant. *Idem.*

mercedem à ſe non exigit: ſic in omni negotio, etiam cum [4] aliquid prodeſſe ſibi fecerit, non tamen debebit referre gratiam ſibi, quia non habebit, [5] cui referat. Ut concedam aliquem dare ſibi beneficium, dum dat, & recipit. ut concedam aliquem à ſe accipere beneficium, dum accipit, reddit. Domi (quod aiunt) [6] verſura fit, & velut [7] luſorium nomen ſtatim tranſit. Neque enim alius dat quam qui accipit, ſed unus atque idem. Hoc verbum debere, non habet niſi inter duos locum: quomodo ergo in uno conſiſtit, qui ſe obligando liberat? Ut in orbe ac pila nihil eſt imum, nihil ſummum, nihil extremum, nihil primum, [8] quia motu ordo mutatur, & quæ ſequebantur præcedunt, & quæ occidebant oriuntur, omnia quomodocumque ierint, in idem revertuntur: ita in homine exiſtima fieri. cum illum in multa mutaveris, unus eſt. Cecidit ſe: injuriarum cum quo agat, non habet. alligavit & clauſit: de vi non tenetur. beneficium ſibi dedit: protinus danti reddidit. Rerum natura nihil dicitur perdere, quia quidquid illi avellitur, ad illam [9] redit: nec perire quidquam poteſt, quod quo excidat non habet, ſed eodem revolvitur unde diſcedit. Quid ſimile, inquit, habet hoc exemplum propoſitæ quæſtioni? dicam. Puta te ingratum eſſe, non peribit beneficium: habet illud, qui dedit. puta te recipere nolle: apud te eſt, antequam redditur. Non potes quidquam amittere: quia quod detrahitur, nihilominus tibi acquiritur. Intra te ipſum orbis agitur. accipiendo das, dando accipis.

Cap.

4 *Aliquis probe*] Vetus ſcriptio: *aliquid prodeſſe ſibi:* quod ego fecerim: *aliquid probe ſibi fecerit.* Lipſius.

5 *Cui referat*] Meus, *quo referat.* quod hominem locumque diverſum magis notat: *Idem.*

6 *Verſura*] Verſuram facere, ait Donatus, *eſt creditorem mutare, & fœnus fœnore diſſolvere* Domi autem ea fit, cum ut ſupra dictum, à nobis ipſis mutuamur. Vide epiſt. 19. *Idem.*

7 *Luſorium*] Inane, nec verum. Ita arma *luſoria*, quæ veris & decretoriis opponuntur. ita *ſpectaculum non fidele, & luſorium.* Epiſt. 79. *Idem.*

8 *Quia motu*] Meus negationem inſerit, *quia neque motu.* & res ita habet: dixitque clare, *nihil primum eſſe, nihil extremum.* Opinione tamen noſtra tale aliquid poteſt: ac vide Ariſtotelem, ſi vis, 2 de Cælo, c. 2. *Idem.*

9 *Redit*] Amiſſa forma, in aliam: & æterna materia prima. Vide ep. 36. *Idem.*

Cap.

CAP. IX. Beneficium, inquit, ſibi dare oportet: ergo & referre gratiam oportet. Primum illud falſum eſt, ex quo pendent ſequentia. Nemo enim ſibi beneficium dat, ſed naturæ ſuæ paret, à qua ad caritatem ſui compoſitus eſt: unde illi ſumma cura eſt nocitura vitandi, profutura appetendi. Itaque nec liberalis eſt, qui ſibi donat: nec clemens, qui ſibi ignoſcit: nec miſericors, qui malis ſuis tangitur. Quod aliis præſtare liberalitas eſt, clementia, miſericordia: ſibi præſtare, natura eſt. Beneficium res voluntaria eſt: at prodeſſe ſibi, [1] neceſſarium eſt. Quo quis plura beneficia dedit, beneficentior eſt. Quis unquam laudatus eſt, quod ſibi ipſe fuiſſet auxilio? quod ſe eripuiſſet latronibus? nemo ſibi beneficium dat, non magis quam hoſpitium: nemo ſibi donat, non magis quam credit. Si dat ſibi quiſque beneficium, ſemper dat, ſine intermiſſione dat: inire beneficiorum ſuorum non poteſt numerum. Quando ergo gratiam referet, cum per hoc ipſum, quo gratiam refert, beneficium det? Quomodo enim diſcernere poterit, utrum det ſibi beneficium, an reddat, cum intra eumdem hominem res geratur? Liberavi me periculo: beneficium mihi dedi. iterum me periculo libero: utrum do beneficium, an reddo? Deinde ut primum illud concedam, dare nos beneficium nobis: quod ſequitur, non concedam. nam etiamſi damus, non debemus. quare? quia ſtatim recipimus. Accipere beneficium nos oportet, deinde debere, deinde referre. Debendi locus non eſt, quia ſine ulla mora recipimus. Dat nemo, niſi alteri: debet nemo, niſi alteri: reddit nemo, niſi alteri. Id intra unum non poteſt fieri, quod toties duos exigit.

CAP. X. Beneficium eſt, præſtitiſſe aliquid utiliter. verbum autem Præſtitiſſe, ad alios ſpectat. Nunquid non demens videbitur, qui aliquid vendidiſſe ſibi ſe dicet? quia vendi-

CAP. IX. *Neceſſarium*] Eo modo, quo neceſſaria dicuntur, ὅτως ἔχοντα καὶ πεφυκότα· *ita ſe habentia, & ſic nata.* Ariſtoteles 1 de part. Animal. c. 1. Adde c. 5. lib. 5. Metaph. *Lipſius.*

venditio alienatio eſt, & rei ſuæ, jurisque in ea ſui, in alium [1] tranſlatio. Atqui quemadmodum vendere, ſic dare aliquid, à ſe dimittere eſt, & id quod tenueris, habendum alteri tradere. Quod ſi eſt, beneficium nemo ſibi dedit: quia nemo dat ſibi. [2] Alioqui duo contraria in uno coëunt, ut idem ſit dare, & accipere. Etiamnum multum intereſt, inter dare, & accipere. quid ni? cum ex diverſo iſta verba poſita ſint. atqui ſi quis ſibi beneficium dat, nihil intereſt inter dare & accipere. [3] Paullo ante dicebam, quædam ad alios pertinere, & ſic eſſe formata, ut tota ſignificatio illorum diſcedat à nobis. Frater ſum, ſed alterius. [4] nemo eſt enim ſuus frater. Par ſum, ſed alicui. quis eſt enim par ſibi? Quod comparatur, ſine altero non intelligitur: quod jungitur, ſine altero non eſt. Si & quod datur, ſine altero non eſt: & beneficium ſine altero non eſt. Id ex ipſo vocabulo apparet, in quo hoc continetur, benefeciſſe. Nemo autem ſibi benefacit; non magis quam ſibi favet, quam ſuarum partium eſt. Diutius hoc & pluribus exemplis licet proſequi. quidni? cum inter ea ſit habendum beneficium, quæ ſecundam perſonam deſiderant. Quædam cum ſint honeſta, pulcherrima, ſummæ virtutis, niſi cum altero non habent locum. Laudatur, & inter maxima humani generis bona, fides [5] colitur. num quis ergo dicitur ſibi fidem præſtitiſſe?

CAP. XI. Venio nunc ad [1] ultimam partem. Qui gratiam refert, aliquid debet impendere, ſicut qui ſolvit pecuniam:

CAP. X. 1 *Tranſlatio*] Legitima definitio, & Imperatoriæ illi conſonans: *Alienatio eſt omnis actus, per quem dominium transfertur.* Lipſius.

2 *Aliquid*] Perplacet Gruteri correctio: *dat ſibi. Alioqui duo contraria.* Idem.

3 *Paullo ante*] Initio Capitis: *Præſtitiſſe, ad alios ſpectat.* Idem.

4 *Nemo eſt enim ſuus frater*] Explicat Cujacius tit. de hered. qual. & diff. Inſtit. lib. 2. refertque Iornerius tit. de verb. ſign. ad l. 120.

5 *Colitur*] Livius lib. 9 de Romanis: *Apud quos juxta divinas religiones Fides colitur.* Et habuit Romæ jam à Numa ſacrarium, aut templum. *Lipſ.*

CAP. XI. 1 *Ultimam*] An *alteram?* Intellegit hoc quod objectum erat (initio cap. 9.) *Beneficium ſibi dare poteſt, ergo & referre gratiam.* Prius membrum de Beneficio, refutavit: nunc hoc alterum, de Gratia. *Idem.*

cuniam: nihil autem impendit, qui gratiam ſibi refert, non magis quam conſequitur, qui beneficium à ſe accepit. Beneficium & gratiæ relatio, ultro citroque ire debent: intra unum hominem non eſt viciſſitudo. Qui ergo gratiam refert, invicem prodeſt ei, à quo conſecutus eſt aliquid: qui ſibi gratiam refert, cui prodeſt? ſibi. Et quis non alio loco relationem gratiæ, alio beneficium cogitat? Qui gratiam ſibi refert, ſibi prodeſt. & quis unquam ingratus hoc noluit facere? imo quis non ingratus fuit, ut hoc faceret? Si gratias, inquit, nobis agere debemus, & gratiam referre debemus. Dicimus autem, Ago gratias mihi, quod illam uxorem nolui ducere, & cum illo non contraxi ſocietatem. Cum hoc dicimus, laudamus nos: & ut factum noſtrum comprobemus, gratias agentium verbis abutimur. Beneficium eſt quod poteſt, & cum datum eſt, non reddi: qui ſibi beneficium dat, non poteſt non recipere, quod dedit: ergo non eſt beneficium. Alio tempore beneficium accipitur, alio redditur. In beneficio hoc eſt probabile, & ſuſpiciendum, quod alteri ut aliquis prodeſſet, utilitatis interim ſuæ oblitus eſt: quod alteri dedit, ablaturus ſibi. hoc non facit, qui beneficium ſibi dat. Beneficium dare, ſocialis res eſt, aliquem conciliat, aliquem obligat: ſibi dare, non eſt ſocialis res, neminem conciliat, neminem obligat, neminem in ſpem inducit, ut dicat: Hic homo colendus eſt. illi beneficium dedit: dabit & mihi. Beneficium eſt, quod quis non ſua cauſſa dat, ſed ejus cui dat, is qui ſibi beneficium dat, ſua cauſſa dat: non eſt ergo beneficium.

CAP. XII. Videor tibi jam illud, quod in principio dixeram, mentitus? Dicis me abeſſe ab eo qui [1] operæpretium facit: imo totam operam bona fide perdere? Exſpecta etiam. hoc verius dices, ſimul ac te ad has latebras perduxero: à quibus cum evaſeris, nihil amplius aſſecutus eris, quam ut eas difficultates effugeris, in quas licuit non deſcen-

CAP. XII. 1 *Operæpretium*] Alludit ad verba primi capitis, atque ipſa repetit. vide. *Lipſius.*

deſcendere. Quid enim boni eſt, nodos operoſe [2] ſolvere, quos ipſe ut ſolveres feceris? Sed quemadmodum quædam in oblectamentum ac jocum ſic inligantur, ut eorum ſolutio imperito difficilis ſit: quæ ille qui implicuit, ſine ullo negotio ſeparat: quia [3] commiſſuras eorum & moras novit: & nihilominus illa habent aliquam voluptatem: tentant enim acumen animorum & intentionem excitant: ita hæc quæ videntur callida & inſidioſa, ſecuritatem, ac ſegnitiem ingenii auferunt: quibus modo campus in quo vagentur, ſternendus eſt, modo [4] creperi aliquid & confragoſi objiciendum, per quod erepant, & ſollicite veſtigium faciant. Dicitur nemo ingratus eſſe. id ſic colligitur. Beneficium eſt quod prodeſt: prodeſſe autem nemo homini malo poteſt, ut dicitis Stoici: ergo beneficium non accipit malus: itaque nec ingratus eſt. Etiamnum, beneficium honeſta & probabilis res eſt. Apud malum nulli honeſtæ rei aut probabili locus eſt: ergo nec beneficio: quod ſi accipere non poteſt, nec reddere quidem debet. & ideo non fit ingratus. Etiamnum, ut dicitis: Bonus vir omnia recte facit: ſi omnia recte facit, ingratus eſſe non poteſt. Bonus beneficium reddit, malus non accipit. quod ſi eſt, nec bonus quiſ-

2 *Solvere*] Ariſtippi in iis lepidum dictum: *Proponente quodam captiunculam, & ut ſolveret urgente: O fatue, inquit, quid opus ſolvere, quod etiam ligatum exhibet negotium?* Lipſius.

3 *Commiſſuras eorum & moras novit*] Vulgo, *mores.* Illud aptius. Et tamen aptius vellem. An fuit *ex more.* Lipſius. Fruſtra vellet vir ſummus: neque aptius quicquam poteſt dari, nec minus eſt aptum quicquam quam illud veternoſum & congelatum *ex more.* Manet in tranſlatione de nodis: *moræ* nihil aliud ſunt quam nexus. Curtius lib. 3. *Notabile erat vinculum adſtrictum compluribus nodis in ſemet ipſos implicatis & celantibus nexus.* Quod hic *nexus* vocat Curtius diſtincte à nodis, id *moras* vocat Seneca in nodis. Et conjungit eadem Virgilius tranſlata lib. 10.

— pugnæ nodumque moramque.

Atque ejus imitatione Florus lib. 4, 9. *ſcopulus & nodus & mora publicæ ſecuritatis Antonius.* Et Ambroſius in Hegeſippo lib. 2. *Simon totius erat nodus & mora belli.* Noſter Hippolyto: *Hæſere bijuges vulnere, & pariter moram Dominumque rumpunt.* Nam *mora*, quicquid moratur, tenet, alligat. Prudentius in paſſ. Caſſiani:

Difficileſque moras animæ ac retinacula vitæ
Relaxat, artus & latebras expedit.

Præcedenti verſu dixerat, *pectoris ligamina.* Plura ad Statium. *Gronovius.*

4 *Scabri*] Eſt à Pinciano. at libri omnes *crebri.* valde fallor, aut *creperi* fuit. *Lipſius.*

5 Hic

quiſquam ingratus eſt, nec malus. ita ingratus in rerum natura eſt nomen, & hoc inane. Unum eſt apud nos bonum, honeſtum. id pervenire ad malum non poteſt: deſinet enim malus eſſe, ſi ad illum virtus intraverit. Quamdiu autem malus eſt, nemo illi dare beneficium poteſt: quia bona malaque diſſentiunt, nec in unum eunt. Ideo nemo illi prodeſt: quia quidquid ad illum pervenit, id pravo uſu corrumpit. Quemadmodum ſtomachus morbo vitiatus, & colligens bilem: quoſcumque accepit cibos mutat, & omne alimentum in cauſſam doloris trahit: ita animus cæcus, quidquid illi commiſeris, id onus ſuum, & perniciem, & occaſionem miſeriæ facit. Feliciſſimis itaque opulentiſſimiſque plurimum æſtus ſubeſt, minuſque ſe inveniunt, quo in majorem materiam inciderunt, qua fluctuarentur. Ergo nihil poteſt ad malos pervenire, quod proſit: imo nihil quod non noceat. Quæcumque enim illis contigerunt, in naturam ſuam vertunt, & extra ſpecioſa, profuturaque ſi meliori darentur, illis peſtifera ſunt. Ideo nec beneficium dare poſſunt: quoniam nemo poteſt, quod non habet, dare: [5] hic benefaciendi voluntate caret.

CAP. XIII. Sed quamvis hæc ita ſint, accipere tamen malus poteſt, quæ beneficiis ſimilia ſint: quibus non redditis, ingratus erit. Sunt animi bona, ſunt corporis, ſunt fortunæ. Illa animi bona, à ſtulto ac malo ſubmoventur: ad hæc admittitur, quæ & accipere poteſt, & debet reddere: & ſi non reddit, ingratus eſt. Nec hoc ex noſtra conſtitutione tantum. Peripatetici quoque, qui felicitatis humanæ [1] longe lateque terminos ponunt, aiunt, minuta beneficia perventura ad malos. hæc qui non reddit, ingratus eſt. Nobis itaque beneficia eſſe non placet, quæ non ſunt animum factura meliorem: [2] commoda tamen illa eſſe, &

expe-

5 *Hic benefaciendi*] Sententia redditur, *ſic*, ſcribendo. *Lipſius.*

CAP. XIII. 1 *Longe lateque*] Nam & corporis ac fortunæ bona ad ſummum bonum admittunt. *Idem.*

2 *Commoda*] Εὔχρηστα Stoïcorum voce: de quibus in Manud. 2. Diſſert. 23. *Idem.*

3 *Pr*[illegible]-

expetenda, non negamus. Hæc & viro bono dare malus poteſt, & accipere à bono: ut pecuniam, veſtem, honores, & vitam; quæ ſi non reddet, in ingrati nomen incidet. At quomodo ingratum vocas, eo non reddito, quod negas eſſe beneficium? Quædam etiamſi vera non ſint, propter ſimilitudinem eodem vocabulo comprehenſa ſunt. Sic [3] pyxidem, & argenteam & auream dicimus. ſic illiteratum, non ex toto rudem, ſed ad litteras altiores non perductum. ſic qui male veſtitum & pannoſum vidit, nudum ſe vidiſſe dicit. Beneficia iſta non ſunt: habent tamen beneficii ſpeciem. Quomodo iſta ſunt tanquam beneficia: ſic & ille tanquam ingratus eſt, non ingratus. Falſum eſt. quia illa beneficia, & qui dat appellat, & qui accipit. Ita & qui veri beneficii ſpecie feſellit, tam ingratus eſt, quam veneficus, qui [4] ſoporem, cum venenum crederet, miſcuit.

Cap. XIV. Cleanthes vehementius agit. Licet, inquit, beneficium non ſit quod accipit, ipſe tamen ingratus eſt: quia non fuit redditurus, etiam ſi accepiſſet. Sic latro eſt, etiam antequam manus inquinet: quia ad occidendum jam armatus eſt, & habet ſpoliandi atque interficiendi voluntatem. Exercetur & aperitur opere nequitia, non incipit. Ipſum quod accepit, beneficium non erat, ſed vocabatur. Sacrilegi dant pœnas, quamvis nemo uſque [1] ad deos manus porrigat. Quomodo, inquit, adverſus malum ingratus eſt quiſquam, cum malo dari beneficium non poſſit? Ea ſcilicet ratione, quia accepit ab illo aliquid ex his, quæ apud imperitos bona ſunt: quorum ſi malis copia eſt, ipſe quoque in ſimili materia gratus eſſe debebit: & illa qualiacunque ſunt, cum pro bonis acceperit, pro bonis reddere.

3 *Pyxidem*] Contra vim verbi, quia πύξις Græcis eſt ἀπὸ τοῦ πύξου. Latine *buxidem* dicas, à *buxo*. Atqui à ligno metalla abeunt. *Lipſius.*

4 *Soporem*] Medicamentum ſoporiferum, ὑπνωτικόν, ut ille Domitii medicus ſupra, lib. 3. c. 23. dedit. Ita Gloſſæ *ſoporem*, κάρωσιν exponunt: id eſt, *ſoporationem*: & Seneca epiſt. 83. *Nec ſopore ſumpto, dormiturum.* Idem.

Cap. XIV. 1 *Ad deos*] Meus, *ad calos*: & verum eſt. De ſententia vide infra, lib. 7. c. 7. & de Conſt. ſap. c. 4. *Idem.*

2 Æs

re. [2] Æs alienum habere dicitur, & qui aureos debet, & qui [3] corium forma publica percuſſum, quale apud [4] Lacedæmonios fuit, quod uſum numeratæ pecuniæ præſtat. Quo genere obligatus es, hoc fidem exſolve.

CAP. XV. Quid ſint beneficia, an & in hanc ſordidam humilemque materiam deduci magnitudo nominis clari debeat, ad vos non pertinet: [1] in alios quæritur verum. Vos ad ſpeciem veri componite animum: & dum honeſtum dicitis, quidquid eſt id, quod nomine honeſti jactatur, id colite. Quomodo, inquit, nemo per vos ingratus eſt, ſic rurſus omnes ingrati ſunt. Nam (ut dicitis) omnes ſtulti mali ſunt: qui autem habet vitium unum, [2] habet omnia: omnes autem ſtulti & mali ſunt. omnes ergo ingrati ſunt. [3] Quid ergo? non ſunt? non undique humano generi convicium fit? non publica querela eſt, beneficia [4] periiſſe, & pauciſſimos eſſe, qui de benemerentibus non invicem peſſime mereantur? Nec eſt quod hanc tantum noſtram murmurationem putes, pro peſſimo pravoque

2 *Æs alienum*] Quia olim pecunia omnis in ære. vox igitur retenta, etſi argentum & aurum ſucceſſit. *Lipſius.*

3 *Corium forma publica percuſſum*] De eo vide Hotomanum lib. de re nummaria, cap. de Forma & nota publica nummorum.

4 *Lacedamonios*] Nicolaus Damaſcenus: *νομίσματι χρῶνται σκυτίνῳ· nummo utuntur coriaceo.* Lipſius.

CAP. XV. 1 *Ad alios*] Meus, & plerique ſcripti: *in alios quaritur verum.* Sententia quidem eſt. vos viles & è turba, vos ſtulti, fruſtra de vero beneficio quæritis, ejus non capaces: ad ſpeciem & imaginem ejus ite. veritas aliis quæritur. *Idem.*

2 *Habet omnia*] Supra, lib. 4. c. 26. *Idem.*

3 *Quid ergo? non undique humano*] Pal. tert. *Quid ergo non ſunt niſi undique.* Naz. *Quid erro non ſunt, non undique.* Col. *Quid ergo? non ſunt, immo non undique.* Gruterus: Ex quibus deprehendimus adjecta diſtinctione veram eſſe Naz. *Quid ergo? non ſunt? non undique humano generi convitium fit?* Quam lectionem & diſtinctionem Rot. quoque & Erfurtenſis habent. Seneca reſpondet ad contradictionem præmiſſam per conceſſionem: tu hoc tanquam abſurdum & abſonum ex noſtra conſtitutione deduces? tu dubitabis, quin ita ſit, quin omnes ſint ingrati? Annon undique & paſſim univerſo generi humano hoc crimen intenditur? annon hinc querelæ omnium in ore & auribus perſonant? *Gronovius.*

4 *Periſſe*] Catulli querela:

Omnia ſunt ingrata, nihil feciſſe benigne eſt.

Homeri jam olim: Odyſſ. δ.

— *οὐκ ἔστι χάρις μετόπισθ' εὐεργέων*

— *nec ulla eſt gratia poſt benefacta.*

Lipſius.

5 Cæte-

que numerantium, quidquid citra recti formulam [5] cecidit. [6] Ecce neſcio qui non ex philoſophorum domo clamat; ex medio conventu populos genteſque damnatura vox mittitur,

—— Non hoſpes ab hoſpite tutus,
Non ſocer à genero. fratrum quoque gratia rara eſt:
Imminet exitio vir conjugis, illa mariti.

Hoc jam amplius eſt. beneficia in ſcelus verſa ſunt: & ſanguini eorum non parcitur, pro quibus ſanguis fundendus eſt. Gladio ac venenis beneficia ſequimur: ipſi patriæ manus afferre, & [7] faſcibus ſuis illam premere, potentia ac dignitas eſt. Humili ſe ac depreſſo loco putat ſtare, quiſquis non ſupra rempublicam ſtetit. Accepti ab illa exercitus in ipſam convertuntur, & imperatoria [8] concio eſt, Pugnate

5 *Cecidit*] *Occidit*, meus liber. *Lipſ.*

6 *Ecce neſcio qua non ex philoſophorum*] Idem ille, *neſcio quemdam, qui non.* & paullo poſt, *clamat*, pro *clam.* Legam: *Ecce neſcio quem, qui non è philoſophorum domo clamat, ſed.* Enimvero illud *clam*, quod à Mureto eſt, non placet: nec enim Philoſophi muſſantes loquuntur, ſed palam & libere convicium moribus faciunt. Itaque ſi ejus cetera lectio tenenda, tamen hic faciam, *è phil. domuncula.* Id enim genus anguſtius & vilius fere habitant. *Idem.* Non novi locupletiorem illum codicem: *neſcio quemdam qui.* Auſcultandum fuit Naz. *Ecce neſcio qui non ex philoſophorum domo clamat; ex medio conventu populos genteſque damnatura vox mittitur.* Totidem literis Rot. Huc it & vetus vulgata & omnes alii ſcripti. *Neſcio, qui*, inquit, non per oblivionem, ſed per diſſimulationem auctoris, tanquam præſenti ſua gravitate minoris. *Domum* opponit *conventui*, privatum publico: locum diſpoſitum & ordinatum fortuito, nihilque certi & digeſti habenti. Nam *conventus* nihil aliud quam circulus. Martialis præfatione lib. 12. *bibliothecas, theatra, conventus.* Sed & *domus philoſophorum*, perinde ut *familia*, pro ſectis dicebantur. Cicero lib. 1 Academ. *Quid ergo, inquam, Antiocho id magis licuerit, noſtro familiari, remigrare in domum veterem è nova, quam nobis in novam è vetere?* Intelligit novam & veterem Academias. Epiſt. 29. *Sed idem hoc omnes tibi ex omni domo conclamabant. Peripatetici, Academici, Stoici, Cynici.* Denique τὸ *ſed* iiſdem omnibus abjectum libris eodem jure interpoſuerant, quo apud Livium lib. 28, 29. & 36, 19. & 39, 8. ubi nos ſimilibus auctoribus delevimus. Noſter lib. 6, 42. *Non decet gratum animum ſollicitudo; contra ſumma fiducia ſui, & ex conſcientia veri amoris dimiſſa omnis anxietas.* Ubi etiam invitis omnibus libris fecerat Muretus: *ſed contra.* Gronovius.

7 *Faſcibus ſuis*] Magiſtratibus & imperiis ab illa datis. Ad Marium, Sullam, Cæſarem pertinet. *Lipſius.*

8 *Concio eſt*] Qualis illa Cæſaris, apud Lucanum:

Tollite jam pridem victricia, tollite ſigna:
Viribus utendum eſt, quas fecimus. arma tenenti
Omnia dat, qui juſta negat.

Sed

gnate contra conjuges, pugnate contra liberos. aras, focos, penates, armis inceſſite. Qui ne triumphaturi quidem intrare urbem [9] injuſſu ſenatus deberetis, quibuſque exercitum victorem reducentibus curia [10] extra muros præberetur: nunc civibus cæſis, perfuſi cruore cognato, urbem [11] ſubrectis intrate vexillis. Obmuteſcat inter militaria ſigna libertas, & ille victor, pacatorque gentium populus, remotis procul bellis, omni terrore compreſſo, intra muros obſeſſus, [12] aquilas ſuas horreat.

CAP. XVI. Ingratus eſt Coriolanus: ſero & poſt ſceleris pœnitentiam pius. poſuit arma, ſed in medio parricidio poſuit. Ingratus Catilina. parum eſt illi [1] capere patriam, niſi everterit, niſi [2] Allobrogum in illam cohortes immiſerit, & trans alpes accitus hoſtis, vetera & ingenita odia ſatiaverit, ac diu debitas [3] inferias [4] Gallicis buſtis duces Romani perſolverint. Ingratus C. Marius, [5] ad conſulatum à caliga perductus: qui niſi Cimbricis cædibus Romana

Sed reſponſio deinde Lælii pulchra, & plane pro Senecæ mente. Vide. *Lipſius.*

9 *Injuſſu*] Nam Senatus primum dabatur triumphaturo, in æde Bellonæ: atque ibi rebus expoſitis, ille fiebat auctor. Populus autem proprie *jubebat*, Senatus *decernebat*. Itaque hic de *injuſſu*, non nimis ex formula. De ſolo tamen Senatu Seneca, pro more ſui aut ſuperioris ævi, ſub Principibus. nam olim, etiam invito Senatu, populus ſæpe dedit. *Idem.*

10 *Extra muros*] Nec enim fas intrare urbem cum imperio, ſine auctoritate. *Idem.*

11 *Subrectis*] Ut in acie & pugna. *Idem.*

12 *Aquilas*] Legiones ſuas. *Idem.*

CAP. XVI. 1 *Capere patriam niſi everterit*] Naz. *niſi verteret*. Itaque jubet videre Gruterus, an non *verterit* hic habere poſſit locum. Poteſt certe, & debet. Sic apud Tacitum lib. 3 Annal. *abolitas leges & funditus verſas.* Et lib. 15. *ſed proviſum quonam modo penatibus verſa republica daret*. Ubi non probamus Pichenæ *everſa*. Sic in Tragœdia noſter, *verſos penates*. Gronovius.

2 *Allobrogum*] Quos in ſocietatem ſollicitavit. *Lipſius.*

3 *Inferias*] De more. quia fuſo hoſtili ſanguine placare mortuos ſolent: idque ad ſepulchrum. *Idem.*

4 *Gallicis buſtis*] Locus ita Romæ dictus, ubi caſi conditique à Camillo Galli. Livius: *Media urbe, quæ nunc Buſta Gallorum ſunt*. Varro: *Is locus, ad Buſta Gallica, quod Roma recuperata Gallorum oſſa, qui poſſederant urbem, ibi coacervata ac conſepta.* Idem.

5 *Ad conſulatum à caliga perductus*] Id eſt, à gregario milite, & ab imis ordinibus. Nam eorum *caliga*: & *caligati* inde milites. Meus tamen *Galli-ca*: ſed male. Lapis vetus: OMNIBUS. OFFICIIS. IN. CALIGA. FUNCTO. *Idem.* Innuit fuiſſe prius gregarium militem. Caliga enim ut l. 48. inquit Dio στρατιωτικὸν ὑπόδημα. clare Suetonius in Caligula cap. 9. *Caligula*

Ubi

mana funera æquaverit, niſi civilis exitii & trucidationis non tantum [6] dederit ſignum, ſed [7] ipſe ſignum fuerit, parum [8] mutatam ac repoſitam in priorem locum fortunam ſuam ſentiet. Ingratus L. Sulla: qui patriam durioribus remediis quam pericula erant, ſanavit. qui cum à Præneſtina arce, uſque ad Collinam portam, [9] per ſanguinem humanum inceſſiſſet, alia edidit in urbe prælia, alias cædes: [10] legiones duas, quod crudele eſt, poſt victoriam; quod nefas, poſt fidem, [11] in angulo congeſtas contrucidavit, & proſcriptionem commentus eſt: dii magni! ut qui civem Romanum occidiſſet, impunitatem, & [12] pecuniam, tantum non [13] civicam acciperet. Ingratus Cn. Pompeius: qui pro tribus conſulatibus, pro triumphis tribus, pro tot honoribus, quos ex maxima parte [14] immaturus invaſerat, hanc gratiam reipublicæ reddidit, ut in poſſeſſionem ejus [15] alios quoque induceret, quaſi potentiæ ſuæ detracturus invidiam,

nomen à caſtrenſi joco traxit, quia manipulari habitu inter milites educabatur. Ubi conſule Beroaldum & Torrentium: nec non etiam Lipſium ad lib. 1 Annal. Taciti.

6 *Dederit ſignum*] In militia: cum teſſeram eundi Romam, & trucidandi dedit. *Lipſius.*

7 *Ipſe ſignum*] An quia ejus adſpectu movebantur, & miſerum vindicabant? An potius, quia tacitum ſignum geſtu, & à ſe dabat: ut videlicet interficerentur, quibuſcumque manus oſculum negaſſet? Florus lib. 3. *Ancarius, ipſo vidente Mario, confoſſus eſt, quia ſcilitet fatalem illam manum non porrexerat ſalutanti.* Auguſtinus 3 de Civ. *In ipſius autem Marii oculu continuo feriebantur, quibus ſalutantibus dextram porrigere noluiſſet.* Plutarchus in Mario: *Quoſcumque ſalutantes, neque affatus eſſet, neque reſalutaſſet complexuſve eſſet, hoc ipſum* SIGNUM *erat interficiendi eos in viis.* Idem.

8 *Mutatam*] Libri ſcripti omnes, *multam.* quod tamen haud approbem, etſi placitum Pinciano. *Idem.*

9 *Per ſanguinem*] Quia ad Præneſte, & mox ad urbem, pugnas aliquot pugnavit, & vicit cum magna cæde. *Idem.*

10 *Legiones duas*] Idem noſter: *Septem millia hominum,* de Clem. 1. c. 12. Vide. *Idem.*

11 *In angulum*] In ovile, quod erat in campo Martio. Alii, ut Florus, in *villam publicam.* Idem.

12 *Pecuniam*] Duo talenta, Plutarchus: id eſt, *mille ducentos* Philippeos. *Idem.*

13 *Civicam*] Ludit, aut mordet. Quid ſupereſt, niſi ut Civica donentur, *ob cives* non *ſervatos*, ſed necatos? *Idem.*

14 *Immaturus*] Ne Senatoria quidem ætate: & bis triumphavit (Plinius lib. 7.) adhuc eques Romanus. Annos 23 natus res gerere cœpit, civili bello Sullæ adjunctus. *Idem.*

15 *Alios*] M. Craſſum, & C. Cæſarem, Triumvirali potentia inter ipſos conſtituta. *Idem.*

16 *Eli-*

diam, ſi quod nulli licere debebat, pluribus licuiſſet: dum extraordinaria concupiſcit imperia, dum provincias, ut [16] eligat, [17] diſtribuit, [18] dum ita triumviris remp. dividit, ut tamen in ſua domo duæ partes eſſent, eo redegit populum Rom. ut ſalvus eſſe non poſſet, niſi beneficio [19] ſervitutis. Ingratus ipſe Pompeii hoſtis ac victor, qui à Gallia Germaniaque bellum in urbem circumegit, & ille plebicola, ille popularis, [20] caſtra in circo Flaminio poſuit, propius quam [21] Porſenæ fuerant. Temperavit quidem jus crudelitatemque victoriæ. quod dicere ſolebat, præſtitit: neminem occidit [22] niſi armatum. Quid ergo eſt? Ceteri arma cruentius exercuerunt, ſatiati tamen aliquando [23] abjecerunt: hic gladium cito condidit, nunquam [24] poſuit. Ingratus Antonius in dictatorem ſuum, quem [25] jure cæſum pro-

16 *Eligat*] Sicut elegit Hiſpanias & Africam. *Lipſius.*

17 *Diſtribuit*] Cæſari Gallias & Illyricum, Craſſo Syriam. *Idem.*

18 *Dum ita triumviris rempublicam dividit*] Gruterus, ex uno codice, *dum ita cum tertio remp. div.* Id eſt, inquit, cum M. Craſſo: nam duæ partes in ejus domo, quia & ſocer ejus Julius Cæſar, jam in domo. Acute omnino. ſed libri alii *Triumviris* retinent: parum apte, quia ipſe etiam Triumvir. Ego legerim: *dum ita Triumvir r. d.* Ipſe Triumvir dividit aliis; & revera ſolus plus duobus tenuit, potuitque. *Idem.* Oſtendi alibi, quomodo hæc lectio poſſit defendi. Sed quia liber omnium princeps: *dum ita dum tertio remp. dividit:* vincat ſententia Gruteri, *cum tertio.* Etſi enim effecerim, ut in vulgata nihil eſſet abſurdi, tamen vetuſtas caſtitaſque Naz. codicis intellecta, in ſenſu æque docto, mihi meo ingenio eſt potior. *Gronovius.*

19 *Servitutis*] Tacitus 1 Ann. *Diſcordantis patriæ non aliud remedium fuiſſe, quam ſi ab uno regeretur.* Lipſius.

20 *Caſtra*] Satis invidioſe. nemo (quos legerim) ita ſcripſit: ne Lucanus quidem, ex profeſſo Cæſaris, & Cæſarum adeo, hoſtis. Ille *traxiſſe quidem agmina* dicit, ſed *non armata, & pacis habentia vultum.* Ipſe Cæſar de ſe, 1 Civil. *Milites in proxima municipia deductos* ſcribit, *ſeſe ad urbem profectum.* Quod non convenit cum his Senecæ caſtris, & quidem in *Circo Flaminio.* Cur tamen ibi? Quia extra urbem Senatum primo habuit Cæſar (more Imperatorum) in Apollinis templo: & juxta, ille Circus. Probabile autem, Cæſarem aliquos milites, etſi rogatos fortaſſe, ſecum eo traxiſſe, præſidii cauſſa: quod nunc Seneca attollit. *Idem.*

21 *Porſenæ*] Qui in Janiculo caſtra habuit. *Idem.*

22 *Niſi armatum*] Velleius: *Neminem, niſi acie conſumptum civem, patria deſideravit.* Idem.

23 *Abjecerunt*] Ut Sulla. *Idem.*

24 *Poſuit*] Jus ſibi ſemper educendi ſervavit, perpetua illa Dictatura. *Idem.*

25 *Jure cæſum*] Id vero voce aut ſcito Antonius numquam fecit: imo palam pro eo, ut primum copia fuit, pugnavit. Hactenus ſubmiſit ſe neceſſitati & rerum fluxui, ut oblivionem

&

pronuntiavit, interfectoreſque ejus in provincias & imperia dimiſit, patriam vero proſcriptionibus, incurſionibus, bellis laceratam, poſt tot mala, deſtinavit [26] ne Romanis quidem regibus: [27] ut quæ Achæis, Rhodiis, & pleriſque urbibus claris jus integrum, libertatemque cum immunitate reddiderat, ipſa tributum [28] ſpadonibus penderet.

Cap. XVII. Deficiet dies, enumerantem ingratos, uſque in ultima patriæ exitia. Æque immenſum erit, ſi percurrere cœpero, ipſa reſpublica quam ingrata in optimos ac devotiſſimos ſibi fuerit: quamque non minus ſæpe peccaverit, quam in ipſam peccatum eſt. [1] Camillum in exſilium miſit: Scipionem [2] dimiſit. exſulavit poſt Catilinam Cicero, diruti ejus penates, bona direpta, factum quidquid victor Catilina feciſſet. [3] Rutilius innocentiæ pretium tulit [4] in Aſia latere: Catoni populus Romanus [5] præturam negavit, conſulatum [6] pernegavit. Ingrati publice ſumus. Se quiſque interroget: nemo non aliquem queritur ingratum. Atqui non poteſt fieri, ut omnes querantur, niſi querendum eſt [7] de omnibus. Omnes ergo ingrati ſunt. Tan-

& veniam præteritorum pateretur induci. At Seneca, declamatorio illo more, hoc interpretatur, probaſſe necem Julianam; quia ſtatim ultus non fuiſſet; quia cum ipſis conjuratis fœdus aliquod percuſſiſſet. *Lipſius.*

26 *Ne Romanis*] Nempe ſuæ Cleopatræ. *Idem.*

27 *Ut quæ Achæis, Rhodiis*] Quomodo ex iſto Senecæ loco verba hiſtoricorum, agentium de Rhodiis, exponenda ſint, enucleat F. Faber ad 106. de reg. jur.

28 *Spadonibus*] Qui apud reginam potentes. Horatius:

Romanus, eheu poſteri negabitis,
Emancipatus fœmina,
Fert vallum & arma miles, & ſpadonibus
Servire rugoſis poteſt. Lipſius.

Cap. XVII. 1 *Camillum*] Ipſa hæc exempla Valerius, lib. 5. c. 3. retulit; *ingrati Senatus, & populi.* Idem.

2 *Dimiſit*] Quod mollius eſt, quam *miſit:* valetque, paſſa eſt ire, aut certe in eo manere. Notum eſt de seceſſu Scipionis in Literum ſuum, atque ibi neglectum à civibus obiiſſe. *Idem.*

3 *Rutilius*] De quo ſæpe noſter. In exſilium injuſte miſſus damnatuſque ab equitibus, in eo perſeveravit. Vide de Provid. c. 3. *Idem.*

4 *In Aſia*] Smyrnæ. *Idem.*

5 *Præturam*] Prælato etiam illi Vatinio. Semel autem negavit, anno ſequenti dedit. *Idem.*

6 *Pernegavit*] Cur ſic loqueris? nam ſemel dumtaxat petiit, inſtante civili bello: nec niſi ſemel igitur populus negavit. Vult hoc tamen, quod Prætura mox delata fuit, at non Conſulatus: atque ita quaſi perpetuum negatus. *Idem.*

7 *De omnibus*] Sententiæ acumen hoc eſt. Omnes queruntur: ſinguli autem

Tantum? & [8] cupidi omnes, & maligni omnes, & timidi omnes, illi in primis qui videntur audaces. Adjice, & ambitioſi omnes ſunt, & impii omnes. Sed non eſt quod iraſcaris. ignoſce illis: omnes inſaniunt. Nolo te ad incerta revocare, ut dicam, Quam ingrata [9] vide ſit juventus. Quis non patri ſuo ſupremum diem, ut innocens ſit, optat? ut moderatus, [10] exſpectat? ut pius, cogitat? Quotus quiſque uxoris optimæ mortem timet, ut non & [11] computet? Cui, rogo, cui litigatori defenſo, tam magni beneficii, [12] ultra res proximas, memoria duravit? Illud in confeſſo eſt. quis ſine querela moritur? quis extremo die dicere audet:

Vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi?

quis non recuſans, quis non gemens exit? Atqui hoc ingrati eſt, [13] non eſſe contentum præterito tempore. Semper pauci dies erunt, ſi illos numeraveris. Cogita, non eſſe ſummum bonum in tempore. quantumcumque eſt, boni con-

autem fere de ſingulis, certe diverſis: ergo omnes ingrati, quod querela ea evincit. *Lipſius.*

8 *Cupidi omnes*] Hæc & ſequentia Stoïcæ altitudinis, & illius Paradoxi, *Omnia vitia in omnibus eſſe:* Manud. 3. Diſſ. 20. *Idem.*

9 *Vide*] Iſta vox abeſt meo libro: ſcribitque anteriora: *Quam ingrata vitæ ſit juventus.* Poſſes, *Quam ingrata vide ſit j.* Sed verius, *Quam ingrata, videſis, juventus.* Libri alii ob voculam iſtam Comicam valde turbant. *Idem.*

10 *Exſpectat*] Jocus ille notus, apud Quinctilianum: cum pater objeciſſet filio, *Quod mortem ſuam exſpectaret: Ego vero non exſpecto*, inquit: Pater argutiſſime, *Imo rogo exſpectes.* Idem.

11 *Computet*] Id eſt, ſimul de morte & de lucello cogitet: quod à divitis uxoris morte exſpectet. In mixta autem cogitatione, dolens, ut ſic dicam, gaudet. *Idem.*

12 *Ultra res*] Res ſimpliciter lites, & *actus rerum.* Ita *res prolatæ* dicuntur, cum feriæ forum habent. Jam ſententia eſt: Nemo litigator meminit patrocinii, poſt unas ferias: non extendit memoriam ultra actum proximum rerum. *Idem.*

13 *Non eſſe contentum præfato tempore*] Mihi melior librorum noſtrorum ſcriptio, *præſtito.* Id autem genus ingrati etiam Lucretius damnat; & ſunt hæc à ſchola Epicuri.

Deinde animi ingratam naturam paſcere ſemper,
Atque explere bonis rebus, ſatiareque nunquam:

& plura in hanc ſententiam lib. 3. *Idem.* Naz. Col. Pal. Rot. & Eraſmiani: *præterito.* Lipſiani *præſtito:* quod ille probat. Sed monuerat jam Gruterus ſic & in uno eſſe Pal. viderique errorem ortum ex compendiaria ſcribendi. Poteſt teneri lectio vetus. An mavis *prædicto?* Uti ad Marciam: *mors enim illi naſcenti denuntiata eſt.* Eodem libro: *Habebit quiſque, quantum illi dies primus adſcripſit.* Etenim *addictum* & *adſcriptum* Senecæ nonnunquam idem. *Gronovius.*

conſule. Ut prorogetur tibi dies mortis, nihil proficit ad felicitatem: quoniam mora non fit beatior vita, ſed longior. Quanto ſatius eſt, gratum adverſus perceptas voluptates, non aliorum annos computare, ſed ſuos benigne æſtimare, & in lucro ponere? Hoc me dignum judicavit Deus? hoc ſatis eſt. Potuit plus? ſed hoc quoque beneficium eſt. Grati ſimus adverſus deos, grati adverſus homines, grati adverſus eos, qui nobis aliquid præſtiterunt; grati etiam adverſus eos qui noſtris præſtiterunt.

Cap. XVIII. [1] In infinitum, inquit, me obligas, cum dicis, & noſtris. itaque pone aliquem finem. Qui filio beneficium dat, ut dicis, & patri ejus dat. [2] Primum unde, quo, quæro. Deinde illud utique mihi determinari volo, ſi & patri beneficium datur, nunquid & fratri? nunquid & patruo? nunquid avo? nunquid uxori, & ſocero? Dic mihi, ubi debeam deſinere: quouſque perſonarum ſeriem ſequar. Si agrum tuum coluero, tibi beneficium dedero: ſi domum tuam ardentem reſtinxero, aut ne concidat excepero, tibi beneficium non dabo? Si ſervum tuum ſervavero, tibi imputabo: ſi filium tuum ſervavero, non habebis beneficium meum?

Cap. XIX. Diſſimilia ponis exempla: quia qui agrum meum colit, agro beneficium non dat, ſed mihi: & qui domum meam, quo minus ruat, fulcit, præſtat mihi. ipſa enim domus ſine ſenſu eſt. Debitorem me habet, quia nullum habet. Et qui agrum meum colit, non illum, ſed me demereri vult. Idem de ſervo dicam. mei mancipii res eſt, mihi ſervatur: ideo ego pro illo debeo. Filius ipſe beneficii capax eſt. itaque ille accipit: ego beneficio lætor. contingor, non obligor. Velim tamen, tu qui debere non putas,

Cap. XVIII. 1 *In infinitum, inquit, me obligas*] Naz. & Rot. *In infinitum ejus inquit me obligas.* Illud *ejus inquit*, ſic pariter in Col. Scribe: *In infinitum, heus, inquit, me obligas.* Eſt enim imitatio ſermonis vulgaris. *Gron.*

2 *Primum unde, quo*] Id eſſet, unde incipis, quouſque progrederis? Meus tamen & quidam libri, *Primum de quo:* minus plene. *Lipſius.*

Cap.

putas, reſpondeas mihi: filii bona valetudo, felicitas, patrimonium, pertinet ad patrem? felicior futurus eſt, ſi ſalvum habuerit filium: infelicior, ſi amiſerit? Quid ergo? qui & felicior ſit à me, & infelicitatis maximæ periculo liberatur, non accipit beneficium? Non, inquit. quædam enim in alios conferuntur, ſed ad nos uſque permanant. ab eo autem exigi quidque debet, in quem confertur: ſicut pecunia ab eo petitur, cui credita eſt, quamvis ad me illa aliquo modo venerit. Nullum beneficium eſt, cujus commodum non & proximos tangat, nonnumquam etiam longius poſitos. Non quæritur, quo beneficium ab eo cui datum eſt, transferatur, ſed ubi primo collocetur. à reo tibi ipſo & à capite repetitio eſt. Quid ergo? oro te, non dicis, filium mihi donaſti, & ſi hic periiſſet, victurus non fui? pro ejus vita beneficium non debes, cujus vitam tuæ præfers? Etiamnum cum filium tuum ſervavi, ad genua procumbis, diis vota ſolvis, tanquam ipſe ſervatus. Illæ voces exeunt tibi: Nihil intereſt, [1] mea an me ſervaveris. duos ſervaſti: imo, me magis. Quare iſta dicis, ſi non accipis beneficium? quia & ſi filius meus pecuniam mutuam ſumpſerit, creditori numerabo, non tamen ideo ego debuero. quia etſi filius meus in adulterio deprehenſus erit, erubeſcam, non ideo ego ero adulter. Dico me tibi obligatum pro filio, non quia ſum, ſed quia volo me offerre tibi debitorem voluntarium. At pervenit ad me ſumma ex incolumitate ejus voluptas, ſumma utilitas, & orbitatis graviſſimum vulnus effugi. Non quæritur nunc, an profueris mihi, ſed an beneficium dederis. prodeſt enim & animal,

CAP. XIX. 1 *Mea an me ſervaveris*] Imo intereſt, ſi late ad alia referas: malimque, *meum an me*. Sic Lipſius. Non accedo, & veterem vulgatamque multo lautiorem luculentioremque judico. Filium ſervatum vocat *mea* ſervata, quia in eo omnia ſua ſita, totamque domum ſervatam ſignificat. An patrius animus minor ſit judicio amici? Ex hoc tamen Cicero lib. 2 Fam. 6. *Neque vero cuiquam ſalutem ac fortunas ſuas tanta curæ fuiſſe unquam puto, quanta ſit mihi honos ejus, in quo omnia mea poſita eſſe decrevi.* Gronovius.

animal, & lapis, & herba: nec tamen beneficium dant, quod nunquam datur, niſi à volente. Tu autem non vis patri, ſed filio dare: & interim, ne noſti quidem patrem. Itaque cum dixeris, Patri ergo beneficium non dedi, filium ejus ſervando? contra oppone, Patri ergo beneficium dedi, quem non novi, quem non cogitavi? Et quid, quod aliquando eveniet, ut patrem oderis, filium ſerves: beneficium ei videberis dediſſe, cui tunc inimiciſſimus eras, cum dares? Sed ut dialogorum altercatione ſepoſita, tanquam juriſconſultus [2] reſpondeam, mens ſpectanda eſt dantis. Beneficium ei dedit, cui datum voluit. Sicut ſi in patris honorem fecit, pater accepit beneficium: ſed pater beneficio in filium collato non obligatur, etiam ſi fruitur. Si tamen occaſionem habuerit, volet & ipſe præſtare aliquid: non tanquam ſolvendi neceſſitatem habeat, ſed tanquam incipiendi cauſſam. Repeti à patre beneficium non debet: ſi quid pro hoc benigne facit, juſtus, non gratus eſt. Nam illud finiri non poteſt: ſi patri do beneficium, & matri, & avo, & avunculo, & liberis, & affinibus, & amicis, & ſervis, & patriæ. Ubi ergo beneficium incipit ſtare? [3] Sorites enim ille inexplicabilis ſubit: cui difficile eſt modum imponere, quia paullatim ſurrepit, & non deſinit ſerpere. Illud ſolet quæri: Fratres duo diſſident. ſi alterum ſervo, an dem beneficium ei qui fratrem inviſum non periiſſe moleſte laturus eſt? Non eſt dubium, quin beneficium ſit etiam invito prodeſſe: ſicut non dedit beneficium, qui invitus profuit.

Cap. XX. Beneficium, inquit, vocas, quo ille offenditur,

2 *Reſpondeam*] Non diſputem ultra aut dubitem, ſed velut de Jure, certum reſpondeam. *Lipſius.*

3 *Sorites enim ille inexplebilis ſubit*] Cur non admitterem ex omnibus ſcriptis & edd. vett. *inexplicabilis*? Cicero lib. 4 Acad. quæſt. ubi de dialectica & ſorite: *Si te mentiri dicis, idque verum dicis, mentiri verum dicis. Hæc ſcilicet inexplicabilia eſſe dicitis. quod eſt odioſius, quam illa, quæ nos incomprehenſa & non percepta dicimus. Sed hæc omitto, illud quæro, ſi iſta explicari non poſſunt, nec eorum ullum judicium invenitur*, &c. Et mox: *Sed hoc extremum eorum eſt: postulant, ut excipiantur hæc inexplicabilia.* Gronovius.

dltur, quo torquetur? Multa beneficia [1] triſtem frontem & aſperam habent, quemadmodum ſecare & urere ut ſanes, & vinculis coërcere. Non eſt ſpectandum an doleat quis beneficio accepto: ſed an gaudere debeat. Non eſt malus denarius, quem barbarus & ignarus formæ publicæ rejecit. Beneficium & odit, & accepit: ſi modo id prodeſt, ſi is qui dabat, ut prodeſſet dedit. nihil refert an bonam rem malo animo quis accipiat. Agedum, hoc in contrarium verte. Odit fratrem ſuum, quem illi expedit habere. hunc ego occîdi. non eſt beneficium, quamvis ille dicat eſſe, & gaudeat. Inſidioſiſſime nocet, cui gratiæ aguntur pro injuria. [2] Video. Prodeſt aliqua res, & ideo beneficium eſt: nocet, & ideo non eſt beneficium. Ecce, quod nec proſit, nec noceat, dabo: & tamen beneficium eſt. Patrem alicujus in ſolitudine exanimem inveni, corpus ejus ſepelivi. nec ipſi profui (quid enim illius intererat, quo genere dilaberetur?) nec filio. quid enim per hoc commodi acceſſit illi? Dicam quid conſecutus ſit: officio ſollenni & neceſſario per me functus eſt. Præſtiti patri ejus, quod ipſe præſtare voluiſſet, necnon & debuiſſet. Hoc tamen ita beneficium eſt, ſi non miſericordiæ & humanitati dedi, ut quodlibet cadaver abſconderem: ſed ſi corpus agnovi, ſi filio tunc hoc præſtare me cogitavi. At ſi terram ignoto [3] mortuo injeci, nullum habeo hujus officii debitorem, [4] in publicum humanus. Dicet aliquis, Quid tantopere quæris, cui dederis beneficium, tanquam repetiturus aliquando? Sunt qui nunquam judicant eſſe repetendum, & has cauſſas afferunt. Indignus, etiam repetenti non reddet: dignus, ipſe per ſe referet.

CAP. XX. 1 *Triſtem frontem*] Speciem & aſpectum. Tacitus, *in frontem pulchra*. Valerius, *in fronte beata*. Lipſ.

2 *Video*] Dialogiſmus eſt, & interpoſita perſona. Si non, legas: *Vides?* Idem.

3 *Mortuo injeci*] Ita moris & religionis, ut vel tranſeuntes injicerent deſerto terram. Horatius:

—— *licebit Injecto ter pulvere curras.*

Quinctilianus Declamat. 5. *Ignotis cadaveribus humum congerimus, & inſepultum corpus nulla feſtinatio tam rapida tranſcurrit, ut non quantulocumque veneretur aggeſtu.* Idem.

4 *In publicum*] Naturæ & humanitati hoc tribuens. *Idem.*

referet. Præterea ſi bono viro dediſti, exſpecta: ne injuriam illi facias appellando, tanquam non fuiſſet ſua ſponte redditurus, [5] ſi malo viro dediſti, plectere. Beneficium [6] verbo ne corruperis, creditum faciendo. Præterea, lex quod non juſſit repeti, vetuit. Vera ſunt iſta. quam diu me nihil urget, quam diu fortuna nihil cogit, [7] petam potius beneficium quam repetam: ſed ſi de ſalute liberorum agitur, ſi in periculum uxor deducitur, ſi patriæ ſalus ac libertas mittit me etiam quo ire nollem, imperabo pudori meo, & teſtabor omnia me feciſſe, ne opus eſſet mihi auxilio hominis ingrati. noviſſime recipiendi beneficii neceſſitas, repetendi verecundiam vincet. Deinde, cum bono viro beneficium do, ſic do, tanquam numquam repetiturus, niſi neceſſe fuerit.

CAP. XXI. Sed lex, inquit, non permittendo exigere, vetuit. [1] Multa legem non habent, nec actionem: ad

quæ

5 *Si malo viro dediſti, ſer*] Scripti, *dediſti flectere.* ex quo veriſſime Eraſmus, *plectere*: pœnas imprudentiæ luc. *Lipſius.* Erat à Mureto. Mss. *dediſti flectere.* Unde Eraſmus: *plectere.* Probant Gruterus Lipſiusque. Et nos mire. Plautus Truculento, act. 2. ſc. 3. *Væ miſero mihi! poſt factum plector.* Et hic mss. *flector.* quod admittit Camerarius, explicatque, ſententiam muto. Scaliger autem *flictor.* Solum debuit ex leviter corrupta ſcriptura veteri fieri vulgatum. Cicero lib. 2 de officiis: *Jure igitur plectimur: niſi enim multorum impunita ſcelera tuliſſemus, nunquam ad unum tanta perveniſſet licentia.* C. Matius ad Ciceronem lib. 11 Fam. 28. *Plecteris ergo, inquiunt, quando factum noſtrum improbare audes: ô ſuperbiam inauditam.* Cornelius Nepos in vita Pomponii: *Neque tamen prius ille fortunam, quam ſe ipſe finxit, qui cavit, ne qua in re jure plecteretur.* Phædrus fab. 31. *cœpit veſci ſingulas & exercere imperium ſævis unguibus. Tum de reliquis una: merito plectimur.* Suetonius Veſpaſiano: *ut triumphi die fatigatus tarditate & tædio pompæ non reticuerit, merito ſe plecti, qui triumphum quaſi aut debitum majoribus ſuis aut ſperatum unquam ſibi tam inepte ſenex concupiſſet.* Gronovius.

6 *Verbo ne*] Ipſo illo *repetendi*: quod exactionem, & ex debito, ſonat. Poſſet legi, *vero.* Lipſius.

7 *Petam potius*] Placet. & eſt ſententia, comiter potius quaſi beneficium petam, quam ut datum repetam. Argutia eadem infra, cap. 22. *Renovabo memoriam ejus, & petam beneficium, ipſe me repetere intelliget.* Item, cap. 25. *Magis tempeſtive repetendum eſt beneficium, quam petendum.* Pincianus tamen è quibuſdam libris hic legebat, *prætercam potius.* Idem.

CAP. XXI. 1 *Multa legem non habent, nec actionem*] Ut hæc tibi lector palam fiant: ecce delego commentarios Duareni in tit. de pactis. Ræyardi vero ad l. 24. ff. de reg jur. Fornerii denique ad l. 9. §. quod ſi. ff. de verb. ſign.

2 Nulla

quæ conſuetudo vitæ humanæ, lege omni valentior, dat aditum. Nulla lex jubet amicorum ſecreta non eloqui, [2] nulla lex fidem etiam inimico præſtare. Quæ lex ad id præſtandum nos [3] quod alicui promiſimus, alligat? Querar tamen cum eo qui arcanum ſermonem non continuerit, & fidem datam, nec ſervatam, indignabor. Sed ex beneficio, inquit, creditum facis. Minime. non enim exigo, ſed repeto: & ne repeto quidem, ſed admoneo. Ne ultima quoque neceſſitas, in hoc aget, ut ad eum veniam, cum quo diu mihi [4] luctandum ſit. Qui tam ingratus eſt, ut illi non ſit ſatis admoneri, cum tranſibo, nec dignum judicabo, qui gratus eſſe cogatur. Quomodo fenerator quoſdam debitores non appellat, quos ſcit decoxiſſe, & in quorum pudorem nihil ſupereſt, quod pereat: ſic ego quoſdam ingratos palam ac pertinaciter prætcribo, nec ab ullo beneficium repetam, niſi à quo non ablaturus ero, ſed recepturus.

CAP. XXII. Multi ſunt, qui nec negare ſciant, quod acceperunt, nec referrè: qui nec tam boni ſunt quam grati, nec tam mali quam ingrati, ſegnes & tardi, lenta nomina, non mala. Hos ego non appellabo, ſed commonefaciam, & ad officium aliud agentes educam. qui ſtatim mihi ſic reſpondebunt: Ignoſce, non mehercule ſcivi hoc te deſiderare, alioquin ultro obtuliſſem. Rogo ne me ingratum exiſtimes. memini quid mihi præſtiteris. Hos ego quare dubitem, & ſibi meliores & mihi facere? Quemcumque potuero, peccare prohibebo, multo magis amicum, & ne peccet, & ne in me potiſſimum peccet. Alterum illi beneficium do, ſi illum ingratum eſſe non patior: nec dure illi exprobrabo quæ præſtiti, ſed quam potero molliſſime, ut pote-

2 *Nulla lex fidem*] Juriſconſultus: *Grave eſt fidem fallere, quam ſervari natura æquum eſt.* Ergo prima ea & inſita, non hæc ſecundaria & ſcripta lex ſancit. *Lipſius.*

3 *Quod alicui promiſimus alligat*] Nudis verbis, ſine ſtipulatione. nam cum hac, aliter eſt. *Idem.* Rem & ſententiam horum verborum multis enodat Duarenus in tit. 3. de in litem jurando. iterum lib. 2. cap. 8. diſput. anniverſ.

4 *Luctandum*] Altercatione exprimendum beneficium. *Lipſius.*

poteſtatem referendæ gratiæ faciam, renovabo memoriam ejus, & petam beneficium: ipſe me repetere intelliget. Aliquando utar verbis durioribus, ſi emendari illum ſperavero poſſe. nam deploratum propter hoc quoque non exagitabo, ne ex ingrato inimicum faciam. Quodſi admonitionis quoque [1] ſuggillationem ingratis remittimus, ſegniores ad reddenda beneficia faciemus. Quoſdam vero ſanabiles & qui fieri boni poſſunt, ſi quid illos momorderit, perire patiemur admonitione ſublata? qua & pater filium aliquando correxit, & uxor maritum [2] aberrantem ad ſe reduxit, & amicus languentem amici fidem erexit.

Cap. XXIII. Quidam ut expergiſcantur, non feriendi, ſed commovendi ſunt: eodem modo quorumdam ad referendam gratiam fides non ceſſat, ſed languet. hanc pervellamus. Noli munus tuum in injuriam vertere. injuria eſt enim, ſi in hoc non repetis, ut ingratus ſim. Quid ſi ignoro, quid deſideres? quid ſi occupationibus diſtrictus, & in alia vocatus, occaſionem non obſervavi? oſtende mihi quid poſſim, quid velis. Quare deſperas, antequam tentas? quare properas & beneficium, & amicum, perdere? Unde ſcis, nolim, an ignorem; animus, an facultas deſit mihi? experire. Admonebo ergo, non amare, non palam, ſine convicio: ſic, ut [1] ſe rediſſe in memoriam, non reduci putet.

Cap. XXIV. Cauſſam dicebat apud divum Julium ex veteranis quidam, paullo violentior adverſus [1] vicinos ſuos, & cauſſa premebatur. Meminiſti, inquit, Imperator, in Hiſpania talum te torſiſſe, [2] circa Sucronem? Cum Cæſar meminiſſe ſe dixiſſet: [3] Meminiſtin' idem, inquit, ſub qua-

Cap. XXII. 1 *Suggillationem*] A corpore ſumptum. eſt ὑπωπιασμός, nota & livor e verbere. *Lipſius.*

2 *Aberrantem*] A ſua. in vagis amoribus abnoctantem. *Idem.*

Cap. XXIII. *Se rediſſe*] Forte, *redire.* Idem.

Cap. XXIV. 1 *Vicinos ſuos*] Ut ſolent feroces illi, aut & divites, qui terminos aſſidue promovebant. *Idem.*

2 *Circa Sucronem*] Bello Hiſpanienſi eveniſſe debuit: etſi in ſcriptoribus illis hodie ſiletur. *Idem.*

3 *Meminiſti quoque*] Pleraque ſcripta lectio, *meminiſti equidem*: & decorum in ſermone militari. Atque illud *equidem*, aliis etiam perſonis jungi ſolet. *Idem.*

4 *Penu-*

quadam arbore minimum umbræ ſpargente, cum velles reſidere ferventiſſimo ſole, & eſſet aſperrimus locus, in quo ex rupibus acutis unica illa arbor eruperat, quemdam ex commilitonibus [4] penulam ſuam ſubſtraviſſe? Cum dixiſſet Cæſar: Quid ni meminerim? & quidem ſiti confectus, quia [5] impeditus ire ad fontem proximum non poteram, repere manibus volebam, niſi commilito, homo fortis ac ſtrenuus, aquam mihi in galea ſua attuliſſet. Potes ergo, inquit, Imperator, agnoſcere illum hominem, aut illam galeam? Cæſar ait, ſe non poſſe galeam agnoſcere, hominem pulchre poſſe: & adjecit, puto ob hoc iratus, quod ſe à [6] cognitione media ad veterem fabulam adduceret: Tu utique ille non es. Merito, inquit, Cæſar, me non agnoſcis. nam cum hoc factum eſt, integer eram. poſtea ad Mundam in acie oculus mihi effoſſus eſt, & in capite [7] lecta oſſa. Nec galeam illam ſi videres, agnoſceres: [8] machæra enim Hiſpana diviſa eſt. Vetuit illi exhiberi negotium Cæſar: & agellos, in quibus vicinalis via, cauſſa rixæ ac litium fuerat, militi ſuo donavit.

CAP. XXV. Quid ergo? non repeteret beneficium ab Impe-

4 *Tenulam*] Quæ in militum & itinerantium uſu. *Lipſius.*

5 *Impeditus*] Pede læſus, & devinctus. Sed ego non nollem, *quia in pedibus.* Idem.

6 *Cognitione*] Proprium verbum, ubi Principes aut majores magiſtratus, extra ordinem rem noſcunt & arbitrantur. Suetonius Claudio: *Negantem cognitionis, ſed ordinarii juris rem eſſe.* Idem.

7 *Lecta oſſa*] Alluſum, vel luſum in lectione oſſium funebri. De Provid. cap. 3. *Remedii cauſſa quibuſdam & radi oſſa, & legi.* Adde Conſol. ad Marc. cap. 22. *Idem.*

8 *Machæra enim Hiſpana*] Optime V. C. *Hiſpania.* Falluntur qui mutare & ſubſtituere tentant *Hiſpanica.* Nam ea locutione dictum eſt, qua, *provincia Hiſpania* ab eodem Seneca in proœmio lib. 10 Controverſ. & *mulier Gallia* à Saluſtio apud Nonium Marcell. cap. 8. de mutata declinatione. & *terra Italia* ab A. Gellio lib. 6. c. 6.

9 *In quibus vicinalis via*] Hyginus definit, *quæ à vico ad vicum ducit:* in uſum nempe viciniæ. Ut livio lib. 21. *lintres ad vicinalem uſum.* Pinciano cur viſum legere, *vicina ſilva*, non equidem video. *Lipſius.* De vicinalibus viis, multa præclara Briſſonius lib. 19. de verb. ſign. at hic *via vicinalis* ea eſt, quæ vel ex vicis, vel in vicos ducit; quomodo & accipitur Frontino lib. 2. de Aquæductib. item Juſtiniano in §. item ſi putator. Inſt. de lege Aquilia. videatur ibidem Theophilus & Cujacius.

Imperatore, cujus memoriam multitudo rerum confuderat? quem fortuna [1] ingens, exercitus diſponentem, non patiebatur ſingulis militibus occurrere? Non eſt hoc repetere beneficium, ſed reſumere bono loco poſitum, & paratum: ad quod tamen ut ſumatur, manus porrigenda eſt. Repetam itaque, quia hoc aut neceſſitate facturus ero, aut illius cauſſa, à quo repetam. Tiberius Cæſar inter [2] initia dicenti cuidam, Meminiſti, antequam plures notas familiaritatis veteris proferret, Non memini, inquit, quid fuerim. Ab hoc quidni non eſſet repetendum beneficium? [3] optanda erat oblivio. Averſabatur omnium amicorum & æqualium notitiam, & illam ſolam præſentem fortunam ſuam adſpici, illam ſolam cogitari ac narrari volebat: inquiſitorem habebat, veterem amicum. Magis tempeſtive repetendum eſt beneficium, quam petendum. Adhibenda verborum moderatio, ut nec ingratus diſſimularet. Tacendum & exſpectandum, ſi inter ſapientes viveremus: & tamen ſapientibus quoque indicare melius fuiſſet, quid rerum noſtrarum ſtatus poſceret. Deos, quorum notitiam nulla res effugit, rogamus: & illos vota non exorant, ſed admonent. [4] Diis quoque, inquam, Homericus ille [5] ſacerdos allegat officia, & aras religioſe cultas, quo obſequentes faciat: [6] & parent. [7] Moneri velle ac poſſe, ſecunda virtus eſt.

CAP. XXV. 1 *Ingens, exercitus*] Vellem, *ingentes exercitus*. Lipſius.

2 *Initia*] Principatus ſui. *Idem.*

3 *Optanda erat oblivio*] Nam memoria cum periculo, & pronior læſiſſe. Plinius Panegyrico: *Quorum votum ante fuerat, ut memoria Principis elaberentur.* Idem.

4 *Diis quoque*] Apollini. *Idem.*

5 *Sacerdos*] Chryſes. Homerus iſta, in Iliade prima. *Idem.*

6 *Et parent*] Meus liber, *& parcere.* quid fuerit, neſcio: *parère* quidem dii non belle aut decore dicuntur. *Idem.*

7 *Moneri velle ac poſſe ſecunda virtus eſt*] Quæ ergo prima? Meus item liber aliique, ſecula. Si autem hic *ſecunda:* quomodo ſtatim, *proximi ſunt?* Interpolata hæc habeo aut defecta. *Idem.* Utinam quidem major alibi ſuſpicandi cauſa non eſſet! Naz. integre habet *ſecunda:* cujus auctotitate contenti ſumus: & tamen duo alii apud Gruterum accedunt. Eſt autem modus loquendi elegantiſſimus. Cicero lib. 3 de Officiis: *Hæc igitur officia, de quibus his libris diſſeremus, quaſi ſecunda quædam honeſta dicunt eſſe, non ſapientum modo propria, ſed cum omni hominum genere communia.* Hoc eſt, inferioris gradus & dignitatis. Ovid. 3 Metam.

Eſt

eſt. Huc illuc frænis leniter motis flectendus eſt [8] paucis animus ſui rector optimus. Proximi ſunt, qui admoniti in viam redeunt. His non eſt dux detrahendus. Opertis oculis

Eſt aliud levius fulmen, cui dextra Cyclopum
Sævitiæ flammæque minus, minus addidit iræ:
Tela ſecunda vocant ſuperi.

Male Delrius hic loci *ſecunda tela* interpretatur fauſta. Noſter Hippolyto: *Pudor eſt ſecundus, noſſe peccandi modum.* Plinius lib. 12, 25. *Lacrima probatio, ut ſit pinguis, tenuis, ac modice rufa, & in fricando odorata: ſecundus candido color: pejor viridis craſſuſque.* Sed ille ſic ſæpe. Juvenalis:

— tenue argentum, venæque ſecundæ.

Martialis in ſpectaculorum libro:

Cedere majori virtutis fama ſecunda eſt.

Idem lib. 7, 23.

Phœbe veni, ſed quantus eras, cum bella tonanti
Ipſe dares Latiæ plectra ſecunda lyræ.

Nempe Lucano. Eodemque libro de apro:

—— Ætolæ fama ſecunda feræ.

Florus de ſervis lib. 3, 30. *quaſi ſecundum genus hominum ſunt.* Quod perperam Gruterus dictum putat, ut alibi *ſecundum cælum.* Idem lib. 4, 12. de Aſinio Pollione: *hic ſecundus orator.* Sed, inquit vir magnus, quæ ergo prima? nempe meminiſſe ipſum, & recte facere gratuimque eſſe ſine monitore. Notum eſt illud, cum aliis uſurpatum, tum Minutio equitum magiſtro apud Livium lib. 22. *Sæpe ego audivi, eum primum eſſe virum, qui ipſe conſulat, quid in rem ſit: ſecundum eum, qui bene monenti obediat.* Si autem hic *ſecunda*, quomodo ſtatim *proximi ſunt?* Quæ quidem adeo nihil habent difficultatis, ut ultro ſe mutuo illuſtrent. Dixerat: *paucis animus ſui rector optimus:* hanc intellige virtutem primam: ſubjungit, *proximi ſunt, qui admoniti in viam redeunt:* plane hæc ipſa illa virtus ſecunda, moneri velle ac poſſe: ideo enim volunt, ut in viam redeant. Itaque non alia ſunt hæc illis, ſed tantum explicatius latiuſque dicuntur. Sed grave mendum celant illa: *quo obſequentes faciat & parent.* Non enim tantum olim vulgati *parce*, non Lipſianus & unus Pal. *parcere:* Eraſmi & cæteri Gruteri cum Rott. *parere:* non etiam tantum inepte, hic certe, *parere* dii dicuntur, ut recte admonet Lipſius: ſed etiam Naz. & Col. ea verba loco movent, & tranſponunt poſt illa, quæ jam explicavimus, hoc modo: *virtus eſt quos obſequens facit parere huc illuc.* Quemadmodum & Rot. Cambr. Leod. Erfur. qui præterea *faciet ac*, vel *faciet &*. Hoc non conſiderat ὁ πάνυ, ex quo tamen totius loci reſtitutio pendet. Neque enim valde remotum eſt jam, animadvertere, veram lectionem eſſe: *Dis quoque, inquam, Homericus ille ſacerdos alligat officia & aras religioſe cultas. Moneri velle ac poſſe, ſecunda virtus eſt, & quo obſequentes facias, parere. Huc illuc frenis leviter motis flectendus eſt paucis animus ſui rector optimus: proximi ſunt, qui admoniti in viam redeunt: his non eſt dux detrahendus.* Eorum, qui reddendi beneficii prudentem & modeſtum monitorem non adſpernantur, conſequens & pars ſecundæ virtutis eſt, conſilium pati ut conſulant aliis, & parendo ac morem gerendo monitoribus eoſdem obſequentes deditos devotoſque ſibi facere. Rubenius conjiciebat: *Moneri velle ac poſſe ſecunda virtus eſt. Equus obſequens facile & parens* (aut *Equus obſequi facilis & parere*) *huc illuc frenis leviter motis flectendus eſt. Paucis animus ſui rector optimus.* Gronovius.

8 *Paucis ſui*] Scripti: *paucis animus, ſui rector optimus.* Brevi monito animus in viam ducendus, qui ſe alioqui optime reget. Sed & vulgata expeditur. Animus monito flectendus, qui apud paucos ſe regit. *Lipſius.*

9 *Le-*

lis ineſt acies, ſed ſine uſu, quam lumen [9] à diis immiſſum ad miniſteria ſua evocat. Inſtrumenta ceſſent, niſi illa in opus ſuum artifex moverit. Ineſt interim animis voluntas bona: ſed torpet, modo deliciis ac ſitu, modo officii inſcitia. Hanc utilem facere debemus: nec irati relinquere in vitio, ſed ut magiſtri puerorum diſcentium patienter ferre offenſationes memoriæ labentis. Quæ, quemadmodum ſæpe ſubjecto uno aut altero verbo, ad contextum reddendæ orationis adducta eſt, ſic ad referendam gratiam admonitione revocanda eſt.

L I-

9 *Lumen à diis immiſſum*] Pincianus, *lumen ab his emiſſum*. Gruterus, *lumen dies immiſſum*. Verum puto, *radiis*, inquit Lipſius. At noverat ſidera Senecæ & Stoicis deos eſſe. De Clement. 1, 7. *cum diis tibi communis iſta neceſſitas eſt: nam illos quoque cælum alligatos tenet.* Epiſt. 9. *reſoluto mundo, & diis in unum confuſis.* Lib. 4 de Benef. 23. *Nec enim eſt, quod exiſtimes, ſeptem ſola diſcurrere, cætera hærere: paucorum motus comprehendimus, innumerabiles vero, longiuſque à conſpectu noſtro ſeducti dii, eunt, redeuntque.* Lib. 6, 22. *Ignis cuncta poſſideat, quem deinde pigra nox occupet & profunda vorago tot deos ſorbeat.* Intelligit enim, quæ paullo ante dixerat, iſta ingentibus intervallis diducta & in cuſtodiam univerſi diſpoſita: quæ etiam *divina*, hoc eſt deos, appellaverat. Juretus ex V. C. *quia lumen à diis immiſſum à miniſteriis ſuis evocatur.* Quæ non magis probiſſima ſcriptura eſt, quam altera longe meliorum codicum deſperatæ ſanitatis. Epiſtola 79. *non tenui viſu clara proſpexit, ſed totum diem admiſerit.* Gronovius.

Cap.

LIBER SEXTUS.

ARGUMENTUM ET ORDO.

ITerum Quæſtiunculæ, Chryſippeo quodam more. Prima, An beneficium eripi poſſit? varie diſſerit, claudit tamen uſum ejus eripi poſſe, non ipſum. Secunda, An debeamus ei, qui vel invitus profuit, vel ignarus? negat. Tertia, An ei, qui ſua cauſſa nobis profuit? ſi tantum ſua, abnuit: ſi & mea, admittit. Exempla & argutias miſcet. Quarta, An fas incommodi aliquid alteri optare, ut gratiam poſſis referre? non eſt, & damnat. Aliam viam aperit referendæ gratiæ etiam felicibus, etiam Regibus, per conſilia, monita, doctrinam.

CAPUT I.

QUædam, Liberalis virorum optime, exercendi tantum ingenii cauſſa quæruntur, & ſemper [1] extra vitam jacent: quædam & dum quæruntur, oblectamento ſunt, & quæſita uſui. Omnium tibi copiam faciam. tu illa, utcumque tibi viſum erit, aut peragi jubeto, aut [2] ad explicandum ludorum ordinem induci. [3] His quoque, ſi abire protinus juſſeris, non-

CAP. I. 1 *Extra vitam*] Uſum in ipſa non habent: diſſeruntur ingenii cauſſa tantum. Muretus, *viam* voluit: præter rem & libros. *Lipſius.*

2 *Ad explicandum*] Moris, ut in theatra aut amphitheatra, ante commiſſionem ludorum, ipſi actores aut paria inducerentur, populo oſtentui, & velut in pompa: quod hodieque ſcænici noſtri ſervant. Vide Saturnalia noſtra, 2. c. 18. Itaque mens Senecæ: Aut jube me hæc abſolvere, & perficere: aut, ut in ludis, inducere tantum & oſtentare. Hunc locum velim Saturnalibus meis additum, loco dicto: valde eo facit. *Idem.*

3 *Hu quoque*] Ex meo & Pinciani: *Quia hu.* Idem.

4 Ex

nonnihil actum erit. nam etiam quod diſcere ſupervacuum eſt, prodeſt cognoſcere. [4] Ex vultu igitur tuo pendebo, prout ille ſuaſerit mihi: alia detinebo diutius, alia [5] expellam, & [6] capite agam.

Cap. II. An beneficium eripi poſſit, quæſitum eſt. Quidam negant poſſe. non enim res eſt, ſed actio: quomodo aliud eſt munus, aliud ipſa donatio: aliud qui navigat, aliud navigatio. Et quamvis æger non ſit ſine morbo, non tamen idem eſt æger & morbus: ita aliud eſt beneficium ipſum, aliud quod ad unumquemque noſtrum beneficio pervenit. Illud incorporale eſt, irritum non fit: materia vero illius huc & illuc jactatur, & dominum mutat. Itaque cum eripis, ipſa rerum natura revocare quod dedit non poteſt. Beneficia ſua [1] interrumpit, non reſcindit. Qui moritur, tamen vixit: qui amiſit oculos, tamen vidit. Quæ ad nos pervenerunt, ne ſint effici poteſt: ne fuerint, non poteſt. pars autem beneficii & quidem certiſſima eſt, quæ fuit. Nonnunquam uſu beneficii longiore [2] prohibemur, beneficium quidem ipſum non eraditur. Licet omnes in hoc vires ſuas natura advocet, [3] retro illi agere ſe non licet. Poteſt eripi domus, & pecunia: & mancipium, & quicquid eſt, in quo hæſit beneficii nomen: ipſum vero ſtabile & immotum eſt. Nulla vis efficiet, ne hic dederit, ne ille acceperit.

Cap. III. Egregie mihi videtur M. Antonius apud [1] Rabirium poëtam, cum fortunam ſuam tranſeuntem alio

4 *Ex vultu*] Vultune abſentis? ineptiæ, & poetarum imitamenta. *Lipſius.*

5 *Expellam*] Ex hoc theatro, ſi abire innues. *Idem.*

6 *Capite agam*] Has voces Muretus capitis damnaverat, ejeceratque: male. Quidam ſcripti, *& ea perite agam.* Sed illud perplacet, & Quædam horum, inquit, ipſoſque homines pellam, & capite prehenſos trudam. Ita ſolet, ubi præcipitamus. Contra eſt, *capite ſiſtere*, in Plauto. *Idem.*

Cap. II. 1 *Interrumpit*] Curſum ſiſtit. *Idem.*

2 *Prohibemur*] Pro ſententia magis, *prohibemus.* Idem.

3 *Retro illi*] Communi ſententia, qua præterita revocare nec Deos poſſe cenſent. *Idem.*

Cap. III. 1 *Rabirium*] Qui bella civica videtur ſcripſiſſe, & laudat Ovidius:

—— *magnique Rabirius oris.*

Velleius: *Noſtri avi eminent principes*

[2] alio videbat, & ſibi nihil relictum, præter jus mortis, [3] id quoque, ſi cito occupaverit, exclamare: Hoc habeo, [4] quodcumque dedi. O quantum habere potuit, ſi voluiſſet! Hæ ſunt divitiæ certæ, in quacumque ſortis humanæ levitate, uno loco permanſuræ: quæ quo majores fuerint, hoc minorem habebunt invidiam. Quid tanquam tuo parcis? [5] Procurator es. Omnia iſta quæ vos tumidos, & ſupra humana elatos, oblivisci cogunt veſtræ fragilitatis, quæ ferreis clauſtris cuſtoditis armati, quæ [6] ex alieno ſanguine rapta veſtro defenditis; propter quæ claſſes cruentaturas maria deducitis, propter quæ quaſſatis urbes, ignari, quantum telorum in [7] adverſos fortuna comparet; propter quæ ruptis toties [8] affinitatis, [9] amicitiæ, collegii fœderibus, inter contendentes duos terrarum orbis [10] eliſus eſt; non ſunt veſtra. in depoſiti [11] cauſſa ſunt, jam jamque ad alium dominum ſpectantia, aut hoſtis iſta, aut [12] hoſtilis animi ſucceſſor, invadet. Quæris quomodo illa tua facias? dona dando. Conſule ergo rebus tuis, & certam tibi earum atque inexpu-

opes carminum, *Virgilius Rabiriuſque.* Lipſius.

2 *Alio*] Ad Auguſtum. *Idem.*

3 *Id quoque ſi cito occupaverit*] *Idque ſi cito* emendat Gruterus, ut innuat ne jus quidem liberæ mortis futurum Antonio, id aliquantulum differat occupare.

4 *Quodcumque dedi*] Similes alibi voces. illa Alfonſi, regis Aragonum, eximia. roganti, *Quid ſervaret ſibi, qui tam multa multis donaret? Ea ipſa, quæ dono*, inquit. Martialis:

Extra fortunam eſt, quidquid donatur amicis;
Quas dederis, ſolas ſemper habebis opes.

Mens igitur Antonii, Hoc unum habeo, quod non habeo: dedi & depoſui apud alios. *Lipſius.*

5 *Procurator*] Cujus? Fortunæ: nec es in rebus tuis. *Idem.*

6 *Ex alieno*] E cædibus & bellis. videntur enim ea ſpolia ex ſanguine ipſo lecta. Si tamen abſit præpoſitio, *ex*, feram: eſſetque, quæ alii ſanguine & vita ſua paraverunt; vos iiſdem tuemini & tenetis. *Idem.*

7 *Adverſos*] Ipſos obſidentes. *Idem.*

8 *Affinitatis*] Ad Cæſarem & Pompeium ſpectat: quia hic illi gener. *Idem.*

9 *Amicitiæ, collegii*] Ad M. Antonium & Auguſtum. Diu amici, collegæ in Triumviratu & Conſulatu: ſed & iidem affines, cum Octaviam uxorem haberet Antonius, illius ſororem. *Idem.*

10 *Eliſus*] Fractus & quaſſus. ut ſolet, ubi quid inter duos premitur. *Idem.*

11 *Cauſſa*] Jure & conditione depoſiti cenſentur. *Idem.*

12 *Hoſtilis*] Acuta lectio, quaſi ab hoſte ſæpe vix differat heres. At ex meo libro: *aut hoſtis ſucceſſoris animi invadent.* Sed illud melius. *Idem.*

CAP.

expugnabilem poſſeſſionem para: honeſtiores illas non ſolum, ſed tutiores facturus. illud quod ſuſpicis, quo te divitem ac potentem putas quamdiu poſſides, ſub nomine ſordido jacet. Domus eſt, ſervus eſt, nummi ſunt: cum donaſti, beneficium eſt.

CAP. IV. Fateris, inquit, nos aliquando beneficium non debere ei, à quo accepimus: ergo ereptum eſt. Multa ſunt propter quæ beneficium debere deſinimus: non quia ablatum, ſed quia corruptum eſt. Aliquis reum me defendit: ſed uxorem meam per vim ſtupro violavit. Non abſtulit beneficium, ſed opponendo illi parem injuriam, ſolvit me debito: & ſi plus læſit, quam ante profuerat, non tantum gratia exſtinguitur, ſed ulciſcendi querendique libertas fit, ubi in comparatione beneficii præponderavit injuria. ita non aufertur beneficium, ſed vincitur. Quid? non tam duri quidam, & tam ſcelerati patres ſunt, ut illos averſari & [1] ejurare jus faſque ſit? Nunquid ergo illi abſtulerunt, [2] quæ dederant? minime: ſed impietas ſequentium temporum, commendationem omnis prioris officii ſuſtulit. Non beneficium tollitur, ſed beneficii gratia: & efficitur, non ne habeam, ſed ne debeam. Tanquam pecuniam aliquis mihi credidit: ſed domum meam incendit. penſatum eſt creditum damno: nec reddidi illi, nec tamen debeo. Eodem modo & hic. qui aliquid benigne adverſus me fecit, aliquid liberaliter, ſed poſtea multa ſuperbe, contumelioſe, crudeliter: eo loco me poſuit, ut perinde liber adverſus eum ſim, quaſi non accepiſſem:. [3] vim beneficiis ſuis attulit. Colonum ſuum non [4] tenet, quamvis [5] tabellis manentibus, qui ſegetem ejus proculcavit, qui ſuccidit arbuſta:

CAP. IV. 1 *Ejurare*] Ejurat, qui jurat aliquid ſibi non eſſe. Ita *bonam copiam ejurare:* ſed eam non habere: *bonam ſpem ejurare*, in Seneca de Vit. Beat. cap. 26. nec eam ſibi eſſe. Ergo hic, *ejurare parentes*, non agnoſcere, nec pro talibus habere. *Lipſius.*

2 *Quæ dederant*] Vitam, educationem, alia beneficia. *Idem.*

3 *Vim beneficiis*] Quaſi dicat, ea occidit, interfecit. *Idem.*

4 *Tenet*] Obligatum obſtrictumque habet *Idem.*

5 *Tabellis*] Fundi elocati. *Idem.*

6 *Cauſa*

buſta: non quia recepit quod pepigerat, ſed quia ne reciperet, effecit. Sic debitori ſuo creditor ſæpe damnatur, ubi plus ex alia [6] cauſſa abſtulit, quam ex crediti petit. Non tantum inter creditorem & debitorem judex ſedet qui dicat, Pecuniam credidiſti. Quid ergo? pecus abegiſti, ſervum ejus occidiſti, [7] argentum, quod non emeras, poſſides: [8] æſtimatione facta, debitor diſcede, qui creditor veneras. Inter beneficia quoque & injurias [9] ratio confertur. Sæpe, inquam, beneficium manet, nec debetur, ſi ſecuta eſt dantem pœnitentia, ſi miſerum ſe dixit, quod dediſſet; ſi cum daret, ſuſpiravit, vultum [10] adduxit, perdere ſe credit, non donare: ſi ſua cauſſa, aut certe non mea dedit: ſi non deſiit inſultare, gloriari, & ubique jactare, & acerbum munus ſuum facere. Manet itaque beneficium, quamvis non debeatur: ſicuti quædam pecuniæ, de quibus jus creditori [11] non dicitur, debentur, ſed non exiguntur.

CAP. V. Dediſti beneficium: injuriam poſtea feciſti: & beneficio gratia debetur, & injuriæ ultio. Nec ego illi gratiam debeo, nec ille mihi pœnam: alter ab altero [1] abſolvitur. Cum dicimus, Beneficium illi reddidi: non hoc dicimus, illud nos quod acceperamus reddidiſſe: ſed aliud pro

6 *Cauſſa*] Prætextu & titulo. *Lipſius.*

7 *Agellum*] Meus atque alii, *argentum, quod.* quidni teneam? Argentum factum intellegit, ad menſam & miniſterium. *Idem.*

8 *Æſtimatione facta*] Ex hoc Ulpianique loco, qui eſt l. 10. §. 2. de compenſ. perſpicuum eſſe ait Ræval·dus, in iis etiam, quæ ex maleficiis oriuntur actionibus, locum fuiſſe compenſationi. Vide de hac re Duarenum l. 7. ff. ſol. mattim. quem tamen impugnat Ferrerius ad l. 29. de verb. ſign.

9 *Ratio confertur*] Quod fit, cum utrimque accepta & expenſa examinantur, & diſpunguntur. *Lipſius.*

10 *Obduxit*] Meus *abduxit*. Grutero aſſentior *adduxit* reponenti. De eo verbo nos ad Tacitum: & eſt triſtitiæ aut ſeveritatis nota. ut contra, dilatatio & diffuſio, in benignitate. *Idem.*

11 *Non dicitur*] Quiane contra legem, puta fænebrem, datæ? an quia pupillo, filiofamilias, aut perſonæ cum qua in judicio non conſiſtas? an denique, quia exceptione creditor repellitur? Nam ut Juriſconſultus ait, *deſinit eſſe debitor, qui nactus eſt exceptionem juſtam.* Deſinit, inquam, eſſe intellectu ac poteſtate juris, quia efficaciter ab eo non exigitur: reipſa tamen eſt, & nomen non amittit. Quo poſteriore ſenſu Seneca, *deberi, ſed non exigi*, hic ſcripſit. *Idem.*

CAP. V. 1 *Abſolvitur*] Fortaſſe, *abſolvimur.* Idem.

pro illo. Reddere enim eſt, [2] rem pro re dare. Quid ni? cum omnis ſolutio non idem reddat, ſed [3] tantumdem. Nam & pecuniam dicimur reddidiſſe, quamvis numeravimus pro argenteis aureos, quamvis non intervenerint nummi, [4] ſed delegatione & verbis perfecta ſolutio ſit. Videris mihi dicere: Perdis operam. Quorſum enim pertinet ſcire me, an maneat quod non debetur? Juriſconſultorum iſtæ acutæ ineptiæ ſunt, qui [5] hereditatem negant [6] uſucapi poſſe: ſed ea quæ in hereditate ſunt: tanquam quidquam aliud ſit hereditas, quam ea quæ in hereditate ſunt. Illud mihi potius diſtingue, quod poteſt ad rem pertinere, cum idem homo beneficium mihi dedit, & poſtea fecit injuriam, utrum & beneficium illi reddere debeam, & me ab illo nihilominus vindicare, ac veluti duobus nominibus ſeparatim reſpondere: an alterum alteri [7] contribuere, & nihil negotii habere, ut beneficium injuria tollatur, beneficio injuria. Illud enim video in foro fieri. quid in veſtra ſchola juris ſit, vos ſciatis. [8] Separantur actiones, & de eo quod agimus, de eodem nobiſcum agitur. [9] Non confunditur formu-

2 *Rem pro re*] Explicatio magis, quam etymologia eſt. ſicut *Fides*, quia fit quod dicitur. Stoïci autem in hiſce notationibus crebri, aut nimii: quod Cicero, aliique obſervant. *Lipſius.*

3 *Tantumdem*] Non idem corpus, ſed vel aliud ejuſdem generis, vel pretium. *Idem.*

4 *Sed delegatione & verbis*] Supra explicavimus, eſſe cum ab alio creditori ſolvimus, & nomen aliquod noſtrum illi transſcribimus. *Idem.* Delegare eſt vice ſua alium reum creditori dare, vel cui juſſerit. l. 11. ff. de novat. & delegat.

5 *Hereditatem*] Agmine Juriſconſulti noſtri in Senecam hic eunt. Et eſt vero diſcrimen, nec ſupervacuum, in Hereditate & Rebus. Nam illa jus quoddam incorporale eſt: iſtæ corpora. ſicut beneficium diſtinctum, ipſo Seneca auctore, à re quæ donatur. Tamen & Hereditatis voce, ipſas res ſæpe Latini appellarunt. ut vel Cicero cum definiit, *Hereditatem pecuniam eſſe, qua alicujus morte ad alium perveniret.* Hoc ſenſu, recte Seneca. *Lipſius.*

6 *Uſucapi*] Temporum ſpatio alterius fieri, idque utendo. *Idem.*

7 *Contribuere*] Jungere, unire, miſcere. Sic *contribui legatum ceteris*, in Pandectis: item *contributa bona*: & in Livio & Cæſare *contributi populi* dicuntur, qui aliis adjuncti, & formulæ eorum facti. Facit huc quod Modeſtinus definit *Compenſationem, debiti & crediti inter ſe contributionem*: id eſt, confuſionem, & ut neutrum exſtet. *Idem.*

8 *Separantur*] Etiamnum verba Liberalis quærentis, ne erres: & Seneca demum cap. ſequenti reſpondet. *Idem.*

9 *Non confunditur*] Veriſſime ita P. Faber, negatione addita, & ſecuri ſumus. Vult enim omnino, & hoc agit, non

[10] formula, ſi qui apud me pecuniam depoſuerit, idem mihi poſtea furtum fecerit, & ego cum illo furti agam, & ille mecum depoſiti.

CAP. VI. Quæ propoſuiſti, mi Liberalis, exempla certis legibus continentur, quas neceſſe eſt ſequi: lex legi non miſcetur. Utraque ſua via it: depoſitum habet actionem propriam, tam mehercule quam furtum. Beneficium nulli legi ſubjectum eſt: me arbitro utitur. licet me comparare inter ſe quantum profuerit mihi quiſque, aut quantum nocuerit: tum pronunciare, utrum plus debeatur mihi, an debeam. In illis nihil eſt noſtræ poteſtatis: eundum eſt, qua [1] ducimur. In beneficio tota poteſtas mea eſt: ego itaque judico illa, non ſeparo, nec diduco, ſed injurias ac beneficia ad eundem judicem mitto. Alioquin jubes me eodem tempore amare & odiſſe, queri & gratias agere: quod natura non recipit. Potius comparatione facta inter ſe beneficii & injuriæ, videbo an etiam [2] ultro mihi debeatur. Quomodo ſi quis ſcriptis noſtris, alios ſuperne [3] imprimat verſus, priores litteras non tollit, ſed abſcondit: ſic beneficium ſuperveniens [4] injuria apparere non patitur.

CAP. VII. Vultus tuus, [1] cui regendum me tradidi, [2] colligit rugas, & attrahit frontem, quaſi longius exeam. Videris mihi dicere:

Quo

non confundi nec contribui. *Lipſius.*

10 *Formula*] Actio, ſive ejus titulus. *Idem.*

CAP. VI. 1 *Ducimur*] A lege. *Idem.*

2 *Ultro*] Mira vis in hac vocula, nec facile exprimenda. Valet *Inſuper*, *Amplius etiam*, ἔπειτα· & plus aliquid in exemplis obſervandum, quam interpretandum. *Idem.*

3 *Imprimat*] In ceratis tabellis. *Idem.*

4 *Injuria*] Ita libri priſci, & ſententia exigit planiſſime. quam alio deflexerant, qui *injuriam* ſcribebant, contra totam hanc Senecæ diſſertionem. *Idem.*

CAP. VII. 1 *Cui regendum*] Supra, cap. 1. *Ex vultu igitur tuo pendebo.* Nam facit ſe quaſi cum Liberali præſenti diſputare, & invicem illi ſermonis dat partes, ut cap. 5. & poſtea. Etſi tota hæc ſcena parum fortaſſe decora, certe non gravis eſt. *Idem.*

2 *Colligit rugas, & attrahit frontem*] Quod fit, ubi quid diſplicet aut tædet. *Idem.* Naz. *& trahit frontem.* Recte. Declamationum ſub nomine Quinctiliani 12. *ad mentionem ciborum plenum faſtidio vultum trahit.* Gronov.

 3 *Quo*

[3] *Quo tantum mihi dexter abis? huc dirige curſum.*
Littus ama. ——

[4] Non poſſum magis. Itaque ſi huic ſatisfactum exiſtimas, illo tranſeamus, an ei debeatur aliquid qui nobis invitus profuit. Hoc apertius potui dicere, niſi propoſitio deberet eſſe confuſior, ut diſtinctio ſtatim ſubſecuta oſtenderet utrumque quæri, an ei deberemus, qui nobis, dum non vult, profuit; & an ei, qui dum neſcit. Nam ſi quis coactus aliquid boni fecit, quin nos non obliget, manifeſtius eſt, quam ut ulla in hoc verba impendenda ſint. Et hæc quæſtio facile expedietur, & ſi qua ſimilis huic moveri poteſt, ſi totiens illo cogitationem noſtram converterimus. Beneficium nullum eſt, niſi quod ad nos primum aliqua [5] cogitatio defert, deinde [6] amica & benigna. Itaque nec fluminibus gratias agimus, quamvis aut magna navigia patiantur, & ad ſubvehendas copias largo ac perenni alveo currant, aut piſcoſa & amœna pinguibus arvis interfluant: nec quiſquam Nilo beneficium debere ſe judicat, non magis quam odium, ſi immodicus ſuperfluxit, tardeque deceſſit: nec ventus beneficium dat, licet lenis & ſecundus adſpiret: nec utilis & ſalubris cibus. Nam qui beneficium mihi daturus eſt, debet non tantum prodeſſe, ſed velle. Ideo nec mutis animalibus quidquam debetur: & quam multos è periculo velocitas equi rapuit? nec arboribus: & quam multos æſtu laborantes, ramorum opacitas texit? Quid autem intereſt, utrum mihi qui [7] neſcit, profuerit, an qui ſcire [8] non potuit? cum utrique velle defuerit. Quid autem intereſt, utrum me jubeas navi, aut vehiculo, aut lanceæ debere beneficium: an ei qui æque quam

3 *Quo tantum*] E Virgilio, in certamine navali, lib. 5. *Lipſius.*

4 *Non poſſum*] Reſpondet Seneca, quammaxime lego litus, altum diſputationum vito. Et vides, quam breviter dixerim. *Idem.*

5 *Cogitatio*] Ut conſultum ſponteneumque, non fortuitum ſit. *Idem.*

6 *Amica*] Volens, & cum propoſito bene faciendi. *Idem.*

7 *Neſcit*] Ad hominem. *Idem.*

8 *Non potuit*] Ad animantes, aut inanima. *Idem.*

CAP.

quam iſta propoſitum benefaciendi nullum habuit, ſed profuit caſu?

CAP. VIII. Beneficium aliquis neſciens accipit, nemo à neſciente. Quomodo multos fortuita ſanant, nec ideo remedia ſunt, & in flumen alicui cecidiſſe [1] frigore magno, cauſſa ſanitatis fuit: quomodo quorumdam, [2] flagellis quartana diſcuſſa eſt, & metus repentinus animum [3] in aliam curam avertendo ſuſpectas horas fefellit: nec ideo quidquam horum, etiamſi ſaluti fuit, [4] ſalutare eſt: ſic quidam nobis proſunt, dum nolunt, imo quia nolunt; non tamen ideo illis beneficium debemus, quod pernicioſa illorum conſilia fortuna deflexit in melius. An exiſtimas me debere ei quidquam, cujus manus, cum me peteret, percuſſit hoſtem meum, qui nocuiſſet, niſi erraſſet? Sæpe [5] hoſtis dum aperte pejerat, etiam veris teſtibus abrogavit fidem, & reum velut factione circumventum miſerabilem reddidit. Quoſdam ipſa, quæ premebat, [6] potentia eripuit: & judices [7] quem damnaturi erant cauſſa, damnare gratia

CAP. VIII. 1 *Frigore*] Quod febres potuit diſcutere: ſicut perfuſio aquæ rigentis poſt balneum. *Lipſius.*

2 *Flagellu*] An quia ater & lentus ille humor incaluit, & motu item diſſipatus eſt? *Idem.*

3 *In aliam*] Quaſi non vacaverit ei, vacare morbo. Sed vera cauſſa, quod magnus ille metus humores & corpus movet: ideoque & morbi legem frangit aut turbat. *Idem.*

4 *Salutare*] Sua vi & natura: ſed συμβεβηκότως & caſu. *Idem.*

5 *Teſtu*] Libri omnes, *hoſtu*: & iſtud vulgatum, eſt ab Agricola. Tueatur aliquis ſcripturam. quaſi dicat, hoſtis & adverſarius noſter, hoſtilis animi notus teſtis. *Idem.*

6 *Potentia*] Accuſatorum. *Idem.*

7 *Quem damnaturi erant cauſſa, damnare gratia*] Meus & alii ſcripti, *cauſſa:* quod eligam, & mox *gratia.* At de re, exemplum in Valerio, de L. Cotta, quem certis criminibus accuſatum à Scipione Æmiliano, & convictum, tamen judices abſolvere maluerunt. *quia homines ſapientiſſimi verebantur, inquit, ne præcipua accuſatoris amplitudini damnatio ejus donata exiſtimaretur.* Idem. Legerim, inquit Gruterus, eum mss. pleriſque, præcipue cum idem cupiat inductu ſuorum Eraſmus: *erant cauſſa, damnare gratia.* Et elegerit idem inventum in uno ſuo Lipſius. Vellem magnopere, explicuiſſet nobis Gruterus, an in illis pleriſque eſſet Naz: Nam ei forte aliquid deferrem: cæterum, ſi vere auguror, non fuit: certe non eſt in Rot. & multo Latinius ad aures meas accidit vulgatum. Sic *cauſſa vincere, cauſſa ſuperiorem eſſe, cauſſa vinci, cauſſa quam vi agere,* memini frequenter legiſſe. Ita *cauſſa damnari* eſt ob cauſſæ imbecillitatem vel injuſtitiam damnati; *gratia damnari* eſt ob gratiam adverſarii, ut alibi dicit, *reum gratia laborantem.* Epiſt. 97. *Credat hoc quiſquam? qui damnabatur uno adulte-*

gratia noluerunt. Non tamen hi reo beneficium dederunt, quamvis profuerint. quia telum quo miſſum ſit, non quo pervenerit, quæritur, & beneficium ab injuria diſtinguit, non eventus, ſed animus. Adverſarius meus dum contraria dicit, & judicem ſuperbia offendit, & [8] in unum teſtem temere dimittit, cauſſam meam erexit. Non quæro an pro me erraverit, quia contra me voluit.

Cap. IX. Nempe ut gratus ſim, velle debeo idem facere quod ille, ut beneficium daret, debuit. Numquid eſt iniquius homine, qui eum odit, à quo in turba calcatus, aut reſperſus, aut quo nollet, impulſus eſt? Atqui quid eſt aliud, quod illum querelæ eximat, cum in re ſit injuria, quam [1] neſciſſe quid faceret? Eadem res efficit, ne hic beneficium dederit, ne ille injuriam fecerit. & amicum & inimicum voluntas facit. Quam multos militiæ [2] morbus eripuit? quoſdam ne ad ruinam domus ſuæ occurrerent, inimicus vadimonio tenuit: ne in piratarum manus pervenirent, quidam naufragio conſecuti ſunt. Nec his tamen beneficium debemus: quoniam extra ſenſum officii

rio, abſolutus eſt multis. Et eſt hic uſus ſexti caſus antiquis ſatis uſitatus, in quo ſæpius viros doctos offendere animadverti, & alibi notamus. Sic Catullus: *munere iſto Odiſſem te odio Vatiniano.* hoc eſt, ob iſtud quidem munus. Cicero ad Atticum lib. 6. epiſt. 1. *Lepta tua epiſtola gaudio exultat.* Seneca de tranquillitate animi, cap. 15. *Satius eſt ſimplicitate contemni, quam perpetua ſimulatione torqueri.* Alterum, in quod agmine concedunt viri doctiſſimi, qui dixerit, adhuc quæro. Certe tolerari non poteſt, niſi per intellectum ꝑ *cauſa* aut *gratia*, vel *nomine criminis neque*, ut *damnari capitis, furti*, & ſimilia: qui quam bellus hic ſit, ipſi videant. *Gronovius.*

8 *Unum teſtem*] Sententia eſſet, quod ſitus aliis teſtibus, unum dimiſiſſet, quaſi jam ſuperfluum & vacantem, re confecta. Sed magis adhærerim ſcriptæ lectioni, *& in unum teſtem*: quod interpretor, cauſſam temere ab eo creditam & collocatam in uno teſte: cum plures habere potuiſſet. ſed per ſuperbiam noluit, & ſibi atque uni illi putavit credendum. *Lipſius.*

Cap. IX. 1 *Neſciſſe*] In hanc rem Phocyllides pulchre:

Ὅστις ἑκὼν ἀδικεῖ, κακὸς ἀνήρ. ἀλλ' ὑπ' ἀνάγκης,
Οὐκ ἐρέω τὸ τέλος. βουλὴ δ' εὐθύνεται ἑκάστου·

Quiſquis ſponte nocet, vir is improbus. at qui nolens,
Non idem dicam. mens, quæ diſcriminat, eſto.

Livius: *Mentem peccare, non corpus: & unde conſilium abfuerit, culpam abeſſe.* Idem.

2 *Morbus*] Sonticus, qui excuſat ne citati ad nomen reſpondeant. *Idem.*

3 *Inimi-*

officii caſus eſt: nec inimico, cujus nos lis ſervavit, dum vexat ac detinet. Non eſt beneficium, niſi quod à bona voluntate proficiſcitur, niſi illud agnoſcit, qui dedit. Profuit aliquis mihi dum neſcit: nihil illi debeo. profuit cum vellet nocere: [3] imitabor ipſum.

CAP. X. Ad primum illum revertamur. Ut gratiam referam, aliquid [1] facere me vis: ipſe ut beneficium mihi daret, nihil fecit. Ut [2] ad alterum tranſeamus, vis me huic gratiam referre, ut quod à nolente accepi, volens reddam. Nam quid de tertio loquar, qui ab injuria in beneficium delapſus eſt? Ut beneficium tibi debeam, parum eſt [3] voluiſſe te dare: ut non debeam, ſatis eſt, noluiſſe. Beneficium enim voluntas [4] nuda non efficit: ſed quod beneficium [5] non eſſet, ſi optimæ ac pleniſſimæ voluntati fortuna deeſſet, id æque beneficium non eſt, niſi fortunam voluntas anteceſſit. Non enim profuiſſe te mihi oportet, ut ob hoc tibi obliger, ſed ex deſtinato profuiſſe.

CAP. XI. Cleanthes exemplo ejuſmodi utitur: Ad quærendum, inquit, & accerſendum ex academia Platonem, duos pueros miſi. alter totam porticum perſcrutatus eſt, alia quoque loca in quibus illum inveniri poſſe ſperabat, percucurrit, & domum non minus laſſus quam [1] irritus rediit: alter [2] apud proximum circulatorem reſedit, & dum vagus

3 *Imitabor*] Voluntatem eamdem ſervavero, nocere potius tentabo, ejus exemplo. *Lipſius.*

CAP. X. 1 *Facere me*] Brevius iſta in meo codice: *aliquid meum vis; cum ipſe v. b. m. d. nihil fecerit.* Germana puto. *Idem.*

2 *Ad alterum*] Nam tria genera, quibus non obligamur, etſi bene fecerint. Primi, qui nihil à ſe contulerunt: alteri, qui nolentes juverunt; tertii, qui nocere volentes. *Idem.*

3 *Voluiſſe te*] Res enim ſequi debeat. at contra eſt in altero membro: etiamſi res adeſt, cum voluntas abeſt, nihil debeo. *Idem.*

4 *Nuda*] Mera ac ſola. *Idem.*

5 *Non eſſet*] Recte. Eraſmum nemo audiat, qui tollit negantem particulam, ex diametro Senecæ adverſus. Res mihi clara eſt. Nuda, inquit, voluntas beneficium non efficit. & ſicut illa à Fortuna deſtituta id non confert; ita nec ille cui Fortuna favit, niſi voluntas præivit. *Idem.*

CAP. XI. 1 *Irritus*] Quidam libri *iratus*: male. *Irritus* laboris ſui & conatus. nihil effecit quærendo. *Idem.*

2 *Apud proximum circulatorem*] Agyrtam Græcis. qui circulos hominum congregant & faciunt. Vide epiſt. 29. *Idem.* Circulatores, qui ſerpentes, ſimias

vagus atque erro [3] vernaculis congregatur & ludit, tranſeuntem Platonem, quem non quæſierat, invenit. Illum, inquit, laudabimus puerum, qui, quantum in ſe erat, quod juſſus eſt fecit: hunc, feliciter inertem, caſtigabimus. Voluntas eſt, quæ apud nos ponit officium: cujus vide quæ conditio ſit, ut me debito obſtringat. Parum eſt illi velle, niſi profuit: parum eſt profuiſſe, niſi voluit. Puta enim aliquem donare voluiſſe, nec donaſſe. animum quidem ejus habeo, ſed beneficium non habeo: quod conſummat & res, & animus. Quemadmodum ei qui voluit mihi quidem pecuniam credere, ſed non dedit, nihil debeo: ita ei qui voluit mihi beneficium dare, ſed non potuit, amicus quidem ero, ſed non obligatus. Et volam illi aliquid præſtare: nam & ille voluit mihi. ceterum ſi benigniore fortuna uſus præſtitero, beneficium dedero, non gratiam retulero. Ille mihi gratiam debebit referre: [4] hinc initium à me fiet numerandi.

Cap.

mias circumferunt & proponunt. l. ultim. ff. de extraord. crim. utitur hoc verbo etiam Aſinius Pollio in epiſt. ad Cic. lib. 10. & Tertullian. lib. de præſcr. adv. hæret. cap. 43. & cap. 23. Apol. adv. gent.

3 *Vernaculis*] Servis ejuſdem populi aut urbis, & proprie domeſticis. Capitolinus in Macrino: *In vernaculis vel aulicis tam impius, tam aſper, ut ſervi illum ſui non Macrinum dicerent, ſed Macellinum.* Id genus, lepidi plerumque aut dicaces. ideo Martialis: *Vernaculorum dicta, ſordidum dentem.* Ammianus 17. *Julianum appellantes loquacem talpam, litterionem Græcum, & huic congruentia plurima atque vernacula jactantes.* Itaque non nimis diſpliceat in Suetonio retineri, Vitellii cap. 14. *Nullis tamen infenſior quam vernaculis, & mathematicis:* dicentibus iſtis, & prædicentibus. *Lipſius.*

4 *Huic initium à me fiet numerandi*] Commatium hoc ſine idoneo ſenſu ita editur. Meus, *à me fiet gratia.* quod fortaſſe probum eſt, certe in ſenſum probum. ille mihi gratiam debebit referre; ego initium & cauſſam ejus dedero. Sed quia libris aliis *numerandi* verbum, per me mutetur in *munerandi:* & verus item ſenſus, Qui mihi bene voluit tantum, ſi ego ei bene fecero; ille mihi gratiam debet, non ego reddidi. imo à me initium factum eſt muneris & beneficii. Utrovis modo ſcribas, reſcribe etiam *hinc*, pro *huic*, initio membri. *Hinc*, id eſt ab iſta parte. *Idem.* Et hic occaſio dubitandi eximio viro, quod Naz. codicem æſtimare neglexit. Putat commation hoc ſine idoneo ſenſu ita edi; nec ad alium tamen recurrit veterem librum, quam ad ſuum, in quo, *à me fiet gratia.* Poterat addere, ſic & in Pal. uno fuiſſe & antiquitus cuſis: nam vulgatum eſt à conjectura Eraſmi, qui in libris eſſe ſcriptis monebat, *numerantur.* Illud igitur *gratia* probum videtur τῷ πᾶσιν. certe ſenſu probum: ille mihi debebit gratiam referre; ego initium

CAP. XII. Intelligo jam quid velis quærere. non opus eſt te dicere: [1] vultus tuus loquitur. Si quis ſua cauſſa nobis profuit, eine, inquis, debetur aliquid? hoc enim ſæpe te conquerentem audio. quod quædam quæ homines ſibi præſtant, [2] aliis imputant. Dicam, mi Liberalis: ſed prius hanc quæſtiunculam dividam, & rem æquam ab iniqua ſeparabo. Multum enim intereſt, utrum aliquis benefi-

initium & cauſſam ejus dedero. Quia tamen aliis in libris eſt *numerandi*, id potius mutat in *munerandi*: ut ſit ſenſus: qui bene mihi voluit tantum, ſi ego illi bene fecero, ille mihi gratiam debet, non ego reddidi: immo à me initium factum eſt muneris & beneficii. Utrovis modo ſcribas, ſe etiam reſcribere *hinc* pro *huic*, initio membri. Et poſtremum quidem anticipavit Gruterus, ſed præterea in Naz. & tribus aliis eſſe: *Hinc init. fiet à me numerantur* vel *numeratur*. Quomodo & Rot. Erfurtenſiſque. Itaque illa conjectura eſt ad conjecturam, non ad apices veterum librorum, ſeu exemplar ex mendoſo exemplari, non ad veritatem deſcriptum. Legendum eſt, diſtinguendumque: *Hinc initium fiet: à me numerabitur*. Sed quis ſenſus? Obſervant prudentes juris, *numerare* & *ſolvere* interdum eſſe τῶν πρός τι, ſic ut illud κατ' ἐξοχὴν dicatur de creditore, hoc de debitore. Id quod apparet in *exceptione non numeratæ pecuniæ*, quæ, uti notum eſt, datur debitori, qui præcipitavit cautionem de accepta pecunia mutua, adverſus eum, qui ſe creditorem profitetur, & exigit quod alter rebus accepiſſe ſe negat: non vero creditori adverſus debitorem debitum abjurantem aut jam ſolviſſe præ ſe ferentem: quod vulgaris laxitas vocabuli pateretur. Sic l. 19. D. de R. C. *Non omnis numeratio eum, qui accepit, obligat*. Hinc luſus Martialis lib. 11. epig. 63. *numerare ſolet*. i. ipſa dare, & emere noctes, non vendere. Ejus uſus igitur notioniſque veſtigium præclarum hic dat Seneca. *A me numerabitur*: hoc eſt, ibo in creditum, nec ſolvam, ſed numerabo: dabo, non reddam: tribuam beneficium, non referam. Ut ille, à quo fit numeratio, qui pecuniam fert expenſam, incipit contractum mutui, initium facit crediti; non diſſolvit aut finit: ſic ego, gaviſus alicujus dudum bona, ſed otioſa, voluntate, ſi beneficium illi dedero, non refero gratiam, ſed ineo; facio nomen, non expungo; obligo alium, non me libero. Idem ſenſus poſſet eſſe vulgatæ, niſi ταυτολόγα *hinc* & *à me*, tum tranſpoſitio verbi *fiet*, quæ eſt in vett. libb. clare oſtenderent, duo commatia eſſe. Neque ignoro *numerare* alibi Senecæ eſſe ſolvere. Ut lib. 7 de Benef. 19. *Et creditori ſtatim in macellum laturo, quod acceperit, reddam: etiam ſi mihi adulteram, cui numerem, delegaverit, ſolvam.* Epiſt. 18. *Prius, inquis, redde, quod debes. Delegabo tibi Epicurum: ab illo fiet numeratio.* Nihil enim prohibet, quo minus uſitatas ejuſdem verbi notiones variaverit. Sic quod modo *debitum* dicit, *viaticum* vocat epiſt. 26. *Et huic epiſtola viaticum dandum eſt. Puta me non dicere, unde ſumturus ſim mutuum: ſcis cujus arca utar. Exſpecta puſillum, & de domo fiet numeratio.* Ubi etiam dandi, non reddendi, ſimilitudinem amaviſſe vides. *Gronovius.*

CAP. XII. 1 *Vultus*] Velut cum præſenti, ut ſupra, c. 7. *Lipſius.*

2 *Aliis imputant*] Sua cauſſa, ſuique commodi, faciunt; & alteri, quaſi beneficium, inſcribunt. Sibi datum, in alterius rationibus ponunt. *Idem.*

neficium nobis det ſua cauſſa, an noſtra: an ſua & noſtra. Ille qui totus ad ſe ſpectat, & nobis prodeſt, quia aliter ſibi prodeſſe non poteſt: eo loco mihi eſt, quo qui pecori ſuo hibernum & æſtivum pabulum proſpicit; eo loco, quo qui captivos ſuos, ut commodius væneant, paſcit, & opimos boves ſaginat ac defricat; quo [3] laniſta, qui [4] familiam ſuam ſumma cura exercet, atque ornat. Multum (ut ait Cleanthes) à beneficio diſtat negotiatio.

Cap. XIII. Rurſus non ſum tam iniquus, ut nihil ei debeam, qui cum mihi utilis eſſet, fuit & ſibi. Non enim exigo, ut ſine reſpectu ſui mihi conſulat. imo etiam opto, ut beneficium mihi datum, vel magis danti profuerit: dummodo id qui dabat, duos intuens dederit, & inter me ſeque diviſerit: Licet id ipſe ex majore parte poſſideat, ſi modo me in conſortium admiſit, ſi duos cogitavit: ingratus ſum, non ſolum injuſtus, niſi gaudeo hoc illi profuiſſe, quod proderat mihi. Summæ malignitatis eſt, non vocare beneficium, niſi quod dantem aliquo incommodo affecit. Aliter illi, qui beneficium dat ſua cauſſa, reſpondebo. Uſus me, quare potius te mihi profuiſſe dices, quam me tibi? Puta, inquit, aliter fieri non poſſe me magiſtratum, quam ſi decem captos cives ex magno captivorum numero redemero: nihil debebis mihi, cum te ſervitute ac vinculis liberavero? atqui mea id cauſſa faciam. Adverſus hoc reſpondeo. Aliquid iſtic tua cauſſa facis, aliquid mea. [1] Tua, quod redimis: tibi enim ad utilitatem tuam ſatis eſt, quoſlibet redemiſſe. Itaque debeo, non quod

3 *Laniſta*] Dicitur non ſolum doctor & ἐπιστάτης μονομάχων· ſed qui alit & quæſtus cauſſa habet, λυδοτρόφος, μονομαχοτρόφος, ut Gloſſæ. Vide me in Saturnal. 1. cap. 15. Vide & Fabr. lib. 2 Semeſtr. c. 10. *Lipſius.*

4 *Familiam*] Gregem gladiatorum & manum. ſed quia ſervi, & quidem infimi, *familia* nomine vulgo cenſebantur. Ego in iiſdem libris. *Idem.*

Cap. XIII. 1 *Tua, quod redimis: mea, quod eligis*] Tria poſteriora verba peregrinitatis arguit Naz. & Col. & ſec. Pal. nec non Rot. At ſunt hauſta ex uno exemplari Pinciani, & firmat Pal. tert. impenſeque placent Grutero. Certe membranæ quamvis optimæ, ut vocat Gruterus, Pinciani Nazariano non fuere meliores, nec mihi ſunt tanti illa verba, ut propterea deſerere principem librum velim. Satis enim hæc pars explicatur ſequentibus, ex quibus manifeſte ſciolus aliquis librarius ea effinxit. *Aliquid*, inquit Seneca,

quod redimis me, ſed quod eligis. poteras enim & alterius redemptione idem conſequi, quod mea. Utilitatem rei partiris mecum, & me in beneficium recipis, duobus profuturum. Præfers me aliis: hoc totum mea cauſſa facis. Itaque ſi prætorem te factura eſſet decem captivorum redemptio, decem autem ſoli captivi eſſemus, nemo quidquam tibi deberet ex nobis; quia nihil haberes, quod cuiquam imputares, à tua utilitate ſeductum. Non ſum invidus beneficii interpres, nec deſidero illud mihi tantum dari, ſed & tibi.

CAP. XIV. Quid ergo, inquit, ſi in ſortem nomina veſtra conjici juſſiſſem, & tuum nomen inter redimendos exiſſet, nihil deberes mihi? imo deberem, ſed exiguum. Quid ſit hoc, dicam. Aliquid iſthic mea cauſſa facis, quod me ad fortunam redemptionis admittis. quod nomen meum exiit, ſorti debeo: quod exire potuit, tibi. Aditum mihi ad beneficium tuum dediſti, cujus majorem partem fortunæ debeo: ſed hoc ipſum tibi, quod fortunæ debere potui. Illos ex toto præteribo, quorum [1] mercenarium beneficium eſt: quod qui dat, non computat cui, ſed quanti daturus ſit, quod undique [2] in ſe converſum eſt. Vendit mihi aliquis frumentum. vivere non poſſum, niſi emero: ſed non debeo vitam, quia emi. Nec quam neceſſarium fuerit, æſtimo, ſine quo victurus non fui: ſed [3] quam ingratum,

meca, *iſtic tua cauſſa facis, aliquid mea.* Explicat primo, quid tua: *tua quod redimis.* addit rationem: *tibi enim ad utilitatem tuam fatis eſt quoſlibet redemiſſe.* tum quid mea: *Itaque debeo non quod redimis me, ſed quod eligis.* addit rurſus rationem: *poteras enim & alterius redemtione idem conſequi, quod mea.* Vides nihil deeſſe, ſed & variationem illam aliquid elegantiæ addere orationi. Nam iſta, *Itaque debeo, non quod redimis me, ſed quod eligis*, comparent pro illis quæ deſiderari putabant, *mea quod eligis.* Gronovius.

CAP. XIV. 1 *Mercenarium*] Mercedem & præmium ſpectans. *Lipſius.*

2 *In ſe converſum*] Unum ſe ſpectat, foras & ad alios non tendit. *Idem.*

3 *Quam gratuitum*] Meus liber, *ſed ingratum mihi.* An facimus, *ſed an gratum mihi, q. n. h. niſi emiſſem?* cum interrogatione. Etſi *gratuitum* temere non mutem. *Idem.* Ab ingenio Pinciani eſt. Olim publicati & mss. fere omnes: *ſed quod ingratum quod.* Scribe: *Nec quam neceſſarium fuerit, æſtimo, ſine quod victurus non fui, ſed quam non gratuitum, quod non habuiſſem, niſi emiſſem.* Propter ſimilitudinem literarum contracta vox eſt, ut ex *gratuitum* fieret *gratum.* Negandi vero particula cum ſcribendi compendio uni-

tum, quod non habuiſſem, niſi emiſſem. in quo invehendo mercator non cogitavit quantum auxilii allaturus eſſet mihi, ſed quantum lucri ſibi. Quod emi, non debeo.

CAP. XV. Iſto modo, inquit, ne medico quidquam debere te, niſi mercedulam dices: nec præceptori, quia aliquid numeraveris. atqui omnium horum apud nos magna caritas, magna reverentia eſt. Adverſus hoc reſpondetur, quædam pluris eſſe, quam emuntur. Emis à medico rem inæſtimabilem, vitam ac valetudinem bonam: à bonarum artium præceptore ſtudia liberalia, & animi cultum. Itaque his non rei pretium, ſed operæ ſolvitur, quod deſerviunt, quod à rebus ſuis avocati nobis vacant. mercedem non meriti, ſed occupationis ſuæ ferunt. Aliud tamen dici poteſt verius, quod ſtatim ponam, ſi prius quomodo iſtud refelli poſſit, oſtendero. Quædam, inquit, pluris ſunt quam vænierunt, & ob hoc aliquid mihi extra pro illis, quamvis empta ſint, debes. Primum, quid intereſt quanti ſint, cum de pretio, inter ementem & vendentem convenerit? Deinde [1] non emi illud ſuo pretio, ſed tuo. Pluris eſt, inquit, quam væniit. Sed pluris vænire non potuit: pretium autem cujuſque rei [2] pro tempore eſt. Cum bene iſta laudaveris: tanti ſunt, quanto pluris vænire non poſſunt. præterea nihil venditori debet, qui [3] bene emit. Deinde etiam ſi pluris iſta ſunt, non tamen ullum

ea litera ſignificata fuiſſet, qui virgulam ſuperpoſitam non animadvertit, ſive evanuerat, iota adjecit: ſic factum eſt *ingratum*. Rot. quoque & Erf. *ſed quam ingratum quod*. Ut & quos inſpexit Rubenius: cui hoc placet. *Ingrata* intelligit, pro quibus non debemus gratias. Ita lib. 1. cap.7. *Contra ingrata ſunt, licet re ac ſpecie magna videantur, quæ danti aut extorquentur aut excidunt*. Terentius Heaut. *Difficilem oſtendes te eſſe & ignoſces tamen Poſt: & id ingratum*. GRONOVIUS.

CAP. XV. 1 *Non venüt illud ſuo pretio, ſed tuo*] Quanti tu æſtimaſti. *Lipſius*. Explicat hoc ipſum, ut alia hujus capitis Fornerius ad l. 164. §. habere. l. 192. ff. de verb. ſign.

2 *Pro tempore*] Atque ideo variat: ut judicia aut cupiditas hominum, ſive & copia aut inopia mercium fuit. *Lipſius*.

3 *Bene emit*] Id eſt, vili emit. lucri fecit. Ciceronis jocus: *Quo melius emptum* (id eſt vilius) *ſciatis, Tertia deducta eſt*. Idem.

4 Ex

lum iſtic tuum munus eſt, ut non [4] ex uſu effectuve, ſed ex conſuetudine & [5] annona æſtimetur. Quod tu pretium ponis trajicienti maria, & per medios fluctus, cum è terræ conſpectu receſſit, certam ſecanti viam, & proſpicienti futuras tempeſtates, & ſecuris omnibus jubenti ſubito vela ſtringi, armamenta demitti, paratos ad incurſum procellæ & repentinum impetum ſtare? huic tamen tantæ rei præmium [6] vectura perſolvit. Quanti æſtimas in ſolitudine hoſpitium, in imbre tectum, in frigore balneum, aut ignem? ſcio tamen quanti iſta conſecuturus diverſorium ſubeam. Quantum nobis præſtat, qui labentem domum [7] ſuſcipit? & agentem ex imo [8] rimas [9] inſulam, incredibili arte ſuſpendit? certo tamen & levi pretio fultura conducitur. Murus nos ab hoſtibus tutos, & à ſubitis latronum incurſionibus præſtat. notum eſt tamen, illas turres, pro ſecuritate publica propugnacula habituras, excitaturus faber, quid in diem mereat.

CAP. XVI. Infinitum erit, ſi latius exempla conquiram, quibus appareat, parvo magna cônſtare. Quid ergo? quare & medico & præceptori plus quiddam debeo, nec adverſus illos mercede [1] defungor? Quia ex medico ac præceptore in amicum tranſeunt, & nos non arte quam vendunt, obligant, ſed benigna & familiari voluntate. Itaque medico, ſi nihil amplius quam [2] manum tangit, & me inter eos, quos [3] perambulat, ponit, ſine ullo [4] affectu facienda vitandave præcipiens, nihil amplius debeo: quia me

4 *Ex uſu*] Id eſt, pro magnitudine uſus, quem mihi præſtant. *Lipſius.*

5 *Annona*] Prout ea intepuit, aut eſt accenſa. *Idem.*

6 *Vectura*] Naulum. *Idem.*

7 *Suſcipit*] Tignis & fulturis. *Idem.*

8 *Rimas*] Meus, *ruinas*. nec ſpernas. Sed *rimas* non moveo: & ſuſpendi vult ſuperiora domus, donec ima inſtaurata & firmata. *Idem.*

9 *Inſulam*] Domum cœnaculariam, in qua tenuiores fere & inquilini habitabant, *συνοικίαν*. Idem.

CAP. XVI. 1 *Defungor*] Liberor, munus impleo. *Idem.*

2 *Manum*] Venas ſive arterias obiter explorat. *Idem.*

3 *Perambulat*] Viſit tantum, atque abit. *Idem.*

4 *Affectu*] Cum frigore quodam, & ex lege ac more. *Idem.*

5 *Sed*

me non tanquam amicum vidit, [5] ſed tanquam imperatorem. Ne præceptorem quidem habeo cur venerer, ſi me in grege diſcipulorum habuit, ſi non putavit dignum propria & peculiari cura, ſi nunquam in me direxit animum: & cum in medium effunderet, quæ ſciebat, [6] non didici, ſed excepi. Quid ergo eſt, quare iſtis debeamus multum? non quia pluris eſt quod vendiderunt quam emimus, ſed quia nobis ipſis aliquid præſtiterunt. [7] Ille magis pependit,

5 *Sed tanquam Imperatorem*, &c.] Non mutem. nam & ægri dicebantur imperare medicis (qui tunc non digniſſimæ ſortis) quos advocabant ſcilicet, &, puto, annua mercede obſtrictos habebant. Alfenus lege 26. de libert. *Medicus quod putaret multo plures imperantes ſibi habiturum:* id eſt patronos, & qui opera ejus ægri uterentur. Varro 1 de R. R. *Coloni habent anniverſarios vicinos quibus imperent, medicos, fullones, fabros:* qui ad nutum ſint præſto, ob annuum illud ſalarium. Tamen Muretus mallet: *non tamquam amicus, ſed tamquam Imperator.* Nam imperare etiam medicorum. ut in noſtro de Ira 1. cap. 16. *Si intraſſem valetudinarium exercitatus & ſciens, non idem impetraſſem omnibus per diverſa ægrotantibus.* Terentius in perſona medici: *Quod juſſi dare bibere, & quantum imperavi, date.* Et ſane pro Seneca fortaſſe magis hæc lectio, ut ad ipſum medicum referatur volentem & amicum, quæ pars prima in beneficio. Nam ita paullo ante: *Ex medico & præceptore, in amicum tranſeunt.* & infra: *Non tamquam medico, ſed amico, obligatus ſum.* Sed & ex priore idem aut ſimilis ſenſus. *Lipſius.* Torſit ille locus non mediocriter omnes interpretes, qui ægros Imperatores eſſe ac dici medicorum, ex Alpheno falſo argutati ſunt. Medicum, qui ægros ſuos perambulat, nec amplius quam manum iis tangit, ſine ullo affectu præcipiens, quæ fugienda aut facienda ſunt, illi ſalutatori comparat, qui matutino officio Imperatorem videt & alios Principes, quibus cliens eſt. Nihil, inquit, Seneca, illi Medico amplius quam mercedem debeo, qui me non vidit tanquam amicum, ſed tanquam Imperatorem, qui ita videtur & ſalutatur à togatis, ut ave dicto diſcedant. *Salmaſius.*

6 *Non didici*] Quaſi illo abjiciente magis, quam porrigente. Itaque ſuſtuli, inquit, non ſumpſi. *Lipſius.*

7 *Ille plus impendit*] Meus & Pinciani codices, *magis pependit:* ut ad ſolicitudinem referatur, & animum anxium in curando. Sed vulgatum etiam approbum, *plus impendit*, operæ temporiſque. *Idem.* Naz. *magis pependit.* Sic alii Pinciani, Gruteri, Lipſianus: qui differunt: *magis pependit.* Tamen vir eximius; ſed vulgatum etiam approbum: *plus impendit* operæ temporiſque. Quis negabat poſſe explicari? ſed non eſt hæc ratio ſanandi auctores. Nos impendium illud pariter & fœnus recuſamus. Seneca lib. 2 de Benef. 5. *Ita major eſt muneris gratia, quo minus diu pependit.* Epiſt. 74. *Illi ſpectent bona iſta pendentia, & ipſi magis pendeant.* Troadibus: *Quam quiſque famulam traheret, incerto diu Caſu pependit.* Marcus Controv. 7. *Quicunque pro tyrannicida veſtro pependiſtis, certum habeo, ſolicitè optaſtis*, &c. Et Controv. 16. *Quid? iſte inſuetur? & ſtatim omnem ſenſum ſupplicii effugiet? immo ſolicitus pendeat.* Plinius lib. 6. epiſt. 6. *Pendeo ergo, & exerceor ſpe, atque afficior metu.* Gronovius.

8 *Fama*

dit, quam medico neceſſe eſt: pro me, non pro [8] fama artis, extimuit: non fuit contentus remedia monſtrare, ſed [9] admovit. Inter ſolicitos aſſedit, ad [10] ſuſpecta tempora occurrit: nullum miniſterium oneri illi, nullum [11] faſtidio fuit. Gemitus meos non ſecurus [12] audivit, in turba [13] multorum invocantium, ego illi potiſſima [14] curatio fui. tantum aliis vacavit, quantum mea valetudo permiſerat. Huic ego non tanquam medico, ſed tanquam amico, obligatus ſum. [15] Alter rurſus in docendo, & laborem & tædium tulit, præter illa quæ à præcipientibus in commune dicuntur, aliqua inſtillavit ac tradidit, hortando bonam indolem erexit, & modo laudibus fecit animum, modo admonitionibus diſcuſſit deſidiam. Tum ingenium latens & pigrum, injecta (ut ita dicam) manu, [16] extraxit: nec quæ ſciebat, maligne diſpenſavit, quo diutius eſſet neceſſarius, ſed cupiit, ſi poſſet, univerſa [17] transfundere. Ingratus ſum niſi illum inter gratiſſimas [18] neceſſitudines diligo.

CAP. XVII. Sordidiſſimorum quoque artificiorum [1] inſtitoribus ſupra conſtitutum aliquid [2] adjecimus, ſi nobis

8 *Fama artis*] Ut ſæpe. ne male audirent medici, ne ipſe imperitior haberetur, abſque ſucceſſu. *Lipſius.*

9 *Admovit*] Sua manu. in meo tamen libro: *ſed admonuit.* Idem.

10 *Suſpecta*] Cum vis morbi ſolet ingruere, vel cum criſis eſſet. *Idem.*

11 *Faſtidio*] Ut quædam ſordida, & ſenſibus moleſta. *Idem.*

12 *Excepit*] Meus, & alii, *audivit.* Idem.

13 *Multorum*] Addit idem voculam, *infirmorum invoc.* Idem.

14 *Cura fui*] Scripti omnes, *curatio.* cur mutarunt? *Idem.*

15 *Alter rurſus in docendo & laborem & tædium tulit*] Exemplaria duo Pinc. *in docendo me & laborem.* Pal. pr. *ad docendum lab.* tert. *docendum ad lab.* Col. *rurſus docenda lab.* Naz. Cambr. Erf. *rurſus docendo ad lab.* Sic Gruterus. Satin apparet, omnes iſtas à Nazar. varietates ingenio ſcribentium potius, quam fidis libris deberi? Ex illo autem faciendum fuerat, *Alter rurſus docendo & laborem & tædium tulit.* Et ſic plane Rottendorffii codex. *Gronovius.*

16 *Extraxit*] In lucem produxit, audere, tentare, videre & adſpici fecit. *Lipſius.*

17 *Transfundere*] Omnem ſcientiam ſimul in me derivare. O pulchræ optimi doctoris notæ! *Idem.*

18 *Neceſſitudines*] Neceſſarios. *Idem.*

CAP. XVII. 1 *Inſtitoribus*] Qui merces vendunt, emuntve. qui tabernis præpoſiti, ἐργαστηριάρχαι. Ovidius:

Inſtitor ad dominam veniet diſcinctus emacem.

Noſter hoc ipſo libro, cap. 38. *Inſtitores delicatarum mercium.* Idem.

2 *Adje-*

bis [3] opera illorum enixior viſa eſt : & gubernatori, & opifici viliſſimæ mercis, & in diem ſe locanti [4] corollarium aſperſimus. In optimis vero artibus quæ vitam aut [5] conſervant, aut [6] excolunt, qui nihil ſe plus exiſtimat debere quam pepigit, ingratus eſt. Adjice, quod talium ſtudiorum traditio [7] miſcet amicos. hoc cum factum eſt, tam medico quam præceptori pretium operæ ſolvitur, animi debetur.

Cap. XVIII. Plato cum flumen nave tranſiſſet, nec ab illo quidquam [1] portitor exegiſſet, honori hoc ſuo datum credens, dixit [2] poſitum illi eſſe apud Platonem officium. Deinde paullo poſt, cum alium atque alium gratis eadem tranſveheret ſedulitate, negavit illi jam apud Platonem poſitum officium. Nam ut tibi debeam aliquid, pro eo quod præſtas, debes non tantum mihi præſtare, ſed tanquam mihi. non potes ob id quemquam [3] appellare, quod [4] ſpargis in populum. Quid ergo? nihil tibi debebitur pro hoc? tanquam ab uno, nihil. cum omnibus ſolvam, quod cum omnibus debeo.

Cap. XIX. Negas, inquit, ullum dare beneficium eum, qui me gratuita nave per flumen Padum tulit? nego. aliquid boni facit, beneficium non dat. Facit enim ſua cauſſa, aut utique non mea. Ad ſummam, ne ipſe quidem ſe mihi

2 *Adjecimus*] Nos domini, qui tabernæ præpoſuimus. dedimus aliquid ſupra mercedem, quam pacti eramus. Nam ad emptores, non commode hoc referas, nec ex more. *Lipſius.*

3 *Opera*] Diligentior & impenſior in re mea facienda, in plurimi vendendo. *Idem.*

4 *Corollarium*] Auctarium, ἐπίμετρον. Varro de L. L. *Manupretium, à manibus & pretio. Corollarium, ſi additum præterquam quod debitum ejus vocabulum fictum à corollis, quod hæ, cum placuerant actores, in ſcæna dari ſolita.* Sueton. Auguſt. cap. 45. *Corollaria & præmia alienis quoque ludis de ſuo offerebat.* Cicero in Verr. *Ut ad fructus illos arationum, corollarium hoc nummorum accederet.* Idem.

5 *Conſervant*] Ut medicina. *Idem.*

6 *Excolunt*] Ut litteratura. *Idem.*

7 *Miſcet*] Inter ſe jungit, amicitiam conciliat. Admodum vere dictum. *Idem.*

Cap. XVIII. 1 *Portitor*] πορθμεὺς· qui trajicit & tranſportat. *Idem.*

2 *Poſitum*] Servatum ibi, reconditum in animo, reſumendum ab eo cum vellet. *Idem.*

3 *Appellare*] Quaſi debitorem. *Idem.*

4 *Spargis*] Ut in ludis ſolet. *Idem.*

Cap.

ſe mihi beneficium judicat dare: ſed aut reip. aut viciniæ, aut ambitioni ſuæ præſtat: & pro hoc aliud quoddam commodum exſpectat, quam quod à ſingulis recepturus eſt. Quid ergo, inquit, ſi Princeps civitatem dederit [1] omnibus Gallis, ſi [2] immunitatem Hiſpanis, nihil hoc nomine ſinguli debebunt? Quid ni debeant? debebunt autem non tamquam proprium beneficium, ſed tanquam publici partem. Nullam, inquit, habuit cogitationem mei. Illo tempore, quo univerſis proderat, noluit mihi proprie civitatem dare: nec in me direxit animum. Ita quare ei debeam qui me ſibi non [3] ſubſtituit, cum facturus eſſet quod fecit? Primum, cum cogitavit Gallis omnibus prodeſſe, & mihi cogitavit prodeſſe. eram enim Gallus: & me, etiam ſi non mea, publica tamen [4] nota comprehendit. Deinde ego quoque illi non tanquam proprium debebo, ſed tanquam commune unus è populo: non tanquam pro me ſolvam, ſed tanquam pro patria [5] conferam.

CAP. XX. Si quis patriæ meæ pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec hoc æs alienum profitebor [1] aut candidatus, [2] aut reus: ad exſolvendum tamen hoc, por-

CAP. XIX. 1 *Omnibus Gallis*] Alludit ad ipſum ejus ævi factum. nam Claudius Galliæ comatæ plenam civitatem, id eſt cum jure ſuffragii dedit. Tacit. 11 Annal. *Lipſius.*

2 *Immunitatem*] A tributis. *Idem.*

3 *Subſtituit*] Me non habuit animi conſiliique ſui ſcopum. Non propoſuit aut ſuppoſuit in mente talem. *Idem.*

4 *Nota*] Gentis nomine. *Idem.*

5 *Conferam*] Proprie, ubi plures donant. Inde formula, *ex aro collato.* Idem.

CAP. XX. 1 *Aut candidatus*] Nec miror, ſi candidati magiſtratuum æs ſuum & alienum profeſſi ſint: quare? ut liqueret cenſum Senatorium eos habere, qui ad magiſtratus, & publicum illum ſplendorem, quærebatur. *Idem.* An candidati, magiſtratum inituri æs alienum profiteri ſolebant? ità videtur Rævardo ex hujus loci auctoritate, comm. de reg. jur. l. 166. & utroſque id facere coactos, vult quoque Pamelius in lib. 5. adv. Marcio. c. 1. Tertull.

2 *Aut reus*] Sed qua cauſſa rei igitur profeſſi? an non omnes, ſed repetundarum, peculatus, aut criminum, in quibus pecuniaria res agebatur? Itaque ibi videndum, quid in ſuo ære, quid in alieno haberent: & inde ſæpe in culpam aut innocentiam argumenta. Sed & opus deducere æs alienum, ut litis æſtimatio deinde ſolveretur. Mihi hoc in mente: melius promenti, acceptor ero. Sed heus, ſuccurrit. an non illa ſententia: Neque extra judicium, neque in judicio (ſiquis trahat) fatebor me illius debitorem. Extra judicium, cum in can-

portionem meam dabo. Sic iſtius muneris, quod univerſis datur, debitorem me nego: quia mihi dedit quidem, ſed non propter me: & mihi quidem, ſed neſciens an mihi daret: nihilominus aliquid mihi dependendum ſciam, quia ad me quoque circuitu longo pervenit. Propter me factum debet eſſe, quod me obliget. Iſto, inquit, modo, nec Lunæ nec Soli quidquam debes. non enim propter te moventur. Sed cum in hoc moveantur, ut univerſa conſervent, & pro me moventur: univerſorum enim pars ſum. Adjice nunc, quod noſtra, & horum conditio, diſſimilis eſt. Nam qui mihi prodeſt, ut per me proſit & ſibi, non dedit beneficium: quia me inſtrumentum utilitatis ſuæ fecit. Sol autem & Luna etiam ſi nobis proſunt ſua cauſſa, non in hoc tamen proſunt, ut per nos proſint ſibi. quid enim nos illis conferre poſſumus?

CAP. XXI. Sciam, inquit, Solem ac Lunam nobis velle prodeſſe, ſi nolle potuerint. Illis autem non licet non moveri. ad ſummam, conſiſtant, & opus ſuum intermittant. Hoc vide quot modis refellatur. Non ideo minus vult, qui non poteſt nolle. imo maximum argumentum eſt firmæ voluntatis, ne mutari quidem poſſe. [1] Vir bonus non poteſt non facere, quod facit: non enim erit bonus, niſi fecerit. ergo nec bonus vir beneficium dat, quia facit quod debet. non poteſt autem non facere, quod debet. Præterea multum intereſt, utrum dicas, Non poteſt hoc non facere, quia cogitur: an, Non poteſt nolle. Nam ſi neceſſe eſt illi facere, non debeo ipſi beneficium, ſed cogenti. Si neceſſe eſt illi velle ob hoc, quia nihil habet melius quod velit, ipſe ſe cogit. Ita quod tanquam coacto non deberem, tanquam cogenti debeo. Deſinant, inquit, velle.

dida mea ero: ſive in ſordida, reus. *Lipſius.*

CAP. XXI. 1 *Vir bonus*] Diſſimile eſt. nam poteſt deſinere bonus eſſe. ſed hoc quoque ſcilicet è ſublimitate illa, an arrogantia Stoïca, qui *Hominem Deo parem: Jovem plus non poſſe, quam virum bonum*, & hæc talia jactabant. *Idem.*

CAP.

velle. Hoc loco tibi occurrat, Quis tam demens eſt, ut eam neget voluntatem eſſe; cui non eſt periculum deſinendi, vertendique ſe in contrarium: cum ex diverſo nemo æque videri debeat velle, quam cujus voluntas uſque eo certa eſt, ut æterna ſit? An ſi is quoque vult, qui poteſt ſtatim nolle, is non videbitur velle, in cujus naturam non cadit nolle?

CAP. XXII. Agedum, inquit, ſi poſſunt, reſiſtant. Hoc dicis, Omnia iſta ingentibus [1] intervallis diducta, & in cuſtodiam univerſi diſpoſita, ſtationes ſuas deſerant, ſubita confuſione rerum ſidera ſideribus incurrant, & rupta rerum concordia in ruinam divina labantur, contextuſque velocitatis citatiſſimæ, in [2] tot ſæcula promiſſas vices in medio itinere deſtituat, & quæ nunc eunt alternis redeuntque opportunis [3] libramentis, mundum ex æquo temperantia, repentino concrementur [4] incendio, & ex tanta varietate ſolvantur, atque eant in unum omnia. Ignis cuncta poſſideat, quem deinde pigra nox occupet, & profunda vorago [5] tot deos ſorbeat. Eſt tanti, ut tu coarguaris, iſta [6] concidere? Proſunt tibi etiam invito, euntque iſta tua cauſſa: etiamſi [7] major illis alia, ac prior cauſſa eſt.

CAP. XXIII. Adjice nunc, quod non externa cogunt deos, ſed ſua illis [1] in legem æterna voluntas eſt. ſtatue-

CAP. XXII. 1 *Intervallis*] Quæ inter cælos & ſidera ipſa ſunt. *Lipſius.*

2 *Tot ſæcula*] Nec enim immortalem mundum Stoïci faciunt. *Idem.*

3 *Libramentis*] Quod Sol remotior, quod Luna viciniot; quod ille ardore diurno, hæc humore nocturno, invicem temperant. *Idem.*

4 *Incendio*] Stoicorum ἐκπυρώσει.

5 *Tot deos*] Nam *Chryſippus & Cleanthes*, ut Plutarchus ait, *cælum, terram, aërem, mare diis compleverunt. & neminem tamen ex tam multis immortalem reliquerunt, excepto uno Jove. Imo ceteros omnes natos eſſe, & interituros, ex ignis vi.* Vide nos Phyſiol. 2. Diſſ. 22. *Idem.*

6 *Concidere*] Secutus ſum libros, & Gruteri noſtri conjecturam: niſi quod interrogatione animaverim. Eſtne tanti, inquit, & condignum ſcilicet præmium, ad te arguendum, ut iſta omnia collabantur & ruant? Nam hoc optas, & objicis: Si poſſunt nolle, deſinant. Atquin, ô homo, non deſinent: proſunt tibi, proderuntque vel invito. *Idem.*

7 *Major illis*] Lex illa univerſi, & conſervatio rerum. *Idem.*

CAP. XXIII. 1 *In legem*] Quid aptius altiuſque dici poteſt? legite hæc, qui animo tales eſtis. *Idem.*

tuerunt, quæ [2] non mutarent. Itaque non poſſunt videri facturi aliquid, [3] quamvis nolint: quia quidquid deſinere non poſſunt, perſeverare voluerunt: nec unquam primi conſilii deos pœnitet. Sine dubio [4] ſtare illis & deſciſcere in contrarium, non licet: ſed non ob aliud, quam quia vis ſua illos in propoſito tenet; [5] nec imbecillitate permanent, ſed quia non libet ab optimis aberrare, & ſic ire decretum eſt. In prima autem illa [6] conſtitutione, cum univerſa diſponerent, etiam noſtra viderunt, rationemque hominis habuerunt. Itaque non poſſunt videri ſua tantum cauſſa decurrere, & explicare opus ſuum: quia pars operis ſumus & nos. Debemus ergo & Soli, & Lunæ, & cæteris cœleſtibus beneficium: quia etiamſi [7] potiora illis ſunt, in quæ oriuntur, nos tamen in majora ituri juvant. Adjice, quod ex deſtinato juvant. ideoque obligati ſumus, qui non in beneficium ignorantium incidimus, ſed hæc quæ accipimus, accepturos ſcierunt: & quamquam majus illis propoſitum ſit, majorque actus ſui fructus, quam ſervare mortalia: tamen in noſtras quoque utilitates à principio rerum præmiſſa mens eſt, & is ordo mundo datus, ut appareat curam noſtri non inter ultima habitam. Debemus parentibus noſtris pietatem. & multi non ut gignerent, coierunt. Dii non poſſunt videri neſciſſe, quid effecturi eſſent, cum omni-

2 *Non mutarent*] Nam ut 1 Quæſt. Natur. *Majeſtatis deminutio eſt, & confeſſio erroris mutanda feciſſe. Neceſſe eſt ei eadem placeant, cui niſi optima placere non poſſunt.* Lipſius.

3 *Quamvis nolint*] Clarius, *quaſi ut nolint.* Ibidem (in Quæſt.) Seneca: *Nec ob hoc minus liber aut potens eſt: ipſe eſt enim neceſſitas ſua.* Idem.

4 *Stare*] Male voculam expulerant: libri aſſerunt & ſenſus. Sidera quieſcere non poſſunt, etſi tu voles: neque item in contrarium aut diverſum exorbitare. *Idem.*

5 *Ex imbecillitate*] Mei libri, *in imbecill.* Puto ipſe, *nec imbecillitate:* ex ſyllaba prioris voculæ. *Idem.*

6 *Conſtitutione*] Qua prima? cujuſque mundi, cum renaſcuntur (Stoico ſenſu:) an illà apud Jovem ab æterno? *Idem.*

7 *Potiora illis*] Sic ſtatim: *Majus illis propoſitum, majorque actus ſui fructus, quam ſervare mortalia.* De Ira 2. cap. 27. *Non enim nos cauſſa mundo ſumus. nimis nos ſuſpicimus, ſi digni nobis videmur, propter quos tanta moveantur.* Et eſt Stoicum dogma, *Mundum factum Deorum hominumque cauſſa.* Idem.

8 *Auxi-*

omnibus alimenta protinus, & [8] auxilia providerint: nec eos per negligentiam genuere, quibus tam multa generabant. Cogitavit enim nos ante [9] natura, quam fecit: nec tam leve opus ſumus, ut illi potuerimus [10] excidere. Vide quantum nobis permiſerit, quam [11] non intra homines, humani imperii conditio ſit. vide in quantum corporibus vagari liceat, quæ non coërcuit [12] fine terrarum, ſed omnem in partem ſui miſit. vide, animi quantum audeant, quemadmodum ſoli aut noverint deos, [13] aut quærant, & mente in altum data divina [14] comitentur. Scias, non eſſe hominem [15] tumultuarium & incogitatum opus. Inter maxima rerum ſuarum, natura nihil habet quo magis glorietur, aut certe [16] cui glorietur. Quantus iſte furor eſt, [17] controverſiam diis muneris ſui facere? Quomodo adverſus eos hic erit gratus, quibus gratia referri [18] ſine impendio non poteſt: qui negat ab his accepiſſe ſe, [19] à quibus cum maxime accipit, qui & ſemper daturi ſunt, & nunquam recepturi? Quanta autem perverſitas, ob hoc alicui non debere,

8 *Auxilia*] E libris eſt. vulgo, *&* *utilia*. Lipſius.

9 *Natura, quam*] Id eſt, Deus. *Idem*.

10 *Excidere*] Fortuito & quaſi per caſum naſci. Dum aliud opus ſtruit, nos præter opus obiter genuit. An *excidere* etiam, elabi ejus mente, interpretemur? non ſumus tam levis res, ut extra curam cogitationemque poſuerit. *Idem*.

11 *Non intra homines*] Imo & ad animantes ceteras pertinet, quibus jugum nempe damus. *Idem*.

12 *Fine terrarum*] Sive, quia maria ſulcamus, in aërem vehiculis aut funibus tollimur; ſive, quia oculos etiam mittimus in ipſum cælum; ſive denique quia nulli glebæ affixis quaquaverſus licet ire. *Idem*.

13 *Aut quærant*] Pulchre. & hoc ipſum divinæ mentis ſignum, quod ſemper imus ad divina. *Idem*.

14 *Comitentur*] Siderum nempe curſum. vide lib. 2. ſupra, c.29. lib. 3. cap. 20. *Idem*.

15 *Tumultuarium*] Epicuri deſipiens dogma, à fortuito atomorum concurſu nos formantis. *Idem*.

16 *Cui glorietur*] O acute & vere! Vide de Vit. Beat. (ex vulgata diſtinctione) cap. 32. *Idem*.

17 *Controverſiam*] In dubium vocare Dei beneficia, & ſintne vere talia, atque à voluntate. *Idem*.

18 *Sine impendio*] Nempe adverſus homines. quibus reddi gratia ſine re non poteſt. *Idem*.

19 *A quibus cum maxime accipit, qui & ſemper*] Poſſit & legi: *cum maxima accepit, & ſemper*. Idem. Quorum beneficio & fruitur in præſens, & porro fruiturus eſt, nihil viciſſim recepturorum. Neſcio quid in mentem venerit viro doctiſſimo, ſcribenti, poſſe & legi: *cum maxima accepit, & ſemper*. Poſſit, ſi poſtulemus Senecam σολοικίζειν. Gronovius.

bere, quia etiam infitianti benignus eſt: & continuationem ipſam, ſeriemque beneficiorum, argumentum vocare neceſſario dantis? Nolo. ſibi habeat. quis illum rogat? & omnes alias impudentis animi voces his adſtrue. Non ideo de te minus meretur is, cujus liberalitas ad te etiam dum negas pervenit: cujuſque beneficiorum, vel hoc maximum, [20] quod etiam querenti daturus eſt.

Cap. XXIV. Non vides, quemadmodum teneram liberorum infantiam parentes ad ſalubrium rerum patientiam cogant? Flentium corpora, ac repugnantium, diligenti cura fovent: & ne membra libertas immatura detorqueat, in rectum exitura [1] conſtringunt: & mox liberalia ſtudia inculcant, adhibito [2] timore nolentibus. [3] Ad ultimum audacem [4] juventam frugalitati, pudori, moribus bonis, ſi parum ſequitur, [5] coactam applicant. [6] Adoleſcentibus quoque, ac jam [7] potentibus ſui, ſi [8] remedia metu aut intemperantia rejiciunt, vis adhibetur ac ſervitus. Itaque beneficiorum maxima ſunt, quæ à parentibus accipimus, dum aut [9] neſcimus, [10] aut nolumus.

Cap. XXV. His ingratis, & repudiantibus beneficia, non quia nolunt, ſed ne debeant, ſimiles ſunt ex diverſo nimis grati: qui aliquid incommodi precari ſolent his quibus obligati ſunt, aliquid adverſi, in quo affectum memorem accepti beneficii approbent. An hoc recte faciant, &

20 *Etiam querenti*] Querulo & increpanti. At Pincianus, *non quærenti:* id eſt, nolenti. *Lipſius.*

Cap. XXIV. 1 *Conſtringunt*] Faſciis & in cunis. *Idem.*

2 *Timore*] A virga & ferula. *Idem.*

3 *Ad ultimum*] Quomodo, ſi de adoleſcentia mox ſubjungit? an forte, *adultorum?* Idem.

4 *Juventam*] Ideo adoleſcentiæ hic præponit (contra æratum ſeriem:) quia de animi & morum formatione agit; atque opportune ſtudiis adjunxit. *Idem.*

5 *Coactam*] Vi patriæ poteſtatis, metu abdicationis. *Idem.*

6 *Adoleſcentibus*] De adultis dixit. at etiam, inquit, cum adoleſcunt, vis & imperium adhibentur. *Idem.*

7 *Potentibus ſui*] Sumpta virili toga, quæ ideo *libera* dicta. cum cuſtos & pædagogus remoti. *Idem.*

8 *Remedia*] Ad corporis morbos refer. nam de animi, jam præivit. *Idem.*

9 *Neſcimus*] In infantia & pueritia. *Idem.*

10 *Aut nolumus*] In adoleſcentia & juventa. *Idem.*

& pia voluntate, quæritur: quorum animus ſimillimus eſt pravo amore flagrantibus, qui amicæ ſuæ optant exſilium, ut deſertam fugientemque comitentur: optant inopiam, ut magis deſideranti donent: optant morbum, ut aſſideant: & quidquid inimicus optaret, amantes vovent. Fere idem itaque exitus eſt odii, & amoris inſani. Tale quiddam & his accidit, qui amicis incommoda optant, quæ detrahant, & ad beneficium injuria veniunt: cum ſatius ſit vel ceſſare, quam per ſcelus officio locum quærere. Quid ſi gubernator à diis tempeſtates infeſtiſſimas, & procellas petat, ut gratior ars ſua periculo fiat? quid ſi imperator deos oret, ut magna vis hoſtium circumfuſa caſtris, foſſas ſubito impetu compleat, & vallum trepidante exercitu [1] convellat, & in ipſis [2] portis infeſta ſigna conſtituat, quo majore cum gloria rebus lapſis profligatiſque ſuccurrat? Omnes iſti beneficia ſua deteſtabili via ducunt, qui deos contra eum advocant, cui ipſi [3] affuturi ſunt, & ante illos ſterni, quam erigi volunt. Inhumana iſta perverſe grati animi natura eſt, contra eum optare, cui honeſte deeſſe non poſſis.

CAP. XXVI. Non nocet illi votum meum, inquit, quia ſimul opto & periculum, & remedium. Hoc dicis, non nihil te peccare, ſed minus quam ſi ſine remedio periculum optares. Nequitia eſt, ut extrahas, mergere; evertere, ut ſuſcites; ut emittas, includere. Non eſt beneficium, [1] injuriæ finis: nec unquam id detraxiſſe meritum eſt, quod ipſe, qui detraxit, intulerat. Non vulneres me malo, quam ſanes. potes inire gratiam, ſi, quia vulneratus ſum, ſanas: non, ſi vulneras, ut ſanandus ſim. Nunquam cicatrix, niſi [2] collata vulneri, placuit: quod ita coiſſe gaude-

CAP. XXV. 1 *Convellat*] Nam ſtipitibus interpoſitis ſiebat. unde hæc phraſis. Lib. 5. de Milit. Rom. dixi. *Lipſius.*

2 *Portis*] Caſtrorum. quæ quatuor erant. *Idem.*

3 *Affuturi*] Defenſuri. *Idem.*

CAP. XXVI. 1 *Injuriæ finis*] Deſinere injuriam eſſe. *Idem.*

2 *Collata vulneri*] Id eſt, per ſe non placet. ſed comparatione placet. Malo, quam vulnus. *Idem.*

gaudemus, ut non fuiſſe mallemus. Si hoc ei optares, cujus nullum beneficium haberes, inhumanum erat votum: quanto inhumanius ei optas, cui beneficium debes?

CAP. XXVII. Simul, inquit, ut poſſim ferre illi opem, precor. Primum, ut te in media parte voti tui [1] occupem, jam ingratus es. nondum audio quid illi velis præſtare: ſcio quid illum velis pati. Sollicitudinem illi & metum, & majus aliquod imprecaris malum. optas ut ope indigeat: hoc contra illum eſt. optas ut tua indigeat ope: hoc pro te eſt. non ſuccurrere vis illi, ſed ſolvere. Qui ſic properat, ipſe [2] ſolvi vult, non ſolvere. Ita quod unum in voto tuo honeſtum videri poterat, ipſum turpe & ingratum eſt, nolle debere. optas enim, non ut tu facultatem habeas referendæ gratiæ, ſed ut ille neceſſitatem implorandæ. Superiorem te facis, & quod nefas eſt, bene meritum [3] ad pedes tuos mittis. quanto ſatius eſt, honeſta voluntate debere, quam per malam rationem ſolvere? Si infitiareris quod acceperas, minus peccares: nihil enim niſi quod dederat, amitteret: nunc vis illum ſubjici tibi jactura rerum ſuarum, [4] & ſtatus mutatione in id devocari, ut infra [5] beneficia ſua [6] jaceat. Gratum te putabo? coram eo, cui prodeſſe vis, opta. Votum tu iſtud vocas, quod inter gratum & inimicum poteſt [7] dividi? quod non dubites adverſarium & hoſtem feciſſe, ſi extrema taceantur? Hoſtes quoque optaverunt capere quaſdam urbes, ut ſervarent: & vincere quoſdam, ut ignoſcerent. nec ideo non hoſtilia vota: in

CAP. XXVII. 1 *Occupem*] Voto nondum plene prolato, præveniam. *Lipſius.*

2 *Solvi vult*] Ita me Deus, acutiſſime. Significat, illi grave eſt beneficium, & liberari ſtatim vult: nec tam gratus eſſe, quam expeditus. *Idem.*

3 *Ad pedes*] Ut ſupplex tibi ſit.

4 *Et ſtatus mutatione in id devocari, &c.*] V. C. *Vel ſtatus mutatione in id denotare, ut infra beneficia ſua jaceat.* quæ ſcriptura videtur aptior: nam *denotare* poſitum puto in deteriorem partem pro quadam nota afficere, & dedecus inurere. *Juretus.*

5 *Beneficia ſua*] Pro hominibus acceperim, & iis quibus bene fecit. Ante notavimus, ſic uſurpari. *Lipſius.*

6 *Jaceat*] Ad pedes, ut præmiſit. *Idem.*

7 *Dividi*] Quia prior pars hoſtilis eſt, altera amica. *Idem.*

8 *Poten-*

ta: in quibus, quod mitiſſimum eſt, poſt crudelitatem venit. Denique qualia eſſe judicas vota, quæ nemo tibi minus volet, quam is pro quo fiunt, ſuccedere? peſſime cum eo agis, cui vis à diis noceri, à te ſuccurri: inique cum ipſis diis. Illis enim duriſſimas partes imponis, tibi humanas. ut tu proſis, dii nocebunt? Si accuſatorem ſubmitteres, quem deinde removeres, ſi aliqua illum lite implicares, quam ſubinde diſcuteres, nemo de tuo ſcelere dubitaret: quid intereſt, utrum iſtud fraude tentetur, an voto? niſi quod [8] potentiores illi adverſarios quæris. Non eſt quod dicas: Quam enim illi injuriam facio? Votum tuum aut [9] ſupervacuum eſt, aut [10] injurioſum: imo injurioſum, etiamſi irritum. Quidquid non efficis, [11] Dei munus eſt: [12] injuria vero, quidquid optas. Sat eſt. tibi non aliter debemus iraſci, quam ſi feceris.

CAP. XXVIII. Si vota, inquit, valuiſſent, & in hoc valuiſſent, ut tutus eſſes. Primum, certum mihi optas periculum ſub incerto auxilio. deinde utrumque certum puta: quod nocet, prius eſt. Præterea, tu conditionem voti tui noſti: me tempeſtas occupavit, portus ac præſidii dubium. Quantum exiſtimas tormentum, etiamſi accepero, eguiſſe? etiamſi ſervatus fuero, trepidaſſe? etiamſi abſolutus fuero, cauſſam dixiſſe? Nullius metus tam gratus eſt finis, ut non gratior ſit ſolida & inconcuſſa ſecuritas. Opta, ut reddere mihi beneficium poſſis, cum opus erit, non ut opus ſit. Si eſſet in tua poteſtate quod optas, [1] ipſe feciſſes.

CAP. XXIX. Quanto hoc honeſtius votum eſt? Opto in eo ſtatu ſit, quo ſemper beneficia diſtribuat, nunquam

8 *Potentiores*] Ipſos deos, quos voto convenis. *Lipſius*.

9 *Supervacuum*] Si non ſuccedit, non auditur. *Idem*.

10 *Injurioſum*] Si auditur, cum noxa ſcilicet conjunctum. *Idem*.

11 *Dei munus*] Qui te benignior, parcit, nec exaudit. *Idem*.

12 *Injuria*] In animo tuo, & ipſa illa conceptione voti. *Idem*.

CAP. XXVIII. 1 *Ipſe feciſſes*] Ipſe in diſcrimen me adduxiſſes. ipſe læſiſſes, dejeciſſes: ut ſcilicet auxilio eſſes. Ergo ſcelus admiſiſſes, ut gratus deinde eſſes? Nam certe qui optat, cupit; qui cupit, fecerit ſi poſſit. *Idem*.

quam deſideret. [1] Sequatur illum materia, qua tam benigne utitur largiendo juvandoque, ut nunquam illi ſit dandorum beneficiorum inopia, datorum pœnitentia. Naturam per ſe pronam ad humanitatem, ad miſericordiam, & clementiam, irritet ac provocet turba gratorum: quos illi & habere contingat, nec [2] experiri neceſſe ſit. Ipſe nulli implacabilis ſit, ipſi nemo [3] placandus. tam æquali in eum fortuna indulgentia perſeveret, ut nemo in illum poſſit eſſe, niſi conſcientia gratus. Quanto hæc juſtiora vota ſunt, quæ te in nullam occaſionem differunt, ſed gratum ſtatim [4] faciunt? Quid enim prohibet referre gratiam proſperis rebus? quam multa ſunt, per quæ quidquid debemus, reddere etiam felicibus poſſumus? fidele conſilium, aſſidua converſatio, ſermo comis, & ſine adulatione jucundus; aures, ſi deliberare velit, [5] diligentes; [6] tutæ, ſi credere; convictus familiaritas. Neminem tam alte ſecunda poſuerunt, ut non illi eo magis [7] amicus deſit, quia nihil abſit.

CAP. XXX. Iſta triſtis, & omni voto ſubmovenda occaſio, ac procul repellenda. ut gratus eſſe poſſis, [1] iratis diis opus eſt? Nec ex hoc quidem peccare te intelligis, quod melius cum eo agitur, cui ingratus es? Propone animo tuo carcerem, vincula, ſordes, ſervitutem, bellum, egeſtatem: hæc ſunt occaſiones tui voti. ſi quis tecum contraxit, per iſta [2] dimittitur. Quin potius eum potentem eſſe velis, cui plurimum debes, & beatum? Quid enim (ut dixi) vetat, te referre etiam ſumma felicitate præditis gratiam? cujus plena

CAP. XXIX. 1 *Sequatur*] Facilis ei ſit, habeat, nec unquam deſtituat. *Lipſius.*

2 *Experiri*] Ipſe auxiliator ille, auxilii nunquam egeat. *Idem.*

3 *Placandus*] Nemini ſupplicare debeat, nullius iram mitigare. *Idem.*

4 *Faciunt*]. Optimo illo, & tam propenſo, animo. *Idem.*

5 *Diligentes*] Ad audiendum, & mox ſuadendum. *Idem.*

6 *Tutæ*] Ad continendum, ſiquid arcani depoſuit. *Idem.*

7 *Amicus deſit*] Quia ſemper *magna fortuna* (Velleii dictum) *comes adulatio:* & veritas ac candor apud felices potenteſque vix habitant. *Idem.*

CAP. XXX. 1 *Iratis diis*] Ut noceant. *Idem.*

2 *Dimittitur*] Siquis vinculo aliquo tecum hæret, per hæc liberatur. Iſta enim ei optas, ut ſolvere aut ſolvi poſſis. *Idem.*

3 *Diſtrin-*

plena tibi occurret & varia materia. Quid? tu neſcis debitum etiam locupletibus ſolvi? Nec te invitum [3] diſtringam: Omnia ſane excluſerit opulenta felicitas: monſtrabo tibi, cujus rei inopia laborent magna faſtigia, quid omnia poſſidentibus deſit. Scilicet ille, qui verum dicat, & hominem inter mentientes ſtupentem, ipſaque conſuetudine pro rectis [4] blanda audiendi, ad ignorantiam veri perductum, vindicet à conſenſu concentuque falſorum. Non vides quemadmodum illos in præceps agat exſtincta [5] libertas, & fides in obſequium ſervile ſubmiſſa, dum nemo [6] ex animi ſui ſententia ſuadet, diſſuadetque, ſed adulandi [7] certamen eſt, & unum amicorum omnium officium, una contentio, quis blandiſſime fallat? Ignoravere vires ſuas, & dum ſe tam magnos, quam audiunt, credunt, [8] attraxere ſupervacua, & in diſcrimen rerum omnium perventura bella: utilem & neceſſariam rupere concordiam: ſecuti iram, quam nemo revocabat, multorum ſanguinem hauſerunt, fuſuri noviſſime ſuum, [9] dum vindicant inexplorata pro certis, flectique non minus exiſtimant turpe quam vinci, & perpetua credunt, quæ in ſummum perducta maxime nutant. Ingentia ſuper ſe ac ſuos regna fregerunt, nec intellexerunt, in illa ſcena, & vanis & cito diffluentibus bonis refulgente, ex eo tempore ipſos nihil non adverſi exſpectare debuiſſe, ex quo nihil veri audire potuerunt.

CAP. XXXI. Cum bellum Græciæ indiceret Xerxes, ani-

3 *Diſtringam*] Illigatum tenebo. *Lipſius.*

4 *Blanda audiendi*] Tacitus de hoc genere: *Quorum aures ita formata, ut nil niſi jucundum, & læſurum, accipiant.* Ideo Diogenes, *Adulationem, melleum eſſe laqueum.* Idem.

5 *Libertas*] Amicorum & familiarium. qua apud eum nefas uti. *Idem.*

6 *Ex animi*] Formula vetus, qua ſignificabant puriter, libere, & ex interiore ſenſu dici. *Idem.*

7 *Certamen eſt*] Quod vetus illud dictum expreſſit, ab iſto aut proximo ævo: *Omnis Romanus adulatione corrumpitur, aut corrumpit.* Idem.

8 *Attraxere*] Ultro advocarunt & arceſſiverunt bella. *Idem.*

9 *Dum vindicant*] Miror quid illud ſit, quod in meis libris additur. in altero quidem, *dum hoc ſæpe judiſſe vindicant:* altero opt. *dum hac ſpecie judiſti vindicant.* Numquid, *hac ſpecie juſti?* Idem.

CAP.

animum tumentem, oblitumque quam caducis confideret, nemo non impulit. Alius aiebat, non laturos nuncium belli, & ad primam adventus famam, terga verſuros: alius, nihil eſſe dubii, quin illa mole non vinci ſolum Græcia, ſed [1] obrui poſſet: magis verendum, ne vacuas deſertaſque urbes invenirent, & profugis hoſtibus vaſtæ ſolitudines relinquerentur, non habituris, ubi tantas vires exercere poſſent. Alius, illi vix rerum naturam ſufficere, anguſta eſſe claſſibus maria, militi caſtra, explicandis equeſtribus copiis campeſtria, vix patere [2] cælum ſatis ad emittenda omni manu tela. Cum in hunc modum multa undique jactarentur, quæ hominem nimia æſtimatione ſui furentem concitarent, [3] Demaratus Lacedæmonius ſolus dixit, ipſam illam qua ſibi placeret multitudinem, indigeſtam & gravem, metuendam eſſe ducenti. [4] non enim vires, ſed pondus habere: immodica numquam regi poſſe; nec diu durare, quidquid regi non poteſt. In primo, inquit, ſtatim monte Lacones objecti, dabunt tibi ſui experimentum. Tot iſta gentium millia [5] trecenti morabuntur, hærebunt in veſtigio fixi, & commiſſas ſibi anguſtias tuebuntur, & corporibus obſtruent. tota illos Aſia non movebit loco. tantas minas belli, & pæne totius [6] generis humani ruentis impetum, pau-

CAP. XXXI. 1 *Obrui*] In tota hac narratiuncula Declamatorii floſculi ſparſi. iſte unus, & olim Claudii Marcelli, qui in hujus argumenti Suaſoria: *Non vincent nos, ſed obruent*, pronunciari à Spartanis facit. *Lipſius.*

2 *Cælum*] Aerem. *Idem.*

3 *Demaratus*] Olim rex Spartæ, & tunc exſul. *Idem.*

4 *Non vires*] Livius ſimiliter: *Eſſe impedimentum majus; quam auxilium.* Idem.

5 *Trecenti*] Mira prædictio Demarati. & quomodo hæc tam diſtincta, niſi poſt factum, ſciri potuerunt? Sed iſta quoque ex declamantium licentia: donemus. *Idem.*

6 *Generis humani ruentis impetum pauciſſimi ſuſtinebunt*] Mss. tres *ſuſtinent.* Sicque emendatum eſt etiam in Naz. tamen prius fuit: *pauciſſimis ſtent.* Sic Gruterus. Iſta manus emendatrix improba fuit, & pro una litera, quæ deerat, tres infulſit, ut tamen non conveniret. Scribendum erat: *pauciſſimi ſiſtent.* Vel hinc diſce præſtantiam principis Senecæ codicum. Livius lib. 1. *ut non ſiſterent modo Sabinas legiones ferociter inſtantes cedentibus, ſed ſubito in fugam averterent.* Lib. 4. *Niſi hac armata cohors ſiſtat impetum hoſtium, actum de imperio eſt.* Lib. 10. Ibi *integra vires ſiſtunt invehentem ſe jam Samnitem.* Gronovius.

7 Siſte-

pauciſſimi ſuſtinebunt. Cum te [7] mutatis legibus ſuis natura [8] transmiſerit, in ſemita hærebis, & æſtimabis futura damna, cum putaveris quanti Thermopylarum anguſta conſtiterint. Scies te fugari poſſe, cum ſcieris poſſe retineri. Cedent quidem tibi pluribus locis, velut torrentis modo ablati, cujus cum magno terrore prima vis defluit: deinde hinc atque [9] illinc coorientur, & [10] tuis te viribus prement. Verum eſt quod dicitur, majorem belli apparatum eſſe, quam qui recipi ab his regionibus poſſit, quas oppugnare conſtituis. Sed hæc res contra nos eſt: ob hoc ipſum te Græcia vincet, quia non capit. uti toto te non potes. Præterea, quæ una rebus ſalus eſt, occurrere ad primos rerum impetus, & inclinatis opem ferre non poteris, nec fulcire ac firmare labantia. Multo ante vincêris, quam victum eſſe te ſentias. Ceterum non eſt, quod exercitum tuum ob hoc ſuſtineri putes non poſſe, quia numerus ejus duci quoque ignotus eſt. Nihil tam magnum eſt, quod perire non poſſit: cui naſcitur in perniciem, ut alia quieſcant, ex ipſa magnitudine, ſua cauſſa. Acciderunt quæ Demaratus prædixerat. Divina atque humana impellentem, & [11] mutantem quidquid obſtiterat, trecenti ſtare juſſerunt: ſtratuſque per totam paſſim Græciam Xerxes intellexit, quantum ab exercitu turba diſtaret. Itaque Xerxes pudore, quam damno miſerior, Demarato gratias egit, quod ſolus ſibi verum dixiſſet, & permiſit petere quod vellet: petit ille, ut Sardes [12] maximam Aſiæ civitatem curru vectus intraret,

7 *Mutatis legibus*] Declamator in Suaſoria 2. *Maria, terraſque, rerum Natura ſtatione mutavit ſua: moriamur trecenti, ut hic primum invenerit, quod mutare non poſſit.* Vides mutandi verbum in hac re placuiſſe. quia nempe è terra mare, è mari terram fecit. Herodotum vide. *Lipſius.*

8 *Tranſmiſerit*] In Græciam, conſtrato Helleſponto. *Idem.*

9 *Illic coorientur*] Mei libri iterum voces inſerunt. alter, *illinc ſimilis naſcentur coorientur*: alter opt. *à ſimilis naſcentur.* Quid hoc eſt? an *apibus ſimiles naſcentur?* Ἠΰτε ἔθνεα εἶσι μελισσάων ἀδινάων. Adeſte vates. *Idem.*

10 *Tuis te viribus*] Quas explicare non poteris. quæ ſe involvent aut obterent. *Idem.*

11 *Mutantem*] Senſu, quo ſupra. *Idem.*

12 *Maximam Aſiæ*] In Lydia ſita eſt, & Strabonis etiam ævo magna. *Idem.*

13 Re-

ret, [13] rectam capite tiaram gerens. id ſolis datum regibus. Dignus fuerat præmio, antequam peteret: ſed quam miſerabilis gens, in qua nemo fuit, qui verum diceret regi, niſi qui [14] non dicebat ſibi?

Cap. XXXII. Divus Auguſtus filiam [1] ultra impudicitiæ maledictum impudicam [2] relegavit, & flagitia Principalis domus in publicum [3] emiſit: admiſſos [4] gregatim adulteros, pererratam nocturnis [5] comeſſationibus civitatem, forum ipſum ac [6] roſtra, ex quibus pater legem de adulteriis tulerat, filiæ in ſtupra placuiſſe, quotidianum [7] ad Marſyam concurſum: cum ex adultera in [8] quæſtuariam

13 *Rectam capite*] Quam & *Cidarim* appellant. De hoc ritu Plutarchus in Artaxerxe, Xenophon 2 Anabaſ. Sed Suidas optime, & noſtram hanc rem ſimul tangit ex Philarchi Hiſtor. 11. *Tiara*, inquit, *ornatus capitis, quam ſoli reges rectam ferebant apud Perſas. duces autem, inclinatam. Demaratus autem Lacedamonius, qui cum Xerxe Athenas venit, ob ſucceſſum aliquem lætiorem rege ei permittente peteret quod vellet, petiit in recta tiara Sardes invehi.* Lipſius.

14 *Non dicebat*] Ego hoc teneam, etſi meis libris negatio abeſt. Sententia, Nemo è Perſis & indigenis regi verum dixit, ſolus hic homo exterus, cujus res non agebatur. Nihil ei ex victoria aut clade accedebat, decedebatve. Non ergo ſibi dicebat, id eſt in rem aut commodum ſuum. Tamen libri ſine negatione, ut dixi: & interpretere, *qui ſibi dicebat*, aliis non audituris. Itaque nec videbatur iis dicere. *Idem.*

Cap. XXXII. 1 *Intra pudicitia maledictum impudicam*] Non capio, alius viderit. quidam libri, *ultra*: atque omnino ego legam, *ultra impudicitia*, id eſt, adeo impudicam, ut hoc maledictum commune flagitia ejus excederent. Plus erat quam impudica. *Idem.* Fruſtra laboraverunt viri docti in explicanda hac lectione, & caſtigant Lipſium quod corrigat. Atqui jubent id Naz. Col. optimus Eraſmi, qui repræſentant unanimiter: *ultra impudicitia maledictum impudicam*: idque probe Lipſius interpretatur. His igitur adhæreamus, & ingenio in alia utamur. *Gronovius.*

2 *Relegavit*] In Pandateriam inſulam primo, mox Rheginorum opido clauſit. *Lipſius.* Adducit hanc ex Seneca fabulam Briſſonius lib. ad L. Jul. de adult. additque conſimilem de eadem Julia narrationem ex Velleii lib. poſter.

3 *Emiſit*] Suetonius: *De filia, abſens, ac libello per Quaſtorem recitato, notum Senatui fecit.* Lipſius.

4 *Gregatim*] Sunt ex ipſa accuſatione, ſive præſcriptione Auguſti. Gregatim autem, quod non ſingulos, ſed per greges & claſſes admitteret. O propudium! *Idem.*

5 *Comeſſationibus*] Cum hic atque illic apud amaſios ſuos lurcaretur. *Idem.*

6 *Roſtra*] Ibi quoque, haud dubie, lectulis ſtratis comeſſabunda, & quod ſequitur. *Idem.*

7 *Ad Marſyam*] Cujus ſtatua in foro erat, & ad eam tribunal. Itaque coronare Marſyam victores ſolent, & qui cauſas tenuiſſent. At hæc muliercula, libidinum coronas, & pugnarum numeros, imponebat. Plinius lib. 21. cap. 3. *Apud nos exemplum licentia hujus non eſt aliud, quam filia*

D. Au-

riam verſa, jus omnis licentiæ ſub [9] ignoto adultero peteret. [10] Hæc tam vindicanda Principi quam tacenda (quia quarumdam rerum turpitudo etiam [11] ad vindicantem redit) parum potens iræ publicaverat. Deinde cum, interpoſito tempore, in locum iræ ſubiiſſet [12] verecundia, gemens, quod non illa ſilentio preſſiſſet, quæ tamdiu neſcierat, [13] donec loqui turpe eſſet, ſæpe exclamavit: Horum mihi nihil accidiſſet, ſi aut Agrippa, aut Mecœnas vixiſſet. Adeo tot habenti millia hominum, duos reparare difficile eſt. Cæſæ ſunt legiones; & protinus ſcriptæ. fracta claſſis; & intra paucos dies natavit nova. ſævitum eſt in opera publica ignibus, ſurrexerunt meliora conſumptis: tota vita, Agrippæ & Mecœnatis [14] vacavit locus. Quid putem? defuiſſe ſimiles qui aſſumerentur, an ipſius vitium fuiſſe, qui maluit [15] queri, quam [16] quærere? Non eſt quod exiſtimemus, Agrippam & Mecœnatem ſolitos illi vera dicere: qui ſi vixiſſent, inter diſſimulantes fuiſſent. Regalis ingenii mos eſt, in præſentium contumeliam, amiſſa laudare, & his virtutem dare vera dicendi, à quibus jam audiendi periculum non eſt.

CAP.

D. Auguſti, cujus luxuria noctibus coronatum Marſyam, littera illius Dei gemunt. Quibus poſtremis legerim, *littera illius degemunt.* Qui *Deum* ad Auguſtum refert, errat: & jam de *Divo* præceſſit. ſed nec audiendus mihi, qui reſcribit. At de Senecæ loco, non negaverim coronas eas ſimpliciter ad conviviales referri poſſe, quas abiens ipſa & comeſſatores Marſyæ impoſuerint: nam & id fœdum, teſtari ibi convivatos eſſe. *Lipſius.*

8 *Quæſtuariam*] Fecitne ergo, quod Meſſallina, ſimilis aut gemina mulier?

Excepit blanda intrantes, atque æra popoſcit. Idem.

9 *Ignoto*] Qui nec ipſam, quem nec ipſa noſſet, *Idem.*

10 *Hæc tam*] Ita recte, abſque negatione. vindicanda ſane hæc erant, ſed & tacenda. ex Germanorum moribus Taciti effato: *Scelera oſtendi oportere, dum puniuntur; flagitia abſcondi.* Idem.

11 *Ad vindicantem*] Maxime hunc, & patrem. *Idem.*

12 *Verecundia*] Pudor è domeſtico flagitio. *Idem.*

13 *Donec loqui*] Cum jam in ſummo, & ſine remedio eſſent. *Idem.*

14 *Vacavit*] Imo Criſpus Salluſtius, *incolumi Mecœnate proximus, mox præcipuus cui ſecreta Principum innitterentur.* Tacit. 3 Annal. ſed nomen, aut gratiam fortaſſe parem non habuit. *Idem.*

15 *Queri*] Se non habere. *Idem.*

16 *Quærere*] Ut haberet. *Idem.*

CAP.

CAP. XXXIII. Sed ut me ad propoſitum reducam, vides quam facile ſit, gratiam referre felicibus, & in ſummo humanarum opum poſitis. Dic illis non quod volunt audire, ſed quod audiſſe [1] ſemper volent: plenas aures adulationibus, aliquando vera vox intret, da conſilium utile. Quæris, quid felici præſtare poſſis? effice, ne felicitati ſuæ credat: ut ſciat illam multis & fidis manibus continendam. Parum in illum contuleris, ſi illi ſemel ſtultam fiduciam permanſuræ ſemper potentiæ excuſſeris, docuerisque mobilia eſſe quæ dedit caſus, & majore curſu fugere quam veniunt: nec his portionibus, quibus ad ſumma perventum eſt, retro iri, ſed ſæpe inter fortunam maximam & ultimam [2] nihil intereſſe: Neſcis quantum ſit pretium amicitiæ: ſi non intelligis multum te ei daturum, cui dederis amicum, rem non domibus tantum, ſed ſæculis raram: quæ non aliubi magis deeſt, [3] quam ubi creditur abundare. Quid? iſtos tu [4] libros, quos vix nomenclatorum complectitur aut memoria, aut manus, amicorum exiſtimas eſſe? Non ſunt iſti amici, qui agmine magno [5] januam pulſant, qui in primas & ſecundas [6] admiſſiones digeruntur.

CAP. XXXIII. 1 *Semper volent*] Quod æternum juvabit, ut ſolent bona & recta conſilia aut monita. Contra in adulatione. Critias:

Ὅστις δὲ τοῖς φίλοισι πάντα πρὸς χάριν
Πράσσων ὁμιλεῖ, τὴν παρ' αὐτίχ' ἡδονὴν
Ἔχθραν καθίστησ' εἰς τὸν ὕστερον χρόνον·

Quicumque amicis, gratia cauſſa, omnia
Dicit facitque; is ille præſens gaudium
Permutat odio, in poſterum tempus, gravi. Lipſius.

2 *Nihil intereſſe*] Noſter de Tranquill. *Hora momentum intereſt, inter ſolium & aliena genua.* Idem.

3 *Quam ubi*] Apud divites & felices: quorum res & fortuna, non ipſi amantur. *Idem.*

4 *Libros*] Nota morem, amicos & clientes, nominatim atque ordine, in libros digerebant nomenclatores, ut meminiſſe & nominare poſſent, ac domino ſuggerere. Epiſt. 68. *Digerere in litteram ſenes orbos.* Idem.

5 *Januam*] Mane ſalutaturi. *Idem.*

6 *Admiſſiones*] Solent pro dignitatum diſcrimine amicos aut clientes dividere. Honeſtiores primos ad ſalutationem admittere: tum alios, tertioſque. Probabile & in iis libris, de quibus ante, deſcriptos ita fuiſſe. Lampridius in Alexandro; *Moderationis tanta fuit, ut amicos non ſolum primi ac ſecundi loci, ſed etiam inferioris, ægrotantes viſeret.* Quamquam ille fortaſſe de locis Senatoriis & Equeſtribus accipiendus. Tiberius amicos etiam in tres claſſes deſcripſit, quod apud Suetonium cap. 46. vide. Ergo *primæ admiſſionis*, erant honeſtiores & quaſi interiores amici. de quibus & Seneca de Clem. 1. cap. 10. *Totam cohortem primam interioris admiſſionis.* Ab hoc more

tur. Conſuetudo iſta vetus eſt regibus, regeſque ſimulantibus, [7] populum amicorum deſcribere. Eſt proprium ſuperbiæ, [8] magno æſtimare introitum ac tactum ſui liminis, & pro honore dare, ut oſtio ſuo propius [9] aſſideas, ut gradum prior intra domum ponas, in qua deinceps multa ſunt oſtia, quæ receptos quoque excludunt.

CAP. XXXIV. Apud nos primi omnium [1] C.Gracchus & mox Livius Druſus inſtituerunt ſegregare turbam ſuam, & alios [2] in ſecretum recipere, alios [3] cum pluribus, alios [4] univerſos. Habuerunt itaque iſti amicos primos, habuerunt & ſecundos, [5] nunquam veros. Amicum vocas, cujus [6] diſponitur ſalutatio? aut poteſt hujus tibi patere fides, qui per fores [7] maligne apertas non intrat, ſed illabitur? Huic pervenire uſque ad [8] diſtringendam libertatem licet, cujus vulgare & publicum verbum & promiſcuum ignotis, [9] Ave, non niſi ſuo ordine emittitur? Ad quemcumque itaque iſtorum veneris, quorum ſalutatio urbem [10] concutit, ſcito etiam ſi animadverteris obſeſſos ingenti fre-

re *Admiſſionales*, & *officium Admiſſionis*: de quibus ego ad 6 Annal. Taciti. *Lipſius*.

7 *Populum*] Cœtum & turbam ita dicunt. In Manilio: *Aerei populi*, de avibus. In eodem: *populos exponere captos*, de piſcibus. In Apuleio: *ſexpedum populorum unda*, de formicis. In Columella: *Duo populi conjungi debent*, de apibus. Denique in Floro: *populus virorum*. Ita igitur & hic *populus amicorum*: ſicut item Homero & Græcis ἔθνος. In Sidonio ſatis audacter: *ſcelerum populus*, id eſt copia peccatorum. *Idem*.

8 *Magno æſtimare*] Imo & oſtiarii vendebant. Vide de Conſt. Sapient. cap. 14. *Idem*.

9 *Aſſideas*] Atque ibi exſpectes, *Donec Bythino libeat vigilare tyranno*. Vide epiſt. 95. & alibi. *Idem*.

CAP. XXXIV. 1 *C. Gracchus*] Nempe iſti plebicolæ, qui magno agmine obſidebantur. *Idem*.

2 *In ſecretum*] In cubiculum interius. *Idem*.

3 *Cum pluribus*] In aliud, atrio proximum. *Idem*.

4 *Cum univerſis*] In ipſo atrio, ubi communiter ſalutabant. *Idem*.

5 *Numquam*] Fortaſſe, *numquid*. Idem.

6 *Diſponitur*] Loco ſuo, & vice. *Idem*.

7 *Maligne*] Ægre & faſtidioſe à ſuperbo oſtiario. *Idem*.

8 *Diſtringendam*] Solvendam, laxandam libertatem: quam metus & reverentia retinet, ac velut clauſam habet. Hoc ſenſu *deſtringendam* mavelim. *Idem*.

9 *Ave*] Vulgo receptum in his ſalutationibus. Martialis:

Et matutinum portas ineptus Ave.
Idem.

10 *Concutit*] Movet & quatit, quia undique ad eos concurſus. *Idem*.

frequentia [11] vicos, & commeantium in [12] utramque partem catervis itinera compreſſa, tamen venire te in locum hominibus plenum, amicis vacuum. In pectore amicus, non [13] in atrio quæritur. illo recipiendus eſt, illic retinendus, & in ſenſus recondendus. Hoc doce, gratus es. Male de te exiſtimas, ſi inutilis es, niſi afflicto; ſi rebus bonis ſupervacuus. Quemadmodum te & in dubiis, & in adverſis, & in lætis ſapienter geris, ut dubia prudenter tractes, adverſa fortiter, læta moderate: ita in omnia utilem te amico exhibere potes. Adverſa ejus ſi nec deſerueris, nec optaveris, multa nihilominus, ut non optes, in tanta varietate, quæ tibi materiam exercendæ fidei præbeant, incident. Quemadmodum qui optat divitias alicui in hoc, ut illarum partem ipſe ferat, quamvis pro illo videatur optare, ſibi proſpicit: ſic qui optat amico aliquam neceſſitatem, quam adjutorio ſuo fideque diſcutiat: quod eſt ingrati, ſe illi [14] præfert, & tanti æſtimat illum miſerum eſſe, ut ipſe gratus ſit, ob hoc ipſum ingratus. Exonerare enim ſe vult, & ut gravi ſarcina liberare. Multum intereſt, utrum properes referre gratiam, ut reddas beneficium; an ne debeas. Qui reddere vult, illius ſe commodo aptabit, & idoneum illi venire tempus volet: qui nihil aliud quam ipſe liberari vult, quomodocumque ad hoc cupiet pervenire, quod eſt peſſimæ voluntatis.

Cap. XXXV. Iſta, inquam, nimia feſtinatio ingrati eſt. id apertius exprimere non poſſum, quam ſi repetivero quod dixi. Non vis reddere acceptum beneficium, ſed effugere. Hoc dicere videris, Quando iſto carebo? quo-

11 *Vicos*] Ubi exſpectant aditum excluſi, & atrio non capiente. *Lipſius.*

12 *Utramque partem*] Quine utrimque ad ædes veniunt? an qui àb iis abeunt, adeuntque? id eſt, qui prorſus & rurſus commeant. an etiam de iis accipis, qui fortuito tranſeunt, vias anguſtas ab hac obſidione eſſe? Ceterum de copia, Virgilius:

Si non ingentem, foribus domus alta ſuperbis,
Mane ſalutantum totis vomit ædibus undam. Idem.

13 *In atrio*] Idem epiſt. 19. *Errat, qui amicum in atrio quærit, in convivio probat.* Idem.

14 *Præfert*] Quia vult ut opis ſuæ ſit egens. ab eo pendeat. *Idem.*

Cap.

quocumque modo mihi laborandum eſt, ne iſti obligatus ſim. Si optares ut illi ſolveres de ſuo, multum abeſſe videreris à grato: hoc quod optas, iniquius eſt. Exſecraris enim illum, & caput [1] ſanctum tibi, dira imprecatione defigis. Nemo, ut exiſtimo, de immanitate animi tui dubitaret, ſi aperte illi paupertatem, ſi captivitatem, ſi famem ac [2] metum imprecareris. [3] Aliquid intereſt, utrum vox

CAP. XXXV. 1 *Sanctum*] Ob beneficia. *Lipſius.*

2 *Metum*] Ita libri conſenſu. tamen Pincianus *mortem* vellet; & ſagaciter Gruterus, *letum*. Ego neutrum etiam probo. nam quomodo gratus ſit (in eo hæc tractatiuncula) ſi mors hominem occupet? Periclitari optat, non perire: & ut auxilii ſui egeat. non poteſt, ſi obit. *Metum* igitur teneamus, grandem aliquem, & a grandibus, ſi volet. *Idem.*

3 *At quid intereſt, utrum vox*] Libri turbant: ac meus & quidam, *Aliquid intereſt, utrum vox ipſa ſit voti tui.* Sed, meo judicio, turbant. nam vulgata optima. ſi voce palam imprecareris, immanis & ſævus eſſes; quid autem intereſt, an ore, an animo hoc facias? *Vox* igitur, áperta; *votum*, tacitum, ſed Deo notum. *Idem.* Quicquid admiretur vulgatam Lipſius, & turbare criminetur libros, admittendum eſt, in quo omnes conſentiunt, & manum illis dederunt Pincianus & Eraſmus, *Aliquid intereſt, utrum vox iſta ſit voti tui.* A principio τὸ *Aliquid* exaudiendum eſt per interrogationem, pro *an aliquid* vel *aliquidne*: ut notavimus ſuperius, *dubium eſt*, pro dubiumne eſt, & ſimilia. Deinde *vox voti* eſt explanatio, formula ſeu conceptio voti verbis. Prorſus nihil ad rem differentia taciti & expreſſi voti. Denique, *utrum iſta*, breviter eſt dictum, quod plenius foret, *utrum iſta an hac* eorum, quorum proxime meminit. Rogo te, inquit, an intereſt aliquid, utrum iſta vox, evenire amico aliquid adverſi, quo adfectum tuum & animum illi approbes, utrum, inquam, iſta vox & formula ſit tui voti, an hæc, paupertatem, famem, metum ei contingere? Quod ſequitur, ita refert Naz. *Sanius aliquid enim horum optaſi in hunc.* Nec differunt alii. niſi quod Pinc. *Sanius enim aliquid horum:* in fine ceteri, *ſivi nunc, ſim nunc, ſin nunc.* Eraſmi *ſcivi nunc, ſum nunc:* unde colligas, licet, literam *s* non fruſtra ubique comparere. Nam Lipſianus, qui, *oro*, pro, *horum*, habet; mangonem eſt paſſus, eoque ſæpe ad vanas ei conjecturas prævit. Scribe: *Sanius aliquid enim horum optas. I nunc* &c. Dictum eſt per ironiam. Enimvero horum aliquod cui optas, ſanius optas; par eſt utriuſque voti inſania: nihilo ſanior hæc optas quam illa. Plenius foret: *ſanius enim illud optes, quam aliquid horum.* ſed meminerimus, perpetuum fere eſſe Senecæ ordinem talium comparatorum, quæ per *tam quam* explicantur, turbare; ut, poſtquam primus deprehendit, quod ſciam, P. Faber, paſſim in eo viri docti obſervarunt. Nec dubium eſt, ſi hæc *nihilo ſanius* optentur, æque inſane iſta optari. Non dubito, quin & verba & ſenſum Senecæ deprehenderimus: ſed oportet noſci auctorem, ut intelligamur. In Rot. & Erf. vidimus noſtris oculis: *Aliquid intereſt utrum vox iſta ſit voti tui. Sanius enim aliquid horum opta. Si nunc.* Rubenius etiam ingenioſe: *At quid intereſt, utrum vox iſta ſit voti tui, an vis? aliquid enim horum optas. I nunc.* Quid intereſt, utrum vota tua aperte

vox iſta voti ſit tui? [4] Sanus aliquid horum opta. I nunc, & hoc eſſe grati puta, quod ne ingratus quidem faceret, qui modo non uſque in [5] odium, ſed tantum ad infitiationem beneficii perveniret.

Cap. XXXVI. Quis pium dicet Æneam, ſi patriam capi voluerit, ut captivitate patrem eripiat? Quis [1] Siculos juvenes, ut bona liberis exempla monſtrarent, ſi optaverunt ut Ætna immenſa ignium vi ſupra ſolitum [2] ardens & incenſa præcipitet, datura ipſis occaſionem exhibendæ pietatis: ex medio parentibus incendio raptis? Nihil debet Scipioni Roma, ſi Punicum bellum [3] ut finiret, aluit: nihil Deciis, quod morte patriam ſervaverunt, ſi

prius

& clara voce aliquid malum optent, an vero occulte & latente vi. *Gronovius.*

4 *Sanus*] Meus: *Sanius aliquid, oro, opta:* ſed & hic vulgatam præfero. ſanus, inquit, nihil horum tibi optes. deſipias mentis, ſi facias: cur igitur alteri, quod non tibi? *Lipſius.*

5 *Odium*] Qui non hoſtis ex profeſſo factus eſſet. *Idem.*

Cap. XXXVI. 1 *Siculos*] De quibus lib. 3. extremo, ſupra. *Idem.*

2 *Ardens daret ipſis occaſionem*] In libro meo aliiſque, *daretur ipſis occaſio*, recte, ſi ſupra legas, *ardente.* Idem. Laudat iterum Lipſius è ſuo aliiſque, *daretur ipſis occaſio*, ſi etiam legas *ardente.* Sed conſideremus Naz. *ardens & incenſa pracipit & daturi ipſis occaſionem.* Ergo veriſſimum eſt, quod habuit antiquiſſimus liber Eraſmi: *ſi optaverunt, ut Ætna immenſa ignium vi ſupra ſolitum ardens & incenſa præcipitet, datura ipſis occaſionem.* Miraris *ardens & incenſa*, quaſi hæc non differant, nec poſterius augeat ſententiam, cum & *ardere* ſine flamma intelligatur, *incenſum*, cum proprie dicitur, ut plurimum eam complectatur. Deinde quam bene, *Ætna præcipitet?* Vide quæ diximus ad Silvas Statii c. 53. *Gronovius.*

3 *Ut finiret, perſeverare maluit*] Durare, donec ipſe idoneus magiſtratibus & imperiis. *Lipſius.* Docet nos ὁ πάνυ hoc eſſe durare, donec ipſe idoneus magiſtratibus & imperiis. Rem magnam! Sed audiamus Gruterum: Sic Pal. ſec. At tert. & Col. *perſeveravit.* quod fere probo. Naz. hic mancus eſt: nam loco duarum illarum vocum habet tantum *aliud.* Si nondum perſuaſi mancum illum eſſe omnium ſinceriſſimum, vel hic credar. Quis enim negabit ſcripſiſſe Senecam? *Nihil debet Scipioni Roma, ſi Punicum bellum, ut finiret, aluit.* Nihil certius. Sic Plancus ad Ciceronem: *ne cui obtrectatorum viderer & nimium pertinaciter Lepido offenſus, & mea patientia etiam alere bellum.* Livius lib. 31. *Patientes rurſus eum in Helleſpontum trajicere, occupantemque Græcia opportuna loca vires colligere, bellum aluere.* Curtius lib. 6. *Igitur ne in ſeditionem res verteretur, otium interpellandum erat bello, cujus materia opportune alebatur.* Neque enim video, cur aut hoc defendi non poſſit, aut *dabatur habebaturve* melius ſit. Cum præſertim non inobſervatum tranſmiſerint, quod eſt lib. 7. *Ita bellum vitando alemus, & quod inferre poſſumus, accipere cogemur.* Rottendorfhi codex & Erf. cum additamento habebant Nazariani ſcripturam: *perſeveravit aliud.* Gronovius.

4 *Opus*

prius optaverant, ut devotioni fortiſſimæ locum ultima rerum neceſſitas faceret. Graviſſima infamia eſt medici, [4] opus quærere. Multi quos auxerant morbos, & incitaverant, ut majore gloria ſanarent, non potuerunt diſcutere, aut cum magna miſerorum vexatione vicerunt.

CAP. XXXVII. [1] Calliſtratum aiunt, ita certe Hecaton auctor eſt, cum in exſilium iret, in quod multos ſimul cum illo [2] ſeditioſa civitas & intemperanter libera expulerat, optante quodam, ut Athenienſibus neceſſitas reſtituendi exſules eſſet, [3] abominatum talem reditum. [4] Rutilius noſter animoſius. cum quidam illum conſolaretur, & diceret inſtare arma [5] civilia: brevi futurum, ut omnes exſules reverterentur: Quid tibi, inquit, mali feci, ut mihi pejorem reditum, quam exitum optares? Malo, ut patria exſilio meo [6] erubeſcat, quam reditu [7] mœreat. Non eſt iſtud exſilium, cujus neminem non magis, quam damnatum, pudet. Quemadmodum illi ſervaverunt bonorum civium officium, qui reddi ſibi penates ſuos noluerunt clade communi, quia [8] ſatius erat duos iniquo malo affici, quam

4 *Opus quærere*] Ut aut ægri, aut magis ægri ſint. Quod tamen vulgo medicis lepide objicit, & ſubſannat Philemon:

Τίς οὗτος; ἰατρός. ὡς κακῶς ἔχει
Ἅπας ἰατρὸς, ἂν κακῶς μηδεὶς ἔχῃ.

Quis iſte porro? medicus. ò quam ſeſe habet

Medicus male omnis, nemo ſi male ſeſe habet! Lipſius.

CAP. XXXVII. 1 *Calliſtratum*] Oratorem eximium, & qui Demoſthenem, actione ſua de Oropo, ad eloquentiæ ſtudium excitavit. Exſilii & damnationis ejus ipſe Demoſthenes commeminit, oratione adverſus Polyclem. *Idem.*

2 *Seditioſa*] Athenæ. *Idem.*

3 *Abominatum*] Ne ea neceſſitas patriæ incideret. *Idem.*

4 *Rutilius*] De quo ſupra, lib. 5. c. 17. *Idem.*

5 *Civilia*] Sullana. *Idem.*

6 *Erubeſcat*] Quæ innocentem ejecit. *Idem.*

7 *Mœreat*] In publica calamitate. *Idem.*

8 *Satius erat duos unico malo*] A Pinciano eſt. at libri omnes, *iniqua.* Fortaſſe, *inique malo a. q. omneis publice.* Idem. Conjectaneum hoc Pinciani eſt, cum in libris inveniſſet partim *uno*, partim *iniquo.* Et hoc poſterius etiam Naz. & Rot. & tres alii Gruteri. Nec placuit tamen, ſed atiolantur *ſontico*, alii *inique* & dein *publice*, alii, *privo.* Atqui nihil poteſt melius ſcriptura veteri excogitari. Satius erat duos cives Calliſtratum & Rutilium iniqua calamitate premi, quam omnes earundem urbium una publica. An *iniquum malum* minus bene dicitur, quam *magnum malum, meritum malum, maturum malum?* Et noſtro, 6. Nat.

Quæſt.

quam omnes publico: ita non ſervat grati hominis affectum, qui bene de ſe [9] merentem difficultatibus vult opprimi, quas ipſe ſubmoveat: qui etiamſi bene cogitat, male precatur. Ne in [10] patrocinium quidem, nedum in gloriam eſt, incendium exſtinxiſſe quod feceris.

CAP. XXXVIII. In quibuſdam [1] civitatibus, impium votum ſceleris vicem tenuit. Demades certe Athenis, eum qui neceſſaria funeribus venditabat, damnavit, cum probaſſet magnum lucrum optaſſe: quod contingere illi ſine multorum morte non poterat. Quæri tamen ſolet, an merito damnatus ſit. Fortaſſe optavit, non ut multis venderet, ſed ut care: ut parvo ſibi conſtarent, quæ venditurus eſſet. Cum conſtet negotiatio ex empto & vendito, quare votum ejus in unam partem trahis, cum lucrum ex utraque ſit? Præterea omnes licet, qui in iſta negotiatione ſunt, damnes: omnes enim idem volunt, id eſt, intra ſe optant. Magnam hominum partem damnabis. cui enim non ex alieno incommodo lucrum? [2] Miles bellum optat, ſi gloriam. agricolam annonæ caritas erigit. [3] eloquentiæ

Quæſt. 28. *æternum illud umbroſi frigoris malum.* Gronovius.

9 *Merentem difficultatibus vult opprimi*] Verbum *opprimi* non fuit in Naz. Qui habent, acceperunt à liberalitate librariorum. Scribe: *qui bene de ſe merentem in difficultatibus vult, quas ipſe ſubmoveat* Dicitur per intellectum verbi ſubſtantivi. *Idem.*

10 *Patrocinium*] Ne excuſat quidem & patrocinatur, adeo non laudatur. *Lipſius.*

CAP. XXXVIII. 1 *Civitatibus*] De Athenis adjungit, cur Romam ſuam omittit? in qua *Claudiam, inſontem criminis, impium votum ſubvertit*, ut Valerius loquitur, & narrat lib. 8. c. 1. Suetonius Tiber. c. 2. Agellius, alii. *Idem.*

2 *Miles bellum optat agricolam*] Sic editur à ſectione Mureti: nam olim erat, *optat in gloriam, agricolam.* Et ſic omnes fere libri ſcripti. Unde Pincianus: *inglorium agricolam annona caritas erigit.* Non certe temere eſt. Sed tutiſſimum putamus adhæreſcere Naz. *Miles bellum optat, ſi gloriam: agricolam* &c. ſi gloriam fortium factorum optat & ſectatur, etiam optat bellum: is enim campus, hoc ſpatium exemplorum. Salluſtius Catilin. de Cæſare: *ſibi magnum imperium, exercitum, bellum novum exoptabat, ubi virtus eniteſcere poſſet.* M. Seneca Contr. 8. *Gloriæ cauſſa aliquis militat: conſecutus es gloriam.* Gronovius.

3 *Eloquentiæ*] Hæc mire, & pro arbitrio (quam ſæpe autem!) inverterat Muretus. Iſta vulgata & vetus editio eſt. nec mei diſcrepant, niſi quod tranſpoſita voce: *Eloquentia pretium exoptat.* Fecerim, *exoptatur.* Poſſis etiam, *eloquentia pretium exoptat, litium numerum.* Lipſius.

4 Gratiis

quentiæ exoptat pretium litium numerus. medicis [4] gravis annus in quæſtu eſt. inſtitores [5] delicatarum mercium, juventus corrupta locupletat. nulla tempeſtate, nullo igne lædantur tecta: jacebit opera fabrilis. [6] Unius votum deprehenſum eſt, omnium ſimile eſt. An tu [7] Aruntium, & [8] Aterium, & ceteros qui [9] captandorum teſtamentorum artem profeſſi ſunt, non putas eadem habere, [10] quæ deſignatores [11] & libitinarios, vota? illi tamen quorum mortes

4 *Gravis*] Qui morbis nos gravat. *Lipſius.*

5 *Delicatarum mercium*] Serici, Coæ veſtis, unguentorum, margaritarum. *Idem.*

6 *Unius*] Quem Demades damnavit. *Idem.*

7 *Aruntium*] De quo ad Tacitum. *Idem.*

8 *Aterium*] Sive *Haterium*, qui ipſe è Tacito notus. *Idem.*

9 *Captandorum*] Hoc genus Romæ crebrum, & *captatores* dicebantur, quia ſimiles venantibus, prædam ſectabantur & lucrum. Orbis & ſenibus adhærebant, obſequiis, officiis, munuſculis alliciebant: omnia uno fine, ut in fine, teſtamenti pars eſſent. Martialis:

Scis te captari, ſcis hunc qui captat avarum,
Et ſcis quid captet, quid Mariane velit.

Iſti iidem, *Heredipetæ*: & ſuaviter ab Horatio artificium deſcribitur, Satyra 5. lib. 2. Quid à Petronio? ſuaviſſime, in ſenis ſui Eumolpi perſona, qui Crotonem venerat. in qua urbe, inquit, *homines omnes in duas partes diviſi. Nam aut captantur, aut captant. Videbitis*, inquit, *opidum tamquam in peſtilentia campos, in quibus nihil aliud eſt, niſi cadavera quæ lacerantur, aut corvi qui lacerant.* Atque iſti *corvi*, ſive & *vulturii*, ſunt captatores. Cui lubet ridere, (nihil enim in ulla Comœdia bellius) ipſum adito. Sed quid tu hic, Seneca, in Aruntium & Haterium? te hujus culpæ culpant. Ecce Suillius apud Tacitum: *Romæ teſtamenta, & orbos, veluti indagine ejus capi.* Sed Suillius dixerit: gratiæ & potentiæ ejus aliquid aliquando datum, hoc credo. *Idem.*

10 *Quæ deſignatores*] Qui funera comitabantur, diſponebant, ordinabant. Horatius:

—— cum ficus prima calorque
Deſignatorem decorat lictoribus atris.

Scripſi c. 15 de Amphitheatro. *Idem.* De deſignatoribus vide plurima apud Budæum ad l. 4. de iis qui notantur infamia. Douſam lib. 4. cap. 1. Plaut. explan.

11 *Et libitinarios*] Libitina cognomen Veneris. & auctor Dionyſius, Serv. Tullium regem, cum ſcire numerum naſcentium, morientium, in viros tranſeuntium vellet; inſtituiſſe ſingulis templum, in quod nummum aliquem inferrent, atque ita numerarentur deſcriberenturque. Ut, naſcentes, in Junonis Lucinæ; morientes, in Veneris Libitinæ; puberes, & qui virilem togam ſumerent, in Juventæ. Hinc manavit, ut ea dea funeribus præeſſe crederetur, atque inibi, quidquid ad ea, curaretur. *Libitinarii* ergo, qui *Libitinam* (ut Valerius lib. 5. cap. 2.) *exercebant.* qui funera efferenda conducebant, & cetera in hunc apparatum. Gloſſis, *Libitinarius* ἐνταφιαστὴς, ſive Funerator. item, ἐνταφιοπώλης, qui vendit quæ ad funus. Ipſa *Libitina*, ἐντάφιον, funus. Inde Horatio: *Effugere Libitinam.* Pro officio, Livius: *In urbe peſtilentia tanta, ut Libitina*

tes optent, neſciunt: hi familiariſſimum quemque, ex quo propter amicitiam [12] ſpei plurimum eſt, mori cupiunt. Illorum [13] damno nemo vivit: hos quiſquis [14] differt, [15] exhaurit. Optant ergo, non tantum ut accipiant, quod turpi ſervitute meruerunt, ſed etiam ut tributo gravi liberentur. Non eſt itaque dubium, quin hi magis quod damnatum eſt in [16] uno, optent: quibus quiſquis morte profuturus eſt, vita nocet. Omnium tamen iſtorum tam nota ſunt vota, quam impunita. Denique ſe quiſque conſulat, & in ſecretum pectoris ſui redeat, & inſpiciat quid tacitus optaverit. quam multa ſunt vota, quæ etiam ſibi fateri pudet! quam pauca, quæ facere coram teſte poſſimus!

Cap. XXXIX. Sed non quidquid reprehendendum, etiam [1] damnandum eſt: ſicut hoc votum amici, quod in manibus eſt, male utentis [2] bona voluntate, & in id vitium [3] incidentis, quod evitat. nam dum gratum animum feſtinat oſtendere, ingratus eſt. Hoc ait, in poteſtatem meam recidat, gratiam meam deſideret, ſine me ſalvus, honeſtus, tutus eſſe non poſſit. tam miſer ſit, ut illi [4] beneficii loco ſit, quidquid redditur. [5] Hæc diis audientibus. Circumveniant illum domeſticæ inſidiæ, quas ego poſſim

bitina tunc vix ſufficeret. In Aſconii, pro Milone legas: *Faſces ex lecto Libitina raptos, allatos ad domum Scipionis & Hypſæi:* ac capiam de faſcibus Deſignatorum, qui illic aſſervati. Nam lictores iis dat Horatius. *Lipſius.* De hoc contempto grege vide nonnulla apud Val. Max. lib. 5. cap. 2. quæ Philoſopho lucem dabunt. Adde etiam Budæum ad l. Quicunque. ff. de inſtit. act.

12 *Spei plurimum*] At libri ſcripti, *rei plurimum*. Pincianus legebat, *cum quo propter rem amicitia plurimum eſt:* nec inſulſe. *Lipſius*.

13 *Damno*] Nihil enim iis tollitur, etſi non additur. *Idem.*

14 *Differt*] Spem illorum morte non cito implet. *Idem.*

15 *Exhaurit*] Quia munera aſſidue mittunt, & ut tributa pendunt. *Idem.*

16 *Uno*] Iterum, illo Athenienſi. *Idem.*

Cap. XXXIX. 1 *Damnandum*] Sententia judicis, exemplo illius Demadis. *Idem.*

2 *Bona voluntate*] Referendi gratiam. *Idem.*

3 *Incidentis*] In ingratitudinem, quam properat effugere improbo voto. *Idem.*

4 *Beneficii*] Non gratiæ tantum: neque ſolvar ego ſolum, ſed obligem. *Idem.*

5 *Hæc diis*] Peſſime omiſſa erat hæc clauſula, quæ in ſcriptis. Hæc tu, inquit, ſi non palam & hominibus, at diis audientibus voves. *Idem.*

Cap.

poſſim ſolus opprimere. inſtet potens inimicus & gravis, infeſta turba nec inermis, & creditor urgeat & accuſator.

CAP. XL. Vide quam ſis æquus, horum optares nihil, ſi tibi beneficium non dediſſet. Ut alia taceam, quæ graviora committis, peſſima pro optimis referendo, hoc certe delinquis, quod non exſpectas ſuum cujuſque rei tempus: quod æque peccat, qui non ſequitur, quam qui antecedit. Quomodo non ſemper beneficium recipiendum eſt, ſic non utique reddendum. Si mihi non deſideranti redderes, ingratus eſſes: quanto ingratior es, qui deſiderare me cogis? Exſpecta. quare [1] ſubſidere apud te munus meum non vis? quare obligatum moleſte fers? quare, quaſi cum acerbo fœneratore, [2] ſignare rationem parem properas? Quid mihi negotium quæris? quid in me [3] deos immittis? quomodo exigeres, qui ſic reddis?

CAP. XLI. Ante omnia ergo, Liberalis, hoc diſcamus, beneficia ſecure debere, & occaſiones reddendorum obſervare, non [1] manu facere: hanc ipſam cupiditatem primo quoque tempore liberandi ſe, meminerimus ingrati eſſe. Nemo enim libenter reddit, quod [2] invitus debet: & quod apud ſe non vult eſſe, onus judicat eſſe, non munus. Quanto melius ac juſtius, in promptu habere merita amicorum: & offerre, non ingerere, nec obæratum ſe judicare? quoniam beneficium commune vinculum eſt, & inter ſe duos alligat. Dic, Nihil moror, [3] quo minus tuum

CAP. XL. 1 *Subſidere*] Hærere & remanere. *Lipſius*.

2 *Signare*] Signantur rationes, cum finiuntur; cum bene diſpunctæ, & pares factæ, comprobantur. Imo ipſa illa verba videntur ſubſcripſiſſe in Codicis paginis, *par ratio*. Idem.

3 *Deos immittis*] Votis tuis hoſtes factos. *Idem*.

CAP. XLI. 1 *Manu facere*] Id eſt, non quærere & opera noſtra arceſſere. Phraſis perfrequens Senecæ, & jam Conſ. ad Marc. c. 19. explicata. *Idem*.

2 *Invitus*] Nihil mutandum. Invitus debet, qui adſtrictum ſe ægre fert, qui non vult munus apud ſe reſidere. at idem, inquit, nec libenter reddit, id eſt, nec hilari promptoque animo. quippe quem non habet. Indignanti propior, & quaſi recuſanti munus, regerit potius quam reddit. *Idem*.

3 *Quo minus*] Melior ac planior mei libri ſcriptio: *quomodo minus re-*

vertatur

tuum revertatur ad te: opto hilaris accipias. ſi neceſſitas alterutri noſtrum imminet, fatoque quodam datum eſt ut aut tu cogaris beneficium recipere, aut ego accipere, det potius qui ſolet. Ego paratus ſum: Nulla mora in Turno. oſtendam hunc animum, cum primum tempus advenerit: interim dii [4] teſtes ſunt.

Cap. XLII. Soleo, mi Liberalis, notare hunc in te affectum, & quaſi [1] manu prendere, verentis & æſtuantis, ne in ullo officio ſis tardior. Non decet gratum animum ſolicitudo; contra, ſumma fiducia ſui: & ex conſcientia veri amoris, dimiſſa omnis anxietas. Tam cum vitio eſt, [2] recipere quod non debes, quam non dare quod debes. hoc beneficii primum dati ſit jus, ut recipiendi tempus eligat, qui dedit. At vereor, ne homines de me [3] ſequius loquan-

vertatur ad te: etſi illud *quo*, compendio ſcribitur: & mallem, *quando*. Lipſius.

4 *Teſtes ſunt*] Bene Gruterus, *ſunto*. Idem.

Cap. XLII. 1 *Manu prendere*] De rebus quæ certæ ſunt, & quas velut manu tangimus & tenemus. Seneca de Tranq. c. 1. *Quædam vitia in aperto poſita, quæ manu prenderem.* Idem.

2 *Recipere quod non debes*] Ego hanc ſententiolam non capio. Recipienti debetur, quomodo debet? Mihi ex mente Senecæ videbatur: *reddere cum non debes.* Certe de tempore reddendi agitur, ut in verbis ante, & mox ſequentibus: non de indebito, aut debito. An ſic placet, *recipere quomodo non debes, quam dare quomodo non debes?* Idem. Sententiolam hanc ſe non capere teſtatur Lipſius: ex mente vero Senecæ ſibi videri, *reddere cum non debes:* aut etiam, *recipere quomodo non debes, quam dare quomodo non debes.* Sed labor conjectandi hic vanus non adhibitis veteribus libris. Quorum optimi longe aliter. Naz. & Erf. *Tam convicium eſt recipere quod debes hoc primum beneficii.* Illa interjecta, *quam non dare quod debes*, nuſquam; & addiderunt, quibus ſententia ſic explenda videbatur. Deſunt eadem in duobus aliis Pall. & Cambr. & in Rottend. minimum cætera differentibus ab optimo: nempe quod illi, *tamen convicium*, hic, *jam convicium*. Quæ orta omnia ex compendio ſcribendi crediderim, & verum fuiſſe: *Interim convicium eſt, recipe quod debeo. Hoc primum beneficii dati jus ſit, ut tempus eligat, qui dedit.* Interdum, inquit, nempe hoc caſu, cum non ſecure beneficia debemus, cum occaſiones reddendi non exſpectamus, ſed intempeſtive manu facimus, & quærimus potius liberari quam reddere, tum ergo vox iſta, *recipe quod debeo*, non eſt vox grati & memoris animi. Quid ergo? convicium eſt, quaſi dolentis debuiſſe. *Interim* pro interdum ſæpe noſter. De Ira, 1, 16. *Interim optimum miſericordiæ genus eſt occidere.* De Benef. 1, 16. *Interim non reddere tantum libet, quod acceperis, ſed abjicere.* Rubenius conjecerat: *Tanquam convicium eſt, recipe quod debeo:* quia in Leod. erat *tanquam*, cætera ut in Naz. *Gronovius.*

3 *Sequius*] Deterius, ſiniſterius. In libris ſcriptis adduntur voculæ, *id eſt obliquius aut male, vel injuſte:* quæ palam

quantur. Male agit, qui [4] famæ, non conſcientiæ gratus eſt. Duos iſtius rei judices habes: [5] te, quem non potes fallere; & illum, quem potes. Quid ergo, ſi nulla intervenerit occaſio? ſemper debebo? Debebis: ſed palam debebis, ſed libenter debebis, ſed cum magna voluptate apud te depoſitum intueberis. Pœnitet accepti beneficii, quem nondum redditi piget. quare qui tibi dignus viſus eſt, à quo acciperes, indignus videatur, cui debeas?

CAP. XLIII. In magnis erroribus ſunt, qui ingentis animi credunt, proferre, donare, [1] plurium ſinum ac domum replere: cum iſta interdum non magnus animus faciat, ſed magna fortuna. Neſciunt, quanto majus ac difficilius interim ſit capere, quam fundere. Nam ut nihil alteri detraham, quoniam [2] utrumque ubi ex virtute fit, par eſt: non minoris eſt animi beneficium debere, quam dare. eo quidem operoſius hoc quam illud, quo majore diligentia cuſtodiuntur accepta, quam dantur. Itaque non eſt trepidandum, quam cito [3] reponamus, nec [4] procurrendum intempeſtive: quia æque delinquit, qui ad referendam gratiam ſuo tempore ceſſat, quam qui alieno properat.

lam interpretamenta ſunt. Varro: *Non modo abſens quidquam de te ſequius cogitabit, ſed etiam ruminabitur humanitatem.* Livius: *Invitus, quod ſequius ſit, de meis civibus loquor.* Lipſius.

4 *Famæ*] Ad famam. ejus cauſſa & adſpectu. *Idem.*

5 *Te, quem non*] Ex ſcripto meo hæc brevius: *Illum quem non potes fallere, & quem potes.* Quem non potes, nempe te & animum; quem potes, populum. *Idem.*

CAP. XLIII. 1 *Plurium ſinum ac domum replere*] Ita enim mos, rogæ ſinum expandere, & in eum recipere donata. Sinum implere, minoribus donis, aut pecunia: domum, ornamentis, alioque inſtructo. *Idem.* Viſe Fabrum lib. 1 Semeſtr. cap. 22. ex quo hauries ad hujus loci explanationem non pœnitenda.

2 *Utrumque*] Longe aliter meus: *quoniam utrumlibet virtute par eſt:* brevius & caſtigatius. Vitia paria Stoicis, ita & virtutes: neque creſcit bonum, aut decreſcit. Dogma ipſum ita habet: Πάντα τὰ ἀγαθὰ ἴσα εἶναι, καὶ πᾶν ἀγαθὸν ἐπ' ἄκρον εἶναι αἱρετόν. καὶ μήτε ἄνεσιν καὶ μήτε ἐπίτασιν δέχεσθαι· *Omnia bona paria eſſe, & omne bonum in ſummo deſiderabile. neque remiſſionem aut intenſionem ſuſcipere.* Non in Manuduct. 3. Diſſert. 4. *Lipſius.*

3 *Reponamus*] Vicem reddamus. Juvenalis:

——— *numquamne reponam?* Idem.

4 *Properandum*] Libri fere ſcripti, *procurandum:* optime Gruterus, *procurrendum.* Metaphora eſt. non nimis cito exeundum, & priuſquam aperti carceres. *Idem.*

5 *Da-*

rat. Poſitum eſt illi apud me. nec illius nomine, nec meo timeo. bene illi cautum eſt. non poteſt hoc beneficium perdere, niſi mecum: imo ne mecum quidem. Egi illi gratias, id eſt, retuli. Qui nimis de beneficio reddendo cogitat, nimis cogitare alterum de recipiendo putat. Præſtet ſe in utrumque facilem: ſi vult recipere beneficium, referamus, reddamuſque læti. Illud apud nos cuſtodiri mavult, quid theſaurum ejus eruimus? quid cuſtodiam recuſamus? dignus eſt, cui utrum volet, liceat. Opinionem quidem & famam eo loco habeamus, tanquam non [5] ducere, ſed [6] ſequi debeat.

L I-

5 *Ducere*] Præire, & nos ad eam adſpicere. *Lipſius.*

6 *Sequi*] Ex bene factis, bona erit: ſi non ſtatim, tardius; ſi non apud omnes, ſaltem peritos & bonos. *Idem.*

CAP.

LIBER SEPTIMUS.

ARGUMENTUM ET ORDO.

Similia prioribus, Quæſtiunculæ, & ſubtilibus utilia tamen mixta. Illud principio ſerium. coërcendam curioſitatem, & nimiam ſciendi cupidinem: animum potius ad mores & Virtutem, id eſt, Sapientiam mittendum. Ex verbi deinde occaſione Quæſtio, An aliquis donare Sapienti poſſit, cum ejus ſint omnia? ait poſſe, quia animo quidem, non uſu tamen omnia poſſidet. Altera, An qui tentavit reddere beneficium, reddiderit? ita: ſed tamen iterum iterumque conandum docet. Tertia, An quod à viro bono acceperis, eidem jam malo reddes? Reddes, ſed cum cautione, ne illa quibus male, & in ſuam alienamve noxam utatur. Quarta, Numquid oblivisci datorem beneficii ſui oporteat? Non omnino. & poſſe tenere memoria ait, imo & interdum exigere. Ultima, Quomodo ferendi ingrati? placido animo, manſueto, magno.

CAPUT I.

Bonum, mi Liberalis, habeas animum volo:
[1] *In manibus terra. Non hic te carmine longo,*
Atque per ambages & longa exorſa tenebo.
[2] Reliqua hic liber cogit: & exhauſta materia, circumſpicio, non quid dicam, ſed quid non dixerim. Boni tamen conſules quidquid ſupereſt, cum tibi ſuperfuerit. Si

CAP. I. *In manibus*] A navigantibus. jam portum terramque tangimus. *Lipſius.*

2 *Reliqua hic liber cogit*] *Reliqua* abſolute poſuit more aliorum auctorum, pro debitis reſtantibus ex potiore ſumma non ſoluta. *Juret.*

3 *Leno-*

Si voluiſſent [3] lenocinari mihi, debuit paullatim [4] opus creſcere, & ea pars in finem reſervari, quam quilibet etiam ſatiatus appeteret. Sed quidquid maxime neceſſarium erat, in primum ſtatim congeſſi: nunc ſi quid effugit, recolligo. Nec mehercule, ſi me interrogas, nimis ad rem exiſtimo pertinere, ubi dicta ſint quæ regunt mores, perſequi cetera, non in remedium animi, ſed in exercitationem ingenii inventa. Egregie enim hoc dicere [5] Demetrius Cynicus, vir meo judicio magnus, etiamſi maximis comparetur, ſolet: Plus prodeſſe, ſi pauca præcepta ſapientiæ teneas, ſed illa in promptu tibi & in uſu ſint, quam ſi multa quidem didiceris, ſed illa non habeas [6] ad manum. Quemadmodum, inquit, magnus luctator eſt, non qui omnes [7] numeros [8] nexuſque perdidicit, quorum uſus [9] ſub adverſario rarus

3 *Lenocinari*] Illecebras & lenocinia mihi circumdare. gratioſum venuſtumque me reddere. *Lipſius.*

4 *Opus creſcere*] Ita ſolent & rhetores, & qui auribus animiſque ſe aptant: paullatim ſurgere, & ex aurora ſolem dare. *Idem.*

5 *Demetrius Cynicus*] Inter aſtra ejus ævi non ſolum ſtellas: ſi Senecæ fides, ubique laudanti. Ut mox, cap. 7. & epiſt. 20. item 62. & ſæpius. *Idem.* Effuſus ubique in eo laudando noſter, de eo vide Lipſium ad Taciti lib. 16 Ann. extremo.

6 *Ad manum*] Prompta, ut exerceas & utare. Notabile dictum: qui legis, attende. Sperne hæc varia, & ſæpe vana: pauca & utilia diſce, & ut facias diſce. Ariſtippus conſonat: *Σεμνυνομένου τινὸς ἐπὶ πολυμαθίᾳ, ἔφη, ὥσπερ οὐχ οἱ τὰ πλεῖστα ἐσθίοντες καὶ γυμναζόμενοι ὑγιαίνουσι μᾶλλον τῶν τὰ δέοντα προσφερομένων, οὕτως οὐχ οἱ πολλὰ, ἀλλ' οἱ χρήσιμα ἀναγινώσκοντες εἰσὶ σπουδαῖοι. Quodam gloriante ob multiplicem doctrinam, Sicut, inquit, non ii qui plurimum comedunt aut exercentur, melius valent iis qui modica & neceſſaria adſumunt: ita nec qui multa, ſed qui utilia legunt diſcuntque, ſtudioſi & eruditi ſunt.* Heraclitus hoc ipſum nervoſe & breviter: *Πολυμαθίη νόον ἔχειν, οὐ διδάσκει. Mentem multiſciam habere, non docet.* Non docet? non, quibus opus ad vitam, tranquillitatem, felicitatem. *Lipſius.*

7 *Numeros*] Palæſtræ verbum, in motibus illis, & formatione flexuque membrorum. Quintilianus libro 12. *Et ut Palæſtrici doctores, illos quos Numeros vocant* (male quidam libri *Nervos*) *non idcirco diſcentibus tradunt, ut his omnibus in ipſo luctandi certamine utantur: ſed ut ſufſit copia illa, ex qua unum aut alterum, cujus ſe occaſio dederit, efficiant.* Quæ apta ſane etiam ad Demetrii ſenſum. Juvenalis, de fœmina ad palum ſe exercente: *Atque omnes implet numeros.* Ibi Scholiaſtes priſcus: *Hoc eſt, univerſa efficit dictata. ut tantum currat in exercitio, quantum gladiator.* Corrigo, *aut tantum curat.* Valerius lib. 8. c. 3. *Motuſque omnes* (ita veteres) *ac numeros defenſionis fortiter exſecuta.* Inde proverbium, *omnibus numeris perfectus*, & ſimilia, quæ idem ille Valerius ſæpe iterat. *Idem.*

8 *Nexuſque*] In lucta, Lucanus: *Conſeruère manus & multo brachia nexu* Dicunt aliter *nodos*, & *ligaturas*. Idem

9 *Sub adverſario*] In ipſa pugna: at bene

rus eſt, ſed qui in uno ſe aut altero bene & diligenter exercuit, & eorum occaſiones intentus exſpectat: nec enim refert, quam multa ſciat, ſi ſcit quantum victoriæ ſatis eſt: ſic in hoc ſtudio multa delectant, pauca [10] vincunt. Licet neſcias, quæ ratio Oceanum [11] effundat ac revocet: quare ſeptimus quiſque annus ætati [12] ſignum imprimat: quare latitudo porticus ex remoto ſpectantibus, non ſervet proportionem ſuam, ſed ultima [13] in anguſtias coëant, & columnarum noviſſime intervalla jungantur: quid ſit, quod geminorum conceptum ſeparet, partum jungat. utrum [14] unus concubitus ſpargatur in duos, an toties concepti ſint. cur pariter natis [15] fata diverſa ſint. maximiſque rerum

bene ſub doctore, & in ludo. *Lipſius.*

10 *Vincunt*] Rem conficiunt. affectus & vitia domant. *Idem.*

11 *Effundat ac*] Fluentem & refluentem faciat, ſtatis horis. *Idem.*

12 *Signum imprimat*] Quo ſenſu? ut revera corpori aliquod ſignum ſit, & velut tranſitus nota? ſicut anno 7. dentes cadunt, & naſcuntur: bis ſeptimo, pubertas erumpit: ter ſeptimo, genæ veſtiuntur: quarter ſeptimo, genuini (ſupra dictum) emergunt. In Philone quidem tale aliquid diſtincte eſt legere, de opificio mundi: vide. An hoc placer, ſeptimo quoque anno mutari hominem, & ſignum ætatis imprimi, nova nomenclatura? Ut ad primum ſeptenarium *Infans*; inde ad alterum, *Puer*; ad tertium, *Adoleſcens*; ad quartum, *Juvenis*; quintum, *Vir*; ſextum, *Maturus* vel *Gravis*; ſeptimum, *Senex*; atque inde *Decrepitus.* Iſto autem ſenſu, melius in Seneca *ætatu ſignum*: quod etiam eſt in quibuſdam libris. An denique ad gradus vel κλιμακτῆρας ætatum adſpexit? in quibus antiquitus proditum, ſeptimo quoque anno, mutationem aut diſcrimen evenire: quod Varro apud Agellium lib. 3. cap. 10. notat. Itaque ſignum imprimit, morbi, vel periculi, vel mutationis. *Idem.*

13 *In anguſtias*] Lucretius idem quærit, libro 4.

Porticus æquali quamvis eſt denique ductu,
Stanſque in perpetuum paribus ſuffulta columnis
Longa; tamen parte ab ſumma cum tota videtur,
Paullatim trahit anguſti faſtigia coni:

ſed ipſe quoque inter obſcura & ignorata, quod ad cauſſam, mox habet. Non item Optici hodie. nam aiunt ſemper in lineis parallelis, longius ductis, remotiora coire & anguſtari, ob baſes minores quo longiores, lineaſque quæ paullatim concurrunt. Adde noſtrum, Quæſt. Nat. 1. c. 3. *Idem.*

14 *Unus concubitus*] Ita ſane. & Hippocrates effatur, τὰ δίδυμα ἀφ' ἑνὸς λαγνεύματος γίνεσθαι· *geminos ab uno opere Venereo fieri.* Argumentum in canibus, quæ uno coitu multiplicem fœtum edunt: in mulieribus ipſis, quæ & hoc fatebuntur: denique in tempore partus, quod idem. Cauſſa, quia plures ſinus vel reductiones in matrice; quæ ubi ſciſſo ſemine implentur & retinent, plures mox partus. *Idem.*

15 *Fata diverſa*] Quidni? nam & formatio diverſa. qnia etſi ex uno ſemine; dividirur id tamen, & plus minuſve, craſſius fenuius, in hanc illamve

rum ſpatiis diſtent, quorum inter ortus [16] minimum intereſt. Non multum tibi nocebit tranſiſſe, quæ nec licet ſcire, nec prodeſt. Involuta veritas [17] in alto latet. Nec de malignitate naturæ queri poſſumus: quia nullius rei difficilis inventio eſt, niſi cujus hic unus inventæ fructus eſt, [18] inveniſſe. Quidquid nos meliores beatoſque facturum eſt, aut in aperto, aut in [19] proximo poſuit. Si animus fortuita contempſit, ſi ſe ſupra metum ſuſtulit, nec avida ſpe infinita complectitur, ſed didicit [20] à ſe petere divitias: ſi deorum hominumque formidinem ejecit, & ſcit [21] non multum eſſe ab homine timendum, à Deo [22] nihil: ſi contemptor omnium, quibus torquetur vita, dum ornatur, eo perductus eſt, ut illi liqueat, mortem nullius mali eſſe materiam, multorum finem: ſi animum virtuti conſecravit, & quacumque vocat illa, planum putat: ſi ſociale animal, & in commune genitus, mundum ut unam omnium domum ſpectat, & conſcientiam ſuam diis aperuit, ſemperque tanquam in publico vivit: ſi ſe magis veritus quam alios, ſubductus ille tempeſtatibus, in ſolido ac ſereno ſtetit: conſummavit ſcientiam utilem, atque neceſſariam. reliqua oblectamenta otii ſunt. Licet enim jam in tutum retracto animo, ad hæc quoque excurrere, cultum, non robur, ingeniis afferentia.

CAP. II. Hæc Demetrius noſter utraque manu tenere pro-

ve partem illabitur: atque ita in materia & qualitatibus diſcrimen. Sed & in tempore diſcrimen. Idem Hippocrates: Οὐ γὰρ ἐς ἅπαξ χωρέει ἡ γονὴ, ἀλλὰ καὶ ἐς δὶς καὶ τρεῖς ἀποβέβαται. *Non enim ſimul ſemelque ſemen pervenit, ſed bis terque evomitur & exit*, quaſi per ictus. *Lipſius.*

16 *Minimum intereſt*] Noſtro ſenſu. ſed motione ipſa cæli, & citata illa vertigine, permultum: ſi tamen ad aſtricas cauſſas placet ire. *Idem.*

17 *In alto*] Ad puteum Democriti alludit, in quo veritatem demerſit. *Idem.*

18 *Inveniſſe*] Id eſt, per quam meliores aut prudentiores non reddimur; tantum, ſcitiores. *Idem.*

19 *Proximo*] Juxta apertum, non diu quærendum. *Idem.*

20 *A ſe petere*] A ſuo animo. qui paucis contentus, dives eſt. *Idem.*

21 *Non multum*] Quid præter mortem? & cum ea metus tui finis. *Idem.*

22 *Nihil*] Stoice. quia nolunt Deum vindicare, aut nocere. *Idem.*

CAP.

re [1] proficientem jubet, hæc nuſquam dimittere, imo affigere & [2] partem ſui facere, eoque quotidiana meditatione perduci, ut ſua ſponte occurrant [3] ſalutaria, & ubique ac ſtatim deſiderata præſto ſint: & ſine mora ulla veniat illa turpis honeſtique diſtinctio, ſciatque [4] nec malum eſſe ullum niſi turpe, nec bonum niſi honeſtum. Hac regula vitæ opera [5] diſtribuat: ad hanc legem & agat cuncta, & exigat: miſerrimoſque mortalium judicet, in quantiſcumque opibus refulgebunt, ventri ac libidini deditos, quorum animus inerti otio torpet. Dicat ipſe ſibi: Voluptas fragilis eſt, brevis, [6] faſtidio objecta: quo avidius hauſta eſt, citius [7] in contrarium recidens, cujus ſubinde neceſſe eſt aut [8] pœniteat, aut [9] pudeat. In qua nihil eſt magnificum, aut quod naturam hominis, diis proximi, deceat. res humilis, membrorum turpium ac vilium miniſterio veniens, exitu fœda. Iſta eſt voluptas & homine & viro digna, non implere corpus, nec ſaginare, nec cupiditates irritare, quarum tutiſſima eſt quies: ſed perturbatione carere: & ea [10] quam hominum inter ſe rixantium ambitus concutit, & ea quæ intolerabilis ex alto venit, ubi de diis [11] famæ creditum eſt, [12] vitiiſque illos noſtris æſtimavimus. Hanc volupta-

CAP. II. 1 *Proficientem*] Ita vocant Stoïci, eum qui in via ad Sapientiam eſt, qui jam promovit aliquid & profecit. Nos in Manuduct. 2. Diſſertat. 9. *Lipſius.*

2 *Partem ſui*] Animo induere, ut adhæreant: agnata videantur. *Idem.*

3 *Salutaria*] Decreta iſta ac *δόγματα*. Idem.

4 *Nec malum*] Capitalis diſtinctio, & cardo Sapientiæ. Nihil bonum, niſi honeſtum: & contra. id eſt, Sola virtus bona, ſolum vitium malum. In Manud. 2. Diſſert. 20. *Idem.*

5 *Diſtribuat*] Quidquid videt, audit, iſta metiatur & cenſeat. *Idem.*

6 *Faſtidit*] Meus, & alii quidam, *faſtidio objecta.* probo. *Idem.*

7 *In contrarium*] Dolorem. qui aut ut comes adhæret, aut ut proles ex ea naſcitur. *Idem.*

8 *Pœniteat*] In luxu & ganea. *Idem.*

9 *Pudeat*] Et hoc & illud, in libidine. *Idem.*

10 *Quam hominum*] Duplicem perturbationem hic facit: à terra, & à cælo. Illam, quæ ex opibus, honoribus, ſpe metuque (ut verbo dicam) rerum humanarum. Iſtam, quæ à ſuperſtitione, & prava de diis opinione. de qua addit. *Idem.*

11 *Famæ creditum*] Quæ facit illos ultores, vindices fulmine armat, apud inferos etiam tortores collocat: & talia, quæ Sophi iſti rident. *Idem.*

12 *Vitiiſque illos noſtris*] Quia nos ultionis cupidi, quia nos male facientibus reponimus: & plura talium affectuum. *Idem.*

luptatem æqualem, intrepidam, nunquam ſenſuram ſui tædium, percipit hic quem deformamus cum maxime: qui, ut ita dicam, [13] divini juris atque [14] humani peritus, [15] præſentibus gaudet, ex futuro non pendet. nihil enim firmi habet, qui in incerta propenſus eſt. Magnis itaque curis exemptus, & diſtorquentibus mentem, nihil ſperat, aut cupit, nec ſe mittit [16] in dubium, ſuo contentus. Nec illum exiſtimes parvo eſſe contentum. [17] omnia illius ſunt. non ſic, quemadmodum Alexandri fuerunt: cui, quamquam in littore [18] maris rubri ſteterat, plus deerat quam qua venerat. illius ne ea quidem erant, quæ tenebat, aut vicerat, cum in Oceano Oneſicritus [19] præmiſſus explorator erraret, & bella in ignoto mari quæreret. Non ſatis apparebat inopem eſſe, qui [20] extra naturæ terminos arma proferret? qui ſe in profundum, inexploratum & immenſum, aviditate cæca prorſus immitteret? Quid intereſt, quot eripuerit regna, quot dederit, quantum terrarum tributo premat? tantum illi deeſt, quantum cupit.

CAP. III. Nec hoc Alexandri tantum vitium fuit, quem per Liberi Herculiſque veſtigia felix temeritas egit, ſed omnium quos fortuna [1] irritavit implendo. Cyrum & Cam-

13 *Divini*] Quomodo dii colendi. *Lipſius.*

14 *Humani*] Quid homines deceat, quid ſibi aliiſque debeat. *Idem.*

15 *Præſentibus*] Horatius:
Lætus in præſens animus, quod ultra eſt
Oderit curare. Idem.

16 *In dubium*] Incerta non appetit. incerta, dum quærit; incerta, dum habet. *Idem.*

17 *Omnia illius*] Stoïco paradoxo, de quo Manud. 3. Diſſert. 11. *Idem.*

18 *Maris rubri*] Non de ſinu Arabico ſive Ægyptio ceperis (parum ſit eo veniſſe, & longius omnino ivit:) ſed de mari Indico. quod *Rubrum* antiquis dictum, oſtendi in Admirandis. *Idem.*

19 *Præfectus*] Una cum Nearcho. *Idem.*

20 *Extra naturæ*] Quaſi cum terris Natura deſineret, & Oceanus ignotus & immotus, caligo & chaos deinde haberent. Hæc Declamatores, ex communi tunc opinione. ut in Suaſoria 1. ad Alexandrum: *Iidem ſint termini & regni tui, & mundi.* Alius: *Tempus eſt Alexandrum cum orbe & cum ſole deſinere.* quaſi ultra igitur nec ſol, nec orbis. Poëta etiam Pedo, de Germanico Oceano:
— ruit ipſe dies, orbemque relictum
Ultima perpetuis claudit natura tenebris.
Sed & Tacitus tali ſenſu: *Trans Suionas aliud mare pigrum. illuc uſque (& fama vera) tantum natura.* Vide noſtras ibi ultimas Notas. *Idem.*

CAP. III. 1 *Irritavit*] Cupidinem magis elicuit, indulgendo. *Idem.*

2 Sa-

Cambyſen, & totum regni Perſici ſtemma percenſe. quem invenies, cui modum imperii [2] ſatietas fecerit? qui non vitam in aliqua ulterius procedendi cogitatione finierit? Nec id mirum eſt. quicquid cupiditati contigit, penitus hauritur & conditur: nec intereſt, quantum eo quod inexplebile eſt, congeras. Unus eſt ſapiens, cujus omnia ſunt, nec ex difficili [3] tuenda. Non habet mittendos trans maria [4] legatos, nec metanda [5] in ripis hoſtilibus caſtra, non opportunis caſtellis diſponenda præſidia, non opus eſt legione, nec equeſtribus turmis. Quemadmodum dii immortales regnum inermes regunt, & illis rerum ſuarum ex edito tranquilloque tutela eſt: ita hic officia ſua, quamvis latiſſime pateant, ſine tumultu obit: & omne humanum genus, potentiſſimus ejus optimuſque, infra ſe videt. Derideas licet: ingentis ſpiritus res eſt, cum Orientem Occidentemque luſtraveris animo, quo etiam remota & [6] ſolitudinibus interclusa penetrantur, cum tot animalia, tantam copiam rerum, quas natura beatiſſime fundit, aſpexeris, emittere hanc Dei vocem: Hæc omnia [7] mea ſunt. Sic fit, ut nihil cupiat: quia nihil eſt [8] extra omnia.

CAP. IV. Hoc ipſum, [1] inquis, volui. teneo te: volo videre, quomodo ex his laqueis, in quos tua ſponte decidiſti, expliceris. Dic mihi quemadmodum poteſt aliquis donare ſapienti, ſi omnia ſapientis ſunt? nam id quoque quod illi donat, ipſius eſt. Itaque non poteſt dari beneficium

2 *Satietas*] Propric. id eſt, quod ſatis haberent. *Lipſius.*

3 *Tuenda*] Sine cura, ſine impendio habenda. *Idem.*

4 *Legatos*] More ſui ævi, Legatos Conſulares, qui legionibus provinciiſque præſint. Nec enim hic de Legatis communibus, & qui mandata ferunt. *Idem.*

5 *In ripis*] Iterum Romano ritu, in terminis imperii caſtra & caſtella erant, ad ripas Eufratis, Danubii, Rheni. *Idem.*

6 *Solitudinibus*] Quæ ſub Zona frigida, ſive torrida, ut ipſi putabant: & quos hodierna inſpectio refutavit. *Idem.*

7 *Mea ſunt*] Uſu, viſu ſæpe: cum id non poten, cogitatione & animo, qui ſcit ſibi hæc facta. Nos Manud. 3. Diſſ. 11. *Idem.*

8 *Extra omnia*] Omnia autem ſua cenſet. *Idem.*

CAP. IV. 1 *Inquis*] Argute & feliciter ad rem applicat, à qua videbatur abire. *Idem.*

2 *Nihil*

cium ſapienti: cui quidquid datur, de ſuo datur. atqui dicitis, ſapienti poſſe donari. Idem autem me ſcito, & de amicis interrogare. Omnia dicitis illis eſſe communia: ergo nemo quidquam amico donare poteſt: donat enim illi communia. [2] Nihil prohibet aliquid & ſapientis eſſe, & ejus qui poſſidet, cui datum & aſſignatum eſt. Jure civili [3] omnia regis ſunt: & tamen illa quorum ad regem pertinet univerſa poſſeſſio, in ſingulos dominos [4] deſcripta ſunt, & unaquæque res habet poſſeſſorem ſuum. Itaque dare regi & domum, & mancipium, & pecuniam poſſumus: nec donare illi de ſuo dicimur. Ad reges enim poteſtas omnium pertinet, ad ſingulos proprietas. Fines Athenienſium aut Campanorum vocamus, quos deinde inter ſe vicini privata terminatione diſtinguunt. & totus ager hujus aut illius reipublicæ eſt: pars deinde ſuo domino quoque cenſetur. ideoque donare agros noſtros reip. poſſumus, quamvis illius eſſe dicantur: quia aliter illius ſunt, aliter mei. Nunquid dubium eſt, quin ſervus [5] cum peculio, domini ſit? dat tamen domino ſuo munus. Non enim ideo nihil habet ſervus, quia non eſt habiturus, ſi dominus illum habere noluerit: nec ideo non eſt munus, cum volens dedit, quia potuit eripi, etiamſi noluiſſet. * [6] Quemadmodum probemus

2 *Nihil*] Seneca jam reſpondet. *Lipſius.*

3 *Omnia regis*] Poteſtate & imperio, ut d e:t. *Idem.*

4 *Deſcripta*] Diſtributa. Horatius: *Sedeſque deſcriptas piorum.* Idem.

5 *Cum peculio*] Peculium eſt, quod ſervus vel ex diario comparſit, vel dono accepit. Id ejus eſt, domino conivente, & more favente. *Idem.*

6 *Quemadmodum probemus omnia*] Hæc inconnexa, & fortaſſe trajecta ſunt. Concinnius paullo: *Quemadmodum perhibemus* (ita malim, quam *probemus*) *omnia ſapientis eſſe (nunc enim inter nos conveniat:) illud quod quæritur:* Scripſi *conveniat*, & verius puto quam *convenit.* Idem. Sic vulgo, ſic veteres codices: niſi quod omnis chirographa lectio & veteres editiones: *inter duos convenit.* Quod mihi quidem fruſtra Muretus quaſi ineptum mutaſſe videtur. Nam *duo* illi ſunt nos, ego ac tu, quicum diſputo. Infra cap. 19. *Si cui vinum debeas, & hoc ille infundere vetsculo jubeat, aut crebro, reddidiſſe te dices, aut reddere voles, quod dum redditur, inter duos perit?* Hoc eſt, inter vos, te atque illum. Sed gravior in cæteris labes, quæ viro doctiſſimo inconnexa & fortaſſe trajecta videntur. Rud. Agricola: *Quin agedum probemus:* quod fere eſt ut placeat Grutero. Lipſius: *Quemadmodum perhibemus omnia ſapienti eſſe (nunc enim inter nos conveniat) illud quod quæritur.* Ego pene perſuaſum habeo,

mus omnia (nunc enim omnia ſapientis eſſe, inter nos convenit) illud quod quæritur colligendum eſt, quomodo liberalitatis materia adverſus eum ſuperſit, cujus univerſa eſſe conceſſimus. [7] omnia patris ſunt, quæ in [8] liberorum manu ſunt: quis tamen neſcit, donare aliquid & filium patri? Omnia deorum ſunt: tamen & diis poſuimus donum, & [9] ſtipem jecimus. Non ideo quod habeo, meum non eſt, ſi tuum eſt: poteſt enim idem eſſe meum & tuum. Is, inquit, cujus proſtitutæ ſunt, leno eſt: omnia autem ſapientis ſunt, inter omnia autem & proſtitutæ ſunt. ergo & proſtitutæ ſapientis ſunt. leno autem eſt, cujus proſtitutæ ſunt: ergo ſapiens eſt leno. Sic illum vetant emere. dicunt enim: Nemo rem ſuam emit: omnia autem ſapientis ſunt: ergo ſapiens nihil emit. Sic vetant & mutuum ſumere, quia nemo uſuram pro pecunia ſua pendat. Innumerabilia ſunt,

per

habeo, poſt *noluiſſet* excidiſſe particulam negandi, cætera recte ſe habere, modo intelligantur. Ecce enim: *Non quemadmodum probemus omnia, (nunc enim omnia ſapientis eſſe inter duos convenit) illud, quod quæritur, colligendum eſt, quomodo liberalitatis materia adverſus eum ſuperſit, cujus univerſa eſſe conceſſimus.* Objicitur Senecæ: Dicitis omnia eſſe ſapientis, & tamen dicitis poſſe donari ſapienti: quomodo poteſt ei donari, cujus omnia ſunt? Ille reſpondet exemplis aliquot productis, veluti regum, reipublicæ, dominorum, qui ſervis ſuis peculium concedunt: deinde explicaturus paradoxon Stoicum, quaſi de integro reſponſionem ordiatur, ſubjungit: Non nunc eſt colligendum omnia eſſe ſapientis, neque oſtendendum, quibus rebus id conficere ſoleamus: (hoc enim & tu ſumis & ego ſentio) ſed colligendum eſt illud quod quæritur, quomodo poſſit illi dari, cujus nihil non eſſe inter ambos convenit. *Quemadmodum probemus omnia*, ἀποσιώπησις & ſermo interruptus convenienſque promtæ diſputationi & ad hoc *omnia*, ex parentheſi revocandum, *ſapientis eſſe.* Porro *convenit*: non *conveniat*, quod vetius putat Lipſius. Arripit enim conceſſionem paradoxi, & in ea lætatur auctor. Sic lib. 1. Nat. Quæſt. *Denique inter me & te convenit, colores illos, quibus regio cæli depingitur, à ſole eſſe.* Quid hoc aliud quam *inter duos?* Lib. 3 de Benefic. cap. 29. *Quæritur enim, an aliquando liberi majora beneficia dare parentibus ſuis poſſint quam acceperint: illud conceditur, multos filios majores potentioreſque exſtitiſſe quam parentes ſuos; æque & illud, meliores fuiſſe.* Ante τὸ, *illud quod quæritur*, abeſt intelligenda particula *ſed*: de qua ellipſi ad lib. 5, 15. *Gronovius.*

7 *Omnia patris ſunt, quæ* &c.] Accommodat hæc propoſito ſuo Rævardus ad l. 93. de reg. jur. tu eum conſule.

8 *Liberorum*] Qui ipſi manu nondum ſint miſſi. *Lipſius.*

9 *Stipem*] Varro: *Diis cum theſauris aſſem dant, ſtipem dicunt.* Plura ego ad Taciti 14 Annalem. *Idem.*

10 *Ca-*

per quæ [10] cavillantur, cum pulcherrime, quid à nobis dicatur, intelligant.

Cap. V. [1] Enim ſic omnia ſapientis eſſe dico, ut nilominus proprium quiſque in rebus ſuis dominium habeat: quemadmodum ſub optimo rege, omnia rex imperio poſſidet, ſinguli dominio. Tempus iſtius probandæ rei veniet. interim hoc huic quæſtioni ſat eſt, id quod aliter ſapientis, aliter meum eſt, me poſſe donare ſapienti. Nec mirum eſt, aliquid ei cujus eſt totum, poſſe donari. Conduxi domum à te. in hac aliquid tuum, aliquid meum. res tua eſt: uſus rei tuæ, meus eſt. Itaque nec fructus tanges, colono tuo prohibente, quamvis tua in poſſeſſione naſcantur: & ſi annona carior fuerit, aut fames,

Heu fruſtra magnum alterius ſpectabis acervum,

in tuo natum, in tuo poſitum, in horrea iturum tua. Nec conductum meum, quamquam ſis dominus, intrabis: [2] nec ſervum tuum, mercenarium meum abduces: & cum abs te rhedam conduxero, beneficium accipies, ſi tibi in vehiculo tuo ſedere permiſero. Vides ergo poſſe fieri, ut aliquis accipiendo quod ſuum eſt, munus accipiat.

Cap. VI. In omnibus iſtis quæ modo retuli, uterque ejuſdem rei dominus eſt. quomodo? quia alter rei dominus eſt, alter uſus. Libros dicimus eſſe Ciceronis: eoſdem [1] Dorus librarius ſuos vocat: & utrumque verum eſt. alter

10 *Cavillantur*] Quod Græcis σύρσιμα, Latinis *Cavillus*, *Calumnia*, *Captio*, *Captendula*. Lipſius.

Cap. V. 1 *Enimvero ſic omnia ſapientis eſſe dico*] Naz. *Enim ſic omnia*, ut & reliqui Pall. præter unum. Nec tantum Comicum eſt. Reſtituimus volentibus libris antiquis & Livio. Rot. *Etenim ſic*. Gronovius.

2 *Nec ſervum tuum, mercenarium*] Qui operas mihi locat præbetque in dies, menſes, annos. Atque eo tempore meus eſt, te vel invito. *Lipſius*. *Mercenarii* appellabantur qui operas ſuas mercede locabant. l. 1. §. ſi filiusfam. ff. de vi & vi arm. l. 5. §. ſi quid ſervus. ff. quemad. ſerv. amitt. Plerunque autem ita ſervos alienos, quorum conductis operis utebantur, vocabant. Salvianus lib. 5. de vero Dei judicio, ad finem: *Illorum more dominorum nobiſcum barbari agunt, qui mancipia obſequiis ſuis non neceſſaria mercedibus promerendis locant.*

Cap. VI. 1 *Dorus librarius*] Bibliopolæ nomen: & *librarius* igitur non ſolum qui ſcribit, ſed vendit. Sequentia hoc aſſerunt: & *libraria* in Agellio, taberna vænalium librorum. *Lipſius*.

2 *Em-*

ter illos tanquam auctor ſibi, alter tanquam [2] emptor aſſerit: ac recte utriuſque dicuntur eſſe. Utriuſque enim ſunt: ſed non eodem modo. ſic poteſt T. Livius à Doro accipere, aut emere libros ſuos. Poſſum donare ſapienti, quod [3] viritim meum eſt, licet illius ſint omnia. Nam cum regio more cuncta [4] conſcientia poſſideat, ſingularum autem rerum in unumquemque proprietas ſit ſparſa: & accipere munus, & debere, & emere, & conducere poteſt. Cæſar omnia habet, [5] fiſcus ejus privata tantum, ac ſua: & univerſa [6] in imperio ejus ſunt, in patrimonio propria. Quid ejus ſit, quid non ſit, ſine diminutione imperii [7] quæritur. nam id quoque quod tanquam alienum abjudicatur, aliter illius eſt. Sic ſapiens univerſa animo poſſidet, jure ac dominio ſua.

CAP. VII. Bion modo omnes ſacrilegos argumentis eſſe colligit, modo neminem. Cum omnes [1] de ſaxo dejecturus eſt, dicit: Quiſquis id quod deorum eſt, ſuſtulit & conſumpſit, atque in uſum ſuum vertit, ſacrilegus eſt: omnia autem deorum ſunt: quod quiſque ergo tollit, deorum tollit, quorum omnia ſunt: ergo quiſquis tollit aliquid, ſacrilegus eſt. Deinde cum effringi templa, & expilari impune Capitolium jubet: dicit, Nullum ſacrilegium eſſe.

2 *Emptor*] Emit enim, ſed vendendos. *Lipſius.*

3 *Viritim*] In meum caput transſcriptum. *Idem.*

4 *Conſcientia*] Omiſit ſive ejecit Muretus, imperioſe. Quid ſi bona vox eſt? & ſignificat regis omnia eſſe, eumque poſſidere animo & tacito ſenſu. Quid ſi mutanda etiam? quod Eraſmus voluit, fecitque *communia.* Meus liber *conſcia* ſcribit, ſed cum apice, qui compendium ſcripturæ notat. *Idem.*

5 *Fiſcus*] Ita enim dicebant principis bona propria, & ab ærario ſecernebant. Plinius Panegyrico: *At fortaſſe non eadem ſeveritate fiſcum, qua ærarium cohibes. imo tanto majore, quo plus tibi licere de tuo, quam de publico, credis.* Idem.

6 *In imperio*] Ita idem Plinius: *Ecquid Cæſar non ſuum videat? tandemque imperium Principis, quam Patrimonium majus eſt. Multa enim ex patrimonio refert in imperium, quæ priores Principes occuparant, non ut ipſi fruerentur, ſed ne quis alius.* Idem.

7 *Quæritur*] Nam ſub bono Principe, ut idem ille inquit, *dicitur Actori atque etiam Procuratori tuo, In jus veni, ſequere ad tribunal.* Et mox: *Sors & urna fiſco judicem aſſignant.* Idem.

CAP. VII. 1 *De ſaxo*] Tarpeio, Romano ritu. nam id ſupplicium in magnis ſceleribus. *Idem.*

eſſe. quia quicquid ſublatum eſt ex eo loco qui deorum erat, in eum transfertur locum, qui deorum eſt. Hic reſpondetur: Omnia quidem deorum eſſe, ſed non omnia diis dicata. In his obſervari ſacrilegium, quæ religio numini adſcripſit. Sic & totum mundum deorum eſſe immortalium templum, ſolum quidem amplitudine illorum ac magnificentia dignum: & tamen à ſacris profana diſcerni, & non omnia [2] licere in angulo, cui nomen [3] fani impoſitum eſt, quæ ſub cælo & conſpectu ſiderum licent. Injuriam ſacrilegus Deo quidem [4] non poteſt facere: quem [5] extra ictum ſua divinitas poſuit: ſed punitur, quia tanquam Deo fecit. Opinio illum noſtra, [6] ac ſua, obligat pœnæ. Quomodo ergo ſacrilegus videtur, qui aliquid aufert ſacri, etiamſi quocumque tranſtulit, quod ſurripuerat, intra terminos eſt mundi: ſic & ſapienti furtum poteſt fieri. Aufertur enim illi, non ex his quæ univerſa habet, ſed ex his quibus dominus inſcriptus eſt, quæ [7] viritim ei ſerviunt. Illam alteram poſſeſſionem agnoſcet, hanc nolet habere, etſi poterit: emittetque illam vocem, quam [8] Romanus Imperator emiſit, cum illi ob virtutem & bene

2 *Licere*] Fœda, impura. *Lipſius.*

3 *Fani*] Ab eo, *quod Pontifices in ſacrando fati ſint finem*: vel potius *fines*, in Varronis 5. de L. L. Ille igitur angulus & ſecreta pars, cui fines fando dicti, Fanum. *Idem.*

4 *Non poteſt*] Supra lib. 5. cap. 14. de Conſtant. Sap. cap. 4. *Idem.*

5 *Extra ictum*] Ut tangi lædive non poſſit. *Idem.*

6 *Ac ſua*] Nam & ipſe ſcit, atque ut Deo poſita aufert. *Idem.*

7 *Viritim*] Male *viciſſim*. Supra c. 6. *Quod viritim meum eſt.* Idem.

8 *Romanus Imperator*] Quis hic eſt? *Horatius Cocles*, ait Muretus & toto capite aſſerit 18. libri 19. Variar. Lectionum. Nam illi, ob ſtrenuam in ponte Sublicio operam, populus Romanus *tantum agri dedit, quantum uno die circumaraſſet.* Hoc ita Livius, Dionyſius, Plinius: neque factum negamus, ſed huc facere non perſuademur. Primum, *miles* ille Cocles fuit, non *Romanus Imperator*, ut Seneca: deinde, accepit præmium, non refutavit, ut item ex Seneca: tertio, quis hic modus ſupra cives alios, aut quid minus uno jugere potuit? In numero, inquam, nulla comparatio aut diverſitas: quam fuiſſe oportet, aut Senecæ illa frigida, aut nihili eſſe. Ego arbitror hæc ſpectare M. Curium illum, paupertate nobilem: & Valerium do auctorem. *Decretu*, inquit, *à Senatu ſeptem jugeribus agri populo. ſibi autem quinquaginta, popularis aſſignationis modum non exceſſit: parum idoneum reip. civem exiſtimans, qui eo, quod reliquis tribueretur, non eſſet contentus.* Quid clarius, aut aptius? Eadem Plinius: *M. Curii nota concio eſt, pernitioſum intelligi civem, cui ſeptem jugera*

ne geſtam Rempub. tantum agri decerneretur, quantum arando uno die circuire potuiſſet: Non eſt, inquit, vobis eo opus cive, cui plus opus ſit, quam uni civi. Quanto majoris viri putas, reſpuiſſe hoc munus, quam meruiſſe? multi enim fines aliis abſtulerunt, ſibi nemo conſtituit.

CAP. VIII. Ergo cum animum ſapientis intuemur, potentem omnium, & per univerſa dimiſſum, omnia illius eſſe dicimus: cum ad hoc jus [1] quotidianum, ſi ita res tulerit, [2] capite cenſebitur. Multum intereſt, poſſeſſio ejus animi magnitudine æſtimetur, an cenſu. hæc univerſa [3] habere, de quibus loqueris, abominabitur. Non referam tibi Socratem, Chryſippum, Zenonem, & ceteros magnos quidem viros, majores tamen, quia [4] in laudem vetuſtorum [5] invidia non obſtat. Paullo ante Demetrium retuli: quem

gera non eſſent ſatis. Enimvero jampridem *bina jugera* aſſignari ſolita (Varro, & idem Plinius;) ſed nunc in victoria de Pyrrho, & multo terrarum adjecto, largiores ſint in populum & in ducem. Nihil hic ſcrupuli. niſi in Senecæ forte ſequentibus verbis, ſcribentis: *tantum agri decretum, quantum circuire uno die arando potuiſſet.* Atqui non niſi jugerum unum, uno die aratur: & inde nomen (Varro, Plinius, alii) *quod uno jugo boum, in die, exarari poſſet.* Ubi ergo illa *ſeptena*, imo *quinquagena?* Ambigo, non in re aut homine, ſed in Senecæ ſcriptione, ſatin' ea ab intento & hoc agente fuerit. Sane ſi de *jugero* uno accipis, palam falſum eum fuiſſe affirmandum eſt: ſed quid ſi plura etiam ipſe dicit? Nam ait, *circuire:* quod accipi poteſt, non de reciprocatione illa in arando, ſed de ambitu: & ut tantum agri, quantum bobus, uno ſulco, circumduxiſſet. Ita ſane illa *quinquaginta* circumaraverit, aut ultra. In Valerio quidem nihil erroris eſſe, cum Plinius, tum & res mihi dicit. ac belle omnino decretum, cum alii *ſeptena* haberent, ut ipſe *ſepties ſeptena:* quæ ſunt 49 jugera: ſed Valerius ſcilicet rotunde fecit extulitque; *quinquaginta.* Siquis certiora, donet. *Lipſius.*

CAP. VIII. 1 *Quotidianum*] Quo utimur, & quo Meum Tuum dicimus. *Idem.*

2 *Capite*] Accipiam, ſtatu & conditione ſua cenſebitur. Aſpicit autem ad cenſuales tabulas, in quibus viritim ſinguli, & eorum opes, deſcriptæ. Itaque tunc, inquit, non tantas ei opes dabo; ſed communi & civili jure, cenſum capitis ejus inſpiciam, & pro eo æſtimabo. *Idem.*

3 *Habere*] Tuo illo poſſeſſionis ſenſu. *Idem.*

4 *In laudem*] Dicit, magnos viros fuiſſe: ſed ævo quoque majores factos, & quia benignior in tales fama. At vivis ea obſtat: etſi ſunt & magni hodie, ut ecce Demetrius. *Idem.*

5. *Invidia*] Salluſtius: *Vivos interdum fortuna, ſæpe invidia fatigat. ubi anima natura ceſſit, demptu obtrectatoribus, ipſa ſe virtus magu magiſque extollit.* Propertius:

Omnia poſt obitum fingit majora vetuſtas,
Majus ab exequiis nomen in ora venit. Idem.

quem mihi videtur rerum natura noſtris tuliſſe temporibus, ut oſtenderet, nec illum à nobis corrumpi, [6] nec nos ab ullo corrigi poſſe: virum exactæ (licet neget ipſe) ſapientiæ, firmæque in his quæ propoſuit conſtantiæ: eloquentiæ vero ejus, quæ res fortiſſimas deceat, non concinnatæ, nec in verba ſollicitæ, ſed ingenti animo, prout impetus tulit, res ſuas proſequentis. Huic non dubito, quin providentia & talem vitam, & talem dicendi facultatem dederit, ne aut exemplum ſæculo noſtro, aut convicium deeſſet.

Cap. IX. Demetrio ſi res noſtras aliquis deorum poſſiden-

6 *Nec nos ab illo corripi poſſe*] Sunt qui legant, *corrigi*. At mihi non placet. Fruſtra enim aut ſtulte Natura hominem gignat oſtentetque, à quo corrigi non poſſimus. Imo contra melius eſſet, & ex officio benigni Dei. Mihi vetus conjectura ſedet, *& nos ab illo corripi*. Ideo genitus eſt, ut exemplum ſæculo non deeſſet incorrupti viri, & item vitiorum acris inſectatoris. Vocum conſonantia ita melior, in *corrumpi*, & *corripi*: denique firmat omnino clauſula: *Providentiam ei & talem vitam, & talem facultatem dediſſe, ne aut exemplum ſæculo, aut convicium deeſſet*. Convicium profecto in correptione eſt: & proprie ita Cynici ſolent, cujus hic ſectæ. Vide de iſto ipſo conviciante aut oblatrante (ita loquitur) Suetonium Veſpaſ. cap. 13. & Neronis c. 39. *Lipſius*. Gruterus *corrigi*. Improbat Lipſius, & reponit: *& nos ab illo corripi poſſe*. Quod ſi ſenſum inſpicias, nihil profecto magnum: quot ſunt enim à quibus poſſunt alii caſtigari? Vidit vero ſententiam Gruterus, ſed eam nos deprehendimus & in vulgata omnium librorum lectione. *Corripere* dicitur flamma, quæ ſequitur alimenta, vindicatque & in ſe vertit: immo omnia, quæ velut quadam contagione ſerpunt. Lib. 1. Nat. Quæſt. 15. *Nam cum late fuſus ſit ignis, inferiora aliquando, ſi ſunt idonea accendi, corripit*. Epiſt. 18. *Arida & corripi facilia ſcintillam quoque fovent uſque in incendium*. Ita *non corripi* à Demetrio ait tranſlatione eximia, qui non poſſunt contagione & conſuetudine ejus emendari & ad ſimilitudinem tantæ virtutis formari. Nam quod objicit Lipſius, fruſtra ac ſtulte naturam gignere aut oſtendere hominem, à quo emendari & corrigi atque adduci ad meliorem frugem nequeamus, id revera nullius eſt momenti. Convicium ſeculo facit auctor præſtanti ſenſu: iſtis temporibus potiſſimum ideo datum Demetrium, ut oſtenderetur nunquam mores vitamque adeo eſſe corruptam, ut perfectum & conſummatum virtute vitium trahat atque inficiat; neque ullam virtutem eſſe tantam, quæ præſenti morum corruptioni poſſit ſubvenire. Quid hic fruſtra vel ſtulte, ὦ παῖν; Vix auſim tamen tueri iſta adverſus Rubenium noſtrum qui conjecit: *nec nos ab ullo corrigi poſſe*. Idque confirmat ſequentibus: *Huic non dubito, quin Providentia & talem vitam & talem dicendi facultatem dederit, ne aut exemplum ſeculo noſtro aut convicium deeſſet*. Exemplum puta, quia nec à noſtris quidem vitiis corruptus eſt: convicium, quia ab illo correcti non ſumus, qui hoc aut nemo alius præſtare poterat. *Gronovius*.

Cap.

ſidendas velit tradere ſub lege certa, ne liceat [1] donare, affirmaverim repudiaturum, dicturumque: Ego vero me ad iſtud inextricabile pondus non alligo, nec in altam fæcem rerum hunc [2] expeditum hominem demitto. Quid ad me defers [3] populorum omnium mala? quæ nec daturus quidem acciperem: quoniam multa video, quæ me donare [4] non deceat. Volo ſub conſpectu meo ponere, quæ gentium oculos regumque præſtringunt? volo intueri [5] pretia ſanguinis, animarumque veſtrarum? Prima mihi luxuriæ ſpolia propone: ſive illa vis per ordinem expandere, ſive (ut eſt melius) in unum acervum dare. Video elaboratam ſcrupuloſa diſtinctione [6] teſtudinem, & fœdiſſimorum pigerrimorumque animalium teſtas, ingentibus pretiis emptas, in quibus ipſa illa quæ placet [7] varietas, [8] ſubditis medicamentis, in ſimilitudinem veri coloratur. Video

CAP. IX. 1 *Donare*] Atque ita exonerare ſe, & amoliri. *Lipſius.*

2 *Expeditum*] Quod eſt in paupertate. Apuleius: *Prorſus ad vivendum, velut ad natandum, is melior, qui onere liberior.* Idem.

3 *Populorum omnium*] Quæ omnes & ſingulos exagitant: quid hæc in unum collecta mihi premendo offers? *Idem.*

4 *Non deceat*] Ut luxuriæ, libidinis, aut & deliciarum inſtrumenta. *Idem.*

5 *Pretia ſanguinis*] Quibus ſanguinem & animam impenditis. *Idem.*

6 *Teſtudinem*] Qua lectos, & repoſitoria maxime ornabant. Plinius 9. *Teſtudinum putamina ſecare in laminas, lectoſque & repoſitoria iis veſtire, Carvilius Pollio inſtituit.* Utebantur marinis, & maxime Indicis. Juvenalis:

Qualis in Oceani fluctu teſtudo nataret,
Clarum Trojugenis factura ac nobile fulcrum.

Fulcrum lecti. Lucianus in Aſino: Κλίνη ἦν μεγάλη ἀπὸ χελώνης Ἰνδικῆς· Vertit Apuleius: *Lectus indica teſtudine pellucidus.* Ex ejus verbo nota lucem & ſplendorem infuiſſe. quod & iſta Martialis:

Gemmantes prima fulgent teſtudine lecti.

Etſi intellegere etiam liceat *gemmas* inſertas fuiſſe. Ita enim Philo: Τρίκλινα καὶ πολύκλινα χελώνης ἢ ἐλέφαντος κατεσκευασμένα, καὶ πολυτελεστέρας ὕλης. ὧν τὰ πλεῖστα λιθοκόλλητα· *Tricliniares lecti & Stibadia teſtudine aut ebore adornata, & meliore etiam materia: atque ea pleraque gemmata.* Idem.

7 *Varietas*] Ita Clemens Alexandrinus: χελώναις πεποικιλμένας κοίτας· *teſtudine variegatos lectos.* Nam miſcellum & inſiticium opus fuit, ut hodie oſſicula in lignum affabre injungunt. Hoc paullo ante Seneca, *ſcrupuloſam diſtinctionem* dixit. *Idem.*

8 *Subditis*] Alii *ſublitis.* non muto. De ſenſu, quid? an ex Plinii iſtis elicimus, 16. cap. 43. *Excogitata ſunt & ligni bractea. Teſtudo in hoc ſecta. nuperque portentoſis ingeniis, Principatu Neronis, inventum ut pigmentis perderet ſe, pluriſque veniret imitata lignum.* Vult pigmentis factum, ut teſtudo colorem amitteret, & in ligni ſpeciem iret. Nam addit: *Sic lectis pretia quæruntur:*

Video iſtic [9] menſas, & æſtimatum lignum [10] ſenatoris cenſu, eo pretioſius, quo illud in plures [11] nodos, arboris infelicitas torſit. Video iſtic [12] cryſtallina, quorum [13] accendit [14] fragilitas pretium. omnium enim rerum voluptas apud imperitos, ipſo quo fugare debet [15] periculo, creſcit. [16] Video murrhina pocula. parum ſcilicet luxuria magno furit, niſi quod vomant, capacibus gemmis inter ſe [17] propinarent.

runtur: ſic terebinthum vinci jubent, ſic citrum pretioſius fieri, ſic acer deſpici. Modo luxuria vero fuerat contenta ligno, jam lignum etiam è teſtudine facit. Hoc autem factum, ſive colorata ipſa teſtudine: ſive ſegmentis ejus tenuibus colore alio ſuperpoſito (hic *ſubdito*) qui perluceret: ut fit ſcilicet in vitro, aut tali materie. *Lipſius.*

9 *Menſas*] E citro. Petronius:

—— ecce Afris eruta terris
Citrea menſa, greges ſervorum, oſtrumque renidens.

E Mauretania adferebantur. Vide Plinium 13. c. 15. *Idem.*

10 *Senatoris cenſu*] Ita planiſſime, è Tertulliano, & ſine hyperbole. De Pallio: *M. Tullius quingentis millibus nummum orbem citri emit: bis tantum Aſinius Gallus numerat.* illud *bis tantum* facit *decies* HS. id eſt 25. *millia Philippaeorum*, qui Senatorum ab Auguſto cenſus. O prodigia! Petronii iſta ipſa mens, ſed a nobis emendandi, poſt dictos verſus:

Ponitur, ac maculis imitatur vilibus aurum,
Qua ſenſim trahat. hoc ſterile ac male nobile lignum
Ebria turba mero circumvenit.

Lego: *Quod cenſum trahat.* Redit ad indignationem ſuper citro. & ecce ponitur aliquid, inquit, & maculis aurum provocat, quod totum cenſum auferat & abſumat. An etiam legas, *Ponitur, ac maculis mutatur vilibus aurum?* ut velit aurum ſepoſitum & ſpretum præ citro? tum autem junctum cetera: *Quod cenſum trahat, hoc ſterile*, &c. Supra aurum fuiſſe, etiam Martialis:

Accipe felices, Atlantica munera, ſilvas.
Aurea qui dederit dona, minora dabit.

Idem.

11 *Nodos*] Quæ pars nodoſa *maculas* illas facit Petronio nominatas, & de quibus libro de Tranquill. cap. 1. *Idem.*

12 *Cryſtallina*] Vide de Ira 3. c. 40. *Idem.*

13 *Accendit*] Sic *incendia annonæ*, augmenta & intentiones Latini dicunt. *Idem.*

14 *Fragilitas*] Eadem Plinius 33. initio: *Cryſtallina ex eadem terra effodimus, quibus pretium faceret ipſa fragilitas.* Idem.

15 *Periculo*] Apte & hoc Plinius; *Hoc argumentum opum, hæc vera luxuria gloria exiſtimata eſt, habere quod poſſit ſtatim totum perire.* Idem.

16 *Video murrhina pocula*] Naz. Rot. Erf. omnes Gruteri: *murrea.* Etiam recte. Epiſt. 119. *Utrum ſit aureum poculum, an cryſtallinum, an murreum.* Sic ibi pariter omnes ſcripti codices. Propertius lib. 4. & 5. *Murreaque in Parthis pocula cocta focis.* Gronovius. Ex gemma ſolis calore denſata confici ſolita, Plinius lib. 37. cap. 2. tradit. Vide de iis Briſſonium lib. 11. de verb. ſign.

17 *Propinarent*] Ab Eraſmo eſt, quod fatetur. Quid libri? conſenſu, *pronuntiarent*, aut *pronuntiaverint.* quomodo & meus, niſi quod ambiguum relinquat, *per*, an *pro*, ſcripſerit. Ego foce-

rent. Video uniones, non ſingulos ſingulis auribus comparatos: jam enim exercitatæ aures oneri ferendo ſunt: junguntur inter ſe, & inſuper [18] alii binis ſuperponuntur. non ſatis muliebris inſania viros ſubjecerat, niſi bina ac terna patrimonia auribus ſingulis pependiſſent. Video ſericas veſtes, ſi veſtes vocandæ ſunt, in quibus nihil eſt quo defendi [19] aut corpus, aut denique pudor poſſit: quibus ſumptis, mulier parum [20] liquido, [21] nudam ſe non eſſe, jurabit. Hæc ingenti ſumma, ab [22] ignotis etiam ad commercium gentibus accerſuntur, ut matronæ noſtræ, ne adulteris quidem plus ſui in cubiculo, [23] quam in publico oſtendant.

CAP. X. Quid agis avaritia? quot rerum caritate aurum tuum victum eſt? omnia iſta quæ retuli, in majore honore pretioque ſunt. Nunc volo tuas opes recognoſcere, laminas [1] utriuſque materiæ, ad quas cupiditas noſtra caligat. At mehercule terra, quæ quidquid utile futurum nobis erat protulit, [2] iſta defodit & merſit, & ut noxioſis

rebus

fecerim *permutarint*, vel *permutaverint*: atque ita fuit. Alternant inter ſe pocula & potiones. *Lipſius*.

18 *Alii binis*] Ita quaterni fierent. etſi communiter & decore unus binis ſuperponebatur. Plinius: *Hos digitis ſuſpendere, ac binos & ternos auribus, fœminarum gloria eſt.* Id *tribaceam* vocat Petronius: *Quo margarita cara, tribacca, Indica?* Et profecto magis eſt, ut Senecæ quoque is ſenſus. alii ſinguli ſuperponuntur binis: quod palam docent ſequentia verba, *bina ac terna patrimonia.* Singulas enim vult cenſum & patrimonium efficere. De ea re Tertullianus, de Habitu muliebri: *Breviſſimis loculis patrimonium grande profertur. uno lino decies* HS. *inſeritur. ſaltus & inſulas tenera cervix fert. graciles aurium cutes Kalendarium expendunt.* Quid mirum? *centies* HS. imo & *ſexcenties* unam margaretam æſtimatam in Plinio legas: id eſt, ſupra *auri millionem*. Adde de conſtant. Sap. c. 14. *Idem.*

19 *Aut corpus*] Simile noſter, epiſtola 90. *Telas, quibus veſtis nihil celatura conficitur, in qua non dico nullum corpori auxilium, ſed nullum pudori eſt.* Idem.

20 *Liquido*] Clare & certo. Ovidius:

Scis tamen, & liquido juratus dicere poſſes. Idem.

21 *Nudam*] Corpore per eas veſtes apparente. Ideo *pellucidas* dixere, & *collucentes* Vide Epiſt. 90. *Idem.*

22 *Ignotis*] Seribus. *Idem.*

23 *Quam in publico*] Gemina ſententia Controverſia 7. lib. 2. *Ut adultera tenui veſte perſpicua ſit, & nihil in corpore uxoris ſuæ plus maritus, quam quilibet alienus agnoverit.* Idem.

CAP. X. 1 *Utriuſque*] Auri & argenti. *Idem.*

2 *Defodit*] Plinii querela gravis & adſimilis, procemio libri 33. Item noſter Epiſtola 94. *Aurum & argentum & propter iſta numquam pacem agens ferrum,*

rebus ac malo gentium in medium prodituris, toto pondere incubuit. Video ferrum ex iiſdem tenebris eſſe prolatum, quibus aurum & argentum: ne aut inſtrumentum in cædes mutuas deeſſet, [3] aut pretium. Et adhuc iſta aliquam materiam habent: eſt in quo errorem oculorum animus ſubſequi poſſit: video iſtic [4] diplomata, & [5] ſyngraphas, & [6] cautiones, vacua habendi [7] ſimulacra, umbras quaſdam avaritiæ laborantis, per quas decipiant animum, inanium opinione gaudentem. Quid enim iſta ſunt? quid fœnus, & [8] kalendarium, & uſura, niſi humanæ cupiditatis [9] extra naturam quæſita nomina? Poſſum de rerum natura queri, quod aurum argentumque non interius abſconderit, quod non illis majus quam quod detrahi poſſet, pondus injecerit. Quid ſunt iſtæ [10] tabulæ, quid computationes, & [11] vænale tempus, & [12] ſanguinolentæ [13] centeſimæ? voluntaria mala ex conſtitutione noſtra pendentia, in quibus nihil eſt, quod ſubjici oculis, quod teneri manu poſſit, inanis avaritiæ ſomnia. O miſerum, ſi quem delectat ſui patrimonii [14] liber magnus, & [15] vaſta ſpatia terra-

rum, quaſi male nobis committerentur, natura abſcondit. Lipſius.

3 *Aut pretium*] Nam ob aurum cædes: —— *nec bella fuerunt*
Faginus adſtabat cum ſcyphus ante dapes. Idem.

4 *Diplomata*] Principalium donationum aut beneficiorum. *Idem.*

5 *Syngraphas*] Privatorum nominum. *Idem.*

6 *Cautiones*] Scripturas obligationeſque ſub chirographo. *Idem.*

7 *Simulacra*] Quid enim iis, præter apices litterarum, habes? reipſa, dico, habes; plus tamen vi & poteſtate. *Idem.*

8 *Kalendarium*] Liber fœnebris, in quo uſuræ deſcriptæ per kalendas. Vide epiſt. 87. *Idem.*

9 *Extra naturam*] Non enim ipſa produxit: avaritia & habendi ſtudium invenit. *Idem.*

10 *Tabulæ*] Contractuum. *Idem.*

11 *Vænale*] Quia gratuita pecunia non datur, ſed ob tempus & moram pretium, id eſt uſura. Itaque pro tempore ſolvitur, & ipſa illa mora emitur. *Idem.*

12 *Sanguinolentæ*] Quæ ſanguinem & vitam miſerorum ſecum trahunt. cruentæ uſuræ. *Idem.*

13 *Centeſimæ*] Uſuræ inter duriſſimas, & quæ centeſimo menſe (unde nomen) ſortem æquant. Ita enim olim per Kalendas ſive menſes numerabant. At nobis ſint duodeni annui nummi, è centum. Vide epiſt. 118. *Idem.*

14 *Liber*] Codex, aut Kalendarium. *Idem.*

15 *Vaſta ſpatia terrarum colenda per vinctos*] Alligatis mancipiis rura fere omnia colebant antiqui: de quibus vide Briſſon. lib. 2. ſelect. antiq. c. 9.

16 *Fin-*

terrarum colenda per [16] vinctos, & immenſi greges [17] pecorum per provincias ac regna paſcendi, & [18] familia bellicoſis nationibus major, & ædificia privata [19] laxitatem urbium magnarum vincentia! Cum bene iſta, per quæ divitias ſuas diſpoſuit ac fudit, circumſpexerit, ſuperbumque ſe fecerit, ſi quidquid habet, ei quod cupit comparet, pauper eſt. Dimitte me, & illis [20] divitiis meis redde. Ego regnum ſapientiæ novi, magnum, ſecurum. ego ſic omnia habeo, ut [21] omnium ſint.

CAP. XI. Itaque cum C. Cæſar illi [1] ducenta donaret, ridens rejecit, ne dignam quidem ſummam judicans, qua non accepta gloriaretur. Dii deæque, [2] quam puſillo illum animo aut honorare voluit, aut [3] corrumpere! Reddendum egregio viro teſtimonium eſt. [4] Ingentem rem ab illo

16 *Vinctos*] Per compeditos, & ergaſtularios: ut tunc mos habebat. de quo ego ex profeſſo 2 Elector. c. 15. *Lipſius.*

17 *Pecorum*] Ad iſtos, qui Pecuariam exercebant. *Idem.*

18 *Familia*] Obſecro, nota ad Romanorum opes, & numerum ſervorum. Collegi & firmavi in admirandis, ſed hunc locum nimis vellem adjectum. Numerus autem ſervorum, inquit, ſuperat totas gentes quaſdam militares. Nonne igitur pluta millia? Sed fallor, aut ad Spartanos alluſum: qui haud ita numeroſi. *Idem.*

19 *Laxitatem urbium*] Notabile & iſtud: adde alterum Senecæ locum epiſt. 90. ubi diſerte item, *Domus inſtar urbium.* Idem.

20 *Divitiis meis*] A Natura & Sapientia datis. *Idem.*

21 *Omnium*] Quiſque ſuum poſſideat, teneat: ego animo omnia uſurpem, cogitatione luſtrem, opinione fruar & poſſideam. *Idem.*

CAP. XI. 1 *Ducenta*] *Quinque millia* Philippicorum. *Idem.*

2 *Quam pauxillo illum animum*] Reduxi in ſedem Naz. Rot. Erf. & omnium Gruteri partimque Pinciani librorum ſcripturam, recte Grutero intellectam: *quam puſillo illum animo.* Noſter lib. 2 de Benef. 27. *ingenii fuit tam ſterilis quam puſilli animi.* Ut optime jam olim correxit Pincianus. Et c. 34. *Parciſſimum tamen hominem vocamus puſilli animi & contracti.* Horat. 2 Sat. 2. *Sordidus atque animi parvi.* Apud Tacitum, cum Nero dubitaret, an cuncta vectigalia omitti juberet, impetum ejus multum prius *laudata magnitudine animi* attinuere ſenatores: lib. 13 Ann. Sic *animo* Curionis nullas ſufficere potuiſſe opes ait Velleius lib. 2. quod male mutare voluerunt. Inde *animoſe emere.* Livius, *quemadmodum conducta magno animo ſunt, ſic ſumma fide præſtita.* Qui Tacito lib. 2 Hiſtor. *animoſus corruptor*, idem Horatio *dedecorum pretioſus emtor.* Gronovius.

3 *Corrumpere*] Ad opum & pecuniæ amorem poſſeſſionemque traducere: à ſapientia avertere. *Idem.*

4 *Ingentem rem ab illo dici audivi*] Inepte, inquit Lipſius, ſi quid judico. Facio, & aſſero: *Ingenti ore.* Factius nihilo facis, ò pater. Recte libri veteres. *Res* hic ſignificat ſenſum vel ſententiam,

illo dici audivi, cum miraretur Caii dementiam, quod ſe putaſſet tanti poſſe mutari. Si [5] tentare, inquit, me conſtituerat, toto illi fui experiendus [6] imperio.

Cap. XII. Sapienti ergo donari aliquid poteſt, etiam ſi ſapientis omnia ſunt: æque nihil prohibet, cum omnia amicis dicamus eſſe communia, aliquid amico donari. Non enim mihi ſic cum amico communia omnia ſunt, quomodo cum ſocio, ut pars mea ſit, pars illius: ſed quomodo patri matrique communes liberi ſunt: quibus cum duo ſunt, non ſinguli ſingulos habent, ſed ſinguli binos. Primum omnium jam efficiam, ut quiſquis eſt iſte, qui me in ſocietatem vocat, ſciat ſe nihil mecum habere commune. Quare? quia hoc conſortium ſolum [1] inter ſapientes eſt, inter quos amicitia eſt. ceteri non magis amici ſunt, quam ſocii. Deinde pluribus modis communia ſunt. [2] Equeſtria omnium equitum Romanorum ſunt, in illis tamen locus meus fit proprius, quem occupavi. hoc ſi cui [3] ceſſi, quamvis illi communi re ceſſerim, tamen aliquid dediſſe videor. Quædam quorumdam ſub certa conditione ſunt. habeo in equeſtribus locum, non ut vendam, non

tentiam, vel breve dictum ingenioſum. Ut perſæpe apud Marcum Senecam. Suaſoria prima: *Belliſſimam tamen rem Dellius dixit.* Controv. 7. *cui Baro ſcurra rem venuſtiſſimam dixit, centum raucorum vocem habet.* Controv. 8. *Dorion dixit rem quidem elatiorem, quam preſſa & civilis oratio recipit, ſed qua egregie attonitos patris affectus exprimeret.* Controv. 20. *Vinitius, exactiſſimi vir ingenii, qui nec dicere res ineptas nec ferre poterat.* Controv. 3. *Cum multa dixiſſet, noviſſime adjecit rem, quam omnes improbavimus.* Et alibi: Noſter Nat. Quæſt. 1, 8. *Deinde contrariam rem propoſito ſuo dicunt.* Gronovius.

5 *Tentare*] Periculum roboris & conſtantiæ meæ facere. *Lipſius.*

6 *Imperio*] Quaſi dicat, nec dato quidem illo, ſe ceſſurum illis decretis & vita. *Idem.*

Cap. XII. 1 *Inter ſapientes*] Soli ſapientes inter ſe amici, Stoico dogmate: reliqui hoſtes, etiamſi parentes, liberi, agnati ſint. Diogenes in Zenone: Πολίτας, καὶ φίλους, καὶ οἰκείους, καὶ ἐλευθέρους, τοὺς σπουδαίους μόνον. Nos in Manud. 3. Diſſ. 16. *Idem.*

2 *Equeſtria*] Gradus quattuordecim, in quibus ii ſpectant & ſedent. *Idem.*

3 *Ceſſi*] Cum jam in ſpectaculo aſſediſſem. Ciceronis 3 de Finibus huc faciunt; *Quemadmodum theatrum cum commune ſit, recte tamen dici poteſt ejus eſſe locum, quem quiſque occuparit: ſic in urbe mundove communi non adverſatur jus, quo minus ſuum quidque cujuſque ſit.* Idem.

4 *Uti*

non ut locem, non ut habitem: in hoc tantum, ut ſpectem. Propterea non mentiar, ſi dicam me habere in equeſtribus locum: ſed cum in theatrum veni, ſi plena ſunt equeſtria, & jure habeo locum illic, quia ſedere mihi licet: & non habeo, quia ab his, cum quibus jus mihi loci commune eſt, occupatus eſt. Idem inter amicos puta fieri. Quidquid habet amicus, commune eſt nobis: ſed illius proprium eſt, qui tenet. [4] uti, illo nolente, non poſſum. Derides me, inquis. Si quod amici eſt, meum eſt, liceat mihi vendere. Non licet. nam nec equeſtria: & tamen communia tibi cum ceteris equitibus ſunt. Non eſt argumentum, ideo aliquid tuum non eſſe, quia vendere non potes, quia conſumere, quia mutare in deterius aut melius. Tuum enim eſt, etiam quod ſub lege certa tuum eſt. [5] Accepi, ſed certe non minus habes.

CAP. XIII. [1] Ne te traham longius, Beneficium majus eſſe non poteſt: ea per quæ beneficium datur, poſſunt eſſe majora: & plura, [2] in quæ ſe undique benevolentia effundat, & ſic ſibi indulgeat, quemadmodum amantes ſolent: quorum plura oſcula, & complexus arctiores, non augent amorem, ſed exercent. Hæc quoque, quæ venit quæ-

4 *Uti illo nolente non poſſum*] Parum intereſt: ſed Naz. duo Pall. Rot. Erf. & exempp. Pinciani: *uti his illo nolente.* Videtur fuiſſe: *uti, niſi illo volente, non poſſum.* An placet retinere veterem? nam etſi præcedat *quicquid*, tamen quia hoc collectivum eſt, bene ei reſpondet *his*, relatum ad ſenſum, non ad vocem. *Gronovius.*

5 *Accepi, ſed certe non minus habes*] Lipſio aut nulla aut manca hic ſententia, quam egregie putat ſupplere codicem ſuum: *Accipi poteſt, ſed certe.* Accipi aut occupari locus ille communis poteſt, ſed nihilominus tuus manet: & alias ipſe iterum occupabis. Suſpecti ut plurimum illi ſupplentes codices. Naz. & aliquot apud Gruterum, Rot. Erf. carent τῷ *habes.* Lege: *Accepi, ſed cæteri non minus.* Nempe acceperunt illud, quod tuum quoque eſt, quia commune eſt. Dixit de equeſtribus: *communia tibi cum cæteris equitibus ſunt.* Pal. tert. in margine pro *certe* offert *cuncte.* Unde poſſis eodem ſenſu: *Accepi, ſed cuncti non minus.* Idem.

CAP. XIII. 1 *Ne te traham*] Bene & penſiculate Muretus monuit, defectum hic eſſe. Alia enim diſputatio, & an beneficia beneficiis ſint majora? Negat eſſe, ex Stoicorum decreto, Omnia recte facta & κατορθώματα paria cenſentium. *Lipſius.*

2 *In quæ ſe*] Scripti quidam, *in quæ ſunt qui benivol.* Meus, *inquit ſunt qui ben.*

quæſtio, [3] profligata eſt [4] in prioribus: itaque breviter perſtringetur. Poſſunt enim in hanc, quæ data ſunt aliis, argumenta transferri. Quæritur, an qui omnia fecit, ut beneficium redderet, reddiderit. Ut ſcias, inquit, illum non reddidiſſe, omnia fecit, ut redderet. Apparet ergo, non eſſe id factum, cujus faciendi occaſionem non habuit. Et creditori ſuo pecuniam non ſolvit is, qui ut ſolveret, ubique quæſivit, nec invenit. Quædam ejus conditionis ſunt, ut effectum præſtare debeant: quibuſdam pro effectu eſt, omnia attentaſſe, ut efficerent. Si omnia fecit ut ſanaret, peregit medicus partes ſuas. etiam damnato reo, oratori conſtat eloquentiæ officium, [5] ſi omni jure uſus eſt. Laus [6] imperatori etiam victo, & duci redditur, ſi & prudentia, & induſtria; & fortitudo muneribus ſuis functa eſt. Omnia fecit, ut beneficium redderet: obſtitit illi felicitas tua. Nihil incidit durius, quod veram amicitiam experiretur. Locupleti donare non potuit, ſano aſſidere, felici ſuccurrere: gratiam retulit, etiam ſi tu beneficium non recepiſti. Præterea, huic intentus ſemper, & hujus rei tempus operiens, qui in hoc multum curæ, multum ſedulitatis impendit, plus laboravit, quam cui cito referre gratiam contigit.

Cap.

ben. Puto fuiſſe, *in qua ſe undique benivolentia.* Lipſius.

3 *Profligata*] Affecta jam, & pæne confecta. *Idem.*

4 *In prioribus*] Lib. 2. c. 31. & deinceps. *Idem.*

5 *Si omni arte uſus eſt*] Gruterus: Sic & Eraſmus. At in Col. Pal. ſec. ac tert. *ſi omni jure uſus eſt.* In Naz. *ſi omni ſi omni rurſus eſt.* Medium fere probaverim. At Lipſius: In meo & aliis pleriſque, *ſi omni jure:* nec damnem: ſi omnia attulit, quæ ad jus cauſſæ. At ego & *jus* & *artem* hic damno: non quaſi utrivis aut ſenſus aut locus non ſit: nam illud non agitur: ſed tanquam ſuppoſita ab illis, qui veterem ſcripturam, cujus veſtigia in ſolo Naz. ſuperſunt, non adſequebantur. Fortaſſe calidior eſt conjectura: ponam tamen, quia minus abit à priſcis ductibus, *ſi omni ſe in omnia uſus eſt.* Phraſis certe frequens Senecæ, *ſe uti.* Lib. 4 de Benef. 21. *Conſummata ſcientia nihil deeſt, etiamſi quid obſtat, quo minus ſe utatur.* Epiſt. 57. *Multu iners vita ſine uſu jacuit ſui.* Epiſt. 60. *Vivit is, qui ſe utitur.* Epiſt. 120. *Nemo ægre molitur artus ſuos, nemo in uſu ſui hæſit.* De brevitate vitæ cap. 3. *quotusquiſque dies, ut deſtinaveras, receſſerit: qui tibi uſus tui fuerit.* Sed & *in omnia utilem* habes lib. 6 de Benef. 34. *ita in omnia utilem te amico exhibere potes.* Niſi mavis: *ſi omni ſe omnia uſus eſt.* Gronovius.

6 *Imperatori*] Fortaſſe, *imperatoria etiam victo duci.* ut tautologiam fugiamus. *Lipſius.*

Cap.

CAP. XIV. Debitoris exemplum diſſimile eſt: cui parum eſt pecuniam quæſiſſe, niſi ſolvit: Illic enim ſtat acerbus ſuper caput creditor, qui nullum diem [1] gratis occidere patiatur: hic benigniſſimus, qui cum te viderit concurſantem & ſollicitum atque anxium, dicat: Mitte hanc de pectore curam. Deſine tibi moleſtus [2] inſtare. omnia à te habeo. Injuriam mihi facis, ſi me quidquam amplius deſiderare judicas. Pleniſſime ad me pervenit animus tuus. Dic, inquit, mihi, ſi reddidiſſe beneficium diceres illum, ſi gratiam retuliſſet. Eodem ergo loco eſt, qui reddidit, & qui non reddidit. Contra, nunc illud pone, ſi oblitus eſſet accepti beneficii, ſi ne tentaſſet quidem gratus eſſe, negares illum gratiam retuliſſe? At hic diebus noctibuſque ſe laſſavit, & omnibus aliis renunciavit officiis, huic uni imminens, & [3] operatus, nequa ſe fugeret occaſio. Eodem ergo loco erunt, ille qui curam referendæ gratiæ abjecit, & hic qui nunquam ab illa receſſit? iniquus es, ſi rem à me exigis, cum videas animum non defuiſſe. Ad ſummam, puta, cum captus eſſes, me pecuniam mutuatum, rebus meis in ſecuritatem creditoris [4] oppoſitis, navigaſſe hieme jam ſæva, per infeſta latrociniis littora, emenſum quidquid periculi afferre poteſt etiam pacatum mare: peragratis omnibus ſolitudinibus, cum quos nemo non fugiebat ego quærerem, tandem ad piratas perveni: & jam te alius redemerat. negabis me gratiam retuliſſe? etiamne ſi in illa navigatione pecuniam, quam ſaluti tuæ contraxeram, naufragus

CAP. XIV. 1 *Gratis*] Sine uſura. *Lipſius.*

2 *Inſtare*] Teipſum urgere & premere. *Idem.*

3 *Operatus*] Male & contra libros ſubſtituerant, *opperiens*. Operari alicui rei, eſt operam ei dare, & intendere. Lucretius:

Et quibus in rebus conſuerunt eſſe operati.

Noſter de Brevit. Vit. cap. 12. *Diſcendis canticis operati.* Idem.

4 *Oppoſitis*] Proprie. in pignore & hypotheca ſic loquuntur. Catullus:

Furi, villula noſtra non ad Auſtri
Flatus oppoſita eſt, nec ad Favoni,
Verum ad millia quindecim & ducentos.
O ventum horribilem, atque peſtilentem!

Terentius:

Ager oppoſitus eſt pignori; ob decem minas. Idem.

guſperdidi? etiamne ſi in vincula quæ detrahere tibi volui, ipſe incidi? Negabis me retuliſſe gratiam? At mehercle Athenienſes, Harmodium & Ariſtogitonem, [5] tyrannicidas vocant: & Mucii manus in hoſtili ara relicta, inſtar occiſi Porſenæ fuit: & ſemper contra fortunam luctata virtus, etiam citra effectum propoſiti operis, enituit. Plus præſtitit, qui fugientes occaſiones ſecutus eſt, & alia atque alia captavit, per quæ referre gratiam poſſet, quam quem, ſine ullo ſudore, gratum prima fecit occaſio.

CAP. XV. Duas, inquit, res ille tibi præſtitit, voluntatem, & rem: tu quoque illi duas debes. Merito iſtud diceres ei, qui tibi reddidit voluntatem otioſam: [1] huic vero, qui & vult, & conatur, & nihil intentatum relinquit, [2] non potes dicere. utrumque enim præſtat, quantum in ſe eſt. Deinde, non ſemper numero numerus æquandus eſt: aliquando una res pro duabus valet. Itaque in locum rei ſuccedit tam propenſa voluntas, & cupida reddendi. Quodſi animus ſine re, ad referendam gratiam non valet: nemo adverſus deos gratus eſt, in quos voluntas ſola confertur. Diis, inquit, nihil aliud præſtare poſſumus. Sed ſi huic quoque, cui referre gratiam debeo, nihil aliud præſtare poſſum: quid eſt, quare non eo adverſus hominem gratus ſim, quo nihil amplius in deos confero?

CAP. XVI. Si tamen quid ſentiam quæris, & vis [1] ſignare reſponſum: hic beneficium recepiſſe ſe judicet: ille ſe

5 *Tyrannicidas*] Etſi, ut Valerius ait, dumtaxat *tyrannide liberare conati ſunt*. Thucydides rem exſequitur libro 6. & tyranni fratrem ab iis occiſum narrat, Hipparchum: ipſum tyrannum, Hippiam, triennio etiam poſt imperaſſe. Fama tamen obtinuit, ipſum tyrannum cæſum: quod idem lib. 1. ſcribit, & paſſim Græci vulgant. At noſter hic cum Thucydide ſentit. *Lipſius.*

CAP. XV. 1 *Huic vero*] Libri ſcripti referunt, *Huic vero debes, qui*. at meus optime: *huic non debes, & qui vult, & qui conatur.* Opponit alteram partem: Illi merito diceres, qui ignavus; huic non debes, qui omnia facit. *Idem.*

2 *Non potes dicere*] Gloſſematium eſt, & meus indicat, qui, *ſcilicet non potes dicere:* ea ipſa primore voce ſcholion notificans. *Idem.*

CAP. XVI. 1 *Signare*] Pro more Juriſprudentium, qui tunc obtinuit. Antiquitus conſulebantur tantum, nec reſponſa ſignabant: apud Pom-

ſe ſciat non reddidiſſe. Hic illum dimittat: ille ſe teneat. hic dicat, Habeo: ille reſpondeat, Debeo. In omni quæſtione propoſitum ſit nobis bonum publicum. præcludendæ ſunt excuſationes ingratis, ad quas refugere poſſint, & ſub quibus infitiationem ſuam tegere. Omnia feci? fac etiam nunc. Quid tu tam imprudentes judicas majores noſtros fuiſſe, ut non intelligerent iniquiſſimum eſſe, eodem loco haberi eum qui pecuniam, quam à creditore acceperat, libidine aut alea abſumpſit, & eum qui incendio, aut latrocinio, aut aliquo caſu triſtiore, aliena cum ſuis perdidit? nullam excuſationem receperunt, ut homines ſcirent fidem utique præſtandam. Satius enim erat à paucis etiam juſtam excuſationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari. Omnia feciſti ut redderes. Hoc illi ſatis ſit: tibi parum. Nam quemadmodum ille, ſi enixam & ſedulam operam tranſire [2] pro irrita patitur, cui gratia referatur indignus eſt: ita tu ingratus es, niſi ei qui voluntatem bonam in ſolutum accepit, eo libentius debes, quia dimitteris. [3] Non rapias hoc, nec teſteris: occaſiones reddendi nihilominus quæras. Redde illi, quia repetit; huic, quia remittit: illi, quia malus; huic, quia non malus. Ideoque non eſt, quod ad te hanc quæſtionem judices pertinere: an quod beneficium quis à ſapiente acceperit, reddere debeat, ſi ille deſiit eſſe ſapiens, & in malum verſus eſt. Red-

Pomponium, de Origine Juris. Poſtea (ſub Auguſto, aut circa) obtinuit, ut auctoritatis fideique cauſſa ſubſcriberent. *Lipſius.*

2 *Pro irrita*] Pro nulla, aut fruſtratoria. nihil ei adſcribit aut tribuit. *Idem.*

3 *Non rapias hoc, nec teſteris*] In animo, aut apud alios. Ecce, liberatus ſum: ille me dimittit. Sic Lipſius. Latet aliquid aliud, quod optime docebit Plautus Curcul. act. 4. ſc. 4. *Sed quid agit meum mercimonium apud te?* Ca. *Nihil apud me quidem: Ne facias teſtes: neque equidem debeo quicquam.* Vox videtur, qua utebantur, qui ab alio captato ſermone circumveniri ſe ſuſpicabantur. Hinc & in Adelphis Terentius act. 2. ſc. 1: *ſed ego hoc ariolor: Ubi me dixero dare tanti, teſtes faciet illico, Vendidiſſe me.* Porro *teſtari* interdum eſſe teſtes facere vel advocare nemo ignorat. Plautus Rudente: *Venus Cyrenenſis, teſtem te teſtor mihi.* M. Seneca Cont. 28. *Protinus iſte clamare cœpit, Teſtor me non admitti: & tantum non tabellis ſignatis denuntiare.* Gronovius.

Redderes enim & depoſitum, quod à ſapiente accepiſſes: & etiam malo redderes creditum: quid eſt, cur non & beneficium? Quia mutatus eſt ille, te mutat? Quid? ſi quid à ſano accepiſſes, ægro non redderes: cum plus ſemper imbecillo amico debeamus? & hic æger eſt animo: adjuvetur, feratur. ſtultitia, morbus eſt animi. Diſtinguendum hoc, quo magis intelligatur, exiſtimo.

CAP. XVII. Duo ſunt beneficia. unum, quod dare niſi ſapiens ſapienti non poteſt: hoc eſt abſolutum & verum beneficium. alterum, vulgare, plebeium, cujus inter nos [1] imperitos commercium eſt. De hoc non eſt dubium, quin illi qualiſcumque eſt debeam reddere, ſive homicida, ſive fur, ſive adulter evaſit. Habent ſcelera leges ſuas. melius iſtos judex, quam ingratus, emendat. nemo te malum, quia eſt, faciat. Malo beneficium projiciam, bono reddam. huic, quia debeo; illi, ne debeam.

CAP. XVIII. De altero beneficii genere dubitatur, quod ſi accipere non potui niſi ſapiens, ne reddere quidem niſi ſapienti poſſum. Puta enim me reddere. ille non poteſt recipere: non eſt jam hujus rei capax. ſcientiam utendi perdidit. Quid ſi me remittere manco pilam jubeas? ſtultum eſt dare alicui, quod accipere non poſſit. Ut reſpondere [1] ab ultimo incipiam: Non dabo illi, quod accipere non poterit: reddam, etiam ſi recipere non poterit. Obligare enim non poſſum, niſi accipientem: liberari tantum, ſi reddo, poſſum. Ille uti illo non poterit? viderit. penes illum erit culpa, non penes me.

CAP. XIX. Reddere eſt, inquit, accepturo tradidiſſe. Quid enim ſi cui vinum debeas, & hoc ille infundere reticulo jubeat, aut cribro: reddidiſſe te dices, aut reddere voles, quod dum redditur, inter duos pereat? Reddere, eſt id quod debeas, ei cujus eſt, volenti dare. hoc unum mihi

CAP. XVII. 1 *Imperitos*] Ita mollius appellant, non ſapientes: alias, ſua lingua *Stultos*. Lipſius.

CAP. XVIII. 1 *Ab ultimo*] Objectionis verbis iſtis, *accipere non poſſit*. Idem.

CAP.

mihi præſtandum eſt. Ut quidem habeat, quod à me accepit, jam ulterioris eſt curæ. Non [1] tutelam illi, ſed fidem debeo: multoque ſatius eſt, illum non habere, quam me non reddere. Et creditori ſtatim in [2] macellum laturo, quod acceperit, reddam. etiam ſi mihi adulteram, cui numerem, delegaverit, ſolvam: & ſi nummos quos accipiet, in ſinum ſuum diſcinctus fundet, dabo. Reddendum enim mihi eſt, non ſervandum, cum reddidero, aut tuendum. Beneficii accepti, non redditi cuſtodiam debeo. Dum apud me eſt, ſalvum ſit. ceterum licet accipientis manibus effluat, dandum eſt repoſcenti. Reddam bono, cum expediet; malo, cum petet. Tale, inquit, beneficium, quale accepiſti, non illi potes reddere. Accepiſti enim à ſapiente: ſtulto reddis. [3] Non. reddo illi, quale nunc poteſt accipere: nec per me fit quod deterius, ſed per illum. id quod accepi, reddam. Cui, ſi ad ſapientiam redierit, reddam quale accepi: dum in malis eſt, reddam quale ab illo poteſt accipi. Quid, inquit, ſi non tantum malus factus eſt, ſed ferus, ſed immanis, qualis [4] Apollodorus, aut Phalaris: & huic beneficium, quod acceperas, reddes? Mutationem ſapientis tantam natura non patitur. nam in peſſima ab optimis lapſus, neceſſe eſt etiam in malo veſtigia boni teneat. Nunquam in tantum virtus exſtinguitur, ut non certiores [5] animo notas imprimat, quam ut illas eradat ulla mutatio. Feræ inter nos educatæ, cum in ſilvas eruperunt, aliquid manſuetudinis priſtinæ retinent: tantumque à placidiſſimis abſunt, quantum à veris feris & nunquam humanam manum paſſis. Nemo in ſummam nequitiam inci-

CAP. XIX. 1 *Tutelam*] Ne res pereat jam reddita. *Lipſius.*

2 *Macellum*] Nepoti alicui, qui pecuniam apud macellarios, ganeæ ſuæ cauſſa, relinquet. *Idem.*

3 *Imo reddo*] Eſt à Mureto. libri ſcripti, *Non reddo:* ex quo Eraſmus diſtinctione legebat: *Non. reddo illi.* Pincianus, *Nunc reddo.* In meo veritas: *Nam reddo.* Idem.

4 *Apollodorus*] Nominat iterum noſter 2 de Ira, c. 4. Vide. *Idem.*

5 *Animo*] Incluſam feritatem habeat, nec factis adhuc oſtendat: Eſt quod mox aliis verbis: *intra ſe malus.* Idem.

incidit, qui unquam hæſit ſapientiæ. altius infectus eſt, quam ut ex toto elui, & tranſire in colorem alium poſſit. Deinde interrogo, utrum iſte ferus ſit animo tantum, an & in perniciem publicam excurrat? Propoſuiſti enim mihi Apollodorum & Phalarin tyrannum, quorum ſi naturam habet intra ſe malus, quidni ego iſti beneficium ſuum reddam, ne quid mihi cum eo ſit juris amplius? Si vero ſanguine humano non tantum gaudet ſed paſcitur, ſed & ſuppliciis omnium ætatum crudelitatem inſatiabilem exercet, nec ira, ſed aviditate quadam ſæviendi furit, ſi [6] in ore parentum filios jugulat, ſi non contentus ſimplici morte, [7] diſtorquet, nec urit ſolum perituros, ſed [8] excoquit, [9] ſi arx ejus cruore ſemper recenti madet: [10] parum eſt huic beneficium non reddere. Quidquid erat, quo mihi cohæreret, [11] interciſa juris humani ſocietas abſcidit. Si præſtitiſſet quidem mihi aliquid, ſed arma patriæ meæ inferret: quidquid meruerat, perdidiſſet, & referre illi gratiam ſcelus haberetur. ſi non patriam meam impugnat, ſed ſuæ gravis eſt, & ſepoſitus à mea gente, ſuam exagitat: abſcidit nihilominus illum tanta pravitas animi. etiam ſi non inimicum, inviſum mihi efficit: priorque mihi ac potior ejus officii ratio eſt, quod humano generi, quam quod uni homini debeo.

Cap. XX. Sed quamvis hoc ita ſit, & ex eo tempore omnia mihi in illum ſint libera, ex quo, corrumpendo fas omne,

6 *In ore*] Incoram, ſpectantibus iis. Tacitus 3 Hiſt. *Julianus ad Vitellium perductus, in ore ejus jugulatur.* Lipſius.

7 *Diſtorquet*] Per tormenta necat. *Idem.*

8 *Excoquit*] Lento igne uſtulat. *Idem.*

9 *Si ara ejus*] Hoc ad Caligulam aliquem fortaſſe referri poſſet. ſicut idem noſter de Tranquill. c. 14. *Nec jam procul erat tumulus, in quo Cæſari deo noſtro cottidianum fiebat ſacrum.* Sed non placet. de communi, imo extera tyrannide, Seneca hic agit. Scripti libri, *Si ars ejus eſt cruor, & ſemper.* Optime Gruterus, *Si arx ejus cruore ſemper recenti.* ſed interpretando divertit ad rupem Tarpeiam: non ſequor. Imo tyrannorum propriæ arces, & in iis intellego patratas cædes. *Idem.*

10 *Parum eſt*] Quaſi dicat, imo maleficium dandum eſt. *Idem.*

11 *Interciſa*] Exuit enim hominem ipſe, & à cœtu noſtro ſe removit. *Idem.*

Cap.

omne, ut nihil in eum nefas eſſet, effecerit: illum mihi ſervandum modum credam, ut ſi beneficium illi meum neque vires majores daturum eſt in exitium commune, nec confirmaturum quas habet, id autem erit, quod illi reddi ſine pernicie publica poſſit, reddam. Servabo filium ejus infantem. quid hoc beneficium obeſt cuiquam eorum, quos crudelitas ejus lacerat? pecuniam quæ ſatellitem ſtipendio teneat, non ſubminiſtrabo. Si marmora & veſtes deſideraverit, nihil oberit cuiquam id quo luxuria ejus inſtruitur: militem & arma non ſuggeram. Si pro magno petet munere [1] artifices ſcenæ, & ſcorta, & quæ feritatem ejus [2] emolliant, libens offeram. Cui triremes & [3] æratas non mitterem, [4] luſorias & [5] cubiculatas, & alia ludibria regum in mari laſcivientium mittam. Et ſi ex toto ejus ſanitas deſperata fuerit, [6] eadem manu beneficium omnibus dabo, illi reddam: quando ingeniis talibus vitæ exitus remedium

medium

CAP. XX. 1 *Artifices*] Hiſtriones, mimos. Ita enim vocabant id genus, Græcorum exemplo, qui *τεχνίτας Διονύσου*, & ſimpliciter *τεχνίτας*. Suetonius Julii, cap. 84. *Tibicines, & ſcenici artifices.* Ammianus 28. *Scenarii artifices:* & plura exempla. Unum in Suetonii Veſpaſiano corrigendum, cap. 17. *Tragœdos poëtas, nec non & artifices coëmit: item coloſſi refectorem inſigni congiario magnaque mercede donavit.* Quid eſt *coemere*, in hunc ſenſum? Scio quid magni Critici ab ulteriore antiquitate de *emptivo milite*, id eſt mercenario petant: ſed meo animo non ſatiſdant. Quin lego: *artifices ſcenæ, item coloſſi:* & ſequentia adfirmabunt. *Lipſius.*

2 *Emolliant*] Laſcivire enim præſtat, quam ſævire: & huc ſe tyranni potius vertant. *Idem.*

3 *Ceraſtas*] Mureti eſt: qui addit, navibus impoſita nomina ab animalibus, *Priſtes, Tigres, Centauros, Cercuros:* atque ita *Ceraſtas.* Quæ vera, ſed in ſingulis navibus: non in genere aut ſpecie aliqua, de qua hic ſentit. Verius *æratas* legi: quod jam olim monuit Jo. Brodæus. Nam æratæ naves, roſtratæ ſive bellicæ: quas negat tyranno robur & ſubſidium mittendas. *Ceratas* ſi quis retinet, quia cera illini naves etiam ſolent: nihil pro re dicit. *Idem.*

4 *Luſorias*] Aptas ad luſus & vagationes in mari quieto. Epiſtola 4. *Ubi luſerunt navigia, ſorbentur.* Ætas ſequens *luſorias* etiam pro bellicis & excubitoriis navibus dixit: ſed tamen minoribus, & quibus diſcurrere & explorare conatus hoſtiles ſolent. *Idem.*

5 *Cubiculatas*] Grandes, ad regum diverſoria membris ſuis inſtructas, inſtar alicujus domus. *Thalamegos* Græca voce: & deſcriptas aliquot prodigioſas in Athenæo habes. *Idem.*

6 *Eadem manu*] Id eſt, interficiam eum, vel hac manu: & hoc ipſum erit reddere ei beneficium, univerſis autem dare. Quomodo? quia tolli eum è vita, qua tam male utitur, ejus intereſt: item plurium, quibus injurias, ſtupra, cædes infert. *Idem.*

medium eſt: optimumque eſt obire ei, qui ad ſe nunquam rediturus eſt. Sed hæc rara nequitia eſt, & ſemper portenti loco habita; ſicut hiatus terræ, & de cavernis maris [7] ignium eruptio. Itaque ab illa recedamus: [8] de his loquamur vitiis, quæ deteſtamur ſine horrore. Huic homini malo, quem invenire in quolibet foro poſſum, quem [9] ſinguli timent, reddam beneficium, quod accepi. Non oportet mihi nequitiam ejus prodeſſe: quod [10] meum non eſt, redeat ad dominum, bonus ſit an malus. [11] Quam diligenter iſtud excuterem, ſi non redderem, ſed darem? Hic locus fabulam poſcit.

CAP. XXI. Pythagoricus quidam emerat à ſutore [1] phæcaſia, [2] rem magnam, non præſentibus nummis. Poſt aliquot dies venit ad tabernam, redditurus: & cum clauſam diu pulſaret, fuit qui diceret: Quid perdis operam tuam? ſutor ille quem quæris, elatus, combuſtus eſt. Quod nobis fortaſſe moleſtum eſt, qui in æternum noſtros amittimus: [3] tibi minime, qui ſcis futurum, ut [4] renaſcatur.

7 *Ignum eruptio*] E mari & aquis. Vide de Provid. c. 1. *Lipſius.*

8 *De his loquamur, quæ deteſtamur*] Gruterus: Pal. ſec. & Col. *de hu loquamur, ut de hu quæ deteſt.* Pal. tert. *Itaque ab illa reced. ut hu quæ deteſt.* reſectis *de his loquamur.* Naz. *Itaque ab illa rec. de iu loquamur ut iu quæ deteſtamur.* Sic ille. Vide iterum, ut deformaverint antiqui codicis ſcripturam poſteriores. Voluit autem ille: *de iu loquamur vitiis, quæ deteſtamur ſine horrore.* In Rot. erat: *de hu loquamur ut hu quæ.* Gronovius.

9 *Singuli*] Non univerſi. qui publice noxius non eſt. *Lipſius.*

10 *In me non eſt*] Omnino pro Senecæ mente ſit legi, ut in meo & quibuſdam, *prodeſſe. quod meum non eſt, redeat ad dominum, bonus ſit an malus.* Ego, inquit, debeo. quid refert bono, an malo? debeo: & quod igitur alienum eſt, ad illum redeat qualemcumque. *Idem.*

11 *Quam diligenter*] Veteres, *Quid,* lego, *Quin.* Idem.

CAP. XXI. 1 *Phacaſia*] Genus calceamenti Græcanici. Epiſt. 20. *Puto quædam eſſe, quæ decent Phacaſiatum palliatumque.* Juvenalis:

Phacaſianorum vetera ornamenta deorum.

ubi *Phacaſiatorum* vellem: niſi Pythœana editio alio duceret, quæ *hæc Aſianorum;* & ad Aſiæ populos ac templa adſtringit. Appianus, Plutarchus, Heſychius etiam nominant. *Idem.*

2 *Rem magnam*] Cenſui olim gloſſema eſſe, ad ignotam vocem. An magis placet urbane & joco hoc inſertum? rem ſcilicet magnam. In Colonienſi editione, ſæpe bona, *rem non magnam:* ex quo aliquis, *re non magna.* Ideo, inquit, non præſenti pecunia, quia res ei non magna, nec in bulga ſemper nummi. *Idem.*

3 *Tibi minime*] Hoc inter morologa, ut ſic appellem, Senecæ fuerit, qui

tur. jocatus in Pythagoricum. At philoſophus noſter, treis aut quatuor denarios (non invita manu) domum retulit: ſubinde concutiens. Deinde cum reprehendiſſet hanc ſuam non reddendi tacitam voluptatem, intelligens ariſiſſe ſibi illud lucellum, redit ad eandem tabernam, & ait: Ille tibi vivit. redde, quod debes. Deinde per cloſtrum, qua ſe commiſſura laxaverat, quatuor denarios in tabernam inſeruit, ac miſit, [5] pœnas à ſe exigens improbæ cupiditatis, ne alieno aſſueſceret.

CAP. XXII. Quod debes, quære cui reddas: & ſi nemo poſcet, ipſe te appella. Malus an bonus ſit, ad te non pertinet. Redde, & [1] accuſa, non oblitus, quemadmodum inter vos officia diviſa ſunt. illi oblivio imperata eſt, tibi meminiſſe mandavimus. Errat tamen, ſi quis exiſtimat, cum dicimus eum qui beneficium dedit, obliviſci oportere, excutere nos illi memoriam rei præſertim honeſtiſſimæ. quædam præcipimus [2] ultra modum, ut ad verum & ſuum redeant. Cum dicimus, Meminiſſe non debet: hoc volumus intelligi, prædicare non debet, nec jactare, nec gravis eſſe. Quidam enim beneficium quod dederunt, omnibus [3] circulis narrant. hoc ſobrii loquuntur, hoc ebrii non continent: hoc ignotis ingerunt, hoc amicis committunt. Ut hæc nimia & exprobratrix memoria ſubſideret, obliviſci eum qui dedit, juſſimus: & plus imperando quam præſtari poterat, ſilentium ſuaſimus.

CAP.

qui inſerit à ſuo ſenſu, quæ non potuere in alienum ita cadere. Quomodo ille neſcio quis, ſcivit ſubito hunc Pythagoricum eſſe? Et ſciverit; jocus certe non ſubitus, ſed arceſſitus. *Lipſius.*

4 *Renaſcatur*] Ex illa decantata Pythagoræ παλιγγενεσία· qua animas migrare in corpora cenſuit, & ſic iterum iterumque naſci. *Idem.*

5 *Pœnas à ſe*] Quare pœnas, aut quas? nempe denario uno plus ſolvit, cum antea fortaſſe tres daturus eſſet. Itaque velut pro mora aut dubitatione ſua hoc dependit. *Idem.*

CAP. XXII. 1 *Accuſa*] Quem? illum, quia malus eſt? ut ſimul & reddas, & ponas admonitione beneficium? An ipſum te? quod tam diu diſtuleris, nec citius reddideris? *Idem.*

2 *Ultra modum*] Ut ligna curvamus, ſed correcturi. *Idem.*

3 *Circulis*] Conventibus hominum, ſtationibus: quæ fere circulares ſunt. *Idem.*

CAP.

CAP. XXIII. Quoties parum fiduciæ eſt in his quibus imperas, amplius eſt exigendum quam ſatis eſt, ut præſtetur quantum ſatis eſt. In hoc omnis hyperbole extenditur, ut ad verum mendacio veniat. Itaque qui dixit,

Qui candore nives anteirent, curſibus auras:

quod non poterat fieri, dixit: ut crederetur quantum plurimum poſſet. Et qui dixit,

His immobilior ſcopulis, violentior amne:

nemini hoc quidem ſe perſuaſurum putavit, aliquem tam immobilem eſſe, quam ſcopulum. Nunquam tantum ſperat hyperbola, quantum audet: ſed incredibilia affirmat, ut ad credibilia perveniat. Cum dicimus, Qui beneficium dedit, obliviſcatur: hoc dicimus, ſimilis ſit oblito: memoria ejus non appareat, nec [1] incurrat. Cum dicimus, beneficium repeti non oportere, non ex toto repetitionem tollimus: ſæpe enim opus eſt malis exactore, etiam bonis admonitione. Quid ergo? occaſionem ignoranti non oſtendam? neceſſitates illi meas non detegam, quare neſciſſe ſe aut mentiatur, aut [2] doleat? Interveniat aliquando admonitio, ſed verecunda, quæ non poſcat, nec in jus vocet.

CAP. XXIV. Socrates amicis audientibus: Emiſſem, inquit, pallium, ſi nummos haberem. Neminem popoſcit, omnes admonuit. à quo acciperet, [1] ambitus fuit. Quid ni eſſet? Quantulum enim erat, quod Socrates accipiebat? at [2] multum erat, eum fuiſſe, à quo Socrates acciperet.

CAP. XXIII. 1 *Incurrat*] Ubique ſe ingerat. *Lipſius.*

2 *Doleat*] Si vere neſcivit. *Idem.*

CAP. XXIV. 1 *Ambitus*] Ambitio, deſiderium, pugna. *Idem.*

2 *Multum erat commeruiſſe: à quo*] Longobardicus Eraſmi, Naz. duo Pall. Rottend. Erf. *multum erat eum fuiſſe, à quo.* Omnino recte & melius. Cicero 1 Acad. Quæſt. *Zeno igitur nullo modo is erat, qui, ut Theophraſtus, nervos virtutis incideret.* Lib. 5 Famil. 21. *Ego is ſum, quemadmodum tu facillime potes exiſtimare, qui nihil unquam mea potius quam meorum civium cauſſa fecerim.* Nat. Quæſt. 7, 2. *Fuerunt enim, qui dicerent, nos eſſe, quos rerum natura neſcientes ferat.* Terentius Phormione: *Si eſt, ut culpam ille in ſe admiſerit.* Ubi Donatus: honeſta locutio. *ſi eſt ut admiſerit*, pro, *ſi admiſerit.* Andria: *ſolus es, quem diligunt dii.* Et ſic idem compluries. Seneca Medea: *Non eſſe me, qui ſceptra violenter geram*, &c. *Gronovius.*

CAP.

peret. Num illos caſtigare mollius potuit? Emiſſem, inquit, pallium, ſi nummos haberem. Poſt hoc quiſquis properaverit, ſero dat. jam Socrati defuit. Propter acerbos exactores, repetere prohibemus: non ut nunquam fiat, ſed ut parce.

CAP. XXV. Ariſtippus aliquando delectatus unguento: [1] Male, inquit, iſtis [2] effeminatis eveniat, qui rem tam bellam infamaverunt. Idem dicendum eſt: Male iſtis improbis & importunis beneficiorum ſuorum [3] quadruplatoribus eveniat, qui tam bellam rem, admonitionem inter amicos, ſuſtulerunt. Ego tamen utar hoc jure amicitiæ, & beneficium ab eo repetam, [4] à quo petiſſem: qui alterius beneficii loco accepturus eſt, potuiſſe reddere. Nunquam, ne querens quidem dicam:

—— Ejectum litore egentem
Excepi, & regni demens in parte locavi.

Non eſt iſta admonitio, non convitium eſt. Hoc eſt in odium beneficia perducere: hoc eſt efficere, ut ingratum eſſe, aut [5] liceat, [6] aut juvet. Satis, abundeque eſt, ſubmiſſis & familiaribus verbis, memoriam revocare:

Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quidquam
Dulce meum. ——

Ille

CAP. XXV. 1 *Male, inquit*] Hæc dictio ejus plenior in Diogene: Πρὸς Χαρώνδαν εἰπόντα, Τίς ὁ μεμυρισμένος; Ἐγώ, φησὶν, ὁ κακοδαίμων, καὶ μου κακοδαιμονέστερος ὁ Περσῶν βασιλεύς. Ἀλλ' ὅρα μὴ ὡς οὐδὲν τῶν ἄλλων ζώων παρὰ τοῦτο τι ἐλαττοῦται, οὕτως οὐδ' ἂν ἄνθρωπος. Κακῶς κακοὶ δ' ἀπόλοιντο οἱ κίναιδοι, οἵτινες καλὸν ἡμῶν ἄλειμμα διαβάλλουσιν. *Ad Charondam dicentem, Quis hic unguentatus? Ego, inquit, miſer, & me miſerior Perſarum rex. Sed vide, ne ut cetera animantes propterea nihilo deteriores fiunt, non item homo. Male autem mali cinædi pereant, qui bellum nobis unguentum infamarunt.* Lipſius.

2 *Effæminatis*] Cinædis, in Græco. & oblique perſtrinxit Charondam, opinor, qui rogabat. *Idem.*

3 *Quadruplatoribus*] Quadruplatores, accuſatores ſunt lucri cauſſa, & ſectantes quartam ex lege. Quia ii intenti in prædam, & accuſabant ſimul & poſcebant: vocat argute *beneficiorum quadruplatores*, qui importune exigunt, & niſi affatim reponis, accuſant. *Idem.*

4 *A quo petiſſem*] A viro bono, & amico. *Idem.*

5 *Liceat*] Scripti omnes, *libeat*. Tamen illud melius. & diviſim dicit, *aut liceat:* nempe in exprobrantem, & beneficio ſuo manus, ut ipſe loquitur alibi, afferentem. *Idem.*

6 *Aut juvet*] In animo delectet, talem fallere ſic inhiantem. *Idem.*

CAP.

Ille invicem dicat: Quid ni merueris? ejectum litore egentem excepiſti.

CAP. XXVI. Sed nihil, inquit, proficimus: diſſimulat, oblitus eſt. quid facere debeam? Quæris rem maxime neceſſariam, & in qua hanc materiam conſummari decet, quemadmodum ingrati ferendi ſint? Placido animo, manſueto, magno. Nunquam te tam inhumanus, & immemor, & ingratus, offendat, ut non tamen dediſſe delectet. Nunquam in has voces injuria impellat: Vellem non feciſſe. Beneficii tui tibi etiam [1] infelicitas placeat. Semper illum [2] pœnitebit, ſi te ne nunc quidem pœnitet. Non eſt, quod indigneris tanquam aliquid novi acciderit: magis mirari deberes, ſi non accidiſſet. Alium labor, alium impenſa deterret: alium periculum, alium turpis verecundia, ne dum reddit, fateatur accepiſſe: alium ignorantia officii, alium pigritia, alium occupatio. Adſpice, quemadmodum immenſæ hominum cupiditates hient ſemper, & poſcant: non miraberis ibi neminem reddere, ubi nemo ſatis accipit. Quis eſt iſtorum tam firmæ mentis ac ſolidæ, ut tuto apud eum beneficia deponas? Alius libidine inſanit, alius abdomini ſervit, [3] alius lucri totus eſt, [4] cujus ſummam

CAP. XXVI. 1 *Infelicitas*] Mala & infelix locatio. *Lipſius.*

2 *Pœnitebit*] Acute. tua iſta benignitas tam firma, in æternum ruborem & pudorem eum dabit. *Idem.*

3 *Alius lucri totus eſt*] Valde placet quod habet V. C. *lucricoſus*, nec dubito quin ita ſcripſerit Seneca, qui hominem lucri cupidum eo nomine exprimere voluit. Eo autem *lucricoſum* dixit, quo *tenebricoſam domum* Epiſt. 51. ſic enim ibi habet eadem vetus membrana. Sed & *verticoſus* & *ventricoſus*, aliaque hujus generis nomina Latine dici, nemo ignorat. *Juret.*

4 *Cujus ſummam non vinces*] Quis ſenſus? non vinces & explebis improbam ejus cupidinem? verba non dicunt, aut infirmiter dicunt: imo ipſa infirma & manca ſunt. Libri ſcripti, & meus: *cujus ſummam non vinces ſpectat.* Vera lectio, *non vices*: id eſt, alius totus in lucro eſt, cujus cumulum aut numerum, non abitionem & redditionem ſpectat. Vices facere non vult in beneficiis, ſed capere tantum. Quod ſi vulgata tenetur (me auctore numquam): tum oporteat tamen voce auctius ſcribere: *non vinces. peccat alius invidia, laborat alius cæca.* Sed ſperne. *Lipſius.* Vide hic Lipſium: tentat explicare vulgata: dein infirma ac manca cenſet: mox librorum ſcriptorum & ſui refert, *cujus ſummam non vinces ſpectat*: veram lectionem ait *vices*: denique rurſus tentat, *non vinces: peccat alius invidia, laborat alius* &c. Quid opus tanta molitione? Scimus nempe

mam non vias ſpectat: alius invidia laborat, alius cæca ambitione, & in gladios ruente. Adjice torporem mentis ac ſenium, & huic contrariam inquieti pectoris agitationem, tumultuſque perpetuos. adjice æſtimationem ſui nimiam & tumorem, [5] ob quæ contemnendus eſt, inſolentem. Quid contumaciam in perverſa nitentium, quid levitatem ſemper alio tranſilientem loquar? Huc accedat temeritas præceps, & nunquam fidele conſilium [6] daturus timor, & mille errores, quibus volvimur: audacia timidiſſimorum, diſcordia familiariſſimorum, & publicum malum, incertiſſimis fidere, faſtidire poſſeſſa, optare [7] quæ conſequi poſſe ſpes non fuit.

CAP. XXVII. Inter affectus inquietiſſimos, rem [1] quietiſſimam, fidem, quæris? Si tibi vitæ noſtræ vera imago ſuccurret, videberis tibi videre [2] captæ cum maxime civitatis faciem, in qua omiſſo pudoris rectique reſpectu,

vires

nempe à Grutero, tres Pall. ſervaſſe, *non vices ſpectat*, ut & Rot. & Erf. At Col. *non jus ſpectat*. Naz. *cujus ſummam, non vias, ſpectat*. Hæc ultima ſola vera & expeditiſſima lectio eſt. De ſumma tantum eſt ſolicitus; qua via veniat, jure an fraude, an ſcelere, nihil curat. Unde Horatius:

Unde habeas, quærit nemo, ſed oportet habere.

Quid? an *via lucri* minus bene, quam apud Juvenalem, *via proceſſus*? Sed demus optimum auctorem. Cicero lib. 2 in Verrem: *Attendite; jam intelligetis hanc pecuniam, quæ via modo viſa eſt exire ab iſto, eadem ſemita reverti iſſe.* Lib. 3 in Verrem: *Secuti ſunt avariores magiſtratus, qui tamen in avaritia ſua non ſolum viam quæſtus invenerunt, verum etiam exitus ac rationem defenſionis.* Eodemque: *ne avaritia, quæ antehac occultis itineribus atque anguſtis uti ſolebat, auctoritate veſtra viam patefaciatis illuſtrem atque latam.* Lib. 1 ad Q. Fratrem, epiſt. 1. *propterea, quod & omnes vias pecuniæ norunt, & omnia pecuniæ cauſa faciunt.* Tacitus 16 Annali: *ſimul acquirendæ pecuniæ brevius iter credebat, per procurationes adminiſtrandis principis negotiis.* Seneca Præf. 4 Natur. Quæſt. *facilem ſibi eſſe ad divitias viam.* Gronovius.

5 *Ob quæ contemnendus*] In iiſipſis inſoleſcentem, & ſe mirantem, ob quæ deſpicere magis jus erat & deæſtimare. Nonne in vanis, imo & pravis, pleriquc ſe attollunt? *Lipſius.*

6 *Daturus*] Ea vox abeſt meo libro, & recte. Argutius breviuſque eſt, *Timor, conſilium infidele*, ſive Conſultor infidelis: atque is ſenſus. *Idem.*

7 *Quæ conſequi*] Alibi vitium tangit, faſtidii & contemptus in rebus, quas antea in magnis habuimus, & improbe pæne optabamus. Itaque nihil ego mutem. Quidam tamen libri: *optare quæ conſequi*, voce inſerta. At mihi ea lectio friget. *Idem.*

CAP. XXVII. 1 *Quietiſſimam*] Quæ revera eſt à conſtantia, & levitas ei adverſa. *Idem.*

2 *Capta*] Pulchra imago. acerba, fateor, ſed noſter vitiis non palpatur, verum inſultat. *Idem.*

3 *Vires*

[3] vires in conſilio ſunt, veluti [4] ſigno ad permiſcenda omnia dato. Non igni, non ferro abſtinetur: ſoluta legibus ſcelera ſunt: nec [5] religio quidem, quæ inter arma hoſtilia ſupplices texit, ullum impedimentum eſt ruentium in prædam. Hic ex privato, hic ex publico, hic ex profano, hic ſacro rapit: hic effringit, hic tranſilit, hic non contentus [6] anguſto itinere, ipſa quibus arcetur, [7] evertit, & in lucrum ruina venit. Hic [8] ſine cæde populatur, hic ſpolia [9] cruenta manu geſtat. nemo non fert aliquid ex altero. In hac aviditate generis humani, næ tu nimis fortunæ communis oblitus es, qui quæris inter rapientes [10] referentem. Si indignaris ingratos eſſe: indignare luxurioſos, indignare avaros, indignare impudicos, indignare ægros deformes, ſenes pallidos. Eſt iſtud grave vitium, eſt intolerabile, & quod diſſociet homines, quod concordiam, qua imbecillitas noſtra fulcitur, ſcindat ac diſſipet: ſed uſque eo vulgare eſt, ut illud nec qui queritur quidem effugerit.

CAP. XXVIII. Cogita tecum, an quibuſcumque debuiſti, gratiam retuleris, an nullum unquam apud te perierit officium, an omnium te beneficiorum memoria comitetur. Videbis quæ puero data ſunt, ante adoleſcentiam elapſa: quæ in juvenem collata ſunt, non perduraſſe in ſenectutem. Quædam [1] perdidimus, quædam [2] projecimus, quædam è conſpectu noſtro paullatim [3] exierunt: à quibuſ-

3 *Vires*] Quiſque, quantum poteſt, tantum audet & facit. *Lipſius.*

4 *Signo*] Ut in opido capto, tuba canere ſolet: & tum ad id ſignum miles diſcurrere. *Idem.*

5 *Religio*] Sacra apud hoſtes ſæpe, & infulæ prælatæ, aut templa occupata, eos ſedarunt vel arcuerunt: non ita in civili hac prædatione, ubi numen & jusjurandum calcatur. *Idem.*

6 *Anguſto itinere*] Per foramen aut feneſtram intrandi. *Idem.*

7 *Evertit*] Muros & ædes ſubvertit. *Idem.*

8 *Sine cæde*] Togati vulturii. *Idem.*

9 *Cruenta*] Venefici, ſicarii, & id genus. *Idem.*

10 *Referentem*] Ita legendum. & jam à querela ad rem ſuam redit. Ecce, inquit, uti publica hæc rapina eſt, & omnes avidi quærere & prædari: quis tu es, qui gratos quæris, id eſt reportantes? Auferre omnes volunt, non referre. *Idem.*

CAP. XXVIII. 1 *Perdidimus*] Exciderunt nobis. *Idem.*

2 *Projecimus*] Ultro aſpernati, & obliti ſumus. *Idem.*

3 *Exierunt*] Tempore ſe ſubduxerunt. *Idem.*

4 *Aver-*

quibuſdam oculos [4] avertimus. Ut excuſem tibi imbecillitatem tuam, in primis fragilis eſt memoria, & rerum turbæ non ſufficit. neceſſe eſt quantum recipit, emittat, & antiquiſſima recentiſſimis obruat. Sic factum eſt, ut minima apud te nutricis eſſet auctoritas: quia beneficium ejus [5] longius ætas ſequens poſuit. ſic factum eſt, ut præceptoris tibi non eſſet ulla veneratio: ſic evenit, ut circa conſularia occupato comitia, aut [6] ſacerdotiorum candidato, quæſturæ [7] ſuffragator excideret. Fortaſſe vitium, de quo quereris, ſi te diligenter excuſſeris, in ſinu invenies. Inique publico iraſceris crimini, [8] ſtulte tuo. ut abſolvaris, [9] ignoſce. Meliorem illum facies ferendo, utique pejorem exprobrando. non eſt quod frontem ejus indures: ſine, ſi quid eſt pudoris reſidui, ſervet. Sæpe [10] dubiam verecundiam vox conviciantis clarior [11] rupit. nemo id eſſe, quod jam videtur, timet. [12] deprehenſus pudor amittitur.

CAP. XXIX. Perdidi beneficium. Numquid quæ [1] conſecravimus, perdidiſſe nos dicimus? Inter conſecrata beneficium eſt, etiam ſi male reſpondit, bene conlatum. Non eſt ille, qualem ſperavimus. Simus nos quales fuimus, ei diſſimiles. damnum tunc factum, nunc [2] apparuit. Ingratus

4 *Avertimus*] Quaſi à gravibus, & faſtidientes ea videre. *Lipſius.*

5 *Longius*] Removit a te. progreſſu ætatis ſejunctior es ab eo factus. *Idem.*

6 *Sacerdotiorum*] Nec enim unum uni tantum; plura cumulabantur. *Idem.*

7 *Suffragator*] Adjutor, qui vocem ſuam & alienam commodavit, conciliavit. *Idem.*

8 *Stulte*] Quis enim ſe inclamat in publico, aut jurgat? *Idem.*

9 *Ignoſce*] Tu aliis, ut alii tibi. dando veniam, merere. *Idem.*

10 *Dubiam verecundiam*] Mediam inter pudere & depudere. *Idem.*

11 *Rupit*] Totam in impudentiam vertit. fræna ei laxavit. *Idem.*

12 *Deprehenſus*] Enallage. id eſt, cum ii qui pudent, deprehenſi ſunt. Clarius eſſet: *deprehenſis.* Juvenalis in hanc rem:

—— nihil eſt audacius illis
Deprenſis. iram atque animos à crimine ſumunt. Atque in illo ſexu maxime id elucet. *Idem.*

CAP. XXIX. 1. *Conſecravimus*] In templo diis ſuſpendimus. *Idem.*

2 *Apparuit*] Ne nunc indignare. vetus jactura eſt, etſi jam emerſit & ſe oſtendit. Libri tamen ſcripti confuſius: *Damnum nunc, tunc factum, apparuit.* Mente eadem. quæ & mox exprimitur: *Stulte, non noſti detrimenti tui tempora. perdidiſti, ſed cum dares.* Idem.

gratus non ſine noſtro [3] pudore protrahitur: quoniam quidem querela amiſſi beneficii, non bene dati ſignum eſt. Quantum poſſumus, cauſſam ejus apud nos agamus: fortaſſe non potuit, fortaſſe ignoravit: fortaſſe facturus eſt. Quædam nomina bona, lentus ac ſapiens conditor fecit, qui ſuſtinuit, ac mora fovit. Idem nobis faciendum: [4] nutriamus fidem languidam.

Cap. XXX. Perdidi beneficium. Stulte, non noſti detrimenti tui tempora. perdidiſti, ſed cum dares: nunc palam factum eſt. Etiam in his quæ videntur [1] in perdito, moderatio plurimum profuit. Ut corporum, ita animorum molliter vitia tractanda ſunt. ſæpe quod [2] explicavit mora, pertinacia trahentis abruptum eſt. Quid opus eſt maledictis? quid querelis? quid inſectatione? quare illum liberas? quare dimittis? Si ingratus eſt, jam nihil debet. Quæ ratio eſt, exacerbare eum, in quem magna contuleris, ut ex amico dubio fiat non dubius inimicus, & patrocinium ſibi noſtra [3] infamia quærat. [4] Nec deſit qui dicat: Neſcio quid eſt,

3 *Pudore*] Imo honore & clarore, ſi Plinio fides, in Panegyrico: *Nam liberalitatem jucundiorem debitor gratus, clariorem ingratus facit.* Utrumque verum. & celebratur bonitas, cui malitia impoſuit: & tacitus tamen pudor eſt, in animo decepto. *Lipſius.*

4 *Nutriamus*] Benignitate. non exaſperemus & abrumpamus ferocia. *Idem.*

Cap. XXX. 1 *In perdito*] In cauſa perditi atque amiſſi. *Idem.*

2 *Explicavit*] A re intricata aut illigata. quam patientia (in muliercularum filamentis videmus) explicuit & diſſolvit: calor aut violenta tractio abrupit. *Idem.*

3 *Infamia*] Quam iracundia aut convitia facient. *Idem.*

4 *Nec deſit, qui dicat: Neſcio quid eſt*] Naz. tres Pall. Rot. Erf. carent illis, *qui dicat*. Neque ſunt Senecæ, cui ſubaudiri illa, vel τὸ *vox* aut *rumor* aut *ſermo*, multo venuſtius eſt viſum. Neque hic tantum commiſſuram ejuſmodi applicuerunt. Lib. 1. cap. 3. *Quorum quæ vis, quæve proprietas ſit, dicam, ſi prius illa, quæ ad rem non pertinent, tranſilire mihi permiſeris. Num dicam, quare tres Gratiæ, & quare ſorores ſint, & quare manibus implexis?* &c. Sic feciſſe ait Lipſius è libris, in quibus tamen ſit, *Nunc*: ſed ſententiam connexam, ut præiverit, & interrogatione elatam, ipſam ſe probare. Id quidem mihi non liquet: tam ſtupidum eſt, *num dicam*, quam *nunc* vel *nam*. Qui ſanum vis Senecam, utrumque vocabulum dele: ſunt enim, quæ mox tranſilit & tranſcurrit, ex iis, quæ ad rem non pertinent, neque alia de cauſa à noſtro advocata, quam quod Græci non poëtæ tantum, ſed & philoſophi in talibus luxuriaſſent. Itaque ſine illa interrogatione optime cohærent, modo intelligas, *videlicet*, vel, proprium Senecæ, *tanquam*. Dudum ita ſuſpicabar, cum confirmarunt me Rottendorffii membranæ, in quibus nullus

eſt, quod eum, cui tantum debuit, ferre non potuit. ſubeſt aliquid. Nemo non ſuperioris dignitatem quærendo, etiam ſi non inquinavit, [5] aſperſit: nec quiſquam fingere contentus eſt levia, cum [6] magnitudine mendacii fidem quærat.

CAP. XXXI. Quanto illa melior via, qua ſervatur illi [1] ſpecies amicitiæ, & ſi reverti ad ſanitatem velit, etiam amicitia? Vincit malos pertinax bonitas: nec quiſquam tam duri infeſtique adverſus diligenda animi eſt, ut etiam [2] vi tractus bonos non amet: quibus hoc quoque cœpit debere, quod [3] impune non ſolvit. Ad illa itaque cogitationes tuas flecte. Non eſt mihi relata gratia. quid faciam? quod dii omnium rerum optimi auctores: qui beneficia igno-

lus apex duarum iſtarum vocum, nullum lacunæ ſignum apparet. Lib. 2. cap. 26. *Nemo non benignus eſt, ſui judex: inde eſt, ut omnia meruiſſe ſe exiſtimet, & in ſolutum accipiat, nec ſatis ſuo pretio ſe æſtimatum putet. Hoc mihi dedit: ſed quam ſero? ſed poſt quot labores?* Subdunt mei libri, inquit Lipſius: *Nec dicat, hoc mihi dedit.* Omnino recte & germane, ſi diſtinguas, &c. Plane ſubdunt: non enim Senecæ eſt, nec agnoſcunt boni libri: & diſtinctio illa, quam addit, frangit & comminuit ſententiam, non acuit. Lib. 4. cap. 40. *Et ut breviter dicam, qui nimis cito cupit ſolvere, invitus debet.* Lipſianæ τὸ *ut* omiſerunt, quod eſt in omnibus libris, ſed τὸ *dicam* erat cancellandum: quod Naz. Col. Rot. Erf. prorſus excludunt: duo Pall. alii pro eo, *queamus dicere.* unde apparet vacuum hunc locum exercendo ingenio ſuo librarios putaſſe. At eodem libro cap. 12. extremo, *dic tu mihi*, non deleverim cum Grutero: commendat enim illud ſententia, & ſervant optimi libri, Naz. Rot. cæterique: duo, qui non habent, manifeſte ſunt corrupti, & propter repetitam vocem interrogativam labem acceperunt. Cæſar lib. 2. de bello Gall. cap. 3. *Ad eum legatos Iccium & Antebrogium primos civitatis ſuæ miſerunt, qui dicerent, ſe ſuaque omnia in fidem atque poteſtatem populi Romani permittere.* In optimis membranis deeſſe comperimus illa, *qui dicerent*: neque à Cæſare eſſe cenſeo. *Gronovius.*

5 *Aſperſit*] Ut in omni calumnia, etiamſi vulnus coït, apparet cicatrix. *Lipſius.*

6 *Magnitudine*] Atroci aliquo mendacio, quod eo ipſo fidem habeat, quia vix habet. Quis enim inopinata illa temere fingeret? *Idem.*

CAP. XXXI. 1 *Species*] Alii libri, *ſpes*: ſed illud præfero. Tacitus de Mecænate: *Speciem magis in amicitia Principis, quam vim tenuit.* Idem.

2 *Vi tractus*] Unde hæc lectio, neſcio. Muretus fatetur *vitiatus* legi: nec emendationem in promptu ſibi eſſe. Libri ſcripti, *injuriatus*: meus, *injuriatos*: Colonienſis editio, *injuriam.* Ego legerim, *ut etiam in injuria bonos.* Senſus. nemo ita pravus, & virtutis hoſtis, ut non amet eos qui etiam in injuria boni ſunt. Nam tale hic. ecce ingratus ſum, lædo, beneficium nec refero nec agnoſco: at ille perſeverat bene velle, bene facere. quis non amet talem, non ſolum poſt, ſed in injuria, bonum? *Idem.*

3 *Impune*] Cui etiam hoc novi beneficii acceſſit, quod ingratitudo ejus toleretur, imo tranſmittatur. *Idem.*

[4] ignorantibus dare incipiunt, [5] ingratis perſeverant. Alius illis objicit [6] negligentiam noſtri, alius [7] iniquitatem: alius illos [8] extra mundum ſuum projicit, & ignavos, hebeteſque [9] ſine luce, ſine ullo opere deſtituit. Alius ſolem, cui debemus, quod inter laborem quietemque tempus diviſimus, quod non tenebris immerſi confuſionem æternæ noctis effugimus, quod annum curſu ſuo temperat, & corpora alit, ſata evocat, percoquit fructus, [10] ſaxum aliquod, aut [11] fortuitorum ignium globum, & quidvis potius quam [12] deum appellat. Nihilominus tamen more optimorum parentum, qui maledictis ſuorum infantium arrident, non ceſſant dii beneficia congerere, de beneficiorum auctore dubitantibus: ſed æquali tenore bona ſua per gentes populoſque diſtribuunt, unam potentiam ſortiti, prodeſſe. Spargunt opportunis imbribus terras, maria flatu movent, ſiderum curſu

4 *Ignorantibus*] In prima ætate infantiæ aut pueritiæ. *Lipſius.*

5 *Ingratis*] Grandioribus, & cum jam ſenſum eorum habemus, aut certe debemus. *Idem.*

6 *Negligentiam*] Quod res humanas non curent.

7 *Iniquitatem*] Quod mala bonis, bona malis ſuggerant. *Idem.*

8 *Extra mundum*] Ut Epicurus. ſupra lib. 4. cap 19. *Idem.*

9 *Sine luce*] In illo inani, inter mundos. *Idem.*

10 *Saxum*] Anaxagoræ delicium, qui *μύδρον διάπυρον* dicebat eſſe Solem, *καὶ μείζω τῆς Πελοποννήσου· ſaxum & globum igneum, & majorem Peloponneſo.* Ita in Diogene vertendum. & bene Suidas: Οὗτος ὁ φιλόσοφος τὸν ἥλιον *μύδρον* εἶναι ἔφη διάπυρον, τουτέστι, πύρινον λίθον· *Iſte Philoſophus* (Anaxagoras) *dixit ſolem eſſe mydrum ignitum, id eſt lapidem talem.* Plutarchus in Lyſandro, ſtatuere eum facit τὰ ἄστρα λιθώδη καὶ βαρέα· *ſidera lapidea & gravia.* Plura ibi vide: nec iis igitur qui *μύδρον*, *ferrum* hic vertunt, accede. Ad hanc rem Claudiani verſus faciunt, de Conſul. Mallii:

> —— *hic ſemper lapſura pondera terræ*
> *Conatur rapido cæli fulcire rotatu:*
> *Accenditque diem prærupti turbine ſaxi.*

Ad Anaxagoram. qui diem accendit motu rapido ſaxi, id eſt ſui Solis. *Idem.*

11 *Fortuitorum*] Qui ignes aſſidue confluunt, & conveniunt. Epicuri ſententia, in Lucretio:

> *Aut quia conveniunt ignes, & ſemina multa*
> *Confluere ardoris conſuerunt tempore certo,*
> *Quæ faciunt ſolis nova ſemper lumina gigni.*

Plutarchus 2 de Plac. Phil. oſtendit Xenophanis hoc idem fuiſſe. Quædam ego, 2 Phyſiol. Diſſ. 12. *Idem.*

12 *Deum*] Stoïcis enim talis, atque omnia ſidera. Pythagoræ ipſum vetuſtum dogma: ἥλιόν τε καὶ σελήνην, καὶ τοὺς ἄλλους ἀστέρας, εἶναι θεούς· *Solem, Lunam, & alia aſtra, Deos eſſe.* Quid vetuſtior eo Triſmegiſtus Hermes? Ὁ ἥλιος θεὸς μέγιστος τῶν κατ᾽ οὐρανὸν θεῶν, ᾧ πάντες εἴκουσιν οἱ οὐράνιοι θεοί, ὡσανεὶ βασιλεῖ τε καὶ δυνάστῃ· *Sol Deorum cæleſtium maximus, cui reliqui Dii cedunt, tamquam regi & principi.* Idem.

13 *Hanc*

ſu notant tempora, hiemes æſtateſque interventu lenioris ſpiritus molliunt: errorem labentium animorum placidi ac propitii ferunt. Imitemur illos. demus, etiam ſi multa in irritum data ſint: demus nihilominus aliis, demus ipſis, apud quos jactura facta eſt. Neminem ab excitanda domo ruina deterruit: & cum penates ignis abſumpſit, fundamenta repente adhuc area ponimus, & urbes [13] hauſtas ſæpius eodem ſolo condimus. Adeo ad bonas ſpes pertinax animus eſt. Terra marique humana opera ceſſarent, niſi male cadentia iterum tentare libuiſſet.

CAP. XXXII. Ingratus eſt. non mihi fecit injuriam, ſed ſibi: ego beneficio meo, cum darem, uſus ſum. nec ideo pigrius dabo, ſed diligentius. quod in hoc perdidi, ab aliis recipiam. Sed huic ipſi beneficium dabo iterum, & tanquam bonus agricola, cura cultuque ſterilitatem ſoli vincam. Periit mihi beneficium: [1] iſte omnibus. Non eſt magni animi, dare & perdere: hoc eſt magni animi, perdere & dare.

FINIS TOMI PRIMI.

13 *Hauſtas*] Terræmotu, & comitante hiatu. *Lipſius.*

CAP. XXXII. 1 *Iſte omnibus*] Quia bonæ frugis, imo bonæ ſpei eſſe deſiit. inter deſperatos eſt. *Idem.*

401
1,156047

F.10